

**ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE YABANCILAŞMA
(1950'DEN GÜNÜMÜZE)**

Mehmet Medeni DOĞAN

**Doktora Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
2019
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

Mehmet Medeni DOĞAN

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE YABANCILAŞMA
(1950'DEN GÜNÜMÜZE)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

ERZURUM-2019

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "**Çağdaş Türk Şiirinde Yabancılaşma (1950'den Günümüze)**" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

20.11.2019

[Tarih ve İmza]

Mehmet Medeni DOĞAN

İSTİSNAİ DURUMLAR

Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

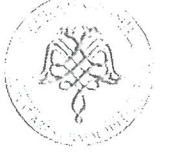
Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar) *

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve ..... sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK danışmanlığında, **Mehmet Medeni Doğan** tarafından hazırlanan bu çalışma, 25/10/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Osman GÜNDÜZ	İmza :
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK	İmza :
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU	İmza :
Jüri Üyesi	: Doç.Dr. Servet TİKEN	İmza :
Jüri Üyesi	: Dr. Öğr. Üyesi Tacettin ŞİMŞEK	İmza :

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 19/11/2019

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Rifat KÜTÜK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR DİZİNİ.....	VIII
ÖN SÖZ.....	VIII

GİRİŞ

YABANCILAŞMA

A. BATI'DA YABANCILAŞMA KAVRAMINA KÖKEN ARAYIŞLARI VE KAVRAMIN ANLAM BOYUTLARI.....	1
B. YABANCILAŞMA KAVRAMININ TÜRKÇEDEKİ SERÜVENİ VE KAVRAMIN KULLANIM ALANLARI.....	5
C. DİSİPLİNLERİN YABANCILAŞMA KAVRAMINA GETİRDİKLERİ TANIMLARA GENEL BİR BAKIŞ.....	8
Ç. YABANCILAŞMA VE ANOMİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BAZI DİKKATLER....	13
D. YABANCILAŞMANIN BAŞLANGICINA DAİR: İŞ/EMEK, İŞ BÖLÜMÜ VE ÖZEL MÜLKİYET ÜZERİNE.....	18
E. BAŞKA ADLANDIRMALARA DOĞRU: FETİŞİZM, META FETİŞİZMİ VE ŞEYLEŞME.....	26

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCILAŞMA KURAMLARI

1. KURAMSAL ÇERÇEVENİN BELİRLENMESİ.....	31
1.1. TANRI'YA VE DİNE YABANCILAŞMA.....	31
1.2. DOĞAYA YABANCILAŞMA.....	38
1.3. KÜLTÜRE (KÜLTÜREL) YABANCILAŞMA.....	41
1.4. TOPLUMA (TOPLUMSAL) YABANCILAŞMA.....	50
1.5. İNSANIN KENDİNE YABANCILAŞMASI.....	54

2. ŞİİR VE YABANCILAŞMA ÜZERİNE.....	62
---	-----------

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE YABANCILAŞMA

2.1. TANRI'YA VE DİNE YABANCILAŞMANIN ŞİİRE İZ DÜŞÜMLERİ	69
---	-----------

2.1.1. Yabancılaşmanın Başlangıcı: “Mutlak Ruh’un” Yabancılaşması ve İnsan	70
--	----

2.1.2. Tanrı'ya Yabancılaşmanın En Büyük Cezası: İnsanın Cennetten Düşüşü ve Dünyaya Sürgün Edilişi.....	76
--	----

2.1.3. Bir Sürgün ve İmtihan Yeri Olarak Dünya ve İnsanın Dünyadaki Yabancılığı Meselesi.....	81
---	----

2.1.4. İnsanı Tanrı'ya Yabancılaştıran Tehlike: Nefs	101
--	-----

2.1.5. Tanrı'yı İnkâr, Dinin Reddi ve Metafiziğe Başkaldırı Bağlamında.....	110
---	-----

Yabancılaşma	110
--------------------	-----

2.2. BİTMEYEN KAVGA: İNSANIN DOĞAYA YABANCILAŞMASININ ŞİİRE YANSIMALARI.....	133
---	------------

2.2.1. Doğaya Yabancılaşan İnsan	134
--	-----

2.2.2. Rant ve Sömürü Düzeni Odağında Çevre Tahribatına Yabancılaşma	137
--	-----

2.2.3. Orman ve Ağaç Katliamına Tepkiler	145
--	-----

2.2.4. Doğaya Yabancılaşmanın Kentsel Mekândaki Tezahürleri	149
---	-----

2.2.5. Hayvan Hakları İhlallerine Yabancılaşma.....	159
---	-----

2.3. KÜLTÜREL YABANCILAŞMANIN ŞİİRE YANSIYAN YÖNLERİ	165
---	------------

2.3.1. Batı Ekseninde Türk Modernleşmesi ve Kültürel Yabancılaşma.....	166
--	-----

2.3.1.1. Batılılaşma ve Kültürel Yozlaşma	167
---	-----

2.3.1.2. Batının ve Batılılaşmanın Bir Sembolü Olarak Şapkaya Yabancılaşma ..	177
---	-----

2.3.1.3. Batılılaşmanın Ahlaki ve Manevi Değerlere Olan Etkisine Tepkiler	180
---	-----

2.3.1.4. Batılılaşma ve Dilde Yozlaşma.....	186
---	-----

2.3.1.5. Aydın Yabancılaşması	188
-------------------------------------	-----

2.3.1.6. Kültürel Yabancılaşmanın Bir Diğer Aktörü Olan Amerika ve Amerikanlaşma	202
2.3.2. Sosyal Değerlere Yabancılaşma	207
2.3.3. Cinsiyet Üzerinden Kadın Algısına Yabancılaşma	209
2.3.3.1. Toplumdaki Kadın Algısına Yabancılaşma ve Tepkiler.....	210
2.3.3.2. Taşrada ve Köylerdeki Kadın Algısına Yabancılaşma ve Tepkiler.....	226
2.3.4. Maddi Kültürün En Yabancı ve En Yabancılaştırıcı Öznesi: Para.....	233
2.3.5. Maddi Bir Kültür Unsuru Olarak Teknolojiye Yabancılaşma	243
2.3.5.1. Teknolojinin Zaferine, İnsanın Köleliğine Yabancılaşma.....	245
2.3.5.2. Televizyon, İnsan ve Yabancılaşma	256
2.3.5.3. Teknolojinin Yarattığı Canavar: Kitle İmha Silahları	263
2.3.6. Kente ve Kent Yaşamına Yabancılaşma	279
2.3.6.1. Bir Mekân Olarak Kente Yabancılaşma ve Yabancılaşmanın Kent İmgesine Yansımaları	281
2.3.6.2. Kente, Kent Yaşamına ve Kentliye Yabancılaşmış Bireyin Ruh Hâli ve Kent Yaşamında İnsan Eleştirisi.....	320
2.3.6.3. Eve Yabancılaşma ya da Modern İnsanın Evi Kaybediş Meselesi.....	389
2.3.6.4. Kentin Yabancılaştırıcı Yüzü: Betonlaşma ve Apartman/Gökdelin Nefreti	401
2.3.6.5. Kente ve Kent Yaşamına Yabancılaşmış Bireyin Kaçış ve Kurtuluş Yeri Olarak Dağ.....	418
2.3.7. Çağa (20. Yüzyıla) Yabancılaşma.....	428
2.4. TOPLUMSAL/DÜZENE YABANCILAŞMANIN ŞİİRE YANSIMALARI	436
2.4.1. Devlete/Otoriteye Yabancılaşma.....	437
2.4.2. Siyasal Yabancılaşma	453
2.4.3. Türkiye’de Yaşanan Siyasal ve Toplumsal Olaylara Yabancılaşma.....	465

2.4.3.1. Darbelere ve Darbe Sonrası Süreçte Yaşananlara Yabancılaşma.....	466
2.4.3.1.1. Darbeye/Darbelere Yabancılaşma.....	467
2.4.3.1.2. Darbe Sonrası Süreçte Toplumsal ve Gündelik Yaşama Yabancılaşma	475
2.4.3.1.3. Darbe Sonrası Süreçte Yaşanan İnsan Hakları İhlâllerine (Hapis, İşkence ve İdam) Yabancılaşma.....	486
2.4.3.1.4. Yabancılaşma Odağında Sıkıyönetim Dönemlerinde Kitap Kısımları...	497
2.4.3.2. Türkiye’de Öteki Olmanın Verdiği Yabancılaşma Hissi Odağında Doğu ve Doğu’da Yaşanan Olaylar.....	505
2.4.3.2.1. Linç Gerçeğine Yabancılaşma: Sivas/Madımak Olayı.....	517
2.4.4. Savaş ve Yabancılaşma	523
2.4.4.1. Savaş Gerçeğine Yabancılaşma	525
2.4.4.2. Savaşa Yabancılaştıran Savaş: II. Dünya Savaşı.....	543
2.4.4.3. Mezalime Yabancılaşma Odağında Amerika/ABD’nin Yaptığı Savaşlar.	547
2.4.4.4. Mezalime Yabancılaşma Odağında Bosna Savaşı.....	555
2.4.4.5. Şiirde İntifada: Mezalime Yabancılaşma Odağında İsrail.....	564
2.4.4.6. Mezalime Yabancılaşma Odağında Kıbrıs	574
2.4.4.7. 20. Yüzyılda Yaşanmış Diğer Savaşlara Tepkiler	579
2.4.5. Sömürgeciliğe ve/veya Emperyalizme Yabancılaşma	587
2.4.6. Kapitalizme ve Emeğin Sömürülmesine Yabancılaşma	607
2.5. İNSANIN KENDİNE YABANCILAŞMASININ ŞİİRE YANSIMALARI ...	615
2.5.1. İnsanın Kendi Ben’ine Yabancılaşması	615
2.5.1.1. Homo Mechanicus: Nesneleşen/Şeyleşen İnsan.....	627
2.5.1.2. Yabancılaşma ve Çoğul Kişilikler	636
2.5.1.3. Kendine Yabancılaşan İnsanın Silinen/Kaybolan Yüzü.....	639

2.5.1.4. İnsanı Kendine Yabancılaştıran Bir Diğer Faktör: Herkesleşme.....	647
2.5.2. İnsanın Dünyaya ve Kendi Yaşamına Yabancılaşması	661
2.5.2.1. Varoluş Problemi Ekseninde İnsanın Dünyaya Yabancılaşması.....	662
2.5.2.2. Bir Mekân Olarak Dünyaya Yabancılaşma ve Yabancılaşmanın Dünya İngesine Yansımaları	676
2.5.2.3. İnsanın Yaşama veya Öznel Dünyasına Yabancılaşması	685
2.5.2.3.1. Yaşamın Tekdüzelğine ve Tektipliliğine Karşı Yabancılaşma.....	709
2.5.2.4. Yabancılaşma ve İntihar Tasarıları	722
2.5.3. İnsanın İnsana Yabancılaşması	731
2.5.3.1 Bireyin Aileye/Aile Fertlerine Karşı Yabancılaşması	732
2.5.3.2. Bireyin Dosta/Dostluğa Yabancılaşması	741
2.5.3.3. İnsanın İnsana/İnsanlığa Yabancılaşması	746
2.5.4. İnsanı Kendine/İnsanı İnsana Yabancılaştıran Bir Güç Olarak Maskeler.....	773
SONUÇ	781
KAYNAKÇA	794
ÖZ GEÇMİŞ	833

ÖZET

DOKTORA TEZİ

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE YABANCILAŞMA (1950'DEN GÜNÜMÜZE)

Mehmet Medeni DOĞAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

2019, 833 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Prof. Dr. Osman GÜNDÜZ
Prof. Dr. Murat KACIROĞLU
Doç. Dr. Servet TİKEN
Dr. Öğr. Üyesi Tacettin ŞİMŞEK

Bu çalışmada, 1950'den günümüze, şiir metinleri üzerinden yaptığımız okuma ve incelemelerle, şairlerin hangi sebeplerle nelere yabancılaştıkları ve deneyimledikleri yabancılaşmayı metinlerine nasıl aksettirdikleri üzerinden, yabancılaşma olgusunun şiire yansıyan yönleri ortaya konulmuştur. Çalışmamızda teoloji, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi alanların yabancılaşmayla ilgili bilgilerinden elverdiği ölçüde yararlanılmaya çalışılmış; ancak temel yöntem ve düşünsel çerçeve, şiirin sunduğu verilere göre şekillendirilmiştir. Böylelikle şiir verileri, yabancılaşma kuramlarının içine oturtulmak yerine, bütüncül bir yaklaşımla, kendi içinde değerlendirilmiş ve kuramların verileriyle bütünleştirilmiştir.

Çalışmanın *Giriş* kısmında yabancılaşma kavramı, kavramın tarihî gelişimi, disiplinlerin yabancılaşmaya getirdikleri tanımlar ve yabancılaşma teorilerinde sıklıkla kullanılan kavramlar hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. *Birinci Bölüm*'de ise yabancılaşma kuramları, Tanrı'ya ve Dine Yabancılaşma, Doğaya Yabancılaşma, Kültüre (Kültürel) Yabancılaşma, Topluma (Toplumsal) Yabancılaşma ve İnsanın Kendine Yabancılaşması olarak adlandırdığımız başlıklar altında detaylı bir şekilde verilmiştir. *İkinci Bölüm*'de ise şiir verileri, kuramsal kısımda çerçevesini oluşturduğumuz başlıklar ve onların alt başlıkları doğrultusunda detaylı bir biçimde incelenip tahlil edilmiştir. Böylece yabancılaşmanın şiire yansıyan yönleri ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Türk Şiiri, Yabancılaşma, Şiir ve Yabancılaşma

ABSTRACT
Ph. D. DISSERTATION
ALIENATION IN MODERN TURKISH POETRY (FROM 1950 TO THE
PRESENT DAY)

Mehmet Medeni DOĞAN

Advisor: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

2019, 833 page

Jury: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

Prof. Dr. Osman GÜNDÜZ

Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

Doç. Dr. Servet TİKEN

Dr. Öğr. Üyesi Tacettin ŞİMŞEK

In this study, the reflections of the concept of “alienation” on poetry have been unearthed by analyzing the poems written since 1950s to find answers to the questions “why and from what the poets have become alienated” and “how the poets have reflected their alienation experiences in their texts”. The study has made adequate use of the knowledge of other disciplines such as theology, philosophy, sociology, psychology and political science on alienation, yet the primary methodology and the intellectual framework have been developed on the basis of data driven from the poems. Accordingly, the data driven from the poems has been analyzed on its own and integrated in the theoretical data rather than being placed amid the theories of the alienation.

The *Introduction* part of the study contains detailed information about the concept of alienation, the historical development of the said concept, definitions of alienation by different disciplines and frequently used concepts in the theories of alienation. In the *First Part*, the theories of alienation have been presented under the sub-headings “Alienation from God and Religion”, “Alienation from Nature”, “Alienation from Culture (Cultural Alienation)”, “Alienation from Society (Social Alienation)” and “Self-Alienation”. In the *Second Part*, the data driven from the poems has been analyzed in detail using the headings and sub-headings of the theoretical framework. In this way, the reflections of the concept of “alienation” on poetry have been revealed.

Key Words: Modern Turkish Poetry, Alienation, Poetry and Alienation

KISALTMALAR DİZİNİ

çev: Çeviren

drl: Derleyen

s. Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

ÖN SÖZ

İnsanlık tarihi kadar eski, ancak disiplinlerce bir problem olarak ele alınıp incelenmesi yeni olan yabancılaşma olgusu ile edebiyat arasındaki ilişki söz konusu olduğunda, genellikle roman ve hikâye türleri üzerinden yapılan incelemeler ve çözümlenmeler ön plana çıkmaktadır. Edebiyat sanatının tartışmasız ilk ve asli türü olan şiirin de yabancılaşmaya ait örnekleri barındırması bakımından büyük bir zenginliğe sahip olduğunu ortaya çıkarmak ve yabancılaşmanın şiire nasıl ve hangi boyutlarıyla yansıdığını tespit etmek, çalışmamızın esas gayesini teşkil etmektedir.

Edebiyatımızda şiirin ve yabancılaşmanın net bir biçimde yollarının kesişmesi 1950'li yıllara rastlamaktadır. Pek tabii bu tarihten önce yazılmış şiir metinlerini de yabancılaşma konusu üzerinden değerlendirmek mümkündür; ancak şairlerin bir problem olarak yabancılaşmayı metinlerine aksettirmeleri ya da deneyimledikleri yabancılaşmayı şiir yoluyla bilinçli bir biçimde dışa vurmaları, 1950'den sonradır. Batılılaşma başta olmak üzere, ekonomik krizler, teknolojik değişimler, sanayileşme, kentleşme, hızlı nüfus artışı ve kapitalizme geçiş gibi etmenlerin 1950'den sonra toplumumuzu büyük ölçüde etkilemesi, bu etmenlerin insanda yabancılaşmanın çeşitli sendromlarını deneyimlemesine sebep olmuştur. Nitekim bu kaçınılmaz durum, ister istemez hem şairleri etkilemiş hem de onların metinlerindeki konu ve temalara yansımıştır. Bu yüzden de inceleme kapsamına aldığımız şiirlerin başlangıç tarihini 1950 olarak belirledik. Ancak gazete ve dergilerde yayımlanmış olanları değil, kitapları esas aldık. İncelemeye konu olan şairlerin bu tarihten önce yazmış oldukları şiirlerine ve/veya kitaplaşmış şiirlerine ise yer vermedik. Bitiş tarihini ise 2000'le sınırlı tutmakla birlikte, kapsam dahilindeki şairlerin 2000'den sonra çıkarmış oldukları kitaplaşmış şiirlerinde, konumuzla direkt bağlantılı olarak tespit ettiğimiz şiirlerini ise çalışmamıza dahil etmeyi uygun gördük.

Çalışmamızın *Giriş* kısmında, geçmişten günümüze yabancılaşmanın kökeni, kavramsal kullanımı, kavramın anlam boyutları ile kavramın Türkçedeki serüveni hakkında ayrıntılı bilgi vermeye özen gösterdik ve farklı disiplinlerin yabancılaşma kavramına getirdikleri tanımlara yer verdik. Akabinde, yabancılaşma kavramıyla sürekli ilişkilendirilen, yabancılaşma teorilerinde sıklıkla karşılaşılan ve hatta bazen

yabancılaşmaya alternatif olarak sunulan bazı kavramlarla (anomi, meta fetişizmi ve şeyleşme) yabancılaşma arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalıştık.

Birinci Bölüm'de, yabancılaşma kavramının tarihsel gelişim çizgisi üzerinden, sıklıkla “düşünür-kuram” şeklinde verilen kronolojik yolu izlemek yerine, disiplinlerin yabancılaşma olgusuna yaklaşımlarını, filozofların, düşünürlerin ve bilim insanlarının yabancılaşma problemini ele alışlarını, kavrama yükledikleri anlamları ve bunun üzerine geliştirdikleri kuramları, Tanrı'ya ve Dine Yabancılaşma, Doğaya Yabancılaşma, Kültüre (Kültürel) Yabancılaşma, Topluma (Toplumsal) Yabancılaşma ve İnsanın Kendine Yabancılaşması olarak adlandırdığımız başlıklar altında bütünleyip detaylı bir şekilde ele aldık. Böylece bu yöntemle, hem konu ile ilgili doğması muhtemel düzensizliğin/dağınıklığın önlenmesini amaçladık hem de odak noktamız olan şiir metinlerini, bu başlıkların içerdiği bilgiler ve veriler ışığında inceleyip tahlil edebildik. Başlıkların sıralanmasında kullandığımız ölçüt ise, yabancılaşma kavramının teolojiden felsefeye, sosyolojiden psikolojiye doğru geçişkenliği ve çoğu kaynakta yabancılaşma sürecinde seyrin, Tanrı ve dine, doğaya, kültüre, topluma ve insanın kendine yabancılaşması olarak belirtilmiş olmasındandır. Ayrıca bu bölümde, Şiir ve Yabancılaşma Üzerine adını verdiğimiz başlık altında, yabancılaşma ve şiir ilişkisi ile yabancılaşmanın şiir metinlerindeki ipuçlarını yakalarken izlediğimiz yöntemi, yöntemin içeriğini ve konuyla ilgili bakış açımızı kısaca ifade etmeye çalıştık.

İkinci Bölüm'de kuramsal kısımda belirlediğimiz başlıklara uygun şiirleri, kendi içinde tasnif edip alt başlıklara ayırarak ayrıntılı bir biçimde inceledik. Buna göre Tanrı'ya ve dine yabancılaşmanın şiire üç farklı boyutta yansıdığını tespit ettik. İlki, Mutlak Ruh'un yabancılaşmasına ait örnekler, ikincisi, cennetten kovulmayla başlayan sürecin akabinde, insanın yaratıcısından, gerçek yurdundan ve asıl doğasından uzaklaşması sebebiyle yabancı olduğu bu dünyada bir sürgün olarak yaşama zorunluluğuna ve dünyaya yabancılaşmasına dair örnekler ve son olarak da, Tanrı ve dinin insan düşüncesinden ortaya çıkmış olduğu görüşünden hareketle, her iki olgunun başlı başına insanı kendine yabancılaştırmasına dair örneklerdir. Doğaya yabancılaşmanın ise şiire, insanın doğadan kopuşu, ormanların ve ağaçların çeşitli amaçlar uğruna fütursuzca katledilişi, başta betonlaşma olmak üzere insanın kentlerde tabiata verdiği zararlar ve hayvan hakları ihlallerine tepkiler şeklinde yansıdığını ortaya çıkardık. Kültüre yabancılaşmayı ise şairlerin daha çok Batılılaşma üzerinden ele

aldıklarını tespit ettik. Bununla beraber şairlerin maddi ve manevi kültürün hangi öğelerine yabancılaştıklarını ve bunları metinlere hangi yönleriyle yansıttıklarını ortaya çıkarmaya çalıştık.

Toplumsal yabancılaşmanın/düzene yabancılaşmanın ele alındığı şiirlerin daha çok devlet olgusu ve/veya devletle yakından ilişkili meseleler üzerinden işlendiğini tespit ettik ve metinleri bu doğrultuda inceledik. İnsanın kendine yabancılaşmasının ise şiire, ben'in deneyimlediği kimi yabancılaşma problemleri ile insanın insana yabancılaşması şeklinde tezahür ettiğini gördük ve yabancılaşmanın psikolojik yönüne ağırlık verdiğimiz bu kısımda, şairlerin yabancılaşmaya sebep olan faktörler doğrultusunda dikkat çektikleri üzerinden, alt başlıkları belirleyerek şiirleri tahlil ettik. Böylelikle şairlerin hangi sebeplerle nelere yabancılaştıkları ve deneyimledikleri yabancılaşmayı metinlerine nasıl aksettirdikleri üzerinden, yabancılaşma olgusunun şiire yansıyan yönlerini ortaya çıkardık. İnceleme sırasında düzensizliği önlemek ve nesnel bir ölçüt kullanmak içinse, şairlerin doğum tarihlerini esas aldık; ancak kimi durumlarda (ortak sembollerde, imaj olarak benzerliklerde) kısmen de olsa bu ölçütün dışına çıkmak zorunda kaldık. Fakat böyle durumlarda bile bir ölçüye bağlı kalmaya özen gösterdik.

Sonuç kısmında, çalışma sonrasında elde ettiğimiz bulguları ve ortaya çıkanları değerlendirip genel hükümler hâlinde ifade ettik. *Kaynakça*'da ise, incelemeye konu olan şiir kitapları ile çalışma boyunca yararlandığımız kitap, tez, makale, bildiri ve e-kaynakları gruplandırarak yer verdik. Asıl ad ve/veya soy adlarını kullanmayıp bunun yerine başka adlarla tanınmış şairlere kaynakçada yer verirken kitaplaşmış şiirlerinde kullanıkları adları esas aldık. Asıl adlarını kullanıp soy adlarını kullanmayan şairlerin ise soy adlarını, adlarının yanında, parantezle vermeyi uygun gördük. Bu sebeple kaynakçadaki alfabetik sıralamada, bu iki özellikten birine sahip şairlerin adları esas alınmıştır.

Doktora başladığım ilk günden bugüne, akademik bilgisini hiçbir zaman esirgemeyen, manevi desteğini daima hissettiren, bu çalışmanın her aşamasını titizlikle takip edip bana yol gösteren ve kendisinden çok şey öğrendiğim danışman Hocam Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Hakkını hiçbir zaman ödeyemem. Tez izleme komitesinde yer alan değerli hocalarım, Prof. Dr. Osman

GÜNDÜZ'e, Doç. Dr. Servet TİKEN'e ve Dr. Öğretim Üyesi Tacettin ŞİMŞEK'e çalışma sürecim boyunca verdikleri destek için teşekkür ederim. Dostlarım Doç. Dr. Emrah PEŞMAN'a, Arş. Gör. Gülbeyaz GÖZTAŞ'a ve Arş. Gör. Medine DEMİR'e destekleri için minnettarım. Son olarak aileme...Vefa borcumu ödeyemeyeceğimi bilsem de...

Mehmet Medeni DOĞAN
ARTVİN-2019

GİRİŞ

YABANCILAŞMA

“Nasıl oldu ben de bilmiyorum; birdenbire olduğum yerde çok uzun bir uykudan uyanmış gibi doğruldum ve etrafıma şaşkın şaşkın bakmağa başladım. İnsan, eşya, bütün etrafımdakiler benimle alakalarını kesmiş gibiydiler, her şey, hepsi bana yabancı oluvermişti.”

Ahmet Hamdi Tanpınar / Bir Yol

A. BATI'DA YABANCILAŞMA KAVRAMINA KÖKEN ARAYIŞLARI VE KAVRAMIN ANLAM BOYUTLARI

Tarihinin bilinen ilk zamanlarından bu yana insan, evreni, dünyayı, içinde yaşadığı çevreyi, türdeşlerini, diğer canlıları ve özellikle de kendini anlamak ve anlamlandırmak adına çok çetin ve meşakkatli bir süreçten geçmiş ve kuşkusuz bu süreç boyunca kaydettiği her bir aşama, yeni ve sayısız problemi de beraberinde getirmiştir. Zira insan bu problemleri aşmanın bir neticesi olarak bilimde, teknikte ve sanatta olağanüstü ilerlemeler kaydetmiş, ancak benzer ölçüde bir başarıyı kendiyile, başkalarıyla ve çevresiyle kurduğu ilişkilerde gösterememiş; yaşamının her alanında büyük uyumsuzluklar, buhranlar ve sarsıntılarla baş etmek zorunda kalmıştır. Nitekim insanın çoğu zaman “*kendini evinde duymaması, kendisiyle, başkalarıyla, çevresi ile kurduğu ilişkilerde kendini bir sürgün olarak görmesi*”¹ hâli, insanlık tarihi kadar kadim ancak disiplinlerce özel bir problem olarak ele alınıp incelenmesi yeni olan, insanın yabancılaşma sorunudur. Bu sorun bir yandan tüm insanlığı ilgilendiren evrensel bir niteliğe sahiptir diğer yandan da bireysel ya da toplumsal birçok problemin kaynağı olarak gösterilmektedir.

Geçmişten günümüze yabancılaşmanın gerek kökeni, gerek kavramsal kullanımı, gerekse kavramın anlam boyutları her daim girift, çok anlamlı ve tartışmalı bir içeriğe sahip olmuştur. Onun teoloji, felsefe, sosyoloji, psikoloji, eğitim bilimi, ekonomi ve siyaset bilimi gibi birçok disiplinle ilişkisi ve her bir disiplinin yabancılaşmaya kendine özgü yöntemlerle açıklık getirme çabaları, kavramı daha da

---

¹ Güven Savaş Kızıltan, *Kişinin Silinen Yüzü, Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*, Metis Yayınları, İstanbul, 1986, s. 8-9.

komplike hâle getirmiştir. Örneğin Raymond Williams, hem kavramın henüz net bir tanımının yapılamamış olmasının nedenlerine hem de kavramsal bir tartışma yürütmenin zorluğuna şöyle dikkat çekmektedir:

“Yabancılaşma, dildeki en zor kelimelerden biri şimdilerde. Genel içerikteki (kontekstteki) yaygın kullanımından ayrı olarak, sosyal ve ekonomik teorilerden felsefe ve psikolojiye kadar birçok disiplinde özel, ancak tartışmalı anlamlar taşımaktadır. Bu yüzyılın ortalarından beri ve bunun ötesinde ise, daha farklı alanlara geçiş yaparak, yeni tip yaygın anlamlar kazanmıştır. Bu durum, kelimenin hem eski daha genel anlamları, hem de çeşitli özel anlamları arasındaki ilişkinin net olmaması ve anlamların üst üste binmesi nedeniyle sık sık kafa karıştırmaktadır.”²

Dilimizdeki yabancılaşma sözcüğünün Batı dillerindeki karşılığı Almanca *entfremdung*³, Fransızca *aliénation*, İspanyolca *alienado* ve İngilizce *alienation* sözcükleridir. Sözcüğün Batı dillerindeki karşılıkları, gerek kökeni gerekse sözcüğün kökeninde yatan anlam boyutları sebebiyle tartışma konusu olagelmıştır. Örneğin Sibel Kiraz *Yabancılaşmanın Kökeni Üstüne* adlı makalesinde, kavramın yabancı dillerde daha çok İngilizce karşılığı olan *alienation* olarak kullanıldığını belirtmekte ve sözcüğün kökenini Latinceye dayandırarak, etimolojisindeki anlamları şu şekilde vermektedir:

“Almancada ‘entfremdung’ ifadesiyle karşılanan yabancılaşma kavramı, Fransızcada ve İngilizcede ‘alienation’ olarak geçmektedir. [...] Kavram yabancı dillerde daha çok İngilizce olarak kullanılmaktadır. [...] İngilizceye Latince’den geçmiş olan ‘alienation’ sözcüğü Latince etimolojik sözlüğe göre; yabancılaşmak, yabancılaştırmak, başkalaştırmak anlamına gelen ‘alieno’ fiilinden gelmektedir. İngilizcede de aynı anlama geldiğini gördüğümüz fiil yabancı anlamına gelen ‘alienus’ sıfatından türemiştir. Latince’deki isim hâli ise ‘alienatio’ yani yabancılaşma-yabancılaştırmadır. Latince-İngilizce sözlükte ‘alienatio’ sözcüğünün karşısında anlam olarak ‘devralma’ sözcüğü ile karşılaşıyoruz. İkinci anlamda ise ‘benin bir diğerine geçişi’ yer almaktadır. Latince- Fransızca etimoloji sözlüğünde yine ‘alienatio’ sözcüğü bir malın veya mülkiyetin bir diğerine taşınması, uzak olmak, soğuk olmak, kopmak, ayrılmak olarak açıklanmıştır.”⁴

Sibel Kiraz yazısının devamında *alienatio* sözcüğünün tıpta akıl kaybı, delirmek anlamlarına da geldiği bilgisini vermekte ve İngilizcede *alienation* sözcüğünün bir diğer anlamıyla da, bir topluluk veya gruba ait olmama ve aidiyet hissetmeme duygularını

² Raymond Williams, *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*, Oxford University Press, New York, 1983, s. 33

³Hegel ve Marx’ın Almanca metinlerinde yabancılaşma kavramının karşılığı olarak *entfremdung* ve *entfremdung* sözcükleri de kullanılmıştır. Hatta Türkçe kimi felsefe sözlüklerinde, yabancılaşmanın karşılığı olarak Almanca *veräusserung* sözcüğüne de yer verildiği söylemek mümkündür.

⁴ Sibel Kiraz, “Yabancılaşmanın Kökeni Üstüne” [Elektronik Sürüm], *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 2011, s. 150-151.

karşılığını kaydetmektedir.⁵

Sadık Kılıç, sözcüğün Latince kökenli olduğunu belirtmekle birlikte, sözcüğün kökenindeki psikolojik anlama şöyle dikkat çekmektedir:

“Latince başkası, yabancı anlamlarını gösteren alienus kelimesi, zihni hastalıklarla ilgili kılındığında, taşıdığı sosyal muhtevasına ışık tutacak biçimde, kişinin, kısmen veya tamamen kişilik âdiyetini kaybetmek suretiyle bizzat kendi kendine ve insanların oluşturduğu cemiyete yabancılaşmış, kendi öz faaliyetlerinin kontrol ve güdümünü yitirerek neticede eylemlerinden sorumluluğunun sona ermesini ifade eder. Fromm’un belirttiğine göre, İspanyolcada bu kelimeye yakın olan alienado sözcüğü de ruh hastasını göstermektedir.”⁶

Emel Binbirçiçek Akdeniz, yukarıdaki yaklaşımlardan farklı olarak sözcüğün kökeninin eski Yunancaya dayandığını ifade etmekte ve sözcüğün başlangıçta bir kavram olarak felsefi öğretilerde kullanıldığı bilgisine şu şekilde yer vermektedir:

“Fransızca aliénation sözcüğü, Latince alienatio sözcüğünden gelmektedir. Latince alienatio’nun anlamı ise, ‘başkasına bırakma, iletme veya iletim, sevgisizlik, soğukluktur.’ Latince alienus da ‘diğer’ anlamına gelmektedir. Sözcük Latince Fransızcaya geçmiş ve Yeni Ahit kaynaklı bir sorunsal içermesine karşın, köken olarak Yunanca allotriôs’tan gelmektedir. Allotriôs sözcüğü, ‘başkası, yabancı’ anlamını taşımaktadır. Eski Yunancada yabancılaşma anlamına gelen sözcük allotriôsis ise, Stoacı öğretinin ‘kendini kabul ettirmesi’ anlamına gelen oikeiosis sözcüğü ile ilişkilidir ve sözcük ‘bir kimsenin kendi emeğinin ürünlerinden aşırı biçimde kopması; genellikle yaşamının aslında çekici ve değerli olabilecek kimi yönlerinden açıkça nefret etmeyle ya da bunlara kayıtsız kalmayla sonuçlanan toplumsallıktan ayrı düşme’ anlamlarını taşımaktadır.”⁷

Benzer bir biçimde, Sibel Özbudun ve Temel Demirer’in ortak çalışmalarında sözcüğün etimolojisi eski Yunancaya dayandırılmakta, ancak Akdeniz’in açıklamalarından farklı olarak sözcüğün temelinde teolojik bir anlamın yattığının altı çizilmekte; sözcüğün kavram olarak teolojide zamanla anlam genişlemesine uğradığı şöyle bildirilmektedir:

“Kaynaklar bize ‘yabancılaşma’ kavramını karşılayan Grekçe alloiosis ve bundan türetilen Latince alienatio sözcüklerinin ekstasis, yani ‘esrime, kendinden geçme, benliğin dışına çıkma’ anlamına geldiğini söylüyor. Klasik antikite sonlarına doğru ve Helenistik devirde, ‘Bir ve Tek olanla, yani Tanrı’yla bütünleşme’ anlamında kullanılmaya başlanmış. Gerçekten de, Pagan mistiklerinden Plotinos, tefekkürü ruhun kendi bilincini yitirerek kendisi olmaktan çıkması hâli olarak betimliyor ve bu hâli de alloiosis, ruhun daha alt

⁵ Sibel Kiraz, “Yabancılaşmanın Kökeni Üstüne”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 151-152.

⁶ Sadık Kılıç, *Yabancılaşma, İnsana Karşı Toplumsal Süreç*, Rahmet Yayıncılık, İstanbul, 1984, s.13.

⁷ Emel Binbirçiçek Akdeniz, *j. P. Sartre’da Yabancılaşma Fenomeni*, Karakoyun Yayınları, İstanbul, 2012, s. 13.

bir varlık biçiminden, yani kendi varoluşundan sıyrılarak, her şeyin kaynağı olan Bir ve Tek ile bütünleşmesi hâlini tanımlamakta. Bu, bir bakıma, İslâm tasavvufundaki 'Vahdet-i Vücut' kavramıyla tanımlanan hâl ile karşılanabilir. Kavramın, pagan gizemcilerinden Hıristiyan gizemcilere aynı anlamıyla devredildiğini görüyoruz. Aziz Augustinus da Alienatio mentis a corpore deyişyle, ilahî âleme dalmayı betimlemektedir. Buraya dek görüldüğü üzere 'yabancılaşma' kökeni itibariyle, 1) teolojik bir kavramdır; 2) hem (kendinden, bedeninden, köklerinden vb.) ayrılma hem de (daha üst bir varlıkla) bütünleşmeyi içermektedir.”⁸

Konuyla ilgili bir başka çalışmada Muhammet Ertoy, kavramın orijini olarak Latince *alienatio* sözcüğünü göstermekte ve *alienatio*'nun farklı alanlarda kullanılagelen dört ayrı anlamına şu şekilde yer vermektedir:

“Kavramın Latince kökü olan alienatio hukuk dilinde bir menfaati veya hakkı transfer etmek yahut satmak; psikolojide kişilik bölünmesi veya delilik; sosyolojide birey ile toplum arasındaki bağın çözülmesi; dinde ise bireyle Tanrı arasındaki bağın çözülmesi anlamlarında kullanılmaktadır.”⁹

Zafer Yılmaz ise kavramın Latince kökeninin ekonomi ve hukuk alanlarında da sıkça kullanıldığı bilgisini şöyle vermektedir:

“Yabancılaşma ekonomide ve hukukta mülkiyetin bir kişiden bir diğerine geçmesini (satın alma ve satmayı, çalmayı, hediye etmeyi) ifade eden bu ilksel anlamları İngilizce karşılığında ve özellikle XVIII. yüzyıldaki ekonomi kurumlarında varlığını sürdürmüştür.”¹⁰

Ahmet Ağır'a ait çalışmada ise yabancılaşma sözcüğünün Batı kaynaklı etimolojisi ve anlam serüveni şu bilgilerle verilmektedir:

“Kavram aliénaction, alienationem, alienare, alienus ve alius gibi özellikle Latince kökenli yabancılaştırma, başka bir kişiye ya da yere ait olma, öteki veya bir diğeri gibi farklı ama yakın anlamlara gelen kelimelerden türemiştir. Kelime 14. asırda İngilizcede yabancılaştırma fiilini ya da yabancılaşma durumunu tanımlamak için kullanıldı. Allah ile bağları koparma veya koparılma anlamlarının yanında kelimenin bir kişinin veya grubun siyasi otorite ile ilişkisini kesme çağrışımları da vardı. 15. yüzyıl ile birlikte kavram yeni anlamlar üstlenir ve genellikle sahip olunan bir şeyin, bir başkasına transferini anlatan bir eylemin adı olur. Bu transfer edilen şey, para, hak veya mülk olabilir. Latincenin erken dönemleri ile yapılan anolojiden dolayı 15. yüzyıldan sonra kavram zihni yeteneklerin kaybı, gerilemesi ya da bozukluğu ve delilik ile bağlantılı bir şekilde kullanılmıştır.”¹¹

⁸ Sibel Özbudun, Temel Demirer, “Ayrım: Teorik Çerçeve, Yabancılaşma”, *Yabancılaşma Ve...*, (Sibel Özbudun, George Markus ve Temel Demirer), Ütopya Yayınevi, Ankara 2007, s.16.

⁹ Muhammet Ertoy, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2007, s.18.

¹⁰ Zafer Yılmaz, “Yabancılaşma”, (ed. Fikret Başkaya, Aydın Ördek), *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü*, Maki Basın Yayın, Ankara, 2008, s.1315.

¹¹ Ahmet Ağır, *Türk Şiirinde Yabancılaşma, Teorik Bir Yaklaşım*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.16.

Yukarıda vermiş olduğumuz bilgiler doğrultusunda denilebilir ki, araştırmacılar yabancılaşma sözcüğünün karşılığı olan Almanca *entfremdung*, Fransızca *aliénation*, İspanyolca *alienado* ve İngilizce *alienation* sözcüklerinin kökenini eski Yunancaya ya da Latinceye dayandırma konusunda ortak bir görüşe sahiptirler. Nitekim bu diller ortak bir dil ailesine (Hint-Avrupa) mensup olduğu için sözcük, benzer bir kökene dayanmaktadır. Ancak sözcüğün en eski kullanımına bakıldığında, sözcüğe çok çeşitli anlamlar yüklenmiş olduğu görülmektedir. Teolojiden felsefeye, psikolojiden hukuka değin birçok alanda ve anlamda kullanılagelmiş olan sözcük, zamanla kavramsallaşmıştır.

B. YABANCILAŞMA KAVRAMININ TÜRKÇEDEKİ SERÜVENİ VE KAVRAMIN KULLANIM ALANLARI

Dilimizde yabancılaşma, “*kır, sahra, çöl*”¹² anlamlarını taşıyan Farsça *yâbân*’dan türetilmiş bir sözcüktür. Yaban ve bu sözcükten türetilmiş olan yabancı, yabancı, yabancılamak gibi sözcükler ile yabana atmak, yabana gitmek, yabancı gelmek, yabancı tutmak gibi deyimler gündelik dilde çok uzun zamandır kullanılagelmektedir. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük’te yabancılaşmanın yukarıdaki kökteşlerinden farklı olarak toplum bilimsel bir kavramı karşıladığı belirtilerek, “*belli tarihsel şartlarda insan ve toplum etkinlikleri ürünlerinin, bu etkinliklerden bağımsız ve bunlara egemen olan öğelerin değişik biçimde kavranması*”¹³ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu da göstermektedir ki yabancılaşma, yabandan türetilmiş ve gündelik dilde kullanılan herhangi bir sözcükten çok, Batı’da bilimsel literatürde *alienation* olarak kullanılan kavramı karşılamak için Türkçede kullanılmaktadır. Ayrıca kurumun bir başka sözlüğü olan Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü’nde yabancılaşma, toplumbilimsel bir kavram olduğu belirtilerek benzer şekilde tanımlanmaktadır.

Şahap Erkoç ve Fatih Artvinli’nin “Psikiyatriden Ödünç Bir Kavram: Yabancılaşma” adlı makalelerinde ise *alienation* sözcüğünün Türkçeye gelişi ve sözcüğün kullanım alanıyla ilgili verdikleri bilgiler oldukça kıymetli ve dikkat çekicidir. Erkoç ve Artvinli, yirminci yüzyılın başlarına kadar Batı’da kullanılan *alienation*

¹² Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2013, s. 1776.

¹³ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 2102.

kavramının Türkçede “yabancılaşma”yla değil, “delilik” sözcüğüyle karşılandığının bilgisini vermekteler; hatta bu kavramdan türetilmiş “alienist” sözcüğünün ise “psikiyatrist”den önce “deli doktoru”nu karşılamak için sıkça kullanıldığını ifade etmektedirler.¹⁴ Dahası Erkoç ve Artvinli yabancılaşma sözcüğünün çok yakın tarihe kadar bilimsel literatürde kavram olarak yer almadığını; Türkçenin ilk lügatlerinde ise *alienation* kavramını karşılayan sözcüklerin, yalnızca psikiyatriyle ilişkili anlamlarıyla verildiğini şöyle ifade etmektedirler:

“Latince ve Fransızcadan Türkçeye sözlüklerde de *alienation* ve *alienist* kavramlarının anlamları, yakın döneme kadar psikiyatrideki anlamlarıyla yer almaktaydı. Türkçenin ilk basılı sözlüklerinden Meniski'nin *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae = Lexicon Turcico-Arabico-Persicum (1687)*'da '*alienatio mentis: aklın gidişi, şaşmklık, garip, ecnebi*' biçiminde yer alır. 1841 tarihli Bianchi'nin sözlüğünde "*aliène d'esprit*' karşılığı '*mecnun olarak verilmiş*', fiil hâli olan '*aliéner*'in karşılığı ise '*delirtmek*', '*çıldırtmak*' şeklinde yer almıştır. 1872 yılında basılan Türkçe ilk tıp sözlüğü olan Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin hazırladığı *Lugat-ı Tıbb*'da '*aliénation*' karşılığı olarak, '*cinnet*', '*ihtilal-i şuur*', sıfat hâlinde kullanımı '*aliéne*' karşılığı olarak '*mecnun*', '*muhteluş-şuur*'; '*aliéniste*' karşılığı ise '*tabib-i cünun*' kavramları kullanılmıştır. Şemsettin Sami'nin 1901 tarihli Fransızca Türkçe sözlüğünde ise kavramların karşılığı daha geniş ve tam bir biçimde yer almıştır. Buna göre '*aliéniste*', '*tabib-i mecanin*'dir yani '*bimarhane tabibi*'dir; '*aliéné*' ise '*mecnun, mecnune, deli, çılgın, muhteluş-şuur*'dur; '*aliéne des Hospice*' ise '*timarhane*'dir."¹⁵

Yukarıda verdiğimiz bilgilere ek olarak, Şemsettin Sami'nin *Resimli Kâmus-ı Fransevi*'sine baktığımız zaman, Fransızca *aliénation* sözcüğünün karşılığı olarak "*firâg, satış; bir hakk-ı tabî'inin ziyâ'ı, 'adem-i i'tilâf, tezâd, nefret. (-mentale-) : cinnet, ihlâl-i şuur*."¹⁶ şeklinde tanımlara yer verildiğini görmekteyiz. Bu da kavramın Fransızcadan dilimize geçmiş olduğu bilgisini kuvvetlendirmektedir. Sözlüğe göre kavram, hem hukukî hem de psikolojik anlamlar taşımakta; dahası *aliénation*'un karşılığı olarak yabancılaşma sözcüğüne yer verilmediği görülmektedir. Demek ki yabancılaşma sözcüğü, çok sonraları kavram olarak yaygınlık kazanmıştır.

Yabancılaşma kavramının izini Türkiye'deki felsefe sözlüklerinde de süren Erkoç ve Artvinli, *alienation* kavramına ilk Türkçe felsefe sözlüklerinden olan Rıza Tevfik'in *Kâmus-ı Felsefe*'sinde (1914), yine İsmail Fenni'nin *Lûgatçe-i Felsefe*'sinde (1925) yer verilmediğini; kavramın ilk defa Mustafa Namık Çankı'nın *Büyük Felsefe*

¹⁴ Şahap Erkoç, Fatih Artvinli, “Psikiyatriden Ödünç Bir Kavram: alienation”, *Psikeart*, (17), 2011, s.7.

¹⁵ Şahap Erkoç, Fatih Artvinli, “Psikiyatriden Ödünç Bir Kavram: alienation”, *Psikeart*, s.7-8.

¹⁶ Şemsettin Sami, *Resimli Kamus-ı Fransevi*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1905, s.63.

Lügatı'nda (1954), *alienation*'a çeşitli sözcük karşılıkları önerilerek ve kavramın psikiyatrideki anlamına yakın bir anlamda kullanılarak verildiğini şöyle özetlemektedirler:

“Çankı'nın kavrama karşılık önerdiği kelimeler, 'mülkiyet hakkının başkasına nakli, firağ; ihtilâf, imtizaç edememiş; uzaklaşma, bir nesneyi ve sanatı bırakma, dağılma; teşevvüş, delâlet, yolunu kaybetme; zihinde bozukluk, karışıklık, hezeyan'dır. Buradaki 'bırakmak ve maldan feragat etmek' anlamları, delirmenin aynı zamanda 'akıl ve muhakemeyi, bir nevi bırakış' olduğundan, 'aliénation' 'zihnî bozukluklarla içtimaî hayata iştirak etmeyen veya edemeyen, ona yabancı kalan, ruhî varlığının icabı olarak ondan zarurî surette kaçmış bulunan kimsenin hâli'dir.”¹⁷

Kavram olarak yabancılaşmanın Türkçe sosyal bilim ve felsefe literatürüne girişinde, İdris Küçükömer'in 1969 yılında çıkardığı *“Düzenin Yabancılaşması: Batılılaşma”* adlı kitabın önemine dikkat çeken Erkoç ve Artvinli, bu kitaptan sonra yabancılaşma kavramının üzerinde durulmaya başlandığını ve zamanla kavramın bilim sözlüklerinde hangi anlamlarla yer aldıklarını şu örneklerle açıklamaktadırlar:

“Hilmi Ziya Ülken, 'Sosyoloji Sözlüğü'nde (1969) 'alienation' karşılığı olarak 'bağçözülmesi' kavramını önermiş, Orhan Hançerlioğlu, 'Felsefe Ansiklopedisi'nde (1980) aynı kavramı 'yabancılaşma', 'tefefruk', 'ecnebileşme' kelimeleriyle karşılamıştır. Afşar Timuçin 'Felsefe Sözlüğü'nde (2002) yabancılaşmayı 'bireyin yaşamıyla tersleşir duruma düşmesi' şeklinde tanımlarken, Ahmet Cevizci, 'Felsefe Sözlüğü'nde (2002) felsefede yabancılaşmanın yanı sıra psikiyatrideki kullanımını 'normalden sapma' şeklinde belirtmiş; Halil Uysal ise, 'İnsan ve Toplum Bilimleri Sözlüğü'nde yabancılaşmayı 'insanın sosyal hayat karşısında duyduğu huzursuzlukla karışık ruh hâli' olarak tanımlamıştır.”¹⁸

Yukarıda yabancılaşma kavramının bizdeki serüveni hakkında verdiğimiz bilgilerin aksine bugün, Batı'daki alienation kavramının karşılığı olarak yabancılaşma sözcüğü, farklı disiplinlerce kendi alanlarının getirdiği tanımlar doğrultusunda sıkça kullanılmaktadır. Nitekim Türkiye Bilimler Akademisince hazırlanan Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü'nde felsefe, ruhbilim, toplumbilim, işletme ve uluslararası ilişkilerde kullanımının mevcut olduğu belirtilen yabancılaşma kavramının dört farklı tanımı şöyle verilmektedir:

“1) kişinin çeşitli nedenlerle çevresine ilgisinin azalması, başkalarıyla iyi ilişkiler kuramaması, çevresindekilerle uyumunun bozulması, kendisini yalnız ve umarsız duyumsamanı durumu; 2) bireyin ya da toplumun içsel ve dışsal etkenlerle tarihsel ve kültürel değerlerine karşı ilgisini yitirip kültürüne yabancı duruma gelmesi; 3) kişinin emek ürünlerinin egemenliği altına girerek

¹⁷ Şahap Erkoç, Fatih Artvinli, “Psikiyatriden Ödünç Bir Kavram: alienation”, *Psikeart*, s. 8.

¹⁸ Şahap Erkoç, Fatih Artvinli, “Psikiyatriden Ödünç Bir Kavram: alienation”, *Psikeart*, s.10-11.

*sorunlarına, toplumsal ve insansal değerlerine yabancı duruma gelmesi; 4) emek ürünlerinin bağımsız ve ezici ekonomik bir güç olarak belirmesi*¹⁹

Görülen o ki, yabancılaşma kavramı artık Türkçede yalnızca psikiyatride kullanılan bir kavram ve oradaki anlamıyla değil, farklı disiplinlerde ve o disiplinlerin yükledikleri anlamlarla karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla yabancılaşmanın günümüzde tek ve kapsayıcı bir tanımı yapılamadığından tek bir yabancılaşma tanımı yerine yabancılaşma tanımları vardır demek yanlış olmayacaktır.

Sonuç itibarıyla Batı'daki sosyal bilim çalışmalarında sıkça kullanılan *alienation* sözcüğünü Türkçede karşılamak için yabancılaşma sözcüğünün türetilmiş olduğu ortadadır. Önceleri yalnızca psikiyatride, orada da farklı sözcüklerle karşılanan yabancılaşma (*alienation*) kavramı, artık farklı disiplinlerde ve o disiplinlerin yükledikleri anlamlarla karşımıza çıkmaktadır. Öyleyse farklı disiplinlerin yabancılaşmaya bakışları doğrultusunda kavrama getirdikleri tanımları vermek bir zorunluluk olacaktır.

C. DİSİPLİNLERİN YABANCILAŞMA KAVRAMINA GETİRDİKLERİ TANIMLARA GENEL BİR BAKIŞ

Disiplinler alanlarının özelliklerine göre yabancılaşmaya çok çeşitli tanımlar getirmekte ve farklı anlamlar yüklemektedirler. Bu tanımlar alt disiplinlere, bilim insanlarına ve çağa göre de değişmekte/genişlemektedir. Yabancılaşma birçok problemde olduğu gibi önceleri teolojinin ve felsefenin ilgi ve tartışma alanında kendisini göstermiş, bilim dallarının ortaya çıkışıyla yeni açılımlar kazanmıştır. Nitekim her bir disiplinin yabancılaşmaya kendine özgü yöntemlerle açıklık getirmesi, kavramın tek ve bütüncül bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. İleriki bölümlerde yabancılaşma kavramı teorik yaklaşımlar çerçevesinde ayrıntılarıyla ele alınacağı için bu bölümde yalnızca farklı disiplinlerin yabancılaşma kavramına getirdikleri tanımlara genel hatlarıyla yer verilecektir.

Yabancılaşma kavramı teolojide, Âdem ile Havva'nın cennetten kovulmasına neden olan ilk günah sebebiyle insanın Yaratıcı'sından ayrı düşmesi ve bundan dolayı kendi asıl doğasından uzaklaşmasıyla başlayan bir sürece karşılık gelmektedir. Bu yüzden teolojik yaklaşımların çoğu, günah ile yabancılaşma arasında bir ilişki kurma

¹⁹ TÜBA, *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, Sosyal Bilimler*, TÜBA, Ankara, 2011, s.1226.

eğilimi taşımaktadır. Bu yaklaşım dikkate alındığında insan, doğası gereği “yabancılaşmış” bir varlıktır ve bu onun kaderinde baştan beri var olan bir gerçektir. Fakat yaklaşımlar, yabancılaşmadan uzaklaşmanın/kurtulabilmenin tek ve gerçek yolu olarak Tanrı’nın buyruklarını harfiyen yerine getirmeyi öğütlemektedirler. Eğer insan, “*ruhun bütünlüğünü koruyamaması, özünü Mutlak’a yükseltecek şeylere değil de parçalayacak nesnelere programlaması, Mutlak ile dünyevî olanlar arasında denge kuramaması*”²⁰ durumunu yaşarsa, Tanrı ile kendi arasındaki bağları kopararak, nihaî bir yabancılaşmaya mahkûm olacaktır. Öyleyse “*verilen ilahî emirler doğrultusunda yaşayan fert ve toplumlar yükseliş; bunların hilafına yaşayanlarsa, düşüş yani devamlı bir yabancılaşma içinde*”²¹ olacaktır. Nitekim semavi dinlerin bu hususta yaklaşımı genellikle şöyledir:

*“Yabancılaşma bağlamında bakıldığında, Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanların en geçmişi, yani insanlık tarihinin başlangıcını en doğal, en aşına iyi olan bir duruma, Cennet’teki duruma geri götürmekte birleştikleri bilinmektedir. Her üç dinin mensuplarına göre tarih en iyi ve aşına olan Cennet’teki durumdan, en kötü ve aşına olunmayan kıyamete doğru ilerlemektedir. Kısacası her üç dinin mensuplarına göre insanlık tarihi temelde bir yabancılaşma sürecinden başka bir şey değildir. Bu süreç içinde peygamberlerin insanlara yaptıkları uyarılar, insanların bir yabancılaşma hadisesi içinde var olduklarını hatırlatmak içindir. Bu nedenle söz konusu üç din, yabancılaşma sürecinin nasıl başladığını, ne durumda olduğunu ve nasıl sonuçlanacağını göstermeyi amaçlayan bir genel retoriğe sahiptir. Bu retorik, ahiret veya eskatolojik düzeyinde insanların tekrar eski saf, doğal ve aşına oldukları duruma geri döneceklerini bildirerek son bulur.”*²²

Tabii bu noktada semavi olmayan dinlerin ve inançların öne sürdüğü gerçekler üzerinden de onların yabancılaşma olarak neleri gördüğünü ele alıp ayrıca değerlendirmek mümkündür.

Yabancılaşma kavramı felsefede ise birçok problemle birlikte ele alınmış, kavrama çeşitli tanımlar ve açıklamalar getirilmiştir. Biz burada genel bir değerlendirmeye kavramı ele almaya çalışacağız. Felsefede yabancılaşmaya temelde iki türlü yaklaşım söz konusudur. İlki “*bir kimsenin kaybettiği birtakım özelliklerin kendi dışındaki bir varlıkta bulunduğunu fark etmesi hâlini ifade eder veya dış şartların etkisiyle şahsiyet özelliklerini kaybetmiş bir kimsenin veya bir grubun bu duruma karşı*

²⁰ Hüseyin Akyıldız, Murat Ali Dulupçu, “Kavramsal ve Diyalektik Süreç Olarak Yabancılaşma”[Elektronik Sürüm], *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (3), 2003, s.29.

²¹ Sadık Kılıç, *Yabancılaşma, İnsana Karşı Toplumsal Süreç*, s.42.

²² Burhanettin Tatar, “Yabancılaşma Sorununun Kısa Bir Öyküsü”, *Diyanet Aylık Dergisi*, (148), 2003, s. 22-23.

kazandığı bilinç hâli”²³ olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, insan kaybettiği ya da kendinde yetersiz gördüğü birtakım özellikleri kendi dışında aramaya başlamaktadır. Buna binaen insan, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kendi özünden birtakım faaliyetler, nesnelere, toplumsal kurumlar, kültürel ürünler vb. şeyleri ortaya çıkarır. Bu bir nevi, insan emeğinin dışsallaşmasıdır; insan bir farkındalık sürecini yaşar ve bu süreç sonucunda insan, kendi dışında bir varlıkta bu özelliklerini bulmakta ya da bu özellikleri ona atfetmektedir. Sonrasında ise onu kabullenip onunla bir bütünlük kurmaktadır. Ancak özne olma hâlinde de böylece bilinçli olarak feragat etmiş olmaktadır. Örneğin insanlar kendi istekleriyle kendilerini yönetmesi için, tüm yetkilerini toplumsal kurumlara bırakır ve böylece kendisini kontrol altına alacak bir nesne ortaya koyar. İnsan faaliyeti olarak ortaya çıkan ve yabancılaşarak gerçekleştirilen bu durum olumlu bir özelliğe sahiptir. Bu durum “kontrol altına alınamayan içgüdüler, tutkular ve yerleşik alışkanlıklar nedeniyle, insanın kendisine, kendi gerçek özüne, yabancı hâle gelmesi durumunu, insana özgü özellikleri, insani ilişki ve eylemleri, insandan bağımsız olan ve insanın hayatını yöneten şeylerin, cansız nesnelere, özellikleri, ilişkileri ve eylemlerine dönüştürme hareketi ya da süreci”²⁴ olarak da tanımlanabilir. Bu noktada yabancılaşma, olumlu yönüyle ve gerekli görülen özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır.

İkinci yaklaşım ise yukarıda vermiş olduğumuz yaklaşımın aksine, yabancılaşmanın olumsuz yönünü içermektedir. Buna göre yabancılaşma “şeylerin, nesnelere, bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi, daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunulan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi duymama, hatta bıkkınlık ya da tiksinti duyma”²⁵ hâli olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşıldığı üzere yabancılaşmanın merkezinde insan yer almaktadır. İnsan çeşitli nedenlerle kendi etkinliğinin ürünlerine (cansız nesnelere, kurumlar, fikirler vb.) ya da başkalarına karşı zamanla kayıtsız kalır, onları öteki görür ve yabancılaşır. Dolayısıyla yukarıda vermiş olduğumuz toplumsal kurumlar örneği düşünülürse insan, önceleri yabancılaşarak ortaya çıkardığı toplumsal kurumları, sonrasında çeşitli sebeplerden dolayı karşısında olumsuz bir yapı olarak görmekte ve onunla arasındaki bağlar

²³ Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2009, s. 371.

²⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005, s. 1728.

²⁵ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1728.

zayıflamakta hatta kopmaktadır. Bu da kimi zaman yabancılaştığı “şey”e karşı bıkkınlık ve tiksinti duymasına sebebiyet vermektedir. Nitekim insan, bu hissi yalnızca kendi ortaya koyduğu ürünler için hissetmez, kendisi haricindeki diğer insanlara karşı da duyabilir. Bu noktada felsefede yabancılaşma denilince sıklıkla karşılaşılan “ben ve öteki” konusu karşımıza çıkar. Bu husus genel hatlarıyla şöyle ifade edilebilir:

“Öteki, ben’in dışında olan, ben’e ilişkin olmayan’dır. Ben var olabilmek, fark edilebilmek, anlaşılabilirlik ve hem kendisi hem de başkaları tarafından tanınmak için kendisini belirler. Ben kendisini tanımlarken etrafına ben olmayı dışarıda bırakan sınırlar çizer. Bu aynı zamanda kendi sınırını da çizmesidir. Ancak bu şekilde ben’leşebilir. Ben’in kendisine ilişkin yaptığı her belirleme aynı zamanda ‘ben olmayan’a dair bir olumsuzlama içerir.’”²⁶

Görüldüğü üzere felsefede yabancılaşma bir nevi ötekileşme hâlidir ve yabancılaştırma, ötekileştirme değildir. Nitekim dünya ben’ler ve öteki’lerden oluşan bir bütündür.

Psikolojide yabancılaşma ise normalden sapmayı göstermekte, bireyin ruhsal sağlığındaki çeşitli bozuklukları tanımlamada kullanılan anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Psikolojide yabancılaşma ise genel hatlarıyla şöyle tanımlanmaktadır:

“Bir yabancılık veya başkalarından ayrılık, başkalarıyla sıcak ilişkiler yoksunluğu duygusu. Yabancılaşma kişinin kendi benliğine veya benliğinin çeşitli kısımlarına yönelik olabileceği gibi başkalarına yönelik de olabilir. (...) sadece psikiyatrideki anlamda ele alınacak olursa, şizofreni, psikoz gibi ruh hastalıklarında kişiliksizleşme, gerçekdışılık veya yabancılık duyguları, normsuzluk, rol karışıklığı, yalnızlık, güçsüzlük ve umutsuzluk duyguları ile ifade edilen bir durum. Saplantılı-zorlanımlı rahatsızlıklarda (duygulara yabancılaşma biçiminde) tipik bir özelliktir. Ayrıca şizofrenide çok belirgin bir biçimde (kişilik parçalanması ya da kişiliksizleşme biçiminde) ortaya çıkar.”²⁷

Patolojide de kavram, psikolojideki tanımına paralel olarak, “şahsiyetini kısmen veya tamamen kaybeden bir hastanın, kendisine yabancı olması ve kendisini tanınamaması”²⁸ durumu olarak belirtilmektedir.

Sosyoloji ise yabancılaşmaya, genel olarak, şu açılardan yaklaşır:

“Karmaşık sanayi toplumlarında, özellikle de büyük şehirlerde insanların sık sık tecrübe ettikleri, kişinin içinde bulunduğu topluma, gruba, kültüre ya da bizzat kendisine yabancılık duyması hâlini ifade eder. Yabancılaşma, örneğin

²⁶ Sibel Kiraz, “Yabancılaşmanın Kökeni Üstüne” [Elektronik Sürüm], *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 153.

²⁷ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005, s. 813.

²⁸ Ali Seyyar, *Ahlâk Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2003, s. 440.

bürokrasi karşısında kişisizleşme, toplumsal olay ve süreçleri etkileyebilmek gücünden yoksunluk ve diğer insanların yaşamlarıyla bütünlük kuramama hâlidir."²⁹

Sosyolojiye göre yabancılaşma "*toplumda yaygın kabul gören değerleri benimsememe, toplumsal normlara uymama, sahip olduğu rolleri gerçekleştirme sorumluluğundan yoksunluk ve toplumsal vasıtaları (kurumlar) kontrol edememe*"³⁰ hâlidir. Bu da "*kişinin içinde yaşadığı topluma, kültürel değerlere ve rol dağılımına karşı iBgisinin kaybolması, değer ve normları anlamsız görmesi ve kendisini yalnız hissetmesi*"³¹ne neden olan bir duruma karşılık gelmektedir.

Siyaset biliminde yabancılaşma, çok boyutlu bir özelliğe sahip olmakla birlikte, "*siyasi yapılardan (kurumlardan), siyaset adamlarından ve belirli siyasallardan uzaklaşmak ya da bireyler arasındaki ilişkilerde yüksek düzeyde (yaygın) kuralsızlık bireyleri ilgisizliğe, siyasetten çekilmeye ve düşük düzeyde siyasal katılmaya yol açan*"³² problemler olarak tanımlanmakta ve sıklıkla "*depolitizasyon*"³³ kavramıyla birlikte kullanılmaktadır.

Sonuç olarak farklı disiplinlerin yabancılaşma kavramına çok çeşitli tanımlar getirdiğini görmekteyiz. Dahası bu çeşitlilik yalnızca bir bilim dalından diğerine göre değil, aynı disiplin içinde yer alan bilim insanlarının, düşünürlerin yaklaşımlarına göre de değişmektedir. Ancak kavramı tanımlamadaki yaklaşımlarda ortak bir boyutun varlığından da söz etmek mümkündür. Her şeyden önemlisi yabancılaşma tamamen insana özgü bir olgudur ve yabancılaşmadan bahsedebilmek için yabancılaşılacak bir "şey" in varlığı gerekmektedir. İnsanın yabancılaştığı bu "şey", kimi zaman inanç bazında Tanrı ya da din, kimi zaman kendisinin ortaya koyduğu soyut ve somut ürünler, kimi zaman toplum, toplumun çeşitli kurumları, normlar, kültür vb. kimi zamansa başkaları ya da bizzat kendisi olabilmektedir.

²⁹ William Outhwaite, *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, (1993), (Çev: Melih Pekdemir), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 855.

³⁰ Muhammet Ertoy, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, s.41.

³¹ Ömer Demir, Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s.234

³² Türker Alkan, Doğu Ergil, *Siyaset Psikolojisi*, Turhan Yayınevi, Ankara, 1980, s. 255.

³³ Depolitizasyon (fr. dépolitisation): Grup, kurum veya eylemin siyasal niteliğini yitirmesi. (*Türkçe Sözlük*, TDK, s. 632.)

Ç. YABANCILAŞMA VE ANOMİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BAZI DİKKATLER

Yabancılaşma üzerine yapılan çalışmaların çoğunda, yabancılaşma gibi hem bireysel hem de toplumsal problemleri incelemede kullanılan anomi kavramıyla sıklıkla karşılaşılmaktadır. Anomi kavramı sosyolojinin ve psikolojinin ilgi ve tartışma alanında kendini göstermektedir. Tıpkı yabancılaşmada olduğu gibi anominin de tek ve bütüncül bir tanımı yapılamamakta, kimi zaman toplum bağlamında sosyolojik, kimi zamansa birey eksen alınarak psikolojik yöntemlerle kavram açıklama yoluna gidilmektedir. Bunun yanı sıra yabancılaşma ve anomi kavramları çoğu zaman ya birbiri içine geçirilerek daha karmaşık biçimlerde kullanılmakta ya da birbirinin yerine kullanılarak kavramsal bir kargaşaya neden olunmaktadır. Bu nedenle konumuzla yakından bağlantılı olan anomi kavramına açıklık getirmeye çalışmak ve onun yabancılaşmayla ilişkisini ortaya koymak bir zorunluluk olacaktır.

Anomi sözcüğü, “*eski Yunancada ‘yasadız’, ‘düzensiz’, yasa ya da düzen yokluğu anlamına gelen anomos sözcüğünden*”³⁴ gelmektedir. Yasa ve kural dediğimiz olgu, toplumsal kurallardan kültürel yaşama, insan ilişkilerinden iş yaşamına kadar çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Dolayısıyla temelde anomi, insan yaşamının çeşitli alanlarında doğabilecek kural ya da yasa yoksunluğuna, bir düzen bozukluğuna işaret etmektedir.

Anomi ilk olarak sosyolojide karşımıza çıkan bir kavramdır. Sosyolojide anomi kavramının iki temel görüş üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür. Bunlardan ilki, anomi kavramını ilk kez kuramlaştıran ve çalışmalarında sıklıkla kullanan Avrupa sosyoloji ekolünün babası Emile Durkheim’dır, ikincisi ise Amerikan sosyoloji ekolünün önemli ismi Robert K. Merton’dur.

Avrupa sosyoloji ekolü sosyolojik değerlendirmeleri toplum merkezli bir yöntemle yapmakta; toplumsal fenomenlerin psikolojik yöntemlerle ele alınmasına sıcak bakmamaktadır. Nitekim anomi kavramı da genellikle bu çerçevede ele alınıp incelenmektedir. Bu ekolün önde gelen ismi Emile Durkheim, *Toplumsal İşbölümü Üzerine* adlı eserinde anomiyi daha çok, toplumda doğacak anarşiyle ilişkilendirmekte; “*toplumun ahlâki ve normatif kurallarının bireylerin davranışlarını yönetememesi veya eylemlerini yeterince düzenleyememesi (...) toplumsal kuralların düzeni koruyucu ve*

³⁴ Abdülbaki Güçlü vd., *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2008, s.70.

sürdürücü niteliklerini kaybetmesi”³⁵ olarak görmektedir. Durkheim’a göre, “*insanoğlunun sınırsız arzularını kısıtlamak veya frenlemek için kural gereklidir. (...) anomi yeterli ölçüde kuralın bulunmadığı bir ortamdır.*”³⁶ Nitekim anominin ortaya çıkması genel olarak şöyle ifade edilmektedir:

*“Bir sosyal grup veya toplumun, kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlayabilmesi ve sürdürebilmesi için bazı temel inançlara (yani değerlere); bu temel inançların özel durumlara uygulanışını esas tutan ayrıntılı özel kurallara (yani normlara) ve bu temel inanç ve özel kuralların işlerliğini ve geçerliliğini sevk ve idare eden bir mekanizmaya (yani sosyal kontrole) ihtiyacı vardır. Toplumun sosyal ve kültürel yapısı içerisinde, toplumun değerleri ve normlarındaki fonksiyon bozukluğu, dolayısıyla sosyal kontrolün işlerliğini yitirmesi anomik duruma neden olmaktadır.”*³⁷

Toplumsal ahlaka, kurallara büyük önem veren, insanı bir arzular demeti olarak tanımlayan ve bireyin mutluluğunu toplumsal kuralların işleyişine bağlayan Durkheim anomiyi, toplumsal kuralların yokluğu, toplumsal kuralların geçerliliğini yitirmesi olarak ele almaktadır. Hatta *İntihar* adlı yapıtında anomiyi, “*bireyler tarafından içselleştirilmiş olması gereken ahlâksal kural veya kuralların yokluğu*”³⁸ olarak tanımlamaktadır. Öyleyse “*Durkheim için önemli olan kolektif bilincin devamlılığı, toplumun norm birliğinin ve dayanışmasının korunmasıdır.*”³⁹

Anominin bir başka tanımı da, “*hızlı toplumsal değişim dönemlerinde değerler sistemi ve normatif yapının toplumsal yapı ve ilişki uyumunun bozulması ve toplumu oluşturan bireylerin davranış, düşünce eylemleri üzerinde belirleyici ve yönlendirici niteliğini yitirmesi hâlidir.*”⁴⁰ Tanımlardan da anlaşılacağı üzere anomi, hızlı bir biçimde yaşanan değişim dönemlerinde, özellikle kültürel değişimlerde/dönüşümlerde, toplumdaki kuralların etkisini yitirmesinden dolayı sıklıkla görülen bir kargaşa ortamına gönderimde bulunur. Buraya kadarki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere anomi kavramını ele alıfta, bireyin dışında somut bir gerçekliğe sahip olduğu düşünülen toplumsal olguların, kolektif davranışlar ve normların, birey eksenine indirilmeden incelendiğini söylemek mümkündür.

³⁵ Muhammet Ertoý, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, s.82-83.

³⁶ Barlas Tolun, *Çağdaş Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1981, s.47-48.

³⁷ Vehbi Bayhan, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s.7.

³⁸ Barlas Tolun, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.38.

³⁹ Muhammet Ertoý, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, s.84.

⁴⁰ Barlas Tolun, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.171.

Oysa Amerikan sosyoloji ekolünün toplumu bireye indirgeme çabası ve sıklıkla sosyolojik incelemelerde psikolojinin verilerinden yararlanma eğilimi anomi kavramının tanımlanmasında da etkili olmuştur. Nitekim Rober K.Merton *Toplumsal Kuram ve Toplumsal Yapı* başlıklı temel yapıtında anomiyi daha çok sosyo-psikolojik bir bakışla, bireyin toplumsal kurallardan, normlardan sapması yani “*sapmış davranışın anatomisi*”⁴¹ olarak görmektedir. Ona göre anomi, “*kültürel norm ve amaçlar ile bireyleri bunlara uygun ve uyumlu davranışlarda bulunmaya zorlayan toplumsal yapı arasındaki kopma hâlidir*”⁴² ve “*her şeyden önce bireyin istek ve özlemlerini tatmin etmesini önleyen bir durum ve bu durumun yarattığı psikolojik bir eksiklik*”⁴³ olarak tanımlanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, Merton’a göre, “*insanın biyolojik dürtüleri, toplumsal denge, işlevsel bütünlük ve devamlılık adına toplumsal kontrol mekanizmalarınca engellenmektedir. Bu engelleme bazen normlarca, bazen de kurumsal süreçler tarafından meydana getirilmektedir.*”⁴⁴.

Merton’un tespitlerine göre anomi, toplumsal kurallar ve normların, çeşitli nedenlerden dolayı kişi/kişiler üzerinde geçerliliğini yitirmesi hâlidir. Bu noktada kuralların geçerliliğini yitirme hâlinin sebepleri üzerinde kısaca durmak yerinde olacaktır. Buna göre insan yaşamında, toplumun tümünce benimsenmiş hedefler vardır. Ancak bu hedefe giden yolda bireylerin bir bölümünün sahip olduğu araç ve olanaklar, diğerlerinde mevcut olmayabilir. Örneğin herkesin ekonomik güce ulaşmayı düşlemesi, ancak gerçekte sadece küçük bir kısmın bunu başarabilmesi; bu hedefe mevcut toplumsal çerçeve içinde ulaşmanın olanaksızlığı ve bunun sonucunda normatif sisteme karşı belirli bir ilgisizliğin doğması söz konusudur. Böylece kişisel amaçlara, mevcut araçlarla ulaşılamadığı zaman anomi baş göstermektedir.⁴⁵ Nitekim Merton konuya şöyle açıklık getirmektedir:

“Değerler sistemi başarıya ulaşmayı neredeyse evrensel bir uğraşa çevirmekte, hedefe varmanın normatif biçimde onaylanmış araçlarını belirlemektedir; gelgelelim o toplumdaki ekonomik kaynakların yapısının ancak belli ayrıcalıklı gruplar ile sınıflara bu hedeflere ulaşma olanağı tanıdığı besbellidir. Bu durum doğal olarak, ayrıcalıksız kişiler arasında görece yoksulluk duygularının filizlenmesine neden olacaktır (bu tür duygular daha sonra aynı amaçlara

⁴¹ Barlas Tolun, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s. 62.

⁴² Barlas Tolun, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.69.

⁴³ Barlas Tolun, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.82.

⁴⁴ Muhammet Ertoy, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, s.98.

⁴⁵ Barlas Tolun, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s. 193.

ulaşmanın alternatif amaçlarını sunuyor gibi görünen çeşitli bireysel sapkınlık biçimlerinin zeminini hazırlayacaktır). Başka bir deyişle anomi, araçlar ile amaçların kesişme noktasında ortaya çıkmaktadır.”⁴⁶

Yukarıdaki bilgilere ek olarak Merton, bir toplumda normatif kuralların gücünü ya da geçerliliğini yitirmesi durumunu *anomie* yani toplumsal sapma (ki bu noktada Durkheim’a yaklaşmaktadır.); bireyin öznel tepkisini, kişinin toplumsal veya kültürel kurallara ya da normlara uymama, reddetme hâlini ise *anomia* yani bireysel sapma olarak iki farklı kavramla açıklık getirmeye çalışmıştır.⁴⁷

Durkheim ve Merton dışında anomi üzerine çalışmalar yapan ve çeşitli teoriler geliştiren sosyologlar da mevcuttur. Talcott Parsons, Farnçois Chazel, Sebastian de Grazia, David Riesman, Robert Maviver ve Le Srole bunların başında gelmektedir.⁴⁸

Psikolojide ise anomi, anomi (*anomie*) ve anomiya (*anomia*) olarak (tıpkı Merton’un yaklaşımında olduğu gibi) iki farklı kavramla, ancak her ikisi de tamamen birey odaklı ele alınmaktadır. Psikoloji anomiyi (*anomie*) şöyle tanımlanmaktadır:

“Toplumdaki ortak hedeflerin, toplumsal normların, değer yargularının ve açık yönlendiriciliğin (savaş, doğal afet, ekonomik buhran gibi olağanüstü koşullarda veya toplumdaki hızlı ve köklü değişimler gibi başka nedenlerle) zayıflaması, ortadan kalkması veya birbiriyle çatışması sonucu bireylerde ortaya çıkan bir normsuzluk, duyarsızlık, yabancılaşma, kaygı ve kafa karışıklığıdır.”⁴⁹

Anomiya (*anomia*)⁵⁰ ise, *“ırkçı, cinsiyetçi, köleci veya seçkin normatif yapılara direnen ve başkaldıranlar ‘anomi’ rahatsızlığı çekmektedir; yani hasta, uyumsuz, ya da asosyal olarak etiketlenmektedir.”* şeklinde ifade edilmektedir.⁵¹

Yukarıdaki verdiğimiz tüm bilgiler doğrultusunda başlıca şu çıkarımlarda bulunabiliriz: Bunlardan ilki, anomi kavramının tek ve bütüncül bir tanımını yapabilme zorluğudur. Öyle ki yalnızca Durkheim ve Merton’un çalışmaları dikkate alındığında, onların bile anomi kavramını tek bir anlamda kullanmadıklarını söylememiz mümkündür. Dahası, çağdaşları ya da sonraki takipçileri de zamanla

⁴⁶ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (1994), (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s.33.

⁴⁷ Barlas Tolan, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.193.

⁴⁸ Anomi konusunda Merton’u izleyen ampirist araştırmacılar şunlardır: Albet Kircidel Cohen, Richard A. Cloward, Emprahim Harold Mizruchi, Elwin Humphreys Powell.

⁴⁹ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, s. 74.

⁵⁰ Anomiya (*anomia*) ayrıca, nesnelere adlarını hatırlama yetisinin zayıflaması durumu için de kullanılmaktadır. (Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, s. 74.)

⁵¹ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, s. 74.

kavrama çok farklı anlamlar yüklemişlerdir.

İkincisi ise, toplum-birey ilişkisi çerçevesinde ortaya çıkan anomi, temelde ya toplumun ahlaki ve normatif kurallarının bireylerin davranışlarını yönetememesi veya eylemlerini yeterince düzenleyememesi (Bu durum daha çok büyük toplumsal değişmelerde ya da geçiş dönemlerinde kendini göstermektedir.) durumudur ya da ferdin/fertlerin bazı nedenlerle toplumsal kurallara ve normlara bağlılığının azalması sonucu kendisini/kendilerini içinde yaşadığı toplumdan uzaklaştırması, ölçü ve değerlerin yitimi, insanın yaşadığı bir nevi normsuzluk hâlidir. Dolayısıyla anomi, bireyin, bir grubun, toplumun bir kesiminin ya da toplumdaki tüm fertlerin çeşitli nedenlerden dolayı, toplumun sosyal ve kültürel yapısına karşı soyutlanması, toplumsallaşmanın gereği ve önemi olgusunu yitirmesi, bunalım, kargaşa ve amaç yoksunluğu yaşamasıdır. Öyleyse anomiyi, yabancılaştırmanın bir alt kategorisi olan toplumsal yabancılaştırmanın tipik görüntüsü olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü yabancılaştırma geniş bir kapsama sahiptir. Bu yabancılaştırma kategorisini (anomiyi) ise kendi içinde, toplum yapısına, toplumsal kural ve normlara, toplumsal statü ve role ve hatta toplumdaki diğer fertlere karşı yabancılaştırma olarak ayrı ayrı isimlendirilerek incelemek mümkündür.

Üçüncüsü ise anomi, genel ve özel olmak üzere iki boyutlu düşünülüp ele alınabilir. Sözgelimi toplumun ahlaki ve normatif kurallarının bireylerin davranışlarını yönetememesi hâli veya toplumdaki sosyal ve kültürel yapıda görülen büyük çaplı fonksiyonel bozukluklar, genel bir anomiyeye işaret etmekte ve toplumdaki bireylerin hemen hemen tümünü etkileyebilmektedir. Örneğin savaşlar, ekonomik krizler, kültürel ya da teknolojik değişimler, eski-yeni kurumlar arasındaki çatışmalar, küreselleşme gibi toplumun tümünü etkisi altına alacak durumlarda, büyük çaplı bir anominin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Anominin özel boyutu ise, bireysel anomi olarak da adlandırılabilir. Bu tamamen birey eksenli olup, sosyo-psikolojik ya da psikolojik yönü ağır basan, bireyin toplumla arasındaki uyum sorununa gönderimde bulunmaktadır. Bireysel anomide kişi, toplumsal yapıyla çatışma hâlidir, toplumsal kural ve normlar bu kişi üzerinde etkisini yitirmiştir, kişi toplumdan kendini soyutlamıştır; kısacası birey topluma karşı yabancılaştırılmıştır.

D. YABANCILAŞMANIN BAŞLANGICINA DAİR: İŞ/EMEK, İŞ BÖLÜMÜ VE ÖZEL MÜLKİYET ÜZERİNE

Klasik yaklaşımların bir kısmı yabancılaşma problemini toplumun inşası sürecine ve bu süreçteki insanın en önemli faaliyeti olan *iş/emek*, *iş bölümü* ve *özel mülkiyet* gibi temel olgulara dayandırarak açıklamaktadırlar. Bu da yönümüzü yabancılaşmanın toplumsal çerçevede, birtakım olgular üzerinden irdelendiği örneklerle götürmektedir. Bu konuda ilk örneğimiz Jean-Jacques Rousseau'ya aittir. Rousseau, insanın toplumsal hayata geçişini ve toplumsallaşmasını, insanı insan yapan en önemli olay olarak görmüştür ve şöyle ifade etmiştir:

“Tabiat hâlimden medenî hâle geçiş, insanda çok belirgin bir değişiklik meydana getirir; onun davranışlarında içgüdünün yerine adaleti koyar ve eylemlerine –evvelce bunlarda bulunmayan- ahlâki bir nitelik kazandırır. Ancak o zamandır ki, fizikî dürtünün yerini vazifenin sesi, dizginsiz iştihanın yerini hukuk alır ve o vakte kadar yalnızca kendi nefsinin düşünen insan, kendini başka ilkelere göre hareket etmek ve kendi eğilimlerini dinlemeden önce aklına danışmak zorunda olduğunu görür. (...) İnsanın toplumsal sözleşme ile kaybettiği şey, tabii özgürlüğü ve onu cezbeden ve erişebilecek olduğu her şeyi sınırsız bir elde etme hakkıdır.”⁵²

Görüldüğü üzere toplumu ve toplumsallaşmayı olumlu özellikleriyle ön plana çıkararak Rousseau, *“topluluğun her üyesi, topluluğun teşekkülü sırasında, o andaki hâliyle, kendi nefsinin ve bütün güçlerini, sahip olduğu mal varlığı ile birlikte, topluluğa”⁵³* verdiği ve bu süreçte bir transfer durumunun (Rousseau bunu ‘aliéne’ sözcüğüyle karşılamaktadır.) yaşandığına dikkat çekmektedir. Ona göre, *“takdir edileceği gibi, her bireyin toplumsal pakt dolayısıyla gücünden, mallarından, özgürlüğünden feda ettiği (aliéne)”⁵⁴* bir durum söz konusudur. İşte bu durumu Rousseau, insanın kendi isteğiyle toplumsal sözleşme gereği kendinden üstün gördüğü yapılara (devlet başta olmak üzere) transfer ettiklerini ve bu transfer eylemini yabancılaşma olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirme sonucunda da Rousseau, *“insanlar arasında doğanın yerleştirdiği eşitlik ve insanların kurumlaştırdığı eşitsizlik, (...) toplumun insan doğası üzerindeki etkisiyle oluşturduğu tahribat, (...) baskıcı ve*

⁵² Jean-Jacques Rousseau, *Toplumsal Sözleşme veya Siyasal Hukukun Prensipleri*, (çev: Cenap Karakaya), İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 46.

⁵³ Jean-Jacques Rousseau, *Toplumsal Sözleşme veya Siyasal Hukukun Prensipleri*, s. 47.

⁵⁴ Jean-Jacques Rousseau, *Toplumsal Sözleşme veya Siyasal Hukukun Prensipleri*, s. 57.

adaletsiz toplumsal yasalar tarafından insanların doğal bağlarından nasıl koparıldığı”⁵⁵ni dile getirmektedir.⁵⁶

Rousseau'nun üzerinde durduğu bir diğer konu ise özel mülkiyettir ve özel mülkiyetin doğuşunu ve yabancılaştırıcı etkisine şöyle değinir:

“Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip ‘Bu bana aittir!’ diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu oldu. Bu sınır kazıklarını söküp atacak ya da hendeği dolduracak, sonra da hemcinslerine, ‘Bu sahtekâra kulak vermekten sakının! Meyvelerin herkese ait olduğunu, toprağın ise kimsenin olmadığını unutursanız, mahvolursunuz!’ diye haykıracak olan kişi, insan türünü nice suçlardan, nice savaşımlardan, nice cinayetlerden, nice yoksulluklardan ve nice korkunç olaylardan esirgemiş olurdu!”⁵⁷

Rousseau, “işbölümü ve özel mülkiyetin ortaya çıkışı(nın), doğal eşitliği bozarak özgürlüğün gerilemesine” neden olduğunu ve bunların “insanlar (ya da toplumsal sınıflar) arasında rekabet ve çatışmalar”a yol açtığını savunmaktadır.⁵⁸ Öyleyse Rousseau’ya göre toplumun inşasında ortaya çıkan yabancılaşmanın öncesi ve sonrası şöyle özetlenebilir:

“Primatif insan emeğinin meyvesini yer; kendisi için avlanan avcı ve balıkçıdır; deyim yerindeyse insanı kendi doğal haklarına ve güçlerine yabancılaştırıcıların dikte ettiği bir hayatı değil, kendi kaynaklarından beslenen bir hayatı yaşar. Rousseau'nun doğa durumunda insanı, elementlerin korkusuyla değil, kendi kendisinin rakibi, kendi kendisinin filozofu olan bir insandan doğabilecek güven ve huzurla yaşar. Özel mülkiyetin kurumlaşmasının ve ardından politik, dinî ve sosyal kurumların gelişmesinin sonucu, bir zamanlar kendisine ait, fakat artık onu tahakküm altında tutan kurumlarda somutlaşan harici güçler insanı baskı altına aldığında bunların tümü değişmiştir.”⁵⁹

Özetle Rousseau'nun yabancılaşmadan kastı, “doğa durumundaki insanın toplum içine girmesiyle birlikte doğal özgürlüğünü ve saflığını yitirmesi” hâlidir.⁶⁰

Alman filozof Hegel'in mutlak idealizm sisteminin temelinde, insanların kendilerini bilerek ve kendilerini anlayarak ulaştıkları bilinç durumu önemli bir yer

⁵⁵ Lewis A., Coser, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamlarında Fikirler*, (2003), (Çev:Himmet Hülür, Serhat Toker, İbrahim Mazman), De Ki Yayınları, Ankara, 2008, s.79.

⁵⁶ Şunu da belirtmek gerekir ki Rousseau, doğrudan ne yabancılaşma kavramını kullanmış ne de bir yabancılaşma kuramı geliştirmiştir.

⁵⁷ Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, (çev. Rasih Nuri İleri), Say Yayınları, İstanbul, 2019, s.133.

⁵⁸ Sibel Özbudun, Temel Demirer, “Ayrım: Teorik Çerçeve, Yabancılaşma”, *Yabancılaşma Ve...*, s.17.

⁵⁹ Robert Nisbet, *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, (1966), (çev: Yusuf Kaplan), Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 391-392.

⁶⁰ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 451.

teşkil etmektedir. Kendilerinin bilincine vararak ve anlama yeteneğini büyük ölçüde geliştirerek insan, toplumu oluşturmuştur. Öyle ki Hegel, *“toplumsal, siyasal ve kültürel kurumlar dünyasının, ‘toplumsal tözün’ insan faaliyeti tarafından yaratıldığını ve sürdürüldüğünü”* belirtmiştir. Ona göre, *“toplumsal töz(ü), hem insan tininin gelişiminin çeşitli evrelerini belirleyen nesnelleşmiş ifadesi, hem de insan tininin, gelişim süreciyle bütünlük oluşturan bir ürünü olarak”*⁶¹ düşünmek gereklidir. Nitekim *“bireyler, kendilerini nihai gerçekleştirmelerinin, bir bütün olarak toplumun ruhunun gelişmesi ve büyümesinde yattığını”* zamanla fark etmişlerdir. Ancak son kertede Hegel, *“toplumu, insanlar arasındaki en özel ve kişisel bağları bile çarpıtan, tarihsel ‘burjuva mülkiyeti’ biçiminden dolayı yabancılaşmış bir kurum olarak”* görmektedir ve *“bu yüzden insan, öyle bir dünyada yaşamak durumuna gelmişti ki, bu dünya onun kendi bilgisi ve emeğiyle biçimlendirilmiş olduğu hâlde, artık ona ait değildi; onun iç gereksemelerine karşı duran amansız yasalarla yönetilen acayip bir dünya, içinde insan yaşamının boşa çıktığı (düş kırıklığına uğradığı) ‘ölü’ bir dünya”* hâlini almıştır.⁶² Dolayısıyla toplum, insan bilincinin bir ürünü olduğu hâlde artık insana yabancılaşmış bir kurumdur ve dahası özel mülkiyet ve yasalar nedeniyle insan kendine, bilincine, gittikçe yabancılaşmaktadır.

Ünlü sosyolog Durkheim’in toplum olgusunu açıklarken özellikle üzerinde durduğu kavram, dayanışmadır. Durkeim *Toplumdaki İş Bölümü* adlı eserinde, toplumu mekanik dayanışma ve organik dayanışma olarak iki ayrı kategoride ele almış ve bu dayanışma şekillerini de iş bölümü üzerinden incelemiş; *“toplumsal iş bölümünün, genelde, toplumsal dayanışma, işbirliği ve düzenin tesisinde olumlu bir işleve sahip olduğunu”*⁶³ dile getirmiştir. Çünkü onun için önemli olan, *“kolektif bilincin devamlılığı, toplumun norm birliğinin ve dayanışmasının korunmasıdır.”*⁶⁴ Ona göre modern öncesi toplumlar/ilkel toplumlar mekanik bir dayanışma içerisindedir ve *“bu toplumsal birlikteliklerde uzmanlaşma gelişmemiş olduğundan ve farklılaşmamış bir toplumsal yapı hâkim olduğundan”*⁶⁵ toplumsal dayanışma ve kolektif bilinç çok daha kuvvetli, ahlak ve normlar çok daha etkilidir. Oysa modern toplumlar/modern endüstri

⁶¹ Sibel Özbudun, Temel Demirer, “Ayrım: Teorik Çerçeve, Yabancılaşma”, *Yabancılaşma Ve...*, s.18

⁶² John Lewis, “Yabancılaşma”, (çev: Yakup Şahan), *Felsefe Dergisi: Yabancılaşma Sorunu ve Çözümüne*, (3), 1987, s. 61.

⁶³ Muhammet Ertoy, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, s.85.

⁶⁴ Muhammet Ertoy, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, s.84.

⁶⁵ İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, Beta Yayınları, İstanbul, 2010, s.23

toplumları organik bir dayanışmaya sahiptir ve iş bölümünün aşırı gelişmesi, toplumsal duyarlılığın azalmasına, dayanışmanın zayıflamasına ve bireysel bilincin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. “*Bununla birlikte Durkheim, modern iş bölümünün bazı ‘patolojileri’ beraberinde getirdiğini*”⁶⁶ düşünmüştür. Durkheim’a göre “*bu patolojik sorunların kaynağı hızlı endüstrileşme, artan iş bölümü ve toplumdaki sınıflar ve gruplar arasındaki güç paylaşımında meydana gelen eşitsizliklerdir.*”⁶⁷ Nitekim “*organik dayanışmanın, ya da toplumsal farklılaşma veya işbölümünün gelişmesi, bireylerde başkalarından farklı oldukları bilinci oluşturur. Bu bireylik bilincinin toplumsal bilinci daha fazla etkilemesi ve zayıflatmasını, Durkheim anomi olarak nitelendirir.*”⁶⁸ Dahası, “*iş bölümünün artması, toplumdaki hukuki ve ahlaki normların meslek gruplarına göre değişik biçimler almasının da*”⁶⁹ sebebini teşkil etmektedir. Öyleyse iş bölümü, toplumsal yabancılaşmaya sebep olan olumsuz özelliklere sahiptir ve bunun modern dünyadaki olumsuz etkilerini, insanlardaki kolektif bilinci bozmak, bireyler arasındaki bağı sarsmak, rekabetçi bir ortam yaratmak ve dayanışmayı çatışmaya dönüştürmek şeklinde ortaya koymamız mümkündür. Ayrıca iş bölümünün bu denli artmış olması toplumun sınıflara ve gruplara bölünmesine de etki etmiştir. Kısaca Durkheim’ın bu husustaki temel problemi de şudur: “*çağdaş toplum, fonksiyonlarının ve meslek dallarının aşırı bir biçimde farklılaşmasını zorunlu kılmaktadır; sayılamayacak kadar çok uzman kişiden oluşan bu bölünmüş toplum için gerekli olan zihinsel ve ahlaksal tutarlılık ve uyumluluk nasıl sağlanıp korunabilir?*”⁷⁰ Bu bağlamda anomi⁷¹ kavramına sıklıkla başvuran Durkheim, anomiyi toplumsal çerçevede insanın en büyük problemi olarak görmüş ve *İntihar* adlı yapıtında da intihar vakalarını anomi üzerinden örneklerle ele almıştır.

Yabancılaşmayı tarihsel, toplumsal ve politik ekonomi çerçevesinde, somut yaşam gerçekleri üzerinden ve materyalist bir gözle inceleyen Karl Marx’a göre, “*insan, öncelikle toplumsal bir varlıktır, yani bir cemaat ve genus varlığıdır. (...) her bir tekil bireyin özü, faaliyeti, yaşamı, ruhu, serveti olan toplumsallığı yaratır ve*

⁶⁶ George Ritzer, *Modern Sosyoloji Kuramları*, (2008), (çev: Himmet Hülür), De Ki Basım Yayım, Ankara, 2011, s.19.

⁶⁷ Muhammet Ertoy, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, s.84.

⁶⁸ Vehbi Bayhan, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, s. 12.

⁶⁹ Muhammet Ertoy, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, s.85-86.

⁷⁰ Barlas Tolun, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.32.

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: “Yabancılaşma ve Anomi İlişkisi Üzerine Bazı Dikkatler”, s. 13-18.

üretirler.”⁷² Marx, Rousseau’nun da etkisiyle “insanoğlunun özünün ya da türsel varlığının, hayvanlarinkinden farklı olarak, doğuştan toplumsallaşabildiğini ve işbirlikçi olduğunu”⁷³ kabul etmektedir. Onun bu kabulünün altında yatan yegâne unsur ise “iş”tir. Çünkü Marx’a göre, insanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliği işidir (çalışmasıdır/yaratıcılığıdır) ve bu noktada Marx, “toplumsal derken, her ne koşul altında, hangi tarzda ve hangi amaç için olursa olsun, çok sayıdaki bireyin iş birliğini”⁷⁴ ifade etmektedir. Öyle ki “işbirlikçi (co-operative) emek sayesinde doğayı denetimi altına alıp gereksemelerini karşılarken, insan, kendi öz kişiliğini de kurar.”⁷⁵ Nitekim “insanın neliğini oluşturan ‘iş’ olunca, onun toplumsal bir varlık olduğu, gereksinmelerini ancak diğer kişilerle birlikte ortak etkinlikte bulunarak karşılayabilmesi bakımından toplumsal bir varlık olduğu kendiliğinden anlaşılmaktadır.”⁷⁶

Marx, “iş birliğinin aldığı filli biçimler olan toplumu ‘insanların karşılıklı ilişkilerinin ürünü’” olarak görmektedir.⁷⁷ Öyleyse “insan, Marx’ın dediği gibi, ‘dış dünyayı etkiler ve onu değiştirirken’ doğayla karşı karşıya gelir ve varılan sonuç, bir toplumsal emeğin sonucudur, ‘işbirliğinin dolaysız ürünüdür’; bununla ‘o, bireysel sınırlarını aşar ve bir türün’, yani homo sapiens türünün, ‘bir üyesi olarak, kendisine ait olan yetenekleri geliştirir. (...) Hem tarihi yapan ve hem de dünya ile insanın kendisini değiştiren, insanın dünyadaki toplumsal etkisi ve tepkisidir.”⁷⁸ O hâlde “birey, önceki ya da çağdaşı kuşaklardan bireylerin yaratıp nesnelleştirdiği yetenekler, gerekler, davranış biçimleri, fikirleri vb. ’ni (az ya da çok) temellük etmesi, yaşamı ve faaliyetine içselleştirmesi aracılığıyla ve sayesinde insandır. Böylece, insan bireyi, somut kişiliğinde, kendi içinde, yalıtılmış durumunda ele alındığında dahi, toplumsal

⁷²George Markus, “Marx’ın Felsefesinde ‘İnsanın Özü’ Kavramı, Marksizm ve Antropoloji”, *Yabancılaşma Ve...*, (Sibel Özbudun, George Markus ve Temel Demirel), Ütopya Yayınevi, Ankara 2007, s.136.

⁷³ William Outhwaite, *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, s. 856.

⁷⁴ Bertell Ollman, *Yabancılaşma: Marx’ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, (1976), (çev: Ayşegül Kars), Yordam Kitap, İstanbul, 2012, s.176.

⁷⁵ John Lewis, “Yabancılaşma”, (çev: Yakup Şahan), *Felsefe Dergisi: Yabancılaşma Sorunu ve Çözümü*, s. 69.

⁷⁶ Güven Savaş Kızıltan, *Kişinin Silinen Yüzü, Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*, s. 32.

⁷⁷ Bertell Ollman, *Yabancılaşma: Marx’ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, s.176-177.

⁷⁸ John Lewis, “Yabancılaşma”, (çev: Yakup Şahan), *Felsefe Dergisi: Yabancılaşma Sorunu ve Çözümü*, s. 72-73.

münasebetlerin ve tarihin bir ürünüdür.”⁷⁹ Özetle “Marx insanların temelde üretken olduklarına inandı; yani, insanlar, hayatlarını sürdürmek için doğanın içinde ve doğayla birlikte çalışmaya ihtiyaç duyar. Onlar, böyle yaparak, yiyecek, giyecek, araçlar, barınak ve yaşamlarına olanak sağlayan başka gereksinimleri üretirler. Onların üretkenliği, temel yaratıcı dürtülerini ortaya koydukları mükemmel bir doğal biçimdir. Üstelik bu dürtüler, başka insanlarla birlikte ortaya konulur; başka bir ifadeyle, insanlar doğaları açısından toplumsaldır. Onlar, hayatta kalmak için ihtiyaç duydukları şeyleri üretmek için bir arada çalışmaya ihtiyaç duyarlar.”⁸⁰

Marx’a göre yabancılaşma, işte bu noktada, yani insanın özü/temel faaliyeti olan işin/emeğin/üretimin yabancılaşmasıyla başlamaktadır. *İş bölümü ve özel mülkiyet* de bu yabancılaşmanın giderek büyümesine/belirginleşmesine neden olan diğer iki önemli faktördür. Marx’a göre iş/emek, “insanın doğa ile ilişkisi, yani elle, zihinsel veya sanatsal faaliyetler yoluyla kendisini gerçekleştirdiği yeni bir evren yaratmasıdır.”⁸¹ Oysa iş/emek ya da yaratıcı faaliyet/çalışma iki noktada yabancılaşmıştır. İlki insanların kendi yarattıkları/ürettikleri/nesnelleştirdikleri, ondan bağımsız yabancı bir güç konumuna gelmiş ve insanları egemenliği altına almıştır. İkincisi ise, yaratıcı faaliyet/çalışma bir amaç değil, araç konumuna dönüşmüş, yani sadece bir geçim aracına indirgenmiştir. Böylece “emeğin, başlangıçta insan gücünü ifade etmek ve dışsallaştırmak olan temel niteliğini yitirdiğine tanık oluyoruz. Emek ve emeğin ürünleri, insandan, onun irade ve arzularından farklılaşmış ve bağımsızlaşmış birer varlık oluyorlar.”⁸²

Emeğin yabancılaşmasının akabinde iş bölümüyle birlikte ise, “insanlar sadece bir tür iş yaptıkları ve hayatta kalmak için gerekli olan diğer her şey için diğer insanlara bel bağladıklarından”⁸³ yabancılaşmışlardır/yabancılaşmaktadırlar. Marx konuya şöyle bir açıklama getirir:

“İş paylaştırılmaya başlar başlamaz herkesin kendisine dayatılan onun dışına çıkamadığı, yalnızca kendine ait belirli bir faaliyet alanı olur; o kişi avcıdır, balıkçıdır ya da çobandır ya da eleştirel eleştirmendir ve eğer geçim araçlarını yitirmek istemiyorsa bunu sürdürmek zorundadır. Oysa herkesin bir başka işe

⁷⁹ George Markus, “Marx’ın Felsefesinde ‘İnsanın Özü’ Kavramı, Marksizm ve Antropoloji”, *Yabancılaşma Ve...*, s.136.

⁸⁰ George Ritzer, *Modern Sosyoloji Kuramları*, (2008), (çev: Himmet Hülür), s.28.

⁸¹ Barlas Tolan, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.145.

⁸² M. Cengiz Güleç, “Öldürmeyen Yabancılaşma Çürütür”, *Psikeart*, (17), 2011, s. 53.

⁸³ Bertell Ollman, *Yabancılaşma: Marx’ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, s.252.

meydan vermeyen bir faaliyet alanının içine hapsolmediği, herkesin hoşuna giden faaliyet dalında kendini gerçekleştirebildiği komünist toplumda, toplum genel üretimi düzenler, bu da, benim için bugün bu işi, yarın başka bir işi yapmak, canımın istediğince, hiçbir zaman avcı, balıkçı ya da eleştirici olmak durumunda kalmadan sabahleyin avlanmak, öğleden sonra balık tutmak, akşam hayvan yetiştiriciliği yapmak, yemekten sonra eleştiri yapmak olanağını yaratır.”⁸⁴

İş bölümünün bu denli ayrışmasını toplumsal güce bağlayan Marx, iş bölümünü toplumun dışarıdan insana bir dayatması/zorlaması olarak görür ve iş bölümü insanın dışında bir güç olarak, insanı kendi özüne yabancılaştırmakta ve yaratıcılığını köreltmektedir. Dahası “*toplumsal iş bölümüne dayalı ekonomik organizasyon, insanları birbirinden soyutlar, karşı pozisyonlara koyarak çatışmaya sevk eder.*”⁸⁵ Böylece toplumda sınıf çatışmalarına sebebiyet vermektedir.

Yabancılaşmanın diğer faktörü olan özel mülkiyet ise insanın sahiplenme içgüdüleriyle alâkalıdır. “*Özel mülkiyetin nüvelerinin ilk formu, kadının ve çocukların erkeğin kölesi olduğu ailedir.*”⁸⁶ diyen Marx, özel mülkiyeti sadece nesnelere bazında ele almaz, alanını büyük çapta genişletir. Marx özel mülkiyeti, “*insanların ancak yaşamasına yetecek kadar zenginlik varken ortak mülkiyet geçerliydi. Biraz daha fazla zenginlik üretildiğinde, kendileri için alabilenler aldılar ve bu el koymayı, söz konusu fazlanın, koyanın özel mülkiyeti olduğunu iddia etmek de dâhil olmak üzere, her türlü yola başvurarak savundular.*”⁸⁷ görüşüyle açıklamaktadır. Nitekim ona göre toplum “*iki sınıfa, mülk sahipleri sınıfı ile mülk sahibi olmayan işçiler sınıfı*”⁸⁸ olarak ikiye bölünmüştür. Marx yazılarında, özel mülkiyetin yok edilmesi ile yabancılaşmanın da ortadan kalkacağını sürekli vurgulamıştır.

Yabancılaşmış emek, iş bölümü ve özel mülkiyetin sonucunda insan tamamen yabancılaşmış bir varlık olarak hayatına devam etmiş/etmektedir. Marx’a göre, yabancılaşma insanlık tarihinde hep var olmuştur (çünkü ona göre insanlık tarihi aynı zamanda insanın yabancılaşmasının tarihidir) ama yabancılaşmanın zirveye ulaştığı nokta kapitalist toplumdur ve bu toplum içindeki işçi sınıfı (diğerlerine nazaran)

⁸⁴ Karl Marx, “Alman İdeolojisi”, *Yabancılaşma*, (drl. Barışta Erdost), Sol Yayınları, Ankara, 2013, s. 99-100.

⁸⁵ Muhammet Ertoý, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, s.67.

⁸⁶ Bertell Ollman, *Yabancılaşma: Marx’ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, s.256.

⁸⁷ Bertell Ollman, *Yabancılaşma: Marx’ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, s.256.

⁸⁸ Karl Marx, “1844 Elyazmaları”, *Yabancılaşma*, (drl. Barışta Erdost), Sol Yayınları, Ankara, 2013, s. 19.

yabancılaşmadan en çok etkilenen kesimdir. Şöyle ki “insanın temel faaliyeti olan (ama artık denetleyemediği) iş, çalışma biçimi onun hem doğadan hem de kendisinden uzaklaşmasına yol açmaktadır. Şu hâlde başkalarının (Marx ‘romantikler’ diyor), yaşam sürecinin artan akılcılığının ve uzmanlaşmasının sonucu saydıkları yabancılaşma, Marx’a göre toplumun eseridir.”⁸⁹ Nitekim bunu şöyle özetlemek mümkündür:

“Doğal süreç ilk önce ilkel toplumun ortalama koşulları tarafından ve sonradan tarihin seyri içinde toplumların kurduğu çeşitli yapısal düzenlemeler tarafından tarih boyunca bozulmuştur. Bu yapılar çeşitli biçimlerde doğal üretici sürece engel oldu. Bununla birlikte, bu çöküş en çok kapitalist toplumda şiddetlidir; doğal üretici süreçteki çöküş kapitalizmde doruğuna çıkar. Kapitalizm temelde bir birey ile üretim süreci, bu sürecin ürünleri ve diğer insanlar arasında bariyerler koyan bir yapıdır; sonuçta o, bireyin kendisini parçalara ayırır. Yabancılaşma kavramının temel anlamı budur. Yabancılaşma, insanlar ve ürettikleri arasındaki doğal bağlantının çöküşüdür.”⁹⁰

Yukarıda verdiğimiz bilgiler dahilinde Marx, toplumsal bağlamda ele aldığı yabancılaşmayı dört ayrı kategoriye ayırmıştır: Bunlardan birincisi (emeğin yabancılaşması), “işçinin ürettiği şey başkaları tarafından alındığı ve onun ürününün kaderi üzerinde hiçbir kontrolü ya da etkisi kalmadığı için emeğinin ürününe yabancılaşmıştır.”⁹¹ İkincisi (emek etkinliğinin yabancılaşması), “emek ürününün emekçiden yabancılaşmasının yanı sıra, emeğin içinde biçimlediği iş sürecinde işçiye yabancılaşır. Çalışanların özgür etkinliklerinin ve gönüllü birlikteliklerinin ürünü olması gereken, onların yardımlaşma ve dayanışma içine girmelerini olanaklı kılan iş, tam tersi özellikler kazanarak, işçilere dışarıdan dayatılan, onları rekabet ve mücadele içine sokan yabancılaşmış bir etkinlik olup çıkar.”⁹² Üçüncüsü (insan özüne/türsel varlığına yabancılaşması), “birey kendi adına özgür bir biçimde karar verme, kendisi için anlamlı seçenekler üretme, eylemlerini bu kararlar ve seçenekler doğrultusunda düzenleme olanağını yitirip, başkalarının kanılarına ve sanılarına göre yaşamaya başlar.”⁹³ Ve dördüncüsü (insanın diğer insanlara yabancılaşması), “dayanışmanın, yardımlaşmanın ve işbirliğinin yerini, rekabet ve mücadele alır; karşılıklı olarak birbirlerini etkisiz kılma ya da birer araç biçiminde kullanmalarını içeren bu süreç, insan türünün bölünmesinin yanı sıra, topyekûn olarak etik bir çöküntü içine girmesine

⁸⁹ Türker Alkan, Doğu Ergil, *Siyaset Psikolojisi*, s. 193.

⁹⁰ George Ritzer, *Modern Sosyoloji Kuramları*, (2008), (Çev: Himmet Hülür), s.28-29.

⁹¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1729.

⁹² Hüsnü Aksoy, “Yabancılaşma Sürecinin Farklı Boyutları Üstüne”, *Ütopiya*, (4), 1998, s.13-14.

⁹³ Hüsnü Aksoy, “Yabancılaşma Sürecinin Farklı Boyutları Üstüne”, *Ütopiya*, s.14.

de yol açar.”⁹⁴ Böylece “insanlar, insani nitelikleriyle değil de, pazardaki yer ya da statüleriyle değerlendirildikleri için, başka insanlara da yabancılaşır.”⁹⁵

Sonuç olarak denilebilir ki, gerek Marksist gerekse Marksist olmayan çoğu yaklaşım yabancılaşmanın toplumsal boyutunu irdelerken iş, iş bölümü ve özel mülkiyet olguları üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Çünkü insanın en önemli faaliyeti olarak görülen ve onu diğer canlılardan belirgin bir biçimde ayıran işi/emeği ve emek etkinliği insana yabancılaşmıştır. Dahası, geçmişten bugüne insan emeğinin ürünleri (şeyler), insanın karşısında, ondan bağımsız ve onu denetimi altına alan bir güce sahip olmuştur ve bunlar zamanla insan özellikleri kazanırken, diğer yandan toplumsal ilişkiler ya da insanların kendileri arasındaki ilişkiler “şeyler” arasındaki ilişkilere dönüşmüştür. Bu nedenle de insan hem kendi özüne hem de diğer insanlara karşı yabancılaşmıştır. İş bölümü ve özel mülkiyetin doğuşu ve bunların olumsuz etkileri de yabancılaşmanın diğer aktörleridir. Özellikle toplumun/toplumların inşası sürecinde iş bölümü ve özel mülkiyet, insanı başta doğasına, kendi yaratıcı etkinliğine, ürünlerine ve diğerlerine yabancılaştırmış/yabancılaştırmaktadır. Nitekim bu üç hadise, insan-toplum eksenindeki yabancılaşmanın hem ilk örnekleri hem de toplumsal boyutta ele alınabilecek birçok yabancılaşma tipinin de çıkış noktasını teşkil etmektedir. Yabancılaşmış emek, iş bölümü ve özel mülkiyet sonucunda insan tamamen yabancılaşmış bir varlık olarak hayatına devam etmiş/etmektedir.

E. BAŞKA ADLANDIRMALARA DOĞRU: FETİŞİZM, META FETİŞİZMİ VE ŞEYLEŞME

Söz konusu yabancılaşma olunca yabancılaşma kavramıyla sürekli ilişkilendirilen ve yabancılaşma teorilerinde sıklıkla karşılaşılan ve hatta bazen yabancılaşmaya alternatif olarak sunulan bazı kavramlar dikkat çekmektedir: fetişizm, meta fetişizmi, şeyleşme/şeyleştirme. Öyle ki çoğu kez yabancılaşmayla ilgili çalışmalarda bu kavramlar odak noktası hâline getirilmektedir. Onun için burada bu kavramlara açıklık getirmeye çalışacağız.

Fetişizm, başlangıçta “*ilkel toplumlarda doğüstü bir güç ve etkisi olduğuna*

⁹⁴ Hüsnü Aksoy, “Yabancılaşma Sürecinin Farklı Boyutları Üstüne”, *Ütopiya*, s.14.

⁹⁵ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1730.

*inanılan canlı veya cansız nesnelere tapınma*⁹⁶, yani büyü güçlerin putlar veya muskalar gibi nesnelere atfedildiği dinî uygulamaları tanımlamak için kullanılmıştır. Örneğin ilkel toplumlarda bir savaş kazanıldığında kabile, zaferlerini, yanlarında taşıdıkları putların, yani fetiş nesnelere güçlerine atfederlerdi. Kaybettiklerinde ise bu durum, putları kızdırdıkları anlamına gelirdi. Tabii ki gerçekte, kazanma veya kaybetmeye neden olan onların kendi eylemleriydi. Nitekim insanın kendi güçlerini, eylemlerini bir nesneye atfetmeleri fetişizm olarak görülmektedir. İnsanlık tarihi kadar eski olan fetişizm⁹⁷, dünden bugüne “*paraya, altına tapınmada; sermayeye emekten bağımsız olarak kendi kendini çoğaltma gücü tanımada; iktidar ve siyasal kurum simgelerine bağnazca bir saygınlıkta; ideolojik kavram ve sloganlara gizli güç tanımada*⁹⁸” kendini göstermektedir. Dolayısıyla fetişizm, “*insana özgü özellikleri, insani ilişki ve eylemleri, insandan bağımsız olan ve insanın hayatını yöneten şeylerin, cansız nesnelere, özellikleri, ilişkileri ve eylemlerine dönüştürme hareketi*”⁹⁹ olarak da tanımlanan yabancılaşma kavramıyla anlamsal açıdan paralellik göstermektedir. Öyleyse insanın kendi etkinlik ürünlerinin (Bu ürünler, cansız nesnelere, kurumlar, fikirler, ideolojiler vb. olabilir.) “fetişleşerek” insandan bağımsız bir güç olarak onun karşısında yer alması, yabancılaşmanın da bir göstergesidir.

Karl Marx’ın yabancılaşmayı ele alırken fetişizm ve özellikle meta fetişizmi kavramlarını sıklıkla kullandığı bilinen bir gerçektir. Marx özellikle fetişizm kavramını, insanın üretici etkinliğini, ürünlerini ve toplumsal ilişkilerini; dahası kapitalist toplumda bunların başına nelerin geldiğini anlatmak için kullanmıştır. Marx’ın fetişizm kavramıyla asıl hedefi, emeğin metalaşmasını eleştirmektir. Marx, ürün ile meta arasındaki ayrımı öncelikle şöyle ele almaktadır.

“Bir ürün (hatta herhangi bir doğal nesne: hava, su, taş, vb.) ihtiyaç karşılayıcı olduğu ölçüde kullanım değerine sahiptir. Bir nesnenin kullanım değerini belirleyen, benim ona olan gereksinimdir. Ancak nesnelere (ya da ürünler) değişime girdikleri anda, bir değişim değeri edinirler. Değişim değerini belirleyen ise artık insan gereksinimleri değil, bir başka meta ya da evrensel meta olan parayla değişime girme olasılıkları, yani piyasa ilişkileri ya da piyasa yasalarıdır (arz-talep yasaları). Dolayısıyla bir nesne, mübadeleye girdiği andan itibaren belirli bir değişim değeri olan bir şey, bir meta niteliği

⁹⁶Türkçe Sözlük, TDK, s.865.

⁹⁷Fetişizm kavramı ayrıca psikolojide, parafil olarak tanımlanan cinsel uyum bozuklukları sınıfında bir rahatsızlıktır.

⁹⁸ Ivan Frolov, *Felsefe Sözlüğü*, (çev. Aziz Çalışlar), Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s.173.

⁹⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s.1728.

edinmektedir. Bir nesneye yüklenen değişim değeri onun özgün işlevini, yani gereksinim karşılayıcı olarak kullanım değerini gizli kılmakta, arka plana itmektir.”¹⁰⁰

Bu bağlamda Marx, “*cansız nesnelere sadece insanların sahip olabileceği nitelikler atfetmeye, cansız ilişkileri canlıların yerine koymaya*”¹⁰¹ meta fetişizmi demektedir. Zira insanlar metaların gizemli güçleri olduğunu düşünür, oysa onların güçleri gerçekte insandan, onun yaratıcı emeğinden gelmektedir. Öyle ki Marx, din konusunu dahi meta fetişizmi kavramı ile açıklamakta ve ona göre “*insan aklının ürünleri, yaşam bahşedilen bağımsız varlıklar olarak hem birbiriyle hem de insan ırkıyla ilişki kurarlar. Öyleyse din, insan elinin ürünleriyle birlikte meta dünyasının içerisindedir.*”¹⁰²

Marx’a göre “*metanın gizemli bir şey olmasının basit nedeni, onun içinde insan emeğinin toplumsal niteliği, insana, bu emeğin ürününe nesnel bir nitelik damgalamış olarak görünmesine dayanmaktadır; üreticilerin kendi toplam emek ürünleri ile ilişkileri, onlarla kendi aralarında bir ilişki olarak değil de, emek ürünleri arasında kurulan toplumsal bir ilişki olarak görünmesindedir.*”¹⁰³ Dahası “*insanların toplumsal ilişkilerini, sanki onlar doğal şey ya da eşyaymış gibi düşünmelerine, onları birer insan olarak kendi aralarındaki ilişkiler şeklinde değil de, emek ürünleri ya da eşyalar arasında kurulan ilişkiler olarak*”¹⁰⁴ görmeleri meta fetişizmine işaret etmektedir. Bu nedenle kapitalist toplumda metalar dünyası kendine ait bir bilince sahiptir ve etken bir duruma gelmiştir. Meta artık insanlaşmıştır. Nitekim kapitalist toplumda en güçlü fetiş nesnesi paradır. “*Para insanoğlunun yabancılaşmış yeteneğidir.*”¹⁰⁵ demektedir Marx. Dolayısıyla nesnelere toplumsal güce sahip olduğu, şeylerin kendi iradeleri varmış gibi hareket ettiği düşüncesi, Marx’ın meta fetişizmi kavramı ile açığa çıkarmaya çalıştığı şeydir. O, bu kavramla kapitalist bir toplumda her türlü ilişkilerin şeyler arasındaki ilişkiler biçimini alma şeklinden söz etmektedir. Böylece Marx için “*mallar ve insanın temel özelliği olan emek dahil tüm şeylerin parasal ilişkiler aracılığıyla, ve içinde,*

¹⁰⁰ Sibel Özbudun, Temel Demirer, “Ayrım: Teorik Çerçeve, Yabancılaşma”, *Yabancılaşma Ve...*, s.27.

¹⁰¹ Bertell Ollman, *Yabancılaşma: Marx’ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, s.305.

¹⁰² Bertell Ollman, *Yabancılaşma: Marx’ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, s.305.

¹⁰³ Karl Marx, “Kapital, Birinci Cilt”, *Yabancılaşma*, (drl. Barışta Erdost), Sol Yayınları, Ankara, 2013, s.172.

¹⁰⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s.1162-1163.

¹⁰⁵ Bertell Ollman, *Yabancılaşma: Marx’ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, s.300.

nesneleşmesi, doğrudan insanların kullanımı yerine değişimin temel amaç olması yabancılaşmanın bir görünümüdür."¹⁰⁶

Yine Marksist düşüncenin yabancılaşmayla bağlantılı olarak odaklandığı kavramlardan birisi de *şeyleşme/şeyleştirme* 'dir. Kavram ilk kez Macar düşünür György Lukacs'ın Marx'ın meta fetişizmi kuramını genelleştirmesi doğrultusunda kullanılmıştır. Lukacs'a göre, "*mallar sorunu, bütün özellikleriyle kapitalist toplumun, merkezî yapısal sorunudur. Toplumsal ilişkilerin şeyleşmesi, Marx'ın meta fetişizmi adını verdiği şeyin sonucudur. Emek ürünlerinin piyasada değiş tokuş edilmesi, insanlar arasındaki toplumsal ilişkilerin şeyler arasındaki görünüşte doğal olan ilişkilere dönüşmesine neden olur.*"¹⁰⁷ Lukacs için "*kapitalist toplumda şeyleşme, gerçek toplumsal ilişkilerin eşyalar arasındaki bir ilişki niteliğinde belirmesi ve algılanmasıdır; şeyleşme böylece gerçek ekonomik ve toplumsal ilişkiler üzerindeki bilinçlenmeyi de engellemiş olmaktadır. (...) Şu hâlde şeyleşme eşyalar arasındaki ilişkilerin toplumsal ilişkilerin gerek içeriğini maskeleyen kaynaqlanmaktadır.*"¹⁰⁸. Nitekim şeyleşmenin kapitalist toplumda ortaya çıktığını ve yabancılaşmayla direkt bağlantısının olduğunu söyleyen Lukacs şeyleşmeyi, "*insani olan her şeyin, insani değerini yitirmesi, maddesizleşmesi*"¹⁰⁹ olarak görmektedir.¹¹⁰ Benzer bir yaklaşıma Erich Fromm da sahiptir. Fromm'a göre, "*günümüzde yaşama yaklaşım gittikçe mekanikleşmektedir. Başlıca amacımız nesne üretmektir; bu nesnelere tapma süreci içinde kendimizi de mala dönüştürürüz. İnsanlar sayılar gibi işlem görür. (...) İnsanlara zihinsel-soyut bir biçimde yaklaşmaktadır. İnsanlara canlı bireyler olarak değil ortak özellikleri, kitle davranışlarının sayısal kuralları açısından nesne olarak yaklaşılır.*"¹¹¹ Görüldüğü gibi meselenin özü, insanın nesneleşmesi, şeylerin/eşyaların ise giderek insanlaşmasıdır. Zira Marksist olmayan gelenek de şeyleşmeyi "*insanların toplumsal dünyadaki yaratıcı niteliğini unutturan genel bir süreci anlatmak için kullanır*"¹¹².

¹⁰⁶ Barlas Tolun, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.153.

¹⁰⁷ Alex Callinicos, *Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış*, (çev. Yasemin Tezgiden), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 313.

¹⁰⁸ Barlas Tolun, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.191-192.

¹⁰⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s.1571.

¹¹⁰ Marksist düşünür Henri Lefebvre ise fetişizm ve şeyleşme kavramlarını yabancılaşmanın en köklü belirtileri olarak değerlendirmektedir. (Barlas Tolun, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.192.)

¹¹¹ Erich Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, (çev: Yurdanur Salman, Nâlan İçten), Payel Yayınları, İstanbul, 2016, s.49.

¹¹² William Outhwaite, *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, (1993), s. 757.

Örneğin P. Berger ve S. Pulberg adlı iki sosyolog şeyleşme kavramını oldukça genişletmişler; hatta toplumsal rol kavramını dahi şeyleşme olarak görmüşlerdir. Bu iki sosyologa göre, “toplumun bireylerden değil, toplumsal rollerden oluştuğu görüşü, gerçekte şeyleşmenin bir belirtisinden ibarettir; zira bu düşünce, yaşayan insanları ve gerçek kimliklerini soyutlayıp, onları yalnızca rolleri aracılığıyla ele almaktır.”¹¹³ Ayrıca Berger’e göre şeyleşme “insani bir ürün veya olgunun nesneymişçesine yani insan-dışı veya insanüstü şeklinde kavranmasıdır”¹¹⁴. O, şeyleşmenin “toplumsal realitenin ve bir bütün olarak nesnelere dünyasının üreticisi olan insanın sanki bu dünyanın ürünüymiş gibi, insanın üretici etkinliğinin ise insani olmayan bir takım süreçlerin yan ürünüymişçesine algılanmasına yol açtığını”¹¹⁵ da belirtmektedir.

Timothy Bewes’in *Şeyleşme: Geç Kapitalizm’de Endişe* adlı eserinde ise, şeyleşme ile ilgili verdiği şu kapsayıcı bilgiler büyük önem taşımaktadır:

“Şeyleşme kavramı yabancılaşma, nesneleştirme ve meta fetişizmi gibi insanların kendi aralarındaki belirli toplumsal ilişkilerin şeyler arasındaki bir ilişki gibi fantastik bir biçime büründüğü süreçlere sıkı sıkıya bağlı bir kavramdır. Şeyleşme ‘hayali bir nesneliliğin’ oluşmasını imler; bu da bir insan yaratusunun –diyelim ki bir kurum ya da bir ideolojinin- ‘insanları kontrol eden bir güç’ niteliği edinmesi anlamına gelir.”¹¹⁶

Yukarıda verdiğimiz tüm bilgiler doğrultusunda diyebiliriz ki, fetişizm, meta fetişizmi, şeyleşme kavramları (adı ne olursa olsun) aslında aynı kavrama gönderimde bulunmaktadır: yabancılaşma. Bu, insanın kendi ürettiğiyle olan ilişkisinde yaşadığı yabancılaşma durumudur. Dolayısıyla insan emeğinin ürünleri (şeyler), zamanla insan özellikleri kazanırken, diğer yandan toplumsal ilişkiler ya da insanların kendileri arasındaki ilişkiler “şeyler” arasındaki ilişkilere dönüşmektedir. Bu da yabancılaşma probleminin bir başka yüzünü gözler önüne sermektedir.

¹¹³ Barlas Tolan, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.192.

¹¹⁴ Muhammet Ertoy, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, s.141.

¹¹⁵ Muhammet Ertoy, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, s.141.

¹¹⁶ Timothy Bewes, *Şeyleşme: Geç Kapitalizm’de Endişe*, (çev: Deniz Soysal), Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s.24.

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCILAŞMA KURAMLARI

1. KURAMSAL ÇERÇEVENİN BELİRLENMESİ

Önceki bölümde yabancılaşma kavramının ortaya çıkışına, disiplinlerin yabancılaşma kavramına getirdiği genel tanımlara ve yabancılaşmayla yakından ilişkili kimi önemli kavramlara ayrıntılarıyla açıklık getirmeye çalıştık. Giriş mahiyetindeki bu ilk kısımdan sonra bu bölümde ise, filozofların, düşünürlerin ve bilim insanlarının yabancılaşma problemini nasıl ele aldıklarını, kavrama yükledikleri anlamları ve bunun üzerine geliştirdikleri kuramları kendi belirlediğimiz bir tasnifle ve çeşitli başlıklar altında tanıtmaya çalışacağız. Yabancılaşmaya yaklaşımları ele alırken, yabancılaşma kavramının tarihsel gelişim çizgisi üzerinden verilen ve “düşünür-kuram” şeklindeki kronolojik yoldan çok, bütüncül bir yaklaşımla teorileri gruplandırıp başlıklar ve alt başlıklar hâlinde vermeye çalışacağız. Böylelikle bu yöntemle, konu ile ilgili doğması muhtemel düzensizliğin/dağınıklığın önlenmesini de amaçlamaktayız. Nitekim ileride asıl odak noktamız olacak şiir metinlerini, bu başlıkların içerdiği bilgiler ve veriler ışığında tahlil edip inceleyeceğiz.

1.1. TANRI'YA VE DİNE YABANCILAŞMA

İnanma, insanın fitratında hep var olmuş bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden insan, bu ihtiyacın bir gereği olarak tarih boyunca değişik inanç sistemlerini benimsemiş; kimi zaman vahye dayalı inançlara, kimi zaman da kendi ürettiği, geliştirdiği inançlara yönelmiştir. Bu bağlamda din, *Tanrı'ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum*¹¹⁷ olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim insan, doğası gereği her zaman yüce ve kudretli bir varlığa güvenme, ona sığınma ve ondan yardım dileme ihtiyacı hissetmiş ve böylece bir dine inanmaya yatkın olmuştur. Tanrı ve din hususunun yabancılaşmayla olan ilişkisi de insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır.

¹¹⁷*Türkçe Sözlük*, TDK, s.668.

Tanrı, din ve insan üçgeninde yabancılaşma problemi, iki ana görüş üzerinden şekillenmektedir. Birincisi, Tanrı'ya koşulsuz inanç ve bağlılık ile dinin rehberliği, insanın bu dünyada yaşadığı yabancılaşma sorununun aşılmasında önemli bir yol göstericidir. Çünkü insanın dinlerin rehberliğine ihtiyacı vardır ve maddeden yaratılmış ve geçici olan bu dünyada insan yaratıcısından ve onun buyruklarını aktaran din kurumundan uzaklaştıkça yabancılaşması kaçınılmazdır. İkinci görüş ise, Tanrı ve din kavramlarının insan düşüncesinden çıkmış olduğu görüşünden hareketle, din başlı başına yabancılaşmanın nedenidir ve insan kendi ürettiği bir olgu olan Tanrı'ya yaklaştıkça kendi özünden uzaklaşır ve yabancılaşır.

Tanrı'ya ve dine yabancılaşma konusundaki ilk yaklaşım, Kitab-ı Mukaddes'te de değinildiği gibi, insanın Tanrı'dan ve dinî hayattan uzaklaşması, yabancılaşmak manasına gelmektedir; öyle ki Batı'da yabancılaşma olgusu ilk olarak Eski Ahid'de puta tapmanın hakikatten uzaklaştırıcılığını ifade etmek için kullanılmış; ancak buradaki puta tapma olgusu, tek tanrı yerine birden çok Tanrı'ya inanma olarak değil, putların insan tarafından yapılmış olması ve insanın kendi yarattığı bu nesneyi kutsal sayması açısından değerlendirilmiştir.¹¹⁸

“Cennetten Kovulma” ve “İlk Günah”, çoğu kaynakta yabancılaşma tarihinin de başlangıcı kabul edilmektedir. Öyle ki “*yabancılaşma bir olumsuzlamadır, negatif bir şeydir, Tanrı'nın kayrısını yitirir, cennetten kovuludur, Tarih'in başlamasıdır (ve) Tarih bundan sonra Adem soyunun yeryüzündeki serüveninden oluşacaktır.*¹¹⁹ Nitekim *Tanrı ile aynı tözden olan insan Tanrı'nın buyruğuna karşı çıktığı için, Tanrı'nın yanından, cennetten kovulmuştur; Tanrı ile aynı tözden olmayan, yalnızca maddeden oluşan bu dünyada, kendisi Tanrısal töz taşıdığı için bir yabancıdır.*¹²⁰ Bu nedenle bütün semavi dinlerde günah, kutsala yabancıdır. Bu yaklaşım dikkate alındığında, insan doğası gereği “yabancılaşmış” bir varlıktır ve bu onun kaderinde baştan beri var olan bir gerçektir. Fakat vahye dayalı dinlerin öngördüğü yaklaşımlar, yabancılaşmadan uzaklaşmanın/kurtulabilmenin tek ve gerçek yolu olarak Tanrı'nın buyruklarını harfîyen yerine getirmeyi öğütlemektedirler. Eğer insan soyu, yaratıcısına başkaldırmasına sebep

¹¹⁸ Faruk Karaca, *Yabancılaşma ve Din: Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2014, s.90.

¹¹⁹Tuncar Tuğcu, *Yabancılaşma Problemi: Hristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri*, Alesta Yayınevi, Ankara, 2002, s. 88.

¹²⁰ Tuncar Tuğcu, *Yabancılaşma Problemi: Hristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri*, s. 36.

olan ve günah/yasak olarak kabul edilenlerle savaşır, yaratıcısının inayeti ve özlemiyle, onun kurallarına harfiyen uyarsa yabancılıştan kurtulabilir. O hâlde *her üç dinin mensuplarına göre insanlık tarihi temelde bir yabancılıştan kurtulma sürecinden başka bir şey değildir. Bu süreç içinde peygamberlerin insanlara yaptıkları uyarılar, insanların bir yabancılıştan kurtulma hadisesi içinde var olduklarını hatırlatmak içindir.*"¹²¹

İnsanın yaratıcısından ayrı düşüşü ve tekrar eski saf, doğal ve aşına oldukları yaşama geri dönme isteği, kısacası zorunda oldukları bu yabancılıştan kurtulma arzuları, yalnızca din ekseninde değil, Gnostisizmden¹²² Hristiyan mistisizmine, Kabala'dan (Yahudi mistisizmi) Tasavvufa (İslam mistisizmi) kadar pek çok düşünce yapısında da kendini göstermiştir: Tanrı ile bir olma, onu bilme, ona ulaşma; bu isteği yaşamın en yüce ereği yapma ve yabancılıştan kurtulma. Bu bağlamda ilk görüş antik çağda Romalı düşünür Plotinus'a aittir. Onun mistik felsefesi ve "kendine yabancılıştan kurtulma" kavramı Yahudi, Hristiyan, Gnostik ve Müslüman filozoflara ve mistiklere yüzyıllar boyunca esin kaynağı olmuştur. Ruhçu-Platoncu Plotinus'un temel görüşüne göre başta bu dünya olmak üzere her şey ve özellikle beden, maddedir ve madde kötüdür. Aslolan tek şey, "Hen", "Bir", "O" olarak adlandırdığı Tanrı'dır ve ona ulaşmanın tek yolu akıldır çünkü akıl Tanrı'dan bir şeyler taşıyan tek şeydir. Ruh da aynı tözdendir. Ruh'un madde ile kurduğu her ilişki, kendine yabancılıştır. Hatta beden acı çekmesi bir nevi kötülükten arınmaktır. Plotinus'a göre "*kötülükten kurtuluş, tüm zamanlar içinde düşünülebilecek biricik sevinci yaşamakla olanaklıdır; bu sevinç, Tanrı'ya kavuşmak, Tanrı ile bir olmak, Tanrı'yı doğrudan seyretmektir.*"¹²³

Plotinus'a benzer bir biçimde ünlü Hristiyan düşünür ve tanrıbilimci Aurelius Augustinus da yabancılıştan kurtulmaya şöyle yaklaşır:

"Akıl, Tanrısal gerçeklik olan gökyüzünden yeryüzüne inip, bedenle birleşince mutlak tamlığını, değişmezliğini, sonsuz ve sınırsız niteliklerini yitirip, eksik sınırlı, değişken ve bağımlı bir varlığa dönüşmüş (ve) bu olumsuz özelliklerinden kurtulup, eskisi gibi olumlu özellikler kazanabilmesi için de, ruhun başta cinsel içgüdü olmak üzere, bedensel güdülerden arınması gerekir.

¹²¹ Burhanettin Tatar, "Yabancılıştan Kurtulma Sorununun Kısa Bir Öyküsü", s. 22.

¹²² Gnostisizm: "Gnosis Eski Yunanca'da bilgi demektir. İ.S. II. yy. da Kudüs, Şam, Antakya ve Kayseri'de ortaya çıkan, varlığa ve insanın problemlerine yeni yaklaşımlar sunan, disipline edilmemiş ve üzerinde ayrıntılı bilgiye sahip olamadığımız felsefi bir sistemin adıdır. Gnostisizme göre insanın bilinçsiz öz benliği, ruhu, Tanrı ile aynı tözdendir; insanın öz benliğinin bilgisine ulaşmak Tanrı'yı bilmek, 'ilk neden'i kavramaktır." (Tuncar Tuğcu, *Yabancılıştan Kurtulma Problemi: Hristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri*, s. 33-35.)

¹²³ Tuncar Tuğcu, *Yabancılıştan Kurtulma Problemi: Hristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri*, s. 57.

(...) Birey kendisi dinsel kurallara, kilisenin buyruklarına uyarlayıp, ruhunu dinsel eğitimden geçirerek bu yabancılaşmadan kurtulur."¹²⁴

Yukarıda verdiğimiz bilgilerin aksine, Tanrı'nın ve dinin insanın yabancılaşmasına neden olduğunu savunan görüşler de mevcuttur. Bunlardan ilki yabancılaşma kavramını teoloji sahasından alarak felsefi serüveni başlatan Georg Wilhelm Friedrich Hegel'dir. Hegel için yabancılaşma kavramı temel bir ontolojik olgudur ve birçok problemi açıklamada kullandığı önemli bir yapı taşıdır. Konumuzla ilgili olarak burada Hegel'in yabancılaşma kavramını Tanrı ve dinle bağlantılı kısımlarını genel hatlarıyla ele alacağız. Her şeyden önce Hegel'e göre tarih, Mutlak Geist adını verdiği Tanrı'nın tarihidir. Hegel'e göre ilk yabancılaşma Tanrı'nın evreni yaratmasıyla şöyle gerçekleşmiştir:

"Geist'in yabancılaşmadan önceki bir durumu vardır; bu Tanrı'nın kendi kendisi ile bir ve aynı olduğu durumdur (...) ama ne var ki Geist kendini bilmek ister, kendini arar. Bu arayış, ancak kendini dışavurmak, kendinde bir ayrışma ile olanaklıdır. Bu ayrışma bu dışa vurma, Geist'in kendinden başka bir şey olmasıdır; kendi kendine yabancılaşmasıdır. Bu kendini bilme, kendini tanıma, kendine bakma, kendinin bilenle bilinene, bakanla bakılana ayrışmasıdır. Bu sürecin başlaması ile bir ve aynı kalma son bulmuştur; özdeşlik artık belirleyici ilke değildir. Bu yeni sürecin, yabancılaşmanın ilkesi ancak çelişkilerin determinasyonu olabilir; evren yaratılırken artık yalnızca çelişkiler, karşıtlar vardır. (...) Mutlak Geist'in varoluşu başlatmadan önceki durumu bir 'teklik' durumudur. Teklik, yabancılaşmayı olumsuz kılar. Tanrı, boyutsuz bir teklik durumundadır; kendini bilmek, kendine bakmak için yabancılaşmayı başlattı, kendine yabancılaştı."¹²⁵

Görüldüğü gibi Hegel'e göre yabancılaşma, Tanrı'nın yaratma eylemiyle başlamıştır, yabancılaşmanın temelinde dialektik vardır ve en önemlisi de insan, yabancılaşmış Tanrı'dır. Öyle ki, *"Tanrı'yı tarihin öznesi olarak ele alan Hegel, onu bir kendine yabancılaşma durumunda insanda görmüş ve tarih sürecini Tanrı'nın kendisine dönüşü olarak kabul etmiştir."*¹²⁶ Bununla birlikte Hegel'in yabancılaşma kavramını iki farklı manaya gelecek şekilde kullandığına da şöyle tanık olmaktadır.

"Kişinin aktüel durumu ile temel yapısı arasındaki ayrılıktır (self-alienation). Bu anlamdaki yabancılaşma, esasen ilk olarak Hegel tarafından kullanılmamıştır. Reformasyon teologları, insanın Tanrı'dan ayrılığın atıfta bulunmak için bu kavramı kullanmışlardır. Yabancılaşmanın üstesinden gelmek için toplumla veya (Tanrı'yla) yeniden bütünleşmek amacıyla bireysel

¹²⁴ Hüsnü Aksoy, "Yabancılaşma Sürecinin Farklı Boyutları Üstüne", *Ütopiya*, s.11.

¹²⁵ Tuncar Tuğcu, *Yabancılaşma Problemi: Hristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri*, s. 98-99.

¹²⁶ Erich Fromm, *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, (çev. Necla Arat), Say Yayınları, İstanbul, 2015, s.54.

(particularity) hususiyetlerden vazgeçmek ise Hegel'in bu kavrama yüklediği diğer bir manadır."¹²⁷

Hegel'in konumuzla bağlantılı ikinci yaklaşımı ise din olgusudur. Hegel'e göre *bilenin (insanın) bilgi alanında içkin zenginleşmesini sağlamak*¹²⁸ için, hayatı düşünmesi ve kendisinin farkında olması gerekmektedir. Zihinsel bir ürün olarak gördüğü dini ise insanın bilinçli farkındalığına giden yolda, insanın kendi derinliğini kavramasında, dini, yabancılaşmaya neden olan bir yapı olarak görmektedir.

Hegel'in yabancılaşma konusundaki yukarıdaki dikkatleri, başta kendi öğrencileri olmak üzere kendinden sonra gelenleri büyük ölçüde etkilemiştir. Bruno Bauer ve Ludwig Feuerbach yabancılaşma kavramını özellikle Tanrı ve din konusu üzerinden tartışmışlardır. Örneğin Feuerbach'a göre "*din insanın temel istek ve güçlerinin yansımasından başka bir şey değildir. Tanrı'ya atfedilenler aslında insanın kendi nitelikleri olduğundan insan kendisinden uzaklaşmış ve sonunda da yabancılaşmıştır.*"¹²⁹ Nitekim "*insan kendisinin üstünde bir varlık olarak Tanrı'yu yaratarak ve onun karşısında bir köle durumuna düşerek yabancılaşır.*"¹³⁰ Dinin insanın çocuksu özü olarak gören Feuerbach, "*insan için Tanrı olan şey, kendi tini, kendi ruhudur ve insanın tini, ruhu, yüreği de kendi tanrısıdır: Tanrı insanın açığa çıkmış iç dünyası, kesinkes kendisidir.*"¹³¹ demektedir. "*İnsanoğlu, özbenliğini ve potansiyellerini Tanrı'da yansıtmakta, daha sonra da yabancılaşmış bir biçimdeki Tanrı'yla karşı karşıya gelmektedir*"¹³² diyen Feuerbach, Tanrı ve dinin insanın kendine yabancılaşmasına neden olan unsurlar olarak görmektedir. Böylece din insanın kendine yabancılaşması ve insanın kendi kendisinden kopmasıdır. İnsan kendi özüne döndüğü ölçüde yabancılaşmadan kurtulabilecektir. Sonuç itibarıyla Feuerbach, Hegel'in yaklaşımını tersine çevirmiştir ve ona göre, "*Tanrı belli güçlerin sahibi olan insandan, kendisi dışındaki bir varlığa aktarılmış olan insansal güçleri temsil etmektedir. Bu nedene, insan kendi özgüçleriyle ancak Tanrı'ya tapınarak ilişki kurar. Tanrı ne denli zengin ve güçlü olursa insan, o denli zayıflar ve yoksullaşır.*"¹³³

¹²⁷ Faruk Karaca, *Yabancılaşma ve Din: Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi*, s.92.

¹²⁸ Sibel Özbudun, Temel Demirel, "Ayrım: Teorik Çerçeve, Yabancılaşma", *Yabancılaşma Ve...*, s.18.

¹²⁹ Doğu Ergil, "Yabancılaşma Kuramına İlk Katkılar" [Elektronik Sürüm], *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 33 (3), 1978, s.95.

¹³⁰ Vehbi Bayhan, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, s.28.

¹³¹ Ludwig Feuerbach, *Hristiyanlığın Özünü*, (çev. Oğuz Özgüç), Say Yayınları, İstanbul, 2008, s.48.

¹³² William Outhwaite, *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, (1993), s. 855.

¹³³ Erich Fromm, *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, s.54.

Karl Marx ise kendinden önceki düşünürlerden, özellikle de Hegel, Feuerbach, Moses Hess¹³⁴ ve Rousseau'dan etkilenerak yabancılaşma kuramını, tıpkı diğer yaklaşımlarında olduğu gibi, ekonomi-üretim temelli olmak üzere tarihsel, toplumsal ve sınıf çatışmaları üzerinden şekillendirerek geliştirir. Yabancılaşma kavramı, Marx'ın anahtar kavramı olduğundan, onun Tanrı, din, insan ve yabancılaşma eksenindeki görüşleri ise şöyledir.

Marx'ta ve Marksist anlayışın temelinde yabancılaşma genel manasıyla, *“insanın, yetenek, ilişki ve eylemlerinin bizzat kendi etkinliği aracılığıyla kendisinden bağımsız bir biçim alması ve insanın kendi etkinliğinin ürünlerine, etkinliğinin kendisine, diğer insanlara ve kendi doğasına yabancı hâle gelmesi sürecini”*¹³⁵ ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda Marx, insanın yaratıcı faaliyetinin bir ürünü olarak birtakım nesnelere, düşüncelere ve müesseselere dikkat çekmektedir. Nitekim insan tarih boyunca Tanrı'yı, dini ve bunlara bağlı birtakım kurumları yaratmış; bunları üst-yapı olarak kabullenmiş ve zamanla bunların kendi faaliyetinin ürünü olduğunu göz ardı ederek onların hâkimiyeti/boyunduruğu altına girmiştir. Öyle ki Tanrı ve dinin insanın yabancılaşmış bilincinin ürünü olarak değerlendiren Marx, *“insanı yapan din değil, dini yapan insandır. Yani din, henüz kendine erişmemiş ya da kendini çoktan yitirmiş bulunan insanın özbilinci ve özduygusudur. (...) Din ezilen insanın içli ezgisi, kalpsiz bir dünyanın sıcaklığı, tinin dıştalandığı toplumsal koşulların tinidir. Din, halkın afyonudur. (...) Din, insan kendi çevresinde dönmediği sürece insanın çevresinde dönen yanılısamalı bir güneşten başka bir şey değildir.”*¹³⁶ demektedir. Bu bağlamda Marx, Tanrı ve dini, insanın kendine yabancılaştıran ilk sebeplerden saymaktadır. Ona göre Tanrı inancı ve din, insanı kendine, kendi özüne yabancılaştırmaktadır, çünkü kendi düşüncesinin ürünü olanlar zamanla ondan bağımsız ve ona karşı bir güç olarak onun karşısında yerini almıştır. Bu yüzden de Marx, insanın yabancılaşmadan kurtulabilmesi için, başta Tanrı inancını, din fikrini ve buna bağlı kurumların ortadan kaldırılması gerektiğini savunur. *“Halkın yanılısamalı mutluluğu olarak dini ortadan kaldırmak,*

¹³⁴ Karl Marx'ın materyalist tarih görüşünün oluşmasında, 'proleterya' ve 'sınıf savaşı' kavramlarını derinleştirmesinde ve tarihe, toplumsal sınıfların penceresinden bakmak gerektiğini öğrenmesinde Moses Hess'in görüşlerinin Marx'ın üzerinde büyük etkisi vardır. (Tuncar Tuğcu, *Yabancılaşma Problemi: Hristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri*, s. 107)

¹³⁵ Zafer Yılmaz, “Yabancılaşma”, *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü*, s.1315.

¹³⁶ Karl Marx, “Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı. Giriş”, *Yabancılaşma*, (drl. Barışta Erdost), Sol Yayınları, Ankara, 2013, s.16-17.

halkın gerçek mutluluğunu istemek anlamına”¹³⁷ geldiğini söyleyen Marx, dini, “*mevcut ekonomik ve sosyal eşitsizlikler karşısında insan için bir teselli kaynağı.*”¹³⁸ olarak görmektedir. Dolayısıyla din, bu dünyada halkın ekonomik ve toplumsal koşullarda yaşadığı sıkıntıyı perdeleyerek “öteki dünya” tesellisiyle insanı kandırmakta, gerçeklikten uzaklaştırmakta ve kendine yabancılaştırmaktadır. Öyleyse Marx’ın tabiriyle izlenecek yol, “*gökyüzünün eleştirisi, yeryüzünün eleştirisine, dinin eleştirisi hukukun eleştirisine, tanrıbilimin eleştirisi de siyasetin eleştirisine*”¹³⁹ dönüşmesinden geçmektedir. Bunları gerçekleştiren insan, yaşadığı özsel yabancılaşmadan kurtulabilecektir. Şunu da belirtmek gerekir ki aslında Marx tüm bu açıklamalarını, dinsel yabancılaşma üzerinden, emeğin yabancılaşmasına geçmek için bir başlangıç olarak kullanmakta, insanın kendine ait olan değerleri Tanrı’ya ve dine yüklediği ölçüde zayıfladığını ve yoksullaştığını belirtmekte ve buradan hareketle işçinin emeğiyle olan ilişkisi arasında benzer bir paralellik kurmayı amaçlamaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yabancılaşmayı tekrar gündeme getiren Varoluşçuluk ekolün ateist kanadı, metafizik realitenin yabancılaştırıcı etkileri üzerinde durmuşlar; Sartre başta olmak üzere birçok varoluşçu düşünür, metafizik realiteyi toptan reddetme yolunu tercih edip insanın kendini hakikatin yegane ve gerçek temsilcisi olmaktan alıkoyan Tanrı düşüncesini hayatından çıkarmanın, yaşanan yabancılaşmadan kurtuluş için en iyi yol olduğunu iddia etmişlerdir.¹⁴⁰

Yukarıda verdiğimiz tüm bilgiler doğrultusunda diyebiliriz ki: Tanrı, din ve insan üçgeninde yabancılaşma problemini ele alış iki ana görüş üzerinden şekillenmektedir. Birincisi, Tanrı’ya koşulsuz inanç ve bağlılık ile dinin rehberliği insanı dünyada yaşadığı yabancılaşmadan kurtarabilmek için yol göstericidir. Çünkü Tanrı ve din, yabancılaşmanın önemli nedenleri olarak kabul edilen günlük hayatın çalkantısından ve kargaşasından sarsılan insanlara yol gösterir.¹⁴¹ İkinci görüş ise, Tanrı ve din kavramlarının insan düşüncesinin üretimi olduğu anlayışından hareketle, din başlı başına yabancılaşmanın nedenidir ve insan kendi ürettiği bir olgu olan Tanrı’ya ve dine yaklaştıkça kendi özünden

¹³⁷ Karl Marx, “Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı. Giriş”, *Yabancılaşma*, s.17.

¹³⁸ Muhammet Ertay, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, s.77.

¹³⁹ Karl Marx, “Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı. Giriş”, *Yabancılaşma*, s.18.

¹⁴⁰ Faruk Karaca, *Yabancılaşma ve Din: Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi*, s.97.

¹⁴¹ Faruk Karaca, *Yabancılaşma ve Din: Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi*, s.103.

uzaklaşır ve yabancılaşır. Bunlardan ne kadar çok uzaklaşırsa o ölçüde insan yaşadığı özsel yabancılaşmadan kurtulabilecektir.

1.2. DOĞAYA YABANCILAŞMA

Son yapılan bilimsel çalışmalar dikkate alındığında dünya üzerinde hayatın ilk belirtileri, tahminen 4 buçuk milyar yıl önceye götürülmekte ve günümüzden yaklaşık 200.000 yıl önce ise insanın serüveni başlamaktadır. Bu serüvende insan, başlangıçta doğa ile iç içe, onun karşısında güçsüz ve aciz ve aynı zamanda onun kendisine sunduğu nimetlere bağımlı bir yaşam sürmekteydi. Kısacası insan doğayla aktif bir iletişime sahipti. Zamanla insan bilgi ve tecrübe sınırlarını geliştirdikçe, başta kültür olmak üzere, medeniyette, bilimde, teknikte ve sanatta büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Nitekim insanın bu gelişim çizgisi, en genel çerçeveye toplayıcılık-avcılık (ilkel), tarım ve sanayi adlarıyla anılan üç ana döneme ayrılmış bulunmaktadır. Bu üç toplum döneminde de insan, *“her toplum biçiminin dayandığı bir geçim biçimi, geliştirdiği kendine özgün bir yaşam biçimi ve bu yaşam biçimiyle uyumlu bir düşün biçimi”*¹⁴² oluşturmuştur. Öyle ki her bir süreçte, doğa-insan ilişkisinde büyük değişimlerin/dönüşümlerin yaşandığı görülmüş; insanın doğayla olan uyumu gittikçe bozulmuş ve ona karşı olan tutumunda da olumsuz yönde bir gidişat gözlemlenmiştir. Neticede doğayla olan baştaki aktif ilişki, yerini dolaylı bir iletişime bırakmıştır. Bu da doğaya yabancılaşmış insanı ortaya çıkarmıştır.

İnsan her şeyden önce doğanın bir parçası olarak ama aynı zamanda, doğa karşısında savunmasız ve doğayla bir uyum içinde yaşamak zorunluluğu bulunan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. J.J. Rousseau'nun ifade ettiği gibi ilk zamanlarda, *“ormanlarda avare dolaşan, hiçbir hüneri olmayan, konuşmayı bilmeyen, evi barkı, savaşları, bağlantıları olmayan, hemcinslerine ya da onlara zarar vermeye hiç gereksinmesi olmayan, hatta belki onlardan hiçbirini tanımayan, az sayıda tutkusu olan, kendi kendine yeten vahşi insan sadece bu duruma uygun duygulara ve bilgilere sahipti.”*¹⁴³ Ardından gelen süreçte, insanın doğaya hâkim olma içgüdüleri ve ondan üstün olma arzusu, ilk önce kendi emeğiyle araç-gereç (alet) yapmasına olanak

¹⁴² Alâeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma: Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s.3-4.

¹⁴³ Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, s.127.

sağlamıştır. Nitekim Thorstein Veblen'e göre de yabancılaşmanın ve bir diğer yanılla "kirlenme"nin başlangıcı bu noktada, insanın doğayı anlamaya çalışarak onu denetleme ihtiyacında yatmaktadır. Böylece insanın doğa karşısında da ilk farklılaşmasının görüldüğü bu zamanda, önceleri doğaya göre hareket eden insan, artık doğaya direnmeye ve ondan istediği ölçüde yararlanmaya başlamıştır. Yeni gereksimlerle birlikte de yeni araç-gereçlerini üreten insan, doğaya da istediği ölçüde hâkim olmayı sürdürmüştür; doğa ürünlerinin yanı sıra kendi emeğinin ürünleriyle yeni bir "yapay doğa" yani kültürü meydana getirmiştir. Dolayısıyla yapay doğasıyla olan ilişkisini ve iletişimini doğaya tercih eden insan, günümüze kadarki süreçte, hem doğaya yabancılaşarak gelişimini sürdürmüştür hem de doğayı kendi boyunduruğu altında tutmaya çalışarak onu "insanlaştırma"yı denemiştir. İşte insanın kültürel gelişimiyle birlikte, *"doğanın binlerce yıllık insan tarihi içinde 'beşerileştirilmesinin' boyutları çok büyümüş (ve) insanlık tarihinden önceki biçimiyle doğa, bugün artık hiçbir yerde yoktur."*¹⁴⁴

Tarım ve sanayi dönemlerine bakıldığında, kendini tamamen merkeze almış ve ekosistemin bir parçası olduğunu yadsımış insan, kendisine sonsuz nimetler sunan ve kendi karşısında bir güç olarak gördüğü doğayı, bir önceki döneme oranla daha büyük ölçüde değiştirmeye/dönüştürmeye çalışmıştır. Bu orandaki artış onun doğayla arasındaki uyumun büyük ölçüde bozulmasıyla da doğru orantılıdır. Böylece doğaya yabancılaşmış bir hayat süren modern insan, kendi yarattığı yapay "doğa"sı içinde, asıl doğadan uzak yaşamakta ve gittikçe köklerinde var olan insani doğasından da uzaklaşmaktadır. Özellikle bugün için, *"kontrolsüz kapitalizm doğayı tüketir çünkü kapitalist kendisini doğanın bir parçası olarak görmez."*¹⁴⁵ demek mümkündür.

Savaşlar, nüfus artışı, sanayileşme, kentleşme, nükleer çalışmalar, küresel ısınma, su, hava ve toprağın büyük ölçüde kirlenmesi, yeşil alanların tahribatı gibi insan kaynaklı olumsuz etmenler sebebiyle bugün doğa neredeyse yaşanılmaz bir yer hâline getirilmiş ve getirilmektedir. İnsanın yapay doğası, bilinçsiz bir şekilde kullanılan doğa ve kaynaklarını da büyük ölçüde tahrip etmiştir/etmektedir. Doğaya

¹⁴⁴ Yuri Davidov, *Özgürlük ve Yabancılaşma*, (Çev: Sargut Şölçün), Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1990, s.39.

¹⁴⁵ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 643.

olan bu yabancılaşma, yalnızca doğayı değil, insanın gerek zihinsel gerek bedensel gerekse duygusal sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir.

“İnsan doğayı giderek artan bir biçimde değiştirmektedir, onu ‘beşerileştirmektedir’, ama aynı zamanda kendi doğasını da değiştirmektedir.” diyen Marx, insanın yabancılaşmasının ilk kaynağını da doğa-insan arasındaki ilişkinin bozulmasında aramıştır. Ona göre insan, üretimi ve üretim araçlarını doğadan elde eden eylemlerinin doğayı dönüştürebildiğinin bilincine vardığında, doğaya yaklaşımını da değiştirmiştir. Doğa artık insanın istediği biçimde değiştirebileceği bir alan olmuştur. İnsan, doğa olmadan yaşayamayacağını bilmesine karşın, onunla uyum içinde olması zorunluluğunu her dönemde unutmuş ya da görmezden gelmiştir. Tıpkı Cree Kızılderililerinin kehanetlerinde buldukları gibi: *“Yalnızca son ağaç kesildikten, son ırmak zehirlendikten, son balık yakalandıktan sonra... Ancak ondan sonra paranın yenmeyeceğini anlayacaksınız.”*

Sonuç olarak denilebilir ki, Hegel’in “insanlık tarihi aynı zamanda bir yabancılaşma tarihidir.” sözü, insanın insanlaşma sürecine, yani insanın doğaya yabancılaşmasıyla başladığı noktaya işaret etmektedir. O hâlde insanın doğaya yabancılaşması da bir ilk yabancılaşma hadisesi olarak düşünülebilir. Bunun ardından gelen insanın *“yarattığı ikinci doğa olan kültürün, üretim ilişkilerinin ve toplumsal hayatın içinde de bir dizi yabancılaşmayı da yaşadığı”*¹⁴⁶ gerçeği, diğer yabancılaşma biçimlerini kapsamaktadır. İlkel dönemlerde insanın doğadan kopuşuyla başlayan bu yabancılaşmadan kurtulmak için, geriye, ilk hâle dönülemeyeceği muhakkaktır. Oysa, hiç değilse doğa-insan ilişkisinde yaşanan bu yabancılaşmadan kurtulabilmek için, birçok düşünürün ve çevrecinin de ısrarla üzerinde durdukları gibi, insanı ve onun yaratmış olduğu kültürü, doğayla barıştırarak, insanın doğa merkezli bir anlayış geliştirmesini ve insanı onun üstünde bir güç olarak görme anlayışından uzaklaştırarak onun yerine doğayla eşitlikçi bir anlayış ilişkisi gütmesini sağlamak gerekmektedir. Nitekim modern insanın bugün fırsat buldukça doğaya dönme uğraşları, doğa yürüyüşleri yapmaları, kamp faaliyetleri, özellikle metropollerde yaşayanların fırsat buldukça tabiata kaçmaları ve çocuklarını yeşilin daha çok olduğu park alanlarında zaman geçirmelerini sağlama istekleri, hobi bahçeleriyle uğraşmanın yaygınlık

¹⁴⁶ Şehmus Ay, “Biri Yabancılaşma mı Dedi?”, *Psikeart*, (17), 2011, s.39

kazanması gibi pek çok aktivite, doğaya yabancılaşmış modern insanın doğayla tekrardan aktif bir iletişim kurma çabasından başka bir şey değildir.

1.3. KÜLTÜRE (KÜLTÜREL) YABANCILAŞMA

Sosyal bilimlerdeki farklı disiplinlerin ortak olarak ilgilendikleri konulardan birisi de kültür olgusudur ve bu nedenle kültürün farklı disiplinlerce yapılmış çok çeşitli tanımlarıyla karşılaşmak mümkündür. Sözcük olarak kültür, “*Latince ‘culture’ dan gelmektedir. Bu kelime ‘toprağı ekip biçmek, sürmek, tarım’*”¹⁴⁷ anlamlarını taşımaktadır. Kavramsal açıdan ise kültür olgusunun yüzlerce tanımı yapılagelmiştir. Örneğin Amerikalı iki antropolog Alfred Kroeber ve Clyde Kluckhohn, 1952 yılında yayınladıkları çalışmada, “*çeşitli bilimsel ve popüler kaynaklardan yararlanarak topladıkları kültüre yönelik 164 farklı tanım*”a yer vermişlerdir.¹⁴⁸

Günümüzdeki anlamına yakın bir biçimde kültür, ilk kez 17. yüzyılda Samuel von Pufendorf tarafından, “*doğaya karşıt olan ve belli bir toplumsal bağlam içinde ortaya çıkan tüm insan eserleri*”¹⁴⁹ şeklinde tanımlanmıştır. Ardından gelen süreçte kültür, filozoflardan sosyologlara, antropologlardan psikologlara kadar birçok bilim insanı tarafından tanımlanmaya ve kavrama açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Nitekim yeterli olmamakla birlikte, kültürün genel tanımını şu kapsayıcı açıklamayla vermek mümkündür:

“Kuşbakışı bir yaklaşımla, ‘kültür’: insanın ortaya koyduğu, içinde insanın varolduğu tüm gerçeklik demektir. Öyleyse ‘kültür’ deyimiyse insan dünyasını taşıyan, yani insan varlığını gördüğümüz her şey anlaşılabilir. Kültür, doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir. Kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. Buna göre kültür, böylesi bir dünyanın anlam-varlığına ilişkin düşünülebilirlikleri içerir: insan varoluşunun nasıl ve ne olduğudur kültür. İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği; insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü; değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği, -bütün bunlar hep kültürün öğeleridir. İnsanın ne tür bir yaşama – biçemi, ne tür bir varolma programı, ne tür bir eylem-kalıbı benimsediği kültürdür hep. Teknik, ekonomi, hukuk, estetik, bilim, devlet, yöntem –insanın meydana getirdiği her şey kültüre girer. Örgütler, dernekler, kurumlar, okullar, tüm kendilerine ilişkin şeylerle birlikte kültürden sayılırlar. İnsanlar arasındaki

¹⁴⁷ Şükrü Ünalın, *Dil ve Kültür*, Gazi Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2002, s. 3.

¹⁴⁸ Esin Sultan Oğuz, “Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı” [Elektronik Sürüm], *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 2011, s.125.

¹⁴⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1048.

her çeşit karşılıklı etkileşmelere, her türlü yapıp yaratma alışkanlıklarına, bütün 'manevi' ve 'maddesel' yapıt ve ürünlere kültür denir."¹⁵⁰

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere, insanın doğa karşısında ortaya koyduğu ve tamamen insan tarafından vücuda getirilmiş maddi ve manevi her türlü öge kültürün bünyesinde yer almaktadır. İnsan için kültür bir zorunluluktur ve "kültür olmayınca o da olamayacağına göre: insanın kültür üretilip kültürce üretildiği; kültür taşıyıp kültürce taşındığı temel gerçeği insan olarak insan varlığının en başta gelen varolma koşuludur."¹⁵¹ Nitekim "tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü"¹⁵² kültürü oluşturmaktadır. Öyleyse bir toplumun yaşam tarzının bütününe kapsayan, "kuşaktan kuşağa geçen, kurallara bağlı, paylaşılan, simgelere dayanan," kültür, "karşılıklı öğrenme denen, resmî ya da gayri resmi, öğrenme ve öğretim süreçleriyle" nesilden nesile aktarılmaktadır.¹⁵³ Bu bağlamda da kültür, doğuştan değil sonradan öğrenilen özelliğiyle dikkat çekmektedir.

İnsanın doğaya hâkim olma içgüdüğü, ondan üstün olma arzusu ve akabinde insanın doğaya yabancılaşarak, doğa ürünlerinin yanı sıra kendi emeğinin ürünleriyle yeni bir "yapay doğa" meydana getirmeye başlaması, kültürün de başlangıcını teşkil etmektedir. Her ne kadar çoğu yaklaşım, yazının ortaya çıkışını ve kent yaşamının yaygınlık kazanmasını, kültürün üretim ve birikiminde belirleyici faktörler olarak görsele de, üretim, birikim, aktarım ve dönüşüm dikkate alındığında kültür, insanın doğa karşısındaki ilk faaliyetleriyle birlikte oluşmaya başlamış en eskicil ögedir. Öyleyse "kültürden söz etmek, insan etkinlikleri ve üretiminden söz etmek anlamına gelmektedir."¹⁵⁴ Nitekim medeniyetten sanata, teknikten bilime, devletten hukuka, ahlâktan değer yargılarına, giyim kuşamdan yeme içmeye... kadar her şey ama her şey bir taraftan insan ürünleridir, diğer yandan ise insanı insan yapan, onu diğer canlılardan ayıran kültürün somut ve soyut yapılarıdır. Bu bağlamda tüm kültür öğeleri için insan

¹⁵⁰ Nermi Uygur, *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.18.

¹⁵¹ Nermi Uygur, *Kültür Kuramı*, s.19.

¹⁵² *Türkçe Sözlük*, TDK, s. 1558.

¹⁵³ Arthur Asa Berger, *Kültür Eleştirisi: Kültürel Kavramlara Giriş*, s. 142.

¹⁵⁴ Esin Sultan Oğuz, "Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, s.129.

elinden, düşüncesinden veya duygularından çıkmış nesnelere bütündür, demek yanlış olmayacaktır.

Ruth Benedict'in "*Kültür, büyüülerek ekrana yansıtılmış bireysel psikolojidir.*"¹⁵⁵ tanımı ve "*davranış bilimlerinin incelediği hemen her şey kültür tarafından biçimlendirilmiştir.*"¹⁵⁶ görüşü, kültürün insan psikolojisi ve davranışları üzerindeki gücünü ve derin etkisini dile getirmesi bakımından hayli önemlidir. Nitekim kültürün bu gücü, genelde olumlu yanlarıyla ele alınmasına karşın, kimi zaman olumsuz birtakım durumların da doğmasına neden olmaktadır. Bu husus dikkate alındığında, insan kültür ilişkisinden ortaya çıkan olumsuzlukların içeriği, yabancılaşma problemiyle de yakından bağlantılıdır. Çünkü doğumundan ölümüne kadarki süreçte, bireysel ve toplumsal yaşamının her alanında insan, kültürle iç içe bir münasebet kurar ve insanın yabancılaşacağı herhangi bir "şey" (kişinin bizzat kendine yabancılaşması hariç), zaten kültürün bir ögesidir. O zaman insanın kültüre karşı yabancılaşmasının iki farklı boyutu görülecektir: insanın maddi kültür unsurlarına yabancılaşması ve insanın manevi kültür unsurlarına yabancılaşması. Maddi kültür unsurları deyince insan elinden, duygu ve düşüncesinden çıkan ve somut her şeyi içine alabiliriz. Maddi kültür unsurları, "*bir kültürel sistem içindeki teknolojiyi, üretim araçlarını, kullanılan araç ve gereçleri, kısaca görünür alandaki her türlü insan ürünü*"¹⁵⁷ kapsamaktadır. Manevi kültür unsurları ise moral kültür dediğimiz, "*kültürel sistem içindeki dinî hayatın inançlarını, ahlaki değerleri, hukuk sistemini, insan ilişkilerini düzenleyen yazılı ve yazısız kuralları, toplumsal anlama sahip sembolleri, davranışların gerisindeki her türlü düşünce ve uygulanım hâllerini, egemen ya da muhalif zihni referansları*"¹⁵⁸ içine almaktadır. O hâlde insanın bu iki gruptaki herhangi bir ögeye karşı yabancılaşması, kültürel boyutta bir yabancılaşmaya denk düşecektir.

Maddi kültür unsurları ekseninde yabancılaşmayı, Marx'tan beri sürekli irdelenen ve yeni yaklaşımlarla farklı açılardan da yorumlanan, insanın metalar dünyası karşısındaki konumuyla ilişkilendirmek mümkündür. Meta fetişizmi ve şeyleşme¹⁵⁹, başta, "*işbölümü, özel mülkiyet ve işgücünün metalaşması sonucu, emekçinin kendi emek*

¹⁵⁵ Şükrü Ünal, *Dil ve Kültür*, s. 12.

¹⁵⁶ Enver Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*, Ekin Yayınevi, İstanbul, 2011, s.85.

¹⁵⁷ İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, s.111.

¹⁵⁸ İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, s.111.

¹⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: "Başka Adlandırmalara Doğru: Fetişim, Meta Fetişizmi ve Şeyleşme Üzerine", s. 27-31.

süreci ve emeğin ürünleri üzerindeki denetimini yitirmesi (bir anlamda iktidarsızlaşması), emek süreci ve metalaşmış ürünlerin onun karşısına dışsal ve yabancı bir güç olarak dikilmesi”¹⁶⁰ hâlidir. Öyle ki insan emeğinin bütün ürünlerini kültür içerisinde değerlendirme zorunluluğu bulunduğundan, meta özelliği gösteren ürünlerinin “kullanım değeri, üreticilerin temel ve zorunlu gereksinimlerini içermesi anlamında ikinci planda kalırken, para biçiminde kristalize olmuş olan değişim değeri ön plana çıkar. Başka bir deyişle, değişim değeri, kullanım değerinden bağımsız bir biçimde ön plana çıkarılarak, kendine has bir güce, bir çekiciliğe sahip olmasını sağlar. (...) Marx’ın dediği gibi, ‘metalar paraya âşıktır.’”¹⁶¹ Nitekim yabancılaşma kavramı bu çerçeveye içine yerleştirildiğinde, insan en başta, kültür ürünleri (Ki metalar dünyası bunlardan oluşmaktadır.) tarafından çevrelenmiş bir hayatın içinde yaşamaktadır ve daha da vahim olan, en büyük meta olan paranın esiri durumundadır. Bu nedenden dolayı da metalar yani insan ürünleri, insandan bağımsız bir hayat sürdüğü ve insanın karşısında (canlı varlıklar gibi) var olmayı devam ettirdikleri için, yabancılaştırıcı güçleriyle insanı etkilemektedirler. Böylelikle “insanın ürettiği ve hükmettiği bir varlığın zamanla insana yani kendi üreticisine hükmeden hâle gelmesi insanın bu ürüne yabancılaştığı anlamına gelir.”¹⁶² Erich Fromm’un nesnelere dünyası karşısında insanın konumuyla ilgili tespitleri, konumuzla bağlantılı olarak hayli dikkat çekicidir:

“Araçlar amaçlara dönüştürüldü, nesnelere üretimi ve tüketimi yaşamamanın gayesi oldu ve yaşama eylemi, bunların emrine verildi. İnsanlar gibi davranan nesnelere ve nesnelere gibi davranan insanlar üretir olduk. İnsan kendini bir nesneye dönüştürüp, kendi elleriyle ürettiği şeylere tapmaya başladı; kendisine yabancılaştı ve Tanrı’nın adını kullanıyor olsa bile, puta tapıcılığa geri döndü. Emerson çok zaman önce ‘nesnelere âdeta bir binici gibi eyere oturup, insanlığı güttükleri’ni görmüştü. Bugün bunu pek çoğumuz görüyoruz. İyi ve mutlu olmak, yalnızca tek bir koşul altında mümkün olabilir: İnsanı yine eğere (yani, süvari konumuna) oturtmakla.”¹⁶³

Tıpkı maddi unsurlar gibi, manevi kültür unsurları da yabancılaşma problemini doğurabilecek güce sahiptir. Bunlar, hukuk kuralları, örf ve âdetler, gelenek görenekler, ahlaki değerler, normlar şeklinde sıralanabilir. Özellikle manevi kültür öğeleri insanı

¹⁶⁰ Sibel Özbudun, Temel Demirer, “Ayrım: Teorik Çerçeve, Yabancılaşma”, *Yabancılaşma Ve...*, s.26-27.

¹⁶¹ Hüsnü Aksoy, “Yabancılaşma Sürecinin Farklı Boyutları Üstüne”, *Ütopiya*, s.14.

¹⁶² Sibel Kiraz, “Kitle, Kültür, Bunalım ve Yabancılaşma” [Elektronik Sürüm], *Mavi Atlas, Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (5), 2015, s.143.

¹⁶³ Erich Fromm, *Barışın ve Tekniğin Stratejisi*, (çev. Fevzi Emir, Kaan H. Ökten), Arıtan Yayınları, İstanbul, 1996, s.31-32.

insan yapan, insanlar arası birlik ve dayanışmayı sağlayan ve toplum yaşamını düzenleyen büyük bir işlevselliğe ve dinamizme sahiptir. Oysa “*insana ait olanın, insanın yarattıklarının, öznenin üzerinde yer alarak onun üzerinde belirleyicilik kazanması hâli*”¹⁶⁴, insanın manevi kültürüne yabancılaşmasının içeriğine de bir anlamda işaret etmektedir. Çünkü kendini dışa vurarak ortaya çıkaran, üreten, aktaran, dönüştüren özne, insandır; nesne konumunda olan ise kültürdür. Eğer öznenin (insanın) dışsallaştırarak ortaya çıkardığı/nesnelleştirdiği şey (kültür öğeleri), özne karşısında yer alıyor, onu büyük ölçüde etkiliyor, baskısı altına alıyor ve onun özgürlüğünü kısıtlıyorsa yabancılaşma sorununun da baş göstermesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla “*Eğer kültürün insan üzerindeki belirleyici etkisi artarsa bununla birlikte insanın kendini istediği doğrultuda belirlemesi, gerçekleştirmesi de*”¹⁶⁵ engelleneceğinden, bu durum insan için büyük bir sorun teşkil edecektir. Örneğin kültür çalışmalarında çok önemli bir yere sahip olan ünlü düşünür Georg Simmel, “*insanlık dünyanın doğal düzeniyle sorgusuz sualsiz bütünleşmez, aksine ondan kopar, kendini onun karşısına yerleştirir, ondan taleplerde bulunur, onunla mücadele eder, onu ihlal eder ve onun tarafından ihlal edilir.*”¹⁶⁶ ifadeleriyle özne-nesne arasındaki ilk ilişkinin insan-doğa ilişkisi olduğunu belirttikten sonra, ikinci bir benzer ilişkinin insan-kültür arasındaki ilişkide var olduğunu ve bu ilişkinin içeriğini şöyle tarif etmektedir:

*“Tin sayısız yapı üretir ve bu yapılar tuhaf bir özerklik içinde, onları yaratan şahıstan da onları kabul ya da reddeden başkalarından da bağımsız olarak var olmayı sürdürürler. İnsan hukukla olduğu kadar sanatla, teknolojiyle olduğu kadar dinle, âdetlerle olduğu kadar bilimle de böyle karşı karşıya gelir. Bunların kâh onunla kaynaşır adeta onun bir parçası hâline gelen, kâh ona yabancılaşır onunla teması kesen içeriklerini kâh cazip kâh itici bulur.”*¹⁶⁷

Simmel’e göre insan kültürü oluşturmaktadır ancak kültür de insanı sürekli şekillendirmektedir. Bu, karşılıklı bir ilişkidir. Simmel’in bu ilişkide problem olarak gördüğü durum, insanın kültürel yaratımlarının insan üstündeki artan baskısı, kültürün insan karşısında bağımsız bir güç olarak yer almaya başlaması, insanı kontrol altında tutma potansiyelinin gittikçe artması ve sonunda insanın kültüre yabancılaşmasıdır. O bu durumu şöyle izah eder:

¹⁶⁴ Sibel Özbudun, Temel Demirer, “Ayrım: Teorik Çerçeve, Yabancılaşma”, *Yabancılaşma Ve...*, s.22.

¹⁶⁵ Sibel Kiraz, “Kitle, Kültür, Bunalım ve Yabancılaşma”, *Mavi Atlas*, s.143.

¹⁶⁶ Georg Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, (çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s.337.

¹⁶⁷ Georg Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, s.337.

“İnsan aklı, birtakım ürünler yaratır öyle ki bunların onları kabul edecek ya da reddedecek olanlar kadar kendi yaratıcılıklarından da bağımsız bir varoluşları vardır. Birey sürekli bir şekilde dinden ahlaka, gelenekten bilime, ne kadar içselleştirilseler de yabancı güçler olarak kalan kültürel nesnelere dünyası ile karşı karşıya kalır. Onlar sabitlenmiş ve katılmış bir biçim alırlar ve bireye ‘ötekilik’ olarak görünme eğilimindedirler. Böylece, ‘kıpır kıpır ancak limitli ve zamanla kısıtlı öznel yaşam ve bir kere yaratıldıktan sonra ... sonsuza dek geçerli olan ... onun içerikleri arasında’ uzun ömürlü bir çatışma vardır.”¹⁶⁸

İnsanın kendi yarattığı kültürün bu denli bağımsız ve insana hükmeden konumuna gelmesi, insanın özgürlüğünü kısıtlamakta ve ruhsal sağlığını da tehdit eden olumsuzlukları ortaya çıkarabilmektedir. Simmel’e göre, *“modern yaşamın en derin sorunları bireyin, boğucu toplumsal kuvvetler, tarihsel miras, dış kültür ve yaşam tekniği karşısında varoluşunun özerkliğini ve bireyselliğini koruma savından kaynaklanmaktadır.”¹⁶⁹* Bu durum kültürel boyuttaki yabancılaşmayla baş etmeye çalışan insanın dramıdır.

Simmel’in dikkat çektiği bir diğer husus da, günümüzde para¹⁷⁰ ekonomisinin insan-kültür ilişkisindeki yabancılaşmanın derinleşmesine neden olduğu gerçeğidir. Ona göre yabancılaşma, *“para ekonomisine dayalı modern kültürün gelişmesinin kaçınılmaz sonucu(dur) ve buna kültürün trajedisi demektir.”¹⁷¹* Öyle ki *“modern dünyada büyük kültürler ve çeşitli bileşenlerinin tümü (para ekonomisi dâhil) büyümektedir ve onlar büyüdükçe bireyin önemi”¹⁷²* gitgide azalmakta, insan kültür eksenli yabancılaşması daha da belirginleşmektedir. Nitekim Simmel, *“bireylerin toplumsal işlevler içinde donup kalacağı ve dünyanın nesnel mükemmelleştirilmesinin bedelinin insan ruhunun körelmesi olacağı”¹⁷³* şeklinde bir öngöründe de bulunmuştur.

Simmel’in kültürle bağlantılı üzerinde durduğu bir diğer husus da, insanın meydana getirdiği maddi kültürün en büyüklerinden birisi olan kentin yabancılaşma ve anomiyile sıkı ilişkisidir. Simmel’in büyük şehrin psiko-sosyal hayatımız üzerinde yapmış olduğu etkiyi ele aldığı *“Metropol ve Tinsel Hayat”* adlı makalesi büyük önem

¹⁶⁸ Lewis A., Coser, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamlarında Fikirler*, s.179.

¹⁶⁹ Sibel Özbudun, Temel Demirer, “Ayrım: Teorik Çerçeve, Yabancılaşma”, *Yabancılaşma Ve...*, s.31.

¹⁷⁰ Moses Hess de 1884 yılında yayımlandığı *Paranın Özü Üzerine* adlı yapıtında, paranın insanın yabancılaşmış özü olduğu düşüncesini ortaya atmıştır. (Türker Alkan, Doğu Ergil, *Siyaset Psikolojisi*, s. 192.)

¹⁷¹ Sibel Özbudun, Temel Demirer, “Ayrım: Teorik Çerçeve, Yabancılaşma”, *Yabancılaşma Ve...*, s.33.

¹⁷² George Ritzer, *Modern Sosyoloji Kuramları*, s.37.

¹⁷³ Lewis A., Coser, *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamlarında Fikirler*, s.180.

taşımaktadır. Her şeyden önce Simmel'e göre "modern hayatın en derin sorunları, ezici toplumsal güçler, tarihsel miras, dışsal kültür ve hayat tekniği karşısında, bireyin, varoluşunun özerkliğini ve bireyselliğini koruma talebinden kaynaklanır-ilkel insanın maddi varoluşunu sürdürebilmek için doğayla giriştiği savaş, bu modern form altında en son şeklini almıştır."¹⁷⁴ Simmel, şehrin nüfus bakımından büyüklüğünün, yoğunluğunun ve heterojenliğinin sosyal hayat açısından bozucu bir etkisi olduğunu, sosyal disorganizasyona sebep olduğunu ve patolojik hâller yarattığını iddia etmiştir.¹⁷⁵

Bu iddiasının ilki duygu ve zihinle ilişkilidir. Simmel bu konuda şuna değinmektedir:

*"Metropol tipi bireyselliğin psikolojik temeli, dışsal ve içsel uyarıların hızlı ve müdahalesiz değişiminden kaynaklanan sinir uyarımının güçlendirilmesinden ibarettir. Zihin, anlık izlenimlerle uyarılır. Ekonomik, sosyal yaşam, çalışma yaşamının temposuyla ve çoğulluğuyla kent, zihinsel yaşamın duygusal kurumları açısından, kasaba ve kır yaşantısıyla derin bir karşıtlık oluşturur. Kırdaki yaşamın ritmi ve duygusal hayal gücü çok daha yavaş ve çok daha alışılmış ve çok daha düzgün akar. Oysa metropol tipi insan yüreği yerine beyniyle tepki verir. Bu sayede yükseltilmiş bir kavrayış, zihinsel ayrıcalık kazanmış olur. Bu durumda metropol yaşantısı metropol insanında yükseltilmiş bir kavrayış ve aklın üstünlüğünü ön plana çıkartmış olur."*¹⁷⁶

Nitekim duygularıyla değil zihniyle hareket etme kabiliyetini büyük ölçüde geliştirmiş olan kentli bireyin, kent yaşamının ezici güçleriyle çatışan ruhsal ve özel yaşamını, bilinç uyanıklığıyla ve yüzeysel tavrıyla koruduğu anlaşılmaktadır.

Simmel'in üzerinde durduğu bir diğer nokta da kente tamamen para ekonomisinin egemen olması ve insanın bu egemenlik altında tutum ve davranışlarına yön vermesidir. Simmel bunu şöyle ifade etmektedir:

"Para ekonomisi ile zihnin egemenliği birbirine derinden bağlıdır. İkisi de, insanları ve şeyleri katıksız bir tarafsızlıkla ele alır. Bu tavırda, biçimsel bir adalet ile düşünceden yoksun bir katılık sıklıkla bir arada bulunur. Zihinsel açıdan gelişmiş bir kimse, gerçek bireyselliğin her türlüüne karşı kayıtsızdır; çünkü böylesi bireysellikler, mantıksal işlemlerle tüketilmesi mümkün olmayan ilişkileri ve tepkileri beraberlerinde getirir. Aynı şekilde, fenomenlerin tikelliği de para ilkesiyle ölçülemez. Çünkü para yalnızca hepsinde ortak olanla, mübadele değeriyle ilgilenir; bütün nitelikleri ve tikellikleri şu soruya indirger: "Fiyatı ne?" Kişiler arasındaki bütün duygusal ilişkiler, bireyselliklerine dayanır. Ussal ilişkilerdeyse insan bir sayı gibi, diğerlerinden farkı olmayan bir öge gibi hesaba katılır ve yalnızca nesnel olarak ölçülebilen işleriyle ilgi görür."

¹⁷⁴ Georg Simmel, *Modern Kültürde Çatışma*, (çev. Tanıl Bora vd.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 83.

¹⁷⁵ Turhan Yörükân, *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Şehir, Konut ve Mahremiyet*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2012, s. 41.

¹⁷⁶ Hüseyin Bal, *Kent Sosyolojisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2008, s. 163.

*Bu nedenle metropol insanı, etrafındaki kimseleri satıcı ya da müşteri, hizmetçi, hatta çoğu kez ilişki kurmak zorunda olduğu kişiler olarak görür.*¹⁷⁷

Modern tinin gittikçe hesapçı bir hâle geldiğini ifade eden Simmel, dakiklik, hesaplanabilirlik ve kesinlik gibi kentsel yaşam formuna ait niteliklerin de insan üzerindeki etkilerine dikkat çekmekte ve bunların, hayat tarzını kendi içinde belirlemek isteyen içgüdüsel davranışları ve “muhafazakâr” ruhu bastırıldığının ve kente uyumlu bireyler yarattığının üzerini çizmektedir.¹⁷⁸ Dolayısıyla Simmel’e göre kentli insan, davranışlarını kendisi olarak gerçekleştiremediği ve bölünmüş bir kişiliğe sahip olduğu için bir yabancısıdır; kent her türlü kişisel hayatı gölgelediği için “kentteki yabancı”, kentte kendisini huzursuz ve evsiz hissetmektedir.¹⁷⁹ Bunu şiddetli biçimde yaşayan/deneyimleyen birey, kent yaşamına uyum sağlayamadığı için ondan nefret etmekte; bunun neticesinde de bireyde anomi ve yabancılaşma gözlemlenmektedir.

Simmel’in üzerinde durduğu bir diğer konu da, kentteki “bıkkın” bireydir. Kentsel yaşam formunun kesinliğine ve netliğine uyum sağlamaya çalışan birey, bir süre sonra bıkkınlık duygusunu yoğun bir biçimde yaşamaya başlar. Simmel’in bıkkınlıkla ifade etmek istediği, “şey”lerin taşıdığı farklı anlamların ve değerlerin gün geçtikçe önemini yitirmesi neticesinde bıkkın kimsenin gözünde her şeyin aynı donuklukta, aynı grilikte olması durumudur; “bıkkınlar” için hiçbir nesne diğerinden daha tercih edilir değildir ve birey, bu yaşamı kanıksamıştır.¹⁸⁰ Nitekim Simmel, modern kentli insanın özgür olduğunu ancak kentsel ortamda, “temkinlilik” ve “karşılıklı kayıtsızlık” duygularının onda “kaybolmuşluk” ve “yalnızlık” hissini yaşattığını iddia etmektedir.¹⁸¹

Simmel gibi Louis Wirth’de kent insanının yaşadığı olumsuz duyguları özellikle kent anomisiyle açıklık getirmeye çalışmaktadır. Wirth, kentli bireyin yabancılaşmayla, resmi ilişkilerle ve stresle tanımlanabilecek kendine özgü bir yaşam biçimi olduğunu söyler.¹⁸² Wirth, “Urbanism as a Way of Life” adlı çalışmasında, yabancılaşmanın,

¹⁷⁷ Georg Simmel, *Modern Kültürde Çatışma*, s.86.

¹⁷⁸ Georg Simmel, *Modern Kültürde Çatışma*, s.88.

¹⁷⁹ Cevat Özyurt, “Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (18), 2017, s. 115.

¹⁸⁰ Georg Simmel, *Modern Kültürde Çatışma*, s.90.

¹⁸¹ Cevat Özyurt, “Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 115.

¹⁸² Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, s.441

gayrişahsi ilişkilerin, yüzeyselliğin ve stresin ağırlıklı olarak yaşandığı bir hayatın şehir için en belirleyici özellikler olduğunu ortaya atar.¹⁸³

Wirth, Georg Simmel'in "kentte yaşayan bir insanın tümüyle yalıtılmış ve algılanması güç bir ruhsal durum içinde bulunduğu" fikrine katılır ve kentte yaşayan insanların kişisellikten uzak ilişki kurmak zorunda olmasının, insan ilişkilerinin bölünmesine ve kentteki kişiliğin 'şizoid' niteliğinin ortaya çıkmasına yol açtığını belirtir.¹⁸⁴ Wirth'e göre kentli insan, "şizofrenik karakterli" bir kişiliğe sahiptir; birincil ilişkilere yer vermeyen kentte, insanlar birbirlerine ve yaşadığı ortama karşı sorumluluklarını kaybedip, bencilleştikleri için yabancılaşmayı ve anomiyi deneyimlerler.¹⁸⁵ Nitekim modern şehir kuşkusuz bireyi oluşturmuş ancak insanlar arasındaki geleneksel bağlar zayıflamış, güven sorunu ön plana çıkmış, memnuniyetsizlik, aşırı ferdiyetçilik gibi yoğun duygular sıklıkla yaşanır olmuştur.

Yukarıda insan-kültür ekseninde genel hatlarıyla vermeye çalıştığımız insanın yabancılaşma probleminin, yine kültürle bağıntılı özel birtakım hususları da mevcuttur. "Kültür" genel başlığı altında yer alan *kültürel değişme, kültürel yozlaşma, trans-kültürasyon, kültürel gecikme, çokkültürlülük, ksenosantrizm, kültür şoku, kitle kültürü, popüler kültür, alt kültür, karşı kültür* gibi olguların içeriğindeki kimi hadiseler, insanın/toplumun deneyimleyebileceği kültürel yabancılaşmanın da çeşitlerini barındırması bakımından hayli önemlidir. Bunların dışında politikaların, ideolojilerin, kitle iletişim araçlarının ve medya iletilerinin vb. insanı denetleyen, kısıtlayan, etkileyen ve şekillendiren tarafları da kültürel yabancılaşmaya neden olabilmektedir. Mikro ölçekli düşünüldüğünde, bir toplumun, toplumdaki bir grubun ya da yalnızca tek bir bireyin kendi tarihine, geleneksel yapısına, millî değerlerine, toplumsal kural ve normlara, kısacası yaşamını çevreleyen tüm kültür öğelerine karşı kayıtsız kalması, bağlılığının azalması veya bunlarla çatışması sonucu yaşadığı bunalım ve buhran, bizi doğrudan kültürel yabancılaşma gerçeğine götürmektedir. Bu durumlar başlı başına kapsamlı bir içeriğe sahip olması sebebiyle ve ileriki bölümde bu hususlar ayrı ayrı ele alınacağı için biz burada şimdilik bu hususları belirtmekle yetineceğiz.

¹⁸³ Turhan Yörükân, *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Şehir, Konut ve Mahremiyet*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2012, s. 63.

¹⁸⁴ Hüseyin Bal, *Kent Sosyolojisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2008, s. 192-193.

¹⁸⁵ Cevat Özyurt, "Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (18), 2017, s. 117.

Sonuç olarak, Antropolog Bronislaw Malinavski'nin de ifade ettiği gibi kültür, “*aletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşünce ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütüncül bir toplamdır.*”¹⁸⁶ İnsanın tarihsel süreç içerisinde, ki bu süreç hâlen devam etmektedir, kendi eyleminin ürünleri olan ve kendi rahatı ve konforu için ortaya koyduğu maddi ve manevi tüm bu kültür “nesnelere”, insanın karşısında bağımsız bir güç olarak (özneleşerek) yer almaya başlaması ve insanı kontrol altına alma potansiyelinin gittikçe artması, kültürel yabancılaşmayı doğurmaktadır. Nitekim bu yabancılaşma maddi boyutta, metalar dünyası karşısında insanın esaretiyle alakalı olabileceği gibi, manevi boyutta, hukuk kuralları, örf ve âdetler, gelenek görenekler, ahlaki değerler, normların etkileri altında insanın kendi bireyselliğini ve özgürlüğünü yaşama mücadelesiyle de ilişkilidir. Özellikle çağımız insanı bilim ve teknolojide dehşetengiz bir hızla büyüyerek altın çağını yaşamaktayken, dünya artık küresel bir köy durumundayken ve hatta bütün dünya için tek bir kültürden bahsedilmekteyken, kültürün gittikçe özneleşmesi ve insanı kendine yabancılaştırması büyük bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Gündelik yaşamda kültürel öğelerle devamlı savaş hâlinde olan insan, kültürün tüm öğelerinin büyük ölçüde etkisi ve baskısı altındadır. Nitekim kültürel yabancılaşma, bir bütün olarak tüm toplumun yaşadığı/yaşayabileceği bir problem olduğu/olacağı gibi, toplumun bir grubunun ya da yalnızca tek bir bireyin yaşadığı/yaşayabileceği bir problem olması bakımından genelden özele geniş bir skalaya sahiptir. Unutmamak gerekir ki kültürel yabancılaşma, yabancılaşmanın sayısız biçiminden yalnızca bir tanesidir ancak kapsamı en geniş olan yabancılaşma hâlidir.

1.4. TOPLUMA (TOPLUMSAL) YABANCILAŞMA

Toplum, toplumla ilgili olaylar ve olgular üstüne düşünme eğilimini çok eski devirlere kadar götürmek mümkündür. “*İlk defa sosyal olaylar üzerine kafa yoranların Sofistler (M.Ö. 5. Yüzyıl) olduğu*”¹⁸⁷ bilinen bir gerçektir. Örneğin Platon'un *Devlet*'i, Aristoteles'in *Politika* 'sı, İbn Haldun'un *Mukaddime*'si ve Jean-Jacques Rousseau'nun *Toplumsal Sözleşme*'si düşünüldüğünde, eski çağlardan bu yana her devirde toplumun,

¹⁸⁶ Şükrü Ünal, *Dil ve Kültür*, s. 4.

¹⁸⁷ Zeki Arslantürk, M. Tayfun Amman, *Sosyoloji: Kavramlar-Kurumlar-Süreçler-Teoriler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001, s.79.

toplumsal olay ve olguların mercek altına alındığını söyleyebiliriz. Ancak her yönüyle toplumun, bilimsel çerçevede, başlı başına bir bilim dalı adı altında ele alınıp incelenmesi, son birkaç yüzyıllık süreçte gerçekleşebilmiştir. Nitekim “*toplum içindeki bireyi, grupları, kurumları, bunlar arasındaki ilişki ve etkileşimleri yine bunlardan ayrı ayrı ve/veya müştereken kaynaklanan sorunları ve meseleleri bağlantılar kurarak inceleyen*”¹⁸⁸ bir bilim dalı olarak sosyoloji, bu ihtiyacın ürünüdür. Bu yüzden de sosyolojinin inceleme alanı toplumun bizatihi kendisidir.

En genel ifadeyle toplum, “*ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup*”¹⁸⁹ olarak tanımlanmaktadır. Ancak günümüzde yalnızca sosyolojik görüşler dikkate alındığında bile (çünkü her bir disiplin toplumu, kendine özgü yaklaşımları doğrultusunda tanımlamaktadır), toplum tanımlarında birçok farklılık göze çarpmaktadır. Bunun sebebi de sosyologların “*toplumu kendi sisteminin merkezine koyduğu sosyal süreç oluşumundaki kavramlar (olay ve olgular) veya fonksiyonlarla tanımlamış ve açıklamış*”¹⁹⁰ olmasındandır. Söz gelimi Sorokin toplumu bir ‘sosyo-kültürel yapı’ olarak görür; ona göre toplum manevi kültür (anımlar, değerler, normlar), maddi kültür (bio-fiziksel araçlar) ve toplumsal ilişkiler (anlamlı etkileşim) bütünüdür’. Parson ise, aralarında herhangi bir etkileşim olan insan topluluğunu uzun süreli yaşamak şartıyla toplum olarak tanımlamaktadır. Marcel Mauss ise toplumu birçok alt sosyal grubu kapsayan, yazılı hukuk sistemine sahip, belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan, kendi kendine yeterli, sürekli insan grubu olarak açıklar. Marx ve Dahrendorf ise toplumu uzlaşmaz sınıfların çatışmaları sonucunda belirlenen bir etkileşim süreci olarak görürler.¹⁹¹ Bu noktada biz, konumuzla bağlantılı olarak toplumu, “*ortak, ayırt edici bir kültürü (ayırt edici normları, değer yargıları, davranış, statü, hiyerarşi tanımları, işbölümü, vb.) olan, sınırları belli bir coğrafi alanda aynı siyasal otorite altında yaşayan, kendilerini başkalarından farklı, bütünlüklü bir grup olarak hisseden insanlar topluluğu*”¹⁹² olarak ele alacağız.

¹⁸⁸ İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, s.6.

¹⁸⁹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (1998), (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005, s.732.

¹⁹⁰ Zeki Arslantürk, M. Tayfun Amman, *Sosyoloji: Kavramlar-Kurumlar-Süreçler-Teoriler*, s.201.

¹⁹¹ Zeki Arslantürk, M. Tayfun Amman, *Sosyoloji: Kavramlar-Kurumlar-Süreçler-Teoriler*, s.202.

¹⁹² Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, s. 756.

Bilindiği gibi organik olan her yapıyı var eden temel taşlar mevcuttur. Toplumu oluşturan temel unsurlar da bireyler, gruplar, kurumlar, kuruluşlar ve bunlar arasındaki ilişkiler bütünüdür. Öyle ki *“bir toplumun farklı akrabalık, dinsel, iktisadî, siyasal ve diğer kurumlarının onun toplumsal yapısını meydana getirdiği, bu yapının bileşenlerinin de normlar, değerler ve toplumsal rollerden oluştuğu”*¹⁹³ bilinen bir gerçektir. Nitekim her toplumun bir yapısı vardır. Bu yapıların fiziksel yanı da (coğrafi konum, nüfus, teknoloji vb.) dikkate alındığında denilebilir ki, toplumsal yapı bireyler arası ilişkilerden ortaya çıkmış gruplar, kurumlar ve kuruluşlar ile bunlar arasındaki ilişkiler bütününden oluşan ve kontrol mekanizmaları, statüler, roller, değerler ve normlar gibi kültürel birimlerle örülmüş, kendi içinde uyumlu, örgütlü ve dinamik birleşimlerdir. İşte insanlık tarihiyle birlikte şekillenen ve tamamen insan faaliyetlerinden doğmuş olan toplumlar, günümüze kadar, en genel çerçeveye *“avcı ve toplayıcı toplumlar, göçebe ve bahçıvan toplumlar, tarım toplumları, endüstriyel toplumlar ve endüstri-sonrası toplumlar”*¹⁹⁴ olmak üzere beş gruba ayrılmış bulunmaktadır ve her toplum tipinin kendine özgü bir yapısı mevcuttur.

Bütün yaklaşımlar insanın doğası gereği toplumsal bir varlık olduğu konusunda (istisnalar olsa bile) hem fikirdirler. Evet, insan toplumsal bir varlıktır ve bu özelliği toplumu ortaya çıkarmıştır; ancak bunun altında yatan birtakım temel sebepler mevcuttur. Bu sebeplerin başında da her şeyden önce, insanın hayatını devam ettirebilmesi için zorunlu olan temel ihtiyaçlarını karşılama isteği gelmektedir. Öyle ki *“hayatta kalmak için ihtiyaç duyulan temel gereksinimler listesi (örneğin, yemek, uyku ve barınmayı kapsayan psikolojik ve maddi ihtiyaçlar) üzerinde anlaşmaya varmak fazla güç değildir.”*¹⁹⁵ Diğer canlılar doğada tek başına, başka bir canlıya muhtaç olmadan yaşayabilmesine karşın, insan ilkel dönemden bu yana hayatta kalma savaşı verirken, tek başına hayatını idame ettiremeyeceği gerçeğiyle yüzleşmiş ve bu gerçek, içgüdüsel olarak insanı toplu hâlde yaşamaya zorlamıştır. Bu itici güç aile, klan, kabile, aşiret, vd. toplumsal grupların oluşmasında ve bu grupların günümüze kadar çeşitlenerek büyüyüp gelişmesinde etkili olmuştur. Bu gelişmeye paralel olarak da insan, başta kendi yaşamını ve geleceğini garanti altına almak ve diğerleriyle olan

¹⁹³ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, s.804.

¹⁹⁴ Veysel Bozkurt, *Değişen Dünyada Sosyoloji, Temeller-Kavramlar-Kurumlar*, Ekin Yayınları, Bursa, 2014, s.135.

¹⁹⁵ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, s.325.

münasebetlerini düzenlemek adına toplumsal yaşamda ihtiyaç duyduğu kurumları (aile kurumu, eğitim kurumu, din kurumu, ekonomi kurumu, siyaset kurumu vb.) ve kuruluşları meydana getirmiştir. Dahası, insanın/toplumun *“kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlayabilmesi ve sürdürebilmesi için bazı temel inançlara (yani değerlere); bu temel inançların özel durumlara uygulanışını esas tutan ayrıntılı özel kurallara (yani normlara) ve bu temel inanç ve özel kuralların işlerliğini ve geçerliliğini sevk ve idare eden bir mekanizmaya (yani sosyal kontrole) ihtiyacı”*¹⁹⁶ olmuştur. Nitekim bu ihtiyaçlar, kültürel yapının/toplumsal yaşamın temel taşları olan sözleşmeler, yasalar, statüler, roller, normlar, değerler, gelenek görenekler gibi (ki bunların tümü yine insan ürünleridir) nesilden nesile aktarılan yazılı/yazısız birçok toplumsal etkileşim öğelerini meydana getirmiştir. Bireyler arası ilişkilerden ortaya çıkmış gruplar, kurumlar ve kuruluşlar ile bunlar arasındaki ilişkilerin tümü, toplumsal etkileşim öğeleri sayesinde düzenli ve sistemli olarak işlerliğini sürdürme gelmiştir.

Toplum ve toplumun yapı taşlarına dair yukarıda verdiğimiz temel bilgiler, aslında topluma yabancılaşmanın boyutları hakkında da genel bir çerçeve çizmemize olanak sağlamaktadır. Toplumu oluşturan yapılara ait her bir unsur, aynı zamanda topluma yabancılaşmanın da kategorilerini içermektedir. Dahası topluma yabancılaşma dediğimiz hadise tek boyutlu değil, tersine çok boyutlu bir görünüm de arz etmektedir. Dolayısıyla topluma yabancılaşmayı genel olarak şu beş ana kategoride incelemek mümkündür:

- 1- Bireyin, bir grubun ya da tüm toplumun toplumdaki diğer kişilere karşı yabancılaşması (bireyler arası yabancılaşma),
- 2- Bireyin, bir grubun ya da tüm toplumun toplumsal kurumlara (aile kurumu, eğitim kurumu, din kurumu, ekonomi kurumu, siyaset kurumu vb.) karşı yabancılaşması,
- 3- Bireyin, bir grubun ya da tüm toplumun kuruluşlara karşı yabancılaşması,
- 4- Bireyin, bir grubun ya da tüm toplumun toplumsal etkileşim öğelerine (sözleşmeler, yasalar, statüler, roller, normlar, değerler, gelenek görenekler vd.) karşı yabancılaşması,

---

¹⁹⁶ Vehbi Bayhan, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, s. 7.

5- Bireyin, bir grubun ya da tüm toplumun doğrudan toplumun moral kültürüne karşı yabancılaşması.

Yukarıda genel çerçevesini çizdiğimiz başlıkları artırmak ve bu başlıklara alt başlıklar eklemek de mümkündür.

1.5. İNSANIN KENDİNE YABANCILAŞMASI

İnsanın kendine yabancılaşması problemine yaklaşımlar dikkate alındığında, odaklanılan nokta, temelde iki soruya cevap arama eğilimini içermektedir: Yabancılaşma probleminin kaynağı, merkezinde birey olan ve onun bilinciyle bağlantılı, öznel psikolojik süreçler mi, yani yabancılaşma sadece ruhsal bir bozukluk durumu mu; yoksa yabancılaşmanın ortaya çıkışı, bireyden bağımsız olarak onun ötesindeki nesnelere, bireyin onlarla olan ilişkileri ve bu çerçevede bireyin onlarla yaşadıklarının sonucu mu? Aslına bakılırsa, insanın yaşadığı herhangi bir problemi onun dışında başka bir yerde aramak yerine, öncelikle ona dönmek bir zorunluluktur. Bu nedenle insanın kendine yabancılaşması problemi söz konusuysa, her şeyden önce kişinin kendi özünden uzaklaşması, yaşadığı yüksek düzeyde bunalımlar, kendi varlık yapısının bozulması ve içinde yaşadığı çatışmalar sonucunda doğan uyumsuzluklar gibi hususlar temel alınmalıdır. Nitekim *“insanın yabancılaşması üzerine geliştirilecek her kuramın çıkış noktasında, (...) insanın kendinden yani aslı yapısından uzaklaşmasına işaret edilmediği takdirde (kuram) boşlukta kalacaktır.”*¹⁹⁷

İnsanın kendine yabancılaşması özel bir durum olarak, insanın yaşadığı *“uyum bozukluğuna ve duygusal rahatsızlıklara yol açan ruhsal, içsel çatışmalar”*¹⁹⁸ olarak adlandırılan *nevrotik çatışmaları* akla getirmektedir. Öyle ki psikolojik bir olgu olarak değerlendirilen kendine yabancılaşma şöyle tanımlanmaktadır:

*“Benin kendi özünden uzaklaşmasıyla, kendisine ve eylemlerine nesnel bir biçimde, sanki bir ustanın elinden çıkmış bir nesneye bakarcasına yaklaşmasıyla belirlenen bilinç hâline karşılık gelir. Buna göre, yabancılaşma, kişinin kendi benliğiyle ya da zihin hâlleriyle, kendisi arasına duygusal bakımdan mesafe bırakması durumunu, kişinin gerçek beniyile olan içsel temasını yitirdiğini anlamasının sonucu olan kendinden kopma hâlini”*¹⁹⁹

¹⁹⁷ Güven Savaş Kızıltan, *Kişinin Silinen Yüzü, Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*, s. 13.

¹⁹⁸ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, s. 528.

¹⁹⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1728.

Kendine yabancılaşmış bireyin zihinsel ve duygusal sağlığı bozguna uğramıştır, demek mümkündür. Hatta ileri bir boyut olarak, kişi kendi bedenini dahi bir yabancı olarak görmektedir. Bu bağlamda Erich Fromm'un yabancılaşmaya yaklaşımı son derece dikkate değerdir. Fromm, *Çağımızın Özgürlük Sorunu* adlı eserinde, her şeyden önce, yabancılaşmanın sözcük anlamından yola çıkıldığında dahi bu sorunun temelde, bir kişilik hastalığı olarak insanın kendine yabancılaşması gerçeğine işaret ettiğinin altını şöyle çizmektedir:

“Fransızca’da ‘aliéné’ (yabancılaşmış) ve İspanyolca’da ‘alienado’ (yabancılaşmış) sözcüklerinin, eskiden bu dillerde ‘akıl-ruh hastası’ anlamında kullanılmış olması bir tesadüf sonucu değildir. Aynı şekilde İngilizce’deki ‘alienist’ sözcüğü de, deli doktoru veya tamamen yabancılaşmış bir kişiyi tedavi eden hekim anlamına gelir. ‘Psikoz’ adı verilen ciddi ve ileri derecedeki ruh hastalıklarına yol açmasa bile, yabancılaşma bir kişilik hastalığı olarak çağdaş insanın psiko-patolojisinin temelinde yatmaktadır.”²⁰⁰

Fromm'un ifadesinde dikkat çektiği nokta, modern insanın yaşadığı nevrotik rahatsızlık; *“kişinin kendini yabancı olarak gördüğü bir bunaltı semptomu veya semptomlar grubunun ağır bastığı bir ruh hastalığı”²⁰¹* biçimidir.

İnsanın kendine yabancılaşması probleminin kaynaklarına inildiğinde, başta Sigmund Freud olmak üzere psikiyatri sahasındaki birçok bilim insanının çalışmalarına gitmek mümkündür. Her ne kadar Freud, çalışmalarında yabancılaşma kavramını kullanmamış olsa da, bir istisna dışında, onun başta *fallik dönem* adıyla üzerinde durduğu ilk dönemdeki kimi problemler ile yapısal kişilik kuramında değindiği birçok nokta kişinin kendine yabancılaşmasına götürecek önemli tespitleri içermektedir. Özellikle *Oidipus Kompleksi*²⁰², yapısal kişilik kuramında yer verdiği *ruhsal katmanlar*²⁰³ ve bunlar arasındaki uyumun bozulması, kendine yabancılaşmanın da

²⁰⁰ Erich Fromm, *Çağımızın Özgürlük Sorunu*, (Çev: Bozkurt Güvenç), Özgür İnsan Yayınları, Ankara, 1973, s.57.

²⁰¹ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, s. 530.

²⁰² “Oidipus Kompleksi: Freud’un özellikle ebeveynine duyduğu ilgi ve kendisiyle aynı cinsten ebeveynini kıskanmasıyla alakalıdır. Kızların ve erkeklerin bu ilgiyi tecrübe edişleri ve bu kompleks aşmaları farklılık gösterse de, çözüme aynı cinsten olan ebeveynle karşı duyulan kıskançlıktan, o ebeveynle özdeşleşmeye geçiş yoluyla ulaşılır. Freud, Oidipus Kompleksi’nin evrensel bir durum olduğuna ve bunu başarılı bir şekilde aşamamasının sinir hastalıklarının temel nedeni olduğuna inanır.”

(Louise A. Hitchcock, “Sigmund Freud”, *Kuramlar ve Kuramcılar*, (2008), (çev: Seda Pekşen), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.26.)

²⁰³ “Ruhsal katman üç aygıttan oluşmuştur: İçben, Ben ve Üstben. İçben ilksel itkileri, Üstben içselleştirilmiş ahlâk kurallarını, Ben de tepkiler ve dış gerçekler arasında ortaya çıkan çatışmaları çözmeye çalışan uzlaştırıcı bir katmanı dile getirmektedir. Ben, kişiyi tatminkâr bir biçimde dış dünyaya uyarlayamadığı ve kişinin gereksimlerini yerine getiremediği zaman davranış bozuklukları ortaya çıkar.”

çıkış noktasını akla getirmektedir. Öyle ki psikolojik yaklaşımlar, kişinin ileriki süreçte deneyimleyebileceği kendine yabancılaşmanın sebeplerini buralarda, Oidipus kompleksinde, id/ego/süperego arasında kararlı dengenin kurulamamasında ve çağdaş toplumdaki engellenme olgusunda aramaktadır. Bunun dışında Akropol gezisinde başından geçen bir olay sonucunda *“bir an için bütün bildiklerini, kimliğini, kim olduğuna dair bilincini ve gerçeklerle olan bütün bağlarını yitiren Freud bu durumu ‘yabancılaşma sendromu’ olarak adlandırmıştır. Yabancılaşma dayanılması güç tehlikeler/tehditler altında bulunan bireyin refleks olarak ortaya koyduğu bir tür bilinçdışı savunma mekanizmasıdır (ve) özne bu durumda gerçeklikten uzaklaşır, gerçekliklerle bağlarını askıya alır.”*²⁰⁴. Bu durum Freud’un *“organik ya da biyolojik kökenli olmayan, gerçeklikle ilişkinin bir miktar çarpıtmaya uğrasa da henüz kaybolmadığı ruhsal kökenli rahatsızlıktır (ve) bunlar arasında kaygı, fobiler, saplantılı düşünceler, zorlanımlı edimler, bedensel tepkiler, depresif tepkiler, histerik dönüşümler vb. sayılabilir.”*²⁰⁵ olarak tanımladığı nevrozu akla getirmektedir. Öyleyse kendine yabancılaşma bir çeşit nevrozdur, demek yanlış olmayacaktır.

Yine psikiyatri sahasında kişinin kendine yabancılaşması hadisesi ile ilgili Carl Gustav Jung’un kişilik yapısını çözümlerken ortaya koyduğu kolektif bilinçdışının öğeleri olan arketipler, konumuz için önem teşkil etmektedir. Özellikle Jung’un kişiliğin oluşumunda büyük önem verdiği arketiplerden biri olan personaya²⁰⁶ kişinin kendini çok kaptırması, kişisel ihtiyaçlarını ve arzularını bir yana itmesi, kişiliğinde büyük sıkıntıların baş göstermesine ve kendine yabancılaşmasına sebebiyet vermektedir. Jung’a göre, *“bir insan oynadığı role kendini çok kaptırır ve egosu”*²⁰⁷ yalnızca bu rolle özdeşleşirse, kişiliğin diğer bölümü bir yana itilir. Personasının bu denli egemenliği altına girmiş biri kendine yabancılaşır ve aşırı gelişmiş personasıyla az gelişmiş

(O. A. Gürün, *Psikoloji Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1996, s.118.)

²⁰⁴ Şehmus Ay, “Biri Yabancılaşma mı Dedi?”, *Psikeart*, s.39

²⁰⁵ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, s. 530.

²⁰⁶ “Persona: Persona sözcüğü, tiyatro oyuncularının çeşitli rolleri canlandırırken taktıkları maskeler anlamına gelir. Analitik psikolojide bu sözcük, insanın kendisi olmayan bir karakteri yaşaması anlamına gelir. Bir başka deyişle, persona toplumun onayını sağlamak amacıyla insanın dış dünyaya karşı taktığı maske ya da takındığı kimliktir. Persona bir insanın yaşamını sürdürebilmesi için zorunludur. (...) Bir insanın birden fazla maskesi olabilir. Çalışırken taktığı maske, evdeki maskesinden farklıdır. Arkadaşlarıyla bulunduğu zaman üçüncü bir maske takabilir.”

(Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, İstanbul, 2006, s166-167.)

²⁰⁷ “Ego: Bilinçli zihin örgütüdür; bilinç düzeyindeki algılardan, anılardan, düşünce ve duygulardan oluşur. (...) Ego kişiliğin, kimliğini ve tutarlılığını sürdürebilmesini sağlar.”

(Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, s.162.)

*bölümleri arasındaki çatışmadan ötürü sürekli bir gerilim*²⁰⁸ yaşayacaktır. Jung egonun persona ile özdeşleşmesine *şişme* adını vermekte ve bu durumu tehlikeli bulmaktadır. Bu yüzden kişinin ruhsal sağlığı için gölgesiyle²⁰⁹ yüzleşmesi, *“kişinin kendisiyle yüzleşmesi, toplumun ve uygarlığın kabullenmediği yanlarını görmeye cesaret edebilmesi, anlaması ve bunları yok saymak yerine dönüştürebilmesi”*²¹⁰ zorunluluğu bulunmaktadır. Aksi takdirde kişi kendine yabancılaşmaktadır.

Kendine yabancılaşma hususunda konuyu psikanalitik yöntemlerle inceleyen bir diğer önemli isim Erich Fromm’dur. Kendine yabancılaşmayı hem toplumsal hem de bireysel boyutlarıyla ele alan Fromm, Marx²¹¹ ve Freud’un görüşlerinden büyük ölçüde yararlanarak bir sentez ortaya koymaya çalışmıştır. Biz burada konumuzla ilgili olarak Fromm’un geliştirdiği yabancılaşma kuramının bireysel boyutuna odaklanacağız. Fromm’a göre yabancılaşma *“bir kişilik hastalığı olarak çağdaş insanın psikopatolojisinin temelinde yatmaktadır.”*²¹² Bu bağlamda modern insanın yaşadığı yabancılaşmayı, kapitalizmden ayrı ele almayan ve hatta ilk örneğini ilkel insanda, kendi yaptığı puta tapma eylemine götüren Fromm, kendine yabancılaşmayı şöyle tarif etmektedir:

*“Yabancılaşma ile kastedilen kişinin kendisini bir yabancı gibi hissettiği bir yaşantı biçimidir. Kendisine yabancı hâle geldiği söylenebilir. Kendi dünyasının merkezi, eylemlerinin yaratıcısı olarak yaşamaz. Eylemleri ve bunların sonuçları, boyun eğdiği ve hatta taptığı efendileri hâline gelmiştir. Yabancılaşmış kişi diğer insanlarla olduğu gibi kendisiyle de teması yitirmiştir. Her şey gibi kendisini de şeyler gibi, duygularla ve sağduyuyla yaşantılar. Ancak kendisi ve dış dünya ile olumlu bir ilişkisi yoktur.”*²¹³

²⁰⁸ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, s.167.

²⁰⁹ “Gölge: Jung insanın kendi cinsiyetini temsil eden ve kendi cinsinden kişilerle ilişkisini etkileyen arketipe gölge adını vermiştir. İnsanın hayvan yönünü içeren bölge, kökenini evrim tarihinin de derinliklerinden alır. Arketiplerin en güçlü ve en tehlikelidir. İnsanın aynı cinsten kişilerle ilişkilerinde ortaya çıkan en iyi ve en kötü yanlarının kaynağıdır. İnsanın toplum içinde var olabilmesi ve grup üyeliğini sürdürebilmesi için gölgesindeki hayvansı eğilimlerini evcilleştirmesi gerekir. (...) Gölge genellikle ısrarcıdır ve personanın baskısına kolayca boyun eğmez.”

(Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, s.169.)

²¹⁰ Şehmus Ay, “Biri Yabancılaşma mı Dedi?”, *Psikeart*, s.40.

²¹¹ Fromm, Marx’ın da yabancılaşmayı ruhsal bir sakatlık olarak gördüğünü şöyle dile getirmiştir: “Marx’ın anlayışına göre yabancılaşma beşerî bir hastalıktır; fakat o, yeni bir hastalık değildir. Çünkü hastalık, aslında, iş bölümü ile yani ilkel toplumu izleyen uygarlıkla birlikte ortaya çıkmıştır. Hastalık en çok işçi sınıfında görülmekle birlikte, herkesi etkileyecek derecede yaygın ve ciddidir. (...) İnsanoğlu bu hastalığı yenmek zorundadır, çünkü bütünüyle yabancılaşmış bir varlık olarak ne yaşayabilir ne de ruh sağlığını sürdürebilir.” (Erich Fromm, *Çağımızın Özgürlük Sorunu*, s.52.)

²¹² Erich Fromm, *Çağımızın Özgürlük Sorunu*, s.57.

²¹³ Erich Fromm, *Sağlıklı Toplum*, (çev. Yurdanur Salman, Zeynep Tanrısever), Payel Yayıncılık, 1990, İstanbul, s.134.

Anlaşıldığı üzere Fromm, ilkel toplumdan modern sanayileşmiş topluma değin insanın kendine gitgide yabancılaştığını vurgulamaktadır. Nitekim ona göre “*çağdaş insan putların biçimini değiştirmiş ve onlara kendi hayatında daha geniş bir yer vermeye başlamıştır. O, kendi hayatını yöneten kör ekonomik kuvvetlerin bir nesnesi olmuştur. O, kendi ellerinin ürünlerine tapar ve böylece kendisini bir şey'e*”²¹⁴ dönüştürmüş bir vaziyettedir. İnsanın ruhsal yaşamında görülen her türlü bozukluğu yabancılaşmanın bir sonucu olarak gören Fromm, “*endüstriyel toplumların ve kapitalizmin kışkırttığı tutkuların, hırsların rehinesi hâline gelen bireylerin nevrotik önelere dönüşmesi kaçınılmazdır*”²¹⁵, demektedir. Dahası kendine yabancılaşmayı klinik bir vaka olarak değerlendiren Fromm, bir genellemeye giderek kendine yabancılaşmanın, kişilik ve kimlik duygusu yitimi olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

*“Bağımlılık, Tanrılaştırma (fanatikler de dahil olmak üzere) ve depresyonların her türlü, yabancılaşmanın doğrudan bir belirtisi veya bir çeşit telafi çabası olduğu gibi; bireyin kendi kişiliğini yaşayamaması olgusu –ki psikopatolojik vak’aların çoğunda görülen ortak bir bulgudur.- yabancılaşmanın sonucudur. Yabancılaşmış kişi, kendi duygu ve düşüncelerini kendi dışındaki bir nesneye aktardığı için, artık kendisi değildir; onda bir ‘ben’ ya da ‘kimlik’ duygusu kalmamıştır. Kişilik ve kimlik duygusunun yitilmesi türlü sorunlara yol açar. Bunlardan en genel ve yaygını şudur: ‘Ben eksikliği tüm kişiliğin bütünleşmesini veya örgütlenmesini önler; yabancılaşmış kimseyi kendi içinde darmadağın, bir şeyi isteme gücünden yoksun, istek ve düşüncelerini gerçekleştirme ümidini yitirmiş bir kimse hâline getirir.”*²¹⁶

Bu bağlamda Fromm, “*kısır ve yıkıcı hâle gelmiş olan insan nasıl sanki kısır bir döngüye yakalanır ve giderek artan bir şekilde felce uğrarsa, kendi güçlerinin bilincine varan ve onları üretici bir şekilde kullanan insan da, güçte, inançta ve mutlulukta çok şeyler kazanır. Böylece, kendine yabancılaşma tehlikesiyle giderek daha az karşılaşır.”* ifadeleriyle bir anlamda çözüm önerisi sunmaktadır.²¹⁷

İnsanın kendine yabancılaşmasıyla ilgili, insan-kültür ekseninde, dikkat çekmek istediğimiz bir diğer görüşse ünlü düşünür Martin Heidegger’e aittir. Heidegger’in çağımız insanının genel yabancılaşması olarak gördüğü ve “das Man” olarak adlandırdığı bu durum şöyledir:

“‘das Man’, belli duyuş, düşünüş, davranış kalıplarının, değerlendirme tarzlarının genel bir yaşam üslubudur. Çağdan çağa, toplumdan topluma

²¹⁴ Güven Savaş Kızıltan, *Kişinin Silinen Yüzü, Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*, s. 55.

²¹⁵ Şehmus Ay, “Biri Yabancılaşma mı Dedi?”, *Psikeart*, s.40.

²¹⁶ Erich Fromm, *Çağımızın Özgürlük Sorunu*, s.60-61.

²¹⁷ Erich Fromm, *Kendini Savunan İnsan*, (Çev: Necla Arat), Say Yayınları, İstanbul, 2017. s.242-243.

değişebilen 'das Man (...) insanın kendi varlık yapısı ile yüz yüze gelmesini, bir kişi olmasını ve böyle bir kişi olarak kendisiyle, diğer kişilerle, çevresiyle ilişki kurmasını engelleyen öğelerin bütünüdür. 'Das Man' bütün değerlerin, bu arada ana değer olarak insanın değerinin içeriğinden yalıtılarak yozlaştırılmasıdır. İnsanın genel geçer yargılar dışında kendini düşünmesine, onun kendisi için önemli olanın ne olduğunu anlamasına, görünenin ötesine geçmesine, hileli oyunu bozmasına yol açacak hiçbir şeye izin vermeyen önyargıların, şablonların, değer yargılarının kendi içinde tutarlı bir sistem oluşturduğu bir bütündür 'das Man'."²¹⁸

Görüldüğü gibi Heidegger'in "das Man" tanımı, insanın kültür içindeki konumuna ciddi göndermeleri olan, dahası kültürün insanı kendine nasıl yabancılaştırdığını açık bir biçimde ortaya koyan bir içeriğe sahiptir. Nitekim Heidegger'in bu yaklaşımı dikkate alındığında çağımız insanının kültür yüzünden kendine yabancılaşmasının boyutları şöyle özetlemek mümkündür:

*"Çağımızın en belirgin özelliği, insanın varolanlar arasında bir varolan, şeyler arasında bir şey, bir sayı, kurumlarla ilişkisi merkeze alınarak değerlendirilen adsız bir birey olma yolunda hızla ilerliyor olmasıdır. Günümüz insanı, boyutları gittikçe genişleyen bir 'Man' içine girmiştir. Basmakalıp düşünceler, normlar, bir örnek davranışlar, değer yargıları, daha çok bunları yayan kitle iletişim araçlarının da büyük ölçüde etkisiyle geniş kesimlerin yaşam üsluplarına egemen olmaktadır. [...] Günümüz insanı doğru değerlendiremediği, egemen olamadığı kendi etkinliklerinin ürünleri tarafından o denli yönetilmektedir ki, tarihte ilk kez kendisinin bir varlık olarak ortadan kaldırılması tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir."*²¹⁹

Görüldüğü gibi geçmişten günümüze ve özellikle bugün, insan kültür karşısında bireyselliğini koruma savaşı vermekte ve her geçen gün kültür öğelerinin sınırlandırıcı etkisi, insanın özgür etkinliğine ket vurmaktadır. Öyle ki kültürün insan üzerindeki yukarıda bahsettiğimiz olumsuz etkilerinin psikolojik boyutu ön plana çıkmaktadır. Kültürün insan yaşamındaki zorlayıcılığı ve hükmedici tavrı, insanın ruhsal yaşamında çeşitli olumsuzluklara sebebiyet vermektedir. Kültürel öğelerle devamlı savaş hâlinde olan insan, kendi bireyselliğini yaşamak istediğinden ötürü kültüre karşı yabancılaşma problemi yaşamakla birlikte, kendine de yabancılaşmaktadır.

Franco Bifo Berardi ise modern hayattaki düzenin insanı şeyleştirdiği için insanın kendine yabancılaşmasına sebep olduğuna dikkat çeker. Düzen insanları aynı olmaya, aynı işlerde çalışmaya, aynı şekilde eğlenmeye, aynı düşünceleri, duyguları

²¹⁸ Güven Savaş Kızıltan, *Kişinin Silinen Yüzü, Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*, s. 121.

²¹⁹ Güven Savaş Kızıltan, *Kişinin Silinen Yüzü, Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*, s. 129-130.

taşıyıp aynı hareketleri yaptırmaya zorlamaktadır. Aynılaştan insanlar, yani herkesleşenler, otomatizmlere bağımlı kılınmıştır.²²⁰ Berardi'ye göre durum şöyledir:

“Sanayi çağının zirvesinde şeyler dünyası patlama yapmıştır: Seri üretim sonsuz sayıda standart nesne üretirken, bir üretim tekniği olarak montaj hattı insan hareketlerini mekanik ritimlere tabii kılmıştır. Makine canlı bir nesne hâline gelirken, beden herhangi bir bilinç biçiminden kopartılmış cansız bir nesne hâlini alıyordu. Kütlesel tüketim mevcut ürünlerle bağlantılı olarak davranışları seri hâle getirmiştir.. Onlarca yıl süren bu seri şeyleşme durumu algımızı öylesine etkiledi ki bugün artık şeyin ötekiliğinin gündelik hayat tecrübelerini nereye kadar dönüştürdüğünü, bizleri ne dereceye kadar kendimizden-tabii kendimiz ifadesinin hâlâ bir anlamı olduğunu kabul edeceksek-yabancılaştırdığını fark edecek durumda değiliz.”²²¹

Yeni Freudcu akımın önemli temsilcilerinden biri olan Alman psikiyatrist Karen Horney de kendine yabancılaşma konusuna eğilen önemli isimlerden birisidir. Kendine yabancılaşmayı evrensel bir olgu olarak gören ve kendine yabancılaşmanın bir nevi nevroz olduğunu belirten Karen Horney'e göre, *“bireyin ne olduğuna, neyi sevdiğine, neden nefret ettiğine, neyi küçümsediğine, ne umduğuna, neden korktuğuna, neye içerlediğine, inandığına ilişkin bir belirsizlik”²²²* durumudur ve *“nevrotik olduğu ölçüde her insan, uzaktan kumanda edilen bir uçak gibidir ve bu nedenle kendisiyle olan bağı, yakınlığını mutlaka yitirecektir.”²²³* Horney'e benzer bir yaklaşımı bu kez İngiliz düşünür John Lewis'in *“kendine yabancılaşmış bireyin yaşantısı”*nı, *“bir hüznün, bir zihin perişanlığı, bir şaşkınlık, bir yığın yalnızlık duygusu, derin bir tedirginlik, yaklaşan bir felaketin sezgisi, bir tinsel bitkinlik duygusu, yaşama, güvene, inanca bir yeniden dönme özlemi”²²⁴* şeklindeki tanımında da görmemiz mümkündür.

Varoluşçu gelenek içerisinde Varoluşçu Psikoloji de yabancılaşmayı bir problem olarak ele almış; insanın, varoluşundan kaynaklı temel verileriyle nasıl yüzleştiğini inceleyerek, *“anlamsızlık”* ve *“absürtlük”*le yüzleşen insanların bireysel deneyimlerini, insanın kendine yabancılaşması çerçevesinde değerlendirmiştir. Öncelikle Kierkegaard, Heidegger, Camus, Becket ve Jean-Paul Sartre gibi düşünürlerin görüşlerinden yararlanan bu yaklaşıma göre, *“bireyin gerçek beninden, özünden, daha derindeki kişiden ayrı düşmesinin (sebebi), onun başkalarının isteklerine göre eylemesi, rahatını*

²²⁰ Franco Bifo Berardi, *Ruh İşbaşında, Yabancılaşmadan Otonomiye*, (çev.Fırat Genç), Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s. 170.

²²¹ Franco Bifo Berardi, *Ruh İşbaşında, Yabancılaşmadan Otonomiye*, s. 102.

²²² Karen Horney, *Ruhsal Çatışmalarımız, Yapıcı Bir Nevroz Teorisi*, (1945), (çev: Selçuk Budak), Feryal Matbabası, Ankara, 1991, s.60.

²²³ Karen Horney, *Ruhsal Çatışmalarımız, Yapıcı Bir Nevroz Teorisi*, s.60.

²²⁴ Serkan Batur, *“Yabancılaşma, Karşı-Yabancılaşma, Yabancılaşmasızca”*, *Ütopiya*, (4), 1998, s.24.

bozmamak istemesi, toplumsal kurumların baskısından kurtulamaması, sorumluluktan kaçması, dışarıdan yönlendirilmesi(dir) (ve) yabancılaşmayı aşmak da, yaşamın anlamsızlığını içtenlikle kabul edip, kişinin özgür ve etkin seçimlerle kendini yeniden yaratmasıyla”²²⁵ aşılabilecek bir durumdur. Dahası kendine yabancılaşma, “kişinin belli bir bilinç eşiğini yitirmesidir. Hayata ve dünyaya bakış açısı, zemin ve kendine özgü konumunun kaybolması durumudur. Saçma- anlam geriliminin doruk noktasıdır. Anlamın yitip, her şeyin saçma ve absürdleşmeye başlamasıdır.”²²⁶ Kendine yabancılaşmanın akabinde ise “kendiyile doğru bir ilişki kurmayı başaramayan insanın diğer ilişkilerinin bozulması, özünden sapması kaçınılmazdır. Dolayısıyla diğer insanlarla, toplumla, doğayla ve eşyayla doğru bir ilişki kurmayı başaramayan insan, kendini bir sürgünlük duygusu içinde bulur. Dünyada olmanın sürgünde olmakla eşdeğer bir anlamı vardır.”²²⁷ Varoluşçu yaklaşıma göre insan bu dünyada zaten bir yabancıdır.

Konuyla ilgili olarak son yaklaşım örneğimiz ünlü sosyolog Melvin Seeman’a aittir. Seeman öncelikle, “yabancılaşmış insanın kendi yaşamını etkileyen koşullar üzerinde etkin olamayan, kendi eylemlerini anlamlandıramayan, yaşamı düzenleyen kurallara inanmayan, toplumda yüksek değer verilen inançları değerli bulmayan ve kendinden uzaklaşmış, kendi eylemlerinden doyum sağlayamayan bir insan olduğunu”²²⁸ belirtmekle birlikte, yabancılaşmayı anomiyile birlikte değerlendirmiş ve yabancılaşmayı sosyo-psikolojik eksenli incelemiştir. O, *Yabancılaşmanın Anlamı*²²⁹ adlı makalesinde yer verdiği beş yabancılaşma kategorisini her ne kadar birey-toplum ilişkisi ekseninde değerlendirmiş olsa da “kendine yabancılaşma” kategorisi daha çok psikoloji odaklıdır. Buna göre “insanın belirli bir davranışının geleceğe yönelik beklentileri ile çakışmaması, kendi varlığına yabancılaşması ile sonuçlanır.”²³⁰ Öyleyse

²²⁵ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1730.

²²⁶ Köksal Alver, “Romanın Yabancılaşan Tipleri”, *Edebiyat ve Yabancılaşma, Hece Dergisi*, (148), 2009, s.79.

²²⁷ Kenan Çağan, “Edebiyat, Yabancılaşma ve İntihar” *Edebiyat ve Yabancılaşma, Hece Dergisi*, (148), 2009, s.96.

²²⁸ Sibel Kiraz, *Yabancılaşma Sorunu ve Hegel*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , İstanbul, 2011, s.40.

²²⁹ “Melvin Seeman Yabancılaşmanın Anlamı adlı makalesinde beş ayrı yabancılaşma kategorisinin varlığını vurgular. Bireyin kendini algılaması ve davranışları açısından oluşturulmuş bulunan bu kategoriler şunlardır: Güçsüzlük duygusu, Anlamsızlık duygusu, Normsuzluk hâli, Tecrit edilme duygusu ve Kendine yabancılaşma.” (Barlas Tolun, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.127.)

²³⁰Barlas Tolun, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.128.

bireyin davranışları ve eylemleri, beklentileriyle uyuşmaması durumunda kendine yabancılaşma ortaya çıkmaktadır.

Sonuç itibariyle denilebilir ki: Kendine yabancılaşma, her şeyden önce biyolojik kökenli olmayan psikolojik bir rahatsızlıktır. Kişinin çeşitli sebepler sonucu yaşadığı içsel çatışmalarıdır. İleri düzeydeki boyutu, “*şizofreni, psikoz gibi ruh hastalıklarında kişisizleşme, gerçekdışılık veya yabancılık duyguları, normsuzluk, rol karışıklığı, yalnızlık, güçsüzlük ve umutsuzluk duyguları ile ifade edilen bir durum.*”²³¹ olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla “*bir bilinç tutulması ve bilinç kaybı olan yabancılaşma, kişiden hayata tutunacağı temel dayanaklarını, sınırlarını almakta ve onu hayatın ortasına bütün duyarlılıkları kaybolmuş biri olarak dikmektedir. Hafızasını, duygularını, tutkularını, duyargalarını yitirmiş, büyük bir benlik sorunu ile kuşatılmış birinin bir şehrin orta yerine bırakılması gibi yabancılaşma da kişiyi şaşkınlıştırır.*”²³² Bunun sebebi de çağımız insanının elde ettiği bütün imkânlarla karşı eksikliğini duyduğunun ve kaybettiğinin ne olduğunu bilememesi ve insanın giderek kendinden uzaklaşmasıdır.²³³

2. ŞİİR VE YABANCILAŞMA ÜZERİNE

İnsanın varoluşuyla birlikte yaşam* ve sanat bir içiçelik ilişkisi kurmuş; yaşam bütün yönleriyle sanatın esin kaynağı, sanat da yaşamın nesnel ya da öznel yansıtıcısı (mimesis) olmuştur. Bu bağlamda sanatkarın yaptığı “*doğuştan sahip olduğu olağanüstü duyma, sezme, algılama ve anlamlandırma yetenekleri ile yaratıcılık, sentez, tecrit ve teksif melekelerini büyük bir sabır, gayret, disiplin ve çalışma azmiyle birleştirip*”²³⁴ yaşamı sanat eserine dönüştürmektir. Dolayısıyla sanat eseri dediğimiz, sanatçının “*hayat ve tabiat karşısında edindiği soyut duygu, düşünce, hayal ve intibalarını, herhangi bir vasıta/malzeme ile somuta taşıyıp estetik bir objeye*

²³¹ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, s. 813.

²³² Köksal Alver, “Romanın Yabancılaşan Tipleri”, *Edebiyat ve Yabancılaşma, Hece Dergisi*, s.80.

²³³ Güven Savaş Kızıltan, *Kişinin Silinen Yüzü, Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*, s. 93.

* Burada yaşamdan kastımız, yalnızca dış dünya (insanın içinde yaşadığı doğal ortam) değil, insanın kendini dışa vurarak ortaya koymuş olduğu yapay doğası yani kültürü ve insanın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik hayatıdır.

²³⁴ İsmail Çetişli, *Edebiyat Sanatı ve Bilimi, Edebiyat Sanatı ve Bilimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, s. 58.

dönüştürmesi”²³⁵ işidir. Sanatkâr, boya/fırça, toprak/kil/taş, dil/kâğıt/kalem vb. malzemeleri kullanarak, “*insanın doğayla ve insanla ilişkilerinin insana özgü özelliklerinden hareketle, dönüştürülüp değiştirilerek yorumlanması ve anlatılması*”²³⁶ işini gerçekleştirebilen özel kişidir.

Sanatın bir dalı olan edebiyat ve onun coşku ve heyecana dayalı türü olan şiir, gerek edebiyat sanatının tartışmasız ilk ve aslî türü gerekse insanın kendini dışa vurarak ortaya çıkardığı kadim estetik ürünlerden birisidir. Menşei “*ilkel toplumların düzenledikleri törenlerde dans ve müzik eşliğinde çıkarılan ritmik seslere kadar*”²³⁷ uzanan şiirin başta tarifi olmak üzere tüm unsurları, Aristo’dan itibaren sayısız tartışmanın da odağı olagelmıştır. Şiir üzerine yapılan tartışmalar bir yana, ister avcı/toplayıcı bir klanın animist inançları doğrultusunda ayinlerde mırıldandıkları ezgili sözler olsun, isterse günümüz şairinin konforlu koltuğunda, kucığına aldığı diz üstü bilgisayarın word dosyasına tuşladığı mısralar olsun; şiir öz itibariyle insanın duyu, duygu, düşünce, hayal ve izlenimlerini coşkulu, heyecanlı ve estetik bir biçimde dile getirme isteğinin bir sonucudur. Nitekim çağlar boyunca değişmeyen ve değişmeyecek gibi görünen bu öz istek dışında, “*dönemlerinin zihniyeti, zevk ve anlayışları, tarihi birikim ve gelecek endişeleri bu anlatma formunu*”²³⁸ yalnızca şekillendirmiş ve çeşitlendirmiştir.

Diğer sanatkârlar gibi şair de yaşamda “*pek çoğumuzun görmediğini görür, duymadığını duyar, sezmediğini sezer, hissetmediğini hisseder, anlamadığını anlar*”²³⁹. Ardından gördüğünü, duyduğunu, izlenimlerini, hissettiğini, düşündüğünü, tahayyül ettiğini, kendine has bir üslupla, çarpıcı ve etkili bir biçimde, dilin imkanlarını kullanarak estetik bir metne dönüştürür. Nitekim bu metin/metinler oluşturulurken yaşamdan izler taşımakta ve/veya yaşamı doğrudan ya da dolaylı bir şekilde yansıtmaktadır. O hâlde şairce oluşturulan bu kurgu dünyasının içinde, gerçek yaşama ait kimi hadiseleri ve problemleri yakalamak mümkündür. Dahası gerçek yaşamla paralellik gösteren ve hatta onunla örtüşen şiir metinleri (edebî metinler) bize, insanın iç ve dış dünyasına dair bir takım bilgileri de sunmaktadır. Bu bilgiler pek tabii, yaşamın

²³⁵ İsmail Çetişli, *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*, s. 11.

²³⁶ Şerif Aktaş, *Şiir Tahlili: Teori-Uygulama*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, s.22.

²³⁷ Ahmet Sarı, *Türk ve Alman Poetikasının Kitabı*, Salkımsöğüt Yayınevi, Konya, 2006, s. 28.

²³⁸ Şerif Aktaş, *Şiir Tahlili: Teori-Uygulama*, s.26.

²³⁹ İsmail Çetişli, *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*, s. 51.

ve gerçekliğin şaire özgü bir değişimden, dönüşümden ve yorumlamadan geçirilmiş hâliyle metinde/metinlerde yer almaktadır ve şairin yaşama ve gerçekliğe ait verileri sunuş şekli, birer ipucu mahiyeti taşıdığı unutulmamalıdır.

Şair, şiir ve yaşam arasında yukarıda kurmaya çalıştığımız ilişki doğrultusunda diyebiliriz ki, şairde insan yaşamını ve onun çeşitli yönlerini yansıtabilme, temsil edebilme, özetleyebilme ve yorumlayabilme gücü bulunmaktadır. Çünkü şair, “*gündelik gerçekliği kelimeler yoluyla şiire dönüştüren simya*”²⁴⁰ya sahiptir. O, bu simyayı kullanarak gündelik yaşamı olumlu ya da olumsuz yönleriyle okuyucuya sunabilir, gündelik yaşamda alıştığımız/alıştırdığımız alelâde gerçekliğin içinde enteresan olana dikkat çekebilir ve farkına varmadan yaşadığımız herhangi bir durum hakkında farkındalık yaratabilir. Nitekim bu hususta, şu ilgi çekici örnekte kurulan ilişkiyi, şair ve okuyucu arasındaki ilişkide de yakalamamız pek tabii mümkündür:

Şarlo, ilk filmlerinde, nesnelere kavga girişir –hep yeni ve hep aynı düello- ve bunlar gündelik nesnelere: bir şemsiye, bir arkalıklı koltuk, bir motosiklet, bir muz kabuğu... Her daim şaşkın, şeylerin yabancılığı ve zenginliği karşısında daima heyecanlı, ritüelleşmiş pratik (zaruri davranışlar, zorunlu koşullamalar) karşısında her zaman beceriksiz Şarlo, bu bayağı şeyler karşısındaki tutumumuzu bizim gözümüzde sabitler. Bu durumu aniden şaşkınlık verici, dramatik ve neşeli kılar. Aşına dünyaya yabancı olarak girer, orada kendi yolunu, neşeli hasarlarla açar. Aniden bizi rahatsız eder, nesnelere karşısındaki bizi bize daha iyi göstermek için; ve bu nesnelere aniden yabancılaşır, aşına olduğumuz nesnelere aşına olmadığımız nesnelere hâlini alırlar (örneğin herkesin eşyalara çarptığı ve kahve değirmenini kullanmayı öğrenmenin gerektiği bir otel odasına ya da mobilyalı bir eve girdiğimizde başımıza gelenler gibi). Fakat yerinden olmanın ve yabancılığın dolambacıyla, Chaplin bizi yüksek bir evrenle uzlaştırır: Bizle, şeylerle ve şeylerin insani dünyasıyla.²⁴¹

Beyaz perdede Şarlo, gündelik yaşamı nesnelere üzerinden komikleştirerek eleştirmektedir. Aslında bu komiğin özünde (yalnızca nesnelere boyutunda değil), aşına olduğumuz, tekdüzeliğin yoğun olarak yaşandığı ve farkındalığın köreldiği bireysel ve sosyal yaşamımızdaki yabancılaşma hadisesinin varlığına dikkat çekme yatmaktadır. Nitekim oyuncu-seyirci arasında gösterme esasına dayanarak kurulan bu dikkat çekme şekli, şair-okuyucu arasında anlatma esasına dayanarak kurulan ilişkide de söz konusudur. Öyle ki şair, insanın nesnelere dünyası içinde nasıl şeyleştiğini ve nasıl yabancılaştığını okuyucuya kelimeler vasıtasıyla anlatabilmektedir. Bu yaklaşımımıza

²⁴⁰ Henri Lefebvre, *Gündelik Hayatın Eleştirisi I* (Çev: Işık Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 115.

²⁴¹ Henri Lefebvre, *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*, s. 17.

müteakiben biz, insan yaşamındaki yabancılaşma probleminin/problemlerinin ve bu yabancılaşmanın insandaki somut görünümünün ve çeşitlerinin, şair tarafından metne nasıl yansıtıldığını tespit etmeyi amaçladık. Dolayısıyla şiir üzerinden yaptığımız okumalarla yabancılaşmanın şiir metinlerindeki ipuçlarını yakalamaya, çeşitli görünümünü ortaya çıkarmaya çalıştık. Bunu yaparken izlediğimiz yöntemi, yöntemin içeriğini ve konuyla ilgili bakış açımızı genel olarak şu tespitler doğrultusunda şekillendirdik:

1- Çalışmamızda felsefe, sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji, siyasal bilim gibi alanların olanaklarından elverdiği ölçüde yararlanmaya çalıştık ancak temel yöntem ve düşünsel çerçeveyi şiirin bize sunduğu verilere göre şekillendirdik. Böylece şiirleri yeniden okuma ve yorumlama ile diğer disiplinlerin olanaklarını kullanarak bir sentezleştirme yoluna gittik. Çünkü kuramsal çerçevede yer alan kavramların şiirin verileriyle zorunlu ve kesin bir bağ kurmaları söz konusu olamazdı. Ayrıca eldeki şiir malzemelerini yalnızca felsefe, sosyoloji ya da salt psikoloji merkezli yabancılaşma kuramlarından hareketle kesin çizgilerle ayırıp değerlendirmek eksik ve tek yönlü olacak, bütünlük kurulamayacaktı. Bunun temel dayanak noktası da yabancılaşma olgusunda disiplinlerin birbirleriyle sürekli etkileşim ve birliktelik içerisinde olmasıdır.

2- Her toplumun kendine özgü ekonomik, toplumsal ve kültürel oluşumları vardır. Bu yüzden Batıya özgü anlayıştan, düşüncelerden ve verilerden yararlanılarak ortaya konulmuş yabancılaşma teorilerini, aynı yöntem ve anlayışla bizdeki verilere uygulamak hataya ve tutarsızlığa sebep olabilirdi. Bu yüzden de elimizdeki şiir verilerini, yabancılaşma kuramlarının içine oturtmaya çalışmak yerine çağdaş Türk şiirindeki malzemeyi kendi içinde değerlendirmeyi ve kuramların verileriyle bütünleştirmeyi uygun gördük. Böylece toplumumuzdaki yabancılaşma probleminin şiire yansıyan yönünü (temel sebeplerini ve yabancılaşmanın farklı görünümünü) daha sağlıklı, tutarlı ve bütünlüklü olarak değerlendirme imkânı yakaladık.

3- Edebiyatımızda şiirin ve yabancılaşmanın net bir biçimde yollarının kesişmesi 1950'li yıllara rastlamaktadır ve *“yabancılaşma, Batılılaşma sürecinin ivme kazandığı 1950'lerde yaşanan toplumsal hareketlilikle birlikte, oldukça geç bir dönemde entelektüel dünyamıza taşınmıştır.”*²⁴² Pek tabii 50'den önce yazılmış şiir metinlerini de

²⁴² Cemal Şakar, “Yabancılaşmanın Zevali”, *Edebiyat ve Yabancılaşma, Hece Dergisi*, (148), 2009, s.102.

(ayrıca roman, hikâye, tiyatro vb.) yabancılaşma konusu üzerinden değerlendirmek mümkündür; ancak yabancılaşmanın şairlerce bilinçli bir biçimde bir problem olarak metinlerine aksettirmeleri ya da yaşadıkları yabancılaşmayı şiir yoluyla bilinçli bir biçimde dışa vurmaları 1950’den sonradır. Çünkü başta Batılılaşma, ekonomik krizler, teknolojik değişimler, sanayileşme, kentleşme, hızlı nüfus artışı ve kapitalizme geçiş gibi etmenlerin 1950’den sonra toplumumuzu büyük ölçüde etkilemesi ve bu etmenlerin insanda yabancılaşmanın çeşitli sendromlarını deneyimlemesine sebep olması söz konusudur. Nitekim bu kaçınılmaz durum, ister istemez hem edebiyat aktörlerini etkilemiş hem de onların metinlerindeki konu ve temalara temayüz etmiştir. Ahmet Ada’nın konuyla ilgili şu tespitleri kayda değerdir:

“Yabancılaşma kavramı ile şiir 1950’li ve 60’lı yıllarda karşılaştı. Daha doğrusu bireyin toplumdaki uyumsuzluğunu, bireyin yabancılaşmış hâlini İkinci Yeni şiiri gündeme getirdi. O yıllar, endüstrileşmenin, ücretli emeğin belirginleştiği, toplumun dışa bağımlı biçimde kapitalizm sürecine girdiği yıllardı. Kapitalizme geçiş sürecinin bunalımları, bireyin varoluş sorunsalı çevresinde İkinci Yeni şairlerinin temaları oldu. Edip Cansever, Cemal Süreya, Turgut Uyar, toplumla uzlaşmaz bireyin yabancılaşmış hâllerini aktardılar.”²⁴³

Yukarıda bahsedilenlere paralel olarak, Ezra Pound’un, *“bir sanat eseri siyasal, toplumsal ya da felsefi bir inancı içermek zorunda değildir ama genellikle böyle bir eğilimi dile getirir.”*²⁴⁴ ifadesinde olduğu gibi, 1950 sonrası şairler de yaşadıkları dönemin siyasal, toplumsal, ekonomik ve felsefi olay ve akımlardan ister istemez etkilenmişler; kimi zaman bilinçli kimi zamansa dolaylı olarak hassasiyetlerini eserlerine yansıtılmışlardır. Nitekim bu doğrultuda biz çağdaş Türk şiirinde yabancılaşma hadisesini 1950’den günümüze kadar incelemeyi uygun bulduk. Ayrıca 1950’den sonra Türk şiirinde İkinci Yeni hareketiyle başlayan dış gerçekliğe ve salt akla yabancılaşmanın ön plana çıkması; Marx ve Freud gibi düşünürlerin, psikanalizmin, varoluşçuluk ve sürrealizm gibi akımların büyük çaplı etkisi; şiirde bilinçdışına, rüyalara, fantaziye ve şairin kendi gerçekliğine ciddi önem verilerek bunların şiire yansıtılma yoluna gidilmesi de bu tercihimizi büyük oranda desteklemiştir. Yıldız Ecevit’in *“insanın yabancılaşması çağcıl edebiyatın ana sorunsalıdır. 20. yüzyıl edebiyatı çok katmanlı bir yabancılaşmalar evrenini resimler bize; insan-toplum, insan-doğa, insan-tinsellik arasında yaşanan bu kopuşu ya da ruh-madde, akıl-duygu*

²⁴³ Ahmet Ada, *“Şiir ve Yabancılaşma”*, *Ütopiya*, (4), 1998, s.53.

²⁴⁴ Ergin Seçkin, *Modern Amerikan Şiirinde Yabancılaşma*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1993, s.4.

boyutları arasında oluşan aşılma yabancılaşma uçurumunu metnin ana izleği yapar."²⁴⁵ şeklindeki ifadesinde belirttiği gibi, insanın yabancılaşma problemi diğer edebî türlerde olduğu gibi 20. yüzyıl Türk şiirinde, özellikle de 1950 sonrasında, şiirde ana meselelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

4- Herkesin birbirine benzediği, tekdüzeliğin ve tek tipliliğin hüküm sürdüğü ve insanların kendilerini henüz bütünden farklılaştıramadıkları gündelik yaşamın akışında şairler (edebiyatçılar), bireysel varlıklarının bilincine vardıkları ve bunu anlatma gücünü elde ettikleri anda yabancılaşırlar. Tıpkı Gregor Samsa'nın "*bana ne oldu böyle*" diye sorması gibi. *Bana ne oldu böyle* diye kendisine soran şair, şiirle kendini etkin bir özne hâline getirip kendini bulabilmeyi amaçlar. Öyle ki şiir vasıtasıyla yüzleşir, hesaplaşır, farkına varır, vardır. Böylece şair tarafından deneyimlenen yabancılaşma, yabancılaşma hadisesini yansıtan şiir metinlerinin de ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır.

5- Şiir, şair için bir iç dökme, bir hesaplaşma, bir kurtuluş yolu, bir dışavurum alanıdır. Şair, tekdüze olan günlük yaşamda takılıp kalmanın yol açtığı yabancılaşmayı ifade etme yolu olarak şiiri tercih eder. Bu bağlamda da şair neye/kime karşı yabancılaşma yaşıyorsa şiirin yabancılaşma gerçeğinin metne dönüşmesi olur. Her ne kadar yabancılaşma birçok edebî türe ait metinlerde benzer özelliklerle defalarca işlenmiş olsa da, her şairin kendince deneyimleyerek yaşadığı yabancılaşmayı ifade etmesi ve bunun ifade etme şekli bir o kadar orijinaldir.

6- İnsanoğlu tarih boyunca her şeye yabancılaşmıştır. Yabancılaşmadan kurtulma çareleri üretmiştir. Ortaya çıkardığı birçok şeye (maddi/manevi) yabancılaşmıştır. Yabancılaşmadan kurtulmak için başta peygamberler, sonra kurumlar (kilise vb.) ve kuramcılar, kurtuluş için yapılması gerekenleri ortaya koymuştur. Yabancılaşma kuramları bu açıdan insana ideolojik müdahale olabilir. Kuramlar, yasalar hep bu yabancılaşmayı önlemek için geliştirilmiştir. Yorumlamalar tek yanlıdır, ideoloji içerir ve bilim alanlarına göre farklılık gösterir. Şair de şiirinde ortaya koyduğu yabancılaşmayı aşmak için bir öneride bulunuyorsa, bu muhakkak ki şairin dünya görüşü ve/veya ideolojisi ile bağlantılıdır ve bu doğrultuda çözüm üretiliyordur.

²⁴⁵ Yıldız Ecevit, "Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma, *Virgül*, (14), 1998, s.44.

7- Başkaldırının, hicvin, eleştirinin ve ironinin özünde yabancılaşma duygusunun yattığını söylemek yanlış bir tespit olamayacaktır. Çünkü birey, yabancılaştığına/yabancılaştıklarına karşı çıkar, tepki gösterir, eleştirir ve/veya hicveder. Dolayısıyla siyasal/sosyal hicvin, toplumsal eleştirinin veya başkaldırının yer aldığı şiir metinlerini, şairin neye/kime yabancılaştığını tespit etmek ve eleştirinin/hicvin/başkaldırının özündeki yabancılaşma duygusunu sebepleriyle ortaya koymak pekâlâ mümkündür.

8- Kuramsal kısımda verdiğimiz bilgilerle şiir üzerinden yaptığımız okumalar sonucunda elde ettiğimiz malzemeyi, bütünlük sağlayacak şekilde birleştirmeye özen gösterdik. Böylece inceleme kapsamımızda olan şiirleri, Tanrı'ya ve Dine Yabancılaşma, Doğaya Yabancılaşma, Kültüre (Kültürel) Yabancılaşma, Topluma (Toplumsal) Yabancılaşma ve İnsanın Kendine Yabancılaşması şeklinde belirlediğimiz ana başlıklar ve onların alt başlıkları altında incelemiş bulunmaktayız.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİNDE YABANCILAŞMA

2.1. TANRI'YA VE DİNE YABANCILAŞMANIN ŞİİRE İZ DÜŞÜMLERİ

Tanrı'ya ve dine yabancılaşma konusunun temelde iki ana görüş üzerinden şekillendiğini kuramsal kısımda ayrıntılarıyla vermiştik. Bu yaklaşımlardan ilki, Âdem ile Havva'nın yaratılmasından sonra, onların cennette Tanrı buyruğuna karşı gelmeleri, akabinde dünyaya gönderilmekle cezalandırılıp cennetten kovulmaları, teologlarca yabancılaşmanın da başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Yaratıcı'nın emrine karşı gelmekle vuku bulan bu ilk “günah” hadisesi işaret etmektedir ki, Tanrı'nın yasakladığı ve öteki dünyada cezaya sebebiyet verecek iş ve davranışların tümü, yaratıcıdan uzaklaştıran ve ona yabancılaştıran niteliklere sahiptir.

Yaratıcısından ayrı düşmüş ve tekrar eski, saf, doğal ve aşına olduğu yaşama/zamana (cennete) geri dönebilmeyi umut eden insanın alın yazısı olan bu yabancılaşmadan kurtulabilmesi için, onun dünya hayatında Tanrı'ya koşulsuz inanç ve bağlılık göstermesi, dinin rehberliğini kabul etmesi ve günah sayılanlardan uzak durması gerekmektedir. Çünkü maddeden yaratılmış, geçici ve imtihan yeri olarak görülen bu dünya, yabancılaştırıcı birçok tuzakla doludur ve insan yaratıcısından, onun buyruklarını aktaran dinlerin hükümlerinden uzaklaştıkça yabancılaşması da kaçınılmaz olacaktır.

Tanrı'ya ve dine karşı yabancılaşmaya ilişkin ikinci yaklaşım ise, Tanrı ve din olgularının insan tasavvurundan çıktığı düşüncesinden hareketle, Tanrı ve dinin başlı başına yabancılaşmanın nedeni olarak görülmesidir. Çünkü insan zihninin bir ürünü olan Tanrı'ya ve kendisinin meydana getirdiği dine/din kurumuna bağlılık yahut yakınlaşma ile insan, yaratıcı özünden, asıl doğasından ve kendi potansiyel gücünden gittikçe uzaklaşacak ve kendine yabancılaşacaktır.

Tanrı'ya ve dine yabancılaşma konusuna ait yukarıda genel hatlarıyla verdiğimiz her iki yaklaşıma ait örnekler, 1950 sonrası inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde yer almaktadır. Öyle ki şairlerin Tanrı'ya ve dine yabancılaşma meselesine dikkatli bir biçimde yaklaştıkları, farklı perspektiflerden ve çeşitli örnekler üzerinden hadiseyi

şiiirlerine konu ettikleri görülmektedir. Bu bölümde Tanrı'ya ve dine yabancılaşmanın tezahürleri, alt başlıklar hâlinde tek tek ele alınıp incelenecektir.

2.1.1. Yabancılaşmanın Başlangıcı: “Mutlak Ruh’un” Yabancılaşması ve İnsan

Yabancılaşma kavramının felsefi serüvenini başlatan ve ontoloji ile teolojinin bir araya gelmesine zemin hazırlayan Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Mutlak ya da Mutlak Geist olarak adlandırdığı Tanrı'yı yaşayan bir töz (aynı zamanda yaşamın özü) olarak görmüş ve Tanrı'yı “*varlığın tecrübesine ulaşmak amacıyla*” felsefesinin temeline yerleştirmiştir. Hegel, gerçekliğin ve şeyin canlı hareketinin belirlenmesinde diyalektik düşünme biçimini ön plana almış ve o, “*bütün varolanların kendisinden çıktığı ve yeniden kendisine döndüğü*” dinamik bir sürecin varlığına inanmıştır.²⁴⁶ Bu düşünce biçimiyle Hegel, Tanrı'nın kendini dışsallaştırarak evreni ve insanı yarattığını ve bunun bir ilk yabancılaşma hadisesi olduğunu söylemektedir. Hegel'in bahsettiği bu yabancılaşma, olumlu bir anlam taşımakta ve doğal bir olgu olarak ifade edilmektedir. Ayrıca Hegel'e göre insanın da emek sürecinde potansiyel güçlerini dışa yansıtması, Tanrı'nın kendini dışsallaştırması gibi bir tür olumlu yabancılaşma olarak düşünülebilir.²⁴⁷ Öyleyse Mutlak'tan var olan ve tözden bir parça taşıyan insanın amacı, gerek zihinsel gerekse eylemsel olarak Mutlak'la yeniden bütünleşmeye çalışmak ve tekrar O'na döneceğinin bilincine varmak olmalıdır. Eğer mutlak ruh ile insan ruhu arasındaki bağ zayıflar ve ruh aslına yabancılık hissetmeye başlayıp maneviden maddi ve maddeci bir hayata yönelirse bu kez yabancılaşmanın olumsuz yönü kendini gösterecektir.²⁴⁸

Hegel'in yabancılaşmaya yüklediği anlamla ilgili yukarıda genel hatlarıyla vermeye çalıştığımız görüşlerine benzer bir yabancılaşma kavramı, eskiden beri teologlarca Tanrı'yla bütünleşme ya da tam zıttı Tanrı'dan uzaklaşma manasında kullanılmaktaydı.²⁴⁹ Dahası Gnostisizmden Hristiyan mistisizmine, Kabala'dan İslam tasavvufuna değin pek çok düşünce yapısında da bu yaklaşım, her ne kadar direkt yabancılaşma kavramıyla ifade edilmese de, Tanrı'yla bütünleşme ya da Tanrı'dan uzaklaşma manasında kendine yer edinmişti.

²⁴⁶ Güven Savaş Kızıltan, *Kişinin Silinen Yüzü, Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*, s. 18.

²⁴⁷ Faruk Karaca, *Yabancılaşma ve Din: Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi*, s.92.

²⁴⁸ Faruk Karaca, *Yabancılaşma ve Din: Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi*, s.92-93.

²⁴⁹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için Birinci Bölüm'deki Tanrı ve Dine Yabancılaşma kısmına bakılabilir.

Konuyla bağlantılı olarak, burada, mutlak gerçeklerin yer aldığı Ku'rân-ı Kerîm'de evrenin, tabiatın ve insanın yaratılmasıyla ilgili hususlar hakkında da bilgi vermek çalışmamız için yararlı olacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'in birçok ayetinde, evrenin, tabiatın ve canlı cansız tüm varlıkların Allah tarafından yokken var edildiği açıkça ifade edilmektedir. Çünkü yaratan, her şeyi bilen Allah'tır ve O'nun emri bir şeyin olmasını murat edince ona sadece "Ol" demek, o oluvermektedir.²⁵⁰ Kaf suresinin 38. ayetinde ise yaratıcı, "*Şanın hakkı için, biz o gökleri ve yeri ve aralarındakileri altı günde halkettik, bize bir yorgunluk da dokunmadı.*" buyurmuştur.²⁵¹

İnsanın yaratılmasıyla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de ise Allah şöyle buyurmaktadır: "*Ve düşün o vakti ki Rabbin melâikeye, "Ben" demişti "salsâlden, mesnun bir balçıktan bir beşer halkedeceğim. Binaenaleyh onu tesviye ettiğim ve içine rûhumdan nefhelediğim vakit derhâl onun için secdeye kapanın."*²⁵² Özellikle bu ayette, yaratıcının insana ruhundan üflemesi ile insanın kadir-i mutlaktan bir parça taşıdığını söylememiz yanlış olmayacaktır.

Konumuzla ilgili olarak Kurân-ı Kerîm'de açıkça belirtilen yukarıdaki hususların dışında, Kenz-i Mahfî olarak adlandırılan ve kudsî hadis olup olmadığı tartışmalı olan "*Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye kâinatı yarattım.*" şeklindeki ifadeye de yer vermek, konumuz açısından önem taşımaktadır. Nitekim tasavvufta ve tasavvuf edebiyatında sıklıkla işlenen bu konu hakkında şöyle bilgi verilmektedir:

"Sözlükte "gizli hazine, saklı defîne" anlamına gelen kenz-i mahfî terkiibini Muhyiddin İbnü'l-Arabî "her tür izâfet ve nisbetlerden mücerred kadîm ve ezeli olan Hak'ın zâtı", Abdürrezzâk el-Kâşânî ise, "Gaybde saklı bulunan ahadiyyet hüviyeti olup gizli olanların en gizlisidir" şeklinde tanımlamıştır. Burada mutlak anlamda gizli (gayb, sır) olan hüviyete ve zâta kenz-i mahfî denilmesi onun hiçbir zaman bilinmeyeceğini ifade etmek içindir. [...] Kenz-i mahfî tabiri hadis olarak da rivayet edilen, "Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinat) yarattım" ifadesinden alınmıştır. Burada geçen "istedim" (ahbebtü) muhabbet, "bilinmek" (u'refû) mârifet kökünden geldiği için mutasavvıflar kâinatın yaratılışını muhabbet ve mârifetle açıklamışlardır. Buna göre Hak'tan başka hiçbir şeyin bulunmadığı zamanda Hak bilinmeyi istemiş, böylece ilk olarak sevgiyle tecelli etmiştir (taayyün-i

²⁵⁰ Yâ-Sîn/81-82. Muhammed Hamdi Yazır, Kur'ân-ı Kerîm Meali ve Muhtasar Tefsiri, (haz. Ertuğrul Özalp), İşaret Yayınları, İstanbul, 2000, s.530.

²⁵¹ Kaf/38. s.623.

²⁵² Hicr/ 28-29. s.310.

hubbî). Bu sevginin amacı ise bilinmektir (mârifet). Âlemi yaratınca artık O mâruf (bilinen ve tanınan) olmuştur. Fakat bu bilinme sıfat ve isimlerinin zuhur etmesi şeklindedir ve O sadece bu yönden bilinir hâle gelmiş, mutlak gayb olan hüviyeti ve zâtî itibariyle yine gizli bir hazine olarak kalmıştır. Allah, kâinat var olmadan evvel ne kadar gizli ise var olduktan sonra da o kadar gizlidir.”²⁵³

Açıklamadan da anlaşılacağı üzere, Kenz-i Mahfî ile Hegel’in Mutlak Geist’in yabancılaşması arasında, kanımızca, anlamsal açıdan paralellik söz konusudur. Bu paralelliği Hegel’de şöyle görmekteyiz:

“Geist’in yabancılaşmadan önceki bir durumu vardır; bu Tanrı’nın kendi kendisi ile bir ve aynı olduğu durumdur [...] ama ne var ki Geist kendini bilmek ister, kendini arar. Bu arayış, ancak kendini dışavurmak, kendinde bir ayrışma ile olanaklıdır. Bu ayrışma bu dışa vurma, Geist’in kendinden başka bir şey olmasıdır; kendi kendine yabancılaşmasıdır. Bu kendini bilme, kendini tanıma, kendine bakma, kendinin bilenle bilinene, bakanla bakılana ayrışmasıdır. [...] Mutlak Geist’in varoluşu başlatmadan önceki durumu bir ‘teklik’ durumudur. [...] Tanrı, boyutsuz bir teklik durumundadır; kendini bilmek, kendine bakmak için yabancılaşmayı başlattı, kendine yabancılaştı.”²⁵⁴

Gerek Kenz-i Mahfide gerekse Hegel’in Mutlak Geist’in yabancılaşmasında yaratıcı, kendini görünür kılmak istemiş ve dışsallaşarak evreni, tabiatı ve insanı yaratmıştır.

İnceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde şairler bu konuyu, Tanrı’nın insanı yaratma amacının ve yaratılanların dünyadaki asıl amaçlarının ne olduğu üzerinden ele aldıkları görülmektedir. Bununla birlikte, insanın kaderinde var olan yabancılaşmanın ne zaman son bulacağı da bir diğer işlenen konu olarak şiirlerde yer almaktadır. Her ne kadar şiirlerde işlenen konu, temelini Kur’ân-ı Kerîm’in bildirdiklerinden, hadislerden ve İslam tasavufundan alsa da Hegel’in yabancılaşma düşüncesiyle kimi paralelliklerin de varlığı dikkat çekmektedir.

Konuya ilişkin en yakın örnek Bejan Matur’a aittir. Şair “Ormanın Taa İçinde” adlı şiirinde, “*Tanrı seçti bizi/ Kendi yalnızlığını duyurmak için/ Aşkı verdi*” dizeleriyle Tanrı’nın yabancılaşmasını, Tanrı’nın bilinmek istemesi üzerinden ifade etmektedir.²⁵⁵ Bir başka şiiri olan “Onun Çölünde” ise şair, insanın zalim gövdesinde Tanrı’nın varlığını (ondan bir parça) taşıdığını söylemekte ve “*Her yüz bir işarettir tanrıdan*” demektedir.²⁵⁶

²⁵³ İbrahim Hakkın Aydın, “Kenz-i Mahfî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXV, s.258.

²⁵⁴ Tuncar Tuğcu, *Yabancılaşma Problemi: Hristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri*, s. 98-99.

²⁵⁵ Bejan Matur, “Ormanın Taa İçinde”, *Onun Çölünde*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 69.

²⁵⁶ Bejan Matur, “Onun Çölünde”, *Onun Çölünde*, s. 40.

Ebubekir Eroğlu'nun "Teyitler" adlı şiirinde yer alan, "*insan bir belirtidir/ hakikatten belirti*" dizelerinin de benzer bir anlamı taşıdığını söylememiz mümkündür.²⁵⁷

Yabancılaşmayla ilgili vereceğimiz diğer şiir örnekleri; Tanrı'nın âlemi, dünyayı ve insanı yaratması ve insanın bu dünyadaki asıl amacının Mutlak'ı aramak, onunla bütünleşmeye çalışmak ve bunun bilincine varmakla ilişkilidir. Öyle ki insanın bu dünyada yabancılaşmadan kurtuluşunun tek çaresi budur.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz de Necip Fazıl Kısakürek'e aittir. "Allah ve İnsan" adlı şiirinde Kısakürek, "*Seni aramam için beni uzağa attın!/ Âlemi benim, beni kendin için yarattın!*"²⁵⁸ dizeleriyle yaratıcının insanı "bilinmek" amacıyla, âlemi de insanın kendisini (Allah'ı) arayıp bu gerçekliğin bilincine varması için yarattığını dile getirmektedir.

Cahit Koytak "Homopoeticus" şiirinde, "*En dipten konuşan Büyük Dramaturg / sözleriyle balçığa biçim verdi,/ ona ruh üfledi, can üfledi*"²⁵⁹ diyerek insanın "Büyük Dramaturg" olarak adlandırdığı Tanrı'nın kendi ruhundan üfleyerek insana nasıl can verdiğini dile getirmektedir. Dramaturg sözcük anlamı olarak oyun yazıp yöneten ve oyunla ilgili tüm kuralları bilen kişi demektir. Şair dramaturgle burada, kâinatı ve insanı yaratanın, her şeyi bir nizam içerisinde yönetenin ve kurallar koyanın Tanrı olduğunu vurgulamak istemiştir.

Koytak, "Sol Elle Yazılanlar" şiirinde bu kez yaratılışı, usta-oyuncak ilişkisi üzerinden vermektedir. Tanrı'yı bir oyuncak ustası olarak gören Koytak, yaratıcının meydana getirdiği evreni bir oyuncak dükkanı; başta insanlar olmak üzere diğer her şeyi de bu ustanın yaratıcı elinden çıkan tahtadan, alçıdan veya kilden yapılmış oyuncaklar olarak görmektedir.²⁶⁰ Nitekim "Büyük Panayır" şiirinde de şair, "*[...] gerçekte/ hepsi oyun, herkes oyuncu,/ her şey hikâye*" dizeleriyle dünyaya bakışını yine oyunla

²⁵⁷ Ebubekir Eroğlu, "Teyitler" (Kayıpların Şarkısı), *Berzah, Toplu Şiirler (1968-1998)*, YKY, İstanbul, 2001, s.120.

²⁵⁸ Necip Fazıl Kısakürek, "Allah ve İnsan", *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2012, s. 42.

²⁵⁹ Cahit Koytak, "Homopoeticus", *Yoksulların ve Şairlerin Kitabı III*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.22.

²⁶⁰ Cahit Koytak, "Sol Elle Yazılanlar", *Ölüme Çâre-ya da Şen Manevîyat.*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 148-149.

bütünleştirmekte; her şeyin geçiciliğini vurgulamaktadır.²⁶¹ Koytak, konuyla ilişkili asıl vermek istediği mesajı, “Şeyler ve Sayılar” adlı şiirinde şöyle ifade etmektedir:

*“Tanrı gündelik hayatı yaratırken
neden bu kadar sert ve katı
malzemeler kullandı?*

*şeyleri yaratırken, neden,
bu kadar fazla sayı
ve bu kadar çok ağırlık*

[...]

*yolların ortasında, çokluklar arasında
kendimizi kimsesiz hissedince,
yanımıza, yöremize,
sonra içimize bakmayı
ve görmeyi öğrenelim diye mi
bir ve bütün olanı orada?”²⁶²*

Şairin dikkat çekmek istediği husus, Tanrı’nın bizler için yarattığı her şeyin maddeden (geçici) olduğu ve bunların yabancılaştırıcı etkiye sahip olduğu gerçeğidir. Bu sayısız ve kafa karıştırıcı maddeler arasında insanın imtihanı, bir ve bütün olan Tanrı’yı bilmek/görmek ve bunun bilincine varmaktır. Dünya yaşamında insan ruhunun maddenin yabancılaştırıcı etkisinden kurtulabilmesinin tek çaresi, ancak ve ancak maneviye yönelmesi ve mutlak olanı keşfetmesiyle mümkündür. Öyle ki bunu başarmak için insanın izlemesi gereken yol içsel yolculuktan geçmektedir. Koytak “İnsanın Hâlleri” adlı şiirinde, “insanın içindeki âlem / insanı içine alan âlemden kat kat daha büyüktür”²⁶³ dizeleriyle insan ruhunun Tanrısal ruhla bağının ne denli güçlü olduğunu ifade etmiş olur.

Mustafa Özçelik de “Acz ve Sükût” adlı şiirinde konuyu, maddeye tamah etmenin olumsuz sonuçları üzerinden şöyle vermektedir:

*“Gönül, Hak’tan gayri sevgi ve ilgilerle dolarsa orası
“puthâne” olur.
Puthâne olmuş bir gönlün ise “aşk”ı olmaz.
Böyle bir gönlün toprağında nâdide çiçekler açmaz.”²⁶⁴*

²⁶¹ Cahit Koytak, “Büyük Panayır”, *Yeni Başlayanlar İçin Metafizik*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 338.

²⁶² Cahit Koytak, “Şeyler ve Sayılar”, *Yeni Başlayanlar İçin Metafizik*, s. 18-19.

²⁶³ Cahit Koytak, “İnsanın Hâlleri”, *Yeni Başlayanlar İçin Metafizik*, s.173.

²⁶⁴ Mustafa Özçelik, “Acz ve Sükût”, *Gül ve Hançer*, İstanbul Yayınları, İstanbul, 2002, s. 11.

Görüldüğü üzere, insan eğer dünya hayatının maddiliğine ve maddelerine gönlünü kaptırırsa Tanrı'dan uzaklaşacak ve O'na yabancılaşacaktır. Böyle bir gönül de putlara taptığı için asla yabancılaşmadan kurtulamayacaktır.

Mehmet Aycı da “Gazel”inde tıpkı Mustafa Özçelik gibi, “*biz ol mecnunlarız ki leylayı bırakmışız/ leylanın makamında dünyayı bırakmışız*”²⁶⁵ dizeleriyle maddeye tamah etmekten vazgeçmeyi, yabancılaşmadan kurtulmanın ve yaratıcıyla bütünleşebilmenin tek yolu olarak görmektedir.

İhsan Deniz ise “Mil” adlı şiirinde, insanın Tanrı'yı bilmek için verdiği uğraş ve bu bilince varma sancıları üzerinden konuyu şöyle ele almaktadır:

*“Hiç konuşmuyorum. Ama neden ezberimde
eriyor hep aynı soru: Kimdenim ben? Kime
yim? Neden ve niyeyim? Orda: Hep orada
ağıyorsun ta içime. Tarıyorum seni. Kovuluyo
rum.. Bekliyor bekliyorum o ben
zersiz ödeşmeyi.. Söylemeyi ve
söylenmeyi.. Bir çiçeği yeni
görüymüş gibi geçiyorum bahçenden: Geçen
miyim, geçilen mi? Nasıl: Kendime artıyor, bir
vâhâyla saçılıyorum yine de
sana: Senden miyim, sûretinden mi? Hangisi
örter rûhumda kaybolan lekelenmeyi?”*²⁶⁶

Şiir öznesi, temel birtakım sorulara cevap bulmasıyla/bulabilmesiyle dünya hayatında yaşadığı yabancılaşmadan kurtulabileceği inancındadır. Çünkü Tanrı'nın insandan temel isteği kendisini bilmesi ve buna göre davranmasıdır. Nitekim “kimdenim ben, kimeyim, neden ve niyeyim, senden miyim suretinden mi” şeklindeki sorular, kendi ruhuyla Kadir-i Mutlak arasındaki bağı anlamaya ve/veya kurmaya çalışan insanın serzenişleridir. Yaratıcının yanından kovulduğuna, kıyamet gününe kadar bir bekleyişte olduğuna ve hesap gününün geleceğine inanan şiir öznesi, dünya yaşamının ruhunda yarattığı kirlenmeyi, Tanrı'ya yabancılaşma olarak görmekte ve bu durumdan tedirgin olmakta, korku duymaktadır.

Konuyla ilgili diğer şiir örnekleri ise Tanrı'nın yaratıcı kudretiyle başlayan insanın serüveninin yine O'na dönmekle son bulacağına dairdir. Bu son, insanın kaderinde var olan yabancılaşmanın da sonudur.

²⁶⁵ Mehmet Aycı, “Gazel”, *Aşk Bir Deniz Rüyası*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010, s.70.

²⁶⁶ İhsan Deniz, “Mil” (Perdeler), *Buz ve Fire, Toplu Şiirler (1980-2005)*, Hece Yayınları, Ankara, 2005, s. 212.

Buna ilişkin ilk örneğimiz Arif Nihat Asya'ya aittir. “F.VI” başlıklı şiirinde şair, “*Ey gönüller gülü, senden geldik;/ Sanadır avdetimiz*”²⁶⁷ dizeleriyle insanın öldükten sonra tekrar döneceği yerin Allah'ın yanı olacağını ifade etmektedir.

Osman Türkay da “Beethoven’de Aydınlığa Uyanmak I” adlı şiirinde, insanın ne olduğunu, nereden gelip nereye gittiğini şöyle ifade etmektedir:

“NE İDİMSE
O’YDUM
NE İSEM
O’YUM
NE OLACAKSAM
O OLACAĞIM”²⁶⁸

Şairin dizelerde “O” ile nitelediği elbette Allah’tır. İnsan, Tanrı’nın yaratıcı gücüyle hayat bulmuştur, dünyada O’nun sayesinde yaşamaktadır ve insanın kat’i kaderi Tanrı’ya dönüp onunla bütünleşmekle son bulacaktır.

Ümit Aktaş da “Fırtına Kopsa Bile II” adlı şiirinde, “*umursuz dile getireceksin yüreğinin sesini/ Allah’tan geldik, onadır dönüşümüz de*”²⁶⁹ dizeleriyle kaygı duyulmadan, acabasız inanılması gerekenin Allah’tan geldiğimiz ve yine dönüşün O’na olacağı gerçeğidir.

İhsan Deniz “Cahit Zarifoğlu” şiirinde, “*Sonunda.../ Dönüş, ancak O’na/ dır!..*” demektedir.²⁷⁰ İsmail Karakurt da “Yokluk İlâhisi” adlı şiirinde, “*Her şey aynaya göçebe*” derken Tanrı’nın bir yansıması olan insanın sonunda asla rücu edeceği gerçeğini farklı sözcüklerle dile getirmiş olmaktadır.²⁷¹

2.1.2. Tanrı’ya Yabancılaşmanın En Büyük Cezası: İnsanın Cennetten Düşüşü ve Dünyaya Sürgün Edilişi

Âdem ile Havva’nın yaratılmasından sonra, onların cennette Tanrı buyruğuna karşı gelmeleri, akabinde dünyaya gönderilmekle cezalandırılıp cennetten kovulmalarının, teologlarca yabancılaşmanın başlangıcı olarak kabul edildiğini söylemiştik. Yaşanan bu hadisenin nasıl gerçekleştiği, Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulmaktadır:

²⁶⁷ Arif Nihat Asya, “F.VI” (Kubbe-i Hâdra), *Bütün Eserleri: Şiirler 1*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 262.

²⁶⁸ Osman Türkay, “Beethoven’de Aydınlığa Uyanmak I”, *Beethoven’de Aydınlığa Uyanmak*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1970, S. 13.

²⁶⁹ Ümit Aktaş, “Fırtına Kopsa Bile II”, *Şehri Terketmeden Önce*, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 132.

²⁷⁰ İhsan Deniz, “Cahit Zarifoğlu” (Perdeler), *Buz ve Fire, Toplu Şiirler (1980-2005)*, s. 235.

²⁷¹ İsmail Karakurt, “Yokluk İlâhisi”, *Mahrem Mecazlar*, Hece Yayınları, Ankara, 1999, s. 67.

“Andolsun, sizi yarattık, sonra şekil verdik. Sonra meleklerle: “Âdem’e secde edin!” dedik. Hemen secde ettiler. Ancak iblis secde edenlerden olmadı. Allah İblis’e: “Sana emrettiğim hâlde seni secde etmekten alıkoyan nedir?” dedi. O: “Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın. Ben Ondan üstünüm.” dedi. Allah ona: “İn oradan! Orada büyükmek sana düşmez. Defol; sen alçaklardan birisin.” dedi. İblis: “İnsanların tekrar dirilecekleri güne kadar beni beklet.” dedi. Allah: “Artık sen bekletileceklerdensin.” dedi. “Öyleyse, beni azgınlığa ittiğin için, senin doğru yolunda olanlara karşı oturacağım. Sonra, önlerinden, ardlarından, sağlarından ve sollarından onlara sokulacağım ve çoğunu sana şükredenler olarak bulamayacaksın” dedi. Allah: “Yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık! Andolsun, onlardan sana kim uyarsa, hepinizi cehenneme dolduracağım.” dedi. Allah: “Ey Âdem! Sen ve eşin cennete kalın ve istediğiniz yerden yiye, yalnız şu ağaca yaklaşmayın; yoksa haksızlık edenlerden olursunuz.” dedi. Şeytan gizlenecek yerlerini kendilerine göstermek için onlara fisildadı ve “Rabbimizin bu ağacı size yasaklaması, melek olmanızı veya burada temelli kalmanızı önlemek içindir.” dedi. “Ben size öğüt verenlerdenim” diye onlara yemin etti. Böylece onları aldattı. Ağaçtan tattıklarında, gizlenecek yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarıyla kendilerini örtmeye koyuldular. Rabları onlara: “Ben size o ağacı yasaklamamış mıydım? Şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylememiş miydim?” diye seslendi. “Rabbimiz! Kendimize yazık ettik. Bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, şüphesiz kaybedenlerden oluruz.” dediler. “Birbirinize düşman olarak aşağıya inin! Yeryüzüne yerleşecek ve bir süreye kadar geçineceksiniz; orada yaşayacak, orada ölecek ve oradan çıkartılacaksınız.” dedi.”²⁷²

Yaratıcının emrine karşı gelmekle vuku bulan bu ilk günah hadisesi, Tanrı’ya yabancılaşmanın da ilk örneğini teşkil etmektedir. Yabancılaşmanın cezası olarak sürgün edilen Âdem ile Havva ve onlardan türeyen insan, yabancılaşmanın çeşitli tuzaklarıyla (günahlarla) dolu bu dünya hayatında sınava tabî tutulacaklardır. Nitekim insan, bu dünyada Tanrı buyruğuna karşı gelip İblis’e uydukça O’na yabancılaşma devam edecek ve O’nun mükâfat olarak insana bahşettiği cennetten hiç bir zaman nasip alamayacaktır. Ancak burada şunu da belirtmekte yarar vardır. Bu dünyada insanın günah işlemesi, semavî dinlerce doğal olarak karşılanmaktadır. Çünkü insan günaha meyillidir. Ancak günah işlemeyi alışkanlık hâline getirme, af dileyip tövbe etmeme tanrıya karşı gelmek olarak kabul edilmektedir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de insanlar, *“niçin günah işlediniz diye yadırganmazlar, ama pişmanlık duyup tevbe etmemeleri sebebiyle kınanırlar.”*²⁷³

Tanrı emrine karşı gelip suç işleyen ve bu yabancılaşmanın en büyük cezasına çarptırılıp cennetten kovulan insanın bu trajedisi, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde de sıkça işlenen bir konu olmuştur.

²⁷² A’raf 11-25. Ömer Özsoy, İlhami Güler, *Konularına Göre Kur’ân (Sistemik Kur’an Fihristi)*, Fecr Yayinevi, Ankara 2009, s. 673-674.

²⁷³ Sadık Kılıç, *Yabancılaşma, İnsana Karşı Toplumsal Süreç*, s.95.

Konuya ilişkin ilk örneğimiz Necip Fazıl Kısakürek'e aittir. Şair “Esfel-i Sâfilîn” adlı şiirinde “*Bir bak, zaman ve mekân, nasıl kuşatılmışız;/ Belli ki, en tepeden en dibe atılmışız...*” ifadelerini kullanmaktadır.²⁷⁴ Öyle ki şiirin başlığı hayli anlamlıdır. Kur’ân-ı Kerîm’in Tîn Sûresi’nde, “*Sonra da çevirdik esfel-i sâfilîne kaktık; ancak iman edip yarar ameller yapan kimseler başka; onlar için kesilmez bir ecir vardır.*”²⁷⁵ ifadelerinde geçen esfel-i sâfilîn, aşağıların aşağısı, sefillerin en sefili anlamını taşımaktadır. Şair, Allah’ın en güzel şekilde yarattığı insanı emrine uymadığı için en tepeden en dibe düşürdüğünü yani cennetinden kovduğunu söylemektedir.

Bahaettin Karakoç da “Mevsim Mevsim” adlı şiirinde, “*Biz Âdemin kaçınıcı kuşaktan torunlarıyız/ Hangi gemi bıraktı bu kıyıya bizi/ Damaklarımızda cennetin tadı kalmış*” dizeleriyle Âdem’den bu yana tüm insanların ilk günahın bedelini cennetten ayrı düşmekle ödediğini dile getirmektedir.²⁷⁶

Türkan İldeniz de “İlk Günah” adlı şiirinde, “ilk yalan ilk haram ilk günah” olarak nitelediği yabancılaştırmanın sebebini Havva’nın şeytana uymasına bağlamakta ve “*Bu ulu leke ifritçe/ O günden alnımıza vuruldu/ İnsanlık Havva’nın günahından sorumlu*” ifadeleriyle o günden itibaren alnımızda bir leke olarak taşıdığımız ve kaderimiz olan yabancılaştırmaya dikkat çekmektedir.²⁷⁷

Cumali Ünalı Hasannebioğlu “Ağaran” adlı şiirinde ise, “*Büyük günahların kayasından kopup geldik/ Ayaklarının altına. Toprak böyle oldu.*”²⁷⁸ dizeleriyle büyük günahla Tanrı’ya yabancılaştıran insan, bu yabancılaştırmanın cezasını dünyaya sürgünle ödemiştir.

Ümit Aktaş “Cennetten Düşüş” adlı şiirinde ise sürgün sonrasını şöyle ifade etmektedir:

*“Başımı kaldırdığımda göğe
farkettim yapayalnız kaldığımı
bir çocuk gibi bırakılmışım yeryüzüne
avcumda terkedilen bir elin sıcaklığı.”²⁷⁹*

²⁷⁴ Necip Fazıl Kısakürek, “Esfel-i Sâfilîn”, *Çile*, s. 100.

²⁷⁵ Tîn/5-6. s.750.

²⁷⁶ Bahaettin Karakoç, “Mevsim Mevsim” (Leyl ü Nehar Aşk), *Bir Çift Beyaz Kartal (Bütün Eserleri 3)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2016, s. 332.

²⁷⁷ Türkan İldeniz, “İlk Günah”, *Havva Çıkmazı*, Ece Yayınları, İstanbul, 1967, s. 30-31.

²⁷⁸ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, “Ağaran” (Ölüm Bile Aşkile), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 212.

²⁷⁹ Ümit Aktaş, “Cennetten Düşüş”, *Cennetten Düşüş*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998, s.58.

Aktaş, yukarıdaki dörtlüğünde hem Âdem'in hem de onun soyundan gelenlerin her daim hissedeceği yalnızlığı ve sürgün edilmişliği vurgulamaktadır. Gökyüzüne her bakışında insan, Tanrı katından nasıl kovulduğunu hatırlayacak ve üzülecektir. Aktaş bir diğer şiiri olan “Yabancılaşmak”ta, cenneteki insanla sürgünden sonraki insanın trajedisini şöyle dile getirmektedir:

*“AH!... Bütün ilkçağların şiiri
doğadan kopmamışların, dilsizlerin
her şey bir çığlıktı, kendini farketmenin çığlığı
aşktı sözcüklerin oylumlandığı yürekte bir alev gibi yalınlanan
çünkü bir sürgün, bir yabancı bile yoktu dünyada
orada uçuk, kaçkın
olduğunun uzağında, varlığın, bir patlamanın kıyısında
yalnızca rüzgârların şarkılar söylediği*

*oradaydım...hiç kimse, kimse tanık değildi
ve de tanıdık. her şey kendinin bilincinde
bir hayvan gibi koklayarak yeryüzünü iz süren
yabancılaşmanın sancılarının o erken esrikliğiyle*

*artık ülkelerin kapsadığı kıtaların bir ucunda
kentlerin kemirdiği albenili düşlere tapınarak
ve susarak aldatılmanın bilinciyle
karışarak bir caddenin sarsak kalabalığına”²⁸⁰*

Şiirin “ah” ünlemiyle başlaması hayli anlamlıdır. Çünkü burada ah sözcüğünü, hem Allah adının ilk ve son harfi hem Allah’a olan özlemi dile getirmek için bir iç çekiş hem de ilk günahla başlayan sürgünün pişmanlığını ifade etme olarak yorumlamamız mümkündür. Şiirin ilk iki kümesinde şair, Yaratıcı’nın aşkla, sevgiyle ve maharetle insanı yaratıp cennetinde yer verdiğini dile getirmektedir. Âdem’le Havva henüz tanrı buyruğuna karşı gelmemiş, cennette yaşam sürmektedirler. Sürgün edilme ve yabancılaşma henüz onların bilmediği gerçeklerdir. Tanrı katındaki duyulan tek çığlık olan ah, Allah’ın adını zikretmenin yankılarıdır. Ancak bu durum çok uzun sürmez ve ilk günahla insan yaratıcısına yabancılaşıp cennetten kovulur. Akabinde Âdem ve Havva’nın soyundan gelenler yeryüzünde hep yabancılaşmanın sancılarını çekmekle cezalandırılmışlardır. Öyle ki yabancılaşmanın farkındalığına varan her insandan çıkan ah çığlığı, O’na özlemi ve O’ndan ayrı düşmenin pişmanlığını dile getirdiği bir iç çekişe dönüşmüştür. Son dörtlükte ise şair, geçmişten bu güne insanın mutlak hakikati unutup dünyanın dört bucağına yayılıp sanki bu dünya yaşamı hiç bitmeyecekmişçesine albenili düşlere (maddeye) taparak

²⁸⁰ Ümit Aktaş, “Yabancılaşmak”, *Şehri Terketmeden Önce*, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 78-79.

aslında kendini aldatmasını, kendilik bilincinden uzaklaşmasını (kendilik bilincinden kasıt, kişinin hem iç hem de dış dünyasının anlamlandırılmasıdır), kendini farketmenin çığığından yani Allah'tan tamamen uzaklaşma olarak görmektedir.

Aktaş bir diğer şiiri olan “Tarih Dersleri”nde de, ana yurttan sürgün edilen ve dünyada yaşam sürmeye başlayan Âdemoğullarını ve Havvakızlarını kendilik bilincine varmayıp mutlak hakikate nasıl yabancılaştıklarını şöyle ifade etmektedir:

*“Yürüdük, uzaklaştık yurdumuzdan
konuştuk, bilincimiz yabancılaştı bize
yazdık, anlaşılmaz sözler kaldı geride
kentler kurduk dillerimiz karıştı birbirine”²⁸¹*

Hüseyin Atlansoy “Balkon Cennet” adını verdiği şiirinde ise cennetten düşüşü şöyle tasvir etmektedir:

*“bir çocuk nasıl düşerse annesinden
ya da bir kadınla erkek
bahçenin muhteşemliğinden
öyle düştük biz cennetten.
ağzımızda buruk bir tad kaldı
dişlerimiz arasındaki buğday tanesinden.”²⁸²*

Hayriye Ünal “Lé Poème Noir” adlı şiirinin III. kısmında ise bu kez cennetten kovulmaya sebep olan ilk günahatan ders almayan insanın dünyaki yaşamını şöyle dile getirmektedir:

*“Öldürdük birlikte defalarca
Bizi diri tutan neyse
Durarak caddelerde tıka basa çürüttük
Tamahkâr yüreklerin kabaran magması
Örtecek bizi örtecek yakarak
Bizi eyvah kendine benzetecek
Mor dudaklarında temerküz dehşeti
Isırılmış elma
Ham ırkın bu ıslak meyvesi ile kandırıldık
Topumuz iman ettik elmaya”²⁸³*

Özne, Tanrı'nın cennette Âdem ile Havva'ya yemeyi yasak ettiği ağacın meyvesini elma olarak ele almaktadır. Hristiyan kültürüne göre Âdem ile Havva, İblis'in vesvesesi ile bu elmadan yemişler ve Tanrı emrine karşı gelerek bir nevi İblis'e iman etmişlerdir.

²⁸¹ Ümit Aktaş, “Tarih Dersleri”, *Cennetten Düşüş*, s. 89.

²⁸² Hüseyin Atlansoy, “Balkon Cennet” (Kaçak Yolcu), *Su Burcu, Toplu Şiirler (1983-2005)*, Hece Yayınları, Ankara, 2005, s. 224.

²⁸³ Hayriye Ünal, “Lé Poème Noir III”, *Saçları Vardır Aşkın*, Hece Yayınları, Ankara, 2017, s. 30.

Cennetten kovularak dünya hayatıyla cezalandırılan Âdem’le Havva’dan gelenler ise bu ilk günahın sonuçlarını unutmuş görünmektedir. Çünkü yasak olan ağaçtan yemek, yalnızca Tanrı buyruğuna karşı gelmek değil, insanın bitmek bilmeyen hırsına yenik düşmesi ve nefesine uyup günah işlemesiyle de yakından ilişkilidir. Öyle ki dünya yaşamında insanlar, Allah’ın hükümlerine karşı gelmekle ve tamahkâr neflerini doyurmak için koşturmakla büyük bir yanlışlı sürdürmektedirler. Tanrı’ya gittikçe yabancılaşan bu insanların hesap gününden sonra gidecekleri tek yer cehennem olacaktır. Nitekim insanın ilk günahının bedeli dünya hayatıdır ve affedilme şansı vardır, ancak dünya hayatında günahların bedeli sonsuz cehennemdir ve affı yoktur.

2.1.3. Bir Sürgün ve İmtihan Yeri Olarak Dünya ve İnsanın Dünyadaki Yabancılığı Meselesi

Âdem ile Havva, Tanrı buyruğuna karşı gelmelerinin ardından Tanrı tarafından cezalandırılıp cennetten kovulmuşlar ve belirli bir müddet (ahiret gününe kadar) dünyaya sürgün edilmişlerdir. Maddeden yaratılmış ve gecici olan bu dünya, Âdem ile Havva başta olmak üzere onlardan gelenlerin yaşam sürdürdükleri (doğup öldükleri) bir imtihan yeri olarak tasarlanıp yaratılmıştır. Semavî dinlerin hemen hepsinde bu, mutlak bir gerçek olarak kabul edilmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’de bu husus, “*Biz o göğü ve yeri ve o ikisi arasındakileri oyunculuk etmek üzere yaratmadık, eğer biz eğlence ittihaz etmiş olsa idik, onu, kendi ledünnümüzden ittihaz ederdik, yapacak olsa idik öyle yapardık.*” şekliyle yer almaktadır.²⁸⁴ Dolayısıyla hem dünya hem de insan oyun için değil, bir maksat dahilinde yaratılmışlardır. Yine aynı sûrenin diğer bir ayetinde, “*Her nefis ölümü tadacak ve sizi bir imtihan olarak şer ve hayr ile müptela kılacağız, hepiniz de nihayet bize irca olunacaksınız.*” buyrulmaktadır.²⁸⁵ Bu ayet dünyanın, insanın günahları ve sevapları doğrultusunda sınava tabî tutuldukları bir yer olduğunun ve son aşamada geri dönüşün yine Tanrı’ya olacağının açık ispatını içermektedir. Neticede itibariyle Yaratıcı, “*Ey insanlar! Haberinizi olsun ki Allah’ın va’di muhakkak haktır. Sakın o dünya hayat sizi*

²⁸⁴ Enbiyâ 16/17. s.380.

²⁸⁵ Enbiyâ 35. s.382.

aldatmasın ve sakın o mağrur şeytan sizi Allah'a da mağrurlandırmasın"²⁸⁶ kelamıyla insanı dünya hayatıyla ilgili açık bir biçimde uyarmaktadır.

Tanrı'ya yabancılaşarak sürgünle ve imtihanla cezalandırılan insan içinse dünya baştan itibaren yabancılık çektiği bir yerdir. Çünkü "*Tanrı ile aynı tözden olmayan, yalnızca maddeden oluşan bu dünyada, kendisi Tanrısal töz taşıdığı için bir yabancısıdır. Bu dünya sürekli olarak değişen, çürüyüp dökülen ve tüm kötülüklerin kaynağı olan maddeden yapılmıştır; madde tanrısal töze yabancısıdır.*"²⁸⁷ Bu yüzden hep yabancı olarak gördüğü bu geçici dünyada insan, bir türlü huzuru ve mutluluğu tam anlamıyla tadamamakta ve tekrar ebedî yaşama/zamana (cennete) geri dönebilmeyi dilemektedir.

Nitekim şairlerin, Tanrı'ya yabancılaşmanın en ağır bedeli olarak gördükleri bu dünyayı, buradaki yaşamı ve onun yabancılaştırıcı etkilerini, şiirlerinde farklı örnekler üzerinden ele alarak işledikleri görülmektedir.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Arif Nihat Asya'ya aittir. Şair, "Dünya" adlı şiirinde dünyaya karşı hissettiklerini şöyle ifade etmektedir:

*"Uğraşmadadır felsefe, kimyâ, simyâ...
Bir hikmeti izâh edecekler güyâ...
Beyhûde yorulmayın, dedim, Ferhad'la
Şîrîn'i tanıştırmak içindir dünyâ!"*²⁸⁸

Özne, insanların dünyayı bilimsel açıdan yorumlama/anlamlandırma girişimlerini boş bir uğraş olarak gördüğünü ifade etmektedir. Çünkü Yaratıcı'nın hikmeti olan bu dünyanın asıl amacı, Allah'ın yarattığı kullarının kendini tanıması/bilmesi sürecine/imtihanına dayanmaktadır.

Necip Fazıl Kısakürek ise "Kamış" adlı şiirinde "*Ben gurbet rüzgârının üflediği kamışım.../ Bir su başında mahzun, yapayalnız kalmışım*"²⁸⁹ dizeleriyle sazlıktan koparılan bir kamışın acı feryadını dile getirmektedir. Burada kamış tasavvufî bir anlamda kullanılmakta ve ondan yapılan ney de (insan sesine en yakın sesi çıkardığı düşünülen bir enstrümandır) üflendiğinde "hu" sesini vermektedir ki bu da "Allah" anlamına gelir. Sazlık, ruhlar âlemi, dünya ise mecburî gurbettir. Nitekim dünyayı yaratıldığı asıl yerden

²⁸⁶ Fâtır 5. s.517.

²⁸⁷ Tuncar Tuğcu, *Yabancılaşma Problemi: Hristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri*, s. 36.

²⁸⁸ Arif Nihat Asya, "Dünya" (Yerden Gökten), *Bütün Eserleri: Şiirler 7*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 320.

²⁸⁹ Necip Fazıl Kısakürek, "Kamış", *Çile*, s. 253.

uzak bir gurbet, bir yabancı yer olarak gören şiir öznesi, yaratıcısından ayrı düşmeyi de yapayalnız kalmakla ifade etmektedir.

Kısakürek bir başka şiiri olan “Hayret”te de bu kez, “*Ruhum öz dünyasına kaçmak için gayrette;/ Yalan dünyaya şimdi inmiş gibi hayrette...*”²⁹⁰ dizeleriyle dünyanın yalan, gelip geçici olduğunu vurgulamakta ve ruhun öze yani aslolana varmak için büyük bir istek duyduğunu ve bunun için çaba sarfettiğini dile getirmektedir. “Şükür” başlıklı şiirinde ise, “*Tükür bu hayatın irin yüzüne!/ Tükür!*” diyen özne, dünya yaşamını bozuk ve pis bulur ve ona uyum sağlamamak için yaşamın yüzüne tükürmek istediğini söyler.²⁹¹

1959 yılında Yeditepe dergisinde yayınlanan ve son dört şiirinden biri olan “Rüyalar”da Asaf Halet Çelebi, “*Her gün görünenler karışık bir rüya/ Rüyalar içinde görünen bir dünya*”²⁹² dizeleriyle dünyanın bir rüyadan ibaret olduğu ve insanların bu rüyadan bir gün gerçeğe uyanacaklarını ifade etmektedir. Yine sağlığında kitaplarına girmemiş şiirlerinden biri olan “Kunâla”da ise şair, dünya yaşamında insanı şöyle görmektedir:

*“Ateş rüzgârları önünde Kunâla
yedi milyar sene var
koşuyor
kaçıyoruz”²⁹³*

Budizme ait anlatıları ve Budizm felsefesine dair öğeleri şiirlerinde sıkça kullanan şaire göre, yedi milyar senedir insan ateş rüzgârlarından koşup kaçmaktadır. Şiirde adı geçen Kunâla, kelime anlamı olarak ardıç kuşu/himalaya kuşu olarak bilinmektedir ve Budizm’de aynı adla geçen efsanenin erkek kahramanıdır. Ancak tasavvufi öğretiyi Budist öğelerle harmanlamayı seven şairin burada, baktığı her şeyde mutlak güzelliği (Tanrı’yı) gören ve ilahî aşka yönelmiş insanların dünyadan kaçma telaşlarını ifade ettiği görülmektedir.

Şinasi Özdenoğlu ise “Bir Yaman Oyun” adlı şiirinde dünyayı, cehennemden farksız görmekte ve “*Kurtulup alevinden bu cehennemden / Gölgene, gölgene sevgilim / Sığınmak istiyorum.*” diyerek yabancılaşma hissettiği dünyadan bir an önce kurtulmak

²⁹⁰ Necip Fazıl Kısakürek, “Hayret”, *Çile*, s. 250.

²⁹¹ Necip Fazıl Kısakürek, “Şükür”, *Çile*, s. 129.

²⁹² Asaf Hâlet Çelebi, “Rüyalar” (Sağlığında Kitaplarına Girmemiş Şiirler), *Bütün Şiirleri*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 117.

²⁹³ Asaf Hâlet Çelebi, “Kunâla” (Sağlığında Kitaplarına Girmemiş Şiirler), *Bütün Şiirleri*, s. 113.

istemektedir.²⁹⁴ Bir başka şiiri olan “Öte’den Duyuru”da ise kötülüklerin beşiği olarak gördüğü bu dünyada, insan için ölümün bir son değil, aksine yabancılıktan kurtulup asla dönmek için bir başlangıç olduğunu şöyle ifade etmektedir:

*“Yaşadık, Tanrıya çok şükür
Öldük, ne mutlu bize
Ölüm ne güzel başlangıç
Duyurun sevdiklerimize...*

*Sizler tanıksınız ey bulutlar
Sen ey vefalı dost, gökyüzü!
Bağışladık bütün kötülükleri
Kurtulduk rezil oyunlarından dünyanın”²⁹⁵*

Konumuzla ilişkili olarak dünyayı ve dünya yaşamını yabancılaşma bağlantılı olarak şiirlerinde en yoğun biçimde işleyen şairlerden birisi de Bahaettin Karakoç’tur. Karakoç’un dünya ve dünya yaşamıyla alakalı şiirlerinde ön plana çıkan ilk husus, kendini bu dünyada nasıl tanımladığıdır. “Aşk Mektubu” şiirinin XXX. bölümünde “*Kalûbelâdan beri muhacirim ben*”²⁹⁶, “Fırara Teşebbüs” şiirinde “*Dünyaya geldiğim günden beri göçebeyim ben*”²⁹⁷, “Tutsak” adlı şiirinde “*Sürgünüm, gözaltındayım, bir kader avaresi [...] Nereye gidersem gideyim adım tutsak*”²⁹⁸, “Aşk Zincirinden Halkalar” şiirinin XVI. kısmında “*Kafesteki kuş neyse ben de oyum bu dünyada/ gönlümü çarpa çarpa sürekli çurpınırım*”²⁹⁹ ve “Bir Şiir Şantiyesinde Ustabaşı İle Konuşmalar II” şiirindeyse “*Hem dünyayı kendine bir mülk bilirsin, hem de yurtsuz garipsin*”³⁰⁰ diyen şair, bu dünyayı bir gurbet, bir yaban yer ve bir hapisane olarak görmekte; kendisinin ise burada bir muhacir, bir göçebe, bir sürgün, yurtsuz bir kişi ve bir mahkûm olduğuna inanmaktadır.

Karakoç bu dünyanın hem geçici hem de bir imtihan yeri olduğuna şüphe duymamaktadır ancak dünya, insanı Allah yolundan uzaklaştıracak çok fazla tuzakla

²⁹⁴ Şinasi Özdenoğlu, “Bir Yaman Oyun”, *Özgürlük İçin Ölmek*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1974, s. 45.

²⁹⁵ Şinasi Özdenoğlu, “Öteden Duyurur”, *Sımsıcak Dostluğunda Ölümün*, Gece Yayınları, Ankara, 1993, s. 45.

²⁹⁶ Bahaettin Karakoç, “Aşk Mektubu XXX” (Aşk Mektupları), *Beyaz Dilekçe (Bütün Eserleri 4)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2016, s. 124.

²⁹⁷ Bahaettin Karakoç, “Fırara Teşebbüs” (Sürgün Vezirin Aşk Neşideleri), *Ihlamurlar Çiçek Açtığı Zaman (Bütün Eserleri 5)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 229.

²⁹⁸ Bahaettin Karakoç, “Tutsak” (İlkyazda), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 417.

²⁹⁹ Bahaettin Karakoç, “Aşk Zincirinden Halkalar XVI”, *Kar Sesi (Bütün Eserleri 2)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2015, s. 145.

³⁰⁰ Bahaettin Karakoç, “Bir Şiir Şantiyesinde Ustabaşı İle Konuşmalar II” (Uzaklara Türkü), *Bir Çift Beyaz Kartal (Bütün Eserleri 3)*, s. 157.

doludur ve insanlar sürekli yanlışlara sapmakta ve sapkınlığa sürüklenmektedir. Nitekim Karakoç, “Kapısı Açık Duran Ev” adlı şiirinde insanlığın yaşadığı bu yabancılaşmayı şöyle izah etmektedir:

*“Bırakmışız bir yol baba evini,
Kuru kirlerimizi daldırmışız kirli sulara
Şehvet cehennemini cennet sanmışız,
Bülbül diye dost olmuşuz kargalara*

*Yediğimiz kardeş eti, içtiğimiz dost kanı
Bir engizisyon belgesidir kimlik cüzdanlarımız
Belki bir gün Hakk’a yönelir diye
Çocuklarımızın kanatlarını yolarız*

*Bütün köprüleri yıkmışız, bütün
Kudurgan güçlerimiz son uygarlık heykeli
Dost bize “Gel!” diyor, “ne olursan ol, yine gel”
Peygamber yolunu gösterir Kur’an tutan eli”³⁰¹*

Karakoç’un, baba evi olarak nitelediği yer Tanrı’nın yanı, yani cennettir. Cennetten kovulan insanın ahirete kadarki süreçte dünyadaki sınavı, daha önce düştüğü hataya düşmemek yani Tanrı’nın emirlerine karşı gelmemek ve O’na koşulsuz bağlılık göstermektir. Ancak insan dünyada nefesine yenik düşmekte, şehvî zevklerin peşinden sürüklenmekte ve dahası Allah yolunda gitmek isteyenleri bile (çocuklarını bile) bu yoldan saptırmakta/alıkoymaktadır. Habil ve Kabil’den beri birbirine düşman olan ve hiç acımadan birbirini öldüren insanlar, uygarlığın getirmiş olduğu birtakım güçler doğrultusunda da kendilerini yenilmez ve ölümsüz görmekte; gerçek dünyanın bu dünya olduğuna inanmak gibi bir sapkınlığın içine düşüp Allah’ı yok saymaktadırlar. Oysa şairin de ifade ettiği gibi, Allah bağışlayıcı ve her daim affedicidir. Tövbe edene, af dileyene kapısı her daim açıktır. Bunun da en güzel yolu Kur’ân-ı Kerim’in bildirdiklerinden geçmektedir.

Karakoç “Ada” adlı şiirinde de yukarıdaki şiirin temelinde yatan benzer bir korkuyu şöyle dile getirmektedir:

*“Her şey kara kara düşündürüyor
Gelgitler toprağı aşındırıyor
Ey Rabb’im bu fırtınayı atlatmak çok zor
Yavaş yavaş batıyor ada”³⁰²*

³⁰¹ Bahaettin Karakoç, “Kapısı Açık Duran Ev” (Sevgi Turnaları), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, s. 144.

³⁰² Bahaettin Karakoç, “Ada” (Leyl ü Nehar Aşk), *Bir Çift Beyaz Kartal (Bütün Eserleri 3)*, s. 301-302.

Özne, hem dünya yaşamında Allah'a gerçekten kulluk edip edemediği, onun buyruklarını tam anlamıyla yerine getirip getiremediği hususunda içsel bir çelişki yaşadığını ifade etmekte hem de kendinin ve diğer insanların bu dünyadaki imtihanı layıkıyla veremediklerinden dolayı büyük bir azabın kendilerini beklediği korkusunu taşımaktadır. Çünkü yaratan, koruyan ve bağışlayan Allah aynı zamanda kahredicidir. Karakoç “Beyaz Dilekçe” şiirinin II. kısmında da “*Buranın ötesi var, öte bekliyor bizi; / Yüzme yok, sandal köhne, geçmek zor bu denizi*” dizeleriyle aynı hislerini farklı sözcüklerle dile getirmiştir.³⁰³

Sezai Karakoç da İslam inancına ve kültürüne ait kimi temaları yoğun bir biçimde işlediği “Hızırla Kırk Saat” adlı hacimli şiirinin 23. bölümünde, dünyadaki yaşamı ve/veya bu yaşam içinde kendini şöyle dile getirmektedir:

*“Ne cennet ne cehennem ne dünya
Âraf’ım ben
Cennet demektir benden biraz ileri gidersen
Arkada bıraktığım ateş kayaları
Dünyadır cehennemdir.
Âraf dünyanın cennete yakınlığı
Dünya Âraf’tan buraya uzanmış bir diş gibi
Âraf’ı ben dolaştırırım yeryüzünde
bir ağaç huşirtısı gibi”³⁰⁴*

Özne, cehennem, dünya, araf ve cenneti kademelendirerek sıralamıştır. En kötü yer cehennem, ardından dünya, sonra araf ve en son cennet gelmektedir. Kutsal kitaplarda cennet ve cehennem arasında olduğuna inanılan Âraf’ı cennetle dünya arasına konumlandırmaktadır. Şiir öznesinin kendi dahil, dünyadaki insanların Âraf’ı üzerlerinde taşıdığını söylemesinin temelinde, Âraf ehlinin hem cennet hem de cehennem ehliyle bağlarının bulunmasıyla ilişkilidir. Çünkü dünyada insan, günahları ve sevaplarıyla her iki gruba da dahil olabilme potansiyeline sahiptir. Öyle ki bir imtihan yeri olan dünya yaşamında insanın Tanrı’yla olan münasebeti (kulluk vazifelerini yerine getirip getirmemesi) onun cennete mi cehenneme mi gideceğinin ölçütü olarak değerlendirilecektir. Şiir öznesi “Âraf’a meyilli olarak gördüğü insanın (günah ve sevapları eşittir) sevaplarıyla bir adım ileri gidebilirse cennete yöneleceğini ve

³⁰³ Bahaettin Karakoç, “Beyaz Dilekçe”, *Beyaz Dilekçe (Bütün Eserleri 4)*, s. 35.

³⁰⁴ Sezai Karakoç, “Hızırla Kırk Saat-23 ” (Hızırla Kırk Saat), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 224.

cehennemini bir yansıması olarak gördüğü dünyadan da böylece kurtulabileceğine inanmaktadır.

Sezai Karakoç'un yukarıda ifade etmeye çalıştığımız dünyaya bakışının temelinde aslında, Tanrı tarafından cezalandırılıp sürgün edilmiş olma ve bir sınav verme yeri olan bu dünyaya karşı yabancılaşma psikolojisi yatmaktadır. Karakoç bunun en güzel örneğini ise "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine" adlı şiirinin IV. bölümünde vermektedir. Şiirin başlığında yer alan "sürgün ülke" dünya, "başkentler başkenti" de Tanrı'nın yanı sıra, onun huzurudur. Tanrı'nın cennetinden kovulan insan dünyaya sürgün edilmiştir. Dünyadaki yaşamı sonlandığı anda yine Tanrı huzuruna geri dönecektir. Bu kat'î gerçek, şiirde hem "göklerden gelen bir karar vardır"³⁰⁵ hem de "sürgününü geri çağıran bir damar vardır"³⁰⁶ dizeleriyle belirgin kılınmaktadır.

Karakoç, şiire "Senin kalbinden sürgün oldum ilkin/ bütün sürgünlüklerim bir bakıma bu sürgünün bir süreği" dizeleriyle giriş yapar ve dünyaya sürgün olarak gönderilen insanın bu sürgün olma durumu, ölünceye kadar hissedeceği özlem ve ayrılık hislerini taşımasına sebep olacaktır. Ana yurda, sılaya sürekli özlem duyan insan içinse bu dünya kendini daima yabancı hissettiği/hissedeceği bir yerdir. Çünkü insanın şimdilik evi olan bu dünya "mirasın hayaleti"dir (gerçeğin yalnızca basit bir yansıması); dünyada da "Lâmbalar eğri/ Aynalar akrep meleği/ zaman çarpılmış atın son hayali"dir; çünkü dünyevi ve maddeye dayalı olan ev, lamba, ayna ve zaman gibi kavramlar hakikate yabancıdır ve yabancılaştırıcıdır.

Şiire baştan sona dikkat edildiğinde, şiir öznesinin "sana geldim ayaklarına kapanmaya geldim/ Af dilemeye geldim affa layık olmasam da", ifadelerini sıklıkla tekrarladığı görülecektir.³⁰⁷ Bu bakımdan şiirin özünde, af dileme, yalvarma, Tanrı'nın bağışlayıcılığına sığınma üzerine kurulu olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü şiir öznesi hem Tanrı huzurundan kovulmasına sebep olan ilk günahı hem de dünyadaki günahlarının farkındadır; tövbeleri kabul eden ve bağışlayıcılığının sonsuz olduğunu düşündüğü Tanrı'nın ihsanına sığınmaktadır. Nitekim bu af dilemeyi, "Sevgili/ En Sevgili/

³⁰⁵ Sezai Karakoç, "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine-IV" (Zamana Adanmış Sözler), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 433.

³⁰⁶ Sezai Karakoç, "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine-IV" (Zamana Adanmış Sözler), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 434.

³⁰⁷ Sezai Karakoç, "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine-IV" (Zamana Adanmış Sözler), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 431.

*Ey Sevgili/ Uzatma dünya sürgünümü benim*³⁰⁸ dizeleri ile tamamlamakta ve yabancılık çektiği bu dünyadan bir an önce kurtulup O'na kavuşmak niyazını dile getirmektedir.

Karakoç, şiir boyunca okuyucuya insanın dünyadaki serüvenine örneklerle tanıklık ettirir. Öyle ki şair, gerek tarihî gerek dinî gerekse edebî atıflarla/telmihlerle insanın yaratılan bu dünyayı anlama ve anlamlandırma çabalarının özünün “*Yoktan da vardan da öte bir Var olan*”³⁰⁹ olarak nitelediği hakikati, Tanrı'yı keşfetme ve yaşadığı bu yabancılaştırmadan kurtulmak olduğunu dile getirir. Bunun da tek yolu ancak ve ancak ölümden geçmektedir. Nitekim “*Mezarlardan yükselen bir bahar vardır/ Aşk cellâdından ne çıkar madem ki yâr vardır*”³¹⁰ dizeleri ile şair ölümü bir son olarak kabul etmez, aksine sevgiliyle vuslatı sağlayacak ve yaşadığı yabancılaştırmadan kurtaracak tek çare olarak düşünmektedir.

Hilmi Yavuz'un “akşam ve vedâ” başlıklı şiirinde ise, “*daha başından beri hiç sevmedim yerimi:/ adî gök, bayağı toprak!/ bu lânetlenmiş yerde*”³¹¹ dizelerinde, gökyüzünü ve toprağın bayağı, dünyayı ise lânetlenmiş olarak gören özne, en başından beri burada olmaktan hoşnut olmadığını dile getirir. “A,ş,k (bir)” başlıklı şiirinde ise, “*sürgün yalnızdır her yerde.../ diye okudun;/ sürgünken hayatın bir kıyasına*”³¹² dizelerinde özne, bu dünyada sürgün olduğunu ve sürgün olmanın yalnız olmak olduğuna dikkat çeker.

Erdem Bayazıt ise “Savaş Risalesi” adlı şiirinde, Tanrı'nın dünyayı var etme amacının ne olduğunu şöyle dile getirmektedir:

*“Mutlaka bir sınav olacaktı
Çünkü Sünnetullahtı.
Uhut'ta savaş vardı
Bu savaş bir imtihandı
Gerçi her savaş bir imtihandı
Tüm yaşam bir imtihandı.*

[...]

³⁰⁸ Sezai Karakoç, “Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine-IV” (Zamana Adanmış Sözler), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 432.

³⁰⁹ Sezai Karakoç, “Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine-IV” (Zamana Adanmış Sözler), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 433.

³¹⁰ Sezai Karakoç, “Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine-IV” (Zamana Adanmış Sözler), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 433.

³¹¹ Hilmi Yavuz, “akşam ve vedâ” (Çöl Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, YKY, İstanbul, 2010, s. 349.

³¹² Hilmi Yavuz, “A,ş,k (bir)”, *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, YKY, İstanbul, 2010, s. 405.

*Yaratana Hamd olsun
Yaratıp imtihan edene
İmtihandan geçirip zafere erdirene*³¹³

Şairin dikkat çektiği iki önemli husus vardır. Bunlardan ilki, Tanrı'nın bu dünyayı yaratması boşuna değildir; çünkü bu dünya insan için bir imtihan yeridir ve bu imtihanı geçmenin tek yolu Allah'a koşulsuz iman etmekten geçmektedir. İkincisi ise Yaratıcı, gidilmesi gereken yolu gösteren/bildiren ve bu yolun kurallarını belirleyendir. Öyle ki tüm kâinatta meydana gelen her şey Allah'ın nizamına bağlıdır ve onun koyduğu kurallara tabidir. Öyleyse dünya imtihanını geçebilmenin bir diğer şartı da Allah'ın koyduğu kuralları harfiyen yerine getirmek ve gönderdiği peygamberlerin uyarılarını dikkate almaktır. Kısacası yabancılaşmadan kurtuluş İslam'ın sünnetinden geçmektedir.

Nitekim Cahit Zarifoğlu da “Ve Çocuğun Uyanışı Böyle Başladı” adlı uzun şiirinde “sünnetullah”ı yinelemekte ve Yaratıcı'nın kanun koyucu olduğunu, dünyanın geçici ve kaçınılmaz sonun O'na dönüş olduğunu şöyle dile getirmektedir:

*“Güneşi ayı ve yeryüzünü bütün şekilleriyle
Bir kutlu çehrenin emrine kul bildim
Bilesiniz
Ona döndürüleceksiniz*³¹⁴

Şiirlerinde dünyanın bir gurbet, insanın da bu gurbette en yoğun biçimde yaşadığı duygunun yabancılık hissi olduğunu şiirlerinde işleyen şairlerimizden biri de İsmet Özel'dir. “Kısa Pantolon, Paslı Çakı, Dizde Kabuk Bağlamış Yara Kısa Çakı, Paslı Pantolon, Gözde Yarası Kalmış Kabuk” adlı şiirinde “*Dünya dedikleri samut küp/ Acılar tınladıkça bende/ Hep seni seslendirir.*”³¹⁵ ifadeleriyle şiir öznesi, dünya yaşamında varoluşu anlamlandırma ve hakikati keşfetme esnasında çektiği manevi acıların ve endişelerinin sebebini Tanrı'ya bağlamaktadır. Çünkü bu dünyaya sessizlik hâkimdir ve bu sessizlikte yaşadığı içsel sıkıntılar ve tedirginlikler hem hakikati tam anlamıyla kabullenme hem de Tanrı'nın ırağında olmanın farkındalığıyla ilişkilidir. “Savaş Bitti”de ise, “*Ben çocukluk çağlarımdan beri/ Görülen görünen gösterilen dünyaya/ Alışmamak adına kararlı takımı tuttum*”³¹⁶ dizelerinde özne, yine dünyanın gurbet, dünyada görülen

³¹³ Erdem Bayazıt, “Savaş Risalesi” (Risaleler), *Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 125-131.

³¹⁴ Cahit Zarifoğlu, “Ve Çocuğun Uyanışı Böyle Başladı”, (Yedi Güzel Adam), *Şiirler*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 208.

³¹⁵ İsmet Özel, “Kısa Pantolon, Paslı Çakı, Dizde Kabuk Bağlamış Yara Kısa Çakı, Paslı Pantolon, Gözde Yarası Kalmış Kabuk”, *Of Not Being A Jew*, ŞûleYayınları, İstanbul, 2006, s. 51.

³¹⁶ İsmet Özel, “Savaş Bitti”, *Of Not Being A Jew*, ŞûleYayınları, İstanbul, 2006, s. 78-79.

ve gösterilenlerin de bir yalandan ibaret olduğunu ve aslolanın dünya olmadığı için buraya ve buranın geçici zevklerine alışmamak adına kararlı davrandığını vurgular.

Özel “John Maynard Keynes’ten Nefretim Yirmi Sebebi” adlı şiirinin 5. kısmında, insanın bu dünyada var oluşunun bir maksada bağlı olduğunu ve insanın amacının bunun farkına varmak olması gerektiğini, “*Dünyaya ibretle dikeceksin gözü ki ruh doğranıp eksilmesin/ Biri sıkıysa çıksın da seyrettiğimi söylesin aval aval olan biteni*” dizeleriyle ifade etmektedir.³¹⁷ Şiir öznesi, dünyanın Tanrı’ya yabancılaştırarak, onun yolundan saptıracak/alıkoyacak ve Tanrı’yla insan arasındaki en büyük bağ olan ruhun zayıflamasına neden olacak birçok faktörün olduğunu söylemekte; bu yüzden de ibretle/dikkatle dünyada yaşamaya çalıştığını ve hakikatle bütünleşmede bunun önemli bir merhale olduğunu dile getirmektedir. Özel aynı şiirin bir diğer bölümü olan 9. kısımda, “*Dünya dedikleri parmaklıkla çevrili alana/ Kaptırmamıştım son nefesimi vermemiştim*”³¹⁸ diyerek hem dünyanın ruh için bir hapisane olduğunu vurgulamakta hem de bu hapisanenin albenisine kapılmamanın, yani nefse yenik düşmemenin önemi üzerinde durmaktadır.

Nurettin Durman da “Haziran” adlı şiirinde öncelikle dünyanın gelip geçiciliğini “*İşte böyle bir var bir yok dünyanın/ Daima sürececek gibi sanılan saltanatında*” dizeleriyle vermektedir.³¹⁹ Şiirde dünya yaşamının sonsuza dek süreceğini sanan insanların nasıl bir aldanma içinde olduklarına vurgu yapılmaktadır. Bir diğer şiiri olan “Sana Gelmek İstiyorum”daysa “*Burada rahat yok/ Her şey basit her şey kendinden münhal*” diyen şair, şiirin devamında dünyada yaşamaya tahammülünün neden kalmadığını şöyle dile getirmektedir:

*“Her taraftan üstüme geliyorlar
Kafamda göğsümde ayaklarımda
Bırakmak istedikleri merak
Kurşun gibi ağır
İhtilal yapacak kadar darbeli
Durgun akan ırmaklardan azade
Bizansı çoktan geçti dostlar
Bu labirent içindeki oyunlar
Bu kербela bu sonsuz hayat”*³²⁰

³¹⁷ İsmet Özel, “John Maynard Keynes’ten Nefretim Yirmi Sebebi-5”, *Of Not Being A Jew*, s. 111.

³¹⁸ İsmet Özel, “John Maynard Keynes’ten Nefretim Yirmi Sebebi-9”, *Of Not Being A Jew*, s. 127.

³¹⁹ Nurettin Durman, “Haziran”, *Haziran*, Kardelen Yayınları, İstanbul, 1991, s. 8.

³²⁰ Nurettin Durman, “Sana Gelmek İstiyorum”, *Haziran*, s. 19.

Şiir öznesi, dünyaya karşı büyük bir öfke duymaktadır. Bu öfkesinin altında yatan sebep ise çıkışın muğlak olduğu bir labirente benzettiği dünyadaki insanların kötülükleri ve hainlikleridir. Öyle ki şair şiirini, “*Hayır tahammülüm kalmadı artık/ Sana gelmek istiyorum anlıyor musun*”³²¹ dizeleriyle sonlandırırken, Tanrı’dan kendisini bu dünyadan bir an önce yanına alması temennisinde bulunmaktadır.

Dünya ve dünya yaşamının yabancılığını yoğun bir biçimde hisseden bir diğer şairimiz de Metin Önal Mengüşoğlu’dur. Şair “Otel” şiirinde dünyaya ve dünyadaki yaşama bakış açısını şöyle vermektedir:

*“Yurdum da yok, yapayalnızım
Dünya benim en büyük otelim
[...]
yurdum da yok, yapayalnızım
Ve binlerce cesedin sürtünerek geçtiği
Her köşesi küf kokan bu muhteşem otelde
Geriye sayabilmek beni rahatlatıyor”*³²²

Dünya, insanı muhteşem görünüşüyle aldatan ancak her köşesi küf kokan ve insanın geçici olarak konakladığı bir otelden farksızdır. Şiir öznesi bu otelde/dünyada yaşam sürmekle hem yurtsuzluğu hem de yalnızlığı yoğun bir biçimde hissetmektedir. Şiir öznesi teselliye, ölüm vaktinin yaklaşıp bu otelden bir an önce ayrılmakta bulunmaktadır.

Mengüşoğlu bir diğer şiiri olan “Dünya İle Birlikte Dönüyorum”da “*içi nankörlerle dolu bir kavanoz*” olarak nitelediği dünyaya karşı ciddi bir yabancılık çekmektedir.³²³ Bunun başlıca sebebini ise insanların Allah’tan ve hak yolu olan İslam’dan uzaklaşmış olmalarına bağlamaktadır. Şair “Osman Bey” adlı şiirinde, insanların dünyadaki kötülüklerden ve fesatlıklardan ancak Allah’a ve onun kitabına yönelmekle kurtulunabileceğini şöyle ifade etmektedir:

*“yalnız ellerimiz kalsın açıkta
sımsıkı tutuşalım el ele
dilimizde tek marş, besmele
Kur'an'dan başlayalım.”*³²⁴

Cahit Koytak da dünyayı insanın öz yurdu/hakikî evi olarak görmeyenlerdendir. Dünya yalnızca insanın yeniden Yaratıcı’ya dönmek için belirli bir süreyi geçirdiği bir

³²¹ Nurettin Durman, “Sana Gelmek İstiyorum”, *Haziran*, s. 19.

³²² Metin Önal Mengüşoğlu, “Otel”, *Çamurlu Bir Irmak*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997, s.11.

³²³ Metin Önal Mengüşoğlu, “Dünya İle Birlikte Dönüyorum”, *Çamurlu Bir Irmak*, s. 59.

³²⁴ Metin Önal Mengüşoğlu, “Osman Bey”, *Ben Asyalı Bir Ozan*, Matamorfoz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 22.

konaklama yeridir. Öyle ki “Homeless” yani “evsiz” adlı şiirinde şair, yabancı olarak gördüğü ve geçici bir mekân olduğunu düşündüğü bu dünyada manevi açıdan evsizliği hissetmektedir. Şair bu evsizlik ve aidiyetsizlik hislerini insanda uyandıran şeyin, maddi olanların Tanrı katında değerinin olmamasına bağlamaktadır. Bu yüzden de alış satış üzerine kurulu bu dünya düzeninde, manevi olarak “aldıklarımız sattıklarımız”ın, “sevişmelerin didişmelerin” kısacası tüm uğraşımızın gayesi “alınıp satılmayan bir Tanrı”ya kulluk vazifesi için biriktirdiklerimizdir.³²⁵ Bu yüzden de insanın “[...] çıkınındaki hiçbir şey/ Satılık değildir” ve satması mümkün değildir.³²⁶

Bir başka şiiri olan “Şen Dua I” de ise şair, konukevi olarak gördüğü dünyada yabancılık çekmemek için ev sahibine (Allah’a) şöyle dua etmektedir:

*“biz senin konuğunuz, Allah’ım,
bizi hoş tut!
bizi barındır, yedir, içir,
aç ve açıkta koyma!
fakat ikramlarınla bizi
utandırma, utandırma ki,
kendi evimizde hissedelim burada kendimizi!”³²⁷*

Kendini dünyaya ait hissetmeyen ve buraya yabancılaşmış insana şiirlerinde yer veren Koytak, “Bitmeyen Oyun” adlı şiirinde ise bu kez, kuralları Tanrı tarafından belirlenmiş bir oyun yeri olarak gördüğü dünyada insanın durumunu şöyle ifade etmektedir:

*“Tanrı’nın tekek teker
her birimizle
başlattığı oyun

bitmeyecektir!
bitmeyecektir!
bitmeyecektir!”³²⁸*

Öznenin bitmeyecek olarak nitelediği oyun, aslında insanın Tanrı’ya verdiği kulluk sınavıdır. İnsan için bu oyunun/sınavın nihayete ermesi ancak ve ancak ölümle yüzleştiğinde son bulacaktır. Nitekim Koytak “Hayatı Tanımlamak” adlı şiirinde, Tanrı’nın dünyada kurduğu oyunda insanın nasıl davranması gerektiğini şöyle açıklamaktadır:

³²⁵ Cahit Koytak, “Homeless”, *Yoksulların ve Şairlerin Kitabı I*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.50.

³²⁶ Cahit Koytak, “Homeless”, *Yoksulların ve Şairlerin Kitabı I*, s.50.

³²⁷ Cahit Koytak, “Şen Dua I”, *Ölüme Çâre-ya da Şen Maneviyat.*, s. 293.

³²⁸ Cahit Koytak, “Bitmeyen Oyun”, *Yeni Başlayanlar İçin Metafizik*, s.345.

*“Bekle, dayanıklı ol,
Bütün bu yıkıntular,
Bütün bu çöküntüler
Daha büyük bir bağış,
Daha büyük bir hayat için
Gerekli sana!”³²⁹*

Özne için dünya yaşamı bir imtihandan ibarettir. Öyle ki insan için bu imtihan asla kolay değildir. Dayanıklı olması ve doğru yoldan (Allah’ın yolundan) sapmaması gerektiğini kendine telkin eden şiirdeki özne, bu dünyada yapacağı fedakârlıkların mükâfatını hakikî yaşamda alacağına inanmaktadır.

Cahit Koytak’a göre insan bu dünyada iki yabancılaşmanın esiridir. Bunlardan birincisi, bu dünyada yaşama zorunluluğu, ikincisi ise ruhun hapsediği fani bedendir. Şair “Bütün Kuşlar Havaya” adlı şiirinde bu konuyu şöyle işlemektedir:

*“bir gün bu küçük kafesin kapısı açılacak
ve bir tek kuş değil,
a ruhum, a kuzum, a beyaz fare,
bir tek kuş, bir tek fare değil,
bütün kuşlar uçacak, bütün fareler,
kurt, güve, cin, şeytan,
kilitli ne kalmışsa içimizde...

ama asıl dışardaki kafesin,
bizi, O’ndan ayıran
sonsuz büyük kafesin
kapısı açılacaktır bir gün
dışardan içimize doğru
ardına kadar hem de.”³³⁰*

Özne, bir kafesin kapısının açılmasıyla başlayacak olan özgürlüğü anlatmaktadır. Şair burada iki kafesten bahsetmektedir. Bunlardan ilki, ruhun hapsediği maddeden yaratılmış ten; ikincisiyse insanı Yaratıcı’sından ayrı koyan bu dünyadır. Ruh Yaratıcı’sına bir an önce geri dönmeyi arzu etmektedir. Nitekim şair, ahiret günü geldiğinde tüm kafeslerin ardına kadar açılacağını ve kuş olarak nitelediği tüm ruhların üzerlerinde taşıdıkları günah ve sevaplarıyla O’na geri dönüp hesap vereceğini ifade etmektedir.

³²⁹ Cahit Koytak, “Hayatı Tanımlamak”, *Yeni Başlayanlar İçin Metafizik*, s.60.

³³⁰ Cahit Koytak, “Bütün Kuşlar Havaya”, *Cazın İrmakları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 376.

Cumali Ünalı Hasannebioğlu da “Kalbinde Irmaklar Akan Şehir” adlı Şiirinde, “*Sınava çekiliyorsun Şüphesiz/ Şükür ve nankörlük sınavına*” dizeleriyle dünyanın bir imtihan yeri olduğunu ifade eden Şairlerimizdendir.³³¹

Ebubekir Eroğlu ise “Yol Elçisi” Şiirinde, “*rahatımız yok kendimiz bile inanmayız yerleŐtik desek/ biziz geçici ikâmetin yerlileri*”³³² dizeleriyle insanın hem dünyanın yerlisi olduğunu kabul edip hem de kendini buraya ait hissetmemesinin yarattığı içsel huzursuzluğu dile getirmektedir.

Arif Ay’ın “Sıcak Saatler” başlıklı Şiirinde ise, “*berbat saksılar çiçeği/ sizi okşayan bu hayat/ bana müstecir*”³³³ dizelerinde özne, berbat saksılar çiçeği olarak olumsuzladığı dünyadaki yaşamda, kendisinin kiracı olduğunu ifade eder. “Güne Dair”de ise, “*ruhum hapsedildi/ meŐhum bir karanlıktan sesleniyorum*”³³⁴ dizelerinde özne, ruhunun maddi bir bedene hapsedilip dünyaya sürgün edildiğini ve bu karanlık yerden sesini Tanrı’ya duyurmaya çalıştığını ifade eder. Öyle ki özne, dünyada menfur bulduğu bu hayatı yaşamaktan bıktığını ifade eder.

Mustafa Özçelik’in Şiirlerinde de dünya bir sürgün yeridir. Şair “Tenhâ” adlı Şiirinde, “*Gördüğün bir sürgün rüyası*”³³⁵ diyerek dünya yaşamının bir hayalden ibaret olduğunu vurgulamakta; “Bakış” Şiirinde ise “*Yok hükmündedir dünya/ bir sürgün böyle biter ancak*”³³⁶ dizeleriyle bu sürgün rüyasından ancak dünyadan vazgeçerek, dünyanın gelip geçici heveslerinden uzaklaşarak uyanılabileceğine dikkat çekmektedir. Çünkü Özçelik’e göre dünya insanın ruhunu yiyip bitiren onu hakikatin yolundan ayrı koyan tuzaklarla doludur. Öyle ki “Kartal” Şiirinde “*Seni tüketen dünya kuyularından*”³³⁷ uzak durmayı tenbihleyen Şair, bunun sebebini “Akşam” adlı Şiirinde, “*Dünya ki sihirli bir kuyu/ Her damla suyu bir ağu*”³³⁸ dizeleriyle ifade eder. Dünyadaki her damla suyun zehir olması ise dünya hayatının insanı hak yolundan alıkoyan maddi ve geçici heveslerle dolu

³³¹ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, “Kalbinde Irmaklar Akan Şehir” (Kör, Sağır, dilsiz Gibi), *Andolsun AŞka, Bütün Şiirleri*, s. 386.

³³² Ebubekir Eroğlu, “Yol Elçisi” (Yirmidört Şiir), *Berzah, Toplu Şiirler (1968-1998)*, s.166.

³³³ Arif Ay, “Sıcak Saatler Şiiri” (Ateş ve Caz), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.466.

³³⁴ Arif Ay, Güne Dair” (Ateş ve Caz), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.464.

³³⁵ Mustafa Özçelik, “Tenhâ”, *Gül ve Hançer*, İstanbul Yayınları, İstanbul, 2002, s. 41.

³³⁶ Mustafa Özçelik, “Bakış”, *Gül ve Hançer*, s. 28.

³³⁷ Mustafa Özçelik, “Kartal” *Gül ve Hançer*, s. 45.

³³⁸ Mustafa Özçelik, “Akşam”, *Gül ve Hançer*, s. 50.

olmasındandır. Öyle ki şair “Yolcu” adlı şiirinde, “*Âh dünya mevsimi soğuk bahçe/ Beni yakıp yanılta keskin arzu*”³³⁹ ifadeleriyle dünyanın insan nefsinin kışkırttığına dikkat çekerken, insanın bu yaşama aldanmasıyla Yaratıcı’ya yabancılaşmasının farkına varamamasını “Kıyâmet”adlı şiirinde şöyle tasvir etmektedir:

*“oysa biz
bir dehlizin içinde
yılan ve akreplerle sarmaş dolaş
suları kurutup
taşları yontuyorduk
iyice alışmıştık hayatın maskeli yüzüne”*³⁴⁰

İnsan dünya denilen dehlizde yılan ve akreplerle, yani insan ruhunu zehirleyen tüm kötülüklerle iç içedir ve bu geçici yaşam, şaşalı görüntüsüyle insanı aldatmaktadır.

Necat Çavuş ise tasavvufi bir yaklaşımla bu dünyada zahiri olan her şeyin hakikati perdelediğini düşünmekte ve “Perde” adlı şiirinde “*Bu şehir bu hayat bu dünya/ Bu kat kat perdenin ardında [...]*” dizeleriyle perdenin arkasında yalnızca gerçek sevgilinin/ilahî aşkın var olduğuna inanmaktadır.³⁴¹ Dünyada aslolan tek gerçeğin Tanrı olduğuna inanan şair, “Hayret Sözleri” adlı şiirinin II. kısmında her sabah şu sözleri tekrarlamaktan kendini alamaz:

*“Canım, can kuşum ayaklarının, hızlı adımlarının
altındadır, kanatsız köledir, çırpınmaktadır. Ve özgürlüğü
boynunda asılı bir levhada yazılıdır: Aşk Tek Olma
Sanatıdır, buna sadıktır.”*³⁴²

Öznenin “Canım” diye seslendiği Tanrı, “can kuşum”la sembolize ettiği de ruhtur. Tanrı’nın aşkıyla esir olan ruh bu dünyada sevgiliden ayrıdır ve hapistir. Ruh her sabah, bu dünyadan kurtulup, özgürlüğe kavuşup kendisini sevgiliyle bütünleştirecek olan “vahdet-i vücut” inancını yinelemekte ve buna her daim sadık kalmaktadır.

İhsan Deniz de şiirlerinde dünyaya ve dünya yaşamına yabancı olduğunu ifade eden şairlerimizdendir. “Yas” adlı şiirinin II. kısmında dünyaya olan yabancılığını şöyle dile getirmektedir:

³³⁹ Mustafa Özçelik, “Yolcu”, *Gül ve Hançer*, s. 98.

³⁴⁰ Mustafa Özçelik, “Kıyâmet”, *Gül ve Hançer*, s. 107.

³⁴¹ Necat Çavuş, “Perde” (Yolcunun Gözleri Parlıyor), *Küçük Okyanuslar, Toplu Şiirler (1983-2013)*, Mevsimler Kitap, 2015, İstanbul, s. 103.

³⁴² Necat Çavuş, “Hayret Sözleri-II” (Ölümden Önceki Sözler), *Küçük Okyanuslar, Toplu Şiirler (1983-2013)*, s. 52.

“[...]Gülüm
kururken ve nefesim tükenirken bir yabancı
gibi dünyanın sokağında: Nesiyim ben
kendimin? Ve hangi hayatın
iziyim ben?”³⁴³

Öznenin dünyada kendini bir yabancı olarak görmesinin sebebi, varoluşunu anlamlandırma çabası içindeyken ruhunu kemiren sorulara cevap bulma zorluğudur. Bu sorulardan en mühim olanları şüphesiz ki nereden geldiği ve kim olduğudur. Nitekim aynı şiirin IV.kısımında “*İsmime de yabancıyım üstelik*” diyen şiir öznesi, “*nedense gölgemi örtmüyor bir kanguru gibi içine/ tıktığı bu cansız gövde*” ifadeleriyle tene hapsolmuş ruhun hakikate ulaşmasının, onla bütünleşebilmesinin zorluğunu, “*u/ uzağım, çok uzak, en u/ uzağımdaki mesafelere bile*” dizeleriyle ifade etmektedir.³⁴⁴

Nurullah Genç de dünyayı hem sürgün hem de imtihan yeri olarak görmektedir. Onun şiirlerinin büyük kısmında, bu dünyada manevi anlamda acı çeken bir insanın trajedisi anlatılmakta ve bu yüzden bu insan “*münzevi*” olarak tanımlanmaktadır.³⁴⁵ “Suyun Yeniden Yorumlanması” başlıklı şiirinin “Darağacı” kısmında, “*Yabancıyım, rengini damarlarımdan alan/ Bu diyarın keyfine, bu yapmacık iklime*”³⁴⁶ dizelerinde öznenin dünyada kendini bir yabancı olarak addetmesinin sebebi, dünyanın hem damarlarından akan kan gibi maddeden ve geçici, hem de sahte bir diyâr oluşudur. Bu düşünceden/histen hareketle Genç, “Bodrum Katı” şiirinde dünyayı ve iman edeni şöyle tasvir etmektedir:

“*Ne bayram misafiri, ne düğün gölgesiyim
Şu koskoca âlemde yalnızlığın sesiyim
Meçhul bir ıstırabın kurbanıyım boşlukta
Bir bodrum katındayım esrarlı bir loşlukta*”³⁴⁷

Özne, bir bodrum katı olarak gördüğü dünyada kendini, zorunlu bir misafir olarak yabancı, yapayalnız ve tek başına hissetmektedir. Bunun sebebi ise, meçhul bir ızdırabın kurbanı olarak ifade ettiği “ben”in Yaratıcı’nın uzağında olmasıdır. Nitekim “Bulut Bilmez Göğünü” adlı şiirinde, “*Yalnız sana gelmeye ayarlanmış pusulam*”³⁴⁸ dizesiyle bu

³⁴³ İhsan Deniz, “Yas-II” (Perdeler), *Buz ve Fire, Toplu Şiirler (1980-2005)*, s. 226.

³⁴⁴ İhsan Deniz, “Yas-IV” (Perdeler), *Buz ve Fire, Toplu Şiirler (1980-2005)*, s. 230.

³⁴⁵ Nurullah Genç, “Münzevi” (Münzevi), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 743.

³⁴⁶ Nurullah Genç, “Suyun Yeniden Yorumlanması-Darağacı” (Nuyageva), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 56.

³⁴⁷ Nurullah Genç, “Bodrum Katı” (Çiçekler Üşümesin), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, s. 20.

³⁴⁸ Nurullah Genç, “Bulut Bilmez Göğünü” (Müpteladır Gemiler Benim Denizlerime), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 429.

ayrılığın bir gün biteceğini ve kesin dönüşün O'na olacağından emin olduğunu dile getirmektedir.

Şair, “Yağmur” adlı şiirinde, “*Sana meftun ve hayran, sana ram olanlara/ bir bela tüneline ağır imtihan düştü*”³⁴⁹ dizeleriyle büyük sıkıntılara yol açan şeyin Tanrı'nın varlığına ve birliğine iman edenlerin çektiği ızdırabın aynılığı ve bu diyarın kendileri için meşakkatli bir sınav yeri oluşudur. Öyle ki “*Yeryüzü âvâredir, yapayalnız ve kurak*”tır.³⁵⁰ Ancak “Gözler” adlı şiirde şiirdeki özne, “*Uzaktayım, yalnızım; çektiğim her derin ah/ İçimden bir parçayı koparıp götürüyor/ Ve ayrılık dumanı her yanıma bürüyor*”³⁵¹ ifadeleriyle dünyadaki sınavı verirken ayrılık ateşinin kendinde derin yaralar açtığını da söylemeden edememekte ve bu yabancılıktan kurtulup bir an önce Allah'a geri dönmek istemektedir.

İsmail Karakurt'un “Mersiye” adlı şiirinde ise “*Efendim! efendim! sen işaretullah/ Ben senden uzakta şaşkın bir işaret çocuğu*”³⁵² dizelerinde şiir öznesi, “efendim” diye seslendiği Hz. Muhammed'i “işaretullah” olarak nitelemekte ve bir ironi olarak gördüğü dünyada kendini Yaratıcı'sından uzak düşmüş şaşkın bir işaret çocuğu olarak tanımlamaktadır. Şaire göre işaret edilen hakikat Allah'tır ve bu dünyada şaşkın ve yabancı olan insanın onun bıraktığı işaretleri/izleri takip ederek hakikate ulaşması gerekmektedir.

Bejan Matur'un “Kader Denizi” başlıklı şiirinin III. bölümünde ise, “*Ey Tanrım/ Bu yersizlik/ Sen misin yoksa*”³⁵³ dizelerinde özne, insanın bu dünyada kendini yurtsuz ve gurbette hissetmesinin sebebini, insanın Tanrı'nın uzağına düşmesiyle ilişkilendirir. Öyle ki aynı şiirin IV. bölümünde, dünyada yaşamanın zorluğuna, “*Boğuluyoruz burada.*” diyerek belirten özne, aynı zamanda insanın bir düşüş hissi yaşadığını ve “*Bu düşüş Tanrıyadır!/ Bu düşüş varlığıdır.*” ifadeleriyle de insanın düşüş hissini deneyimlemesinin asıl sebebini, varlığın özü olan Tanrı olduğunu dile getirir.³⁵⁴

³⁴⁹ Nurullah Genç, “Yağmur” (Yankı ve Hüzün), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, s. 87.

³⁵⁰ Nurullah Genç, “Yağmur” (Yankı ve Hüzün), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, s. 85.

³⁵¹ Nurullah Genç, “Gözler” (Çiçekler Üşümesin), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, s. 16.

³⁵² İsmail Karakurt, “Mersiye”, *Mahrem Mecazlar*, Hece Yayınları, Ankara, 1999, s. 41-42.

³⁵³ Bejan Matur, “Kader Denizi-III”, *Kader Denizi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 44.

³⁵⁴ Bejan Matur, “Kader Denizi-IV”, *Kader Denizi*, s. 60.

Cevdet Karal da “Ölü Yurt” adlı şiirinde, “*Yurdun ölü, sen o yurda sürgünsün*”³⁵⁵ dizeleriyle dünyayı insanın hakiki yurdu olarak kabul etmemekte, buranın insan için bir sürgün yeri olduğuna inanmaktadır. “Şiir”de ise “*İnsan uykudadır./ Saati gelince uyanır./ İkinci yarı başlar*”³⁵⁶ ifadeleriyle bu dünyadaki yaşamın uyku hâlinde bir rüya görme olduğunu vurgulamakta ve ölümle asıl yaşamın başlayacağını maç metaforuyla dile getirmektedir. Nitekim şair “Yerden Doksan Dokuz Adım Yukarda” adlı şiirinde, “*bir yerdeyim Allahım bir yerdeyim/ belki benimle yarattığın yerdeyim*”³⁵⁷ dizeleriyle, Yaratacı’nın uzağında bu dünyada olmanın nasıl bir boşluk ve ne denli bir yabancılık hissi uyandırdığının altını çizmiş olmaktadır.

İbrahim Tenekeci için de insan dünyada misafirdir. Şair “Mevsim Normalleri” şiirinde, “*Bizler misafiriz ve dünya / misafir terlikleri*” dizeleriyle dünyanın bu geçiciliğini misafir terlikleri benzetmesiyle yapmaktadır.³⁵⁸ Öyle ki misafire sunulan terlikler, şık ve gösterişlidir ancak misafir olunan yerden ayrılınca bu terlikler yanımızda götürülmez ve orada bırakılır. Şairin bu benzetmeyle hem dünyanın aldatıcı görüntüsünü hem de dünyadaki hiçbir maddi şeyin öldükten sonra değeri kalmayacağını vurguladığı açıktır. Bir diğer şiiri olan “Giderken Söylenmiştir”in II. kısmında bu kez dünyayı “*görkemli hasta*”ya³⁵⁹ benzeten Tenekeci, şaşalı fakat hasta olarak gördüğü dünyaya karşı yabancıdır. Nitekim “Suçluluk Duygusu” aldı şiirinin I. kısmında, “*Evlatlık verildiğim bu cendereden/ Gitmek gibi oluyorum her daim*” dizeleriyle hakiki ailesinden koparılıp yabancı bir aileye verilmiş gibi hissettiği dünyadan her daim gitme isteği duymakta, ancak bu mümkün olmamaktadır.³⁶⁰ Çünkü bu dünyadan kurtulacak olan fani bedeninin ne zaman ölümü tadacağı, ancak ve ancak Allah’ın takdirine bağlıdır. Öyle ki şair, “Uluorta” adlı şiirinin III. kısmında, “*Ki dünya/ Silinmiş bir harita/ Gibi yabancı bana*” dizeleriyle yabancı bir diyâr olarak gördüğü bu dünyada yolunu kaybettiğini ifade etmekte; “*Acımı*

³⁵⁵ Cevdet Karal, “Ölü Yurt”, *Cesedi Nereye Gömelim*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 110.

³⁵⁶ Cevdet Karal, “Şiir”, *Uzun Sürdü Hazırlığım*, Everest Yayınları, İstanbul, 2017, s.62.

³⁵⁷ Cevdet Karal, “Yerden Doksan Dokuz Adım Yukarda”, *Hilkatin İlk Günleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006, s. 99.

³⁵⁸ İbrahim Tenekeci, “Mevsim Normalleri”, *Güzellik Uykusu*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 35.

³⁵⁹ İbrahim Tenekeci, “Giderken Söylenmiştir-II”, *Giderken Söylenmiştir*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.29.

³⁶⁰ İbrahim Tenekeci, “Suçluluk Duygusu-I”, *Giderken Söylenmiştir*, s.33.

duy sensin pusulam benim” dizesiyle de bu yabancılaşmanın kendinde yarattığı acı hissini, Allah’a yakarıyla doğru yönün ancak O’nunla bulunacağını vurgulamaktadır.³⁶¹

Mehmet Aycı da “Sığınak” adlı şiirinde “*dünya dediğimiz bir/ gölgesinde konakladığımız asma*”³⁶² dizeleriyle dünyanın geçici bir konaklama yeri olduğunu vurgulamaktadır. Öyle ki Aycı, konukevi olarak gördüğü bu dünyaya karşı hislerini, “İyilik” adlı şiirinde şöyle dile getirmektedir:

*“konuğun olduğum kadar bağlıyım sana
endişeye mahal yok;
zaten dünya...*

*sana çok yabancıyım yakın olduğum kadar
yabancı olduğum kadar yakınım sana ”*³⁶³

Öznenin yaşadığı çelişki açıktır. Dünyada bir konuk, bir misafir olduğunun bilincinde olan özne, hem dünyayla kendi arasında sıkı bir bağın olduğunu ifade etmekte hem de buraya karşın derin bir yabancılık hissi çektiğini itiraf etmektedir. Öyle ki Aycı “*yaşamak yordu beni*” dizesiyle başladığı bir diğer şiiri olan “Yabancı”da, bu hislerini anlatmayı şöyle devam ettirecektir:

*“bir şeyler değiştirse
varlığım gölgesi bana ait kılrsa da
yine bir yabancıyım
adını bilmediğim binlerce çiçek gördüm
binlerce değişik ses, notaya gelmeyecek
bu ben değilim desem delirmiş diyecekler
herkes yabancı desem delirdiğim gerçek
anlamı yok bunların, çekim karşılıksız
çünkü yabancılığımı kimseler bilmeyecek ”*³⁶⁴

Dünya yaşamının kendisine sunduğu onca güzelliğe rağmen şiir öznesi, hâlâ kendini burada bir yabancı olarak görmekte ve ona karşı kayıtsız olduğunu dile getirmektedir. Şiir öznesini onca güzelliğe rağmen bu yaşamda huzursuz eden bir gerçek olduğu aşikardır. Şair “Volta” adlı şiirinde bu huzursuzluğunun sebebine, “*çatal başlı belamız; ayrılık, aşk ve zindan*” dizesiyle açıklık getirmiş olur.³⁶⁵ Aycı’ya göre insanlar için dünya bir gurbet, bir zindan; burada huzursuz olmasının ve yabancılık çekmesinin

³⁶¹ İbrahim Tenekeci, “Uluorta-III”, *Güzellik Uykusu*, s.63.

³⁶² Mehmet Aycı, “Sığınak”, *Yakı*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010, s. 33.

³⁶³ Mehmet Aycı, “İyilik”, *Derin*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010, s. 53-54.

³⁶⁴ Mehmet Aycı, “Yabancı”, *Bağdat Kitabı*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010, s. 12.

³⁶⁵ Mehmet Aycı, “Volta”, *Dil Gölgesi*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010, s. 71.

yegane sebebi büyük bir aşkla bağlı olduğu Yaratıcı'dan ayrı düşmüş olmaktır. Öyle ki Aycı “Eski Yer” adlı şiirinde, “*herkes yaşamak için/ bu kınalı sahnede, bu toprak çarşısında/ ayakta kalmak için bin tutkuyla yarışır.*” dizeleriyle hakikatin yolundan saptıracak birçok tuzakla dolu olan bu dünyada insan, fanî yaşama kanıp kendisini dünya telaşına öyle çok kaptırmıştır ki sonsuza dek burada kalacağını düşünmekte; “*ayak parmaklarından çağrıldığını anlamayacak*” kadar hakikate yabancılaştığına dikkat çekmektedir.³⁶⁶

Ahmet Murat da “Bir İkinci Nedir” şiirinde “*hayat fanidir, üç yudumda içilir, elhamdülillah*”³⁶⁷ dizeleriyle geçici olan dünya yaşamında insanın doğup büyüüp öldüğüne dikkat çekmekte ve bunun Allah'ın takdiri olduğunu “Elhamdülillah” yani Allah'a şükürler olsun ifadesiyle pekiştirmektedir. Şair “Yol” şiirindeyse “*hız çağında yaşadığımız yalan, sen hızlan,/ dünyadan kaçamıyorsan hızlı sayılmazsın*”³⁶⁸ dizeleriyle hızlı olmanın/çabuk davranmanın dünyanın, çağın ve teknolojinin hızına ayak uydurmak değil, tam aksine dünyanın maddi ve maddeye dayalı gerçekliğinden hızla uzaklaşıp kısacık olan ömürde, hakikatin yolunda hızlı adımlar atmanın doğru olduğunu ifade etmektedir.

Konuyla ilgili son örneğimiz ise Hayriye Ünal'a aittir. Ünal “Bağışlanmayan Görkemi Porsukgillerin” adlı şiirinde dünyayı şöyle tasvir etmektedir:

*“İrmakları çağıltılı yeşil gür ormanlarıyla bilinir
Hinoğluhin dünya
Köpük yuvarlaklar gibi uzaklaşan
Esrik bir zeplindir”*³⁶⁹

Özne, dünyayı, öncelikle çağıldayan ırmakları ve yeşil gür ormanlarıyla insanın hakiki yaşam yeri olarak göstermektedir. Ancak bu görüntünün aldatıcı, dünyanın da kurnaz olduğunu hinoğluhin ifadesiyle vermektedir. Dahası, dünyanın köpük yuvarlaklar gibi uzaklaşan esrik bir zeplin olduğunu dile getiren şairin, burada köpük sözcüğünü seçmesi hayli anlamlıdır. Çünkü Kur'ân- Kerîm'in Ra'd Sûresinin 17. ayetinde³⁷⁰ köpük,

³⁶⁶ Mehmet Aycı, “Eski Yer”, *Bağdat Kitabı*, s. 51

³⁶⁷ Ahmet Murat, “Bir İkinci Nedir”, *Kış Bilgisi*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 10.

³⁶⁸ Ahmet Murat, “Yol”, *Kalbin Kararı, İlahiler ve Neşideler*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 13.

³⁶⁹ Hayriye Ünal, “Bağışlanmayan Görkemi Porsukgillerin”, *Saçları Vardır Aşkın*, s. 35.

³⁷⁰ “*Yukarıdan bir su indirdi de vâdiler kendi miktarınca sel oldu, selde yüze çıkan bir köpük yüklendi. Bir zînet veya bir meta (eşya) yapmak için ateşte üzerini köpükledikleri maddelerden de onun gibi bir köpük vardır. İşte Allah hâk ile bâtılı böyle çarpıştırır. Amma, köpük atılır*”

gelip geçiciliği, cürufu sembolize etmektedir. Şiir öznesi, mestlikle yoğrulmuş bir büyük balon köpüğüne benzettiği bu dünyanın yok olup gideceğini ve Allah'ın emrine icabet edenlerin gerçek dünya olan cennetle mükâfatlandırılacağını ifade etmektedir.

2.1.4. İnsanı Tanrı'ya Yabancılaştıran Tehlike: Nefs

Nefs ya da nefis; “*ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, heva ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular*” gibi çok çeşitli anlamları üzerinde taşıyan bir sözcüktür ve bu da anlamsal tartışmayı beraberinde getirmiştir.³⁷¹ Kur’ân-ı Kerîm’de de birkaç manaya gelecek şekilde geçen nefis sözcüğünün daha çok, insanı dünyevî arzu ve isteklere yönelten ve günaha meyleden his/hisler şeklindeki anlamı daha yaygındır. Örneğin Yusuf Sûresi’nin 53. ayetinde, “*çünkü nefis cidden emmaredir/ fenayı emreder, meğer ki Rabbim rahmetiyle yarlığaya; çünkü Rabbim gafûr, rahîmdir.*” buyrulmaktadır.³⁷² Bu yüzden biz burada Tanrı'ya yabancılaşma hususuyla daha yakın ilişkili olduğu için nefsi, “*şer ve günahın kaynağı olan kötü huy ve süflî arzuların tamamı*” olarak ifade edilen anlamıyla ele almayı uygun bulmaktayız.³⁷³

İslam tasavvufunda dünyada ruhu yabancılaştıran, insanı hakikatten uzaklaştıran unsurlar mâsiva ve hâvâtır olarak adlandırılmakta ve insan ruhunun Mutlak varlığa karşı yabancılaşmasını önleyebilecek faktörlerden birisi olarak tasavvuf hayatı önerilmektedir.³⁷⁴ Öyle ki bu noktada insanın en büyük savaşı nefisle mücadelesi olmuştur/olacaktır. Çünkü ünlü İslam bilgini İbn Haldun’un da ifade ettiği gibi nefis, insanı doyum bilmeyen arzular peşinde, daima talep ve ihtiyaçlar arkasından koşturan ve onu yıpratıcı bir alana doğru kaydırıcı güçtür ve nefse uymak/nefse yenik düşmek, hakikatin yolundan uzaklaşmak, hakikate ve Mutlak olana yabancılaşmak demektir.³⁷⁵

İnceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde şairlerin, Tanrı'ya yabancılaşma konusunu nefis üzerinden yoğun bir biçimde işledikleri görülmektedir. Konuyla ilgili ilk örneğimiz de Necip Fazıl Kısakürek’e aittir. Şair “Hep Nefs” adlı şiirinde nefsi şöyle tasvir etmektedir:

---

gider, nâsa menfaati olan ise arzda kalır. İşte Allah, emsali böyle darbeder. Rab’lerinin emrine icabet edenlere daha güzeli var.” Ra’d/17-18. s.295.

³⁷¹ Süleyman Uludağ, “Nefs”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, s.526.

³⁷² Yûsuf/53. s.282-283.

³⁷³ Süleyman Uludağ, “Nefs”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, s.527.

³⁷⁴ Faruk Karaca, *Yabancılaşma ve Din: Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi*, s.93.

³⁷⁵ Sadık Kılıç, *Yabancılaşma, İnsana Karşı Toplumsal Süreç*, s.34-35.

*“Yüzü kapkara zifir;
Elinde kös ve nefir.
Sabit fikir burgusu,
Dili, çözülmöz cifir.
Nefs isimli o kâfir...”³⁷⁶*

Şaire göre nefis, karanlık yüzü olan, elindeki kös ve nefirle (çalğı aletleri) insanı çok güçlü bir biçimde kötülüğe davet eden ve insanın anlayamadığı gizli bir dille onu sürekli etkisi altına alan bir kâfirdir. Yaratılış gereği zayıf olan insanın bu gücün etkisiyle hak yolundan ayrılıp hakikate yabancılaşmaması için büyük çaba sarfetmesi gerekmektedir. Nitekim Kısakürek “Hep O” adlı şiirinde, “*Hep nefis çıkar karşıma, ölüp ölüp dirilsem;/ İnsandan kaçmak kolay; kendimden kaçabilsem...*”³⁷⁷ dizeleriyle insanın nefsiyle olan mücadelesinin savaşların en büyüğü olduğu gerçeğini vurgulamış olur.

Tıpkı Necip Fazıl gibi Asaf Hâlet Çelebi de “Korkuyorum” adlı şiirinde nefsi kişileştirerek şu şekilde tasvir etmektedir:

*“korkuyorum
mâra'm
şeytanum
sivri dişlerinden
uzun ayaklarından
ve simsiyah saçlarından”³⁷⁸*

Öznenin korku duyduğu şey, mâradır. Asaf Hâlet, Pali metinlerine Göre Gotama Buddha adlı eserinde Mâra hakkında şunları söylemektedir:

“Zihnin safvete, huzura ve kurtuluşa kavuşması için yapılan gayret Budistlerin nazarında düşman bir kuvvete yapılan bir cihad manzarası gibi görünmüştür. İnsanların bağlarından kurtulmasını reddeden bu kudret, Mâra Papima (Habis Mâra) Budizm’in şeytanıdır. [...] Mâra arzulara tâbi olan bu cihanı hükmü altında bulundurmaktadır. Zaman zaman güzel ve çirkin, şehvetengiz veya korkunç türlü şekillerde şahıslanmasına rağmen o felsefi düşünüşe göre mütemadi görünüş ve kayboluşların tevali ettiği bu hadiseler âleminde hüküm süren, hakiki huzur ve saadetin düşmanıdır.”³⁷⁹

Şiirinde sivri dişler, upuzun ayaklar ve simsiyah saçlarla sembolize ettiği bu varlık, anlaşılan o ki nefstir. Nefs, bu dünyada insanı kötülöklere ve şehevî arzulara iten, insanı Mutlak olana yabancılaştıran en büyük düşmandır.

³⁷⁶ Necip Fazıl Kısakürek, “Hep Nefs”, *Çile*, s. 72.

³⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, “Hep O”, *Çile*, s. 85.

³⁷⁸ Asaf Hâlet Çelebi, “Korkuyorum” (Om Mani Padme Hum), *Bütün Şiirleri*, s. 74.

³⁷⁹ Beşir Ayvazoğlu, “Asaf Hâlet’in Şiirleri İçin Okuma Kılavuzu”, *Bütün Şiirleri, Ek VI*, s. 183.

Bahaettin Karakoç'a göre de nefis, Tanrı'ya yabancılaştıran en tehlikeli düşmandır. Şair, "Bağrımıza Basmışız Bir Kez" adlı şiirinde nefsi, "*çok boğumlu bir akrep*"³⁸⁰, "Yine Dertlerim Depreşti" adlı şiirinde "*enikleyip çoğalan kalleş bir yılan*"³⁸¹ ve "Şeytan ve Zâhid" adlı şiirinde ise "*şeytanın attığı oltayı yut[an]*", "*Doymaz bir çöl, dolmaz uçurum*"³⁸² olarak nitelemektedir. Nitekim Karakoç "Bir Kelebeğin Fantazileri" adlı şiirinin 7. kısmında nefsin insanda hangi belirtilerle ortaya çıktığını şöyle örneklemektedir:

*" 'Ben' deyince idolleşir nefsi emâre,
'Benim' deyince keskinleşir dünya tamâhı
Mülkiyet tutkusu unutturur
Gerçek mülk sahibi olan Allah'ı
Belertir gözlerini yılan dişli gurur."*³⁸³

Görüldüğü üzere nefis, bencillikle beslenmektedir. Ben duygusuna yenik düşen, nefesine sahip olamayan insanın maddi olana ve maddeye tamâhı artar ve hep daha fazlasının peşine düşer. Bu da her şeyin tek ve gerçek sahibi olan Allah'a yabancılaşmanın en büyük göstergesidir. Nitekim Karakoç "Beyaz Dilekçe" şiirinin VII. kısmında, "*Nefs azgın, kurban korkak, zaman âhir zamandır.*"³⁸⁴ dizesiyle kıyametin yaklaştığını, korkak insanın nefsinin azgınlığına yenik düşmesinden anlamaktadır. Öyle ki Karakoç, "Ne Rengin Var Ne Kokun" adlı şiirinde, "*Haşlanmış balık gibi kılçığını silkele/ Şeytanı yenmek için, nefsin kurban eyle!*"³⁸⁵ dizelerinde yabancılaşmadan kurtulmanın reçetesi olarak, şeytanın oyunlarına aldanan nefsin isteklerine Allah için boyun eğmemek gerektiğini söyleyerek yolu da gösterir.

Abdurrahim Karakoç'a göre de Tanrı'ya yaklaşmanın yolu nefsi terbiyeden geçmektedir. Şair "Dörngen" adlı şiirinde, dünya yaşamında yabancılaşmadan kurtulmanın yolunu şöyle özetlemektedir:

*"Kul o ki nefsin yularla güde
Mal o ki bekçisin muazzez ede
Dil o ki her yerde hakkı konuşa*

³⁸⁰ Bahaettin Karakoç, "Bağrımıza Basmışız Bir Kez" (Menzil), *Beyaz Dilekçe (Bütün Eserleri 4)*, s. 184.

³⁸¹ Bahaettin Karakoç, "Yine Dertlerim Depreşti" (Leyl ü Nehar Aşk), *Bir Çift Beyaz Kartal (Bütün Eserleri 3)*, s.392.

³⁸² Bahaettin Karakoç, "Şeytan ve Zâhid" (Leyl ü Nehar Aşk), *Bir Çift Beyaz Kartal (Bütün Eserleri 3)*, s.357.

³⁸³ Bahaettin Karakoç, "Bir Kelebeğin Fantazileri/7" (Gündemde Yine Aşk Var), *Beyaz Dilekçe (Bütün Eserleri 4)*, s. 356.

³⁸⁴ Bahaettin Karakoç, "Beyaz Dilekçe-VII", *Beyaz Dilekçe (Bütün Eserleri 4)*, s. 58.

³⁸⁵ Bahaettin Karakoç, "Ne rengin Var Ne Kokun" (Menzil), *Beyaz Dilekçe (Bütün Eserleri 4)*, s. 191.

*Yol o ki dosdoğru Allah'a (c.c.) gide.*³⁸⁶

Şair, nefsi günah ve kötülüklerden korumanın/arındırmanın insanın asıl vazifesi olduğuna dikkat çekmektedir. Nefsini terbiye eden insan canını, namusunu, malını, dinini Allah'a kavuşuncaya kadar korumakla görevlidir ve yaşamında hem gönül diliyle hem de dille Allah'ı zikretmenin dosdoğru onun yoluna götüreceği ifade edilmektedir.

Sezai Karakoç da yabancılaşma meselesini nefis üzerinden işlemektedir. Şair “Çocukluğumuz” adlı şiirinde, “Annemin bana öğrettiği ilk kelime/ Allah, şahdamarımdan yakın bana benim içimde”³⁸⁷ dizeleriyle Allah'ın insanlara şah damarından daha yakın olduğunu dile getirmektedir. Şiirde yer alan bu ifade, Kaf Sûresi 16 ve 17. ayetlerde, “Hem, şanıma kesem ederim ki, hakikat insanı biz yarattık ve biliriz nefsi onu ne ile vesveselendirir ve biz ona habl-i verîdden daha yakınızdır.” diye buyrulmaktadır.³⁸⁸ Verdiğimiz dizelerde Karakoç, hem Allah'ın en büyük ilim sahibi olduğunu hem de ondan hiçbir şeyin gizlenemeyeceği/saklanamayacağı gerçeğini ifade etmektedir. Ancak burada Karakoç'un asıl dikkat çekmek istediği husus, insan nefsinden geçenlerin bile Allah'ın bilgisi dahilinde olduğu gerçeğidir. Bu yüzden de insanın en büyük düşmanı olan nefsin hevâsına uymak en büyük tehlikedir. Nitekim şairin “Alınyazısı Saati” adlı şiirinin 11. kısmında şiir öznesi, Müslümanın “hem âfakta hem enfüste/ hem fizikte hem ruhta”³⁸⁹ korkunç âfetlerle çevrili olduğunu söylemekte, bu yüzden de Tanrı'ya sığınmaktadır. Öyle ki Karakoç, nefsin arzu ve isteklerine boyun eğen insanın bu dünyada neler yaptığını ve Tanrı'dan nasıl uzaklaştığını, “Leyla İle Mecnun” şiirinin 3. kısmı olan Parantez'de şöyle dile getirmektedir:

*“Bizse sesleniyoruz cehennemden
Bataklık ve her türlü kir içinden
İnkâr umursamazlık körlük
Her türlü putlaştırma ve maddeye taparlık
İlkin bu kötülük ağını yırtmak gerek
Köleliklerinin çelik zincirini parçalamak
Ruhları çekip götürmek yeni bir dünyaya
Eritip arıtmak bir yüksek fırın potasında
Her türlü cüruftan pastan arınmalı maden
Arınış, büyük arınış gelmeli ateşten*

³⁸⁶ Abdurrahim Karakoç, “Dörge”, *Beşinci Mevsim, Bütün Şiirleri-5*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 17.

³⁸⁷ Sezai Karakoç, “Çocukluğumuz” (Körfez), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 97.

³⁸⁸ Kaf/16-17. s.622.

³⁸⁹ Sezai Karakoç, “Alınyazısı Saati-11”, (Alınyazısı Saati), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 669.

*Ruh arına arına özgür olmalı
Tanrı'ya yaklaşma hâlini bulmalı*”³⁹⁰

Şiir öznesinin, her türlü kiri, çirkinliği ve kötülüğü içinde barındıran bir bataklık, bir cehennem olarak tasvir ettiği dünyanın bu hâle gelmesinin yegane sebebi, insanın nefesine uyup yasaklanan (günah sayılan) her türlü yanlışla sapması ve hakikatin yolundan uzaklaşmasıdır. Hakikate körelmiş gönüllerle inkâr derecesine kadar küfre sapan insan, maddi olana ve maddeye tapmakta, gittikçe Tanrı'ya yabancılaşmaktadır. Şiir öznesi, dünyevî zevklerle bedeni ve nefsi hazlarla ruhu kirleten insanın tek kurtuluşu ya da uyanışı olarak kıyamet gününe işaret etmekte; büyük arınış olarak nitelediği o anı sabırsızlıkla beklemektedir. Öyleki ruh, kötülüğün ağı ve köleliğin zinciri olarak gördüğü fanî bedenden kurtulup gerçek dünya olan ahirete gittiğinde ancak ateşle arındırılabilir. Nefsin arzu ve istekleriyle kirletilmiş ruh ateşle cezalandırıldıktan sonra ancak Tanrı'ya yaklaşabilir.

Erdem Bayazıt ise “Bir Portre” adlı şiirinde “*Kölelikler içinde en onulmaz kölelik/ Hayatın ölümcül yanına/ takılıp kalmak değil mi*”³⁹¹ dizeleriyle nefsin dünyevî zevklere aşırı derecede düşkünlüğünü dünyaya takılıp kalmak olarak görmekte; bunun da en büyük kölelik olduğunu vurgulamaktadır.

Cahit Zarifoğlu ise şiirlerinde nefsi daha çok, dünyevî olana/maddeye tamah etme üzerinden ele almaktadır. Zarifoğlu “Özgürlüğe Doğru” adlı şiirinde, “*Dünya bir konak bir konuk ölümsüz hayat içre / Geçildikçe hor öpüldükçe soyunur şehvete*”³⁹² dizelerinde, dünyayı bir konaklama yeri, insanı da burada bir konuk olarak görmekte; nefsin dünyevî zevklere duyduğu güçlü arzusuyla yani şehvetle insanı gaflete düşürdüğünü dile getirmektedir. Nitekim Zarifoğlu bir diğer şiiri olan “Zahmet Vaktinde”, nefsi köreltmek için yapılması gereken en temel şeyin ne olduğunu şöyle dile getirmektedir:

*“-çünkü benden bir kahramanlık kalacak
çünkü besmeleyle başlandı
çünkü desturla tuttuk ne tuttuksa
çünkü imanla çok şeylere çağrıldık gözümüz
dağlarda kaldı eşya geride kaldı
dünya arkada bırakıldı*”³⁹³

³⁹⁰ Sezai Karakoç, “Parantez” (Leyla İle Mecnun), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 574-575.

³⁹¹ Erdem Bayazıt, “Bir Portre” (Risaleler), *Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, s. 149.

³⁹² Cahit Zarifoğlu, “Özgürlüğe Doğru” (Menziller), *Şiirler*, s. 312.

³⁹³ Cahit Zarifoğlu, “Zahmet Vakti” (Korku ve Yakarış), *Şiirler*, s. 380.

Şairin öncelikle maddenin, eşyanın doğası gereği Tanrı'ya yabancı olduğu konusu üzerinde durduğu açıktır. Dünya ve içindeki her şey maddeden yaratılmıştır ve insan nefsi maddi olana meyilli olduğu için zayıftır. Şiirdeki öznenin benden bir kahramanlık kalacak dediği hâl, tasavvufi bir yaşamı tercih ederek nefesine gem vurup dünyadayken dünyadan vazgeçmektir. Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla (besmeleyle), Allah'tan destur alarak imanla Allah'a yöneldiğini söyleyen şiir öznesi için artık eşya yabancı, dünya yabancısıdır ve geride bırakılmıştır. Dünya malına yabancılaşmak ise Allah'a yaklaşımdır.

Zarifoğlu “Ayna” adlı şiirinde de “*büyük yeni bir hayat bildim*” dediği tasavvufi yaşam tarzının nefsi terbiye edip eşyayı gözden düşüren ve maddeden vazgeçiren tarafını yinelemekte; manevi açıdan dünyanın ve dünyevî olanın sonlanmasını yabancılaşmadan kurtuluş olarak görmektedir.³⁹⁴ Nitekim “Soru İşaretlerinden Biri” adlı şiirinde bu düşüncesini “*Çıplan dünyadan çıplan ve gövdenden/ O büyüülü çiçekleri yol arın bir kere*” dizeleriyle kalben dünyadan uzaklaşıp yalnızca Allah'a yönelmenin önemini yinelemektedir.³⁹⁵

Cümali Ünalı Hasannebioğlu da şiirlerinde dünya yaşamında nefse uyup günah işlemenin sakıncalarından bahsetmektedir. Şair “Yanarkuş” adlı şiirinde dünya yaşamında yanlışla sapmayı şöyle ifade etmektedir:

*“Anla ki üç günlük dünyada
Üç günlük arzular girer köstebek yuvalarına
Günahlar yayla rüzgârınca ılımlı
Mantık hisse tuş*

*Al beni
Al bu kirli dünyalardan
Götür uzaklara yanarkuş”³⁹⁶*

Özne, fani olan bu dünyada nefsin, aşırı istek duyduğu ve günaha sevkedecek arzuları insana tabii gösterdiğini; aklıyla hareket edip doğruyu yanlış, günahı sevabı ayırabilecek insanın ise nefesine yenilip hakikatin yolundan saptığını ve dünya kirine ruhunu bulaştırdığını ifade etmektedir. Bu yüzden de bu dünyadan bir an önce uzaklaşmak istemektedir. Öyle ki Hasannebioğlu “Na't” başlıklı şiirinde, “*Girerken güzellik ülkesine bu kara yüz beni/ yedi kat yerin dibine sokacak yüzdeyüz beni*”³⁹⁷ dizelerinde şiir öznesi,

³⁹⁴ Cahit Zarifoğlu, “Ayna” (Menziller), *Şiirler*, s. 328.

³⁹⁵ Cahit Zarifoğlu, “Soru İşaretlerinden Biri” (Korku ve Yakarış), *Şiirler*, s. 412.

³⁹⁶ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, “Yanarkuş” (Ölüm Bile Aşkile), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, s. 270.

³⁹⁷ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, “Na't” (Bir Gecenin Şiiri), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, s. 77.

nefsine uyarak dünyevî yaşama kirlenmiş olduğu için Tanrı'nın huzurunda kendinden/yaptıklarından utanç duymakta, Tanrı'ya ne kadar yabancılaşmış olduğunun farkına varmaktadır.

Cahit Koytak da “ ‘O’na Dair” adlı şiirinin II. kısmında, “*bize şahdamarımızdan daha yakın/ bir kendilik, var olmak zorundadır;*” dizelerinde³⁹⁸, Allah'ın insana şah damarından bile yakın olduğu gerçeğini dile getirmekte; Allah'ın insan nefsinden geçenleri bilecek kadar ilim ve bilgi sahibi olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim şair “Örtüyor Ayak Seslerini” adlı şiirinde, maddeye tutsak olan ruhun serzenişlerini şöyle dile getirmektedir:

*“Örtüyor ayak seslerini
Ham vuruşları yorgun yüreğin
Ve boğuyor fani şeyler
Uykuya mağlup ceset
Kurtların böceklerin uğultusu
Sana duyurmak için
Çıkardığım âvâzeleri*

*Buradayım, hey buradayım!
Bu kalın perdenin arkasında
Kulaklarım kadar taşta gömülü.”*³⁹⁹

Özne, hem beden hem de ruhen bu dünyada tutsak ve Tanrı'ya uzak olduğu için büyük bir huzursuzluk içindedir. Nefsi de dünyevî olanlarla, fani şeylerle kuşatılmıştır ve bunlar sürekli nefsi uyarmakta, onu hakikate yabancılaştırmaktadır; bunların çıkardığı sesler, ruhun Allah'a yakarışlarını bastırmakta, ruh bu gürültüde sesini duyuramadığından şikâyet etmektedir.

Arif Ay da Nudi Pakdil'den alıntıladığı “*İnsan, seni savunuyorum sana karşı.*” epigrafiyle başladığı “Düştüğünü Bilersen Kalkarsın” adlı uzun şiirinde, hem dinler hem de medeniyetler tarihinden kimi örnekler üzerinden, insanın “hazin hazlar” olarak nitelediği nefse yenik düşerek işlediği günahları ve nasıl hak yolundan ve hakikatten saptığını şöyle dile getirmektedir:

*“Neronlara alkış tutan
Hallac'ı taşıyan
bu eller senin ellerin
ey halkım
kendini ihbar eden*

³⁹⁸ Cahit Koytak, “ ‘O’na Dair-II” *Yeni Başlayanlar İçin Metafizik*, s. 154.

³⁹⁹ Cahit Koytak, “Örtüyor Ayak Seslerini”, *İlk Atlas*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 163.

*mürted bir kalp taşıyorsun
hazin hazlara daldın
esamesi okunmaz oldun
itibarsız kaldın*

[...]

*ey halkım
kaldım orta yerde şimdi
tanıdığım o sen değilsin
ne Davud'tan bir âvâz
Mezmurlardan bir nefes
ne de İsa'ya havarisin
Musa dağdan dönünceye kadar
sapkınlığa düşen
Yahudi de değilsin
köreldikçe havsalan
zühdü züğürtlüğe
takvayı mağrurluğa tebdil eyledin*

[...]

*Ey Kudüm çalınan azizler çağı
senden uzaklaştığımızdan beri
böyleyiz işte
hazin hazlara daldık
esamesi okunmaz olduk⁴⁰⁰*

Özne, tarih boyunca nefsinin kurbanı olup sayısız günahın vebalini taşıyan ve “ey halkım” olarak nitelediği Müslümanların bu gidişatını dehşetle ve korkuyla izlemektedir. Öyle ki nefsin hazlarına öylesine kendini kaptırmış olan bu Müslümanlar, şiir öznesine göre mürted bir kalp taşıyan yani öncesinde Müslümanken dinini terk etmişlerle bir tutulmakta, kafirden bile daha aşağıda sayılmaktadırlar. Çünkü insanın dünyaya bakışı, onu anlama ve kavrama şekli tinselden dünyevi olana, maneviden maddi olana, geçicilikten kalıcılığa doğru yanlış bir yönde eğilim göstermiş, insan giderek Tanrı yoluna yabancılaşmıştır. Bu yüzden havsalaması körleşenler, dünya ve dünyevî olana hak ettiğinden fazla değer verip rağbet göstermekte; her türlü dünyevî ve nefsî zevki makbul sayıp aksini züğürtlük/fakirleşme olarak görmektedir. Dahası Allah'ın yasakladıkları ve günah saydıklarından kaçınmayanlar, böbürlenerek kendini üstün görüp Allah'a şirk koşmaktadırlar. Bu yüzden de Allah'a yabancılaşmış bu kullar onun katında itibarsızdır ve esameleri okunmamaktadır.

⁴⁰⁰ Arif Ay, Düşüğünü Bilirsen Kalkarsın” (Ateş ve Caz), Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006), Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.467-470.

Hüseyin Ferhad ise “Metafizik” adlı şiirinde, dünyevi yaşamda nefsin kirlettiği ferdin bağışlanmak ve merhamet dilemek için üç dinin kutsal mekânı sayılan kilise, sinagog ve camiye yaptığı ziyaretleri ve yakarışları şöyle dile getirmektedir:

*“Seni bir kilise avlusunda dilenmeliyim artık
çarmıha gerili avuçlarımda bir suskun çan.
–Ben değil miyim şu yıkıntıların üzerinde uzanan
saçlarım darmadağınık.*

*Seni bir sinagog avlusunda dilenmeliyim artık
çıplak ayaklarına sürmeliyim o ilençli yüzümü.
–Ben değil miyim kemirip duran Madde’ye verilmiş
tek sözünü
aklım darmadağınık.*

*Seni bir cami avlusunda dilenmeliyim artık
kirli bir mendil gibi sermeliyim yüreğimi önünde.
–Ne var içimi kanatan bu ezan seslerinde
mihrabım darmadağınık.”⁴⁰¹*

Her türlü maddi ve nefsi zevkin tutsaklığında aklını, bedenini ve yüreğini kirlitip perişan bir hâlde yolunu kaybetmiş olan şiirdeki özne, Tanrı’dan uzaklaştığının, O’na yabancılaştığının farkına varıp O’ndan af dileyip tövbe etmek, onun bağışlayıcılığına mazhar olmak için üç dinin kutsal saydığı mekânları (kilise, sinagog ve camiye) gezmektedir. Nitekim en son ziyaretini camiye yapan şiirdeki özne, ezan sesiyle büyük bir ısrırap içerisinde. Çünkü ezan ona, hem Allah’ın en büyük olduğunu, O’ndan başka ilahın olmadığını ve kurtuluşun ancak O’na yönelmekten geçtiğini hem de namaza davetle bu dünyanın bir imtihan yeri olduğunu hatırlatmaktadır.

Konumuzla ilgili son örneğimiz Nurullah Genç’e aittir. Genç’in “Şeb-i Yelda” adlı şiirinde, “*Ve ben, şaşkın bir adam, tedirgin endişeli/ Kendimle başım dertte bu zulmete düşeli*”⁴⁰² dizelerinde şiir öznesi, bir taraftan dünyaya sürgün edilmişliğin şaşkınlığını hissederken, bir yandan da karanlık bir diyâr olarak nitelediği bu dünyada, kendiyle verdiği savaşın nefsiyle mücadele etmek olduğunu ifade etmekte; Allah’ın kendisini sınadığı bu imtihanda, başarılı olup olamayacağını tedirginliğini ve endişesini taşımaktadır.

⁴⁰¹ Hüseyin Ferhad, “Metafizik”, (Deniz Çobanları), *Kılıç İpekte Sinanır, Toplu Şiirler (1982-2007)*, YKY, İstanbul, 2015, s.13.

⁴⁰² Nurullah Genç, “Şeb-i Yelda” (Çiçekler Üşümesin), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, s. 35.

2.1.5. Tanrı'yı İnkâr, Dinin Reddi ve Metafiziğe Başkaldırı Bağlamında Yabancılaşma

Tanrı'ya ve dine yabancılaşma konusundaki bir diğer görüş, ilk görüşün tam tersi olarak, Tanrı'yı inkâr etme, dini/dinleri reddetme ve doğaüstünü kabul etmeme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu görüşün hareket noktasında, “*insan, kendi güçlerini ve yeteneklerini, kendinden başka bir varlığın güçleri ve yetenekleri gibi görerek, Tanrı'yı ve dolayısıyla dini yaratmıştır.*” düşüncesi yatmaktadır.⁴⁰³ Bu nedenle de Tanrı ve din olgusu ile bunlarla ilişkili metafizik olgular, insanı kendine ve gerçek dünyaya/realiteye yabancılaştıran faktörler olarak görülmektedir. Nitekim insan zihninin bir ürünü olduğu düşünülen Tanrı ve insanın meydana çıkardığına inanılan din, insanı baskı altına alıp onun üzerinde egemenlik kurduğu için insanı yaratıcı özünden, asıl doğasından ve kendi potansiyel gücünden gittikçe uzaklaştırmakta ve insanı kendine yabancılaştırmaktadır.

İnceleme kapsamımızda olan şairlerin Tanrı'ya, dine ve metafizik unsurlara olumsuz birtakım anlamlar yükleyerek bunları metinlerinde yoğun bir biçimde işledikleri görülmektedir. İlginç ve dikkat çekici olan ise her şairin Tanrı ve din karşısında hissettikleri yabancılaşmanın sebeplerini, metinlerinde de açıklama gereksinimi duymuş olmalarıdır.

Şiir metinlerinde, konumuzla ilgili olan yabancılaşma meselesi, en yoğun biçimde Tanrı olgusu üzerinden ele alınıp işlenmektedir. Öyle ki şairler Tanrı'ya yabancılaşmayı, Tanrı'yı inkâr ederek, varlığını kabul etmeyerek ve O'nun insan zihninin bir ürünü olduğunu dile getirerek metinlere yansıtmışlardır.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Nevzat Üstün'e aittir. Şair “Ak Yeşil Kavak Ağaçları” adlı uzun ve hacimli şiirinin ilk kısmında yeryüzünün, doğanın ve insanın ortaya çıkışını/varoluşunu Tanrısal bir güce bağlamadan şöyle dile getirmektedir:

*“Önce
Hiçbir şey yoktu
Daha
Yıldızlar
Daha
Soluk
Daha
Korku*

⁴⁰³ Faruk Karaca, *Yabancılaşma ve Din: Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi*, s.94.

*Daha
Ateş
Daha
Açlık
Ve daha Tanrı'yla su yok*⁴⁰⁴

Alıntıda görülmektedir ki evrenin başlangıcında Tanrı yer almamakta ya da Tanrı'ya ait herhangi bir müdahale söz konusu edilmemektedir. Evrenin, dünyanın ve insanın varoluşundan önce yokluk ve hiçlik olgusu her şeye hâkimdir. Bu yokluk ve hiçlikte henüz hiçbir canlı söz konusu değildir. Tanrı, insanın varoluş sürecinin başlamasından çok sonra onun düşünsel planıyla ortaya çıkacaktır. Nitekim şiirin devam eden kısmında, “*Uzayın tek yasası/ Sonsuzca devinmektir/ Kavuşur maviyle pembe/ Bilinçsiz bir cinsellikte*”⁴⁰⁵ dizeleriyle evrenin tek yasasının sürekli değişim, dönüşüm ve devinim olduğunu ifade eden şiir öznesi, yeryüzünde varoluşun başlangıcına insanı konumlandırır ve maviyle erili, pembeyle dişili sembolize eder. Yaşam, varoluş bu ikilinin birleşmesi (cinsellik) ve üremesi üzerine kuruludur. Öyle ki “*Doğacak insanın anası/ Dolanır bir başına/ Tanrısız boşlukta*”⁴⁰⁶ dizeleriyle yaratma ve üremenin yegane özünün dişil enerjinin gücü olduğu belirtilmiş olur ve herhangi bir Tanrısal güçten söz edilmez.

Konumuzla ilgili bir diğer örneğimiz de Turgut Uyar'a aittir. Uyar “Hiçsizliğe” adlı şiirinde, Tanrıyı ve ona ait değer ve kutsalları ironik bir dille yok saymakta, özellikle Tanrı kavramını hiçlikle bir tutmaktadır:

*“Tanrı sen ne kadar güzelsin
bir hiç olarak
ormansın belki bilmiyorum
belki ormanda bir ağaçsın şuncacık
bir pazartesi günüsün
insanları dupduru edemeyen
bütün karayollarında ve demiryollarında
gider gelirim bütün dünyada
ama biliyorum Kırşehir'de mezarsın
bir kilisesin Kapadokya'da
sözgelimi yumurtada zarsın
ustasın sabahları yapmada
en katı yoklukları koyarak insanın içine
akşamüstlerinde biraz gaddarsın*

⁴⁰⁴ Nevzat Üstün, “Ak Yeşil Kavak Ağaçları”, *Ak Yeşil Kavak Ağaçları*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 11.

⁴⁰⁵ Nevzat Üstün, “Ak Yeşil Kavak Ağaçları”, *Ak Yeşil Kavak Ağaçları*, s. 14.

⁴⁰⁶ Nevzat Üstün, “Ak Yeşil Kavak Ağaçları”, *Ak Yeşil Kavak Ağaçları*, s. 14.

*sular ve zamanlar kararırken
ne yapalım
bari bağışlayalım birbirimizi.”⁴⁰⁷*

Özne için Tanrı yok hükmündedir ve hiçlikle nitelendirilmektedir. Ancak aklıyla Tanrı'nın var olmadığını kabul edip onu varoluşun dışında tutan şiir öznesi, gündelik yaşamının her yanını Tanrı'nın kuşatmış olmasına öfke duymakta ve isyan edip edeştirmektedir. İnananların gözünde Tanrı, ağaçtan yumurtaya, mabetten günün doğuşuna değin her şeyde varlığını hissettirir ve her yerde hâzır ve nâzırdır. Fakat şiir öznesi bu inaniş/görüşe yabancıdır.

Hasan Hüseyin Korkmazgil de Tanrı'ya karşı yabancıdır. O, kendi öz yaşam öyküsünü dile getirdiği “Portresi” adlı şiirinde, “*tarla kuşlarına inanır/ allaha inanmazdı*”⁴⁰⁸ dizeleriyle Tanrı inancına sahip olmadığını ifade etmektedir. Nitekim Korkmazgil, “Elhükmilillah” adlı uzun şiirinde Tanrı'ya karşı hissettiği yabancılığı ideolojik bir bakış açısıyla şöyle dile getirmektedir:

*“bismillah sömürüye
bismillah haksızlığa
bismillah kandan kına
hem de kardeş kanından*

[...]

*sürüseler leşlerini şu insan düşmanlarının
sürüseler şu kanlı sokaklarda demem onlar gibi kalleşçe
elhükmilillah
derim bilim buyruğunca
elhükmidiyalektik”⁴⁰⁹*

Özne, besmeleyle yani Yaratıcı'nın adını zikrederek sömürüye, haksızlığa, cinayete ve vahşete karşı çıkmaktadır. Ancak burada “bismillah” sözcüğüne şair, hem olumsuzluk yüklemekte hem de alaycı bir tavırla Tanrı'yı hiçleştirmektedir. Tanrı'nın karşısına bilimsel düşüncüyü ve akı koyan şiirdeki özne, “hüküm Allah'ındır” anlamına gelen ve şiirin başlığı da olan *elhükmilillah*'ı yok saymakta ve bunun yerine gerçek hükmün bilim ve diyalektik düşünce olduğunu ifade etmektedir.

⁴⁰⁷ Turgut Uyar, “Hiçsizliğe” (Dün Yok Mu), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 602.

⁴⁰⁸ Hasan Hüseyin Korkmazgil, “Portresi”, *Kavel*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 29.

⁴⁰⁹ Hasan Hüseyin Korkmazgil, “Elhükmilillah”, *Filizkırın Fırtınası*, s. 132-134.

Edip Cansever ise “Bir Yitişten Sonra” adlı şiirinin I. kısmında Tanrı’nın ortaya çıkışını materyalist bir bakış açısıyla şöyle dile getirmektedir:

*“Ne ettik de yitirdik böyle kendimizi
Ölüm ne, dirim ne, bilmiyoruz anlaşılan
Kimimiz bir ateş yakıyor durup dururken, dağılan tavus tüyleri
renginde
Gecenin içinde, olduğundan da büyük kimi zaman
Sanırım böyle böyle yaratmışlar tanrıyı da
Bir gün bir ateşin başında doğurmuşlar onu
Bir kişi doğurmuştur bana kalırsa
Sonra birlikte beslemişlerdir el ele verip
Büyüyüncedyek”⁴¹⁰*

Özneye göre, Tanrı hiç var olmamıştır; ilkel çağlarda “insan, enerjisini ve yaratıcı gücünü, kendi beşerî çabasının ürününden başka bir şey olmayan bir tanrıyı yaratmak ve ona tapmak için” harcamıştır.⁴¹¹ Şiirdeki özne Tanrı fikrinin, ilkel çağlarda doğadan ve doğa olaylarından korkan ve bunu anlamlandırmaya çalışan bir kişinin tasavvurundan çıktığına inanmaktadır. Öyle ki bu kişinin “hayat gücü bir ‘şey’de toplan[mış] ve bu ‘şey’ bir tanrı olduktan sonra, artık kişi onu kendi yaratma gücünün bir ürünü olarak değil de, yaratıcısından ayrı, hatta kendi taptığı ve teslim olduğu bir varlık olarak algılamaya başla[mıştır].”⁴¹² Sonrasında ise insanlar bu zamana dek, bu düşünce etrafında inancı geliştirip Tanrı’yı yaratıcı bir güç olarak yaşamın başlangıcına konumlandırmışlardır.

Cemal Süreya da materyalist dünya görüşünün ve ideolojik düşüncesinin bir yansıması olarak Tanrı’ya karşı yabancıdır. Süreya, “Onların Yani Sizin” adlı şiirinde Allah’a inananları şu dizelerle ötekileştirmektedir:

*“Sizin yani onların hayatlarına
Allahlar girmiş, Allahlardan kurtulamıyorlar
Allahlar, yani çarşıda, pazarda, yani evde
Yani arabalarına taş koydukları caddelerde
Bir dilim jandarma ekmeği kürekte, kürek denizde
Yani sızlayageldiği şey öbür taraflarının
Yani gölgesinden ölümü görmüş gibi korkulan
Allahlar, yani yine yanıldıkları”⁴¹³*

⁴¹⁰ Edip Cansever, “Bir Yitişten Sonra-I” (Kirli Ağustos), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s. 512.

⁴¹¹ Erich Fromm, *Çağımızın Özgürlük Sorunu*, s.62

⁴¹² Erich Fromm, *Çağımızın Özgürlük Sorunu*, s.62

⁴¹³ Cemal Süreya, “Onların Yani Sizin” (Üvercinka), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2012, s.35.

Öznenin “siz” yani “onlar” olarak ifade ettiği kişiler Allah inancı olanlardır; fakat özneye göre inanılan, herkesçe kabul gören Allah tek değil, kişiye göre değiştiği için çoğuldur. Bu yüzden de şiirde “Allahlar” vardır. Özne; çarşığı, pazarı, evi, işi, daha doğrusu gündelik yaşamın her yerini Allah’ın kuşatmış olmasına ve her şeyin ona bağlanılıp ondan korkulmasına başkaldırmaktadır. Bu yüzden de özne, inananların büyük bir yanığı içinde olduklarını düşünmekte ve onları olmayan bir varlığa koşulsuz teslim oldukları için suçlamakta ve ötekileştirmektedir.

İsmet Özel’in ise ilk şiirlerinde, Tanrı’ya karşı yabancılaşmanın kimi dizelere yoğun biçimde aksettiği görülmektedir. Şairin “Gececil Kuşların Ürkmediği Aydınlık” adlı şiirinde, korku duyularak inanılan/tapılan “*çirkin ama güçlü bir tanrı*” varlığından bahsedilir.⁴¹⁴ Şairin ilk şiirlerinden olan “Davun”da ise “*Esirgeyen bağışlayan DİRENME nin adıyla*”⁴¹⁵ dizesinde, şair, Marksist dünya görüşünün bir neticesi olarak besmeleyi (Esirgeyen bağışlayan Allah’ın adıyla) ironikleştirerek yabancı olduğu Tanrı kavramı yerine direnmeyi/mücadeleyi koymakta ve yüceltmektedir. “Geceleyin Bir Korku” adlı şiirinde ise “*Tanrım, Pekos Bill’im gözet beni*”⁴¹⁶ dizesinde, Amerikan folklorunda/Amerikan çizgi romanında vahşi Batı’nın güçlü ve ölümsüz kovboyu olan ve haksızlıklarla mücadele eden Pekos Bill, çocukluğunun da etkisiyle, kendisini esirgemesini istediği tek Tanrı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Azer Yaran ise “Yontu” adlı şiirinde Tanrı fikrinin ortaya çıkışını şöyle dile getirmektedir:

*“şekil boyamadınız
yontmadınız yontu*

*Tanrıya düşlemeyesi dek
yabanıl düşmüşünüz*

düşünemezsiniz-soyut

*ve puttan koparılmak’çin
Kabe’ye dönüştürülmüşünüz
-o boş puthaneye*

*çünkü yabanıldan yükseliriz
-bizde-tanrısal doğa*

⁴¹⁴ İsmet Özel, “Gececil Kuşların Ürkmediği Aydınlık”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, Tam İstiklâl Yayıncılık Ortaklığı, İstanbul, 2014, s. 40.

⁴¹⁵ İsmet Özel, *Davun*, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, s. 57.

⁴¹⁶ İsmet Özel, “Geceleyin Bir Korku”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, s. 54.

duyuya-usa kavuşur

*yabanıldan yükseliriz
doğa-duyuya usa
bizde Tanrıya kavuşur*⁴¹⁷

Şair, “yontu” sözcüğü üzerinden düşüncesini işlemektedir. Yontu, insanın zihninde tasavvur ettiği soyut düşünceyi ya da gördüğü somut nesnelere taştan mermere, ağaçtan kile çeşitli malzemeleri kullanarak ifade etme biçimidir. Genellikle heykel olarak da bilinen yontu, tarih boyunca insan emeğinin bir ürünü olmuştur. Şiir öznesi, doğada ve ilkel biçimde yaşayan insanın soyut düşüncesinin önce putları yarattığını (çok tanrılı inançlar), ardından semavî dinleri ortaya çıkararak Tek bir Tanrı’yı putlaştırdığını ifade etmektedir. Ancak şiirdeki özneye göre yegane hakikat doğadır, yani Tanrı aslında doğadır. Beş duyu organıyla ve akılla kavranılan tek gerçek doğa ve doğanın kanunudur. Bunu kabullenen kişi, yani metafiziği dışlayarak yalnızca aklıyla hareket ettiğinde, doğanın Tanrı olduğunun da farkına varacaktır.

Ali Cengizkan da insanın Tanrı’ya nasıl hayat verdiğini “Güçlük” adlı şiirinde şöyle dile getirmektedir:

*“Esirgiyendi,
Bağışlayandı.
Esirgendi,
Bağışlandı.*

*İsmarlanmıştı çünkü, ne zaman adı sorulsa
Bilmiyordu, ne zaman yaptıkları... Ama
bir kara çarşafın kıvrımına
bir hutbeye, bir vaıza
bazen hiç olmadık bir yere
otomobil camına, kız aynasına
bazen şerefeden şerefeye mahya gibi
devlet adamının cuma namazına
Sıkışmıştı.*

*Oysa yaptıklarını bilmiyordu.
Bir gün her yeri aradıklarında,*

*Yoktu.*⁴¹⁸

⁴¹⁷ Azer Yaran, “Yontu” (Soyuz Bildirisi), *Giz Menekşesi, Toplu Şiirler (1975-2002)*, YKY, İstanbul, 2004, s. 253.

⁴¹⁸ Ali Cengizkan, “Güçlük” (Yürüyüşler ve Duruşlar), *Kırmızı Gün Beyaz Gece, Toplu Şiirler (1977-2009)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009, s.198.

Özne, Tanrı'ya karşı yabancılığını, esirgeyen ve bağışlayan yegane kudret sahibi olduğuna inanılan Allah'ı affettiğini söyleyerek başlamaktadır. Çünkü özneye göre, insan düşüncesinden meydana çıkmış olan Tanrı aslında gerçekte hiç var olmamıştır; fakat dünya yaşamında, gündelik hayatta O, her yerdedir ve insanlar tarafından sürekli anılmaktadır. Oysa O'nun adına, yapılanlardan haberi dahi olmayan bir Tanrı vardır. Nitekim şiirdeki özne, günün birinde O'nun var olmadığına dair gerçekte tüm insanlığın yüzleşeceğine inanmaktadır.

Orhan Alkaya ise “Sevişmek O Çok Tanrıyla” adlı şiirinde, “*bütün zamanların tanrıları birleşin/ insan aklıyla yok ediyor yetmediği her şeyi/ len terani! kalmadı birkaç gizem*”⁴¹⁹ dizeleriyle geçmişten bugüne değin gerek çok sayıdaki Tanrı'ya gerekse tek Tanrı'ya dayalı inançların/dinlerin öğretilerinin bilimsel düşünce ve akıl yoluyla çürütüldüğünü dile getirmektedir. Öyle ki şiirdeki özne, “len terânî” sözünü kullanarak Tanrı kelamını alaya almaktadır. Len Terânî, Hz. Mûsâ'nın Allah'ı görmeyi talep ettiğinde, “*Rabbim, bana kendini göster, seni göreyim.*” demesi üzerine, Rabbin de ona, “*Sen beni göremezsin (len terânî), fakat şu dağa bak, eğer yerinde durabilirse beni görürsün.*” diye cevap vermesi, tecellî neticesinde dağın paramparça oluşuyla Mûsâ'nın bayılıp düştüğü, nihayet kendine gelince “*Senin duyu ötesi olduğunu kabul eder, sana tövbe ederim, ben müminlerin ilkiyim.*” dediği hadisedir.⁴²⁰ Öyle ki şiirdeki özne Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan bu hadiseye telmihte bulunarak, Tanrı'nın var olmadığı, bu yüzden de gizeminin çözüldüğünü düşünmektedir.

Oktay Taftalı ise “Keon” adlı şiirinde Tanrı'nın insan tarafından yaratıldığını şöyle dile getirmektedir:

*“bilmem adını nerden anımsıyorum
efsaneler büyüttü beni
yanulabilirim
bir ilkçağ tanrısı mıydı o,
yoksa aklımın kıyısında durup
onu ben mi yarattım*

[...]

*kendi kendime soruyorum
seni ben mi yarattım
veya sen*

⁴¹⁹ Orhan Alkaya, “Sevişmek O Çok Tanrıyla”, *Tuz Günleri*, Everest Yayınları, İstanbul, 2011, s. 55.

⁴²⁰ İskender Pala, “Len Terânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.27, s.138.

gerçekten mi yoksun”⁴²¹

Özne, tüm insanlık adına konuşmakta ve insan anlatılarından (mit, efsane vb.) ortaya çıkıp varlık kazanan Tanrı olgusunun, insanın kendi yaratıcı faaliyetinin, zihninin ürünü olduğu konusunda kesin bir görüşe sahiptir.

Tanrı’ya yabancılaşmanın şiir metinlerine yansıyan bir diğer görünümü de inanılanın aksine Tanrı’nın merhametsiz, acımasız ve adaletsiz olduğu yönündedir.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Rıfat Ilgaz’a aittir. Ilgaz “Akşamüstü” adlı şiirinde, aşırı zenginlik ve yoksulluk arasındaki uçurumu, dindar bir zenginin hayatından bir kesit üzerinden vermektedir. Dış dünyayı okuduğu Tasvir-i Efkâr gazetesinden tanıyan, servet sahibi olduğu için gündelik hayatı namaz kılmak ve radyodan Kudüs müftüsünü dinlemekten ibaret olan bu kişi üzerinden şair, yoksulluğun ve açlığın düzelmemesinden Tanrı’yı da sorumlu tutmaktadır. Ilgaz, Tanrı’ya karşı hissettiği yabancılaşmayı şöyle dile getirmektedir:

*“Namaz sonunda
Yalnız sizin işleriniz için
Her yerde hazır ve nazır
Ve her müşkülü asan eden o Zülcele
Hamd ü sena ’da bulunursun*”⁴²²

Özne, Zülcele (Zü’l-Celâl) yani büyüklük ve ikram sahibi olarak zikrettiği Allah’ın yalnızca “siz” olarak nitelediği zenginlerin işlerini kolaylaştırdığı ve hep onlardan yana olduğu için eleştirmektedir.

Nevzat Üstün ise “Dilekçe” adlı şiirinde alaycı bir ifadeyle kulluk kavramı üzerinden Tanrı’ya şöyle karşı çıkmaktadır:

*“Saygı değer Tanrım
Güneş dediğin kullar için
Kul dediğin
(burada rivayet muhtelif)
Kimine göre senin için*

[...]

*Sen her zaman yanımızda değilsin
Gerçi sana güvenimiz fazla
Ama seni bulmak çok güç*

⁴²¹ Oktay Taftalı, “Keon”, (Suların Durulduğu Yerde Yalnız Askerler), *Sivil Aşk Yoktur*, (Şiirler 1980-1999), Gendaş Yayınları, İstanbul, 1999, s. 46-47.

⁴²² Rıfat Ilgaz, “Akşamüstü”, *Bütün Şiirleri*, (1937-1983), Adam Yayınları, İstanbul, 1983, s.92.

*Sen gök yüzündesin
Bir yanında gılmanlar
Bir yanında huriler”⁴²³*

Öznenin ilk karşı çıktığı husus, kul olma şuurudur. Tanrı'nın bir kulu olmadığını ifade eden özneye göre Yaratıcı bencildir. Çünkü gökyüzünde oturduğunu söylediği Tanrı, bir yanında gılmanlar diğer yanında hurilerle büyük bir keyif içerisinde olduğu için dünyadaki “kulları”nın çaresizliğine ve acılarına kayıtsızdır.

Hasan Hüseyin Korkmazgil'e göre Tanrı inancı, yoksulu teselli eden bir duygudan başka bir şey değildir. Şair “Evler ve Dünyalar” adlı şiirinde bunu şöyle dile getirmektedir:

*“dün gece yine muhammed vardı evlerinde
-evleri gecekondu-
oturup baş başa allahı konuştular
lûtfunu ihsanının sonsuzluğunu”⁴²⁴*

Öznenin dile getirdikleri, Marx'ın “*Din ezilen insanın içli ezgisi, kalpsiz bir dünyanın sıcaklığı, tinin dıştalandığı toplumsal koşulların tinidir. Din, halkın afyonudur.*” ifadelerini akla getirmektedir.⁴²⁵ Gecekonduda yoksulluğa karşı göğüs geren ve yaşam mücadelesi veren insan, Tanrı'yı ve onun peygamberini (Hz. Muhammed'i) zikrederek ve O'na sığınarak kendini teselli etmektedir. Oysa özne bunun bir aldatmaca olduğunu düşünmektedir. Nitekim Korkmazgil, “Kokmuşlar Mezarlığı” adlı şiirinde, “*bu kokmuşlar mezarlığı imamlar sofrası bu*”⁴²⁶ dizeleriyle, bahsettiğimiz aldatmacanın hüküm sürdüğü bu dünyayı kokuşmuş bir mezarlığa benzetmekte; bu mezarlık üstünde dini kullanarak insanları aldatanların ise zevk ve sefa içinde yaşadıklarını dile getirmektedir.

Talât Sait Halman'ın birçok şiirinde de Tanrı'ya yabancılaşma meselesinin yoğun bir şekilde işlendiği görülmektedir. “Bir'ler” şiirinde, “*Tanrıyı en kıt tanıyan, en çok anar*”⁴²⁷ diyen şair, Tanrı inancını reddetmekte; bir diğer “Bir'ler”de, “*Tanrı öldüyse tanrılaşmalıyız*”⁴²⁸ dizesiyle Friedrich Nietzsche'nin sözüne atıfta bulunmakta, Tanrı'yı bu

⁴²³ Nevzat Üstün, “Dilekçe”, *Cüceler Çarşısı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1955, s.61-62.

⁴²⁴ Hasan Hüseyin Korkmazgil, “Evler ve Dünyalar”, *Koçero Vatan Şiiri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1998, s.85.

⁴²⁵ Karl Marx, “Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı. Giriş”, *Yabancılaşma*, (drl. Barışta Erdost), Sol Yayınları, Ankara, 2013, s.16-17.

⁴²⁶ Hasan Hüseyin Korkmazgil, “Kokmuşlar Mezarlığı”, *Kavel*, s. 12.

⁴²⁷ Talât Sait Halman, “Bir'ler”, *Ümit Harmanı, Toplu Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s.434.

⁴²⁸ Talât Sait Halman, “Bir'ler”, *Ümit Harmanı, Toplu Şiirleri*, s.438.

dünyadan ve insan hayatından sürgün etmektedir. Dahası Halman, “Ölümlü” adlı şiirinde, “*Bir tanrı: adaletsiz, amansız, zalim:/ Yoksullara her attığı bir kanlı dilim./ Bir tanrı, “Bağışlamam,” diyor nefretle.*”⁴²⁹ dizeleriyle insanların koşulsuz bağlandıkları Tanrı’nın aslında adaletsiz, acımasız ve zalim olduğuna inandığını dile getirmektedir.

Ahmet Oktay’ın temelde sınıf çatışmasına değindiği “İftar” adlı düzyazı şiirinde, Allah’ın adaletini sorguladığı görülmektedir. Şiirde blok apartman inşaatının şantiyesinde çalışan oruçlu işçiler yoksuldurlar ve gaz tüpünün üstündeki çorba tenceresine dört kaşıkla dalarak iftar yapmaktadırlar. Şiirdeki özne, “*Sonra da bir zeytin!./ Fukaraya düşen. Cennet!*” dedikten sonra iftarı, “*Adaletsizlik saati.*” olarak nitelemektedir.⁴³⁰ Çünkü işçilerin aksine zenginlerin menüsünde reçelden bala, çeşit çeşit peynirden yumurtalı pidelere değin her şey mevcuttur. Şiirdeki özne, “*Allah’ın kılıcı keskindir. Ama Allah’ın adaleti nerededir?*”⁴³¹ dizesiyle zengin ve fakir arasındaki bu uçurumdan Tanrı’yı da sorumlu tutmaktadır. Nitekim şiirde, “*Ne tuhaf, Yakup Kadri’nin kahramanı Neşet Sabit utanmıştı Ankara Palas’ta verilen baloyu sokakta izleyen yoksullardan. Şimdi İslâm televizyona çıkıyor: Otellerdeki ve Sokaktaki İslâm!*” ifadeleriyle Yakup Kadri’nin Ankara romanındaki Neşet Sabit’in tutumu üzerinden şimdiki zamanda İslamı yaşama şeklinin de bozulduğunu dile getirmektedir.

Ahmet Telli ise “...Ve Zulüm Bitmedi Daha” adlı uzun şiirinde yabancılaşmayı Tanrı olgusu üzerinden şöyle işlemektedir:

*“İnsan cesur olmazsa tanrı pervasızdır
acımasız
buyurgan
ve kahredendir o
Oysa gilgameş bir kılıç darbesiyle
ayırmişti tanrıları
insanların dünyasından
Ama onlar
hiçbir zaman uymadılar buna
yeni yeni peygamberler gönderip
acıyı ve zulmü daim kıldılar
ve böylece sürüp gitti aralıksız
tanrılarla insanların kavgası
Denebilir ki gilgameş’ten bu yana*

⁴²⁹ Talât Sait Halman, “Ölümlü” (Adalet Rubailer), *Ümit Harmanı, Toplu Şiirleri*, s.159.

⁴³⁰ Ahmet Oktay, “İftar” (Söz Acıda Sınadı), *Toplu Şiirler (1963-1996)*, YKY, İstanbul, 2002, s. 391.

⁴³¹ Ahmet Oktay, “İftar” (Söz Acıda Sınadı), *Toplu Şiirler (1963-1996)*, s. 391.

*tanrılar ve krallarla dövüşmekteyiz
ki zaman
acının simyacısı olmuştur
ve bir derviş gibi
çevirmektedir
zulmün kirmenini”⁴³²*

Görülüşü üzere öznenin Tanrı algısında Yaratıcı, pervasız, acımasız, buyurgan ve kahredendir. Bunun temel sebebini de özne, insanların Tanrı’ya inanarak ona güç vermesine bağlamaktadır. Buna ilk karşı çıkanın Gılgamış olduğunu söyleyen şiirdeki özne, Gılgamış’tan bu yana, yani tarih boyunca insanın Tanrı’yla savaş verdiğini söylemekte ve Tanrı’yla krallar arasında zalim olmaları açısından bağ kurmaktadır. Şair şiirin devamında “*ve biz ta ilk mülkiyetten beri / tanrılar ve krallar adına katledildik*”⁴³³ dizelerinde, ilk mülkiyet anlayışının ortaya çıkmasıyla birlikte savaşların ve zulmün de ortaya çıktığına dikkat çekmektedir. Öyle ki dünya üzerinde savaşların, ölümlerin, vahşetin Tanrı’nın adına yapılmış olmasına da büyük öfke duymaktadır.

Telli, şiirin devamında, kralların çağının kapanmış olmasına rağmen, sanayi devriminden sonra kralların yerini kapitalist patronlara bıraktığını iddia etmekte ve yine bunları Tanrı’yla özdeşleştirerek şu noktada eleştirmektedir:

*“Ve tanrı denilen
on bin yaşındaki bunak
uzun ve kirli tırnaklarını
bir vampir gibi batırarak
emiyordu hâlâ
beynimizin öz suyunu
ve yeryüzü krallıklarıyla
ortak bir anayasası vardı
saltanatı ol devranda da sürsün diye”⁴³⁴*

Şiirdeki özne, insanlık tarihiyle aynı yaşta olduğunu ifade ettiği ve uzun, kirli tırnaklı, insanın yaşamını emen bir vampir olarak gördüğü Tanrı’nın tek amacının saltanatını devam ettirmek olduğunu söylemektedir. Tıpkı yeryüzünde yüzyıllar içerisinde zulmeden krallar ve patronlar gibi. Ancak şiirdeki özne bu zulmün yavaş yavaş sona

⁴³² Ahmet Telli, “...Ve Zulüm Bitmedi Daha” (Dövüşen Anlatsın), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 553-554.

⁴³³ Ahmet Telli, “...Ve Zulüm Bitmedi Daha” (Dövüşen Anlatsın), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, s. 554.

⁴³⁴ Ahmet Telli, “...Ve Zulüm Bitmedi Daha” (Dövüşen Anlatsın), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, s. 558.

erdiğine inandığını ve gerek Tanrı'nın gerek dinlerin iç yüzünü artık insanların gördüğünü şöyle ifade etmektedir:

*“Dinler bir şeyleri kurtarmak için
yalvaradursun çanlarıyla ve ezanlarıyla
ne tanrı uluydu artık ne krallar
o görkemli katedraller yasak aşkların
ve rezaletlerin gizlendiği yerlerdi
Tükenmişti bin birinci gecenin sonunda
bütün masallar bütün efsaneler”⁴³⁵*

Özne, Tanrı ve dinlerle ilgili anlatılanların adeta Binbir Gece Masalları gibi bir masaldan ibaret olduğu ve her masal gibi artık sonra erdiğini söylemekte ya da buna inanmaktadır. Özne, dinlerin bu vahim gidişattan kurtulmak için gerek ezanla gerek çanla hâlâ Tanrı'nın buyruğuna insanları çağırmaya, onları kandırmaya devam ettiğini söylemektedir. Hrsitiyanların katedrallerinde yaşanan pedofili vakalarına da değinen özne, dine karşı da ciddi bir yabancılaşma içerisindedir.

Ahmet Telli'nin Tanrı'ya karşı tutumuna benzer bir yaklaşımı İsmail Uyaroğlu'nda da görmekteyiz. Uyaroğlu “Sirk” adlı şiirinde, “Eğlenmek için kurduğu/ bir sirk bu dünya/ ‘Sayın Tanrı’nın”⁴³⁶ dizelerindeki ironide, sirk olarak gördüğü bu dünya eğer gerçekten Tanrı'nın eseriye, Tanrı'nın insanlarla alay ettiğini düşünmektedir. Çünkü Uyaroğlu'na göre Tanrı merhametsiz ve adaletsizdir. Şair “Dönüyor” adlı şiirinde bu adaletsizliği çocuklar üzerinden şöyle örneklendirmektedir:

*“Hiç Değişmemişsin Tanrım
Sevmiyorsun hâlâ çocukları
Çiklet sattırıyorsun parklarda gene
-Bana da sattırmıştın, unutmadım
Sen çoktan unutsan da-
Tutuşturup bir kutu
Okul çıkışı ellerine”⁴³⁷*

Özne, dünyadaki zengin fakir ayrımından, eşitsizlikten Tanrı'yı sorumlu tutmaktadır. Kendisinin de bir zamanlar okul çıkışı parklarda ciklet sattığını hatırlatan özne, hâlâ çocukların parklarda bir şeyler satmaya devam etmesini, Tanrı'nın çocuklara

⁴³⁵ Ahmet Telli, “...Ve Zulüm Bitmedi Daha” (Dövüşen Anlatsın), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, s. 564.

⁴³⁶ İsmail Uyaroğlu, “Sirk” (Lanettayin Bir Şair), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.25.

⁴³⁷ İsmail Uyaroğlu, “Dönüyor” (Lanettayin Bir Şair), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s. 28.

karşı ne kadar gaddar ve adaletsiz olduğuna bağlamaktadır. Bu noktada acımasız bir babayla özdeşleştirdiği Tanrı, ona yabancısıdır.

Uyaroğlu'nun bir diğer şiiri olan "Tanrı ve Patron"da ise, iki büyüğü olarak gördüğü Tanrı'nın ve patronun olumsuz özelliklerini ironik bir dille şöyle sıralamaktadır:

*"Biri öğüt verir:
-Çok yeme, azla yetinmeyi bil
Öbürü günaha girmeyeyim diye çok yiyip de
Ücretimi, az da değil
Çok az verir
Biri buyurur:
-bana kulluk et!
Öbürü durur mu
Sıralar kulluk etmenin erdemlerini
Ve ekler, daha erdemli kılmak için beni:
-Bana da!*

*Biri der:
-Dünya nimetlerine kanma, zenginlik geçicidir
Öbürü, sağ olsun
Korumak için beni zenginlikten
Yoksulluğu bana bağışlamış
Kendisi zengin olmuştur lütfen"⁴³⁸*

Alıntı, hem tanrıya karşı yabancılaşmanın hem de işçi-patron yabancılaşmasını anlatması bakımından ilginç bir örneği içermektedir. Özneye göre hem Tanrı hem de patron insanı her açıdan sömürmekte ve fakirleştirmektedir.

Ahmet Günbaş da "Kızgın Adam" adlı şiirinde, Tanrı'ya karşı hissettiği yabancılaşmanın altında yatan sebebi şöyle dile getirmektedir:

*"Göklere bakıyorum
Kızıyorum
Bulutların düzensizliğine
Hoş değil bu gidişin sonu
Nerede tanrı, uzatsa ya elini kolunu
Ezdirmese ya kulunu
Bir başka kuluna
Dönüyor evren
Kendi bildiğine"⁴³⁹*

Evrenin bir yaratıcının tasarladığı düzen doğrultusunda işlediğine inanmayan şiir öznesi, dünyada güçlünün güçsüzü ezmesine, bunca sefaletin yaşanmasına kayıtsız kalan Tanrı'ya karşı yabancısıdır. Bu yüzden de "Nerdesin Tanrı'm" demek yerine "Nerede tanrı"

⁴³⁸ İsmail Uyaroğlu, "Tanrı ve Patron", *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s. 312.

⁴³⁹ Ahmet Günbaş, "Kızgın Adam", *Evren Mapusanesi*, Basım yeri yok, İzmir, 1974, s. 27.

diyerek ötekileştirdiği ve dışladığı Tanrı'nın dünyayı yönetmediğine; güçlünün, zulmedenin yasalarıyla/kanunlarıyla dünya düzeninin devam ettiğine inanmaktadır.

Oktay Taftalı da “Bugün Biri Ölümlü Adam” adlı şiirinde, herkesin aynı tanrıya inandığını söyleyenlerin büyük bir yanılğı içinde olduklarını düşünmektedir. Çünkü şiirdeki özneye göre, “*yoksulların tanrısı zalim ve hasis/ zenginlerinki cömert ve merhametlidir*”.⁴⁴⁰

Akgün Akova ise “Sonbahar Yaprakları” adlı şiirinde, “*kimileri bir dilim ekmeğe bacak açtılar/ Allah'ın işi başından aşkındı/ yıllık ısıtma planını hazırlıyordu uzayın*”⁴⁴¹ dizelerinde Tanrı'yı ironik bir dille eleştirmekte ve onun müşküle, çaresize ve yardıma muhtaca kayıtsız kaldığını dile getirmektedir.

Birhan Keskin'in “Firdevs Teyze” adlı şiirinde, agnostik olduğunu söyleyen şiir öznesi ise kendini şöyle ifade etmektedir:

*“Ben zaten agnostik biriyim Firdevs teyze. Ben bilemem, öteki tarafta ne var. Beni bu taraf ilgilendiriyor. İşte şimdi bak bu taraftayız. Bu tarafta olduğumuz sürece de burada olanların hepsinin karnı tok olsun isterim ben. Öyledir bu duygum, kendiliğinden kalbimdedir. Hayat biraz da tok bir karındır. Varsa eğer bir Allah, o benim kalbime bunu böylece koyduğundan öyledir. Emrettiğinden, sevap yazacağından değil.”*⁴⁴²

Özne agnostik olduğunu yani Tanrı'nın varlığının ya da yokluğunun bilinmediğini ya da bilinemeyeceğini söylemektedir. Bu sebeple de Tanrı olgusuna yabancı özne için kıymetli olan bu dünyada yapılan iyiliklerdir. Fakat özne yaptığı/yapacağı iyiliklerin karşılığında Allah'tan mükâfat alacağı için yapmadığını açıkça ifade etmektedir.

İnceleme kapsamımızda olan bazı şairlerin ise yabancılaşma konusunu din/dinler üzerinden işledikleri görülmektedir. Dine/dinlere karşı olumsuz bir bakış açısının ve eleştirel yaklaşımın mevcut olduğu şiir metinlerinde, şairler dine/dinlere karşı yabancılaşmalarındaki faktörleri de izah etmektedirler.

⁴⁴⁰ Oktay Taftalı, “Bugün Biri Ölümlü Adam” (Kan Geleneği), *Sivil Aşk Yoktur, (Şiirler 1980-1999)*, s. 24.

⁴⁴¹ Akgün Akova, “Sonbahar Yaprakları”, *Pepetye*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 80.

⁴⁴² Birhan Keskin, “Firdevs Teyze”, *Fakir Kene*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 19.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Mûnis Fâik Ozansoy'a aittir. Şair, "Yakınma" adlı şiirinde, dinlere karşı yabancılaşmasının altında yatan temel sebebi şöyle dile getirmektedir:

*"Tevfik Fikret de yakınmış
Sana, Tanrım benim gibi.
Onca senin ahlâkınımış
Bütün suçların sebebi.*

*'Din şehit ister, gök kurban
Taçlar, bayraklar, ordular
Her zaman her tarafta kan
Buna kimin ne hakkı var?'*

*Bu kadar vahşeti ben de
Anlamıyorum doğrusu
Dinse, artık emretsen de
Bu kan ve barut kokusu.*

[...]

*Şairin hakkı var, Tanrım
Güçlü ezmekte, güçsüzü
Günah da olsa sorarım:
Bu mu dinlerin iç yüzü?*

*Kimi gazâ der adına
Kimi haçlı kutsal sefer
Ana baba evladına
Gazilik, şehitlik diler..*

*İkisi de aynı vahşet
Öldürmek, öldürülmek de
Resmîleşmekle cinayet
Kutsallaşamaz elbette."⁴⁴³*

Öznenin Allah inancının olduğu fakat dinlere karşı ciddi bir yabancılaşma içerisinde bulunduğu muhakkaktır. Öyle ki Tevfik Fikret'in "Tarih-i Kadim" ve "Tarih-i Kadim'e Zeyl" şiirlerini referans olarak gösteren ve Fikret'le aynı duyguları paylaştığını ifade eden şiir öznesinin karşı çıktığı ya da kabul etmediği gerçek, din uğruna verilen savaşlar ve din adına dökülen kanlardır. Bu eylemleri bir vahşet, bir cinayet olarak gören şiirdeki özne, dinî gerekçelerle kan dökmenin kutsal sayılmasına karşı çıkmakta; Allah katında kıymetli olduğuna inanılan gazilik, şehitlik gibi mertebeleri kendi çocukları için dileyen anne babaları anlamakta güçlük çekmektedir. Dinlerin iç yüzünün bu olduğuna

⁴⁴³ Mûnis Fâik Ozansoy, "Yakınma", *Yakınma*, Hisar Yayınları, Ankara, 1968, s. 22.

inanmak istemeyen şiirdeki özne, Tanrı'ya bu konuda yakarmakta ve buna bir son vermesini niyaz etmektedir.

Ozansoy gibi, Tarık Günersel de dine karşı olumsuz bir bakış açısına sahiptir. Şair “Son An” adlı şiirinde, insanların dine ve tîne yükledikleri anlamları ironik bir dille şöyle eleştirmektedir:

*“kin din san sen
tine kin
din kin san sen
kana kan son san sen
kin kan
tine kin son san sen
kiniminim iniminim kiniminim iniminim
kinimim
kini tin san sen
insan san sen
kin ki kan kin
kini din san sen
kin tine kene kin tine kene kin yine kene
dini kin san sen
kin kene yine
kin kene tine
kin
kin
mi
din”⁴⁴⁴*

Şiirde, din ile kinin, tin ile kinin ve din ile kanın ayrılmaz bir bütün olduğuna inanan insanların tarih boyunca bu birliktelik doğrultusunda işledikleri suçlar ve gerçekleştirdikleri vahşetler, “kin midir din” sorusuyla eleştirilmektedir. Şiirdeki özne, farklı dinlere mensup insanların birbirlerine kin gütmesine, tin (burada tin ile muhtemelen yaratıcı, her şeyin özü yani Tanrı kastedilmektedir) ve din uğruna birbirlerini katletmesine karşı çıkmaktadır.

İlhan Berk ise dine karşı hissettiği yabancılaşmayı, “Şairin Kanı” adlı şiirinde, İslam dininin kutsal kitabı olan Kur’ân-ı Kerîm üzerinden vermektedir:

⁴⁴⁴ Tarık Günersel, “Son An” (Zaman Denen Oyuncak (Mozaik) X+5, sır), İzler, *Toplu Şiirler (1966-2006)*, YKY, İstanbul, 2006, s.355.

“Kur’an, onca şiir yüküne karşın, korku kitabıdır sanki. Cehennem ikide bir önümüze sürülür. Bağışlamaya da pek yer verilmez. Ya tenin kayganlığı? O hiç bilinmek istenmez. Peki ya şairler? “Şairlere gelince, onların ardına yalnız sapıklar düşer.” (Ayet, 224)

“Görmüyor musun, onlar her alanda aşırı giderler.” (Ayet, 225)”⁴⁴⁵

Özne, Kur’ân’ın şiirsel ve etkileyici bir dile sahip olmasına karşın bir korku kitabı olduğunu düşünmektedir. Çünkü özneye göre kutsal kitap ceza üzerine kuruludur ve insan daima cehennemle tehdit edilmektedir. Öyle ki Kur’ân’da da zayıf bir yaradılışa sahip olduğu çoğu ayette belirtilen insanın tensel zevklerine kapılması ve nefsi doğrultusunda hareket etmesi bağışlanmamaktadır. Bunun bir çelişki olduğunu düşünen öznenin en büyük hayreti, şiir diliyle oluşturulduğunu düşündüğü Kur’ân’ın (Şu’arâ suresi 224. ve 225. Ayetlerine yer vermiştir.) şairleri ötekileştirmesi, dışlaması ve onların ardından gidenleri sapıklıkla suçlamasıdır.

Can Yücel de dine karşı yabancılaşmayı şiirlerinde sıklıkla işleyen şairlerimizdendir. Yücel “Soruşturma” adlı şiirinde cennetten kovulmayı ironik bir dille şöyle dile getirmektedir:

*“Âdem, cennet-alâda Havva ile zinâdan
Hüküm giyip sürülmüş dünyaya
Pekiy, Cengiz’in geçen Pazar Göztepe Doğumevi’nde
Dünyaya gelen oğlu Osman’ın
Öbür taraftaki vukuatı nedir acaba?”⁴⁴⁶*

Özne, Âdem ile Havva’nın cennetten kovulmasına sebep olan ilk günahın, inanılan aksine, zinâ olduğunu söylemekte ve bu yüzden Tanrı’nın tüm insanları bu zina yüzünden dünyaya sürgün ettiğini ima etmektedir. Semavî dinlerin ortak bir kıssası olan cennetten kovulmayı ironikleştiren özne, yeni doğan bir bebeğin bile bu suçtan neden sorumlu tutulduğuna anlam veremez ve bu durumu mantıksız bulur.

Yücel “Ramazan” adlı şiirinde “İftar vakti intihar ederse adam/ Orucu bozulur mu?”⁴⁴⁷ dizleriyle İslamın farzlarından olan orucu nelerin bozup bozmadığıyla ilgili yüzyıllardır süren kimi tartışmaları da dikkate alarak alaya almaktadır. İntiharın en büyük

⁴⁴⁵ İlhan Berk, “Şairin Kanı”, *Akşama Doğru, Toplu Şiirler III (1984-2005)*, YKY, İstanbul, 2013, s.136.

⁴⁴⁶ Can Yücel, “Soruşturma”, *Gökyokuş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s.12.

⁴⁴⁷ Can Yücel, “Ramazan”, *Seke Seke*, Doğan Kitap, İstanbul, 2003, s. 58.

günahlardan biri sayıldığını bilen özne, iftar vakti gibi kutsal bir zaman diliminde intihar etme düşüncesini ortaya atması dine yabancılaşmanın ilginç bir söylemidir.

Ece Ayhan ise dine karşı yabancılaşmayı, kimi şiirlerinde dinsel ve kutsal sayılan öğeleri alaya alarak ve karikatürize ederek işlemektedir. Şair “Beyaz Rus Kadın” adlı şiirinde, “*Üç masa ötede Bafra içen bir tanrı/ bacak bacak üstüne atmış*”⁴⁴⁸ dizelerinde Tanrı’yı insanlaştırarak kutsallığını alaya almakta, O’nu sıradanlaştırmaktadır. “Vedha’lardan Birinde” adlı şiirinin I. kısmında “*Vedha’lardan birinde Musa kumar oynuyor/ Peygamberlik bir meslek oldu*”⁴⁴⁹ dizeleriyle peygamberlik makamının kutsallığına karşı çıkararak Musa’yı kumarbaz, peygamberliğin ise meslek hâline geldiğini söylemektedir. “Denizkızı Eftelya” adlı şiirinde ise “*hiç soyutlanmamış ırmaklarda boğuluyor İbrahim/ İsmail soda içen kalabalıklara doğru cumhuriyet olmuş/ anlamıyorum şey yani İshak bakır kaplarda bakır tokmak*”⁴⁵⁰ dizelerinde semavî dinler için kutsal kabul edilen ve Allah’ın elçisi olduğuna inanılan peygamberleri, İbrahim, İsmail ve İshak’ı, bu özelliklerinden soyutlamaktadır.⁴⁵¹

Özdemir İnce ise “Keskindoreke Fındıfıfalava” başlıklı 38. şiirinde dine yabancılaşmayı, semavî dinlerin kutsalı kabul edilen günleri dışlayarak şöyle işlenmektedir:

*“Müslüman cuma
Musevi cumartesi
Hıristiyan pazar.*

*Varsın onların olsun
cuma, cumartesi, pazar,*

*ama haftanın öteki günleri benim
ama haftanın dört günü bizim.”*⁴⁵²

⁴⁴⁸ Ece Ayhan, “Beyaz Rus Kadın” (İlk Şiirler), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014, s.12.

⁴⁴⁹ Ece Ayhan, “Vedha’ların Birinde I-Kumarcı Musa” (İlk Şiirler), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, s.13.

⁴⁵⁰ Ece Ayhan, “Denizkızı Eftelya” (Kınar Hanımın Denizleri), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, s.50.

⁴⁵¹ Ece Ayhan’ın “Akdeniz Pencereleri”, “Kocaman Putumuz Harmonie”, “Kanto Ağacı”, “Ortodoksluklar -XXI” gibi şiirlerinde de Musa, İbrahim, Yusuf ve Davut peygamberler isim olarak zikredilmekte ve benzer bir biçimde kutsallıktan soyutlanarak ele alınmaktadır.

⁴⁵² Özdemir İnce, “Keskindoreke Fındıfıfalava” (Keskindoreke Fındıfıfalava), *Şaman Sözü, Toplu Şiirler 4*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 233.

Özne; Müslüman cuma, Musevî cumartesi ve Hristiyan pazar olarak nitelediği haftanın üç gününe karşı yabancılaşmıştır. Ötekileştirdiği bu günleri kendi günleri olarak görmemekte; dışlamaktadır. Öyle ki özne şiirin devamında, “*Öldüğümde üç gün gömmeyin beni/ Cuma, Cumartesi, Pazar/ güneşin altında tozlansın bedenim*”⁴⁵³ diyecek kadar Tanrı’ya ve dine yabancılaşmıştır. Nitekim “*öldüğümde üç gün gömmeyin beni*” dizesine şu dipnotu da eklemiştir: “*Vasiyettir: yasa uygun olursa cesedim yakıla; külün bir yarısı Mersin/Narlıkuyu’da, öteki yarısı Bodrum/Gündoğan’da denize savrula*”.⁴⁵⁴

Ahmet Telli ise “Köy Öğretmeninin Günlüğü-2/Bir Müridin Gizli Defteri” genel başlığındaki “bahar hayata doğuruyor beni” adlı şiirinde, Tanrı’ya ve dine yabancılaşma meselesini “yaşamak” üzerinden ele almaktadır. Şiirin ilk kümesinde yaşamın ortaya çıkışı ironik bir biçimde şöyle verilmektedir:

*“Derler ki yaşamak denilen çılglık
çıldırmasıyla yaratıldı tanrının
ve bu yüzden yılanların
çengel dilindeki ıslık
en güzel marşı insanlığımızın
hiç düşmedi kavruk dudaklarımızdan”*⁴⁵⁵

Anlatıcı, Tanrı’nın çıldırması veya Tanrı’nın kendine yabancılaşmasıyla birlikte insanı yaratıp kendine kul olması için ona hayat verdiğini ifade etmektedir. Ancak Âdem ile Havva’nın O’nun sözünden çıkıp şeytana uyması, aslında özgürce, gönüllerince “yaşama” istekleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu yüzden de cennetten kovulup dünyaya sürgün edilen insan için yılanların çengel dilindeki ıslık şeytanı (Çoğu inançta yılan şeytanla özdeşleştirilmiştir.) ve ilk karşı çıkışı/başkaldırılı hatırlatmakta, bu yüzden de özneye göre bu ses, insanlığın en güzel marşı olduğunu düşündürmektedir. Özneye göre, insanın nefesine göre yaşamasını ve kendi sözünden çıkmasını kabullenemeyen Tanrı, insanın dilediğince yaşamasına karşı büyük öfke duymaktadır. Şiirin diğer kümelerinde bu husus şöyle dile getirilmektedir:

*“Önce tapınaklar kurulmuş
tapınaklar için boğazlanmış*

⁴⁵³ Özdemir İnce, “Keskindoreke Fındıfalava” (Keskindoreke Fındıfalava), *Şaman Sözü, Toplu Şiirler* 4, s. 233.

⁴⁵⁴ Özdemir İnce, “Keskindoreke Fındıfalava” (Keskindoreke Fındıfalava), *Şaman Sözü, Toplu Şiirler* 4, s. 233.

⁴⁵⁵ Ahmet Telli, “bahar hayata doğuruyor beni”, (Yangın Yılları) *Veda Divanı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, s. 698.

*diri diri gömülmüş çocuklar
En sonunda biz gelmişiz ve tanrının
yargı saati diyorlar hangi tapınağa koşsak
Bağışlanmayan günahlar örmüşüz başımıza*

*Ölümün tapınak kokulu şiirlerini okuyoruz
çünkü yaşamak en büyük günah
diyor tanrısal olan ne varsa
Ve ah!
yaşamanın bir izmarit gibi koktuğunu söylüyor
oysa bahar kadar anlamlı ve güzel, biliyoruz.”⁴⁵⁶*

Özne iki hususta Tanrı’ya ve dine karşı yabancılaşma içerisinde olduğunu söylemektedir. Bunlardan ilki, yüzyıllar boyunca Tanrı adına inşa edilen tapınaklarda yine O’nun adına çocukların ya vahşice katledilerek ya da diri diri gömülerek kurban verilmiş olduğu gerçeğidir. İkincisi ise semavî dinlerin bu dünyanın gelip geçici olduğu, aslolanın ahiret yaşantısı olduğu inancından hareketle bu dünyaya ve bu dünya yaşamına gönülden bağlanmanın ve dilediğince yaşamının yasak olduğuna ve kıyamet saatinde bunun cezalandırılacağına dair uyarılarıdır. Tanrı’nın insanın gönlünce yaşamasını ve bu dünyaya bağlanmasını günah saydığını dinler vasıtasıyla ilettiğini düşünen özne, bunun aksine yaşamının bahar kadar anlamlı ve güzel olduğuna inanmaktadır. Yabancılaştığı Tanrı ve dine karşı ise özne, “*Tanrıya değil bahara tapıyorum şimdi*” demektedir.⁴⁵⁷

Dine karşı yabancılaşmanın en sert anlatıldığı şiirlerden biri İsmail Uyaroğlu’nun “Kıyas-ı Enbiya-i Şuara”dır. İnanç bazında ciddi bir yabancılaşmanın söz konusu olduğu şiirde özne, birer acemi şair olarak nitelediği Hz. İsa’yı, Hz. Musa’yı, Hz. Davut’u ve Hz. Muhammed’i şöyle anlatmaktadır:

*“Usta peygamberdi hepsi de
Ama acemi şair
İsa, Musa, Davud, Muhammed
Yine de kitapları
Yeni basımlar yapar, bütün dillere çevrilir*

*Biri kitapsızdır aslında
Onun yerine çömezleri yazdı İncil’i
Matta, Markos, Luka, Yuhanna*

⁴⁵⁶ Ahmet Telli, “bahar hayata doğuruyor beni”, (Yangın Yılları) *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, s. 698-699.

⁴⁵⁷ Ahmet Telli, “bahar hayata doğuruyor beni”, (Yangın Yılları) *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, s. 698-699.

*ve hepsi de başka başka şeyler anlattı
Aynı müstear adla: İsa*

*Musa gezgin bir şairdi
Takıp kavmini peşine dolaştı durdu
Bula bula on dize buldu yalnız, Tur'da
Geri kalanını kitabının
Kimse bilmiyor kim uydurdu*

*En şanssızları Davud'dur fakat
Kendi kitabında başka biri
Ki oğlu denir, şu Belkıs'ın Süleyman
Bin karılı Süleyman, yedi yüzü nikâhlı
Gölgede bıraktı bütün mezmurlarını
Tek şiirle, hem de erotik:
Neşideler Neşidesi*

*Muhammed Kuran'da aklına geleni söyledi
Ne konu, ne kurgu, üstelik kırk yaşında
Beceremeyince de şiiri
Şairlere sapıklar uyar, deyip
Lanetledi bütün şairleri*

*İsa, Musa, Davud, Muhammed
Usta peygamberdi hepsi de
Ama acemi şair
Sebepe buna biraz da
Tanrı'dır tabii, o ulu acemidir.”⁴⁵⁸*

Şiirde anlatıcı, İncil, Tevrat, Zebur ve Kur'ân-ı Kerîm'in (kutsal kitapların) insan tasavvurundan çıkmış kurgu ürünleri olduğuna inanmakta; yazılanların şiirsel metinler olduğunu düşünmekte ve kitap sahibi peygamberleri ise acemi şairler olarak nitelemekte ve alaya almaktadır. Hristiyanlığın dört kitabını (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) İsa müstearını kullanarak dört farklı kişinin (havarinin) kaleme aldığını, Hz. Musa'nın ancak on dizeyi bir araya getirebildiğini ve diğer kısımların başkaları tarafından uydurulduğunu, Hz. Davut'un şansız olduğunu, çünkü Kitab-ı Mukaddes'e dahil edilen ve Süleyman tarafından yazılan kısımların hem erotik hem de daha ilgi çekici olduğunu ve Hz. Muhammed'in ise hem kurgusal ve konusal olarak kusurlu bir kitap yazıp hem de acemiliği yüzünden kıskandığı şairleri lanetlediğini söylemektedir. Tüm bunlara rağmen anlatıcı, en acemi şairin ise Tanrı olduğu kanısındadır.

⁴⁵⁸ İsmail Uyaroğlu, “Kıyas-ı Enbiya-i Şuara” (Şiir...Ölümcül Yolculuğun Senin), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s. ekle

Tanrı'ya ve dine yabancılaşma konusu kimi zaman metafizik ögeler üzerinden şiir metinlerinde işlendiği görülmektedir. Konuyla ilgili ilk örneklerimiz Ece Ayhan'a aittir. "Mor Külhani" adlı şiirinde, "Dirim kısa ölüm uzundur cehennete derhâl abiler"⁴⁵⁹ dizesinde kullandığı "cehennet" sözcüğüyle Ece Ayhan, cennet ve cehennem sözcüklerini sentezleyerek ahiret yaşamının varlığını alaya almaktadır. Öyle ki "Destemona-Othello" adlı şiirinde, yine aynı sözcüğü kullanarak bu kez metafiziğe ve semavî dinlerin ahiret yaşamına karşı yabancılaşmasını şöyle dile getirmektedir:

1. "Dile benden ne dilersem!" dense sözgelimi
Bir düş – masalın son kapısında
Ölüm taburesi ya da teneşir taşı yani

2. İşte ancak o zaman belki
Bir palavrayla avunmak istemediğim için
"Cehennet!" diye fırlama fırlama sabuklardım

3. Çünkü her bir şey fizik-kimya iç içedir
Koyduğumun bu dünyada
Birbirine kenetlenmiş bir çift gibi sivil ve sivil

4. İnsankızı ya da insanoğlu Desdemona-Othello!
Haydi bre!"⁴⁶⁰

Özne, ölüm anında bile (burada asılarak infaz edildiğinde ya da eceliyle öldüğü takdirde) ona cennet mi cehennem mi diye sorulsa dahi, cevabının cehennet olacağını söyleyerek yine başkaldıracağını ifade etmektedir. Palavra olarak gördüğü öteki yaşamın (Tanrısal olan her şeyin) varlığına asla inanmayan ve buna yabancı olan özne, metafiziği dışlamaktadır ve yalnızca materyalist bir dünya görüşüne sahiptir.

Orhan Alkaya da "Bu Kitabın Sonsözü" adlı şiirinde, tıpkı Ece Ayhan gibi, ahiret inancına karşı yabancılığını şöyle dile getirmektedir:

"ceza günü nedir, bilir misin?" dediler;
o sıra aynıydım. sordum-nedir ceza günü?
bir hiçlikmişim ve emir o'nunmuş.
o gün ilk kez bir kitabı geri çevirdim. "⁴⁶¹

⁴⁵⁹ Ece Ayhan, "Mor Külhani" (Devlet ve Tabiat Yada Orta İkidem Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler), *Bütün Yort Savul'lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, s.124.

⁴⁶⁰ Ece Ayhan, "Destemona-Othello" (Son Şiirler), *Bütün Yort Savul'lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, s.254.

⁴⁶¹ Orhan Alkaya, "Bu Kitabın Sonsözü", *A! Etika*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s. 67.

Alıntıda şair, Kur'ân-ı Kerîm'in İnfîtâr Sûresi'nin 18. ayetinde geçen “*Ceza günü nedir, bilir misin?*” ifadesine telmihte bulunmaktadır. Bu ayet üzerine şiirdeki özne, Tanrı'nın ahiret gününde kullarına hesap soracağına, bu doğrultuda ceza ya da mükâfat vereceğine dair inancı yok sayarak/olumsuzlayarak ilk kez bir kitabı (Kur'ân-ı Kerîm'i) okumayı bıraktığını ifade etmektedir.

Tarık Günersel ise dine karşı yabancılaşmayı, “akşamüstü düşünceleri” adlı şiirinde, kıldan ince kılıçtan kesin olduğu söylenen ve cennete gitmek için geçilmesi zorunlu olan ve cehennem üzerine kurulu olduğuna inanılan “sırat köprüsü” üzerinden şöyle vermektedir:

“*sırat köprüsünü kim - -
se kim
çıkart bunları kafandan
çıkart bunları
fırlat
at
giden gelen
gören
yok
bir şu hayat
öncesi ve sonrası olmayan
ve işte ortada olan*”⁴⁶²

Özne, aklına bir an olsa da takılan ve öteki yaşama ait bir metafizik unsur olan sırat köprüsünün varlığını reddetmektedir. Çünkü özne, olup olmadığı bilinmeyen bu köprüyü düşünmenin daha doğrusu inancın öne sürdüklerini düşünmenin insanı bu dünyaya yabancılaştırdığına inanmaktadır. Özneye göre yalnızca şu dünyada yaşanan hayat salt gerçektir ve öncesi de sonrası da budur.

Ataol Behramoğlu da “Ad Yok Şiirin” adlı şiirinde, doğa ötesi tüm öğeleri şöyle dışlamaktadır:

“*Hayale, düşe, doğa ötesine karnım tok
Cine, periye, tanrıya, iblise karnım tok
Adam gibi yaşadım şu dünyada diyebilsem bir gün
Gerisine karnım tok*”⁴⁶³

⁴⁶² Tarık Günersel, “akşamüstü düşünceleri” (13-19 Yaş Şiirleri), İzler, *Toplu Şiirler (1966-2006)*, s.50-51.

⁴⁶³ Ataol Behramoğlu, “Ad Yok Şiirin” (Dörtlükler), *Kızıma Mektuplar, Toplu Şiirler 3*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 24.

Özne, insanın hayal gücünün ürünleri olarak gördüğü cin, peri, tanrı, ve iblisi yaşamından dışlamakta ve yok saymakta; asıl gerçeğin bu dünyada “adam gibi yaşamak”tan ibaret olduğunu düşünmektedir.

2.2. BİTMEYEN KAVGA: İNSANIN DOĞAYA YABANCILAŞMASININ ŞİİRE YANSIMALARI

İnsanın yeryüzü serüvenindeki ilk yabancılaşma hadisesini insan–doğa arasındaki ilişkide aramızda mümkündür. Başlangıçta doğa ile iç içe, onun karşısında güçsüz ve aciz, aynı zamanda onun kendisine sunduğu nimetlere bağımlı bir yaşam süren insan, doğayla aktif bir iletişime sahiptir. Ancak önceleri doğayla uyum içinde yaşamak zorunluluğuna inanan ve hatta ona kudsiyet atfeden insanın zamanla doğaya hâkim olma içgüdüleri ve ondan üstün olma arzusu, “*kendini doğanın bir parçası olarak değil; yazgısı, onu egemenliğine almak ve yenmek olan bir dış güç olarak*” görmesine sebebiyet vermiştir.⁴⁶⁴ Nitekim karşıt bir güç olarak gördüğü doğaya meydan okuması ve ekosistemin organik bir parçası olduğu gerçeğini zamanla yadsıyarak kendini doğanın mutlak hâkimi olduğuna inandırması, insanın doğadan uzaklaşarak gittikçe ona yabancılaşmasına zemin hazırlamıştır.

İnsanın tarih boyunca bilgi ve becerilerinin gelişmesi ve teknolojiye kaydettiği başarıları, doğaya istediği şekilde müdahale etmesine, ondan istediği ölçüde yararlanmasına ve hatta onu nesneleştirmesine ve/veya evcilleştirmesine olanak sağlamıştır. Dahası bu süreçte, insanın kendi emeğinin ürünleriyle kendine bir “yapay doğa” (kültür) meydana getirmesi, maddi kültür unsurlarını yaşamının merkezine koyması ve onları doğadan üstün tutması da bu yabancılaşmanın bir diğer yönünü teşkil etmektedir.

İnsan merkezli anlayışın egemen olduğu ve tamamıyla onun ihtiyaçları üzerinden şekillenen modern çağda, “*sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte artan bilgi ve becerilerimizle, daha önce bizden bağımsız olarak algıladığımız doğa artık tamamen bize bağımlı, yönettiğimiz ve yönlendirdiğimiz bir araca dönüşmüştür.*”⁴⁶⁵ Bu dönüşüm, “*doğanın insanın emrine sunulmuş ve her türlü tüketilebilecek bir ürünmüş gibi*

⁴⁶⁴ E. F. Schumacher, “*Küçük Güzeldir, Önceliği İnsana Veren Bir Ekonomi Anlayışı*”, (Çev: Osman Çetin Deniztekin), Varlık Yayınları, İstanbul, 2010, s. 10.

⁴⁶⁵ Arzu Maltaş, “*Ekoloji Ekseninde İnsan-Doğa İlişkisi ve Özne Sorunu*”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (17), 2015, s.3.

değerlendirilmesi”ne⁴⁶⁶ sebep olmuş ve bu, akıl almaz bir sömürüyü, bitmek bilmeyen bir talanı ve dönüşü olmayan bir tahribatı beraberinde getirmiştir. Hâsılı, “*avcı toplayıcı topluluklardan tarıma dayalı bir ekonomiye geçiş, gelişen tarım ve ticaretin ardından kitlesel üretime geçiş, doğa insan ilişkileri arasında bir asimetri oluşturarak dünyanın adeta yağmalanmasına neden olmuştur.*”⁴⁶⁷ Doğaya karşı bu olumsuz tutumun ve müdahalenin sonucunda, Umberto Eco’nun da ifade ettiği gibi, “*kırsal kesimde ormanların yok edildiğine, birçok ürünün ekimine son verildiğine, su, hava ve yeşil alanların kirletildiğine, belli hayvan türlerinin neslinin tükendiğine vb.*” tanık olmaktayız.⁴⁶⁸

İşte doğadan tarihe geçişle başlayan ve insan-doğa arasındaki karşılıklı ilişkinin belki de en dikkat çekici ve trajik yanı olan insanın doğaya yabancılaşma hadisesini, 1950 sonrası şiir metinlerinde çeşitli örnekleriyle görmemiz mümkündür. Şairler kimi zaman insanın doğadan kopuş hikâyesini şiirselleştirerek, kimi zaman ormanların ve ağaçların çeşitli amaçlar uğruna fütursuzca katledilmesini eleştirerek, kimi zaman kente odaklanıp başta betonlaşma olmak üzere insanın şehirlerde tabiata verdiği zararları gözler önüne sererek, kimi zamansa hayvan hakları ihlallerine dikkat çekerek doğaya yabancılaşmanın farklı biçimlerini metinlerine yansıtmışlardır. Bu bölümde doğaya yabancılaşmanın tezahürleri, alt başlıklar hâlinde tek tek ele alınıp incelenecektir.

2.2.1. Doğaya Yabancılaşan İnsan

İnsanın doğaya yabancılaşma meselesini özel bir problem olarak ele alarak şiirinde en vurgulu işleyen şairimiz Melih Cevdet Anday’dır. Anday’ın “Kolları Bağlı Odysseus” adlı şiirini konumuzla ilgili ayrı bir alt başlıkta ve ilk örnek olarak incelememizin temel sebebi, şairin insanın doğaya yabancılaşmasını şiirinin odağına yerleştirmesi ve şiirde bu yabancılaşma sürecini genel hatlarıyla işlemesidir. İlâveten “Kitaba Ek” kısmında, şiirsel anlatıma geçmeden önce “*insanın doğa ile ilişkileri, insanın doğaya topluma, kendine yabancılaşması, bu yabancılaşmaktan kurtulmak için giriştiği savaş, tuttuğu ve tutması*

⁴⁶⁶ Fikri Gül, “İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 2013, s. 18.

⁴⁶⁷ Fikret Birdişi, “Çevreye Metaekolojik Yaklaşım ve Doğada Karşılıklı Dayanışma İlkesi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, (9), 2014, s. 28.

⁴⁶⁸ Vehbi Bayhan, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, s.7.

gereken yollar”la⁴⁶⁹ ilgili birçok yazar ve ozanın kitaplarından yararlandığının da altını çizen Anday, konuya ne kadar bilinçli bir biçimde yaklaştığını da ifade etmiş olmaktadır.

Şairin “Kolları Bağlı Odysseus” adlı mitolojik öğelerle bezediği uzun şiirinin ilk üç bölümü insan-doğa ilişkisi üzerinden şekillenmektedir. Yaratılışın anlatıldığı ilk bölümde, doğayla ve doğanın tüm öğeleriyle (hayvanlar, bitkiler vb.) tam bir uyum içinde yaşamını sürdüren insan, bu hâliyle doğanın bir parçası ve doğa ananın bir evladı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak doğayla iç içe ve mükemmel bir uyum içinde yaşayan “çocuk” insan büyüdükçe annesinden (doğadan) ayrılmak için büyük bir istek duyar. Nitekim şiirin 2. bölümünün 1. kısmı, “çocuk” insanın yetişkinliğe adım atmasıyla doğadan kopuşunu, başka bir deyişle insanın doğaya yabancılaşma hadisesinin başlangıcını içermektedir:

*“Büyüdük çocukluğumuzdan
Büyüdük tarihe usulca
Biz bir yana, doğa bir yana
Doğanın yanında bir başka doğa
Karşıdan bize gözlerimiz mi bakan?
Ve güneş altındaki ölümlü tanrılara
Hâlâ şaşkınlık içindeki yonutlarda
Susar doğadan ayrı düşmüş insan
İnsanın boşluğunda doğa”⁴⁷⁰*

Şiirde Anday, insanlık tarihini/medeniyet tarihini, insanın doğadan uzaklaşma ve ona yabancılaşma tarihi olarak göstermektedir. Anday’a göre tarih boyunca “usulca” gelişen/ilerleyen insan, bilgi ve becerilerini geliştirmiş, teknolojiye büyük başarılar kaydetmiş ve dahası “doğanın yanında bir başka doğa” olarak ifade ettiği kültürü meydana getirmiştir. Doğadan tarihe doğru gerçekleşen bu akışta insan, kendi yolunu çizerken doğayı yanında değil, aksine onu kendinin karşısında bir güç olarak görmüştür. Ancak bu yabancılaşma insanın bir nevi kendine/kendi özüne yabancılaşmasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim insan hem bu ayrılışın şaşkınlığını taşımakta hem de bu yabancılaşmanın kendinde yarattığı derin ve büyük boşluğu hâlâ hissetmektedir.

Şiirin 2. bölümünün 2. kısmında, “*Belli değil biz mi, doğa mı / Kimdi bu ayrılığı isteyen*”⁴⁷¹ dizeleriyle insan-doğa arasında vuku bulan bu ayrılığın, bu kopuşun dahası bu yabancılaşmanın başlangıç sebebinin bilinemeyeceği vurgulanmaktadır. Çünkü şiirin 2.

⁴⁶⁹ Melih Cevdet Anday, “Kitaba Ek”, *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2016, s. 166.

⁴⁷⁰ Melih Cevdet Anday, “Kolları Bağlı Odysseus”, *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, s. 153.

⁴⁷¹ Melih Cevdet Anday, “Kolları Bağlı Odysseus”, *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, s. 154.

bölümünün 3. kısmında, bu ayrılığın “bir anda, kaşla göz arasında” gerçekleştiği belirtilmektedir.

Şiirin 2. bölümünün 6. kısmında, doğaya yabancı bir yaşamı sürdürmeye çalışan insanın, daha önce doğayla kendisi arasındaki mükemmel uyuma benzer bir düzeni inşa ettiği medeniyet içinde yakalayamadığı üzerinde durulmaktadır. Doğal olandan uzaklaşıp “yapay” olanla bir düzen kurmaya ve yaşamında çevresiyle istikrarlı bir devamlılık sağlamaya çabalayan insanın dengesinin alt üst olmuş olduğu görülür. Bunun sonucu olarak da oradan oraya sürüklenen ve yaşadığı dünyada koyu bir yalnızlık çeken insan, karşımıza şu şekilde çıkmaktadır :

*“Bağlantısız bir düzende ordan oraya
Koştukça artıyordu yalnızlığım
Bir dinothorium’un gözünden baktım
Kendime-Ne çılgınlık!- yabancı ve uzak”⁴⁷²*

Şairin yukarıdaki dizelerde “dinothorium” sözcüğünü kullanması ilgi çekici ve hayli anlamlıdır. Tarih öncesi çağda yaşadığı düşünülen ve bugünkü fil familyasının en eski üyesi olarak değerlendirilen dinothorium, günümüzde yaşayan bir memeli değildir. Şiir öznesi, şayet bir dinothorium gözünden bugünkü insana bakabilse, insanın ilk hâlienden eser kalmadığı için büyük bir şaşkınlık yaşayacağını ifade etmektedir. Çünkü bu şaşkınlığın temelinde tarih boyunca insanın doğaya ne kadar yabancılaşmış olduğu gerçeği yatmaktadır. Dinothorium gözünden kendine bakan ve dehşete düşen insan, yalnızca doğaya yabancılaşmakla kalmadığını, gittikçe köklerinde var olan insani doğasından da uzaklaşmış olduğunu görmektedir. Nitekim şiir öznesi insanlığın bu hâlinin ve bu gidişatın bir çılgınlık, bir delilik olduğunu düşünmektedir.

Şiirin devam eden 3. bölümünün 1. kısmında Anday bu kez, doğaya yabancılaşan insanın doğaya bakışının zamanla nasıl ve ne yönde değiştiği konusu üzerinde durmakta; insanlığın son durumuna dair şu tespitlerde bulunmaktadır:

*“Us iki akımlıdır. Ben doğayı
Nesneleştirdim ve sayılarını
Buldum. Şimdi ne olacak idiyse
Her şey onun zorunu içindedir.
Ağaca yeşil bakmak lazım
Yan yana getirmeli yedi rengi
Sessizliği yoğunlaştırmalı ki
Yeri katılaştırsın ayaklarım...”*

⁴⁷² Melih Cevdet Anday, “Kolları Bağlı Odysseus”, *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, s. 155.

*Ey bilinç! Sevgim de, hüznüm de
Eski bir zamandan gelmedir
Şimdi saltanatımda yapayalnızım..⁴⁷³*

Doğadan tarihe geçen insan tamamen aklıyla hareket etmiş ve bu sayede her şeye hükmedeceğine kendini inandırmıştır. Dahası kendi yaşamında her şeyin matematiksel hesabını yapabildiği gibi doğayı da sayılara indirgeyerek onun mantıksal bir denklemini kurup çözebileceğini düşünmüştür. Çünkü “özne” insan için kendisi dışındaki her şey nesnedir ve doğayı da bu bakış açısıyla değerlendirip nesneleştirmiştir. Nitekim bunu başarmıştır da. Ancak etrafındaki dünyayı şekillendirme ve doğayı yeniden biçimlendirme isteği doğal sistemi bozduğu için insan büyük bir ekolojik çöküşle karşı karşıya kalmıştır. Dahası kendi doğallığını ve masumiyetini de bu çöküş içerisinde kaybetmiştir. Kurduğu medeniyet dairesi içindeki hükümdarlığında yapayalnız ve çaresizdir; geçmişe, doğayla uyum içinde yaşadığı o zamanı düşleyerek, büyük bir özlem duymaktadır.

2.2.2. Rant ve Sömürü Düzeni Odağında Çevre Tahribatına Yabancılaşma

İnceleme kapsamımızda olan şiirlerde, doğaya yabancılaşmanın somut görünümleri olarak karşımıza çıkan konulardan bir diğeri, insanın doymak bilmez hırsı karşısında yenilmiş ve tahrip edilmiş doğa gerçeğidir. Bu acı gerçek şairler tarafından ciddi bir problem olarak ele alınmış ve insanın doğaya yabancılaşması, rant ve sömürü düzeninin/politikalarının eleştirisi ve bununla ilintili olarak çevre tahribatı üzerinden metinlere yansıtılmıştır.

Konuya ait ilk örnek Salâh Birsal'e aittir. Birsal “Yeni Sis” adlı şiirinde rant uğruna doğanın insan eliyle tahrip edilerek yok edilmesini şu çarpıcı dizelerle dile getirmektedir :

*“Doğa sizin için değil sümsükler içindir
Haydin haydin dağları uçurun
Güzellikler size seslense de
Siz tunmayın yatağa girin
Sarı mangırlarla pamuk helvalarla
Uyuyun sabah-akşam uyuyun”⁴⁷⁴*

Şiirde “dağları uçurarak” yani dinamitleyerek dağ ekosistemini yerle bir eden “sümsükler”, rant alanları sağlamak isteyen kişilerdir. Doğanın tüm güzelliklerini, insan için faydalarını hiçe sayarak tabiata acımasızca zarar veren bu insanların

⁴⁷³ Melih Cevdet Anday, “Kolları Bağlı Odysseus”, *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, s. 158.

⁴⁷⁴ Salâh Birsal, “Yeni Sis” (Yalelli), *Köçekçeler (Bütün Şiirleri)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.225.

vurdumduymazlığının altında para kazanma hırsları yatmaktadır. Bu zalimlerin, tabiatı yalnızca onlara aitmiş gibi hoyratça kullanmalarına karşı çıkan şiir öznesi, diğerlerinin bu duruma sessiz kalmalarını bir yabancılaşma olarak görmekte ve bu sessizliğe büyük bir öfke duymaktadır.

Enver Gökçe de rant alanı açmak için doğayı katleden insanı, bu kez insan-makine işbirliğinin korkunçluğu çerçevesinde, “Rotatifler Grayderler Dozerler” adlı şiirinde şöyle anlatmaktadır:

*“Bir
Sağa
Bir
Sola
İşler
Rotatifler
Grayderler
Dozerler
Çıldırılmış
Doğa
Vuruşur
Makine
Ve
İnsanla.”⁴⁷⁵*

Şiirde, doğanın kendini korumak için makinelerin gücünü de yanına almış ve hırstan gözü dönmüş insanla olan savaşı dikkate şayandır.

Yılmaz Gruda da insanın rant alanları açmak uğruna talan ettiği doğa ananın içler acısı hâlini, “Marathon” adlı şiir kitabınının 19. şiirinde şöyle dile getirmektedir:

*“her yerde
tecavüze uğramış
anaç doğa:*

*ığlığıl
kan sızıyor
ormanından*

*parçalayarak
çekip almışlar
bor'unu/krom'unu,*

*çürüyor
dağılıyor eti*

⁴⁷⁵ Enver Gökçe, “Rotatifler Grayderler Dozerler” (Panzerler Üstümüze Kalkar), *Bütün Şiirleri*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s. 97.

*taşlaşmış
kaburgaları görünüyor*

*katran, metal
atık, alev kusuyor
gökyüzleri⁴⁷⁶*

Şiir öznesi, doğanın nimetleri olarak ifade ettiği ormanlar ve bor, krom gibi madenleri bilinçsive ve acımasızca talan edip sömüren insanı “tecavüz”le suçlamaktadır. Bu tecavüz doğanın bütünlüğünü paramparça etmiş ve büyük zarar görmesine sebep olmuştur. İnsan eliyle gerçekleşen bu tahribat neticesinde doğanın dengesi bozulmuş, gökyüzü alev kusmaya başlamış ve yeryüzü katran ve metal atık pençesinde kıvranmaya başlamıştır.

Gruda’ya benzer bir biçimde, insanın doğaya verdiği zararları, “ırza geçmek” olarak niteleyen Ahmet Erhan, “Milattan Önceki Şiirler” adlı şiirinin 11. kısmında, “*her şeyin anamalcı bir düzenin çarkına koşulduğu bu dünyada, insan Akdeniz’e gidince, ırzına geçilmiş bir kadının karşısında duyduğu o kederi duyabiliyor ancak*”⁴⁷⁷ ifadelerini kullanmaktadır. Kapitalist düzenin getirdiği rant ekonomisine tutsak olmuş insanın Akdeniz’in doğal güzelliklerini acımasızca katlettiği, şiirde büyük bir hüznle dile getirilmektedir.

İnsan doğaya yabancılaştıkça ona verdiği zararların boyutları da bir o kadar dehşet vericidir. Bu konuya özellikle dikkat çeken şairlerimizden birisi de Can Yücel’dir. Yücel, “Seke Seke” ve “Alavara” adlı şiir kitaplarında konunun çarpıcı örneklerini kendine has üslubuyla yoğurarak ele almaktadır. Yücel, rant alanları yaratma uğruna (burada özellikle yöneticilerin/idarecilerin sorumsuzluğuna dikkat çekmektedir) ormanların azalmasını ve endemik bitki türlerinin yok edilmesini “Nerde Nerde”de⁴⁷⁸; sadece Erciyes’te yetişen bazı bitki türlerinin devletin izni olmadan Amerika’ya kaçırılmasını (biyokaçakçılığı) ise “Suç Duyurusu”⁴⁷⁹ adlı şiirinde eleştirmektedir. Yücel’in en büyük eleştirisi ise maddi kazanç uğruna ülkemizdeki doğal güzelliklerin acımasızca katledilmesidir. Şair, “Alavara”

⁴⁷⁶ Yılmaz Gruda, “19”, *Marathon, Bir Uzun Koşu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s. 87.

⁴⁷⁷ Ahmet Erhan, “Milattan Önceki Şiirler 11” (Alacakaranlıktaki Ülke), *Burada Gömülüdür (Bütün Şiirleri 1. Cilt)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 100.

⁴⁷⁸ Can Yücel, “Nerde, Nerde”, *Seke Seke*, Doğan Kitap, İstanbul, 2003, s. 41.

⁴⁷⁹ Can Yücel, “Suç Duyurusu”, *Seke Seke*, s. 69.

şiiirinde termik santralin korkunçluğunu, “*Dante’nin Cehenneminden alıntı o Ören Termik Santrali*”⁴⁸⁰ benzetmesini yaparak örneklemektedir.

Yücel, toprağın insan eliyle hiç önemsenmeden zehirlenmesini ise “*Altına Hücum*” şiiirinde, Bergama’daki siyanürle altın çıkarma hadisesi üzerinden şu şekilde anlatmaktadır:

*“Siz filmlerden biliyorsunuz ya.
Kadın erkeği, erkek kadını zehirler
İşte o siyanürdür.
Ben formülü vermeyeceğim size.
Ben bütün bir beldenin zehirlenmesinden söz ediyorum.
Bergama Ege’nin pırlantası
Türkiye’nin de pırlantası
Siz beş kuruşluk altın için
Pamuğu, zeytini batıramazsınız!
Oyun şu: Siyanürü basıp toprağa
Altın cevherinin “çamurunu” götüreceksiniz.
Çamur İngiltere’ye gittiği zaman,
Ayıklanıp altın çıkarılacak.
Geride kalan ne?
Zehirlenmiş bir belde.
Bergama.
Bergama.
Ne pamuk kalacak, ne turizm.
Bre hayvanlar,
Altına hücum ediyorsunuz da,
İnsan denen altın parçası n’olacak?
Altın Türkiye’nin altını kazan hayvanlardır zaten.
Biz altın istemiyoruz.
Altın gibi buğday başaklarını istiyoruz.
Masmavi denizimizi istiyoruz.
Zehire Hayır!
Siyanüre Hayır!
Altın olan zehire hayır!
Sağlık Tanrısı Asklepion’un
Hastânesini siyanürleyemezsiniz!”⁴⁸¹*

Şiir öznesi, Bergama’da siyanürle altın çıkarmanın doğaya vereceği zararların neler olduğunu sırasıyla listelemektedir. Öyle ki tarihî ve doğal güzellikleriyle yurdumuzun önemli bir beldesi olan Bergama’da, bir çeşit zehir olan siyanürün kullanılacak olması, bölgede başta toprak olmak üzere insan dahil tüm canlıların sağlıkları açısından büyük bir tehdittir. Şair, bir zamanlar Sağlık Tanrısı Asklepion’un

⁴⁸⁰ Can Yücel, “Alavara”, *Alavara*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s. 45.

⁴⁸¹ Can Yücel, “Altına Hücum”, *Alavara*, 2008, s. 118-119.

hastanesinin bulunduğu bu yörenin (örnek manidardır) acımasızca siyanürlenmesine, topraktan denize tabiatın kirletilmesine “hayır” diyerek karşı çıkmaktadır.

Tarih boyunca insanın doğaya verdiği zararlar, ekosistemin ciddi manada bozulmasına, doğanın büyük hasar almasına sebep olmuştur. Ali Yüce “Eski Kuşlar Kurbağa Olmuş” adlı şiirinde doğa tahribatının neticelerini şöyle dile getirmektedir:

*“Her şey değişti şimdi
Su deli toprak hasta
Ne ağaç eski ağaç
Ne kuş bildiğimiz kuş
Çiçeği tanımıyor arı
Bal yapmayı unutmuş”⁴⁸²*

Görüldüğü üzere sudan toprağa ağaçtan kuşa tüm canlılar, insanın doğanın dengesini bozmasından mütevellit büyük zarar görmüşlerdir. Su kirlenmiş, toprak verimsizleşmiş ve hayvanlar kendine özgü davranış ve hislerini kaybetmişlerdir.

Doğal dengenin insan eliyle bozulmasına karşın benzer bir serzenişi, Abdurrahim Karakoç’un “Güzellikler Katliamı” şiirinde de görmemiz mümkündür. Karakoç, ülkemizde doğanın harap olmuş hâlini şu şekilde dile getirmektedir:

*“Suyumuzda mikrop, havamızda kir
Ülkeden kaldırdık güzellikleri.
Çıplak dağlar utancından eğilir
Kökünden yoldurduk güzellikleri.”⁴⁸³*

Görüldüğü üzere su mikroplu, hava kirli, ağaçların kesilmesinden dolayı dağlar çıplak kalmıştır. Doğanın karşılıksız sunduğu tüm güzellikler insan eliyle bir bir yok edilmektedir.

Ali Akbaş ise “Şaşırmanın” başlıklı şiirinde, hem insanın yabancılaştığı doğaya verdiği zararları hem de yakın gelecekte gerçekleşmesi muhtemel doğal felâketleri şöyle açıklar:

*“Bizler derin uykulardayken geceleri
Birileri havayı zehirliyor
Şifresini bozuyor hücrelerin
Güvercinlere arsenikli yemler serpiyor
Hormon zerk ediyor yediğimiz meyvelere*

⁴⁸² Ali Yüce, “Eski Kuşlar Kurbağa Olmuş”, *Asılacak Kitap*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 60.

⁴⁸³ Abdurrahim Karakoç, “Güzellikler Katliamı” (Beşinci Mevsim), *Bütün Şiirleri-5*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 37.

*Yarın bir bomba gibi
Elinizde patlarsa elmalar, portakallar
Şaşırmayın!*

[...]

*Yaşanmaz bu plastik pislikler içinde
Bu berbat havada nefes almak zor
Masmavi denizlere katran sızıyor
Bu atmosfere alışan kuşlar
Günden güne canavarlaşıyor
Çocuklarınızı kaçırsa martılar
Şaşırmayın!*

[...]

*Kapkara karlar yağacak yollara
Ardı arkası kesilmeyecek depremlerin
Radyasyonlarla kavrulacak bütün dünya*

[...]

*Bizi her âfetten koruyan bir perdeydi ozon
Lâkin bilinmedi kıymeti
Gîtide artıyor güneşin harareti
Kutuplarda eriyen buz dağları⁴⁸⁴*

Özne, doğaya düşmanca davranan insanın yalnızca toprağı, havayı ve suyu kirletmekle kalmadığını; kendisi de dahil olmak üzere canlı hayatına geri dönülmez bir şekilde hasar verdiğine dikkat çekmektedir. Özneye göre insan, hava ve suyu (deniz) mahvetmiş; yaşadığı yeri (dünyayı) geri dönülmez bir biçimde plastiğe boğmuştur. Öyle ki meyvelerin doğal süresinden daha çabuk büyüyüp olgunlaşması için zerk edilen hormon, insan sağlığını ciddi anlamda tehdit etmektedir. Dahası canlı yaşamında da ciddi sorunlar baş göstermekte, hayvanlarda saldırgan eğilimler gözlemlenmektedir. Bunların neticesinde özne, insanlara şaşırmayın ifadesiyle uyararak, insanı bekleyen olası felâketlerin listesini şöyle sıralar: Kirilenmiş havadan dolayı siyah yağın kar, ardı arkası kesilmeyen depremler, çevreye atılan radyoaktif atıklardan kaynaklı radyasyon tehlikesi, ozon tabakasının incilmesi ve küresel ısınma.

⁴⁸⁴ Ali Akbaş, “Şaşırmayın” (Eylüle Beste), *Bütün Şiirleri*, Bengü Yayınları, Ankara, 2015, s168-170.

Hüseyin Yurttaş da “Çürüme” adlı şiirinin 1. kısmında, doğaya karşı yapılan kötülüklerin suçlusu olan insanı ve onun doğaya verdiği zararları ağır bir dille şöyle eleştirmektedir:

*“suçlusun ve kötüsün ey insan
bağışlayamam seni
ben de bir insanım çünkü*

*suçlusun ve kötüsün
kekik damutur baldıran süzersin
şu dünya sofrasında
yemişleri tüketirsin toprağı yozdurursun*

[...]

*suçlusun ve kötüsün
ateş olup yakansın
su olup boğansın
girdiğin ormansa baltasın
girdiğin denizse oltasın
girdiğin ocaksa potasın
bu garip bu kocamış gezegende
ellerindir yapıp yıkan her şeyi”⁴⁸⁵*

Şiir öznesi, doğanın başına gelen bütün kötülüklerin suçlusu olarak insanı görmekte ve onu bağışlamamaktadır. Çünkü insan, bu kocamış gezegende doğanın ona bahsettiklerini sürekli tüketmekte, acımasızca sömürmekte ve daha da acısı yakıp yıkmaktadır.

Seyyit Nezir de “Dağ” adlı şiirinde “*tek tohum serpmeden sağdığımız*”⁴⁸⁶ doğanın son durumunu şöyle anlatmaktadır:

*“Alnı yok ki öpsün bulutlar! Öyle bir dağ işte,
çökük omuzlu ve yalınız.
Sirtını güne dayamış, çıplak, üstünde gri-yeşil
bir deri, soyuk ve acısız.
Nerden patladıysa, bir pınar, uzanmış soğuruyor
adam bütün suyunu”⁴⁸⁷*

Şiirde dağın tüm güzellikleri katledilmiş, belli ki ağaçları kesilmiştir. Çırılçıplak kalan dağın nasıl olduysa bir kenarından fışkırmış pınarı ise insan tarafından acımasızca kullanılıp sömürülmektedir.

⁴⁸⁵ Hüseyin Yurttaş, “Çürüme”, *Çürüme*, Dönemeç Yayınları, İzmir,1986, s. 84.

⁴⁸⁶ Seyyit Nezir, “Dağ”, *İzleri Var*, Yazko, İstanbul, 1983,s. 76.

⁴⁸⁷ Seyyit Nezir, “Dağ”, *İzleri Var*, s. 76.

Tarik Günersel ise “Yirminci Yüzyılda İnsanoğlunun Uzaydaki Kahramanlığı ile Dünyadaki Yenilgisi Arasındaki Çarpışmadan Doğan İsyân Türkülerinden Sadece Biri” adlı şiirinin başlığıyla acı bir gerçeği gözler önüne sermektedir. İnsan bilimde ve teknolojide kaydettiği başarıları sayesinde yalnızca dünyayı fethetmekle kalmamış, uzayı da keşfe çıkmayı başarmıştır. Ancak bu süreçte, yaşadığı dünyanın doğal dengesini bozarak, özellikle toprağı kirleterek, bir nevi kendi sonunu hazırlamıştır. Şair bunu bir yenilgi olarak görmekte ve insanın yüzyıllarca doğaya vermiş olduğu tahribatın ardından doğayı artık kendi başına bırakmamız gerektiğini düşünmektedir. Şiirdeki özne, “*ey toprak yüce toprak bırakıp gitme bizi/ bırakıp gitme bizi toprak ana/baba toprak n’olur bırakma bizi/-bırak biz bırakalım seni!*” diyerek bunca zararın ardından topraktan kendi adına af dilemektedir.⁴⁸⁸

Turgay Fişekçi ise “Son Dünya Savaşı” adlı şiirinde, doğayı bir düşman olarak görerek bunca zaman savaş veren insanın dünyayı nasıl yaşanılmaz hâle getirdiğini ve geride ne bıraktığını şöyle dile getirmektedir:

*“Sığınaklara indirelim kuşları
Ne ciğerlerinin dayanabileceği gökyüzü
Ne içebilecekleri bir yudum su kaldı*

*Sığınaklara indirelim balıkları
Kurşuni gövdeleri kurşunlaşmadan*

*Sığınaklara indirelim ağaçları
Cevizleri, çınarları, servileri
üzerindeki sincaplara dokunmadan”⁴⁸⁹*

İnsan yalnızca toprağı, havaya, suya değil hayvandan bitkiye tüm canlılara da zarar vermiş/vermekte ve kötülükleriyle onların yaşamlarını tehdit etmektedir. Şiir öznesi, bir savaş sahnesini andıran dünyadaki yaşamda, doğandan geriye ne kaldıysa (kuşlar, balıklar, ağaçlar vb.) “sığınağı indirelim” ifadesiyle korumamız gerektiğinin altını çizmektedir. Öyle ki metnin sonunda şiir öznesinin asıl teklifinin “*Sığınağı indirelim Dünyayı*” olması hâli manidardır.⁴⁹⁰

⁴⁸⁸ Tarik Günersel, “Yirminci Yüzyılda İnsanoğlunun Uzaydaki Kahramanlığı ile Dünyadaki Yenilgisi Arasındaki Çarpışmadan Doğan İsyân Türkülerinden Sadece Biri” (13-19 Yaş Şiirleri), *İzler Toplu Şiirler (1966-2006)*, YKY, İstanbul, 2006, s.70.

⁴⁸⁹ Turgay Fişekçi, “Son Dünya Savaşı” (Dip Sevgi), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, 2006 Yayınevi, İstanbul, 2007, s.145.

⁴⁹⁰ Turgay Fişekçi, “Son Dünya Savaşı” (Dip Sevgi), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, s.145.

2.2.3. Orman ve Ağaç Katliamına Tepkiler

1950 sonrası şiir metinlerinde, insanın doğaya yabancılaşmasının bir diğer somut görünümü, başta ormanlar olmak üzere insanın ağaçları tahrip ederek yok etmesi üzerinden verilmiştir. Bilindiği gibi, ormanların oksijen kaynağı olması, zehirli gaz ve tozları temizlemesi ve doğal afetleri önlemesi gibi temel özelliklerinin yanı sıra tıptan kozmetiğe, kimyadan gıdaya kadar çoğu sanayinin hammadde ihtiyacını da karşılamaktadır. Ancak ormanların bunca yararına ve cömertliğine karşın bilinçsizce ağaç kesimi, çarpık yapılaşma, hayvanların aşırı otlatılması, tarım alanı açma ve insan eliyle çıkartılan yangınlar dünyanın birçok yerinde ormanların ve özellikle ağaçların büyük bölümünün yok olmasına sebep olmuştur. Verdiği bu zararların faili olan insanın doğaya bu denli yabancı kalması/yabancılaşması bir hayli üzüntü verici ve düşündürücüdür.

Konuyla ilgili ilk örnek Fazıl Hüsni Dağlarca'ya aittir. Dağlarca “Kara Orman Ağıdı” adlı şiirinde, “*Bir gün gelecek/ Boşalacak dağ ova/ Ağaç nerde diyecekler*”⁴⁹¹ dizeleriyle yok olma tehlikesi altında olan ağaçların/ormanların yasını tutmaktadır. Coşkun Ertepinar ise “Pencerem Yeşile Doyacak” şiirinde, “*Bir gün gelecek ağaç ağaç sallanacak/ Şu karşiki yamaçlar/ Pencerem yeşile doycak*” dizeleriyle Dağlarca'nın kehanetinin gerçekleştiği ağaçsız bir dünyada umutsuz bir bekleyişi dile getirmektedir.⁴⁹²

Cahit Külebi ise “Yangın” başlıklı şiirinde yukarıda bahsi geçen kıyımın nasıl başladığını sırasıyla şöyle anlatmaktadır:

*“Önce gelincikleri yolduk,
Nar ağaçlarını tuttuk kurşuna,
Ardından andızları devirdik
Aptallık, bilinçsizlik, bir hiç uğruna.*

*Sonra sıra ormanlara geldi,
Yüz binlerce dönüm ateş yaktık,
Sivas'a kadar gidip bulduk,
Dikili tek ağaç bırakmadık.”*⁴⁹³

Şiirdeki özne, çiçekleri kopararak başlayan kıyımın sırayla ağaçların ve ormanların bir hiç uğruna tek tek yakılıp yıkılarak yok edilmesiyle devam eden bir sürece vurgu yapmaktadır. Dikili tek ağaç bırakmayıp yeşil alanları yok eden insanı ise aptallık ve

⁴⁹¹ Fazıl Hüsni Dağlarca, “Kara Orman Ağıdı”, *Bütün Şiirleri 3*, YKY, İstanbul, 2012, s.347.

⁴⁹² Coşkun Ertepinar, “Pencerem Yeşile Doyacak” (Güzel Dünya), *Şiir İkliminde Bir Ömür (Hepsi Bir Arada)*, Tek Işık Matbaası, Ankara, 1995, s. 114.

⁴⁹³ Cahit Külebi, “Yangın” (Yangın), *Bütün Şiirleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2009, s.279.

bilinçsizlikle suçlamaktadır. Öyle ki şiirin devamında, “*Daha çok atılacak, it gibi sokaklara/ Delik deşik insan ölüleri*” dizeleriyle insanın yakın gelecekte ölümlerini görebilecekleri bir mezar yeri dahi bulamayacaklarının altı çizilmektedir.⁴⁹⁴

Hasan Hüseyin Korkmazgil “Sordum Niçin Ağlırsınız” adlı şiirinde, kiminin kavak, kiminin çınar, kiminin ceviz, kiminin meşe olabileceğini tartıştığı bir ağacın trajik sonunu, “*bir sabah birdenbire kestiler onu/ okyanuslar gibi bağırdı yaprakları/ silindi masmavi gölgesi kara topraktan*” dizeleriyle şiirine konu etmektedir.⁴⁹⁵

Celal Sılay ise ağaç kıyımının nasıl başladığını, “Kuş Savrukluktan Ağaç Yapışkanlıktan” adlı şiirinde şöyle hikâyeleştirmiştir:

*“dedelerinin dedeleriyle gelmiş utanmadan
elinde balta sırtında nacak
dedelerinin dedeleriyle gelmiş arlanmadan
kolunda bıçkı belinde ip
dedelerinin dedeleriyle gelmiş sıkılmadan
dengesiz bir boy ölçüşmeydi bu
ağaç büyüktü ama tek
adam küçüktü ama çok”*⁴⁹⁶

Atalarımızdan bu yana balta, nacak, bıçkı gibi aletlerle çeşitli amaçlar uğruna ağaçlar yok edilmiştir. Şiirdeki özne, insanın çoğalmasıyla ağaçların azalması arasında bir ilişki kurmakta ve dengesiz bir boy ölçüşme olarak nitelediği bu durumu insanlığın bir ayıbı olarak görmektedir.

Seyyit Nezir “Yeminle” adlı şiirinde ise ormanların yok edilmesini bir dağın ağzından okuyucuya şöyle sunmaktadır:

*“Sık ve gür saç örgümdü orman, tarardı halk
mübârektim, tek yaprağımla bile.
Kazıdılar kökünden, kentlere mobilya
ve odun denkleterek.
Bir perçemim kalmadı, soyuluyor derim
ve bir gün koca koca ufalanıp
kasabanın sofrasında gümleyecek gibiyim.
Yeminle!”*⁴⁹⁷

⁴⁹⁴ Cahit Külebi, “Yangın” (Yangın), *Bütün Şiirleri*, s.279.

⁴⁹⁵ Hasan Hüseyin Korkmazgil, “Sordum Niçin Ağlırsınız”, *Oğlak*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 113-114.

⁴⁹⁶ Celâl Sılay, “Kuş Savrukluktan Ağaç Yapışkanlıktan” (Doğa), *Hüsrân Filizleri (Toplu Şiirler)*, YKY, İstanbul, 2006, s. 447.

⁴⁹⁷ Seyyit Nezir, “Yeminle”, *Dağları Öylecene*, Yazko, İstanbul, 1981, s. 51.

Şiirde, bir zamanlar insanların kutsal saydığı ve koruduğu ormanın/ormanların maddi ihtiyaçlar uğruna (mobilya, yakacak odun) bilinçsizce nasıl talan edildiği dile getirilmektedir. Dağ, saçları olarak gördüğü ormanın hunharca katledilmesinden büyük üzüntü duymaktadır. Öyle ki dağ, insanın yaptıklarının bir ceremesi olarak yaşanması muhtemel bir heyelan felaketi konusunda insanı uyarmaktan da geri durmamaktadır.

Hüseyin Yurттаş ise zeytin ağacının hislerine tercüman olduğu “Zeytin Ağacının Mektubu” adlı şiirinde, ağacın insanlardan ricasını şöyle vermektedir:

*“ey insanlar
sizden bir dileğim var:*

*uzatmayacaksanız birbirinize
kırmayın dallarımı*

*benim masum dallarımı
benim çocuk dallarımı*

*bin yılımı verdim onlara ben
bin yılımı*

*barış olacak diye
bebeler gülecek diye*

*kıran kıranaysa dünyanız
ben yaşarım böyle تنها
böyle yalnız”⁴⁹⁸*

Şiirde zeytin ağacı dallarının kırılmasını, insanın dünyadaki yaşam tarzının kıra kıra/kıran kırana yaşamak üzerine kurulu olmasına bağlamakta ve yaşamak için insandan merhamet beklemektedir.

Zeytin ağacının yukarıdaki serzenişlerinin benzerini, Hidayet Karakuş’un “Karşıyakalı Palmiye” şiirinde, bu kez palmiye ağacının yakarışlarında duymaktayız. Yıllardır İzmir’in Karşıyaka semtinde yaşayan palmiye ağacı, yol genişletme çalışması nedeniyle vinçle yerinden sökülüp alınacaktır. Palmiye ağacı kendi ölümüne sebep olacak bu acımasızlığı şu sözlerle tarif etmektedir:

*“vinçle çekecekler yukarı
özsularım canım boşalacak
yaralarımдан size doğru*

⁴⁹⁸ Hüseyin Yurттаş, “Zeytin Ağacının Mektubu”, *Aşka Bahar Yetmez*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 98.

*kardeşlerim son bir merhaba deyin
ölümü bekleyen gövdeme dokunarak*

*yarın olmayacağım
köklerim toprağını yitirecek
yurdunu yitiren insan gibi
sizi hep sizi güzelleştirdim
rüzgârlarla selamladım sizi
parmaklarınızla son kez dokunun
dökülen yapraklarımı yerden alarak*

*ben karşıyakalı palmiye
kalbimin
üzerinden yol geçecek
kök boşluğumu betonla doldurarak
artık otuz yıl kırk yıl
yeşil yok size merhaba diyen
rüzgâr yok”⁴⁹⁹*

Karşıyakalı Palmiye ölümüne seyirci kalacak, çığlıklarını duymayacak, sağırlaşmış, körleşmiş Karşıyakalılara seslenmekte ve son sözleri daha doğrusu son uyarısı, “*ne diyeyim çölünüz mübarek olsun/ hayrını görün cehenneminizin*” olacaktır.⁵⁰⁰

Aslen Ordulu olan Azer Yaran ise “Burada Günışığı Türk” adlı şiirinde, “*Kirazlar kurudu, ayvalar devrildi, Elmaları kestiler/ sağlıklı gövdeleri doğradılar*” dizeleriyle Fatsa’da yaşanan ağaç kıyımını şiirine konu etmiştir.⁵⁰¹ Yaşanılanları “gaddarlık” olarak niteleyen şiir öznesi, “*tek tük çamların eteklerinde deniz toprağı öpünce/ çimento ve kireç bulaşıyor dudaklarına*”⁵⁰² dizeleriyle insanın yalnızca toprağı değil denizi de atıklarla kirlettiğini ifade etmektedir. Şiirde, dağın eteğinde bulunan nehir de kimyasal atıklardan nasibini almış olarak karşımıza çıkmaktadır:

*“Gaddarlık.
Göğe yaslanan dağın belinde hayata pusu var,
eteklerde yandan akan derenin üzerinde
stabilize güzergahın büklümünde kimyasal duman
günüşiğinin yoluna duruyor.”⁵⁰³*

⁴⁹⁹ Hidayet Karakuş, “Karşıyakalı Palimiye”, *Sesini Bırak Bana*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1994, s.69-71.

⁵⁰⁰ Hidayet Karakuş, “Karşıyakalı Palimiye”, *Sesini Bırak Bana*, s.71.

⁵⁰¹ Azer Yaran, “Burada Gün Işığı Türk” (Burada Gün Işığı Türk), *Giz Menekşesi, Toplu Şiirler (1975-2002)*, YKY, İstanbul, 2004, s. 101.

⁵⁰² Azer Yaran, “Burada Gün Işığı Türk” (Burada GünIşığı Türk), *Giz Menekşesi, Toplu Şiirler (1975-2002)*, s. 101.

⁵⁰³ Azer Yaran, “Burada Günışığı Türk” (Burada GünIşığı Türk), *Giz Menekşesi, Toplu Şiirler (1975-2002)*, s. 102.

Turgay Fişekçi de insanın doğaya özellikle de ağaçlara karşı gaddarca tutumunu, “Gelecek Tarih” adlı şiirinde eleştirmektedir. Fişekçi, “kıyım-insan” olarak olumsuzladığı insanla “insan-ağaç” olarak nitelediği ağaç arasındaki savaşı şöyle dile getirmektedir:

*“Kıyım o denli insan ki
İnsan çoğaldıkça çoğalıyor*

*-Güzel ağaçlara benzeyen insanlar
Serinletmek, dinginleştirmek isteyen dünyayı
Gölgesinde, dallarında güzellikler korumaya çalışan-*

*Ama insanların baltaları var, motorlu testereleeri, iş
makinelere*

*Ne kadar büyüse de insan-ağaç
Koruduğu güzelliklerle ne kadar çoğalsa da
Yaşatmıyor kıyım-insan.”⁵⁰⁴*

Kıyımı insana özgü korkunç bir özellik olarak gören şiir öznesi, insanın makinelerin gücünü de yanına alarak doğanın güzelliklerini, özellikle de ağaçları acımasızca katletmesini vahşilik olarak görmektedir. Bir ağacı kesmekle iyi bir insanı öldürmek arasında bir fark görmeyen şiir öznesi, ağacın bunca yararına karşın insanın bu denli yaşatmama heveslisi olmasına anlam veremez. Öyle ki şiirin devamında, “Yeryüzünde hiçbir güzellik kalmadığında/ kime kıyacak kıyım-insan?” diye soran şiir öznesi, “kendine” cevabını vererek acı gerçekle insanı yüzleştirmektedir.⁵⁰⁵

2.2.4. Doğaya Yabancılaşmanın Kentsel Mekândaki Tezahürleri

İnsanın doğaya yabancılaşmasının ve doğa üzerindeki olumsuz etkilerinin maksimum düzeyde seyretmesi, endüstri devrimi ve hızlı kentleşmeyle paralellik göstermektedir. Çünkü “Endüstri Devrimiyle birlikte başlayan yoğun sanayileşme süreci ve bu sürecin tetiklediği kentleşme ve demografik sorunlar hızla doğanın tahrip edilmesi ve doğal yaşamın sekteye uğratılması sonucunu doğurmuş, doğadaki denge insan lehine bozulmuş ve onarılması neredeyse imkansız çevre felaketleriyle karşı karşıya kalmıştır.”⁵⁰⁶ Nitekim hızlı sanayileşme ve kentleşme, doğal kaynakların kullanımındaki suistimaller, üretim faaliyetlerindeki dengesiz artış ve nüfus patlaması gibi etkiler, başta

⁵⁰⁴ Turgay Fişekçi, “Gelecek Tarih” (Dip Sevgi), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, s.146.

⁵⁰⁵ Turgay Fişekçi, “Gelecek Tarih” (Dip Sevgi), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, s.146.

⁵⁰⁶ Fikri Gül, “İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 18.

kentler olmak üzere ekolojik dengenin ciddi manada bozulmasına ve doğanın büyük ölçüde hasar görerek küresel çevre problemlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

İnsanın doğaya yabancılaşmasının ve doğa üzerindeki olumsuz etkilerinin kent odaklı görünümüleri, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Şairlerin bu konuya yaklaşımları ise çok çeşitli ve bir o kadar eleştireldir. Nitekim kentlerde tabiata verilen zayıfın şairler tarafından ele alındığı ilk yönü, yeşil alanların ve ağaçların yok edilmesi konusu üzerindedir.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Bedri Rahmi Eyüboğlu'na aittir. Eyüboğlu “Boğaz Köprüsü” şiirinde, inşası tamamlanan Boğaz Köprüsü'nün İstanbul'un iki yakasını bir araya getirerek ulaşım sorununa deva olduğunu, ancak bunun bedeli olarak Boğaz'daki yeşil alanların katledildiğini şöyle ifade etmektedir:

*“İstanbul’u bir Fatih zaptetti.
fetetti.
aldı.
Bir de boğaz köprüsü.
İşini becerdi doğrusu
İki yakamızı bir araya getirdi
Bazılarını sevindirdi, kimini üzdü
Ama asma köprü hakkıyla
Boğazı düzdü
Boğazın boğazına sarıldı
ırzına geçti
iyyetti!”⁵⁰⁷*

Özne, insanın kendi rahatı ve konforu için inşa ettiği köprünün Boğaz'daki doğal güzellikleri de alıp götürdüğünü büyük bir öfkeyle dile getirmektedir.

Kuşkusuz Eyüboğlu'nun İstanbul'da doğaya zarar verilmesiyle ilgili hayıflandığı tek yer Boğaz değildir. O, bu vahşetin büyüklü küçüklü birçok şekline İstanbul'un çoğu yerinde tanık olmaktadır. Öyle ki şair, Beyoğlu'nda yirmi senedir önünden geçtiği bir bahçenin içinde yaşayan erik ağaçlarının apartman dikmek uğruna kesilişini, “7 Tane Erik Ağacı” şiirinde büyük bir hüznle şöyle anlatmaktadır:

*“Kestiler 7 tane erik ağacının yedisini birden diplerinden
Henüz yeşermeye başlamışlardı çıtır çıtır
Körpe bir salatalık yeşili inceden
Islak, nemli, ümitli,
Yedisini birden kazınımlar köklerinden*

⁵⁰⁷ Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Boğaz Köprüsü” (Yayımlanmamış Şiirler), *Dol Karabakır Dol, Bütün Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s.395.

*Saçlarından tutup birer birer
Yedisinin de köklerini sökmüşler
Şimdi onların yerinde cascavlak
Ensesi ceketinden iki parmak dışarıda
Üç katlı tombalak bir apartman kuruldu”⁵⁰⁸*

Oktay Rifat Horozcu da tıpkı Eyüboğlu gibi aynı dertten muzdariptir. Şair “Sokaklar” adlı şiirinde “*Ağaçlı sokaklardı onlar/ güneş batmadan önce. Serçeli sokaklardı onlar/ gece inmeden önce*”⁵⁰⁹ dizeleriyle sokakların neşesi olan ağaçların ve üzerinde ötüşen serçelerin kayboluşundan büyük bir üzüntü duymaktadır.

Behçet Necatigil ise “Kent Sürgünü Bir Ana” adlı şiirinde, şehirden kovulmuş olan tabiattan geri kalanların istatistiğini şöyle tutmaktadır:

*“Savaş hattı, siperler
Sefertası apartmanları geç
Horlanmış, sıkkin
Kuru çim, boş havuz, kavruk taflan
Yaşlılar, çocuklar soluklansın
Tek tük park
Banklar henüz vardır.

Eğitilmiş çiçekler evlerde
Azman, bücür, ilaçlı ısırğanları geç
Daha talan görmemiş alanlar
Hür ağaçlar, tatlı kuşlar henüz vardır.”⁵¹⁰*

Özne, şehirde insan ile tabiat arasında gerçekleştiğini ima ettiği savaşın mağlubu olarak tabiatı görmektedir ve savaş sonrası beton yapıların hakimiyetinin sürdüğü şehirde, tek tük küçük parkların (yeşil alanların) kalmış olmasını büyük bir şans olarak değerlendirmektedir. Şehirde tabiat namına yalnızca evde yetiştirilen çiçekler ve organik olmayan yararsız bitkiler kalmıştır. İnsanın gerçek manada doğayla buluşabilmesi için şehrin dışına çıkması gerekmektedir. Ancak “henüz var” tesellisi, gittikçe yok olan tabiat gerçeğinin de altını çizmektedir.

Necatigil bir diğer şiiri olan “Uygarlık Raporu”nda ise, uygarlık geliştikçe insanın doğaya gittikçe yabancılaştığını şu çarpıcı örnekler üzerinden verir:

*“Havasız silolar uygarlık
Bakımsız çürüyen buğday ben,*

⁵⁰⁸ Bedri Rahmi Eyüboğlu, “7 Tane Erik Ağacı” (Tuz), *Dol Karabakır Dol, Bütün Şiirleri*, s.215.

⁵⁰⁹ Oktay Rifat, “Sokaklar” (Denize Doğru Konuşma), *Bütün Şiirleri II*, YKY, İstanbul, 2014, s. 340.

⁵¹⁰ Behçet Necatigil, “Kent Sürgünü Bir Ana” (Beyler), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 349.

*Kurtlanmış dökülüyorum
Beton silindirlerden.*

*Deterjan, naylon, yıka, giy
Tıkanır gözenekler, kurdeşen.
Sapar dereler yollarını
Sentetik leşlerinden.*

*Bu artıklar ne artık, kusar toprak
Plastik kaplar, bidonlar, asit.
Ölü balık, yoz ağaç, çevre kirlenmeleri
Baygın soluklar, bitkin gel git.*

*Sebzeler, bitkiler, tahıllar toz
Bir sahte simya çorbamda
Meyvalar, yemişler hışır, tatsız
Püskürtük ilaçlar soframda.*

*Etler etlikten çıkıyor
Bir çiriş kabı aç çanağım.
İçim dışım kir pas
Hangi kurnalarda arınacağım?*

*Aldatmaca ambalaj ve kaç kez
Donmuş, kaynamış posa konserve?
Bu hâlsizlik, bozuk sinir, sindirim
Ki nasıl düzelir, hangi has besinlerle?*

*Çökerttin doğayı, beni de fırlat
Uzaya mı, boşluğa mı ve sonra
Başlasın buzul çağı, çevren
Fosil, taş, çimento yığınlarında.”⁵¹¹*

Öznenin, insanın doğaya yabancılaşmış olmasıyla ilgili verdiği örnekler çarpıcıdır. En başta insan doğayı hunharca katletmekte, doğal su kaynaklarını ve havayı kirletilmekte; kentlerin beton yığınlarına dönüştürülerek yeşil alanları yok etmektedir. Bu durum, dünyayı yaşanmaz hâle getirmektedir. Bunun yanı sıra, nice sentetik ürünlerin insan sağlığını tehdit ettiğine doğanın insana sunduğu nimetlerin (sebzeden meyveye) tarımsal ilaçlarla zehirlendiğine ve özellikle kentlerde satılan donmuş ve konserve gıdaların sindirim sistemi başta olmak üzere insan sağlığına ciddi zarar verdiğine dikkat çeker. Artık hiçbir besin kaynağının doğallığı kalmamıştır. Tüm bunlar insanın doğaya ne

⁵¹¹ Behçet Necatigil, “Uygarlık Raporu” (Beyler), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, s. 348.

derece yabancılaşmış olduğunun somut göstergeleridir ve özne, uygarlığın gittikçe tabiatın ve insanın sonunu getiren bir buzul çağına dönüştüğü kanaatindedir.

Akmet Oktay ise “Birahane Longa” adlı şiirinde, “*Bayım/ boğazlıyorlar bahçeleri inşaatçı deyyuslar/ bir ayın sesi var her yerde/ bu bize kalan/ leyleklerin düzöldüğü bir yurtluk*” dizeleriyle şehirlerde inşaat uğruna doğaya verilen zararları eleştirmektedir.⁵¹² Şairin müteahhitlerin para amacıyla yeşil alanları katletmesine büyük öfke duyduğu açıktır.

Ali Püsküllüoğlu da “Ağaç” adlı şiirinde, kocaman bir bina dikmek için kesilen ağacın kendisinde yarattığı hüznü şöyle dile getirmektedir:

*“Dün bir ağaç vardı bu bahçede
Bugün yok.
Kesmişler güzelim ağacı
Kazmışlar bahçeyi
Kocaman bir yapı dikmek için.”*⁵¹³

Yavuz Bülent Bâkiler de toprağın ölü, dağların ağaçsız/yapraksız ve çiçeksiz oluşundan büyük utanç duyduğunu dile getirdiği “Ağaçsız Şehir” şiirinde, insanın beton yığınlarına dönüştürdüğü ve tek bir yeşil alan bırakmadığı şehirlerde yaşamının kendinde hissettirdiklerini şöyle dile getirmektedir:

*“Bu böyle kaçınıcı ormansız şehir?
Bu bomboz, bu kuru, bu nursuz şehir
Canına kast etmiş uğursuz şehir
Müslümansız şehir imansız şehir!”*⁵¹⁴

Özne, ülkemizde neredeyse her şehrin ağaçsız/ormansız bırakıldığına ve şehirlerin betondan tasarlanmış yapılardan ibaret olduğuna dikkat çekmektedir. Bu yüzden şehirler artık bomboz, kuru, nursuz, insanın canına kasteden yerleşim yerlerine dönüşmüşlerdir. Şairin şehirleri “Müslümansız şehir, imansız şehir” olarak nitelemesinin nedeni, insanın inaçtan uzaklaşmış olduğunu düşünmesindedir. Çünkü islam inancına göre lüzumsuz yere ağaç kesmek ve tabiata zarar vermek her dönem günah sayılmıştır ve insanlar inancın bu gereğini yerine getirmediği için imandan uzaklaşmışlardır.

⁵¹² Ahmet Oktay, “Biarahane Longa” (Kara Bir Zamana Alınlık), *Toplu Şiirler (1963-1996)*, YKY, İstanbul, 2002, s. 256.

⁵¹³ Ali Püsküllüoğlu, “Ağaç” (Unutma Onları), *Babadat, Toplu Şiirler (1950-1997)*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1998, s.199.

⁵¹⁴ Yavuz Bülent Bâkiler, “Ağaçsız Şehir” (Türkiyem Anayurdum Sebeğim Çarem), *Harman, Bütün Şiirleri*, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 63.

Cumali Ünalđı Hasannebioğlu da “İŖte, İstanbuldasın!” adlı Ŗiirinde, Ŗehrin içinde yaŖayan am, servi, akasya ve ınar ağaçlarını tek tek kesip yok eden mŖsebbipleri Ŗöyle suçlamaktadır:

*“O ormanlar yok mu, o top amlar, serviler
akasyalar, ınarlar Ŗehrin içinde
yakılmıŖ, kesilmiŖ, yokedilmiŖ
bir cetvelle izilmiŖ gibi
düzgün
direnmektedir yiğitçe
köylü vandalizmine”⁵¹⁵*

Öznenin Ŗehirdeki ağaçların yok edilmesinin altında, köylü vandallığının yattığını ifade etmesi bilinçli bir söylemdir. Çünkü hızlı kentleŖmeyle birlikte kırsaldan kente göçün yarattığı gecekondulaŖmayla birlikte Ŗehirdeki yeŖil alanlar tahrip edilmiŖ; izinsiz ve çarpık yapılaŖmanın sonucunda ormanlık alanlara/ağaçlara zarar verilmiŖtir.

Güven Turan da Ŗehirlerdeki arpık yapılaŖmanın ve aŖırı betonlaŖmanın doğaya verdiği zararları Ŗiirine konu eden Ŗairlerimizdendir. Turan “Bir Kıyının Kadastrosu” adlı Ŗiirinde, deniz kıyısına yakın bir yerde, öncesinde defne ve böğürtlen ağaçlarının yaŖadıđı bir fundalığın Ŗimdiki hâlini Ŗöyle tarif etmektedir:

*“Asfalt, beton, alüminyum doğrama,
Cam, toz;
Bir turnaklık gökyüzü,
Blokların arasında;
Bir iki kesik deniz izgisi.”⁵¹⁶*

Görüldüğü üzere, asfalt, beton, alüminyum doğrama ve camın birleŖiminden meydana gelen apartmanlar, fundalıktan eser bırakmamıŖtır.

Turan aynı acı gerçeği bu kez “YeŖilden Kaan” adlı bir baŖka Ŗiirinde, ağaçların yaŖam alanlarını betonlarla nasıl yok edildiğini Ŗöyle vermektedir:

*“Öyle sıkıdüzen
DöŖemiŖler ki mermeri
KuŖkusuz
Yer kalmamıŖ ağaca
Kentlerinde
Bir asma örtmüŖ
Avlularını belki*

⁵¹⁵ Cumali Ünalđı Hasannebioğlu, “İŖte İstanbuldasın!” (Kör, Sağır, Dilsiz Gibi), *Andolsun AŖka, Bütün Ŗiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 400.

⁵¹⁶ Güven Turan, “Bir Kıyının Kadastrosu” (Sevda Yorumları), *Toplu Ŗiirler*, YKY, İstanbul, 1994, s. 149.

*Belki şu küçük
Ortası delik, yuvarlak
Döşeme taşı
Çevreliyordu
Kibar, utangaç
Hafifmeşrep gene de
Bir nar ağacını*⁵¹⁷

Kentlerde ormanlık alanların tahrip edilmesi, neredeyse yeşilliğin bırakılmaması ve her yerin betonlara terk edilmesi, insanın doğaya ne denli yabancılaşmış olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Turgay Fişekçi de bu yabancılaşmayı, “Bahar Gelince Anımsananlar” adlı şiirinde, şehir insanının pikniğinin nasıl olacağını tarif ederek şöyle vermektedir:

*“Yeşillik diye yalnız mezarlıkların kaldığı bir kent olmakta dünyamız
Kel bir baştaki zavallı tüyler gibi tek tek serviler
Irmak kıyılarında binalar dikili eski ağaçların yerinde
Bahar gelince çatılarına çıkacağız herhal pikniğe
Beyaz mendilimizi serip peynir ekmek yerken
Gençleştığımızı düşüneceğiz kiremitlerin üzerinde
Yerden umudunu kesmiş, hâlâ mavi olmasına şaşarak
Çoktan değişti, denizlerin, derelerin, yağmurun, otun rengi
Gökyüzünde arayacağız mutluluğu
Bulutlara ip atıp salıncak kuracağız hıdrellezde*⁵¹⁸

Öznenin dünya üzerindeki şehirlerin hemen hepsinde yeşil alan olarak gösterebildiği tek yer, tek tük cılız servilerden oluşan mezarlıklardır. Şehirlerde her yer o kadar betona teslim edilmiştir ki bahar gelince insanın piknik yapabileceği bir yeşil alan bırakılmamıştır. Kuşkusuz insanın piknik yapabilmek için gidebileceği tek açık alan binaların çatılarıdır. Kiremitler üzerinde piknik yapan insanın hüznüyle yad ettiği anlarsa ağaçlara salıncak kurduğu geçmiş zamandır.

Lâle Müldür ise “Korku Otobüsleri Serisi” şiirinin III. kısmında, doğanın kentteki insana bakışını ve ona karşı hislerinin şöyle olduğunu düşünmektedir:

*“doğa bizden intikam alıyor farketmeyiniz siz hâlâ doğayı
seviyorum demeyi bir şey sayınız ulan doğa size düşman
be doğa size çoktan arkasını döndü sabah otobüs şehrin ıssız
saatlerine vardığında o ürkütücü grilikte ağaçlar bize nasıl
bakıyorlardı biliyor musunuz sen nasıl seveceksin şimdi o
ağaçları bu tuhaf çinko yağmurları nasıl seveceksin niye böyle
yapıyorlar biliyor musunuz çünkü artık*

⁵¹⁷ Güven Turan, “Yeşilden Kaçan” (Peş), *Toplu Şiirler*, s. 128.

⁵¹⁸ Turgay Fişekçi, “Bahar Gelince Anımsananlar” (Kuşkuluyum Yaşadığımdan), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, s.228-229.

onlar da bizim ne boktan olduğumuzu anladı direniyorlar ne direnmesi savaşıyorlar bizimle”⁵¹⁹

Görüldüğü üzere şiir öznesi, insanın “doğayı seviyorum” söylemini samimi bulmamakta ve insanı yalancılıkla suçlamaktadır. Çünkü insan özellikle şehirde, tabiata büyük çapta zarar vermiş ve onu küstürmüştür. Öyle ki doğaya ait unsurlar dikkatlice gözlenirse doğanın insana sırt çevirdiği ve artık onu düşmanı olarak gördüğü anlaşılacaktır. İnsana nefretle bakmakta olan doğanın tek derdi kendi yaşam hakkını koruyabilmek için insanla mücadele vermektir.

İnsanın doğaya yabancılaşmasının kent merkezli görünümünün şiir metinlerine yansıyan bir diğer yönü de sanayileşmenin çevre üzerindeki olumsuz etkileridir. Şairler yapay ürünlerin, kansorejen gıdaların, zehirli üretimlerin, kimyasal kirleticilerin başta toprak, hava ve su olmak üzere canlı yaşamı için büyük bir tehdit oluşturduğunu çeşitli örneklerle şiirlerine konu etmişlerdir.

Kentlerde sanayileşmenin sebep olduğu çevresel zararların varlığına dikkatle yaklaşan ve şiirlerinde yoğun bir biçimde bu konunun çeşitli boyutlarını ele alan şairimizden biri Ali Yüce’dir. Şair “Beton Kent” adını taşıyan şiirinde, kentlerde doğaya en büyük zarar veren aktörün fabrika olduğunu şöyle ifade etmektedir:

*“fabrika ürün üretim üre
asit oksit koku lağım dere
toprak yaşlı yorgun hasta
ot sarhoş inek deli süt salak
ağaç pis meyve pis dal pis
Arı yalancı çiçek yapay
Petekte bal pis”⁵²⁰*

Şiirde, sanayileşmeyle birlikte kurulan fabrikaların üretim konusunda insana büyük faydalar sağladığı ancak fabrika atıklarının hava, su ve toprakta büyük kirlenmelere sebep olduğu ifade edilmektedir. Öyle ki fabrika atıklarının doğanın herhangi bir ögesine verdiği zarar, zincirleme bir reaksiyon göstermektedir. Şiir öznesi fabrika bacalarından/borularından havaya karışan zehirli gazların havadaki su/nem ile birleşerek asite dönüştüğünü ve bu asitlerin yağmurla birlikte toprağa ve suya karıştığının bilgisini vermektedir. Kuşkusuz şiir öznesi, fabrika atıklarının arıtılmadan havaya ve suya

⁵¹⁹ Lâle Müldür, “Korku Otobüsleri Serisi” (Seriler Kitabı), *Anemon, Toplu Şiirler I (1988-1998)*, YKY, İstanbul, 2014, s. 130.

⁵²⁰ Ali Yüce, “Beton Kent”, *Şiir Sıcağı*, Akademi Matbaası, Ankara, 1984, s. 85.

karışmasının (denize, nehre vb.) ya da toprak üzerine bırakılmasının olumsuz neticelerine dikkat çekmek istemektedir. Dahası kirlenen hava, su ve toprağın canlı sağlığını büyük ölçüde nasıl etkilediğini, toprak-ot, inek-süt, ağaç-meyve, arı-bal örnekleri üzerinden vermektedir. Yüce bir başka şiiri olan “Güzeller Ağlamaz”da ise “*elektronik göklerin/ kimyasal memelerinden*”⁵²¹ toprağın bağına düşen zehrin, insan kaynaklı zehirli gazların havada/atmosferde yarattığı zararların bir neticesi olduğuna dikkat çekmektedir.

Ali Yüce, “Yorgun Dünya” adlı şiirinde bu kez, “*Asit oksit ilaç deterjan/ Çöp çarık çaput çürük küf/ leş kusmuk tükürük balgam*”⁵²² dizeleriyle insanın çevreye hangi atıklarla zarar verdiğini sıralamaktadır. İnsanın gündelik yaşamında kullandığı ürünlerin, ilaç ve deterjan başta olmak üzere, içeriğinde yer alan yüzey aktif maddeleri ve kimyasal bileşenleri su ve toprağa karışarak doğaya zarar vermekte; bilinçsizce atılan her çöp çevreye potansiyel tehditler oluşturmaktadır. Leş, kusmuk, tükürük ve balgamdan geçilmeyen dünyamız yorgun, insana dargın ve küskündür.

Şairin “Gömütünüz Hazır Buyrun Girin” şiirinde ise, “*Tarım kimya ilaç hormon kanser/ Et leş meyve balgam sebze irin/ Sofranız hazır buyrun yiğün*”⁵²³ dizeleriyle dikkat çektiği bir diğer husus, tarım ilaçlarının ve kanserojen maddelerin besin kirliliğine sebep olması ve insan sağlığı açısından büyük tehdit oluşturmalarıdır.

Tarımda kullanılan ilaçların, kanserojen içeren maddelerin, katı atıkların çevreye ve insan sağlığına verdiği zarara değinen bir başka şairimiz de Arif Dülger’dir. Dülger, “Çöp Suyu” adlı şiirinde, yaşadığımız dünyayı nasıl bir çöplüğe dönüştürdüğümüzü şöyle izah etmektedir:

*“plastikten önce
kuş;
uçan sevimli bir canlı olup
bir zamanlar dünyada yaşardı.
defne ağaçları, ihlamurlar
domates, kavun ve dahi kabak
misk-ü amber kokardı.*

*şimdi,
öyle mi ya!
kravatımda ekzost dumanı*

⁵²¹ Ali Yüce, “Güzeller Ağlamaz”, *Taş Tanrılar*, Selvi Yayınları, Ankara, 1990, s. 9.

⁵²² Ali Yüce, “Yorgun Dünya”, *Şiir Sıcağı*, s. 110.

⁵²³ Ali Yüce, “Gömütünüz Hazır Buyrun Girin”, *Sevgim Servetimidir*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 96.

*çağdaş desen.
her akan damla pislik
dizboyu sarılık, tifo.
çöpte buluyor hayat
sivrisinek, karasinek.”⁵²⁴*

Şiir öznesi öncelikle, katı bir atık olan plastiğin canlı yaşamındaki potansiyel tehdidine; ardından, tarımda kullanılan ilaçların tükettiğimiz besinlerin tadını ve kokusunu nasıl yok ettiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca şehir yaşamından bir kesit de sunan şair, soluduğumuz havayı zehirlediğimiz, içtiğimiz suyu kirlettiğimiz için, sarılık ve tifo gibi ciddi hastalıkların pençesinde kıvrandığımızı da hatırlatmaktadır.

Ahmet Necdet de “Kül ve Partikül” adlı şiirinde, yaşadığımız dünyayı kendi elimizle nasıl bir çöplüğe dönüştürdüğümüzü beyitler hâlinde şöyle anlatmaktadır:

*“şu bizim çöplüğümüz: taş/toprak/su/ve hava
kükürt dioksit/kurşun/hidrojen sülfür/civa*

*şu bizim çöplüğümüz: selüloz/ kâğıt/şeker
demir-çelik/çimento/tekstil/ ve petrokimya*

*şu bizim çöplüğümüz: orman/ot/çayır/mer’a
millî park/ endemik tür/flora ve fauna*

*şu bizim çöplüğümüz: fuel oil/gaz/odun/tezek
termik santral/baraj/enerji/ve sulama*

*şu bizim çöplüğümüz: radyasyon/asit/yağmur
plutonyum/stronsiyum/sezyum/nükleer kaza*

*şu bizim çöplüğümüz: zehir saçan pastisid
folidol/aerosol/ve tarımsal koruma*

*şu bizim çöplüğümüz: karton/plastik/ve cam
kül/cüruf/teneke/seramik/taş/ve tuğla”⁵²⁵*

Yaşadığımız dünyanın toprağına, suyuna ve havasına nelerle zarar verdiğimizizin bir listesi yapılmış, dökümü çıkarılmıştır. Listenin başında endüstriyel ürünlerin üretimi sırasında kükürt dioksit, kurşun, hidrojen sülfür ve civa gibi kimyasal toksit maddelerin havaya, suya ve toprağına verdikleri zarar yer almaktadır. Çok çeşitli sanayi kuruluşlarının (özellikle plastik sanayinin) kullandığı ağartıcıların ve kimyasalların çevreye nasıl büyük

⁵²⁴ Arif Dülger, “Çöp Suyu” (Geçmiş Zman Düşleri), *Meğer Aşk İmiş*, Toplu Şiirler, İstanbul Yayınları, İstanbul, 2010, s. 79.

⁵²⁵ Ahmet Necdet, “Kül ve Partikül” (Kün), *İnce Divan, Toplu Şiirler*, Adam Yayınları, İstanbul, 2004, s.109.

tehdit oluşturdıkları ve sanayi atıklarının çevreyi nasıl kirlettiği listenin bir diğer maddesini teşkil etmektedir. Kullandığımız araçlardan, ısınmak için tükettiğimiz yakıtlardan ve termik santrallerin bacalarından çıkan zehirli gazların soluduğumuz havaya verdikleri zarar da bir diğer tahribattır. Termik santrallerinin ve nükleer enerji santrallerinin atıklarının yaydığı radyasyon yaşadığımız dünyanın sonunu getirmekte; tarımda kullanılan böcek ilaçları başta doğal yaşamı ve insan sağlığını tehdit etmektedir. Şiirde sırasıyla verilen tüm bu örnekler, insanın dünyayı nasıl bir çöplüğe dönüştürdüğünün açık kanıtlarını içermektedir. Öyle ki bir diğer şiiri olan “Corona Fantastica”nın V. kısmında, gaddar insanın doğaya verdiği bunca zararın bedelini deprem, yangın, sel ve heyelan gibi doğal afetlerle ödeyeceğini ve herkesin bu yaşanacaklara tanık olacağını belirtmektedir.⁵²⁶

2.2.5. Hayvan Hakları İhlallerine Yabancılaşma

İnsanın doğaya yabancılaşmasıyla birlikte sergilediği olumsuz davranışlardan bir diğeri, beraber yaşadığı ve aynı dünyayı paylaştığı hayvanlara yönelik gerçekleştirdiği yaşam hakkı ihlalleridir. Öyle ki “*her gün binlerce canlı hayvan üzerinde gerçekleştirilen tıbbi ve kozmetik deneyler, spor amacıyla yapılan avlanmalar, beslenme amacıyla yetiştirilen hayvanlara karşı yapılan davranışlar, fabrikasyon üretimi canlı tavuklar, sirk ve hayvanat bahçelerinde tutulup hapsedilen ve bazı davranışları yapmaya zorlanan hayvanların maruz kaldıkları eylemlerin, hayvanlar açısından işkence boyutuna varması, okul ve araştırma enstitülerinde acı çekerek ölmesi*” bu ihlallerin boyutlarını gözler önüne sermektedir.⁵²⁷

İnceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde şairlerin, hayvanlara kötü muamele ve işkence etme, adına spor denen avcılıkla hayvanları zevk uğruna öldürme, onların doğal yaşam alanlarını tahrip etme gibi hayvan hakları ihlallerine son derece duyarlılıkla yaklaştıkları ve çarpıcı örneklerle şiirlerinde işledikleri görülmektedir.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Bedri Rahmi Eyüboğlu’na aittir. Şair, “447 Tırnak Numaralı Beyaz At” adlı şiirinde, son nefesini vermek üzere olan beyaz bir atın hikâyesini ve trajik sonunu şu dizelerle dile getirmektedir:

“Ama sen çoktan miadını doldurmuşsun

⁵²⁶ Ahmet Necdet, “Corona Fantastica” (Aşk Ey), *İnce Divan, Toplu Şiirler*, s. 203.

⁵²⁷ Halil Yılmaz, “Hayvan Haklarına Bakış”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (62), 2006, s.213.

447 tırnak numaralı beyaz bir atmışsın
 Ama senin iler tutar tarafın kalmamış artık
 Ama sen tökezliyormuşsun
 Sağ böğründe sızı sol böğründe yara
 Üç bucuk senedir sakatmışsın
 Ama seni insanca değil
 Hayvanca değil
 Bilmem nece yüklemişler
 Vurmuşlar yokuşa
 Ciğerlerin ateş alev tutuşa
 Ama sen kaç defa artık yeter demişsin
 Böyle yaşayacağına geber demişsin
 Bir çifte daha sallamışsın boşuna
 Sonra boş bir çuval gibi yolun ortasına serilmişsin
 Kaskatı kesilmişsin ama becerip ölememişsin
 Gözlerinden yaş boşanmış: Ter demişler
 İnim inim inlemişsin geber demişler
 Derin derin çekince içini
 Kalp musibet, eşekten beter demişler
 Basmışlar kırbacı, muştayı, sopayı
 Ne güçmüş hak etmek Allahım bir avuç arpayı⁵²⁸

Şiir, insan gaddarlığının somut örneğini okuyucuya sunmaktadır. Yıllar boyu köle olarak insana hizmet etmiş olan at, artık yaşlanmış, sakatlanmış ve vücudunda çeşitli hastalıklar baş göstermiştir. Bir gün yolda dayanamayıp yığılan atın bu zavallı ve çaresiz hâline aldırmayan sahibi, kırbaç ve sopayla ata acımasızca işkence ederek iş görmesi istemektedir. Bir avuç arpa karşılığı insana muhtaç bir şekilde yaşamaktan bıkan at ise bir an önce ölmeyi dilemektedir.

Sezai Karakoç “Ayınler” adlı şiir kitabındaki “Birinci Ayın”ın I. kısmında ise, kentlerdeki aşırı betonlaşmayla birlikte tabiat tahrip edildiği için, kentlerde hem bitkilerin hem de hayvanların yaşam alanlarının kısıtlanmasını şöyle eleştirir:

“Nerede Kent’i ve ölüleri havaya dağıtan İsrâfil sûrları, güller?
 Ve eski kasidelerde unutulmuş menekşeler?
 Leylâk, mâtemin bereketi midir gönüller ülkesinde?
 Tarihin asmalarında kırağı, ceylan gözlerinde şiddet çiği.
 Kim verecek kedilere trafik bilgilerini,
 Ki hayatlarıyla ödemektedirler bir yandan öbür yana geçmeyi.
 İnsanlara alışık hayvanlar için güz.
 Mevsim döndü. Son güz. Yok olarak ödüllendirecekler
 insanlık sevgilerini.
 Zulûm bir hayat tarzıdır artık insana mahsus;
 İnsan, şeytanın sinekkâğıdına yakalanmış melek kelebeği.

⁵²⁸ Bedri Rahmi Eyüboğlu, “447 Tırnak Numaralı Beyaz At” (Merhaba Yeşil), *Dol Karabakır Dol, Bütün Şiirleri*, s.228.

[...]

*Çiçek, arkeolojik bir malzemedir artık diyorsun. Biliyorum, o...
Arkaik bir kalıntı, arasında tunç ve taşın,
İnşaat planlarında yer alan.”⁵²⁹*

Özne, bir zamanlar insanın önemseydiği ve büyük kıymet verdiği doğanın en güzel lütfü olan gül, menekşe, leylâk vb. çiçeklerin, kentlerdeki doğa tahribatıyla bir bir yok edildiğini ve neredeyse nesillerinin tüketildiğini söyler. Kent mimarisinde artık çiçeklere yer verilmeyişinden duyduğu üzüntüyü dile getiren özne, çiçeğin/çiçeklerin artık, beton yığınları arasında arkaik bir kalıntıdan farksız olduğuna dikkat çeker. Kentte doğanın nimetlerini bir bir katleden insan, hayvanlara ve onların yaşamlarına karşı da duyarsızlaşmıştır. Yaşam alanları olan doğa tahrip edilip her yer betona teslim edildiği için, hayvanlar da ölümle burun buruna yaşamak zorunda bırakılmışlardır.

Muhsin İlyas Subaşı, “Bir Vahşi Heyecan” adlı şiirinde ise adına spor denilen avcılığın zevk için yapılan bir katliamdan farksız olduğunu şöyle dile getirmektedir:

*“Çoğu kere ekme peşinde değildir avcı
Bir vahşi heyecan tetiğe basar.
Anlatabilirse avcı meclisinde
O yorgun hayvanı nasıl kovaladığını,
İşte o zaman onun olur dünyalar”⁵³⁰*

Şiirde, avcının arkadaş ortamında, peşinden gittiği hayvanı nasıl öldürdüğünü zevk ve keyifle anlatmanın vahşilikten başka bir şey olmadığı ifade edilmektedir.

İnsanın doğadaki canlı türlerinin yaşam alanlarını tahrip ederek yok etmesi gerçeği, şairlerin dikkatle üzerinde durdukları bir konu olmuştur. Nitekim Ahmet Necdet “Kaplumbağa Peter’a Gazel” adlı şiirinde, ülkemizde yaşayan ve doğal yaşam alanları tahrip edildiği için giderek nesli tükenmekte olan caretta caretalara şöyle dikkat çekmektedir:

*“salınır iztuzu ’nda nice bin kaplumbağa
düşen her yumurtada bir katliam yaşanır*

*ahmed necdet kadehi elden bırakma sakın
elbet bir peter çıkar bin yıl bayram yaşanır”⁵³¹*

⁵²⁹ Sezai Karakoç, “Birinci Ayin-I” (Ayinler), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 483-485.

⁵³⁰ Muhsin İlyas Subaşı, “Bir Vahşi Heyecan”, *Bu Yüreğin Ülkesinde*, Olay Matbaası, Kayseri, 1981, s. 51.

⁵³¹ Ahmet Necdet, “Kaplumbağa Peter’a Gazel” (Sana Bunca Yangından), *İnce Divan, Toplu Şiirler*, s.62.

Ülkemizde İztuzu’nda, Köyceğiz-Dalyan sahillerinde yumurtlayan ve insan yüzünden nesli tükenme tehdidi altında olan deniz kaplumbağaları (caretta caretta) şiire konu edilmiştir. Çünkü İztuzu, deniz kaplumbağalarının her yıl yumurtlamak için geldikleri bir doğal yaşam alanıdır. 1986 yılında bu yere turistik tesis yapılmak istenmesi ve buna karşı başlatılan eylemler, ülke ve dünya gündemini bir hayli meşgul etmiştir. Şairin Peter adını zikretmesi boşuna değildir. İztuzu’nun koruma altına alınması için büyük çaba harcayıp eylemler düzenleyen Günther Peter, dünyaca ünlü kaplumbağa uzmanı ve aynı zamanda Alman Yeşiller Hareketinin ünlü temsilcisidir. Peter sayesinde dünya kamuoyunda da geniş yankı uyandıran bu olay neticesinde caretta caretta yaşam alanları koruma altına alınmıştır.

Aynı konuyu şiirinde işleyen bir diğer şairimiz de Akgün Akova’dır. Akova “Ağzında Girit Yasemini” şiirinde nesli tükenmekte olan caretta caretta yaşam alanlarının nasıl yok edildiğini ve deniz kaplumbağaların yaşam mücadelesini şöyle anlatmaktadır:

*“a benim caretta caretta
a benim yürek vuruğum
der şair. Aslında sevdiği kadına yazılmış bir şiirdir ve dipnotta şu şiiri
ekler.*

*Caretta Caretta:
Bir tür deniz kaplumbağası.
Sürekli sessiz ve hüzünlü.
Ben düzerken bu şiiri kadınım için,
o, var olma savaşında, Dalyan’da.
Vinçler büyük, yumurtaları küçük.
Yasa bu, yutar küçük balığı büyük olan.
Ve hüznle seyreder, caretta caretta
kıyadaki inşaatları.
sonra yavaşça kaybolup Akdeniz mavisinde,
girerler ansiklopedilere.*

Akdeniz onlarsız hüzündesiniz.”⁵³²

Şiir öznesi, Dalyan’da, caretta caretta yaşam alanları için geldiği sahilde başlayan inşaatın deniz kaplumbağalarının sonunu getireceğini hüznle dile getirmektedir. Eğer bu katliam devam ederse caretta caretta artık, nesli tükenmiş bir canlı olarak yalnızca ansiklopedilerde karşımıza çıkacaktır.

⁵³² Akgün Akova, “Ağzında Girit Yasemini”, *Pepetye*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 11.

İnsanın tabiata ve doğal yaşama verdiği zararlar yüzünden nesli tükenme tehlikesi ile karşı karşıya kalan bir diğer canlı türü de foklardır. Fokları büyük bir duyarlılıkla şiirine konu eden şairimiz ise Süreyya Berfe'dir. Berfe, "Foklar Söyledi Ben Yazdım" adlı şiirine başlamadan önce, şiirin yazılış amacını şu cümlelerle açıklamaktadır:

"Ülkemizde, Ege'ye ve Akdeniz'e kıyıları olan ülkelerde Akdeniz foklarının korunması için önemli çabalar harcanıyor. Ben de, 1999 yılından bu yana Foça'da yaşamış, bu konuda duyarlı olmaya çalışan bir insan olarak Akdeniz fokları için bir şeyler yapmak istedim. Bu çalışmalarını Foça'daki foklarla beraber yaptık. Belki insanların dikkatini şiir aracılığıyla çekeriz. Kimbilir? Belki..."⁵³³

Berfe'nin "Foklar Söyledi Ben Yazdım" adlı uzun ve hacimli şiirinde, bir fok ailesinin (anne-baba-çocuk) trajik hikâyesi okuyucuya sunulmaktadır. Yeni doğmuş yavruları için büyük endişe taşıyan anne ve baba fok, şiir boyunca başta kendileri/kendi türleri olmak üzere insanların tabiata, denize ve diğer canlılara verdikleri zararlar üzerinde konuşurlar. Baba ve annenin yavruları için duydukları kaygının sebebi insandır. Şair bunu şu dizlerle dile getirmektedir:

*"Babak fok: Bir değil
Birkaç yavrumuz olsaydı...
Anne fok: Daha çabuk yok ederlerdi."⁵³⁴*

Sürekli yakalanma ve ölüm tehlikesiyle yaşamak zorunda kalan fok ailesinin en büyük sorunu ise açlık çekmeleridir. Çünkü insanlar deniz canlılarını hem gereksiz yere öldürdüğü hem de balıkları gereğinden fazla avladıkları için balıkla beslenen deniz canlıları açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Öyle ki şiirdeki öznelardan biri olan baba fok, "Daha pahalı/ satmak için /balıkları kokutun/ hamsileri kurtlandırın/ ve atın çöpünüzü/ denize"⁵³⁵ ifadeleriyle hem insanın aç gözlülüğüne dikkat çekmekte hem de denizi katı atıklarıyla kirleten insana karşı öfke duymaktadır.

Fokların yaşam alanı olan deniz mağaralarının insanlar tarafından dinamitlenerek patlatılması (balık avlamak için), bunun sonucunda suda yaşayan canlı hayata verilen zararlar ve fokların hayatta kalabilmek için insanlarla karşı verdikleri mücadele şiirin tamamına yayılarak işlenmiştir. Şiir öznesi, fokların ve denizde yaşayan canlıların insan

⁵³³ Süreyya Berfe, "Foklar Söyledi Ben Yazdım" (Foklar Söyledi Ben Yazdım), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, YKY, İstanbul, 2009, s. 623.

⁵³⁴ Süreyya Berfe, "Foklar Söyledi Ben Yazdım" (Foklar Söyledi Ben Yazdım), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, s. 641.

⁵³⁵ Süreyya Berfe, "Foklar Söyledi Ben Yazdım" (Foklar Söyledi Ben Yazdım), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, s. 626.

vahşetinden kaçarak korkuyla yaşamalarını, “*Sonu gelmeyen bir yolculuk: İnsan korkusu.*” dizeleriyle ifade etmektedir.⁵³⁶ Çünkü şiirde “*Sizin “hayat” dediğiniz şey / bizim için herhangi bir balık*” dizeleri, tarih boyunca insanın foklara (aynı zamanda denizde yaşayan diğer canlı türlerine) ilişkin bakış açısının ne olduğunu da göstermiş olmaktadır.⁵³⁷ Nitekim şiirde en trajik şekilde anlatılansa, anne ve baba fokun insanların bu zalimliklerini yavru foka nasıl izah edecekleri bilememelerinden dolayı duydukları üzüntüdür:

*“Caretalar
denizkestaneleri gitti
Biz kaldık mı acaba?”*

*Şu gerçeği
nasıl anlatacağım
yavrumuza?
İnsanlar çoğalıyor
biz azalıyoruz.”⁵³⁸*

Konuyla ilişkin son örneklerimiz ise insanın doğada en çok zarar verdiği canlı türlerinden biri olan kuşlarla ilgilidir. Hüseyin Yurttaş “Çürüme” başlıklı şiirinin 9. kısmında, “*her şeyi silip geçen çetrefil uygarlık*”tan en çok etkilenen canlılardan birisinin leylekler olduğunu, “*yok olmuştur leylek yuvaları/ yıkık minarelerden çatılardan*” dizeleriyle ifade eder. İnsanın doğaya bunca yabancılaşmasına öfke duyan özne, “*ey insan dön kendine/ eğer insansan*” dizeleriyle, insanın tekrar insan olabilmesi için, doğaya dönmesi, onunla tekrar bütünleşmesi ve kendi dışındaki canlıların da yaşamına saygı göstermesi gerektiğine inanır.⁵³⁹

Turgay Fişekçi ise insanın doğada en çok zarar verdiği canlı türlerinden birinin kuşlar olduğunu “Kuşsuzluk” adlı şiirinde şöyle anlatmaktadır:

*“Kuşlara da yer kalmadı artık
Geçen yaz bıraktığı köyü bulamıyor leylekler
Asit yağmurları örttü üzerlerini
Kırlangıçlara ne çatı altları kaldı yuva yapacak
Ne ıslatıp biçimlendirecekleri toprak
Şıra içemezler artık
Asma kütükleri kahverengi birer haç*

⁵³⁶ Süreyya Berfe, “Foklar Söyledi Ben Yazdım” (Foklar Söyledi Ben Yazdım), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, s. 623.

⁵³⁷ Süreyya Berfe, “Foklar Söyledi Ben Yazdım” (Foklar Söyledi Ben Yazdım), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, s. 632.

⁵³⁸ Süreyya Berfe, “Foklar Söyledi Ben Yazdım” (Foklar Söyledi Ben Yazdım), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, s. 657.

⁵³⁹ Hüseyin Yurttaş, “Çürüme-9”, *Çürüme*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1986, s. 100-101.

*Petroldenizlerinde renkleri değişti martuların
Yalıçapkınları bilirler mi
Avları metal ölüsü bir balık.*

*Kuşlar için evler yapardık oysa
Penceremizde, saçağımızda, bahçemizde
Sesleri alıştığımız bir şeydi
Ne oldu da uzaklaştık kuşlardan
Kuşsuz dünya, biraz da insansızlık değil mi? ”⁵⁴⁰*

Şiirde insanın doğayı tahrip etmesi neticesinde kuşların yaşamlarının ve yaşam alanlarının nasıl yok edildiği üzerinde örneklerle durulmaktadır. Şair, yaban hayatında leyleklerin göç güzergâhlarında her sene yuva yaptıkları yeri bir diğer göç zamanında bulamadıklarını, çatı aralarına yuva yapan kırlangıçların betonlaşmadan dolayı ne bir çatı altı ne de yuva yapabilmek için toprak kııntısı bulamadıklarını, denizlerden petrol çıkarımı sırasında sızan petrolün ya da tankerlerin denize yakıt boşaltmalarından veya tanker kazalarından dolayı denizlerin kirletilmesi sebebiyle martuların renginin değişmesini endüstriyel, ziraî ve evsel atıkların suda yaşayan canlılarda aşırı metal birikimine sebep olması ve bu balıklardan beslenen yalıçapkınlarının (ve diğer balıkçılların) bundan büyük ölçüde etkilenmesini dile getirmektedir. Kuşkusuz yalnızca yaban hayatındakiler değil, bizi tehdit olarak görmeyen ve bahçemizde, sokağımızda bizimle birlikte yaşayan kuşlar da artık insandan uzak durmaktadır. Şiir öznesi, bir zamanlar yaşam haklarına son derece saygı gösterip koruduğumuz kuşlara (aslında tüm canlıların) nasıl yabancılaşp duyarsızlaştığımızı anlayamadığını ifade etmekte ve kuşsuzluğu insansızlıkla eş değer görmektedir.

2.3. KÜLTÜREL YABANCILAŞMANIN ŞİİRE YANSIYAN YÖNLERİ

Kültüre yabancılaşma veya kültürel yabancılaşma, yabancılaşmanın sayısız çeşidinden yalnızca bir tanesidir; ancak kapsamı en geniş olan yabancılaşma biçimi olduğu kesindir. Çünkü tarih boyunca insanın kendi rahatı ve konforu için meydana getirdiği sayısız maddi ve manevi kültür unsurlarının, zamanla insanın karşısında bağımsız bir güç olarak yer alıp onu kontrolü altına alması, insanın kültüre karşı yabancılaşmasının da çeşitli tezahürlerini ortaya çıkarmıştır. Öyle ki bu yabancılaşma maddi boyutta, metalar dünyası ve teknoloji altında, insanın esaretiyle alakalı

⁵⁴⁰ Turgay Fişekçi, “Kuşsuzluk” (Dip Sevgi), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, s.165.

olabileceği gibi; manevi boyutta, hukuk kuralları, örf ve âdetler, gelenekler, ahlaki değerler ve normların etkisindeki insanın, kendi bireyselliğini ve özgürlüğünü yaşama mücadelesiyle de ilişkili olabilmektedir. Dahası bir toplumun, toplumdaki bir grubun ya da yalnızca tek bir bireyin, o toplumun kültürel değerlerine karşı kayıtsız kalması/uzaklaşması veya toplumda zuhur eden kültürel yozlaşma da bu yabancılaşma biçiminin diğer görünümüdür.

Dolayısıyla biz bu bölümde, alt başlıklarla, hem kültüre yabancılaşmanın/kültürel yabancılaşmanın inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerine nasıl ve hangi boyutlarıyla yansıdığını tespit etmeye, hem de maddi ve manevi kültürün hangi öğelerinin insanı kültüre yabancılaştıran unsurlar olarak ele alınıp işlendiğini ortaya koymaya çalışacağız.

2.3.1. Batı Ekseninde Türk Modernleşmesi ve Kültürel Yabancılaşma

Kültür en genel tanımıyla bir toplumun yaşam biçimidir. Bu yaşam biçimi içerisine, bir milletin tarih boyunca biriktirip kendine özgü bir biçimde geliştirdiği zihinsel, sanatsal, tarihsel, yazınsal (edebî), dinsel ve öznel (manevi) yaşantılarının semboller, gelenekler, anıtlar ve âdetlerle ifadesi girmektedir.⁵⁴¹ Ancak dünya üzerindeki hiçbir toplumda, o topluma ait kültürün değişime uğramadığını söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla tarih boyunca Türk kültürü de, etkisi altına girdiği medeniyet dairelerinin, bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin tesirinden nasibini almıştır.

Toplumumuzda aşağı yukarı son üç asırdır, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimlere/dönüşümlere modernleşme yahut Batılılaşma denilmektedir. Batılılaşma aslında modernleşmenin bir diğer adıdır ve aslında, Batı'nın kendi içinde Rönesans ve Reformla başlattığı, sanayileşme ile geliştirdiği, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel değişimlerin, gelişmekte olan toplumlarca örnek alınması gereken bir model olarak gösterilmesidir. Bu, hem Batı ülkelerinin diğer toplumlara telkin ettiği, hem de toplumdaki aydın ve bürokratların gelişme, çağdaşlaşma ve kalkınmanın olmazsa olmaz koşulları olarak kabullendiği bir anlayıştır ve klasik modernleşme olarak da bilinen bu anlayış, Batı'nın bazı seçilmiş kurumlarını ve hayat

⁵⁴¹ Antony Giddens, Philip W. Sutton, "Sosyolojide Temel Kavramlar", (çev. Ali Egin), Phoenix Yayınları, Ankara, 2014, s.450.

biçimlerini model olarak benimsemeyi zorunlu kılmaktadır. Ancak batının kendi iç dinamikleri sayesinde, uzun bir süreçte modernleşmesine karşın, Batılı olmayan ülkelerde, daha kısa bir zaman diliminde, kendiliğinden olmayan ve dış etkenlerin yoğun itici gücüyle gerçekleşen modernleşme, hem kültürel yozlaşmayı hem de kültüre yabancılaşmayı beraberinde getirmektedir.⁵⁴²

Toplumumuzda, 18. yüzyılda başlayıp Tanzimat'la hız kazanan, Cumhuriyet'te de izlenen politikalarla sosyal ve kültürel değişme modeli olarak örnek alınan Batılılaşmanın özümsemememiş olmasından, yanlış anlaşılmasından ve yeni kültürün eski kültüre kimi zaman uyuşmamasından dolayı, ciddi bir kültürel yozlaşma ve kültüre yabancılaşma sorunu baş göstermiştir.⁵⁴³ Çünkü toplumumuzda Batı'yı kıyafetiyle, yeme içme kültürüyle, yaşayış tarzıyla, sosyal teşkilatıyla vb. birebir kopyalayarak taklit etme olarak algılanmış olan Batılılaşma, aile ilişkilerinden, tüketim alışkanlıklarından, dinî-ahlaki değerlere değin pek çok konuda kendi kültürünü yansıtmayan, hatta kültürüne tamamen aykırı görülen birtakım sorunlara sebebiyet vermiştir.⁵⁴⁴ Öyle ki Batıcılık ve Batı standartlarına uyum sağlama çabaları, yozlaşmayı, yabancılaşmayı ve kimlik bunalımını giderek arttırmıştır.⁵⁴⁵

Nitekim dünden bugüne Batılılaşmanın ve bu pratiğin topluma uyguladığı baskı, Batılılaşmadan kaynaklı yabancılaşma ve Batılılaşmanın sebep olduğu kültürel yozlaşma, şairlerin de ciddiyetle üzerinde durdukları ve şiirlerinde işledikleri meseleler olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla biz bu meselelerin şiire yansıyan yönlerini, alt başlıklar hâlinde ayrıntılarıyla ele almayı uygun bulmaktayız.

2.3.1.1. Batılılaşma ve Kültürel Yozlaşma

Türkiye'de mecburî ve zarurî bir kültür değişmesi olarak görülen Batılılaşmanın, önceleri askerî ve idarî alanlarda yapılan düzenlemeler, ilerleyen dönemlerde ise siyaset, kültür, eğitim ve sosyal alanın diğer yönlerini de içine alarak genişlediğini söylemek mümkündür. Bu süreçte ise benimsetilen kültür unsurlarının alınmaması ve özümsemememesi sonucunda, toplumda veya toplumun bir kesiminde, değişime karşı

⁵⁴² Vehbi Bayhan, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, 130-132.

⁵⁴³ Vehbi Bayhan, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, s.142.

⁵⁴⁴ Vahdettin Işık, *Kültürel Yabancılaşma II. Meşrutiyet'ten Günümüze*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2012, s.89.

⁵⁴⁵ Yümni Sezen, "Batı ve Biz", *Çağdaşlaşma, Yabancılaşma ve Kimlik*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002, s. 79.

bir tepki ve yeni kültüre karşı yabancılaşımdan dolayı bir nefret baş göstermiştir.⁵⁴⁶ Çünkü geleneklerine bağlı, yerleşik kültür ve inanç değerleri ile yetişmiş toplumdaki fertler, yabancı olan Batı'nın kültür sistemi ile yüz yüze geldiklerinde, kendilerini büyük bir çatışmanın ve yabancılaşımanın içinde bulmuşlar; bu da bireylerde rahatsızlıklara, hoşnutsuzluklara ve hattâ ruhsal huzursuzluklara neden olmuştur.⁵⁴⁷ Dahası Batı uygarlığının kendi aksiyomlarını, teknolojik, ekonomik, toplumsal, siyasal, askeri ve kültürel gücünü kullanarak, yani her alanda sömürgeciliğini giderek daha rafine biçimler altında yaygınlaştırarak doğal bir görünüm altında sunma çabalarını fark edenler, giderek Batılılaşmaya cephe almışlardır.⁵⁴⁸

Batılılaşmayı ve Batılılaşma pratiklerini zorunlu bir kültür değişmesi olarak kabul eden, onu kültür ve ahlâk dejenerasyonu olarak gören ve batı tarzı modernleşmenin bir dizi sömürgecilik faaliyetinden ibaret olduğunu düşünerek karşı çıkan şairler, şiirlerinde çeşitli örnekler üzerinden Batılılaşma problemini yabancılaşıma bağlamında ele almışlardır.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Necip Fazıl Kısakürek'e aittir. "Kâbus" başlıklı şiirinde, "*Ve evlerde baş köşe/ Batının pırtıkları*"⁵⁴⁹ diyen özne, Batı'nın ürettiği maddi kültür öğeleri sayesinde, evlerimizin içinin bile ele geçirilmiş olduğundan yakınmaktadır. "Son Sığınak"ta, "*Batı, batı der, çırpınırlar/ Batı tükürük hokkasında*" dizelerinde ise, Batı'ya ait değerleri tükürük hokkasındaki salgıyla olumsuzlayan özne, Batı'nın bu değerlerine körü körüne bağlanan taklitçilere ise şiddetle karşı çıkmaktadır. Şiirde toplumun Batı hayranlığını, "ruh laçkalığı", yani dinî ve manevi değerlerine yabancılaşıma olarak gören özne, kurtuluşun "*Son Peygamberin hirkasında*" olduğunu belirtir.⁵⁵⁰

Attilâ İlhan ise "Sen Burda Bir Yabancısın" başlıklı şiirinde, çağdaşlaşmayı Batılılaşma olarak algılamış bireyin yaşadığı yabancılık duygusunu şöyle dile getirir:

*"bu rüzgarın tadı senin hiç tatmadığın
bu yolcular bilmediğin bir yerden geliyor
konuştukları dil ömrünce duymadığın
gözlerini sakla sen burda bir yabancısın*

⁵⁴⁶ Vehbi Bayhan, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşıma*, s.141.

⁵⁴⁷ Faruk Karaca, *Yabancılaşıma ve Din: Dinsel Yabancılaşımanın Sosyal Psikolojik Analizi*, s.76.

⁵⁴⁸ Barlas Tolan, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşıma*, s.247-248.

⁵⁴⁹ Necip Fazıl Kısakürek, "Kâbus", *Çile*, s. 431.

⁵⁵⁰ Necip Fazıl Kısakürek, "Son Sığınak", *Çile*, s.429.

akşam tren raylarına yağmur yağıyor

*devrilmiş bu sokak ayak basmadığın
çarmıha gerilmiş afişler ıslanıyor
karanlıkta bir kadın tanımadığın
bir şeyler söylüyor anlamadığın
şüpheli oteller üstüne geriniyor
sen burda bir yabancısın saklanmalısın
akşam tren raylarına yağmur yağıyor”⁵⁵¹*

Şiirde, ilk etapta, yıllar sonra doğduğu/büyüdüğü kente dönen öznenin, o kente karşı hissettiği yabancılık duygusu işlenmiş gibidir. Ancak şair, şiirlerinin içeriğini açıkladığı “Meraklısı İçin Notlar”da bu şiiriyle neyi anlatmak istediğini şöyle ifade eder:

“[...] bir akşam, karşıyaka’da istasyon civarındaki evimize dönüyordum, yağmur başladı, raylar yağmurun altında parıldadılar, birden içimi büyük bir yabancılık duygusu sardı, bu çağdaşlaşmayı Batılılaşma anlamış, buna inanmış aydınların kendi ülkelerindeki yabancılıklarını fark etmeleriydi denilebilir. Gerçekte iki ulus hâlinde yaşıyorduk, asıl büyük kalabalık ve batılı ölçülere göre kişiliklerini biçimlendirmiş aydınlar...”⁵⁵²

Can Yücel’in “Bata-Çıka” başlıklı şiirinde ise, “*Aman Batıcı, Zaman Batıcı/ Köyümüze bıraktın yoktan bir acı!*”⁵⁵³ dizelerinde özne, modernleşmenin Batılılaşma olarak görüldüğü bu çağda, Batılı olmak için verilen çabanın geleneksel değerleri ve yaşamı tarumar ettiğini, köye bırakılan bir acı olarak dile getirmektedir.

Bahaettin Karakoç’un şiirlerinde ise Batılılaşmaya karşı ciddi bir başkaldırı söz konusudur. Şair özellikle “Yeniden Yeşerteceğiz Toprakları” başlıklı şiirlerinde, hem toplumun Batılılaşma serüveninin tarihçesini verir hem de Batılılaşmayla başlayan kültürel yozlaşmaya değinir.

Karakoç, “Yeniden Yeşerteceğiz Toprakları 5”te, Tanzimat’la başlayan Batılılaşma hareketlerini nefretle şöyle anlatır:

“‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ parolası verilmeden çok önce/ Batı’nın saldırıya geçen hümanist tümenleri/ Sağ ve solu kollayan Hıristiyan misyoner alayları/ ‘Çağdaş uygarlık düzeyi’ nin nihilist taburları/ Stratejiyi belirleyen Marksist kurmaylar/ Daha beni görüşme masalarında yenmeden çok önce/ Haç’la/ Orak-çekiçle/ Pergelle, gönyeyle nallanan Batı eşeği/ Sokulup ensemde esnmeden önce/

⁵⁵¹ Attilâ İlhan, “Sen Burda Bir Yabancısın”, *Ben Sana Mecburum*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s.43.

⁵⁵² Attilâ İlhan, “Meraklısı İçin Notlar”, *Ben Sana Mecburum*, s. 145.

⁵⁵³ Can Yücel, “Bata-Çıka”, *Alavara*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s. 15.

Yahudi Karasu'nun sirkâtibi/ Emperyalist devletlerin serkâtibi/ Ve Osmanlının midillisi/ Mustafa Reşit Paşa/ Büyük paşa/ O mercimek kadar büyük paşa/ Dıbık paşa/ Zilli paşa/ Sağ tarafında sağdıç Talat/ Sol tarafında öteki sağdıç Mithat Paşalar/ Okumuş Tanzimat Fermanı'ni batıya dönerek/ Bir tabak piyaza aşeren üç beş sinek/ Okurlar Tanzimat Fermanı'ni gâvurca sulu/ Gâvurca pişkin/ Gâvurca insancıl."⁵⁵⁴

Özne, Yeni Türkiye (Türkiye Cumhuriyeti Devleti) kurulmadan çok önce, Hristiyan misyonerlerin, Marksistlerin, Nihilistlerin ve Hümanizm adı altında, emperyalist politikalarla Osmanlı'yı işgâl eden kuvvetlerin, Sevr Antlaşması ile Osmanlı'yı parçalamadan çok önce, Batılılaşma'nın Osmanlı'nın içinde, kendi eliyle başladığının bilgisini verir. Özne, emperyalist devletlerin serkâtibi olarak olumsuzladığı başta Sadrazâm Mustafa Reşit Paşa olmak üzere, devlet erkânının diğer paşalarını, Tanzimat Fermanı'nı hazırlayıp, bu ferman sayesinde ülkeyi Batı'nın emperyalist politikalarına kurban ettikleri ve Batı'nın hâkimiyetine zemin hazırladıkları için suçlar. Özneye göre Batılılaşmanın başlangıcı gâvurlaşmanın da başlangıcıdır. Nitekim "Yeniden Yeşerteceğiz Toprakları 6"da, "Kara-ölet girmiş gibi vatana" dizelerinde, Tanzimat'la başlayan Batılılaşmayı toplu ölümlere yol açan salgın bir hastalık olarak nitelendiren özne, "Özümü satmışlar kancık yabana" diyerek, Batılılaşma hastalığının kendi kültürüne yabancılaşmaya sebep olduğunu söyler.⁵⁵⁵

Şair "Yeniden Yeşerteceğiz Toprakları 7"de ise, Batılılaşmanın toplumsal yaşamda nelere mâl olduğunu şöyle özetlemektedir:

"Dilinizi değiştireceksiniz demişler/ Dilimizin içine etmişiz/ Burjuva kökenli mason locaları açılışın demişler/ Açtırmışız/Kavminize sahip çıkmayacaksınız demişler/ Çıkmamışız/Sizin uygarlığınız çağ-dışı demişler/ Medeniyet değiştirmeye kalkışmışız/ Geçmişinize söveceksiniz demişler/ Sövmüşüz/ Hep Batı uygarlığını öveceksiniz demişler/ Övmüşüz/[...]/ Bir frengi mikrobu gibi/ Bir mantar hastalığı gibi/ Millî ekonomimi/ Öz kültürümü/İnsan gücümü/ Coğrafyayı/Melek sabrımı kemirmiş Batı/ Kemiriyor/ Ve can çıkıncaya kadar kemirecek de /[...]/ beni ideolojisinin çarkından geçirip kendine göre şekillendirmek isteyen/ Batıya yaltaklanıyorum şimdi/ İlericilikmiş bu/ Bir 'bilinçli aşama' imiş bu/ Bindiğimiz Batı treninden inemezmişiz bir daha/ İnip

⁵⁵⁴ Bahaettin Karakoç, "Yeniden Yeşerteceğiz Toprakları 5" (Zaman Bir Beyaz Türküdür), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 437.

⁵⁵⁵ Bahaettin Karakoç, "Yeniden Yeşerteceğiz Toprakları 6" (Zaman Bir Beyaz Türküdür), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, s. 438.

de Türkiye'yi tekrar 'çağdışına' götürememiştir/ vay kabak vay/ Vay bostan güzeli/ böyle söylüyor işbirlikçiler."⁵⁵⁶

Özne, Batılılaşmanın hem kültürel yozlaşmaya neden olduğuna hem de sömürgeci Batı'nın çağdaşlaşma/uygarlaşma masalıyla kandırdığı toplumu emperyalist emelleri için kullandığına dikkat çeker. Özneye göre dilden manevi değerlere, sosyal yaşamdan ekonomiye her şey Batı'nın himâyesi ve yönlendirmesi altındadır ve kendi toplumuna ihanet edenler de emperyalistlerle işbirliği içindedir. Özne toplumun giderek öz kültürüne yabancılaştırılmasından rahatsızlık duymaktadır.

Karakoç, "Beyaz Dilekçeye Beyaz Bir Önsöz" şiirinin II. kısmında ise, "*Laikler mahallesinden geçerim arada bir*" diyen özne, Cumhuriyet'le birlikte modernleşmenin bir diğer getirisi olan laik düzenin yozlaştırdığı insanları görünce onları, "*Cümlesi putperest, cümlesi hakir*" olarak niteleyerek, dinî ve manevi değerlere yabancılaştıkları için onlara acıyarak bakar.⁵⁵⁷ "Beyaz Dilekçe" şiirinin V. kısmında ise, yine Batılılaşmanın ve onun getirisi olan laik düzenin insanı ve sosyo-kültürel yaşamı nasıl bozduğunu, toplumda nasıl bir kültürel yozlaşmaya sebep olduğunu şöyle dile getirir:

*"İslâm şamar oğlanı, başörtülü öcüdür,
Her yer çıplaklar kampı, tablo ürkütücüdür.
Nere baksak meyhane, her sarhoş feryat eder.
'Elişi mertek sanan' âlemi irşad eder (!)
Cihat ehli horlanır, ebâbiller sürgünde,
Yüz türlü renge girer her soytarı üç günde.
Sevgi ve şefkat bilmez tüp bebekli analar;
Tarak dişlerinden sık renksiz, ruhsuz binâlar.
Sofralar reddetmiyor kokuşmuş haram eti,
Nerden baksan devlete, bir şampanya devleti.
Yalanın ve yanlışın kolunu büken er yok;
Dalkavuk olmayana bu düzende hiç yer yok*

[...]

*Şapkalı maymunların hünerleri bezdirdi,
Bir lâiklik virüsü bin yarayı azdırdı.
Sanki zeytin yağıdır sopalı demokrasi,
Kim bu yol yanlış dese adı oluyor asi.
Doğum kontrolü diye rahimler yolunuyor,
Mukaddes bir birlik yok, bütünler bölünüyor.*

[...]

Zilletin girdabında dönen kabuk gibiyiz,

⁵⁵⁶ Bahaettin Karakoç, "Yeniden Yeşerteceğiz Toprakları 7" (Zaman Bir Beyaz Türküdür), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, s. 439.

⁵⁵⁷ Bahaettin Karakoç, "Beyaz Dilekçeye Beyaz Bir Önsöz-II" (Beyaz Dilekçe), *Beyaz Dilekçe (Bütün Eserleri 4)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2016, s. 19.

*Kökümüzden kopmuşuz, kuru çubuk gibiyiz
Başımıza kim geçse sırlıklam Batılı,
Hakka yergi yağdırır, yüceltiriz bätılı.
[...]*

Ben batılı değilim... ”⁵⁵⁸

Özne, Batılılaşmanın Müslüman bir toplumda yarattığı kültürel yozlaşmayı çeşitli örnekler üzerinden değinir. Buna göre dinî ve manevi değerler ayaklar altına alınmakta ve Müslümanlar hakir görülmektedir. Toplumdaki giyim kuşam kültürü, çağdaşlaşma adı altında, çıplaklığa evrilmiştir. Yeme içme kültürü de değişmiş, alkol, modernliğin simgesi olmuş; haram sayılan yiyecekler tüketime sokulmuştur. Geleneksel mimarî bile terkedilerek, yerini Batı'nın ruhsuz yapılarına bırakmıştır. Dahası toplumun her kesiminde görülen bu yozlaşmaya devletin yöneticileri ön ayak olmaktadır ve laik düzen ve demokrasi adı altında, geleneklerine ve dinine uygun yaşam sürmek isteyenlerin hakkı gasp edilmektedir. Nitekim özne, zillet girdabı olarak nitelediği Batılılaşmanın toplumu köklerine yabancılaştırdığını tekrar ve tekrar yinelemektedir.

Abdurrahim Karakoç da şiirleriyle Batılılaşma karşısında yerini alır. Şair “Neden Geri Kaldık” şiirinde, toplumumuzun/milletimizin geri kalmışlığını Batı peşinde koşmasına şöyle bağlar:

*“Yıllarca batının bätıl izinde
Koşup gitmek bizi geride koydu.
Düşmanları düşmanların dizinde
Taklit etmek bizi geride koydu.*

*[...]
Sözün özü yabancıyız bize biz
Sahi neyiz? Bilen var mı biz kimiz
İthâl malı fikrimizle zikrimiz
Bizi satmak bizi geride koydu ”⁵⁵⁹*

Özne, Batı özentiliğiyle köklerinden ayrılan milletin zamanla hem öz kültürüne hem de birbirlerine yabancılaştığına dikkat çekmektedir. Öyle ki Karakoç “Benzettiler”de ise, Avrupalılaşmayla kendi özüne yabancılaşmış insanların özelliklerini şöyle sıralar:

*“Yeni bir afyondur yenen her lokma
Biber Avrupalı, tuz Avrupalı.*

⁵⁵⁸ Bahaettin Karakoç, “Beyaz Dilekçe-V”, *Beyaz Dilekçe (Bütün Eserleri 4)*, s. 47-51.

⁵⁵⁹ Abdurrahim Karakoç, “Neden Geri Kaldık”, *Beşinci Mevsim, Bütün Şiirleri-5*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 92-93.

*Gülücükler sahte kirpikler takma
Dudak Avrupalı, Göz Avrupalı.*

[...]

*Kalıba uydurdu uyduklarımız
Yazmakla bitmez ki duyduklarımız
Paris modasıdır giydiklerimiz
Astar Avrupalı, yüz Avrupalı.*

[...]

*İster sari deyin, isterse irsi
Büyük revaç buldu makbulün tersi
Duyduğumuz “okey, adiyö, mersi”
Ağız Avrupalı, söz Avrupalı.”⁵⁶⁰*

Öznenin asıl eleştirisi, Batılılaşmayı şekilcilik olarak algılayan insanlardır. Bu öyle bir özentilik durumudur ki, yeme içme kültüründen giyim kuşama, geleneklerden konuşulan ana dile kadar her şey Avrupa taklitçiliğinin etkisi altında şekillenmekte ve toplum, kültürel anlamda giderek çöküşe doğru sürüklenmekte, asıl benliğine yabancılaşmaktadır.

Sezai Karakoç da Batılılaşmanın olumsuz etkilerini şiirlerine işleyen bir diğer şairimizdir. O, “Balkon” şiirinde, modernleşmeyle/Batılılaşmayla başlayan geleneksel mimarînin yok oluşunu, Batı mimarisi örnek alınarak yapılan binalardaki balkon üzerinden eleştirirken, “*Evleri balkonsuz yapan mimarları*”n alnından öpmek ister.⁵⁶¹ Burada balkon eleştirisi yalnızca mimaride değil, modernleşme adı altında kültürel değerlerdeki yozlaşmanın da eleştirisidir. “Gül Muştusu” şiirinin XII. kısmında ise, “*Radyodaki yabancı söz/ Gazetelerin el kirleten teri/ Mürekkepteki Lâtin teri*”yle bahsedilen yozlaşma, dilde ve yazıda görülen Avrupalılaşmadır.⁵⁶²

Karakoç “Masal” şiirinde ise, Batı’nın harcadığı altı oğlunun ardından acıya dayanamayarak ölen babanın dramını ele alır. Babasının ölümünden sonra ise yalnız başına kalan yedinci oğul, hem babasının Batı karşısında verdiği mücadelesini devam ettirmek, hem de altı kardeşini yutan Batı’dan hesap sormak için Batı’ya gider. O, Batı’nın en büyük kentlerinden birisinin meydanında şöyle haykırır:

⁵⁶⁰ Abdurrahim Karakoç, “Benzettiler”, *Beşinci Mevsim, Bütün Şiirleri-5*, s.104-105.

⁵⁶¹ Sezai Karakoç, “Balkon” (Körfez), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 81.

⁵⁶² Sezai Karakoç, “Gül Muştusu-XII” (Gül Muştusu), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 393.

“Batılılar !
 Bilmeden
 Altı oğlunu yuttuğunuz
 Bir babanın yedinci oğluyum ben
 Gömülmek istiyorum buraya hiç değişmeden
 Babam öldü acılarından kardeşlerimin
 Ruhunu üzmem istemem babamın
 Gömün beni değiştirmeden
 Doğulu olarak ölmek istiyorum ben
 Sizin bir tek ama büyük bir gücünüz var :
 Karşınızdakini değiştirmek
 Beni öldürseniz de çıkmam buradan
 Kemiklerim değişecek toz ve toprak olacak belki
 Fakat değişmeyecek ruhum”⁵⁶³

Özne Batı'nın tek amacının, kendinden olmayanı kendine benzetmek, onu kendi özüne yabancılaştırıp asimile etmek olduğunu düşünmektedir. Öyle ki bu yüzden, altı kardeşinin ve babasının ölümünden Batı'yı sorumlu tutar. Öznenin son arzusu ise, kendi kültürüne yabancılaşmadan, bir Doğulu olarak, yani geleneklerine, örfüne, âdetlerine ve inancına bağlı kalarak yaşayıp terk-i dünya etmektir.

Cevat Çapan'ın “Duygusal Eğitim” başlıklı şiirinde ise özne, az gelişmişlikten kurtuluşu Batılılaşmada arayanların, “*bulantıyla bunaltı çıkmazına*” düşeceklerini, yani kendi içlerinde Doğu-Batı çatışması yaşayacaklarını söyler.⁵⁶⁴

Cahit Zarifoğlu da Batılılaşmanın toplumda Doğu-Batı karşıtlığı yarattığını “Büyük Su” şiirinde şöyle dile getirir:

“Nurdüz yayalabaşındayız
 Kahramanlık buraya kadar
 Alabilecek hiçbir şey yok burda
 Parayla

Şimdi bir kaş kalınlığı in
 İşte aydın'ın köç'ünün başçayır köyü
 Say bakalım videolu kahvehaneleri
 Sofular mollalar yatsıya gitsin hele
 Tezgahın altında porno meyd in' Amerika
 Meyd'in fransa almanya”⁵⁶⁵

⁵⁶³ Sezai Karakoç, “Masal” (Gül Muştusu), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 412-413.

⁵⁶⁴ Cevat Çapan, “Duygusal Eğitim” (Dön Güvercin Dön), *Bana Düşlerini Anlat, Toplu Şiirler* (1985-2006), YKY, İstanbul, 2007, s.31.

⁵⁶⁵ Cahit Zarifoğlu, “Büyük Su” (Korku ve Yakarış), *Şiirler*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 467.

Özne, Nurdüz Yaylası'ndaki yaşamla geleneği, Aydın ilinin, Köşk ilçesinin, Başçayır Köyü'ndeki yaşamla da Batılılaşmayla birlikte yozlaşmaya başlamış yaşam arasında farkı ortaya koymaktadır. Aynı mekânda, biri yaylada diğeri ovada olan bu iki yerin sembolize ettiği gerçek, kültürel açıdan geleneksel değerlerine sahip çıkmış ve öznünü korumuş yerle, Batı'nın istediği doğrultuda modernleşmeye başlamış ancak ahlaki yozlaşma içine düşmüş yerin zıtlığıdır.

Akif İnan'ın "Yiğitler" şiirinde ise özne, "*Anamı sorsan büyük doğudur/ Batı ki sırtımda paslı bıçaktır*" dizelerinde, doğunun asıl kültürümüz, asıl özümüz olduğunu, Batı'nın ise modernleşme yalanıyla sırtımıza saplanmış ve taşımak zorunda kaldığımız bir paslı bıçak olduğunu söyler.⁵⁶⁶

Ataol Behramoğlu "Avrupaya Aşk Türküsü" başlıklı şiirinde ise, Avrupalı olabilmek için Batı'ya yarananları ironik bir dille eleştirirken Batı'nın asıl maksadının ne olduğunu da şöyle dile getirir:

*"Modada izindegiz
Yazımız çizimiz uygun sana
Hoşuna gitmiyorsa eğer
Keselim bıyıklarımızı da*

[...]

*Ülkemiz var, üç yanı derya
Madenlerimiz, yemişlerimiz
Avrupa, senden başka
Yok bizi anlayacak kimsemiz"⁵⁶⁷*

Özne, giyim kuşamdan dil ve edebiyata değin her şeyiyle Avrupa'yı taklit edenlerin düştükleri trajikomik durumu eleştirmektedir. Öyle ki Batı'ya olan hayranlıkları onları kör etmiş; neredeyse ülkenin doğal kaynaklarını sırf Avrupalı olabilmek için, yabancılara teslim etmeyi bile göze almışlardır.

Nureddin Durman da "İki Numara" başlıklı şiirinde, Cumhuriyet rejiminde uygulanan Batılılaşma politikalarının millî ve manevi kültüre verdiği zararı şöyle anlatır:

⁵⁶⁶ Akif İnan, "Yiğitler" (Hicret), *Şiirler, Hicret & Tenha Sözler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.63.

⁵⁶⁷ Ataol Behramoğlu, "Avrupaya Aşk Türküsü", (İyi Bir Yurttaş Aranıyor), *Kızıma Mektuplar, Toplu Şiirler 3*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 181.

*“İki birden sonra gelir bilirsiniz.
Sonra iki bir devrin başıdır fetiştir yani.
İkinin; kırk tilki dolaşmış kafasının içinde
değmezmiş hiçbirinin kuyruğu hiçbirine.*

[...]

*“Tanrı uludur. Tanrı uludur.” ona ne şüphe.
Gez göz arpacık ona ne şüphe.
Kadınların çarşafına el uzatan yalnızca
Fransız askeri midir Maraşta?
Onu da öğrenmişti sonunda. Ne şüphe.*

*“Zenon” öğretisi keşfedilmiştir artık.
Hayat dikte ettirilmiş harflerle oluşmaktadır.
Söylenceye göre o çağda bir mareşal
makamında Kur’an okutmaktadır.*

*-Sahi Kur’an Arapça değil midir? değil midir
o vakitler Arapça Go Home?!-*

İki birden sonra gelir, bilirsiniz.”⁵⁶⁸

Öznenin iki numarayla imâ ettiği kişi, İsmet İnönü’dür. Özne, Cumhuriyet’le birlikte devlet politikası hâline gelen ve zorunlu bir kültür değişmesi olarak dikte edilen Batılılaşma’nın İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığı boyunca, çok daha dayatmacı bir hâl aldığı düşünmektedir. Özne, ezanın Türkçeleştirilmesini, Müslüman kadının giyim kuşamına müdahale edilmesini, Latin harflerine geçişi, Kuran’ın dili olan Arapçanın ötekileştirilmesini ve yalnızca Batı’nın değil Amerika’nın da model alınmasını, hem kültürel yozlaşmanın örnekleri olarak göstermekte hem de Batılılaşmanın dayatmalarla topluma kabul ettirilmeye çalışıldığının altını çizmektedir.

Metin Önal Mengüşoğlu’nun “Osman Bey” başlıklı şiirinde ise, “*fikirde, ferasette ustalığımız/ ta inkılaplardan bu yana/ gömülüp kalmıştır candamarımıza*”⁵⁶⁹ dizelerinde özne, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak için Cumhuriyet’le gerçekleştirilen inkılapların, toplumumuza has fikir ve duyuş tarzını bozduğunu düşünmektedir. Çünkü Batı’nın fikir ve duyuş tarzı, “*yaşamında materyalist/ hülyalarında mistiktir*”⁵⁷⁰ ve Batılılaşmayla birlikte bizdekiler de onların bu yaşayış ve duyuş tarzını taklit etmeye çalıştıkları için, kendi özlerine yabancılaşmaktadırlar.

⁵⁶⁸ Nurettin Durman, “İki Numara”, *Uzun Beyaz Bir Çığlık*, Sanat Yayınları, Konya, 1995, s. 51-52.

⁵⁶⁹ Metin Önal Mengüşoğlu, “Osman Bey”, *Ben Asyalı Bir Ozan*, Matamorfoz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.20.

⁵⁷⁰ Metin Önal Mengüşoğlu, “Osman Bey”, *Ben Asyalı Bir Ozan*, s.21.

Batının, hem bize hem de sosyal ve kültürel yaşamımıza “*en görünmez esaret keleçeleri/ fark edilmez prangalar*” geçirerek özümüze yabancılaşmamızı arzuladığı kesindir.⁵⁷¹

Mengüşoğlu “Asyalı Donkişot’a Şiir”de, “*uyuşmuş bir kurtçuk gibi/ kendini zehirleyen insan parçası/kopyacı merak*” dizeleriyle, Batı’nın bilim ve teknoloji sayesinde ürettiği metalarla toplumumuzu hazırcılığa ve uyuşukluğa ittiğine, kendine bağımlı hâle getirdiğine dikkat çekerken, taklit etmek ve hazır verileri tüketmek yerine üretmek gerektiğinin altını çizer.⁵⁷² “Cila, Kül ve Kefen” başlıklı şiirin III. kısmında ise, “*haydi başkalarının kefenine bürün/ yaşa, kendin olmayarak/ durmadan bir başkası olarak görün*”⁵⁷³ dizelerinde özne, Batı’ya özenmenin, yabancı olan bir kültürü özümsemenin insanı, hem kendi köklerine hem de kendi ben’ine yabancılaştırdığını düşünmektedir.

2.3.1.2. Batının ve Batılılaşmanın Bir Sembolü Olarak Şapkaya Yabancılaşma

Tıpkı fesin ilk kullanılmaya başlandığında “giyilmesi caiz olmayan gâvur icadı” şeklinde fetvalar ve tepkilerle karşılandığı gibi, 19. yüzyıldan itibaren şapka da Türkiye’deki aydınların ilgisini çekmiş, ancak halk, şapkanın Hristiyanlaşmanın ve alafrangalaşmanın bir sembolü olarak görmüştür.⁵⁷⁴ Cumhuriyet Devri içinde yürütülen kültürel politikaların başında yer alan ve modernleşmenin/Batılılaşmanın bir sembolü hâline gelen şapka, 25 Kasım 1925’te Şapka Kanunu’yla birlikte, medeni giyim kuşamın tamamlayıcı bir ögesi olarak görülmüş ve resmî kurumlardaki kullanım zorunluluğundan gündelik yaşamdaki serbest kullanımına doğru bir geçiş yaşayarak giyim kuşamda yaygınlık kazanmıştır.⁵⁷⁵

Batılılaşmayı kültürel anlamda bir çöküş, bir çözülme ve kendi kültürüne yabancılaşma olarak gören şairlerin şiirlerinde, giyim kuşamda Avrupalılaşmanın, toplumsal değişim sürecinde de modernleşmenin bir sembolü hâline gelmiş olan şapka, kültürel yabancılaşmaya işaret eden bir imgeye dönüşmüştür.

⁵⁷¹ Metin Önal Mengüşoğlu, “Osman Bey”, *Ben Asyalı Bir Ozan*, s.20.

⁵⁷² Metin Önal Mengüşoğlu, “Asyalı Donkişot’a Şiir”, *Ben Asyalı Bir Ozan*, s.33.

⁵⁷³ Metin Önal Mengüşoğlu, “Cila, Kül ve Kefen-III”, *Ben Asyalı Bir Ozan*, Matamorfoz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 15-16.

⁵⁷⁴ Kamuran, Özdemir, *Cumhuriyet Döneminde Şapka Devrimi ve Tepkiler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Eskişehir, 2007, s.42-43.

⁵⁷⁵ İlbeyi Özer, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yaşam ve Moda*, Truva Yayınları, İstanbul, 2009, s.115.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz, Bahaettin Karakoç'a aittir. Şair, “Bir Şapka Bir Başörtüsü Bir Çift Ayakkabı Bir Çift Kadın Çorabı Ve Üç Porsiyon Körfez Savaşı” başlıklı şiirinde, Batılılaşma isyanını şapka üzerinden şöyle verir:

*“Adamın başında şapkası yok
Soranlara “Rüzgâr uçurdu” diyor
Belli ki yenisini almamakla
Şapka kanununa muhalefet ediyor”⁵⁷⁶*

Özne, 25 Kasım 1925'te çıkarılan Şapka Kanunu'nun getirmiş olduğu zorunluluğu, şapka takmaya direnen adamın ironik bahanesi üzerinden eleştirmektedir. Çünkü özne, Batı'ya ait bir giyim kuşam aksesuarı olan şapkayı, toplumun geleneksel giyim kültürüne yabancı bulmakta ve bunun kanunlaştırılmasına ise muhalefet etmektedir.

Sezai Karakoç'un “Ve Monna Rosa” başlıklı şiirinde ise, “*Şu şapkayı çıkarıp atıyorum ırmağa*”⁵⁷⁷ dizesinde ırmağa atılan şapka ile, bir özentilik olarak görülen Batılılaşma'dan kurtulunmak istendiği dile getirilir.

Dilaver Cebeci'nin “Rüya” başlıklı şiirinde ise şapka dizelere şöyle yansır:

*“Kucaklarında kara kalın İncil ciltleri
Melon şapkalı adamlar geliyormuş
O güzel atların gittiği yerden*

*Koyu gölge renkli elbiseler içinde
Melon şapkalı adamlar kahkahalarla gülüyormuş
Çılgınlık duyuluyormuş o güzel atların gittiği yerden”⁵⁷⁸*

Öznenin melon⁵⁷⁹ şapkalı olarak niteledikleri, ya Hristiyan misyonerleri ya da kültürüne yabancılaşmış kişilerdir. O güzel atların gidişiyle de, manevi ve geleneksel değerlerin kayboluşuna dikkat çeken özne, melon şapkalıların modernleşme adı altında, toplumu Hristiyanlaştırma ve kendi kültürüne yabancılaştırma faaliyetleri içinde olduklarını ifade etmektedir.

Osman Sarı'nın “Dikta” başlıklı şiirinde ise şapka, Batılılaşmanın kesin biçimde uyulması gereken bir yaşam biçimi dayatmasına işaret eden bir sembolüdür. Şiirde,

⁵⁷⁶ Bahaettin Karakoç, “Bir Şapka Bir Başörtüsü Bir Çift Ayakkabı Bir Çift Kadın Çorabı Ve Üç Porsiyon Körfez Savaşı” (Sürgün Vezirin Aşk Neşideleri), *Ihlamurlar Çiçek Açtığı Zaman (Bütün Eserleri 5)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 300.

⁵⁷⁷ Sezai Karakoç, “Ve Monna Rosa” (Monna Rosa), *Gün Doğmadan*, s. 31.

⁵⁷⁸ Dilaver Cebeci, “Rüya” (Sitare), *Türkiyem, Bütün Şiirleri*, Panama Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 70.

⁵⁷⁹ Melon: Yuvarlak ve bombeli bir şapka türü.

“Ben devletim artık” diye seslenen özne, “Dağ başlarında bile/Çobanlar/ Şapka giyecektir.” diye emir verir.⁵⁸⁰ Burada yine Şapka Kanunu’na dair karşıt bir tutum sergilendiği aşikârdır.

Nuri Pakdil’in “Mîlâdî Bin Dokuz Yüz Yirmilerdi” başlıklı şiirinde ise, “*Maraş sokakları destan döşendi/ Şapkanın reddine mütedairdi*”⁵⁸¹ dizelerinde özne, Maraş’ta Şapka Kanunu’na muhalefet ettikleri için idam edildiği iddia edilen kişileri, Batılılaşmaya karşı koydukları için, kahramanlaştırarak över.

Arif Ay da “Dosyalar” başlıklı kitabındaki şiirlerinde, Şapka Kanunu’na karşı çıktıkları iddiasıyla İstiklâl mahkemelerinde yargılanarak Erzurum’da (33 kişi), Rize’de (8 kişi) ve Maraş’ta idam edilenleri şiirlerinde kahramanlaştırır.⁵⁸² Necip Fazıl Kısakürek’in “Son Devrin Din Mazlûmları” referans gösterilerek oluşturulan şiirlerde, şapka kanunu ve buna gösterilen tepkiler temel alınır. Örneğin şair “Erzurum” şiirinde, yaşanan hâdiseyi şöyle hikâyeleştirir:

*“kar palandöken’in börtü
bundan gayrısını giymedik
giymeyeceğiz dedik
ve bu söz üzre; başımızı göğ
sakalımızı yele
boynumuzu ipe verdik”*⁵⁸³

Şapka Kanunu’na muhalefet eden ve şapka giymeyi reddedenlerin, şapkanın karşısında geleneksel bir erkek başlığı olan börtü savunarak, Batılılaşmayı reddettikleri açıktır. Şapkayı, kendi kültürüne yabancılaşma olarak görenler, zorla Batılılaştırılmak istemeyenler, bu uğurda idam cezası almayı göze almışlardır. Nitekim şairin bir başka şiiri olan “Baskın”da özne, şapka karşıtlarını soruşturmak ve onları göz altına almak için evlerine gelenlerin “*başlarında zulmün simgesi*” olarak addettiği şapkanın olduğunu söyler.⁵⁸⁴

⁵⁸⁰ Osman Sarı, “Dikta”, *Önden Giden Atlılar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 30.

⁵⁸¹ Nuri Pakdil, “Mîlâdî Bin Dokuz Yüz Yirmilerdi”, *Ahid Kulesi*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 2014, s.79.

⁵⁸² Bu şehirler (Erzurum, Rize ve Maraş) aynı zamanda kitaptaki şiirlerin başlıklarıdır.

⁵⁸³ Arif Ay, “Erzurum” (Dosyalar), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.115.

⁵⁸⁴ Arif Ay, “Baskın” (Dosyalar), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, s.104.

Nazir Akalın'ın "Erzurum Kasidesi" şiirinde, "Yitirdiğim şarkıyı dağlarında bulamam/ Otuzüç kelle ile cürm işledim adına" dizelerinde ise özne, yine şapkaya muhalefet edenlerin infazından duyduğu utancı ve suçluluk hissini dile getirir.⁵⁸⁵

2.3.1.3. Batılılaşmanın Ahlaki ve Manevi Değerlere Olan Etkisine Tepkiler

İnceleme kapsamımızdaki şiirler dikkate alındığında, şairlerin Batılılaşma karşısında muhalif bir tutum sergilemelerinin sebeplerinden birisi de, Batı'nın çok çeşitli yollarla kendi kültürünü empoze etmesiyle, Türk toplumunun kendi ahlaki ve manevi değerlerine giderek yabancılaşmasıdır. Batılılaşmanın toplumun ahlâki ve manevi değerlerinde ciddi bozulmalara ve çözümlere neden olduğunu düşünen şairler, çeşitli örnekler üzerinden bu meseleyi şiirlerinde ele almışlardır.

Konuya ait ilk örneğimiz Arif Nihat Asya'ya aittir. Şair "Gelenekler" başlıklı şiirinde modernleşmeyle birlikte kaybolmaya başlayan değerlere şöyle dikkat çeker:

*"İnsan, yiyecektir, içecek'tir şimdi
'Ahlâk' bilinmez, ne demektir? Şimdi...
Destan, masal; imanlı, yobaz, aile lâf;
Altın gelenekler gidecektir şimdi"⁵⁸⁶*

Özne, Batı'nın materyalist anlayışını benimsemiş toplumun dünyevi zevklere yönelip kendi kültürüne ait ahlaki değerlerden, inançtan, ananelerden ve geleneksel aile anlayışından uzaklaşacakları konusunda kaygı duymaktadır.

Arif Nihat bir başka şiiri olan "Başörtüsü"nde ise, Batılılaşma sürecinde gericilik olarak görülen başörtüsünün yasaklanmasına şöyle karşı çıkar:

*"Ne demekmiş
'Yasak!'
İşiniz mi kalmadı
Yapacak?*

*Ne diye karışırırsınız
Saçımıza -başımıza,
Bizi oyuncağınız mı sandınız
Bakıp yaşımıza?*

[...]

Çekin başımızdan

⁵⁸⁵ Nazir Akalın, "Erzurum Kasidesi", *Gerilla Türküleri*, İhtar Yayıncılık, Erzurum, 1993, s.21.

⁵⁸⁶ Arif Nihat Asya, "Gelenekler" (Rubâiyyât-ı Arif II), *Bütün Eserleri: Şiirler 7*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 97.

Ellerinizi!

*Bir gericilik tutturmuşsunuz;
Gericilik değil, Türk'ün köy modasıdır bu..
Üstelik, ninemizin başımızda
Taşadığımız hatırasıdır bu!*

*Dediniz: 'Çıkacak başınızdan
Başörtünüz!'*⁵⁸⁷

Özne, Batılılaşma politikalarıyla birlikte kılık kıyafet düzenlemesiyle getirilen yasal zorunluluklardan biri olan başörtüsü yasağını eleştirmektedir. Özne, Türk kadınının giyim kuşamında geleneksel bir aksesuar olan başörtüsünün yüzyıllardır kullanıldığı bilgisini vermekte; modernleşme süreciyle birlikte ötekileştirilen, yabancılaştırılan başörtüsü tepkisini, toplumun geleneksel değerlerine bir saldırı olarak algılamaktadır.

Şairin “Sakal” şiirinde ise bu kez odağında erkekler yer alır. Şiirde, “*Aydın delikanlım, dedelerden, babadan/ Gördüğüne 'yobazlık' diye fetvâ vererek/ Sîması için sakal getirir Küba'dan!*”⁵⁸⁸ dizelerinde özne, yeni neslin modernleşmeyle kendi kültürel değerlerine yabancılaşmasını, onların geleneksel sakalı yobazlığın bir simgesi görüp aşağılaması üzerinden verir. Oysa bu gençler o dönemde, sosyalistlerin sakal modasına özenmektedirler.

Mehmet Çınarlı'nın “Yılbaşı Düşüncesi” başlıklı şiirinin IV. kısmında ise, “*Derin bir ince sızıyla burkular kalbim;/ Köküyle bağlarından kopmuş bu süslü çam gibiyim.*”⁵⁸⁹ dizelerinde özne, tarihi kökleri ne olursa olsun, Hristiyanlara özgü bir âdet olduğunu düşündüğü yılbaşında çam süslemenin toplumumuzda da benimsenip yaygınlık kazanmasını köklerden kopuş olarak görür. Dahası, “*Janet ve Jim gibi içmekte Ayşe, Ahmet de*”⁵⁹⁰ diyen özne, Hristiyanlar gibi yılbaşı kutlamalarına iştirak edenlerin alkollü eğlence anlayışlarını da kültürel bir yozlaşma olarak niteler.

Bahaettin Karakoç da Batılılaşmanın toplumda meydana getirdiği kültürel yozlaşmayı çeşitli örnekler üzerinde şiirlerinde işler. Şair “İskeletler” şiirinde,

⁵⁸⁷ Arif Nihat Asya, “Başörtüsü” (Ses ve Toprak), *Bütün Eserleri: Şiirler 4 (Heykeltraş, Ses ve Toprak)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 46.

⁵⁸⁸ Arif Nihat Asya, “Sakal” (Rubâiyyât-ı Arif III), *Bütün Eserleri: Şiirler 6 (Rubâiyyât-ı Ârif I, Rubâiyyât-ı Ârif II, Rubâiyyât-ı Ârif III)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 76.

⁵⁸⁹ Mehmet Çınarlı, “Yılbaşı Düşüncesi-IV”, *Gülüm, Bütün Şiirleri*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s. 95.

⁵⁹⁰ Mehmet Çınarlı, “Yılbaşı Düşüncesi-IV”, *Gülüm, Bütün Şiirleri*, s. 95.

geleneklerine yabancılaşmış Batı özentisi kadınları, “*Diskotekçiçekleri/ Gök zeytinden kadınlar/ Torbayla kemik-deri*” diyerek olumsuzlar.⁵⁹¹ Diskotek sözcüğüyle Batılı eğlence anlayışı, kemik-deri ile de Batı modasının dayattığı ideal kadın vücudu sembolize edilerek bunları örnek alan kadınlar, köklerinden uzaklaştıkları için, gök zeytinin acılığıyla addedilir. “Bütün İçtenliğiyle Dile ki”de ise, “*Yoz giysiler yakılsın, çağın kanserli ayıbı giysiler*” diyen özne, Batılılaşma uğruna giyim kuşam kültürümüze uygun olmayan ve gelenekçe ayıp sayılacak giysilerin yaygınlaşmasından rahatsızdır ve özne, öz giysilerin sandıktan çıkması gerektiğine inanır.⁵⁹²

Karakoç’un “Resimler” şiirinin “Lejant:4” başlıklı kısmında ise, “*Besmele aydınlığını unutmuşuz/ Kulaklarımızda uzak katedrallerin/ Yarasa edalı paslı çan sesleri*” dizeleriyle, Batılılaşmanın toplumun din ve inancında yaratmış olduğu yabancılaşmaya dikkat çekilir.⁵⁹³ “Yürek Yordamıyla Aradığımız”da, “*Anneler günü’, Dünya Çocuk Yılı’ diye/ Günler, haftalar ve yıllar kurtlarca parsellendi*” dizeleriyle de kültürümüze ait olmayan ve tamamen Batı’nın kapitalist düzenine hizmet eden özel gün, hafta ve ayların kutlanması eleştirilir.⁵⁹⁴ “Kılçık” şiirinde ise, “*Ne çağdaş yalanlarla süsleyecek Noel ağaçlarım var/ Ne de tozlandıkça tozlarını alacak ikonlarım*”⁵⁹⁵ diyen özne, Noel ağacı (çam süsleme) ve ikon üzerinden Hristiyanlara özgü bir âdet olduğunu düşündüğü noeli ve Hristiyanlarca kutsal kabul edilen heykelleri (Hz. İsa, Hz Meryem ve Hristiyan ermişler) kendi inancına ters düştüğü için reddeder ve dolayısıyla toplumda bunları benimsemiş kişileri de İslama yabancılaşmış oldukları için eleştirir.

Abdurrahim Karakoç da Batılılaşma uğruna toplumun millî, ahlaki ve manevi değerlerinin nasıl tahrip edildiğini şiirleriyle dile getirir. “Kime Gardaş Deyim”de, “*Çağdışı kural’ der, ar, namus, hâyâ...*” dizesiyle, günümüzde ahlaki değerlere sahip çıkmanın çağdışı görülmesinden duyduğu üzüntü dile getirilir.⁵⁹⁶ Aynı serzenişi “Rapor-2”de, “*Kovuldu ülkeden ar, namus, hâyâ/ Asrîleştik güyâ, uyduk moda*” dizeleriyle yineleyen şair, asrîleşme ve moda adı altında ahlaki değerlerinden kopan

⁵⁹¹ Bahaettin Karakoç, “İskeletler”, *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 91.

⁵⁹² Bahaettin Karakoç, “Bütün İçtenliğiyle Dile Ki”, *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, s.296.

⁵⁹³ Bahaettin Karakoç, “Resimler-Lejant:4”, *Kar Sesi (Bütün Eserleri 2)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2015, s. 45.

⁵⁹⁴ Bahaettin Karakoç, “Yürek Yordamıyla Aradığımız”, *Kar Sesi (Bütün Eserleri 2)*, s. 69.

⁵⁹⁵ Bahaettin Karakoç, “Kılçık” (Sürgün Vezirin Aşk Neşideleri), *Ihlamlar Çiçek Açtığı Zaman (Bütün Eserleri 5)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 295.

⁵⁹⁶ Abdurrahim Karakoç, “Kime Gardaş Deyim”, *Vur Emri, Bütün Şiirleri-1*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 151.

toplumdaki bireyleri eleştirir.⁵⁹⁷ “Komünist, Kapitalist, Hümanist Üçlüsüne” başlıklı şiirinde ise, “*Moda deyip mahremini açanlar/ Gazinoda, barda ömrü geçenler/ Havyar yiyip, şampanya içenler*” olarak nitelendirdiği Batı taklitçilerini, kültürel yozlaşmanın baş aktörleri olarak görür.⁵⁹⁸

Abdurrahim Karakoç’un konuyla ilgili üzerinde durduğu bir diğer mesele de başörtüsüdür. “Hisse”de, “*Soyunur Avrupa’nın kötü taklitçileri/ Kızlar başörtüsüne, batı taklitçileri*”⁵⁹⁹ dizelerinde, modernleşme süreciyle birlikte ötekileştirilen, yabancılaştırılan başörtüsünün toplumun geleneksel değerlerine bir saldırı olduğu kanaatinde. Aynı problemi “Benzemek” başlıklı şiirinde ise geniş bir biçimde şöyle ele alır:

“Dedelerimize, babalarımıza ve kendi kendimize benzemekten utanıyoruz. Başkalarını, yani her yönüyle, her hâliyle bizden olmayanları taklit ediyoruz. Taklitçilik, şahsiyetsizlik bir övünme vesilesi oldu.

Bir müslüman hanımın başına bağladığı eşarba karşı çıkıp “gericilik ve irtica” damgası vuranlar insan haklarından, demokrasiden de söz ediyorlar. Soyundukça soyunan ve ana üryan dolaşmayı medenilik bilenlerin başkasının giyimine müdahalesi yobazlık değilse nedir?”⁶⁰⁰

Batılılaşmayla birlikte başlayan taklitçilik ve öykünme, toplumdaki fertleri kendi özüne ve kültürüne ciddi anlamda yabancılaştırmakta ve toplumda kültürel bir yozlaşmanın görülmesine sebep olmaktadır. Öyle ki özne, demokrasi ve insan haklarını dillerinden düşürmeyen Batı taklitçilerinin kendi millî ve manevi değerlerinden uzaklaştıkları, onları hakir gördükleri yetmiyormuş gibi, geleneksel değerleri ve inancı doğrultusunda yaşamak isteyen Müslüman kadınının başörtüsüne gericilik ve irtica damgası vurarak ötekileştirmelerine ve yasaklamalarına şiddetle karşı çıkar.

Karakoç, modernleşmeyle birlikte empoze edilmeye çalışılan Batı kültürüne ait unsurları da şiirlerinde örneklendirir. “Uğursuz Yıllar”da, “*Batı dünyasında ihdas edilen yıl bölüşürme taktiği şimdi/ de memleketimizde uygulanmaya başladı*” diyen özne, “*Anneler günü, babalar günü vs. Bunları/ ufak görmüş olacak ki haftalar paylaştırıldı.*

⁵⁹⁷ Abdurrahim Karakoç, “Rapor-2”, *Vur Emri, Bütün Şiirleri-1*, s. 224.

⁵⁹⁸ Abdurrahim Karakoç, “Komünist, Kapitalist, Hümanist Üçlüsüne”, *Kan Yazısı, Bütün Şiirleri-2*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s.43.

⁵⁹⁹ Abdurrahim Karakoç, “Hisse”, *Beşinci Mevsim, Bütün Şiirleri-5*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 90.

⁶⁰⁰ Abdurrahim Karakoç, “Benzemek”, *Beşinci Mevsim, Bütün Şiirleri-5*, s. 103.

Anma haftası/ yanma haftası,uyutma haftası, şartlandırma haftası gibi” diyerek kültürümüze ait olmayan ve tamamen Batı’nın kapitalist düzenine hizmet eden özel gün, hafta ve ayların dayatılarak kutlanmasını eleştirir.⁶⁰¹ “Yıl Sonu Bilançosu”nda ise, “*Kimisi çam kesti, kimisi hindi*” diyen özne, Hristiyan âdetlerinin yaygınlaşmasını, “*Çatlama var, eğilme var yapıda*” diyerek toplumdaki kültürel çöküşe dikkat çeker.⁶⁰² “Dörtlükler” şiirlerinin 23. dörtlüğünde, toplumdaki insanların modernleşme uğruna ne derece saçmaladıklarını, “*Yeni yollar deneyin çağdaş görünmek için/ Çatalla kola yiyin-kamışla pılav için*” dizeleriyle ironikleştirir.⁶⁰³ “Karıştı” şiirinde ise, “*Baba senfoni der, kızı pop der*” dizeleriyle geleneksel ezgilerin yerini Batı tarzı müziğin almasına değinir.⁶⁰⁴ “Dörlükler”in 392. dörtlüğünde ise, “*Köylülere üç öğün opera dinletmeli/ Dinlemezük diyeni vurunca inletmeli*” dizelerindeki opera (Batı tarzı müzik) üzerinden özne yine, Batı kültürünün halka dikte edilmesini eleştirir ve bunun, “*Yerli Türk beyinleri[nin] gâvurca [kirlenmesi]*” olduğunu söyler.⁶⁰⁵

Sezai Karakoç ise “Şahdamar” başlıklı şiirinde, toplumun geleneğine, örf ve âdetlerine yabancılaşmışları şöyle olumsuzlar:

*“Siz kalbe hançer gibi giren
Siz kalpten ağaç gibi çıkan
Siz bize şahdamarımızdan yakın
Siz yüzükler içindeki kan
Siz inançların sedef kabuğunu
Ebabil kuşlarının gagalarıyla kıran”*⁶⁰⁶

Öznenin siz diye hitap ettiği, kendi köklerine yabancılaşmış Batıcılardır. Özne yalnızca onları Batı taklitçisi oldukları için değil, aynı zamanda, toplumun manevi değerlerini ve inançlarını hakir görerek geleneklerine ve dinene bağlı yaşam süren insanları ötekileştirdikleri için de eleştirir. Öyle ki bir başka şiiri olan “Kapalı Çarşı”da, “*Sen Cuma gününün hürriyet kadar kutsal olduğunu anlat onlara*” diyen özne, onların

⁶⁰¹ Abdurrahim Karakoç, “Uğursuz Yıllar”, *Beşinci Mevsim, Bütün Şiirleri-5*, s. 76.

⁶⁰² Abdurrahim Karakoç, “Yıl Sonu Bilançosu”, *Yasaklı Rüyalarda, Bütün Şiirleri-8*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 110.

⁶⁰³ Abdurrahim Karakoç, “Dörtlükler-23”, *Gerdanlık 1, Bütün Şiirleri-9*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 15.

⁶⁰⁴ Abdurrahim Karakoç, “Karıştı”, *Yasaklı Rüyalarda, Bütün Şiirleri-8*, s. 141.

⁶⁰⁵ Abdurrahim Karakoç, “Dörtlükler-392”, *Gerdanlık 2, Bütün Şiirleri-10*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 89.

⁶⁰⁶ Sezai Karakoç, “Şahdamar” (Şahdamar), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 43.

(Batıcıların) inanca ve geleneksel yaşam biçimine saygı duymaları gerektiğinin altını çizer.⁶⁰⁷

Nureddin Durman'ın "Temmuzda" başlıklı şiirinde ise, "*Aşk kültürünü hristiyanî morluklarla özdeştirip/ Pol ve Virjin olmak için/ Çağcıl aşkı memnu kıvılcımlarla bakışıyorlar.*"⁶⁰⁸ dizelerinde özne, Batılı olmaya özenen kadın ve erkeğin modernlik adı altında yaşadıkları ilişkinin, sevgiden yoksun olup yalnızca şehvî yönünün ağır bastığına ve toplumdaki aşk ilişkilerinde ahlaki bir çöküşün baş gösterdiğine dikkat çeker.

Mustafa Miyasoğlu'nun "Günah Çarşısı" şiirinde ise, "*Günah çarşısından geçtik utanç içinde/ Başımız eğik yüzümüz kara*" dizelerinde öznenin utanarak geçtiği çarşı, çağdaşlaşmayla birlikte dünyevî ve şehvî zevke yönelmiş, ahlaki değerlerine sırt çevirmiş ve Batılı olmayı çıplaklıkla özdeşleştirmiş bireylerin (özellikle kadınların) yaşadığı, yozlaşmış kentler veya kent meydanlarıdır.⁶⁰⁹

Cumali Ünal'dı Hasannebioğlu ise "Fiil Çekimleri" şiirinde, "*paskalya ve yumurta, çam ağacı falan filân/ bir cadı karıgibi şurdan burdan reklamlar geçerdî*" dizeleriyle, Batı'nın kendi kültür unsurlarını televizyonlardaki reklamlar aracılığıyla toplumumuza özendirmeye/empoze ettirmeye çalışmasına dikkat çeker.⁶¹⁰

Metin Önal Mengüşoğlu'nun "Şehirde Sabah" başlıklı şiirinde ise, "*Bir zamanlar ezanla uyanırmış ahâlî*" diyen özne, kent ahâlisinin modernleşmeyle birlikte dinî, millî ve manevî değerlerini kaybedişini, güne besmeleyle başlamaması, selamlaşmaması, komşusunun derdini dinlememesi, ibadetten uzaklaşmaları ve dinî bayramların kıymetini bilmemeleri üzerinden örneklendirerek eleştirir.⁶¹¹

Sunay Akın ise "Ozan" başlıklı şiirinin II. kısmında, çağdaşlaşmanın geleneğe yabancılaşma demek olmadığını şöyle anlatır:

*"Ne pipo
ne sakal
yerde gördüğün*

⁶⁰⁷ Sezai Karakoç, "Kapalı Çarşı" (Şahdamar), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 60.

⁶⁰⁸ Nurettin Durman, "Temmuzda", *Uzun Beyaz Bir Çılgılık*, Sanat Yayınları, Konya, 1995, s. 33.

⁶⁰⁹ Mustafa Miyasoğlu, "Günah Çarşısı", *Rüya Çağrısı*, Hisar Yayınları, İstanbul, 1973, s. 25-26.

⁶¹⁰ Cumali Ünal'dı Hasannebioğlu, "Fiil Çekimleri" (Çerağ), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, s. 48.

⁶¹¹ Metin Önal Mengüşoğlu, "Şehirde Sabah", *Hayatımın Bahanesi*, Sanat Yayınları, Konya, 1994, s. 99-101.

*ekmek parçalarını
eğil ve al*⁶¹²

Özne, pipo ve sakalla sembolize ettiği modern bireyin (aydınların) Batılı olma anlayışını veya çağdaşlık algısını eleştirmektedir. Özne, yere düşmüş ekmeği/ekmek kırıntılarını eğilip almayla ekmeğin kutsallığına gönderimde bulunup, geleneksel bir eylemi hatırlatmaktadır. Özne çağdaşlığın, manevi ve kutsal sayılan değer ve eylemlere yüz çevirmek olmadığına dikkat çeker.

2.3.1.4. Batılılaşma ve Dilde Yozlaşma

Millî kültürün yapı taşlarından biri olan, toplumsal birliği ve bütünlüğü sağlayan ve kültürel değerleri sonraki kuşaklara aktarmada en önemli araç olan dil, canlı bir varlık olması sebebiyle, toplumsal ve kültürel değişimlerden en çok etkilenen kültür öğelerinin başında gelmektedir. Dolayısıyla Türk kültür tarihine bakıldığında, Türklerin girdiği medeniyet dairelerinin Türk dilini (gerek yazı dili, gerekse konuşma dili) çeşitli şekillerde etkilediğini söylemek mümkündür.

Özellikle Tanzimat’la başlayan modernleşme sürecinin bir getirisi olarak Batı dillerinin Türk dili üzerindeki etkileri, her dönem dil tartışmalarının da odağında yer almıştır. Batı ile ilişkilerin yoğunlaşmasıyla, Osmanlı’nın Fransa’ya yönelimleri Fransızcanın, ardından Almanya ittifakıyla Almancanın ve daha sonra, küresel bir dil hâline gelen İngilizcenin ön plana çıkması, aydınların ve bürokratların bu dillere olan düşkünlükleri ve devlet politikalarıyla eğitim-öğretimde yabancı dillere yer verilmesi, hiç şüphesiz dilde yabancılaşma sorununa sebep olmuştur. Nitekim modernleşmeyi yahut Batılılaşmayı, konuşma ve/veya yazı dilinde yabancı sözcükleri kullanma olarak algılama ve buna indirgeme çabalarının, dilin yozlaşmasına sebep olduğu açıktır. Kitle iletişim araçları sayesinde yaygınlık kazanan yabancı sözcükleri gayritabii bir biçimde kullanma eğilimi, ciddi bir dil kirlenmesine yol açmıştır. İşte Batılılaşmanın dile olan olumsuz etkisini, yani dilde yabancılaşma ve yozlaşma problemini, şairler de ciddi bir mesele olarak ele alıp şiirlerine taşımışlardır.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Arif Nihat Asya’ya aittir. “Dil I” başlıklı şiirinde, *“Hor görenler benim-aslında-şiirden dilimi,/ Söylesinler bana: ‘My hart’ ile ‘gönlüm’*

⁶¹² Sunay Akın, “Ozan-II”, *Makiler*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1989, s. 56.

bir mi?”⁶¹³ dizelerinde özne, Batı taklitçisi şairlerin/aydınların İngilizce sözcükleri yazı dilinde araya sıkıştırmalarıyla çağdaş olduklarını sanmalarını eleştirmekte ve millî duygu ve düşünüşü vermede, İngilizce “my heart”la (kalbim/gönlüm) Türkçe “gönlüm” sözcüğünün bir olamayacağına dikkat çekmektedir.

Metin Eloğlu’nun “Bilen Bilene” başlıklı şiirinde ise, “*Kimi Türk Frenkçeyi anadili gibi biliyor/ Kimi Türk Türkçeyi bilmemeyi biliyor*”⁶¹⁴ dizelerinde özne, Türkçe bilmemeyi yani Türkçeyi hakir görmeyi, Frenkleşmenin bir koşulu olarak görenlerin eğilimi hâline gelmesini eleştirmektedir.

Dilde yabancılaşmayı ve yozlaşmayı şiirlerinde temel bir mesele olarak ele alıp yoğun bir biçimde işleyen şairlerimizden birisi de Ali Yüce’dir. “İmdaaat! Cebimde Hırsız Var” şiirinde şair, Türkçenin İngilizce sözcüklerle nasıl bozulduğuna şöyle dikkat çeker:

*“Fast Food Center’a gir sonra
How about having a kissburger
Erkek tıraşlı dişi bir kızla
Benetton Color Gömleğinin cebinden
Bir Marlborro
Arapça çal Türk ışığını ya leyli
Dünya dediğin küçük bir köydür
Ne demek Türk ne demek Türkçe”*⁶¹⁵

Özne, yabancı kökenli sözcüklerin gündelik yaşamda, mekân isimlerinden (Fast Food Center) tüketim nesnelерinin adlarına (kissburger, Marlborro), giyim kuşam markalarından (Benetton Color) konuşma diline (how about having a kissburger/hamburgerinizi nasıl istersiniz) kadar her alanı işgâl altına aldığını söylemektedir. Özne, dünyanın küresel bir köye dönüştüğü günümüzde, yabancı sözcüklerin Türkçeye (bununla birlikte kültüre) çok ciddi zarar verdiğinin ve dilde yozlaşmanın gün geçtikçe arttığının altını çizmektedir.

Şair “Dil Savaşları” başlıklı şiirinin 1. kısmında da yine, dildeki yozlaşmayı şöyle anlatır:

⁶¹³ Arif Nihat Asya, “Dil I” (Büyüsün Kızlar Büyüsün), *Bütün Eserleri: Şiirler 3 (Kökler ve Dallar, Emzikler, Büyüyün Kızlar Büyüyün)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 259.

⁶¹⁴ Metin Eloğlu, “Bilen Bilene” (Sultan Palamut), *Bu Yalnızlık Benim, Toplu Şiirler (1951-1984)*, YKY, İstanbul, 2003, s.96.

⁶¹⁵ Ali Yüce, “İmdaaat! Cebimde Hırsız Var”, *Aşktır En Yüce Makam*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 136.

*“Dün gece sabaha karşı
İngilizce sözcük taburları
Ankara Atatürk Bulvarına
Paraşütle atladılar
Saldırdılar tabelalara
Binlerce Türkçe sözcüğü
İşgal altına aldılar”⁶¹⁶*

Özne, yabancı kökenli sözcüklerin Türkçeyi ve gündelik yaşamı esareti altına almasını, düşman birlikleri olarak tasvir ettiği yabancı sözcüklerin bir gece sabaha karşı başkentte saldırıya geçip tüm şehri işgal altına alması üzerinden, ironikleştirir. Nitekim bu işgalin gündelik yaşamda ve dilde nasıl bir etki yarattığını şair, “Dil Savaşları” şiirinin 2. kısmında, “Şiirburger”de, ironik benzetmelerle şöyle örnekler:

*“The Ankara the İstanbul kentburger
Cadde sokak büfe lokanta tabela
Mc Donald/Mom’s Lunch Box/Wimpy
Tivoli Fast Food centre/restaurant
Hamburger cheeseburger tavukburger
Tavşan burger tazıburger kediburger”⁶¹⁷*

Şehir, cadde, sokak isimlerinden büfe, lokanta tabelalarına ve yiyecek isimlerine kadar her şey dilde görülen yozlaşmanın örnekleriyle doludur.

Cemal Süreya’nın “Yabancı Dil” başlıklı şiirinde ise, “Beş dil biliyormuş ünlü kişi/ Ünlü ve saygıdeğer/ Bir de Türkçe öğrense/ Altı eder.”⁶¹⁸ dizelerinde özne, birden çok yabancı dili öğrenerek aydın/entelektüel olduğunu sanan ve çağa ayak uydurduğunu düşünen meşhurların (sıradan insanlar da dahil), kendi ana diline karşı kayıtsız kalmalarını ve hatta Türkçeyi doğru düzgün bilmemelerini eleştirmektedir.

2.3.1.5. Aydın Yabancılaşması

Türkçe Sözlük’te “*kültürlü, okumuş, görgülü, ileri düşünceli (kimse), münevver*”⁶¹⁹; Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü’nde ise “*düriüst, bağımsız, tutarlı ve özgürce düşünebilen; önyargısız, eleştiriye açık, ölçülü, sorumluluk duygusu gelişmiş, karşı çıkmaktan çekinmeyen, güzellik duygusu gelişmiş kişi*”⁶²⁰ olarak tanımlanan aydın, sıklıkla entelektüel sözcüğü yerine (aynı zamanda birbiri yerine) kullanılan bir kavramdır.

⁶¹⁶ Ali Yüce, “Dil Savaşları-I”, *Sevgim Servetindir*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 88.

⁶¹⁷ Ali Yüce, “Dil Savaşları-II: Şiirburger”, *Sevgim Servetindir*, s. 91.

⁶¹⁸ Cemal Süreya, “Yabancı Dil” (Mektuplarda Kalanlar), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2012, s.320

⁶¹⁹ Türkçe Sözlük, TDK, s. 157.

⁶²⁰ TÜBA, *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, Sosyal Bilimler*, s. 86.

Tarih boyunca aydına çok çeşitli anlamlar yüklenmiş; kavramı tanımlama daha çok, aydının üzerinde taşınması gereken nitelikler ve özellikler üzerinden geliştirilmiştir. Örneğin “*Sprach’a göre aydın, entelektüel demektir ve tek yanlı akıl ve mantık insanıdır.*”⁶²¹ Edward Said’e göre aydın “*belli bir kamu için ve o kamu adına bir mesajı, görüşü, tavrı, felsefeyi ya da kanyı temsil etme, cisimleştirme, ifade etme yetisine sahip olan bireydir.*”⁶²² Michel Foucault ise aydını “*siyasi anlamda bilgisini, uzmanlığını ve hakikatle ilişkisini siyasi mücadele alanında kullanan kişi*” olarak tanımlamaktadır.⁶²³

1920’lerde aydınlara ilişkin ilk değerlendirmeler yapıldığında, aydın salt bir teori üreticisi ya da düşün insanı olarak tasavvur edilirken, 1960’lardan itibaren entelektüel birikiminden çok siyasal ve toplumsal alana müdahil olması, birtakım faaliyetlerde bulunması ve toplumdaki işleviyle tanımlanır olmuştur.⁶²⁴ Dolayısıyla çağın/devrin algısına ve düşünürlerin bakış açılarına göre sürekli değişkenlik gösteren aydın kavramını herkesin kabul edeceği bir biçimde tanımlamak oldukça zordur. Nitekim bu konuda Cemil Meriç’in “*Her ülkenin, her çağın, her sınıfın, her ideolojinin entelektüel anlayışı başka. Dünyaca kabul edilmiş entelektüel kıstası yok dense yanlış olmaz.*” ifadeleri, aydını tanımlama zorluğunun aşikârlığını ortaya koymaktadır.⁶²⁵ Bununla birlikte, “Aydın kimdir?”, “Kimler aydın olarak nitelendirilir?” veya “Aydınları sınıflandırmak/kategorize etmek mümkün müdür?” sorularının yanıtları da kavramı tanımlama uğraşı kadar muğlak ve tartışma götürür cinstendir.

Bu bölümdeki çalışmamızın aydın yabancılaşması olması ve konumuzla doğrudan ilişki kurmamıza yardımcı olacak bir aydın tanımına ihtiyaç duymamızdan dolayı biz burada aydını, “*somut olayların üzerine çıkıp soyut düşünebilen, toplumun temel problemleriyle değerleriyle ilgilenen; sosyal, ekonomik, politik gelişmeler üzerinde düşünüp tahlil ve tenkit yapabilen, yeni yorumlar getirebilen insandır.*” ifadelerinde tanımlanan en genel şekliyle kabul etmeyi uygun gördük.⁶²⁶ Ayrıca verdiğimiz tanımdaki

⁶²¹ Yümni Sezen, “Aydın Kimdir?”, *Çağdaşlaşma, Yabancılaşma ve Kimlik*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002, s. 130.

⁶²² Edward Said, *Entelektüel Sürgün, Marjinal, Yabancı*, (çev. Tuncay Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s.28.

⁶²³ Michel Foucault, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, (çev. Işık Ergüden, Osman Akinhay ve Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 13.

⁶²⁴ Ayşem Sezer, *Bir Aktivist Olarak Aydın ve Toplumsal Hareketlerdeki Rolü*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012, s. 59.

⁶²⁵ Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 24.

⁶²⁶ Yunus Balcı, *Türk Romanında Aydın Problemi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 27.

fonksiyonları üzerinde taşıyan kişi ya da kişiler ortak bir paydada birleşse de aydınların aynı toplumsal sınıfa ya da aynı/belirli meslek dalına mensup olması söz konusu değildir. Dolayısıyla maddi durumu, toplumsal statüsü, mesleği değişkenlik gösterse de akademiden bürokrasiye, tıptan sanata birçok alanda “aydın” olarak kabul edeceğimiz kişiler mevcuttur.

Temel odağımız olan aydın yabancılaşması ise aydının/aydınların aynı toplumda yaşadığı bireylerden, toplumun değerlerinden ve kültüründen uzaklaşmasıyla doğrudan ilişkilidir. Aydın yabancılaşması ilk olarak, Melvin Seeman’ın “Yabancılaşmanın Anlamı” adlı makalesinde ele alınmıştır. Seeman, bireyin yabancılaşma biçimlerini beş ayrı başlıkta kategorize etmiştir. Bunlardan birisi de “tecrit edilme duygusu” ya da “izolasyon” olarak adlandırılmakta ve bu yabancılaşma, “*özellikle aydınlar için geçerli olan bu hâl, halk kültürünün bireysel beklenti ve yönelimlerle çelişmesini*” ifade etmek için kullanılmaktadır.⁶²⁷ Bir başka deyişle, “*izolasyon, yabancılaşma kavramının entelektüellerle en yakın ilişki kurduğu durumun adıdır. [...] Nettler’in kelimeleriyle açıklayacak olursak izolasyon, kendi toplumundan ve toplumun taşıdığı kültürden ayrılmış, uzaklaşmış bir kişinin içinde bulunduğu durumu*” tarif etmektedir.⁶²⁸ Kuşkusuz aydının/aydınların yabancılaşmayı deneyimlemeleri yalnızca içinde yaşadıkları millî kültür unsurlarını ya da toplumsal değerleri beğenmemeleri ve/veya toplumdaki bireylerle uyuşamamaları şeklinde tezahür ettiği düşünülmemelidir. Yaşadıkları çağın getirileri, meydana gelen kültür değişimleri, egemen ideolojilerin ve devlet politikalarının dayatmaları gibi çok çeşitli faktörler, aydın yabancılaşmasının farklı görünümünü ortaya çıkarabilmektedir.

Aydın yabancılaşması, 1950 sonrası inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerine farklı yönleriyle konu edildiği görülmektedir. Şairler, kimi zaman toplumdan uzaklaşıp köşesine çekilmiş sanatçılar, kimi zaman Anadolu’yu tanımayan aydınlar, kimi zaman köy/taşra gerçeğine sırtını çevirmiş bürokratlar/idareciler, kimi zaman kapitalizmin esiri olmuş bilim insanları, kimi zamansa alafranga burjuva aydınları üzerinden aydın yabancılaşması şiirlerinin konusu hâline getirmişlerdir.

Aydın yabancılaşmasıyla ilgili ilk örneğimiz Selahattin Batu’ya aittir. Batu, aynı memlekette birlikte yaşadığı halkın çektiği dertlere, yaşadığı sıkıntılara hiçbir çözüm

⁶²⁷ Barlas Tolan, *Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.127.

⁶²⁸ Ahmet Ağır, *Türk Şiirinde Yabancılaşma, Teorik Bir Yaklaşım*, s.71.

üretmeyip yalnızca seyirci kalan aydınları, “Fildişikule” adlı şiirinde, kendi davranışı üzerinden şöyle eleştirmektedir:

*“Dağlar ağlaya ağlaya
İner denize
Kazmalar iner yeraltında
Dişliler dişliler dişliler
Kan kemik öğütür.
Ve ben fildişi bir kulede otururum*

*Ölüler geçer önümden
Diriler toprağa gömülür
Analar bacılar gelinler
Açlığa alınır satılır
Susar susar kesilir soluğum.
Ve ben fildişi bir kulede otururum”⁶²⁹*

Yukarıda tamamını alıntıladığımız şiirin öncelikle başlığı klişe ancak oldukça manidardır. Fildişi kule, Fransız şair Alfred de Vigny'nin yaşadığı çevreden uzaklaşmak için uzun süre kapandığı ve orada yaşadığı beyaz şatoya verdiği isimdir. Bu adlandırma zaman içinde “fildişi kulede yaşamak” şeklinde, yaşadığı toplumdan, toplumun sorunlarından uzaklaşmış veya topluma yabancılaşmış sanatçıların/aydınların yaşam tarzlarının sembolü hâline gelmiştir. Nitekim şiirin ilk kısmında Batu, memlekette alinteri döken işçilerin (özellikle maden ve fabrika işçilerinin) çalışma şartlarındaki zorluğu ve olağan görülen meslekî kazaları/ölümleri dile getirmektedir. Sanatçı olduğunu düşündüğümüz şiir öznesi, işçilerin yaşadığı trajedileri yalnızca seyretmekle yetindiğini itiraf etmektedir.

Şiirin ikinci kısmında ise iş güvenliğinin olmamasından dolayı meslekî kazalar sonucunda yaşanan ölümlere (işçi ölümleri), geride kalan eşlerin, anaların, kardeşlerin çektikleri acıya ve bir meta gibi alınıp satılan kadınların trajedisine kulak tıkayan ve bu kötü gidişatı değiştirmek adına hiçbir çaba sarfetmeyen sanatçıların tek yaptıkları, fildişi kulelerinde oturmaktır.

Konuyla ilgili bir başka örneğimiz Bedri Rahmi Eyüboğlu'na aittir. Eyüboğlu da tıpkı Selahattin Batu gibi, aydın yabancılaşmasını kendi üzerinden vermektedir. Esin kaynağı yalnız İstanbul'la sınırlı kalmış ve Anadolu'ya/taşraya yönelmeyi aklından geçirmemiş sanatçıları, “Denizli Destanı” adlı şiirinde şöyle sorgulamaktadır:

⁶²⁹ Selahattin Batu, “Fildişikule”, *Bir Uzak Kıyıda*, Artshop Yayınları, İstanbul, 2015, s. 43.

“Al gözüm seyreyle Denizli pazarını
 Sittin sene beklemiş durmuş ressamını, yazarını
 Ama bizler bu yurdun aydın geçinenleri
 Elimize kâğıt kalem geçer geçmez
 Evvelâ Galata’yı çekmişiz sineye sonra Şişli’yi
 Gözüm kör olsun duydumsa
 Minicik horozlardan başka kimseden Denizli’yi
 Dostlar günahı vebali bounumuza
 Öyle lök gibi oturmuş kalmış
 Öylesine saplanmışız ki İstanbul’a
 Bir türlü atlayıp kalemin sırtına
 Üsküdar’ı aşamamışız
 Zeybeğini oynamış, Zeynebini söylemiş
 Horonunu tepmişiz Anadolu’nun
 Halayını çekmişiz ama
 Çilesini çekmeye yanaşmamışız”⁶³⁰

Eyüboğlu öncelikle, bu yurdun aydınları olarak gördüğü yazar, çizer ve ressamların (Şair kendini de dahil etmektedir.) meydana getirdikleri eserlerin esin kaynaklarının yalnızca İstanbul’dan ibaret olmasına anlam veremez. Şair, taşranın kendine has güzelliklerinin de sanatçılara eşsiz ilhamlar vereceğini, Denizli pazarının çekiciliği/albenisi üzerinden örneklemektedir. Ayrıca sanatsal faaliyetlerinde Üsküdar’dan Anadolu’ya bir türlü geçemeyen sanatçıların Anadolu’ya ait bilgileri de bir o kadar sınırlı kaldığı söylenmektedir. Şair, sanatçı cehaleti olarak gördüğü bu durumu, Denizli’yi yalnızca meşhur horozlarından ibaret sanan aydınlardan dem vurarak örneklemektedir. Dahası Eyüboğlu, içinde doğup büyüdüğü kültürü tanıyor olmanın halk oyunlarını ve türkülerini bilmekten ibaret sanan aydınlara aynı coğrafyayı paylaştığı insanın dertlerinden habersiz olmalarını ya da Anadolu’nun acı gerçeğine sırt çevirmelerini yabancılaşma olarak nitelermektedir. Özetle Eyüboğlu’nun ihmâlkârlıkla suçladığı sanatçıların bu tavrı, Tanzimat’tan beri süre gelen aydın yabancılaşmasının en tipik örneğinin şiire yansımış hâlidir.

Aydın yabancılaşmasını şiirlerine konu etmiş bir diğer şairimiz Ceyhun Atuf Kansu’dur. Kansu şiirlerinde, köy hayatı içinden aldığı örnekler üzerinden, köy gerçeğine ve köy halkının sorunlarına yabancılaşmış aydınlara ironik bir biçimde eleştirmektedir. Kansu, “Bir Köy Cinayeti Karşısında Aydın Kişinin Durumu” adlı şiirinde bunun ilk örneğini şöyle vermektedir:

“Ali’yi vurmuşlar beyaz atı üstünde

⁶³⁰ Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Denizli Destanı” (Merhaba Yeşil), *Dol Karabakır Dol, Bütün Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s.233.

*Ardından girmiş kurşun Ali ölmek üzere
Ali'nin kızkardeşi ağlar yazıda,
Alim Alim seni benim için vurdular
-Hep böyledir efendim birbirlerini öldürürüler
On ikisinde çocuğun kuşağında saldırma-*

*Çaylı köyünün kayaları aman kayaları
Kurşun sesi böler ağıt eyler mayaları
Bir toz eser tepesinde kurur Ali'nin kanı
Taşı yakıp geçen kurşun göz göz eder yaraları
-Öldürmeli efendim asmalı bu adamları
Hayvanlardan beterdir efendim bu köylüler-*

*Ali'nin geçtiği yolu gördün mü aman sarp kaya
Eldeğmemiş karanlığın vadisi
Kayalardan kayalara vuran yalnızlığımız,
Delip geçen kurşun kardeş gecesini.
-dağıtmalı efendim, bu köyleri parça parça
Böyledir bu deyyuslar sürgün etmeli-*

*Bir göz evi var Ali'nin içi kara duman
Oğlu doğar siyah beşiğinde ellerinde kan,
Taş çağında başladı ekinlerin güneşi,
Değmedi daha Ali'lerin gözlerine.
-Boş verin, olağan iş hergün köylerimizde
Bir kahve içersiniz değil mi beyler?-"⁶³¹*

Şiirde, Çaylı Köyü'nden Ali adlı genç, kim tarafından gerçekleştirildiği belli olmayan bir cinayete kurban gitmiş, sırtından vurularak öldürülmüştür. Belli ki bu cinayet sonrası devlet yetkilileri köye intikal etmiş; yaşananları şiirin öznesi olan köylüden dinlemektedirler. Şiir öznesinin öncelikle, vuku bulmuş bu cinayetin (insan öldürmenin) köy yaşamında ne kadar olağan olduğuna dikkat çektiği görülmektedir. Bu da on iki yaşındaki erkek çocukların dahi büyük bir bıçak olan saldırıyı yanlarından ayırmadıkları, herhangi bir olayın çözümünde silaha başvurdukları üzerinden dile getirilir. Belli ki köydeki düzen yasalarla değil, zorbalık, kabadayılık ve güçlünün güçsüzü ezmesiyle sağlanmaktadır.

Anlatıcının şiirde dikkat çektiği ikinci husus, bürokratlar/idareciler tarafından ihmâl edilmiş köy ve köylüdür. Ali'nin köyü kuş uçmaz kervan geçmez, ıssız bir yerdedir ve şiir öznesi, "kayalardan kayalara vuran yalnızlığımız" dizesiyle idarecilerin köyü kaderine terk ettiğinin altını çizmektedir. Anlatıcı şiirin devam edev kısmında, Ali'nin yaşadığı isle kararmış tek odalı evi üzerinden fakirliği, garibanlığı; "Alilerin" (diğer

⁶³¹ Ceyhan Atuf Kansu, "Bir Köy Cinayeti Karşısında Aydın Kişinin Durumu" (Haziran Defteri), *Tüm Şiirleri -1*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1978,s. 287-288.

köylülerin) oldum olası ekinden nasibini alamamaları üzerinden de sosyal adaletsizliği ya da ağalık rejimini dile getirmektedir.

Çaylı Köyü gerçeğini örneklerle gözler önüne seren şairin asıl hedefinde bürokratlar ya da idareciler vardır. Nitekim Kansu, aydınların köylüyü ve onların dertlerini anlamaktan uzak oluşlarını, onları hor gören ve aşağılayan tutumlarını, daha doğrusu köye ve köy gerçeğine sırt çevirmiş ve yabancılaşmış bürokratların/idarecilerin zihniyet yapılarını, “öldürmeli efendim asmalı bu adamları”, “hayvanlardan beterdir efendim bu köylüler”, “dağıtmalı efendim bu köyleri parça parça”, “böyledir bu deyyuslar sürgün etmeli” ifadeleriyle ortaya koymakta ve ironik bir biçimde eleştirmektedir.

Ceyhun Atuf Kansu, bir diğer şiiri olan “Fakirlerin Anası”nda ise yine köy gerçeği üzerinden aydın yabancılaşmasını şöyle anlatmaktadır:

*“Saçları bir tutam kına
Karataşlı Irazca ana
Aydınlardan çektiğin ne
Hepsi de ağalardan yana*

*Bir yanına varmazlar
Hâlini hatırını sormazlar
Laf ebeliğini kimselere vermezler
Sen otur derler birbirlerine.*

*Sen otur ben otur
Irazca ananın hâli budur
Yasa var da, analar unutulmuştur,
Yurdumun kırk bin köyünde.”⁶³²*

Bir önceki şiirinde olduğu gibi Kansu bu şiirinde de aydın yabancılaşmasını, yine köy gerçeği üzerinden bu kez Karataşlı Irazca Ana ve diğer anaların yaşadığı sıkıntılardan bahsederek ifade etmektedir. Şair, laf cambazı olarak gördüğü aydınları hem köylünün çektiği sıkıntılara çözüm üretmeyip sırtlarını dönmekle hem de kendi çıkarları doğrultusunda bozuk düzenden (ağalıktan) yana olmakla suçlamaktadır.

Aydın yabancılaşmasını ironik bir dille şiirine taşıyan bir diğer şairimiz de Metin Eloğlu’dur. Eloğlu “Yeme de Yanında Yat” adlı uzun şiirinde, köyü ve köylüyü yalnızca kitaplardan tanımış olan aydınların köy gerçeğine ne denli yabancılaşmış olduklarını,

⁶³² Ceyhun Atuf Kansu, “Fakirlerin Anası” (Bağımsızlık Gülü), *Tüm Şiirleri -2*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, tarih yok, s. 16.

İstanbulu Gümüş'ün Zehirdiken Köyü'ne gidişi ve ardından tanık oldukları üzerinden vermektedir. Eloğlu, şiirin ilk bölümünü Zehirdiken Köyü'nün tasvirine ayırmıştır:

*“Sevgili okuyucular, 1948'in yazında,
Gelip de Zehirdiken köyünü görmeliydiniz...
Ama, görmediğiniz, belki de iyi oldu;
Olur a, yüreğinize inerdi;
İnce hastalıklara yakalanıp,
Sıran sıran öldürdünüz!
Hüsmen Ağada kan yok, bitinde kan yok;
Çapa dönüşü yemiş rüzgârı, yemiş rüzgârı
Ölüm döşeğine uzanakomuş;
Satlıcana tutulmuş gelin, gözleri dönük kömüş;
Mısırlar, susamlar yerle yeksan;
Kel toprağın dili,
Nah sana...bir karış uzamış!”⁶³³*

İlk bölümünü alıntıladığımız şiirde şair, 1948 yılında Anadolu'nun bir yerinde salgın hastalıklar nedeniyle ölümlerin yaşandığı ve mahsulün heba olduğu Zehirdiken Köyü (Köyün ismi muhtemelen şairin ironik diliyle bağlantılıdır.) gerçeğine dikkat çekmektedir. Şiirin devamında, 17 Temmuz Perşembe bir akşam üzeri bu köye İstanbullu bir genç gelir. Şairin “başıbozuk” olarak nitelediği bu genç ilk defa bir köyü ziyaret etmektedir. Şair, genç ile köylü arasında geçen diyalogu şöyle vermektedir:

*“Köye Mehmet Faruk'un Anadolu şiirini okumuş,
Meraklı bir başıbozuk geldi;
Ahırın bitişiğindeki ahlat ağacının altına dizildiler;
Zülfiyâre dokunacak kısımları atarsak,
Şöyle bir konuşma oldu:
Siz sahici köylü müsünüz?
Eh, sayenizde öyleyiz.
Bakalım beni nasıl ağarlayacaksınız?
İşi oluruna bağlamak yok, efendiler;
İlkten gül kokulu bir sedir isterim,
Peşinden bir damacana rakı;
Siz benim gözüme baksanıza efendiler;
Bir damacana rakı,
Ancak kuzu dolmasıyla içilir;
Sucuklar, kaz ciğeri, envai çeşit turşular;
Sofranın yanında bir davul zurna;
Ha, ne dersiniz?
(Köylüler verecek cevap bulamazlar
Anlaşıldı, sükût ikrardan gelir...)”⁶³⁴*

⁶³³ Metin Eoğlu, “Yeme de Yanında Yat” (Yine Düdüklü Tencere), *Bu Yalnızlık Benim, Toplu Şiirler (1951-1984)*, YKY, İstanbul, 2003, s.63.

⁶³⁴ Metin Eoğlu, “Yeme de Yanında Yat” (Yine Düdüklü Tencere), *Bu Yalnızlık Benim, Toplu Şiirler (1951-1984)*, s.63.

Buraya kadar alıntıladığımız şiirde, Mehmet Faruk Gürtenca'nın romantik bir bakış açısıyla anlattığı "Anadolu" şiirinin zihninde canlandırdıklarıyla bir köye gelen İstanbullu büyük bir heyecan içerisinde. İstanbullu'nun hayali, gül kokulu bir sedirde uzanırken çalgılı eğlence eşliğinde kendisine kuzu dolmasından kaz ciğerine envaî çeşit yemek ve içecek olarak rakı sunulmasıdır. Ancak açlık ve yoksulluk içinde kıvranan, üstelik mahsülleri de heba olmuş köylüler gencin bu istekleri karşısında şaşkına dönerler ve susmakla yetinirler.

Şiirin bir sonraki bölümünde İstanbullu genç, hayalinde canlandırdığı köy manzarasının yakınından bile geçmediğini fark ettiği bu köye karşı büyük bir öfke duymaya başlar. İstanbullu bu hislerini şöyle dile getirmektedir:

*"Beş haneli köy buraya kurulur mu?
Hani söğütlük, hani pınar;
Göğünde turnalar hani?
El gün içine çıkar mı şimdi bu köy?
Şu ovanın rengine bakın,
Sarısı sarı değil, yeşili yeşil değil;
Bulutlu toprağından zibidi!"⁶³⁵*

Görüldüğü üzere okuduğu şiirlerin ya da romanların etkisiyle doğayla iç içe, bâkir ve tertemiz bir köy düşleyen genç, toprağın verimsiz, köyün çorak olduğu gerçeğiyle karşılaşınca büyük bir şaşkınlık yaşar. Bu şaşkınlık da onda büyük bir kızgınlığa dönüşmüştür.

Sinirleri biraz yatışınca etrafı gözlemlemeye başlayan genç, bu kez köylülerin fizikî görünüşlerini fark ederek yaşadığı büyük şoku şöyle ifade edecektir:

*"Şu yarıçıplak herif kim?
Bir çoban.
Sahici çobanlardan mı bari?
Allah, Allah, o kadarını biz ne bilelim?
(öteki kıs kıs güler)
Bir kaval çalsın da dinleyelim.
(Arayıp tararlar ama, kaval bulunmaz;
Başbozuk dudak büküp başka lafa geçer)
Senin gözündeki ne?
Trahom
Senin ciğerindeki ne?
Verem
Senin avurdundaki ne?
Latilokum.*

⁶³⁵ Metin Eloğlu, "Yeme de Yanında Yat" (Yine Düdüklü Tencere), *Bu Yalnızlık Benim, Toplu Şiirler (1951-1984)*, s.64

*Tahmin etmiştim zaten...
Dur, aklıma gelmişken onu da sorayım:
Şu ağacın bülbülü nerde?
Bülbül mü? Bülbül de ne?''⁶³⁶*

İstanbullu genç, okudukları doğrultusunda tasavvur ettiği elinde kavalı, sırtında kepenegi olması gereken çobanın (çoban tipinin) aslında yarıçıplak bir adam olmasına bir anlam veremez. Diğer yandan köylünün trahomdan vereme birçok hastalığın pençesinde kıvrandığına şahit olan genç, hayalindeki köylülerin bu köylüler olamayacağını ifade eder.

Şiirin devam eden bir sonraki kısmında bu kez genç, köyün acı gerçeği olan ve köyce kanıksanmış insan öldürmenin ne kadar olağan sayıldığıyla şöyle yüzleşecektir:

*“(O esnada katra yüklenmiş bir ölü getirirler)
Bu da nesi?
Bu bizim Dönükgöz İzzet’in babası;
Çakır Fadime’yi alıvermemiş oğluna,
Bir eşek, iki ölçek unla başından savamamış;
İzzet de o uykudayken nacağı çalmış boynuna!
Oğlu babasını vurdu ha?''⁶³⁷*

Sevdiği kız için başlık parası vermeyen babasının başını hiç acımadan kesen oğlun hikâyesini duyan ve katır sırtında getirilen cesedi gören İstanbullu bu kez şaşkınlıktan çok korku duymaya başlar. Gencin bu hâlini gören köylüler ise bu kez soru sorma hakkını kendilerinde görürler:

*“Hemşerim, sen kimsin be?
Ben İstanbul’dan gelme,
Emirgân güzeli Vuslat’tan doğma,
Ben bütün insanları seven,
Vatanı için deli divane olan,
Ben alınterine âşık,
Okumuş, allâme kesilmiş,
Milyon nüsha basılmış,
Gidinin oğlu Gümüş...
Peki ama, sen ne iş yaparsın be hemşerim?
Ben (ne dese beğenirsiniz)
Ben hazır yerim!''⁶³⁸*

⁶³⁶ Metin Eloğlu, “Yeme de Yanında Yat” (Yine Düdüklü Tencere), *Bu Yalnızlık Benim, Toplu Şiirler (1951-1984)*, s.64.

⁶³⁷ Metin Eloğlu, “Yeme de Yanında Yat” (Yine Düdüklü Tencere), *Bu Yalnızlık Benim, Toplu Şiirler (1951-1984)*, s.64-65.

⁶³⁸ Metin Eloğlu, “Yeme de Yanında Yat” (Yine Düdüklü Tencere), *Bu Yalnızlık Benim, Toplu Şiirler (1951-1984)*, YKY, İstanbul, 2003, s.65

Şiirin son kısmında, Emirgânlı soylu bir aileye mensup olduğunu ima eden, hümanist ve vatan/millet aşkıyla yanıp tutuştuğunu iddia eden, çalışmanın/alınları dökmenin ne demek olduğunu ve bunun kıymetini iyi bildiğini söyleyen ve kendisini entelektüel addeden Gümüş, aslında başıbozuk (şairin de nitelediği gibi) bir mirasyedi züppedir. Şiirdeki Gümüş, Ahmet Mithat'ın Felatun'u, Rezaizade Mahmut Ekrem'in Bihruz'u, Hüseyin Rahmi'nin Meftun'u, Peyami Safa'nın Behiç'i, Ömer Seyfettin'in Efruz Bey'inin şiire yansıtılmış tipik bir örneğidir. Eloğlu, Gümüş'ün kimliği üzerinden hem Tanzimat'tan beri süregelen İstanbul-Anadolu çatışmasını, hem aydın-köylü ayrılığını hem de aydın yabancılaşmasını dizelere aksettirmiş olur.

Aydın yabancılaşmasını farklı bir perspektiften ele alıp şiirine konu eden şairlerimizden bir diğeri de Can Yücel'dir. Hiciv ustası Yücel, "Aydın Bir Karga İle Tilki" adlı şiirinde, ünlü fabl yazarı Jean de La Fontaine'in çok bilinen Karga ile Tilki masalını/fablını modernize ederek kapitalizme boyun eğmiş bilim insanı aydınların iç yüzünü göstermek istemiştir. Şair, kendi çıkarlarını ön planda tutan bilim insanlarını şiirinde şöyle hikâyeleştirmektedir:

*"Lâfonten'den bu yana devran hayli değişti,
İlme verdi kendini şanlı karga milleti.
Atomlar atom değil, patlamıyorlar onsuz,
Keymbiriç'ten Harvord'a öncümüz Doktor Korvus!
Şan etti mi şanosu Kelektironik müzik
O da kandillerde bir! Sanatı sittirettik!
Dün gördüm tünemişti Mülkiyye'nin damına,
Tabiy ekonomistti iktisadın rağmına.
Dedim, Or. Purofesör, kurtar şu memleketi!
Sermayenin dedi marjinal müsmiriyeti!
Ben ki tilkiyim diye postumu yitirmişim,
Ulan, böyle tekkeye her zaman postnişinim!
O ne kokuydu anam! Bu cins peynirlere pes!
Rokfellerle Kaşkaval ve Maraşalımız Keyns!
Madem en hızlı bile Aynşitayn'a muasır,
Hayatta en hakiki mürşit kargadır!"⁶³⁹*

Şiirde şairin, "Her devrin bir medeniyeti, her medeniyetin anahtarlarına sahip sınıfları vardır. 20. yy medeniyetinin anahtarlarına sahip olan sınıfı entelijansiyadır." değerlendirmesinde bulunan C. C. Zimmerman'la aynı görüşü paylaştığı düşünülebilir.⁶⁴⁰ Çünkü Yücel de 20. yüzyıla yön verenlerin, medeniyetin ve ilerlemenin anahtarına sahip

⁶³⁹ Can Yücel, "Aydın Karga ile Tilki", *Gökyokuş*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s.11.

⁶⁴⁰ Yümmi Sezen, "Yabancılaşma ve Kendinden Uzaklaşmada Türk Aydınının Yeri", *Çağdaşlaşma, Yabancılaşma ve Kimlik*, s. 154.

kişilerin entelektüeller olduğuna; yaşadığımız memleketi kurtaracak ve vatandaşların refahını sağlayacak kişilerin bilim insanı aydınlar olduğu inanmaktadır. Ancak karga ile sembolize ettiği ve olumsuzladığı bilim insanları (aydınlar) şaire göre, sermayenin ve kapitalizmin pençesine düşmüşler ve kendi menfaatleri her şeyden önde tutmuşlardır. Şaire göre en acı gerçekse başta Batı dünyası olmak üzere her yerde kapitalizmin kölesi hâline gelmiş bilim insanlarının bilimi sermayenin bir parçası hâline getirmeye çalışmalarıdır. Kapitalist liberal sistemde yollarını şaşırılmış olduğu ifade edilen aydınların bu yabancılaşma hâlleri, bilimin insanlık adına olduğu gerçeğini göz ardı ettiklerinin ve bilim etiğini bütünüyle hiçe saydıklarının göstergesidir.

Aydın yabancılaşmasıyla ilgili bir diğer örneğimiz ise Cemal Süreya'ya aittir. Şair, “Onlar İçin Minibüs Şarkısı” adlı şiirinde her ne kadar temelde “*burjuva sınıfının çokbilmişliğini, zevksizliğini, görmemişliğini*”⁶⁴¹ hedef alarak alaycı bir tavırla şiirine konu etmiş olsa da şiirde yer alan kimi ifadelerin ucunun aydınlara dokunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Cemal Süreya şiirde ilk olarak, kendi kültürü ile Batılı olan arasında sıkışıp kalmış ve her ikisini kendilerince sentezleyen burjuva aydınlarını, “*Ulusçudurlar bunun kanıtı olarak viskiyi kâseyle içerler / Ama batılıdırlar da lahmacuna havyar sürecektedir*”⁶⁴² dizeleriyle hem alaya almakta hem de ağır bir biçimde eleştirmektedir.

Cemal Süreya'ya göre aydınlar, yalnız milli değerlere değil, aynı toplum içinde bir arada yaşadıkları halka da o derece yabancılaşmışlardır. Şair bu yabancılaşmayı şöyle örneklemektedir:

*“İçlerindeki sevgi insanları atlayarak hayvanlara yönelmiştir
Özellikle kedilere ve köpeklerle karşı iyice duygusaldırlar iki
gözleri iki çeşme,
Öldürmemektir felsefeleri bir karıncayı bile, ama yaşatmayı
Bilmezler”*⁶⁴³

Şaire göre, burjuva aydınlarının aynı çatı altında yaşadıkları insanları/halkı hor görmelerinin ve küçümsemelerinin onların temel davranış şekilleri olduğunu düşünmektedir. Dahası yaşam felsefeleri karıncayı bile incitmemek olan aydınların bu

⁶⁴¹ Tacettin Şimşek, “Cemal Süreya'nın Şiirinde Humor” [Elektronik Sürüm], *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2016, (57), s. 1771.

⁶⁴² Cemal Süreya, “Onlar İçin Minibüs Şarkısı” (Beni Öp Sonra Doğur Beni), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2012, s.130.

⁶⁴³ Cemal Süreya, “Onlar İçin Minibüs Şarkısı” (Beni Öp Sonra Doğur Beni), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, s.131.

sözde düşüncelerinin/tutumlarının, halkın refahı için çare üretme adına herhangi bir karşılığı yoktur.

Şair şiirde alafranga burjuva aydınlarının korkularını da dile getirmektedir. Aslında bahsi geçen korkular onların uzak durdukları, yabancılaştıkları kimi değerler ve gerçeklerdir:

*“Bönlükten korkarlar, gezgin köftecilerden adamakıllı korkarlar
Fotoğrafın arabından ödleri kopar
Öğretmenlerden de korkarlar nedense
[...]
Çince de demagoji olanağı var mıdır?
Arpaçay ne ilçedir?
Atçalı Kel Memet mi Manisalı Kör Bayram mı?
Yarın mı öbürgün mü?
Sorulardan korkarlar;
Yine de yanıtları hazırdır her şeye:
...dığı gibi, ...mekle birlikte, ...na karşın;
Olasılığa tanrı gibi taparlar da olağandan ödleri kopar.”⁶⁴⁴*

Burjuva aydınlarının korku duydukları şeyler olarak örneklenenler aslında uzak durdukları, yabancılaştıkları gerçeklerdir. Bu gerçeklerin çoğu halkla bağlantılıdır. Örneğin bönlükten korkma, halkın saflığı/cehaletini hor görme; gezgin köftecilerden korkma, bayağı buldukları ve aşıladıkları halkın yeme zevki; öğretmenlerden korkma, kendi bilgisizliklerinin öğretmenler tarafından ortaya çıkarılabilme ihtimali, vb. Dahası olağan ya da sıradan olan her sorudan da ödleri kopan bu aydınların her zaman verecekleri cevapları hazırdır ancak verdikleri cevaplar “ ...dığı gibi,...mekle birlikte,...na karşın” şeklinde ezberledikleri kitabî dilin kalıplarının sınırlarını geçmez.

Cemal Süreya şiirin devam eden kısmında bu eleştirilerinden nasibini alan burjuva aydınların kimliklerini ise okuyucuya şöyle sunmaktadır:

*“Eski Anadolu-Bağdat demiryolu ortaklığının kitaplığında
Ve bir takım belletenlerde adları geçer,
Noterler tutar güncelerini,
Yönetmendirler kurul başkanındırlar
Japon feneri ya da uçurtma tadı taşıyan senetlerden
Zamanaşımı süresi dolmadan tüyüp gider imzaları,
Kimi sözler onlar için kullanılır: saygın, ünlü, şahane”⁶⁴⁵*

⁶⁴⁴ Cemal Süreya, “Onlar İçin Minibüs Şarkısı” (Beni Öp Sonra Doğur Beni), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, s.131-132.

⁶⁴⁵ Cemal Süreya, “Onlar İçin Minibüs Şarkısı” (Beni Öp Sonra Doğur Beni), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, s.132.

Cemal Süreya, toplumda var olan çeşitli meslek dallarında statü sahibi olarak gösterdiği bu aydınları, memlekette yaşanan toplumsal hareketlerde, devinim evrelerinde öncü olup örgütlü çaba göstermedikleri gerekçesiyle sert bir dille şöyle eleştirmektedir:

*“Dibe çökerler devinim evrelerinde
Durgun dönemlerdeyse kurbağa pislikleri gibi
Yan yana omuz omuza bitişe bitişe
Suyun yüzüne yükselirler”⁶⁴⁶*

Aydınlar, toplumsal hareketlerde, toplumsal devimin süreçlerinde büyük rol sahibidirler. Ancak Süreya'nın bahsettiği ve toplumsal hareketlerin öncüsü olması gereken aydınlar, topluma karşı sorumluluk bilincinden uzaktır ve korkaktırlar. Mücadeleci, örgütleyici ve eylemci gibi vasıflara sahip olması gereken aydınlar, böyle durumlarda ortadan kaybolmakta, yaşananları sindikleri yerden izlemektedirler. Ancak olaylar yatışınca tekrar gün yüzüne çıkan aydınlar, olayların gidişatını kendi çıkarları doğrultusunda fırsata çevirmeyi de ihmal etmezler. Bu yüzden de şair onları “günoğludurlar” olarak nitelemektedir.

Aydın yabancılılaşmasıyla ilgili vereceğimiz son örnek ise Yaşar Miraç'a aittir. Şair “Bedri Rahmi'ye Mektup” başlıklı şiirinde, Batı özentisi aydınların kendi kültürüne ve insanına yabancılışmalarını örnekler üzerinden şöyle anlatır:

*“oysa bu aydın(!)ların belli artık yönleri:
'kıblen batı ey cahil kalacaksan kıl namaz'*

*moderen insandırlar ak ve paktır gönleri
karayağız türk olmak bu beylere yakışmaz!*

*türk demek onlar için 'kaba pis kanlı barbar'
türk'te ne gezer 'bilim' varsa yoksa bir 'kilim'*

[...]

*sanma ki sözlerimiz dokunur zülfyâre
son jönlerimiz bizden öyle yabancılışmış*

[...]

*türkçe mi 'ilkel bir dil, batı dilleri varken'
binlerce yıllık bu dil dersin boşa yaşanmış*

⁶⁴⁶ Cemal Süreya, “Onlar İçin Minibüs Şarkısı” (Beni Öp Sonra Doğur Beni), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, s.132.

[...]

*'ey yüce tanrı BATI' der tapınırlar nasıl
geldiği yere sövmek bunlarda sanatlaşır*

*'toplumcu' geçinirler toplumdun öğrenirler
türkiye'yi kongo'dan fas'tan geri görürler'⁶⁴⁷*

Özne, toplumumuzdaki sözde aydınları Batı'yı putlaştırmış, Batı özentisi taklitçiler olarak görmektedir. Modernleşmeyi Batılılaşmak, Batılılaşmayı da kendi kültürel değerlerine sırt çevirmek ve kendi milletini hakir görmek olarak algılayan aydınlar, kültürel bir yozlaşma içine düşmüşlerdir. Özne bu aydınların Türk olmayı, barbarlık ve kabalık olarak addetmelerini, Türk dilini Batı dilleri yanında ilkel bulmalarını, Türkün bilimde geri kalmış olduğunu düşünmelerini ve Türk toplumunu, onların yaşayış ve duyuş tarzını hakir görüp aşağılamalarını ise aydın yabancılılaşmasının tipik özellikleri olarak göstermektedir.

2.3.1.6. Kültürel Yabancılılaşmanın Bir Diğer Aktörü Olan Amerika ve Amerikanlaşma

Küreselleşmeyi hem modernleşmenin bir sonucu hem de onun bir devamı olarak gören çoğu düşünür, küreselleşmenin, kapitalizmin biçimlendirdiği modernliğin Batı'dan tüm dünyaya yayılmasını; modernliğin genişlemesi olarak tanımlamaktadır.⁶⁴⁸ Batı'daki gelişmelere yüklenen üstünlük ve dünyanın geri kalanının giderek daha fazla Batı'ya benzemesi anlamına da gelen küreselleşmenin günümüzdeki örnek modeli/ikonu, hiç şüphesiz Amerika'dır ve kültür, küreselleşme ile ilintili olarak tartışıldığı zaman, sıklıkla, Amerikan kültürüne gönderme yapılmaktadır.⁶⁴⁹

Kültür, toplumların bir çeşit kolektif hazinesidir; ancak bunun kırılabilir bir şey olduğunun keşfedilmesiyle birlikte, özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren, çok çeşitli kültürel kimlikler ve küreselleşmenin aşındırıcı gücü etkisini göstermeye başlamıştır.⁶⁵⁰ Öyle ki küreselleşme, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlar başta olmak üzere

⁶⁴⁷ Yaşar Miraç, "Bedri Rahmi'ye Mektup", *1001 Şiir*, Bilim Sanat Galerisi, İstanbul, 2002, s. 332-335.

⁶⁴⁸ Selime Güzelsarı, "Küreselleşme", *Siyaset Bilimi (Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler)*, (haz. Gökhan Atılğan ve E. Attila Aytekin), Yordam Kitap, İstanbul, 2015, s. 274.

⁶⁴⁹ Yılmaz Demirhan, Ömer Taylan, "Amerikanlaşmanın Kültürel Boyutu: Diyarbakır Örneği" [Elektronik Sürüm], *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 2017, s.90.

⁶⁵⁰ Yılmaz Demirhan, Ömer Taylan, "Amerikanlaşmanın Kültürel Boyutu: Diyarbakır Örneği", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, s.89.

gündelik hayatın neredeyse her alanını etkisi altına almıştır. Dolayısıyla Amerikan kültürünün küresel bir ikon olarak tüm dünyada yaygınlık kazanması, kültürümüzde de ciddi manada bir Amerikanlaşma eğiliminin baş göstermesine yol açmıştır.

Yaşam tarzı, duyuş ve düşünüş açısından dünyada örnek alınan bir kültür olma yolunda çok önemli mesafeler kat eden Amerikanlaşma, asıl itibarıyla Amerikan yaşam biçiminin yaygınlaştırılmasına dair bir husustur ve örneğin Amerikan kolası, hamburgeri, eğlence biçimi, yaşam tarzı, mimarisi, dans şekilleri, film, plak, CD gibi somut ve popüler kültür unsurlarının yoğun bir şekilde küresel ölçekte olarak kabulü, böyle bir realitenin toplumumuzda da var olduğunu kabul etmenin zorunluluğunu ortaya koymaktadır.⁶⁵¹

Türk kültür tarihimize baktığımızda, modernleşmeyle başlayan kültürel yabancılaşmanın ve yozlaşmanın baş aktörü olan Batı gibi, yakın tarihten itibaren Amerika da, Amerikanlaştırma stratejisiyle sosyo-kültürel yaşamımızı büyük ölçüde etkilemiştir/etkilemektedir. Nitekim bu durumdan rahatsızlık duyan şairler, Amerikanlaşmayı kültürel yabancılaşmanın ve yozlaşmanın bir diğer aktörü olarak görüp, olumsuzluklarını çeşitli örnekler üzerinden şiirlerinde işlemişlerdir.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Can Yücel'e aittir. "Metamosmoris" başlıklı şiirinde, Amerikanlaşmanın toplum ve kültürümüze olan etkisini şöyle dile getirir:

*"İlkin ELİFBA'ydı
Sonra ALFABE oldu
Derken AbeCe
şimdi de A.B.D."*⁶⁵²

Yukarıdaki alıntı, şiirin başlığı olan "metamosmoris"le düşünüldüğü zaman netlik kazanmaktadır. Yücel'in metamosmoris sözcüğünü, Yunanca bir kelime olan metamorfoz sözcüğünün taşıdığı başkalaşım anlamını çağrıştıracak şekilde bozarak türetmiş olduğu düşünülebilir. Öyle ki alıntıda elifba (Arap alfabesi) ile Osmanlı'yı, alfabe ve abece (Latin alfabesi) ile Türkiye Cumhuriyeti'ni sembolize ettiği açıktır. Toplumumuzdaki kültür değişmesini ve dahi kültürel yozlaşmayı, alfabeler üzerinden sembolize eden şair, günümüzdeki baskın kültürün ise Amerika Birleşik Devletleri'ne ait olduğunu, bir alfabe olarak ironikleştirdiği A.B.D. kısaltması üzerinden verir.

⁶⁵¹ Mustafa Talas, Yaşar Kaya, "Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları" [Elektronik Sürüm], *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (22) 2007, s.159.

⁶⁵² Can Yücel, "Metamosmoris" (Kısa Devre), *Kısa Devre/Yazma*, Doğan Kitap, İstanbul, 2001, s.6.

Ali Yüce “Dil Savaşları 2” şiirinin “The Kültür ve Sanat” alt başlığında, toplumumuzda kültürel yozlaşmaya sebep olan Amerikanlaşmayı, küresel nesnelere üzerinden şöyle örnekler:

*“Giyim kuşam moda saç baş ense tıraş
Özenti bezenti kopya süs made in USA
Christian Dior/Benetton Shopping Centre
Adidas/Lee Cooper/Jordache Jean Wear
Original Levi’s Store/T-Shirt /Rigy Ted
Smart boys nice girls Love Me Club
Love me baby kiss me eat me drink me
Roman öykü şiir tuzsuz hastane yemeği
Pop müzik Michael Jackson/Elvis/Madonna
Tepin yırtın çatla anır bağır boğul
Cowboy showboy gunboy Red Kit USA”⁶⁵³*

Özne, Amerikan popüler kültürünün tüm dünyada olduğu gibi bizim kültürümüze de etkilerini, küresel öğeler üzerinden örneklerle ortaya koymaktadır. Özne; Christian Dior, Benetton, Adidas, Lee Cooper, Jordache Jean Wear, Original Levi’s Store ve T-Shirt, Rigy Ted’le Amerikan giyim markalarının yaygınlığını; “smart boys ve nice girls”le yeni nesli; “love me baby kiss me eat me drink me” ile materyalist ve nihilist yaşam tarzını; club, Michael Jackson, Elvis ve Madonna’yla Amerikan eğlence tarzını ve müzik kültürünü ve cowboy, gunboy olarak nitelediği Red Kit’le Amerikan çizgi roman kültürünü örnekler. Tüm bu yabancı unsurlar, “made in USA” damgasıyla, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hızla yayılarak toplumsal yaşamımızın ve kültürümüzün parçası hâline gelmiştir. Dolayısıyla kopya ve taklitçilikle Amerikanlaşma, kültürel yozlaşmaya sebebiyet vermektedir.

Abdurrahim Karakoç’un “Reçete” başlıklı şiirinin, “*Hiç durma twist öğren, her gün bir baloya git/ Tırnağını, yüzünü, dudaklarını boya git.../ Suni peyke varis ol, conilerle aya git*”⁶⁵⁴ dizelerinde özne, 1960’larda Amerika’da moda olmuş bir dans türü olan twist ve baloyla Amerikan eğlence anlayışını; tırnak, yüz ve dudak boyamayla, kadınların Amerikan modasına göre şekil almalarını ve conilerle aya gitmeyle Amerikalıları dost bilip onlar gibi olma özentiliğini anlatmaktadır. Özne, toplumdaki fertlerin Amerikan kültürüne özenip taklit etmelerini, kültürel yabancılaşma olarak görür. Bir başka şiiri olan “Ben Mürteci Değilim”de ise, uygar ve çağdaş olmak adına

⁶⁵³ Ali Yüce, “Dil Savaşları 2-The Kültür Sanat” *Sevgim Servetimdir*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997, s.92.

⁶⁵⁴ Abdurrahim Karakoç, “Reçete”, *Vur Emri, Bütün Şiirleri-1*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 225.

“Modellerim conî'dir”⁶⁵⁵ diyenleri kültürüne yabancılaştıkları için eleştiren özne, kendi kültürüne sahip çıkmamanın mürtecilik (gericilik) olmadığı üzerinde durur.

İsmail Uyaroğlu'nun “Travolta Gençliği” başlıklı şiirinde ise, “Öylesine öykünüyorlar ki/ Batıya zamane gençleri/ Velet değil/ Welet her biri”⁶⁵⁶ dizelerinde özne, Amerikan popüler kültürünün öne çıkan aktörlerinden biri olan John Travolta'ya öykünen çağın gençlerinin bu özentiliğinin, yalnızca aktörü taklit etmeyle sınırlı kalmadığını, yavaş yavaş kültüre de yabancılaştırdığını, velet yerine welet yazımındaki w harfi üzerinden değişimi örnekler.

Seyyit Nezir ise “İyi Yerdeyiz, Hepimiz” başlıklı şiirinde Amerikan kültürünün küreselleşmiş maddi öğeleri üzerinden kültürel yozlaşmayı şöyle eleştirir:

*“İyi bir yerdeyim şimdi-iyi yerdeyiz, Marlboro'nun
sert ve zarif tadında;
hafif bir kokusu var, uçuveren leylak ya da lavantayla; o neydi öyle
hamamda bile yıkanmazdı tenimizden, bıyığımız ellerimiz sapsarı
Bafra'yla*

[...]

*hadi bir taş daha, bir pano daha insin, kahrolsun Coca Cola
köylere varmadan kardeşler, kovalım, taşı olan bir daha vursun”⁶⁵⁷*

Alıntıda öznenin yerli bir sigara markası olan Bafra'nın ağır ve içenin üzerinden çıkmadığını söylediği kötü kokusunu, en meşhur Amerikan sigarası olan Marlboro'nun zarif ve hafif olduğunu iddia ettiği leylakvâri/lavantavâri kokusuyla karşılaştırarak, kendi millî kimliğini ve kültürünü hakir görüp yabancı bir kültüre özenmeyi eleştirmektedir. Nitekim özne, Amerikan menşeli bir ürün olan Coca Cola'nın tabelalarından geçilmeyen kentlerle sembolize ettiği kültürel yozlaşmanın ve kapitalist düzenin, yerli ve millî değerlerimizi hâlâ koruyan köylerimize ulaşmadan durdurulması gerektiğini düşünmektedir.

Adnan Özer, “Taşlıtarla'dan (II)” başlıklı şiirinde ise, gündelik yaşamımızdaki Amerikanlaşma eğilimine duyduğu tepkiyi nesnelere üzerinden şöyle verir:

“Bebek'te, Bağdat street'de ise

⁶⁵⁵ Abdurrahim Karakoç, “Ben Mürteci Değilim”, *Yasaklı Rüyalarda, Bütün Şiirleri-8*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s.25.

⁶⁵⁶ İsmail Uyaroğlu, “Travolta Gençliği” (Ömlüme Önsöz Gibi Yaşayan), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.116.

⁶⁵⁷ Seyyit Nezir, “İyi Yerdeyiz, Hepimiz”, *Bana Bir Senaryo Yaz Dediğinden Mesela Papalina*, Broy Yayınları, İstanbul, 1993, s. 13.

*Amerikan cikletleri ve gazoz kapakları
'endless love' şarkısı gibi
Yaşarken hayatımızı*⁶⁵⁸

Özne, İstanbul'un her iki yakasından örneklediği semtlerdeki gündelik yaşam kültüründeki Amerikanlaşmayı eleştirmektedir. Özne İstanbul'un meşhur ve modern semtleri olan Bebek (Avrupa Yakası) ve Kadıköy'deki Bağdat Caddesi'ni (Anadolu Yakası), İngilizcede yaygın olarak kullanılan "street" sözcüğüyle ifade eder. Mekânın caddesini, İngilizce "street" sözcüğüyle yabancılaştıran özne, buradaki genç kızları Amerikan cikletleri, genç delikanlıları ise gazoz kapakları olarak addeder. Onlar arasındaki ilişkiyi ve yaşantı tarzını da, Diana Ross ve Lionel Richie'nin bir dönemin meşhur aşk şarkısı olan "endless love"la özdeşleştiren özne, toplumumuzda Amerikan özentiliğinin geldiği durumu, ironik bir biçimde dile getirmiş olur.

Hakan Arslanbenzer "Mert Kal'ası Yalnızlık" şiirinde ise, Amerikanlaşmanın gündelik yaşam kültürünü nasıl etkilediğini şöyle anlatır:

*"Ey gepegenç günlerimin hanende kırık dostluk korusu
Ey muhallebi çocukları muhallebicisiz Ankaranın
Benetton dolayısıyla smart, Tivoli sayesinde cool
San Fransisco Sapagheti House dolaylarından capuccino &
blues
Akmanda frambuazlı bir ana'ne
Hacı Arifte çatal bıçaklı kuzin kuzen*

*Depeche Mode lacivertinden bir akşam
Bir fıraklı fraklı Vedat Dalokaydan bir akşam
Cebimde beş kuruş yok iftara bir saat var
Geçiyorum ve gidiyorum aranızdan
Kafiye yapıyorum bir nevi
Toplum yapıyorum şaka yapmıyorum konuşmuyorum*⁶⁵⁹

Alıntıda, bir Ramazan günü, Ankara'nın en işlek meydanlarından biri olan Kızılay'dan geçen özne, gördüğü manzara karşısında, toplumun kendi kültürüne ne kadar yabancılaşmış olduğunu fark eder. Özne, muhallebi çocukları olarak nitelediği gençlerin Benetton marka kıyafetleriyle kendilerini şık, Kızılay'da bir dönemin meşhur "fastfood" restoranı olan Tivoli'de oturmakla da havalı olduklarını sanmalarına tepki duyar. Dahası buradaki restoranlarda satılan capuccino (bir tür yabancı kahve) ve

⁶⁵⁸ Adnan Özer, "Taşlıtarla'dan (II)", *Rüzgâr Durdurma Takvimi, Toplu Şiirler*, Everest Yayınları, İstanbul, 2001, s. 175

⁶⁵⁹ Hakan Arslanbenzer, "Mert Kal'ası Yalnızlık", *Çok Üzgünüm* (Toplu Şiirler), Fayrap Kitap, İstanbul, 2010, s. 42-43.

mekânlarda çalan blues (bir çeşit Amerikan müziği), öznenin, San Fransisco Sapaghetto House adlı mekânla sembolize ettiği, Amerikan kültürüne ait yeme içme tarzının Kızılay'a yansıyan görüntüsüdür. Ankara'nın en eski markalarından biri olan ve yerli bir içecek olan bozayla meşhurlaşan Akman Boza ve Pasta Salonu'nda ise, yine yabancı bir yiyecek olan frambuazlı tatlılar/pastalar satılmaktadır. Tunus Caddesi'ndeki meşhur Hacı Arif Bey Restaurant'ında ise kuzin (kuzenler) sözcüğüyle nitelenenler, çatal bıçakla yemek yemektedir. Özne gördükleriyle, hem yabancı kültür öğelerinin gündelik yaşamda yarattığı yozlaşmaya, hem de toplumca kutsal sayılan bir ayda (Ramazan'da), oruç vecibesinin artık yerine getirilmediğine dikkat çekmektedir. Özne hissettiği bu derin yabancılaşmayı belirgin kılmak için de akşamın, Depeche Mode lacivertinden bir akşam olduğunu söyler. Burada Depeche Mode'la, hem 80'li yılların elektro pop müziğine hem de Fransızca sözcüğün "hızlı moda" anlamına gönderimde bulunur.

2.3.2. Sosyal Değerlere Yabancılaştırma

Kültüre yabancılaştırmanın bir değer boyutu da, toplumun moral kültürünü meydana getiren değerlere, inançlara ve kurallara, çeşitli sebeplerden dolayı uyum sağlamamak/sağlayamamak ve sosyal değerlerin kontrolü ve dayatmaları altında bir yaşam sürmeyi reddetmektedir. Bu yabancılaştırmanın temelinde, kültür sistemi içindeki hukuk kuralları, örf ve âdetler, gelenek görenekler, ahlaki değerler ve normların etkisindeki insanın, kendi bireyselliğini ve özgürlüğünü yaşama mücadelesi yer alır. Nitekim sosyal değerlere karşı hissedilen bu yabancılaştırma, şairler tarafından da işlenen bir konu olarak karşımıza çıkar.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Behçet Necatigil'e aittir. Şair "Töre" başlıklı şiirinde, insanın bireyselliğini ve özgürlüğünü kısıtlayan törelerden şöyle bahsedilir:

*"Alttaki odada yaşıyor hapis
Çekindiğim düşünce.
Zorladığı kapıda sürgü bir kopsa
İşim bitik, bilirim.*

*Nasıl yarım kalmaz herhangi bir sevincim
Sustuğunu sandığım sırada başlarsa
Haykırmaya derinden
Alttaki.*

*Ben onu oraya keyfimden kilitlemedim
Güçbelâ kandırdım da girdi.
Ya sinsî bir gülüş, ya yaltakçı bir bakış:*

-- Vakti değil şimdi.

*Olacak, ilerde, istediğin,
Sonra.
Anladı, aldatılmış, şimdi
Öfkeden deli gibi orda.*

*Kimsenin görmediği o karanlık yerde
Ondan önce niceleri yattı.
Yalvardı yakardı, derken öldü çoğu
Pek azı dayandı, bir gün ışığa çıktı.*

*Ben aslında hiç de cellat değilim
İster miyim can versin yaşama özlemi hapis.
Ama böyle yapmasam
Benden önce sizin töreleriniz.”⁶⁶⁰*

Özne, Freud’un zihninin yapısını çözümlerken kullandığı kavramlara atıfta bulunarak, insan zihninde meydana gelen ruhsal katmanlar arasındaki çatışmayı anlatmaktadır. Buna göre alttaki odada yaşayanla, içbeni (ilksel itkileri); içbeni odada tutan kapı sürgüsüyle, üstbeni, yani içselleştirilmiş ahlâk kurallarını; ben’le ise, içbenle üstben arasında ortaya çıkan çatışmaları çözmeye çalışan uzlaştırıcı katmanı sembolize etmektedir.⁶⁶¹ Şiirde öznenin bir karanlık odaya hapsettiği, çıkmasına izin vermediği ve sürekli olarak dizginlemeye çalıştığı şey, öznenin içbeni (id), yani arzu ve istekleridir. İçgüdüleri, arzu ve istekleriyle hareket etmek/yaşamak isteyen özneyi, bundan alıkoyan/engellenen en büyük faktör ise üstben olan törelerdir. Çünkü toplumsal yaşamda, bireyin uymak zorunda olduğu ahlâksal davranış biçimleri ve kurallar bütünü olan töreler, toplumsal düzeni sağlarken bireyi de baskı altında tutar ve bireyin dilediği gibi, arzu ve isteklerine göre hareket etmesine izin vermez. Dolayısıyla törelerin engelleyici özelliğinin bireyin özgür olarak yaşamasına izin vermediği için, özne törelere karşı yabancılaşmıştır.

Turgut Uyar’ın “su yorumcuları’na” başlıklı şiirinin I. kısmında ise, “*bir sürekli kaşınmadır yaşadığım/ törelere ve alışkanlığa karşı*” dizelerinde özne, törelere ve toplumsal yaşamın insana dayattığı ve zamanla alışkanlık hâline gelmiş davranışlara karşı yabancılaşma hissettiğini dile getirir.⁶⁶²

⁶⁶⁰ Behçet Necatigil, “Töre” (Dar Çağ), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 174-175.

⁶⁶¹ O. A. Gürün, *Psikoloji Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1996, s.118.

⁶⁶² Turgut Uyar, “su yorumcuları’na-I” (Divan), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s.357.

Cengiz Bektaş'ın "Bugün Böyle" başlıklı şiirinde ise, "*Alışkın yüreklerimiz karanlığa/ Soluksuz kurallara köle*"⁶⁶³ dizelerinde özne, bireyin özgürce yaşamasını engelleyen toplumsal norm ve kuralların insanı köleleştirdiğine, yüreğini kararttığına ve soluksuz bıraktığına dikkat çeker.

Kâmil Eşfak Berki'nin "Kan-Çay" başlıklı şiirinde, "*Yanlıştır ve küstah törelere/ Bir kurşun kâfidir*"⁶⁶⁴ dizelerinde özne, hem yanlıştır hem de küstah olarak nitelendirdiği törelerin insanı ve insan yaşamını boyunduruğu altında tuttuğu için, onları yok etmek ister.

Murathan Mungan'ın "Punk Lady ve Ümmisübyan" başlıklı şiirinde ise, "*kodlanmış ahlâkın menüsünde bugün neler var?*"⁶⁶⁵ dizelerinde, toplumsal yaşamda insana dayatılan ve uyulması zorunlu olan ahlâk kurallarına karşı bir isyan dikkat çeker.

Mehmet Can Doğan'ın "Ukde" başlıklı şiirinde ise, "*hiç değişmiyor zihinle sürülen/ ahlâkla sürülen toplumla sürülen yalanla sürülen*"⁶⁶⁶ dizelerinde özne, çağlar boyunca insan yaşamına, hukuk ve ahlâk kurallarıyla, toplumsal normlarla ve yalan yanlıştır inançlarla müdahale edildiğine dikkat çeker.

2.3.3. Cinsiyet Üzerinden Kadın Algısına Yabancılaşma

Biyolojik açıdan cinsiyet, kadın ve erkek olmak üzere ikiye ayrılır ve bu adlandırma cinsiyet kimliğini belirtmek için kullanılır. Ancak bundan farklı olarak kadınlık ve erkeklik, kültürün ve toplumsal değerlerin kadın ve erkeğe yüklediği anlam ve rollere işaret eder ve toplumsal cinsiyete gönderimde bulunur. Esasında bütün bunları içine alan bir kavram vardır ki o da cinsiyet kültürüdür. Cinsiyeti, toplumsal cinsiyeti ve cinsiyet rollerini de içine alan ve belirleyen cinsiyet kültürü, cinsiyete yönelik değer, tutum ve davranışların nasıl olması gerektiğini ifade eden, bu doğrultuda ikazlar yapan, sınır koyan, rehberlik eden ve yönlendiren kültürün bir alt bölümüdür.⁶⁶⁷

⁶⁶³ Cengiz Bektaş, "Bugün Böyle" (Akdeniz), *Onu Birden, Bütün Şiirleri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 46.

⁶⁶⁴ Kâmil Eşfak Berki, "Kan-Çay", *Ay Işığı ve Kervan (1969-1987)*, Yazı Yayıncılık, İstanbul, 1989, s. 16.

⁶⁶⁵ Murathan Mungan, "Punk Lady ile Ümmisübyan" (Kum Saati), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 222.

⁶⁶⁶ Mehmet Can Doğan, "Ukde", *Boyunca*, Kül Sanat Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 16.

⁶⁶⁷ Ersan Ersoy, "Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, 19 (2), s.211.

Cinsiyet kültüründe kadın algısı ve kadın probleminin, dünyanın pek çok ülke ve toplumunda bir eşitsizlik sorununa dayandığı yadsınamaz bir gerçektir. Erkek egemen kültürde, toplumsal cinsiyete dayanarak erkek ve kadına biçilen değerler, rol ve kalıplar, hiyerarşik olarak erkeği öne çıkaran ayrıştırıcı bir tutum sergilerken, kadını, toplumsal olarak belirlenmiş cinsiyetinden ötürü, geride ve öteki olarak gösterir.⁶⁶⁸ Bu da gündelik yaşamda kadının/kadınların yaşadığı olumsuzlukların ve kadın sorunlarının temel sebebini oluşturur.

Cinsiyet kültüründe kadına dair olumsuz algı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği neredeyse tüm dünyada görüldüğü gibi, Türkiye’de kanayan bir yara olarak varlığını sürdürmektedir. Geçmişten günümüze Türkiye’de, ataerkil toplumun geleneksel değerleri, modern toplumsal yapıda da önemli ölçüde varlığını devam ettirdiğinden, kadın için çifte egemenlik koşulları yaratılmakta ve kadının üzerinde baba ve koca iktidarının yanı sıra, ataerkil toplum değerleri de baskı aracı olabilmektedir.⁶⁶⁹ Nitekim bu ataerkil düzeni koruyan gelenekler ve toplumsal değerler kadına, kadınlık, aile, eğitim ve meslek yaşantısına dair sınırları belirlenmiş rol ve kimlik biçmektedir.

Cinsiyet kültüründe kadına dair olumsuz algı ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı; kadının cinsel obje olarak takdim edilmesi, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalması, töre ve namus cinayetlerine kurban gitmesi, eğitimden yararlanmada ayrımcılık yaşaması, çocuk yaşta evlendirilmesi ve ekonomik aktiviteye katılım oranındaki azlığı gibi sorunlara da sebebiyet vermektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında, inceleme kapsamımızda olan şiir metinleri değerlendirildiğinde, şairlerin toplumumuzdaki cinsiyet kültürününün kadına bakışına karşı çıktıkları ve kadına dair geleneksel algı kalıplarına yabancılaştıkları görülmektedir.

2.3.3.1. Toplumdaki Kadın Algısına Yabancılaşma ve Tepkiler

Toplumumuzda ataerkil düzeni koruyan gelenekler ve toplumsal değerlerin kadına biçtiği rol ve kimlik, kadına yönelik fiziksel ve cinsel şiddet, kadının bir meta ve cinsel nesne olarak görülmesi, çok eşlilik/kumalık, çocuk yaşta evlendirilme gibi pek

⁶⁶⁸ Orhan Bingöl, “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2014, (16), (Özel Sayı:1), s.113.

⁶⁶⁹ Gül Aktaş, “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği:Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, 30 (1), s.54.

çok mesele, şairlerin de toplumumuzdaki kadın sorunları odağında üzerinde ciddiyle durdukları konular olmuştur. Şiirlerde işlenen bu problemlerin her birisi de, şairlerin toplumdaki kadın algısına karşı yabancılaştıkları hadiselerin örneklerini teşkil etmektedir.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Necati Cumalı'ya aittir. Cumalı "Orospu" başlıklı şiirinde, erkek egemen toplumda kadının cinsel bir obje olarak görülmesinden dolayı yaşanan insanlık dışı hadiseleri şu örnek üzerinden anlatır:

*"Çocuktum
Saçlarımı okşardı
Manav fırıncı kasap
Çenemi yanaklarımı büyüdükçe
Elleri daha aşağı indi
Göğsüm kollarım morardı
Daha aşağıya büyüdükçe
Bacaklarım çimdiklendi*

[...]

*Babama yüküm fazlaydım
Anam ne yapsam ses çıkarmazdı
Etlerim çarşıpazar bölüşüldü paylaşıldı"⁶⁷⁰*

Çok küçük yaşta manavın, fırıncının ve kasabın fiziksel tacizine maruz kalan küçük bir kızın dramı üzerinden, küçük kızlara ve kadına yönelik cinsel istismar konusu ele alınır. Önceleri kızın çenesine, yanağına dokunan bu sapıklar, kız büyüdükçe göğüslerini, cinsel bölgesini ve bacaklarını sıkıştırmaya başlarlar. Fakir bir ailenin kızı olan özne, bir boğaz eksilsin diye, babası tarafından bir meta gibi daha sonra (muhtemelen geneleve) satılır.

Ümit Yaşar Oğuzcan ise yine, erkek egemen toplumun geleneksel algısında kadının alınıp satılacak bir obje olarak görülmesi gerçeğini, "Burası Türkiye Sultanım" başlıklı şiirinde şöyle anlatır:

*"Burası Türkiye Sultanım
Kadın hâlâ alınıp satılır burada
Köyde başlık parasıdır bedeli
Kasabada yüz görümlüğü
Şehirde bir apartman dairesi
Ya da bir gecekonda*

⁶⁷⁰ Necati Cumalı, "Orospu" (Ceylan Ağdı), *Kısmeti Kapalı Gençlik, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1986, s. 89.

*Genelevlerse bir kasap dükkanına benzer
Burada kadın etinin kilosunu
Beş-on liraya gider*⁶⁷¹

Özne, köyde başlık parası, kasabada yüz görümlüğü olarak adlandırılan geleneğin aslında, kadının bir mal gibi satılması gerçeğinin üstünün kapatılması olduğunu düşünür ve kentte de bir apartman dairesi ya da bir gecekonduda karşılığında kadının evlendirilmesi de, taşra ve köydeki geleneksel tavırdan farksız değildir. Öyle ki bir et dükkanına benzetilerek olumsuzlanan genelevde çalışan kadının para karşılığında ilişkiye girmesiyle, otoriteyi temsil eden babanın kızını belirli bir miktar mal ve para karşılığında kızını gelin vermesi aynı acı gerçeğin farklı boyutlarıdır.

Ece Ayhan ise “Sürümdeğer” başlıklı şiirinde, kadının toplumdaki değerinin ekonomiyle ilişkilendirilmesini ve toplumun kadını bir meta olarak gören algısını şöyle eleştirir:

*“1. İşlenen iki incir çekişiyor. Bin liralık kadınlar, yüz paralık değil. Basmane İzmir’dedir.
2. Katarlarla döner sürümdeğer Şişli Terakki’ye. Milyonluk kadınlar, yüz papellik değil.”*⁶⁷²

Özne, kadınları iki yönden karşılaştırır. Buna göre İzmir’in Basmane semtinde fuhuşla geçimini sağlayan kadınlar ile İstanbul’un Şişli semtinde, Terakki Lisesi’nde okuyan üst sınıfa mensup kadınlar. Toplumun bu kadınlara biçtiği değer ise para üzerindedir. Para için fuhuş yapan kadın, değersiz ve bayağı; yüksek gelir sınıfına mensup paralı olan kadın ise kıymetli ve seçkindir. Dolayısıyla özne, kadının toplum içindeki değerinin rayiçe göre belirlendiğini dikkat çeker.

Yılmaz Gruda ise “Bir Çürümüş Kent Belgeseli” başlıklı şiirinin 40. kısmında, inancın ve geleneksel değerlerin erkeğin çok eşliliğine mücadele etmesinin, kadını değersizleştiren ve hakir gören anlayışın bir diğer tarafı olduğunu şöyle dile getirir:

*“aslında mağarasındayım
sığırcı karşılığı alınmış bir köle
bukağı yerine, parmağımda altın halkası
mührü her yerimde gövdemin
kesik, çürük, yırtık
mağara ağzına ayarlı*

⁶⁷¹ Ümit Yaşar Oğuzcan, *Taşlamalar Hicivler 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2008, s. 410-412.

⁶⁷² Ece Ayhan, “Sürümdeğer” (Çok Eski Adıyladır), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014, s.178.

*yalnız bana yazılıdır tek-eşlilik
 üç kadını vardır
 o göksaraylar ulağının
 biri şölenlere, törenlere taşınır
 inci ya da elmas tasmasıyla
 ikincisi her yatakta tüketilir
 önemli değildir kimliği
 yeter ki et çürütsün
 zevk terlesin, atmık sökülün
 sürsün iç-gücükörün
 üçüncü kadın ben
 -yok kadınlığım-
 bir- adına yazılı çocuklar için
 değerlidir oram
 geri yanım mutfağa, ortalığa”⁶⁷³*

Özne, erkeğin çok eşli olabilmesinin veya kumalığın yalnızca taşraya ve köylere mahsus olmadığını, modern kentlerde de var olduğu söyler. Bir zamanlar sığır karşılığında satılan kadınla, bugün bir esaret zinciri olan evlilik yüzüğünün baskısı altındaki kadına verilen değer arasında değişen hiçbir şey yoktur. Ataerkil toplumun kadını bir köle olarak gören anlayışı, hiçbir çağda değişmemiştir. Öyle ki özne, modern kentin çağdaş bireyi olan kocasının da, tıpkı taşrada ve eskiden olduğu gibi, çok eşli olduğunu söyler. Bu çok eşli kocanın eşlerinden biri, analık ve karılık görev ve sorumluluğu ile eve hapsedilen kendisi; ikincisi, para ve mücevherle satın alınmış olan ve gösteriş için kullanılan bir metres; üçüncü (aynı zamanda diğerleri) ise kocanın cinsel zevkini tatmin etmek için para karşılığında kiraladığı kadın/kadınlardır.

Talât Sait Halman ise “Bey Vakti” başlıklı şiirinde, toplumumuzda kadını ötekileştiren ve değersizleştiren bakış açısını, Osmanlı döneminin en yetenekli son kadın şairlerinden biri olan Şair Fıtnat Hanım’ın hayatı üzerinden işler. Şiir, Fıtnat Hanım’ın monologlarından oluşur ve şair buna geçmeden önce, Fıtnat Hanım hakkında şu bilgileri verir:

“Fıtnat Hanım, Osmanlı döneminin en yetenekli son kadın şairlerinden biriydi. 1911’de 69 yaşında öldü. Zihni Efendi, Meşahirünnisa adlı kitabında, Fıtnat Hanım’ın manzum ve düzyazı birçok yapıtlar verdiğini, bunlardan kimisinin akıllara hayret verecek değer taşıdığını söylüyor. İbnülemin Mahmut Kemal İnan, Fıtnat Hanım’ın evlilik yaşamındaki mutsuzluğu anlatıyor. Süleyman

⁶⁷³ Yılmaz Gruda, “Bir Çürümüş Kent Belgeseli- 40. Kent. Bir Salon. İç Gündüz”, *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, Serander Yayınları, Trabzon, 2002, s. 74-75.

*Nazif ise şiir yeteneğinin çevresindeki cahilliğe kurban gitmiş olduğunu belirtmektedir.*⁶⁷⁴

Şiir boyunca Fıtnat Hanım'ın çocuk yaşta evlenmesi, eve kapatılması ve kocasının kıskançlığı yüzünden güzel giyinmekten ve şiirden men edişi anlatılır. Temel eleştiri, toplumun kadını ötekileştirerek ikinci plana atmasıdır. Şair bunu şu dizelerde belirgin kılar:

*“Ama gözlerinde cumbaların hıncı saklı.
Bir sure, kalbine saklanmış bir hançer
Erkeğin hakkıdır, kadınlara hükmeder,
Çünkü Allah kadına üstün yaratmıştır erkeği.
'Kadın ancak itaat ederse iyi...'*

*Kızların anaların ninelerin rızkı baldıran.*⁶⁷⁵

Kadını güçsüz ve aciz gören, kadının, erkeğin (babanın veya kocanın) himayesinde bir köle olduğuna inandıran ve kadının erkeğe koşulsuz itaat göstermesini bekleyen toplumdaki ataerkil anlayış eleştirilmektedir.

Gülten Akın ise birçok şiirinde, erkek egemen toplumun kadına bakış açısını eleştirir. Akın'ın “Bir Tutsağa Üç Efendi” şiirinde, baba, koca ve oğlun baskısı altında, köle gibi, bir ömrü tüketen kadının/kadınların dramından bahsedilir.⁶⁷⁶ “O” başlıklı şiirinde, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğe deyinilen şair, “*Onlara (Saygıdeğer kişiler)/ Göre kadınlar toplumda kabak çekirdeği*” dizeleriyle erkek egemen toplumun kadını değersizleştiren ve ötekileştiren tutumuna dikkat çeker.⁶⁷⁷ “Gücenik Yoksul Günler”de ise, “*O kadınlar kendini tüketme okullarının/ Ezberci küçük kızlarıdır, hiç değişmezler*” dizelerinde özne, eğitim sisteminin bile kadını ötekileştiren ve kadına dayatılan toplumsal rolleri empoze eden bir yapıda olduğuna; erkeği ön plana çıkarıp yücelten, kadını değersizleştiren bu anlayışın okullardaki eğitimle kızlara aşılandığına dikkat çeker.⁶⁷⁸

⁶⁷⁴ Talât Sait Halman, “Bey Vakti” (Şiirler), *Ümit Harmanı, Toplu Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s.19.

⁶⁷⁵ Talât Sait Halman, “Bey Vakti” (Şiirler), *Ümit Harmanı, Toplu Şiirleri*, s.19.

⁶⁷⁶ Gülten Akın, “Bir Tutsağa Üç Efendi”, *Kırmızı Karanfil, Toplu Şiirler I (1956-1971)*, YKY, İstanbul, 2016, s.134-135.

⁶⁷⁷ Gülten Akın, “O” (Kestim Kara Saçlarımı), *Kırmızı Karanfil, Toplu Şiirler I (1956-1971)*, s.70.

⁶⁷⁸ Gülten Akın, “Gücenik Yoksul Günler” (Sığda), *Kırmızı Karanfil, Toplu Şiirler I (1956-1971)*, s. 92.

Gülten Akın'ın konuyla ilgili en dikkat çekici şiiri, hiç kuşkusuz, “Kestim Kara Saçlarımı”dır. Bu şiir, toplumumuzun cinsiyet kültüründeki kadın algısına da yabancılaşmanın bir manifestosu gibidir:

*“Uzaktı dön yakındı dön çevreydi dön
Yasaktı yasaydı töreydi dön
İçinde dışında yanında değilim
İçim ayıp dışım geçim sol yanım sevgi
Bu nasıl yaşamaydı dön*

Onlarsız olmazdı, taşımam gerekti, kullanmam gerekti

*Tutsak ve kibirli -ne gülünç-
Gözleri gittikçe iri gittikçe çekilmez
İçimde gittikçe bunaltı gittikçe bunaltı
Gittim geldim kara saçlarımı öylece buldum*

*Kestim kara saçlarımı n'olacak şimdi
Bir şeycik olmadı - Deneyin lütfen -
Aydınlığım deliyim rüzgârlıyım
Günaydın kaysıyı sallayan yele
Kurtulan dirilen kişiye günaydın*

*Şimdi şaşıyorum bir toplu iğneyi
Bir yaşantı ile karşılayanlara
Gittim geldim kara saçlarımdan kurtuldum”⁶⁷⁹*

Geleneklerin, törelerin ve toplumsal cinsiyetin kadına dayattıklarıyla baskı altında tutulan kadın gerçeği dile getirilmektedir. Buna göre kadın, hem cinsiyet kültürün hem de toplumun kendisine dayattığı rollerden ve yükümlülüklerden kaçması söz konusu değildir. Nitekim her kadın gibi bu kuşatma altında bunalan ve bu baskıya yabancılaşan özne, “dönmek” ve saç kesmek” eylemleriyle ataerkil düzenin şekillendirdiği kadın yaşamına başkaldırır. Dönmekle, kendisine dayatılan ve zamanla kanıksadığı rol ve görevlerden kaçarak vazgeçer; saç kesmekle de, kültürün kadının uzun saçlı olması gerektiğiyle ilgili dayatması neticesinde kadının fiziksel görüntünün erkek anlayışıyla şekillendirilmesine karşı çıkar. Böylece özne (kadın), elinden alınmış özgürlüğünü geri kazanır ve erkek egemenliğinin yabancılaştırdığı kendi yaşamının öznesi, tekrar kendisi olur.

⁶⁷⁹ Gülten Akın, “Kestim Kara Saçlarımı” (Kestim Kara Saçlarımı), *Kırmızı Karanfil, Toplu Şiirler I (1956-1971)*, s.53.

Türkan İldeniz de ilk çağdan bugüne, dünyanın her yerinde ve her toplumundaki cinsiyet kültürünün hiç değişmeden süregelen olan kadına bakışını, “Havvadan Beri” başlıklı şiirinde şöyle dile getirir:

*“İster ya ister elbet sana sulta kurmaklar
Öyle görmek alışkanlığı binler yıl önceden
Kuytu mağaralarda daha post giyinirken
Ta o zamanların diktası bu zamana*

*Papirüsler, parşömenler, tabletler
META derse sana ben hep isyankar
Bu ne bencil bir tanıtım, ne sakat bir empoze
Bin yıllar boyu süregelen...
Gerdek öncesi baba, sonrası koca uyuğunda
Dahasına elim varmaz mı ola... kalem uygar, sahi çağ uygar..!
Tutsak pazarlarından başlık parasına.*

*Daraltır soluğumu hatta tapınaklarında kederin
Yetmiş iki ayrı kadın, yetmiş iki aynı adım
Diyelim bir çarpı çizmek alınına senin
Çamaşır, bulaşık, ev tozu, dört duvardan
Belirir RADYUM bir o kadar olur
Belirir hemen KARTACA HALATLARI... saçlarından
Ve o mermiler ki omuzda taşınan.*

*Kadın, kadın bilmem ki nasıl duyurmalı seni sana
Sen dur ben geçeyim yarışmasında
Varlığın her şeye başlangıç, yani nasıl yeterli
Ama HAVVA KIZLARI neden habersiz kendinden
Oysa sizdiniz, gözlerim kapalı gördüm sizi
Hep birlikte elele bütün engelleri aşarken.”⁶⁸⁰*

Özne, binlerce yıldır dünya üzerinde, erkek egemenliğinin kadını baskı altında tutan, ötekileştiren ve aciz gösteren anlayışı eleştirilmektedir. Özne, erkek egemen kültürün sultası altında metalaştırılarak alınıp satılan bir nesneye indirgenmiş olan kadının, antik çağda köle pazarlarında satılmasıyla bugün başlık parası adı altında hiç tanımadığı birine zorla verilmesi arasında bir farkın olmadığına dikkat çeker. Dahası dünya üzerindeki toplumların çoğunda, kadının tek görevinin ev işleri (çamaşır, bulaşık, temizlik vb.) olduğu yaygın bir gerçek olarak kabul edilmiştir. Oysa Radyum elementi bir kadın (Marie Curie bu elementi eşiyile birlikte bulmuştur.) tarafından ortaya

⁶⁸⁰ Türkan İldeniz, “Havvadan Beri”, *Taşra Kızının Deliceleri*, Ece Yayınları, İstanbul, 1968, s. 54-55.

çıkarılmış; Roma karşısında savaşan Kartaca gemilerine kadınlar saçlarından kesip ördükleri halatlar yapmış; Kurtuluş Savaşı'nda cepheye sırtlarında top mermileri taşımışlardır. Özne, Havva kızlarının kendi güçlerinin farkında olmaları ve dayatmalara boyun eğmemeleri gerektiği konusunda kadınları uyarmaktan da geri durmaz. Nitekim İldeniz “Yarış” başlıklı şiirinde, “*Gerçek tartı oysa-çölde nasıl değerliyse vaha- /Yargılar doğru olduğunca değerlidir ancak*” dizeleriyle, bir toplumdaki cinsiyet kültürünün kadına bakış açısının, o toplumda kadına yönelik kanı ve yargıları etkileyeceğini ve kadına verilen değer ve önemin buna göre değişeceğini de altını çizer.⁶⁸¹

Melisa Gürpınar'ın “Geceyarısı Notları” başlıklı şiiri ise, ataerkil toplumun kadına bakış açısının eleştirildiği hacimli bir şiirdir. Monologlar hâlinde yazılmış olan şiirde, geleneksel toplumlarda kadının/kadınların yaşadığı sorunlar çeşitli örnekler üzerinden ele alınır. Şiirin I. kısmında, “*-kızım- yalnızca emir buyurdular binlerce yıldır anana/ -kalıtımsal olarak buyurgan olan- erkeğe/ bir köle olarak doğdu anan önce*”⁶⁸² dizelerinde özne, toplumun cinsiyet kültürüne yerleşmiş olan kadının erkeğin kölesi olduğuna ilişkin algının, binlerce yıldır değişmediğini dile getirir. Şiirin V. kısmında ise şair, namuslu ve iffetli olmanın yalnızca kadınlara mahsus olduğuna dair kabul görmüş yanlış algıyı şöyle eleştirir:

*“hiçbir şey yapmadan çıkarız tabii dışarıya
elimizi bile sürmeden adamlara
-görürsün bak el sürülmemiş erkek modasını da
biz musallat edeceğiz erkeklerin başına-
kadınlar ne çekti düşünsene yıllarca
el sürülmeden kalabilmek için dünyada
ve evet
genelevde çalışan erkeklere de bir ad takılacak bir gün
mutlaka”⁶⁸³*

Öznenin temel odağı aslında, toplumumuzda en büyük cinsel tabu sayılan bekaret anlayışıdır ve yalnızca kadına mahsus görülen ve dayatılan namus, kanının bekareti üzerinden değerlendirilir. Öyle ki özne, erkeklerin, el değmemiş ve bekaretini korumuş kadınları namuslu, diğerlerini ise iffetsizlikle suçlayan bakış açılarını eleştirmektedir. Evleninceye kadar bekaretini korumak için büyük savaş vermek

⁶⁸¹ Türkan İldeniz, *Havva Çıkmazı*, Ece Yayınları, İstanbul, 1967, s.27.

⁶⁸² Melisa Gürpınar, “Gece Yarısı Notları-I”, *Gece Yarısı Notları*, Edebiyat Yayınları, İstanbul, 1981, s. 19.

⁶⁸³ Melisa Gürpınar, “Gece Yarısı Notları-V”, *Gece Yarısı Notları*, 60.

zorunda kalan kadın, bunun öncesinde cinsel deneyim yaşarsa toplum tarafından kötü gözle bakılmakta ve erkeklerin hakaretlerine maruz kalmakta; buna karşın erkeklerin yaşamları boyunca cinsel deneyimleri yüceltilmekte ve asla namus kavramıyla ilişkilendirilmemektedir. İşte özne, yabancılaştığı bu anlayışı, kadınların lehine, tersine çevirmek istemektedir.

Şiirin VII. kısmında ise şair bu kez, erkek egemen anlayışın tarih ve edebiyatta da kadını ötekileştirdiğine şöyle dikkat çeker:

*“masallarda adın geçmez pek
tarihte hiç yoktur yerin
bir padişah baban olsa şiir yazsa
belki onun yanında anılır adın
romanlara girsen ölürsün genç yaşta
ya da yüzkarası işler yaptırırlar sana”⁶⁸⁴*

Kadın yalnızca toplumsal ve gündelik yaşamda değil, kaydedilen tarihî vesikalarda, masallarda ve romanlarda da hep erkeğin gölgesinde, çoğunlukla kötü gösterilerek yaşam sürmektedir. Öyle ki şiirin devamında, *“gidip komşulara bir ozan olduğumu söylesem/ cüzzamlı gibi kaçarlar benden”⁶⁸⁵* diyen özne (aynı zamanda şair ben), şairliğin bile erkeğe özgü bir meslek ya da bir edebî uğraş olduğunu kanıksayan toplumdaki fertlerin, kadına şairliği yakıştıramaması gerçeğini dile getirir.

Şiirin IX. kısmında ise şair, toplumdaki ataerkil anlayışın kadına bakışının bir diğer olumsuz yanını şöyle verir:

*“arasıra yılgınlık anlarım da diyorum ki
kadın hiç yaşamamalı
tanrı kime isterse doğurtsun çocukları
kızın oldu diye muştulayan haberciyi vurduran padişah belki
haklı”⁶⁸⁶*

Özne, erkek egemen toplumun kadını yalnızca doğurganlık özelliği olan ve nesli devam ettiren bir nesneye indirgeyen anlayışına karşı çıkar. Özne, erkeklerin sırf, çocuk doğurma ve yetiştirme kabiliyetleri için kadınlara ihtiyaç duyduklarını düşünmektedir. Dahası özne, erkeğe biçilen kıymet sebebiyle, kız çocuğu doğuran kadının hor görülmesi ve aşağılanmasını da kadınların yaşadığı bir diğer acı gerçek olarak dile getirir.

⁶⁸⁴ Melisa Gürpınar, “Gece Yarısı Notları-VII”, *Gece Yarısı Notları*, s. 78.

⁶⁸⁵ Melisa Gürpınar, “Gece Yarısı Notları-VII”, *Gece Yarısı Notları*, s. 80

⁶⁸⁶ Melisa Gürpınar, “Gece Yarısı Notları-IX”, *Gece Yarısı Notları*, s. 101.

Toplumdaki erkeklerin oğlan çocuğuna olan düşkünlüğü sebebiyle kız çocuğu doğuran kadının hor görülmesi ve aşağılanması, Muhsin İlyas Subaşı'nın “Beşinci Çocuk” şiirinde de ele alınır. Şiirde, oğlan çocuğu isteyen kocanın, beşinci çocuğuna hamile olan karısı üzerinde kurduğu baskı, “*Baba oğlan olsun ister/Kadına Firavun işkencesi*” dizeleriyle verilir.⁶⁸⁷ Nitekim kadın bir erkek çocuğu dünyaya getirir ancak çocuk korkunç bir görüntüye sahiptir. Böylece kocanın oğlan çocuk isteğine olan saplantısı/bağnazlığı, Tanrı tarafından cezalandırılmıştır.

Gülseli İnal ise “R Halkı”nın “Şaman ve Çocuk” başlıklı şiirinde, toplumdaki gerek geleneksel değerlerin gerekse modern toplumsal yapının kadın üzerinde kurduğu baskıyı şöyle eleştirmektedir:

*“karanlıklara gömülmemi bekliyordunuz
yarasa çarpsın çarpsın yüzüme
kadehteki madeni likit içmemi bekliyordunuz...balcık saat gayya kuyusu,
gömülmemi
gömülmemi istiyordunuz, rüzgâr alsa götürse beni, bir düğümdüm ben
düğümünden gonca verirdi bahçenizdeki gül, sonra ilmek geçerdi
gülbahçesinin toprağına, yeryüzünde söyleyecek yeni bir şey yok derdiniz...sözc
üklere yabancı...yalnızca
gümüüş bacaklarınızın ulaştığı yollar tozlu kayalar ve sizin mağaranız, beni
oraya
kapatmak,
soluğunuzu tutarak kapatmak...karanlıklara gömülmemi bekliyordunuz”⁶⁸⁸*

Öznenin, bir gayya kuyusu, bir mağara olarak nitelediği, erkek egemen toplumun kadına dayattığı rol ve kuralların kadınlar tarafından itirazsız kabul edilip hayatlarını buna göre şekillendirdikleri, gündelik yaşamlarıdır. Bir kadın olarak özne, şayet bu yaşamı kabullenirse, karanlığa gömüleceğini, kendini mağaraya kapatılmış veya gayya kuyusuna atılmış gibi hissedeceğini söyleyerek, buna itiraz eder.

İnci Asena ise “Bilirsiniz” başlıklı şiirinde, kendi cinsinin üstün ve güçlü olduğu fikriyle yetiştirilmiş erkeklerin, kadının da güçlü, üretken ve kendisiyle eşit olduğu gerçeğini görmezden geldiğini şöyle anlatır:

*“Bilmezden gelirsiniz...
Biz taş ezeriz, ekmek ederiz,
Ninniler dökülür susuz kuyularda yanşıyan
Dudaklarımız çatlak,*

⁶⁸⁷ Muhsin İlyas Subaşı, “Beşinci Çocuk”, *Bu Yüreğin Ülkesinde*, Olay Matbaası, Kayseri, 1981, s. 77.

⁶⁸⁸ Gülseli İnal, “R Halkı-Şaman ve Çocuk” (Chöd Raksları), *Toplu Şiirler III*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 81.

*İsterik bir çılglık değildir bedenlerimiz
Duyguyla düşünür ve vazgeçilmez sezgilerimiz*

*Eğlenmeyi biliriz, sevişmeyi de
Güleriz, dans ederiz
Kiraz çekirdeği ekeriz kiraz çıkar,
Karpuz ekeriz karpuz
Salıncak kurarız düşlerimizde yıldızlara
Tramvay döşeriz, ay döşeriz.”⁶⁸⁹*

Özne, kiraz ve karpuz çekirdeği ekip ürün elde etmekle, tarımsal faaliyetlerin kadınla başladığına; taş ezip ekme yapmakla, insanın tarih boyunca en temel gıdası olan ekmeğin kadınsal bir uğraşın ürünü olduğuna dikkat çeker. Özneye göre erkekler tarih boyunca, bu gerçekleri bilmezlikten gelmişler ve her şeyi kendilerine mâl etmişlerdir. Bir kadın olan özne, kadının yalnızca cinsel bir obje olarak görülmesine karşı çıkar. Kadınların erkeklerle eşit olduğuna vurgu yapan özne, yaşamdan zevk almayı, eğlenmeyi ve sevişmeyi yalnızca erkeklerin değil, kadınların da gayet iyi bildiklerinin altını çizer.

Asena “Masalların Sonu” başlıklı şiirinde ise, “*Masalların sonunu hiç anlatmadılar./ Gözlerimle gördüm yakışıklı prens öldürdü/ Pamuk Prensisi*”⁶⁹⁰ dizeleriyle, mutlu sonların yalnızca masalarda olduğu, gerçek hayatta ise kadının her türlü fiziksel ve ruhsal şiddete maruz bırakıldığını dile getirir. “Mor Çiçek”te ise şair, toplumdaki cinsiyet eşitsizliğine, bir çiçeğin mor renkte açması üzerinden şöyle başkaldırır:

*“Nerden buldun sen o rengi mor çiçek,
Çıkmışsın kayaların arasından cilveli, nazlı.
Kız çiçek kaparlar seni kurtlar sırtlanlar
Kaparlar da koparırlar öperler.*

*Çarşafa gir, börtü böcek görmesin, en karasına
Morunu ört, yeşili ört, güzelliğini...
Sok zindana düşünceni duygunu.*

Nerden buldun sen o rengi mor çiçek.”⁶⁹¹

Bahsedilen çiçeğin mor renkte açması ve öznenin bundan oldukça korkması hayli anlamlıdır. Çünkü Latince mor demek olan “violenti”, şiddet anlamına gelen

⁶⁸⁹ İnci Asena, “Bilirsiniz”, *Tramvay Döşeriz Ay Döşeriz*, Adam Yayınları, İstanbul, 1993, s. 43.

⁶⁹⁰ İnci Asena, “Masalların Sonu”, *Tramvay Döşeriz Ay Döşeriz*, s. 47.

⁶⁹¹ İnci Asena, “MorÇiçek”, *Tramvay Döşeriz Ay Döşeriz*, s. 53.

“violentia” ve tecavüz etmek anlamına gelen “violare” kelimeleriyle ortak kökene sahiptir. Bu kelimelerin hepsi Latince menekşe anlamına gelen aynı zamanda mor rengi nitelendiren “viola”dan türetilmiştir. Nitekim özne, kayaların arasından çıkan bu cilveli ve nazlı çiçeğin (kadının) erkeklerin fizikî ve sözlü tacizlerine maruz kalacağı konusunda endişe duyar. Ayrıca Renk psikolojisi uzmanı Harold Braem’e göre, erkeksi kırmızı ile kadınsı mavinin karışımı olan mor, kadın hareketi için hakların eşitliğini simgeler ve morun, başta kadın cinselliği olmak üzere birçok alanda kadının baskı altına alınmışlığının başkaldırısı olarak yorumlanması söz konusudur.⁶⁹²

Lâle Müldür ise “Aile-i Şeriat” başlıklı şiirinde, sevgilisi tarafından hayal kırıklığına uğratılan bir kadının hisleri üzerinden, erkek hegemonyasını şöyle eleştirir:

*“Hiç kimsenin biriyim ben, hiç
kimsesizin teki
Sana inanacak kadar
Nasıl, nasıl bu kadar saf
olabilirim ben
Nasıl bu kadar apaçık gerçeği
görmez gözlerim
Gelenekler, para, sex, adab-ı mua-
şeret ve özellikle
AİLE-İ ŞERİAT
Anneye aşık bir toplumda
bir eş mi bulacağını sanıyordun
sonunda?
Sıvazlayın anneler sıvazlayın
Oğullarınızı
Kızlarınız yalnız kalsın diye.”⁶⁹³*

Kadın özne, sevgilisine inandığı ve ona güvendiği için hem pişmanlık duymakta, hem de kendisini yalnız ve kimsesiz hissetmektedir. Çünkü özne, diğer erkeklerden farklı olduğunu düşündüğü sevgilisinin de tıpkı onlar gibi, geleneksel ve erkek egemenliğine dayalı bir bakış açısına sahip olup kadını bunlar çerçevesinde değerlendirdiği gerçeğiyle yüzleşmiştir. Nitekim özne geleneklerin, paranın, adab-ı muaşeretin ve özellikle aile olgusunun kadın üzerindeki dayatmacı kurallarına uymadığı için, sevgilisi tarafından terk edilmiş olabilir. Dahası, Freud’un tespitiyle yaşamı boyunca anneye âşık olduğu için, psikolojik olarak, erkekler, annesine benzeyen

⁶⁹² *Neden Mor Renk*, (t.y.), Erişim (11 Temmuz 2019), <https://vniinmurekkepizi.wordpress.com/tag/neden-mor-renk/>.

⁶⁹³ Lâle Müldür, “Aile-i Şeriat” (Ultra-Zone’da Ultrason), *Apokalips/Amonyak, Toplu Şiirler II (1990-2012)*, YKY, İstanbul, 2014, s. 331.

kadınlarla evlenmeyi seçerler. Bunun aksine bir davranış da göstermezler. Belli ki öznenin sevgilisi, kendi annesine tutum ve davranışları yönünden benzemediği, yani geleneksel bir kadın olmadığı için, özneyi terk etmiştir. Nitekim özne, erkeklerin kadınları istedikleri gibi kullanıp bırakmalarına ve kadınları ötekileştirmelerine sebebini, annelerin yaşamları boyunca oğullarını pohpohlamaları ve yüceltmeleri, onları kadınlardan üstün olduğuna inandırmaları olduğunu düşünür.

Akgün Akova ise “Bayan Saati” şiirinin 7. kısmında, “*ataerkillik sinmiş güzelim göğe bile/ aydede ayakları ha/ aynine ulan aynine*”⁶⁹⁴ dizeleriyle, ataerkil anlayışın her yeri egemenliği altına almış olduğunu, aydede adlandırması üzerinden örnekleyerek, doğadaki öğelere verilen isimlerin bile bu anlayıştan nasibini aldığına dikkat çeker. Şair bir diğer şiiri olan “Yumuşak G’den Sert G’ye Kadar Cinsel Şiir”de ise, ataerkil toplumun kadına verdiği değerin nasıl olduğunu şöyle anlatır:

*“cennet anaların ayağı altındadır dediniz
karınıza ananıza ve ayakkabınıza bakarak
inceliğiniz için teşekkürler
çok mersi
sanırım hunilerle... pardon... hurilerle dolu
şu muzır cennetten söz ediyorsunuz
ne şeker konuştunuz büyük bir karasinek korosu
eşliğinde
mayısın ikinci pazarı da anneler günü olsun
dediniz
helal be
helal size”*⁶⁹⁵

Özne, ataerkil toplumun kadına bakışını, verdiği iki örnek üzerinden eleştirir. İlki, dinsel bir ifade olan, cennet anaların ayakları altındadır, sözüne erkeklerin kıymet verme sebebini, cennette erkeklere verileceği söylenen hurilere kavuşmak için kadını bir araç olarak görmeleridir. Oysa ki erkeklerin çoğu için eşleri ve kızları, ayaklarının altında birer köle ve değerleri de bir ayakkabıyla eşittir. İkincisi ise, büyük bir karasinek korosu olarak nitelediği erkeklerin yapay bir sevgi gösterisiyle anneler gününü kutlamalarıdır. Özne, yılın yalnızca bir gününü kadınlara/annelere ayıran erkeklerin bu güne olan ilgilerini, zorlama ve samimiyetsiz bulur. Ayrıca öznenin verdiği her iki örnekte, kadının yalnızca annelik özelliğine vurgu yapılması, erkek egemen toplumun

⁶⁹⁴ Akgün Akova, “Bayan Saati-7”, *Pepetye*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s.100.

⁶⁹⁵ Akgün Akova, “Yumuşak G’den Sert G’ye Kadar Cinsel Şiir”, *Pepetye*, s. 36.

kadını yalnızca çocuk doğuran ve büyüten bir nesneye indirgeyen anlayışının eleştirisi olduğu düşünülebilir.

Akova “İstese de Gelin İstemese de” başlıklı şiirinde ise, gelin arabasının geçişi sırasında, damattan para almak için arabanın önüne yatan çocuğu şu yönden şanslı görür:

*“içine bi’ gıdımlık para konmuş zarf için
çiçeklerce süslü
gelin arabasının önüne
yatan çocuk
senin işin daha kolay gelin ablandan
o belki de artık her gece
nefret ettiği
bi’ adamın önüne yatacak”⁶⁹⁶*

Özne, para karşılığında istemediği bir adamla zorla evlendirilen bir kadının, ömrü boyunca nefret ettiği bu adamın karısı olarak onun himayesi altında yaşamak zorunda bırakıldığını söyler ve bu duruma isyan eder.

Birhan Keskin’in ise “<http://www.anitsayac.com>” başlıklı şiiri, konumuzla ilgili dikkate şâyan bir örnektir. Şiirin başlığı, aynı zamanda bir web adresi olan, anitsayac, ülkemizde şiddet ve tecavüz sonucu yaşamını yitiren kadınlar için yapılmış dijital bir anıt sayfasıdır. Şiirin sonuna eklediği notta, bu şiiri Aslı Serin’le birlikte kaleme aldıklarını belirten Keskin, son yıllarda hızla artan erkek şiddetine dikkat çekmek istediklerini söyler ve kadın cinayetlerinin politik olduğu üzerinde durur. Şiirde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden, erkek hegemonyası altında yaşayan kadınların yaşadıkları olumsuzluklardan ve kadın cinayetlerinden şöyle bahsedilir:

*“Sevmek dedin ya, aklıma Oscar Wilde’ın bir dizesi geldi bak!
‘Çünkü herkes öldürür sevdiğini’ diye
Ama öldüreceksek sevdiğimizi Oscar sevmek niye?
Ama bundan da önce Aslı, bundan da çok önce
Başka bir şey var, boynumuzda asılı olan.
Koy kadını bir tarafa, koy kadını bir tarafa
Koy kadını bir tarafa, var.
Âdem var ve onun kaburgası filan.
[...]*

*Çömelmek: Törellerimiz böyleydi ben istemezdim filan
Çömelmek: Bana karılık yapsaydı
Çömelmek: Telefonla konuşmasaydı
Çömelmek: Boşanmasaydı*

⁶⁹⁶ Akgün Akova, “İstese de Gelin İstemese de”, *Pepetye*, s. 41.

*Onlar koca onlar baba onlar sevgili onlar devlet.
Eşitlik isteğimizi sananlar yanılıyor
Kim eşitlenmek ister hırsızlar ve katillerle Birhan!*

[...]

*Kadınların kaburgadan yapıldığına
kadınları bile inandıran neydi Birhan?
Asıl mesele diyorsan buraya dönelim, şimdiye
Söyle artık başımıza bu işleri açan yine erkekler değil mi?
Dönelim Van'da bir kadına, dönelim Mardin'de, dönelim İzmir'de
Dönelim Birhan bak geç oluyor hava kararıyor evimize dönelim
Bize bunları söyleten neydi, gülerken ağız kapatmayı, ağlarken
saklamayı
Her lafa karışmamayı, yazmamayı Birhan, çizmemeyi bize
dayatan kimlerdi
giydiğimiz etekboyuna, doğuracağımız çocuğa karar verenler kim
kadınlar ilk sevişmesinde neden babasının yüzünü gördü
küçücük kızlar dedesi yaşındaki adamlarla neden
neden genelevler var neden hep bir kadın otobanda
ütü reklamında bir kadın çıplak
otomobil fuarında bir kadın öyle arabalar üstünde, neden
doğum günlerimizde bize mutfak robotu hediye edenler kimlerdi
şakağımıza silahı dayayanlar kimler, kimlerdi Birhan?''⁶⁹⁷*

Öznenin ilk itirazı, semavî dinlerce Âdem'in kaburgasından yaratıldığı söylenen Havva'nın ve ondan itibaren kadının hep ötekileştirilip ikinci plânda görülmesinedir. Kadının var oluşunu/yaratılmasını erkeğin kaburga kemiğiyle, yani erkeğin varlığıyla ilişkilendiren dinsel anlatı ve bu kabulle harmanlanmış olan ataerkil gelenekler, kadınlara erkeğin kadından üstün yaratıldığını kabul etmeleri gerçeğini empoze etmiştir. Özne tarih boyunca süregelen toplumdaki bu cinsiyet eşitsizliğini, kadınların yaşadığı çoğu problemin de temeli olarak görür. Öyle ki kadınların ne zaman evden çıkıp ne zaman eve dönmeleri gerektiği, nerede konuşup nerede susmaları, neyi yazıp neyi yazmamaları gerektiği, nasıl giyinmeleri gerektiği ve kaç çocuk doğurmaları gerektiği, erkeklerin koyduğu kurallara göre belirlenmiştir. Bununla birlikte, yüz görümlüğü adı altında kadının bir meta olarak satılıp hiç tanımadığı biriyle evlendirilmesi, çok küçük yaşta, dedesi yaşındaki erkeklerle kız çocuklarının evlendirilmesi, devletin denetimi altında olan genelevlerde para karşılığında kadın vücudunun pazarlanması, reklamlarda, satış stratejisi olarak kadın bedeninin cinsel bir obje olarak sunulması ve erkeklerin gerekçe olarak gösterdikleri çeşitli bahanelerle (bana karılık yapsaydı, telefonla konuşmasaydı, boşanmasaydı vb.) eşlerini, sevgililerini ve hatta öz kızlarını

⁶⁹⁷ Birhan Keskin, *Fakir Kene*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 37-38.

katletmeleri ve kadınların doğum günlerinde, kadının aslî görevinin ev hizmeti olduğunu hatırlatan hediyelerin (mutfak araç gereçleri) erkekler tarafından tercih edilmesi, toplumdaki cinsiyet kültürünün kadını erkekle eşit saymayan ve kadına değer vermeyen anlayışının sonuçlarıdır. Nitekim özne tüm bunlardan başta devlet olmak üzere tüm erkekleri (baba, koca, sevgili, oğul vb.) sorumlu tutar.

Küçük İskender ise “Aşk, Teknolojik Bir Kelime” şiirinin 45. kısmında, “*ilkçağda köle/ ortaçağda cadı/ yeniçağda toygirls/ milenium’da kobay olmayı becerebilen kadınlar!*” dizeleriyle tarih boyunca kadın algısını dile getirir. Buna göre ilk çağda, bir nesne gibi alınıp satılan kadınlar, orta çağda cadı oldukları gerekçesiyle katledilmişlerdir. Yeni çağda cinsel bir obje, oyuncak bir bebek olarak algılanan kadınlar, milenyumla birlikte kozmetiğin deney nesnelere hâline getirilmişlerdir.⁶⁹⁸

Bejan Matur ise “Dünyada Olmak Acıdır. Öğrendim.” başlıklı şiirinde, genel olarak dünya yaşamında insanın çektiği ya da tanık olduğu acılardan dem vursa da kız çocuklarının/kadınların yaşamlarının daha zor olduğunu şöyle anlatır:

*“Tanrı, biz çocukken,
Yanımızda dolaşır.
Küpemize dokunur
Ve kolyemize.
Pabuçlarımıza ve kurdelaımızın
Kız çocuk olmak kıvrımına girer
Saklanır.*

*Kızıl bir elbise ve yatak almalıyım,
Kızıl bir yüzük,
Ve lamba.
O zaman olmalı ki,
Annenin zamanı başlar ve tükenir.*

*Beklemeyi bilen kan,
Taş olmayı da bilir.
Dünyada olmak acıdır. Öğrendim.”⁶⁹⁹*

Özne, bu dünyaya kız çocuğu olarak gelmenin, kız çocuğu olarak yetiştirilmenin, kadın olmanın ve anneliğin yaşam boyunca zorlu bir marathon olduğuna

⁶⁹⁸ Küçük İskender, “Aşk, Teknolojik Bir Kelime-45.evde kalmış’lar”, *İpucu Bırakma Sanatı*, Om Yayınevi, İstanbul, 2000, s.127.

⁶⁹⁹ Bejan Matur, “Dünyada Olmak Acıdır. Öğrendim”, *Tanrı Görmesin Harflerimi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s.88.

dikkat çeker. Kısacası özne, kadın kimliğine yüklenen anlamların kadın yaşamını zorlaştırdığını dile getirir.

Matur “Âdem’in Yalnızlığı” başlıklı uzun şiirinde ise, Tanrı’nın erkek olarak algılanmasını, peygamberlerin erkek oluşunu ve erkek egemen dünyayı, kadının susarak isyan ettiğini (pasif bir isyan) imâ eder.⁷⁰⁰

2.3.3.2. Taşrada ve Köylerdeki Kadın Algısına Yabancılaşma ve Tepkiler

Toplumumuzdaki cinsiyet kültürününün kadına bakışına dair şairlerin üzerinde durdukları konulardan birisi de, Anadolu kadınının yaşadığı problemlerdir. Şiirlerde özellikle, taşrada/köyde erkeklerin kadına yönelik tutum ve davranışlarındaki yanlışlıklar ele alınır.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Rıfat Ilgaz’a aittir. Şair “Sarı Yazmalı” şiirinde, sarı yazmayla sembolize ettiği Anadolu kadınlarını şu özellikleriyle anlatır:

*“Gelin değil toz tarlada ırgatsın
Kadın değil, ana değil, kul, köle.
Kargacaklım, Aybasamlım, Malyaslım,
Babadan mı miras bu çile?
Bir çile ki soydan soya,
Bir acı ki anadan kıza.”⁷⁰¹*

Özne, çilekeş ve cefakâr Anadolu kadınının makus talihini dile getirmektedir. Anadolu’da çocuk yaşta, çoğu zaman rızası olmadan, görücü usulüyle evlendirilen ve genç yaşta anne olan kadınlara, yalnızca annelik ve karılık vazifeleri ile ev işleri değil, tarlada ırgat olarak çalışma sorumluluğu da yüklenmiştir. Özne, hayatı boyunca sıkıntı ve üzüntü çekmiş Anadolu kadınının bu yaşam biçiminin tıpkı genetik bir miras gibi soydan soya, anadan kıza geçmesine karşı çıkmaktadır.

Nevzat Üstün ise “Senin” başlıklı şiirinde, ataerkil düzenin hiçleştirdiği Anadolu kadınının hislerinin, toplumumuzdaki tüm kadınların ortak hisleri olduğunu şöyle dile getirir:

*“Bakımsız
Hor görülmüş
Bir uzun ses
Kendi ciğerinden uzakta*

⁷⁰⁰ Bejan Matur, “Âdem’in Yalnızlığı”, *İbrahim’in Beni Terketmesi*, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.13.

⁷⁰¹ Rıfat Ilgaz, “Sarı Yazmalı” (Kulağımız Kirişte), *Bütün Şiirleri, (1937-1983)*, Adam Yayınları, İstanbul, 1983, s. 287.

*Boşalmış
Bakışları
Kadınların*⁷⁰²

Alıntıda dikkat çekilen husus, ataerkil düzenin, kadını, hor görmesi, ötekileştirmesi, söz hakkı vermeyip sessizleştirmesi ve değersizleştirmesidir.

Ümit Yaşar Oğuzcan da “Burası Türkiye Sultanım” başlıklı şiirinde, Anadolu kadınının çilekeş yaşamının gündelik gerçeklerine şöyle dikkat çeker:

*“Köylerde daha çok kadınlarımız çalışır bizim
Sabah ezanıyla kalkarlar
Doyururlar insanları ve hayvanları
Sonra vururlar çocuklarını sırtlarına
Tarlaya koşarlar yalın ayak
Nasırlı eller ve kara toprak
Savaşırklar bütün bir gün
Yakıp kavuran bir güneşin altında
Çocuk ağlar
Kadın ağlar
Toprak ağlar
Bazen acır da kadınların hâline
Bir serinlik gönderir karlı dağlar
Yeni bir çilenin başlangıcıdır*

*İnek sağılmayı bekler
Çocuk uyutulmayı
Erkek doyurulmayı
Oysaki yorgunluktan kadının kemikleri sızlar
Fakat gizler oyalı yemenisiyle gözyaşlarını
Birer birer bitirir işlerini
Sonra uzanır erkeğinin yanına
Serin geceyi yorgun vücuduna sarınır
Ve diker gözlerini tavanda bir noktaya
Oradan gökyüzü ve yıldızlar görünür*⁷⁰³

Özne, köy kültüründe kadına dayatılan ödev ve sorumlulukları eleştirmektedir. Buna göre köyde, erkeklerden çok kadınlar emek sarfetmektedir. Kadın için sabah ezanıyla başlayan gündelik yaşam, mensubu olduğu ailenin günlük ihtiyaçlarını (yeme içme) karşılamak, hayvanları otlatmak, tarlada çalışmak, çocukları yetiştirmek, kocasını

⁷⁰² Nevzat Üstün, “Senin”, *Ak Yeşil Kavak Ağaçları*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 142.

⁷⁰³ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Burası Türkiye Sultanım” (İnşallahla Maşallahla), *Taşlamalar Hicivler 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2008, s. 410-412.

hizmet etmek gibi bir her gün tekdüze bir biçimde tekrar eden kısır döngüden ibarettir. En acı taraf ise bu kadınların yaşama dair umutlarından ve hayallerinden hâlâ vazgeçmemiş olmalarıdır.

Ali Yüce ise toplumumuzdaki cinsiyet kültürünün kadına bakışını, köylerde vuku bulan kötü hadiseler üzerinden şiirlerinde çeşitli örneklerle işler. Şair, “Seferberlik Türküleri” şiirinin “Küs” başlıklı 3. kısmında, fakirlik yüzünden ve başlık parası için bir eşya gibi satılan kadınların dramını, Asarcıklı Fatma’nın yaşadıkları üzerinden şöyle anlatır:

*“Ben Asarcık köyünden
Sarısakal kızı Fatma
Babam Baalbek’te öldü
Beş yetim bıraktı anama
Ot bulamadık yemeğe
Sattı beni anacığım
Bir boğaz eksilsin diye*

*On yaşımda gelin oldum
Kendimi bilmemiştım daha
Gerdeğe girdiğim gece
Duvarları deldi çığlığım
Gökte yıldızlar duydu
Ahırda öküzler duydu da
Duymadı kart herifim
Gözüböyük Mustafa*

*Küstüm herifime
Bütün heriflere küstüm
Küstüm kartına tazesine
Dövdü sövdü konuşmadım
Altı çocuk doğurdum
Avratlığa alışmadım⁷⁰⁴*

Asarcık köyünden Sarısakal kızı Fatma’nın ailesinin, babanın vefatından sonra geçim sıkıntısına düşmeleri ve anasının bir boğaz eksilsin diye Fatma’yı başlık parası için yaşlı bir adama satması anlatılır. On yaşında, çocuk yaşta gelin olan Fatma, kocası olan Gözübüyük Mustafa’nın hem cinsel hem de fiziksel şiddetine yıllarca maruz kalır. Fatma, ona bunu yaşatan kocasına, annelik ve karılık gibi rol ve sorumlulukları yükleyen törelere ve kadınlara bu yaşamı lâıyk gören tüm erkeklere ve aslında kendi yaşamına küsmüştür.

⁷⁰⁴ Ali Yüce, “Seferberlik Türküleri-3. Küs”, *Antakya Çarşıları*, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara, 1986, s. 23-24.

Yüce “Dervişin Karıları”nda ise, toplumumuzda bir dönem yaygın olarak görülen ve geleneklerin ve inancın de desteklediği erkeklerin çok eşli olabilmelerini, köydeki kadının bir diğer sorunu olarak şöyle dile getirir:

*“Kaç ortağın var? dedim
Kocam bir şeyh oğludur
Üç yılda bir evlenir
Ortak mı sorarsın. Çooook...
Biri yaylada davar güder
Biri aşağı bostanda
Dağda kömür yakar biri
Biri de bana yardımcı
Ben hepsinin başkanıyam”⁷⁰⁵*

İnancın ve geleneklerin erkeğe sağladığı çok eşlilik sayesinde, bir şeyh oğlu olan adamın üç yılda bir imam nikâhıyla kendine eş alması, kadınlar tarafından olağan karşılanmaktadır. Öznenin kadına kaç ortağın var diye sorması, kocasını kaç kadınla paylaştığını sormasıdır. Kadının bu acı gerçek karşısında verdiği “çooook” cevabı ise, diğer bir gerçeği gözler önüne serer. Buna göre her kadına yaylada davar güdme, bostanda çalışma, dağda kömür yakma ve ev işlerinde yardım etme gibi mecburî görev ve sorumluluklar yüklendiği görülür. Öznenin konuştuğu kadının tek mutluluğu ve kendini güçlü hissettiği durum ise, kocasının diğer eşlerinin başkanı olarak kendini addetmesidir.

Ali Yüce’nin konumuzla ilgili en dikkat çekici şiiri ise, hiç kuşkusuz şiir kitabına da ismini veren “Havalı Meryem”dir. Hacimli bir şiir olan “Havalı Meryem”de şair, Anadolu’nun bir köyünde, Meryem adındaki bir kızın başından geçen trajik olayları konu eder ve erkek egemen toplumda, kadına verilen değer ve kadının uğradığı haksızlıklar, Meryem’in yaşadıkları üzerinden eleştirilir. On bir yaşında üvey babasının tecavüzüne uğrayan Meryem’in başından geçen korkunç hâdise şiir satırlarına şöyle yansır:

*“Getirdi beni samanlığa
Üvey babam
Baktı ayıp yerine
Sünnet edeceğim dedi
Cici edeceğim dedi
Çiş etti ayıp yerime

Bağırdım uzun uzun*

⁷⁰⁵ Ali Yüce, “Dervişin Karıları”, *Havalı Meryem*, s.31.

*Uzun uzun ağladım
Kesilmiş tavuk gibi
Çırpındım debelendim
Hös dedi hösmedim
Kes dedi kesmedim
Dayadı bıçağı karnıma
Höstüm anam’’⁷⁰⁶*

Alıntı, üvey babasının samanlıkta tecavüzüne uğrayan Meryem’in annesine yaşadıklarını anlatmasıdır. Yaşanan bu korkunçluğu öğrenen kadın bir tüfekle kocasını/üvey babayı öldürür. Ardından da kadın tutuklanır ve mahkemesi görülmeye başlar. Annesinin hapse girmesiyle yalnız kalan Meryem ise, apar topar köyün ağasına gelin edilir. Gelin olduktan sonra, Abuş Ağa’nın hem sözlü hem de fiziksel tacizine maruz kalan Meryem’in hamile kalıp kız çocuğu doğurması ise, bir başka kadın sorununun şiire şöyle yansımalarıdır:

*“-Gün kara güneş kara
Çanağında aş kara
Abuş ağa geliyor
Öfkemin yara yara*

*-Ne diye kız doğurdun
Yedi bayraklı orospu
Benim belimden kız inmez
Nerden aldın bu tohumu
Götür bunları Ebe Fattum
Götür gösterme gözüme’’⁷⁰⁷*

Alıntıda, vuku bulan hadise üzerinden, bir zamanlar kız çocuğu doğuran kadınların hor görülmesi ve aşağılanması eleştirilmektedir. İslam dininin de karşı çıktığı bu anlayış, malesef ki uzun yıllar (belki hâlâ günümüzde) kadın için büyük bir problem olarak süregelmiştir. Alıntıda da görüldüğü üzere, Abuş Ağa kız çocuğu dünyaya getiren Meryem’i hakir görüp üstüne ona hakaret etmektedir. Dahası, kız çocuğunun olmasından yalnızca Meryem’i sorumlu tutmakta; “erkek adamın erkek çocuğu olur” diyerek köhnemiş bir düşünceyle Meryem’i, iffetsizlikle ve zinayla suçlamaktadır. Yaşanan bu hadise sonrası, Abuş Ağa’nın da halkı galeyana getiren söylemleriyle köylüler, Meryem’i zina ettiği gerekçesiyle linç etmek isterler. Bunun üzerine Meryem, hem can korkusu hem de bu aşağılanmalara daha fazla tahammül edemeyerek bebeğini bir başkasına emanet edip Almanya’ya işçi olarak gider.

⁷⁰⁶ Ali Yüce, “Havalı Meryem-Sünnet”, *Havalı Meryem*, s. 71-72.

⁷⁰⁷ Ali Yüce, “Havalı Meryem-Doğum”, *Havalı Meryem*, s. 106.

Ataerkil toplumda Anadolu kadınının bitmeyen çilesini anlatan en güzel şiirlerden birisi de hiç şüphesiz, Cemal Süreya'nın "Nehirler Boyunca Kadınlar Gördüm"üdür. Şair, Anadolu coğrafyasının çeşitli bölgelerindeki kadınları ve onların hayat hikâyelerini şöyle şiirleştirir:

*"Porsuk nehrinin geçtiği kadınlar
Hepsine yüzer kere rastladım en azdan
Umutsuz sevdalara tutulmak onlarda
Bozkıra doğru seyrele seyrele yaşamak onlarda
Verdi mi adama her şeylerini verirler
Ben gördüm ne gördümse kadınlarda
Porsuk nehrinin geçtiği*

*Kızılırmak parça parça olasin
Bir parça ekmek siyah, on kuruluşluk kına kırmızı
Taş toprak arasında türküler arasında
Karanlıkta bir yanları örtük bir yanları üryan
Kocaman gözleriyle oy anam bu kadar dokunaklı
Kimler ürkütmüş acaba bu kadar kadını*

*Dicle kıyılarına tiren varınca
Büyük bir gökyüzü git allahım git
Genel olarak önce kaşları görünür
Sonra bütünsüz uykuları kaşla göz arasında
Yanaklarında çıban izi taşıyan kadınlar
Gül kurusu*

*Bir gün sizin de yolunuz düşer memlekete
Siz de görürsünüz bunları kadınlarda
Ödevleri yenilmek olan hep
Bıçakla kemik arasında
Susmakla ağlamak arasında
Yenilmek
Kadınlar"⁷⁰⁸*

Özne, Porsuk, Kızılırmak ve Dicle nehirlerinin geçtiği yerleşim yerlerindeki kadınların yaşamlarına ve hislerine tercüman olur. Umutsuz sevdalara tutulmak, her geçen gün yaşama dair umut ve sevinçlerini biraz daha kaybederek yaşamaya çalışmak, aza kanaât edip küçük şeylerle mutlu olmak, ürkerek, korkarak ve baskı altında, bıçak sırtında ömür geçirmek, bu kadınların değişmeyen ortak yazgısıdır. Öyle ki özne, erkek egemen kültürün ve geleneklerin kadını değersizleştirip hor gören bu anlayışın, memleketin her köşesinde kanayan bir yara olarak varlığını sürdürdüğüne dikkat çekmekte ve kadınlarımızın bu duruma düşürülmesinden utanç duymaktadır.

⁷⁰⁸ Cemal Süreya, "Nehirler Boyunca Kadınlar Gördüm" (Üvercinka), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2012, s.33.

Gelenek ve göreneklerin, kabul görmüş ve kültüre yerleşmiş yanlış değerlerin hüküm sürdüğü kimi taşra ve köylerde, kadının yaşadığı en büyük sıkıntılardan birisi de, başlık parası adı altında, kadının bir mal gibi alınıp satılmasının olağan karşılanması ve bekaret sorunudur. Şairlerin bu konuya da ciddiyetle yaklaştıkları görülmektedir.

Örneğin Ali Yüce “Anik” başlıklı şiirinde, başlık parası için köyün ağasıyla zorla evlendirilmek istenen çocuk yaştaki Anik’in trajedisini şöyle anlatır:

*“Mağara ağızlı sırtlan dişli
Dedem yaşında ağayla
Evlenmem dedi Anik
Asarım kendi kendimi
Al dedi babası
İşte ip işte ağa
Seç birinden birini

İpi kaptığı gibi
Koştı ormana Anik
Bir ağacın dalına
Astı kendi kendini”⁷⁰⁹*

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, dedesi yaşındaki ağayla evlenmemek için direnen ve başkaldıran Anik’e babası, iki seçenek sunmuştur. Ya ağanın karısı olmaya rıza gösterecek ya da kendi canını kendisi alacaktır. Anik ise ipi kaptığı gibi ormana koşup, kendini bir ağaç dalına asarak intiharı tercih eder. Nitekim Anik, ataerkil toplumun ve erkek egemenliğinin kız çocuklarını alınıp satılan bir meta olarak gören cinsiyet kültüründeki kadın algısının binlerce örneğinden yalnızca birisidir.

Musin İlyas Subaşı ise “Menfaat” başlıklı şiirinde, maddi kazanç uğruna zengin bir adama satılan kızın dramını şöyle dile getirir:

*“Kızı verince baba zengince bir yabana,
‘Kalaydım da köyümde gideydim tek çobana’
Diye sitem eylemiş, ama kim dinler bunu,
Menfaat evladı da esir yapar kapana...”⁷¹⁰*

Alıntıda, hem rızası olmadan zengin bir adama başlık parası için gelin edilen kızın feryatları dile getirilmekte, hem de para uğruna kadının bir köle, bir eşya gibi alınıp satılmasının yanlışlığına dikkat çekilmektedir.

⁷⁰⁹ Ali Yüce, “Anik”, *Havalı Meryem*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 23.

⁷¹⁰ Muhsin İlyas Subaşı, “Menfaat”, *Vuslat Türküsü*, Kayseri Matbaası, Kayseri, 1968, s. 40.

Sennur Sezer'in "Uzak Bir Öğretmene" başlıklı şiirinde de özne, "*Kime ne bir kız bir at fiyatınaysa*" diyerek, kadının hayvanla (atla) eş değer görülüp fiyat biçilmesine; bir eşya gibi alınıp satılması anlayışına kimsenin karşı çıkmamasına öfke duyar. Öyle ki özne, "*İşte yasalar/ İşte kasalar ve para denen tutsaklık/ satılıp ölen kızlar*" ifadeleriyle de, ekonomik bir kazanç hâline gelmiş bu düzeni, yasaların bile önleyemeyişinden büyük nefret duyar.⁷¹¹

Ahmet Telli'nin "Köy Öğretmeninin Günlüğü" başlıklı şiirinin "Köyden Ayrılırken" bölümünde ise, "*On ikisine bastı mı her kız/ Trakya topraklarının kısrağı sayılır*" dizilerinde, yine, hem kadının satılacak bir kısrağ olarak görülüp üzerine fiyat biçilmesi anlayışı hem de çocuk gelin problemi dile getirilir. "*Alır götürür kimliksiz bir ihtiyar/ Yirmi bini saydı mı yoksul babaya/ sonu ne olur bilen olmaz*" diyen özne, kendi öz babaları tarafından, başlık parası adı altında kız çocuklarının yaşça büyük bir adamlara eş ya da kuma olarak satılmasını ve bu kızların akıbetlerinin ne olduğunun bilinmemesini, toplumumuzda kadını bir meta olarak gören anlayışın ve bu anlayışın olağanlaştırdığı düzenin tipik bir örneği olarak gösterir.⁷¹²

Hayriye Ünal ise "Kutsal Üçgene İtilenler" başlıklı şiirinde, "*Oysa anadoluda bir kızın akmayan kanı bir kurşun edebilir*"⁷¹³ dizesiyle, toplumumuzda en büyük cinsel tabu sayılan bekaret anlayışının, bir kadının öldürülmesine bile sebep olacak bir etmen olduğuna dikkat çekerek yalnızca kadına mahsus görülen ve dayatılan namus kavramını eleştirir.

2.3.4. Maddi Kültürün En Yabancı ve En Yabancılaştırıcı Öznesi: Para

"Parça, gümüş parçası" anlamındaki Farsça "pâre" sözcüğünden dilimize geçmiş olan para, insanın tarih boyunca kendi emeğiyle ortaya koyduğu maddi kültür ürünleri arasında, şüphesiz en kıymetlisidir. Araştırmalar, paranın kimler tarafından ilk kez ortaya konulduğunu kesin olarak söyleyememekle birlikte, tarihte Lidyalılar'ın ilk kez değerli madenleri eriterek para yaptıklarını ve bunu kullandıklarını tespit etmiştir. Nitekim Lidyalılar'dan beri de para, yüzyıllar boyunca herkes tarafından kabul gören

⁷¹¹ Sennur Sezer, "Uzak Bir Öğretmene" (Yasak), *Direnç Şiirleri, Toplu Şiirler*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1995, s. 48.

⁷¹² Ahmet Telli, "Köy Öğretmeninin Günlüğü-Köyden Ayrılırken" (Yangın Yılları), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 724

⁷¹³ Hayriye Ünal, "Kutsal Üçgene İtilenler", *Âdemin Kızlarından Biri*, Birun Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.40.

maddi bir değer olarak günümüze kadar gelmiştir. İnsanın ortaya koyduğu maddi kültür nesnelere arasında paranın, zamanla insanın karşısında bağımsız bir güç olarak yer alıp onu kontrolü altına alması ve hatta kölesi hâline getirmesi, insanın kendi emeğinin ürününe yabancılaşmanın da kuşkusuz en kadim örneklerinden birisidir. Dolayısıyla insanın ortaya çıkarmış olduğu para, zamanla onun efendisi olmuştur.

Marx, paranın insanoğlunun yabancılaşmış yeteneği olduğunu düşünür ve her şeyi satın alma, bütün nesnelere sahip olma özelliği ile de paranın, en güzide mülkiyet nesnesi olduğunu söyler.⁷¹⁴ İnsan ile insanın ihtiyaçları arasında zorunlu aracı olarak para, insanın ihtiyaç duyduğu şey hâline gelmesinden dolayı, insanların para kazanmak için çalıştıklarına değinen Marx, evrensel bir meta olan paranın her şeyi satın alabilme gücüne sahip olması nedeniyle bireyi, kişisel gereksinimleri ve özellikleri temelinde ilişki kuramayacağı meta ve insanlarla temasa geçirdiğini de ekler.⁷¹⁵ Kısacası bu görüşe göre, para ile satın alınamayacak ne bir nesne ne de insan emeği kalmıştır.

Paranın insanların amaçlarını gerçekleştirdikleri evrensel bir araç, aletlerin en saf biçimi olduğunu düşünen Simmel ise, paranın bireysel bağımsızlığı sağlayarak özgürleştirici bir rol oynadığını düşünür.⁷¹⁶ Ona göre, toplumsal ilişkiler evrensel olarak malların ve hizmetlerin para karşılığı alım satımı aracılığıyla kurulduğu için artık, insan kişisel olarak başkalarına bağımlı değildir ve bu nedenle de insanlar (özellikle kentliler), insanlara özel bireyler olarak bağlı değil; onların para değeri olan ve dolayısıyla değişik insanlar tarafından yerine getirilebilen nesnel hizmetlerine bağlıdır.⁷¹⁷ Dolayısıyla para sayesinde, insanlar arası ilişkiler, şeyler arasındaki ilişkiye dönüşmüştür, demek mümkündür. Nitekim Jean Baudrillard, para tarafından nesneleştirildiğimiz, değişim değeri olarak güdümlendiğimiz için, insanın paranın dışkısına dönüştüğünü söyler.⁷¹⁸

İşte şairler de paranın, hem insanı esareti altına alan gücünü, hem de insanın tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen taraflarını şiirlerinde işleyip, paranın insanı kendi emeğine/emek gücüne, insani değerlerine ve en önemlisi de öz yaşamına yabancılaştırdığı gerçeğini örneklerle dile getirmişlerdir.

⁷¹⁴ Bertell Ollman, *Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, s.299.

⁷¹⁵ Bertell Ollman, *Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, s.299.

⁷¹⁶ Alex Callinicos, *Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış*, (çev. Yasemin Tezgiden), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 283.

⁷¹⁷ Alex Callinicos, *Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış*, s. 283.

⁷¹⁸ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, (Çev: Nilgün Tütal-Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017, s.200.

Konuyla ilgili ilk örneklerimiz, paranın, hem insanı esareti altına alan gücünü, hem de insanın tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen taraflarını ele alan şiiirlerdir. İlki Behçet Necatigil'e aittir. Şairin "Cevher" başlıklı şiiirinde, insanların maddi hırslarla paralı iş peşinde sürekli koşturup ömürlerini harcamalarına karşın, kendisinin paranın esiri olmadığını söyleyen özne, "*Anladın ya insanlardan farkını/ Peynir ekmek yemişim ben aklımı/ Para, para dünyalık.*"⁷¹⁹ ifadelerindeki ironik söylemle de, aza kanaat ettiğinin ve dünya malı olan paranın, yalnızca dünyada mutluluk getireceğinin altını çizer.

Nevzat Üstün ise "Fantazi" başlıklı şiiirinde, bankalardaki para sayımı üzerinden insanı şöyle ele alır:

*"Paranın şingırda mungır
Nasıl sayıldığını bankalarda
Benim de merakım bu işte
İnsanın döşünü merak ederim"*⁷²⁰

Öznenin merakı, bankalara para yatırmaya gelenlerin, memurlar tarafından para sayımı yapılırken, kendilerini nasıl hissettikleridir. Öznenin burada asıl ifade etmek istediği, para miktarı arttıkça insanın da davranışlarının değıişip değıişmediğidir.

Sedat Umran'ın "Balya" başlıklı şiiirinde ise özne, "*paranın birike birike/ kişiliğe büründüğü*" ve insanların yaşamlarına canlı bir varlık gibi ortak olduğı gerçeğini dile getirir.⁷²¹

Turgut Uyar ise "Bir Gün, Bir Yerde" başlıklı şiiirinde paranın insan yaşamına olan etkisini şöyle eleştirir:

*"bir gün bir yerde
hayatı da birlikte
yalan söyleyemem
ya param yoksa diye düşünürüm
yani para satın alma gücü
ürkerim
örneğin yaşlı ağaçlar yaşlı deniz
yaşlı çınar yaşlı ben yaşlı çevre
bir uyum ya da başkaldırma
sonunda kalkar gideriz"*⁷²²

⁷¹⁹ Behçet Necatigil, "Cevher" (Çevre), *Şiiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 62.

⁷²⁰ Nevzat Üstün, "Fantazi", *Cüceler Çarşısı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1955, s.82.

⁷²¹ Sedat Umran, "Balya" (Leke), *Sonsuzluk Atı, Toplu Şiiirleri-1*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.80.

Para (satın alma gücü) olmadan temel ihtiyaçların karşılanamayacağı gerçeğinin bilincinde olan özne, hem bundan korku duymakta hem de para karşısındaki insanın acizliğinden nefret etmektedir. Çünkü özne, hem para ekonomisinin insan yaşamını yönlendiren bir güç olduğunun, hem de bu güç doğrultusundaki düzenin, insanı doğal yaşama yabancılaştırdığının farkındadır. Bu yüzden de özne bir gün, paranın kontrolündeki bu düzene başkaldırıp tabii yaşama döneceğini umut etmektedir.

Seyfettin Başçılar “Hâlâ mı?” şiirinde, “*Çağımızda geçerli üç şey:/ Para para para*”dır diyerek çağın değer yargılarını paranın şekillendirdiğine dikkat çeker.⁷²³ “Akarsuyun Kıyısında” şiirinde ise, “*Bütün güzellikleri kirleten para*” olduğunu söyleyen özne, paranın kirlettiği bu yaşamdan hoşnutsuzdur.⁷²⁴

Ahmet Oktay ise “Kötü Huylarından Biri İnsanın” başlıklı şiirinde, para zaafının, insanın en kötü huyu olduğunu, Yahuda’nın Hz. İsa’ya ihaneti üzerinden şöyle anlatır:

*“Canına tak edince yoksulluk,
göğsünü kanatarak tırnaklarıyla
ve Ey oğullarım, gariban karım
üç vakte kadar ilk kurbanı olacağım
görülmemiş bir cezanın diyerek Yahuda
çıktı sabah sabah rahiplerin katına:
“Pazarlığı kısa tutalım,
nedir Mesih’in karşılığı?”
Gözleri harlı meydan ateşi gibi parlayan
bu çulsuza bakıp baş rahip
görünce pazarlığa dermanı olmadığını
“otuz gümüş eder” dedi “etse etse senin adam”.
Onayladı Yahuda ve seslendi ağlayarak”⁷²⁵*

Özne, Yahuda’nın Hz. İsa’ya ihanet etmesini iki gerçeğe bağlamaktadır. Bunlardan ilki, para (satın alma gücü) olmadan temel ihtiyaçların karşılanamayacağı ve açlık içinde kıvrılacağı; ikincisi ise, insanın paraya karşı olan zaafının ve acizliğinin, ondaki değer ve inançlardan hiç düşünmeden vazgeçeceği gerçeğidir. Öyle ki Yahuda,

⁷²² Turgut Uyar, “Bir Gün, Bir Yerde” (Dün Yok Mu), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 596.

⁷²³ Seyfettin Başçılar, “Hâlâ Mı?” (Eski Çocuk), *(Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün Şiirleri)*, Palet Yayınları, Konya, 2014, s. 399.

⁷²⁴ Seyfettin Başçılar, “Akarsuyun Kıyısında” (Gül Sesleri), *(Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün Şiirleri)*, s. 372.

⁷²⁵ Ahmet Oktay, “Kötü Huylarından Biri İnsanın” (Kara Bir Zamana Alınlık), *Toplu Şiirler (1963-1996)*, YKY, İstanbul, 2002, s. 274.

otuz gümüş karşılığında, iman ettiği Tanrı'nın göndermiş olduğu elçisini hiç düşünmeden gammazlamıştır. Dolayısıyla şair bu telmihle, insanın kendi özüne ve değerlerine, para için, nasıl yabancılaştığının da örneğini vermiş olur.

Özdemir İnce ise “Burgaç” başlıklı şiirinde, insan yaşamını paranın yönetmesini şöyle eleştirir:

*“Para, diyorlar,
ne satın alabilirsiniz parayla, paralarla?
parayla gene para satın alabilirsiniz ancak,
satın almak da neyin nesi, çok saçma,
insan ya almalı bir şeyi vermeli ya da.”⁷²⁶*

Özne, para ekonomisinin şekillendirdiği insan yaşamının tüketim odaklı anlayışını ve insanlar arasındaki ilişkilerin para yüzünden nesneleşmesini eleştirmektedir. Özne, paranın meta satın alma gücü dışında, hiçbir kudretinin olmadığına dikkat çeker ve insanlar arasındaki doğal ve samimi ilişkilerin, hizmetlerin para karşılığı alım satımı aracılığıyla kurulan ilişkilere dönmesinden rahatsız olduğunu dile getirir.

Kâmil Eşfak Berki'nin “Toprak Rengi Ruhlarıyla” başlıklı şiirinde ise, “*İnsan varlığımızın/ Hüsnüyusuf çiçekleri/ Para büyüdüğüce öldü*” dizelerinden özne, paranın hükümranlığı genişledikçe, insanların insani ve ahlaki özelliklerini yitirdiğini söyler.⁷²⁷

Cumali Ünalı Hasannebioğlu'nun “Uyuyor Muydun” şiirinde ise, “[...] *Dünya, bizi esir alan/ dünya. Mangır.*” dizelerinde özne, insanı hem dünyevî zevklerin hem de paranın esareti altında yaşadığına dikkat çeker.⁷²⁸

Gültekin Emre ise “Yerinde Duramayan Şiir”de, “*Kaç dili var bu paranın ayartıcı, kışkırtıcı*” dizeleriyle, insanın paraya olan düşkünlüğünü ve paranın insanı baştan çıkartan gücünü dile getirir.⁷²⁹

Murathan Mungan'ın “Kara Star” başlıklı şiirinde, “*bazı yalnızlıklar haysiyettir/ her şey para tarafından çürütülürken*” dizelerinde özne, paranın insanı ve yaşamı bozup

⁷²⁶Özdemir İnce, “Burgaç”, (Kentler), *Delta, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1994, s. 175.

⁷²⁷Kâmil Eşfak Berki, “Toprak Rengi Ruhlarıyla”, *Çocuğun Miracı*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 33.

⁷²⁸Cumali Ünalı Hasannebioğlu, “Uyuyor Muydun” (Ölüm Bile Aşkile), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 231.

⁷²⁹Gültekin Emre, “Yerinde Duramayan Şiir” (Kanun Hükümünde Şiir), *Küçük Deniz, Toplu Şiirler (2006-1977)*, YKY, İstanbul, 2009, s.113.

çürüttüğü bu düzene karşı yabancılaşmanın ve yalnızlığı seçmenin bir erdem olduğu düşüncesindedir.⁷³⁰

Hakan Arslanbenzer “Süleyman Değirmi Monologları” şiirinin Herifleme” başlıklı 4. kısmında ise, paranın yaşamı şekillendirdiğini şu örnekler üzerinden verir:

*“aha işte para dediğim şey
Herkes bilir dükkânlarda konuşulan bir şey para
Okulda kiminle aynı sırada
İşyerinde kiminle aynı odada
Oturacağımızı belirlemekle kalsa iyi ya
Vapura otobüse yürüyen merdivene asansöre bindiğim sıra
Bile beni terketmeyen bir saradır para”⁷³¹*

Özne, paranın gündelik yaşamın her alanında ve her dakikasında, insanların tek konuştuğu şey olduğunu söyler. Fakat paranın insanlar üzerindeki gücü yalnızca kendisinden söz ettirmeyle sınırlı değildir. O, okulda ve iş yerinde statüyü sağladığı gibi, kimin kiminle arkadaşlık ilişkisi kuracağını da belirleyen bir güce sahiptir. Nitekim yaşamın her yanını tutmuş olan para, insanın psikolojisini bozan ve sara krizine sokan bir hastalık gibi insanın peşini bırakmaz.

Paranın çağımızda modern bir puta dönüştüğünü ve insanın bu puta tapar hâle geldiğini anlatan şiir örnekleri de mevcuttur. İlk örneğimiz ise, Ümit Yaşar Oğuzcan’a aittir. Şair, “İnsanlar ve Para” başlıklı şiirinde paranın, tapılan bir puta dönüştüğünü şöyle ifade eder:

*“Ataların önce güneşe tapardı
Sonra putlara tapar oldular
Sen de
Eskiden bir Tanrı’ya tapardın
Sonra paraya tapar oldun”⁷³²*

Alıntıda öznenin asıl dikkat çekmek istediği husus, tarih boyunca insanın kendinden güçlü gördüğü varlıklara ve nesnelere çeşitli anlamlar yükleyip, onların kontrolü altına girerek kendi özüne yabancılaştığı gerçeğidir. Önceleri güneşe, sonra kendi elleriyle meydana getirdikleri putlara ve semavî dinlerin ortaya çıkmasıyla da tek bir Tanrı’ya tapan insanın günümüzdeki modern putu da paradır.

⁷³⁰ Murathan Mungan, “Kara Star”, *İkinci Hayvan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 48.

⁷³¹ Hakan Arslanbenzer, “Süleyman Değirmi Monologları-4.Herfileme” (Halkın Sesleri), *Çok Üzgünüm* (Toplu Şiirler), Fayrap Kitap, İstanbul, 2010, s.75.

⁷³² Ümit Yaşar Oğuzcan, “İnsanlar ve Para” (Göbek Davası), *Taşlamalar Hicivler 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2008, s.299.

Ali Yüce ise “Maskeli Melekler” başlıklı şiirinde, “*Para Tanrı, banka borsa tapınak*” dizeleriyle, paranın insanların Tanrı’sı, banka ve borsaların ise Tanrı’ya (paraya) ibadet edilen tapınaklar olduğunu söyleyerek bu gücü eleştirir.⁷³³ “Ülkem Ülkem Güzel Ülkem”de ise, “*Niçin yatı yatıveriyor şimdi/ Tertemiz insanların/ Kipkirli paraların altına*” dizeleriyle, toplumumuzda tertemiz insanların bile para uğruna ahlâk anlayışlarını yitirdiklerine ve ruhsal açıdan kirlendiklerine dikkat çeker.⁷³⁴

Abdurrahim Karakoç’un “Dünya Manzarası” şiirinde ise, “*Herkes kiblesini bulsun’ denince/ Yukarı mahalle PARA’ya döndü*” dizelerinde özne, paranın putlaştırılmasıyla insanların inanç ve imanlarını yitirdiklerinden dem vurur.⁷³⁵

Tevfik Akdağ ise “İnsan Hâlleri” başlıklı şiirinin V. kısmında, parayı şöyle tarif eder:

*“Çağın tanrısı mı
Özgürlüğü çökerten*

*Belki gücün maskesi
Topalın bastonu mu kırılıveren*

*Sevginin ilacı
Kinin mayası mı*

*Yalanların gül destesi
Dostlukların kara kedisi mi*

*Hem o hem şu mu
Bin kılıklı şeytan”⁷³⁶*

Özne, bin kılıkla insanın karşısında yer alan şeytan olarak nitelediği paranın, insanın özgürlüğünü elinden almış modern bir Tanrı; güçlünün güçsüzü ezmesini sağlayan bir araç; varlığı sevgiye, yokluğu kine sebep olan bir değer; yalanların özü, dostlukları bozan bir kuvvet olduğunu düşünmektedir.

Muhsin İlyas Subaşı’nın “Farkı Söyle” başlıklı şiirinde ise, “*Para’yla iştihan köle yaptıysa seni/ O putla aranda beliren farkı söyle*” dizelerinde özne, para ve

⁷³³ Ali Yüce, “Maskeli Melekler”, *Sevgim Servetimdir*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 83.

⁷³⁴ Ali Yüce, “Ülkem Ülkem Güzel Ülkem”, *Halk Çağı*, Yazko, İstanbul, 1982, s. 29.

⁷³⁵ Abdurrahim Karakoç, “Dünya Manzarası”, *Yasaklı Rüyalarda, Bütün Şiirleri-8*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 13.

⁷³⁶ Tevfik Akdağ, “İnsan Hâlleri-V” (Eski İnsan Sözleri), *Kıprıda Ey Aydınlik, (Bütün Şiirleri)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1994, s.128.

dünyevî isteklerin kölesi hâline gelmiş insanın, putperestlerden bir farkının kalmamış olduğunu söyler.⁷³⁷

Arif Ay da “Yağmurlara Yakın” başlıklı şiirinde, çağın değer yargılarını paranın belirlediğini şöyle dile getirir:

*“acayip bir çağa erdim
tanrısız acaip
birbirlerine korkunç tapıyordu insanlar
kağıttandı putları
sayılarla yükselen
sayılarla alçalan”⁷³⁸*

Özne, yaşadığı çağda insanların, modern putlar olan parayla birbirlerine tapındıklarından bahseder. Öyle ki insan tanrılara olan sadâkat, putların (paranın) miktarına göre alçalmakta ya da yükselmektedir.

İnsanın yabancılaşmış özü olan parayı, kimi şairler ise emeğin yabancılaşması odağında ele almışlardır. Konuya ait ilk örneğimiz Sennur Sezer’in “Hangi Kan” başlıklı şiiridir. Şiirde paranın, insanın yabancılaşmış özü olduğu gerçeği, emeğin yabancılaşmasıyla bağlantı kurularak şöyle ifade edilir:

*“Bir sözle kuruldu dünya
Hep o sözü aradım ve buldum: Emek
Dokunulmamış toprağı işlemek
Dokunmak ayva yüylü sevgili yüze
Ve kan ter mutlu varmak uykuya.*

[...]

*Emek paramparça kağıt paralarla
Satıldığında kaç yaşındaydı dünya?”⁷³⁹*

Özne, yabancılaşma meselesinin en temel problemlerinden birisi olan emeğe yabancılaşma konusundan bahsetmektedir. İnsanlık ve medeniyet tarihini, insan emeğinin doğal bir sonucu olarak ifade eden özne, emeğin/iş gücünün parayla satın alınmasını, insanın hem kendi özüne hem de emeğine yabancılaşması olarak görmektedir.

⁷³⁷ Muhsin İlyas Subaşı, “Farkı Söyle”, *Deryâdil*, Se-Da Yayınları, Ankara, 1985, s. 89.

⁷³⁸ Arif Ay, “Yağmurlara Yakın” (Yirmi Yaş Şiirleri), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.329.

⁷³⁹ Sennur Sezer, “Hangi Kan”, *Direnç Şiirleri, Toplu Şiirler*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1995, s. 96.

Abdulkadir Bulut da tıpkı Sennur Sezer gibi, emeğin yabancılaşmasını “Hoca Nasrettin” şiirinde şöyle anlatır:

*“Parayı veren çalar
Düdüğü demiş
Bana göre bizim hoca
Bu sözünde yanılmış*

*O söz şöyle durmalı
Ve işin aslına bakmalı
Parayı veren değil
Düdüğü yapanlar çalmalı”⁷⁴⁰*

Özne, Nasrettin Hoca’nın çok bilindik fıkrasının ana fikri olan “parayı veren düdüğü çalar” ifadesinin aslında, hem kanıksanmış bir yanlış hem de insanın kendi emeğine yabancılaşmasını anlatan bir gerçek olduğunu söyler. Emek gücünün para karşılığında satın alınmasıyla, kendi emeğinin ürünü üzerinde hak sahibi olamayan emekçi, hem kendi emeğine hem de insani özüne yabancılaşmıştır. Emeğe ait olan ürün, para verip alanın değil, yalnızca emekçinindir.

Erol Çankaya “Bedeli Ödenmiştir” başlıklı şiirinde, insanlık tarihinde yaşanan insanlık dışı olayları sorgularken, emeğin parayla satın alınışını şöyle değerlendirir:

*“İlk insan nasıl varoldu kanla dolarak damarları?
Dünya nelerle geldi ateşler arasından?
İlk kıvılcım kimlerin yüreklerinde çaktı?
Devrilen ilk kral kim?
İlk katili biliyoruz
İlk işkenceci kim, öldü mü öldürüldü mü?
İlk meyveyi kim gasp etti?
Kim buladı alınterini kana ilk?
İlk emeği kim gaspetti?
Hâlâ da el koymaktalar ya göz nuruna
Boyundurukta hâlâ el emeği göz nuru
Direnc sulta altında şimdilik”⁷⁴¹*

Özne, dünyanın nasıl oluştuğunu, ilk insanın nasıl ortaya çıktığını, medeniyetin ilk nasıl kurulduğunu, tarihte devrilen ilk kralın kim olduğunu, tarihteki ilk işkencecinin eceliyle mi öldüğünü, mülkiyet anlayışının ilk kim tarafından gasp edildiğini ve en önemlisi de insanın emeğine ilk kez ne zaman yabancılaştığını merak ettiğini söylemektedir. Çünkü özneye göre diğer ilkler, yaşanmış ve tarih olmuştur; ancak

⁷⁴⁰ Abdülkadir Bulut, “Hoca Nasrettin” (Kahveci Güzeli), *Ülkemin Şiir Atlası, Bütün Şiirleri*, E Yayınları, İstanbul, 2010, s.285.

⁷⁴¹ Erol Çankaya, “Bedeli Ödenmiştir”, *Cehennem Biziz*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 145.

insanın emeğinin satın alınması ve emek sömürüsü günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. İnsan hâlâ, emeğine karşı yabancı bir yaşam sürmektedir ve bu yabancılaştırmanın farkında olanların, emek sömürüsüne karşı isyan etmeleri yasaklanmıştır.

Veysel Çolak ise “Ölümler Diyalogu” başlıklı şiirinin önsözünde (Yenibütüncü⁷⁴² şiirin manifestosu da olan bu metinde), şiirinin/ şiirlerinin “*paranın büyüsunü bozmaya adanmış bir zekânın ürünü*” olduğunu şöyle açıklar:

*“Günümüz mal fetişizminin insani olan her şeyi, tarihin en yakıcı köle tanrısı olan parayla anbean değişime zorlayışına tanıktır. Emeğin binlerce yıllık ürünü olan birey, o sonsuz somutluğuyla her yüz yüze gelişinde kendinden uzaklaşarak nesnenin biraz daha tutsağı olmaktadır. [...] İnsan, emeği ve her biçimdeki yaratma yeteneğiyle bu köle tanrıya zincirlidir.”*⁷⁴³

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, tarih boyunca insanın emeğine yabancılaştığını, paranın ve meta fetişizminin ise insanı esareti altına alıp, kendi yeteneklerine ve doğal yaşamına yabancılaştırdığına dikkat çeken bu manifestoya bağlı kalan şair, “Beyaz ve Sessiz” başlıklı şiirinde, “*İnsana uygun değil, bu yanlış yaşamak*” dizeleriyle, yanlış gördüğü bu düzene başkaldırır.⁷⁴⁴

Murathan Mungan da “Para” başlıklı şiirinde, modern bireyin parayla olan ilişkisini şöyle anlatır:

*“parası olan satın alır
başkalarının zamanlarını
kapalı zaman satın alınır
açık arayla
parası olanlarca
herkesçe görüldüğü sanılan
bunca kaba çelişki
görünmez olur
gündelik hayatın
sıradan alışkanlıklarında
saydam ayrıntılarda
kaybolur
zaman rengini veren para*

⁷⁴² Yenibütün Şiir Manifestosu, 1987’de Veysel Çolak, Metin Cengiz, Seyyit Nezir, Hüseyin Haydar ve Tuğrul Keskin imzalarıyla yayımlanmıştır.

⁷⁴³ Veysel Çolak, “Yeni bütün: Kendini Biriktiren Bireyin Şiiri” (Ölümler Diyalogu), *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s.57-58.

⁷⁴⁴ Veysel Çolak, “Beyaz ve Sessiz” (Ölümler Diyalogu), *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, s. 69.

[...]

*var olma süreci aynı zamanda
metalaşma sürecidir
fosforla okudukça*

*ne kadar gündelik
ne kadar göz önünde de olsa
para bütünüyle anlaşılmaz bir şeydir*

*para kimsenin geleceği değildir
para geçmiştir, yalnızca geçmiş
tükettikçe geçmiş olan şimdiki zaman
varmaya çalıştığımız hedeften
bizi hep geriye savuran
uğruna harcadığımız
bütün bir geçmiştir para*

asla parayla satın alınamayan

sabit denklem

para=uğruna vazgeçtiğimiz toplam zaman⁷⁴⁵

Alıntının tamamı dikkate alındığında öznenin, insanın kendi doğasına yabancılaşması sürecini anlattığı aşikârdır. Özne, insanın var oluş sürecini, bir metalaşma süreci olarak niteler. Bu süreçte insan, önce kendi iş gücüne/emek gücüne, ardından emeğiyle meydana getirdiği kendi ürünlerine yabancılaşmıştır. Dahası kendi emeğinin ürünleri, zamanla bağımsızlıklarını ilan ederek insan karşısında yer alıp insanı esareti altına almıştır. Öyle ki metalar dünyasının en güçlü öznesi olan para, nesneleştirdiği insanı istediği gibi kontrol altında tutmaktadır. Paranın satın alma gücüne düşkün hâle gelmiş insan da bu gücü, gündelik yaşamın tekdüzeliğinde, sıradanmış gibi görünen başkalarının zamanını satın almayla geçirmektedir. Buradaki başkalarının zamanını, hizmetin ve emek gücünün satın alınması olarak yorumlamak mümkündür. Nitekim özneye göre aslında para, insanın kazanamak için uğruna tüm ömrünü boş bir uğraşla harcayıp tüketmesidir.

2.3.5. Maddi Bir Kültür Unsuru Olarak Teknolojiye Yabancılaşma

El becerisi, tecrübe ve örtük bilgiyi de kapsayan teknik, insanın basit makineler ve aletleri imal etme bilgisi; teknoloji ise, bilimsel bilgiye dayalı olarak makine ve

⁷⁴⁵ Murathan Mungan, "Para", *İkinci Hayvan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 51-55.

cihazları icat etme bilgisidir ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinde, tekniğin tecrübî bilgisi yerini bilimsel bilgiye bırakınca, teknik, teknolojiye dönüşmüştür.⁷⁴⁶ Dolayısıyla teknolojiyi kısaca, insanın çevresini değiştirmek için sahip olduğu ve kullandığı çeşitli tekniklerin tümü olarak tanımlamak mümkündür.⁷⁴⁷

Tarih boyunca insanın doğa karşısında ortaya koyduğu maddi kültüre ait her türlü nesne, insanın teknikte ve teknolojiye kaydettiği başarılarının bir sonucudur. Teknoloji, insanın yaşam kalitesini arttırdığı ve gündelik yaşamını kolaylaştırdığı için, teknolojik gelişmeler her çağda büyük bir ilgiyle takip edilmiş ve sevinçle karşılanmıştır. Teknoloji sayesinde insan, makinelerden ve bu makineler sayesinde enerjiden faydalanmış, ulaşımda olağanüstü ilerlemeler kaydetmiş, sayısız kitle iletişim araçları üretmiş, sanayide, tarımda ve tıpta çığır açmış ve hatta uzay teknolojisini bile geliştirmiştir. Fakat, var oluş sebebi insanın amaçlarına hizmet etmek ve onun özerkliğini sağlamak olan teknoloji, zamanla insan iradesine bağımsızlık kazanıp kendini, insan yönetiminden kurtarmış ve bizzat kendi iç yasasını izler duruma gelmiştir.⁷⁴⁸

Romano Guardini “İktidar” adlı kitabının başında, temel yönleri itibariyle modern çağ artık sona eriyor derken, insanın teknolojiye olan tutumunun değiştiğini, onun teknolojiye olan inancının önemli ölçüde zayıfladığını ve teknoloji ile insan arasındaki çatışmanın giderek arttığını ifade eder.⁷⁴⁹ Öyle ki 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, Rathenau, Spengler, Ortega Y. Gasset ve Huizinga gibi düşünürler de, teknoloji karşısında insanın kaybettiğini ve insanın onun kurbanları hâline geldiğine inanırlar.⁷⁵⁰

İnsanın güç istenci, kendi amacına uygun araçlar yaratmış; ancak insan özgürlüğünün de sonunu getirmiştir, zira insan artık teknolojinin yok ettiği bir özgürlük mekânında konumlandırılmıştır.⁷⁵¹ Dahası teknoloji sadece insanın özgürlüğünü elinden alıp onu nesneye indirgememiş; insanı kendi emeğine/emek gücüne, emek ürünlerine, doğaya, topluma ve hatta kendisine de yabancılaştırmıştır.

⁷⁴⁶ Durmuş Günay, “Teknoloji Nedir? Felsefi Bir Yaklaşım”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C.7, S.1, 2017, s.163.

⁷⁴⁷ Ahmet Demir, *Çağdaş Teknolojik Gelişmeler, Sosyo-Ekonomik Etkileri İle*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981, s.2

⁷⁴⁸ Fritz Pappenheim, *Modern İnsanın Yabancılaşması, Marx'a ve Tönnies'ye Dayalı Bir Yorum*, (çev. Salih Ak), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2002, s. 33.

⁷⁴⁹ Fritz Pappenheim, *Modern İnsanın Yabancılaşması, Marx'a ve Tönnies'ye Dayalı Bir Yorum*, 27.

⁷⁵⁰ Fritz Pappenheim, *Modern İnsanın Yabancılaşması, Marx'a ve Tönnies'ye Dayalı Bir Yorum*, s. 30.

⁷⁵¹ Franco Bifo Berardi, *Ruh İşbaşında, Yabancılaşmadan Otonomiye*, s. 169.

2.3.5.1. Teknolojinin Zaferine, İnsanın Köleliğine Yabancılaşma

Modern çağda teknolojinin önlenemez gidişatının yarattığı kimi olumsuz sonuçlar, insanın teknolojiye karşı yabancılaşmasının da sebeplerini oluşturmaktadır. Özellikle teknolojinin insanın özgürlüğünü elinden aldığı, insanı nesneleştirdiğini, onun insani, manevi ve kültürel değerlerine zarar verdiğini, insanı doğadan ve doğallıktan uzaklaştırdığını düşünen kimi şairler, teknoloji karşısında hissettikleri yabancılığı, çeşitli örnekler üzerinden şiirlerinde işlemişlerdir.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Necip Fazıl Kısakürek'e aittir. Şair "Feza Pilotu" başlıklı şiirinde, teknolojiyi kullanarak uzaya seyahat edebilen insanın, Tanrı'nın var olmadığını ve evrenin en kudretlisinin insan olduğunu ispatlama gayretlerini şöyle eleştirir:

*"Yirminci Asrın ablak yüzlü feza pilotu!
Buldun mu Ay yüzünde ölüme çare otu?
Bir odun parçasına at diye binen çocuk!
Başında çelik külâh, sırtında plastik gocuk.
Uzaklıkları yenmiş fâtilh edasındasın!
Dipsizliğin dibini bulmak sevdasındasın!..
Allah'a dil çıkarır gibi küstah bir yarış...
Farkında değilsin ki, Ay dünyaya bir karış.
Fezada milyarlarca ışık yılı, mesâfe;
Seninki, saniyelik zafer, ilmî hurâfe!
Kavanozda, kendini deryada sanan balık;
Ne acı vahşet, mağrur ilimdeki kalabalık;
Fezada 'Allah diye bir şey yok' iddiası!!!"⁷⁵²*

Yukarıdaki alıntıda özne, 20. yüzyılda teknolojinin gücünü de yanına alan insanın, hem dünyada da hem de uzayda gerçekleştirdiği keşifler sayesinde (Burada Rus kozmonot Yuri Gagarin'e, yani ay yüzeyine yapılan yolculuğa gönderme yapıyor.), kendini evrenin hâkimi olarak addetmesini eleştirmektedir. Bilim ve teknolojiye başarı sağlandıkça, insanın Tanrı karşısında küstahlığının ve hadsizliğinin de arttığını söyleyen özne, bunun kötü bir gidişat olduğu düşüncesindedir.

Necip Fazıl gibi Mûnis Fâik Ozansoy da teknolojik gelişmeler sayesinde insanın uzaya gitme uğraşlarını, "Bu Topraktan Ayrılmam" başlıklı şiirinde şu açıdan eleştirir:

*"Rahatı kaçmış olmalı
İnsanoğlumun Dünyada;
Bütün düşüncesi, aklı,*

⁷⁵² Necip Fazıl Kısakürek, "Feza Pilotu", Çile, s. 411.

Yıllardan beri havada.

*Yeni dünyalar arıyor.
Füzeler yolluyor Ay'a,
Hâkim olacağım, diyor,
Yakında bütün uzaya.*

[...]

*Mesafeye hâkim olmak,
Uzayı fethetmek iyi;
Ama, korkarım, zorlarsak
Altüst ederiz dengeyi.⁷⁵³*

Bilim ve teknolojiye kaydettiği başarılarla dünyaya egemen olan insanın bununla yetinmeyip, dünya dışını da (uzayda) hâkimiyeti altına almak için giriştiği mücadele ve gayretleri dile getirmektedir. Ancak özne, insanın bitip tükenmeyen bu hırsı yüzünden, doğal dengeyi bozacağı ve telefisi olmayacak bir felakete sebep olacağı konusunda endişe duymaktadır.

Rıfat Ilgaz ise “Bunca Yüzyıldır” başlıklı şiirinde, tarih boyunca bilim ve teknoloji sayesinde büyük yol katedip uygarlıkta gelişen insanın, zamanla insani değerlerinden uzaklaştığını şöyle dile getirir:

*“Taş dönemi, kazma, balta
Tunç dönemi, demir dönemi,
Kılınç kalkan, top tüfek...
Daha da önemlisi
Uzayda perendeler ata ata
Füzeler çağına girmek...
Bütün bunlara izninizle
Vurduk mu yıldızını sanatın,
Uygarlığın görevi tamam!
Tüm bu çabalar, sözümona,
İnsan olmamız içindir,
Uygarlık bi yana!..*

*Ne denli kalın kafalı,
Ne denli dar görüşlüymüşüz ki
Öğrenelim diye insanı iyice
Kıymışız binlercesine acımadan.”⁷⁵⁴*

⁷⁵³ Mûnis Fâik Ozansoy, “Bu Topraktan Ayrılmam”, *Kaybolan Dünya*, Hisar Yayınları, Ankara, 1971, s. 39-40.

⁷⁵⁴ Rıfat Ilgaz, “Bunca Yüzyıldır”, (Kulağımız Kirişte), *Bütün Şiirleri, (1937-1983)*, Adam Yayınları, İstanbul, 1983, s. 289-290.

İlkel çağda, kazma, balta, kılıç gibi ufak aletler meydana getiren insan, modern çağda teknolojinin de yardımıyla uzaya füze yollayacak güce kavuşmuştur. Ancak bilim ve teknolojiye bu ilerlemenin bedeli olarak da her çağda binlerce insan, kobay olarak kullanılıp acımasızca katledilmiştir. Özne, daha da güçlenmek ve uygarlıkta daha da ileri gitmek için insanın, insani duygularını öldürüp zalimleştiğine dikkat çekmektedir. Nitekim teknoloji insanı duyarsızlaştırmış ve acımasızlaştırmıştır.

Fazıl Hüsnü Dağlarca da “Kötüye Kullanılan Uygarlık” başlıklı şiirinde, teknoloji sayesinde uygarlıkta ilerledikçe, insani değerlerinden gittikçe uzaklaşan insanı şöyle anlatır:

*“Bu gök tırmalayan yapılar nereye yükselmekte
Aydınlığa değil*

*Neyi birleştiriyor bu en uzun köprü
İki toplumu değil*

*Neyi tartmakta bu yüz binlerce tartaç
Eşitliği değil*

*Bu gök taşıtları nerelelere varıyor
İnsan sevgisine değil*

*Bunca bilim niye peki
Yeryüzü mutluluğu için değil”⁷⁵⁵*

Özne, bilim ve teknoloji sayesinde gökdelenler ve köprüler inşa eden, binlerce makine icat eden, uzaya gidebilmek için taşıt yapan insanın gittikçe karanlığa gömüldüğünü söylemektedir. Bu karanlık, insanın insana yabancılaşmasıdır. Teknoloji insanın eşitlik, kardeşlik ve sevgi gibi hislerini köreltmıştır.

Necati Cumalı ise “Tufandan Önce” başlıklı hacimli şiirinde, insanlık tarihini insanın kendine yabancılaşma tarihi olduğuna dikkat çekerken, modern çağda insanın uygarlık ve teknoloji karşısında yenik düştüğü gerçeğini şöyle izah eder:

*“Saraylar kurdun
Otoyollar döşedin
Gökdelenler yükselttin
Ses hızında uçaklarla
Hava limanlarını
Bağladın birbirine ama*

⁷⁵⁵ Fazıl Hüsnü Dağlarca, “Kötüye Kullanılan Uygarlık”, (Sanık Ayağa Kalk), *Bütün Şiirleri 2*, YKY, İstanbul, 2010, s. 1257.

*Cevizin fındığın
Kabuğu gibi olsun
Başını dinleyecek
Sırasında
Canını kurtaracak
Küçük sağlam özgür
Kutu kadar bir sığınak
Kuramadın henüz kendine*

[...]

*Sen yarattın bütün devlerini
Sen tutsak düştün ellerine!”⁷⁵⁶*

Özne, tarih boyunca kentler kuran, yollar yapan, gökdelenler inşa eden, hızlı taşıma araçları üreten, velhasıl medeniyeti inşa eden insanın, kendi eliyle bir canavar yarattığını ve artık bu canavarın elinde insanın, tutsak bir köleden farksız olduğunu düşünmektedir. Özne, insanın bilim ve teknoloji için özgürlüğünü feda ettiğine inanmaktadır. Nitekim şair, şiirin devam eden diğer kısmında bu kez, makinelerin esareti altındaki insanı şöyle anlatır:

*“Ey bu kuşkulu çağın
Güvensiz günlerin
Garip insanı
Bak yarattığın robotlar
İşini alıyor elinden fabrikalarda
Sıkıştırdın mı son vidasını
Taktın mı pilini
Parmak uzatıyor
Kapıyı gösteriyor sana!”⁷⁵⁷*

Çağlar boyu teknoloji sayesinde dünyada kendi özerkliğini devam ettirmek için ve amaçlarına hizmet etsin diye makinelere hayat veren insan, şimdi onun boyunduruğu altında yaşam sürmektedir. Makineler/robotlar hem insanı emek gücüne yabancılaştırmıştır, hem de insanın emek ürünlerine yabancılaşmış olduğunu göstermektedir. Tüm bu yaşananları dile getirdikten sonra, insanın karabasan gibi olan bu uygarlık içinde bunalım geçirdiğini düşünen özne, “Binlerce yıllık tarihsel gelişimle/

⁷⁵⁶ Necati Cumalı, “Tufandan Önce” (Tufandan Önce), *Kısmeti Kapalı Gençlik, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1986, s. 241-242.

⁷⁵⁷ Necati Cumalı, “Tufandan Önce” (Tufandan Önce) *Kısmeti Kapalı Gençlik, Toplu Şiirler 2*, s. 244.

*Geleceğin yer bu muydu?”*⁷⁵⁸ sorusuyla, insanı kendisiyle yüzleşmeye davet etmekten de geri durmaz.

Osman Türkay ise “Dalları Yeryüzünde-Ağaç” başlıklı şiirinde, bilim ve teknoloji sayesinde bir yeni uzay çağına erişmiş insanın kendine yabancılaşmış olduğu gerçeğini şöyle dile getirir:

*“Gözlerim röntgen gibi delip geçiyor duvarları
Kentin sokaklarını dolaşıyorum şimdi
İlk karşılaşmamız bu seninle galiba Bay Robot
Günaydın. Uğultular kulaklarımda, bir yeni uzay çağı
Bak nasıl çalışıyor makinelerimiz. Vitrinlerimiz
Gövdelerimizin gizlerini çözümleyen laboratuvar
Betikler, günceler, renkli dergiler*

[...]

*Ben kökümü arıyorum karanlık, sık bir ormanda
Nerdesin ilk insan ağacı
Suların dibindeyim akıntılı açık denizlerde
Balıklar, ilkel yaşam hücreleri, fosiller konuşmaz bana
Hâlâ karanlıklarımda Afrika, uzaklarımda proconsul
Yanlış eleştirdin gövdemi bay Darwin*

*En eski uzay çağlarımdan bana ses ver usum
Ben yeryüzünde yabancı, ben yeryüzünde konuk
Yerçekimini aştım kökümü arıyorum”*⁷⁵⁹

Özne, gelecekte, disütopik bir dünyada, insan yaşamının nasıl olacağını anlatır. Buna göre, yeni uzay çağında insana dair tüm gizler, bilim ve teknoloji sayesinde çözülmüş ve bilim ve teknolojiye her bir ilerleme, insanı kendine ve yaşadığı dünyaya yabancılaştırmıştır. Robotlar ve makinelerle birlikte yaşam süren insan ise kendini bu teknolojik ormanda köksüz bir ağaç gibi benzetmekte ve yabancılık çekmektedir. Teknolojinin her şeyi egemenliği altına aldığı yeryüzünde insan kendini bir yabancı, bir konuk gibi hissetmektedir.

Türkay “Sömürge”de ise, çağlar boyu insanın bir taraftan teknolojinin yardımıyla medeniyeti inşa ederken, diğer yandan insani duyarlılığını kaybetmesini şöyle anlatır:

⁷⁵⁸ Necati Cumalı, “Tufandan Önce” (Tufandan Önce) *Kısmeti Kapalı Gençlik, Toplu Şiirler 2*, s. 246.

⁷⁵⁹ Osman Türkay, “Dalları Yeryüzünde-Ağaç”, *Uyurgezer*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1969, s. 25-26.

*“hani o ilk tekerleği yaptığı g¼n¼n sevinci
hani o ilk tohumu saçan eli
bir makinedir ki
d¼nd¼r¼r değirmen taşlarını
¼đ¼t¼r
suyu
ve
yeli
bir savaş arabasındağı bir g¼n dolu dizgin
ateş ateş
kargısı
asya olmuş
avrupa olmuş
ne çıkar*

*d¼nyası kanlı bayrakların uzun boğuşmaların d¼nyası
bakarsın bir eli yapar
¼teki eli yıkar”⁷⁶⁰*

D¼nyanın d¼rt bucağında uygarlıklar meydana getirmiş insanın bu takdire şayan eylemlerine g¼lge d¼ş¼ren, onun medenileştikçe doğaya ve insana karşı gittikçe duyarsızlaşması ve başta savaşlar olmak üzere, hiç acımadan kan d¼kerek zalimliğinin sınır tanımamasıdır.

T¼rkay’ın bir diğer şiiri olan “Avrupa”da ise, uygarlık geliştikçe insanın mekanikleştğini ve insani duygularını kaybettiğini, “*Çelik gövdeler gibi plastik ve madensel y¼rekte/ Sinirleri tel tel gerilen insan*” dizeleriyle ifade eden özne, insan aklının ür¼n¼ olan uygarlığın aslında insanın sonunu getirdiğini, “*Ömr¼ uzatmak demek öl¼m¼ uzatmaktır/ İşte ölüyoruz yanarak kendi uslarımızın kazanlarında*” dizeleriyle dile getirir.⁷⁶¹

Ali Y¼ce ise teknoloji karşıсында insanın trajedisini çeşitli örnekler üzerinden şiirlerinde sıkça işler. Şair “Dersimiz Devrim”de, “*Ben teknoloji milleti/ Makine ile yatıp kalkarım*”⁷⁶² dizeleriyle, günümüzde makinelere bağımlı h¼lde bir yaşam süren insanı, teknoloji milleti olarak adlandırıp olumsuzlar. “B¼y¼k S¼reç”te ise bilim ve teknoloji tarihinin insanın kendine ve yaşamına yabancılaşma tarihi olarak gören şair, medeniyet yükseldikçe insanın doğallığını da kaybettiğini şöyle dile getirir:

*“gaz buğu silindir otomobil tren
telefon telgraf atom elektrik*

⁷⁶⁰ Osman T¼rkay, “S¼m¼rgen”, *Uyurgezer*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1969, s. 40-41.

⁷⁶¹ Osman T¼rkay, “Avrupa”, *Evrenin D¼ş¼nde Gezgin*, Asya Matbaası, İstanbul, 1971, s. 145.

⁷⁶² Ali Y¼ce, “Dersimiz Devrim”, *Halk Çağı*, Yazko, İstanbul, 1982, s. 61.

*televizyon bilgisayar sibernetik
denizaltı uçak füze uzay uydu ay
atom uranyum hidrojen nötron*

*insan plastik/ekmek yapay/aş yapay
çiçek yapay/arı yapay/bal yapay
git hız/gel hız/otur kalk hız”⁷⁶³*

Bilim ve teknoloji sayesinde buluşlar ve keşiflere imza atan, yaşam standartını yükselten ve yaşamının her alanında rahata ve konfora ulaşan insan, bu baş döndürücü gelişimin hızıyla farkında olmadan kendine ve insani değerlerine yabancılaşmış, doğallığını ve saf duygularını yitirmiştir. Öyle ki ekolojik dengeyi de teknolojiyle bozan insan, doğal yaşama geri dönüşü olmayan ciddi zararlar vermiştir.

“Öpüldünüz A.Ş.”de ise, caddeleri ve sokakları otobüs, kamyon ve arabaların, evleri ve işyerlerini video ve bilgisayarların, denizleri gemilerin ve gökleri ise uçakların ele geçirdiğini söyleyen şair, “*Araçlar ele geçirmiş dünyayı/ İnsana yer kalmamış*”⁷⁶⁴ dizeleriyle, artık, dünyanın insanın değil, insanın ürettiklerinin yaşam alanına dönüştüğüne dikkat çeker. Öyle ki şair “Makine İnsan” başlıklı şiirinde, teknolojiye bunca ilerlemenin insanı da makinelaştırdığını/mekanikleştirdiğini ironik bir dille şöyle anlatır:

*“İnsan makineyi yapmış
Makine kalır mı hiç
Bu iyiliğin altında
O da insanı yaratmış
Eğri çakmış bir çivisini
Ufak bir yanlışlık yapmış*

*Bencillik etmiş makine
Kendine benzetmiş insanı
Her şeyini otomatik yapmış
Sevgi akıtmamış gönlüne
Duygu damlatmamış hiç
Aç gözlü obur yapmış
Düğmesine basınca çalış
Basmayınca dur yapmış”⁷⁶⁵*

Kendi amacına hizmet etmesi için meydana getirdiği makineler, zaman içinde insan karşısında bağımsızlıklarını ilan edip insana hükmetmeye başlamışlardır. Öyle ki

⁷⁶³ Ali Yüce, “Büyük Süreç”, *Ortadoğu Şiirleri*, Yazko, İstanbul, 1983, s. 33.

⁷⁶⁴ Ali Yüce, “Öpüldünüz A.Ş.”, *Asılacak Kitap*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 46.

⁷⁶⁵ Ali Yüce, “Makina İnsan”, *Asılacak Kitap*, s. 23.

savaşı kaybeden ve teknolojinin egemenliğine boyun eğmiş olan insan, zamanla insani vasıflarını kaybedip bencil, sevgisiz, duygusuz ve aç gözlü robotlara dönüşmüşlerdir. Nitekim şair “Şövalye”de, robotlaşmış insanın bu bencilliğin ve sevgisizliğin sonucunda acımasız birer katile dönüştüğünü, “*İnsan etiyle besledim/ Silah fabrikalarımı/ Kanla gözyaşıyla besledim*” dizeleriyle pekiştirir.⁷⁶⁶

Sezai Karakoç ise “İkinci Ayın” başlıklı şiirinde, teknolojide ilerleme kaydetmenin, insanı giderek doğaya ve kendine yabancılaştırdığını şöyle anlatır:

*“Toprağı fazla terk ediyoruz
Trenler otobüslerle otomobillerle
Yerden ayağını kesmiş uçaklar ve helikopterlerle
Özüne aykırı devinmelerle
İyice yorgun yeryüzü
Dinlenmesiz
Kışsız ve baharsız
Yazsız ve sonbaharsız
Tekdüze cehennemler ve yapay cennetler titreyişinde”⁷⁶⁷*

Özne, insanlığın uygarlık seviyesi yükseldikçe ve insan yaşamı teknolojinin sayısız öğeleriyle bütünleştikçe, tabiatın dengesinin bozulduğuna dikkat çeker ve insanın da tabiattan uzaklaştıkça kendi insani özüne yabancılaştığını söyler. Öyle ki teknolojinin yardımıyla doğanın karşısında kendine yapay bir cennet yaratmış olan insan, bu gayritabiilik içinde insani özelliklerini kaybedip mekanikleşmiş ve yaşamı da tıpkı makinenin çalışma sistemi gibi, tekdüzeleşmiştir.

Süreyya Berfe ise “Sen Basmasın” başlıklı 9 bölümden oluşan uzun şiirinin 4. bölümünde, Sheila Rossball adlı bir pop şarkıcısının bilimsel buluşlara karşı alerjiye yakalanması üzerinden, bilim ve teknoloji sayesinde üretilmiş birçok ürünün insan sağlığına olan olumsuz etkilerini şöyle anlatır:

*“Sheila Rossball adlı bir pop şarkıcısı
‘Topyekûn allerji sendromu’na yakalanmış.
20. yüzyıldaki bütün buluşlara karşı alerjisi varmış.
Yaş 31, kilo 25. Günden güne eriyormuş.
Belki de ölmüştür artık.
‘Amma hassas bünyesi varmış’ deyip geçemezsin.
‘Koca dünyada bir kişi. O kadar da olacak’ diyemezsin.
Bilirsin çünkü
Hepimizde milyonda veya milyarda bir de olsa
Sheilalık vardır.*

⁷⁶⁶ Ali Yüce, “Şövalye”, *Taş Tanrılar*, Selvi Yayınları, Ankara, 1990, s. 86.

⁷⁶⁷ Sezai Karakoç, “İkinci Ayın” (Ayınlar), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 492.

*Bunu o kadar iyi bilirsin ki
nefes nefese anlatmaya çalışırsın.
Dur, yorma kendini. Boş yere yorma.
Televizyon ekranından yayılan sıcaklığın
fosforlu saatlerin, bazı tutkalların
televizyondaki ses titreşimlerinin
bütün kozmetiklerin ve sunî elyafların
konne, şampuan ve deterjanların
cilalı mübalelerin, makine halılarının vb'nin
belli belirsiz de olsa alerji yaptığını
kime anlattırırın? ”⁷⁶⁸*

Özne, teknolojinin nimetleri olarak görülen ve vazgeçilmez olan kitle iletişim araçlarının radyasyon yaydığını; evlerdeki yapıştırıcıların, kozmetik ürünlerin, sunî elyafların, konserve gibi yiyeceklerin, temizlik ürünleri olan şampuan ve deterjanların, kullandığımız mobilyalardaki cilaların ve makine işi halıların aslında hem insanda alerji hastalıklarına sebep olduğunu hem de bunların kanserojen madde içerdiği için insan sağlığını ciddi anlamda tehdit ettiğini söylemektedir. Öyle ki Berfe “Kanser” başlıklı şiirinde bu düşüncesini yineler ve insanın uygar, bilimsel, teknolojik, konforlu, sanayileşmiş ve modern olarak gördüğü ve yücelttiği yapay yaşamında, doğal olan “Güneş[in] yorgun/ Rüzgâr[in] dumanlı/ Hava[nın] kokulu/ doğa[nın] dengesiz” olduğuna dikkat çeker. Çünkü insan uygarlaştıkça doğayı tahrip etmekte ve dünyayı yaşanmaz hâle getirmektedir. Nitekim Berfe “Bugün başka bir gün:/ Her şey kirli/ İnsanlar tertemiz” diyerek, tüm bu olumsuzluklardan insanı sorumlu tutar.⁷⁶⁹

Refik Durbaş ise “Şifre” başlıklı şiirinde teknolojinin insan yaşamını nasıl ele geçirmiş olduğunu şöyle örnekler:

*“bilgisayar KC1315MP3****iPod
3789linksTR23bankadownload
market9801Symegacenter67
seniseviyorum.com)freeware*

*Rakam ve harflerle kuşatılan
hayat bu ise şifresi nerede? ”⁷⁷⁰*

⁷⁶⁸ Süreyya Berfe, “Sen, Basmasın-4”, (Sen, Basmasın), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, YKY, İstanbul, 2009, s. 322.

⁷⁶⁹ Süreyya Berfe, “Kanser” (Hayat İle Şiir), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, YKY, İstanbul, 2009, s. 234.

⁷⁷⁰ Refik Durbaş, “Şifre” (Bağışla Ziyarım), *Kırık Ayna, Toplu Şiirler III*, İslık Yayınları, İstanbul, 2016, s.222.

Bilgisayar teknolojisinin ilerlemesi ve internetin insan yaşamına girmesiyle müzik dinlemekten bankacılık işlemlerine, alışverişten insanlar arası iletişime değin her şey sanal ortamda, şifreler yoluyla gerçekleştirilmektedir. İnsan yaşamı, rakam ve harflerden oluşan teknolojik bir sisteme dönüştürüldüğü için insan, hem yaşamına hem başkalarına hem de kendine yabancılaşmıştır.

Hüseyin Yurttaş'ın "Çürüme" başlıklı şiirinde ise, "*marijuhana eroin lsd*" gibi uyuşturucu maddelerin bilimin katkısıyla üretildiğine, "*ve kara kabzalarıyla silahların*" teknoloji sayesinde geliştirildiğine dikkat çeken özne, insanın bu hünerleriyle kendi sonunu hazırladığını söyler.⁷⁷¹ Özne, "*farkında mısın ey insan/ karanlıklardan karanlıklara gidiyoruz/ ışık hızıyla*" ifadeleriyle de teknolojinin dehşetengiz bir hızla insanı karanlığa sürüklediğine dikkat çeker.⁷⁷²

Azer Yaran'ın "Lacivert Yarasalar Destanı" başlıklı şiirinin II. kısmında da, teknolojiyi kötü niyetlerine alet eden insanları, "*Doğaya aykırı, piç, iğrençtiler*" şeklinde niteleyen özne, "*teknolojikteler ve manyaktılar*" dediği bu kişilerin, bilimi yaşama karşı kullandıkları, kötülüğü formülize etmek için teknolojiden yararlandıkları ve insan ile doğanın başına habis bir bela sardıklarını için onlardan nefret eder.⁷⁷³

Tarik Günersel "Sunuş" başlıklı şiirinde ise, bilim ve teknolojide kaydedilen başarıların hem doğayı hem de insanı nasıl değiştirdiğini şöyle dile getirir:

*"Yalın sözle: Bunlar sanal insanlar. Asılları
çok eskiden yaşamış. Üç milyar yıl önce.
O zaman çok farklıymış yeryüzü de gökyüzü de.
Gün 24 saatmiş mesela.
Çok yıldız görülürmüş gece, yalın gözle.
Galaksiler dağılıyor gitgide.
Artık o manzara sanal gökyüzünde."*⁷⁷⁴

Alıntıda özne, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin tüm doğal yaşamı kökünden değiştirdiğini iddia etmekte; insan artık teknolojinin egemenliğindeki sanal bir dünyada, yapay bir insan olarak yaşam sürmektedir. Çünkü modern çağda insan, ne milyarlarca yıl önceki, doğayla iç içe yaşayan tabii insandır, ne de dünya eski doğal güzelliklere

⁷⁷¹ Hüseyin Yurttaş, "Çürüme", *Çürüme*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1986, s. 99.

⁷⁷² Hüseyin Yurttaş, "Çürüme" *Çürüme*, s. 102.

⁷⁷³ Azer Yaran, "Lacivert Yarasalar Destanı-II" (Burada Günışığı Türk), *Giz Menekşesi, Toplu Şiirler (1975-2002)*, YKY, İstanbul, 2004, s. 118-119.

⁷⁷⁴ Tarık Günersel, "Sunuş" (Zaman Denen Oyuncak (Mozaik) X+5,sır), İzler, *Toplu Şiirler (1966-2006)*, YKY, İstanbul, 2006, s.384.

sahiptir. Teknoloji insanı hem kendi özüne, hem yaşamına hem de tabiata yabancılaştırmıştır. Nitekim Günersel “Gelişme” başlıklı şiirinde, teknolojinin güdümündeki bu yapay yaşamda insanın hissettiği yabancılaşmadan dolayı yaşadığı huzursuzluğu şöyle dile getirir:

*“son elli yılda elli bin yıl sıçradım
zafer ne, görkem ne, değer ne,
kendimin neresindeyim
değer ne, arzu ne, tutku ne,
açım
tutku ne, kuşku ne, eylem ne,
bırak beni, sonsuz, ben senle evleneyim
eylem ne, nere ne, soru ne,
hep birlikte çocuklar: ben neyim
soru ne, ben ne elli ne,
ben elli yılda elli bin yıl sıçradım
açım ne, açımne, açımne”⁷⁷⁵*

Özne, son elli yılda dünyada, bilim ve teknolojinin akıl almaz bir hızla ilerlemesinin insanın başını döndürdüğünü ve bu hıza yetişemeyen insanın kendine ve yaşamına gittikçe yabancılaştığını söylemektedir. Özneye göre insan artık, neyin kıymetli neyin değersiz olduğunu fark edememekte, ne hissedeceğini ne düşüneceğini bilememekte, sonsuz bir girdabın içinde kayboluyormuş gibi anlamsız hissetmektedir. Tüm bunlar, teknoloji karşısında kendi olma, kendi kalabilme mücadelesi veren insanın ruhunda vuku bulan çatışmanın neticeleridir.

Turgay Fişekçi ise “Yeni Türkü” başlıklı şiirinde, teknolojinin ve makinenin insanı ve doğayı ele geçiriş hikâyesini şöyle anlatır:

*“Toprak sürer
Dünya kokusuna döner
Tohum serper
Sevişmenin tadı yayılır
Renkler değişir
Orak biçerdik.*

*Hepsini bıraktık makinelere
Orağın ıslığı senfoni oldu
Bıçkıcılar dansçı.
Önce salonlarda birkaç yüz kişiye
Şimdi yatak odalarında
sokakta müzik.
Uzun yolculuklardı, haftalar aylar*

⁷⁷⁵ Tarık Günersel, İzler, “Gelişme”, (Zaman Denen Oyuncak (Mozaik) X+1), İzler, *Toplu Şiirler (1966-2006)*, s.208.

*Şimdi yirmi dört saat dünyanın çevresi
Her buluşla çok zaman kazandık
Makineleri biraz da yeni
Türküler gibi sevdik.*

*Dünyayı sevmenin sonsuz olanaklılığını
Verdi teknoloji, dünyayı aldı.*

*Müze parklarda kaldı ağaçlar
Çimlere basmak, yuvarlanmak,
Elde, vazoda, yakada çiçek,
Dalda meyva
Gökte kuş
Makineler öncesi tarihi.*

*Her şeyi kazanırken
Yitirdik her şeyi.⁷⁷⁶*

Özne, bir zamanlar kendi emek gücüyle mutlu, huzurlu ve doğal bir yaşam süren insanın, teknik bilgisini teknolojiyle dönüştürüp, yaşamının her alanını makinelere teslim edişinden bahsetmektedir. Gerçekleştirdiği her bir buluşla, bilimde kattığı her bir yolla ve teknoloji sayesinde ürettiği her bir nesneyle daha da gelişen insanlık, bunun bedeli olarak hem doğayı hem de kendi yaşam özgürlüğünü yitirmiştir. İnsanın teknolojik zaferi doğadaki tüm canlıların zarar görmesine sebep olmuş; insan karşısında kendi bağımsızlığını ilan eden teknoloji ise, insanı tahakkümü altına alarak onu hem kendine hem de doğal yaşama yabancılaştırmıştır. Böylece insan kazanıyor derken her şeyini kaybetmiştir.

2.3.5.2. Televizyon, İnsan ve Yabancılaşma

İnsan yaşamında son derece önemli bir yeri olan kitle iletişim araçlarından televizyon, şüphesiz 20. yüzyılın en önemli icatlarından birisidir. Özellikle 1950'lerden sonra, toplumdaki her kesimin kullanımına sunulan televizyon, gündelik yaşamın olmazsa olmazları arasındadır. Bu sihirli kutunun insan yaşamına girdiği andan itibaren sağladığı yararların aksine bugün, en çok insana verdiği zararlar üzerine tartışma yürütülmektedir.

Söz konusu teknolojiye yabancılaşma olunca, kuşkusuz akla ilk gelen de televizyon ve onun yabancılaştırıcı etkileridir. Öyle ki şairler teknolojiye karşı

⁷⁷⁶ Turgay Fişekçi, "Yeni Türkü", (Yiyik Bahar), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, 2006 Yayınevi, İstanbul, 2007, s.206

hissettikleri yabancılaşmayı şiirleştirirken, televizyona ayrı bir parantez açmakta, televizyona yabancılaşma meselesini sebepleriyle birlikte metinlerde işlenmektedirler.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Necati Cumalı'ya aittir. Cumalı "Tufandan Önce" başlıklı şiirinde her ne kadar teknolojiye topyekûn karşı çıksa da, bunlar arasında televizyona büyük bir nefret beslediğini sebepleriyle birlikte şöyle izah eder:

*"Sabah gazeteleriyle çalıyorlar kapımızı
Radyo ile TV ile giriyorlar odalarımıza
Sokağa çıksak rahat bir merhaba
dediğimiz yok birbirimize
Eve girsek karı koca çoluk*

*Karşılıklı ne dediğimizi duyamıyoruz
Önümüzde ardımızda karaltılar gölgeler
Kulaklarımızda sesleri gürültüleri*

[...]

*Yazgımız üstüne fiş düzenliyor
Pey sürüyor zar atıyorlar
Bağıra çağıra dinletiyorlar
Duymak işitmek istemediklerimizi
– Aldınız mı hayvan oğlu hayvanlar
Alın almadınızsa!
Daha da kafaları kızarsa
Çıkarıp gösteriyorlar göstereceklerini!
Yüzde on ön ödeme
Gerisi on üç ay taksitle
Atın değiştirin düşünmeyin!
Sevdiğiniz saydığımız
Bütün sahne sanatçıları
Kapılarında çağırırken
Sizin bankanız
Sizin buz dolabınız
Sizin gazeteniz!*

*Reklam / dizi film
Reklam / dizi film
Haberler
Merakla dinlersin
Boşuna!
Boşalırsın*

*Yıkılır direklerin
Bu gece de umut yok sana!”⁷⁷⁷*

Öznenin televizyona karşı hissettiği yabancılaşmanın ve bu yabancılaşmadan dolayı televizyon nefretinin üç temel sebebi olduğu görülmektedir. İlki, kitle iletişim araçları insan ilişkilerini sekteye uğratmaktadır ve özellikle ev içindeki televizyon, aile bireylerinin birbiriyle iletişim kurmalarını engelleyen bir faktördür. İkincisi, kapitalist sistemin devamlılığı için tüketim kültürünün toplumda yaygınlaşmasına televizyon, reklamlar aracılığıyla hizmet etmektedir. Böylece televizyondaki reklamlar sayesinde tüketim daima canlı tutulmaktadır. Bu yüzden özne, televizyondan duyduğu “yüzde on ön ödeme, on üç ay taksitle, atın değiştirin” gibi ifadelerle, sürekli olarak metalar dünyasının baskısına maruz kaldığını söyler. Dahası popüler kültürün önemli sanatçıları da reklamlarda boy gösterip toplumu daima tüketime teşvik etmektedir. Son olarak özne, reklamlarla tüketimi sağlayan, dizi filmlerle de insanı gerçeklerden koparıp hayalî bir dünyaya tutsak eden televizyonun, en temel işlevi olan haber verme özelliğini de kaybedip içinin boşaltıldığını düşünmektedir.

Can Yücel ise “Kerevizyon” başlıklı şiirinin I ve II. kısımlarında, televizyona karşı olumsuz duygularını, alaycı bir dil kullanarak şöyle anlatır:

*“Fazıl Hüsnü, ‘Fora edin antenleri!’ demiş? Farfarası kendisindedir
Bizim Beykozlu Ays’ânım da durup durup ‘Kıyamet günü çattı demektir,
çocuklar,’ derdi
‘Damları kapladı mıydı istavrozlar.’
Bir de baktım geçen gün bir tesadüf
Mefaret’lerin Cihangir’deki apartimanın balkonundan
Çoktan kopmuş kıyamet!*

*Çok kereviz şey şu televizyon!
Bütün boyaları boyamış da sanki haspa
Tek eksigi renkli bir don!”⁷⁷⁸*

Alıntıda Fazıl Hüsnü’nün⁷⁷⁹ ifadesine atıfta bulunan özne, antenlerin takıldığı yerden çekip çıkarılması gerektiğini söyler. Hatta bu düşüncesini bir örnekle desteklemek için, Beykozlu Ays’ânımın görüşünden yararlanır. Çatılardaki/damlardaki

⁷⁷⁷ Necati Cumalı, “Tufandan Önce” (Tufandan Önce), *Kısmeti Kapalı Gençlik, Toplu Şiirler 2*, s. 240-241.

⁷⁷⁸ Can Yücel, “Kerevizyon”, *Rengâhenk*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 123.

⁷⁷⁹ Fazıl Hüsnü Dağlarca, “Fora edin antenleri” ile zekayı kullanmayı, akıl yoluyla çözüme ulaşmayı kastetmiş olabilir.

antenleri istavroza (haça) benzeten Ayşe'ânım, bunun kıyamet habercisi olduğunu savunur. İkinci alıntıda ise özne, televizyonu kerevize benzeterek olumsuzlar. Genellikle argoda aptal, budala manasında kullanılan kerevizle televizyonla arasında ilgi kuran özne, televizyonun insanları aptallaştıran bir makine olduğu vurgusunu yapar. Dolayısıyla öznenin asıl dikkat çekmek istediği, antenlerin (televizyonların) gittikçe yaygınlaşmasıyla insanların da aklen uyuşturulduğu ve hayatı/gerçekleri düşünmeye/sorgulamaya yabancılaştırılmalarıdır.

Osman Türkay'ın “Kıyamet Günü Bildirileri” başlıklı şiirinin III. kısmında ise, “*Hangi radyoyu, hangi televizyonu açsam/ Hep yalan hep reklam*”⁷⁸⁰ dizelerinde özne, insanın en temel haber alma aracı olan radyo ve televizyonun dürüst haber ve habercilik anlayışından uzaklaştığını söylemekte; radyo ve televizyonun yalnızca tüketime hizmet eden reklamların yer aldığı makinelere dönüştüğünü düşünmektedir.

Yılmaz Gruda ise “Bir Çürümüş Kent Belgeseli” başlıklı şiirinin 58. kısmında, televizyona karşı hissettiği nefreti sebepleriyle birlikte şöyle izah eder:

*“görüntü(ler)de
beyaz cam
en acımasız silahların
gün boyu radyasyon kusar
gözde yerlerinde evlerin
mümkün değildir ayrı düşmek
kan tutması gibi bir olgu
usul usul ölmek üzere
kimbilir kaç bininci kez
basılır düğmesine*

[...]

*bir bıçak gibi keser akışı
paralı askerleri kurulu düzenin
körüklük tüketimi
sömürü gücünü artırır
dayatır bir uzak göksaraylarda yazılan
yaşamları
dışına atar
ulusal kimliğin*

*ardından huriler görünür
sohbette, yaşamada/ ne gelirse akla
görünür mutlaka*

⁷⁸⁰ Osman Türkay, “Kıyamet Günü Bildirileri-III”, *Kıyamet Günü Gözlemcileri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1975, s. 38

*huriler uzun boylu, balık etli
sesi hâlâ buluşda
çıplaklıkları bir dirgen/bir dürtü
ya bir dosttan müdevver
bir akrabadan kartvizitli
ya da bir münevverden nevvare
akadça'dan çeviri
amerikanca'dan devirme
katlederler dilimizi”⁷⁸¹*

Özne, beyaz cam olarak adlandırdığı televizyonun insan canına kasteden en ölümcül silah olduğunu düşünmektedir. Çünkü her şeyden önce, her evin baş köşesinde yer alan televizyonun gün boyu (açık olduğu sürece) yaydığı radyoaktif ışınlar, insan sağlığı açısından tehdit oluşturmaktadır. Özne, televizyondaki yayınların (özellikle reklamların) kapitalist düzenin paralı askerleri olduğuna da dikkat çeker. Öyle ki televizyondaki diziler, filmler ve reklamlar aracılığıyla tüketime teşvik daima canlı tutulmakta; toplumsal kültüre yabancı ve millî değerlere yozlaştırıcı, gösteriş üzerine kurulu bir yaşam biçimi, yayınlar aracılığıyla bireylere empoze edilmektedir. Böylelikle insanlara kendi yaşamlarının kötü olduğunu düşündürüp ona sunulan/dayatılan aldatici hayatı arzulamaları ve ona ulaşmaya çalışmaları istenmektedir. Öznenin bir diğer itirazı da, millî ve manevi değerlerimize ters yabancı bir kültürünün yaşam tarzının (özellikle Amerikanvâri bir yaşam şekli) televizyon aracılığıyla topluma özendirilmesidir. Bunun için de daha çok kadın bedeni ve kadın cinselliği ön plâna çıkarılmakta ve kadın, bir cinsel meta olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla oyalayıcı ve aldatici olan televizyonun, insanı kendi yaşamının gerçekliğine yabancılaştırdığı; duyarsız, tembel ve tüketici yaptığı ortadadır.

Abdurrahim Karakoç ise “Baş Belası” başlıklı şiirinde, TRT’yi şöyle olumsuzlar:

*“Beş zararlı nesnenin mutlak dördü TRT
İnanç, ahlâk, kültüre zarar verdi TRT
Haçlı büyücülerle, taçlı fahişelerle
İşgal etti, evlere geldi girdi TRT”⁷⁸²*

Öznenin eleştirisinde, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu vardır. Çünkü özne, evlerimizi ele geçirmiş olan televizyon ve radyonun yaptığı yayınlarda dinî, ahlaki

⁷⁸¹ Yılmaz Gruda, “Bir Çürümüş Kent Belgeseli- 58. Kent. Evler. İç. Gündüz. Gece”, *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, Serander Yayınları, Trabzon, 2002, s.106-107.

⁷⁸² Abdurrahim Karakoç, “Baş Belası”, *Gökçekimi, Bütün Şiirleri-6*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018,s. 121.

ve manevi değerlerimize ciddi anlamda zarar veren içeriklerin olduğu görüşündedir. Batı kültürünü ve yaşamını toplumumuza empoze etmeye çalışan bu yayınlar, kültürel yozlaşmaya sebebiyet vermektedir.

Ataol Behramoğlu ise “İşte Bir Şiir”de, “*Birazdan televizyon sesi yükselir, hayatımızı karartmak ve/ zaptu rapt altına almak için*”⁷⁸³ dizeleriyle televizyonun, hem bağımlılık yarattığını, hem bireyin zamanını gasp ettiğini, hem de ailedeki bireylerin birbirleriyle iletişim kurmalarını engellediğini düşünmektedir.

Hüsetin Yurttaş ise “Uzunçalar” şiirinin “Bugün Bu gece” başlıklı 8. kısmında, televizyonu şu açıdan eleştirir:

*“televizyon
kavgayı ve ölümü önkoşul olarak getiren yaşamı
taşıyacaktır ekranlara
yine kahkahayı zorlayıp
acıyı gündemde tutarak”*⁷⁸⁴

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere televizyon, insan yaşamına dair gerçek kesitler sunmaktadır; ancak televizyonlarda her gün tanık olunan kavga, ölüm, şiddet, cinsellik gibi olaylara karşı bireyler zamanla duyarsızlaşmakta ve yaşanan hadiseleri gündelik yaşamın sıradan gerçekliği olarak kanıksamaktadırlar. Nitekim “Küçük Vatan” şiirinde, “*övuçle sunacak kadar taze/ kanlı görüntülerimiz var*”⁷⁸⁵ diyerek haber yayınına giriş yapan spikerin bu ironik söylemi üzerinden özne, televizyonda yayınlanan şiddet ve vahşet görüntüleri ne kadar kanlıysa insanların ilgisinin o denli arttığına dikkat çekmekte ve insanların sanki bir kurmaca izlercesine yaşanan kanlı olaylar karşısında yabancı ve duyarsız kalmalarını eleştirmektedir.

Hüseyin Peker’in “Televizyon” başlıklı şiirinde ise, “*Otobüs kuyruğundan yetişip evine varabilirse insan/ Yediği lokmaların arasında televizyon gümbürdüyor*” dizelerinde özne, gün boyu kentin karmaşasına ve gürültüsüne maruz kalan insanın, bir de evde televizyondan çıkan yüksek sese tahammül göstermek zorunda kalmasını anlatır; televizyonun gürültü kirliliğine sebep olduğunu söyler. Dahası “İyi ya da kötü bir yığın programla dolduruyor aklını” diyen özne, televizyonun hem insanda hastalık

⁷⁸³ Ataol Behramoğlu, “İşte Bir Şiir” (Ne Yağmur...Ne Şiirler...), *Bir Gün Mutlaka, Toplu Şiirler 1*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 155.

⁷⁸⁴ Hüseyin Yurttaş, “Uzunçalar-8. Bugün Bu Gece”, *Uzunçalar*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1979, s. 20.

⁷⁸⁵ Hüseyin Yurttaş, “Küçük Vatan”, *Sevgiden Ötesi Cehennem*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 49.

derecesinde bir bağımlılık yarattığına, hem de strese sebep olduğuna dikkat çeker. Bu bağımlılığı da, “*Gazete okuyan bile kalmadı, nerde kalmış kitap!*” sözleriyle eleştiren özne, televizyonun insandaki okuma alışkanlığını sekteye uğrattığını söyler.⁷⁸⁶

Arif Ay’ın “Cellât” başlıklı şiirinde ise, “*bütün evlerin oturma odalarında/ ışıklı bir giyotin var şimdi/ bütün lağımlar açıkta bayım*” dizelerinde özne, televizyonu ışıklı giyotin (cellât) olarak, yayın akışındaki programların her birini ise, lağım olarak olumsuzlar. Televizyonda “*her şey en ağır ilgisizliğiyle akıyor*” diyen özne, insanın televizyonda sürekli olarak görüp maruz kaldığı kötü olaylar karşısında duyarsızlaşmış ve tembelleşmiş olduğuna da dikkat çeker.⁷⁸⁷

Murathan Mungan ise “Uzaktan Kumanda” başlıklı şiirinde, “*televizyon kanallarıyla oksitlenmiş hayatların/ içinden geçiyoruz*”⁷⁸⁸ dizeleriyle, televizyondaki sahte yaşamları ve karakterleri örnek alıp gündelik yaşamlarını bu kandırmaca üstüne kuran insanların yaşamlarının, televizyonla oksitlendirildiğine/paslandırıldığına, yani çürütüldüğüne dikkat çeker ve televizyonun insanı hem kendine hem de gerçek yaşamına yabancılaştırdığını söyler.

Ahmet Erhan ise “Kahve” başlıklı şiirinde, “*yalancı ışıklı geveze/ akşam olunca/ ona bakarlar*”⁷⁸⁹ dizeleriyle, yalancı ve geveze olarak niteleyip olumsuzladığı televizyonun akşamları insanı esaret altına alan bir makine olduğunu söyler.

Enver Ercan ise “Güngenci”nde, “*televizyonda bir başka tele-tanrı/ güleryüzlü buyruklar yağdıran*”⁷⁹⁰ dizeleriyle, televizyondaki programları/reklamları insanın nasıl yaşaması, davranması ve tüketmesi gerektiğini buyuran/dikte eden tele tanrı/tanrılar olduğu için eleştirir.

Mehmet Yaşın’ın “Coca-Cola Coke” başlıklı şiirinde ise, “*Tv’yi açtım Hep Aynı radyoyu açtım Hep Aynı/ saat 19:00 haberlerini dinlemeye devam ediyorsunuz/ dünya ne korkunç*” dizelerinde özne, televizyondan izlediği ve radyodan duyduğu kötü

⁷⁸⁶ Hüseyin Peker, “Televizyon” (Aşklara Pişmanlık Verirse Bu Sarhoş), *Benden Sana Yamalı, Toplu Şiirler (1965-2010)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 69.

⁷⁸⁷ Arif Ay, “Cellât” (İmâ Kitabı), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.263.

⁷⁸⁸ Murathan Mungan, “Uzaktan Kumanda” (Metal), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 362.

⁷⁸⁹ Ahmet Erhan, “Kahve” (Yaşamın Ufuk Çizgisi/Akdeniz Lirikleri), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014,s. 174.

⁷⁹⁰ Enver Ercan, “Güngenci”, *Sürçüyor Zaman*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2014, s. 16.

haberler karşısında dünyanın gidişatından endişe duyduğunu ifade eder; ancak onu asıl şaşırtan, haberlerden hemen sonra, “*Coca-Cola Hayatın Gerçek Tadı*” sloganıyla verilen reklamdır.⁷⁹¹ Özne bu reklamlarla, kapitalist sistemin tüketim odaklı anlayışına aracı olan televizyonun/radyonun bencilliğine ve dünyada vuku bulan bunca korkunç hadiseyi hiçe saymasına tepki duyar.

Ali Asker Barut’un “Umut” başlıklı şiirinde ise, “*Umut diyorum gene de umut/ Televizyonsuz ev kalmasın, diyen/ Bir kampanyanın duvar afişine karşı*”⁷⁹² dizelerinde özne, her evin, dolayısıyla her yaşamın televizyonların boyunduruğu altına girdiğini söyleyen özne, televizyonsuz bir ev ve insan yaşamı için hâlâ geç olmadığını düşünmekte; insanı kendi yaşamına yabancılaştıran bu nesneden kurtuluş umudunun var olduğuna inanmaktadır.

2.3.5.3. Teknolojinin Yarattığı Canavar: Kitle İmha Silahları

Silahın tarihi bir nevi, insanın hayatta kalma savaşının tarihidir ve bu yüzden silah yapımı ve kullanımı, tarih boyunca kesintisiz bir biçimde devam etmiştir. Geçmişte balta, mızrak, ok, kılıç gibi basit silahlar imal eden insan, bilim ve teknolojiye paralel olarak bugün, silah sanayisinde, roketten füzeye, biyolojik ve kimyasal silahlardan bilgisayar kontrollü sistemli makinelere değin sayısız silah üretmektedir. Ancak, temelde devletlerin bekasını korumak ve askerî doktrinlerine hizmet etmek amacıyla üretilen her bir silah, kuşkusuz, tarih boyunca yaşanmış ve ileride yaşanacak olan insanlık vahşetlerinin de müsebbibidir.

Kitle imha silahları olarak da bilinen biyolojik, kimyasal ve nükleer silahların modern çağda yapılan savaşlarda üretilip kullanılması, unutulamayacak hadiselerle sebep olmuştur. Yok edici etkilerini sağlayan nükleer reaksiyonlara ve tasarımlarındaki ayrıntılara göre atom bombası, hidrojen bombası, fizyon bombası, füzyon bombası gibi isimler alan bu silahlarla, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında, dünyanın çeşitli yerlerinde toplu katliamlar gerçekleştirilmiştir.⁷⁹³ Dolayısıyla kendi eliyle teknolojik kıyım araçları yaratmış olan insanın, yine kendi eliyle, kendi türünü katletmek için bu canavarları

⁷⁹¹ Mehmet Yaşın, “Cola-Cola Coke” (Pathos), *Dokuz Şiir Kitabı, Toplu Şiirler (1975-2013)*, YKY, İstanbul, 2014, s.270-272.

⁷⁹² Ali Asker Barut, “Umut”, *Yağmurlu Leylak*, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 64.

⁷⁹³ Arif Bozbiyık vd., “Nükleer Silahlar: Üretimi ve Etkileri”, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 2010, C.10, S.10, s. 386.

kullanması, insanın hem kendi türüne hem de doğaya ne denli yabancılaşmış olduğunun da somut kanıtıdır.

Romano Guardini'ye göre, geçmişte bir kişi bir diğerini öldürdüğü zaman, işlediği eylemin tam ve kişisel olarak ne olduğunu idrak edebildiğini; ancak bugün teknoloji sayesinde, bir pilotun uzak mesafeden yüz binlerce insanı bir düğmeye basarak öldürme eyleminin, onda herhangi bir ruhsal etkiye sebep olmadığını söyler.⁷⁹⁴ Gerçekten de uzaktan bir kumandayla hakekete geçirilen füzeler, roketler, biyolojik ve kimyasal silahlar, dünden bugüne milyonlarca insanın can ve mal kaybına sebep olmuştur. Nitekim teknoloji, insanda ciddi bir duyarsızlığa yol açmış ve gerçekleştirdiği eylemin ne olduğuna ilişkin idrak yetisini köreltmıştır, demek mümkündür.

İşte silahların, özellikle kitle imha silahlarının savaşlarda kullanımıyla insanlık tarihine sürülen kara lekeler, şairlerin de şiirlerinde teknolojiye yabancılaşmaya ilişkin konunun örneklerini oluşturur. Öyle ki savaşlarda kullanılmış olan atom, nötron ve napalm gibi bombaların insanlık tarihinde açtıkları derin yaraların izleri, inceleme kapsamımızdaki şiir metinlerinde de yer alır. Bu doğrultuda öncelikle, genel olarak kitle imha silahlarına karşı hissedilen yabancılaşmayı, ardından sırasıyla atom, nötron ve napalm bombalarının sebep oldukları toplu ölümlerin şairlerde bıraktıkları hislerin şiirlere akislerini ele alacağız.

Konuya ilişkin ilk örneğimiz Bedri Rahmi Eyüboğlu'na aittir. Şair “Dikine Perdah” başlıklı şiirinde, doğanın karşısında kendi yapay doğasını meydana getiren insanın teknolojinin de yardımıyla neleri icat ettiğini şöyle dile getirir:

*“Uçak mesela
Senin gülün
Lokomotif senin gülün
Atom bombası senin gülün*

*Topları
Tüfekleri
Mitralyözleri icat eden
Alsın icadını kıçına soksun”⁷⁹⁵*

Özne, doğa nasıl ki bir güle can veriyorsa insanın da kendi yapay doğasına icatlarıyla hayat verdiğini söyler. Uçak, lokomotif gibi kendi yararına icat ettiklerinin

⁷⁹⁴ Fritz Pappenheim, *Modern İnsanın Yabancılaşması, Marx'a ve Tönnies'ye Dayalı Bir Yorum*, s. 32.

⁷⁹⁵ Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Dikine Perdah” (Bigüzel), *Dol Karabakır Dol, Bütün Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s.315.

yanında, atom bombası, top, tüfek, mitralyöz gibi ölümcül silahları da icat eden yine insandır. Özne, canlı yaşamına kasteden ve büyük vahşetlere sebep olan bu savaş araçlarını icat edenlere ise lanet okur.

Turgut Uyar'ın "Sözlük" başlıklı şiirinde ise, "*bağ budayanlar makas tutarken eldiven kullanıyorlar artık/ başka şeyler de var bombalarla kötü silahlarla ilgili*"⁷⁹⁶ dizelerinde özne, budama sırasında ellerin zarar görmesini (ellerin kirlenmesini) engellemek için nasıl eldiven kullanılıyorsa, bulunduğu yerden bir düğmeye basarak kitle imha silahlarını ateşleyip binlerce insanın öldürmenin de, elleri kirlenmeden (elleri kana bulamadan) gerçekleştirildiğini söyler. Burada özne, insanın hem doğaya hem de kendi türüne yabancılaşmış olduğuna dikkat çeker.

Refik Durbaş ise "Şiir Haklıdır, Şair De..." başlıklı şiirinde, televizyon ve gazeteler aracılığıyla her gün tanık olmak zorunda kaldığı insanlık vahşetinden şöyle yakınır:

*"Televizyonun kumandasını kırdım
birinci sayfalarını da yırttım bütün gazetelerin*

Savaşa tanık olmak istemiyorum

*Göklerin yüzü yıldızların ışığıyla donatılmışken
kara karanlığın koynundayken yerlerin yüzü
napalm ve öfke, atom ve kin, ölüm ve bomba
yeryüzü ve gökyüzüne yağarken televizyon ekranlarından
"Sevgili seyircisi" olmak istemiyorum televizyonların*

Naklen yayında canlı bomba olmak istemiyorum"⁷⁹⁷

Alıntıda öznenin televizyon kumandasını kırıp gazetelerin manşetlerin yer aldığı birinci sayfaları yırtıp atmasının sebebi, savaş haberleridir. Çünkü insanlar her gün öfke ve nefretleriyle yeryüzünü cehenneme çevirmekte; teknolojinin ürünü olan napalm, atom gibi nükleer silahlarla toplu katliamlara sebep olmaktadır. Özne, televizyonlarda da naklen yayınlanan bu saldırı anlarını görmeye bile tahammül edememektedir. İnsanların birbirlerini hiç acımadan, zalimce yok etmeleri, insanın insana ne derece yabancılaşmış olduğunun da bir göstergesidir.

⁷⁹⁶ Turgut Uyar, "Sözlük" (Toplandılar), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 414.

⁷⁹⁷ Refik Durbaş, "Şiir Haklıdır...Şair De..." (Rüya Tabirleri), *Menzil, Toplu Şiirler II*, İslık Yayınları, İstanbul, 2016, s. 390.

Nurettin Durman ise “Beğen Beğen Al” başlıklı şiirinde, uygarlıkla birlikte hızla gelişen kitle imha silahlarının korkunçluğuna duyduğu yabancılaşmayı, Halepçe katliamına sebep olan Helyum üzerinden şöyle örnekler:

*“Bu teknoloji harika. Tahribatı mükemmel
Telefatı müthiş. Ölüm oranı yüksek
İsabeti tam. Üstelik sudan ucuz.*

*Çocuklar mesela kızlar kadınlar
Çiçek çiçek. Bindallı elbiseler içinde
Ürünün adı çağdaş olmalı bayım
Helyum gibi mesela
Halepçe’de.
Ama olsun. Ulu orta sere serpe
Çoluk çocuk
Genç ihtiyar
Eşiklerde caddelerde her yerde.
Bedenlerinde hiç darp izi olmamış
temiz ölülerdir bunlar.
Beğen beğen al.”⁷⁹⁸*

Alıntıda öznenin bahsettiği, Halepçe’de beş bine yakın masum ve sivil insanın ölümüne sebep olan, teknoloji sayesinde üretilmiş bir kitle imha silahı olan helyum bombasının yaratmış olduğu katliamdır. Özne, tahribatının mükemmel, telefatını müthiş, öldürme oranını yüksek ve isabetinin tam olduğunu ironik bir biçimde belirttiği bu sudan ucuz teknolojik ürünün yaygın bir biçimde kullanılacağından ise korku ve endişe duymaktadır.

Hüseyin Yurttaş ise “Kent Artığı” başlıklı şiirinin 3. kısmında, “hiç bir atom/ hiçbir nötron”un “yürekler tomurcuğu sevgiyi” yok edemeyeceğini söyler. Şairin bunca bombaya, bunca dökülen kana ve vahşete rağmen öfkenin değil sevginin kazanacağına dair inancı tamdır.⁷⁹⁹

Cahit Koytak ise “Gazze Risalesi” başlıklı uzun şiirinin VI. kısmında, tarih boyunca insanın silahların kölesi durumuna gelişine duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

*“öldürme sanatında yarışı,
bu ilkel tarih yazma tarzını
tarihe gömmek, hızla,
ve insanın önce zihnini silahlı kavramlardan,
silahlı kuramlardan,*

⁷⁹⁸ Nurettin Durman, *Savrulan*, Denge Yayınları, İstanbul, 1993, s. 56-57.

⁷⁹⁹ Hüseyin Yurttaş, “Kent Artığı-3”, *Uzunçalar*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1979, s. 29.

*sonra da çevresini silahtan
silahlı kurumlardan
arındırmak olmaz mı,
en insanca
ve uygarca savunma?*

*ve bu karşı-yarışa
zorlamak
dostu da, düşmanı da!”⁸⁰⁰*

Yukarıdaki alıntıda özne, insanca ve uygarca yaşamının tek yolunun, öldürme sanatında yarış olarak nitelediği ve ilkel tarih yazma tarzı olduğunu söylediği savaşı hızla tarihe gömmek için, insanları, kuramları, dostu, düşmanı, yani dünyayı silahlardan arındırmak olduğunu söyler.

Ömer Erdem’in “Âdemin Özür Dileyişi” başlıklı şiirinde ise, “*üç silahtan özür diliyorum/ ok, tüfek ve atomdan*”⁸⁰¹ dizelerinde özne (Hz. Âdem), ok, tüfek ve atomun (bombanın) icat edilmesini değil, bunlarla dünyaya ölüm ve yıkım getirilmesini eleştirir ve bu vahşeti yapanlar adına, kendisi insanlıktan özür diler.

Konuyla ilgili diğer örneklerse atom bombasıyla ilgilidir. Amerikan uçaklarının 6 Ağustos 1945’te Hiroşima’ya ve 9 Ağustos’ta Nagazaki’ye attığı ve her iki şehirde de yüz binlerce insanın ölümüne, binlerce insanın yaralanmasına ve tabiattaki diğer canlıların da yok olmasına sebep olan bu insanlık dışı olayı, şairlerin büyük bir üzüntü ve öfkeyle şiirlerinde işledikleri görülmektedir.

Konuya dair ilk örnekler Nâzım Hikmet’e aittir. Şairin atom bombasının neden olduğu faciayı, çocuklar üzerinden anlatmayı tercih ettiği görülür. Şair “Kız Çocuğu”nda, “*Hiroşima’da öleli/ oluyor bir on yıl kadar*” dediği yedi yaşındaki bir kız çocuğunun, hep o yaşta kalacağını, “*büyümez ölü çocuklar*” dizesiyle dile getirir.⁸⁰² “Umut”ta ise şair, Hiroşima’ya atılan atom bombasının yarattığı dehşeti yine çocuklar üzerinden şöyle anlatır.

*“ve güneş doğarken ölür bir çocuk,
bir Japon çocuğu Hiroşima’da,
on iki yaşında ve numaralı
ve ne boğmacadan, ne menenjitlen
ölür bin dokuz yüz elli sekizde.
Ölür bir Japoncuk Hiroşima’da*

⁸⁰⁰ Cahit Koytak, *Gazze Risalesi-VI*, *Gazze Risalesi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2009, s. 29.

⁸⁰¹ Ömer Erdem, “Âdemin Özür Dileyişi”, *Kör*, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 5.

⁸⁰² Nâzım Hikmet Ran, “Kız Çocuğu” (Yenş Şiirler), *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2014, s. 1581.

*dokuz yüz kırk beşte doğduğu için.*⁸⁰³

Özne, Japon çocuklarının, 1958’de dünyadaki binlerce çocuğun ölümüne sebep olan boğmaca ve menenjit gibi hastalıklardan değil, 1945 yılında, Hiroşima’ya atılan insan yapımı bir bombayla katledildiğini söyler. “Neyi Bildirir Sayılar” başlıklı şiirinde ise, atomlu atomsuz silahlanma yarışında, devletlerin yılda 120 milyar dolar harcadığına dikkat çeken şair, bunca silahlanmayla “*yarısı bütün toprakların yarısı bütün/ ağaçların balıkların bütün yağmurların ve ana rahmine/ düşenlerin en azdan yarısı ölüme hazır*” olduğunu söyleyerek eleştirir.⁸⁰⁴

Fazıl Hüsnü Dağlarca ise “Bura Hiroşima’dır” başlıklı şiirinde, Hiroşima’da yaşanan elim hadiseyi satırlara şöyle yansıtır:

*“Sarı bir ışıkla
Yeşil bir ışıkla
Kara bir ışıkla, sessiz,
Uçtu gövdeleri 245 bin kişinin.*

*90 bin yapıdan 62 bini artık masal,
Ötesi bir baca, bir duvar, bir direk.
Yalnız beş yapı ayakta
Ta içi kavruldu 245 bin kişinin.*

*Bura Hiroşima'dır, bu ilk atom bombasıdır,
Resmi çıktı
Kulelerin, atlarını kamçılaman arabacının, taşa toprağa,
Çınladı canı 245 bin kişinin.*⁸⁰⁵

Özne, ilk atom bombasının Hiroşima’ya atıldığını, 245 bin kişinin patlama sonucunda yaşamını yitirdiğini ve bombanın 90 bin yapıdan 62 binini yok ettiğini, geriye kalanların ise baca, duvar ve direktten ibaret olduğunu söyler. Yaşanan bu hadisenin tarihteki en büyük toplu katliamlardan biri olduğuna dikkat çeken öznenin, insanlık adına büyük bir üzüntü duyduğu açıktır.

Oktay Rifat’ın “Ben Maksada Bakarım” başlıklı şiirinde ise, “*Salla gitsin atom bombasını/ Mister Fıfış/ İnsan dediğin nedir/ Abur cubur*”⁸⁰⁶ dizelerinde özne, bir atom bombasıyla Hiroşima ve Nagazaki’de ölümlere sebep olan Amerika’nın bu insanlık dışı

⁸⁰³ Nâzım Hikmet Ran, “Umut”, (Yeni Şiirler), *Bütün Şiirleri*, s. 1635.

⁸⁰⁴ Nâzım Hikmet Ran, “Neyi Bildirir Sayılar” (Son Şiirleri), *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2014, s. 1825.

⁸⁰⁵ Fazıl Hüsnü Dağlarca, “Bura Hiroşima’dır” (Hiroşima), *Bütün Şiirleri 2*, YKY, İstanbul, 2010, s. 65.

⁸⁰⁶ Oktay Rifat, “Ben Maksada Bakarım” (Karga İle Tilki), *Bütün Şiirleri I*, YKY, İstanbul, 2018, s.174.

eylemine, insanın en temel hakkı olan yaşama hakkının elinden alınmasının en vahşi örneği olarak görür.

Melih Cevdet Anday ise “Hiroşima” başlıklı şiirinde, Hiroşima’da yaşanan trajediyi şöyle dile getirir:

*“Büyükbabam, babam, ben
Küçük oğlan, kız, damat...
Gelişimiz teker tekerdi
Gidişimiz cümbür cemaat.”⁸⁰⁷*

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, dünyaya gözlerini farklı tarihlerde açmış bir ailenin dört ferdi (büyükbaba, baba, oğul/kız, torun), atom bombasıyla aynı gün aynı saatte katledilmişlerdir.

Ceyhun Atuf Kansu ise “Hiroşima 8.15” başlıklı şiirinde, 1945 yılında, saat 8.15’te, Hiroşima semalarında beliren üç Amerikan bombardıman uçağı olan U.S.A.Air Force B28’in nelere sebep olduğunu şöyle anlatır:

*“İşbaşı etmişti Hiroşima.
Saat Hiroşima ’da tam 8.15’ di.
İnce Japon estampları kadar güzel gökte
Üç Amerikan bombardıman uçağı
U.S.A Air Force...B 28*

[...]

*Kırk beş saniyede oldu her şey
8.15’de Hiroşima vardı
Hiroşima yaşıyordu
Saniyelerin çiçek soluğunda
Saat 8.16 olduğunda
Yoktu Hiroşima,
Yangından öte bir şey
1.000.000 santigrad ısı
Bir dev mantardı ölüm ormanı üzerinde
Alıp götürmüştü yüzyılların getirdiği günü.”⁸⁰⁸*

Özne, Amerika’ya ait üç savaş uçağının Hiroşima üzerine bıraktığı atom bombasının, kırk beş saniye gibi kısa bir sürede, tüm canlı yaşamını nasıl yok ettiğini anlatmaktadır.

⁸⁰⁷ Melih Cevdet Anday, “Hiroşima” (Yanyana), *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2016, s.119.

⁸⁰⁸ Ceyhun Atuf Kansu, “Hiroşima 8.15” (Buğday Kadın Gül ve Gökyüzü), *Tüm Şiirleri -2*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, tarih yok, s. 519-521.

Arif Damar'ın "Onarıırken Kendini" başlıklı şiirinde ise, "*Hiroşima ve Nagazaki/ İki kent değildir ki/ iki yazıt*" diyen özne, bu iki kentin sonsuza ve akla kazanmış iki ibretlik yazıt olduğunu belirtir. Özne orada yaşananın, insanın uykularını kaçırarak bir çılgınlık olduğunu, bu çılgınlığın da "*kendi çılgınlığımız*" olduğuna dikkat çeker.⁸⁰⁹

Ümit Yaşar Oğuzca'nın "Hiroşima" başlıklı şiirinde ise, Hiroşima'da yaşananlar, bir tanığın dilinden anlatılır. Hiroşimalı Yamamura o gün, önce bir bulutun yerden göğe yükselişine tanık olur, ardından da gördüklerini şöyle dile getirir:

*"Pirinç tarlasında kadınlar öldü
Memede çocuklar öldü
Çiçekler öldü
Kuşlar öldü
Ve sevgilim Sanuki öldü
Sanuki'yi seviyordum
Sanuki öldü
Sanuki öldü*

*Ateşten top kayboldu göklerde
Ardından
Bir çölün sessizliği çöktü şehre
Bulutlar gitti
Renkler gitti
Sesler gitti
Gülerken ölmüştü babam
Anam Chiyo-Ni ağlıyordu
Ve kız kardeşim Shirara
Ah Shirara
O da saçlarını tararken öldü
Shirara, ah Shirara
Aynada unuttu gençliğini*

*Ve ben Yamamura
Bizim sokaktan bir ben sağ kaldım
Bizim sokağın ağaçları da öldü*

*Ve ben Yamamura
17 yıl geçti aradan
Hala yaşıyorum
Ağaçları, çiçekleri görmeden*

*Ben Yamamura
Kör ve sağır*

⁸⁰⁹ Arif Damar, "Onarıırken Kendini" (Onarıırken Kendini), *Kitaplar Kitabı*, Toplu Şiirler, Gendaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 435-438.

*Çoktan öldüm
Kimse farkında değil*⁸¹⁰

Atılan bombanın etkisiyle Hiroşima’da hayatın durduğunu, tüm canlı yaşamın bir anda son bulduğunu ve babasını, annesini, kardeşini ve sevdiğini bu katliamda yitirdiğini belirten özne, kendisinin de görme ve işitme duyularını kaybettiğini söyler. Aradan geçen on yedi yıla rağmen bu katliamın acısını hâlâ içinde taşıdığını söyleyen özne, kendini yaşayan bir ölü olarak niteler.

Mehmet Başaran’ın “Acının Tarihi” başlıklı şiirinde, “*Hiroşima’ya ve Nagazaki’ye/ Atarken atom bombasını/ Gözünü bile kırpmadı*”⁸¹¹ dizelerinde özne, Amerikalı pilotların bu insanlık vahşetini acımsızca nasıl gerçekleştirmiş olduklarını, aklının hâlâ almadığını dile getirir.

Hasan Hüseyin Korkmazgil’in “Hiroşima” başlıklı şiirinde ise, “*ben hiç bitmeyen çığlık/ aynalar paramparça kiyoy/ aynalar hiroşima*”⁸¹² dizelerinde özne, Hiroşima’da yaşanan trajedinin insan ruhunda açılmış ve asla kapanmayacak bir yara, kulaklarda ise sonsuza kadar duyulacak bir çığlık olduğunu söyler.

Ali Yüce ise “Gazi Hiroşima” başlıklı şiirinde, “*Kulak yanık göz yanık/ Dil yaralı söz yanık*” dizeleriyle, Hiroşima’nın insanlık tarihinde asla kapanmayacak ve unutulmayacak bir yanık izine sebep olduğunu dile getirir.⁸¹³

Türkan İldeniz de “Hiroşima Pişmanı” başlıklı şiirinde, Albert Einstein’ın pişmanlığına şöyle yer verir:

*“Ben Albert Einstein, atom bilgini
Hiroşima’dan yükselen çığlıklar benim.
Çürüdü beynim, çürüdü etlerim gerçi,
Toprak eritti bedenimi ama
Kemiklerimde rahat yok, suçum ulu.
Ben atom bilgini Albert Einstein,
Bıkmadan lanetlerim kendimi ve bulgumu.”*⁸¹⁴

⁸¹⁰ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Hiroşima” (Çalkalanış), *Şiir Denizi 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s. 612-613.

⁸¹¹ Mehmet Başaran, “Acının Tarihi”, *Pir Sultan Ölü Ölü Dirilir*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2002, s. 24.

⁸¹² Hasan Hüseyin Korkmazgil, “Hiroşima”, *Temmuz Bildirisi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 22.

⁸¹³ Ali Yüce, “Gazi Hiroşima”, *Şiir Tufanı*, Üçbilek Matbaası, Ankara, 1989, s. 90.

⁸¹⁴ Türkan İldeniz, “Hiroşima Pişmanı”, *Havva Çıkmazı*, Ece Yayınları, İstanbul, 1967, s. 10.

Özne, teorik fizikçi ve matematikçi olan Albert Einstein'dır. Özne, atomla ilgili teoriler geliştirip çalışmalara kaynaklık ettiği için Hiroşima'da yaşanan vahşetten kendini sorumlu tutmaktadır. Bu yüzden mezarında huzuru bulamadığını söyleyen özne, kendini ve teorilerini, bu insanlık vahşetine sebep olduğu için sürekli lanetlediğini söyler.

Hüseyin Yurttaş ise “Hiroşima’ya Ellinci Yılda Ağıt” başlıklı şiirinde, Hiroşima’da yaşananların unutulmaması gerektiğini şöyle dile getirir:

*“tarih düş
kanın görünmediği
katran karasına bürünen gök
6 ağustos 1945, saat 8.15,
karişan atmosfer, alev kazanı şehrin üstü
yoğolan insan, zifîrzindan buharlaşp eriyen”⁸¹⁵*

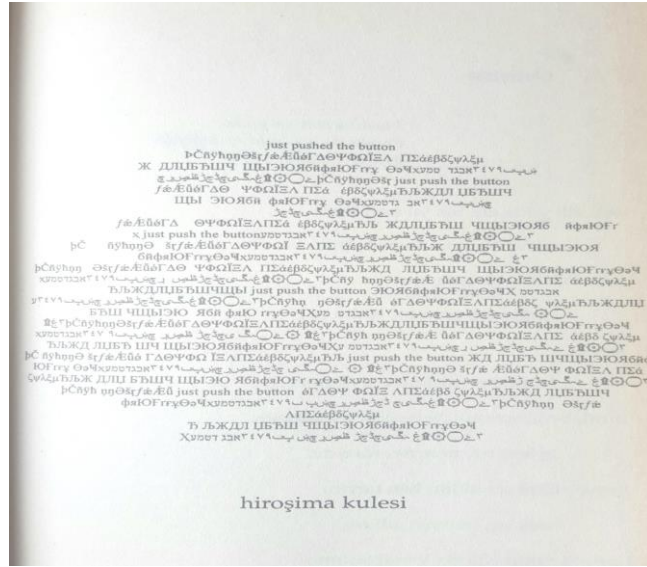
Özne, 6 Ağustos 1945, saat 8.15'te yukarıdan atılan atom bombasıyla alev topuna dönen şehirde, insanların kanının bile akmadan buharlaşp yok olduğunu söyler. Özne, yerin, göğün ve insanlığın karanlığa gömüldüğü 6 Ağustos'un asla unutulmayacak bir tarih olduğunun altını çizer. Öyle ki şiirin 2. kısmında özne, bu bombanın “*bütün dinleri aşan/ yaradılışa nispet/ yaradana isyan*” olduğunu söylemeden edemez.⁸¹⁶

Tarık Günersel ise “Hiroşima Kulesi” başlıklı şiirinde, görsel şiirin imkânlarından yararlanarak yaşanan insanlık dışı olayı şöyle ifade eder:

⁸¹⁵ Hüseyin Yurttaş, “Hiroşima’ya Ellinci Yılda Ağıt”, *Yirminci Yüzyıl Ağıtları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 83.

⁸¹⁶ Hüseyin Yurttaş, “Hiroşima’ya Ellinci Yılda Ağıt”, *Yirminci Yüzyıl Ağıtları*, s. 84.

Yukarıdaki görselde, “just pushed the button”la, yani “sadece tek bir düğmeye basıldı” ifadesiyle, Hiroşima’da yaşanan insanlık dışı olayın, teknoloji sayesinde, tek bir tuşla, bir anda gerçekleştirildiğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca görseldeki şekle dikkatle bakıldığında, Hiroşima’daki patlama esnasında, yerden göğe yükselen toz ve ateş bulutunu da andırdığı söylenebilir. Dahası şair, atom bombasının yaratmış olduğu bu toplu katliamın yalnızca Hiroşima’yla sınırlı kalmayacağını, “just push the button” “sadece tek bir düğmeye bas” ifadesiyle yineler ve şair, insanın bu acımasızlığının ve zalimliğinin devam ettiği sürece, ileride, dil, din ve ırk gözetmeksizin tüm insanlığın bir düğmeyle ateşlenen atomla yok edilebileceğini, semboller, işaretler ve çeşitli alfabelerin harfleriyle dile getirmektedir.

Konuyla ilgili diğer örnekler ise nötron bombası üzerinden işlenir. Nükleer bir silah olan nötron bombası, füzyon yangını sonucu oluşan nötron yangınının silahın içinde absorbe edilmeyip serbest bırakılmasıyla oluşturulur ve yok edici mekanizmanın temel prensibi, yüksek enerjili nötronların yoğun olarak yanmasıdır.⁸¹⁸ Nötron parçaları canlı bir hücreyle karşılaşınca kuvvetli bir reaksiyona girer ve canlı hücreleri kısa sürede parçalayıp yok ederler. İşte bilim ve teknolojinin yardımıyla meydana getirilmiş bu ölümcül silah, şairlerin korku ve nefretle bahsettikleri bir kıyım aracıdır.

⁸¹⁷ Tarık Günersel, “Hiroşima Kulesi”, (Zaman Denen Oyuncak (Mozaik) X+1), İzler, *Toplu Şiirler (1966-2006)*, YKY, İstanbul, 2006, s.207.

⁸¹⁸ Arif Bozbıyık vd., “Nükleer Silahlar: Üretimi ve Etkileri”, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 2010, C.10, S.10, s. 387.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya aittir. Şair “Nötron Bombası” başlıklı şiirinde bu korkutucu silahı ve etkilerini şöyle anlatır:

*“Yalnız canlılara yönelik
Nötron bombalarıyla yak beni
Gir hemen evime
Artık senindir biraz bile bozulmamış
Bu masa bu çiçek bu yorgan
Bu kışlık buğday*

*İğrenç buluşunla övünme de
Hadi öldür beni çabucak
Unutma içerde biri daha var
Çöktüremeyeceğin susturamayacağın
Yok edemeyeceğin biri
Benim barış sevgim”⁸¹⁹*

Özne, öncelikle nötron bombasının ölümcül etkisinden söz etmektedir. Buna göre nötron bombası, içeriğindeki nötronlar sayesinde yalnızca canlı hücrelerini yok etmektedir. Dolayısıyla ev, masa, yorgan, çiçek, buğday gibi nesnelere nötron bombasının zararlarından etkilenmemektedir. Özne, bu akılalmaz silahı iğrenç bir icat olarak niteler ve hiçbir bombanın kendi içindeki barış ve sevgi duygusunu öldüremeyeceğini belirtir.

Ataol Behramoğlu ise “Nötron” başlıklı şiirinde, nötron bombasının etkisini şöyle anlatır:

*“Ne varsa canlı olan
Yatıyor kıpırtısız
Saatler tıkırdıyor
Yürekler tıkırtısız*

*Güngörmüş güneş bile
Ürktü bu görüntüden
Çekti ışınlarını”⁸²⁰*

Özne, canlı olan her şeyi yok etme gücüne sahip olan nötron bombasının, cansız nesnelere zarar vermediğini söyler. Özne canlı yaşamına kasteden bu insanlık dışı, bu vahim icat karşısında güneşin bile ürkeceğini belirtir.

⁸¹⁹ Fazıl Hüsnü Dağlarca, “Nötron Bombası” (Nötron Bombası), *Bütün Şiirleri 2*, YKY, İstanbul, 2010, s. 1019.

⁸²⁰ Ataol Behramoğlu, “Nötron” (Bebeklerin Ulusu Yok), *Kızıma Mektuplar, Toplu Şiirler 3*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 234.

Hüseyin Yurttaş da “Nötronu Bulan Adama Mektup” başlıklı şiirinin 2. kısmında, 1958’de icat ettiği bombayı inatla savunan Fizikçi Samuel Cohen’i, halklara ölümler biçen adam olarak niteleyip ona şunları söyler:

*“ey halklara ölümler biçen adam
irkiliyor nötron sanrılarıyla dünya
gözleri hüznün çiçeklerine dönüşüyor çocukların*

*/bir an gökte o çelik kuş uçacak diyorlar
sonra ölüm bayrak açacak diyorlar
o an koca bir kent kefenlenecek
sessizce uzanıp öylece kalacak diyorlar*

*dallarda ötücüklele yaşamı kutsayan kuşlar
nice tufanla kökü kurumamış börtü böcek
ve yaşamı ve dünyayı sevgiyle bölüşecek
onca yaratık, onca insan*

//ÖLECEK!

diyorlar/’⁸²¹

Özne, nötron bombasının icat edildiğini öğrenen insanların, büyük bir panik yaşadıklarını ve yaşanacaklardan korku ve endişe duyduklarını dile getirir. Çünkü bu ölümcül silahın herhangi bir savaşta herhangi bir yerde kullanılması, oradaki tüm canlıların bir anda dünya üzerinden silinmesi demektir. Özne, nötron bombasını icat edeni, yaşanacak bir hadisenin tek sorumlusu olarak göstermektedir.

İsmail Uyaroğlu ise “Yaşasın Nötron” başlıklı şiirinde, nötron bombasını ve kullanıldığı takdirde vereceği zararları ironik bir dille şöyle anlatır:

*“Evet, bütün barbar bombaların
Pabucu dama atıldı
Uygar bir bomba bulundu çünkü:
Nötron
Öyle kibar bir bomba ki bu
Yok etmiyor hiçbir şeyi
İnsanlar hariç*

*Saygısı var yani apartmanlara
Taşa, demire, oduna
Bir de uzaydan gelecek konuklara
Öyle ya Eyfel yıkıldı diyelim
Nerden bakacaklar Paris’e
Uzaydan gelenler sonra*

[...]

⁸²¹ Hüseyin Yurttaş, “Nötronu Bulan Adama Mektup-2”, *Gecede Kanat Sesleri*, Yazko, İstanbul, 1984, s. 62.

*Bir kapitalist kadar pinti ama
 Çocukların oyuncaklarını
 Yakamayacak kadar da naif öte yandan
 Heykelleri korumayı bilecek kadar düşünceli
 Ve tabloları yok edemeyecek kadar da duyarlı
 Yalnız ufak bir kusuru
 Var bu bombanın
 Oyuncağını bırakıyor, çocuğu götürüyor
 O kadar olacak artık, hoş görün
 Neye yarar yoksa
 Bunca teknik gelişme
 Bir çocuğu bile
 Öldüremedikten sonra⁸²²*

Özne, teknolojinin yardımıyla icat edilmiş tüm bombalar arasında en korkuncunun nötron bombası olduğunu söyler. Özne cansız olan hiçbir şeye etkilemeyecek olan bu bombanın, canlı her şeyi bir anda yok edeceğine dikkat çeker. Özneye göre en ilginç olansa, insanın tarih boyunca meydana getirdiği maddi kültür unsurlarına (mimarî yapılar, oyuncaklar, heykeller, tablolar vb.) hiçbir zarar vermeyecek olan nötron bombasının, kendi yaratıcısı olan insanı (ve diğer canlıları) hiç acımadan öldürecek olmasıdır. Bu da, insanın kendi eliyle yaratmış olduğu teknolojik canavarın sonunda yaratıcısını (insanı) yok etmesinin en dikkat çekici örneğidir.

Müslim Çelik ise “Nötron Bombası” başlıklı şiirinde, nötron bombasını şöyle tarif eder:

*“Bir dikilişte içer
 şişenin dibini getirir
 (maraba sütü emer gibi)*

*Bir hiç uğruna yere
 yere getirir dizleri
 savaş geceleri tıpkı
 yok oluşumuzdaki gözleri*

*Nötron bombası:
 Güle diken
 toprağa azot!”⁸²³*

Yukarıdaki alıntıda nötron bombasını, köylünün/işçinin emeğini son damlasına kadar sömüren bir ağaya; bir hiç uğruna, insanların diz çöktürülüp kurşuna dizilmesine

⁸²² İsmail Uyaroğlu, “Yaşasın Nötron” (Yakında), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.310-311.

⁸²³ Müslim Çelik, “Nötron Bombası”, *Peryaşan*, Artshop Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 19.

neden olan bir savaşa benzeterek olumsuzlayan özne, nötron bombasıyla yok edilecek insanlardan arta kalanın organik bir gübre olacağını, bunun da güle diken, toprağa ise azot olarak geri döneceğini söyler.

Nükleer silahlarla ilgili son örneklerimiz ise napalm bombasıyla ilgilidir. İçeriğinde başta napalm maddesi olmak üzere birbirinden farklı çok sayıda yanıcı sıvılardan meydana getirilmiş ve patlamasıyla birlikte son derece yakıcı, kavurucu ve boğucu özellikleri olan napalm bombası, en tehlikeli ve en korkunç kitle imha silahlarından birisidir. İlk defa Tinian Savaşları'nda ve ardından Vietnam Savaşı'nda etkin olarak kullanılmış olan napalm bombası, sayısız katliamın da aktörüdür. İşte teknolojik sıçramayla icat edilmiş olan dehşetengiz silah ve onun insanlık tarihinde bıraktığı izler, şairlerin de şiirlerine konu olmuştur.

Konuya ait ilk örneklerimiz Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya aittir. Şair, “Sanık Ayağa Kalk”, “Vietnam Savaşımız”, “Vietnam Körü” adlı şiir kitaplarında, modern çağda yapılan savaşlarda, insanlık vahşetinin tek aktörü olduğunu düşündüğü Amerika'yı eleştirir ve özellikle Vietnam'da iki milyon kişiyi sakat bırakan gazın sorumlusu olarak Amerika'yı gösterir. “Napalm Bombası”nda, “*Ölümün Amerika'dan gelen anasıdır/ Yalnız 1962'de 15.000'den çok atıldı başımıza/ Çoban ateşlerini bile yaktı karanlığın haykırışında*”⁸²⁴ dizelerinde özne, napalm bombasının Amerika'nın ürettiği bir ölüm aracı olduğu ve sadece 1962'de 15.000'den fazla napalm bombasının savaşlarda kullanıldığına dikkat çeker.

Dağlarca “Vietnam Savaşımız” başlıklı şiir kitabında yalnızca napalm bombasına yer vermez. Şair, “Fosfor Bombası” başlıklı şiirinde, İkinci Dünya Savaşı'nda kullanımının yasaklandığını söylediği fosfor bombasının “*Kara Vietnam'da açılan ak yara*”ya sebep olduğunu ekler.⁸²⁵ Ayrıca “Jilet Bombası” başlıklı şiirinde, “*Her bombada on bin çelik mızrakçık vardır,/ Hepsinde de birer minik pervane,/ 350 metre içinde durmaz bir yere sapanmadan*” dizeleriyle anlattığı jilet bombasının yine Vietnam'ı kan gölüne çevirdiğini söyler ve Vatikan'da oturan Papa'dan hesap sorar.⁸²⁶

⁸²⁴ Fazıl Hüsnü Dağlarca, “Napalm Bombası” (Vietnam Savaşımız), *Bütün Şiirleri 1*, YKY, İstanbul, 2008, s. 1602.

⁸²⁵ Fazıl Hüsnü Dağlarca, “Fosfor Bombası” (Vietnam Savaşımız), *Bütün Şiirleri 1*, s. 1605.

⁸²⁶ Fazıl Hüsnü Dağlarca, “Jilet Bombası” (Vietnam Savaşımız), *Bütün Şiirleri 1*, s. 1607.

Suat Taşer'in "Hayret Bey'in Serüveni" başlıklı uzun şiirinin "Hayret Bey Evreni Yaratıyor" alt başlığında ise, "Yaşamak haklarıydı ölülerin/ ve sevmek napalm bombasında kavrulan bebeklerin/ tüysüz başları ile süt kokan minik elleri"⁸²⁷ dizelerinde özne, napalm bombasıyla yaşamını yitirmiş binlerce çocuk ve bebeğin en temel hakkı olan yaşama haklarının ellerinden alındığı için, büyük üzüntü duymaktadır.

Şinasi Özdenoğlu ise "Sustur Silâhları Amerika" başlıklı şiirinde, Vietnam Savaşı'nı ve bu savaşta kullanılan napalm bombalarının katlettiği binlerce insanın ölümünden tüm insanlığı şöyle sorumlu tutar:

*"Napalm bombaları beynimi vuruyor
Ankara'da Atatürk Bulvarı'nda
Bağlamışlar beni bir tankın ardına
Sürüklenen yerde ben değilim
Sensin, ey insanlık!*

*Yum o görmeyen gözlerini ey insanlık
Bakmaya bile hakkın yok artık!"⁸²⁸*

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Vietnam'dan kilometrelerce uzakta olan Ankara'da bulunan özne, orada yaşanan insanlık dışı katliamın acısını tüm yüreğinde hissetmektedir. Napalm bombalarıyla öldürülen insanlarla aslında insanlığın katledildiğini düşünen özne, yaşanan bu vahşete seyirci kalan tüm insanların bu kıyımından sorumlu olduğunu ve utanç duymaları gerektiğini söyler.

Sabri Altınel'in "Gecede" başlıklı şiirinde ise, "Karanlığın dişleri onlar/ Yüzleri yok gövdeler/ Dönüp duruyor çağımızda" dizelerinde bahsettiği, Vietnam'da kullanılan napalm bombalarıdır.⁸²⁹

Erdoğan Alkan'ın "X/Eller" başlıklı şiirinde ise, "Eller var napalm bombalarıyla yanık/ Toprağı oyan/ Ölü ve özgür"⁸³⁰ dizelerinde bahsettiği insanlar, savaşta hayatta kalan ancak napalm bombasının etkisiyle ellerinde yanık izi taşıyan Vietnamlılardır.

⁸²⁷ Suat Taşer, "Hayret Bey Evreni Yaratıyor-Altıncı Gün: İnsana ve Tanrılara Doğru IV", *Hayret Bey'in Serüveni*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1968, s. 78.

⁸²⁸ Şinasi Özdenoğlu, "Sustur Silâhları Amerika", *Özgürlük İçin Ölmek*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1974, s. 16.

⁸²⁹ Sabri Altınel, "Gecede" (Zamanın Yüreği), *Anımsamıyor Hiç Kimse, Bütün Şiirleri*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018, s. 115.

⁸³⁰ Erdoğan Alkan, "X/Eller", *Eylül Çağrısı (Bütün Şiirleri)*, Deyiş Yayınları, İstanbul, 1985, s. 134.

Nevzat Çelik ise “Müebbet Türküsü” başlıklı şiirinin IV. kısmında, Vietnam’da yaşanan insanlık vahşetini şöyle şiirleştirmiştir:

*“1972 trag bang köyü ve temmuz güneşi
ve yankee ve napalm yani ölüm bulutları
yapışıyor sırtlarına çocukların çocukların bacakları tutuk
çıgıllıkları var fakat ağızlarında boylarından büyük
ilkokul çağında saçı kara çıgıllığı yangın küçücük kızın
bant çekmişler göbeğinin altına ne ayıp ne yasak
kaçıyor o güzelim çocuk bütün insanlığıyla çıplak”⁸³¹*

Alıntıda öznenin bahsettiği olay aslında, dünyanın tüm ilgisini Vietnam’a çekmesini sağlayan bir savaş fotoğrafından yansıyanlardır. Amerika’nın Vietnam’ı napalm bombasıyla vurmasından çok kısa süre sonra çekilen bu fotoğrafta, Trag Bag Köyü’nde korku ve dehşetle etrafa kaçışan çocuklar yer alır. Fotoğrafta, bu çocuklardan biri olan Kim Phuc adlı küçük bir kızın çırılçıplak ve ağlayarak koşurma görüntüsü ise tüm insanlığı yasa boğmuştur. Özne, zihinlere kazınan bu fotoğraftan yansıyanların, bombalarla yaşatılan insanlık vahşetini sonsuza kadar hatırlatacağına dikkat çeker.

2.3.6. Kente ve Kent Yaşamına Yabancılaşma

Kavramsal açıdan geleneksel toplumların sanayi toplumuna dönüşme sürecini ifade etmek için kullanılan modernleşme, “Batı dünyasında son üç beş yüzyıl içinde meydana gelen ve her biri kapsamlı bir değişimin tezahürü olan bir dizi sosyal, siyasal, ekonomik, teknolojik ve kültürel değişmeyi” anlatmaktadır.⁸³² Modernleşmeyle meydana gelen bu değişimler, “ekonomik alanda, endüstri, ticaret ve hizmetlerin tarımın önüne geçmesi; mal, işgücü ve para piyasalarının gelişmesi; siyasal alanda siyasal gücün kapsamının genişlemesi ve merkezileşmesi; rejimin demokratikleşmesi, kültürel alanda din, felsefe ve bilimin ayrılması, laik eğitimin yaygınlaşması” şeklinde tezahür etmiştir.⁸³³ Nitekim modernleşmeyle ortaya çıkan değişimlerin/dönüşümlerin somut bir biçimde vücut bulduğu ilk mekân kenttir ve özellikle 19. yüzyıldan itibaren modernleşme, kentsel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸³⁴

⁸³¹ Nevzat Çelik, “Müebbet Türküsü-IV”, *Müebbet Türküsü*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011, s. 36

⁸³² Kadir Canatan, “Modernizm ve Postmodernizm Perspektifinden Toplumsal Değişme”, *Hece Düşüncede, Edebiyatta, Sanatta Modernizmden Postmodernizme, Özel Sayısı*, (138-139-140), 2008, s. 113.

⁸³³ Hüseyin Bal, *Kent Sosyolojisi*, s. 225.

⁸³⁴ Ayşegül Yaraman, *Toplumsal Değişme ve Kişilik Özellikleri Prometheus’tan Narkissos’a*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 60.

Modernleşmeyle özdeşleşen kent, sürekli toplumsal gelişme içinde olan; toplumun, yerleşme, barınma, gidiş geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı; başta ticaret, sanayi, yönetim ve eğitim olmak üzere değişik işlevleri bir araya toplayan ve nüfus yönünden yoğun, büyük yerleşim merkezi olarak tanımlanmaktadır.⁸³⁵ Kentler, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin artarak farklılaştığı, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin gittikçe arttığı, merkezi ve yerel yönetimi temsil eden yönetsel grupların bulunduğu, yerel, bölgesel ya da uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir toplumdur.⁸³⁶ Dolayısıyla kentler yeniliklerin ve buluşların, yeni değerler ve tutumların, özgürlüklerin, yabancılarla karşılaşmanın, işlevsel farklılaşmanın, biyolojik ve kültürel çeşitliliğin, kozmopolitleşmenin, melezleşmenin, sosyalleşmenin ve uygarlaşmanın da mekânlarıdır.⁸³⁷

Mekân ve mekân-insan ilişkisi söz konusu olduğunda şüphesiz ki akla ilk gelen kenttir. Dolayısıyla kentin olgusallığına ait birçok yönü farklı disiplinlerin araştırma konusu olagelmıştır. Nitekim edebiyat sahasında da kent ve kentle ilişkili birçok konu araştırmacıların ilgisini çekmekte; edebî metinler üzerinden konuyla ilgili incelemeler, çözümlenmeler ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Edebiyatta kent/kentler denilince her ne kadar roman ve hikâye türleri üzerinden yapılan incelemeler ön plana çıksa da edebiyat sanatının tartışmasız ilk ve aslî türü olan şiir de konuya ait örnekleri barındırması bakımından büyük bir zenginliğe sahiptir. Geçmişten bugüne Türk şiirine bu açıdan bakıldığında, kentin gerek konu veya tema, gerekse sembol ya da metafor olarak şairlere ilham kaynağı olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim yaratma sürecinde kent, şairin muhayyilesiyle yeniden inşa edilmekte ve şairin kendine has üslubuyla estetik bir metne dönüşmektedir. Dahası şairce oluşturulan bu kentin (kurgu kentin) içinde, kentin coğrafi yapısından sosyal yaşamına, demografik özelliklerinden kültürel hayatına değin birçok özelliğini de yakalamak mümkündür.

Adalet Ağaoğlu, kentin insan ruhundaki izleri sanat eserlerinde gizlidir, der. Gerçekten de içinde yaşanan kentin ve kent yaşamının şairler üzerinde bıraktıkları etki ve

⁸³⁵ TÜBA, *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*, s.669.

⁸³⁶ Hüseyin Bal, *Kent Sosyolojisi*, s. 31.

⁸³⁷ Cevat Özyurt, “Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (18), 2017, s. 113.

bunların şiir metinlerine aksi dikkate değerdir. Öyle ki kent ve kentte yaşamının şiire yansımaları yabancılaşma problemi odağında incelendiğinde, şairlerin fiziksel etkileşimde bulunduğu kenti ve o kentin kendilerinde bıraktığı izlenimleri, derin ve hayli ilginç yönleriyle şiirlerinde işledikleri görülmektedir. Nitekim bu bölümde modern kente ve kent yaşamına yabancılaşmanın tezahürleri alt başlıklar hâlinde ayrıntılı bir biçimde ele alınıp incelenecektir.

2.3.6.1. Bir Mekân Olarak Kente Yabancılaşma ve Yabancılaşmanın Kent İmgesine Yansımaları

20. yüzyıl, tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye’de görülmemiş ölçüde hızlı kentleşmeye tanıklık etmiştir. Öyle ki Ernst Reuter, Ömer Celal Sarç ve Sadun Aren 1945-1950 yılları arasında yapmış oldukları çalışmalarda, bu tarihte, Türkiye’de güçlü kentleşme eğilimleri bulunmadığı görüşünde birleşmişlerdir; ancak 1950’den sonra Türkiye’nin hızlı bir kentleşme sürecine girmiş olduğu görülmüştür.⁸³⁸ 1950-1960’lı yıllarda sanayileşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte Türkiye’de yaşanan hızlı kentleşmede ve nüfus hareketliliğinde özellikle, nüfusu köyden ve tarımdan köy dışına iten etmenlerin (itici etmenler); köyünden kopan nüfusu, kentlere, büyük özelemlere taşıyan ulaşım araçlarındaki ve olanaklarındaki gelişmelerin (iletici etmenler) ve köyünden ayrılan ya da ayrılmayı hazır bulunanları kentlere doğru çeken ekonomik ve toplumsal etmenlerin (çekici güçler) farklı ölçülerde payları olduğu görülmektedir.⁸³⁹ Ancak kentleşme, yalnızca köyden kente göç, kent sayısının artması ya da nüfus hareketliliği demek değildir. Kentleşme olgusu, özellikle sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir.⁸⁴⁰ Çoğu kez kentleşmeyle karıştırılan, ancak ondan ayrı olan kentleşme ise kentleşmenin sonucunda toplumsal değişimin, insanların davranışlarıyla ilişkilerinde, değer yargılarında, maddi manevi yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması sürecidir.⁸⁴¹ Nitekim hem kentleşme hem de kentleşme sürecinde birtakım problemlerin ortaya çıkardığı ve insanın deneyimlediği olumsuz duyguların başında yabancılaşma ve anomi gelmektedir.

⁸³⁸ Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2010, s. 56.

⁸³⁹ Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, s. 63.

⁸⁴⁰ Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, s. 27.

⁸⁴¹ TÜBA, *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*, s.702.

Bireyin fiziksel olarak etkileşimde bulunduğu bir mekân olarak kent, yalnızca apartmanlardan, binalardan, meydanlardan, yollardan ve sokaklardan oluşmaz; kentin içini dolduran, onu kent yapan şey, kentte yaşayan bireylerin gerek bireysel gerek toplumsal ilişkiler ağında saklıdır. Dolayısıyla kentin, içinde yaşayan insanlar üzerinde bıraktığı etkiler Henry Sumner Maine, Ferdinand Toennies, Emile Durkheim, Georg Simmel, Nicholas J. Spykman gibi sosyologlar tarafından ele alınmış ve bunun üzerine teoriler geliştirilmiştir.

İnsanın fiziksel ve ruhsal etkileşimde olduğu kente yabancılaşmasının altında yatan sebepler, kuşkusuz yukarıda verdiğimiz bilgilerden ibaret değildir. Köyden kente göç, kentleşme, endüstrileşme, motorlu araç teknolojisindeki gelişmeler, çevre kirliliği, betonlaşma, kentlerdeki doğa tahribatı, ekolojik dengenin bozulması, kentlerde kültürel mirasın ve mimarinin korunmaması, gürültü kirliliği, altyapı sorunları, gelişigüzel yapılmış imar planları, gecekondulaşma, yoğun trafik, hava kirliliği, suç, kaybolan ahlâki ve geleneksel değerler, bireyler arası ilişkilerin yüzeyselliği ve yaşam kalitesinin düşmesi gibi pek çok etmenin de kentli bireyde yabancılaşmanın ve anominin ortaya çıkmasına neden olmaktadır/olabilmektedir.

Kentli bir birey olarak şair de kentin ve kent yaşamının hissettirdiği yabancılaşmayla, kentte neye/nelere yabancılaştığını, kentin kendinde nasıl bir iz bıraktığını ve kentsel nesnelerin, mekânların ve davranışların ondaki kent algısına nasıl etki ettiklerini hiç kuşkusuz şiir metinlerine yansıtıp deşifre etmiştir.

Nitekim konumuzla ilgili ilk örneğimiz Necip Fazıl Kısakürek'e aittir. Onun "Karacaahmet" adlı şiirinde, "*Göbeğinde yalancı şehrin, sahici belde;/ Ona sor, gidenlerden kalan şey neymiş elde?*"⁸⁴² dizelerinde özne, bu dünyanın gelip geçiciliğini ve aslolan yaşamın öte dünya olduğunu, kentte tek sahici yer olarak gördüğü Karacaahmet Mezarlığı üzerinden vermektedir. Çünkü özne için kent (İstanbul) başlı başına yalancı bir diyar, yabancı bir beldedir. "Nur Şehri"nde ise, "*Şehirlerde tabanım değil yüreğim yanık*" diyen özne, yalnızca İstanbul'un değil tüm kentlerin kendisinde aynı yürek acısını duyurduğunu, aynı yabancılık hissini uyandırdığını ifade etmektedir.⁸⁴³

⁸⁴² Necip Fazıl Kısakürek, "Karacaahmet", *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2012, s. 170.

⁸⁴³ Necip Fazıl Kısakürek, "NurŞehri", *Çile*, 2012, s. 172.

Sabri Altinel'in "Yaşam Var" adlı şiirinde ise kent algısı şöyledir:

*"Açık ve sevgisiz kalmış kent
Kana batmış yüzü
Çırılçıplak bir umut gözbebeklerinde
Sokaklar duruyor evler
Örtülü kapılar"⁸⁴⁴*

Alıntıda, öznenin kente yabancılaşmasının altında yatan sebep sevgisizliktir. Sevgisiz ve donuk bulduğu kentin sokaklarına ve evlerine dikkatle bakan öznenin kenti, kana batmış bir yüz ve gözlerinde umut dolu bir bekleyiş olan acınası bir varlıktır.

Mehmet Başaran'ın "Kocakent" adlı uzun şiirinin XXII. kısmında ise öznenin kente karşı hissettiği yabancılaşma, kenti çürüten bir mekân olarak algılamasına sebep olmuştur:

*"Havasında bu kentin bir boşalmışlık
Bir tükenmişlik kentsoylusunda
Suyunda sulardan
Toprağında topraktan ayrılık
Yaşamaktan uzak sesleri yaşamamanın
Bizanslı, ince karanlık

Kanında bu kentin bir paslanmışlık
Yüreğinde geçmiş zaman çınlamaları
Belli büyük yıkıntı
Belli osmanlı
Bir yerlerde kesiliyor dünya akımı
Çürüntü kokuyor ortalık"⁸⁴⁵*

Öznenin İstanbul'dan bahsettiği açıktır. Bizans'tan Osmanlı'ya her daim gözde olmuş bu başkent, canlı bir varlıktır ancak her organik olan varlık gibi, ölümle birlikte çürümeye ve kokuşmaya yüz tutmuştur. Ölmeye yüz tutmuş bu kentin havası, suyu ve toprağı da kir içindedir. Kentsoylusunda tükenmişlik ve bıkkınlık gözlemlenmektedir çünkü onlar için her şey önemini kaybetmiştir; kentteki her şey aynı donuklukta ve aynı griliktir. Dolayısıyla kentin her yanına bu çürümenin izleri hâkimdir. Bu çürüme kenti egemenliği altına almıştır ve gündelik yaşama tükenmişlik olarak yansımaktadır.

Aynı şiirin XXIII. kısmında şair, kente hâkim olan bu çürümüşlüğü, onun albenili ve şaşıla görünümlüğünü dahi kapatamadığını şöyle dile getirmektedir:

⁸⁴⁴ Sabri Altinel, "Yaşam Var" (Zamanın Yüreği), *Anımsamıyor Hiç Kimse, Bütün Şiirleri*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018, s. 99.

⁸⁴⁵ Mehmet Başaran, "XXII", *Kocakent*, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1981, s. 39.

“Hanlarına apartımanlarına bakma
 Bir şeymiş görünmelerine bakma
 Beyoğlu ’nu meyoğlunu geç
 Yosunlu gözlerini geç
 Ne denli gizleseler boş
 Çürüdükleri belli
 Parlak giysiler altında
 Dokunsan, dağılıverecek tümü”⁸⁴⁶

İstanbul’u İstanbul yapan gösterişli semtleri, yapıları ve Marmara’nın o güzel görüntüsü bile kentin hem fiziksel hem de ruhsal yapısını kaybedip bölünmesini, çürümesini ve dağılmasını gizleyememektedir.

Bekir Sıtkı Erdoğan’ın “Yabancı” adlı şiirinde, “Hayalimiz, bu şehirden firara meylediyor” dizesinde öznenin yabancılık hissettiği kentten kaçmaya özlem duyduğu açıktır.⁸⁴⁷

Turgut Uyar’ın “Kankentleri” adlı şiirinde ise kent algısına kan hâkimdir. Şiirdeki özneye göre kentin “penceresi karanlık evler[in]den”, “ahşap yapılar[in]dan” “sokaklar[in]dan”, “oluklar[in]dan” (sulardan) kan fişkırmaktadır. Şair, “Ağaçlarda, gemiler sularında, lokantalarda / Kentlerin kan üstüne kan yaması”⁸⁴⁸ dizeleriyle kentleri, her yanından yara almış, cılk yara içinde kıvranan bir canlıya benzetmektedir. Kapanması mümkün olmayan bu yaraların izleri kentteki doğada, suda/denizde, insanların bir araya geldiği lokantalarda dahi açık bir biçimde görülmektedir. Kankentleri olarak nitelediği bu kentlerde “ölü kadınların öpölü çocuklar doğurması” doğaldır, çünkü kentte yaşayan birey (kadın) zaten gerçek anlamda yaşamamaktadır; o, tükenmiştir, her şeye karşı kayıtsızdır ve ruhunu kaybettiği için bir nevi ölüdür. Dolayısıyla kentte yeni doğan çocuklar da onlarla aynı ruhsal kaderi paylaşacaktır.

Ercüment Uçarı ise “Kaos” adlı şiirinde, “bulanık ağır akan bir nehir” olarak nitelediği kentteki neon lâmbalarını “soyтары bir güneş”e benzetir.⁸⁴⁹ Şair, kentin sahteliğini neon lambalarının sahte aydınlaticılığı üzerinden vermektedir. Şair, “neon

⁸⁴⁶ Mehmet Başaran, “XXIII”, *Kocakent*, s. 40.

⁸⁴⁷ Bekir Sıtkı Erdoğan, “Yabancı”, *Dostlar Başına*, Baha Basımevi, İstanbul, 1965, s. 150.

⁸⁴⁸ Turgut Uyar, “Kankentleri” (Dünyanın En Güzel Arabistanı”, *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 191.

⁸⁴⁹ Ercüment Uçarı, “Kaos”, *Albatros Adı Bir Gün Gelecek*, Garanti Matbaası, İstanbul, 1971, s. 12.

lâmbalarıyla ağrır/zamanın çıkrığında işleyen kent” dizeleriyle de kapitalist düzenin kentteki hâkimiyetine dikkat çekmektedir.⁸⁵⁰

Uçarı, “Mayıs Aylarında Kentlerin Ağzındaki Koku” adlı şiirinde ise kente, büyük makinelerin sürekli çimento döktüğü “*sapık yapılar ve yollar*” hâkimdir. Kapitalist sistemin çarklarının pençesindeki kent, “*dışkı irin kan kötülük alın terinin boku ve soy*” sözcükleriyle nitelendirilir.⁸⁵¹ “*Ev ve insan denilen kalıtım kuralları süresince/ döllendir yumurtalar açlığın dizi dibinde*”⁸⁵² dizeleriyle ise kentli bireylerin yaşam kavgaları, yaşadıkları sıkıntılar ve bunalımlar, sanki kalıtımış gibi bir sonraki nesle de aktarılacak; onlar da kentte aynı trajedileri yaşayacaklardır.

Ali Yüce “Gömütünüz Hazır Buyrun Girin” adlı şiirinde ise kenti, “[...] *beton çöp lağım sidik pis*” şeklinde olumsuz özellikleriyle tanıtmakta;⁸⁵³ bir başka şiiri olan “Beton Kent”te ise kenti şu korkutucu özellikleriyle tasvir etmektedir:

*kent cadde sokak satranç
adres kaçınıcı kat kaç numara
bulmaca bilmece kedi fare
ordan mı burdan mı şurdan mı
çöl kum insan Yusuf kuyu zindan
Yıldızsız gökler
Göksüz yıldızlar*

*kent bilgin bilim buluş beyin
kültür sanat uygarlık uzay insan
demir çelik beton plastik cam
yapılar yapılar yapılar
fizik kimya atom savaş
Kapısız evler
Evsiz kapılar*

*kömür baca duman is kurum
ciğer öksürük boğaz burun
hava ekşi sarı çürük küf
el kir/yüz kir/mendil kir
Aş yapay ekmek yapay
Su ile sabun kir”⁸⁵⁴*

⁸⁵⁰ Ercümen Uçarı, “Kaos”, *Albatros Adı Bir Gün Gelecek*, s. 12.

⁸⁵¹ Ercümen Uçarı, “Mayıs Aylarında Kentlerin Ağzındaki Koku”, *Geçmiş Zaman Tevellüdü*, Tertip Matbaası, İstanbul, 1988, s. 41.

⁸⁵² Ercümen Uçarı, “Mayıs Aylarında Kentlerin Ağzındaki Koku”, *Geçmiş Zaman Tevellüdü*, Tertip Matbaası, İstanbul, 1988, s. 41.

⁸⁵³ Ali Yüce, “Gömütünüz Hazır Buyrun Girin”, *Sevgim Servetimdir*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 96.

⁸⁵⁴ Ali Yüce, “Beton Kent”, *Şiir Sıcağı*, Akademi Matbaası, Ankara, 1984, s. 83-84.

Özneye göre kent aslında bilginin, bilimin, buluşların, kültürün, sanatın ve uygarlığın daha doğrusu insanın meydana getirdiği maddi kültürün/medeniyetin merkezidir. Ancak günümüzde demir, çelik, plastik ve camdan oluşan onca beton yapıya boğulmuş kent, insanlar için bir labirent bir zindandan farksızdır. Öyle ki bu zindanın bacalarından çıkan zehirli gazlar havayı kirletmekte, hava çürük ve küf kokmakta, havayla temas eden her şey kirlenmektedir. Bu kirlenmeden etkilenen insanın sağlığı büyük tehdit altındadır. İnsan hiçbir şekilde bu pislikten temizlenememekte, kirden aranamamaktadır. Kentteki bu kirlenme öyle bir boyuttur ki besin kirliliğine de sebep olmaktadır.

Bahaettin Karakoç'un şiirlerinde de kente, kentlilere ve kent yaşamına karşı yabancılaşmış bireyin duygularına yer verilir. Karakoç "Dağlarda" adlı şiirinin I. kısmında, "*kanlı kentler*" olarak nitelediği kentlerde, "*uygarlığın siciminde*" "*insan etleri*"nin sallandığını ifade ederken kenti bir kasap dükkanı, içinde yaşayan insanları da uygarlık kancasından sarkan etler olarak görmektedir.⁸⁵⁵ Şair aynı şiirde, "[...] *insan kurtları, aç gözlüler, kör kalebentler*"⁸⁵⁶ olarak addettiği bireylerin yaşadığı kentleri "*mâbetsiz*" ve "*yüreksiz*" olarak olumsuzlamaktadır. Ona göre "*Sodom ve Gomore uyuzuna yakalanan bu çağda*"⁸⁵⁷ kent, ahlaksızlığın, maddi hesapların ve çirkinliğin yegâne merkezidir ve özne kente/kentlere karşı hissettiği bu yabancılaşmadan tek kurtuluşu dağlara yönelmede bulmaktadır. Şiirin devam eden II. kısmında "*Gönlüm, şu kenef gözlü kentlere dağlardan sesleniyor*"⁸⁵⁸ diyen öznenin kentten kaçtığı muhakkaktır. Şiirin III. kısmında ise "*Ey demir-beton harmanı kentler, sarhoş kent sakinleri,/ Çağdaş uygarlık korosunun Süflî delişmen cinleri!*"⁸⁵⁹ dizelerinde özne, hem demir ve beton yığını olarak gördüğü kente hem de çağdaşlık adlı altında her türlü bayağılığa düşmüş ve pisliğe bulaşmış, şımarık modern kent insanına karşı hissettiği yabancılaşmayı yinelemektedir. Öyle ki "Gaza-yı Ekber Veya Onurlu Kardelenlerin Beyaz Dişlerine Selam" adlı şiirinde Karakoç, "*Metropollerde toplanmış/ Harama şehvetle sarılan/ Bütün aç kurtlar*"⁸⁶⁰ dizeleriyle de yine kentleri/metropolleri şehvet düşkününü aç kurtlar olarak nitelediği insanların yaşam sürdürdükleri bir mekân olarak olumsuzlamaktadır.

⁸⁵⁵ Bahaettin Karakoç, "Dağlarda-I" (Sevgi Turnaları), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, s. 160.

⁸⁵⁶ Bahaettin Karakoç, "Dağlarda-I" (Sevgi Turnaları), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, s. 160.

⁸⁵⁷ Bahaettin Karakoç, "Dağlarda-I" (Sevgi Turnaları), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, s. 160.

⁸⁵⁸ Bahaettin Karakoç, "Dağlarda-II" (Sevgi Turnaları), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, s. 161.

⁸⁵⁹ Bahaettin Karakoç, "Dağlarda-III" (Sevgi Turnaları), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, 162.

⁸⁶⁰ Bahaettin Karakoç, "Gaza-yı Ekber Veya Onurlu Kardelenlerin Beyaz Dişlerine Selam" (Ben Senin Yusuf'un Olmuşum), *Ihlamurlar Çiçek Açtığı Zaman (Bütün Eserleri 5)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 369.

Karakoç daha önce söz ettiğimiz “kasap” metaforunu “Kasaplar Çarşısında Bir Yıldız Çobanı” adlı şiirinde daha ayrıntılı bir biçimde yineler. Şiirdeki özne, “*Tedirgin girdim bir kentin ‘enikli kapı’sından/ Her adımda karşıma bir kasap çıktı*”⁸⁶¹ diyerek bir büyük çarşı olarak gördüğü kentin ana kapısında bulunan tek kişilik küçük kapıdan (enikli kapıdan) içeri adımını atınca karşısına kasap dükkanları çıkar. “Özgürlük kasabı”, “namus kasabı”, “fikir kasabı”, “doğruluk kasabı”, “barış kasabı” ve “ucuzluk kasabı” olarak adlandırdığı bu kasap dükkânlarının açık kapısından kimi zaman içeri uzanarak kimi zaman kasaplarla sohbet ederek kentteki insani, ahlaki ve manevi değerlerin nasıl kesilip biçildiğine, nasıl yok edildiklerine tanık olur. En sonunda “*‘Garibanım, ben bu kentten değilim’ dedim./ Bulursam bu kör çarşının çıkış kapısını./ Hemen gideceğim.*” diyen şiirdeki özne, yabancısı olduğu bu kentten bir an önce kaçmak ister. Çünkü kentte yani “*Kasaplar çarşısında çağ hasta*”dır.⁸⁶²

Seyfettin Başçılar ise “Şehirler Anası” adlı şiirinde, kente karşı hissettiği derin yabancılaştırmanın altında yatan sebeplerini şöyle sıralamaktadır:

*“Ey şehirler anası neler görmedi bu gözler?
Atılmış çocuklar mı dersin, boğulmuş çocuklar mı?
Paracı hekimler ve kanlı kürtaj akşamı.
Çiçeği burnunda ondördüne basar basmaz daha.
Irzına geçilenler bu orospu çağ uğruna.
[...]
Buluşma evlerinde zevk düşkününü fareler,
En güzel ve en kolay kadınlarla beraber.
Kalabalık bir salgın kanser, içki, sigara,
Daha hızlı yaşamak, daha rüzgârlı, daha
Unutkan ve başıboş, herkesin isteği bu,
Dolduramıyor zaman içimizdeki boşluğu.”*⁸⁶³

Alıntılıdığımız şiirde “şehirler anası” olarak nitelendirilen kent, İstanbul’dur ve şiirdeki öznenin İstanbul algısına, ahlaki değerlerin yok olmasının yarattığı yabancılaştırma hâkimdir. Bu kentin en büyük problemini kadın meselesi üzerinden dile getiren özne; fuhuş, yasak ilişki veya tecavüz sonucunda yüzlerce

⁸⁶¹ Bahaettin Karakoç, “Kasaplar Çarşısında Bir Yıldız Çobanı”, *Kar Sesi (Bütün Eserleri 2)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2015, s.17.

⁸⁶² Bahaettin Karakoç, “Kasaplar Çarşısında Bir Yıldız Çobanı”, *Kar Sesi (Bütün Eserleri 2)*, s.17-18.

⁸⁶³ Seyfettin Başçılar, “Şehirler Anası” (Unutulmasın), *Seyfettin Başçılar:Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün Şiirleri*, (haz. Mehmet Soğukömeroğulları-Osman Eroğlu), Palet Yayınları, Konya, 2014, s. 298.

katledilmiş/ölmüş/öldürülmüş cenin ve çocuğun yasını tutmaktadır. Dahası bu ahlaki çöküş bir salgın, bir kanser gibi kente yayılırken zevk düşkünlüğü ve şehvetin esiri olmuş insanlar aynı zamanda sigara ve içkiye müptelâdır. İçlerindeki manevi boşluğu bir türlü dolduramayan kent insanı, unutkan ve başıboş bir vaziyette, daha hızlı yaşamaya ve her şeyi hızla tüketmeye odaklanmış bir yaşamın boyunduruğu altındadır.

Yılmaz Gruda “Eyûbun Bir Sabah Uyandığı Halklı” adlı şiirinde, “*beton karanlık*” olarak nitelediğı kentten kurtulma özlemi duyan öznenin serzenişlerine yer verir. Şiirde “*Bir insan ormanında yapayalnız/ Büyük soluklarla ilkel ve dış dış*”⁸⁶⁴ dizelerinde şairin kent yaşamında modern insanın kalabalıklar içindeki yalnızlığına değindiğı açıktır. Öyle ki Gruda’nın “Marathon” adlı şiirinin 1. kısmında, kente karşı yabancılaşmadan doğan nefret dizelere şöyle yansımaktadır:

*“kaygan bir zeminde koşuyorum
her yan atık, çirkef, irin
demir-çelik kıymıkları
ev leşleriyle dolu her yan
rüzgâr yok
çürümüş insan kokusu
yakıyor genzimi”*⁸⁶⁵

Alıntıda öznenin kente karşı şiddetli bir nefret beslediğı açıktır. Özneye göre binalar insanın ruhuna batan demir-çelik kıymıkları, evler adeta birer leşi andırmaktadır. Kentin her tarafına atık, çirkef ve irin saçılmıştır ve kentte yaşayan insanlar ruhsal açıdan çürümüştürler. Nitekim Gruda, “Bir Çürümüş Kent Belgeseli” adlı sinematografik şiirinin 3. bölümünde (Kent. Dış. Gündüz) yine kentin dış görünümünü olumsuzlayarak şöyle tasvir etmektedir:

*“ve kent
iki yanı kapkara suyla çevrili
bir mezbelede debeleniyor

ve yoğun bir irin birikintisi
zonkluyor”*⁸⁶⁶

Gruda’nın ima ettiği şehir İstanbul’dur. İki yanı kapkara suyla çevrili olarak bahsettiğı Karadeniz ve Marmara arasında İstanbul, adete pislik içinde bir mekândır ve

⁸⁶⁴ Yılmaz Gruda, “Eyûbun Bir Sabah Uyandığı Halklı”, *Çarmıhtaki Yeni Mehmet*, Öteki Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 61.

⁸⁶⁵ Yılmaz Gruda, “Marathon-1”, *Marathon, Bir Uzun Koşu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s. 10.

⁸⁶⁶ Yılmaz Gruda, “Bir Çürümüş Kent Belgeseli- 3.Kent. Dış. Gündüz.”, *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, Serander Yayınları, Trabzon, 2002, s. 14.

bu mezbele kentte insanlar yoğun bir irin birikintisini andırmaktadır. Gruda aynı şiirin 6. kısmında (Kent. Bir Ana Cadde. Dış. Gündüz.) bu kez kentin ana caddesini şöyle tasvir etmektedir:

*“güneş dimdik vuruyor asfalta
vuruyor, kirli, çirkin, düzensiz yapılara
acı bir kumaş, deri, çöp kokusu*

*yoğun kalabalıkta
tüten
bir pörsük yalnızlık
koşar adım dürtüyor, itiyor, yıkıyor”⁸⁶⁷*

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere özne, kentin ana caddesine odaklanmıştır. Güneşin tamamen aydınlatmasıyla ana caddenin çirkin yüzü de ortaya çıkmaktadır. Kirli, çirkin, düzensiz yapılar ve çöp kokusu... Cadde üstündeki insanları da dikkatle inceleyen özne, yoğun kalabalığa büyük bir yalnızlığın ve yabancılaşmanın hâkim olduğunu görmektedir.

Abdurrahim Karakoç’un da kent algısı kötümserdir. Şair “Aslı Gibidir” adlı şiirinde, küfrün med çağını yaşadığını söylediği kente karşı hissettiği yabancılaşmanın sebeplerini şöyle dile getirmektedir:

*“Kurnalardan günah akar
Vitrinler tüm şehvet kokar.
Beşi soyar, onu bakar...
Bu devir aslı gibidir.”⁸⁶⁸*

Verdiğimiz alıntıdan da anlaşılacağı üzere öznenin kente yabancılaşmasının en büyük sebebi, kent insanının kaybettiği ahlaki değerlerdir. Dört tarafı günâha bulaşmış olan bu kentin her yanı, insanı şehvete davet etmektedir. Bunu caddelerdeki mağaza vitrinlerin de bile görmek mümkündür. Dahası şairin vitrini kullanması tesadüf değildir. Çünkü *“reklamla birlikte kentsel tüketici pratiklerimizin taşıyıcı odağı olan tüm vitrinler, aynı zamanda tüm bir toplumun, modanın, sessiz ve seyirsel mantığının kültürüne günü gününe uyum sağlayarak türdeşleştiği bu ‘operasyon-uzlaşma’nın,*

⁸⁶⁷ Yılmaz Gruda, Bir Çürümüş Kent Belgeseli- 6.Kent. Bir Ana Cadde. Dış. Gündüz” *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, s. 21.

⁸⁶⁸ Abdurrahim Karakoç, “Aslı Gibidir”, *Vur Emri, Bütün Şiirleri-1*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 173.

*iletişimin ve değer değış tokuşunun yeridir.*⁸⁶⁹ Dolayısıyla vitrinler, kentin dayattığı yaşam formuna uyumun test edildiği cam sahnelerdir.

Nitekim Karakoç, “Sokakların Şehri” adlı şiirinde de benzer olumsuz özellikleriyle kenti ve kent insanını şöyle anlatmaktadır:

*“Binaların başı gökte
Ruh yok kadında, erkekte.
Herkes âhlak çiğnemekte
Bu şehrin sokaklarında.”*⁸⁷⁰

Şiirdeki özne için kent, betonlaşmaya teslim olmuş ve her yanını apartman ve gökdelenlerin sardığı ve ahlaki ve manevi değerlerini yitirmiş kadın ve erkeklerin yaşadığı bir mekândır.

Sezai Karakoç ise “Taha’nın Kitabı”nın Birinci Bölümü’nde yer alan “Samanyolu Destanı” adlı şiirinde, “*Cadden sokak ev bütün kent uygun kurulmamışsa/ samanyollarına/ Mutluluk ne mümkün o kentin insanlarına*”⁸⁷¹ dizelerinde, “samanyollarına” uygun bir kent düzeni ve insan yaşamı aramaktadır. Aradığı düzen doğaya uygunluğa, daha doğrusu düzenin Tanrı’ya sadık kalmasına işaret etmektedir. Öyle ki ne kentlerde ne de kentli bireyde bu uyumu göremeyen Karakoç, aynı şiirin “Taha’nın Yarasalara İkinci Hücûmu” adlı kısmında, “*Biliyordu kentten kendine bir fayda yoktu/ Kent savaşçı değil belki bir savaştı*”⁸⁷² dizeleriyle kenti adeta savaşılan bir düşman olarak göstermektedir.

Karakoç, “Birinci Ayin” adlı şiirinin II. kısmında ise, “*Ama, ne yazık ki, Şehir ölü. Natürmort şehir. Frigofirik şehir.*”⁸⁷³ dizesiyle kentlere karşı duyduğu yabancılığı dile getirmektedir. Kenti ölü, cansız ve soğutucu olarak niteleyen Karakoç, “Üçüncü Ayin” adlı şiirinde, kentleri “*düşük çocuklar doğurganı*”⁸⁷⁴ olarak görmekte; ahlaki açıdan aşağı gördüğü modern kent insanını eleştirmektedir.

⁸⁶⁹ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, s.215.

⁸⁷⁰ Abdurrahim Karakoç, “Sokakların Şehri”, *Vur Emri, Bütün Şiirleri-1*, s. 223.

⁸⁷¹ Sezai Karakoç, “Samanyolu Destanı” (Taha’nın Kitabı), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 305.

⁸⁷² Sezai Karakoç, “Taha’nın Yarasalara İkinci Hücûmu” (Taha’nın Kitabı), *Gün Doğmadan*, 2015, s. 313.

⁸⁷³ Sezai Karakoç, “Birinci Ayin-II” (Ayinler), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 488.

⁸⁷⁴ Sezai Karakoç, “Üçüncü Ayin” (Ayinler), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 498

Özdemir İnce'nin "Dikkat Kan Aranıyor" adlı şiirinde ise "*Beynimde ve sırtımda taşıdığım kent/ Bir kanser gibi boğazımda*"⁸⁷⁵ dizelerinde özne, kentte yaşamayı ölümcül bir hastalık olan kanserle özdeşleştirmektedir. Öyle ki "Yazın Sesi" adlı şiirinin 11. kısmında, "*bu cellât pazarı, bu haraç mezat/ bu tuğla harmanında [...]*"⁸⁷⁶ olarak ifade ettiği kentte özne, büyük bir ruhsal yorgunluk içinde kıvrınmaktadır. Aynı şiirin 35. kısmında ise "*Günler artık yeterli değil/ geceler eksik kalıyor her bakımdan/ şimdi nasıl sevmeli bu dönek kenti*" diyen öznenin kente karşı yaşadığı yabancılaşma "dönek kent" ifadesinde kendini ortaya çıkarır.⁸⁷⁷ Nitekim İnce'nin "Buz Çiçekleri" adlı şiirinde yabancılaşma kent algısına, şu olumsuzluklarıyla yansımaktadır:

*"Sokaklarda
sonsuz bir salgın
evler tıknefes
küflenmiş umut,
marazlı düş,
ve kent
işleyen bir yara,
kabuk bağlamış,
sağır, kör, teneşirlik;
günün serpintileri
günün kahntıları"*⁸⁷⁸

Özne, kentte yaşayan insanları topluca salgına yakalanmış (ruhsal) hastalar olarak görmektedir. Kentli bireyin yaşadığı bu hastalık umutları küflendiren, düşleri marazlandıran etkilere sahiptir. İnsanların yaşam sürdüğü evlerse nefes alınamayan, boğucu mekânlar olarak göze çarpmaktadır. Nitekim bütün kente bir ölüm havası hâkimdir ve kentteki gündelik yaşam tıpkı kanayan bir yara gibidir. Herkes her şeye sağır, kör ve yabancıdır.

Yavuz Bülent Bâkiler ise "Çile" adlı şiirinde, "*Birgün bu rezil şehrin sokaklarına/ Elvedâ diyeceğim*"⁸⁷⁹ dizeleriyle yabancılık hissettiği kenti aşağılık ve bayağlıkla nitelemekte ve kente elvedâ diyeceği günü iple çekmektedir.

⁸⁷⁵ Özdemir İnce, "Dikkat Kan Aranıyor" (Karşıyazgı), *Tekvin, Toplu Şiirler 1*, Can Yayınları, İstanbul, 1994, s. 245.

⁸⁷⁶ Özdemir İnce, "Yazın Sesi-11" (Yazın Sesi), *Bir Başka Dil, Toplu Şiirler 3*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2010, s.271.

⁸⁷⁷ Özdemir İnce, "Yazın Sesi-35" (Yazın Sesi), *Bir Başka Dil, Toplu Şiirler 3*, s. 295.

⁸⁷⁸ Özdemir İnce, "Buz Çiçekleri" (Rüzgâra Yazılıdır), *Delta, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1994, s. 20.

⁸⁷⁹ Yavuz Bülent Bâkiler, "Çile" (Gönül Ey Vâh Gönül Vâh Gönül Ey Vâh Gönül), *Harman, Bütün Şiirleri*, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 103.

Hilmi Yavuz ise “opheus’a şiirler”in 1. kısmında kenti şöyle olumsuzlamaktadır:

*“her şey kanser! bu sayrılı
ve çorak kentten
pis, murdar
hüzünler bile kurtar-
amaz olduk... çok gördüler...”⁸⁸⁰*

Özne için kentte her şey kanserdir/kanserlidir. Marazlı ve çorak bulduğu kentte, insana ait hüzünler bile sevimsiz ve pislenmiştir.

Afşar Timuçin ise “İlk Türkü” adlı şiirinde kenti şöyle tasvir etmektedir:

*“Bu şehir kurtlar şehridir
Büyük korkaklar şehridir
Kuşkular kuyusudur
Açlık deliliğidir”⁸⁸¹*

Şiirdeki özne kenti, kurnazların, kurtların ve korkakların mekânı olarak görmekte; kent, içinde yaşayanlara hem sürekli şüphe ve kuruntu hissi aşulamakta, hem de doymak bilmeyen bir açlık hissi, tatminsizlik uyandırmaktadır. Öyle ki şair “Yalnızın Akşamı” adlı şiirinde, “Şehir geniş ve uzun/ Kendini bir ararsan/ Kaybolursun”⁸⁸² dizeleriyle de kentli bireyin kendini kaybetme, kendine yabancılaşma riskinin varlığının altını çizmektedir.

Turgay Gönenç ise “Kuşların Göçerken Çizdikleri” adlı şiirinde kentin gündelik yaşamı üstünden deneyimlenen yabancılaşmayı şöyle dile getirmektedir:

*“Büyük kent akıntıları kuraklıklar
Apartmanlar videolar çığlıklar
Minibüsler kimlik kartları sinemalar
Abonman biletleri şarkıcılar (nedense sanatçı diyorlar onlara şimdi)
Uzatırlar gün içinde bir karanlığa
Ve yiter yüreğin kır çiçekleri
Unutuldu böğürtlen tadları”⁸⁸³*

Özne için kent, kuraklıktır; çünkü kaybolan insani ve manevi değerlerin yerini gündelik yaşantının boş uğraşları ve nesnelere almıştır. Nitekim apartmanlar, videolar,

⁸⁸⁰ Hilmi Yavuz, “opheus’a şiirler” (Söylen Şiirleri), *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, YKY, İstanbul, 2010, s. 228.

⁸⁸¹ Afşar Timuçin, “İlk Türkü”, *Savaşçı Türküleri, Bütün Şiirleri 4*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1980, s. 5.

⁸⁸² Afşar Timuçin, “Yalnızın Akşamı”, *Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz, Bütün Şiirleri 3*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1974, s. 17.

⁸⁸³ Turgay Gönenç, “Kuşların Göçerken Çizdikleri” (Yüzün Senin), *Benim Çocukluğum Fesleğen Kocar, Toplu Şiirler (1955-2002)*, Bilim Sanat Galerisi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 103.

gürültü kirliliği; bir yerlere gidip gelen insanların yalnızca birer kimlik kartından ibaret olan, içi boşaltılmış ve herkesleşmiş hâlleri, sanat ve sanatçı algısının günümüzdeki değişimi gibi hususlar kente yabancılaşmanın sebeplerinden yalnızca birkaçıdır.

Eray Canberk ise “Değişip Yok Olan Bir Kenti Anımsayarak” adlı şiirinde, “*bu kent büyük bir ihaneti gizliyor/ sabahlara dek inlemesinden belli*”⁸⁸⁴ dizeleriyle kenti insanı aldatan ve ihanetlerden oluşmuş bir mekân olarak görmektedir.

Akif İnan ise “Bağlanma” adlı şiirinde, “*Bu yılan caddeler zehirli vitrin/ Dolaşır kanımda bir ifrit gibi*”⁸⁸⁵ dizeleriyle kentin caddelerini yılan, vitrinlerini bu yılanın zehrine benzetmektedir. Çünkü vitrinlerde sergilenen nesnelere, “*aynı göstergeler sisteminin ve aynı hiyerarşik değer kodunun okunması ve tanınmasıyla tüm bireylerin kendi aralarında kurdukları genelleşmiş bir iletişim*”i sağlamakta ve insanı tektipleştirmeye itmektedir.⁸⁸⁶ Kenti, insanı aldatan ve onu kötüye, şehvete sürükleyen korkunç ve güçlü bir cine benzetmektedir.

Cahit Zarifoğlu ise “Ilık Kocaman Bakışlar” adlı şiirinde, kente geri dönen/dönme isteyen bireyin yaşadığı korkuyu ve hissettiği derin yabancılaşmayı şöyle dile getirmektedir:

*“Gelebilir miyim mümkün mü
Vıdı vıdı çenebaz sokaklar
Düşman baltalar vitrinler yola doğru küstah
Gelir miyim dersin
Yaban çehrelerin tırpanlarını göze alarak*

*Koca kent bir sancı dayanamayıp kalabalığa
İlk eczaneye dalacağım
Hani şöyle birden sessizlik yumuşak
Minik hafif eller cam tezgahta
Sürüngen*

*Em
Aspirin*⁸⁸⁷

⁸⁸⁴ Eray Canberk, “Değişip Yok Olan bir Kenti Anımsayarak” (Anlatıldıkça Sonsuz), *Eskimiş Yalnızlığa, Toplu Şiirler (1962-1992)*, Broy Yayınları, İstanbul, 1992, s.75.

⁸⁸⁵ Akif İnan, “Bağlanma” (Tenha Sözler), *Şiirler, Hicret & Tenha Sözler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.86.

⁸⁸⁶ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, s.215.

⁸⁸⁷ Cahit Zarifoğlu, “Ilık Kocaman Bakışlar” (Korku ve Yakarış), *Şiirler*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 472.

Özne için sokaklar, insan kalabalığının çıkardığı uğultu yığınlarıyla doludur, sokağa saygısızca hükmeden vitrinler düşmandır ve sokaktaki herkes, insanda yabancılik ve tedirginlik hissi uyandıran çelikten bakışlara sahiptir. Kenti bir sancı, bir ağrı olarak hisseden özne sokağın bu karmaşık kalabalığına daha fazla dayanamadığı için kendisini ilk gördüğü eczaneye atar. Çünkü öznenin hissettiği bu yabancılaşma hissi, onda hem vücut ateşinin yükselmesine hem de büyük bir baş ağrısı hissetmesine sebep olmuştur. Bunun içinde özne, bir tür ağrı kesici, ateş düşürücü olan aspirinle yaşadığı bu fiziksel ve ruhsal hastalığı kısmen de olsa dindirmeye çalışır.

Melisa Gürpınar'ın "Kadın ve Kent" adlı şiirinde, "ey büyük kent/ senin her geçen saatinde/ iğneler battıyor yüreğime"⁸⁸⁸ dizelerinde kentin özneye verdiği his kalp acısı/sancısıdır. Öyle ki Gürpınar, "Geceyarısı Notları" adlı şiirinin Söyleşi başlıklı X. kısmında, zamanla değişen kent algısını şöyle örneklemektedir:

"eskiden kent deyince

*anıtlar saraylar ve onların eteklerinde küçük evler
gelirdi aklıma
bir de akşamları yanan sokak fenerleri-tıpkı masallardaki
gibi-*

*şimdiyse
-mezbaha kanalizasyon hâl fabrika katran buldozer bitpazarı
hapishane kışla
mezarlık banker darağacı cami yaptırma derneği gecekond
cinayet kumarhane lâhmâcuncu
randevuevi işhâni soygun garaj işportacı-
[...]
geliyor aklıma"⁸⁸⁹*

Öznenin kent imgesi, Ortaçağ'a ait masalsi kentleri akla getirmektedir: kent merkezinde yer alan anıtlar, saraylar, onların kenarlarına dizilmiş sıra sıra küçük ahşap evler ve akşamları yanan fenerlerin cılız ışığında aydınlanan sokaklar. Oysa özne için günümüzde kent mezbaha, pis kanalizasyonlar, fabrika atıkları, betonlaşma, bitpazarı, hapishane, askeriye, mezarlık, idam alanı, cami yaptırma derneği, gecekond, cinayet alanı, kumarhane, lahmacuncu, genelev, işhâni, soygun, otopark ve işportacılardan oluşan karmakarışık ve yabancı bir mekândan ibarettir. Öyle ki bu kent algısı

⁸⁸⁸ Melisa Gürpınar, "Kadın ve Kent" (Sevginin Yüzü/ Yeni Bir Gün Şarkısı), *Yeni Bir Gün Şarkısı*, K Yayınları, İstanbul, 1975, s. 29.

⁸⁸⁹ Melisa Gürpınar, "Söyleşi-X", *Gece Yarısı Notları*, Edebiyat Yayınları, İstanbul, 1981, s. 111.

Gürpınar'ın "Ada Şiirleri"nin 52. kısmında, "Doğruydu,/ kentli olduğu mutsuzluğun" dizesiyle de mutsuzluğun kente ait bir duygu olduğuna dair tespitiyle örtüşmektedir.⁸⁹⁰

Ataol Behramoğlu ise "Peyzaj" adlı şiirinde, öncelikle deniz kıyısında bir akşamı tasvir eder. Sessizliğin hakim olduğu bu ortamda, gökyüzünde yıldızların parladığını, samanyolunun tüm ihtişamıyla görüldüğünü ve "her şey[in] namuslu ve doğaya uygun" olduğunu söyleyen şiirdeki öznenin geride bıraktığı kent "boğazlanmış bir canavar gibi debelenmektedir".⁸⁹¹

Muhsin İlyas Subaşı "Gezdim Anadolu'yu Bir Baştan" adlı şiirinde ise hedefindeki kent Ankara'dır. Şiirdeki özne, "Şimdi karşımda yeni Ankara/ Eski görkeminden uzakta./ Perişan, kirli mabedsiz şehir"⁸⁹² dizeleriyle Ankara'yı, perişan, pis ve maneviyattan uzak olarak nitelemektedir.

Sennur Sezer ise "Aralıkta Bir Akşam" adlı şiirinde, kenti şu kötücül özellikleriyle tasvir etmektedir:

*"Gittikçe büyüyen bir çekiç gibi
Kentın uğuldayan sesi
Düşmanlık, çıkar ve sınıf ayrımı
Adımını bastığın her yerde."*⁸⁹³

Öznenin kente yabancılaşmasının özünde, insanların birbirine düşmanca davranması, insani ilişkilerin menfaate dayanması, kent toplumunda ekonomik yeterliliğine ve yaşam tarzına göre insanların sınıflara ayrılması ve bundan doğan eşitsizliğin yarattığı sıkıntılar yatmaktadır.

İsmet Özel'in şiirlerinde, modern kente karşı hissedilen derin bir yabancılaşmanın sesi gür bir biçimde duyulmaktadır. Özel'in "Esenlik Bildirisi" adlı şiirinde, kente ve kent yaşamına karşı esenlik duyamayan bireyin duyduğu yabancılaşma hissi şöyle örneklendirilmektedir:

*"Bir şehrin urgan satılan çarşıları kenevir
kandil geceleri bir şehrin buhur kokmuyorsa
yağmurdan sonra sokaklar ortadan kalkmıyorsa"*

⁸⁹⁰ Melisa Gürpınar, "Ada Şiirleri-52", *Ada Şiirleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2003, s. 111.

⁸⁹¹ Ataol Behramoğlu, "Peyzaj" (Kuşatmada), *Yaşadıklarından Öğrendiğim Bir Şey Var, Toplu Şiirler 2*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 13.

⁸⁹² Muhsin İlyas Subaşı, "Gezdim Anadolu'yu Bir Baştan", *Aydınlığın Gözleri*, Hâkimiyet Matbaası, Kayseri, 1979, s. 59.

⁸⁹³ Sennur Sezer, "Aralıkta Bir Akşam" (Direnc), *Direnç Şiirleri, Toplu Şiirler*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1995, s. 98.

o şehirden öcalmanın vakti gelmiş demektir”⁸⁹⁴

Öznenin kente karşı duyduğu yabancılaşmanın temelinde üç unsur yatmaktadır. Bunlardan ilki, urgan ve kenevirle sembolize edilen hazır ürünler ve herkesin bu hazır ürünlere yönelmesi doğrultusunda ortaya çıkan monotipliktir. Kapitalist düzenin egemenliğinde olan kentte her şeyi hazır olarak bulan/satın alan tüketici bireyler, geleneksel ürünleri ya da alternatif seçenekleri alma/kullanma gibi eylemlerden uzaklaşmış ve herkesleşmiştir. Özneye göre kentteki ikinci problem, kandil gecesi ve buhurla sembolize edilen manevi ve inançsal değerlerin kentten uzaklaşmış olmasıdır. Bir üçüncüsü ise yağmur ve sokak ilişkisiyle verilen durumdur. Özneye göre yağmur, sokağı kirinden, tozundan arındırır ve onu temizler. Ancak kentte yağmur sonrası sokaklar arınmamakta, aksine beton yığınlarından dolayı toprak yağmur suyunu ememekte ve her yer çamurlaşmış daha kötü bir hâl almaktadır. İşte öznenin kente karşı yabancılaşmasına sebep olan tüm bu olumsuzluklar onda, kentten öc alma duygusunu ortaya çıkarmaktadır.

Özel “Kan Kalesi” adlı şiirinde ise bu kez kentli bireyin kente karşı yabancılaşmasını şöyle dile getirmektedir:

*“Gizemli bir dehliz gibi şehri dolaşıyorum
sıkıca tutuyorum kendimi şehre karışmaktan alıkoymaya
her yerimde urlar çıkıyor, biraz kürt, biraz köylü, biraz makine
kangren oluyorum bahar geldiği için
urlarımı kesiyorum kör bir usturayla
ama kopmuyor onlar ve bana şehri dolaştırıyor
birakabileceğim her şeyi biraktıyor bana”⁸⁹⁵*

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere modern insanın kentle ciddi bir mücadelesi söz konusudur. Şiirdeki özne gizemli bir dehliz olarak nitelediği kente yabancıdır ve ona alışmamak için kendi “beni”yle büyük bir mücadele vermektedir. Özne, kent yaşamının bireye dayattıklarına şiddetle karşı çıkmaktadır. Kente alışmayı ya da kentin kendine has kalıplaşmış sistemini/düzenini kanıksamayı kangren olmakla, her yerinde urların çıkmasıyla özdeşleştirmektedir. Yabancılaştığı bu durumdan kurtulmanın çaresi olarak özne, urlarını kör bir usturayla kestiğini söylemekle birlikte kentin üzerindeki etkisinden ve baskısından bir türlü kurtulamadığının da altını çizmektedir.

⁸⁹⁴ İsmet Özel, “Esenlik Bildirisi”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, Tam İstiklâl Yayıncılık Ortaklığı, İstanbul, 2014, s. 173-174.

⁸⁹⁵ İsmet Özel, “Kan Kalesi”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, Tam İstiklâl Yayıncılık Ortaklığı, İstanbul, 2014, s. 88.

Özel'in "Of Not Being A Jew" adlı şiirinde, "Göklerin çözeltilisinden başkaca soy/ toprağın tortusundan gayri hisım [...]" bilmeyen özne, kente dönmesiyle birlikte, "kentin kirli eteklerine" indiği an hissettiği yabancılaşma kenti, "kaltak" sözcüğüyle nitelemesine neden olur.⁸⁹⁶

Özel, "John Maynard Keynes'ten Nefretim Yirmi Sebebi" adlı uzun şiirinin 11. kısmında ise günümüzde Tel-El Muhayer olarak isimlendirilen ve medeniyet tarihinin en eski şehirlerinden biri olan Ur şehri ile M.Ö. 3. bin yılın başında dünyanın ilk kenti olarak kabul gören Uruk üzerinden modern kentlere hissettiği yabancılaşmayı şöyle dile getirmektedir:

*"Ey saklı ağılların yüksek yüzü! Mülkiyet tapıncası!
Mabudun var yılankavi mabutlar alacası
Ödümüz kopuyor senden
Mumlarının kıpır kıpır
Alevleri üstümüze geldikçe
Mabudun gün ıstıkça yemek zerk eyliyor
Aydan ışık sızınca içirtiyor arpa üzüm sızdırısı
Şehir karartıyor ömrün furyasını
Karanlık bastırıyor
Yorganaltı irisi
Ur'dan Uruk'tan beri alevle kuşatılmış
Ur'lu Uruk'lularla kavranmış şehir ahalisi"*⁸⁹⁷

Alıntıda şairin tarihî Ur ve Uruk kentlerini vermesi hayli anlamlıdır. Her ikisi de insanlık tarihinin en eski kentleridir. Ur ve Uruk'un günümüz kentlerinden hiçbir farkı yoktur; çünkü kapitalist düzen ve bu düzenin mülkiyet anlayışı o dönemde de görülmektedir. Bugünkü kentlerin ve kent yaşamının içinde yaşayan insanlara her türlü dayatmacı tavrı ve tek tipleştirici etkisi, M.Ö. kurulmuş kentlerde de gözlemlenebilmektedir ve bu yüzden değişen hiçbir şey yoktur. Ur'dan Uruk'tan beri (kentlerin ortaya çıktığı zamandan beri) alevle kuşatılmış olduğunu düşündüğü kentli bireyin ömrünü, yaşamını ve ruhunu karartan kenttir ve kentli birey o zamandan bu yana urludur (Şair burada "ur" sözcüğüne başka bir anlam yüklemiştir.) yani tümörlü ve hastalıklıdır. Nitekim aynı şiirin 19. kısmında Özel, "Şehir hayatı dedikleri sadece bir yutturmaca" dizesiyle de, kent yaşamını sahte/düzmece bir yaşam tarzı olarak gördüğünü net bir biçimde dile getirmektedir.⁸⁹⁸

⁸⁹⁶ İsmet Özel, "Of Not Being A Jew", *Of Not Being A Jew*, ŞüleYayımları, İstanbul, 2006, s.11.

⁸⁹⁷ İsmet Özel, "John Maynard Keynes'ten Nefretim Yirmi Sebebi-11" *Of Not Being A Jew*, s.131.

⁸⁹⁸ İsmet Özel, "John Maynard Keynes'ten Nefretim Yirmi Sebebi-19" *Of Not Being A Jew*, s.162.

Refik Durbaş'ın "Evliya" adlı şiirindeki özne ise kendisini asla aldatamayacağını söylediği "*şehrin muhteşem enkazı*"nda, "*makinelere ve büfelerle süslü sokaklar/ kibrit ve konservelerden oyma evler/ annelerinin cesediyle sevişen çocuklar*" vardır.⁸⁹⁹ "Önce Evler Uyanır" adlı şiirinde ise sabah saatlerinde uyanan kentin bireylerini "*çürümüş yüzler*" olarak nitelemektedir.⁹⁰⁰

Ahmet Özer "Yeşil Yağmurlar" adlı şiirinde, "*kentlere düş kuramadığım bir çağdayım*" dizesiyle ise yaşadığı çağda kentin insana düş kurmasına dahi müsaade etmediğini dile getirmektedir.⁹⁰¹

Hüseyin Yurttaş'ın "Sanayi Çarşısı" adlı uzun şiirinin 2. kısmında kente karşı hissedilen yabancılaşma kent algısına şöyle yansımıştır:

*"ve kent
ışık ışık yüzer gecede
duman duman savrulur günde
bir ejderhadır
gözleri gözlerimizi yakar
çatırdar kemiklerimiz avuçlarında"*⁹⁰²

Özne, geceleri ıslık ıslık görünen kentin günle birlikte açığa çıkan çirkin yüzünü ejderhayla sembolize etmektedir. Sisler içinde gezinen bu ejderhanın (kentin) avuçları arasında insan, kemiklerinin çatırdadığını hissetmekte yani kent yaşamında, kendini hem fiziksel hem de ruhsal olarak sıkıştırılmış ve baskı altında hissetmektedir.

Yurttaş, "Kod Adı: Mansur" adlı şiirindeyse "kirletilmiş" olarak gördüğü kente yaşamının zorluğunu şöyle dile getirmektedir:

*"bu kişiliksiz şehirde
sürüp giderken bu diş ağrısı geceler
bu kasvet
bu kuşku
bütün yolların bittiği yerde"*⁹⁰³

Özne, kötü huylara sahip ve sürekli değişken olduğunu düşündüğü kentte yaşamının kendinde ruhsal bir ağrı, iç sıkıntısı, kuşku ve umutsuzluk yarattığını ifade etmektedir.

⁸⁹⁹ Refik Durbaş, "Evliya" (Kuş Tufanı), *Çırak Aranıyor, Toplu Şiirler I*, İslık Yayınları, İstanbul, 2016, s. 52.

⁹⁰⁰ Refik Durbaş, "Önce Evler Uyandı" (Kuş Tufanı), *Çırak Aranıyor, Toplu Şiirler I*, s. 78.

⁹⁰¹ Ahmet Özer, "Yeşil Yağmurlar", *Gecenin Kanayan Yerinde*, Ozan Yayınları, Ankara, 1987, s.29.

⁹⁰² Hüseyin Yurttaş, "Sanayi Çarşısı-2", *Sanayi Çarşısı*, Derinlik Yayınları, İstanbul, 1980, s.10.

⁹⁰³ Hüseyin Yurttaş, "Kod Adı: Mansur", *Kod Adı: Mansur*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, s. 15-16.

Hidayet Karakuş'un "Bir İstanbul Şiiri"nde ise kent (İstanbul) algısı hayli kötümserdir:

*"bu güvercinler eskimiş
bu çarşılar bu bedesten*

*yaşlısın isa'dan artık
insana dokunan bir adın var
kanıma dokunan nice haksızlığın
[...]*

*bu sen misin istanbul
bu kendi etini çimdikleyip duran"*⁹⁰⁴

Özne için İstanbul, köhnemiştir ve kent, adı anıldığı anda bile öznedeki kana dokunan nice haksızlığı akla getirmektedir. Bu yüzden de özne İstanbul'u, kendi kendini yiyip bitiren bir kent olarak görmektedir ve bunu şaşkınlıkla karşılamaktadır.

Osman Sarı'nın "Kurşun Gazeli" adlı şiirinde, "Bir katılık döşenmiş upuzun bulvarlara/ Adım atar atmaz bir donma aldı beni"⁹⁰⁵ dizelerinde, öznenin kente yabancılaşmasına etki eden bulvarların taş zemininin verdiği katılık hissi, tüm kente hâkimdir. Öyle ki özne için kentte dolaşmak "put alanlarından [...] İbrahim gibi" geçmekle eşdeğerdir ve kent adetâ bir savaş meydanıdır.⁹⁰⁶ Şiirde Sarı'nın asıl hedefinin manevi değerlerden uzaklaşıp maddeci bir hayat süren kent insanını eleştirmek olduğu açıktır. Nitekim "Kırgın Gönül Gazeli"nde, "Düşüvermişim bir kez ortasına bu kentin/ Başını kaldırıp da kimseler bakmaz bana"⁹⁰⁷ dizelerinde kentte yaşayan insanların yalnızca manevi değil insani değerlerini de kaybetmiş olduğunun altını çizmektedir.

Sarı, "Taş Gazeli" adlı şiirinin II. kısmında ise "Ülkendir taş ve beton bu yanlış kent/Her gün bir yanın biraz daha taş senin" dizelerinde, kentin gerek fiziksel özelliklerinde gerekse içinde yaşayanların insani hâllerinde "taş katılığı" yinelenmektedir.⁹⁰⁸ Dahası "Ulaşsam Kurtuluştur Kıyına" adlı şiirinde, "Zulüm diken gibi bürümüş kentleri" diyen özne için "Kentin kin gibi yükselen yapıları", "İnsanı hızla aşmıştır."⁹⁰⁹

⁹⁰⁴ Hidayet Karakuş, "Bir İstanbul Şiiri", *Hangi Leylasın Sen*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 45-46.

⁹⁰⁵ Osman Sarı, "Kurşun Gazeli", *Bir Savaşçıdır Kalbim*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 1975, s. 16.

⁹⁰⁶ Osman Sarı, "Kurşun Gazeli", *Bir Savaşçıdır Kalbim*, s. 16.

⁹⁰⁷ Osman Sarı, "Kırgın Gönül Gazeli", *Bir Savaşçıdır Kalbim*, s. 21.

⁹⁰⁸ Osman Sarı, "Taş Gazeli-II", *Bir Savaşçıdır Kalbim*, s. 25.

⁹⁰⁹ Osman Sarı, "Ulaşsam Kurtuluştur Kıyına", *Önden Giden Atlılar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 10.

Sarı “Yönelişler” şiirinde, “*Bir eşya ağıdır sökemiyorum/ İçimden dışımdan kuşatmış beni*” dizeleriyle kentin kendisinde uyandırdığı yabancılaşmanın bir diğer sebebi olarak eşyayı/metayı göstermektedir.⁹¹⁰ Çünkü nesnelere artık insan etkinliğinin bir ürünü olmaktan çok kendi bağımsızlıklarını ilan etmiş canlılar gibidir ve insan kendi emeğinin ürünü olan nesnelere karşı yabancılaşmış ve onların boyunduruğu altına girmiştir. Nitekim öznenin içi ve dışı eşyalar tarafından kuşatılmıştır.

Mustafa Miyasoğlu “Kentlerin Ölümü” adlı şiirinde, “*Bu kentler ki melez bir kan/ Bu kentler ki hayvan artığı/ Bu kentler ki bir ölüm bulaşığı*”⁹¹¹ dizeleriyle kentleri kozmopolitliğinden dolayı melezliğiyle, pisliğinden ötürü hayvan dışkısıyla ve kentte yaşamayı ölümcül tarafıyla ele almaktadır. Miyasoğlu, “Su Gazeli” şiirinde “*dul bir yosma*”⁹¹² olarak nitelediği darsaâdeti (İstanbul’u), “İstanbul” adlı şiirinde şöyle tasvir etmektedir:

*“Bir yerden sonra her şey İstanbul oluyor
Sürekli İstanbul’u yaşıyoruz akşam oluyor
Kirli paralar dolanıyor mafyalar kaçakçılar
Ne yandan baksan ağızları bıçak açmıyor
Herkes bir şeyleri saklıyor saklanıyor*

*Sürekli acuları yaşıyoruz sürekli ziyanda
Ötede kanlı güller açıyor şehit kanları sebil
Muhacir yüreklerde hep hüznün ve acı ve dua
Vakitlerden bir vakit huzurdayız kabul
Yanıyoruz yakıyoruz ey koca İstanbul”*⁹¹³

Özneye göre, kirli işlerin ve hesapların döndüğü bu kentte herkes her şeyin farkındadır ancak susmakla yetinmektedir. Bunun sebebi hem korku duymadan kaynaklı sinmişlik hem de çoğunun kirli işlerde olan paylarıdır. Özne sürekli acıların yaşandığı bu kentte, manevi değerlere sarılmış insanların bu kirlenme karşısında hüznün ve acı duyduklarını ve olumsuzluklardan Allah’a sığındıklarını söylemeden edemez.

Ahmet Telli’nin şiirlerinde ise kente karşı hissedilen yabancılaşma yoğun bir biçimde işlenmektedir. Şair, “Gidersen Yıkılır Bu Kent” adlı şiirinde öncelikle kenti şöyle tasvir etmektedir:

“Fiyakalı ışıklar yanıyor reklam panolarında

⁹¹⁰ Osman Sarı, “Yönelişler”, *Bir Savaşçıdır Kalbim*, s. 59.

⁹¹¹ Mustafa Miyasoğlu, “Kentlerin Ölümü”, *Rüya Çağrısı*, Hisar Yayınları, İstanbul, 1973, s. 34.

⁹¹² Mustafa Miyasoğlu, “Su Gazeli”, *Devran*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1978, s. 40.

⁹¹³ Mustafa Miyasoğlu, “İstanbul”, *Kalbimin Coğrafyası*, Romantik Kitap, Konya, 2005, s. 18-19.

*durmadan çoğalıyor faili meçhul cinayetler
ve ölü kuşlar satılıyor bütün çiçekçilerde
menekşeler nergisler yerine kuş ölüleri”⁹¹⁴*

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, fiyakalı ışıkların ve reklam panolarının göz alıcılığı ve canlılığı karşısında aslında kent ölümün/cinayetin hüküm sürdüğü bir mekândır. Kentte cinayet oranlarında ciddi bir artış söz konusudur ve özellikle faili meçhul bu cinayetler göstermektedir ki kentte, insanın can güvenliği yoktur. Çiçekçiler bile menekşe, nergis gibi canlı çiçekler yerine kuş ölüleri satmaktadır.

Telli, “Veba” başlıklı şiirlerinde kenti tüm olumsuz özellikleriyle ön plana çıkarmaktadır. Bu şiirlerde şairin kent algısında “veba” imajı büyük yer tutar. “Veba III/Kirli Su” adlı şiirinde, bir cüzzamlı gibi ellerinin, kollarının ve her yanının çürüdüğünü söylediği kenti vebaya yakalanmış bir insana benzetmekte ve “*ağzı dili ve her yanı*”nın ölüm koktuğunu söylemektedir.⁹¹⁵ “Veba VII/Bu Kent Öldürüldü Diyorlar”da ise kentin yozlaşmışlığını şu örnekler üzerinden vermektedir:

*“Silah ve esrar kaçakçıları
altın çağını yaşarlarken
artıyormuş bir yandan da
kumarhaneler, meyhaneler
[...]
İntiharların sayısı bilinmiyor
çoğalıp duruyormuş fahişeler
ve artık bunların hiçbiri
olay bile sayılmıyormuş şimdi”⁹¹⁶*

Öznenin kent yaşamında dikkat çektiği noktalar, yasadışı ve karanlık işler, kumar ve içki müptelâlığı, ahlâk yoksunluğu ve sayısı gün geçtikçe artan intihar vakalarıdır. Silah ve esrar kaçakçılığının altın çağını yaşadığı kentte, kumarhaneler ve meyhanelerin de sayısı her geçen gün artmaktadır. Kentteki kumar ve içki bağımlılığının had safhaya çıktığına değinen özne, kentte çeşitli sebeplerden dolayı yaşanan intihar vakalarında da ciddi bir artışın varlığına dikkat çekmektedir. Kentin kanayan yarası olarak gördüğü fahişelikteki artışı ise hem ahlaki yozlaşma olarak görmekte hem de parasızlıktan dolayı kadınların kötü yola düştüğünü belirtmektedir.

⁹¹⁴ Ahmet Telli, “Gidersen Yıkılır Bu Kent”, (Belki Yine Gelirim), (*Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*), Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 302.

⁹¹⁵ Ahmet Telli, “Veba III/Kirli Su” (Su Çürüdü), (*Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*), s. 390-391.

⁹¹⁶ Ahmet Telli, “Veba VII/Bu Kent Öldürüldü Diyorlar” (Su Çürüdü), (*Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*), s. 398-399.

Nitekim kentte yaşanan tüm bu acı gerçekler herkesçe sıradan ve olağan kabul edilmektedir.

Ahmet Ada'nın "Yaz Yürüyor" adlı şiirinde, "*Balkona çıkıyorum: kirlenen dünyanın sesi*"⁹¹⁷ dizesinde özne, kişisel mekân olan evle dış dünya arasında bağlantı kuran balkona çıktığı andan itibaren kentin kirlenmiş sesiyle irkilmektedir. "Müzik Susar"da ise kirlenen dünyanın yabancılaştırıcı sesi yerini kente yabancılaştıran şu görüntüye bırakmıştır:

*"Biliyorum bu şehirde sular yanlış akıyor
Hiçbir fesleğeni sulanmıyor akşamüstleri, hiçbir
çiçeği
Balkonlarda ayna tutan haylaz çocuklar
Da yok, kuşlar iz bırakmıyor göğüne
Denizi deniz kokmuyor."*⁹¹⁸

Özne kentte doğru olmayan şeylerin farkındadır. Bahçesiz, çiçeksiz ve yeşilsiz bir beton yığını olan kentte, çocuklar çocukluklarını yaşayamamakta, kuşlar gökyüzünde görünmemekte ve deniz, deniz gibi kokmamaktadır. Kentte gerek insanın gerek tabiatın doğallığından eser yoktur.

Ada, "Saat 18:35" adlı şiirde, "*Çıglıklarım duyulmaz oldu kara kalabalıklardan*" dizesiyle kent ahalisini kara kalabalıklar olarak nitelemekte ve onların aynılaştırmış/herkesleşmiş tavırları/sesleri arasında çıgıllıkları kaybolmaktadır.⁹¹⁹ Öyle ki çıgıllıkların bile başkalarınınca işitilmediği, duyarsızlığın hüküm sürdüğü kent, "Pencere" adlı şiirde bu kez, "*Bu şehir ki yabancılaştırdı kendine seni*"⁹²⁰ dizesiyle insanı kendine yabancılaştıran, kendinden uzaklaştıran özelliğiyle verilmektedir.

Gülseli İnal ise "İsteyen ve İstenilen I" adlı şiirinde "*metal kent*" olarak nitelediği kentin çürümeye ve parçalara ayrılmaya yüz tuttuğunu, çıkan sesi "*ölüler kasrında/ki/ölülerin kemikleri[nin] bile duy[duğunu]*" söylemektedir.⁹²¹ İnal, "Melek Kolonisi"nde ise cehennem obruğu olarak nitelediği kenti şöyle tasvir etmektedir:

*"ne çatısı tüten bir ev kalmıştı
ne vadilerin kuş sürüleri beyaz*

⁹¹⁷ Ahmet Ada, "Yaz Yürüyor", *Küçük Bir Anmalık*, Hera Şiir Kitaplığı, İstanbul, 1996, s.70.

⁹¹⁸ Ahmet Ada, "Müzik Susar", *Küçük Bir Anmalık*, s.23.

⁹¹⁹ Ahmet Ada, "Saat 18:35", *Denize Atılan Çiçek*, Yön Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 18.

⁹²⁰ Ahmet Ada, "Pencere", *Küçük Bir Anmalık*, Hera Şiir Kitaplığı, İstanbul, 1996, s.54.

⁹²¹ Gülseli İnal, "İsteyen ve İstenilen I" (Bakkaris), *Toplu Şiirler II*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 106.

*ne de uzaktaki kulede masal
sadece yıkık bir kent
tüm altın suyuna batmış
limansız sarp kıyılar
ve yüzü olmayan adamlar
sütten kesilmiş kadınlar
karanlık rahim
çocuk olmayan çocuklar*"⁹²²

Özne için kent ve kentte yaşayanlar adetâ bir korku filmi sahnesinden çıkmış gibidir. Bu virâne, bu harap olmuş kentte, ne bacası tüten şirin bir ev ne gökyüzünde uçan beyaz kuşlar ne de kıyılarına demirleyecek gemilerin olduğu bir liman vardır. Şair, modern kenti bu dehşetengiz görüntüyle tasvir ederken kentli erkekleri tektiplitlikle ve kişiliği silinmiş yüzleriyle, kentli kadınları verimsizlikle ve kentli çocukları ise çocukluğun ne olduğunu hiç yaşayamamış olmakla ifade etmektedir.

Cumali Ünal'dı Hasannebioğlu ise "İşte, İstanbuldasın!" adlı şiirinde, Roma'nın, Bizans'ın, Osmanlı'nın ve şimdi de Cumhuriyet'in (Yeni Türkiye'nin) emperyal bir kenti olarak gördüğü İstanbul'da olmanın huzursuzluğunu yaşamakta ve "bir kapkara hayalet" ve "yangın artığı" olarak nitelediği kentin evlerine karşı büyük bir yabancılık hissetmektedir.⁹²³ Çünkü tarih boyunca İstanbul'da ahlaki, manevi ve insani değerlerinin giderek kaybolduğunu düşünen şair, "Semud" adlı şiirinde yaşadığı bu yabancılaşmanın kendinde nasıl bir his uyandırdığını şöyle izah etmektedir:

*"Uyuyan bebekleriyle
üşüyen köpeklerini bir yana bırakıp
bir sabah vakti dudaklarımda
direnmiş yüreklerin isyânını taşıyan keskin bir ıslık
ellerim ceplerimde bu şehri
yerle bir edersen
bana deli
bana çılgın diyecekler biliyorum*"⁹²⁴

Öznenin kente hissettiği yabancılığın onda kente karşı nefrete ve kine dönüştüğü açıktır. Bu zamana kadar kente ve kentin tüm olumsuzluklarına sabır ve sabat gösteren özne, bir sabah, kendisi gibi direnmiş yüreklerin haklı ama sessiz isyânlarının gücünü de yanına alarak kenti yerle bir etmek isteğini dile getirmektedir.

⁹²² Gülseli İnal, "Melek Kolonisi" (Melek Kolonisi), *Toplu Şiirler IV*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 101.

⁹²³ Cumali Ünal'dı Hasannebioğlu, "İşte İstanbuldasın! (Kör, Sağır, Dilsiz Gibi), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 398.

⁹²⁴ Cumali Ünal'dı Hasannebioğlu, "Semud" (Bir Gecenin Şiiri), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, s. 104.

Ebubekir Eroğlu “Barınak” adlı şiirinde “*şehrin evcil vahşetini bırakıp*” kaçmak isteğini dile getirirken “evcil vahşet”le kentsel yaşam formunun bireye dayattığı ve tektipleştiren/herkesleştiren etkilerinden bahsetmektedir.⁹²⁵

Sina Akyol ise “Bir...İki...Üç...Daha Fazla Hüzün” adlı şiirinde “*çamurlar...cüruflar yağıyor gökten*” dediği kenti “*veba artığı*” olarak nitelemektedir.⁹²⁶ “Yol Şiirleri”nde ise “*Kanayan/ dinmeyen/bir yara/ gibi ağzı.*” dizesiyle kenti tanımlamaktadır:⁹²⁷

Mahir Öztaş ise “Felaketler Tarihi” adlı şiirinde, “*sanki yüzüp duran adaydık da/ kent etrafımızda lanetli bir deniz*” dizeleriyle kenti lanetli bir denize, kenttekileri de denizin ordan oraya sürüklediği bir adaya benzetmektedir.⁹²⁸

Gültekin Emre ise “Yolumun Üstündekiler” adlı şiirinde, kente yabancılaşmanın verdiği hissi kentin kendine has kokusunun ne olduğu üzerinden şöyle sorgulamaktadır:

*“Kokusu nasıldır bu kentin
Tarihine karışmış kan ve öldürmelere damlamış ter mi
Afrika'nın aç soluğu mu
Giderek batağa sapanan siyasetimiz mi
Satın alınmış aşkların ucuz ve yapmacık
İsterikliği mi/ ne kokar bu kent”⁹²⁹*

Özne, her şehrin kendine özgü bir kokusunun olduğuna dikkat çekmektedir. Gerçekten de insanın belleğine işlediği kent kokusu, bir kenti diğer bir kentten ayıran ilginç bir özelliktir. Ancak özne bahsettiği kentin kokusundan rahatsızdır. Çünkü öznenin belleğinde kalan kent kokusunu, o kentin tarihine karışmış kan ve cinayetlerde akıtılan ter kokusu, Afrika'nın aç soluğu gibi kokan kesif bir açlık kokusu, kötü ve mide bulandıran siyasetin kokusu ve sahte aşkların veya yapmacık sevgilerin yaymış olduğu isterik kokular oluşturmaktadır.

⁹²⁵ Ebubekir Eroğlu, “Barınak” (Yirmidört Şiir), *Berzah, Toplu Şiirler (1968-1998)*, YKY, İstanbul, 2001, s.188.

⁹²⁶ Sina Akyol, “Bir...İki...Üç...Daha Fazla Hüzün” (Avluda), *Belki Çiçek Dağına 1980-1999, Toplum Şiirler*, YKY, İstanbul, 1999, s. 154.

⁹²⁷ Sina Akyol, “Yol Şiirleri” (Ayda Tümmör İzleri), *Belki Çiçek Dağına 1980-1999, Toplum Şiirler*, s. 181.

⁹²⁸ Mahir Öztaş, “Felaketler Tarihi” (Kuralların Saati), *Kuralların Saati ve Unutulmak Tozları*, YKY, İstanbul, 2013, s.15.

⁹²⁹ Gültekin Emre, “Yolumun Üstündekiler” (Aşk ve Minyatürler), *Küçük Deniz, Toplu Şiirler (2006-1977)*, YKY, İstanbul, 2009, s.268.

Enis Batur da kente yabancılaşmayı şiirlerinde yoğun bir biçimde işleyen şairlerdendir. O, “Güç” başlıklı şiirinde, “Yaşadığımız kentler şimdi/ kurtuluşsuz. Ölüm kokuyor sokaklarımızda.”⁹³⁰ dizeleriyle, bir zamanlar insana huzur ve mutluluk veren kent, şimdilerde sokakları ölüm kokan ve insanın kaçmasına müsaade etmeyen bir hapishane hissi verir.

Batur “Asri Zamanlar” adlı şiirinde, gökyüzünde uçan kuşun, ki martı olması mutemeldir, gözünden kenti şöyle tasvir etmektedir:

*“Bir kuş ki
çağlayan insan adalarının üstünden,
yaralı, sakat umarsız kalabalığın
içindeki azalmak bilmeyen sancıyı
gözlüyor: Kent: Cennet mi lağım mı
aşağıya akan ve donan, anlayamıyor.
İrin keseleri patlamış, milyonlarca
küçük boncuk cıva dağılmış: Çekiyor,
değiştiriyor, itiyorlar birbirlerini birbirlerinde
kefen yırtılıyor bir uçtan ötekine:
Mezar atölyelerin, ecinnili
uçsuz bucaksız kırtasiye yığınlarının,
dev kazanların ve binlerce çatal
kaşığın birbirine yapıştığı bulaşık
havuzlarının, yatak odalarına
sinmiş kısır cebinlik kokularının,
sırıngaların inanılmaz bir gürültüyle
doldurduğu hastane çöplüklerinin,
martuların gagalarına takılmış gotik
iskeletlerin, sineklerin, çekirgelerin,
ağrıların, kahkahaların ve çığlıkların
üstünden uçuyor, uçuyorum.”⁹³¹*

Özne olan kuş aşağıdaki kente baktığında ilk olarak gördüğü kentlilerdir. Onları yaralı, sakat, umarsız bir kalabalık olarak niteleyen özne, kentte yaşayan bireylerin içlerinde azalmak bilmeyen bir sancı olduğunu hissetmektedir. Dahası özne için bu insanlar, bir irin kesesinin patlamasıyla etrafa saçılan milyonlarca zehirli, gri renkte cıva parçalarını andırmaktadır. Öyle ki sıvı olan cıvanın hareketleri gibi bu insanlar da sürekli bir devinim içinde, birbirlerine yaklaşmakta, uzaklaşmakta ve itişip kakışmaktadırlar. Kenti cennet mi lağım mı olarak nasıl adlandıracağını bilemeyen özne için kentin fizikî görüntüsü de hayli olumsuzdur. Özne, yığın yığın ve öbek öbek ölüm,

⁹³⁰ Enis Batur, “Güç”, (Ağırlaştırılmış Sebepler Divanı), *Doğu-Batı Divanı (Dramatik Şiirler 1988-2009)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 347.

⁹³¹ Enis Batur, “Asri Zamanlar” (Sarnıç), *İblise Göre İncil (Yazı Şiirler 1973-2002)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 168.

irin ve çöp kokularının birbirine karıştığı kentten yükselen ağlaşmaların, kahkahaların ve çığlıkların o korkunç sesini duymaktadır.

Enis Batur “Koma Provaları” şiirinin XVII. kısmında da “[...] *Şehir tepeden tırnağa mezbaha,/ rüzgârı kan kokusunu taşıyor tepeden tepeye.*” dizeleriyle yine kenti olumsuzlayarak bu kez onu her yana kan kokusu saçan bir mezbahaya benzeter.⁹³² “Yanıt”da ise kentin gecesinin kendinde bıraktığı yabancılık hissini suç, günah ve şehvet üzerinden şöyle vermektedir:

*“Açlığımı yeni dindirmiş upuzun bir tenya gibi uzanıyor geride şehir.
Bazı geceler iniyor, sokaklardan geçerek bağrına sokuluyorum. Saat başı işlenen suçların, kesintisiz bir günâh kokusunun ve isteğinin kabardığı duvarların ötesinde dolu dizgin atıyor kof yüreği.”⁹³³*

Özne kenti, tenya gibi insanı içten içe tüketen tehlikeli bir parazit olarak görmektedir. Özellikle kentin gece sokaklarına suç, cinayet ve kesintisiz olarak nitelediği ahlâksızlığın her türlü hâkimdir. Öyle ki şiirin devamında özne, “*Buranın yabancısıyım ya, yıllar yılı yaşadığım şehirde bile kimseyle tanışmadım.*” sözleriyle hem kente hem de insanlara ne derece yabancılaşmış olduğunu açıkça ifade etmektedir.⁹³⁴

Enis Batur’un şiirlerinde kent insanın mahvına da sebep olmaktadır. “Le Parc Monceau” adlı şiirinde Batur, yalnızca tek bir kentte değil her kentte insanların sokaktaki görüntüsünü şöyle dile getirmektedir:

*“Tarihin cerahatini taşımayı
varoluşuna koşut tutan
bir kentte*

her kentte

*bilmem neye umar aramak
için çıkmak delidolu sokaklara
ve
onarılmaz bir yara görmek
her insan yüzünde.”⁹³⁵*

Özne, tarihin tüm kötülüklerini, pisliğini bünyesinde barındırmayı varoluşunun bir parçası olarak gördüğü kentte, kentin kendinde yarattığı psikolojik travmayı ve derin

⁹³² Enis Batur, “Koma Provaları-XVII” (Koma Provaları), *İblise Göre İncil (Yazı Şiirler 1973-2002)*, s. 229.

⁹³³ Enis Batur, “Yanıt” (Abdal Düşü), *İblise Göre İncil (Yazı Şiirler 1973-2002)*, s. 357.

⁹³⁴ Enis Batur, “Yanıt” (Abdal Düşü), *İblise Göre İncil (Yazı Şiirler 1973-2002)*, s. 360.

⁹³⁵ Enis Batur, “Le Parc Monceau” (Bir Ortaçağ Yalnızlığı), *Tuğralar -Periyeş (Lirik Şiirler 1973-1992)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 31.

yabancılaşmayı hafifletmek ya da buna bir çözüm bulmak için insanların arasına karışmanın boş bir çözüm olduğunu düşünmektedir. Çünkü özne, kentte karşılaştığı her insanda, kentin açtığı onarılmaz yaraların izlerini onların yüzlerinde görmektedir ve herkesin aynı dertten muzdarip olduğu için birbirlerine yardım edemeyeceklerinin farkına varmaktadır.

Abdülkadir Budak'ın ise kent algısı, “Şehir” adlı şiirine şöyle yansımıştır:

*“Farkın yok değneksiz körden
Sağa sola çarpa çarpa
Sürdürürsün yaşamını
Neyin varsa çirkin kirli
Başın bütün gün önünde
Suçun caddeler dolusu
Büyür gökdelenler gibi”⁹³⁶*

Özne için kent, değneksiz bir körden farksızdır. Kent öylesine kördür ki sürekli olarak sağa sola çarpa çarpa yaşamını idame ettirmeye çalışmaktadır. Kentin sahip olduğu ne varsa çirkin, kirli, yasadışı ve ahlâka aykırıdır. Bu olumsuz özellikleri de, tıpkı gökdelenlerin artışı ya da yüksekliği gibi, her geçen gün çoğalmaktadır.

Yaşar Miraç ise memleketinden (Trabzon'dan) İstanbul'a gelişiyle kentte gördükleri karşısında yaşadığı yabancılaşmayı “Trabzondan Çıktım Yola” adlı şiirinde şöyle anlatmaktadır:

*“trabzon'dan
çıktım yola
vardım geldim
istanbul'a
bu ne biçim
yermiş ula
hiç bir yere
benzemiyor

köprüleri
süklüm püklüm
yedi tepe
yetmiş yaka
yeri göğü
tıklım tıklım
sonu gelmez
bir curcuna
[...]*

⁹³⁶ Abdülkadir Budak, “Şehir” (Şimdi Yaz/Acıbilim), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, YKY, İstanbul, 2007, s.37-38.

*meşin kese
demir kasa
ne hak tanır
ne de yasa
üçün beşin
bayramı var
milyon canda
milyon tasa*

[...]

*bin bir tür yüz
bin bir tuzak
bir anda
sana yakındır
bir anda
senden çok uzak”⁹³⁷*

Alıntıda öznenin kente (İstanbul’a) yabancılaşmasına sebep olan ve kent algısını şekillendiren dört sebep vardır. Bunlar, yedi tepeli İstanbul’daki çarpık kentleşme, kentteki hızlı ve yoğun nüfus artışının yarattığı kaos ve karmaşa, gelir dağılımındaki düzensizlik ve eşitsizlik veya kentte görülen sınıflar arası ekonomik eşitsizliğin yarattığı buhran ve kentli bireyin hesap ve çıkar odaklı sahte ve samimiyetsiz ilişkileridir.

Miraç “Kent” adlı şiirinde ise bu kez kente yaşamının kendinde yarattığı bıkkınlık hissini sebeplerini şöyle sıralamaktadır:

*“bıktım artık bu kentin
yüzsüz gökyüzlerinden
kömürlerin tozduğu
ozon iyot ve kükürt
bacaların tüttüğü
iki de bir ansızın
uçakların düştüğü
eli cebinde binbir
işsizlerin gezdiği”⁹³⁸*

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere kent artık gökyüzünü kaybetmiştir. Fabrika bacalarından, apartmanlardan, evlerden, motorlu taşıtlardan ve çöplerden yayılan kömür, ozon, iyot ve kükürt gibi zehirli gazlar kentin havasını yaşanmaz hâle getirmiştir. Masmavi gökyüzünün bu gazlarla kaplanması yalnızca insan sağlığını tehdit etmemekte hava kazalarına da sebep olmaktadır. Kentin gökyüzünde bunlar yaşanırken yüzeyinde ise binlerce insan işsiz ve parasız gezmektedir.

⁹³⁷ Yaşar Miraç, *Trabzondan Çıktım Yola*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, İstanbul, 1981, s. 93-102.

⁹³⁸ Yaşar Miraç, “Kent”, *1001 Şiir*, Bilim Sanat Galerisi, İstanbul, 2002, s. 281.

Erol Çankaya'nın "Görüşme" adlı şiirinde ise, "*Hurdahaş şehir cesetleri*"⁹³⁹ dizesi ile parçalanmış cesetler olarak gördüğü kent/kentler, onun birçok şiirinde benzer özelliklerle karşımıza çıkmaktadır. "Siren"⁹⁴⁰de kente karşı hissettiği nefreti ve nefretin sebeplerini şu dizelerle vermektedir:

*"Puşt şehir, lanet olası ecinni!
Çıksam sokaklarına
Bira ve ter
Kozmetik ve kumuk bütün
Ağzını açsan
Satır satır konfeksiyon kültürü
İçinde yaşar birbirine düşman on bin halk
Ve hızla akan eğlence endüstrisi.
[...]
Ve her türlü üçkâğıtçılığın merkezisin!"*⁹⁴⁰

Öznenin kente yakıştırdığı ağır ve kaba sözcükler, puşt, lanet ve ecinnidir. Çünkü özne için kent, alkol bağımlılığının, ter kokusunun, kapitalizmin estetik tuzağı olan kozmetik ve konfeksiyon kültürünün, dejenere olmuş eğlence endüstrisinin ve her türlü hile ve dolandırıcılığın merkezi konumundadır. Kumuk olarak nitelediği bu kentte yaşayanlar ise birbirine karşı düşman insan yığınlarıdır. Öyle ki Çankaya, kentin tüm bu dehşet veren kötücül özelliklerinin kentli bireyi nasıl etkileyip kendine benzettiğini "Yağmurun" adlı şiirinde şöyle dile getirmektedir:

*"İnsanlar şaşkırtıcı bir hızla dolduruyorlar
Sabah olunca durakları akşam durakları
Basmakalıp sevdalar yürek pahası aşklar
Bürokratlar bankacılar binlerce göz
Beyinler eller bakışlar eskiten o
Ve o durmadan kendini biktiran şehir
Yatakta küfürde dostlukta benzediğimiz
Ona benzeriz kendine uydurur zorla
Bir daraltı yaşar herkesin dudaklarında"*⁹⁴¹

Özne, kentteki gündelik yaşam üzerinden bir değerlendirme yapmaktadır. Sıradanlığın, tektipliliğin ve monotonluğun hüküm sürdüğü gündelik yaşamda, herkesleşmiş ve kentsel yaşamın zorunlu getirilerine koşulsuz ayak uydurmuş birey, bıkkınlık hissi duymakla beraber kentin tüm olumsuz yönlerini de (sahteliği,

⁹³⁹ Erol Çankaya, "Görüşme", *Cehennem Biziz*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 36.

⁹⁴⁰ Erol Çankaya, "Siren", *Asıl Adı Gökyüzü*, Adam Yayınları, İstanbul, 1985, s. 100.

⁹⁴¹ Erol Çankaya, "Yağmurun", *Asıl Adı Gökyüzü*, , s.43.

vurdumduymazlığı, hesapçılığı, sevgiden yoksunluğu vb.) kanıksayarak yaşam felsefeleri hâline getirmiştir.

Arif Ay ise “Susku” adlı şiirinde, “*hangi şehre girdimse/ kapıda bekler/ sodom-gomore denen kıyamet*”⁹⁴² dizelerinde, özneye göre kutsal metinlerde yozlaşmışlığı ve ahlâksızlığı dolayısıyla Tanrı tarafından helâk edildiğine inanılan Sodom ve Gomore’nin tüm kötü özellikleri, bugünkü kentlerde de varlığını sürdürmektedir. “Gök” şiirinde ise özne, “*kentlerde/ köylerdeki/ derin gök*”ün olmadığına hayıflanırken kentteki doğal yaşamın ve ekolojik dengenin bozulmuşluğuna dikkat çeker.⁹⁴³

Mustafa Özçelik’in de kente yabancılaşmayı dile getirdiği şiirlerinde temel mesele kentteki doğal yaşamın ve ekolojik dengenin insan eliyle bozulmasıdır. “İletişim”adlı şiirinde Özçelik, kentin kirliliğini şöyle anlatmaktadır:

*“Bacaların dumanı
Daha bir karartır kenti
Yağan yağmur da
Aritamaz kirini
Rüzgârlar çaresiz kalır
Öfkesini bir dala asılı bırakıp
Terkedip gider bu yeri”*⁹⁴⁴

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere kent fabrika, apartman ve ev bacalarının çıkarmış olduğu zehirli gazların pençesi altındadır. Bu kirlenme öyle bir kirlenmedir ki yağın yağmur bile kentin pisliğini, kirini temizleyememekte, esen rüzgâr bile yoğun dumana gark olmuş kentin sisini dağıtamamaktadır.

Özçelik “Boşlukta Yaşamak”ta ise hızlı kentleşmenin yarattığı etkinin şairin anlatılarına nasıl yansıdığını şu örnekler üzerinden dile getirmektedir:

*“Şiirimize kent giriyor artık
Terkediyoruz köyleri kasabaları
Bütün çiçekler soluyor
Ölümü seçiyor kuşlar
Ağaçlar siyah bir örtü alıyor üstüne
Şimdi hayata
Bir başka noktasından bakıyoruz*

*Caddelere çıkıyoruz bulvarlara
Otobüsler bir dizi hüznü yüklenmiş gidiyor*

⁹⁴² Arif Ay, “Susku” (Yirmi Yaş Şiirleri), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.320.

⁹⁴³ Arif Ay, “Gök” (Şiirin Kandilleri), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, s.228.

⁹⁴⁴ Mustafa Özçelik, “İletişim”, *İfşa*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 45.

*Birden önümüze çıkıyor solgun bir akasya
İnsanlar yaşamak
Araçlar intihar diyor
Biri çılgın
Diğeri kaygılı
Alnımızı çarpıyoruz taş duvarlara”⁹⁴⁵*

Özne, moderniteyle birlikte kentleşmenin yarattığı etkinin şiire de yansıdığına dikkat çekmektedir. Modernizm ile köyü ve kasabayı terk eden kentli şairlerin yeni mekânı kentlerdir. Ancak kentin şiire girmesiyle daha önce köy ve kasabayla bütünleşmiş o saf, temiz ve dağal tabiat ortamının özellikleri ve güzellikleri yerini, solmuş çiçeklere, yaşam hakkı tanınmayan kuşlara ve yeşilsiz, kuru ağaçlara bırakır. Köy ve kasabada yaşayan mutlu, huzurlu ve sağlıklı insan portreleri ise yerini, otobüslerde hüznün ve acının izlerini yüzlerinde taşıyan insanlara terk eder. Her yerin beton yığınlarına teslim edildiği kentte insan dört tarafı taş duvarlarla çevrili bir hapisanededir ve bu hapisanede yaşamı adeta bir çılgınlıktır.

Ümit Aktaş ise “Okyanus” adlı şiirinde, “*Aldatılmış şehirlerde bir sürgün gibi yaşamakla yüzleştim*”⁹⁴⁶ dizeleriyle, kent yaşamında insanın kente yabancılaşmasından dolayı bir sürgün hissi, kendini o yere ait olmama duygusu taşıdığını iddia etmektedir. Aktaş, “Her Gün Aşura, Her Yer Kerbela” adlı şiirindeyse, “*Sanki günlerden kıyamet, ilence bürünmüş dünya/ Ve zulmün iliklerime dek işlediği bu şehrin ortasında/ Her gün Aşura her yer Kerbela*”⁹⁴⁷ dizeleriyle kıyamet gününü yaşadığını söylediği dünyada, kentteki gündelik yaşamı Âşûra gününe benzetmektedir. Şairin Kerbela olayı olarak da bilinen ve Hz. Peygamber'in torunu olan Hz. Hüseyin'in beraberindekilerle birlikte Kerbelâ'da muaviye'nin oğlu Yezid tarafından, 72 arkadaşıyla birlikte şehit edildiği gün ile kentteki gündelik yaşam arasında paralellik kurmasındaki asıl amaç, kentin yaşayanlarına kötü ve acımasız davranarak işkence etmesi ve her gün onların maddi ve manevi anlamda katline sebep olmasıdır.

⁹⁴⁵ Mustafa Özçelik, “Boşlukta Yaşamak”, *Dünyanın Tenhasında*, Esra Yayınları, Konya, 1996, s. 47-48.

⁹⁴⁶ Ümit Aktaş, “Okyanus”, *Cennetten Düşüş*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998, s. 13.

⁹⁴⁷ Ümit Aktaş, “Her Gün Aşura, Her Yer Kerbela”, *Şehri Terketmeden Önce*, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2010, s.143.

Lâle Müldür ise “Göz-Simyası” adlı şiirinde, “*bir nekropolde yaşıyoruz/ şimdi hepimiz/ ölü evlerinde*”⁹⁴⁸ dizeleride kenti, her bakımdan çökmüş, harâbe hâline gelmiş bir nekropole; bu nekropoldeki evleri ise mezarlara benzetmektedir.

Oktay Taftalı ise “Keon” adlı şiirinde, kente yabancılaşmanın öznedeyarattığı travmayı şu örnek üzerinden vermektedir:

*“sonra caddeler ve neon, renkler delirtiyor beni
atlayasım geliyor aşağıya
aşağısı ses ve yosun
belki öfkem engel oluyor, belki korkuyorum”*⁹⁴⁹

Öznenin kente karşı yoğun bir nefret duyduğu açıktır. Kentin caddeleri, neon ışıkları, renkler ve sesler onda intihar duygusunu güçlendirmekte ve kendini yüksek bir yerden yosun olarak nitelediği kalabalığın üstüne atma hissi uyandırmaktadır. Kente yabancılaşmanın öznedeyardana getirdiği kuvvetli nefret ve öfke hissi, onu intiharın eşiğine sürüklediği muhakkaktır.

Nurullah Genç’in şiirlerinde yabancılaşmadan kaynaklı kent algısı da hayli olumsuz örnekler teşkil etmektedir. “Ey Dost” adlı şiirinin II. kısmında Genç, şehirleri şu bakış açısıyla tasvir etmektedir:

*“Çingirak kokusu dolu şehirler
Dikenler evidir şimdi her yokuş
Hangi dalı tutsam beni zehirler
Nerde bir yüz varsa, sararıp solmuş”*⁹⁵⁰

Anlaşılabacağı üzere öznenin belliginde kentler, zehirli bir yılanın çingırağından saçılan kokuyla yer etmiştir. Kentin her yokuşunda insanın canını acıtan dikenli evler görülmektedir. Özne için kentte tutunacak her dal zehirli ve tehlikelidir. Öyle ki kent, bu zehirli mekân, insanı öylesine tüketmektedir ki herkes zehrin etkisiyle sararıp solmuştur.

Nurullah Genç’in diğer şiiri “Kölenin İntihar Mektubu”nda ise bu kez özne “*çiçeklerde veba işaretleri*” görmekte, “*çeşmeler[in] zehir ve kan*” akıtmasına şahit

⁹⁴⁸ Lâle Müldür, “Göz-Simyası” (Uzak Fırtına), *Anemon, Toplu Şiirler I (1988-1998)*, YKY, İstanbul, 2014, s. 18.

⁹⁴⁹ Oktay Taftalı, “Keon” (Suların Durulduğu Yerde Yalnız Askerler), *Sivil Aşk Yoktur, (Şiirler 1980-1999)*, Gendaş Yayınları, İstanbul, 1999, s.47.

⁹⁵⁰ Nurullah Genç, “Ey Dost-II”, (Yankı ve Hüzün), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 120.

olmaktadır.⁹⁵¹ Bu işaretler, kentin havasının, suyunun ve toprağının bozulduğuna ve bu salgının yavaş yavaş kenti karanlığı altına alıp öldüreceğine delalettir.

Genç, “Âdem’in Havva’ya Yüzgörümlüğü” şiirinde ise bu kez yabancılaşmayı şehrin nesnelere yarattığı histeri üzerinden şöyle dile getirilmektedir:

*“Haykırıyorum aldatılmış sokaklardan
Çılgın avizeler, baygın ışıklar
Aynaların kahır çektiği odalardan”⁹⁵²*

Özne kentin sokaklarından, avizelerin yaydığı baygın ve sahte ışıklardan ve evlerdeki/odalardaki kahırlı yüzleri görmekten usanan aynalardan isyanını haykırarak duyurmaya çalışmaktadır. Nitekim Genç’in şiirlerine yansıyan kente karşı hissedilen bu yabancılaşma “Yıkamak İsterim” şiirinde, kendisine bu kentte “kal” denilmesi üzerine öznenin öfkelenerek “Kalırsam surları yıkmak isterim”⁹⁵³ söylemi, kenti yerle bir etme isteğine ve şiddete dönüşmüştür.

Seyhan Erözçelik ise “Düşstanbul” adlı şiirinin III.kısımında kent yaşamını, düşler kenti İstanbul üzerinden şöyle vermektedir:

*“İstanbul’a bir düş(üş)-
Çılgık çıkarır o türkü değil.
Çılgık çılgığa bir düş,
Çılgık çılgığa bir gündüz.”⁹⁵⁴*

Özne için İstanbul’da yaşama hayali bir güzel düş değil, aksine bir düşüştür. Çünkü özne kentte (İstanbul’da) yaşamın çılgık çılgığa bir mücadele olduğu kanısındadır. Öyle ki Erözçelik aynı şiirinin VI. kısmında, kentten yükselen çılgıkların sebeplerini şöyle örneklendirmektedir:

*“Sokaklarında bu şehrin, ölüm
Denizi bu şehrin, ölüm
Göğü ölüm. Sevgisi bu şehrin,
bu şehre sevgi, bir insanına
sevgi bu şehrin,
ölüm. Konstantiniyye, İslâmbol
olup bir vakitte, donanıp*

⁹⁵¹ Nurullah Genç, “Kölenin İntihar Mektubu” (Aşkım İsyandır Benim), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, s. 133.

⁹⁵² Nurullah Genç, “Âdem’in Havva’ya Yüzgörümlüğü” (Siyah Gözlerine Beni de Götür), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, s. 171.

⁹⁵³ Nurullah Genç, “Yıkamak İsterim” (Aşk Ölümçül Bir Hülyadır), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, s. 296.

⁹⁵⁴ Seyhan Erözçelik, “Düşstanbul-III” (Kır Ağı), *Kitaplar, Toplu Şiirler (1980-2003)*, YKY, İstanbul, 2003,s.19.

ışıklarını artık bu şehir

*Her şeyi ölüm, bu şehrin. Kirpikleri
ölüm. Orası ölüm.*

*Belasıym ben bu şehrin,
ölyüm.”⁹⁵⁵*

Özne, Konstantiniyye ve İslâmbol olarak da adlandırdığı İstanbul’u bir nekropolis olarak görmektedir. Çünkü sokaklarından denizine, gökyüzünden insanına her şey ölümün pençesindedir. Bu ölümlerin altında yatan sebepse insanın kente, doğaya, canlıya ve diğer insanlara karşı artık hissetmediği/hissedemediği sevgidir. Sevgi yoksunluğu tüm şehri ölüme terketmiştir.

Hüseyin Atlansoy “Deli Deniz Gömleği Seni İstanbul Giymeyeceğim” adlı şiirinin III. kısmında ise kente (İstanbul’a) yabancılaşmanın sebebini kentin sahteliğinde görmektedir:

*“İstanbul
moda sosyete gülüşlerini gördüm
dişleri takma idi ya da porselen
ölümle nişanımı bozuyorum
TABUTUNU GIYMEYECEĞİM İSTANBUL
İNAN SÖZÜMÜ KENDİM GİBİ TUTARIM”⁹⁵⁶*

Özne, gerek kentin gerek kentte yaşayanların popüler bir yaşam tarzı hâline getirdiği sahte görünüş ve ilişkilere kanmadığını ifade etmektedir. Özne, kentin ve kentlilerin genel tavrı olan bu yapaylığı kanıksadığı veya onlar gibi yapmacık davranmaya başladığı takdirde kendine yabancılaşacağına ve bir ölüden farksız olacağına inanmaktadır. Bu yüzden de özne, kentin kendine benzettiği yapmacık bireylerden biri olmamak için kendine büyük bir söz vermiştir.

Betül Tarıman ise “Şehir Çıplak”ta, “şair şehir sırtında yük at leşi sırtından” dizesiyle kenti, insanın sırtında taşıdığı leş kokan bir yük olarak nitelemektedir.⁹⁵⁷

Arif Dülger ise “Ben Kimim?” adlı şiirinde, “çıkıp gideceğim bir gün bu şehrin/en karanlık kirli memelerinden”⁹⁵⁸ dizelerindeki özne, kendisini besleyen ancak kirli

⁹⁵⁵ Seyhan Erözçelik, “Düşstanbul-VI” (Kır Ağı), *Kitaplar, Toplu Şiirler (1980-2003)*, s.22.

⁹⁵⁶ Hüseyin Atlansoy, “Deli Deniz Gömleği Seni İstanbul Giymeyeceğim” (İntihat İlâcı), *Su Burcu, Toplu Şiirler (1983-2005)*, Hece Yayınları, Ankara, 2005, s. 55.

⁹⁵⁷ Betül Tarıman, “Şehir Çıplak” (Ağır Tören), Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin’e Giden Yol*, YKY, İstanbul, 2012, s. 375.

bulduğu bu kentten bir an önce kaçmak istemektedir. Nitekim “Geçmiş Zaman Düşleri” adlı şiirinin II. kısmında öznenin bu kaçma isteğinin altında “*şehrin kronik bulantıları*”nı çekmenin artık dayanılmaz oluşu yatmaktadır.⁹⁵⁹

Küçük İskender’in şiirlerinde de kente karşı duyulan yabancılaşma, nefret yüklü dizelerden ses verir. Öyle ki “Muzır Vahiy” şiiri, Küçük İskender’in kent algısının genel bir özeti gibidir:

*“o şehirler seni özlemle kucaklamak için açılmış
betondan yapılı birer kucak gibidir
oysa
tanrım
o şehirler önce ölümün
sonra histerinin sahibidir”*⁹⁶⁰

Özne için kentler beton yığınlarından müretteptir. İnsanı seven, onu kucaklayan sahte görüntüsünün altında ise ölüm kol gezmekte ve o, insan psikolojisini bozan histerik bir yapıya sahiptir.

Küçük İskender “kibritkutusu” şiirinde ise bu kez, “*Siyahın girdabında akustik bir kötü ruh/ gibi duruyor önümde beliren şehrin/ tahta bavullarda kokmaya başlayan cesedi!*” dizeleriyle kenti, siyahlar içinde yankılanan bir kötü ruhun uğultusu, kentin içindekileri/insanları ise tahta bavullarda kokmaya başlayan cesetler olarak nitelemektedir.⁹⁶¹ “Papağana Silah Çekme” adlı şiir kitabında başlıksız olarak yer alan şiirinde, “*şah damarım/ tahtında huzursuz; kalbim, çoktan yitirmiş manasını!*” diyen özne yaşadığı huzursuzluğun, mutsuzluğun ve anlamsızlığın sebebini kentte yaşamakta görmekte ve “*katliam vacip artık bu kentte*” sözleriyle kente karşı nefretini dile getirmektedir.⁹⁶² Öyle ki “akson” şiirinde, “*vitamin haplarıyla ayakta duran istanbul’da/kalsiyum yoktur, potasyum yoktur, B12 yoktur/ kokain vardır!*”⁹⁶³ dizelerinde özne, kalsiyum, potasyum ve B12 gibi insan vücudunda görülen en yaygın vitamin eksikliğini kentin insan yaşamı üzerinde yarattığı olumsuz etkilerde arar. Öyle ki kente tahammül edebilmenin tek çözümü, uyuşturucu bir madde olan kokaindir.

⁹⁵⁸ Arif Dülger, “Ben Kimim?” (Şiir Nöbetleri), *Meğer Aşk İmiş*, Toplu Şiirler, İstanbul Yayınları, İstanbul, 2010, s. 18.

⁹⁵⁹ Arif Dülger, “Geçmiş Zaman Düşleri-II” (Geçmiş Zman Düşleri), *Meğer Aşk İmiş*, Toplu Şiirler, s. 72.

⁹⁶⁰ Küçük İskender, “Muzır Vahiy”, *Gözlerim Sığıyor Yüzüme*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 79.

⁹⁶¹ Küçük İskender, “kibritkutusu” (Bir Çift Siyah Deri Eldiven), *The God Jr, Toplu Şiirler (Bir Çift Siyah Deri Eldiven-Ciddiye Alındığım Kara Parçaları)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 18.

⁹⁶² Küçük İskender, *Papağana Silah Çekme*, YKY, İstanbul, 2000, s. 26.

⁹⁶³ Küçük İskender, “akson”, *Kahramanlar Ölü Doğar*, Om Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 47.

Veyahut özne için kent ve kent yaşamı, insan sağlığı ve yaşamı için önem arz eden ve onun güçlü ve dirençli olmasını sağlayan vitamin değil, insanı uyuşturan, bağımlı hâle getiren, bağışıklık sistemini çökerten ve hatta insanın ölümüne sebep olan kokainle eşdeğerdir.

Ömer Erdem ise “9. Kat” adlı şiirinde metropollerin kendinde bıraktığı izlenimi şöyle dile getirmektedir:

*“beni bir ağır taş gibi boynuna astın
geniş ve dişli metropollerin
çok dilli kafelerin seçkin alışveriş caddelerinin
heykeller gibi gururlu paralar gibi yuvarlak devletlerin
incelikli ve gelenekli seremonilerin
geceyi değil gündüzü bile satan beyin definecilerinin
klasik ve ultramodern sergilerin
zevk tacirlerinin merak büyücülerinin
gökdelen emlakçılarının”⁹⁶⁴*

Şairin geniş ve dişli metropollerden kastı, kapitalist düzen etrafında şekillenmiş büyük kentlerdir. Bu kentlerin olmazsa olmazları arasında farklı dillerle isimlendirilmiş tabelalara sahip kafeler, seçkin alışveriş dikkânlarının bulunduğu caddeler, klasik ve ultramodern eserlerin bir arada olduğu sergiler yer almaktadır. Her türlü shevî zevke hizmet eden zevk tacirleri ve gökdelen emlakçıları kentin vazgeçilmezleri arasındadır. Heykeller gibi gururlu duruşları olan, para ve çıkar ilişkilerinden başka hiçbir şey düşünmeyen, sahte inceliklere sahip ve maddi kazanç uğruna her şeyi yapabilecek/satabilecek tiyniyetteki “beyin definecileri” olarak nitelendirilen bürokratlar ve kapitalist patronlar ise kent tablosunu tamamlayan diğer parçalardandır. Nitekim Erdem, yabancılaştığı bu kent tablosunun eksik gördüğü diğer parçalarını “Kentzoom” adlı uzun şiirinde, gündelik yaşamdan alıntıladığı örnekler üzerinden şöyle vermektedir:

*“kent kent ...
yeni gerçeklik sende
yan bahçeler iç balkonlar ve çamaşır ipleri sende
neşeli akşamüstleri ve üretilmiş hoş kokulu esintiler sende
makul ve yönetilebilir trafik sende
saçların mevsimlere göre savruluşu sende
faturaların aşkı kolaylaştırışı sende
ışığın ve felsefenin modası
son ikonlar ve beden ölçüm günleri sende
[...]*

⁹⁶⁴ Ömer Erdem, “9. Kat”, *Kireç*, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 56.

denizin dibinden geçiyoruz balıklara görünmeden
 şaraplarımız sigortalı mahzenlerde
 puan kazanıyoruz alışveriş başına
 ucuza geliyor tatillerimiz erken rezervasyonda
 bir tıkla bıçağımızın altında domateslerimiz
 elektrikli kesilmiyor masaj salıncaklarında
 kableyi tam gösteren aletler yapmışlar
 uyandırıyor horoz sesli makineler
 derimiz parlıyor sesimiz gibi
 kent sana teşekkür ederiz

[...]

Tanrı da seviyor bizi
 bir mesajla yardım yığıyoruz düşkünlere
 kampanyalar yapıyoruz
 twitter ve facebook kollarımız çoğalıyor
 haddini bildirmek için zalimin
 kent kent kalemin inceldiğince kent
 metroların alt ve üst geçitlerin
 havaalanlarının ve su yollarının
 bürüyor bizi hayat sarmaşıkları gibi
 çığlık atmak isteyince çöle gidiyoruz
 turlar ve turist kafileleri
 biz el ele biz göz göze birer sevinciz...

[...]

cuma akşamları eğleniriz
 ve merak ederiz cemiyet haberlerini

[...]

yemek sepetleri her vakit Haziran biraz pasta biraz fırında makarna
 denizi özleyenler için özel geziler
 yeter ki kalpler ağrımasın büzülmesin yüzler

[...]

kent kent sen bizim her şeyimizsin
 senden içiyoruz ab-ı hayatı sende hoş trendleri...
 buralarda organizasyonları yükleniyorlar
 nişan doğum sünnet ve cenaze dahil
 kim nerede oturacak hangi renk ve müzikler
 hüznülere biraz ışıltı biraz ambalaj tozu
 araç kiralama dahil nice seçenek
 yalnız paket programları hep öneriyorlar

[...]

kayıtlarımız var emlak ofislerinde
 biz unutsak bile doğum günlerimizi asla unutmayan
 ölmemizi istemeyen bir kez olsun alışveriş ettiğimiz markalar
 bir oturum yanımızdadır

elma dilimli kızarmış patatesler soğuk soğuk biralar
 malzeme zengini ince pizzalar
 somehalka soğanlar some dishes tabaklar
 merdivenlere oturur basamak boyarız
 canımızdır boynumuzun ipidir e-postalar

[...]

kent kent yaşarken birbirini görmeyenlerin
 düzen yurdu ...

*buket buket çiçekler frambuazlı pastalar*⁹⁶⁵

“Kentzoom”dan büyük bir kısmını alıntıladığımız yukarıdaki dizelerde, şairin zumladığı veya kadrajına aldığı kent (İstanbul) ve kentli bireyin gündelik yaşamı, şiirde insanın ve kentin “yeni gerçeklik”i olarak tanıtılmakta ve bu gerçekliğin tamamen kapitalist düzenin boyunduruğu altında olduğuna işaret edilmektedir. Kentte yaşam alışveriş, eğlence, organizasyonlar (düğün, cenaze, nişan vb.) ve turizm gibi etkinliklere indirgenerek kent yaşamı anlamsızlaştırılmıştır. Özne, kapitalist çarkın ana merkezi olarak gördüğü İstanbul’da İstanbulluları, maddeye tapan, sürekli tüketen, tektipleşmiş yığınlar/kitleler olarak nitelermekte ve kentte yaşamının, onun çaresiz tutsağı olmaktan geçtiğinin altını çizmektedir. Dolayısıyla “tüketim mutluluktur” düsturuna esir olmuş kentliler aslında kitle psikolojisiyle hareket etmektedirler. Kentli birey modanın, reklamların, vitrinlerin ve ikonların etkisi altında gündelik yaşamını tanzim etmekte, her an, her yerde karşısına çıkan tüm bu alıştırmalar (moda, reklam, pano, vitrin, ikon) insanı zorunlu bir uyum sağlamaya davet etmektedir. Dahası teknolojinin getirdiği konforu sonuna kadar kullanan kentli bireyin her günkü yaşamı, yeme içme kültüründen ev düzenine, doğum, sünnet, nişan, düğün ve cenazeden tatil organizasyonuna, eğlence anlayışından insanlar arasındaki davranış biçimlerine kadar tektipleşmiş, tekdüzeleşmiş, herkesleşmiştir. Nitekim özneye göre kentli birey, “*kendi olma, kendi kalma tarzlarında, kelimelerinde, jestlerinde, gündelik alışkanlıklarında (yemek ve dinlenme saatleri, eğlenme ve oyalanma, moda, fikir, görüş) tuhaf birşekilde birbirine benzeyen bireylerin tatsız ve gülünç tekrarını*” içermektedir.⁹⁶⁶

Bâki Ayhan T. ise “İstanbul Ülkesi” adlı şiirinde, “*bulaştırmak istiyor hayatın ateşini/ herkese öksüren İstanbul şehir*”⁹⁶⁷ dizeleriyle kenti bir grip hastası olarak görmekte ve öksürerek bu hastalığı herkese yaymaya çalıştığını düşünmektedir. Burada şair, kentsel yaşamın insanlara dayattığı tektipliliği eleştirdiği açıktır.

İbrahim Tenekeci ise “Hayın Yüz” şiirinde, hain olarak nitelediği kentin gerçek yüzünü ortaya çıkarmak ister. Şiirin “A yüzü”nde “*Kim salıyor caddeye bu kadar arabayı/ Bak yüksele yüksele şehri yutacak asvalt*”⁹⁶⁸ dizelerinde öznenin kente

⁹⁶⁵ Ömer Erdem, “Kentzoom”, *Pas*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 21-29.

⁹⁶⁶ Henri Lefebvre, *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*, s. 157.

⁹⁶⁷ Bâki Ayhan T., “İstanbul Ülkesi”, *Kopuk ve Beş Diyalog*, YKY, İstanbul, 2011, s. 120.

⁹⁶⁸ İbrahim Tenekeci, “Hayın Yüz-A yüzü”, *Peltek Vaiz*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 23.

yabancılaşmasında, motorlu araçların çokluğu ve bundan kaynaklı trafik sorunu olduğu görülmektedir. Şiirin “B yüzü”nde “*her şey karton burada, keyifler bile karton*” olarak nitelediği kentte her şeyin kartondan yani parçalanmaya, dağılmaya ve yok olmaya müsait olduğunu söyleyen özne, “*kargaşadan bir orman*” olarak gördüğü kentte insanların kalpleri ise birer kovuk yani oyulmuş durumdadır.⁹⁶⁹ Öyle ki “Mevsim Normalleri” adlı şiirinde Tenekeci, “*Şehir/ Kaçak kat gibi çöküyor üstümüze*” dizeleriyle, kentin insan üzerindeki hem fiziksel hem de ruhsal baskısına dikkat çekmektedir.⁹⁷⁰

Konuyla ilgili son örneğimiz ise Tuna Kiremitçi’ye aittir. Kiremitçi “Tabanca” adlı şiirinde kentin (İstanbul’un) kendinde bıraktığı hissi şöyle dile getirmektedir:

*“Şeytan diyor git buradan,
ardına bakmadan.*

*İstanbul bana yabancı,
İstanbul koca yalancı
İstanbul bana tabanca, şakağımaya dayalı.”⁹⁷¹*

Özne kenti, yabancı ve yalancı olarak nitelemektedir. Şakağa dayalı bir tabanca nasıl ki insanı ölümlerle burun buruna getiriyorsa kentte yaşam da özne için aynı hissi uyandırmaktadır. Bu yüzden de özne yabancılaştığı kentten ardına bakmadan kaçma isteği duymaktadır. Öyle ki kente karşı duyulan bu nefretin ve hisedilen yabancılaşmanın sebeplerini şair, “Yeter ki” adlı şiirinde şöyle açıklamaktadır:

*“Bir gün daha, her gün gibi.
Yeter artık dedirten o yalancı yüzlerle.
Burası büyük şehir,
Burası ıssız memleket, düşümdeki.”⁹⁷²*

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, ıssız olarak nitelendirilen kentin bireyi kendine yabancılaştırmasında, kentteki gündelik yaşamın monotonluğu ve tekdüzeliğinin yaratmış olduğu bıkkınlık ile insanların birbiriyle olan sahte ve yalancı ilişkileri etkilidir.

⁹⁶⁹ İbrahim Tenekeci, “Hayın Yüz-B yüzü”, *Peltek Vaiz*, s. 23-24.

⁹⁷⁰ İbrahim Tenekeci, “Mevsim Normalleri”, *Güzellik Uykusu*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 34.

⁹⁷¹ Tuna Kiremitçi, “Tabanca”, *Bir Uyumsuz Bulut/Şarkılar ve Şiirler*, Karakarga Yayınları, İstanbul, 2017, s. 22.

⁹⁷² Tuna Kiremitçi, “Yeter ki”, *Bir Uyumsuz Bulut/Şarkılar ve Şiirler*, s. 44.

2.3.6.2. Kente, Kent Yaşamına ve Kentliye Yabancılaşmış Bireyin Ruh Hâli ve Kent Yaşamında İnsan Eleştirisi

Modernleşme sürecinde yaşanan toplumsal değişimi/dönüşümü, Saint-Simon, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş; Tönnies, cemaat'ten cemiyete geçiş; Spencer, basit toplumlardan karmaşık toplumlara geçiş; Durkheim, mekanik dayanışmalı toplumlardan organik dayanışmalı toplumlara geçiş; Howard Becker, kutsal toplumlardan laik toplumlara geçiş ve Robert Redfield ise kır toplumundan kentsel topluma geçiş olarak tanımlamışlardır.⁹⁷³ Dolayısıyla bu tanımlar dikkate alındığında, sosyologların kent toplumunu köy/kasaba topluluğuyla karşılaştırdıkları ve bu doğrultuda düşüncelerini geliştirdikleri söylenebilir. Örneğin Ferdinand Toennies'in kavramsallaştırdığı 'cemaat' ve 'cemiyet' ideal tiplerine göre, cemaatler, ırk, etnik menşe ve kültür bakımından farklılaşmamış fertlerden meydana gelen ve fertler arasındaki şahsi, sıcak, samimi veya içli dışlı bağlantılar üzerine kurulmuş olan küçük, homojen ve mahrem topluluklar; cemiyetler ise, ırk, etnik menşe, sosyal-ekonomik statü ve kültür sistemleri bakımından farklılaşmış, geniş ve heterojen topluluklardır.⁹⁷⁴ Öyle ki 1950 yılından itibaren şehir hayatının köy hayatına tercih edilmesiyle 'biz' duygusunun hâkim olduğu cemaat tipi toplum düzeninden ferdiyetçiliğin hâkim olduğu cemiyet tipi toplum düzenine geçiş, beraberinde anomi ve yabancılaşmanın da ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle ferdiyetçiliğin hüküm sürdüğü kentlerde, aralarında duygu ve heyecan bağı olmayan fertlerin veya grupların, yarışma, sivrilmeye arzusu, karşılıklı olarak birbirini istismar etme, kıskançlık gibi duygu ve davranış özellikleri, kentteki fertlerin birbirlerine ve kent yaşamına yabancılaşmalarına etki eden faktörlerdendir.⁹⁷⁵

Louis Wirth'ün iyi bilinen formülasyonu bize, kentteki sosyal temasların, "gayri şahsî", "sathî", "geçici" ve "parçalı" olduğuna işaret etmektedir.⁹⁷⁶ Çünkü Wirth'e göre kentliler, yaşamsal gereksinimlerin karşılanması için çok sayıda insanla ilişki kurmakta ve çok sayıda örgütlenmiş grupla işbirliği içine girmektedir; ancak gerçekte yüz yüze

⁹⁷³ Cevat Özyurt, "Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 113.

⁹⁷⁴ Hüseyin Bal, *Kent Sosyolojisi*, s. 28-29.

⁹⁷⁵ Vehbi Bayhan, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, s.114.

⁹⁷⁶ Adam Kuper, Jessica Kuper, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi 1*, (çev. Ahmet Kemal Bayram), Adres Yayınları, Ankara, 2016, s. 753.

olmasına karşın kurulan bu ilişkiler yapay, geçici ve yüzeyseldir.⁹⁷⁷ Dahası birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin alması, akrabalık bağlarının zayıflaması, ailenin toplumsal açıdan öneminin zayıflaması, komşuluğun kaybolmaya başlaması ve toplumsal dayanışmanın zayıflaması gibi durumlar, Wirth için kentsel yaşamın temel özellikleri olmakla birlikte anomi ve yabancılaşmanın ortaya çıkmasına etki eden durumlardır.⁹⁷⁸

Fritz Pappenheim'a göreyse modern toplumlarda, kentlerde bireyler birbirlerinden o kadar ayrı ve tecrit edilmiş durumdadırlar ki sadece birbirlerini belirli amaçlara yönelik araçlar olarak kullanabildikleri zaman temas kurmaktadır: İnsanlar arasındaki bağlar çıkara dayanan beraberliklere, tam kişilerin değil özelleşmiş bireylerin beraberliklerine yerini bırakmıştır.⁹⁷⁹

Kent kişiliğini çekingen, mesafeli ve bıkkın ama özgür olarak tanımlayan John Urry ise kenti para ekonomisinin merkezi olarak gördüğü için, para ekonomisinin insanları hesapçı yaptığının altını çizmektedir.⁹⁸⁰

Yaşadığımız toplumu “kentsel toplum” olarak adlandıran Zygmund Bauman'a göre yaşadığımız dünya daha çok yabancılarla dolu bir “evrensel yabancılık” dünyasıdır ve bu dünyada yabancılardan oluşan kentsel kalabalıklar arasında insan kendini, sorunların üstesinden kendi imkânlarıyla başa çıkmak zorunda bırakılmış, “önemsiz”, “yalnız” ve “vazgeçilebilir” hissetmektedir.⁹⁸¹

Kentte yaşayan bireyin kent yaşamında kendini nasıl hissettiği ve başkalarıyla olan ilişkilerinde nasıl bir tutum sergilediğiyle ilgili yukarıda genel hatlarıyla vermeye çalıştığımız bilgiler, bireyin kente, kent yaşamına ve kentteki diğer bireylere yabancılaşmasının da sebeplerini oluşturmaktadır. Öyleyse bu bilgiler ışığında, şairlerin kente ve kentliye yabancılaşmış bireyin sosyo-psikolojik durumunu şiir metinlerine nasıl yansıttıklarını ve bu bağlamda ruhsal ve gündelik yaşam açısından kenti ve kentteki bireyi hangi yönleriyle eleştirdiklerini ayrıntılı bir biçimde inceleyelim.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Bedri Rahmi Eyüboğlu'na aittir. Eyüboğlu “Büyük Şehir” başlıklı şiirinde kenti ve kentlileri şu özellikleriyle tarif etmektedir:

⁹⁷⁷ Hüseyin Bal, *Kent Sosyolojisi*, s. 192-193.

⁹⁷⁸ Hüseyin Bal, *Kent Sosyolojisi*, s. 194.

⁹⁷⁹ Fritz Pappenheim, *Modern İnsanın Yabancılaşması, Marx'a ve Tönnies'ye Dayalı Bir Yorum*, s. 72.

⁹⁸⁰ John Urry, *Mekânları Tüketmek*, (çev. Rahmi G. Ögdül), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 20.

⁹⁸¹ Cevat Özyurt, “Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 121.

*“Büyük hastanelerinde yatarım insan dolu,
Büyük gemilerine binerim mahşer.
Hanların dolu, hamamların dolu...
Gel gör ki her Allah'ın günü
Göz göze, diz dize
Tramvayda, sinemada, meyhanede, mabette.
Herkes kendi murdar karanlığına gömülmüş
Herkes gurbette.”⁹⁸²*

Özne, kente has mekânlar olarak sıraladığı hastane, hamam, han, sinema, meyhane ve mabet ile toplu taşıma araçları olan vapur ve tramvaydaki mahşerî kalabalıktan şikâyetçidir. Ancak öznenin asıl şikâyeti, bu insanların birbirine karşı olan yabancılıklarıdır. Çünkü özneye göre herkes kendi murdar karanlığa gömülmüş, yalnız ve bıkkın görünmektedirler. Herkes kentte adetâ gurbette gibidir. İşte kentlilerin kente karşı hissettiği bu aidiyet hissedememe durumu, gurbette olma hissi, kente ve diğerlerine karşı yabancılaşmış bireyin/bireylerin karakteristik özelliğidir.

Oktay Rifat'ın şiirlerinde kent, tabiattan uzaklaşmış veya doğaya/doğala aykırı bir yaşamın hüküm sürdüğü mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair “Bu Kentte” şiirinde, “*Biz yazdık bu kenti böyle dolambaçlı,/ Sonunda yine biz yırttık, buruşturduk./ Benimdir şu düzlük şu gökdelen.*”⁹⁸³ dizeleriyle kentin başına gelen tüm olumsuzluklardan kendisi dahil herkesi sorumlu tutmaktadır. Öyle ki “Gün Doğdu mu” şiirinde, insanların kente yaptığı kötülükleri şöyle örneklendirmektedir:

*“Sonra dışkımız, çirkefimiz, çöpümüz,
Gündelik akıntımız:irin ve lağım.
Boyadık, kuş kafesi gibi bezedik
Kenti, mavi ve yeşil çaldık duvara.”⁹⁸⁴*

Özne, insanların kenti dışkı, çirkef ve çöple kirlettiklerini ve bu katı atıklarla kenti irin ve lağım hâlini getirdiklerini söylemektedir. Özneye göre kentte yeşil alan kalmadığı ve zehirli gazlardan, kirlilikten gökyüzü maviliğini kaybettiği için, insanlar bunun telefisi olarak beton yığımına döndürdükleri kentteki yapıları maviye ve yeşile boyamaktadırlar. Öyleki şair “İşkembe” adlı şiirinde, “*Bu kokan bulutlar mı yoksa kekik mi!/ Söylüyorsun anlamıyor kentsoylu takımı.*” dizeleriyle tabiata has kokuları dahi artık hatırlamayan, bunlara yabancılaşan kentlilerden bahsederken, doğadan bunca

⁹⁸² Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Büyük Şehir” (Tuz), *Dol Karabakır Dol, Bütün Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s.177.

⁹⁸³ Oktay Rifat, “Bu Kentte” (Şiirler), *Bütün Şiirleri I*, s. 461.

⁹⁸⁴ Oktay Rifat, “Gün Doğdu mu” (Şiirler), *Bütün Şiirleri I*, YKY, İstanbul, 2018, s. 485.

yabancılaşmış olmalarının yüzlerine yansıyan somurtkanlığını ise “*ondan mı işkembeye benziyor yüzleri!*” dizesiyle vermektedir.⁹⁸⁵

Oktay Rifat’ın kent yaşamında üzerinde durduğu bir diğer husus da kentin bireye hissettirdikleri ve birbirine yabancılaşmış insanların hâletiruhiyesidir. Şair, “Sen Yalnızlığında” adlı şiirin I. kısmında, “*Bense kara suratlı kentlerin/ Mutsuz, yılgın insanı, başıboş.*” dizeleriyle kara suratlı kentlerin insanını, mutsuz, yılgın ve başıboş olarak nitelemektedir.⁹⁸⁶ “İskemlenin Ayakları” adlı şiirinde ise kentli bireyin hissettiği derin bir yalnızlık şöyle anlatılmaktadır:

*“Belli ki deresinde boğulmuş insan
bir can yeleği arıyor bir taş bir seki
en ufak otta en uzak damda
kokuların mayhoş mermerinde
yüzüyor yan yatmış bir şişe gibi.*

Kendi kendisine artık.”⁹⁸⁷

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere insan kentte, suda hayatta kalmaya çabalayan, boğulmamak için debelenen bir görünüm sergiler. Boğulmamak için bir can yeleği, bir taş, bir yükseklik aramakta fakat bulamamakta; bu yüzden de kendi kendine ve yalnız olduğunun farkına varmaktadır. Kentli, suda adetâ yan yatmış bir şişe gibi başıboş ve akıntıya kapılmış şekilde yaşamını yalnız bir biçimde sürdürmektedir.

Oktay Rifat “Batak” adlı şiirinde, “batak” olarak nitelediği kentte insanları şöyle eleştirmektedir:

*“Ve batak kişiler sardı yöremizi:
Suratları insana boyalı
Bütün o alıp satanlar, üleşenler;
İçimizde açan karanfili”⁹⁸⁸*

Özne, batakla yani yarar gelmez bir toprak parçası olarak gördüğü kentin insanlarını da yine batakla nitelemektedir. Çünkü özne, sahtekâr olarak gördüğü kentli insanın, kendi içinde açan güzellikleri yok ettiğini düşünmekte, sömürüldüğünü hissetmektedir. Bundan dolayı gerek kente gerekse kentte yaşayanlara karşı yoğun bir

⁹⁸⁵ Oktay Rifat, “İşkembe” (Elifli), *Bütün Şiirleri II*, YKY, İstanbul, 2014, s. 216.

⁹⁸⁶ Oktay Rifat, “Sen Yalnızlığında-I” (Yeni Şiirler), *Bütün Şiirleri I*, s. 511.

⁹⁸⁷ Oktay Rifat, “İskemlenin Ayakları” (Denize Doğru Konuşma), *Bütün Şiirleri II*, s. 369.

⁹⁸⁸ Oktay Rifat, “Batak” (Yeni Şiirler), *Bütün Şiirleri I*, s. 563.

yabancılaşma hissi duyan özne, “*Atımı getirin benim, kır atımı!// Bataktan dörtnala çıkmak gerek*” diyerek çareyi bir an önce kenti terketmekte, oradan kaçmakta bulur.⁹⁸⁹

Behçet Necatigil’in şiirlerinde kent yaşamına yabancılaşma, insanın kentte yaşamını idame ettirebilmek için verdiği ekonomik mücadelenin kendisinde uyandırdığı bıkkınlık ve yorgunluk hisleri üzerinden verilmektedir. “Kuyruk” adlı şiirinin girişinde “*dar çağlarda yaşam zorluğu*” diyen şair, kentin gündelik yaşamını, “*Bu bir yerden ötekine yetişmeler koşmalar/ Bu taşıtlar bu ekmek bu et kömür yağ*”⁹⁹⁰ dizeleriyle özetlemektedir. “Çarmıh” adlı şiirinde ise kentli bireyin karakteristik yaşamını şöyle vermektedir:

*“Ev kirası, elektrik, su parası
Kasabı, bakkalı, terzi..
Birini kaparım, biri açılır
Masraf kapıları masal kapısı
[...]
Bölüşülür evlerde.
Aslan payı bana diyen diyene:
Bir baba, bir anne, bir kardeş
Dünyanın bedbahtı bensiz.
[...]
Akşamlara kadar çalışırız,
Bazen gecelerce.
Trenlerde, gemilerde, uzaklarda
Yalnız yaşamak.. Nerde?
Savrulmuş paralar, bölüşülmüş ömürler
Ne olmuşsa bize olmuş, ara yerde.”⁹⁹¹*

Şiirden alıntıladığımız yukarıdaki kısımda öznenin kentteki yaşamı, geçim kaygısından ibarettir. Ev kirasından faturalara, yeme içme masrafından ailedeki fertlerin ihtiyaçlarına kadar her şey öznenin omuzlarındadır. Sabahtan gece yarısına kadar çalışan öznenin tek derdi kentte hayatta kalabilmektir ve bunun öznedeki ciddi bir yabancılaşma hissi yarattığı ortadadır. Öyle ki özne tüm bunlardan ardına bakmadan kaçmak, başka kentlere gitmek istemektedir ancak hangi kente gitse huzuru bulamayacağını da farkındadır.

Necatigil’in “Hazır Giyimde” ise bu kez hedefinde, kentin insanı uymaya zorladığı moda gerçeği vardır. Şiirde, “*Vitrinde mankenler, bir mağaza/ son moda giysiler*”le karşılaşan özne, “*Sen bir şey yapmayacaksın,/ onlar donatacak seni*”

⁹⁸⁹ Oktay Rifat, “Batak” (Yeni Şiirler), *Bütün Şiirleri I*, s. 563.

⁹⁹⁰ Behçet Necatigil, “Kuyruk”(Dar Çağlar), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 172.

⁹⁹¹ Behçet Necatigil, “Çarmıh” (Eski Toprak), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, s. 113-114.

ifadeleriyle kentin bir diğer dayatmasıyla modaya esir olan insanın kendi istediğini/beğendiğini giyemeyecek kadar yabancılaştırıldığının altını çizmektedir.⁹⁹²

Necatigil'in konumuzla ilgili en çarpıcı şiiri hiç şüphesiz "Travers"tir. Şiirde kentli bireyin hem çağına hem de kentteki yaşamına karşı hissettiği yabancılaşmayı travers, yani demir rayı tabanlılığı benzetmesi üzerinden şöyle vermektedir:

*"Sonraki ben mumyalarda ölümlerden sonra
Islak bölmelerde saklı
Kağşamış kapağım kaldırılırsa
Yaşadığım çağdan çarpar genze
Buruk bir arsenik kokusu.*

*Ben bir traversim entroverti:
Gök-delen ve ehram çürük omuzlarımda
Dünyanın bütün dilleri varyantlarımla dolu
Dağbaşı raylarında hatta
Büyük şehir yorgunluğu.*

*Varım dünya kurulu, bir suyun başındayım
Bir kuyunun dibinde, bir tezgahın önünde
Bir geminin yanında, bir kalem elimdeyim.
Geçer gider trenler transit
Ben kendi derdimdeyim.*

*Geçer gider koca kompartımanlar
Ve zift üzerimde, dört yanımda vida, somun
Ağır demir raylara ben çakılı.
Geçer gider uğultusu çok tez trenlerin
Kalır makas, kalır kara somunlarda tuzu
Alnımdan düşen terin.*

*Kaldırılmış diye belki bunca ağırlıkları
Gösterilir sonraki ben, uygarlıkların
Gösterişli müzelerinde yitik
Kat kat sargılarda bir mumya
Gibi gülünç belki
Pash, ezik, hurda
Bir travers entroverti."⁹⁹³*

Tamamını alıntıladığımız yukarıdaki şiirde şair, mühendislik terminolojisine ait bir kavram olan travers entrovertiyi kullanmaktadır. Travers, demiryollarında üzerine

⁹⁹² Behçet Necatigil, "Hazır Giyim" (Karalar Aklar), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, s. 328-329.

⁹⁹³ Behçet Necatigil, *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 176.

rayların yerleştirildiği enine konulmuş belli kalınlıktaki tabanlıklardır. Entroverti ise içe dönük demektir. Şiirdeki öznenin kendini paslı, ezik ve hurda bir demir rayı tabanlılığı olarak nitelemesinin ya da bu ilginç terminolojik kavramla kendisini adlandırmasının ardında, sanayi toplumunda veya kent yaşamında bireyin kendisini, tuhaf, yabancı ve eskimiş olarak hissetmesi yatmaktadır. Özne çağın hızlı gidişatından, uygarlığın dehşetengiz gelişiminden ve kent yaşamının verdiği yorgunluk hissinden bıkmış görünmekte ve kendini yabancı hissetmektedir.

A. Kadir'in "Dön Geri Bak" başlıklı şiirinde ise, "*Kaç bu kokudan, kaç bu pislikten, bu sürüden kaç,/ insan mısın, bu pazarda mısın, iki pula mısın*"⁹⁹⁴ dizelerinde, kokuşmuş ve pislik addettiği kent yaşamının sürüleri olarak nitelediği insanlardan uzak durması gerektiğini kendine telkin eden özne, insanların insanlıktan çıktığı ve insani değerleri hiçe sayıp yaşam sürdüğü bu pazardan (kentten) bir an önce kaçıp kurtulması gerektiğini düşünür. Çünkü özne burada kaldıkça insan olmanın erdemine yabancılaşacaktır.

İlhan Berk ise "Balad" adlı şiirinde kent yaşamını ve kentteki insan gerçeğini şöyle anlatmaktadır:

*"Salt bir it karanlık akşam üstü denizlere doğru
Durmuş nasıl bu gökle bu yalnızlıklar yaşamada
Ne yaşanmışsa görmemişiz yaşanmış o kentlerde
Gittik gittik bizi bu surlar tuttu böyle kaldık.*

*Böyle güneşlere bayılıyorum çok güneşlere
Hafif otlar yürüyor evlere pis İstanbullara
Şey ile şeysiz geçiyorum o kapanık güneşlerde
Siz bir durma benim karanlığımı yadıyorsunuz
Sokağa çıkmayın diyorum çıkmayın duymuyor musunuz"*⁹⁹⁵

Özne için kentte (İstanbul'da) yaşamak, aslında yaşamamaktır. Kentte gündelik yaşamın ne kadar kötü ve tahammül edilemez olduğunu anlatan özne, kentten kaçışın da imkansızlığını, surların dışına çıkamamakla dile getirmektedir. Kente hapsolmuş özne için İstanbul'a en yabancılaştığı vakit akşamüstleridir. Çünkü özne "salt bir it karanlık"ın varlığını mekânların, tabiatın evlerin ve nesnelere üzerinde hissetmektedir. Yoğun bir yabancılaşma ve yalnızlık hissi duyan özne için hem kent hem de kentliler pistir, kirlidir.

⁹⁹⁴ A. Kadir, "Dön Geri Bak" (Kurtlara Karşı), *Mutlu Olmak Varken, Bütün Şiirleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2012, s. 199.

⁹⁹⁵ İlhan Berk, "Balad" (Galile Denizi), *Eşik, Toplu Şiirler I (1947-1975)*, YKY, İstanbul, 2013, s. 240.

Bu yüzden de sınırlı ve tedirgin olan özne kimsenin kentin sokaklarına çıkmasını istememekte; bu kirlenmeye daha fazla tahammül edememekte ve haykırmaktadır.

Necati Cumalı'nın "Ben" adlı şiirinde ise kente karşı hissedilen yabancılaşmanın nedenleri şöyle verilmektedir:

*"Gücüm yetse yıkarım tüm üstgeçitleri
Tek araba bırakmam kaldırımlarda
Keserim bu kaba gürültünün tellerini
Yaşadığım kent bana cehennem
Bütün güzel kentlerin kaatili belediyeler
Yasaların kanatları altında"⁹⁹⁶*

Öznenin kenti bir cehennem olarak görmesinin sebebi, kent planlamasındaki yanlışlıklar, motorlu taşıtların tüm kenti abluka altına alması ve bunların yarattığı gürültü kirliliğidir. Özne tüm güzel kentlerin yaşanmaz hâle gelmesinden belediyeleri sorumlu tutmaktadır.

Cumalı "Sonumuz Bu Mu" adlı şiirinde ise bu kez yabancılaşma, kentliler ve kentlilerin birbiriyle olan ilişkileri üzerinden şöyle verilmektedir:

*"Ayaklar altında kutsal ne varsa
Dostluklar yeminler pörsümüştü
Aşklar kabuğu sıkılmış posa
Kalpler sevgilere sağır
Acımanın kapıları kapalı
Kaba kahkahalar sardı kenti"⁹⁹⁷*

Öznenin şikâyeti, kentteki insan ilişkileridir. Özneye göre insan ilişkilerinde kutsal kabul edilen ne varsa hiçe sayılmaktadır. Dostluklar âdileşmiş, verilen sözler, yeminler tutulmaz olmuştur. Aşklar bile samimiyetten uzaktır. İnsanlar artık birbirlerine karşı sevgi beslememektedirler. Tüm kenti kaba, sevimsiz bir kahkaha sarmıştır. Bu da öznenin kente yabancılaşmasına sebep olmaktadır.

Özdemir Asaf "Durak" adlı şiirinde ise motorlu taşıtların bireyde yaratmış olduğu his üzerinden şöyle anlatmaktadır:

*"Kent küçük bir hışımda büyüyor.
Büyüyor, büyüyor uğultusu başımda,
Otoların, motorların uğultusu.
Tekerlekler dönüyor, dönüyor, dönüyor,*

⁹⁹⁶ Necati Cumalı, "Ben" (Tufandan Önce), *Kısmeti Kapalı Gençlik, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1986, s. 279.

⁹⁹⁷ Necati Cumalı, "Sonumuz Bu Mu" (Tufandan Önce), *Kısmeti Kapalı Gençlik, Toplu Şiirler 2*, s. 265.

*Işıklar bir yanyor, bir söniyor;
Kırmızı, yeşil, mavi, kırmızı, yeşil...*⁹⁹⁸

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere özne, gün geçtikçe sayısında korkunç bir artış kaydeden taşıtların kentte yaratmış olduğu gürültü kirliliğine tahammül edememektedir. Trafik lambalarının süregelen ışıkları yanıp söndükçe hareket eden otomobillerin motorlarının uğultusu, öznedeki ciddi bir rahatsızlığa sebep olmaktadır.

Sabri Altınel'in şiirlerinde ise kent algısının odağında mutsuz, tedirgin, hüznü ve yabancılaşmış kentlinin trajedisi vardır. "Yaşamı Kazandık Biz" adlı şiirinde, "Ağır bir sızıyı yaşıyor yüzler kentin ucunda/ Ve yapayalnız bir ölümü akşam oldu mu/ İncecik bir hüznün ağarttığı"⁹⁹⁹ dizelerinde kentli bireyin ruhsal portresine yansıyan ıstırap, yalnızlık ve hüznün duygularıdır. "Işık" şiirinin III. kısmında ise kentteki "işlerin, çabaların, evlerin, dükkânların" üzerinden "insan olmak isteyen insanın çılgılığı" duyulmaktadır.¹⁰⁰⁰ Nitekim Altınel "Anımsamıyor Hiç Kimse" başlıklı şiirinde, kentteki insanın artık anımsamadığı, kaybettiği veya yabancılaştığı duyguların neler olduğunu şöyle vermektedir:

*"Çılgın otomobiller içinde düşen raylar içinde
Uçaklar vapurlar havayı yırtan gürültüler içinde
Sonsuz akışta bu tersine koşuşmada
Bilgin'in oyununda belleksiz günde
Rüzgâr vuruyordu oradan oraya
Gözyaşının çabanın yankıları
Günün ölülerine inen karanlık
Anımsamıyor kimse hiçbir şeyi
Duymuyor yumuşak adımları
Yüreğin ve kafanın adımlarını"*¹⁰⁰¹

Özne, otomobillerin, trenlerin, uçakların ve vapurların yaydıkları gürültüler arasında, kentin keşmekeşinde, sürekli bir koşturmaya içinde bulunan kentlilerin belleklerini kaybettiklerini düşünmektedir. Gündelik yaşamdaki telaşın oradan oraya savurduğu insan bu başdöndürücü hız içinde oturup ince şeyler düşünmeyi vakit bulamamaktadır. Durumlar ve olaylar karşısında düşünme yetisini ve samimi

⁹⁹⁸ Özdemir Asaf, "Durak" (Çiçekleri Yemeyin), Çiçek Senfonisi, Toplu Şiirler, YKY, İstanbul, 2015, s. 264.

⁹⁹⁹ Sabri Altınel, "Yaşamı Kazandık Biz" (Zamanın Yüreği), *Anımsamıyor Hiç Kimse, Bütün Şiirleri*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018, s. 91.

¹⁰⁰⁰ Sabri Altınel, "Işık-III" (Kentın Küçük Sokağı), *Anımsamıyor Hiç Kimse, Bütün Şiirleri*, s.205.

¹⁰⁰¹ Sabri Altınel, "Anımsamıyor Artık Hiç Kimse" (Kentın Küçük Sokağı), *Anımsamıyor Hiç Kimse, Bütün Şiirleri*, s. 177.

duygularını kaybetmiş olan kentliler, kentin dayattığı yaşam tarzının esiri oldukları için âdeta ölümlerden farksızdırlar ve gerçek anlamda hayatı yaşamamaktadırlar.

Mehmet Çınarlı “Sorma” adlı şiirinde ise “*Önümden gelip geçen insan değil makine/ Nerede sıcaklığı o bizim sokakların?*”¹⁰⁰² dizeleriyle kentteki bireylerin tektipliliğini, donuk ve mesafeli tavırlarını robotlara benzetmekte ve kaybolan samimi ve sıcak insani ilişkilerin ardından hayıflanmaktadır.

Ümit Yaşar Oğuzcan’ın şiirleri ise kente ve kentlilere karşı ciddi bir nefret söylemini barındırır. “Yalnızlığa Çağrı”da kente ve içindekilere karşı duyduğu nefreti net bir biçimde şöyle ifade etmektedir:

*“Namusum üzerine yemin ederim
Bu şehri, bu evleri, bu sokakları sevmiyorum
Tiksiniyorum bu iğrenç kalabalıktan
Yalnızlığı özliyorum”*¹⁰⁰³

Öznenin namusu üzerine yemin edecek kadar sevmediğini söylediği kente ve kentlilere karşı ciddi bir yabancılaşma içerisinde olduğu açıktır. Özne, kentin ne evlerini ne de sokaklarını sever; iğrenç kalabalık olarak nitelediği insanlardan ise tiksinti duyar. Bu yabancılaşma onu yalnız kalmaya zorunlu kılmaktadır. Öyle ki “İstanbul Yalnızlığı” şiirinde Oğuzcan, “*Bu yerde insanlar bin yıldan beri/ Yalnız yaşadılar, yalnız öldüler*”¹⁰⁰⁴ dizeleriyle kente ve kenttekilere yabancılaşmış insanın dünden bugüne makus kaderi olarak gördüğü yalnızlığını veya yalnız kalmayı tercih etmişliğini bu şiirde de yinelemiş olur.

Oğuzcan’ın “Bu Şehir Böyledir İşte” adlı şiirinde ise bu kez “değirmen misâli öğütür insanları” dediği kentteki insanlara karşı hissettiği yabancılaşmanın altında yatan sebepleri şöyle vermektedir:

*“Bu şehir eritti beni, kahretti
Bu hiç bitmeyen uğultu, bu kalabalık
Sonra; o utanmaz yüzleri insanların
Sonra o yalanlar, o vefasızlık”*¹⁰⁰⁵

¹⁰⁰² Mehmet Çınarlı, “Sorma”, *Gülüm, Bütün Şiirleri*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s.53.

¹⁰⁰³ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Yalnızlığa Çağrı” (Arayış), *Şiir Denizi 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s.226.

¹⁰⁰⁴ Ümit Yaşar Oğuzcan, “İstanbul Yalnızlığı” (Çalkalanış), *Şiir Denizi 1*, s.464.

¹⁰⁰⁵ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Bu Şehir Böyledir İşte” (Duruluş), *Şiir Denizi 2*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 443.

Özne, kendisini yiyip bitiren, perişan eden ve hiç bitip tükenmeyen bir ses kirliliğine sahip kentin sakinlerini utanmaz, yalancı ve vefasız olarak nitelemektedir. Nitekim şair, “İstanbul Yoktu Sen Olmasaydın” şiirinde yine kenttekileri (İstanbulluları) bu kez ağır bir dille şöyle eleştirmektedir:

*“Kirli paçavralara benzerdi insanları
Dostluktan, vefadan yoksun
Bölünmüş, dağılmış, parçalanmış
Ve her biri kendi ağırlığıyla ezilmiş, yorgun
Yüzümde dolaşan birer iğrenç böcekti gözleri
Bir tutsam
Yapışır kalırdı ellerime en çirkin yerleri”¹⁰⁰⁶*

Öznenin kentte yabancılaştığı insanların genel özelliklerini söylediğine tanık olmaktadır. Buna göre kentliler, dostluk ve vefa duygusundan yoksundurlar; yaşamları ya da benlikleri bölünmüş, dağılmış ve parçalanmıştır ve her biri kendi yalnızlığı, dertleri, çaresizlikleri altında ezilmiş ve yorgun düşmüşlerdir. Özne öyle derin bir yabancılaşma içerisindedir ki karşılaştığı insanların bakışlarını böceğe, herhangi bir fiziksel temas esnasında dokunduğu yerlerini (tokalaşmak, öpüşmek vb.) de yapışkan bir çirkinlik olarak tarif etmektedir.

Mehmet Başaran’ın “Kocakent” adlı uzun şiiri ise hem kente hem de kenttekilere karşı hissedilen derin yabancılaşmanın izlerini taşımaktadır. Şiirin XV. kısmında şair, kenti ölüm saçan bir kâtil olarak şöyle tarif etmektedir:

*“Nasıl, neden bilmiyorum
Bir şeyleri öldürdüğünü duyuyorum hep
Bu kentin
Taşıtlarda, işyerlerinde, alanlarda
Akşamın oralar tüm yıkıntı
Alışkanlıktan dönüyor evlerine adamlar*

*Yitmiş kadınların aklı
Sevinci taşraların
Bir suskunluğa açılıyor kapılar
Karanlık mahzenlerde, çıkmaz sokaklarda
Soluğu kesiliyor bir şeylerin
Öldürdüğünü duyuyorum hep*

*Ellerimin dokunduğu yer soğuk
Meyhaneler, mabetler çare değil
Bitpazarında uzun gecenin
Soyunanlar giyinenler var*

¹⁰⁰⁶ Ümit Yaşar Oğuzcan, “İstanbul Yoktu Sen Olmasaydın” (Kaynayış), *Şiir Denizi 2*, s. 28.

*Öldürdüğünü duyuyorum
Çok ince silahlarla*

*Darağaçları çarmıh acıları boynuna
Yaşadığımız günler
Çöpçüler, eskiciler, mezarcular yorgun
Parayla, içkiyle, kanla
Öldürdüğünü duyuyorum “ölümü” bile
Kocakent, büyük kıyıcı”¹⁰⁰⁷*

Özne kenti, büyük bir kıyımın yaşandığı ve her yerinde ölümün kol ezdiği korkunç bir mekân olarak görmektedir. Taşıtlarda, iş yerlerinde, meydanlarda, sokaklarda, evlerde bir kâtil dolaşmakta ve ölümü de yanında getirmektedir. Kentte yaşayanlar, derin bir suskunluk, mutsuzluk ve bedbahtlık içerisindedir. Ne meyhaneler ne de ibadethâneler bu yaşanan dehşetengiz ruh hâline derman olamamaktadır. Gündelik yaşamın darağacında ya da çarmıhta çekilen acı gibi hissedildiği kente hâkim olan bu ölümcül atmosferinin ateşini para, içki ve kan üçlüsü kuvvetlendirmektedir.

“Kocakent”in XVI. kısmında Başaran bu kez, kent yaşamının insanları nelere karşı yabancılaştırdığını örnekler üzerinden şöyle vermektedir:

*“Nereye sinemalar, fabrikalar, stadyumlar
Çarşılar karaborsalar durun
Nereye götürüyorsunuz insanı böyle?”*

*Hep kendinden uzak, kendine karşı
Ellerin, yüreklerin sonu mu?
Gürültüler, pazarlıklar susun!
Gözgöze gelemim biyol
Toprakla, gökle, denizle
Uyansın susturulmuş yanlarımız
Parklara, çayırlara ormanlara benzeyelim
İnsanca aydınlık”¹⁰⁰⁸*

Özne, kenti kent yapan ve gündelik yaşam içerisinde önemli yere sahip sinemalar, fabrikalar, stadyumlar, çarşılar ve karaborsalar gibi örnekler üzerinden kentsel yaşam tarzının insanı nasıl boyunduruğu altına aldığını ve yönlendirdiğini ifade etmektedir. Kentsel yaşamın dayatmaları altında tektiopliliği, tekdüzeliği ve herkesleşmeyi kanıksamış olan kentli birey aslında kendine, asıl doğasına yabancılaşmıştır. Dahası kentin ve kent yaşamının insani değerleri yiyip bitiren ve tamamen para ekonomisine dayalı bozuk düzeni içerisinde insanca ilişkilere

¹⁰⁰⁷ Mehmet Başaran, “Kocakent-XV”, *Kocakent*, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1981, s. 28-29.

¹⁰⁰⁸ Mehmet Başaran, “Kocakent-XVI”, *Kocakent*, s. 30-31.

yabancılaşmış olan birey artık doğal değil yapay ve samimiyetten uzaktır. Özne bu yabancılaşmadan kurtuluşu, insanın doğaya tekrar dönmesinde; tabiatın o saf ve çıkarsız gerçekliğini örnek alarak yaşama yön verilmesinde bulmaktadır. Nitekim “Kocakent”in XXVIII. kısmında, doğadan ve doğallıktan uzak olduğu için kent, “taş duvarlar”dan oluşan bir mekândır, kentliler ise “soğuk yüzler”e sahiptir ve şiirdeki özne bunlar arasından “*İmdaaaaat!’ diye bağırırım geliyor*” diyerek can havliyle kendini evine atar.¹⁰⁰⁹

Bireyin kente, kentteki yaşama ve kentlilere karşı hissettiği derin yabancılaşmayı şiirlerinde temel bir problem olarak ele alıp yoğun bir biçimde işleyen şairlerimizden biri de Turgut Uyar’dır. Uyar “Baharat Yolu” şiirinde, “*Neyin varsa gitti gidecek kadirbilmez metropollere / [...] / sonunda ne kaldı, bahar görmemiş ölülerden başka, ne kaldı*”¹⁰¹⁰ dizeleriyle kent ve kent yaşamının insanı yiyip bitiren, tüketen ve yaşayan bir ölüye dönüştüren kötücül tarafını dile getirirken aslında konuyla ilgili diğer şiirlerindeki temel düşüncesinin de bir özetini vermektedir.

Uyar “Yeşile Geçit” şiirinde, “*bütün ıvır zıvırlar anlamsız yorumsuz ve uzak*” dizeleriyle kentteki her şeyi anlamsız, yabancı ve yapay olarak niteler.¹⁰¹¹ Mekânlardan nesnelere, gündelik yaşamın çekilmesi zor gidişatından insanlara değin kent tamamen yabancıdır. “Çılgın-Hüzünlü”de, “*işte her şey nasıl haince karıştırılmış*” dizeleriyle olumsuzladığı kentte, “*böyle yaşamak zordur elbet anlıyorum/ çılgın ve hüzünlü*” diyerek yaşamı zor, çılgınca ve hüzünlü bulmaktadır.¹⁰¹² Bir diğer şiiri olan “Acının Tarihi”nde ise özne “*kan umutsuzluktur*” diyerek öne sürdüğü düşüncesi doğrultusunda, kentin alanlarını, sokaklarını, köprülerini, kiremitsiz damlarını, kent haritasında yer alan her şeyi ve adamları (insanları) kan içinde yani mutsuz görmektedir. Öznenin kenti kana bulanmış olarak görmesinde, kentin insanlara yalnızca mutsuzluğu ve yalnızlığı değil, açlık, yokluk ve kırımları da yaşatmasından dolayıdır.¹⁰¹³ Öyle ki Uyar “Acının Coğrafyası”nda, “*Artık öyle açık ki kuşkuya yer yok*” dizesiyle kesin olarak inandığı şey, “*Kente kapandık kaldık iki cadde iki alan bir saat/ Mutsuzluk acıya varana kadar*” dizelerinde ifade ettiği kentin insan için bir büyük hapisane olduğu ve bu hapisanede

¹⁰⁰⁹ Mehmet Başaran, “Kocakent-XXVIII”, *Kocakent*, s. 48.

¹⁰¹⁰ Turgut Uyar, “Baharat Yolu” (Divan), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 381.

¹⁰¹¹ Turgut Uyar, “Yeşile Geçit” (Her Pazartesi), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s.325.

¹⁰¹² Turgut Uyar, “Çılgın-Hüzünlü” (Toplandılar), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s. 468.

¹⁰¹³ Turgut Uyar, “Acının Tarihi” (Toplandılar), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s. 426.

kapalı kalan insanların mutsuzluktan kıvrandıklarıdır.¹⁰¹⁴ Çünkü kent bireyi, acı veren bir mutsuzluğa ve yalnızlığa itmektir.

Uyar'ın kente ve kent yaşamına yabancılaşmayla ilgili en dikkat çekici şiirlerinden birisi de hiç kuşkusuz “Büyük Ev Ablukada”dır. Kentteki modern insanın ciddi bir eleştirisini içeren şiirde şair, kente yabancılaşmanın sebeplerini de ortaya koymaktadır:

*“Göğe baktım yerli yerinde
Haydutlar dalavereciler yerli yerinde
Vurguncular hayınlar vurdumduymazlar öyle
İyi dedim içim rahatladı
Düzen bozulmamış dedim sevindim
Tenhaca bir bölgelerinden şehre girdim
[...]
Bakın bu şehri ben kurdum ben büyüttüm ama sevemedim
[...]
Ben sevemezsem sevmek kimselerin elinden gelemez
Bizi tutkulara çağırır otobüse sosise buzdolabına
Telefona sinemalara radyolara bir sürü kancık sevdalara
Sürü sürü mutsuz alışkanlıklara
Yalana dolana itliklere keten elbiselere
[...]
Bak ben seni nereden kurtaracağım şaşacaksın
Şimdi bu taşları biz çektik değil mi ocaklardan
Bu asfaltı biz döktük biz onardık değil mi
Bu yapıları oniki kat yapmak bizim aklımızdı
Biz kurduk istersek umursamayız ya
(Abluka burada başlıyor çünkü)”¹⁰¹⁵*

Öznenin öncelikle, “bakın bu şehri ben kurdum ben büyüttüm ama sevemedim” söylemi bir durum tespitidir. Tarih boyunca medeniyetin ve uygarlığın en çarpıcı göstergesi olan kent, insanın meydana getirdiği ve zamanla geliştirip güzelleştirdiği maddi kültür unsurlarından belki de en kıymetlisi olmuştur. Özne kentin yapım aşamasında insan emeğini, ocaklardan çekilen taşlardan, dökülen ve onarılan asfalttan, yüksek katlı binaların yapımından bahsederek vermektedir. Ancak insanın kendi emek ürünü olan kent, zamanla insandan bağımsız bir güç olarak onun karşısında yer almış; özne konumuna geçmiş olan kent, “nesne insanı” ablukası altına alarak onu yönetmeye ve yönlendirmeye başlamıştır. Bu durumun farkına varan özne, kenti sevmediğini bu yüzden söylemektedir. Şiirde kent; otobüse, sosise, buzdolabına, telefona, sinemalara,

¹⁰¹⁴ Turgut Uyar, “Acının Coğrafyası” (Toplandılar), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s. 428.

¹⁰¹⁵ Turgut Uyar, “Büyük Ev Ablukada”, (Dünyanın En Güzel Arabistanı), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, 188-189.

radylara ve hazır giyime daha doğrusu kent yaşamının vazgeçilmez unsurlarına çağırđıđı insanları bunlarla, kurallarını kendisinin belirlediği, tektip ve tekdüze bir yaşam tarzını kabul etmeye zorlamaktadır. Dolayısıyla özne insanların özgür bir biçimde karar veremediklerini, yaşamlarını ve eylemlerini özgürce düzenleme olanaklarını yitirdiklerini söylemektedir. Dahası doğallıktan, samimiyetten ve içtenlikten uzak bu kentsel yaşam formu, insanları yalana dolana, serseriliklere, mutsuz ve zorunlu alışkanlıklara ve güvensiz ve tekinsiz ilişkilere itmektedir. Kentin bu bozuk düzenini kabullenmiş insanlara da yabancılaşan özne onları, haydut, dalavereci, vurguncu, hayin ve vurdumduymaz olarak nitelenmektedir.

Uyar “Kaçak Yaşama Yergisi”nde ise yine kente ve kent yaşamına yabancılaşmış bireyin yaşadığı trajediyi işlemektedir. Şiirde, “*Kim uydurdu bu haziranı bu temmuzları bu yaşamaları*” dizesiyle başlayan soruların hedefi, modernitenin kentte yozlaştırdığı ve yabancılaştırdığı insan ve onun sahte ve kendisine dayatılmış yaşamıdır.¹⁰¹⁶ Nitekim Uyar, kentteki öznenin gündelik yaşamının acı gerçeğini şöyle özetlemektedir:

*“Bir çalıştığım oda var üç pencerele, bir arka yol, bir gökyüzü,
göre göre önceleri sevdiğim sonra alıştığım, sonra ezber-
lediğim artık kurtulduğum ağır aksak gökyüzü, her gün
her sabah bir şu kadar kuşun, adamın, uçağın, yağmurun
yunup arındığı gökyüzü, bir de geceye karışmaya başlayan
tek tük ışıklı, ama nasıl sıcak ışıklı tanıdık evler, Zekeriya
Bey’in evi, Süheyla Doğrusöz’ün evi, Ali Özaçar’ın bakkal
dükkanı, Temiziş Kolacısı Süleyman, sonra kendi evim, ya-
tağım, yorganım, çorbalar
Gidiyorum geliyorum dünyayı bu kadarcık belliyorum”¹⁰¹⁷*

Öznenin yaşamının son derece tekdüze, makineleşmiş ve aynılaştırmış olduğu açıktır. Özne için her gün bir diğer günün benzeridir. Monotonlaşmış ve ezberlenmiş yaşamında gün, koşuşturmalar, sesler, renkler, yüzler, görüntüler, yeme içmelerle geçmekte, bitmekte ve ertesi gün tekrar başlamaktadır. Özne kanıksadığı bu yaşama karşı aslında yabancılaşmıştır. Çünkü günün sonunda öznenin hissettikleri, “*Biraz bıkkın bir parça kırık korkunç umutsuz ve sâkin*” olma hâlidir. Şiirde, “*Akşamları eve hep arka sokaklardan*” dönen özne, “*Pencerelere [...] dükkânların mostralarına*” ve

¹⁰¹⁶ Turgut Uyar, “Kaçak Yaşama Yergisi” (Dünyanın En Güzel Arabistanı), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s. 125.

¹⁰¹⁷ Turgut Uyar, “Kaçak Yaşama Yergisi” (Dünyanın En Güzel Arabistanı), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s. 126.

“Kadınlar adamlar şehri uğultularla dolduran namussuz / kalabalık”a bakmaktan imtina eder.¹⁰¹⁸ Bu yüzden “Sağıma soluma bir baksam biliyorum sapıtmak işten değil/ Bir baksam ertesi gün kimbilir nerelerde olurum” diyen özne kente dikkatle baktığında yüzleşeceği gerçeğin onu çıldıracağını düşünmektedir. Çünkü bu “yorgun kalabalık iyi kalabalık alaycı düzenbaz kalabalık”ın içine karışırsa onlardan biri olacağını, herkesleşeceğini düşünen özne, “ertesi gün kim bilir nasıl yaşarım” diyerek onlardan biri olmaktan korktuğu için kalabalıktan kaçarak yalnızlığına sığınmaktadır.¹⁰¹⁹

Uyar, kentin dayatmaları neticesinde uyumsuzluk problemi yaşayan, modernizmin yok ettiği insani değerlerin ve yürürlükten kaldırdığı her şeyin yasını tutan, kalabalıklardan uzak duran, yalnızlığına sığınan, tedirgin, kızgın, endişeli ve yabancılaşmış bireyin kentten kaçıp sığınacağı veya umut edip avunacağı bir hayalî mekân olan “Geyikli Gece”yi yaratır. “Geyikli Gece”de Uyar, modernizmin dejenere ettiği kent yaşamını ve insanın gayritabiiliğini ele alınırken, kente ve kent yaşamına yabancılaşmış bireyin tabiatı ve doğallığı merkeze alan bir yaşam özlemini “geyikli gece” ile sembolize ederek ön plana çıkarır. Şiir, “Halbuki korkulacak hiçbir şey yoktu ortalıkta/ Her şey naylondandı o kadar ” dizeleriyle başlamaktadır.¹⁰²⁰ Öznenin her ne kadar korkulacak bir şey yoktu dediği şey aslında korku duyulan gerçektir ve bu gerçek, kentteki her şeyin naylondan olmasıdır. Şairin naylonla sembolize ettiği ise teknolojinin de yardımıyla suni bir gerçekliğin kent yaşamın tüm yönlerini ele geçirmiş olması ve doğallığın ortadan kalkmasıdır. Uyar, her yeri naylona teslim eden insanın bu duruma nasıl yarattığını, medeniyet tarihi üzerinden şöyle özetlemektedir:

“Bir yandan toprağı sürdük
Bir yandan kaybolduk
Glâdyatörlerden ve dişlilerden
Ve büyük şehirlerden
Gizleyerek yahut döğüşerek
Geyikli geceyi kurtardık”¹⁰²¹

¹⁰¹⁸ Turgut Uyar, “Kaçak Yaşama Yergisi” (Dünyanın En Güzel Arabistanı), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s. 126.

¹⁰¹⁹ Turgut Uyar, “Kaçak Yaşama Yergisi” (Dünyanın En Güzel Arabistanı), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s. 126.

¹⁰²⁰ Turgut Uyar, “Geyikli Gece” (Dünyanın En Güzel Arabistanı), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s. 113

¹⁰²¹ Turgut Uyar, “Geyikli Gece” (Dünyanın En Güzel Arabistanı), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s. 113.

Alıntıda kentin ortaya çıkışı anlatılmaktadır. Avcılık ve toplayıcılıktan tarıma geçen (toprağı sürmeye başlayan) insan hem yerleşik yaşama adım atmış hem de bugünkü kentlerin meydana getirmeye başlamıştır. Bu yeni yaşam tarzıyla insanın bir kayboluş evresine girdiğini söyleyen öznenin, kaybolmakla insan kendi doğasına yabancılaştığını ima ettiği muhakkaktır. Dahası şiirde, uygarlık ve teknolojinin de gelişmesiyle birlikte kentlerde vahşetin ve zulmün arttığı, insani değerlerin kaybolduğu glâdyatörlerle; bozuk bir düzenin hüküm sürdüğü kentlerde işyelen çarkın içine hapsolmuş insanın dramını da dişlilerle sembolize edilmektedir. Nitekim Uyar, kente hayat veren insanın zamanla burada yaşamasının kendisinde yarattığı sancıları şiirin diğer kısmında ayrıntılarıyla şöyle vermektedir:

*“Ama siz zavallısınız ben de zavalliyim
Eskimiş şeylerle avunamıyoruz
Domino taşları ve soğuk ikindiler
Çiçekli elbiseleriyle yabancı kalabalık
Gölgemiz tortop ayakucumuzda
Sevinsek de sonunu biliyoruz
Borçları kefilleri ve bonoları unutuyorum
İkramiyeler bensiz çekiliyor dünyada”¹⁰²²*

Özne hem kendini hem de kenttekileri zavallı olarak görmektedir; çünkü insan emeğinin ürünü olan kent artık insanın karşısında bir güç olarak dikilmekte, onu yönlendirmekte ve ona kendi gerçekliğini dayatmaktadır. Dolayısıyla kentte acınacak hâle gelmiş olan insanın, geçmiş zamana ait güzellikleri (özellikle manevi ve insani duygu, hareket ve davranışları) yâd etmesi, kente karşı hissettiği yabancılığı dindirememektedir. Gündelik yaşamın katılığından, tekdüzeliğinden, acı gerçekliğinden ve mücadelesinden bir an olsun uzaklaşmak ve kendini avuttmak için eğlence araçlarına (domino taşlarına) sarılan, insana nefes aldırın, huzur veren soğuk ikindilere sığınan ve çektiği ekonomik sıkıntıya bir umut olsun diye şans oyunları ile avunan (ikramiyeler) insanın bu geçici çözümleri de derdine devâ olmamaktadır. Çünkü kent bireyi her anlamda kuşatarak sıkıştırmış ve tortop etmiştir. Bunun en temel sebebi de bireyin kentte belki de en büyük problemi olan geçim kaygısıdır. Şair bu durumu, borçlar, kefiller ve bonolarla sembolize etmektedir. Kentte tüm bunlar yaşanırken, hazır giyimin tektipleştirdiği çiçekli elbiseleriyle yalnızlığını ve mutsuzluğunu gizliyen yabancı

¹⁰²² Turgut Uyar, “Geyikli Gece” (Dünyanın En Güzel Arabistanı), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s.115.

kalabalık ise özne tarafından bu yapay yaşamı kanıksadıkları için ötekileştirilir. Nitekim özne kendisi gibi kente ve kent yaşamına yabancılaşmış bireylerle beraber, bir şekilde canlı tuttıkları, kentten ve ötekilerden kurtardıklarına inandıkları ve yaşadıkları kente alternatif olarak gördükleri Geyikli Gece'yi, “*Yeşil ve yâbani uzak ormanlarda/ Güneşin asfalt sonlarında batmasıyla ağırdan/ Hepimizi vakitten kurtaracak*”¹⁰²³ ve “*Geyikli gecenin arkası ağaç/ Ayağının suya değdiği yerde bir gökyüzü/ Çatal boynuzlarında soğuk bir ayışığı*”¹⁰²⁴ dizeleriyle bozulmamış, saf ve tabiatla içiçe bir mekân olarak tasvir etmektedir. Dahası, “*Biliyorum gemiler götüremez/ Neonlar ve teoriler ısıtamaz yanını yöresini*”¹⁰²⁵ dizeleriyle bu mekânın, teknolojinin (gemiler) ve modern kent yaşamın sağladığı tüm ürünlerinden (neon ve teoriler) ve onların gayritabiiliğinden sıyrılmış olduğunun altı çizilmektedir.

Hasan Hüseyin Korkmazgil “Güneş Yağmuru” adlı şiirinde, kenteki bireyin kendini nasıl hissettiğini şöyle tarif etmektedir:

*“bulvardayım
gökdelenler arasında
vitrinler ortadayım
yitirilmiş bir köpek
tekmelenmiş bir kedi
baş aşağı bir tavuk”*¹⁰²⁶

Özne, yabancılaştığı kentin yabancılaştığı bulvarında, gökdelenlerin ve vitrinlerin arasında kendini, yitirilmiş bir köpek, tekmelenmiş bir kedi ve baş aşağı sallandırılmış bir tavuk olarak görmektedir. Tüm bu benzetmeler işaret etmektedir ki kentin bireye hissettirdikleri, kaybolmuşluk, şiddete maruz kalmışlık ve kent tarafından alaşağı edilmişliktir.

Edip Cansever ise kente ve kent yaşamına yabancılaşmış bireyin öyküsünü daha çok, kentin nesneleştirdiği, şeyleştirdiği ve herkesleştirdiği kentlilerin olumsuz özelliklerini şiirlerinde deşifre ederek işlemektedir. Cansever, “Aaaa” başlıklı şiirinde bunun en çarpıcı örneğini şöyle vermektedir:

*“Bir Süleyman gördüm hiçbir yanı kımıldamıyor
Oturmuş bir iskemleye*

¹⁰²³ Turgut Uyar, “Geyikli Gece” (Dünyanın En Güzel Arabistanı), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s. 113.

¹⁰²⁴ Turgut Uyar, “Geyikli Gece” (Dünyanın En Güzel Arabistanı), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s. 114.

¹⁰²⁵ Turgut Uyar, “Geyikli Gece” (Dünyanın En Güzel Arabistanı), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s. 114.

¹⁰²⁶ Hasan Hüseyin Korkmazgil, “Güneş Yağmuru”, *Haziranda Ölmek Zor*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 140.

[...]
 Konuştum konuşmuyor
 Dürttüm dürtülmüyor
 Kızdım, bir bıçak salladım karnına
 Aaaa!
 Yok yahu bana mısın demiyor

Şaşırdım, yokladım kendimi iyice
 Bir çağ mı değiştik sabah sabah ne?
 Artık ölüm insanlardan olmuyor.”¹⁰²⁷

Öznenin adının Süleyman olduğunu söylediği kişi, kentin herkesleştirdiği, şeyleştirdiği ve tektipleştirdiği moden insanı temsil etmektedir. Süleyman ya da Süleymanlar, konuşmamakta, kımıldamamakta ve tepki göstermemektedir; çünkü modernite ve onun getirdiği katı düzenin kent yaşamındaki kuralları bireyi, insani duyularına yabancılaştırmış ve onu âdeta hisleri olmayan bir robota, yaşayan bir ölüye dönüştürmüştür.

Cansever bir diğer şiiri olan “Bakmalar Denizi”nde, “*Bakmalar görüyorum bütün gün türlü bakmalar/ [...] / Bakmalar görüyorum durmadan göz olan bakmalar*”¹⁰²⁸ dizeleriyle bu kez, robotlaştırılmış kent insanının bir diğer duyu organı olan gözlerine yabancılaştıklarından bahsetmektedir. Şiirdeki özneye göre herkesleşmiş ve tektipleştirilmiş kentin insanları görürler ancak gördüklerinin farkında değillerdir; çünkü gördüklerini akıl ve duyu süzgecinden geçirecek insani yetilerini kaybetmişler, kendi doğalarına yabancılaşmışlardır. Nitekim Cansever “Yangın”da, modernitenin ve kentin hem dejenere ettiği hem de dayatmalarıyla terbiye edip uyumlu hâle getirdiği insan yaşamının tekdüzeliğini ve kaybedilen değerleri şöyle anlatmaktadır:

“*Kadınlara sarkıntılık edin, hoş giden bardaklar satın alın
 Ya da bir aptalın yalnızlığını seçin; çiçekler sulamakla olsun bu
 Tıkır da tıkır işleyen apartmanlar vardır ya, sakın ha!
 Ya da her sabah
 Göğe bir yüz metre kollarınızla...*”¹⁰²⁹

Özne, kadınları taciz etmekle yozlaşmayı, bardak satın almakla tüketim çılgınlığını, çiçek sulamakla doğaya yabancılaşmış insanın doğayla bütünleşmek için sarfettiği yapay çabayı, tıkır tıkır işleyen apartmanlarla apartman yaşamının zorunlu

¹⁰²⁷ Edip Cansever, “Aaaa” (Yerçekimli Karanfil), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s.96.

¹⁰²⁸ Edip Cansever, “Bakmalar Denizi” (Yerçekimli Karanfil), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, s.123-124.

¹⁰²⁹ Edip Cansever, “Yangın” (Yerçekimli Karanfil), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, s.100.

kıldığı tekdüzeligi ve komşuluk ilişkilerinden uzaklığı ve gökyüzüne komşu gökdelenlerle/apartmanlarla doğadan uzaklaşan insanı eleştirmektedir. İnsan kentin bu dayatmalarıyla uyumlu hâle getirilerek herkesleştirilmiştir. Nitekim Cansever, bu düzenin yaratmış olduğu ve kendi asıl doğasına yabancılaşmış insan tipini, “Alüminyum Dükkân”da, “*İşte bu yeninin yenisi insan*” olarak tanıtmakta ve onu “*Dizilmiş kutu/ Bükülmüş teneke/ Alüminyum dükkân*” olarak nitelemektedir.¹⁰³⁰ Çünkü modern yaşamda, kapitalist düzen içerisinde insan tıpkı bir alüminyum gibi eğilip bükülen, istenilen şekli verilen bir “şey”, bir metadır; birbirinden farksız ve nesne hâline getirilmiş bu alüminyumların (insanların) yaşadığı yer de ancak ve ancak bir dükkândır ve o dükkân da kenttir. Nitekim Cansever “Boşversene Sen Niye Beklemeli” adlı şiirinde, yabancılaşmadan kurtuluş çaresini kentti acilen terketmekte bulmaktadır:

*“Boşversene sen niye beklemeli
Sıktı artık bu kent beni
Çekip gitmeliyim hiç düşünmeden
Bulmalıyım aradığım o yeri
Şiirmiş, bilgelikmiş, her neyse
Ne varsa benden kalsın geriye
Kalsın o yalanlar, o yalan ilişkiler de”¹⁰³¹*

Ercüment Uçarı ise kentin ve modern yaşam tarzının insanı kendi özüne nasıl yabancılaştırdığını ve ona neleri kaybettirdiğini “Adamın Türküsünün Adı Yok” adlı şiirinde şöyle anlatmaktadır:

*“Adam kendini koşuyordu
Dişlerini gözlerini
Burnunu en başta
Halbuki dışarda güneş vardı
Ağaçlar vardı
Bitkiler vardı
Kuşlar da*

*Ama adamın kulakları yoktu
Kuşları dinleyecek
Gözleri yoktu
Papatyaları görecek
Ayakları yoktu
Otların üstünde duyduğu*

*Ama ona insan demişlerdi
Bir sürü yük yüklemişlerdi sırtına*

¹⁰³⁰ Edip Cansever, “Alüminyum Dükkân” (Yerçekimli Karanfil), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, s.111.

¹⁰³¹ Edip Cansever, “Boşversene Sen Niye Beklemeli” (Sevda ile Sevgi), *Sonrası Kalır II, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s.169.

*Üstelik denizi göstermişlerdi
Maviliği
sevmesini
en başta*

*Korkuyu öğretmişlerdi
Gülmeyi şimdi unuttuğu
Duymayı parmaklarıyla yeryüzünü
İçindeki taş ağır da ağır
Gözleri ağrıyor adamın
Burnu duymuyor artık koku
Yokuşu sardı ağır altın
Kent üstüne üstüne yıkılıyor”¹⁰³²*

Özne, kent yaşamının insana duyularını nasıl kaybettirdiğini ve gündelik yaşamın anlamsız koşuşturmacası içinde tabiata nasıl yabancılaştığını tek tek örneklerle ifade etmektedir. Önce işitme özelliğini kaybeden insan kuş seslerini duymamaya başlar. Görme yetisini kaybetmesiyle tabiatın güzelliklerini görmez. Ayakları olmasına rağmen çimenlerin/otların üzerine yalınayak basmayı unutmuş, toprakla bağını/temasını kaybetmiştir. Uygarlığın olumsuz getirileriyle en temel duyularını kaybeden ve tabiatı artık farkedemeyen insan gülmeyi de unutmuş, daimi bir korkuya hapsolmuştur. Öyle ki modern insan kentin altında sıkışıp kalmış gibidir.

Ali Yüce'nin şiirlerinde ise yabancılaşma, kentteki insan ilişkileri üzerinden işlenmektedir. Yüce “Beton Kent” şiirinde, kent ve kentliye bakış açısını şöyle dile getirmektedir:

*“kent insan cıvık kaypak
süs cila afiş reklam boya
karga tilki kedi fare tuzak
çirkin bencil soğuk uzak
güzelgüleç sevilgen sıcak
kadın erkek kumral yağız şişman
aç karna öptü beni
Düşman gibi dostla
Dost gibi düşman”¹⁰³³*

Özne, kentin tüm çirkinliklerinin ve kötülüklerinin süs, cila ve boyayla kapatıldığını düşünmektedir. Kentin bu şaşaalı ve göz alıcı görüntüsünün altında insanlar kaypak, çirkin, bencil ve düşmandır. İnsanların birbiriyle olan ilişkileri ise çıkara dayanan, cıvık, mesafeli ve sahtedir. Dost gürünenleri bile aslında düşmandır.

¹⁰³² Ercümen Uçarı, “Adamın Türküsünün Adı Yok”, *Geçmiş Zaman Tevellüdü*, Tertip Matbaası, İstanbul, 1988, s. 58.

¹⁰³³ Ali Yüce, “Beton Kent”, *Şiir Sıcağı*, Akademi Matbaası, Ankara, 1984, s. 85.

Öyle ki Yüce “Yorgun Dünya”da, “*sümüklü selam sidikli merhaba*” dizesiyle, kentteki insanların birbirlerine gösterdikleri nezaketi bile yapay bulmaktadır.¹⁰³⁴ Yüce “Dev Kent”te ise kente ve kentliye olan bu olumsuz tavrını şöyle sürdürür:

*“Aaa! Gene mi kent!
Uzaksınız komşular
Uzaksınız birbirinize
Aranızda bir tuğla var
Daha çok yaklaşmayın
Tuzaksınız birbirinize*

[...]

*Aaa! Gene mi sabah!
Haydi bakalım komşular
Basiyorum düğmenize
Koşmaya başlayın hemen
Aranızda uygarlık var
Çarpmayın birbirinize”¹⁰³⁵*

Öznenin “Aaa! Gene mi kent” ifadesi aslında, kentlerin değişmeyen makûs kaderinin birbirine yabancılaşmış insan ilişkileri olduğu gerçeğidir. Özne, aynı mekânda birbirine dip dibe yaşayan insanların birbirine bunca yabancılaşmış olduğuna anlam veremez. Dahası insanların birbirine yakınlaşmalarının altında mutlaka bir art niyetin, bir hesabın olduğunu düşünmektedir. Özne, kentin gündelik yaşamında insanları robot olarak görmekte ve her sabah başlayan otomatik koşuşturma hiç bitmemecesine her gün aynı tekdüzelikte sürmektedir.

Yılmaz Gruda “Bir Çürümüş Kent Belgeseli” adlı sinematografik şiirinde ise çürümüş olarak nitelediği kentin çürümüş kentlilerine odaklanır. Şiirin 3. kısmında, “*Yaşam denen arbede, kıyam!*”¹⁰³⁶ olarak ifade ettiği kentteki gündelik yaşamın sabah itibariyle nasıl başladığını şiirin 27. kısmında şöyle tasvir etmektedir:

“güneş yırtarken sabahın pusunu

(toplulu çekim’de:)

*kırık, eğik, kara-sarı
bir sazlık mahşeri*

¹⁰³⁴ Ali Yüce, “Yorgun Dünya”, *Şiir Sıcağı*, s. 110.

¹⁰³⁵ Ali Yüce, “Dev Kent”, *Şiir Sıcağı*, s. 79-80.

¹⁰³⁶ Yılmaz Gruda, “Bir Çürümüş Kent Belgeseli-3. Kent. Dış. Gündüz.”, *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, Serander Yayınları, Trabzon, 2002, s. 16.

(ağır ağır
dikey çevrinme'yle:)

karanlık
cıyır cıyır
bir çamur yığını
patlamalarla
yüzeye fırlıyor
insan artıkları
ütük, yitik, aç, kan-revan
yoğun bir asit
yoğun bir ter ve atmık kokusu

timsahlar, su yılanları
bir görünüp bir kayboluyor
ya timsahın ağzında bir yılan
ya bir leş parçası yılanın ağzında
kentin tam ortasında
bir uçurum oyuntusu''¹⁰³⁷

Öznenin güneşle başlayan kent sabahında güne başlayan insanların kendisinde uyandırdığı görüntü hayli korkunçtur. Özneye göre insanlar güneşin altında, kırık, eğik, kara-sarı bir sazlık mahşerini veya bir çamur yığınının patlamasıyla altından çıkan ütük, yitik, aç ve kan revan içindeki artıkları andırmaktadır. Öyle ki insanların yüzeye (sokağa) çıkmasıyla etrafı yoğun bir asit, yoğun bir ter ve atmık (sperm) kokusu sarmıştır. Özne kentin tam ortasında gördüğü insanları, avları ağzında timsahlara ve su yılanlarına benzetmektedir.

Gruda aynı şiirin 48. kısmında ise bu kez kentteki insanların yaşamlarını şöyle dile getirmektedir:

“İnsanlar

(toplulu çekim'de:)

at gözlükleriyle
bir değirmeni yürüyorlar
bir körlüğü
bir çürümeyi yürüyorlar''¹⁰³⁸

Özne insanları, etrafını görüp etkilenmemesi ve amacı dışına çıkmaması için gözlük takılmış ve değirmen etrafında dönerek yalnızca tek bir eylemi gerçekleştirmeye

¹⁰³⁷ Yılmaz Gruda, “Bir Çürümüş Kent Belgeseli-27. Kent. Dış. Gündüz.”, *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, s. 51.

¹⁰³⁸ Yılmaz Gruda, “Bir Çürümüş Kent Belgeseli-48. Kent. Dış. Gündüz.”, *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, s.93.

(un ögütme) adanmış atlara benzetmektedir. Kentin ve modern yaşamın dayatmalarını insanlara takılan at gözlükleri olarak gören özne, tekdüzeleştirilmiş ve kalıplaştırılmış insan yaşamını bir çürüme olarak ifade etmekte ve insanların kendi özgürlüklerine körleştiğini düşünmektedir. Nitekim şiirin 56. kısmında, bu yabancılaşmış kent yaşamının bir diğer görünümü ise gazete sütunlarına, “*cinayet, gasp, fuhuş, arbede/ günde beş vakit kıran koyan/ bir ‘faciaperver’ halk portresi*” olarak yansımaktadır.¹⁰³⁹ Dolayısıyla kentte yaşam adeta bir cehennemdir.

Ece Ayhan “Ala Ala Hey” adlı şiirinde, kent yaşamını ve insanları “*Ey son taksitlerini yatıranların kentindeki okuyucu!! Her yakın zulmün küçük hisseli uzak ortağı*”¹⁰⁴⁰ dizeleriyle eleştirmektedir. Şair kent merkezli yaşamın tekdüze ve zorunlu kıldığı hayat tarzını, taksitlerin ödenmesi üzerinden vermekte; zulüm olarak addettiği bu yaşama bile isteye destek verdikleri için kentlileri de zulmün küçük hisseli ortakları olduğunu düşünmektedir.

Abdurrahim Karakoç “Bu Şehir ki” adlı şiirinde ise kente karşı yabancılaşmanın sebebini toplumsal yozlaşma üzerinden şöyle vermektedir:

*“Bu şehrin ayarsız insanlarından,
Daha dillenmemiş bebek tiksindir.
İletip verseniz pis kanlarından,
Acından kıvranan köpek tiksindir.*

*Arsız analar var, adı bizlerden
Etekler kasığa çıkmış dizlerden...
Âdi babalardan, âsri kızlardan,
Elbise tiksindir, etek tiksindir.*

[...]

*Herkes sarhoş olmuş dünya tadından
Oğlanlar var, ayırmak zor kadından.
Adam şeklindeki pek çok odundan,
Ahır damındaki mertek tiksindir.”¹⁰⁴¹*

Özne, toplumsal yozlaşma karşısında hissettiği yabancılaşma neticesinde kentteki insanlardan tiksilmektedir. Çünkü kentte insanlar manevi değerlerden, örf ve

¹⁰³⁹ Yılmaz Gruda, “Bir Çürümüş Kent Belgeseli-56. Kent. Kaldırım(lar). Dış. Alaca Sabah.”, *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, s.102.

¹⁰⁴⁰ Ece Ayhan, “Ala Ala Hey” (Devlet ve Tabiat Ya Da Orta İkiden Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014, s.135.

¹⁰⁴¹ Abdurrahim Karakoç, “Vatandaş Türküsü-4: Bu Şehir ki”, *Vur Emri, Bütün Şiirleri-1*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 276.

âdetlerden uzaklaştıkları için hareket ve davranışlarında ölçüyü kaçırmışlar, edepsizleşmiştir. Özne, modernleşmeyle (Batılılaşmayla) kadınların (analar) namus kavramını yitirdiklerini, erkeklerin (babalar) bu bayağılığa sessiz kaldıklarını, kız çocuklarının çağdaşlaştıklarını sanarak ar ve hayayı kaybettiklerini, erkekleri ise kadınlardan ayırmanın zorluğunu, kentteki modern insanın giyim kuşam tarzları üzerinden değerlendirmektedir. Kentte herkesin nefsi ve şehvî hislerle hareket ederek manevi ve insani değerlerine yabancılaştığını söyleyen özne, “*Terk-i mekân etmiş akıl başlardan/ Bir koku savrulur, canlı leşlerden*”¹⁰⁴² diyerek canlı leş olarak tiksindiği kentlileri akıl noksanlığıyla da suçlamaktadır.

Sezai Karakoç için de kentteki toplum ve onun gündelik yaşamı, maneviye ve inanca yabancılaşmış ve tamamen dünyevîleşmiş bir görünüm sergilemektedir. Karakoç “Gül Muştusu” şiirinin XI. kısmında, kenti ve kentlilerin nasıl görüldüğünü şöyle tasvir etmektedir.

*“Kent
Kentin üst çizgisi gül çizgisi
Aralarında dolaşan
Çaresiz dilsiz âşıklar
Kitabını kaybetmiş meczuplar
Konusu unutulmuş ağıt
Fabrika dumanlarında yanmış bir bülbül
Terk edilmiş bir çeşme
Perisiz ve yankısız
Ve gül tarhları yanmış bir tepe gibi”*¹⁰⁴³

Özne için kent, gül çizgisinin altındaki mekân, yani inancın ve maneviyâtın bittiği yerde başlamaktadır. Özneye göre kent, konusu unutulmuş bir ağıt, fabrika dumanlarında yanmış bir bülbül, terk edilmiş metruk bir yer ve gül tarhları yanmış bir tepe; burada yaşayanlar ise çâresiz dilsiz âşıklar ve kitabını kaybetmiş meczuplardır. Öyle ki kente ve kentte yaşayanlara son derece yabancılaşmış olan birey, Karakoç’un “Sesler” şiirinin 4. kısmında tekrar karşımıza çıkmakta ve kendini kentte bir turist gibi yabancı gören özne, “*Bu yerde bitmeyen bir kış vardır bana mahsus*” der.¹⁰⁴⁴ Nitekim “Fırtına” şiirinin 1. kısmında, “*Ben her taşı beş yüz yıl önce konmuş/ Bir camiye*

¹⁰⁴² Abdurrahim Karakoç, “Vatandaş Türküsü-4: Bu Şehir ki”, *Vur Emri, Bütün Şiirleri-1*, s. 277.

¹⁰⁴³ Sezai Karakoç, “Gül Muştusu-XI” (Gül Muştusu), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 391.

¹⁰⁴⁴ Sezai Karakoç, “Sesler-4” (Sesler), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 126.

*tutunarak buluyordum kendimi/ Bir yağmadan böyle kurtarıyordum kendimi*¹⁰⁴⁵ diyen özne, kutsî değerlerini tamamen kaybetmiş kente ve kentlilere karşı hissettiği bu derin yabancılaşmadan kurtuluşu inanca sıkı sıkıya sarılmakta bulur.

Nuri Pakdil de “Lam” adlı şiirinin IV. kısmında yabancılaşmayı, ahlaki değerlere yozlaşmış kentliler üzerinden şöyle işlemektedir:

*“Haya depremini
Utanç dengesini
Eski yasaları
Yeni kitapları
Silâh gibi kuşanarak
Yürümedik
mi
senin elinde bir ip
o ev yalnızca
betondan yapılmıştı*

*Bu öyle bir kent
ki insanları beton şuaları*¹⁰⁴⁶

Öznenin kente karşı hissettiği yabancılaşmanın altında, kentin ahlaki, insani, manevi ve dinî değerlerini kaybetmiş olduğu gerçeği yatmaktadır. Özne, kentin kanıksanmış ve olağan karşılanan edepsizliğine, haysiyetsizliğine ve suflî özgürlüğüne boyun eğmemek için kötü, çirkin ve utanç duyulacak davranışlardan kaçınmakta, eski yasalara (örf, âdet, manevi değerler vb.) sığınarak kente karşı savaşılmaktadır. Özne, bir beton yığınının ibaret saydığı kentin insanlarını da beton şuaları, yani aynı kaynaktan çıkararak her yöne dağılan bir beton demeti olarak görmektedir. Öznenin yabancılaştığı kentliler tıpkı kentin beton yapıları gibi soğuk, donuk, taşlaşmış ve canlılıktan yoksundur.

Gülten Akın ise modern kentin birbirine yabancılaşmış kentlilerini “Kent Bitti” adlı şiirinde şöyle işlemektedir:

*“Yakın sesler gitti
Geceler el değiştirdi
Anılmıyor bile dilden çıktı
Çözülme gündemde*

*antenlerin uyduların metalik söylemiyle
birleşilemiyor
yabancı isimler trafik imleri alarm zilleri*

¹⁰⁴⁵ Sezai Karakoç, “Fırtına-1” (Sesler), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 162.

¹⁰⁴⁶ Nuri Pakdil, “Lam-IV”, *Anneler ve Kudüsler*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 2017, s. 45.

*arasında karşılaşanlar
tanışıyorlar mı? tanışamıyorlar
bu bir çarpışmaya benziyor
bütün gün bütün gün çarpışa çarpışa
kentin ağır sularında
herkes yaralı*

[...]

*kent bitti*¹⁰⁴⁷

Öznenin gündemde olduğunu söylediği çözülme, kentte, insan ilişkilerinde görülen yabancılaşma sorunudur. Öyle ki daha önce Louis Wirth'ün düşüncelerinde yer verdiğimiz, kentteki sosyal temasların “geçici” ve “parçalı” olduğuna dair durum, burada öznenin temel söylemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilim ve teknolojide kaydedilen gelişmeler ve bunun insan yaşamına sağladığı konfor ve refah ortamında, kentli bireylerin birbiriyle olan ilişkilerinde ciddi bir parçalanma göze çarpmaktadır; onlar, gündelik yaşamın tekdüzeliği içerisinde, yaşamsal gereksinimlerini karşılamak için çok sayıda insanla ilişki kurmakta, ancak gerçekte yüz yüze olmasına karşın kurulan bu ilişkiler zorakî, yapay ve geçicidir. Özne, kentte bütün gün çarpışa çarpışa yaşam mücadelesi veren bunca insanı, hem birbirine karşı yabancı hem de aynı acıyı taşıyan yaralılar olarak addetmektedir. İnsanî ilişkilerin tükendiğine ve herkesin birbirine yabancılaşmış olduğuna inanan özne için kent bu sebeple bitmişliğin sembolüdür.

Ahmet Oktay “Av Saatini Bulmak” adlı şiirinin IV. kısmında ise, kentlilerin yaşadıkça kanıksadıkları, umursamadıkları ve artık üzerinde düşünmedikleri yabancılaşmış yaşamlarını şöyle tenkit etmektedir:

*“Yer sarsıldı kaç kez. Deprem belki,
belki bir vazo düştü. Ama kaç kez?
Olağan geliyor cinayet haberleri
rakılar, borçlar, terkedilmek,
çıkararak göğün apansız bir yerinden
ılıman leylek sürüsüne ateş etmek.
Ağlayan mı var? aldurmuyoruz*

[...]

*Bir meyhaneye giriyoruz birinden çıkarak
otobüse biniyoruz birinden inerek*

¹⁰⁴⁷ Gülten Akın, “Kent Bitti” (Sonra İşte Yaşlandım), *Uzak Bir Kıyıda, Toplu Şiirler III (1991-2013)*, YKY, İstanbul, 2016, s. 73.

*kuşkusuz gördük bu denizi başka yerde,
ama nerde? O kadarını anımsamıyoruz
geçmiş, şimdiki, geleceği karıştırıyoruz.*

*İçimizdeki büyük yılğınlık
ey kent, ey çöl, ey karmaşa
ey küçük balık, ey yakalara balına
aldırmıyoruz artık, düşünmüyoruz da.
[...]*

*Sessiz, uslu, geçip gidiyoruz işte
zeytin-ekmek öğlelerinden
uyuşuk kahve demliklerinden
bazı uğultular geliyor: işsizlik
bazı infilaklar: biri kendini astı,
yazılı, sözlü emirler gözlerimizden.”¹⁰⁴⁸*

Alıntıda, çöl, karmaşa ve insan içindeki en büyük yılğınlık olarak nitelenen kentin gündelik yaşamından kesitler sunulmaktadır. Cinayet, alkol bağımlılığı ya da hayatın gerçeklerinden uzaklaşmak için alkole sığınma, geçim sıkıntısı, borçlar, bireysel ilişkilerde yaşanan gerilimler, işsizlik ve intihar, sanki kent yaşamının olmazsa olmazlarıdır. Bu olumsuzlukları kanıksamış ve bunları yaşamın olağan ve sıradan gerçekleri olarak kabul ederek duyarsızlaşmış kentli bireylerin, herkesin uyması için kentin zorunlu kıldığı, yazılı ve sözlü emirler üzerinden tektipleştirdiği yaşamları, yalnızca gidip gelmeden, girip çıkmadan, sessiz ve boyun eğmiş bir biçimde geçip gitmeden ibarettir. Robotlaştırılmış kentliler bu esaretin altında, kendi yaşamlarına öylesine yabancılaşmışlardır ki geçmişi, şimdiki ve geleceği karıştırmakta ve insanca ve özgürce yaşamının ne demek olduğunu yalnızca anımsamaktadırlar.

Kemal Özer “Bir Gelgitin İki Ucunda” adlı şiirinde, “*Günlük kaygıların içdişi ettiği*” insanlar olarak nitelediği kentlilerin yaşamlarının hadım edildiği kanaatindedir.¹⁰⁴⁹ Çünkü kentte gündelik yaşamın insana dayatmaları ve yaşamını idâme ettirmek için giriştiği geçim savaşı, onu gerçekleştirmek istediği çoğu şeyden alıkoyarak kendi yaşamına yabancılaştırmıştır. Bu öyle tektipleştiren bir yabancılaşma hâlidir ki insan özgür iradesiyle, ötekinden farklı olarak artık hareket edemez duruma gelmiştir. Nitekim şair bu garip ruh hâlini “Şemsiyeliler”de şöyle örneklemektedir:

¹⁰⁴⁸ Ahmet Oktay, “Av Saatini Bulmak-IV” (Her Yüz Bir Öykü Yazar), *Toplu Şiirler (1963-1996)*, YKY, İstanbul, 2002, s. 90-91.

¹⁰⁴⁹ Kemal Özer, “Bir Gelgitin İki Ucunda” (Araya Giren Görüntüler), *Yaralı Karanfil, Toplu Şiirler (1959-2008)*, Mylos Kitap, İstanbul, 2017, s. 377.

*“İncecik bir ilkyaz yağmuru
altında yürüyen şemsiyeliler
o kadar güveniyoruz ki birbirimize
dinip dinmediğini anlamak için yağmurun
bakacağımız yerde bir cama, bir su birikintisine
bakıyoruz birbirimizin şemsiyesine.”¹⁰⁵⁰*

Şairin şemsiye üzerinden konuyu ele alması hayli anlamlıdır. Çünkü şemsiye, insanlık tarihinin en eski icatlarından birisidir ve ilk kullanıldığı zamanlar ayrıcalıklı sınıfın sembolü olmuştur. Tarih boyunca kullanımı yaygınlaşan şemsiyenin asıl işlevi dışında, özellikle kentli modern bireyin sıkça tercih ettiği bir aksesuar hâline gelmiştir. Yağmurlu bir günde, elinde birbirine tıpatıp benzeyen şemsiyelerle hareket eden insanlar, özne için monotip bir görüntü arz etmektedir. Şemsiye üzerinden kentlilerin tektipleşmiş ve herkesleşmiş hareket ve davranışlarına değinen öznenin asıl dikkat çekmek istediği husus ise insanın yağmurun dinip dinmediğini anlamak için diğerlerinin şemsiyelerine bakarak karar vermesidir. Çünkü insan modern yaşamda, özgür iradesine ve doğal yetilerine öylesine yabancılaşmıştır ki diğerleri ne yapıyorsa, onlar nasıl hareket ediyorsa o da benzer şekilde davranmaktan kaçınmamakta; davranışlarını kendisi olarak gerçekleştirememektedir.

Özdemir İnce ise kentsel yaşamın insan üzerindeki olumsuz etkisini, “Bir Kenti Yaşamak” adlı şiirinde şöyle dile getirmektedir:

*“Bir kenti yaşamak
Ona boyun eğmektir-
Sözleşmesiz, anlaşmasız-,
Ne derse tek tek yapacaksın,
Düşünmeden direnmeden.”¹⁰⁵¹*

Kente yaşamının kaçınılmaz tarafı, kenti yaşamaktır. Dolayısıyla kenti yaşamak, kentin zorunlu kıldığı ve sözleşmesiz, anlaşmasız herkese kabul ettirdiği yaşam biçimine kayıtsız şartsız ayak uydurmaktır. Hâl böyle olunca insan yaşamını istediği şekilde yönlendirememekte ve herkes gibi yaşamaktadır. Kendisine dayatılan bu yapay yaşam tarzı üzerine düşünmediği, onu sorgulamadığı ve yalnızca ne gerekiyorsa onu yaptığı için, kendi yaşantısının ipleri gerçek anlamda insanın elinde değildir.

¹⁰⁵⁰ Kemal Özer, “Şemsiyeliler” (Araya Giren Görüntüler), *Yaralı Karanfil, Toplu Şiirler (1959-2008)*, s. 346.

¹⁰⁵¹ Özdemir İnce, “Bir Kenti Yaşamak” (Elmanın Tarihi), *Delta, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1994, s. 109.

Özdemir İnce “Uzun Hava”da ise bu kez, kentin gündelik yaşamında nelerin insanı kente karşı yabancılaştırdığına şöyle odaklanmaktadır:

*“çünkü pazarlar benim yaşamımı doğruluyorlar
çünkü pazarlar benim yaşamımı çoğaltıyorlar
alıp başımı çıkıyorum evden gidiyorum
çarşular kapalı oluyor ve bütün kepenkler inmiş
dükkânları sevmiyorum tecimenleri sevmiyorum
Bankaları Gümrük Komisyoncularını Toto kulübelerini
sevmiyorum sevmiyorum
yüreğim yaralı yüreğim paramparça
midem bulanıyor
bir mezbaha kokusu yapışıyor burnuma
Milli Piyango satan sakatları sevmiyorum
küçük kentsoyluları altın dişleri iri kıçlı kadınları
sevmiyorum sevmiyorum*

*Dişlerimi zonklatıyor
“Sayın Büyüğümüz Sevgili Koruyucumuz
Yönetim Kurulu Başkanımız”lı ölüm ilânları
çünkü sevmiyorum Yönetim Kurulu Başkanlarını
sevmiyorum
Okul –Aile Birliği Başkanlarını
sevmiyorum
Yardım Sevenler Derneği Başkanlarını
sevmiyorum
“Dün gece falanca balo çok neşeli geçti” diye yazan
gazeteleri ve onlara takma adlı züttürük dedikodu
yazarlarını
sevmiyorum sevmiyorum.*

*Çünkü kimse bilmiyor ne işe yaradıklarını
çünkü çocuklara güzeli
gençlere gerçeği
yaşlılara doğruyu söylemiyorlar.
güzel nedir gerçek nedir doğru nedir
nedir soluk almak nedir doğaya bakmak”¹⁰⁵²*

Öznenin pazar gününe özel bir anlam yüklediği açıktır. Çünkü haftanın diğer günleri, kentteki büyük çoğunluk için, kent yaşamının tekdüzeliğinin mecburi günleridir; gün başlar, geçer, biter ve tekrar başlar. Oysa pazar tatil günüdür ve özne, dayatmalardan ve zorunluluktan uzak, ne istiyorsa onu özgürce gerçekleştirebildiği için pazara, yaşamımı doğruluyor/yaşadığımı kanıtıyor şeklinde bir anlam atfeder. Dahası pazarları, çarşıdaki dükkânlar, bankalar, gümrükler, şans oyunu kulüpleri gibi özel ve kamu kurumlarının çoğunun kapalı olması, özne de büyük mutluluk yaratmaktadır.

¹⁰⁵² Özdemir İnce, “Uzun Hava” (Kiraz Zamanı), *Tekvin, Toplu Şiirler 1*, Can Yayınları, İstanbul, 1994, s.160-161.

Çünkü kente özgü olan dükkânlar tüketimi, bankalar borçları, gümrükler vergileri, şans oyunu kulüpleri ise geçim sıkıntısı yaşayan insanın umutlarını hatırlattığı için, özne bunlara karşı yabancıdır ve onlardan nefret etmektedir. Öznenin bu nefretinden kentte yaşayan kadın ve erkekler de nasibini almaktadır.

Özne, kentte kendisini yöneten ya da genel olarak insanları yöneten, yönlendiren her türlü başkanlığı da sevmediğini itiraf etmektedir. Çünkü özne için başkanlık makamının yer aldığı tüm kurum ve kuruluşlar, insanın özgürce ve gönlünce davranmasına olanak vermemekte, yaşamı sürekli tektipleştirerek kısıtlamaktadır. Gazetelere de yabancı olan özne, kentin tek sınıfının yapay ve sahte yaşamlarının sözcülüğünü yaptığı için gazetelerden nefret etmektedir. Nitekim öznenin sevmiyorum diye bahsettikleri aslında, yaşamın gerçeklerini, doğrularını ve güzelliklerini öğrenmekten çocukları, gençleri ve yaşlıları alıkoymasındandır. Çünkü onları sahte bir yaşam biçimine inandıran/alıştıran kente özgü tüm bunlar, insanın insanca yaşamasına engeldir.

Kente ve kent yaşamına karşı bireyin hissettiği derin yabancılaşmayı ve yabancılaşmadan kaynaklı nefreti yoğun bir biçimde şiirlerinde işleyen şairlerden biri de Hilmi Yavuz'dur. Yavuz'un "Ayna Şiirleri"nde, "yitik bir kent için sonnet'ler" başlığı altında, İstanbul'u kaleme aldığı şiirleri, bunun en dikkat çekici örneklerini içermektedir. Nitekim Yavuz'un İstanbul'unun nasıl olduğunu, kentin şairde nasıl bir algı yarattığını onun "ölü kelebek sonnet'si" başlıklı şiirinde dile getirdikleri üzerinden şöyle görebiliriz:

*"kent! işte orda! Ölü doğmuş kelebek;
[...]*

-ve kurak

*Evleriyle pörsümüş, varoşlarıyla rate
bir kent müsveddesi bu! Hârelenmiş, cıvımsız
kanadıyla bulanık ve nedense degrade
sokakları yol yol akıyorken, âh, rüküş"¹⁰⁵³*

Özne için kent, kurak ve pörsümüş evleri, gecekondularıyla/varoşlarıyla orantılı çirkinliği, rezil sokakları ve rüküş görünümü ile ölü doğmuş bir keleşi andırmaktadır. Öyle ki Yavuz, "kuduz sonnet" adlı şiirinde, bu kez kuduz bir güle benzettiği kente karşı bu olumsuz bakışını şöyle sürdürmektedir:

¹⁰⁵³ Hilmi Yavuz, "ölü kelebek sonnet'si" (Ayna Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, YKY, İstanbul, 2010, s. 262.

*“bir gül üremekte... bizi kuşatır mutlak;
o kocaman ağzıyla, giderek korkunç, kuduz!
dikenli pençesiyle ve dili çatal yaparak,
saldırdı saldıracak... korkuyla besleniyoruz...
bir eyerde (kent mi bu?) gidiyoruz, eğreti!
atlara benziyoruz, ürkmüş, kaçışan, sürü!
hüznümüz bile bizim çürümüş insan eti;
semirirken bir aşkın dışkıyla öbürü;
kuduz gül! büyüsün aynanın terkisinde;
ölürsün artık burda, kokuşarak bu kenti;
ne geldiyse gizemli, o gülün ertesinde;
herhangi bir sokağa döndürdü labirenti...*

*‘kendi-için-kanser’in balını ören arı;
Yüzüme bulaşıyor o gülün salyaları’¹⁰⁵⁴*

Özne için kent, kocaman ağzı, dikenli pençesi ve çatal diliyle giderek korkunçlaşan ve saldırganlaşan kuduz bir güldür. Burada ilginç olan, kent hem kuduz bir hayvana benzetilerek olumsuzlanmış hem de güle benzetilerek övülmüştür. Dolayısıyla öznenin hem kentten korktuğunu/iğrendiğini hem de onu garip bir şekilde sevdiğini/beğendiğini söylememiz mümkündür. Hiç şüphesiz bu beğeninin altında, öznenin kentte yaşadığı ve hafızasına kazınan güzel hatıralarına duyduğu özlem yatmaktadır. Ancak kent kuduz olduğu için korku verici ve saldırgandır ve bu yüzden kenttekiler, tıpkı ürkmüş atlar gibi, sürü hâlinde sürekli kaçışmaktadırlar. Fakat bu kaçış, kentliler için bir çözüm değildir çünkü herkes hastalığa (kuduz) yakalanmıştır ve ölümle pençeleşmektedir. Öyle ki özne de kanserli bulduğu o gülün salyalarının kendisini de hasta ettiğinin bilincindedir. Şüphesiz ki şiirde öznenin kuduz ve/veya kanserli güle asıl anlatmak istediği, kentin güzel ve albenili görüntüsüyle, sağladığı imkânlarla aldattığı insanları, kendinin koyduğu kurallarla yönettiği, yapay, gayriinsani ve hasta bir yaşama mahkûm ettiği gerçeğidir.

Yavuz’un “çökmüş bir kent için sonnet” adlı şiirinde, “*terelelli, terelellâ, tevellâ ve teberrâ / kent leşti ve ben ona bir koku gibi süründüm*”¹⁰⁵⁵ dizelerinde özne, bir leş olarak nitelediği kent yaşamının tüm pisliklerinin kendisine de sirayet ettiğini düşünmektedir. Çünkü özne, tıpkı kent gibi, manevi ve insani değerleri kaybettiği için, hem kendini aklî melekelerini yitirmiş bir delişmen olarak görmekte hem de Müslüman yaşam tarzından uzaklaşıp kentin sunduğu dünyevî zevklere aldandığı için pişmanlık

¹⁰⁵⁴ Hilmi Yavuz, *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 260.

¹⁰⁵⁵ Hilmi Yavuz, “çökmüş bir kent için sonnet” (Ayna Şiirleri), *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 257.

duymaktadır. Nitekim kente uyum sağladığı için özne, “o, ben'im! kuğularla garânik/-i ulyâ!.. sürüngen giysileriyle iblis” olarak addeddiği kendisini, İslam'a yüz çevirdiği için suçlu hissetmektedir.¹⁰⁵⁶

Yavuz “göçmüş bir kent için sonnet” adlı şiirinde, “bir kent, ayaklanmış, yürüyor sana doğru;/ onbinlerce yalnızlık...eprimiş, ama kesif” dizelerinde ise bu kez kentin insanları derin bir yalnızlığa ittiğini dile getirmektedir.¹⁰⁵⁷ Öyle ki kentin ittiği bu yalnızlık içinde özne, “ben neden, biraz tuhaf, benden daha obsessif/ bir aynaya epeydir adamışım kendimi?” sorusuyla kente bu denli uyum sağlamanın neticesinde kendine ne kadar yabancılaşmış olduğunu ve asıl benini aynalarda aramanın faydasızlığının da farkına varmaktadır.¹⁰⁵⁸

Yavuz'un konumuzla ilgili en dikkat çekici şiirlerinden biri hiç kuşkusuz “yılki bir kent için sonnet”dir. Şair, kentin ve kent yaşamının insandan neleri alıp götürdüğünü, insanı kendine nasıl yabancılaştırdığını şöyle dile getirmektedir:

*“eskiden, âh, bu kentte uçuk mavi süvari;
kısrağı sokakların, dört nala, uça uça...
şimdiyse bir ihâneti, İsa ya da havari
gibi yaşamak işte... sürükleyip bir uca
yerden yere vurdu da topallattı, körletti
bir yılki atı gibi savurdu ve yağmaya
verdi idi, sokakta, o ürkmüş iskeleti...
ararken bulduğumuz kemikleri yığmaya
başlasak da faydasız... kirli, tozlu, kararmış
eski zaman hayvanı! âh, umarsız bir sayrı
gelir kuşatır bizi... unuttu, bir varmış
bir yokmuş o at şimdi, masal gibi... o ayrı!
bir ölü şövalyeyim, pörsümüş ve özenti,
aynalarda ararım yilkıdaki o kenti...”¹⁰⁵⁹*

Alıntıda, bir zamanlar kentte kurduğu hayaller ve umutlarla büyük bir yaşam enerjisine sahip olduğunu söyleyen özne, kent tarafından nasıl ihanete ve hayal kırıklığına uğratıldığını anlatmaktadır. Özne kendini İsa peygambere veya ona bağlı

¹⁰⁵⁶ Hilmi Yavuz, “çökmüş bir kent için sonnet” (Ayna Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 257.

¹⁰⁵⁷ Hilmi Yavuz, “göçmüş bir kent için sonnet” (Ayna Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 259.

¹⁰⁵⁸ Hilmi Yavuz, “göçmüş bir kent için sonnet” (Ayna Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 259.

¹⁰⁵⁹ Hilmi Yavuz, “yılki bir kent için sonnet” (Ayna Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 258.

havarilerine, kenti ise ona ihanet eden Yahuda'ya benzetmektedir. Tıpkı İsa peygamberin veya havarilerin Yahuda tarafından ele verilmelerinden sonra yaşadıkları acılar gibi, özne de kent tarafından sürüklenmiş, yerden yere vurulmuş, topallatılmış ve körletilmiş hissetmektedir. Öyle ki kent her türlü dayatmaları, zorlamaları ve olumsuzluklarıyla insanı kendine, öz doğasına ve en önemlisi de hür iradesiyle yaşamaya yabancılaştırmakta; insandaki yaşama sevincini, düşlerini, ümitlerini yok etmektedir. Bu yüzden de özne kendini artık, uçuk mavi bir süvari olarak değil, pörsümüştü, özenti ve ölü bir şövalye olarak görmekte; hatıralarına sığınarak yabancılaştığı hem kenti hem de kendi ben'ini aramaktadır.

Afşar Timuçin “Ben Bir Deniz Rüzgârıyım” adlı uzun şiirinde, kent ve kent yaşamını bir dehşet/korku masalı olarak şiirinde işlemektedir. Şiir, öznenin “*Bu kendine yenik düşmüşlerin/ bu doğmadan ve ölmeden ölmüş/ yırtıcı ölülerin ölümsü kenti*” olarak tanıtilen diyâra yolunun düşmesiyle başlar.¹⁰⁶⁰ Kentin sâkinleri ise cadılar, iskeletler ve ölülerdir. Özne, endişe ve tedirginlikle kentin sokaklarında yürürken kent sâkinleri bu yabancından rahatsız olurlar ve onu kendine benzemedikleri için ötekileştirirler. En sonunda ölüler, özneyi uyarmak için konuşmayı seçer ve ona kendi gerçekliklerini şöyle anlatırlar:

*“-Biz burada yok edilmiş bir yaşamdan
Artakalan uydurma sevinçleri
Katık ederek sonsuz sıkıntımıza
Yaşayıp gidiyoruz iyi kötü
Bizi yoldan çıkarmaya kalkma
Biz burada katı bir duymazlığı
Bir seziş gibi büyütüp içimizde
Her doğruyu en sonunda bulmuş gibi
Kendimizi kendimizde eriterek
Hep birlikte bir olmaza gidiyoruz
[...]
Gördüğün gibi içimizde de dışımızda da
Temizlik adına her şey pis
Sokaklar yüreğimiz ev içleri
Bahçeler avlular kuyular her şey
Her şey pislik içinde görüyorsun
Neyi arındırmaya kalksak kirleniyor
Karanlıklara sığınıyoruz kirliliklere
Ayıp olmayan ayıplara gizleniyoruz
Neremize baksan yangın yerleri”¹⁰⁶¹*

¹⁰⁶⁰ Afşar Timuçin, “Ben Bir Deniz Rüzgârıyım”, *Arunmalar*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002, s. 52.

¹⁰⁶¹ Afşar Timuçin, “Ben Bir Deniz Rüzgârıyım”, *Arunmalar*, s. 49-50.

Kentliler adına konuşan özne, yaşayan bir ölüdür. Çünkü kentin diğer sâkinleri gibi o da kent tarafından katledilmiş, yaşam hakkı elinden alınmıştır. Çünkü ölü kent, sâkinlerine dilediği gibi yaşama hakkı tanımaz; kendi yaşam formuna ait niteliklere koşulsuz itaat bekler. Bu yapay ve gayriinsani yaşam tarzını kabul etmiş ve kanıksamış tüm ölümler de (kentliler) kendilerini kendilerinde eriterek tek bir bütün olmuş, yani herkesleşip tektipleşmişlerdir. Böylece onlar kentte sonsuz bir sıkıntı içerisinde, uydurma sevinçlerle, sorgulamadan, iyi kötü yaşamlarını idame ettirmektedirler. Fakat evden sokaklara, içlerinden dışlarına her şeyin pislik içinde olduğunun farkında olduklarını ve bu yüzden, çirkinliklerini karanlıkla örtterek görmezden gelmeyi tercih ettiklerini itiraf eden kentliler, öz ben'lerine, hür yaşamlarına yabancılaştıklarını da söylemeden edemezler.

Turgay Gönenç de kent sâkinlerinin yaşama ne denli yabancılaşmış olduklarını, yaşama sevinçlerini kaybedişleri üzerinden “Eski Sokaklar” adlı şiirinde şöyle dile getirmektedir:

*“Bilsen ne denli özliyorum o eski sokakları
Şimdi çevrem büyük küçük kentsoylular
Ne bir coşku ne yaşama sevinci yüzlerinde
Ama hep ölüm korkusundalar”¹⁰⁶²*

Özne, kentin eski günlerini özlediğini söylemektedir. Çünkü kent hem fizikî hem de manevi özelliklerini ve güzelliklerini kaybetmiş; insanlar da tıpkı yaşadıkları bu kent gibi, gündün güne coşkularını, yaşama sevinçlerini, samimiyetlerini yitirmişler ve hep bir ölüm korkusuyla yaşamaktadırlar. Özne bu ruhsal çöküşü, onların yüzlerinden anlamaktadır.

Modernizmin geleneksel, manevi ve insani değerlere yabancılaştırdığı ve mekanik bir yaşam tarzını benimsemiş kentlileri ve onların gayritabii yaşamlarını, eleştirel bir dille kaleme alan şairlerden birisi de Erdem Bayazıt'tır. Onun “Karanlık Duvarlar” başlıklı şiirlerinde, kente ve kent yaşamına karşı bireyin hissettiği yabancılaşmanın sebepleri üzerinde durulur. Örneğin “Karanlık Duvarlar” I’de, “Nereye gitsem hep apartmanlar çıkıyor önüme/ Alıp başımı duvarlara çarpıyor bu yollar”¹⁰⁶³

¹⁰⁶²Turgay Gönenç, “Eski Sokaklar” (Yüzün Senin), *Benim Çocukluğum Fesleğen Kokar, Toplu Şiirler (1955-2002)*, Bilim Sanat Galerisi Yayınları, İstanbul, 2003, s.75.

¹⁰⁶³Erdem Bayazıt, “Karanlık Duvarlar-I” (*Karanlık Duvarlar*), *Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 50.

dizelerinde sözü edilen yoğun betonlaşma, öznenin kente yabancılık hissetmesinin bir nedenidir. Şiirin devamında, “*insanların koşup doldurduğu bu dar yapılar*”a hapsedikleri, tekdüze ve kısır döngü bir yaşamı sürdürdükleri için de özne kentlilere kızgındır ve “*Biz bunun için mi geldik?*” serzenişi, kenttin özneye yaratmış olduğu hayal kırıklığının ifadesidir.¹⁰⁶⁴

“Karanlık Duvarlar”ın II. kısmında ise, “*Kara ağaç gibi bağıyım katı bir çağ bu/ Her şey bir makine düzenine gidiyor/ -düzen diyorlar beni çağırıyorlar-*”¹⁰⁶⁵ dizeleriyle bu kez, çağın değer yargılarına, kentnin mekanikleşmiş ve tekdüzeleşmiş yaşam tarzına uymak zorunda bırakılan ancak buna karşı çıkan öznenin çaresizliği dile getirilmektedir. “Karanlık Duvarlar” IV’te ise şair, kentnin her şeyiyle bireyi ruhsal anlamda nasıl bir çöküşe sürüklediğini şöyle dile getirilmektedir:

*“Yatak ve yorganın kuru yalnızlığında
Ve aklın dar yalnızlığında
Şehrin ve her şeyin
Ve kalabalığın yorgunluğunda
Saçların ve parmakların
Ve gözlerin ve gecenin bu bulanık çağında
Ve aynaların sığ görünümünde
Bunalıyorum.”*¹⁰⁶⁶

Öznenin gösterdiği semptomlar, Simmel’in tarif ettiği kentnin bıkkın bireyine işaret etmektedir. Kentsel yaşamın dayatmalarına uyum sağlamaya çalışırken başta kendi beni’ne ve yaşamına yabancılaşan özne, her şeye karşı da bıkkınlık duymaktadır. Dahası kent özneyi yalnızlığa itmiş ve o, bu yalnızlıkta hem kendini tanıyamaz olmuş hem de büyük bir bunalımın eşiğine sürüklenmiştir.

Bayazıt “Şehrin Ölümü” başlıklı şiirinin “veda çizgisi”nde ise bu kez kent sâkinlerinin gündelik yaşamlarında neleri kaybettiklerini şöyle anlatmaktadır:

*“Kalabalık toplanıyor büyük meydanlara
-Aşka veda
İnsanlar geçiyor yollardan
-İnanca veda
Şehir kapıyor içine*

¹⁰⁶⁴ Erdem Bayazıt, “Karanlık Duvarlar-I” (Karanlık Duvarlar), *Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, s. 50.

¹⁰⁶⁵ Erdem Bayazıt, “Karanlık Duvarlar-II” (Karanlık Duvarlar), *Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, s. 51.

¹⁰⁶⁶ Erdem Bayazıt, “Karanlık Duvarlar-IV” (Karanlık Duvarlar), *Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, s. 53.

-Toprağa veda
Dolaşiyor bir heykelin taştan eli üstlerinde insanların
Kuşlar göç ediyorlar bulutlar göç ediyorlar
“Yüzünde son gülümseme kaybolurken çocukların”
-İnsana veda.”¹⁰⁶⁷

Özne, modern kent yaşamının insandan aşkı/sevgiyi, inancı, tabiat merkezli yaşamı, yaşama sevincini, manevi ve insani değerleri alıp götürdüğünü söylemektedir. “Tabiat Risalesi” şiirinde de bu düşüncesini yineleyen şair, insanlığına veda etmiş kentlileri, “Mekanik bir çizgide tükenen insanlar” olarak görmektedir.¹⁰⁶⁸ Nitekim Bayazıt “Gölgelere Dair”de, hem kentin mekanik işleyişinin ve gayritabiiliğinin hem de modern çağın hükümlerinin tükettiği bireyin hislerine şöyle tercüman olmaktadır:

“Sonra bir çağ geldi / baktım kafamda karıncalar vardı/
sonra yapılardan yollardan bıkmıştım / kirli
sokaklar beni ürkütüyordu / kötü meydanlarda
boğuluyordum / suları borulara almalarına
kızıyordum / hele hele hep düğmelere basıp
yaşamalarına çok çok içerlemiştim/ sonra
kalkıp afrikaya gittim /ohh afrikaya.”¹⁰⁶⁹

Özne, yaşantısının tüm cephelerinin modern çağın değer yargılarıyla ve kentin zorunlu kıldığı yaşam biçimiyle belirlenip yönlendirilmesine karşı ciddi bir yabancılık hissetmektedir. Öznenin deneyimlediği bu yabancılaşma onda, mekâna (kenti kent yapan yapılar, yollar, sokaklar ve meydanlar) ve teknolojinin sağladığı konfora esir olmuş kentlilere karşı ciddi bir nefret beslemesine neden olmaktadır. Kentte boğulduğunu hisseden ve tümüyle kente kızgın olduğunu söyleyen özne, çareyi kentten kaçarak Afrika’ya gitmekte bulur. Öznenin Afrika’yı tercih etmesi bir hâyli mânidardır. Çünkü Afrika, hem insanlık tarihinin başladığı ilk yeri hem modern yaşamın hâlihazırda kirletmediği bir mekânı hem de insanı insan yapan değerlerine ve tabiata yabancılaşmadığı zamanı sembolize etmektedir. Öyle ki özne, kenti terk edip Afrika’ya geldiğinde derin bir oh çeker.

¹⁰⁶⁷ Erdem Bayazıt, “Şehrin Ölümü” (Birazdan Gün Doğacak), Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi, s. 16.

¹⁰⁶⁸ Erdem Bayazıt, “Tabiat Risalesi” (Risaleler), Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi, s. 93.

¹⁰⁶⁹ Erdem Bayazıt, “Gölgelere Dair” (Karanlık Duvarlar), Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi, s. 70.

Egemen Berköz ise “Şu Boğucu 1971” adlı şiirinde, “*bana yer olmayan yapay dünyanız*” olarak nitelediği kentin nesnelere ve kentsoylulara duyduğu yabancılığı şöyle dile getirmektedir:

*“ey pis su boruları, temiz su boruları
ey kibrit, ey yanan sigara
ey yer döşemelerinin kralı
ey diş macunlarının şahı
ey yırtıp attığım dizeler
ey sakladığım reklâm yazıları
bana acımayın
[...]
ey sürüngenler ve onların zehirleri
ey kentsoylular ve onların bankaları işhanları arsaları
tankları tahvilleri
ey kentsoyluluk ve kahpeliğin daniskası”¹⁰⁷⁰*

Özne, evlerin tahliye borularından kibrit ve sigaraya, yer döşemelerinden diş macunlarına, kaleme aldığı şiirlerden sakladığı reklâm yazılarına kadar, kentte kapitalist düzenin egemenliği altına girmiş ne varsa hepsini düşman olarak görmektedir. Dahası öznenin bu nefretinden kentsoylular da nasibini alır. Çünkü kapitalist toplumunda üretim araçlarının mülkiyetini ve dolayısıyla siyasal erki de elinde tutan sınıf olan kentsoylular, kenti yönetmekte ve kapitalist düzenin onların lehine işleyen çarkında diğerleri köleleştirilmiş bir yaşam sürmektedirler. Bu yüzden de özne, hem kenti hem kentsoyluluğu hem de onun kurduğu düzeni kahpelikle itham etmektedir.¹⁰⁷¹

Ataol Behramoğlu’nun “Gece Vakti Kimdir Kapıyı Çalıp Gelen” adlı şiirindeyse kent, “kansız” olmakla itham edilir. Şiirde, “*Bağırarak bu kansız evlerin suratına/ Bağırarak bu kansız sokakların suratına/ Bağırarak bu kansız insanların suratına*” diyen özne, kentin evlerini ve sokaklarını duygusuz; insanların ise vicdansız bulmaktadır.¹⁰⁷² Özne, kente karşı yüreğinde biriktirdiği kını ve nefreti açıkça haykırmaktadır.

Ali Akbaş ise kent yaşamının erkekler üzerinde nasıl bir etki yarattığını “Şehirde” başlıklı şiirinde şöyle anlatmaktadır:

¹⁰⁷⁰Egemen Berköz, “Şu Boğucu 1971” (Yalnızlıklar! Yalnızlıklar! /II Şiir Yazmasam Yaşamak Kolay), *Unutma!, Toplu Şiirler (1960-1979)*, YKY, İstanbul, 2013, s.189-200.

¹⁰⁷¹ Kentsoylu sınıf: “Ortaçağ derebeylerinin şatolarının dış çevresinde oturan ve sonradan özgürlüklerini satın alma gücünü kazanan kentli insanlar topluluğu.” TÜBA, *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, Sosyal Bilimler*, s.704.

¹⁰⁷² Ataol Behramoğlu, “Gece Vakti Kimdir Kapıyı Çalıp Gelen” (Kuşatmada), *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var, Toplu Şiirler 2*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 14.

*“Ne kadar paralanıyor insanlar bu şehirde
Ve sonra hiç şaşırmadan
Nasıl da buluyorlar yolunu
Bu korkunç labirentte her akşam
Nasıl dönüyorlar eve?..*

*Hadi döndüler diyelim
Kadınlar nasıl tanıyorlar kocalarını
Ve çocuklar babalarını nasıl tanıyor
Bunca değişmeden sonra
Ya gorile benziyorlar,
Ya deve!..”¹⁰⁷³*

Özne, korkunç bir labirent olarak gördüğü kentte, geçim kaygısıyla gün boyu kendilerini paralayan erkeklerin akşam olup da nasıl bu kaostan sağ çıkıp eve dönebildiklerine şaşırılmaktadır. Çünkü kentte bir makine gibi davranan erkekler için (herkes için) gündelik kent yaşamının faaliyetleri koşturmacadan, kavgadan, savaştan mürettep bir kısır döngüdür ve bu kaosta insan, insanlığına yabancılaşmakta, özneye göre, gün sonunda adeta gorile ya da deveye dönüşmektedirler. Nitekim özne, kentin bu mekanik, gayritabii ve insanlık dışı yaşam tarzını zoraki de olsa benimsemiş erkeklerin yabancı bir varlık olarak eve döndüklerini söylemekte; bunca yabancılaşmadan sonra onları, eşleri ve çocuklarının hâlâ yadırgamıyor/tanıyor olmasında hayret etmektedir.

Süreyya Berfe ise kent ve kent yaşamına yabancılaşma konusunu, kapitalizm kent ve insan ilişkisi üçkeninde şiirlerine taşımıştır. Berfe, “Önemli Değil” adlı şiirinde kenti, “*Yeme-içme, mal-mülk, üst-baş konularındaki modalarla/ donatılmış/ mamur ve müreffeh ama biraz yabancılaşmışların*”¹⁰⁷⁴ mekânı olarak görmektedir. Dolayısıyla şiirde bahsi geçen kent, kapitalist sistemin kendi ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirdiği bir yer ve insanlar da kapitalizm-kent iş birliğinin yeme içmeden, giyim kuaşama değin dayatmalarına uyum sağlamış ancak asıl doğalarına yabancılaşmış fertlerdir. Nitekim Berfe insan doğasına aykırı bu yaşam biçiminin ne olduğunu “Yaşamaması Gereken Şeyler” başlıklı şiirinde şöyle hikâyeleştirmektedir:

*“Sürüklen bu şehrin bir duvarından bir duvarına.
İş tut, tıraş ol, önüne sürülen değerlerin
hem içinde hem dışında yaşa
oğlunu hür ve demokratik rejime teslim et
sevgiler alsın başını gitsin, sen eşyalaşmış sevgilerle oyalan.*

¹⁰⁷³ Ali Akbaş, “Şehirde” (Eylüle Beste), *Bütün Şiirleri*, Bengü Yayınları, Ankara, 2015, s. 181.

¹⁰⁷⁴ Süreyya Berfe, “Önemli Değil” (Hayat ile Şiir), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, YKY, İstanbul, 2009, s. 246.

*Jilet, çakmak, güzel bir gömlek, sık pantolon
gözlük çerçevesini değiştir, saçlarını uzun tut
çağdaş kıl kendini
nereden geçsen bir mobilya-dekarasyon, butik
yüz eşyası, vücut eşyası, mide eşyası...
eşyalarla zenginleştiğini, yüceldiğini sananları gör:
Sonra sevgi, aşk, inanç, dürüstlük
insancıl değerler, sosyalizm filan...”¹⁰⁷⁵*

Özne, kentte yaşamının hem duvardan duvara sürüklenmek hem insanın önüne sürülen/ona dayatılan sisteme, istemese bile, ayak uydurmak hem de eşyaların esiri olmak olduğunu düşünmektedir. Gerçekten de kentte, sabah evden çıkan birey, bir diğer duvarlarla çevrili iş yerine gitmekte, gün boyu dört duvar arasında çalışmakta ve gün sonunda tekrar aynı beton yapıya dönmektedir. Dahası kent yaşamında, özne için her şey nesneleşmiş/eşyalaşmıştır. Özne, jilet, çakmak, gömlek, pantolon, gözlük çerçevesi, yüz eşyası, vücut eşyası gibi nesnelere üzerinden verdiği örneklerle insanın kendi etkinlik ürünlerinin fetişleşerek insandan bağımsız bir güç olarak onun karşısında yer aldığına dikkat çekmektedir ki bu, kentteki en ciddi yabancılaşma hâlidir. Nitekim özne, insani olan her şeyin maddeleşmesiyle insan emeğinin ürünlerinin zamanla insan özellikleri kazanırken, diğer yandan toplumsal ilişkiler ya da insanların kendileri arasındaki ilişkiler “şeyler” arasındaki ilişkilere dönüştüğünden de söz etmektedir. Özneye göre, eşyaların zenginleşip yüceldiği ve insanı köleleştirdiği bu çağın yaşamında, sevgi, aşk, inanç, dürüstlük, ideoloji gibi insancıl değerlere karşı insanlar yabancılaşmışlardır.

Berfe tüketim toplumunda, kapitalist düzenin boyunduruğunda yaşayan kentteki insanın sınırlı olan ihtiyaçlarını, kendine inandırdığı çeşitli gerekçelerle, sınırsız bir hâle getirmesini ve doymak bilmez bir satın alma arzusuyla hayatını sürdürmesini; metropol hayatının garip ve yabancı dünyasını, sınıfsal ayrımı da vurgulayarak “Sen, Basmasın” adlı 9 bölümden oluşan uzun şiirinde ele almaktadır. Şiirin dikkat çeken yanı, kentte kapitalizmin formüle ettiği/kalıplaştırdığı insan yaşamının yapaylığı örnekler üzerinden deşifre edilmektedir. Şiirin ilk bölümünde özne, kentliler arasında popülerleşmiş “plaj” endüstrisine değinir. Özne, kentteki insanların sürü psikolojisiyle hareket ederek her yaz bir zorunlukmuşçasına denize/plaja gitmelerini, kapitalist düzenin bir dayatması olarak görür; güneşlikler, yataklar, havlular, mayolar, yağlar, çantalar, ayakkabılar, şapkalar, kabinler, kremler, gözlükler, bikiniler, tangalar, paletler, şnorkeller gibi nesnelere satın

¹⁰⁷⁵ Süreyya Berfe, “Yaşamaması Gereken Şeyler” (Hayat İle Şiir), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, s. 182.

alınması/kullanılması üzerinden de insanların, metaların tutsağı hâline geldikleri için kendi özlerine yabancılaşmış olduğu kanaatindedir. Şiirin ikinci bölümünde ise bu kez, kış turizmine değinen özne, dağ sporlarının popülerliği üzerinden yine insanları eleştirmektedir. Nitekim bozuk düzenin yönlendirdiği ve formülleştirdiği bu yaşama, herkesleşen ve tektipleşen insana tepki gösteren özne, sırf bu yüzden üç yazdır denize gitmediğini ve dağ sporlarından uzak durduğunu dile getirir.

Şiirde, “*Bozkır kökenli müslüman bir köylü gibi gebermek istemiyorum*”, “*İstekleri bastırılmış, yaşama sevinci budanmış/ dünyayla alış-verişine anbargo konmuş bir âdem.../ uygar bir insan olmak istiyorum ben.*”, “*Taşralısın, basmasın*” söylemleriyle özne, hem modern çağın modern insanından kendini ayrı tutmakta hem de ironiyle onlara karşı hissettiği yabancılığı dile getirmektedir. Nitekim bu ironik dille özne, metropol insanının hep aynı biçimde yinelenerek devam eden yaşam gerçeğini de vermekten geri durmaz:

*“Yolculuklar, turlar, flörtler, serüvenler istiyorum.
Bütün bir yıl eşşek gibi çalışmak
sonra yemek-içmek, gülmek-eğlenmek
ve iyi marka içkiler içip dağılmak
merasimsiz, tanışarak, konuşarak, hoşlanarak
o ertelenemez, vazgeçilemez ihtiyacımı
medeni bir biçimde gidermek için
patturrr patturrr yatmak istiyorum.”¹⁰⁷⁶*

Özne, kapitalizmin kentteki gücüyle insan yaşamını nasıl tektipleştirdiğini, geleneksel, manevi ve insani değerleri nasıl gasp ettiğini ve insanın kendini ve yaşamını sorgulamasına nasıl engel olduğuna dikkat çekmektedir. Mekanikleşmiş, insani yanını yitirmiş ve herkesin herkese benzediği kentliler için formüle edilmiş yaşam; bütün yıl eşşek gibi çalışmak; kazanılan parayla yemek, içmek, hafta sonları gülmek, eğlenmek, tatillerde turlara katılmak; şehvî ve nefsî arzularla hareket edip duygusal maceralara atılıp flörtleşmek ve sevişmekten ibarettir. Dolayısıyla para ekonomisine, zevke ve tüketime dayalı, normalleştirilmiş bu yaşam tarzının gayriinsani, yapay, acımasız ve bencilce olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim özne, yabancı olduğu bu yaşam biçiminde kendini şöyle tanımlamaktadır:

*“Ama sen bu evrensel gerçekleri anlayamazsın.
Sen, basit ve sıradan bir basmasın.
21. yüzyılın sonuna da gelsek*

¹⁰⁷⁶ Süreyya Berfe, “Sen, Basmasın” (Sen, Basmasın), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, s. 327.

*mürekkep bir kumaş olamayacaksın.
Tuhaf dağ çileği.
Boyasız ipek. Pembe gül yaprağı.
Küçük kilim tezgâhı. Bağışla beni.
Söylesem n' olur, söylemesem n' olur.
Basmaşın, Çağdışsın.*"¹⁰⁷⁷

Özne, yabancılaştığı çağın/yaşamın evrensel gerçekleri karşısında kendini basit, sıradan bir basma olarak tanımlamaktadır. Basma, pamuklu kumaştan yapılan ve üzerinde çeşitli desenlerin olduğu ve daha çok taşrada kullanılan bir çeşit giysidir. Dolayısıyla özne basmayla hem modern yaşam karşısında geleneksel yaşamı savunmakta hem de mürekkep bir kumaş olarak nitelediği çağdaş ve kentli bireyin zıttı olarak kendini basma, yani çağdışı ve taşralı olarak görmeyi tercih etmektedir.

İsmet Özel'in şiirlerinin de büyük kısmı, kent yaşamını ve kentteki insanları acımasızca eleştirdiği dizelerle yüklüdür. Onun şiirlerinde kente karşı hissedilen yabancılaşma daha çok, insani ve manevi değerlerini yitirmiş ve herkesin herkese benzediği kentlilerin para ekonomisine, zevke ve tüketime dayalı gayritabii yaşamları üzerinden işlenmektedir. Örneğin Özel, "Tahrik" başlıklı şiirinde, kentin formüle edip insana dayattığı, sıradanlaştırılmış ve tekdüzeleştirilmiş yaşamın niteliklerini şöyle dile getirir:

*"Efsanelerden kovulduk
kan ve demir kelimeleri söyleyince
elbiseler içindeyiz, şehrin içinde
önümüz iliklenmiş, ayakkaplarımız bağlı
kimsenin uykusunun fesleğen koktuğu yok
altıkkırkbeşte vapur ve sancı geç saatlerde
eski savaşçılar vesair geçmiyor bulutlardan
çiçek alıp eve götürüyoruz
bunun bir delilik olduğunu bile bile
en ıssız duyguların ucunda karakollar
asmaların altı tuzak ve tuzak caddelerde
külçeler yüklüüz, çıkmak istiyoruz yokuşu
gözler kısılp bakılıyor bize.
Biliniyor
bizim mahsustan yaşadığımız
biliniyor"*¹⁰⁷⁸

¹⁰⁷⁷ Süreyya Berfe, *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, YKY, İstanbul, 2009, s. 327.

¹⁰⁷⁸ İsmet Özel, "Tahrik", *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, s. 168.

Kentte insan, mahsustan (yapay) bir yaşamın, içi boşaltılmış ve nesneleştirilmiş özneleri olarak çizilmektedir. Anlatıcı özne hem bu yapaylığı hem de kentsel tektipliliği, ayakkabıları bağlı, önü ilikli ve takım elbise içerisinde resmî duruş sergileyen kentli imajıyla vermektedir. Dahası kentliler, gündelik yaşamın hayhuyunda sürekli zamanla yarışan, öğretilmiş/dayatılmış davranışlar sergileyen (çiçek alıp eve götürmeler), sırtlarından hiç eksik olmayan ağır bir yükü taşıyan (geçim kaygısı) ve bölük pörçük uykulara sahiptirler. Özne (herkes gibi) bu yaşamın delice ve gayriinsani olduğunu düşünse de bundan kaçamamaktadır. Öyle ki insani ve manevi değerlerini yitirmiş, anlamsız ve beyhude bir yaşamı sorgusuz sualsiz sürdüren bu insanlar için, insan olmanın ve insanca yaşamının ne demek olduğu artık efsanelerde anlatılan gerçekdışı hikâyelerdir. Nitekim Özel “Üç Firenk Havası”nın 2. şiiri olan “Ölüm Cantabile”de ise bu kez, “şehrin insanı, şehrin insanı, şehrin” diye seslendiği kentlileri, “kaypak ilgilerin insanı, zarif ihanetlerin”, “bozuk paraların insanı, sivilcelerin” ve “pahalı zevklerin insanı, ucuz cesaretlerin” dizelerindeki olumsuz özellikleriyle eleştirerek verir.¹⁰⁷⁹ Şair, “Dişlerimiz Arasındaki Ceset”te ise yine kent sâkinlerinin olumsuz özelliklerini deşifre ederek eleştirmeyi şöyle sürdürür:

*“Biz şehir ahalisi, Kara şemsiyeliler!
Kapçıklar! Evraklılar! Örtü Severler!
Çıglıklardan çadır yapmak şanı bizdedir
Bizimdir yerlere tükürülmeyen yerler*

*Nezaketten, haklılardan yanayızdır hepimiz
Sevinmemiz çapkıncadır, ağlatır bizi küpeşterler
Yaşamak deriz -Oh, dear- ne kadar tekdüze
Katliamlar ne kötü be birader*

*Güneş neredeysek orada bulur bizi
Ya cünûp ve yalancı veya miskin ve ülser.
Falımız neyse çıksın diye açarız indeksleri
Sayılar bizi bulur, o ayıp işaretler*

*Saframızla kesemizi birleştiren anatomi bilgisi
Hadım tarih, kundakçı matematik, geri kafalı gramer
Evet bunlar gizlice örgütlenerek alnımıza
Verem Olmak Üretimi Düşürür ibaresini çizer*

*Biz şehir ahalisi, üstü çizilmiş kişiler
Kalırız orda senetler, ahizeler ve tren tarifesiyle*

¹⁰⁷⁹ İsmet Özel, “Üç Frenk Havası-2. Ölüm Cantabile”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, s. 203-205.

*Kimbilir kimden umarız emr-i b'il-ma'ruf
Kimbilir kimden umarız neyh-i ani'l-münker
Bize yalnız oğulları asılmış bir kadının
Memeleri ve boynu itimat telkin eder.”¹⁰⁸⁰*

Özne kendisi dahil tüm kent ahalisini, kara şemsiyeliler, kapçıklar, evraklılar, örtü severler, temizlikten yoksun (cünûp), yalancı, miskin, hastalıklı (ülser) ve üstü çizilmiş kişiler olarak niteleyip olumsuzlamaktadır. Özne, kara şemsiye ve evrakla kentın mecburî dayatmalarıyla şekil almış insanların tektipliliğini, kapçıkla (sünnet esnasında penisten kesilen parça) kentın savurup attığı, yok saydığı insan ve onun parçalanmış yaşamını, örtü sevmeye insanların kötülüklerini ve çirkinliklerini gizlemesini/ört bas etmesini sembolleştirmektedir. Özne; senet, ahize ve tren tarifesiyle sembolize ettiği modern kent yaşamının vazgeçilmez ve insanı almaya zorlayan tüketim unsurlarına dikkat çekmekte; bilimleri ise (anatomi, tarih, matematik, gramer) insana hizmet etmesi gerekirken asıl amaçlarından uzaklaştırılarak kapitalizme ve modernizme güç katıp insanı köleleştirmesi bakımından eleştirmektedir. Dolayısıyla kentın kapitalist ve modernist düzenin boyunduruğu altında yaşamaya mahkûm edilmiş kent ahali, yabancılaşmış bir yaşam sürdürdüğü için cünûp, yalancı, miskin ve hastalıklıdır. Ayrıca kent, insani duyguları insandan çekip almış, bu yüzden de birbirine karşı gösterilen nezaketler samimiyetsiz, ilişkilerdeki sevinmeler/sevmeler nihilist, haklı olmalar/adil olmalar güce göre değişken, hüznler bayağı, tanık olunan zulümlere bakış ise yalnızca yapay bir “tüh tüh”den ibarettir. Dahası ve belki de en acı tarafı, insanların manevi ve ahlaki değerleri de kaybetmelerinden dolayı haramın, günahın, ayıbın ve edebın ne olduğunu artık bilmemeleri ve hak yolundan ayrılmış olmalarıdır. Nitekim kent, insanı, insan olmanın erdemine yabancılaştırmıştır.

Özkan Mert ise “Beşlikler” başlıklı şiirlerinin 5. kısmında, kentın insanı neye dönüştürdüğünü şöyle anlatmaktadır:

*“Büyük kent'in vahşi hayvanı insan
çağdaş oyuncağı hüznün.
Tütsülü sözcüklerle anlatıldın sen.
Kimseler bilemeyecek,
ne çocuk olduğunu senin – ne yalnız-”¹⁰⁸¹*

¹⁰⁸⁰ İsmet Özel, “Dişlerimiz Arasındaki Ceset”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, s. 227-228.

¹⁰⁸¹ Özkan Mert, “Beşlikler-5” (İşte Hayat! İşte Ölüm ve Tarih!), *Bir Dünyalının Notları, Toplu Şiirler (1960-1995)*, YKY, İstanbul, 1997, s.142.

Yukarıdaki alıntıda özne kentlileri, modern kentin oyuncağı olmuş vahşi bir hayvana benzetmektedir. Çünkü kentin aldaticılığına, tıpkı bir çocuk gibi kanıp, insanı diğer canlılardan ayıran özelliklerini ve güzelliklerini kent için feda etmiş olanlar, hayvansal içgüdüleri dışında, tavır ve davranış sergileyemedikleri için hayvanlaşmışlardır. Bu yüzden de insan artık hem yapayalnız hem de kendi doğasına yabancıdır.

Nurettin Durman'ın "Zencefil" başlıklı şiirindeki "*şehrin kalbi çürümüş elmanın içi gibiydi*" dizesi, onun kente karşı bakışını özetler niteliktedir.¹⁰⁸² Öyle ki bu çürümüşlüğe neden olduğunu düşündüğü kente ait unsurları, "Kimliğim Bâd'ı Sabâ"da şöyle sıralamaktadır:

*"caddelerde biriken egzoz
otobüsler kamyonlar minibüsler
bir hay huy içinde eriyor zaman
kalp ağrıları artıyor gittikçe
süper marketler
çok katlı binalar
daha neler neler."*¹⁰⁸³

Öznenin kente hissettiği yabancılaşmanın başlıca sebepleri, motorlu taşıtların tüm kenti abluka altına alması ve onlardan çıkan zehirli gazların insan ve canlı yaşamını tehdit etmesi; doğadan kopmuş, beton yığınları arasında geçen tüketime dayalı bir yaşamın insanı esareti altına almış olması ve gündelik yaşamın kaosunda, insan ömrünün anlamsız bir koşuşturmacayla tükenmesidir. Nitekim Durman, "Çılgınca Bir Koşu"da, kentin sebep olduğu bu yabancılaşmış insan yaşamının çılgın temposunu olumsuzlamayı şöyle sürdürmektedir:

*"Sabah çık
Akşam dön
Bu stres nereden ithal ediliyor peki
Bu durgun bu tekdüze kelimeler
Elektrik demir gürültü ve beton
Bu tefekkür yoksunu şehirler
Niçin alını kirli oluyor insanların
Pas ve de egzoz
Parfüm ve de kırık bir tebebbüs???
Ve üstelik çılgınca bir koşu."*¹⁰⁸⁴

¹⁰⁸² Nurettin Durman, "Zencefil", *Güllerin Ardından*, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 78.

¹⁰⁸³ Nurettin Durman, "Kimliğim Bâd'ı Sabâ", *Hoşça Kal Hüzünbaz Çocuk*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998, s.77.

¹⁰⁸⁴ Nurettin Durman, "Çılgınca Bir Koşu", *Haziran*, Kardelen Yayınları, İstanbul, 1991, s. 26.

Kentliler için yaşam; beton ve gürültüyle çevrili bir hapisanede, sabah evden çıkıp akşam eve dönmekten ibaret olan, kısır döngü içerisinde çılgin bir koşudur. Bu anlamsız koşunun yabancılaştırdığı ve düşünme/sorgulama yetisini elinden aldığı kent ahalisinin pas, egzoz ve parfüm kokuları arasında temiz kalmaları imkansız, nefes alabilmeleri ise bir mucizedir. Dahası onlar tekdüze yaşamlarını, daimi bir stresle devam ettirmeyi kanıksamışlardır.

Hüseyin Peker'in "Hasan Keyf" adlı şiirinde ise, "*Karikatürleşmiş bir sürüyü andırıyor yollara/ düştüğünde acıklı mesleklerden, yapı harçları arasın-/ da parlayan insanoğlu. Ben de onlardan biri miyim yoksa?*"¹⁰⁸⁵ dizelerinde özne, kentin tekdüze ve sıradanlaşmış yaşamını kanıksamış insanları, karikatürleşmiş (gülünç) bir sürüye benzetmekte ve kendisinin de onlardan biri olup olmadığının ayırdına varamamaktadır. Öyle ki kentin, insanı kendine ve tabii yaşamına yabancılaştırmasına daha fazla tahammül edemeyen özne, "*[...] kan güüt-/ tüğüm şehirli yaşayışından bir kırlangıç gibi ürperin-/ ce, kendimi Siirtli bir çoban olarak buldum*" diyerek çareyi, kan güttüğü/nefret ettiği kentten kaçıp taşraya sığınmakta bulur.¹⁰⁸⁶

Peker "Düzeltilmen"de ise, kentin tekdüze yaşamını bozuk bir düzen, bu düzenin sağdık neferlerini ise düzeltilmen olarak niteleyerek, bir çile odasına benzettiği gündelik yaşamdan şöyle bir kesit sunar:

*"Düzeltilmekle geçti yarısı
Saçı düzlediniz, aynayı kaldığı yerden
Evin ışıklarını bir söndür bir aç
[...]
Taramayın artık saçlarınızı
Ayakkabı bağlarını düzeltmeyin, toparlamayın yatak yorgan
Uyduğunuz gibi kalın. Bozulmasın düşlerinizin arası"*¹⁰⁸⁷

Özne, kentin insan yaşamını, kendi koyduğu ve uymak zorunda bıraktığı kurullarla sürekli düzenlemesine ve insanların nasıl yaşamaları gerektiği konusunda özgür bırakmamasına isyan etmektedir. Giyim kuşamdan saç şekline ve ev yaşamına değin tüm bu tektipleştirici ve tekdüzeleştirici dayatmalar, insan yaşamının doğallığına aykırı ve yabancıdır.

¹⁰⁸⁵ Hüseyin Peker, "Hasan Keyf" (Şehirleri İzleme Görevi), *Benden Sana Yamalı, Toplu Şiirler (1965-2010)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 90.

¹⁰⁸⁶ Hüseyin Peker, "Hasan Keyf" (Şehirleri İzleme Görevi), *Benden Sana Yamalı, Toplu Şiirler (1965-2010)*, s. 90.

¹⁰⁸⁷ Hüseyin Peker, "Düzeltilmen" (Yer Bezinden Bir Köle), *Benden Sana Yamalı, Toplu Şiirler (1965-2010)*, s. 184.

Ahmet Telli “Aklım Tökezliyor” şiirindeyse, kente yabancılaşan bireyin aklını tökezleten vaziyetlerin neler olduğunu şöyle anlatmaktadır:

*“Işığı unuttum yıllardır, şehrin metalinden
Çıglıklar fırlıyor, imdat sesleri, fren patlaması
Oğlumun aşk diye yaşadığı vahim görüntü
Termik bir ışınım diye biliniyor şehirde
[...]
Kelimelerin haysiyeti, dostluğun sıcaklığı
Aşklarınca gözyaşı istediği masûmiyet
Kitaplardaki mürekkep kokusu gibi hepsi
Kaybolup gitmiş şehrin yakın tarihinde”¹⁰⁸⁸*

Öznenin kente dair yakındığı ilk husus, kendi ışığını duyamamaktır. Işık, genelde insanın neşeliyken ya da bir kimseye, bir duruma işaret etmek için çıkardığı bir çeşit ince sestir. Fakat özne, metalleşmiş kentin gürültüsünden, insanların yardım çağrılarında, çıglıklarından ve taşıtların fren seslerinden kendi ışığını duyamamaktadır.¹⁰⁸⁹ Dolayısıyla ışığı unutmak, hem neşeli ânların kalmadığına hem de ihtiyaç anında insanların umursamazlığına işaret etmektedir. Kentte insani duyguların yitirilişini ise özne, oğlunun aşk diye yaşadığı hissini şehvetten başka bir şey olmadığı üzerinden saf aşkın/sevginin kayboluşuyla; çıkarsız dostlukların, samimi ilişkilerin ise kitaptaki mürekkep gibi zamanla silinip gitmiş olmasıyla örneklemektedir. Nitekim Peker “Kuş Ölümleri”nde, gürültüler ortasında sessiz ve yalnız yaşayanlar olarak addettiği kentlilerin yabancılaştıkları bir diğer şeyin tabiat olduğunu, “*Bu kent kuşların intiharını umursamıyor artık*” dizesiyle vermektedir.¹⁰⁹⁰

Metin Önal Mengüşoğlu’nun “Osman Bey” adlı şiirinde ise kente yabancılaşma, ezberletilmiş yaşamın eleştirisi yapılarak şöyle verilmektedir:

*“boşaltıp beynimizin cürufatını
unutalım ezbere bildiğimiz kelimeleri
fiyatları ayarlayan borsadan
faizin nirengi noktasında dikilen gökdelenlere
tabiatı yasaklayan şehirden
adım başına fücür fişkırın çarşılara kadar
her şeyimizi
bütün eski bildiklerimizi unutalım*

¹⁰⁸⁸ Ahmet Telli, “Aklım Tökezliyor” (Barbar ve Şehlâ), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 203-204.

¹⁰⁸⁹ Şiirdeki özne, “çıglıklar fırlıyor imdat sesleri fren patlaması”yla bir trafik kazası öncesini de ifade etmiş olabilir. Uyarıda bulunmak için ışık çalan özne, kentin gürültüsünden sesini duyuramamaktadır.

¹⁰⁹⁰ Ahmet Telli, “Kuş Ölümleri” (Belki Yine Gelirim), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, s. 299.

bir yaz gecesi yıldızları seyredip uyumak
 su sırtlıları
 dağdan şehre bakıp her şeyin nasıl
 küçüldüğünü görmek
 yağmurdan sonra toprak kokusu
 gecenin göğsünü öpüp ilerleyen dolunay
 hatırlatır
 yaşanacak bir hayatımız olduğunu
 gözümüzü
 gözyaşımızı
 ve kalbimizi

şehir
 boğuyor beyin damarlarımızı
 sürekli
 zamane sayrılıklar olarak zerkoluyor canımıza
 eksozdan yükselen mavi bir duman
 plastik
 petrol türevleri
 toprağı, havayı, suyu kirleterek
 bize yasaklayan¹⁰⁹⁴

Özne, kentte mutlu, huzurlu ve sağlıklı bir yaşam süreceğine inanırken büyük bir hayal kırıklığı yaşadığı için, şehrolmayı, yani kentli olmayı, zehrolmak olarak tanımlar ve bunun sebepleri üzerinde durur. Özneye göre bunlardan ilki, betonlaşan kentin taşlaşmış insan ilişkileridir. Kentte duvarlar yalnızca mekânları değil, insanları da birbirinden ayırarak dostluk ve komşuluk ilişkilerini yok etmiştir. İnsanî ilişkilerden uzak, tekdüze yaşamların hüküm sürdüğü kenti bir labirente benzeten özne, yabancılaşmaya sebep olarak blokları, daireleri, eşyaları, televizyonları ve gazetelerin politik, ekonomik, sosyolojik ve sportif yazılarını görür. Bunların esareti altında, bu çıkmazda insan, anlamsız bir koşturmacada kendine ve yaşamına yabancılaşmıştır. Kentin kendini boğduğunu söyleyen öznenin dikkat çektiği bir diğer husus da, insanın kentte tabiata yabancı bir yaşam sürdüğü gerçeğidir. Öyle ki kentliler tabiata yabancı oldukları kadar katı atıklarla toprağı, suyu; zehirli gazlarla da havayı bilinçsizce kirletip kendi sonlarını hazırladıklarının farkında değillerdir. Özne, kentin insan üzerindeki tüm bu yabancılaştırıcı ve olumsuz etkilerini, ancak kentin terk edildiğinde görüleceği kanaatindedir. Nitekim Hasannebioğlu “Ölümler ve Ayrılıklar Üzerine Uzunca Bir Türkünün Yorumu” başlıklı şiirinde ise bu kez, “yüzü yerde kardeşim” diye seslendiği kent ahalisini, kentin insanı nelere yabancılaştırdığı konusunda şöyle uyarmaktadır:

¹⁰⁹⁴ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, “Şehre Bir Dağdan Bakıp” (Ölüm Bile Aşkile), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 263-264.

*“bir bir öğüttü bu kentler dağlı yanlarımızı, törpüledi
yani mertliklerimizi
ve doğruluklarımızı
beş vakit namaza ayarlı günlerimizi yani”¹⁰⁹⁵*

Kent, insani, ahlaki, manevi ve dinî tüm değerlerin katilidir. Çünkü kentte yaşayanlarda ne mertlik, ne doğruluk, ne adâlet ne de iman kalmıştır. Öyle ki Hasannebioğlu insanlığın bu ahlaki ve manevi çöküşünü “Semud” başlıklı şiirinde tekrar işler. Şiirde, *“Her yükselen bina göğün ilminde intihardı/ kara bir balçık caddeleri, sokakları sardı/ evleri kuşattı”¹⁰⁹⁶* dizelerinde kentin her yerine bulaşmış olduğu söylenen kara balçık, şehvet, ahlaksızlık, hayâ ve iman yoksunluğudur. Nitekim *“oysa ki ömrümüz ey semud/ biçildiği kadardı”* diyen özne, küfre sapsmış ve tüm insani değerlerine yozlaşmış kentlileri, Allah’ın helâk ettiği bir kavim olan Semud’a benzeterek onları uyarmaktan da geri durmaz.

Ebubekir Eroğlu’nun “Barınak” başlıklı şiirinde ise, *“şaşkın tebdiliyle boğuşan/ minneti boynuna asılı şehrin/ borcunu sermaye edinmiş insanları”¹⁰⁹⁷* dizelerinde, kentin lütuflarına karşı minnet ve şükran duygularıyla hareket eden insanlardan ironiyle bahsedilmektedir. Çünkü kentin kapitalist düzeninde sürekli çalışıp didinen insanın bu tuhaf hâli, ancak minnet borcunu ödemeye çalışan birinin göstereceği bir davranış biçimidir. Öyle ki Eroğlu “Şiire Sonradan Giren Parça II”de, *“şehrin ve senin yaşayışın/ birer kıyamet özentisi[...]*”¹⁰⁹⁸ dizelerinde, kent ahâlisinin yaşam tarzındaki bu gayritabii, gayriinsani ve gayriahlakiliği kıyamet alâmeti olarak görmektedir.

Kent yaşamında yabancılaşmış insanın trajedisi, Enis Batur’un şiirlerinde de geniş yer bulur. Batur’un “Yanıt” başlıklı düzyazı şiiri, konunun en ilgi çekici örneklerinden birisidir. Şiirde kent yaşamına ve insanlara karşı yabancılaşmış bireyin hissettiği tiksintinin sebepleri şöyle dile getirilmektedir:

*“Sevmiyorum insanı, insanları, derilerine sinmiş pislik kokusunu
bastıramıyor hiçbir yapay koku, ufarak çıkarların çadırlarını kurmuş
yataklarına doluşuyorlar kâbuslarıyla, her biri en kıymetli değerini bir*

¹⁰⁹⁵ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, “Ölümler ve Ayrılıklar Üzerine Uzunca Bir Türkünün Yorumu” (Bir Gecenin Şiiri), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, s. 101.

¹⁰⁹⁶ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 107-115.

¹⁰⁹⁷ Ebubekir Eroğlu, “Barınak” (Yirmidört Şiir), *Berzah, Toplu Şiirler (1968-1998)*, YKY, İstanbul, 2001, s.188.

¹⁰⁹⁸ Ebubekir Eroğlu, “Şiire Sonradan Giren Parça II” (Kuşluk Saatleri), *Berzah, Toplu Şiirler (1968-1998)*, s.49.

çırpıda değerinin üstüne satabilecek karatta tecimen, pek azı küçük kutsalının yeminli takipçisi. Silâhlarını çoktandır temizlememişler belki, belki yıllardır nişan almamışlar dosdoğru bir hedefe, içlerindeki avcı pusuya yatmış gene de: Bir kan izi görseler kaldırımda, sonuna kadar ardına düşecekler, topluca leşi paylaşmak üzere.

[...]

Hepsi birlikte çekilmişler duvarların arkasına, evlerin ve okulların, ofislerin, hapisanelerin, dükkânların, müzelerin, aşevlerinin, dispanserlerin içinde kabarıyor nefretleri. Borsadakilerin telaşı, stadlarda haykıranlar, konser salonuna süzülen smokinlerin uzun gece elbiselerini dolduran laçka etlerde birikmiş yağ ve selülit sesleri ve her şeyi kaplayan, ne yapсам çıkamaz koku: Hassas bir burun her şeyi uzaktan anlar.”¹⁰⁹⁹

Özne, kentlilerden yayılan ve hiçbir şekilde geçmeyen pis bir kokudan yakınmaktadır. Bu kesif koku, onların çıkara dayalı ilişkilerinden, manevi ve insani değerlerini menfaâtlere uğruna bir çırpıda gözden çıkarmalarından, zalim ve vicdansız olmalarından, yaşadıkları betonların içinde birbirlerine karşı besledikleri nefret ve sevgisizlikten, para ekonomisine köleleşmişliklerinden, doymak bilmez tüketim anlayışlarından ve fizikî çirkinliklerinden yükselmektedir. Nitekim Batur “Debussy’in Son Günleri”nde yine kentlileri hedef alır ve şiirdeki özne, “Büyük şehirleri sevmiyorum” diyerek nedenini, “Burda kuşlu/ uyandırıcı kişilerin elini sıkamak/ zorunda kalıyor insan”¹¹⁰⁰ sözleriyle iyi niyetli olmadığını düşündüğü insanlarla gündelik yaşamda mecburiyetten ilişki kurmak zorunda bırakılması olduğunu söyler.

Batur “Sonuncu Tekil Şahıs İçin Şiirler”in III. bölümünde ise bu kez, “mevsimlerin birbirine karışıyor şehrin/ ortasında yaşarken, hava durumu/ haberleri gibi gelip geçiyor her gün” dediği kent yaşamının birbirinden farksız günlerinin sıradanlığında, “kargaların ceviz kırmaya başlaması,/ limonun vakitsiz çiçek açması,/ yağmura susamış toprak, kadından/açılan havaî fişek koku.” ifadeleriyle, kentin kaotik yaşamının tekdüzeliğine dalıp gitmiş, baharın gelişine ve tabiatın canlanmasına kayıtsız kalan kentlileri, hem tabiata yabancılaştıkları hem de yaşama sevinçlerini yitirdikleri için eleştirmektedir.¹¹⁰¹

¹⁰⁹⁹ Enis Batur, “Yanıtt” (Abdal Düşü), *İblise Göre İncil (Yazı Şiirler 1973-2002)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 357-359.

¹¹⁰⁰ Enis Batur, “Debussy’in Son Günleri” (Neyin Nesisin Sen), *Kanat Hareketleri -Neyin Nesisin Sen (Lirik Şiirler 1993-2006)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 208.

¹¹⁰¹ Enis Batur, “Sonuncu Tekil Şahıs İçin Şiirler-III”, *A Cappella (Yeni Lirik Şiirler 2007-2014)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 11.

Abdülkadir Budak ise “Maya” adlı şiirinde, kent yaşamının insanı hasta ettiğini şöyle ifade etmektedir:

*“Bedenlerimiz pahalı
Kumaşlarla örtülüyor
Ama karlı kış gününde
Kalmış gibi dışarda
Çene kemiklerimiz
Çıtırıyor durmadan
[...]*

*Yol tozlu deniz kirli
Çiçeksiz balkonların
Beton yağınlarının
Pıhtılaşmak üzere
Vücudumuzdaki kan”¹¹⁰²*

Kent, tozlu yollardan, kirli denizden, çiçeksiz balkonlardan ve beton yığınlarından oluşan bir mekân olarak tasvir edilmektedir. Kentte doğa tahrip edilmiş, kirletilmiş ve her yer betona teslim edilmiş; bu da insan sağlığını ciddi anlamda tehdit etmektedir. Öyle ki kentliler, topyekün kronikleşmiş bir üşümeye yakalanmışlardır ve aşırı üşüme, tüm ciddi hastalıkların (enfeksiyon, sinir sistemi hastalıkları, anemi gibi), en belirgin işaretidir. Dolayısıyla kent insana, yaptığı hataların bedelini ödetmektedir.

Erol Çankaya’nın şiirlerinde de kentin yabancılaştırdığı, bıkkın ve yalnız bireyin/bireylerin duygularına ve serzenişlerine yer verilir. Örneğin “Yetmiş Dördün”de, “*Kente bazı yerlerinden bulaştım ve yokum artık*” diyen şiirdeki özne, umutlarının tükenmesini, kaygılarıyla baş edememesini ve kendini bir yoklukta/boşlukta hissetmesinin sebebini kente *bulaşmaya* bağlar.¹¹⁰³ “Parçalanmış Şiirler 4/Dostların, Dostluklarında” şiirinde, “*Yorgunum, kara kent, betonarme duygular/ Herkesin kendine dağıtan gecenin ortasında/ Bir başına.*”¹¹⁰⁴ dizelerinde, kara olarak olumsuzladığı kentte, insani duyguların taşlaşmış, dostlukların bitmiş olduğuna dikkat çeken özne, kendisini yorgun ve yalnız hissetmektedir. “Parçalanmış Şiirler 9/En Bildik Özleyiş”de, “*Şehrin orta yerinde, betonarme aşkların/ Kararmış yüreklerin ölgün vitrinlerin*” arasında özne yine, aynı yalnızlık ve yorgunluk hislerinden muzdariptir.¹¹⁰⁵

¹¹⁰² Abdülkadir Budak, “Maya” (Şimdi Yaz/Acıbilim), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, YKY, İstanbul, 2007, s.57-58.

¹¹⁰³ Erol Çankaya, “Yetmiş Dördün”, *Cehennem Biziz*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 109.

¹¹⁰⁴ Erol Çankaya, “Parçalanmış Şiirler 4/Dostların, Dostlukların da” *Asıl Adı Gökyüzü*, Adam Yayınları, İstanbul, 1985, s. 18.

¹¹⁰⁵ Erol Çankaya, “Parçalanmış Şiirler 9/En Bildik Özleyiş”, *Asıl Adı Gökyüzü*, s. 22.

“Parçalanmış Şiirler 11/O Zaman Bir Kalbi Dene”de ise özne kentte, “*İçdünyanın bekâreti[nin] çoktan bozulmuş*” olduğuna inanmakta; kentin sersem eden uğultusunda, şehre çarpa çarpa yaşanan günlerde insan, insani duygularına ve kendi ben’ine yabancılaşmıştır.¹¹⁰⁶ “Yaşamak Yorar”da ise kentin yabancılaştırdığı insanların hâletiruhiyesi şöyle verilmektedir:

*“Şehir bıkkınıyız hepimiz, ilişkiler bezgini
Sabah, kış saatiyle uyanır biteviye ağrımız
Çok azımıza nasiptir kahvaltı mutlulukları
Güne bir derin, argın yüzle başlarız.
[...]*

*Bu yüzden işte kaçıyoruz içimizde bir yere
En kuytu köşesi bir yerin en önce kapılıyor”¹¹⁰⁷*

Kentin sıradan yaşamı insana bıkkınlık vermekte; çıkara dayalı sahte ilişkileri ise insanı bezdirmektedir. Aile içi ilişkilerde bile samimiyet ve sıcaklık yoktur; insanlar evlerinde dahi mutsuzdurlar. Bunca mutsuzluk ve bezginlik insanda, hiç dinmeyen ruhsal ağrılar çekmesine sebep olmakta; kendi kabuğuna çekilen, yaşama ve insanlara karşı yabancılaşan insan gittikçe yalnızlaşmaktadır.

Çankaya’nın konuyla ilgili en dikkat çekici şiirlerinden birisi de şüphesiz “Metropol”dür. Metropol sâkinlerini köleler olarak addeden şair, onların gündelik yaşamını ise şöyle anlatmaktadır:

*“Çok açık şimdi bunlar daha net görülüyor
Ne bir doğa parçası kabuğumu zorlayan
Ne elleri bana benzer bir dostun yüzü artık
Yollara çıksam, gördüğüm bozuşturulmuş ruhlar
Mal seyri, kölelik saatleri sonrasında özgürlük
İş saati bitince vitrinleri dolduran köleler,
Köleler; gündüz göğü unutup, gece alkole karşı.
[...]
Köleler; gündüz dosyalara, gece antenlere karşı.”¹¹⁰⁸*

Özne, kapitalist düzenin şekillendirdiği kentsel yaşam formunun insanı nasıl köleleştirdiğine, insanı kendi özüne nasıl yabancılaştırdığına dikkat çekmektedir. Özneye göre kentli köleler, insani taraflarını kaybetmiş, ruhsuzlaşmış ve nesneleştirilmişlerdir. Kentin tekdüzeleştirdiği ve tektipleştirdiği bir yaşam süren bu

¹¹⁰⁶ Erol Çankaya, “Parçalanmış Şiirler 11/O Zaman Bir Kalbi Dene”, *Asıl Adı Gökyüzü*, s. 25.

¹¹⁰⁷ Erol Çankaya, “Yaşamak Yorar”, *Asıl Adı Gökyüzü*, s. 98-99.

¹¹⁰⁸ Erol Çankaya, “Metropol”, *Asıl Adı Gökyüzü*, s. 62.

insanlar, gündüz işlerinin gece ise televizyonların esiridirler. İşten arta kalan ve özgür olduklarını düşündükleri zaman diliminde ise vitrinlerin, yani kapitalizmin en büyük dayatması olan tüketim kültürünün egemenliğindedirler.

Arif Ay da kent yaşamına ve kentlilere yabancılaşmış bireyin hislerini şiirlerinde yer veren şairlerimizdendir. “Sıcak Saatler Şiiri”nde, “*şehir astım sokaklar kanser*” diyerek olumsuzladığı kentin ahalisi, “*mentşesi paslı kapılar gibi gıcırdayan halk*”tır.¹¹⁰⁹ “Tırmanış Şiirleri”nin IX. bölümünde ise özne, “*adım başı mezbaha adım başı kuyruklar/ korkuluklar diyarında*” diyerek olumsuzladığı kentin sâkinlerini ise kalbinde Allah inancı olmayan, ruhsuz ve zelil kütleler olarak görmektedir.¹¹¹⁰ “Şair “Rampa” başlıklı şiirindeyse kentlilerin olumsuz özelliklerini vermeyi şöyle sürdürür:

*“yalancılar geçiyor şapkalarından belli
güneşi hiç sevmeyen boylarından büyük gölgeleri
merhaba fuhuş I love you dolar
fes sakal finans ve faiz
oy oy eminem her şey ortak ve pazar
çarşılarda alışveriş ve çarşı”¹¹¹¹*

Öznenin şapkalı yalancılar olarak niteledikleri, geleneksel ve manevi değerlere sırt çevirmiş, kendilerini dev aynasında gören batı özentisi kentlilerdir. Özneye göre onlar, para ekonomisinin, ortak pazarın ve kapitalist düzenin şekillendirdiği kent yaşamında paraya ve metaya taparak yaşam sürdürdükleri için ahlâki açıdan düşüktürler ve yabancılaşmışlardır. Nitekim “Gökyüzü Saatleri” şiirinin XII. kısmında, “*caddelerde sokaklarda tabelalar tabelalar/ tabelalar gibiyiz*” ifadeleriyle olumsuzladığı kentlilerin tek ve gerçek sevgilerinin, “*bankalarda mevduat*” yani para aşkı olduğunu yineleyen özne, bu maddiyata düşkünlüğü soysuzluk olarak niteler.¹¹¹² “Konumlama” şiirindeyse, kentin “*hep kirli alanlar*”ında “*bir çelik yumak gün*”ü süreğen bir biçimde yaşayan kentlilerin aile yaşamları da içler acısıdır. Birbirine yabancılaşmış çiftler çocuklarını “*aşksız duyusuz*” büyütmetedirler.¹¹¹³

Şükrü Erbaş “Adımı Aşk Koydum” adlı düzyazı şiirinde ise kent algısı şöyledir:

¹¹⁰⁹ Arif Ay, “Sıcak Saatler Şiiri” (Ateş ve Caz), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.466.

¹¹¹⁰ Arif Ay, “Tırmanış Şiirleri-IX”, (Ateş ve Caz), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, s.456.

¹¹¹¹ Arif Ay, “Rampa” (Mektuplar), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, s.283.

¹¹¹² Arif Ay, “Gökyüzü Saatleri-XII” (Şiirin Kandilleri), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.225.

¹¹¹³ Arif Ay, “Konumlama” (Dosyalar), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, s.154.

“Hiçbir sesin hiçbir yüze derinlik katmadığı; çarşıların sünger gibi insanların ömrünü emdiği; yüksek sesle konuşmanın haklı ve önemli olmaya yettiği; “taşların bağlanıp köpeklerin serbest bırakıldığı”; yalanın iplerinin çözüldüğü; insanların, eşiklerine dayanan yıkımdan kapılarını örterek kurtulduğu; mevsimlerin bile devlet zoruyla düzene sokulduğu; annelerin çocuk yerine suç doğurduğu; yatakların mezara, evlerin hapishaneye döndüğü; herkesin gücünü, incittiği insan sayısından aldığı; gülünç olmamak için insanların sevgisini gövdesine gömdüğü, aşağılık bir kuşatma altında[...].”¹¹¹⁴

Öznenin kente, kent yaşamına ve kentlilere karşı hissettiği yabancılaşmanın altında yatan sebepler üzerinde durulmaktadır. Özne için kent, türlü çirkinliklerin, bayağılıkların ve ahlâk dışı/insanlık dışı hareket ve davranışların ablukası altındadır. Buna göre kentin dış mekânları insanın ömrünü tüketirken; iç mekânları ise, özellikle evler, birer hapishaneye dönüşmüştür. Siyasi otoritenin dayatmalarıyla şekillenmiş ve özgürlüğün törpülenmiş olduğu kent yaşamında, insani ve samimi ilişkilerden eser kalmamıştır. Herkesin herkese düşmanca davrandığı kentte, haklı olma kaba kuvvete, bağırıp çağırmaya dayanmakta; herkes gücünü incittiği insan sayısından almaktadır. Yalanların ve suçun hüküm sürdüğü bu kentte insanlar, tanık oldukları haksızlıkları ve zulümleri de görmezden gelmekte, kayıtsız kalmaktadırlar. Dolayısıyla kent, insanı gayriinsani bir yaşama mahkûm etmiştir.

Mustafa Özçelik ise “İletişim” başlıklı şiirinde, “*Vitrin önlerinde kararsız kalabalıklar/ Hayatları saatlere sığanlar*” olarak olumsuzladığı kentlileri, anlayışsız ve bencil olmakla eleştirir.¹¹¹⁵ “Soru” şiirinde, “*Önce keskin bir korna sesi/ Sonra dalgın uykusundan kalkan adam*”, bu gürültünün etkisiyle “*Bir anlık kendini unut/ yani bir an hatırla kendini*” diyerek kendini ve yaşamını sorgulaması gerektiğini düşünür.¹¹¹⁶ “Erken Büyümüş Çocuklar İçin Şiir”deyse, “*vefasız derbeder perişan ve şaşkın/ bu şehrin ve hayatın geometrisini çözememiş*” olan özne kendini “*çaresiz*” hissetmekte; yaşamının elinden kayıp gittiğini düşünmektedir.¹¹¹⁷

¹¹¹⁴ Şükrü Erbaş, “Adını Aşk Koydum” (Kül Uzun Sürer), *Bütün Şiirleri -2*, Kırmızıkedî Yayınları, İstanbul, 2016, s. 102.

¹¹¹⁵ Mustafa Özçelik, “İletişim”, *İfşa*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 45.

¹¹¹⁶ Mustafa Özçelik, “Soru”, *Güle Yağmura ve Bahara Selâm*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 33.

¹¹¹⁷ Mustafa Özçelik, “Erken Büyümüş Çocuklar İçin Şiir”, *Güle Yağmura ve Bahara Selâm*, s. 52.

Veysel Çolak da şiirlerinde, kent yaşamına ve kentlilere karşı bireyin duyduğu nefreti dile getirmektedir. “Şişedeki Mesaj”da “yaşadığınız kentte dünyanız kör edilmiş” diyen şair, bu körleşmenin sebeplerini şöyle izah etmektedir:

*“Eskitilen dişilik, esrara saklanmalar
Turası kan kusturan paradan iktidarlar
Atom santralleri, holdingler
O tinsel aldanişlar,
Kabalara hırsız o neon ışıkları
Renkli rüyalar, o büyük yanılğular,
Yalanlar.
Boş verin, siz kendinizi anlayamazsınız.”¹¹¹⁸*

Özne, yalanlar ve renkli rüyalarla kendilerini aldatıp bile isteye kent yaşamının gösteriş ve şaşaasına kapılmış olan insanların, gerçekleri görmezden geldikleri için, büyük bir yanılğı içinde olduklarını söylemektedir. Çünkü herkesin düşündüğünün/gördüğünün aksine özne için kent, kadının bir meta olarak alınıp satıldığı, yaşamın gerçeklerinden kaçmak için uyuşturucunun çare olarak görüldüğü, maddi çıkar ve menfaat uğruna siyasi aktörlerin vatandaşa kan kusturan politikalarının uygulandığı, ölüm tehlikesi yayan ve savaş çıkırtkanlığı yapan atom santrallerinin ve kapitalist düzenin yürütücüsü olan holdinglerin yer aldığı, neonların sahte ışıklarının yanıp söndüğü ve nihayetinde, bu bozuk düzende, geçim sıkıntısı çeken yüz binlerin tinsel aldanişlarla durumlarına tevekkül gösterdikleri ve seslerini çıkarmadıkları/çıkaramadıkları bir mekândır. Dolayısıyla özne kente karşı derin bir yabancılaşma beslemektedir. Öyle ki “Siyah Beyaz” başlıklı şiirinde, “Çöp tenekeleri, betonarme binalar/ Demirden soğuk, çelikten ayrılıklar/ Yalanlar yalanlar yalanlar” dizelerindeki örnekleri, öznenin kente ve insanlara karşı hissettiği yabancılaşmanın diğer sebepleri olarak düşünmek mümkündür.¹¹¹⁹

Çolak “Demir, Beton, Asfalt ve Ben” adlı şiirinde kenti, “durmadan halkalanan yanlılıklar, yalnızlıklar” yeri olarak olumsuzlar; “bir merhabanın korkulukları” olarak nitelediği kent sâkinlerini ise cansız ve ruhsuz bulduğu insanların yalnızca bir merhabadan ibaret olan birbirine yabancılaşmış ilişkilerini eleştirmektedir.¹¹²⁰ “Bulutun Yok”da ise “sevgilin tiksiniyor, kent kokuyorsun” diye kendisiyle konuşan özne, kente

¹¹¹⁸ Veysel Çolak, “Şişedeki Mesaj” (Buz ve Ateş), *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, Doruk Yayımcılık, Ankara, 1996, s. 210-211.

¹¹¹⁹ Veysel Çolak, “Siyah Beyaz” (Ölümler Diyalogu), *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, s. 102.

¹¹²⁰ Veysel Çolak, “Demir, Beton, Asfalt ve Ben” (Umut Aşktadır), *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, s. 175.

alışmayı ya da kentle içli dışlı olmayı, insanın kent kokmasıyla olumsuzlamaktadır; sevgilisi, kent koktuğu için, özneye yabancılik çekmektedir.¹¹²¹ “Haziran” başlıklı şiirinde ise, “*Kentin kalabalığıydı yalnızlık/ Bir otobüse binip de gidememek/ Öyleyse yaşama, ıslığın kirlenecek*”¹¹²² dizelerinde, kalabalıklar içinde yalnızlık ve yabancılik hisseden özne, kenti terk edip kaçmak istemekte ancak bunu başaramamaktadır. Kendi ben’iyle kalma-gitme savaşı veren özne, kentte kaldığı takdirde yaşayamayacağını ve her anlamda kirleneceğinin de bilincindedir.

Ali Cengizkan ise “Gün” adlı şiirinde, “*Şehir bir çöplüktü. İnsanlar suskundurlar.*”¹¹²³ dizeleriyle kentin pisliğine (Burada pislik sözcüğünü gerek gerçek gerekse mecazî anlamda düşünmek mümkündür.) kayıtsız kalan insanları eleştirir. “Uçuk Biri”nde ise, “*Yüzüm yanmış, dudaklarım uçuklamış/ Bil ki bu kenttir beni öldüren*”¹¹²⁴ diyen şiirdeki özne, kentin kendisini ruhsal olarak çöküşe uğrattığını dile getirmektedir. Öyle ki “Şehir Düşüncesi”nde, kentin tüm olumsuzluklarının müsebbibinin insanlar olduğu şöyle izah edilmektedir:

*“Sokakları ve kaldırımları bir cenaze töreninin
Anlamsız uğultusu ve çamuruyla dolan bu şehir
Sizin şehriniz,
Yıllarınızı onu kendinize benzetmekle geçirdiniz.*

*Kapınızın önünden geldiğini sandığınız bu koku
Evinizin içinde, ağzınızda, üretilip durduğunuz
Yürek tıptırtısı, iğdiş düzeneği, yaşama korkusu
Gömlek cebinize yapışan kimlik.”¹¹²⁵*

Özne, sokak ve kaldırımların bir cenaze töreninin anlamsız uğultusu ve çamuruyla dolu olduğunu söylerken kenti bir mezarlığa benzetmektedir. Bu mezarlıkta (kentliler) ise yaşamları iğdiş edilmiş, özgürce hareket etmeye korkan, sürekli yürek çarpıntısıyla içlerinde büyük kaygılar/korkular taşıyan ve birer kimlik kartından ibaret olan yaşayan ölüler (kentliler) varlığını sürdürmektedir. Özne, yaşama bu denli yabancılaşmış olduğunu düşündüğü insanların kenti de öldürdüklerini düşünmektedir.

¹¹²¹ Veysel Çolak, “Bulutun Yok” (Umut Aşktadır), *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, s. 173.

¹¹²² Veysel Çolak, “Haziran” (Umut Aşktadır), *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, s. 162.

¹¹²³ Ali Cengizkan, “Gün” (Çocuk Ömrümüz), *Kırmızı Gün Beyaz Gece, Toplu Şiirler (1977-2009)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009, s.121.

¹¹²⁴ Ali Cengizkan, “Uçuk Biri” (Yürüyüşler ve Duruşlar), *Kırmızı Gün Beyaz Gece, Toplu Şiirler (1977-2009)*, s. 200.

¹¹²⁵ Ali Cengizkan, “Şehir Düşüncesi” (Şairin Nergisi), *Kırmızı Gün Beyaz Gece, Toplu Şiirler (1977-2009)*, s. 470.

Murathan Mungan ise “Kostüme” başlıklı şiirinde kent yaşamının verdiği yabancılık hissini şöyle dile getirmektedir:

*“büyük kentlerde
ne dinin yardım ediyor ne damarlarındaki asil kanda mevcut olan
insan gibi yaşayıp insan gibi ölmene*

*asma hayat, takma köprü, sanal kimlik
stüdyo malı yaşananlar
Hayat sandığımız şeyleri izlediniz
şimdi reklamlar”¹¹²⁶*

Öznenin kent algısına, sahte bir yaşama aldanmış insanların trajedisi hâkimdir. İnsanların kentte yaşamı, tıpkı televizyonda izlenen reklamların kurgu olan dünyası gibi, yapay, taklit ve özentidir. Öyle ki gayriinsani ve gayritabii olan bu kentsel yaşamın dayatmalarından ve insanı kendine, özgürce yaşamasına yabancılaştıran etkilerinden ne farklı inançlardakiler ne de farklı ırktakilerin kurtulabilmesi mümkündür. Kent herkesi egemenliği altında istediği gibi yönetmektedir.

Haydar Ergülen “Yazı” adlı şiirinde ise, “*biz her şeyin yanından geçip gidenler/ geçip gidiyoruz işte/ kalmamış yitirecek bir şeyimiz bile*”¹¹²⁷ dizelerinde kent, insanı başta insana ve her şey karşı duyarsızlaştırdığını ifade etmektedir. Kentte insan, insana ve yaşama karşı öylesine kayıtsızdır ki bu bıkkınlık hissi onda yaşama tutunacak bir şeyin kalmadığını düşündürmektedir. Öyle ki “Bizi Karşıya Geçir”de, “*nereye gitsek şehir, kime gitsek/ bir uzaklık kalıyor kendimize*” diyen şiirdeki özne, kent, hem insanı kendine hem de başkalarına ne kadar yabancılaştırmış olduğu gerçeğini bir kez daha yineler.¹¹²⁸ “Gövdelerin Gecesi”nde ise şair, kent yaşamının yabancılaştırdığı ve köleleştirdiği insanlara şöyle bir teklifte bulunur:

*“soyunup başımız önde şehri çıkalım!
[...]
herkes öyle yalnız ki yalnızlığı bilen yok
ve insanın insana uzun cehenneminde
kendi yüzüne bakacak kadar güzel değil hiç kimse
[...]
ayna tutup boynundaki ipi kıran yok
yataklar ter kokan cesetlerin buluşma yeri
gölgelerin çifleştiği şehirde*

¹¹²⁶ Murathan Mungan, “Kostüme”, *İkinci Hayvan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 84.

¹¹²⁷ Haydar Ergülen, “Yazı” (Eskiden Terzi), *Nar, Toplu Şiirler 1*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s.155.

¹¹²⁸ Haydar Ergülen, “Bizi Karşıya Geçir” (Eskiden Terzi), *Nar, Toplu Şiirler 1*, s.167.

*ben kendimi sevseydim cinayet işlerdim*¹¹²⁹

Özne kentin, hem insanı insana yabancılaştırdığını, hem insanı yalnızlığa ittiğini, hem kendi dayatmalarına boyun eğdirip köleleştirdiğini hem de insan ilişkilerini ve aşkları samimi duygulardan yoksun bıraktığı için, acilen terk edilmesi gereken bir yer olduğunu düşünmektedir. Öyle ki öznenin insanların başını öne eğerek kenti terk etmeleri gerektiğini söylemesi, kentin onları bu hâle getirmesine fırsat verdiklerinden dolayı utanç duymaları gerektiğindedir.

Lâle Müldür de “Kuzeyde Bir Pencere” başlıklı şiirinde, kentin acilen terk edilmesi gereken bir yer olduğunu gerekçesiyle birlikte şöyle dile getirmektedir:

*“artık tüm düşler öldü
terketmeli kentleri*

*çünkü dilimizi orada, kentlerde
yitirmedik mi? birbirimizin dilini
anlamak... daha önce bütün
kavmlerin tek dili vardı. bütün
dünyanın dili Babil kurulurken
karişti ve insanlar şehri inşa
etmeyi bırakıp bütün yeryüzüne
dağıldılar*¹¹³⁰

Özne, kentte düşleri ölmüş insanların artık birbirlerini dinlemediklerini, birbirlerine söylediklerini anlamak için çaba sarf etmediklerini, anlayışsızca davrandıklarını, Babil Kulesi efsanesine atıfta bulunarak, insanın insana yabancılaşması olarak göstermektedir. Bu yüzden de özne kentleri terk etmenin zamanı geldiğini hatırlatır.

Nilgün Marmara ise “Daktiloya Çekilmiş Şiirler”de yer alan başlıksız şiirinde, kent yaşamındaki insanı şöyle anlatmaktadır:

*“Bu şehrin insanları dostum
Yokuşları mutsuz çıkıp da
Mutlu mu inerler?
Hayal çiçeklerini mi koklarlar
Kafes içkievlerinde?
İletilir mi bengi ay?
Öyle ya güneş de yorar
Çalışmak gibi.*

¹¹²⁹ Haydar Ergülen, “Gövdelerin Gecesi” (Sırat Şiirleri), *Nar, Toplu Şiirler 1*, s.80-81.

¹¹³⁰ Lâle Müldür, “Kuzeyde Bir Pencere” (Kuzey Defterleri), *Anemon, Toplu Şiirler I (1988-1998)*, YKY, İstanbul, 2014, s. 243.

*Bundan işte izbeler yalnızlığı
Kaçkın bocalayanlar öyle
Kentlerle köyler arası.”¹¹³¹*

Özne, kent yaşamının mutsuzlaştırdığı insanlardan bahsetmektedir. Kentin tekdüze sabahlarında bir umutla evden çıkanlar, akşamları günün yorgunluğuyla evlerine mutsuz dönmektedirler. Öyle ki sıradanlaşmış yaşamlarında güneş bile, çalışmak gibi, enerji ve mutluluk vermek yerine bıkkınlık hissi uyandırmaktadır. Gerçeklerden uzaklaşmak için mutluluğu alkolde arayan kentliler, hayallerine sığınmakta ve kent onları giderek yalnızlığa itmektedir. Tüm bunlardan dolayı, kentten ve bu yaşantıdan kaçmayı, köye ve tabii yaşama dönmeyi aklından geçirenler büyük bir bocalama ve gelgitle yaşamlarını sürdürmektedirler.

Enver Ercan ise “Güngenci” başlıklı şiirinde, kente ve kentlilere yabancılaşmış bireyin gözlemlerini şöyle dile getirmektedir:

*“işte sokaktasın
ağzında akşamdan kalma bin küfür
evlerin boğduğu sokaklardan geçiyorsun
düzbozgunu insanlar karışıyor kalabalığına
sözün küfre dönüşüyor küfrün mühür
[...]*

*bindiğin taşıtlar seninle bin kat ağır
şoförlerin gözlerinde şehrin aynası
omuz omuza yürüyorsun arkaya
yüzlerinde dünkü telaş dünkü sıkıntı*

*insanlar
ki ömrünü hiçe sayan dağ silsilesi
her şeye suskun sorular gibi
hepsine birden parmak kaldırıyorsun
kaçaradım kayboluyor yüzleri*

*[...]
Sırtlarına bakıyorsun insanların
Yüzleri gibi künyesiz”¹¹³²*

Öznenin evden sokağa çıkmasıyla birlikte kente karşı yabancılığı ve nefreti de depreşmektedir. Evlerin boğduğunu düşündüğü sokaklardan geçerken özne, kente sürekli küfretmekte, lanet okumaktadır. Özne toplu taşımaya bindiği an, kentin insanları herkesleştirdiği için kişilerin yüzlerinin silinmiş olduğunu ve herkesin herkese

¹¹³¹ Nilgin Marmara, *Daktiloya Çekilmiş Şiirler (1977-1987)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2006, s. 121.

¹¹³² Enver Ercan, “Güngenci”, *Sürçüyor Zaman*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2014, s. 9-15.

benzediğini fark eder. Özne, bu birbirinin aynısı yüzlerde onların her günkü telaşlarını, sıkıntılarını, yaşamdan bıkmışlıklarını ve hayatı sorgulamayı bırakmışlıklarını okuyabilmektedir.

Ahmet Erhan'ın şiirlerinde ise kente yabancılaşmış bireyin öfkesi geniş yer tutar. “Mersin, 1” başlıklı şiirinde, “*Anne neden doğurdun beni?*” diye soran şiirdeki özne, doğmamış olmayı tercih etmesinin sebebini, “*Kentlerin kalınbağırında bir yürek daha öğütülsün/ Birahanelerde bir masa daha dolsun, koroda yeni bir ses./ aynada yeni bir yüz*” sözleriyle açıklık getirir.¹¹³³ Çünkü özne için kent, insanın yaşamını hiçe sayan, yalnızlaştıran ve onu mutsuzlaştıran bir yerdir. Öyle ki “İnsan Haritası” şiirinde şair, kentin yabancılaştırıcı etkilerine maruz kalan kentlilerin ruhsal haritasını şöyle çıkarır:

*“Gözler gözlere karışmış, diller dillere
Yorgun eller kurumuş dallar gibi
Üstgeçitler altgeçitler birbirini iteler
Nasıl dayanır insan bu çoğul yalnızlığa
Şehir değil sanki insan haritası
Bir masada toplanmış bütün küfürler
Upuzun bir cinnet akıyor sanki kaldırımlarda
Cennetin kapılarını zorluyor camiler
Nasıl dayanır insan bu çoğul yalnızlığa
Binlerce kırkayak yürüyor alanlarda
Deniz bozbulanık, cüruf taşıyor bir gemi
Duraklarda üşüyor heykeller, otobüsler sarsak
Nasıl dayanır insan bu çoğul yalnızlığa¹¹³⁴”*

Özne kentin gündelik yaşamını, gözlerin gözlere dillerin dillere karıştığı, yorgun ellere sahip insanların birbirini ite kaka ilerlemeye çalıştığı bir koşturmaca, bir kaos olarak özetlemektedir. Özne bu kalabalıkları, kaldırımlardaki upuzun bir cinnet, alanlarda yürüyen binlerce kırkayak olarak olumsuzlamaktadır. Bu kalabalıkları oluşturan kentliler öylesine birbirine yabancılaşmıştır ki özne, bir çoğul yalnızlık olarak gördüğü bu insanların hâllerine dayanamamakta ve onlara acımaktadır. Nitekim şair, “Salgın”da da, “*Şehir katran karası ruhuyla üstüme geliyor bugün/ İşte çoğulsunuz-bu benim yalnızlığımdır*” dizeleriyle yine, kasvet yüklü kentin insanı yalnızlaştırdığını yineler.¹¹³⁵ Öyle ki “Solo Yenilgiler”de, “*Şu donuk şehrin sokaklarında/ Solo yenilgilere*

¹¹³³ Ahmet Erhan, “Mersin,1” (Ölüm Nedeni: Bilinmiyor), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 456.

¹¹³⁴ Ahmet Erhan, “İnsan Haritası” (Sahibinden Satılık), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 564.

¹¹³⁵ Ahmet Erhan, “Salgın” (Ne balık, Ne De Kuş), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, s. 323.

bir nota daha” dizeleriyle kent karşısında yenilmiş bireyin çaresiz yalnızlığı tekrarlanır.

1136

Metin Celâl ise “Otuz Yaş” adlı şiirinde, “*şehir yıkılırken üstümüze/ tüm caddeleri ve sokaklarıyla/ yutarken alışkanlıklar insanı*”¹¹³⁷ dizeleriyle kentsel yaşamın insanda alışkanlık hâline getirdiği dayatmalarının onu nasıl kente yabancılaştırdığını dile getirmektedir. Bu zorunlu yaşam tarzında özne, kentten cadde ve sokaklarıyla üstüne üstüne gelip kendisini boğduğunu düşünmektedir. “Gereksizliğimi Hissettiğimde” adlı şiirde ise şair, “biz” olarak nitelediği ve kentte hayatta kalmaktan başka gâyelerinin kalmamış olduğunu belirttiği kentlilerin “*kezzapla yıkanmış çehreler*” ve “*çözülüp dağılan beyinler*” taşıdıklarını söyleyerek kentten insanı hiçleştirdiğini ifade etmektedir.¹¹³⁸ Nitekim şair “Takma Kafana” adlı şiirinde, kentteki gündelik yaşamının hangi yönleriyle insanı yabancılaştırdığı ve kentten insanda nasıl bir intikam hissi uyandırdığını şöyle anlatmaktadır:

*“şehrin tüm sularına fare zehri
tüm yüzlere kezzap
[...]
sıkıldım her gün boynunuza sarılmaktan
otobüste terli bedeniniz abanıyor
yolda sık sık dirsekliyorsunuz
her defasında kazıklıyor beni bakkal
[...]
aybaşı gelmiyor, aybaşı gelmiyor
kimden borç almalı
[...]
hiç şansım kalmadı
her an işten atılabilirim
[...]
sizi öldürmeliyim
taksitle televizyon, buzdolabı, bulaşık makinesi
sizi öldürmeliyim
evde ekmek bekleyenler”*¹¹³⁹

Özne, sahte ve samimiyetsiz insan ilişkilerinden, toplu taşımalarındaki insanların hijyen yoksunluğundan, sokakta saygısızca davranan insanlardan ve kendini kazıklayan bakkaldan bunaldığından; geçim sıkıntısı çektiği için aybaşı getiremediğinden ve borç isteyecek kimsenin olmadığından; işten atılma korkusu yaşadığından; taksitlerin

¹¹³⁶ Ahmet Erhan, “Solo Yenilgiler” (Resimli “Ahmetler” Tarihi), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri* 2.Cilt, s. 249.

¹¹³⁷ Metin Celâl, “Otuz Yaş”, *Kendi Kendini Tatmin*, Çizgi Yayıncılık, İstanbul, 1989, s. 23

¹¹³⁸ Metin Celâl, “Gereksizliğimi Hissettiğimde”, *Kendi Kendini Tatmin*, s. 21-22.

¹¹³⁹ Metin Celâl, “Takma Kafana”, *Kendi Kendini Tatmin*, s. 46-48.

yükünden ve evdekilerin eline bakmasından bıkkınlık duymaktadır. Nefret ettiği ve öfke duyduğu kentin suyunu zehirleyerek insanların yüzlerine kezzap atarak onlardan intikam almak istemektedir. Öznenin hissettiği öyle bir yabancılaşmadır ki evdekileri öldürmeyi bile aklından geçirmektedir.

Yılmaz Odabaşı'nın "Yüzünü Aradım Geçtim" başlıklı düzyazı şiirinde ise kent algısı satırlara şöyle yansımaktadır:

"Geçtim: Sabahla birlikte kaynayan çorba kazanlarının kokularından, yol boyu uykusunu alamamış köpeklerin korkularından, çoğalan çocuklardan, azalan ağaçlardan, arabesk feryatlardan ve ucuz umutlardan..."

"İyiyim, sağol, sen nasılsın"lı merhabalardan; ağır ağır yayılan çöp kokularından, farlarını kapatmayı unutmuş taşıtlardan, feodal şatolardan ve yasalara yelkovanlık yapıp, kendinin saniyesi bile olamayanlardan..."

Hızla kirlenen bu dünyadan hızla geçtim!"¹¹⁴⁰

Özne, günden güne kirlendiğine inandığı kent yaşamında nelerin kendine rahatsızlık verdiğiinden, nelere karşı yabancılık çektiğinden bahsetmektedir. Özne sabahın erken saatlerinde açılmış lokantalardan gelen çorba kokularından, yol boyu gördüğü köpeklerin korku dolu bakışlarından, çocuk sayısındaki artıştan, katledilen ağaçlardan, insanların arabesk haykırışlarından/üzüntülerinden ve bayağı umutlarından, tekdüze ve sahte selâmlaşmalardan, çöp kokularından, farlarını kapamayı unutmuş taşıtlardan (kentteki taşıt fazlalığından), kentin kapitalist yapılarından (holdingler, iş yerleri, fabrikalar vs.) ve yasalara/bozuk düzene körü körüne bağlanıp kendi yaşamını hiçe saymış insanlardan hızla uzaklaşmak istemektedir.

Betül Tarıman ise "Köz" adlı şiirinde, kent sâkinlerini ve yaşamlarını şöyle değerlendirmektedir:

*"kaç yıldır ayak burkulması bu şehir
tek tip elbiseleriyle kederleri bir
kindir bacalarından sızan
bir köy okulu yalnızlığı giderek
korktunuz sofranız azalacak sanarak
arka tarafta oturuyorsunuz
(süs bitkileri de öyledir)"¹¹⁴¹*

¹¹⁴⁰ Yılmaz Odabaşı, "Yüzünü Aradım Geçtim", (Cehennem Bileti), *Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur, Toplu Şiirler (1980-2014)*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.154.

¹¹⁴¹ Betül Tarıman, "Köz" (Kar Merdiveni), *Hadde, Toplu Şiirler ve Melvin'e Giden Yol*, YKY, İstanbul, 2012, s. 285.

Özne, kentin insan yaşamını sakatladığını, bir ayak burkulması bu şehir benzetmesiyle ifade etmektedir. Çünkü özneye göre kent, yaşayanlarını tektipleştirmekte, mutsuzlaştırmakta, yalnızlığa itmekte ve yaşamlarını kısıtlamaktadır. Dolayısıyla bu görüntü öznedeki kentlilerin süs bitkilerinden farksız olduğunu düşündürmektedir.

Akgün Akova ise kentte yabancılaşmayı, yitirilen ve kaybedilenler üzerinden “Bahar” başlıklı şiirinde şu örneklerle vermektedir:

*“beni bu kentten götür diyorsun
çünkü burada
gitgide azalıyor manolya ağaçları
ve parklarda öpüşmüyor artık aşıklar
yaralıları almamak için sürücüler
hızla geçiyorlar kaza yerinden
gerçeği savunan sesler zayıflıyor
[...]
yorganlarını ayırıyor yıllarca birlikte yatanlar*

*beni bu kentten götür diyorsun
çünkü burada
gözlerini gözlerimden kaçırarak konuşuyor insanlar
[...]*

*beni bu kentten götür diyorsun
çünkü burada
Karagöz’le Hacivat’ı şarkıcı sanıyor çocuklar”¹¹⁴²*

Alıntıda, manolya ağaçlarının azalmasıyla doğa ve ağaç tahribatına; âşıkların parkta öpüşmemelerini, samimiyetten, içtenlikten uzak sevgilere ve karı kocaların yorganlarını ayırmalarını, aile içi ilişkilerdeki çöküşe; kaza anında kimsenin yardım eli uzatmamasını, insanların vurdumduymazlığına ve umursamazlığa; insanların konuşurken birbirinin gözlerine bakmaması üzerinden yabancılaşmış insan ilişkilerine ve çocukların Karagöz’le Hacivat’ı şarkıcı sanmalarını ise kaybolan kültürel değerlere dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla tüm bu olumsuzluklara daha fazla dayanamayan kişi (öznenin sevgilisi), öznedeki kendisini bir an önce bu kentten götürmesini istemektedir.

Seyhan Erözçelik’in “Düşstanbul” şiirinin I. kısmında, “*İ(n)sa(n): çarmıhlı kentimin acısı*” dizesiyle kent, çarmıha, kentliler ise çarmıhta çile çeken İsa’ya

¹¹⁴² Akgün Akova, “Bahar”, *Sevdiğim Kadın Adları Gibi*, Çınar Yayınları, İstanbul, 2002, s. 62-63.

benzetilmiştir.¹¹⁴³ “Gözyaşı Rengi”nde ise, “*Ruhum mu eriyor?/ Beynim, dönüyor/ Başım, ağrıyor/ Öksürüyorum*” dizeleriyle özne, kentin kendine hem fiziksel hem de ruhsal olarak acı çektirdiğini dile getirmektedir.¹¹⁴⁴

Hüseyin Atlansoy ise metropolü ele aldığı şiirlerinde, kent sâkinlerinin yabancılaşmış yaşamlarına dikkat çeker. “Metropol İnsanları”nda “*Siz geç kalınmış bir dönemin çocukları/ yağmurda bile ıslanmayan mahmur dünyalılar*”¹¹⁴⁵ dizelerinde özne, metropolde büyüyen günümüz çocuklarının tabiata ve doğal olana ne kadar yabancılaşmış olduklarını, yağmurda ıslanmayı bilmemeleri üzerinden verir. “Metropol-İten Şarkı”da, “*Sürekli bir maskeli balo, neon ışıkları, gülücükler/ Epriyor gözlerim çiçeklerden geçilmiyor*”¹¹⁴⁶ dizelerinde ise kent yaşamının yapaylığı, neon ışıkları üzerinden; insan ilişkilerindeki samimiyetsizlik ve insanların gerçek yüzlerini saklamaları ise maskeli balo ve sahte gülücükler benzetmesiyle verilmektedir. Özne, tanık olduğu tüm bu sahteliğin gözlerini eprittiğini, yani bunlara tahammül edemediğini ifade etmektedir. Öyle ki aynı şiirin II. kısmında, “*KADIN ERKEK ve ERGEN/ denizlere aykırı ve gökyüzüne yanlış/ bir müziği yaşıyorlar: Metropol şarkısını*”¹¹⁴⁷ dizelerinde özne, kadın, erkek ve çocuğun kentsel yaşamın aldatıcı sahteliğine inanıp doğaya ve insan özüne yabancı bir yaşam sürdüklerinin farkında olmadıklarına dikkat çekmekte; onları, hep bir ağızdan, dayatılmış metropol şarkısını seslendirdikleri (bu dayatma yaşamı kanıksadıkları) için eleştirmektedir.

Arif Dülger ise “Dağa Bakmadan Musa” başlıklı şiirinde, kentin insan yaşamındaki olumsuz etkilerini şöyle örneklemektedir:

*“Genç kızlar kadın olmuyordu birden ve
çocuklar böyle yaşlı
Makine gürültüsü beton asfalt prosedür para sayın mevzuat
Kaidesi olmamışken hayatın sarsılmaz ayakları
Bölünce zamani göğe karşı uluyan arsız bacalar
İçimizde kirlenmezden önce
İçime gömüldü yıldızlar ay eski renginde değil*

¹¹⁴³ Seyhan Erözçelik, “Düşanbul-I” (Kır Ağı), *Kitaplar, Toplu Şiirler (1980-2003)*, YKY, İstanbul, 2003, s. 17.

¹¹⁴⁴ Seyhan Erözçelik, “Gözyaşı rengi” (Kara Yazılı Meşkler), *Kitaplar, Toplu Şiirler (1980-2003)*, s. 459.

¹¹⁴⁵ Hüseyin Atlansoy, “Metropol İnsanları” (İntihar İlâcı), *Su Burcu, Toplu Şiirler (1983-2005)*, Hece Yayınları, Ankara, 2005, s.14.

¹¹⁴⁶ Hüseyin Atlansoy, “Metropol-İten Şarkı” (İntihar İlâcı), *Su Burcu, Toplu Şiirler (1983-2005)*, s.15.

¹¹⁴⁷ Hüseyin Atlansoy, “Metropol-İten Şarkı-II/Yılbaşı” (İntihar İlâcı), *Su Burcu, Toplu Şiirler (1983-2005)*, s.17.

Ey dost, yoksa ölüyor muyuz? ”¹¹⁴⁸

Kent, para ekonomisinin her şeyi şekillendirdiği, dayatmalar ve kuralların insan yaşamına yön verdiği, makine gürültüsünün hiç kesilmediği, betonlaşmanın her yanı sardığı bir mekân olarak tasvir edilmektedir. Bu mekân içerisinde de çocuklar, henüz çocukluklarını yaşayamadan yaşlanmakta; kadınlar ve erkekler ise yaşam sevinçlerini, umutlarını kaybetmiş görünmektedir. Özne, kentte yaşamının kirlenmek ve yaşarken ölmek olduğunu düşünmektedir.

Birhan Keskin ise “Çimenlerin Efendisi”nde, “*Bunca katlı yol bunca kavşak/ Kavuşturuyor bu şehirde insanı birbirine*” dizeleriyle kent yaşamında birbirine yabancılaşmış insanların kopmuş ilişkilerini dile getirmektedir.¹¹⁴⁹

Ali Asker Barut da kente yabancılaşmış bireyin kent nefretini şiirlerinde dile getirmektedir. “Güzel Şeyler Söyle”de, “*acılar pahasına ayakta durduğum bu çıkarlar kentinde/rüzgâr geçer yıkıntımdan*” diyen özne, hesapçılığın ve çıkarıcılığın yeri olarak gördüğü kentte acılar içerisinde yaşamını idame ettirmeye çalışmaktadır.¹¹⁵⁰ “Eylül Ölülere”nde ise, “*Tek tek görgü tanıklarınız hepimiz/ Süreğen yalnızlığımızda tükenen yaşamımızın*” dizelerinde özne, kentin yalnızlığa ittiği insanların (ve kendinin) bu yabancılaşmış yaşamı kanıksamış umarsızlıklarını dile getirmektedir. Öyle ki aynı şiirde özne, “*elimin değdiği eşyalarla beraber /yıpranıyor bedenim sessizce*” diyerek kentin ve çevresini saran eşyaların yavaş yavaş kendisini tükettiğinin de farkında olduğunu ifade eder.¹¹⁵¹ “Görünüm”de ise, “*Acımasız bir savaştır yaşam/ Her gün eksiksiz uyduğumuz bu hava/ gerginleştiriyor sınırlarımızı*” diyen özne, kentin gündelik yaşamının acımasız bir savaş olduğunu ve bu savaşın insan ruhunu harap ettiğini söylemektedir. Şiirin devamında özne, “*Bu duyarsız bu kaba şehir*” olarak nitelediği kentin acıları umursamadığını ve insanın yalnızca düşlerine tutunarak kentte ayakta kalmaya çabaladığının altını çizer.¹¹⁵²

¹¹⁴⁸ Arif Dülger, “Dağa Bakmadan Musa” (Şiir Nöbetleri), *Meğer Aşk İmiş*, Toplu Şiirler, İstanbul Yayınları, İstanbul, 2010, s. 39.

¹¹⁴⁹ Birhan Keskin, “Çimenlerin Efendisi”, *Fakir Kene*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 28.

¹¹⁵⁰ Ali Asker Barut, “Güzel Şeyler Söyle”, *Rüzgârla Dolu*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 22.

¹¹⁵¹ Ali Asker Barut, “Eylül Ölülere”, *Rüzgârla Dolu*, s. 75.

¹¹⁵² Ali Asker Barut, “Görünüm”, *Yağmurlu Leylak*, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 68.

Nazir Akalın ise “Batak Metropoldekilere Sevinç Boylamları” başlıklı şiirinde, kentin ve kent yaşamının yabancılaştırdığı insanların trajik görünümünü şöyle dile getirmektedir:

*“kariştiracaksınız biliyorum tatlara
manasız gözlerinizi/uzaklaştırın
bakışlarını kalpsizliğinizde fokurdayan
karanlıkların*

*dönekliğin termometresi
-99 derecenin çevirisiyle gösterdi beyazlığa
Ne kadar şaşkınsınız şaşkınsızlıkta
Allahaşkına çıkmak istemez misiniz aydınlığa*

*artık gelin/gelin de sesler duyun
karanlıkları yırtan özgürlük bestelerimizden
gelin de bir şey getirmeyin yanınızdan
kulaklarımıza uzak kalsın şarkularınız*

*döneklik ve “bir” de sabitlik
döndürülemez dönekler okusun adlarınızı
görün resimlerin fırılдаğında
vampir dişlerini süsleyen kanlarınızı”¹¹⁵³*

Özne metropol sâkinlerini, kötü kalpli, çevresine anlamsız gözlerle bakan, verdiği sözden sürekli dönen, şaşkın, esaret altında bir yaşam süren ve sabit fikirli olarak tasvir etmektedir. Özne, insanı insanlığına yabancılaştırmış bu kötücül ve gayriinsani yaşamın müsebbibi olarak kan içen bir vampir olarak nitelediği metropolü görmekte ve bu yabancılaşmadan kurtulmaları için insanlara çağrıda bulunmaktadır.

Hıdır Toraman ise “Şaka ve Zulüm” başlıklı şiirinde, “*şehrin hiçbir vaktine uymuyor düşlerimiz*” dizesiyle kentin insanı hayallerinden, umutlarından ve beklentilerinden alıkoyan bir mekân olduğunu vurgulamaktadır.¹¹⁵⁴

Kente ve kent yaşamına karşı hissedilen yabancılığı, orjinal sembol ve imajlarla veren şairlerden birisi de Küçük İskender’dir. “Cangüncem’in Gri Yapraklarına Şavkı Düşer Halkımın” şiirinde özne kentin erkeklerini, “*ırzına geçildikten sonra telle boğulup/ foseptik çukuruna atılan erkek çocukları*” olarak görür ve “*karanlıktan dar köşelerinde üçken sokakların/ şehrin irinden penisleri sıkıştırılmış ellerimize*” sözleriyle de özne kenti, karanlık ve dar bir sokakta insanlara tecavüz eden bir sapık olarak

¹¹⁵³ Nazir Akalın, “Batak Metropoldekilere Sevinç Boylamları”, *Gerilla Türküleri*, İhtar Yayıncılık, Erzurum, 1993, s. 66.

¹¹⁵⁴ Hıdır Toraman, “Şaka ve Zulüm”, *Yeryüzü Mühürlenince*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2016, s.37.

addeder.¹¹⁵⁵ Özneye göre kent bir tecavüzcü, kent sakinleri ise tecavüze uğradıktan sonra öldürülüp pis bir çukara atılmış kurbanlardır. “Ahû-nerr”de ise, “*bu yakası paçası darmadağın kentin girişinde/ mutsuz bir adam, mutsuz bir hayat/ yaşanmamış bir deniz yolculuğu, bir tür*” dizelerinde özne bu kez, kentin mutsuz ettiği bireyin istediği gibi yaşayamadığı hayata duyduğu pişmanlığı dile getirmektedir.¹¹⁵⁶ “Öyle görünüyor ki”de ise, “*herkes dövüyor beni, her şey tekmeliyor bu kentte*” dizesinde, gerek insanların tutumları gerekse kentteki yaşamın zorluğu, öznedeki (bireyde) acımasızca dayak yemiş, dövülmüş gibi hissettirmektedir.¹¹⁵⁷ “Yanlıı Cinayet Deposu”nun “iskenderî metinler” şiirinin 289. kısmında ise, kendini “*Şehrin kalınbağırsağında dolaşan bir tenya*” gibi hissettiğini söyleyen özne kenti, kalınbağırsak, kendini ise orada yaşamaya mahkûm bir parazit olarak görmektedir.¹¹⁵⁸ “Newyork’ta bir yangın merdiveni”nde ise kentliler, “*şehir hayvanları*”, “*modern katiller*” ve “*metropol ihanetlerinden zevk alan bedenler*”; binalar ise, “*yükselen betondan amipler*” olarak tasvir edilerek kent ve kentliler olumsuzlanır.¹¹⁵⁹

Osman Çakmakçı’nın “Deli Sarı” şiirinin I. kısmında ise, “*o uzun ve yüksek binaların altında/ [...] çıkıyor fare gibi deliklerinden*” dizelerinde inlerinden (apartmanlardan) çıkan fareler olarak bahsedilenler, kentlilerdir ve şiirdeki özne onlara “soytarılar” olarak seslenmektedir.¹¹⁶⁰

Mehmet Can Doğan’ın da birçok şiirinde kente, kent yaşamına ve kentlilere karşı hissedilen yabancılaşmanın boyutları çeşitli örnekler üzerinden işlenmektedir. Şair

“Yer Çekimi Kanunu”nda, “*kente düşen ağlamaz*”¹¹⁶¹ dizesiyle kentte yaşamayı seçenin şikâyet etmesinin de yersiz olduğunu ironik bir dille ifade ederken “Göçebe”de,

¹¹⁵⁵ Küçük İskender, “Cangüncem’in Gri Yapraklarına Şavkı Düşer Halkımın”, *Gözlerim Sığmıyor Yüzüme*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 17.

¹¹⁵⁶ Küçük İskender, “ahû-nerr”, *Periler Ölürlen Özur Diler*, Can Yayınları, İstanbul, 2017, s. 71.

¹¹⁵⁷ Küçük İskender, “öyle görünüyor ki” (Erotika), *Siyah Beyaz Denizatları, Toplu Şiirler (Erotika-Suzidilara)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 104.

¹¹⁵⁸ Küçük İskender, “yanlıı cinayet deposu-iskenderî metinler-289” (Hasta Hayat Depoları), *Çürük Et Deposu, Toplu Şiirler (Çürük Et Deposu-Eski Kral Deposu-Yanlıı Cinayet Deposu)* Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 265.

¹¹⁵⁹ Küçük İskender, “Newyork’ta bir yangın merdiveni” (Bir Daha Bana Benzeme Angel), *Ağır Abiler Orkestrası, Toplu Şiirler (Klarnet- Bir Daha Bana Benzeme Angel)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 125.

¹¹⁶⁰ Osman Çakmakçı, “Deli Sarı-I” (Yeni Şiirler), *Bir Hiçlik Anatomisi, Toplu Şiirler*, Avangard Yayınları, İstanbul, 2011, s. 108.

¹¹⁶¹ Mehmet Can Doğan, “Yer Çekimi Kanunu”, *Mene Tekel Feres*, A’raf Yayınları, Ankara, 1993, s. 50.

“metropolden razı bir halk bezgin bir zamanı sürüyor/alınlarına kapkara”¹¹⁶² dizelerinde ise metropol yaşamının dayatmaları ve kısıtlamalarıyla şekillenmiş yabancılaşmış bir yaşamı alın yazısı gibi kabul edip bu yaşama razı olmuş kentlilerin bezginliğine dikkat çekmektedir. “Askıda Olma Hâli”nde, “Giydikleri de yiyor insanı/ her şey yabancı her şey”¹¹⁶³ dizeleriyle kentin her şeyiyle insana yabancı olduğu belirtmekte; “Törenler” şiirinin I. kısmında ise, “çürümüş bir şehir en iyi geceleri terk edilir”¹¹⁶⁴ dizesiyle de kentin çürümüşlüğünden ancak kentten kaçmakla kurtulunacağını altını çizmektedir. “Aslan Yüzü” başlıklı şiirde, “şehir yine yanıyor dedi bir cüzzamlı çılgın sesleri duyunca/ uzağındayız ya yangının korkma/ üstelik biz görüyoruz sadece gizli çürümeleri”¹¹⁶⁵ dizelerindeyse kentin ve kent yaşamının, insanı kendine ve doğasına yabancılaştırdığının (gizli çürümelerin) farkında olanlar, cüzzamlı olarak nitelendirilmekte ve kentin diğer sâkinlerinden kendilerini ayırmaktadırlar. Nitekim şairin konuyla ilgili en dikkat çekici şiiri olan “Pazartesi”nde ise yabancılaşmanın tezahürleri, tüm çıplaklığıyla şöyle verilmektedir:

*“şehre yakalandık yakalandık ve yuhalandık ışıklarda
binalar giysilerimiz neden gri ve temiz
mahçup bütün kaldırımlar ayaklarımızı öpmekten
iş dönüşlerinde kadınlarımız solgun birer beniz*

*birazdan zil çalacak gözlerimizde rakamlar
görmeliyiz gidecek benzerimiz vitrinler bankalar
çağırır gideriz nefesimiz mentol parmaklarımız yumuşak
bir kertenkele geçer gibi yanımızdan uğrun ürkek
yabancılarız temkinli ve hürmetli teyzeler amcalar*

*verilmiş sözlerimiz vardır rehberimiz acele ve kalabalık
bir yerde soygun yapmalı florosan gülüşlerimiz kurnaz
şimdi olmaz fesleğen ellerimiz ağır yanık kokusu
getirir umulmadık bir yerde tanıdıklarımız az
soğur ölürüz cebimizde cinnet gezdirmekten
asfaltlarda sesimiz yorgunuz ve dayanılmaz*

*emanetimiz yok bizim saklanacak anımız yok
takvimimiz ağlamaya tahammülsüz unutkan ve yapraksız
suç ortağı bir tarih taşırız tekmil kapalıyız
farkındayız ağlamadığımızın ve gülmediğimizimizin soylu
fotoğraflarımız giriş kartlarımız geçer önümüze kravatlı*

¹¹⁶² Mehmet Can Doğan, “Göçebe”, *Mene Tekel Feres*, s. 43.

¹¹⁶³ Mehmet Can Doğan, “Askıda Olma Hâli”, *Şaman*, YKY, İstanbul, 2005, s. 26.

¹¹⁶⁴ Mehmet Can Doğan, “Törenler-I”, *Törenler ve Komplolar*, Berikan Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 13.

¹¹⁶⁵ Mehmet Can Doğan, “Aslan Yüzü”, *Törenler ve Komplolar*, s. 47

bir soygun yapmalıyız muhakkak bir soygun yapmalıyız”¹¹⁶⁶

Öznenin “şehre yakalanmak”la kastettiği, kent ve kent yaşamının insanı yabancılaştırdığı gerçeğidir. Özneye göre kentte görünen her şey temiz fakat gri renkte, yani soluk ve cansızdır. Bu cansızlığı, bu donukluğu, tekdüze bir yaşamın sürdürüldüğü kentte, iş dönüşlerinde kadınların yüzlerinde, sokakta ürkekçe yanımızdan geçen insanların temkinli, fakat yapay nezaketlerinde bile görmek mümkündür. Öyle ki kentte her şey donuk bir düzen içerisinde işlemekte ve bu düzende insanlar öylesine tektipleştirilmiştir ki özne, bunun dükkân ve bankalara girip çıkanların hareket ve tavırlarının aynılığı üzerinden örnekler.

Öznenin dikkat çektiği bir diğer husus da kentin hızlı akışında, zamanla yarışan insanların yaşam tempolarıdır. Gündelik yaşamın süreğen koşturmacasına kapılmış kentliler aslında yorgundur ve buna dayanabildiklerine kendilerini inandırmışlardır. Dahası kent yaşamının bu ağır temposunda zaman hızla akarken kimlik kartlarının, giriş kartlarının resmîleştirdiği ve nesneleştirdiği kentliler, ne insani duygularını tam olarak yaşamaya fırsat bulabilmekte, ne ileride hatırlayıp gülecekleri/hüzünlenecekleri anıları biriktirebilmekte, ne de emanet bırakabilecekleri kıymetli bir şeye sahip olabilmektedir. Nitekim özne, kent yaşamının insanı kendine, doğasına, duygularına ve diğer insanlara yabancılaştırdığı tüm bu gerçeklerden kurtuluş çaresi olarak soygun yapmayı teklif etmektedir. Soygunla birlikte insan, bu tekdüze, sıradan ve kurallar ve dayatmalarla işleyen bu kent düzenine başkaldırarak ondan yaşamını tekrar geri alabilir.

Konumuzla ilgili son örneğimiz ise Cevdet Karal’a aittir. Karal’ın “Gizli Seremoni” şiirinde, “*Bugün şehre çıktım/ Durmadan tabutlar çıktı karşıma*” dizelerinde özne, kentin sokak ve caddelerinde karşılaştığı insanları yaşayan ölümlere benzetmektedir. Öyle ki özne “*Bu insanlar da görüyorlar mı/ Yanı başlarından akıp giden tabutları*” diye sorarak kentin yaşamlarını ellerinden alıp yürüyen tabutlara döndürdüğü sâkinlerin bu gerçeğin farkında olup olmadıklarını anlamaya çalışır.¹¹⁶⁷

2.3.6.3. Eve Yabancılaşma ya da Modern İnsanın Evi Kaybediş Meselesi

Ev, ahşap, toprak ya da betonarme gibi malzemelerden inşa edilen, iç kısmı duvarla bölümlere ayrılan ve içinde insanların yaşam sürdürdüğü yapının en genel adıdır.

¹¹⁶⁶ Mehmet Can Doğan, “Pazartesi”, *Mene Tekel Feres*, s. 21-22.

¹¹⁶⁷ Cevdet Karal, “Gizli Seremoni”, *Cesedi Nereye Gömelim*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 80-81.

İlkel çağlarda mağara ve ağaç kovuklarına barınan insan, zamanla marangozluk ve inşaatçılık bilgilerinin ilerlemesiyle evi, birçok yönüyle maddi kültürünün önemli bir parçası hâline getirmiştir. Temel işlevi insanı doğa koşullarından, vahşi hayvanlardan ve diğer insanlardan korumak olan ve insanın en temel ihtiyacı olan barınmayı sağlayan ev, mülkiyet anlayışının da ilk ürünlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tarih boyunca uygarlığın ve teknolojinin gelişimine paralel olarak ev, tek odalı yapıdan görkemli konağa/yalıya, apartman dairesinden rezidans konuta değin büyük bir değişim/dönüşüm geçirmiştir.

Mekân-insan ilişkisi söz konusu olduğunda ilk akla hiç şüphesiz ev gelmektedir. Bu nedendir ki ev-insan ilişkisi birçok yönüyle disiplinlerin araştırma konusu olagelmıştır. Öyle ki edebiyatta “*ev-insan ilişkilerindeki anlam alanları, [...] düz anlatımdan imgesel anlatıma kadar çok çeşitli biçimlerde*”¹¹⁶⁸ hayat bulduğu için, bu ilişki edebiyat araştırmacıları tarafından da dikkatle üzerinde durulan bir konu olmuştur.

Türk şiirinde ev-insan ilişkisi söz konusu olduğunda, Divan şiiri ve halk şiiri bir tarafa bırakılırsa, “*yeni edebiyatçıların evi, olgusal bir değer olarak, kavrayış ve yaşayış tutumları doğrultusunda, bazen bir tema, bazen eseri kuran bir motif, bir sembol ya da bir metafor olarak eserlerine*” taşıdıkları söylenebilir.¹¹⁶⁹ İster tema, ister motif, ister sembol ya da metafor olsun, evin genel itibarıyla Tanzimat’tan itibaren Türk şiirine olumlu anlam katmanlarıyla (istisnalar hariç) yansıdığını söylemek pek de yalnız bir değerlendirme olmayacaktır. Nitekim 1950 öncesi Türk şiirine bu dikkatle bakıldığında, konuyla ilgili kayda değer bir çalışmadan alıntıladığımız şu ifadeler görüşümüzü destekler niteliktedir:

“Türk şiirinin büyük bir kısmında ev, en azından, güvenlik, korunma, barınma ve aile mekânı olma gibi temel işlev ve anlamları ile vardır. Bazı şairlerin şiirlerinde ise evin, bu temel işlev ve anlamlarının ötesinde, hafıza oluşturma, düş kurma, kültürel kimlik ve kişilik oluşturma gibi anlamlar yüklendiği görülmektedir. Her iki durumda da insanla ev arasında sevgi ve bağlılık olduğu açıktır. Ev, sevilmektedir; çünkü o, insanların doğup büyüdüğü, özel duygularını, düşüncelerini en çıplak hâliyle yaşadıkları bir iç dünyadır.”¹¹⁷⁰

Türk şiirine genel olarak olumlu özellikleriyle yansıtılmış olan eve, 1950 sonrası şiir metinlerinde birtakım menfi nitelikler de atfedilmeye başlanmıştır. Öyle ki her daim

¹¹⁶⁸ Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân (Cumhuriyet Dönemi (1920-1950) Türk Şiirinde Şiir-Mekân İlişkisi)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014, s. 62.

¹¹⁶⁹ Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 68.

¹¹⁷⁰ Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 167-168.

sığınılan, içindeyken güvende hissedilen, sevilen, ayrı kalınınca özlenilen ve her şeyden önemlisi sıcak bir yuvayı (aileyi) sembolize eden ev, sevilmeyen, nefret edilen, kaçmak istenilen ve yabancılaşılacak bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Peki, eve yüklenen bu olumsuz anlamların daha doğrusu eve karşı hissedilen bu yabancılaşmanın sebepleri nelerdir? Eve yabancılaşmanın temelinde yatan ilk sebep hiç kuşkusuz aileyle ilişkilidir. Çünkü yuva ve ocak olarak da nitelendirilen eve yüklenen en başat anlam, ailedir ve evin başlı başına aileyi sembolize ettiği yadsınamaz bir gerçektir.

Modern ve endüstriyel toplumlarda kent yaşamı dikkate alındığında anne, baba ve çocuklardan ya da çocuksuz evli çiftlerden oluşan çekirdek aile, yaygın bir aile modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketim ilişkilerinin ön planda olduğu kentte, “*bir tüketim metası hâline dönüşmüş evlenme ve boşanma kurumları üzerine kurulu ailenin, hissedarların ortak çıkarlarına dayalı bir anonim şirket görünümünü aldığı* [...] *ve eski aile tipinin hızla çöktüğünü ve istisnaileştiğini*” söylememiz mümkündür.¹¹⁷¹ Dahası çekirdek ailenin “*bir tüketim topluluğu özelliği taşıması, hem ailenin yapısında hem de aile bireylerinin tutum ve davranışlarında*” etkilidir.¹¹⁷² Bu sebeple geleneksel aile bağlarında eskiye nazaran ciddi bir kopuş söz konusudur ve tüketim temelli, bireyselliğin ön planda olduğu bir yaşam tarzının hızla benimsendiği/kanıksandığı kentlerde, aile içinde değer yitimi, iletişimsizlik, sevgi/saygı eksikliği ciddi problemler olarak baş göstermektedir. Dolayısıyla gündelik yaşamda, ev içi ilişkilerde karşılaşılan bu problemler yumağı, şiir metinlerinde de eve karşı yabancılaşmanın bir görünümü olarak sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Eve yabancılaşmayla ilgili ilk örneğimiz Bahaettin Karakoç’a aittir. Karakoç “İkiyüzlü” adlı şiirinde evleri “*kurt ini*”ne benzetmekte, onları “*çiçek açmaz cılk sevgiler*”¹¹⁷³ yeri olarak görmektedir. Kurt iniyle olumsuzladığı evlerde, ona göre, bozulmuş ve kokuşmuş (cılık) sahte sevgiler hüküm sürmektedir. Bir başka şiiri olan “Bütün İçtenliğine Dile ki”de, aynı yaklaşımla, evlerle bakımsız mezarlıklar arasında benzerlik kuran şair, evlere (evdekilere) gerçek sevgiyi yakalayabilme temennisinde

¹¹⁷¹ Barlas Tolun, *Çağdaş Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, s.231.

¹¹⁷² Servet Tiken, *Türk Romanında Kentleşme ve Kentlileşme (1950-1980)*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2015, s. 77.

¹¹⁷³ Bahaettin Karakoç, “İkiyüzlü (Seyran)”, *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 100.

bulunmaktadır.¹¹⁷⁴ Karakoç'a göre eve yabancılaşmanın altında, evlerin daha doğrusu aile fertlerinin samimi, sevgiye dayalı ilişkilerinden uzaklaşmaları ve aile kavramının gün geçtikçe değersizleşmesi yatmaktadır.

Sezai Karakoç'ta ise eve yabancılaşma meselesi hem gelenek hem de aileyle yakından ilişkilidir. Çünkü Karakoç'a göre “*ev sadece fiziksel varlığıyla insanı korumaz, barındırmaz. Ev, insanın yüklediği beraberinde taşıdığı değerleri daha doğrusu ben'i yapan değerler dünyasını da*” muhafaza etmektedir¹¹⁷⁵; ancak kültürün önemli yapı taşlarından biri olan evler en başta geleneksel özelliğini/güzelliğini yitirmiştir. Bunun altında “*modernizmin getirdiği apartmanlaşma ve konutlaşma sürecinin eski evlerin özgünlüğünü ortadan kaldırması, evlerin ve dairelerin yüzeysel ve işlevsiz bir sembolik dizayna tutsak olması*”nda yatmaktadır.¹¹⁷⁶ Nitekim “Ova” şiirinde “kutlu” olarak nitelediği (aslında burada bir ironi yapmaktadır) evlere uyum sağlayamadığını dile getiren şair, “*Bu kentte ve başka kentlerde/ Bize uygun ev yoktur*”¹¹⁷⁷ diyerek net bir tavır sergilemektedir. “Evin Ölümü”nde ise batının fısıltısını ev içinde duymaktan dolayı duyduğu rahatsızlığını ifade ederek eve/evlere yabancılaşmasının sebebine de açıklık getirmiş olur. Aynı şiirde “*Mimar batıdaydı ev oraya gidecekti*”¹¹⁷⁸ diyen şairin yabancılaşması, batı özentiliğiyle, kendi köklerinden kopmayla ilişkili olduğu açıklık kazanır. Bu durumu değer yitimi ve kültüründen/özünden kopma olarak gören şair, batı taklitçiliğinin hüküm sürdüğü bu yaşam alanlarına (evlere) karşı yabancılaşmıştır.

Karakoç özellikle ülkemizdeki kentlerde, batı yapıları model alınarak inşa edilen evleri ve apartmanları, gelenekten ve kendi kültüründen kopma olarak değerlendirmektedir. Duvar yığınları olarak gördüğü ev ve apartmanlara karşı tavrını ise şöyle dile getirmektedir:

*“Duvarlar çetin pencereler yüksek
Gittikçe kapıyoruz içimize
Duvarlar duvarlar duvarlar*

¹¹⁷⁴ Bahaettin Karakoç, “Bütün İçtenliğinde Dile ki (Ay Şafağı Çok Çiçek)”, *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, s. 295.

¹¹⁷⁵ Ayşe Demir, *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı: Türk Hikâyesinde Mekân (1870-1922)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011, s.20.

¹¹⁷⁶ Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 74.

¹¹⁷⁷ Sezai Karakoç, “Ova (Sesler)”, *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 170.

¹¹⁷⁸ Sezai Karakoç, “Üçüncü Bölüm Dipnotu Evin Ölümü”, *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 317.

*Duvarlarla çevrilerek*¹¹⁷⁹

Karakoç'un bu şiirde ıslarla "duvar"ı yinelemesi boşuna değildir. Çünkü duvarla imgelediği ev/apartman ona göre hapishaneden farksızdır ve duvarlar yükseldikçe insan bu duvarların arasında sıkışmıştır. Çünkü "*çizgiler ve boyutlar büyüdükçe, yani mekân insanın kabullenebileceği boyutlardan uzaklaştıkça özünde taşıdığı olumlu kavramlardan da soyutlanmaya*" başlar.¹¹⁸⁰ Dahası betonlaşmanın dehşetengiz boyutlar kazandığı kentte, duvarla çevrili bir yaşam, bireyler için birer tutsaklıktır.

Duvar, başta aile içindeki bireyler olmak üzere diğer insanlarla (komşularla) olan ilişkilerde de yabancılaştırıcı etkiye sahiptir ve bunun sonucunda giderek birey koyu bir yalnızlığa itilmektedir. Aynı şiirin devamında dikkatleri bu kez ev içine çeken şair, yabancılaşmanın boyutunu "*Herkes salonda toplansa da kimse evde değildir*" mısrasıyla belirginleştirir.¹¹⁸¹ Ona göre anne, baba ve çocuklar evin salonunda bir araya gelseler dahi herkes kendi dünyasındadır ve paylaşımdan, iletişimden yoksundurlar. Bu uzaklaşma ve yabancılaşma hâliyle ortak mekân olan salona yansımıştır.

Tuğrul Tanyol da tıpkı Karakoç gibi "*...müteahhit/ Ne çok duvar yapmış bizim evin içine*"¹¹⁸² mısralarıyla eve karşı duyduğu yabancılaşmayı "duvar"la imgeler. Evin içindeki duvarlar bu kez de aile bireylerinin birbirlerinden uzakta durmak ve "*hep bir şeyler saklamak için*"¹¹⁸³ ördükleri soyut yapılar olarak şiirde yerini alır.

İsmail Uyaroğlu seçtiği sözcüklere kendince anlamlar yüklediği ve "Siyah Sözlük" adını verdiği şiirinde ise evi, "*Her akşam sığındığımız/ Ve kaçtığımız her sabah*" ifadeleriyle tanımlar.¹¹⁸⁴ Aslında evden kaçış mekândan ziyade aileden kaçıştır. Öyle ki o, İstanbul'un gündelik yaşamı içinde akşamları vapur, tren ya da otobüsle telaş içinde evlerine (sabah kaçtıkları) dönen insanların bu koşuşturmalarını anlamakta güçlük çeker. Çünkü ona göre yalnızlık ve yabancılaşma dışarıdaki kadar evin içinde de

¹¹⁷⁹ Sezai Karakoç, "Üçüncü Bölüm Dipnotu Evin Ölümü", *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 320.

¹¹⁸⁰ Ayşe Demir, *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı: Türk Hikâyesinde Mekân (1870-1922)*, s.24.

¹¹⁸¹ Sezai Karakoç, "Üçüncü Bölüm Dipnotu Evin Ölümü", *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 318.

¹¹⁸² Tuğrul Tanyol, "Gölge Oyunu (İhanet Perisinin Soğuk Sarayı /Sisin İçinden)", *Toplu Şiirler (1971-1995)*, YKY, İstanbul, 1997, s.236.

¹¹⁸³ Tuğrul Tanyol, "Gölge Oyunu (İhanet Perisinin Soğuk Sarayı /Sisin İçinden)", *Toplu Şiirler (1971-1995)*, s.236.

¹¹⁸⁴ İsmail Uyaroğlu, *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s. 245.

hüküm sürmektedir ve eve yabancılaşma da asıl itibarıyla aile içi ilişkilerde görülmektedir. Şair bu durumu “*Gündüz yaşanan yalnızlığı/ Yaşamak için bir de/ Bir arada, pijamalarla evde*” dizeleriyle pekiştirmektedir.¹¹⁸⁵

Gültekin Emre “Düş Yağmurları” şiirinde, kamburlarını zor taşıyarak iki buz kalıbı gibi işten eve dönen anne babalarla, “*tüm hayatı, bürokrasi ve günlük geçim kaygısı tarafından baskı altında tutulan ve bu hayatın istekleri doğrultusunda hareket eden otomat insan*”a dikkat çekmektedir.¹¹⁸⁶ Çünkü “*modern insan, şehrin kaotik ve anlamsız kalabalığını, kafasının içinde evine taşır. Bu hâliyle ev, aile, paylaşma, sevgi doğurma, geçmişi yaşatma ve çoğalma gibi işlevlerinin hiçbirini yerine getiremez.*”¹¹⁸⁷ Nitekim şair bu durumu, “*Birbirimize yabancı/ Her şeye alışık/ Çocuklar hep kuraldışı*” mısralarıyla belirginleştirir.¹¹⁸⁸ Görüldüğü üzere aile bireyleri birbirine karşı yabancıdır ve bu kanıksanılmış bir durumdur. Çocukların kuraldışı davranışlar sergilemesi de ev içindeki düzen yokluğuna işaret etmektedir.

Eve yabancılaşmayı birçok şiirinde dile getiren Haydar Ergülen için de ev yabancılaşmış bir mekândır. Tıpkı Sezai Karakoç’ta olduğu gibi Ergülen için de ev geleneği taşıyan yapısal özelliğini kaybetmiştir. “Fazla Balkon” şiirinde Sezai Karakoç’a da gönderimde bulunan şair, “*kendi vatanında ev/ kendi yatağında hasta*”¹¹⁸⁹ dizeleriyle eve yabancılaşmanın ilk nedenini batı taklitçiliğine bağlar.

“Evin Anlattığı” şiirinde “*İçinde kimsem yok/ Burası bir ev olmalı*”¹¹⁹⁰ diyen Ergülen, “*geleneksel aile, inanç ve yaşama biçimlerinden kopmuş modern yalnız insanın acılı döngüsünü*” dile getirmekte¹¹⁹¹; “Üşüme” şiirinde ise “*ev biziz/ en çok üşürken birbirimize*”¹¹⁹² dizeleriyle de eve yabancılaşmanın bir diğer sebebini ortaya koymaktadır. Burada “üşüme” sözcüğüyle, aile içinde kendini yalnız ve kimsesiz hisseden, birbirine yabancılaşmış bireyin/bireylerin dramı göze çarpmaktadır.

¹¹⁸⁵ İsmail Uyaroğlu, “Evde (Ölüme Önsöz Gibi Yaşayan)”, *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s. 137.

¹¹⁸⁶ Sadık Kılıç, *Yabancılaşma İnsana Karşı Toplumsal Süreç*, s.77.

¹¹⁸⁷ Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 105-106.

¹¹⁸⁸ Gültekin Emre, “Düş Yağmurları (Bizsiz Gibi)”, *Küçük Deniz, Toplu Şiirler (2006-1977)*, YKY, İstanbul, 2009, s.353.

¹¹⁸⁹ Haydar Ergülen, “Fazla Balkon (Hafiz.’a Hafız)”, *Hafız ile Semender, Toplu Şiirler 2*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 93.

¹¹⁹⁰ Haydar Ergülen, “Evin Anlattığı (Hafiz’a Hafız)”, *Hafız ile Semender, Toplu Şiirler 2*, s. 168.

¹¹⁹¹ Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân*, s. 107

¹¹⁹² Haydar Ergülen, “Üşüme (Hafız’a Hafız)”, *Hafız ile Semender, Toplu Şiirler 2*, s. 177.

Ergülen eve yabancılaşmayı daha çok odalar üzerinden ele almaktadır. “İkinci” şiirinde *“İçim dışım sokak ev dışarda kaldı/ nerde o kötü günler için sakladığım oda”*¹¹⁹³ diyen şaire göre, ev ve oda artık sığınılan mekân olma özelliğini yitirmiştir. Dahası *Durgun*¹¹⁹⁴, *Fazla Balkon ve Boş Oda*¹¹⁹⁵ şiirlerinde de ev sığınılan, geleneksel değerleri koruyan, sıcak bir yuvayı sembolize eden özelliklerini kaybetmiş mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ergülen’e göre evlerde odalar çoğaldıkça ev ahalsinin birbirine yabancılaşması da kaçınılmaz bir hâl almıştır. Şair “Kayıp Ev” adlı şiirinde bunu şu çarpıcı dizelerle ifade etmektedir:

*“Odanın biri bir gece
geldi yerleşti eve
herkes evdeydi kimse
odasında değildi
kimsenin odası yok
gibi evdeydi herkes*

*Bir oda olmaya ben
geldim dedi yeni gelen
ve herkes biraz daha
eve sığındı, oda
kendine bir yer açtı*

*Odalar çoğaldıkça
ev küçülüyor, işte
odalarda kaybolan
evlerden biri daha”*¹¹⁹⁶

*“Ev, bir aileyi barındırdığı için bireysellikten öte, kolektif bir yaşam için uygundur.”*¹¹⁹⁷; ancak şiirde görüldüğü gibi odalar çoğaldıkça ev üzerinde taşıdığı bu anlamı kaybetmektedir. Çünkü *“odanın bir mekân olarak evden daha fazla şahsiliği, bireyselliği”* taşıdığını söylemek mümkündür.¹¹⁹⁸ Nitekim aile fertleri birbirlerinden bağımsız, odalarında zaman geçirdikçe, birbirleriyle olan iletişimleri seyrekleşmekte ve giderek birbirlerine yabancılaşmaktadırlar. Öyle ki “Nar” şiirinde şair bunun sonucunu “ev

¹¹⁹³ Haydar Ergülen, İkinci (Kırk Şiir ve Bir), *Nar, Toplu Şiirler 1*, s. 227.

¹¹⁹⁴ Haydar Ergülen, *Nar, Toplu Şiirler 1*, s. 202.

¹¹⁹⁵ Haydar Ergülen, “Boş Oda (Hafız’a Hafız)”, *Hafız ile Semender, Toplu Şiirler 2*, s. 169.

¹¹⁹⁶ Haydar Ergülen, Kayıp Ev (Hafız’a Hafız)”, *Hafız ile Semender, Toplu Şiirler 2*, s. 168.

¹¹⁹⁷ Ayşe Demir, *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı: Türk Hikâyesinde Mekân (1870-1922)*, s.35.

¹¹⁹⁸ Ayşe Demir, *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı: Türk Hikâyesinde Mekân (1870-1922)*, s.35.

büyük geliyor şimdi her oda/ bir ayrılık, çocuklar kapalı kutu/ bahçeler dağınık...” dizleriyle göstermektedir.¹¹⁹⁹

Osman Hakan A.’ya göre de ev giderek yalnızlıkların hüküm sürdüğü bir yerdir. “Evler ve O” adlı şiirinde evleri demirden aynalara benzeten şair, bu aynada “*giderek silinen hayatları*”n izlendiğini dile getirmektedir.¹²⁰⁰

Abdülkadir Budak’ın şiirlerinde ise ev, bir zamanlar sevginin ve “*paylaşmanın simgesi*”dir.¹²⁰¹ Ancak zamanla ev “*bir şeylerin eksilişi*”ne tanık olur.¹²⁰² Evin tanığı olduğu bu eksiliş, aile bireylerinin zamanla birbirlerine yabancılaşmalarıdır. Öyle ki bu durum şairin, “*Meğer ne genişmiş evimiz bizim/ Aradık bulamadık birbirimizi*” mısralarıyla bir ironiye dönüşür.¹²⁰³ Bu ironik söylemin temel sebebi, aile bireylerinin (eşlerin ve çocukların) gitgide yalnızlaşmaları, birbirlerinden uzaklaşmaları ve birbirlerine yabancılaşmalarıdır. Şair ev içinde yaşanan bu yabancılaşmanın boyutunu şu çarpıcı benzetmelerle ifade eder:

*“Evin oğlu yama gibi duran balkondur
Evin kızı bir merdiven boşluğu
Bu evin toplamı dört kişiden ibaret
Değildir işte size öyle geliyor
Bu evin toplamı ıssızlıklardan”¹²⁰⁴*

Yukarıdaki dizelelerden de anlaşıldığı üzere evde sessiz ve zorunlu bir birlikteliğin hüküm sürdüğü açıktır.

Budak’ın şiirinde yabancılaşma ev içinde ne kadar aşıkarsa, dışarıya karşı bir o kadar gizli tutulur: “*Akrabalar komşular saçaktaki kuşlar için/ öldürücü bir rolü oynayan biziz*”¹²⁰⁵. Görüldüğü üzere aile fertlerinin birbirleriyle iletişimi kopmuştur. Dahası “*Ben babayım kocayım bu evin direğiyim/ Bu rolü ben seçmedim hep bana verdiler*”¹²⁰⁶ mısralarıyla şair, baba, koca ve evin direği gibi kendisine verilmiş ve

¹¹⁹⁹ Haydar Ergülen, “Nar (Kırk Şiir ve Bir)”, *Nar, Toplu Şiirler 1*, s. 204.

¹²⁰⁰ Osman Hakan A., “Evler ve O (Gül Odası)”, *Sarı Ekin, (Toplu Şiirleri)*, Şiirden Yayınları, İstanbul, 2005, s. 162.

¹²⁰¹ Abdülkadir Budak, “Ev, Milat (Ev Zamanı/Virgül evler)”, *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, YKY, İstanbul, 2007, s. 319.

¹²⁰² Abdülkadir Budak, *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.319.

¹²⁰³ Abdülkadir Budak, “Ev, Oğlum (Ev Zamanı/Virgül evler)”, *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.316.

¹²⁰⁴ Abdülkadir Budak, “Ağrı (Ev Zamanı)”, *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.301.

¹²⁰⁵ Abdülkadir Budak, “Ağrı (Ev Zamanı)”, *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.301.

¹²⁰⁶ Abdülkadir Budak, “Ev, Ayna (Ev Zamanı/Virgül evler)”, *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.321.

değerli olan sıfatlara da yabancılaşmış; bunları toplum tarafından kendisine dayatılan roller olarak görüp isyan etmektedir. Babalığı benimseyememiş bir birey olarak karşımıza çıkan şair, evine ve ailesine karşı ne denli bir yabancılaşma içinde olduğunu, “*Sokakta kalmış gibiyim bu evin ortasında*”¹²⁰⁷ mısrasıyla net bir biçimde dile getirmiş olur.

Budak’a göre ev yalnızca yabancılaşmış bireylerin bir arada bulunmak zorunda olduğu bir mekân hâlini almıştır. Şair bu durumu “*Bu evin toplamı dört otobüs, dört durak*” mısrasıyla belirginleştirir.¹²⁰⁸ Öyle ki benzer bir ifadeyi bir başka şiirinde evi bir “*büyük istasyona*” benzeterek yineler.¹²⁰⁹ Dolayısıyla ev/yuva artık şair için, birbirine yabancı insanların ortak zorunluluktan dolayı bir arada buldukları bir mekândan başka bir şey ifade etmez. Tıpkı otogar, otobüs durağı ve tren garında bekleyen yolcular gibi. Bu yaklaşımın bir benzeri Mustafa Özçelik’in “İfşa” şiirinde “*evler yerleşik konuklar durağı*” benzetmesinde de karşımıza çıkmaktadır.¹²¹⁰

Şükrü Erbaş “Dar Odada Ömürler” adlı şiirinde, bütün gün tekdüze ve boğucu bir yaşam sürdüğünü ifade ettiği kent memurunun iş yerinde payına daracık bir cam ve değişmeyen bir manzara düştüğünü söyler. Öyle ki gündüz sıkıntıya ve boğuculuğa sebep olan işten ve iş yerinden kaçarak özel yaşamını sürdüğü ve kişisel alanı olan ev de bu bunalımın çaresi olmamaktadır. Çünkü şaire göre, “*evler sıkıntımızın sürdüğü bir başka memuriyettir*”¹²¹¹. Bunun temel sebebi ise yine aileye karşı yabancılaşmadır. Nitekim bu yabancılaşmayı “Yenilgi” başlıklı şiirinde şöyle ifade etmektedir:

“*Bir kadın iki çocukla
Çiviliyim odalara
Söylesem de söylemesem de bu böyle*

“*Çıksam çıksam
Zincirim kadar özgürlüğüm
Yaşamak hep ötelerde*”¹²¹²

¹²⁰⁷ Abdülkadir Budak, “Ev, Ayna (Ev Zamanı/Virgül evler)”, *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.321.

¹²⁰⁸ Abdülkadir Budak, “Ağrı (Ev Zamanı)”, *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.301.

¹²⁰⁹ Abdülkadir Budak, “Ev Zamanı (Ev Zamanı)”, *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.297

¹²¹⁰ Mustafa Özçelik, “İfşa”, *İfşa*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997, s.35.

¹²¹¹ Şükrü Erbaş, “Dar Odada Ömürler (Aykırı Yaşamak)”, *Bütün Şiirleri -1*, Kırmızıkeçi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 72.

¹²¹² Şükrü Erbaş, “Yenilgi (Kimliksiz Değişim)”, *Bütün Şiirleri -1*, s. 163-164.

Şiirden de anlaşıldığı üzere eve ve evdekilere karşı ciddi bir yabancılaşma söz konusudur. Şair evi ve aile yaşamı bir tutsaklık olarak görmektedir. Şaire göre ev, insan için özgürlüğün kısıtlı olduğu bir hapishanedir. Nitekim “Bir Çağrıya Uymak” şiirinde, ki şiirin başlığı hayli anlamlıdır, evlerin uzun sürgününün bütün duygularını öldürdüğünü dile getiren şair, bu yabancılaşmadan kurtulmanın çaresini yollara düşmekte, “dağ”a yönelmekte bulur. Öyle ki evi ve şehri terk ederken büyük bir mutluluk içinde olacağını dile getiren şair, ardından şöyle bir tablo bırakacağını hayal etmektedir:

*“Camlarda olacak bütün tutsakları kentin
Herkes bir çocuğu boğarak kendi içinde
Her gün biraz daha yerinde
Saksılar, tablolar, yalan ilişkiler
Bastırıp alkol kokuları ve hüznün şarkularıyla
Ölü bir mutluluğun güne vurmuş tortusunu
Yaşamak üzerine sorular soracaklar
Bir şehrayin gibi geçerken ben başlarının üzerinden¹²¹³*

Eve yabancılaşma kimi zaman da evin direkt kendisine ve içindeki cansız nesnelere (eşyalar) karşı yaşanmaktadır. Çünkü modern insan “*nesnelere, hizmetlerin, maddi malların çoğaltılmasıyla oluşturulmuş ve insan türünün ekolojisinde bir tür temel dönüşüm oluşturan akıl almaz bir tüketim ve bolluk gerçekliği*”¹²¹⁴ ile yaşamını sürdürmekte ve nesnelere tarafından tüm çevresi kuşatılmış durumdadır. Öyle ki ne bir bitki ne de bir hayvan türü olan nesnelere, yine de hızla çoğalarak balta girmemiş bir orman hâlini almakta ve modern zamanların yeni vahşi insanı da bu ormanda savaş hâlinde bir yaşam mücadelesi vermektedir.¹²¹⁵ Bu bağlamda düşünüldüğünde nesnelere insanın karşısında ve onunla savaş hâlinde canlı organizma gibidirler. Nesnelere artık insan etkinliğinin bir ürünü olmaktan çok kendi bağımsızlıklarını ilan etmiş canlılar gibidir ve insan kendi emeğinin ürünü olan nesnelere karşı yabancılaşmış ve onların boyunduruğu altına girmiştir. Nitekim içinde yaşanan ev de eşyalar tarafından ele geçirilmiştir ve eşyalar, evde insanla aynı ölçüde yaşam sürmektedir. İşte modern insanın yaşadığı bu problem, eve yabancılaşmayı içeren şiir metinlerinde sıkça dile getirilmektedir.

¹²¹³ Şükrü Erbaş, “Bir Çağrıya Uymak (Kimliksiz Değişim)”, *Bütün Şiirleri -1*, s. 165.

¹²¹⁴ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, s. 15.

¹²¹⁵ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, s.16.

Konumuzun ilk örneği Behçet Necatigil'e aittir. Necatigil "Evlerle Savaş" adlı şiirinde *"Evlerle savaşımız/ Savaşların çetini"* mısralarıyla ilginç bir tespitte bulunur.¹²¹⁶ O, evlerle savaşımızın neden savaşların en müşkülü olduğunu ise "Havasız Soluklar" şiirinde şöyle açıklamaktadır:

*"Duydum, gördüm karanlıkta korkunç:
Eşya, hiç uyumamış, soluyordu
Ben soluyordum.
Yıllardır aynı dram, bunalarak uyanmak,
Görmek, duymak eşyanın zalimce emdiğini,
Azıcık, ancak bana, havayı emdiğini.
Hangi birimize yetsin pencere,
İki cam pencere.
Hava adına ne varsa, eşya soruyor delice.
Bana artan kırıntılar kalıyor,
Tortu, zehir ciğerlerde, karbon dioksit..."¹²¹⁷*

Görüldüğü gibi Necatigil'e göre ev canlı bir varlıktır, insandan bağımsızdır ve sürekli insanı ezme eğilimi taşır. Ona göre ev ve eşya nefes almakta, insana ev içinde yaşam alanı tanımamaktadır. Bu durumu büyük bir dram olarak niteleyen şair, kendisini bunaltan evi, eşyayla olan mücadelesini çetin bir savaş olarak görmektedir.

Sezai Karakoç'un evle savaşı ise "yatak" üzerindedir. Karakoç'un "Ova" şiirinde somya¹²¹⁸, modern tip evlerin içinde insanı yiyip bitiren, aç köpeğin dişleri gibi gıcırdayan bir düşmandan farksızdır:

*"Ölsek yeraltını yadırgamayız
Kurtulmuş da oluruz
Pash somyaların
Aç köpeğinkini andıran
Diş gıcirtısından*

*Sabah kalkıp da tartılsak
Bilge bir kantarda
Biraz eksilmişizdir
O kadarını yatak yemiş"¹²¹⁹*

Belli ki şiirin yazıldığı yıllarda modern hayatın bir getirisi olan sosyal yatak Karakoç için eve yabancılaşmanın bir sebebidir. Her geçen gün insanı tüketen, modern

¹²¹⁶ Behçet Necatigil, "Evlerle Savaş (Evler)", *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 87-88.

¹²¹⁷ Behçet Necatigil, "Havasız Soluklar (Eski Toprak)", *Şiirler, Bütün Yapıtları*, s. 111.

¹²¹⁸ Somya: "Şilteyi taşımaya ve ona esneklik vermeye yarayan, yaylarla donatılmış kerevet." Erişim: 23.12.2018,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bati&arama=kelime&guid=TDK.BATI.5c1fea1fa94ea7.34027783.

¹²¹⁹ Sezai Karakoç, "Ova (Sesler)", *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 170-171.

yaşamın bir sembolü olarak gördüğü “batılı” yataktan kurtulmak için ölmeyi bile tercih etmekte; yeraltına girip yatmayı daha konforlu bulmaktadır.

Melisa Gürpınar’da da eve yabancılaşma yine eşyayla ilişkilidir. Şair “Salkımsöğütlerin Gölgesinde” adlı uzun şiirinde, eşya yığınları arasında tekdüze bir yaşamın kendisine bıkkınlık verdiği dikkat çekmekte; eşyayla tıpkı bir insan gibi bir darılıp bir barıştığını, evdeki eşyadan zaman zaman nefret ettiğini şöyle dile getirmektedir:

*“Tüten sobayı, delik kovayla su taşımayı, aynı somya gıcirtısını
yıllarca duymayı...Birlikte yaşlanmayı kapılarla duvarlarla.
Eskiyen eşyalarla darılıp barışmayı. Her gün nasıl sıkıldığını
insanın küpten ve teldolaptan. Parlayan gazocağından nasıl nefret ettiğini...”*¹²²⁰

Görüldüğü gibi eve karşı yabancılaşmada, yaşamın tekdüzeliği içselleştirmek istemeyen bireyin ev içinde eşyayla olan mücadelesi yer almaktadır. Bir diğer şiiri olan “Tüketim Yorgunu Bir Kadının İç Çekişleri”nde, modern yaşamın tüketim çılgınlığına kendini kaptırmış bir kadının durumunu, “*koşuyorum evden pazara pazardan eve/ vazolar küllüklerle elimde/ taşır gibi bir denizi başka denize*” dizeleriyle anlatan özne, onca eşyayı satın alıp kendisini tatmin etmesine rağmen, hâlâ mutlu olamayışının asıl sebebini ise, “*neye yarardı porselen fincanlar/ kar fırtınası gibi göğsüne dolan/ bir sevgi bulunmazsa insan yaşamda*” dizeleriyle ifade eder.¹²²¹

Aynı durumdan muzdarip bir diğer şairimiz Süreyya Berfe’dir. Şaire göre, “*Kentleşmiş insanların evleri:/ Eşya polikliniği*”dir.¹²²² Burada kelime/hece oyunuyla “leş”olarak nitelendirdiği kent insanının evi, yalnızca eşyadan müretteptir ve ev, insanın sürekli eşya hastalıklarıyla mücadele ettiği bir yerdir. Dahası Süreyya Berfe’ye göre ev ve odalar artık insana ait değildir. Şair, “*Birtakım takımların değil/ insanın kiralayacağı bir oda./ Eşyaların değil insanın olacağı/ Eşyaların değil insanın yaşayacağı bir oda*” isteğinde ve sersenişinde bulunmaktadır.¹²²³

¹²²⁰ Melisa Gürpınar, *Salkımsöğütlerin Gölgesinde*, Can Yayınları, İstanbul, 1998, s. 62.

¹²²¹ Melisa Gürpınar, “Tüketim Yorgunu Bir Kadının İç Çekişleri”, *Ara Beni Sevgilim Sözcüklerin İçinde*, Yazko, İstanbul, 1985, s. 75-77.

¹²²² Süreyya Berfe, “Şiir Çalışmaları (Sen, Basmasın)”, *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, YKY, İstanbul, 2009, s. 272.

¹²²³ Süreyya Berfe, “Önemli Değil (Hayat İle Şiir)”, *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, s. 244.

Abdülkadir Budak benzer durumu, “Çıkalım bu evden eşyadan yani / Bize yer kalmamış bak iğreti duruyoruz/ Ev demek ki eşyaların işgali”¹²²⁴ mısralarıyla dile getirir ve evlere geri dönülmemesi gerektiği üzerinde ısrarla durur. Bir başka şiirinde ise, “Oturduğu evlere kötü şiirler/ Yazıp da bencileyin/ Sonra da o evlerde oturanların/ Cezasını yine şiirler versin”¹²²⁵ diyerek beddua edecek kadar eve karşı yabancılaşmıştır.

Şükrü Erbaş da “Bir eşyalar imparatorluğunda yaşıyorum nicedir/ Binlerce gerekçe içinde”¹²²⁶ diyerek kapitalist düzenin insanın sınırlı olan ihtiyaçlarını, kendine inandırdığı çeşitli gerekçelerle sınırsız hâle getirmesi sonucunda evlerin eşyalar imparatorluğuna dönüştüğünü dile getirmektedir. Sürekli suni ihtiyaçların üretildiği gündelik yaşamda evler eşyaların istilasına altındadır.

2.3.6.4. Kentin Yabancılaştırıcı Yüzü: Betonlaşma ve Apartman/Gökdelin Nefreti

Tarih boyunca doğayla mücadele eden insan, bilgi ve becerilerinin gelişmesi ve teknolojiye kaydettiği başarıları sayesinde doğayı istediği şekilde kontrolü altına almış ve hatta kendi emeğinin ürünleriyle kendine bir “yapay doğa” meydana getirmiştir. Onun doğa karşısında ortaya koyduğu yapay doğasının en takdire şayan ürünü de, hiç kuşkusuz kentlerdir. Kentleri kuran ve içinde kendine özgü bir yaşam sürdürmeye başlayan insan, zamanla doğanın organik bir parçası olduğu gerçeğini unutmuş, kendini doğanın mutlak hâkimi olduğuna inandırmış ve doğadan uzaklaşarak gittikçe ona yabancılaşmıştır. Nitekim insan-doğa arasındaki karşılıklı ilişkinin bozulmasına sebep olan ilk unsur kentlerdir, demek mümkündür.

Modernleşme ve sanayi devrimiyle birlikte, dünyanın her yerinde baş döndürücü bir hızla devam eden kentleşme süreci, aynı zamanda bir betonlaşma sürecidir. Giderek kentleşen dünyanın ise betonlaşması, tüm doğal yapısal dengeleri insan lehine bozmakta, diğer canlılar bu sürece kurban edilmekte, tabiat tahrip edilerek yoksullaştırılmakta ve kentlerin mimarî dokusu ve hafızası silinmektedir.¹²²⁷ Bu yüzden de betonlaşma, insanı kente yabancılaştırıcı bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹²²⁴ Abdülkadir Budak, “Ev, Eşya (Ev Zamanı/Virgül evler)”, *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, YKY, İstanbul, 2007, s.312.

¹²²⁵ Abdülkadir Budak, Ev Dediğin (Ev Zamanı)”, *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.306.

¹²²⁶ Şükrü Erbaş, “Yenilgi (Kimliksiz Değişim)”, *Bütün Şiirleri -1*, s. 163-164.

¹²²⁷ A. Serap Fırat, “Doğayı ve İnsanı Yoksullaştırıcı Kentleşme Patikleri”, *Tesam Akademi Dergisi*, 1 (2), 2014, s.33.

*Sınırsızca yayılma ve betonlaşma olarak süregiden hâliyle, günümüz kentleşme pratiklerinin yarattığı yeni kentin*¹²²⁸ olmazsa olmazı ise hiç kuşkusuz apartman ve gökdelenlerdir. Kentlerde fazla nüfusa mekân bulma ihtiyacı ile dikey yerleşimin bir modeli olan ve Batı şehirlerinden kopya edilen apartmanlar, gitgide çirkin beton yığınları olarak insanı kente yabancılaştırmaktadır.¹²²⁹ Dahası apartman tarzında yapılmış çok katlı yüksek binalar ve gökdelenler, insanı topraktan, tabiattan ve doğal yaşamdan koparmakta; bina içi ve çevresini saran betondan duvarlar, insan ilişkilerini zedelediği gibi, insanın bedenî ve ruhî gelişmesini de etkilemektedir.¹²³⁰ Nitekim modern şehrin yapıları ve özellikle evleri doğal olandan yalıtıldığı için, bu konutlarda her şey makineleşmiş, nesneleşmiş; içtenlikli yaşam, bu konutların her yanından kaçıp gitmiştir.¹²³¹ En nihayetinde de artık birer kapı numarasından ibaret olan insanların komşuluk, arkadaşlık ve dostluk ilişkileri yerini mekanik, yapay ve mecburî münasebetlere bırakmıştır.

Kenti doğaya, insanı da kente yabancılaştıran bir etmen olan betonlaşma ve beton yığınları olarak görülen apartman ve gökdelenler, şairler tarafından da insanı kente yabancılaştıran ciddi bir problem olarak görülüp şiirlerde ele alınmıştır.

Konumuzla ilgili ilk örnek Zeki Ömer Defne'ya aittir. "Takvimdeki Ev"de, kentin beton yığınlarına karşı yabancılık hisseden özne, eski ve ahşap eve gıptayla bakarak onu, "göngörmüş, olgun, çelevi, bizden" diyerek yüceltir.¹²³² "Doğasız Ev" başlıklı şiirinde ise, betonlaşmış kentin gökdelenlerini şöyle suçlamaktadır:

*"Gökdelenler tutmuş tüm pencereleri
Yarılmaz bir kuşatmadayım her gün
Sanki bu cephede küffâr eline geçmiş doğa.
Onca yaz bahar gelir geçer de şöyle yol üstü
On dakika olsun uğramaz semtime gün
Ne dağ ne deniz, küsmüşler, ayaklarına gitmezsek
Yalnız bir acayip çöl camlar coğrafyasında
Avutmak ister gibi bulutsuz yoksunluğu
Bir lütüfkâr rüzgârla bir uzak bahçelerden
Dallar bir şeyler çizer üstlerine ara sıra*

¹²²⁸ A. Serap Fırat, "Doğayı ve İnsanı Yoksullaştırıcı Kentleşme Patikleri", Tesam Akademi Dergisi, 1 (2), 2014, s.37.

¹²²⁹ Vehbi Bayhan, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, s.125.

¹²³⁰ Turhan Yörükân, *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Şehir, Konut ve Mahremiyet*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2012, s. 11.

¹²³¹ Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân (Cumhuriyet Dönemi (1920-1950) Türk Şiirinde Şiir-Mekân İlişkisi)*, s. 21-22.

¹²³² Zeki Ömer Defne, "Takvimdeki Ev", *Puyalar II: Kardelenler*, Tunç Matbaacılık, İstanbul, 1988, s. 99.

*Geçti geçiyor bir yaşam işte böyle doğasız,
Bir tutuklu evinde yarı özgür yarı tutsak.
Bari ölürken görebilsem şu camlarda
Ya bir yüce dağ resmi ya da yandaşımda
Sularında beş on damla mavi boya bir bardak!”¹²³³*

Yukarıdaki alıntıda özne, başta evini ve tüm kenti ablukası altına alan, doğa katili olarak gördüğü binalardan ve gökdelenlerden şikâyetçidir. Çünkü yüksek binalar kentteki doğaya zarar verdiği yetmiyormuş gibi, öznenin evine gün ışığının ulaşmasını da engellemekte; pencereden ne dağ ne deniz görülebilmekte, yalnızca cam yığınları seyredilebilmektedir. Özne, bu beton yığınları arasında, doğaya yabancı bir yaşam sürdürdüğü için kendini esaret altında, yarı özgür, yarı tutsak hissetmektedir.

Necip Fazıl Kısakürek’in şiirlerinde ise kente yabancılaşma, apartman ve apartman yaşantısı üzerinden işlenir. “Apartman” başlıklı şiirinde şair şunları söyler:

*“Üst üste insan türü
Bu ne hayat, götürü!
Yakınlıktan ötürü
Kaçıp gitmiş yakınlık...”¹²³⁴*

Yukarıdaki alıntıda özne, insanı tabiattan, topraktan koparan ve üst üste bir yaşama mecbur bırakan apartmanın yapısal özelliği bakımından insanı birbirine yakınlıktırıldığı; ancak samimi komşuluk ve dostluk ilişkilerini yok ettiğini düşünmektedir.

Kısakürek, “Evim” başlıklı şiirinde ise, apartman ve gökdelenlerde yaşamaya başlayan insanların bozulan ilişkilerini ve kaybettikleri insani ve manevi değerleri şöyle dile getirmektedir:

*“Ahşap ev; camlarından kızıl biberler sarkan!
Arsız gökdelenlerle çevrilmiş önün, arkan!
Kefensiz bir cenaze, çırılçıplak, ortada...
Garanti yok sen gibi fâniye sigortada!
Eskiden ne güzeldin; evdin, köşktün, yalıydın!
Madden kaç para eder, sen bir remz olmalıydın!
Bir köşende annânem, dalgın, Kur’an okurdu;
Ve karşısında annem, sessiz gergef dokurdu.
Semaverde huzuru besteleyen bir şarkı;
Asma saatte tık tık zamanın hazin çarkı...
Çam kokulu tahtalar, gıcır gıcır silinmiş;
Sular cömert, “temizlik imandandır” bilinmiş...”*

¹²³³ Zeki Ömer Defne, *Puyalar II: Kardelenler*, Tunç Matbaacılık, İstanbul, 1988, s. 97.

¹²³⁴ Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2012, s. 169.

*Komşuya hatır soran sıra sıra terlikler.
Ölçülü uzaklıkta, yakın beraberlikler...
Seni yiyip bitiren, kırk katlı ejder oldu;
Komşuluk, mâna ve ruh, ne varsa heder oldu.
Bir yeni nesil geldi, üstüste binenlerden;
Göğe çıkayım derken boşluğa inenlerden...
Seninle sarmaş dolaş kökten bozuldu denge;
Vuran kimse kalmadı bu dâvayı mihenge...
Şimdi git, mahkemede hesap ver, iki büklüm;
Cezan, susuz, ekmeksiz, olduğun yerde ölüm!..”¹²³⁵*

Betonlaşmanın karşıtı olarak görülen ahşap ev, hem insanın doğal yaşamını, hem de modern kentteki apartman yaşantısının insanı henüz insana ve manevi değerlerine yabancılaştırmadığı zamanı sembolize etmektedir. Özne, kendi evi üzerinden (ahşap evler çağında), aile içi ilişkilerinin huzurlu ve mutlu, komşuluk ilişkilerinin ise ölçülü ve samimi olduğundan bahseder. Ancak ahşap ev yıkılıp (ahşap evler çağı kapanıp) yerine kırk katlı ejder olarak nitelediği apartman dikilince, komşuluk da, maneviyat da, doğallık da son bulur. Özne, üst üste binenler olarak nitelediği yeni neslin göğe yükseldikçe, insanlıktan düştüğünü dile getirmektedir.

Melih Cevdet Anday “Apartıman” başlıklı şiirindeyse sayısı her geçen gün artan apartmanları şöyle eleştirmektedir:

*“Dün iki katlıydı
Bugün üç katlı
Derken
Dört katlı, beş katlı, altı katlı...
Yükseliyor efendim yükseliyor,
Memleket yükseliyor.”¹²³⁶*

Özne, gün geçtikçe betonlaşan kentte apartman ve kat sayısının yükselerek artmasını, memleketin gelişmişlik seviyesi olarak görülmesinin yanlışlığına işaret etmektedir.

Behçet Necatigil ise “Kör Işık” başlıklı şiirinde, “Ağaç evler öldü,/ Betonlarda yaşıyor.”¹²³⁷ dizeleriyle hem geleneksel evlerin yok olduğuna hem de kentin beton yığınlarına teslim edildiğine dikkat çeker. “Kaynar Kazan Temmuz”da ise, “Betondan

¹²³⁵ Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2012, s. 333.

¹²³⁶ Melih Cevdet Anday, “Apartıman” (Telgrafhane), *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2016, s. 92.

¹²³⁷ Behçet Necatigil, “Kör Işık” (Eski Toprak), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 109.

tüten duman ve kirli çevre/ Dön dolaş bir fırın ağzı kent/ Serinle serinlikse!”¹²³⁸ dizelerinde özne, kentteki beton yığınlarının hem çevre kirliliğine sebep olduğundan hem de üst üste yanyana aralıksız yapılmış konutların yaz aylarında esintiyi engellediği için kentin sıcaktan kavrulduğundan şikâyet etmektedir. Böyle bir ortamda insan nefes alamamaktadır.

Nahit Ulvi Akgün “Eksilen Gökyüzü” adlı şiirindeyse insanı doğaya yabancılaştıran apartmanları şöyle şikâyet eder:

*“Apartmanlar arasından görünen gökyüzü
Seni eksilte eksilte yitirdik çoktan
Şimdi bir anıdır bulutların dizi dizi
Gelirler göçmen kuşlar gibi uzaktan*

*Apartmanlar arasından görünen gökyüzü
Coşkun sevinci kent çocuklarının
Düşlerine doğar Akşam yıldızı
Yansıyan evreni oyuncaklarının*

*Apartmanlar arasından görünen gökyüzü
Penceresi gecekonduların karanlıkta
Gelir oturur yüreğine ince bir sızı
Kim kime dum duma bu koca kalabalıkta”¹²³⁹*

Her yerin apartmanlara teslim edildiği kentte, beton bloklar arasında görünen gökyüzünün, eski gökyüzü olmadığı söylenmektedir. Çünkü beton yığınlarının gerek yüksekliğinden gerekse kentin hava kirliliğine sebep olmasından dolayı gökyüzünde, ne bulutları ne de Venüs’ü (Akşam yıldızı’nı) seyredilebilir.

Mehmet Çınarlı “Geçmez Bir Akçe Oldu” şiirinde ise, betonlaşmanın verdiği zararları şöyle dile getirmektedir:

*“Artık duyulmaz oldu güzün içli bestesi,
Kuşlar ötüşmüyor sarı dallarda her seher.
Çınlar kulaklarımda grayderlerin sesi,
Gümbürdeyip durur dinamitler üçer beşer.*

*Altında kaldı hatıralar göçmüş evlerin,
Parlak değil, o tozlara batmış güneş bile.
Şair, bu caddelerde senin kalmamış yerin*

¹²³⁸ Behçet Necatigil, “Kaynar Kazan Temmuz” (Beyler), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, s. 343.

¹²³⁹ Nahit Ulvi Akgün, “Eksilen Gökyüzü” (Eksilen Gökyüzü), *Birisi (Toplu Şiirleri)*, Adam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 213.

*Uğraşma nafile!*¹²⁴⁰

Öznenin dikkat çekmek istediği iki husus vardır. Bunlardan ilkinin özne, sonbaharda, tan vaktinde, sararmış ağaçların üzerinde artık kuşların ötüşmemesi üzerinden, kentlerde inşaat uğruna doğaya verilen zararı örnekler. Kuş sesleri yerine kentte duyulan yalnızca grayderlerin ve patlayan dinamitlerin sesidir. İkincisi ise her yerin betona teslim edildiği kentlerde, geleneksel evler (muhtemel ki ahşap evler) bir bir yok edilmiş, yerlerine apartmanlar dikilmiştir. Özne bunu hatıraların da yok olmasıyla bir tutmaktadır. Nitekim bunlardan dolayı kente yabancılaşan özne, kentte yerinin kalmadığını düşünmektedir. Nitekim “Asmalar Altında Doğdum”da da, sabahları kuşların değil motor gürültülerin çıkardığı seslerle irkilen özne, “*Alışamadım bu şehrin çiçeksiz ilkbaharına;/ Sığmıyor başıboş günlüm şu beton yığınlarına*” sözleriyle yine betonlaşmanın doğaya verdiği zarara dikkat çeker.¹²⁴¹

Can Yücel de “Orhan Veli’nin Kulağıyla” başlıklı şiirinde, bir başka betonlaşma şekli olan köprü inşaatının hem doğaya ve kentin geleneksel mimarisine verdiği zarara hem de gürültü kirliliğine sebep olmasına şöyle dikkat çekmektedir:

*“Kuzguncuğun orda Fethipaşa korusunda
İstanbul’u dinliyorum gözlerim kapalı...
Taa Eminönünden, Yeni Caminin dibine dibine
O ihtiyar, o ayyaş Karaköy Köprüsü yerine
Kurulacak asri, ama üzüksüz o asma oto-köprü için
Demir kazıklar çakan şahmerdanın gürültüsü geliyor
Güm! Güm! Güm!
İstanbulu özlüyorum
Gözlerim kapalı...”*¹²⁴²

Özne, tıpkı Orhan Veli’nin İstanbul’u dinlemesi gibi kenti dinlemektedir. Ancak Orhan Veli’nin duyduğu ağaç, kuş sesleri ve suların hiç durmayan çingirakları yerine özne, Karaköy Köprüsü yerine kurulacak oto köprünün inşaatından gelen gürültüyü taa Fethipaşa korusundan işitmektedir. Kentte, tabiatın o kendine özgü eşsiz sesleri bir bir kaybolmakta, betonlaşan kentin inşaat alanlarından çıkan sevimsiz gürültü her yeri

¹²⁴⁰ Mehmet Çınarlı, “Geçmez Bir Akçe Oldu”, *Gülüm, Bütün Şiirleri*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s.46.

¹²⁴¹ Mehmet Çınarlı, “Asmalar Altında Doğdum”, *Gülüm, Bütün Şiirleri*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s. 47.

¹²⁴² Can Yücel, “Orhan Veli’nin Kulağıyla”, *Çok Bi Çocuk*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 52.

sarmaktadır. Dahası özne, doğanın betonla tahrip edildiğini ve geleneksel mimarinin de bu betonlaşmaya kurban edildiğinin altını çizmektedir.

Kente yabancılaştıran bir etmen olarak betonlaşmayı, betonlaşmanın doğaya verdiği zararı ve apartman/gökdelen nefretini çok çeşitli örnekler üzerinden şiiirlerinde işleyen şairlerden birisi de Ali Yüce'dir. "Küfeci"de kenti, "*Çelik çimento yüksekev*" diyerek olumsuzlayan Yüce, "*Yuva leylek insan arı petek kovan/ çiçek yok bal yok gök yavan*" diyerek betonlaşmanın doğaya ve insana verdiği zarara dikkat çeker.¹²⁴³ "Sayın Beton"da ise özne, "*Bir dudağın yerde/ Bir dudağın gökte/ Demir dişli devsin beton*" dediği apartmanları, toprağı yiyip bitiren canavarlar olarak niteler.¹²⁴⁴ "Dev Kent" başlıklı şiiirinde ise, "*Aaa! Gene mi beton!/ Tanımadı beni sayın doğa*" dizelerinde özne, insanın doğaya betonla verdiği bunca zarar neticesinde, tabiatın da artık insanı yabancı hatta düşman olarak gördüğünü söyler.¹²⁴⁵

"İt Eti Satıyorum" başlıklı şiiirindeyse kenti betona teslim etmiş insanlardan duyduğu nefreti şöyle dile getirmektedir:

*"Betonarme göklerde
Buyurun siz uçun beyim
Siz geçin altın köprülerden
Buyurun siz unutun
Doğayı insanı sevdayı
Demir çiçekleri siz koklayın"*¹²⁴⁶

Özne, kendi konforu ve rahatı için kentte apartman ve köprüler inşa eden insana doğayı acımadan katlettiği, her yeri betona ve demire teslim ettiği için kızgındır. Nitekim "Eskici"de, insanın betonla yalnızca doğaya değil, kendine de zarar verdiğini şöyle anlatır:

*"Kentlerde
Çok katlı evler yükselir
Çatıları göğe kör
Duvarları yere yabancı
Kapıları pencereleri
Birbirine hem sağır
Hem kör"*¹²⁴⁷

¹²⁴³ Ali Yüce, *Halk Çağı*, Yazko, İstanbul, 1982, s. 74.

¹²⁴⁴ Ali Yüce, "Sayın Beton", *Aşk En Yüce Makam*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 69.

¹²⁴⁵ Ali Yüce, "Dev Kent", *Şiir Sıcağı*, Akademi Matbaası, Ankara, 1984, s. 82.

¹²⁴⁶ Ali Yüce, "İt Eti Satıyorum", *Halk Çağı*, s. 46.

¹²⁴⁷ Ali Yüce, "Eskici", *Antakya Çarşıları*, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara, 1986, s. 41.

Yukarıdaki alıntıda özne, kentlerdeki çok katlı evlerin yükseldikçe topraktan uzaklaştığını, bunun da insanı toprağa/doğaya yabancılaştırdığını söylemektedir. Dahası bu beton yapılar içinde insanlar da birbirine karşı yabancılaşmış ve insan ilişkileri bozulmuştur. Öyle ki “Gökdelenler” şiirinde de aynı hususa değinen şair, “*yanyana /dururlar da/ tanımazlar birbirlerini*”, “*ayrı açılıp/ ayrı kapanır/ niye küs mü ki*”, “*bakışirlar/ akşam sabah/ görmezler birbirlerini*”, dizeleriyle sevginin, sıcaklığın ve komşuluk ilişkilerin apartmanlarla/gökdelenlerle birlikte yok olduğuna dikkat çeker.¹²⁴⁸

Yılmaz Gruda “Bir Çürümüş Kent Belgeseli” başlıklı şiirinde ise kenti, “*beton, cam, demir-çelik ormanı*” dizeleriyle olumsuzlayarak kentin betondan ormana döndüğünü ifade eder.¹²⁴⁹

Bahaettin Karakoç ise “Yürek Yordamıyla Aradığımız” adlı şiirinde, “*Bir betondan mezarlıktır bütün kentler gün batarken*” dizeleriyle, gün batarken kent manzarasını, betondan mezarlık olarak görür.¹²⁵⁰

Seyfettin Başçılar “Bir Şey Var” başlıklı şiirindeyse, bir zamanlar söğütlerin, nergislerin ve otların olduğu, arasından ufak bir suyun aktığı yerde, “*Şimdi orda kanser gibi büyüyen/ Beton yapıların sürüsü otlamada*” diye hayıflanarak insanın betonla doğayı katlettiğinden duyduğu üzüntüyü dile getirir.¹²⁵¹

Sezai Karakoç’un “Gül Muştusu” şiirinin VII. kısmında ise, “*Son insan ölmeden önce*”, “*Beton ölümler arasına sıkışmış/ Ay verimi küçük parklara/ Gül tarhları gelecek*” diyen özne, betona boğulmuş kente doğanın yeniden hâkimi olacağı günü sabırsızlıkla beklediğini ve umudunu yitirmedikinden bahseder.¹²⁵²

Gültek Akın’ın “Gel Dirilt Değiştir” başlıklı şiirinde ise özne, her yanından beton kistler çıkmış olarak gördüğünü kentin “*Ciğerleri kurum broşları dağlı/ Parkları çalınmış alanları yağmada*” olduğunu söyleyerek betonlaşmanın doğaya verdiği zarara

¹²⁴⁸ Ali Yüce, “Gökdelenler”, *Boyundan Utan Darağacı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 132-133.

¹²⁴⁹ Yılmaz Gruda, “Bir Çürümüş Kent Belgeseli-20.Göksaraylar.Dış.Gündüz”, *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, Serander Yayınları, Trabzon, 2002, s. 41.

¹²⁵⁰ Bahaettin Karakoç, “Yürek Yordamıyla Aradığımız”, *Kar Sesi (Bütün Eserleri 2)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2015, s. 69.

¹²⁵¹ Mehmet Soğukömeroğulları-Osman Eroğlu, “Bir Şey Var”, *Seyfettin Başçılar, (Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün Şiirleri)*, Palet Yayınları, Konya, 2014, s. 294.

¹²⁵² Sezai Karakoç, “Gül Muştusu-VII” (Gül Muştusu), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 379.

dikkat çeker.¹²⁵³ “Ellas”ta ise, “*Nice katlar toprağa varasıya/ Beton ve demir katları [...]*” diyerek apartmanları olumsuzlayan özne, kentin her geçen gün betona gömülmesini, insanın yediveren bencilliği olarak niteler.¹²⁵⁴ Şair, apartmanlar yüzünden insanların yabancılaştıklarını ise “Yüksek Evde Oturanın Türküsü” başlıklı şiirinde şöyle sıralar:

*“Evleri yüksek kurdular
Önlerinde uzun balkon
Sular aşağıda kaldı
Aşağıda kaldı ağaçlar*

*Evleri yüksek kurdular
On bin basamak merdiven
Bakışlar uzakta kaldı
Uzakta kaldı dostluklar*

*Evleri yüksek kurdular
Cama betona boğdular
Usumuzdaydı unuttuk;
Topraktan uzakta kaldı
Toprağa bağlı olanlar”¹²⁵⁵*

Özne, yüksek apartmanların insanı topraktan, ağaçtan ve sudan gittikçe uzaklaştırıp hem doğaya yabancılaştırdığına; hem de apartmanda yaşamının getirdiği yabancılaşmanın insanlar arasındaki dostluk ve komşuluk ilişkilerini bozduğuna dikkat çekmektedir.

Ahmet Oktay’ın “Balkon” başlıklı şiirinde, “*Benim gezinti alanım iki küçük saksı. Yetiyor bu gümrak/ arazi: Balkon, bahçe ve kabir.*” dizelerinde, tabiatın yok edilip her yerin betona teslim edildiği kentte özne, mezar olarak nitelediği balkonda, iki küçük saksının kendini yeşillikler içindeymiş gibi hissetmesine yettiğini ironik bir dille ifade eder.¹²⁵⁶

Özdemir İnce’nin “Kuşadası’na Ağıt” başlıklı şiirinde ise özne, küçük, şirin ve doğal bir kasaba olan Kuşadası’nı basma, pazen ve kına seven bir genç kızken, beton ve

¹²⁵³ Gülten Akın, “Gel Dirilt Değiştir” (Sevda Kalıcıdır), *Uzak Bir Kıyıda, Toplu Şiirler III (1991-2013)*, YKY, İstanbul, 2016, s. 34.

¹²⁵⁴ Gülten Akın, “Ellas”, *Kırmızı Karanfil, Toplu Şiirler I (1956-1971)*, YKY, İstanbul, 2016, s. 121.

¹²⁵⁵ Gülten Akın, “Yüksek Evde Oturanın Türküsü”, *Ağıtlar ve Türküler, Toplu Şiirler II (1972-1983)*, YKY, İstanbul, 2016, s. 35.

¹²⁵⁶ Ahmet Oktay, “Balkon” (Söz Acıda Sınandı), *Toplu Şiirler (1963-1996)*, YKY, İstanbul, 2002, s. 395.

demirle “kaşarlanmış bir yosmaya” döndürüldüğünü kızgınlıkla ifade eder.¹²⁵⁷ “Keklik Sesi”nde ise özne, apartmanda, “*bu taş, demir yığınları arasında,/ mazot ve kükürt kokuları arasında*” duyduğu keklik sesiyle şaşkına döner.¹²⁵⁸ Çünkü keklik sesiyle tabiat sembolize edilmekte ve bu sesi duyan öznenin şaşırmasının sebebi, tabiatın ve ona ait seslerin kentten çok zaman önce kovulmuş olmasındandır. “Kentler Üzerine”de ise özne, kenti “*beton gövdeler,/ dolgu dişler, takma kirpikler*”den oluşan bir kadavra olarak görür.¹²⁵⁹

Yavuz Bülent Bâkiler ise “Ağaçsız Şehir” başlıklı şiirinde, “*Bu beton azmanı ev neyin nesi/ Güzelliği cüce, çirkinliği dev*” dizeleriyle beton yığını bir çirkin yapı olarak tasvir ettiği apartmanı, “*peygamber ışığı görmemiş*” diyerek imansızlıkla olumsuzlar.¹²⁶⁰

Erdem Bayazıt ”Şehrin Ölümü”nde, betona boğulmuş kentlere karşı hissedilen yabancılığı “*Duvarlar çıkıyor önüme/ Şehrin mahpus yüzlü duvarları*” dizeleriyle verir.¹²⁶¹

Cahit Zarifoğlu ise “Stad” başlıklı şiirinde hem beton yığınlarına dönüşmüş kenti hem de buna müsaade etmiş kentlileri şöyle tasvir etmektedir:

*“hıncahınç bir stadda
duvarlar merdivenler kapı oyukları
demir rampaları
ve beton çölü toprak
İnsan kene gibi yapışmış kentine
. sahibiz kentimizin yapı direklerine ve isteklerine
Görünüşte
Ve tümüyle kent çevreleri
beton yine beton salgılar”¹²⁶²*

Özne kenti, duvarlar, merdivenler, kapı oyukları ve demir rampaların oluşturduğu, betondan bir çöle benzetmektedir ve hıncahınç bir stad olarak tasvir ettiği

¹²⁵⁷ Özdemir İnce, “Kuşadası’na Ağıt” (Elmanın Tarihi), *Delta, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1994, s. 72.

¹²⁵⁸ Özdemir İnce, “Keklik Sesi” (Elmanın Tarihi), *Delta, Toplu Şiirler 2*, s. 76.

¹²⁵⁹ Özdemir İnce, “Kentler Üzerine” (Kentler), *Delta, Toplu Şiirler 2*, s. 127.

¹²⁶⁰ Yavuz Bülent Bâkiler, “Ağaçsız Şehir” (Türkiyem Anayurdum Sebebim Çarem), *Harman, Bütün Şiirleri*, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 62.

¹²⁶¹ Erdem Bayazıt, “Şehrin Ölümü” (Birazdan Gün Doğacak), *Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 15.

¹²⁶² Cahit Zarifoğlu, “Stad” (Menziller), *Şiirler*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 296-297.

bu kentin her tarafından beton salgılar fışkırdığını düşünmektedir. İnsanlar ise bu betondan kenti ayakta tutan yapısına ve direklerine yapışmış keneleri andırmaktadır.

Akif İnan ise “Ağ” başlıklı şiirinde, “*Betonlar mezardır düşe sevince/ Saksılar doğaya özlem eylemi*” dizeleriyle, insanın yaşam enerjisini öldürdüğünü söylediği betonların arasında doğaya yabancılaşmış bir biçimde yaşayan insanın, saksılardaki çiçeklerle/yeşilliklerle kendini avuttuğuna dikkat çeker.¹²⁶³ “Şehir Gazeli”nde ise, “*Ey deprem gel yetiş bu şehirlerin/ Doğayı çarpıran konumlarına*” dizelerinde ise özne, kentlerde betonlaşmayla doğanın hunharca katledilmesinin ve çevreye verilen zararın depreme davetiye çıkardığına işaret etmektedir.¹²⁶⁴

Eray Canberk ise betonlaşmanın olumsuz etkilerini çocuklar üzerinden şiirlerinde işler. “Çocuklar ve Büyükler”de betonlaşmanın çocukları nasıl etkilediğini şöyle anlatır:

*“hey mimar amcalar şehirciler uzmanlar
para babalarının kesesine göre kurmayın kentleri
okudunuz düşündünüz yaşadınız bunca yıl
bilginize ve aklınıza göre olsun çizdiğiniz her çizgi”¹²⁶⁵*

Çocuk özne, yıllarca eğitim görmüş ve bu işin erbabı olduğunu söylediği mimarların, şehircilerin ve uzmanların ranta ve paraya göre değil, çocukları düşünerek doğaya ve canlılara uygun kentler inşa etmeleri gerektiğini söyler. Nitekim “Kentlerde Yaşayan Çocuklar da Oyun Oynamak İster”de ise, “*önce cadde kenarları sonra kaldırımlar/ bahçeli apartmanların bahçeleri/ size ayrıldı sizin otomobillerinizle doldu*”¹²⁶⁶ dizelerinde yine çocuk özne, büyüklerin her yeri betona teslim ettikleri yetmiyormuş gibi, bir de kıymet verdikleri otomobillerini oyun alanlarına, apartman bahçelerine park ederek çocuklara oyun alanı bırakmadıklarından şikâyetçidir. Özne, “*hey babalar abiler amcalar yöneticiler*” diye seslendiği büyüklerine, “*bir makine*

¹²⁶³ Akif İnan, “Ağ”, *Şiirler, Hicret & Tenha Sözler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.37.

¹²⁶⁴ Akif İnan, “Şehir Gazeli” (Hicret), *Şiirler, Hicret & Tenha Sözler*, s. 62.

¹²⁶⁵ Eray Canberk, “Çocuklar ve Büyükler”, (Çocukça), *Eskimiş Yalnızlığa, Toplu Şiirler (1962-1992)*, Broy Yayınları, İstanbul, 1992, s.67

¹²⁶⁶ Eray Canberk, “Kentlerde Yaşayan Çocuklar da Oyun Oynamak İster” (Çocukça), *Eskimiş Yalnızlığa, Toplu Şiirler (1962-1992)*, s.68.

yığınının kurban etmeyin bizi” diyerek kendilerine oynayacak yer bırakmaları için adeta yalvarır.¹²⁶⁷

Melisa Gürpınar ise “Selâm Olsun Yarının İstanbul’una” başlıklı şiirinde, İstanbul’un betonlaşmasını şöyle hikâyeleştirir:

*“bilenler bilir
bin dokuz yüz elliden sonra
önce yollar açıldı İstanbul’da
ve o yollar uzadı Anadolu’ya
öyle bir göç oldu ki Anadolu’dan İstanbul’a
ırmak denize kavuşurcasına
İstanbul öyle bir yıkıldı ki kırk yılda
sığdırmak için
yeni İstanbulluyu bağrına
ve kuruldu sonra betonlarla
anlatılamaz
Dede korkut da anlatamaz
Evliya Çelebi de
bunca yıkım sığmaz bir destanın boyutlarına
hiçbir kent böyle değişmemiştir
hiçbir sarsıntıyla
ve hiçbir ulustan kimse
teslim etmemiştir böyle evini
yıkıcıya böyle gururla”¹²⁶⁸*

Anlatıcı, 1950’den sonra, ulaşımda yaşanan gelişmelerin Anadolu’dan (taşradan) İstanbul’a doğru büyük bir göçe olanak sağladığını söyler. Bu göçün etkisiyle İstanbul patlak veren nüfus artışı, beraberinde hem konut sorununu hem de gecekondulaşmayı getirmiştir. Nüfusun konut ihtiyacını karşılamak için her yerin beton yığınlarına teslim edildiği kentte, son kırk yılda, büyük bir çarpık kentleşme sorunuyla karşı karşıya kalınır. Yaşananları bir yıkım, İstanbul’a yapılan bir ihanet olarak gören özne, hiçbir ulusun bir kenti böylesine hunharca katletmediğini üzümlere belirtir.

Güven Turan’ın “Görünüm” başlıklı şiirinde ise betonlaşmanın ve çarpık kentleşmenin olumsuz etkileri şairin kent algısına şöyle yansımıştır:

*“Bir çılgın geometrisi
Bir çocuğun rastgele dizip
Dağıttığı
Eski püskü küplerin
Yığını üst üste*

¹²⁶⁷ Eray Canberk, , “Kentlerde Yaşayan Çocuklar da Oyun Oynamak İster” (Çocukça), *Eskimiş Yalnızlığa, Toplu Şiirler (1962-1992)*, s.68.

¹²⁶⁸ Melisa Gürpınar, “Selâm Olsun Yarının İstanbul’una”, *İstanbul’un Gözleri Mahmur*, Can Yayınları, İstanbul, 1990, s. 7.

Üst üste binmiş karanlık
 Üzerlerine sıvaşmış ışık
 Damlalarıyla
 Geceyi bile ağırlaştıran
 Kent”¹²⁶⁹

Kent, sanki bir çocuğun eski püskü, bir yığın küp şeklindeki nesnelere üst üste, alt alta rasgele dizip dağıttığı bir görünüm arz eder. Öyle ki bu sevimsiz beton yığınlarının oluşturduğu görüntüye, bir de geceyi bile ağırlaştıran bir karanlık hâkimdir.

Sennur Sezer’in “Beton Kıyıları” adlı şiirinde ise, kentte güneşi, börtü böceği, yeşili ve hatta insan yüreğini örten/yok eden şey, “beton...beton...”dur.¹²⁷⁰ Öyle ki “Afiş” şiirinde, “Çünkü ben/ Kazıyarak apartmanları/ Bakmak istiyorum yüzünüze/ Ne kaldı?” diyen özne, kentin betonlaşmasından sorumlu tuttuğu insanların utanç duymaları gerektiğini söyler.¹²⁷¹

Nurettin Durman’ın “Lebi Derya Manzaralar” başlıklı şiirinde ise, ahşap evlerin bir bir yıkılıp yerlerine apartmanların dikildiğine dikkat çeken özne, “Demirden ve betondan insanlar çoğalacak/ Güvercinler olmayacak/ Ağaçlar olmayacak” sözleriyle kentin betona teslim olmasıyla doğanın ve doğal yaşamın yok olacağını ve hatta insan ilişkilerinin de bu betonlaşmadan kötü etkileneceğini söyler.¹²⁷² “Çocuk” şiirinde ise özne, hummalı bir böcek, kötü yürekli bir dev olarak nitelediği kentte, çocukların oyun oynayacağı, güvenli bir yeşil alanın dahi kalmadığından bahseder. Öyle ki, “Dikkat çocuk, caddeye kaçan top patlar sonra/ sonra şoför amcalar aparır seni.” diyen özne, sokağın/kentin çocuklar için tehlikeli bir yer olduğu gerçeğini eklemeyi de ihmal etmez.¹²⁷³

Kâmil Eşfak Berki ise “Eskiz” başlıklı şiirinde, betonlaşan kentin doğaya yabancı görüntüsünü şöyle verir:

“Şehirde kökü kurumuş
 Ağaçlar vardır koca koca,
 Yeşil hasretiyle çocuklar...”

¹²⁶⁹ Güven Turan, “Görünüm”, (Sevda Yorumları), *Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 1994, s. 166.

¹²⁷⁰ Sennur Sezer, “Beton Kıyıları” (Afiş), *Direnç Şiirleri, Toplu Şiirler*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1995, s. 234.

¹²⁷¹ Sennur Sezer, “Afiş” (Afiş), *Direnç Şiirleri, Toplu Şiirler*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1995, s. 229.

¹²⁷² Nurettin Durman, “Lebi Derya Manzaralar”, *Şehrin Üzerindeki Bulutlar*, Kardelen Yayınları, İstanbul, 1990, s. 17.

¹²⁷³ Nurettin Durman, “Çocuk”, *Savrulan*, Denge Yayınları, İstanbul, 1993, s. 13.

*Donuk kaldırımlar boyunca
Buruş buruş gecelerden,
Ağaçlar rüzgâra dirençsiz
Ağaçlar bacalardan kara.*¹²⁷⁴

Betonlaşmanın had safhaya vardığı kentte, ağaçların kuruyarak ölmeleri üzerinden doğanın tahrip edildiğine dikkat çekilmekte; çocukların ise tabiatın yeşiline hasret kaldıkları ifade edilmektedir.

İnci Asena'nın "İstanbul Düşerken" başlıklı şiirinde, "*İstanbul düşerken çaresizdim,/ Beton gelincikleri geliyordu yalnız, aklıma*" dizelerinde özne, İstanbul'un (kentin) düşüşünü betonlaşmaya bağlamaktadır.¹²⁷⁵ Öyle ki "İstanbul" şiirinde, "*Ben bu kenti/ Gözüm açık tanıyamıyorum*"¹²⁷⁶ diyen özne, bir beton yığına dönüşmüş olan İstanbul'un kendine has fizikî özelliklerini yitirdiği ve geleneksel mimarisini de kaybettiği için tanınmaz hâle geldiğini söyler.

Cümali Ünal'dı Hasannebioğlu "İşte, İstanbuldasın!" başlıklı şiirinde ise İstanbul'u şöyle tasvir etmektedir:

*"[...] âh o eğri büğrü
dünyayı kendine dar eden caddeler boyu
alelâde evlerle çoğalıp giden
kurulduğu peyzaja
topografyaya
estetığe isyan eden
hüdayınabit şehirdesin"*¹²⁷⁷

Özne, bir zamanlar estetik bir zevkle, doğaya uygun bir peyzajla kurulmuş, doğanın en nadide kara parçalarından biri olan İstanbul'un kentsel dokusuna ve doğal güzelliklerine, alelâde inşa edilen evlerle, beton yapılarla verilen zarardan yakınmaktadır. Öyle ki "Ölümler ve Ayrılıklar Üzerine Uzunca Bir Türkünün Yorumunda" ise özne kentlileri (İstanbululları), "*sivrilmiş beton yapılara asılı insan soyu*" olarak görmektedir.¹²⁷⁸ Nitekim şair "İkinci Cüz" başlıklı şiirinde, betonlaşan kentin doğaya yabancılaşmış çocuklarını şöyle tasvir eder:

¹²⁷⁴ Kâmil Eşfak Berki, "Eskiz", *Ay Işığı ve Kervan (1969-1987)*, Yazı Yayıncılık, İstanbul, 1989, s. 13.

¹²⁷⁵ İnci Asena, "İstanbul Düşerken", *Tramvay Döşeriz Ay Döşeriz*, Adam Yayınları, İstanbul, 1993, s. 17.

¹²⁷⁶ İnci Asena, "İstanbul", *Çıplak Bakamıyorum*, Adam Yayınları, İstanbul, 1996, s. 43.

¹²⁷⁷ Cümali Ünal'dı Hasannebioğlu, "İşte, İstanbuldasın! (Kör, Sağır dilsiz Gibi)", *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 399.

¹²⁷⁸ Cümali Ünal'dı Hasannebioğlu, "Ölümler ve Ayrılıklar Üzerine Uzunca Bir Türkünün Yorumu" (Bir Gecenin Şiiri), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, s. 100.

“Betonu yarıp yatakodası kokulu düşlere giremedi sabah havası. Bunun’çün ayakları toprağa deymemiştir yüzyulumuzun çocuklarının. Sarının tonlarıdır renkleri: Açıksarı, kirlisarı ve diğerleri. Doğayı, güir ağaçlarla denizin köpüğünü, bir de karın mavi beyazını, yani iyi baskılı takvimleri odalarına asarlar.”¹²⁷⁹

Özne, modern kentlerde yaşayan çağın çocuklarının doğaya yabancı bir yaşam sürdüklerini söyler. Öyle ki tabiattan ve doğal yaşamdan kopmuş bu çocukların renkleri bile sarının tonlarındadır, yani hastalıklı gibidirler. Kentin çocukları, yalnızca betonu bildikleri için toprağa da yabancılarıdır. Dahası ağaçların yeşilini, denizin bembeyaz köpüğünü ve karın mavi beyaz rengini doğada değil, yalnızca odalarında asılı takvimlerdeki iyi baskılı resimlerin yapay görüntüsünden bilmektedirler.

Abdülkadir Budak’ın “Acıkondü” başlıklı şiirinde ise, “*Karanlık karanlık bakıyor işte/ Binlerce gözü*”yle diyerek tasvir edilenler, kentlerdeki beton binalar ve gökdelenlerdir.¹²⁸⁰

Ümit Aktaş ise “İstanbul’un Ölümü” başlıklı şiirinde, kentin katledilerek öldürülüşünü şöyle anlatır:

*“Kıyıcı bir çağdı yaşadığım
tanık oldum tarihin değişimine
kendi ölümündü hem biriken bir bellekte
hem de İstanbul gözlerimin önünde*

*Önce bacalar geldi ve dev konutlar
minare silüetlerini silmeye. sonra işçiler
ağaçları kesmeye. leylekler dönmedi geri
yalnız martuların sesi kaldı denizde.”¹²⁸¹*

İstanbul’da kurulan fabrikaların hava ve çevre kirliliğine neden olduğuna, inşa edilen apartmanların ve gökdelenlerin kentin silüetini bozduğuna, ağaçların kesilip betona boğulan kentte, doğanın tahrip edilerek canlı yaşamının yok edildiğine tanık olan özne, kıyıcı bir çağda yaşadığını söylemektedir. Öznenin gözleri önünde İstanbul, gün geçtikçe kentsel dokusunu kaybetmeye yüz tutmuştur. Dolayısıyla özne bunu, aslında kendi yok oluşu, kendi ölümü olarak değerlendirmektedir.

¹²⁷⁹ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, “İkinci Cüz”, (Bir Gecenin Şiiri), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, s. 154.

¹²⁸⁰ Abdülkadir Budak, “Acıkondü” (Geçti İlk Yaz Denemesi/Koklanmayan Gül Üşür), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, YKY, İstanbul, 2007, s.19.

¹²⁸¹ Ümit Aktaş, “İstanbul’un Ölümü”, *Cennetten Düşüş*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998,s. 104.

Turgay Fişekçi'nin "İki İşçi Türküsü" başlıklı şiirinin 1. kısmında ise, "Dünyanın en güzel/ Kentlerinden birinde yaşarız" diyen özne, "Kurşun, alüminyum, sarı ışık/ Bum bum bum makinalar"ın esareti altındaki İstanbul'un sürekli betonlaştığı gerçeğine dikkat çeker.¹²⁸²

Roni Margulies "Otopark" başlıklı şiirinde ise kentin giderek betonlaşmasını, oyun alanı yeşil bir çocuk parkının otopark yapılması üzerinden şöyle anlatır:

*"küçükken top oynadığım parklardan biri
kat otoparkı oldu birkaç yıl önce.*

*O gün bugündür önünden her geçtiğimde
kocaman bir beton yığını değil de,
yeşil, küçük bir park görüyorum ben yine."¹²⁸³*

Özne, küçükken oyun oynadığı, küçük ve yeşil bir alan olan parkın insafsızca katledilerek yerine, kocaman bir beton yığını olan otopark yapılmasından duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir.

Orhan Kahyaoğlu'nun "İç Konuşmalar" başlıklı şiirinin II. kısmında ise, "kırıyorum camlarında buğulanan apartman çöllerini" diyen özne, betondan çöle dönmüş kentin cama yansıyan görüntüsünü kırarak kentten öğ almak istediğini söyler.¹²⁸⁴

Yılmaz Odabaşı'nın "Günlerin Bulanık Sularında" başlıklı şiirinde ise kent şöyle tasvir edilir:

*"Kalabalık,
Kabarık
Şehir...
Çok şehir,
Çok beton,
Yok:insan..."¹²⁸⁵*

Kent, hem kalabalık, hem kabarık hem de bir beton yığınından ibarettir; ancak bunca betona karşın tek bir insan (insan gibi insan) bulmak zordur.

¹²⁸² Turgay Fişekçi, *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, 2006 Yayınevi, İstanbul, 2007, s.210

¹²⁸³ Roni Margulies, "Otopark" (Bilirim Niye Yanık Öter Ney), *Telgraççiçeği, Toplu Şiirler (1985-2010)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s. 96.

¹²⁸⁴ Orhan Kahyaoğlu, "İç Konuşmalar-II", *Hoyrat Bir Ruhun Eksilme Tabloları*, Korsan Yayınları, İstanbul, 1993, s. 55.

¹²⁸⁵ Yılmaz Odabaşı, "Günlerin Bulanık Sularında" (Aşk Bize Küstü), *Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur, Toplu Şiirler (1980-2014)*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.227.

Sunay Akın “İstanbul” şiirinde ise, esaret altındaki kentin geleneksel dokusunun nasıl yok edildiğini şöyle anlatır:

*“Asma köprülerin
halatlarıyla bağlı ellerini çözerek
gökdelenlerin arasından
seni kurtarmak isteyen çocuklar
örgüt kurmasın diye
arka bahçeli
bütün evleri yıktılar İstanbul”*¹²⁸⁶

Özne, insanın kendi rahatı ve konforu için inşa ettiği asma köprülerin, gökdelenlerin ve beton yapıların kentin hem doğasına hem kendine has mimarisine (bahçeli ve ahşap evlerine) zarar verdiğinden yakınmaktadır.

Akın’ın bir diğer şiiri olan “Çıkış Kapısı”nda ise, “*Gecenin karanlığında/ bir sinema salonu gibi uzanan şehirden*” kaçmak isteyen özne, “*gökdelenlerin tepesinde yanan/ kırmızı ışıklara*” bakarak bu boğucu, kapalı yapıdan kurtulacağı bir çıkış kapısı bulmaya çalışır.¹²⁸⁷

“Sarmaşık” başlıklı şiirinde ise, “*Gökdelene tırmanan/ sarmaşığın/ kaçınıcı kata ulaştığını*” görmek için ömrünün yeteceğini söyleyen özne, son derece hızlı büyüyen bir bitki olan sarmaşığın bile kentteki gökdelenlerin yükselme hızıyla yarışamadığına dikkat çekmektedir.¹²⁸⁸

Birhan Keskin’in “Çimenlerin Efendisi” şiirinde ise, “*Betonu icat edene yazıklar olsun!/ (şehir denen şeyinizin şeyisine fuck),*” dizelerinde özne, betonu icat edenlere ve kentleri betona boğanlara lanet okuyarak küfreder.¹²⁸⁹ Şair, “İskelede Bir Çırac” başlıklı şiirinde ise, doğayı katlederek kentleri beton yığınlarına çeviren zihniyeti şöyle eleştirir:

*“Diyor ki, yasalar getirdim, gıcır gıcır, delik deşikti eskisi
Anlıyoruz ki yasalar dümdüz ediyor ciğerimizi
Diyor ki, yasaklar getirdim ama senin iyiliğine canımın içi
Diyor ki, üç beş ağacı kesmişim, indir bindir bütün yaz boyu,
keseriz tabii bunda ne var, diyor
Diyor, ben sana medeniyet getiriyorum tomar tomar.
İnsan önce bi minnet duyar.
Oysa allahım toprağa bassın ayaklarımız fena mı olur,
İstiyoruz ki sokağımızda bir ağaç gölgesi.”*¹²⁹⁰

¹²⁸⁶ Sunay Akın, “İstanbul”, *Kaza Süsü*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1993, s.33.

¹²⁸⁷ Sunay Akın, “Çıkış Kapısı”, *62 Tavşanı*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1998, s. 52.

¹²⁸⁸ Sunay Akın, *Antik Acılar*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1991, s. 59.

¹²⁸⁹ Birhan Keskin, “Çimenlerin Efendisi”, *Fakir Kene*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 27.

¹²⁹⁰ Birhan Keskin, “İskelede Bir Çırac”, *Fakir Kene*, s. 25-26.

Özne, yöneticilerin imar affi getirerek ve ranta olanak sağlayan yasalar çıkararak, sırf para hırsları yüzünden, kente doğanın tahrip edilmesine göz yumduklarına dikkat çekmektedir. Dahası özne, kesilen ağaçlar yerine dikilen beton yapıların insan sağlığına verdikleri zararın yöneticiler tarafından dikkate dahi alınmadığından yakınmaktadır. Öznenin tek dileği ise, medeniyet olarak görülen betonu değil, toprağı ve yeşili (doğayı) merkeze alan bir kent yaşamı sürmektir.

Ali Asker Barut “Galata Kulesi” başlıklı şiirinde ise, Bizans’tan bu yana denize bakan Galata Kulesi’nin günümüzde denizi görebilmesi için, “*Betonarme binaların arasında/ Üzgün duran boynunu*”¹²⁹¹, sağa sola oynatması gerektiğini söyleyerek, betonlar arasında kalmış İstanbul’un bu en eski yapılarından biri olan kule için üzüntü duyar.

Ömer Erdem’in “Kentzoom” başlıklı şiirinde ise, “*dualar ve kurbanlarla açılan yüksek yapılar*”ı kuşların hakkını gasp eden gökbalinalara benzeten özne, canlı yaşamına tecavüz ettikleri için suçladığı apartmanları/gökdelenleri birer binazinası olarak adlandırır.¹²⁹²

2.3.6.5. Kente ve Kent Yaşamına Yabancılaşmış Bireyin Kaçış ve Kurtuluş Yeri Olarak Dağ

İnsanın yeryüzü serüveninde, onun hem maddi hem de manevi kültürünün vazgeçilmez bir parçası olarak tabiat ve tabiata ait unsurlar, insanla hep iç içe bir ilişkiye sahip olmuştur. Tabiatın tüm güzellikleri arasında, belki de onun en görkemli ögesi olduğuna inanılan dağ/dağlar ise ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü eski çağlardan bu yana dağa, kimi zaman Tanrıların orada yaşadığına inanıldığı için tapınılmış veya kutsalla temasa geçildiği için kutsiyet atfedilmiş, kimi zamansa azametinden, erişilmezliğinden ötürü saygı duyulmuş ve korkulmuştur. Bu yüzden de mitolojiden folklorla, inançtan edebiyata değin dağ, gerek adıyla gerekse çeşitli özellikleriyle her zaman varlığını göstermiş ve sürdürmüştür.

Şairlere ilham veren bir kaynak olarak dağ, çok çeşitli biçimlerde, farklı işlev ve özellikleriyle metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Ancak biz burada, yabancılaşma

¹²⁹¹ Ali Asker Barut, “Galata Kulesi”, *Sarhoş Böcek Şarkıları (Aşağı Üsküdar ile birlikte)*, Adam Yayınları, İstanbul, 2005, s. 45.

¹²⁹² Ömer Erdem, “Kentzoom”, *Pas*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 29.

odağında dağı, “*şehrin yapaylığına, gürültüsüne, nesneleşen ilişki ağına, ufuk daralmasına karşı bir alternatif*”¹²⁹³ yer olarak sunulan ve bu doğrultuda metinlerde işlenen bir mekân olarak ele alacağız. Çünkü Batı’da 19. yüzyıldan, Türkiye’de de 20. yüzyılın başından beri kentin alternatifi olarak görülen dağ, modernleşen hayattan kuşku duyan; kentlerin insana karşı gelişmesini acı ve korkuyla izleyen; onun ekonomik ve siyasal çarkından yorulan, her şeyiyle kente yabancılaşan şairlerin ana imgelerinden biri olmuştur ve kentin karşısında doğal yaşamı sembolize eden dağ, bazen kaçıışı, bazen yeniden doğuşu, bazen de bir isyanı dile getirmek için şiirlerde işlenmiştir.¹²⁹⁴

Konumuzla ilgili ilk örnek Ahmet Muhip Dıranas’a aittir. “Dağlara” adlı şiirinde, “*İnsan çilesini almaz oldu aklım/ Soyun, şehrin sana giydirdiği gömlekten*”¹²⁹⁵ dizelerinde, kentin verdiği bunca sıkıntı ve yaşattığı zorluğa tahammül etmenin dayanılmaz olduğunu söyleyen özne, yabancılaşmadan kurtuluşun dağlar, yani tabiat yaşamı olduğunu belirtir.

Coşkun Ertepinar’ın “Özlenen Köy” adlı şiirinde ise “*Uzaklarda kalsın dumanlı şehir, umutulsun hileler yalanlar bir bir*” dizelerinde özne, hileler ve yalanlar diyârı kentte, bir dağ köyünde yaşama hasreti çekmektedir.¹²⁹⁶

Behçet Necatigil de “Dağlarda Ateşler Yandıkça” başlıklı şiirinde, kentten kurtuluş için dağları şöyle işaret etmektedir:

*“Oda karanlık
Odadan dışarı çık
Şehir karanlık
Şehirden dışarı çık
Korkma
Yürü bir hayli yürü
Gördün mü
Dağlar başladı artık.”*¹²⁹⁷

¹²⁹³ Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân (Cumhuriyet Dönemi (1920-1950) Türk Şiirinde Şiir-Mekân İlişkisi)*, s. 450.

¹²⁹⁴ Mehmet Narlı, *Şiir ve Mekân (Cumhuriyet Dönemi (1920-1950) Türk Şiirinde Şiir-Mekân İlişkisi)*, s. 472.

¹²⁹⁵ Ahmet Muhip Dıranas, “Dağlara” (Ağrı), *Şiirler, Bütün Şiirleri*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 93.

¹²⁹⁶ Coşkun Ertepinar, “Özlenen Köy” (Şu Dağlar Bizim Dağlar), *Şiir İkliminde Bir Ömür (Hepsi Bir Arada)*, Tek Işık Matbaası, Ankara, 1995, s. 152.

¹²⁹⁷ Behçet Necatigil, “Dağlarda Ateşler Yandıkça” (Çevre), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 81.

Özne, hem evi hem de kenti karanlık olarak olumsuzlamaktadır. Bu karanlıktan kurtuluş ise korkmadan kenti terk etmeye, dağlara ulaşmaya bağlıdır.

İlhan Berk'in "Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum"da ise, "*Dün dağlarda dolaştım, evde yoktum. bir uçurum/ bize bakmıştı, uçurumun konuştuğu usumda.*" dizelerinde, evinden ve yaşamdan bunalan özne, çareyi ussal bir dağ gezintisinde bulduğunu söyler.¹²⁹⁸

Şinasi Özdenoğlu'nun "Tutsak" başlıklı şiirinde ise, kentten dağa kaçmak istemenin sebepleri üzerinde şöyle durulur:

*"İnaçlarını yitirdi bu adam
A'dan Z'ye kadar
Tüm dostluklara rest çekip, yakacak şehirleri
Çıkacak dağlara*

*Saygısını yitirdi bu adam
Tüm insanlara ve kendisine.."¹²⁹⁹*

Tüm inandığı değerleri, kendine ve başkalarına olan saygısını kentte yitirdiğine inanan özne, kentleri yakarak dağlara çıkmak istemektedir. Öyle ki bir başka şiiri olan "Kavgalardan Uzakta" ise, "*Dağ, yol, köy uzak bulutlar/ size sığınabilsem size ey ağaçlar/ Nedir bu çektiğim insanlar elinden?*" dizelerinde özne, kentten ve insanlardan kaçıp tabiata sığınma isteğini yineler.¹³⁰⁰

Mehmet Başaran'ın "Doruklarda" şiirinde ise, kent yaşamından bunalan bireyin kaçmak istediği yer Akdağ'dır:

*"Burama geldi bir gün
Çürük çarık işler
Kanı kirli kapanıklığı günlerin
Burama geldi
Ver elini Akdağ dedim
Ver elini mavi özgürlük
İçimin dağlarına çıktım"¹³⁰¹*

Özne, kentin tekdüze yaşamından, çürük çarık olarak nitelediği işlerinden şikâyetçidir. Yabancılaştığı bu yaşamdan kurtuluşu, mavi özgürlük olarak addettiği ve içimin dağları dediği Akdağ'a kaçmakta bulur.

¹²⁹⁸ İlhan Berk, "Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum", *Akşama Doğru, Toplu Şiirler III (1984-2005)*, YKY, İstanbul, 2013, s.173.

¹²⁹⁹ Şinasi Özdenoğlu, "Tutsak", *Memleketi Sevmek Suçu*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1978, s. 56.

¹³⁰⁰ Şinasi Özdenoğlu, "Kavgalardan Uzak", *Memleketi Sevmek Suçu*, s. 61.

¹³⁰¹ Mehmet Başaran, "Doruklarda", *Karşılama*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1958, s. 17.

Ümit Yaşar Oğuzcan da “Sonra” başlıklı şiirinde, insanca yaşayabilmek için kentin terk edilmesi gerektiğini şöyle anlatmaktadır:

*“Bir gece başımızı alıp gitsek diyorum
Bir deniz kenarı mı olur
Bir dağ başı mı olur
Kaçsak bu kalabalıktan
Bir yer bulsak kendimize
Düzenli yaşamalardan uzakta
Bir yanımızda şehrin ışıkları
Bir yanımızda kucak dolusu yıldızlar
Orada hiç yemesek hiç uyumasak
Hiç düşünmesek yarını
Sonra unutsak sıkıntısını günlerin
Gecenin karanlığını
Sonra bıraksak kendimizi sevgiye erdemliğe mutluğa
Her nefes alışta duysak yaşadığımızı
Sonra kaybolsak bu özgürlükte
Bu hazda
Bu derin aydınlıkta
Sonra sabah
Sonra paydos
Sonra kurtuluş
Sonra ölüm”¹³⁰²*

Özne, kentsel yaşamın sıradanlığından, kentin bunaltıcı kalabalığından, insana sıkıntı veren gündelik gâyelerden ve yarın kaygısından kurtulmanın yolu olarak kenti terk etmeyi önerir. Gidilecek yer ise bir deniz kenarı veya bir dağ başıdır. Öznenin tabiatın saflığı içinde, orada, özgür ve mutlu yaşayıp son nefesini vermek tek isteğidir.

Turgut Uyar’ın “Kurtarmak Bütün Kaygıları” başlıklı şiiri ise, kentin kaygılara boğduğu insanın kurtuluş ümidinin yine dağlar olduğu şöyle dile getirilir:

*“Sularsa akmak birgün birgün birgün
Birgün dağlara çıkmak birer birer dağlara çıkmak birgün
Çıkmak çıkmak birer birer birgün dağlara dağlara birgün
Birgün birer dağlara
Ah nasıl dağlara birgün
Ey yorgun atlar, ey geri dönenler, sayı bilmeyen çocuklar
Ey birgün
Çiçek açmak birgün
Dağlara dağlara birer birer dağlara

Otları büyümek birgün
Birgün köyler kentler yıkanık damlar geri dönmek birgün
Birgün yeni dönmek
Birgün dağlara çıkmak birer birer çıkmak çıkmak*

¹³⁰² Ümit Yaşar Oğuzcan, “Sonra” (Arayış), *Şiir Denizi I*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s. 373-374.

*Su yürümek güneş bilmek
Yeniden orda otlarda orda yeniden orda orda
Bitkin bir gül bulmak ve geri dönenler birgün
Ey yorgun atlar, sayı bilmeyen çocuklar
Ey bütün hazır elbiseçiler ey,
Birgün olmak, küskün keşişlerden olmamak birgün
Dağlara dağlara çıkmak sular köprüler sular birgün çıkmak
Eski kaba arabalardan inip birgün çıkmak
Dağlara dağlara dağlara başka hiç
Birgün dağlara.”¹³⁰³*

Kentin insanı yiyip bitiren, tüketen ve gayritabii olan yaşamından kurtulabilmesinin tek yolu, dağlara çıkmaktan geçmektedir. Özne, hazır elbiseçiler ve kaygılar yığını olarak gördüğü kentlilerin eski kaba arabalarından inip, yabancılaştıkları bu yaşamlarından koparak doğaya bir gün geri döneceklerine inanmaktadır. Dolayısıyla özne dağı, kent yaşamının sahteliği karşısında doğallığı sembolize eden bir kaçış yeri olarak tekrarlarla ifade etmektedir.

Bahaettin Karakoç’un “Dağlarda” başlıklı şiirinin II. kısmında ise, her tarafı dağlarla kuşatılmış bir köyde doğduğunu söyleyen özne, “*Yurt, millet, devlet ve bayrak...imanımızla kenetliydi/ Herkes tok, herkes dost, her kazanç helal ve bereketliydi.*” diyerek köyünü yüceltir. Ancak şimdilerde kentte yaşayan özne, “*Şimdi ara ki bulasın o ışığı, o yağmurları.../ O renkler yok artık, direnen kara sokak çamurları.*” ifadeleriyle köyündeki huzurun, mutluluğun ve imanın zerresinin bile kentte olmadığından şikâyetçidir. Bu yüzden de kent yaşamından nefret eden özne için tüm kentler kenef gözlüdür ve onun gönlü hep dağlıdır ve kentlere dağlardan seslenir.¹³⁰⁴

Erdem Bayazıt’ın “Şehir ve Doğa Burcundan” başlıklı şiirinde ise, “*Kimsenin efendisi değilsin kırlarda/ Kendinin bile*” diyen özne, bunun tam zıttı olarak, “*Her şeyin kölesinin şehirlerde/ Kendinin bile!*” diyerek kent ve kırdaki insan yaşamını karşılaştırır.¹³⁰⁵ “Dağlar”da ise, “*Kim bizi senden koparan/ Hangi ses çağırın bulvarlara/ Dengemizi bozan intihar vitrini bulvarlara*” diye soran özne, kenti, kentin

¹³⁰³ Turgut Uyar, “Kurtarmak Bütün Kaygıları” (Tütünler Islak), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 208.

¹³⁰⁴ Bahaettin Karakoç, “Dağlarda-II” (Sevgi Turnaları), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 161.

¹³⁰⁵ Erdem Bayazıt, “Şehir ve Doğa Burcundan” (Gelecek Zaman Risalesi), *Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 200.

bulvarlarını ve bulvarlardaki insanın dengesini alt üst eden vitrinleri, insanı tabiatta ve tabii yaşama yabancılaştırdığı ve doğadan alıkoyduğu için suçlar.¹³⁰⁶

Cahit Zarifoğlu'nun "Anlaşılması Güç Bir İnsanlık" başlıklı şiirinde ise, kentlilerin "*Şehir canlarına okumuş alınlarına bir kara vurmuş*" olduğu söylenir ve her sabah uykudan uyanan kentliler, karşı dağlara bakarak yaşamlarına hayıflanırlar.¹³⁰⁷ "Bazı Özlemler"de ise "*Modern salonlar koltuk takımları büfeler/ baş köşede sadece bakılan bir şamdan gümüş bir sürmedenlik/ Düşündük ayaklara düşmüş kıymetlerini iade ettik.*" dizelerinde insanın evde değersiz eşyalar tarafından esaret altına alınmışlığını; "*o dar buran gavur giysiler/ İçlerinde koprular göğüsleri sıkılıp duran/ Ayaklar cepler kafanın içi, elin edip tuttuğu bir mezbele*" dizelerindeyse kentsel yaşamın zorunlu kıldığı ve dayattığı giyim kuşam kültürünü eleştiren özne, "*hepsi bir haftada değişebilir*" diyerek, bu yabancılaşmadan kurtuluş çaresi olarak, "*Dağa gerçek bir gezi*"yi önerir.¹³⁰⁸

İsmet Özel ise "Mazot" başlıklı şiirinde, dağdan kente dönmek zorunda kalmış bireyin trajedisini şöyle dile getirmektedir:

*"Şehre neden
esmer ve dökük yüzümle döndüm dağlardan
[...]
sabahın köründe kalkan tirenlerdeki nefret
hergün aynı kalafat yerine çekilmenin nefreti
bunları
bütün bunları biliyorsun
dağlardan dönüyorsun o sağır yamaçlardan
çevik bacaklarını getiriyorsun, ne çiçek ne de ninni
boz şayaktan poturun dağlarda ne güzeldi
şehre varınca artık meşinler giymelisin
daha esmer
daha kankusturucu
sen o baygın sevgilerin adamı değilsin.
sana yaşamak düşer çarkların gövdesinde
bin demir kapıyla hesaplaşmaktan omzun çürümelidir."*¹³⁰⁹

¹³⁰⁶ Erdem Bayazıt, "Dağlar" (Karanlık Duvarlar), *Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, s. 65.

¹³⁰⁷ Cahit Zarifoğlu, "Anlaşılması Güç Bir İnsanlık" (Korku ve Yakarış), *Şiirler*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 375.

¹³⁰⁸ Cahit Zarifoğlu, "Bazı Özlemler" (Korku ve Yakarış), *Şiirler*, s. 405-406.

¹³⁰⁹ İsmet Özel, "Mazot", *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, Tam İstiklâl Yayıncılık Ortaklığı, İstanbul, 2014, s. 144-146.

Özne, dağ ile taşrayı/taşra yaşamını kastettiği düşünülebilir. Boz şayaktan potur, çiçek, ninni ve çevik bacaklar (insanın enerji yüklü olması) dağın doğallığını sembolize eden unsurlardır. Sabahın köründe kalkan trenler, meşinden ayakkabı, baygın sevgiler (sahte ilişkiler), demir kapılar (kurumlar) ve çarklar (kapitalist düzen) ise kentin sembolleridir. Her yönüyle doğallığı temsil eden dağdan (taşradan) nefret ettiği kente dönmek zorunda kalan özne, bu durumdan nefret etmektedir. Çünkü kente geri dönmek demek, sıradan ve tekdüze yaşama tekrar hapsolmek, kentin kapitalist çarkında tükenmek, sahte ve samimiyetsiz ilişkiler içinde yıpranmaktır.

Hüseyin Yurttaş'ın "Kent Artığı" şiirinin 1. kısmında ise, kente yabancılaşmış bireyin dağlara olan özleminden şöyle bahsedilir:

*"şimdi dağları özlüyorum
yalnızlık abandıkça üstüme bir karabasan gibi
abandıkça kentlerin çılgın kahri
unutur gibiyim
fabrikalarda, doklarda, mağazalarda
deli dolu akan hayatı"¹³¹⁰*

Kent yaşamının fabrikalar, doklar, mağazalar arasında gidip gelinen, yani çalışma ve tüketmeden ibaret olduğu ifade edilmektedir. Kentsel yaşamın bu kısır döngüsü ise özneyi yalnızlığa itmekte ve ona sıkıntı vermektedir. Bu yüzden özne dağlara, doğal yaşama büyük bir özlem duymaktadır.

Osman Sarı'nın "Susuşlar" şiirinin II. kısmında ise, "Beni al dağ başlarına çek/ Bütün yerleşme yerleri kentler ve köyler gitsin" diyen özne, yalnızca kentlere değil köyler de dahil tüm yerleşim yerlerine ve onların düzenine karşı isyan etmektedir.¹³¹¹ "Kor"da ise, "Bırak bu yorgun şehirleri/ Dağ doruklarına çık/geniş ufuklara daldır gözlerini" diyen özne, kentten kurtuluşu yine dağa kaçmakta bulur.¹³¹²

Ahmet Telli ise "Öyle Bir Yaz Şiiri/I"de kentten çıkarak dağa giden insanın mutluluğunu şöyle dile getirmektedir:

*"Günlerdir bir dağ başındayız
bir başına ve bir şeylerden uzak
Çağıldayan çavlanları dinliyoruz
otların üstüne sırtüstü uzanarak"*

¹³¹⁰ Hüseyin Yurttaş, "Kent Artığı-1", *Uzunçalar*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1979, s.27.

¹³¹¹ Osman Sarı, "Susuşlar-II". *Bir Savaşçıdır Kalbim*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 1975, s. 55

¹³¹² Osman Sarı, "Kor", *Önden Giden Atlılar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 20.

*Duman, is ve beton yığını
öyle yormuş, bezdirmiş ki bizi
yaşayıp durmuşuz bir yangını
unutmuşuz gülümsemeyi sanki*

[...]
*Çoktandır unutup gittiğimiz
bir sevinci tazeledik bu yaz
doğayı ve kendimizi dinleyerek*¹³¹³

Özne, yakınlarını da yanına alarak tatil için bir dağ başını tercih etmiştir. Kenti geride bırakarak, doğa ananın şifalı ellerinde çağıldayan su sesini dinleyerek, otların üzerinde uzanarak zaman geçiren bu grup, kendilerini yeniden doğmuş gibi hissetmektedir. Çünkü özneye göre duman, is ve beton yığını olan kent insanı yormuş, bezdirmiş ve yaşam enerjisini elinden alıp gülmeyi bile unutturmuştur. Özne, doğanın yardımıyla hem kendini hem de yaşamın güzelliklerinin farkına vararak yaşadığı yabancılaşmadan kısa bir süreliğine de olsa uzaklaşabilmiştir.

Cumali Ünalı Hasannebioğlu'nun "Ölümler ve Ayrılıklar Üzerine Uzunca Bir Türkünün Yorumu" adlı şiirinde, "Bir yandan kent/ bir yanda dağ/ ortada dağlı/ ve dağlanmış bir yürek" diyen özne, mertlik, doğruluk ve ahlâk gibi değerleri kaybetmemek adına dağlı kalmak için uğraştığını dile getirmektedir.¹³¹⁴

Ebubekir Eroğlu'nun "Yol Elçisi" şiirinin 2. kısmında ise özne, kentin "kirli kuyuları dehlemek" için "şehre yan çizip dağda geceleme" gerektiğini inanmaktadır.¹³¹⁵

Müslim Çelik ise "Parlak Çürümesi Unutuluşun" şiirinde, kente yabancılaşmış bireyin vasiyetini şöyle dile getirmektedir:

*"Beni bir yabanıl dağ koyağına gömün
Üstümde kış yaz, yeller uğuldasın
Yeni olan oluşumlara karşı değilim ama
Dikkat edin dostlar, toprağımda pet şişesi
cüruf, cola artığı, deterjan filan olmasın"*¹³¹⁶

¹³¹³ Ahmet Telli, "Öyle Bir Yaz Şiiri/I" (Belki Yine Gelirim), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 348.

¹³¹⁴ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, "Ölümler ve Ayrılıklar Üzerine Uzunca Bir Türkünün Yorumu" (Bir Gecenin Şiiri), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 101.

¹³¹⁵ Ebubekir Eroğlu, "Yol Elçisi-2" (Yirmidört Şiir), *Berzah, Toplu Şiirler (1968-1998)*, YKY, İstanbul, 2001, s.167.

¹³¹⁶ Müslim Çelik, "Parlak Çürümesi Unutuluşun", *Erzincan'da Yağmurun Şarkısı*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 36-38.

Özne dostlarından, kentte değil yabancı bir dağ koyağına (iki tepe ya da dağ arasındaki çukura) gömülmek arzusunda olduğunu söyler. Öyle ki özne pet şişe, metal, cola, deterjan gibi doğaya yabancı kente dost bulduğu nesnelere hiç birinin mezar toprağını kirletmemesini istemektedir. Aslında özne bu nesnelere kentte toprağın kirletildiği gerçeğine dikkat çekmektedir.

Ahmet Günbaş “Gel Otur Yanıma Anlatacağım” başlıklı şiirinde ise, büyük kentlerden dağlara kaçan insanın anlatmak istediklerine şöyle yer vermektedir:

*“Gel otur yanıma anlatacağım!
Büyük kentlerden dağlara kaçışıımı
Açtım, yorgundum, susuzdum.
Eşkiya gibi gizlendim kayalıklara,
Sebebsiz değildi içimde bunca kin,
Bunca nefret sözde uygarlıklara.*

*Gel otur yanıma anlatacağım,
Tümü acı, tümü yüz karası
Dağlarda şen ve özgürdüm,
Kentlerde üzgün ve tutsak”¹³¹⁷*

Kenti ve modern yaşamı insanı mutsuz ettiği, ona acı verdiği ve insanı esareti altına alıp köleleştirdiği için nefret eden ve kin güden özne, çareyi dağlara kaçmakta bulmuştur. Kenti ve modern yaşam biçimini yüz karası ve acınası bulan özne, kentlerdeki mutsuz ve tutsak yaşamını geride bırakarak dağda şen ve özgür bir yaşam kurduğunu için kendini şanslı görür.

Şükrü Erbaş’ın “Kalebetler” şiirinde ise, “*Dağları anımsayan kaldı mı içinizde/ Ey büyük kentlerin kalabentleri*” dizelerinde kenti bir kale, kentlileri ise oraya kapatılmış ve gayritabii bir yaşam süren mahkûmlar olarak gören özne, doğal yaşama ve doğallığa yabancılaşmış bu kentlilere acımaktadır.¹³¹⁸

Mustafa Özçelik’in “Küheylan” adlı şiirinde ise, “*Şehir harabelerini geçip/ Yeniden insan oluruz*” diyen öznenin istikâmetinde dağ vardır.¹³¹⁹ Çünkü kentten kaçmak demek, doğaya dönmek ve yeniden insan olmak, insanca yaşamak demektir. Öyle ki “Uzayan Çalkantıda”, kent rüyasından vazgeçmeyi teklif eden özne, “*Haydi bu*

¹³¹⁷ Ahmet Günbaş, “Gel Otur Yanıma Anlatacağım”, *Evren Mapusanesi*, Basım yeri yok, İzmir, 1974, s. 59.

¹³¹⁸ Şükrü Erbaş, “Kalebetler” (Dicle Üstü Ay Bulanık), *Bütün Şiirleri -2*, Kırmızıkeci Yayınları, İstanbul, 2016, s. 76.

¹³¹⁹ Mustafa Özçelik, “Küheylan”, *Güle Yağmura ve Bahara Selâm*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 13.

şehirden kaçalım/ Yönümüzü dağa çevir/ Haydi biz insanlığımıza sarıalım” sözleriyle insanca ve insanla el ele yaşamanın dağda mümkün olduğu düşüncesini yineler.¹³²⁰

İlhami Çiçek’in “Günaydın” adlı şiirinde ise, “*kent bitti şimdi dağ dönemi*” diyen özne, kentin ve modern yaşamın çöktüğünü söylerken insanın doğaya ve doğala yöneldiğini dağ döneminin başlamasıyla müjdelir.¹³²¹

Veysel Çolak’ın “Bir Günün Bitiminde” başlıklı şiirinde ise, “*Dağlar,/ dosta da düşmana da yazılan bir pusula mı?*” dizelerinde özne, dağın tüm insanlar için gerçek ve tabii yaşamın sembolü olduğunu düşünmektedir.¹³²²

Murathan Mungan’ın şiirlerinde ise kentin ve modern yaşamın alternatifi olarak doğal yaşam, dağ ile sembolize edilir. “Çıkmadan” şiirinde, “*Tek kişi olmanın imkânı kalmadıysa/ dağa git!/ oradan bak kalmadığına*” diyen özne, hem kentin kalabalığından uzaklaşıp yalnız kalabilmek, hem de kentin insanı nasıl tükettiği yok ettiğini daha net görebilmek için dağa gitmenin şart olduğuna inanır.¹³²³ “Eteklerinde Çiğ Taneleri”nde ise “*gökdelenin yüzüncü katı bile/ dağın eteğinde gördüğün etmez*” diyen özne, gökdelenden bakmanın verdiği haz, dağın eteğinden bakmanın vereceği zevkin yanında hiçbir kıymet taşımadığının altını çizer. Çünkü özneye göre, “*toprağa değmeyen ayak/ gördüğüne ermez*” olduğu için, topraktan uzak gökdelenden bakmak görülene yabancılaşmak, gerçekten kopmaktır.¹³²⁴ “Dağ Görgüsü”nde ise, “*modernlik öncesinde sonrasında değişmez/ hayat içindeki duruşu bir dağın*” dizelerinde özne, kentte yaşayan modern bireyin, her türlü yapaylığın içinde doğallığını ve insanlığını koruyabilmesini, dağ gibi bir duruş sergilemek olduğunu söyler.¹³²⁵

Ali Asker Barut’un “Uzak Bir Dağ Köyünü Düşünürken” başlıklı şiirinde ise, “*Şehrin üstünde biriken/ Kat kat duman/ Karbondioksit [...]*” altında, evinin

¹³²⁰ Mustafa Özçelik, “Uzayan Çalkantıda”, *Güle Yağmura ve Bahara Selâm*, s. 15.

¹³²¹ İlhami Çiçek, “Günaydın” (En Çok Saçlarında Dağılıyor Gökyüzü), *Bu Hüznün Mesnevisi, (Tüm Şiirleri)*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018, s. 54.

¹³²² Veysel Çolak, “Bir Günün Bitiminde” (Terin Yaktığı Bir Yaradan), *Giz ve Yara, Toplu Şiirler I*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 18.

¹³²³ Murathan Mungan, “Çıkmadan”, *Dağ*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007, s.101.

¹³²⁴ Murathan Mungan, “Eteklerinde Çiğ Taneleri”, *Dağ*, s.167.

¹³²⁵ Murathan Mungan, “Dağ Görgüsü”, *Dağ*, s. 145.

penceresinde dışarıya bakan özne, kent in bu kirli havasından nefret ederek, hü zünle uzak bir dağ köyünü ve onun mis gibi temiz havasını/doğasını düşler.¹³²⁶

2.3.7. Çağ a (20. Yüzyıla) Yabancılaşma

İki büyük dünya savaşına, uluslararası çatışmalara, emperyalist devletlerin sömürgecilik yarışına ve sömürgelerde uyguladıkları akıl almaz politikalara, totaliter devletlerin yükselişine, milyonlarca insanı etkileyen ani ve köklü ekonomik değ iş ikliklere, kapitalizmin devleşmesine, bilim ve teknolojinin hızlı gelişimi ile makinelerin önlenemez yükselişine, tabiatın hunharca katledilişine, insani ve ahlaki değerlerin kaybedilişine, kısacası siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve toplumsal alanlarda yeni oluşumlara ve yeni bir dünya düzenine ev sahipliği yapmış olan 20. yüzyıl, tüm dünyada yabancılaşmanın çeşitli boyutlarının da en yoğun biçimde deneyimlendiği çağ olmuştur.

Mikro düzeyde Türkiye düşünül düğünde ise, savaşlarla geçen yıllar, Osmanlı devletinin yıkılışı, emperyalizme karşı verilen İstiklâl savaşı, Yeni Türkiye'nin doğuşu, yapılan inkılâplar, kapitalizmin ülkedeki yükselişi, ekonomik krizler, darbelerle geçen yıllar, demokratik hak ve özgürlüklerde yaşanan ihlâller, ülke içinde vuku bulan siyasal ve toplumsal olaylar ile çatışmalar, terör dehşeti, Batılılaşma ve modern çağın getirdiği ve zorunlu kıldığı değ iş imlere ayak uydurmaya çalışan insanın insani, manevi ve ahlaki değerlerini kaybedişi, Türkiye'nin 20. yüzyılının kısaca özetidir. Dolayısıyla yaşanan tüm değ iş imler/dönüşümler gerek toplumun gerekse bireyin anomi ve yabancılaşmayı deneyimlesine etki eden ciddi faktörlerdir.

İnceleme kapsamımızdaki şiirler değerlendirildiğinde, şairlerin çağ a (20. y.y.) karşı ciddi anlamda yabancılık hissettikleri anlaşılır. Pek tabii yabancılaşıl an çağ, şairlerin tanıklık ettikleri 20. yüzyıldır ve metinlerde, 20. yüzyıla yabancılaşmanın sebepleriyle birlikte işlendiği görülmektedir.

Konuya dair ilk örnek, Melih Cevdet Anday'ın "Kayık" başlıklı şiiridir. Şiirde çağ a yabancılaşma, "*Çoktan ölmüş bir kadın bu çağ,/ Eskimiş kıyıya vuran denizde/*

¹³²⁶ Ali Asker Barut, "Uzak Bir Dağ Köyünü Düşünürken", *Yağmurlu Leylak*, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 36.

Çiçeksiz bir sevda kayığı” dizeleriyle verilir.¹³²⁷ Görüldüğü üzere 20. yüzyıl, bir kadın cesedine benzetilerek olmusuzlanır.

Behçet Necatigil ise “Çağın Tanığı Olmak” başlıklı şiirinde, tanıklık ettiği çağa yabancılaşmış bireyin hislerine yer verir. İnsanî ilişkilerin zayıfladığı, manevi değerlerin kaybolduğu, kentlerde geleneksel mimarînin terkedilerek yerini Batı’nın ruhsuz küplerine (apartmanlara) bıraktığı, düzenin bozulduğu bu çağ, özne için yabancadır ve özne bunu, “*İçindeyim, diretiyorum çağa*” dizeleriyle dile getirir.¹³²⁸

Cahit Külebi ise çağa duyduğu yabancılaşmanın sebeplerini, “Yirminci Yüzyılın İkinci Yarısı” başlıklı şiirinde şöyle izah eder:

*“Özlem özlem özlem.
Yokluk yokluk yokluk.
Açlık açlık açlık.
Yalan yalan yalan.
Korku korku korku.
Ölüm ölüm ölüm.
Duman duman duman”*.¹³²⁹

Özne için 20. yüzyıl , özlemlerin, yokluğun, açlığın, yalanın, korkunun ve ölümün çağıdır.

Enver Gökçe’nin “Cevahir Yürekli” başlıklı şiirinde ise “*Zulüm/ Bayraklarına/ Küfrettiğimiz*” bir çağdı diyen öznenin, çağa yabancılaşmasının altında yatan temel sebebin, 20. yüzyılda totaliter rejimlerin ve/veya iktidarların demokrasi ve insan haklarını hiçe sayarak insanlara zulmetmesi olduğu düşünülebilir.¹³³⁰

Şinasi Özdenoğlu ise “Aydınlık Kapı” başlıklı şiirinde, yeni bir yüzyılı (21. yüzyıl) karşılamaya hazırlanan insanlığın, biten yüzyılda çektiği sıkıntıları ve çağa duyduğu yabancılaşmayı, “*Gittikçe çoğalan bunalımlar/ Her gün yıkılan umutlarımız/ Acılar kuşatıyor çevremizi*” dizeleriyle ifade eder.¹³³¹ Öyle ki 20. yüzyılın insan üzerinde bıraktığı korkunç etki, yeni yüzyılda da devam edecek gibidir.

¹³²⁷ Melih Cevdet Anday, “Kayık” (Teknenin Ölümü), *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2016, s. 243.

¹³²⁸ Behçet Necatigil, “Çağın Tanığı Olmak” (Beyler), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 346-347.

¹³²⁹ Cahit Külebi, “Yirminci Yüzyılın İkinci Yarısı” (Yangın), *Bütün Şiirleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2009, s.299.

¹³³⁰ Enver Gökçe, “Cevahir Yürekli” (Panzerler Üstümüze Kalkar), *Bütün Şiirleri*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s. 118.

¹³³¹ Şinasi Özdenoğlu, “Aydınlık Kapı”, *Her Aşk Bir Titanik*, Önder Matbaacılık, Ankara, 2003, s. 66.

Sabri Altınel'in "Kar" başlıklı şiirinde ise, tanıdığı olduğu çağın insanını, yaşamları yağmalanmışlar olarak belirten özne, "*Görmüyor musun insanı, insanı,/ İnsanı,/ Acı çağımızdaki insanı*" dizeleriyle 20. yüzyılın insana acıdan başka bir şey vermediğine dikkat çeker.¹³³²

Ümit Yaşar Oğuzcan ise "Bir Yangın Sonrası" başlıklı şiirinin II. kısmında ise, tanıklık ettiği çağa duyduğu yabancılaşmanın sebeplerini, "*Aldatmacalar, kalleslikler çağı bu/ İkiyüzlülükler ve yalanlar çağı/ Her köşebaşında bir şeytan tuzağı*" dizeleriyle belirtir. Buna göre çağ, insanın insana yabancılaştığı ve insanın, insani tüm değerlerini kaybettiği bir çağdır.¹³³³

Osman Türkay ise "Yıllar" başlıklı şiirinde, "*Kalksın diyorum hele bir, başımın üstünden çağın sisleri,/ Aldırmayacağım o korkunç görüntülerinize, makinelerinize*" dizeleriyle, 20. yüzyılın insanı esareti altına alan teknolojinin ve makinelerin yükseldiği, ancak insanın değer kaybettiği bir çağ olması sebebiyle yabancılaşma hissediyor.¹³³⁴ Bir diğer şiiri olan "Kan Cümbüşü"nde ise, "*Bir köşebaşında çıkar karşınıza en yeni silâhlarla/ Taş çağının yüzü maskeli kan koklayan yaratıkları*" dizeleriyle, 20. yüzyılın teknolojiyi kötü emellerine âlet edip yepyeni silahlarla insan kanı akıntılarının çağı olmasından dolayı, yabancılaştığı bu çağ, özne için taş devrinden (çağından) farksızdır.¹³³⁵

Hasan Hüseyin Korkmazgil ise çağa duyduğu yabancılaşmayı, "*elimde ağu taşı kaldım çağın zindanlarında*" dizelerinde, 20. yüzyılı zindanla özdeşleştirir ve kendisini de bu zindanda elinde zehir dolu bir tasla yaşamak zorunda bırakıldığını ifade eder.¹³³⁶

Vecihi Timuroğlu'nun "Boynuzlu Aysarlar" başlıklı şiirinde ise, tanıklık ettiği çağda kendisini "*İki tekerlekli/ Bir arabanın/ Nalları dökülmüş atı*" olarak niteleyen özne, savaşın ve karanlığın hüküm sürdüğü bu çağı sevmediğini ve bu yüzden "*çağına yabancı*" kaldığını belirtir.¹³³⁷

¹³³² Sabri Altınel, "Kar" (Anımsamıyor Hiç Kimse), *Anımsamıyor Hiç Kimse, Bütün Şiirleri*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018, s. 154.

¹³³³ Ümit Yaşar Oğuzcan, "Bir Yangın Sonrası-II", *Şiir Denizi 2*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 582.

¹³³⁴ Osman Türkay, "Yıllar", *Kıyamet Günü Gözlemcileri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1975, s.78.

¹³³⁵ Osman Türkay, "Kan Cümbüşü", *Kıyamet Günü Gözlemcileri*, s.101.

¹³³⁶ Hasan Hüseyin Korkmazgil, "Sorayım Dedim", *Kızıl Kuğu*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 18.

¹³³⁷ Vecihi Timuroğlu, "Boynuzlu Aysarlar", *Bura Yemendir*, Doruk Yayınları, Ankara, 1978, s. 77.

Metin Eloğlu ise “Kırklama” başlıklı şiirinde çağa hissettiği yabancılığı, “*Bu çağa sövsen de uslanmaz/ Döve döve gebertsen de*” dizeleriyle, nefretle ifade eder.¹³³⁸

Bahaettin Karakoç’sa “Dağlarda” başlıklı şiirinin II. kısmında, tanıklık ettiği çağa duyduğu yabancılaşmanın temel sebebibini, “*Bu çağın gücü zulümden geliyor, kanla besleniyor;*” dizeleriyle anlatır.¹³³⁹ “Yuvaya Dönüş Türküsü”nde ise çağın, silahlar, kanlı savaşlar, haramlar, yağmalar, cinayetler, ihanetler çağı olduğunu belirten özne, “*Çağ hasta, toplum hasta bekle ki ağarsın tan*” dizeleriyle hem çağın hem de toplumun hasta olduğuna ve karanlıktan aydınlığa çıkılamadığına dikkat çeker.¹³⁴⁰ Bir diğer şiiri olan “Gaza-yı Ekber Veya Onurlu Kardelenlerin Beyaz Dişlerine Selam”da ise “*Çağ/ Bütün Nemrut’ların/ Zivanadan çıktıkları çağ*” olarak ifade edilip olumsuzlanır.¹³⁴¹

Talât Sait Halman ise “İki’ler”de “*Bu, zorbalara çağı: şair mezarda ağlayarak/ Baş kaldırır gaddarlığa.*” dizeleriyle, çağa yabancılaşmasının altında yatan sebebin, zorbalığın ve gaddarlığın had safhaya çıkmış olmasıdır.¹³⁴² “Bir’ler”de ise yine çağ “*Çağ, kan çağı: baykuş sevinir körlüğüne.*” dizeleriyle olumsuzlanır.¹³⁴³

Cemal Süreya ise “Kanto” başlıklı şiirinde, “*Kötülüklerin büsbütün egemen olduğu/ Namussuz bir çağ bu biliyorsun*” dizeleriyle, kötülüklerin, ahlaksızlığın ve acımasızlığın hüküm sürdüğu bu çağın yabancısı olduğunu söyler.¹³⁴⁴

Abdurrahim Karakoç’un “Çarpık Çağ” başlıklı şiirinde ise, “*Modern putçuluğun, çirkin, zilletin/ Kemâle erdiği çağda yaşadık.*” dizelerinde, insanın maddeye tapar hâle gelip manevi değerlerini kaybettiği çağa tanıklık ettiğini söyleyen özne, “*Mâbutlar, kibleler değişti hâşâ/ İnsanın kâğıda, demire, taşa/ Secdeye vardığı çağda yaşadık.*” diyerek Allah yolundan uzaklaşıp tamamen dünyevî yaşama yönelen, maddeci

¹³³⁸ Metin Eloğlu, “Kırklama” (Ay Parçası), *Bu Yalnızlık Benim, Toplu Şiirler (1951-1984)*, YKY, İstanbul, 2003, s.410.

¹³³⁹ Bahaettin Karakoç, “Dağlarda-II” (Seyran), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 161.

¹³⁴⁰ Bahaettin Karakoç, “Yuvaya Dönüş Türküsü” (Kar Sesi), *Kar Sesi (Bütün Eserleri 2)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2015, s. 128.

¹³⁴¹ Bahaettin Karakoç, “Gaza-yı Ekber Veya Onurlu Kardelenlerin Beyaz Dişlerine Selam” (Ben Senin Yusuf’un Olmuşum), *Ihlamurlar Çiçek Açtığı Zaman (Bütün Eserleri 5)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 374.

¹³⁴² Talât Sait Halman, “İki’ler” (İki’ler), *Ümit Harmanı, Toplu Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 268.

¹³⁴³ Talât Sait Halman, “Bir’ler” (Bir’ler), *Ümit Harmanı, Toplu Şiirleri*, s. 411.

¹³⁴⁴ Cemal Süreya, “Kanto” (Üvercinka), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2012, s.19

insanlarla paylaştığı bu çağın yabancıyı olduğunu dile getirir.¹³⁴⁵ “Gariplik”te ise, “Çağdaşlık, çağımı yedi bitirdi/ Sevgiyi, dostluğu aldı götürdü” diyerek yaşadığı çağda, uygarlığın insani ve manevi değerleri yok ettiğini söyleyen özne, “Ne ayağım uydu, ne kafam uydu/ Belli... ben bu çağın yabancıyım.” diyerek çağa karşı duyduğu hissi net bir biçimde ifade eder.¹³⁴⁶

Özker Yaşın’ın “Selâm Yeni Bin Yıla” başlıklı şiirinin IV. kısmında ise, tanık olduğu çağ da dahil, çağlar boyu insanlardaki sevgisizliğin savaşımlara, yıkımlara, kana ve vahşete sebep olduğunu dile getiren özne, yeni bin yılın çocuklarının, atalarının düştükleri hayata düşmemeleri için ne yapması gerektiğini “Ey üçüncü binyılın çocukları!/ Tutuşunuz elele, giriniz kolkola,/ Yalnız sevgi olsun yüreğinizde,” dizeleriyle ifade eder.¹³⁴⁷

Gülten Akın ise “Kimse” başlıklı şiirinde, “itip beni/ balıma dadanan bu çağı sevmedim” dizeleriyle, çağa yabancılaşmasının temel sebebinin kapitalizm ve emeğin sömürülmesi olduğunu vurgular.¹³⁴⁸ “Sayılmıyor Kaç Yolun Çatındayız”da ise özne, “Öğle bir çağa düştük ki dostlar/ Durmadan göğşe kin biçiyorlar/ Ölümden geçilmiyor” dizeleriyle, tanıdığı çağın kin, nefret ve ölümler çağı olduğu için yabancılaşma hissettiğini söyler.¹³⁴⁹

Türkan İldeniz ise “Cevap-sız”da, “Çağımızda yaşasaydı Sokrat uygarlığın tortusunu içerdi baldıran içeceğine” dizesiyle, çağa yabancılaşmasına sebep olan faktörün, uygarlığın insanı zehirlemesi olduğunu söyler.¹³⁵⁰

Akif İnan ise “Umut Gazeli” başlıklı şiirinde, “Bir zırha büründüm bu çağa karşı” dizesiyle, yaşadığı çağın değer yargılarına uzak kalmak suretiyle çağının yabancıyı olduğunu vurgular.¹³⁵¹ “Kaside”de ise şair, taşıdığı aynı duyguyu, “Çağı

¹³⁴⁵ Abdurrahim Karakoç, “Çarpık Çağ” *Gökçekimi, Bütün Şiirleri-6*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 19-21.

¹³⁴⁶ Abdurrahim Karakoç, “Gariplik”, *Gökçekimi, Bütün Şiirleri-6*, s.72.

¹³⁴⁷ Özker Yaşın, “Selâm Yeni Bin Yıla-IV”, *Akdeniz’de Bir Ada*, Çevre Yayınları, İstanbul, 2000, s. 15.

¹³⁴⁸ Gülten Akın, “Kimse” (Sessiz Arka Bahçeler), *Uzak Bir Kıyıda, Toplu Şiirler III (1991-2013)*, YKY, İstanbul, 2016, s. 107.

¹³⁴⁹ Gülten Akın, “Sayılmıyor Kaç Yolun Çatındayız” (Seyran Destanı), *Ağıtlar ve Türküler, Toplu Şiirler II (1972-1983)*, YKY, İstanbul, 2016, s. 115.

¹³⁵⁰ Türkan İldeniz, “Cevap-sız”, *Taşra Kızının Deliceleri*, Ece Yayınları, İstanbul, 1968, s.52.

¹³⁵¹ Akif İnan, “Umut Gazeli” (Hicret), *Şiirler, Hicret & Tenha Sözler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 13.

kurtarmanın bir eylemidir/ Çağ dışı görülen ilgimiz bizim” dizeleriyle dile getirir.¹³⁵² “Fırın” da ise, “*Gel timar edeyim seni, bu çağın/ Bin maraz kaplığın vurgunlarından*” dizeleriyle, 20. yüzyılın binbir türlü marazı/hastalığı insana bulaştıran bir çağ olduğuna dikkat çeker.¹³⁵³

Melisa Gürpınar’ın “Ada Şiirleri”nin 21. kısmında ise, sevgilisinin tıpkı yirminci yüzyıl gibi kendisine gelmesini söyleyen özne, tanıdığı olduğu ve yabancılaştığı çağın nasıl olduğunu ve sevgilisinin nasıl gelmesi gerektiğini ise “*Acılarınla,/ buruşuk pardüsünle/ utancınla gel*” dizeleriyle anlatır. Buna göre, 20. yüzyıl özne için, acıların ve utancın çağıdır.¹³⁵⁴

Ataol Behramoğlu ise “Attila Jozsef’in Şehrinde Bir Köprüden Tuna’ya Bakmak” başlıklı şiirinin VI. kısmında, yabancılaştığı 20. yüzyılı “*En yüce kahramanlıkların/ Ve en alçak zalimliklerin yüzyılı*” olarak tanımlar.¹³⁵⁵

Hüseyin Yurttaş’ın “İlk İşim Uyanmak” başlıklı şiirinde ise, “*yüzyılımı suçluyorum büyük savaşlar yüzyılımı/ insanları atom patlatan ellerini suçluyorum*” dizelerinde özne, tanıdığı olduğu çağa duyduğu yabancılaşmanın sebebinin teknolojinin gücünü de yanına alan devletlerin çıkardığı savaşlar ve gerçekleştirdikleri toplu katliamlar olduğunu ifade eder.¹³⁵⁶ “Yirminci Yüzyıla Veda”da ise, yeni bir yüzyıla girmeye hazırlanan özne, yabancılaşmış olduğu 20. yüzyıla, “*elveda benim belalı yüzyılım/ katillerin altın çağı*” dizeleriyle veda eder.¹³⁵⁷

Enis Batur ise “Gece Kurda Aittir” başlıklı şiirinin “Resimli Paris Kılavuzu” kısmında, “*bu çağa mührünü vurmuş koyu inanç ve koyu umutsuzluk*” dizesiyle, 20. yüzyılın taassuplar ve umutsuzluklar çağı olarak niteleyip olumsuzlar.¹³⁵⁸

Arif Ay ise “Düşüğünü Bilersen Kalkarsın” başlıklı şiirinde, yabancılaştığı bu çağda yaşamının nasıl bir his uyandırdığını, “*ifrit sandığı bu çağda/ yalpalıyorum*

¹³⁵² Akif İnan, “Kaside” (Hicret), *Şiirler, Hicret & Tenha Sözler*, s. 24.

¹³⁵³ Akif İnan, “Fırın” (Tenha Sözler), *Şiirler, Hicret & Tenha Sözler*, s.101.

¹³⁵⁴ Melisa Gürpınar, “Ada Şiirleri-21”, *Ada Şiirleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2003, s. 46.

¹³⁵⁵ Ataol Behramoğlu, “Attila Jozsef’in Şehrinde Bir Köprüden Tuna’ya Bakmak-VI” *Aşk İki Kişiliktir*, Adam Yayınları, İstanbul, 1999, s. 35.

¹³⁵⁶ Hüseyin Yurttaş, “İlk İşim Uyanmak”, *İlk İşim Uyanmak*, Seher Yayınları, İzmir, 1970, s. 5.

¹³⁵⁷ Hüseyin Yurttaş, “Yirminci Yüzyıla Veda”, *Yirminci Yüzyıl Ağrıları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 149.

¹³⁵⁸ Enis Batur, “Gece Kurda Aittir-Resimli Paris Kılavuzu”, *Tuğralar -Periyeş (Lirik Şiirler 1973-1992)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s.307.

şimdi” dizeleriyle anlatır.¹³⁵⁹ Özneye göre çağ, âdetâ şeytanın sandığı gibi kötülüklerle doludur.

Veysel Çolak ise “Dünyaya Karşılıklar”da, yabancılaştığı çağın tanımını, “*Kan, tanım olurken yaşanan çağa*” dizesiyle yapar.¹³⁶⁰

Murathan Mungan ise “Hazar Kapları”nda, yabancılaştığı çağdan kurtulmak istediğini, “*gidelim artık buradan bu çağa kalmayalım*” dizesiyle verir.¹³⁶¹ “Pasak”ta ise, “*Çağ sersemi herkes metal yorgunu/ Sarsılmalar yarılmalar savrulmalar/ Belirsiz kehanetler çöken değerler*” dizelerinde, modern çağın dayatmaları ve zorlamalarının insanı tükettiğine ve insanda metal yorgunluğa sebebiyet verdiğine dikkat çeken özne, çağın, hem insanı ruhsal anlamda bitirdiğini, hem de insani değerleri yok ettiğini ifade eder.¹³⁶² “Soru Sağlatmaları”nda ise, “*Hangi insan doğası dayanır/ çağın rekabet hirs kâr ve başarı değerlerine adanmış nihilizm*” dizelerinde özne, yaşadığı çağa karşı duyduğu yabancılaşmanın temel sebebini, cevabını bildiği soruyla ifade eder.¹³⁶³ “Çıkış Kapısı”nda ise özne için çağ, “*Çıkışsızlık çağının çıkmazı*” olduğu için, bu çağdan kurtulmak amacıyla bir çıkış kapısı bulmak neredeyse imkânsızdır.¹³⁶⁴

Ahmet Erhan ise “Yaşamın Ufuk Çizgisi” başlıklı şiirinde, “*Tufanlar çağında doğdum/ Taş taş üstünde bulmamayı bağısladılar bana/ Ölümü ve acı çekmeyi*” dizeleriyle, doğduğu yüzyılın savaşlar ve ölümler çağı olmasından dolayı tufanlar çağı olarak niteleyip olumsuzlar.¹³⁶⁵ “Turuncu Defter”in 4. kısmında ise bu kez yabancılaştığı çağın özelliğini, “*İçinde yaşadığımız şu çağ unutmayı çok iyi biliyor – belki de tek niteliği bu. Unutuyoruz ve unuttuğumuz şeylerin yerine hemen bir yenisini koyuyoruz. [...] İçi samanla doldurulmuş anıtlar çağı.*” olarak ifade eder.¹³⁶⁶ “Resimli

¹³⁵⁹ Arif Ay, “Düşüğünü Bilirsen Kalkarsın” (Ateş ve Caz), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.469.

¹³⁶⁰ Veysel Çolak, “Dünyaya Karşılıklar” (Ölümler Diyalogu), *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 85.

¹³⁶¹ Murathan Mungan, “Hazar Kapları” (Omeyra), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 116.

¹³⁶² Murathan Mungan, “Pasak”, *İkinci Hayvan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 83.

¹³⁶³ Murathan Mungan, “Soru Sağlatmaları”, *İkinci Hayvan*, s. 106.

¹³⁶⁴ Murathan Mungan, “Çıkış Kapısı”, *İkinci Hayvan*, s. 110.

¹³⁶⁵ Ahmet Erhan, “Yaşamın Ufuk Çizgisi” (Yaşamın Ufuk Çizgisi/Akdeniz Lirikleri), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s.111.

¹³⁶⁶ Ahmet Erhan, “Turuncu Defter-4” (Öteki şiirler), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 105-106.

Ahmetler Tarihi”nin 3. kısmında ise çağ, “*Fahişe yüzyıl.../ Sütübozuk yüzyıl...*” ifadeleriyle olumsuzlanır.¹³⁶⁷

Mehmet Yaşın ise “Beşinci Şarkı” başlıklı şiirinin “Beklediğim Ne Böyle İçdaraltıcı Sıkıntılar İçinde” kısmında, yabancılaştığı çağı, “*Kanımıza giren bir virüs değil mi bu çağ?*” dizesinde, cevabını bildiği soruyla ifade eder ve çağı hastalık taşıyan bir virüse benzetir.¹³⁶⁸

Nurullah Genç ise “Ayrılığın Arkasından Duyulan” başlıklı şiirinde, “*Düşmüşüm çıbanların, çıyanların çağına*” dizesiyle içinde yaşadığı çağın çıbanlar ve çıyanlar çağı olduğunu söyler.¹³⁶⁹

Ömer Erdem ise “Zoru Zorda Koma” başlıklı şiirinde ise çağı, “*çağ/ kabloların ve ekran cinlerinin/ çılgin çalgısı*” dizeleriyle olumsuzlar.¹³⁷⁰ Özneye göre, teknolojik aletlerin, özellikle televizyonla dayatılan popüler kültürün hakimiyetine teslim olmuş bu çağ, yabancılaştırıcı bir çok etkiye sahiptir.

Tuna Kiremitçi ise “Kâşif” başlıklı şiirinde çağa duyduğu yabancılaşmanın sebeplerini şöyle izah eder:

*“Yirminci yüzyıl sonu:
Yaşlıydık, doğurduğunuzda bizi.
Ağladığımızda ilk, yaşlı.
Çünkü geliyor tâ dedelerden
Gözümüzdeki bebeğe
Bıktığımız her dizi gibi
Hiroşima’nın da devamı.*

*Ellerimiz Bosna’larda
Mezarcılık yapmış kadınların elleri.
Onca savaş ve kıyım
Ve cesaret gösterisi,
Yormuş meğer kanımızı.*

[...]

*Nasıl “genç” dersiniz bize?
“Yeni” nasıl dersiniz?”¹³⁷¹*

¹³⁶⁷ Ahmet Erhan, “Resimli Ahmetler Tarihi-3” (Resimli Ahmetler Tarihi), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, s. 268.

¹³⁶⁸ Mehmet Yaşın, “Beşinci Şarkı- Beklediğim Ne Böyle İçdaraltıcı Sıkıntılar İçinde” (Pathos), *Dokuz Şiir Kitabı, Toplu Şiirler (1975-2013)*, YKY, İstanbul, 2014, s. 168.

¹³⁶⁹ Nurullah Genç, “Ayrılığın Arkasından Duyulan” (Aşk Ölümçül Bir Hülyadır), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 299.

¹³⁷⁰ Ömer Erdem, “Zoru Zorda Koma”, *Pas*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 59

¹³⁷¹ Tuna Kiremitçi, “Kâşif”, *Akademi*, YKY, İstanbul, 1998, s. 31-32.

Özne, 20. yüzyılın sonuna doğru doğmuş olmasına rağmen, kendisini ve kendisiyle aynı yaştakileri yaşlı olarak addeder. Çünkü doğdukları çağ, Hiroşima'ya atom bombasının atıldığı, Bosna'da katliamların yaşandığı, acıların, yıkımların, gözyaşlarının ve savaşların çağıdır. Ufacık yaşta bunca acıya tanıklık etmelerinin ruhlarını yaşlandırdığını söyleyen özne, kendilerine genç nesil, yeni nesil denmesinin haksızlık ve yanlış olduğunu ifade eder.

Kiremitçi bir diğer şiiri olan “Sana Dair”de ise, “*Ve bir çağ gerek bize,/ bir çağ bundan özgür*” dizeleriyle, yaşadığı çağa duyduğu yabancılaşmanın asıl sebebinin özgürlüklerin kısıtlanması ve/veya özgürlük ihlalleri olduğunu belirtir.¹³⁷² “Buraya Uzak”ta ise, “*Çağınız bana üzgün/ ve saldırgan geldi.*” diyerek 20. yüzyılın özelliğini vurgulayan özne, çağa karşı hissettiği yabancılığı, “*Geldim, çağı gördüm/ ve ürperdim.*” dizeleriyle verir.¹³⁷³

2.4. TOPLUMSAL/DÜZENE YABANCILAŞMANIN ŞİİRE YANSIMALARI

Muğlak bir kavram olan toplumu en genel şekliyle, ortak kültürü paylaşan, belirli bir toprak parçasında yerleşik ve aynı siyasal otorite altında yaşayan, kendilerini başkalarından farklı, bütünlüklü bir grup olarak hisseden insanlar topluluğu olarak tanımlamak mümkündür.¹³⁷⁴ Toplumu oluşturan temel unsurlar ise bireyler, gruplar, kurumlar, kuruluşlar ve bunlar arasındaki ilişkiler bütünü olarak tarif edilebilir. Öyle ki diğer canlılar doğada tek başına, başka bir canlıya muhtaç olmadan yaşayabilmesine karşın, insan ilkel dönemden bu yana, toplu hâlde yaşamaya yönelmiş ve bu itici güç, aile, klan, kabile, aşiret, vd. toplumsal grupların oluşmasında ve bu grupların günümüze kadar çeşitlenerek büyüüp gelişmesinde etkili olmuştur. Bu gelişmeye paralel olarak da insan, başta kendi yaşamını ve geleceğini garanti altına almak ve diğerleriyle olan ilişkilerini düzenlemek adına, devlet çatısı altında, toplumsal yaşamda ihtiyaç duyduğu kurumları (aile kurumu, eğitim kurumu, din kurumu, ekonomi kurumu, siyaset kurumu vb.) meydana getirmiştir. Dahası, bu toplumsal yapının işleyiş ve devamlılığı için de sözleşmeler, yasalar, statüler, roller, normlar, değerler, gelenek görenekler gibi nesilden

¹³⁷² Tuna Kiremitçi, “Sana Dair”, *Bir Uyumsuz Bulut/Şarkılar ve Şiirler*, Karakarga Yayınları, İstanbul, 2017, s.14.

¹³⁷³ Tuna Kiremitçi, “Buraya Uzak”, *Bir Uyumsuz Bulut/Şarkılar ve Şiirler*, Karakarga Yayınları, İstanbul, 2017, s.59.

¹³⁷⁴ Veysel Bozkurt, *Değişen Dünyada Sosyoloji, Temeller-Kavramlar-Kurumlar*, s.8.

nesile aktarılan yazılı/yazısız birçok toplumsal etkileşim öğelerini hayata geçirmiştir. Nitekim bireyin veya bireylerin toplumda varlığını sürdüren, bireylerin etkileşimi sonucu oluşan veya bu etkileşimin devamını sağlayan oluşumlardan/yapılardan ve/veya kurum/kuruluşlardan herhangi birine yabancılaşmasını, insanın topluma yabancılaşması veya toplumsal yabancılaşma içerisinde değerlendirmek mümkündür. Dahası bireyin, bir grubun ya da tüm toplumun, toplumsal yaşamda meydana gelen siyasal ve toplumsal hadiseler, toplumdaki diğer kişilere, toplumsal etkileşim öğelerine (sözleşmeler, yasalar, statüler, roller, normlar, sosyal değerler vd.) karşı yabancılaşması da topluma yabancılaşmanın diğer yönlerini teşkil etmektedir.

İnsanın topluma yabancılaşmasının veya insanın toplum çatısı altında herhangi bir ögeye yabancılaşmasının, yukarıda da genel hatlarıyla vermeye çalıştığımız gibi, birçok yönü olabilir. Ancak toplumsal yabancılaşmanın inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerine izdüşümüne bakıldığında, konunun ağırlıklı olarak, doğrudan ya da dolaylı bir biçimde devlet/iktidar/otorite ile bağlantılı işlendiği görülmektedir. Nitekim, elimizdeki malzemelerin yönlendirmesiyle, insanın topluma yabancılaşmasını, başta devlete yabancılaşma olmak üzere, siyasal yabancılaşma, Türkiye’de yaşanan siyasal ve toplumsal olaylara yabancılaşma, savaşa yabancılaşma, sömürgeciliğe/emperyalizme ve kapitalizme yabancılaşma şeklinde belirlediğimiz ana başlıklar ve onların alt başlıkları altında incelemeyi uygun bulmaktayız.

2.4.1. Devlete/Otoriteye Yabancılaşma

Ortaçağın siyasi literatüründe olmayan devlet sözcüğü, yaygın kanıya göre, literatüre yerleşmesi ve halka yayılması Machiavelli’den sonra olmuş ve devlet genellikle, belli bir toprak parçası üzerinde egemen, yasal düzeni ve politikalarını uygulamak için askerî güç kullanma kapasitesi olan bir aygıt olarak tanımlanmıştır.¹³⁷⁵ Devlet, toplumu yöneten kuralları belirleme yetkisine sahip olan özel bir kurumlar bütünüdür ve silahlı kuvvetler, kamu hizmetleri yani devlet bürokrasisi ile bir olup, seçilmiş temsilcilerden oluşan yerel ve ulusal meclisler (bir parlamento gibi), ile kurumlar devletin devamlılığını sağlar.¹³⁷⁶ Diğer bir deyişle, devletin iktidarı, bürokrasi, yargı ve askeriye gibi kalıcı ve sürekli kurumlar yoluyla hayata geçirilir. Demokrasilerde hükümetlerin gelip gittikleri dikkate alınır, salt hükümetten ibaret

¹³⁷⁵ Veysel Bozkurt, *Değişen Dünyada Sosyoloji, Temeller-Kavramlar-Kurumlar*, s. 221-222.

¹³⁷⁶ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, s. 146.

olmayan, çeşitli organlarıyla insanları kontrol edip düzene sokan meşru roller kümesinin belirlediği sabit politik sistem olan devlet, toplumdaki bütün topluluk ve grupların üzerinde yer alan mutlak ve sınırlanmamış iktidarı ifade eder.¹³⁷⁷

İdeolojik aygıtlar olarak tanımlanan aile, okul, medya vd. kurumlarla uyumlu biçimde işleyen; kendi içinde yöneten ve yönetilen ayrımını kalıcılaştıran; yetkilerin, güçlerin ve sorumlulukların yukarıdan aşağıya doğru hiyerarşik biçimde dağıtıldığı; ilişkilerin ast-üst mertebesi çerçevesinde, bürokratik biçimde örgütlendiği; merkeziyetçi ve üniter yapısıyla karşımıza çıkan devlet, insana ait tasarımdan ortaya çıkmış olmasına rağmen, zamanla onun karşısında bağımsızlık kazanarak insanı hükmü altına alması ve insandan üstün bir güç olarak görülmesi, devlete yabancılaşmanın da temel sebebidir.¹³⁷⁸ Çünkü toplumda insanın kendini etkin/dönüştürücü birey olarak değil de öngöremediği, denetleyemediği güçlerin önünde teslim olmuş edilgin varlık olarak algılayışını biçimlendiren etkenlerin en önemlilerinden birisi devlettir ve insanın denetleyemeyeceği bir yapı olan devlet, insanın yabancılaştığı bir güçtür.¹³⁷⁹

İnceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde devlete yabancılaşma, iktidar ve otoritenin dayatmacı ve baskıcı tutumu, devletin bireyin beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayamaması, toplumsal düzendeki çarpıklıklar ve bozukluklar, temel hak ve özgürlük ihlalleri, yasaklar ve devlet şiddetinin meşruluğu gibi konular üzerinden ele alınıp işlendiği görülmektedir.

Konuyla ilgili ilk örnekler Oktay Rifat'ındır. Şair "O Gün Bugün" başlıklı şiirinde, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e değin devlet, devlet düzeni ve devlet-halk arasındaki ilişkiyi şiire konu eder. Şiirde gerek ilk padişah Sultan Osman'dan itibaren devlet politikasının savaş üzerine kurulu olması, gerekse Cumhuriyet'le dayatılan yeniliklerin halkla bütünleşememesi, birbirinin devamı olan her iki devlete karşı halkın yabancılaşmasının sebepleri olarak sunulur. Geçmişten bugüne devletin halkı sürekli baskı altına aldığı ve dayatmalara tabî tuttuğunu, "*Ve dünya kadar nutuk/ Ve dünya kadar ferman*" dizeleriyle ifade eden şair, "*Yine köylümüzün elinde kara saban/ Yine*

¹³⁷⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 467.

¹³⁷⁸ Hüsnü Aksoy, "Yabancılaşma Sürecinin Farklı Boyutları Üstüne", *Ütopiya*, s.15-16.

¹³⁷⁹ Sibel Özbudun, Temel Demirel, "Ayrım: Teorik Çerçeve, Yabancılaşma", *Yabancılaşma Ve...*, s.52.

halkımız yarı aç yarı tok/ Perişan” dizeleriyle, devlete yabancılaşmanın asıl sebebinin devletin bir türlü iyileştirmediği, halkın kötü yaşam koşulları olduğunu vurgular.¹³⁸⁰

Şairin “Ağzımın Tadı” başlıklı şiirinde, bireyin düzene ve topluma hissettiği yabancılaşma ise şöyle dile getirilir:

*“Ağzımın tadı yoksa, hasta gibiysen,
Boğazımda düğümleniyorsa lokma,
Buluttan nem kapıyorsam, vara yoğa
Alınıyorsam, geçimsiz ve işkilli,
Yüzüm öfkeden karaya çalyorsa,
Denize bile iştahsız bakıyorsam,
Hep bu boyu devrilesi bozuk düzen,
Bu darağacı suratlı toplum.”¹³⁸¹*

Öznenin hayattan ve doğadan zevk almayışının, bireysel bunalım ve huzursuzluğunun sebebi, boyu devrilesi olarak nitelediği toplumun bozuk düzeni ve darağacı suratlı benzetmesiyle olumsuzladığı toplumdur. Buna göre devletin tekelinde işleyen sistem çarpık ve bozuk; toplum ise bu gidişata karşı sessiz ve kayıtsızdır.

Şinasi Özdenoğlu’nun “Aşk Üstüne Anayasa Tasarısı” başlıklı şiirinde ise, insanı devlete yabancılaştıran temel etmen devletin anayasasıdır:

*“Yangınlar ortasında bir küçük göl gibi
Kuşatılmış ömürler
Utanç duvarlarıyla
Adına yasak demişler...*

*Çiğnene çiğnene yol olmuş
Gönülden gönüle
O zalim ayaklarla
Anayasa demişler...*

*Öcalmak için midir en yüce duygulardan?
Barbarca
Adına yasa demişler...*

[...]

*Yasaklara inat
Yaşasak biraz
Tadarız mutluluğu
Sonsuzlara dek...*

¹³⁸⁰ Oktay Rifat, “O Gün Bugün” (Aşağı Yukarı), *Bütün Şiirleri I*, YKY, İstanbul, 2018, s. 111.

¹³⁸¹ Oktay Rifat, “Ağzımın Tadı” (Şiirler), *Bütün Şiirleri I*, YKY, İstanbul, 2018, s. 470.

*Çıkıp meydanlara elele
Tüm sevenlerle birlikte
Bütün dünyaya haykırırsak:*

*Yasaklara yasak
Yasaklara yasak
Yasaklara yasak!”¹³⁸²*

Özne, devletin yasalaştırıp/meşrulaştırıp yurttaşlarına zorunlu kıldığı yasakların aslında, insanın temel hak ve özgürlükleriyle bağdaşmadığına dikkat çeker. Öyle ki insanı, özgür yaşamına yabancılaştıran yasakları, utanç duvarları olarak niteleyen özne, iktidardakilerce anayasanın ayaklar altına alınıp çiğnendiği; anayasanın insandan yana olan öz ve işlevini yitirdiği kanaatindedir. Özne, yasaklara inat insanca ve özgürce yaşayabilmek için, devletin yasaklarla meşrulaştırdığı dayatmacı ve baskıcı tutum, ancak ve ancak, toplumdaki tüm bireylerin tek vücut olarak yasaklara direnip otoriteye baş kaldırmasıyla değişebileceği görüşündedir.

Metin Eloğlu'nun “Türkiye'nin Adresi” başlıklı şiirinin I. kısmında ise özne, yaşadığı ülkeye karşı hissettiği yabancılığı, “*Burası önce Türkiye, sonra Pompei'nin son günleri*” dizeleriyle ifade eder.¹³⁸³ Buna göre Türkiye, her açıdan, çökmüş, yerle bir olmaya yüz tutmuş bir ülkedir.

Ali Yüce'nin “Devlet Amca” başlıklı şiirinde ise, devlete yabancılaşma iki ana mesele üzerinden şöyle anlatılır:

*“Açsam devler amcanın kapısını
Anadolu'lu salsam içeri
Bozkırını kağnısını yokuşunu
İnsan yüklü kamyonlarını salsam
Ter ve toz içinde kalır
Yasaların süslü maddeleri
[...]*

*Senin soğuk topların tüfeklerin
Karanlığın itin köpeğin var
Olur mu be devlet amca
Erkeklik mi yani”¹³⁸⁴*

¹³⁸² Şinasi Özdenoğlu, “Aşk Üstüne Anayasa Tasarısı”, *Yasaklar Cehennemi*, Ofset Repromat Ltd., Ankara, 1991, s. 29-32

¹³⁸³ Metin Eloğlu, “Türkiye'nin Adresi-I” (Türkiye'nin Adresi), *Bu Yalnızlık Benim, Toplu Şiirler (1951-1984)*, YKY, İstanbul, 2003, s.171.

¹³⁸⁴ Ali Yüce, “Devlet Amca”, *Boyundan Utan Darağacı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 61-62.

Öznenin devlete karşı duyduğu yabancılaşmanın ilk sebebi, devletin halkın sorunlarına, özellikle taşrada, duyarsız kalmasıdır. Anadolu’da halk kötü yaşam koşullarıyla mücadele ederken devletin tek yaptığı süslü yasaları yürürlüğe sokmaktır. İkincisi ise, devletin meşru kabul edilen silahlı kuvvetlerinin ve gayrimeşru karanlık güçlerinin halk üzerinde yarattığı korku ve uyguladığı sindirme politikalarıdır.

Yüce bir diğer şiiri olan “İnsana Açık Mektup”ta ise, devletin temel kurumlarından biri olan siyaset kurumunun insanı asıl doğasına/kendine yabancılaştırdığını şöyle dile getirir:

*“Parlamentosu yoktur doğanın
Yeminli milletvekili yoktur
Demokrasi nedir bilmez
Bilmez yalan söylemeyi
Dün ak dediğine
Bugün kara demez”¹³⁸⁵*

Özne, devletin iktidarını ve devamlılığını sağlayan parlamento, seçilmiş temsilciler gibi kurumların ve demokrasi adı altında insanın hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasının insanı doğasına yabancılaştıran yapay bir düzenin öğeleri olduğuna dikkat çeker.

Devlete karşı yabancılaşmayı şiirlerinde yoğun bir biçimde işleyen şairlerin başında hiç şüphesiz ki Ece Ayhan gelir ve onun çoğu şiirinde devlete yabancılaşma, devletin bireyler üzerinde kurduğu sınırsız tahakküm ile baskı ve yaptırım gücüyle yakından ilişkilidir. Buna göre onun şiirlerinde devlete yabancılaştıran ilk etmen, ideolojik bir kurum olarak görülen okul ve onun devletle tam uyumlu sistemidir. Öyle ki “Meçhul Öğrenci Anıtı” konunun en tipik örneklerinden birisidir:

*“Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında
Bir teneffüs daha yaşasaydı
Tabiatın tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür
Devlet dersinde öldürülmüştür*

*Devletin ve tabiatın ortak ve yanlış sorusu şuydu:
-Maveraiñnehir nereye dökülür?
En arka sırada bir parmağın tek ve doğru karşılığı:
-Solgun bir halk çocukları ayaklanmasının kalbine!dir.¹³⁸⁶*

¹³⁸⁵ Ali Yüce, “İnsana Açık Mektup”, *Aşk En Yüce Makam*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 97.

¹³⁸⁶ Ece Ayhan, “Meçhul Öğrenci Anıtı”, (Devlet ve Tabiat Ya Da Orta İkidenden Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014, s.119.

Özne okulun, devletin toplumda yegâne güç ve otoritenin kendisi olduğu bilgisinin verildiği ve devletin resmî ideolojisinin toplumdaki bireylere aşılandığı bir ilk kurum olma özelliğinden hareketle, okulun çocukları küçük yaştan itibaren tabiata (Burada tabiatı, insan doğası olarak yorumlamak mümkündür.) yabancılaştırdığını ifade eder. Buna göre, insanın bozulmamış doğallığını henüz içinde taşıyan çocuk, okul denetiminde devletin resmî ideolojini, isteklerini ve beklentilerini benimsemek mecburiyetinde kalır ve dayatılanlar doğrultusunda kendi öz doğasına/özgül kişiliğine yabancılaşmaya başlar. Devlet, tekelindeki okullar aracılığıyla, ifade özgürlüğüne, egemen anlayışının dışında bireysel tutum ve davranışlara fırsat vermez ve devlet, koyduğu tüm kurallara toplumdaki her kişinin, sorgusuz sualsiz uymasını, itaat etmesini bekler. Dolayısıyla özne, her bir çocuğun devlet dersinde kişiliğinin öldürüldüğünü, nesneleştirildiğini ve herkesleştirildiği söyler. Bu yüzden de derslik, bireyselliğin yok edildiği ve gömüldüğü mekân, tahta ise mezar taşlarıdır. Bu doğrultuda genellemek gerekirse, devlet ve onun otoritesine yabancılaşmak aslında, kurallar ve yasaklar karşısında bireyselliği korumaya çalışmaktır.

Bir diğer şiiri olan “Açık Atlas”ta ise, “*Hayatın orta öğretmeni sustu, dondu gülmeleri çocukların/ Bir cenaze töreninde daha ölümü karşılamaya götürüleceğiz*” dizelerinde, devletin birey üstünde baskı kurma, susturma, düzene ayak uydurtma anlayışını okuldan başlayarak sürdürdüğünü dile getiren özne, “*Efendiler! Eşekler susabilirler/ Ne yani çocuklar hiç gülmeyecekler mi?*” ifadeleriyle devletin bu otoriter anlayışını eleştirir.¹³⁸⁷

Zambaklı Padişah’ta yer alan “IX” numaralı şiirde ise yine, devlete yabancılaşmada eğitim sistemindeki uygulamaların etkisinin büyük olduğu şöyle ifade edilir:

*“Duyduk ki, bir daha
Kuş getirmek sınıfa
İntihar olmuş cezası
Hal ve gidiş tüzüğünde*

*Biz kuşları tutmuyoruz ki
Kapıda koyveriyoruz
Dönüp onlar ceplerimize giriyorlar*

¹³⁸⁷ Ece Ayhan, “Açık Atlas” (Devlet ve Tabiat Ya Da Orta İkiden Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014, s.132.

N'apalım? ”¹³⁸⁸

Özne, otoriter mekanizmanın işlerliğini sağlayan okulun insanı doğaya ve kendi öz doğasına yabancılaştıran bir kurum olduğunu, sınıfa kuş getirmenin yasaklanması üzerinden belirtir. Öyle ki devletin okullar aracılığıyla kendi düzenine uyumlu kişiler yetiştirmek, kendi güç ve iktidarını onların zihinlerine kazımak için koyduğu ve uygulattığı kurallara riayet etmemek, yasakları ihlal etmek, âdeta intihara eşdeğerdir. Ancak özne (özne gibi düşünenler), bu zorbalığa boyun eğmemeye kararlı olduğunu da ifade etmekten geri durmaz.

Ece Ayhan'ın şiirlerinde yalnız okul değil, devletin bünyesindeki tüm kurumlar yabancılaştırıcı etkiye sahiptir. Öyle ki şairin “Kendi Kendisinin Terzisi Bir Kambur” başlıklı şiirinin 4. kısmında ise, “*Belli ki kaçmıştır çok ağır cezalı bir çocuk/ Kurulu zulmün yetiştirme yurtlarından*”¹³⁸⁹ dizelerinde, yabancılaştığı devlet kurumlarını zulmün yetiştirme yurtları olarak olumsuzlayan özne, devlete karşı gelmenin ve/veya başkaldırmanın cezasının ise, yaşam boyu devlet tarafından sürdürülmek olduğunu belirtir. “Yalınayak Şiirdir”de ise, “*Biz tüzüklerle çarpışarak büyüdük kardeşim/ [...] / Velhasıl onlar vurdu biz büyüdük kardeşim*”¹³⁹⁰ dizelerinde, okul yıllarından itibaren devletin yaptırımlarla ve çıkardığı tüzüklerle şekillendirilmeye ve boyun eğdirilmeye çalışılan özne (ve özne gibiler), bununla savaşıyor ve büyüdüğünü dile getirir.

Ece Ayhan'ın şiirlerinde, geçmişten bugüne bu topraklarda kurulan devletlerin hiç değişmeyen ortak özelliği, kendi otorite ve iktidarına ters düşecek sivil hareketlere, özgür düşünce ve yaşam tarzına müsaade etmemek; aksi hareket ve davranışta bulunanları acımasızca cezalandırmaktır. Bunun en dikkat çekici örneği ise, “XL” numaralı “Görmedik” başlıklı şiiridir. Şiirde, “*Avcılar gazalları öldürür Anadolu balkanlarında. Gazal/ kaçır yaralanmışsa avcı kovalar.*” diyen özne, devletin kurulu düzene başkaldıran ve/veya otoriteyi/iktidarı sorgulayıp kuralları ihlal eden gazallar (gençler) devlet tarafından anında avlanmaya (dize getirilmeye/cezalandırılmaya) başlar

¹³⁸⁸ Ece Ayhan, “IX” (Zambaklı Padişah), *Bütün Yort Savul'lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014, s.159.

¹³⁸⁹ Ece Ayhan, “Kendi Kendisinin Terzisi Bir Kambur-4” (Devlet ve Tabiat Ya Da Orta İkidenden Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler), *Bütün Yort Savul'lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, s.128.

¹³⁹⁰ Ece Ayhan, Yalınayak Şiirdir (Devlet ve Tabiat Ya Da Orta İkidenden Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler), *Bütün Yort Savul'lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, s.131.

ve “Çilli gazal bir tebeşire sığinsın sözgelimi ya da bir dünya/ dergâhına. Avcı da dalar.” dizelerinde ifade ettiği gibi, gençler nereye kaçarsa kaçsın, nereye sığırsa sığsın, devlet onların peşini asla bırakmaz.¹³⁹¹ Nitekim “Patron! Ya da Bir Patron!”da, “Şimdi Vaktin padişahı ya da padişahları kimdir yahu patron?” sorusuyla, Türkiye topraklarında kurulmuş devletlerin değişmeyen merkezîyetçi ve üniter tutum ve anlayışına karşı yabancılığını dile getiren özne, devlet, otorite ve iktidarın yüzyıllardır sivil topluma karşı yürüttüğü politiklara “Artık yeter ve yetti patron!” ifadeleriyle isyan eder. Bununla da yetinmeyen özne, “Ben de şunu istiyorum:/ Çanakkaleli Melâhat da bir Anafartalıdır. Çanakkale Cum-/ Huriyet meydanında bir heykelinin dikilmesi!” sözleriyle, resmî ideoloji ve otoriteye karşı tutumunu ve yabancılığını somutlaştırmak için, hem sivil hem de devlet için olumsuz bir örnek olan hayat kadını Çanakkaleli Melahat’ın, kent meydanına heykelinin dikilmesini talep eder.¹³⁹²

Ali Püsküllüoğlu’nun Yaşamak Üzerine” şiirinin 4. kısmında ise, “Ülke de senin için/ Devlet de/ bunu bil” dizelerinde, gerek ülkenin gerekse devletin insanlar üstü olmadığını, aksine insanlar olmasa bu kavramların/yapıların da olamayacağını vurgulayan özne, “Kullan hakkını/ Yaşa kardeşim/ Özgürce” diyerek, iktidar ve otoritenin kısıtlamalarına boyun eğmeden dilediğince yaşamak gerektiğini savunur.¹³⁹³ Böylelikle özne, ülke ve devlet gibi tüzel yapıların doğal eşitliği bozduğunu ve özgürlükleri gerilettiğini iddia ederek, insanı hem kendi doğasına, hem de özgür yaşamına yabancılaştıran sistemler olduğunu da altını çizer.

Yavuz Bülent Bâkiler’in “Anadolu” başlıklı şiirinde ise özne, devlete yabancılaşmanın temel sebebini, “Devlet denince hep vergi geldi aklıma/ Jandarma denince kırbaç” ifadeleriyle verir.¹³⁹⁴ Buna göre, toplumun devlet algısına hâkim olan iki husus, vatandaşından aldığı vergiler ve kolluk güçlerinin kullandığı meşru şiddettir. Nitekim “Anadolu Hikâyesi”nde de, “Asker demiş, vergi demiş asırlarca/ Ama karşılığında bir şey vermemiş devlet” dizelerinde özne, yüzyıllardır asker ve para

¹³⁹¹ Ece Ayhan, “XL-Görmedik” (Çok Eski Adıyladır), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, s.177.

¹³⁹² Ece Ayhan, “Patron! Ya da Bir Patron!” (Son Şiirler), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, s.247.

¹³⁹³ Ali Püsküllüoğlu, “Yaşamak Üzerine-4” (Gül, Sevgili Yurdum), *Babadat, Toplu Şiirler (1950-1997)*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1998, s.331.

¹³⁹⁴ Yavuz Bülent Bâkiler, “Anadolu” (Türkiyem Anayurdum Sebeğim Çarem), *Harman, Bütün Şiirleri*, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 34.

ihtiyacını vatandaşımdan karşılayan devletin, buna karşın kimsenin derdine derman olmadığını, sorumluluklarını yerine getirmediğini ifade eder.¹³⁹⁵

Süreyya Berfe ise “Kanamalı Bebek” başlıklı uzun şiirinde, can çekiştiğini ve acil kana ihtiyacı olduğunu söylediği devletin ve toplumun, hem bu duruma düşmesinin sebeplerini, hem de devlet ve topluma karşı duyduğu yabancılaşmayı şöyle izah eder:

*“Darmadağınık birçok şey:
bitmek tükenmek bilmeyen geçim sıkıntısı
çok hızlı büyüyen işsizlik
mikrobu bilinen ama bulunamayan kentleşme
sahiplerinden başka kimseyi dinlemeyen sanayileşme
engeller, baskılar, yabancılaşma, sınıf değiştirme
modern hayat, elektronik çağ, yoksulluk
insanlararası soğukluklar
kardeşlerarası düşmanlıklar
sınıflararası uçurumlar
uluslararası hesaplar
kel tepeler, yamuk yumuk evler
tükenen doğa, kirlenen denizler
yaralanan değerler, yıkanan beyinler
başiboş gençlik, başiboş hayat, başiboş günler.”¹³⁹⁶*

Öznenin devlete yabancılaşmasında, devletin geçim sıkıntısına, işsizliğe, yoksulluğa, gelir dağılımına, sınıfsal ayrılıklara, çarpık kentleşmeye, sanayileşmenin olumsuzluklarına, doğa katliamına seyirci kalması, çare üretmemesi ve sorumluluklarını yerine getirmemesi yatmaktadır. Politik ve kişisel çıkarlar ve uluslararası hesaplarla meşgul olan devletin otoritesindeki toplumda ise yabancılaşma, kaos ve kargaşa hâkimdir. Nitekim bu gidiş karşısında özne, “VIVA MUERTE”, yani yaşasın ölüm diye haykırarak devletin kendi sonunu hazırladığının altını çizer.

Refik Durbaş ise “Asıl Adalet” başlıklı şiirinde, devlete yabancılaşmayı sivil itaatsizlik üzerinden şöyle anlatır:

*“Ama bunca yıldır aynı sancı:
Bunca yıldır yazarlar niye ve niçin
cezaevi parmaklıklarını
kalem niyetine kullandılar
şairler niye durdu mahpushanelerin
demir kapıları önünde
diye sorulduğunda, o zaman*

¹³⁹⁵ Yavuz Bülent Bâkiler, “Anadolu Hikâyesi” (Türkiyem Anayurdum Sebebim Çarem), *Harman, Bütün Şiirleri*, s. 40.

¹³⁹⁶ Süreyya Berfe, “Kanamalı Bebek-2” (Hayat İle Şiir), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, YKY, İstanbul, 2009, s. 254.

tedavülden kalkacak sivil itaatsizlik de

*Soruldu şaire: Nasıl katkı sağlar
sivil itaatsizlik bir halka?*

*Dedi şair: Halk da şairler gibi
sivilleşmenin farkına vardığı zaman...*

*Halk da bilincine vardığında
halk olduğunun
düşünceye özgürlüğün
kendi özgürlüğü olduğunun* ¹³⁹⁷

Öznenin ilk dikkat çekmek istediği, yüzyıllar önce, toplumsal sözleşme yoluyla gücünü ve haklarını devlete/topluma transfer eden/devreden (Jean-Jacques Rousseau'nun tabiriyle yabancılaştıran), insan, hem kendi doğasına hem de yaşamına yabancı hâle geldiği; kendisinin meydana getirdiği yapının karşısında nesne konumuna dönüşmüş olduğudur. Öyle ki insandan bağımsız bir güç hâline gelen devlet, otoritesini ve iktidarını sorgulayan ve uyguladığı kimi politikaları yanlış bulan yazar ve şairlerin, yıllardır cezaevi parmaklıkları ardında hapse mahkûm etmekte ve toplum da buna sessiz kalmaktadır. Öyle ki asıl olması gereken, devletin değil, insanın devleti kontrol edebilmesidir. Nitekim devlete yabancılaştıran özne, toplumsal sözleşmenin çiğnenmesinden, devletin kişi hak ve özgürlüklerinin kısıtlayıp ihlâl etmesinden duyulan kaygıyı dile getirmek için başvurulan sivil itaatsizliğin önemini vurgular ve bunun aslında, meşru bir eylem ve halkın devletin ortaya çıkışından bu yana yaşadığı yabancılaştırmadan kurtuluşun da tek çaresi olduğuna dikkat çeker.

Özkan Mert'in "Kalbim Parladı Bir Hançer Gibi" başlıklı şiirinde ise, "*Polisle, babamla ve okulla başım hoş değildi/ Tehlikeli ve büyük arkadaşlıklar peşindeydim*" ¹³⁹⁸ dizelerinde özne, insanın kişisel varoluşunun ve özgürlüklerinin önündeki en büyük engel olarak gördüğü ve yabancılık duyduğu devletle ve onun otoritesini sağlayan, gücünü temsil eden kolluk gücüyle (polis), eğitim (okul) ve aile kurumuyla (baba) hiç uzlaşmadığını ve bu yüzden başının beladan kurtulmadığını dile getirir. Bir diğer şiiri olan "Biz Demir Kuşları Avlarız"da ise, "*kravat takmasın*"¹, "*beş dakikalık teneffüsleri*", "*yasaları*" ve "*müdür muavinini*" sevmediğini belirten özne yine, okul

¹³⁹⁷ Refik Durbaş, "Asıl Adalet", (Düşlerin Şairi), *Menzil, Toplu Şiirler II*, Işık Yayınları, İstanbul, 2016, s.65-66.

¹³⁹⁸ Özkan Mert, "Kalbim Parladı Bir Hançer Gibi" (Stockholm'de Mavi Saatler), *Bir Dünyalının Notları, Toplu Şiirler (1960-1995)*, YKY, İstanbul, 1997, s.192

yıllarından başlayan otoriteye karşı hissettiği yabancılığın sebeplerine dair somut örnekleri sıralar.¹³⁹⁹

Osman Sarı'nın "Dikta" başlıklı şiiri ise, devlete karşı yabancılaşmanın çarpıcı bir biçimde işlendiği, ilginç bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin giyim kuşamdan yaşama, insanın her şeyine müdahale edip, onu baskı altında tuttuğunun altını çizen şair, iktidarının ve gücünün sınırsızlığını ve bitmek bilmeyen yaptırımlarını ise ironik bir dille şöyle eleştirir:

*"Ben devletim artık
Çıkmışım bir kez iktidar dağlarına
Altımda kalmış derin ırmaklar
Benim emrimce akmaktadır
Altımda kalmış vadiler, yamaçlar
Altımda kalmış köyler, kentler
Bütün insanlar*

*Ben devletim artık
Çıkmışım oturmuşum iktidar dağlarına
Bu ırmak ne oluyor yarıp geçiyor dağları
Benden
İzin almış mı açan çiçek
En kuytu yerlerinde kayaların
Sümbüller, kaya nergizleri
Bu kuşlar yuva yapıyor izin almış mı benden
[...]*

*Ben devletim artık
Yasalar koyarım buyruklar verip
[...]*

*Ben devletim artık
Din benim buyruğumdur bilim benim buyruğumda
Benim buyruğumu beklemektedir
Hukuk"¹⁴⁰⁰*

Özne, sözleşmeler, yasalar, kurallar ve yasaklarla yaptırım gücünü elinde tutan ve insanı tahakküm altına alan devletin, toplum üzerinde sınırsız bir güce ve söz söyleme yetkisine sahip olduğunu ve devletin neredeyse tabiatın doğal akışına bile müdahale edecek bir konuma geldiğini ifade eder. Öyle ki özneye göre, insanın temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan, baskıcı, zorba bir kurum olan devlet, insan tarafından

¹³⁹⁹ Özkan Mert, "Biz Demir Kuşları Avlarız" (Diren Ey! Kalbim Kuracağız Her Şeyi Yeniden), *Bir Dünyalının Notları, Toplu Şiirler (1960-1995)*, s.93.

¹⁴⁰⁰ Osman Sarı, "Dikta", *Önden Giden Atlılar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 30-31.

meydana getirildiği günden bu yana, insanı doğal yapısına yabancılaştırmaktadır. İnsan yarattığı gücün kölesi olmuştur.

İzzet Yasar ise “Bir Afet Bir Felaket Doğurur” başlıklı şiirinde devletin, insanları neye yabancılaştırdığını şöyle izah eder:

*“asıl doğal olmayan,
doğaya aykırı, olağanüstü olan
insanların soru sormalarıdır, hele insanlar
kendilerine sunulanla yetinmemeleri
yetmiyormuş gibi
sorularına bazı karşılıklar buluyor
ve buna uygun olarak bazı tavırlar alıyorsa
bu âfetten de öte
dünyanın yörüngesinden çıkması ya da
lokanta, berber salonu ve benzeri
işyerleri arasındaki sınıf farklarının
ortadan kalkması gibi
bir felâkettir; felâketleri
önlemek devletin görevidir.”¹⁴⁰¹*

Özne, insanın toplumsal yaşama geçişiyle birlikte ortaya çıkan devlet ve sınıf ayrımının, insanın doğasına ve öz yaşamına yabancı unsurlar olduğuna dikkat çeker. Buna göre toplumsal yaşamla birlikte insanlar arasındaki doğal eşitliğin bozularak kurumlaştırdığı yapılarla (başta devlet) eşitsizliği yaşamak zorunda kalan ve yüzyıllar önce kendi eliyle devlete haklarını teslim eden insanın, iktidarı ve kendi yarattığı düzeni sorgulaması, kendine sunulanlarla yetinmemesi, hak ve özgürlük arayışları, kısacası ilk zamana, doğal yaşamına yabancılaşmadığı döneme dönme arzusu, devlet açısından oldukça sakıncalı ve acilen önlem gerektiren, yasalara aykırı tutum ve davranışlardır. Nitekim insanın yaşadığı bu yabancılaşmadan kurtulma isteği ve çabası, gayet doğal; ancak devlet için bir felâket ve olağanüstü bir durumdur.

Lâle Müldür’ün “Balık Dünyası” başlıklı şiirinde ise, hem devlet hem de toplum odağında Türkiye’ye duyulan yabancılık şöyle dile getirilir:

*“Ey şizofrenlerin ülkesi
Türkiye, Türkiyem benim
Ey şiddet ve espirinin ülkesi
50 bin megavatlık dehşetim
benim
Ey aspirinin ve akinetonun ülkesi
Geceleri hâlâ uyuyamıyor*

¹⁴⁰¹ İzzet Yasar, “Bir Afet Bir Felaket Doğurur” (Yeni Kuş Bakışı), *Bütün Eserleri (Şiir-Hikâye)*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1995, s. 70-71.

musun?

*Esrarım, marihuanam,
Çatalkaram, çingenem
Hâlâ herkesi korkutuyor musun?
[...]
Bilmek istiyorum
Söyle bana, bana dost musun
dost musun?
Ey tuvalette doğan
kaotik ülkem benim”¹⁴⁰²*

Özne, Türkiye’de yaşayanlara ağır şizofren teşhisi koyar; ülkeyi ise, pisliğin ve iğrençliğin kargaşasındaki bir mekân olarak görür. Öznenin Türkiye’si, dehşet saçan, korku salan ve dost olup olmadığını bilemediği bir ülkedir. Öyle ki Türkiye’ye, onun düzenine ve topluma tahammül edebilmek ve yarattığı aksiyetle baş edebilmek için aspirin (bir tür ağrı kesici), akineton (bir tür sinir hastalığı ilacı) gibi rahatlatıcı ilaçlar ile esrar, marihuana gibi psikoaktif madde, yani uyuşturucuya ihtiyaç zorunludur.

Nilgün Marmara’nın başlıksız olan bir şiirinde ise devlete/otoriteye yabancılaşma, öğretmen üzerinden şöyle ifade edilir:

*“Öğretmen,
Hiçbir şeyi öğretiyordu,
Geri alıyordu çift katlı korkudan
Bilme sevincini.
Naylon bir peruka saç yerine –kafası kazıydı-
Naylon bir hayat ve plastik korku.
İnce kollan ince bacaklarıyla düğümlenmiş,
Tebeşire tahtaya ve harflere.
Öğretmemek için geliyordu sınıfa,
Kapatmaya ve öğrenme arzusunu
yargılamaya; bir kitap tıkayıp
boğazlara, susturmaya zaman hakkını.

Korkuyordu, çoğunluk sandığı
Bu azınlıktan.”¹⁴⁰³*

Özne öğretmen üzerinden, devletin, bireyi hem kendine ve hem de özgür yaşamına yabancılaştırma yönteminden bahseder. Buna göre devlet, eğitim kurumlarını kullanarak, erken yaştan itibaren devlete ve düzene itaatkâr kişilerin yetişmesi için öğretmenleri görevlendirir. Otoriter okulun neferlerinin aslî görevleri, naylon bir hayata

¹⁴⁰² Lâle Müldür, “Balık Dünyası” (Siyah Sistanbul), *Apokalips/Amonyak, Toplu Şiirler II (1990-2012)*, YKY, İstanbul, 2014, s. 412.

¹⁴⁰³ Nilgin Marmara, “başlıksız”, *Daktiloya Çekilmiş Şiirler (1977-1987)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2006, s. 160.

(tekdüze ve tektip bir toplumsal yaşama) yurttaşları (öğrencileri) hazırlamak ve onlara naylon korkular (otorite korkusu) aşılmasıdır. Bunun için de kendi öğrettikleri dışındakileri öğrencilerin bilmemesi için çaba sarfederler, soru sormanın/sorgulamanın önüne geçerler, devletle ve toplumla uyumlu bir nesil yetiştirmek için onları tektipleştirirler. Ancak bu uğraşta öğretmenin en büyük korkusu, sınıfta, farklı görüş ve düşünceye sahip, otoritenin gücüne direnen ve bireyselliğini korumaya çalışan öğrencilerdir. Onları da susturmak için her şeyi yapmaya hazırdırlar.

Yılmaz Odabaşı'nın "Neruda'ya Nazire" başlıklı şiirinde ise, "*Oysa herkes hem bir yerli hem de bir yabancısıdır dünyada;/ Kendinden ötesi de yoktur insanın aslında./ Bu yüzden ait değilizdir ne bir devlete ne bir ulusa*" dizelerinde özne, dünyada zaten varlığını yadığı ve varolma mücadelesi veren insanı, kendine ve yaşamına yabancılaştıran etmenlerden ikisinin bir devlete ve bir ulusa aidiyet hissetme zorunluluğu olduğunu dile getirir.¹⁴⁰⁴

Küçük İskender'in "enlem/boylam" başlıklı şiirinde ise devlete yabancılaşma, "*bir yumruktaki deviriyorum devleti/ yüzüme saplanıyor kanlı omurgası*" dizelerindeki şiddet ve nefret söylemiyle ifade edilir.¹⁴⁰⁵ "Eski kral deposu'nun iskenderî metinlerin 124. kısmında ise, "*Sen / Hiç soyuna devlet karışmış insanların/ baktın mı şekilsizliklerinden içeri [...]*" dizelerinde öznenin, ailesinin herhangi bir üyesinin devlet kademesinde mevkî sahibi olmuş birinin şekilsiz veya bozulmuş bir insan olduğunu düşünmesi, devlete karşı hissettiği yabancılaşmanın verdiği duyguyla ilişkilidir.¹⁴⁰⁶ Nitekim "türkiye" başlıklı şiirinde devlete ve topluma yabancılaşmanın hissettirdiği yoğun duygular, ağır ve küfürlü bir dille şöyle ifade edilir:

*"Oğlanlardan ve alkolden vaktim arttıkça seni düşünüyorum
Türkiye, [...]*

[...]

*Beş parasız parladığım sokaklarında embesillerini
ve taşsak kalpli aydınlarının sidik yarışlarını görüp
bol bol osuruyorum; başbakanı dinlerken televizyon kar-*

¹⁴⁰⁴Yılmaz Odabaşı, "Neruda'ya Nazire" (Bana Yasak Sözler Söyle), *Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur, Toplu Şiirler (1980-2014)*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.390.

¹⁴⁰⁵ Küçük İskender, "enlem/boylam" (Erotika), *Siyah Beyaz Denizatları, Toplu Şiirler (Erotika-Suzidilara)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 50.

¹⁴⁰⁶ Küçük İskender, "eski kral deposu-iskenderî metinler-124" (Hasta Hayat Depoları), *Çürük Et Deposu, Toplu Şiirler (Çürük Et Deposu-Eski Kral Deposu-Yanlış Cinayet Deposu)* Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 179.

*şında ekrana ekmek teknemi açmak ya da esrar içmek,
geçirmek en büyük mutluluk bana verdiğin,*

[...]

*Ben, sex-shop'ların, komünist partinin, müslüman demokrat
partinin, rock partinin, çeşit çeşit gay barların açılmasını
askerliğin kaldırılmasını istiyorum Türkiye;*

[...]

*hapishaneler, hayvanat bahçeleri, kamplar, tımarhaneler
boşaltulsın derhâl; ben bütün kentlerinde barışla, erdemle,
insanlık haklarıyla keyiften gebere gebere,
ıslık çalarak dolaşan bir seyyah olmak istiyorum;¹⁴⁰⁷*

Yukarıdaki metin âdeta, devlet ve toplumsal yaşamın protestosudur. Özne, devletin merkezîyetçi ve üniter yapısına, otoriter tavrına, kural ve yasaklarına başkaldırır ve toplumsal yaşama ve alışlagelmiş düzene ters düşen ne varsa yüceltir. Buna göre, aydınlar, devlet erkânı (bürokratlar) ve askerlik olumsuzlanır; sexshop, komünist parti, Müslüman demokrat parti, rock müzik, gay barlar, hapishaneler, tımarhaneler vb. alt kültüre ait grup ve kuruluşlar üzerinden toplumsal yapıda ötekileştirilen, tabulaştırılan ve dışlanan ne varsa gönünür kılınır. İktidar ve otoritenin insanın elinden aldığı bireysel hak ve özgürlükler, insanca yaşayabilmek için geri istenir.

Altay Öktem'in "Devlet" başlıklı şiirlerinde ise devlete yabancılaşma konusu, okul-öğretmen-öğrenci ekseninde, devletin insanı baskı altında tutan kurum ve olguların eleştirisi üzerinden işlenir. Her bir şiirde, öğrencinin ihtiyacı olan matematik, Türkçe, kimya gibi derslerin konularıyla ilgili sorular soran öğretmen, öğrenciye verdiği yanıtların mutlaka devletle bağlantılı olmasına özen gösterir. Mesela şiirlerde yer alan, "devlet'in beşinci e'si/ kaçınıcı harftir latin kökenli alfabemizde"¹⁴⁰⁸, "ve devlet'in üçüncü v'si dahil/ ve'ler neden kullanılmaz cümle başında"¹⁴⁰⁹ gibi sorular bunun ilgi çekici örnekleridir. Ancak şiirlerdeki asıl hedef, devlet-birey arasındaki ilişkinin olumsuzluklarını dile getirmektir.

İlk "Devlet" şiirinde öğretmen öğrencilere, "kaç kuzgun/ kaç/ leş'i yemiştir son on yılda" ve "kaç ölü karışmıştır toprağa/ruhları dahil" sorularını sorar.¹⁴¹⁰ Burada meşru şiddet kullanma tekeline sahip olan devletin sebep olduğu ölümlerden

¹⁴⁰⁷ Küçük İskender, "türkiye", *Periler Ölürlen Özü Diler*, Can Yayınları, İstanbul,2017, s. 149-152.

¹⁴⁰⁸ Altay Öktem, "Devlet", *Sukuşu*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 57.

¹⁴⁰⁹ Altay Öktem, "Devlet", *Sukuşu*, s. 58.

¹⁴¹⁰ Altay Öktem, "Devlet", *Sukuşu*, s. 57.

bahsedildiği muhtemeldir. Bir diğer “Devlet”te, “*padişahlar bütün zamanların / en olmadık soytarılarıdır sence*” dizeleriyle, gücü ve iktidarı tekelinde bulduran devlet ve monarşik yapı eleştirilir.¹⁴¹¹ Başka bir “Devlet” başlıklı şiirde, “[...],*işkenceden/ işsizlikten örneğin kurtulur musun/ bütün sayıların karakökünü alsan*” diye sorulur.¹⁴¹² Bir diğerinde, “*ve devlet’in takip ettiği kaç kişi/ takipsizlik almıştır son günlerde*” dizeleriyle, devletin tehlikeli bulunduğu vatandaşlarını gizlice takip ettirip göz hapsinde tuttuğuna dikkat çeker.¹⁴¹³ Nitekim “Koduğumun Kamyonu” başlıklı şiirinde, “*soru soran çocukların parmağını kesiniz/ çok yükseğe asınız yarı sivil kadınları*” dizelerinde devlet otoritesine, zorunlu kıldığı düzene ve kurallarına karşı gelen çocuk ve kadınların en ağır şekilde cezalandırılması gerektiğini ironik bir dille ifade eden özne, devletin karanlık yüzünü ise “*koduğumun kamyonu çarptı tarihinize*” dizesinde imâ ettiği, Susurluk Kazası’yla deşifre olan devlet-mayfa ilişkisini hatırlatarak verir.¹⁴¹⁴

Ali Asker Barut’un “Türkiye” başlıklı şiirinde ise, yurttaşların devlete yabancılaşmasının altında yatan sebepleri şöyle örneklendirilir:

*“Türkiye, güzel ve iyi şeyler düşündürten güneş
Güzel ve iyi şeyler düşündürtmüyor artık insanlara
Yolda, işte, kahvede, evde
Dalgın ve düşünceli hepsi
Uykuları yok, gece yarlarına dek açık lambaları
İçine atıyor polisten dayak yiyen öğrenci çocukları
Şairleri yakan şehri, hapis yatan düşüncüyü
Oğluna karalı defter alamadı diye
İntihar eden Üsküdarlı babayı
İçine atıyor her şeyi
İçime atıyorum her şeyi”¹⁴¹⁵*

Özne, çeşitli sebeplerden ötürü toplumdaki bireylerin devlete yabancılaşmasında etkili olan toplumsal/bireysel olaylardan bahseder. Özne, gösteri, yürüyüş/protesto hakkını kullanan gencin devletin kolluk kuvvetlerince orantısız şiddete maruz kalmasının, 2 Temmuz 1993’te Sivas’ta, Madımak Oteli’nin ateşe verilmesi ardından onlarca aydınının can vermesinin ve devletin bu yaşanana geç müdahale ettiği düşüncesinin, düşünce suçundan dolayı birçok insanın hapse atılmasının ve

¹⁴¹¹ Altay Öktem, “Devlet”, *Sukuşu*, s. 58.

¹⁴¹² Altay Öktem, “Devlet”, *Sukuşu*, s. 59.

¹⁴¹³ Altay Öktem, “Devlet”, *Sukuşu*, s.60.

¹⁴¹⁴ Altay Öktem, “Koduğumun Kamyonu”, *Sokaklar Tekin Değil*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003, s. 22.

¹⁴¹⁵ Ali Asker Barut, “Türkiye”, *Karanfil Kırıkları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s. 56.

işsizlik/parasızlık nedeniyle yaşanan intihar vakalarının, toplumsal huzursuzluğa, devlete karşı güvensizliğe ve yabancılaşmaya sebebiyet verdiğinin altını çizer.

2.4.2. Siyasal Yabancılaşma

Yabancılaşmanın siyaset bilimindeki genel tanımından yola çıkarak, yeterli olmamakla birlikte, siyasal yabancılaşmayı, siyasi yapılardan (kurumlardan), siyasilerden/politikacılardan ve belirli siyasallardan uzaklaşmak ya da bireylerin siyasetten çekilme ve düşük düzeyde siyasal katılmaya yol açan problemler olarak tanımlayabiliriz.¹⁴¹⁶ Dolayısıyla bireyin siyasallaşmış olan değerleriyle siyasal sistemin ileri sürdüğü değerler arasında çatışma yaşıyorsa yabancılaşma kaçınılmazdır. Bununla birlikte siyaset, siyasiler, siyasal partiler, siyasal kararlar, bürokrasi ve politika gibi, devlet yönetimi ile ilgili kişiler, örgütler ya da işlemlere karşı çeşitli sebeplerden dolayı olumsuz tavır sergilenmesi, memnuniyetsizliğin ve güvensizliğin artması ve siyasala karşı ilgisizleşmeyi de siyasal yabancılaşma içerisinde değerlendirmek mümkündür. Ancak ilginç olan, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde siyasal yabancılaşmanın daha çok, siyasilere (politikacı, milletvekili vb.) yabancılaşma boyutuyla işlendiği görülmektedir.

Konuya dair ilk örneklerimiz Salâh Birsal'indir. Birsal "Toz" başlıklı şiirinde, siyasal yabancılaşmayı, politikacıların davranışları üzerinden şöyle işler:

*"Ne diyordum ünlü dalavrecilerin
Toz oynasır paçalarında
Politikacılar ah onları unuttum
Tozlarım tümü onlardadır"*¹⁴¹⁷

Öznenin tozla ifade etmek istediğini, insani değerleri kaybetmişlik, samimiyetsizlik ve yalancılık olarak düşünmek mümkündür. Buna göre özne, politikacıların her yeri tozla kaplıdır; yani onlar, yalancı, düzenbâz ve güvenilmeyecek kimselerdir. Öyle ki şairin bir diğer şiiri olan "Rumba da Rumba"da, politikacılara karşı yabancılaşma, politikacıyı tanımlamaya şöyle etki eder:

*"Politikacı kimdir ne yüz taşır
Çopur mu ablak mı
Bıyıklı mı ya dadidon sakallı
Çilli mi laden benli mi*

¹⁴¹⁶ Türker Alkan, Doğu Ergil, *Siyaset Psikolojisi*, s. 255.

¹⁴¹⁷ Salâh Birsal, "Toz" (Rumba da Rumba), *Köçekçeler, Bütün Şiirleri*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 293.

*Sarıyla ve akıyla mı yüzünün
Çıkar kürsülere
Bakışlarını göğe doğru tutar
Yoksa hep yerde mi gezdirir*

*Büyüklerle partidekilerle
Dost olur da gerektiğinde
Gerçek canlarına
Sırtını mı çevirir*

*Kılık değiştirir mi sık sık
Suratına muşamba gerer mi
De bana ense traşı
Alagarson mudur*

*Pop düşünür müdür
Sambacı ya da rumbacı
Tango vals tango
Hay göbek midir kıvırdığı¹⁴¹⁸*

Özne, politikacıların fiziksel özelliklerini alaycı bir dille anlatır. Karakteristik özelliklerinin başında, kürsüye çıktıkları zaman sürekli yalan söyledikleri için, halkın yüzüne/gözlerine değil, ya havaya ya da yere doğru bakma eğilimi taşırlar. Bir diğer özellikleri ise, çıkar ve menfaat uğruna, bağlı oldukları partinin büyükleriyle sıkı ilişki kurmaya özen gösterip gerçek dostlarına ve/veya halka sırt çevirmeleridir. Politikacıların karakter sahibi olmadıklarını belirten özne, müziğe göre dans etmelerini, devre, duruma ve çıkara göre hareket etmelerinden kaynaklı olduğunu espirili bir dille anlatır. Dolayısıyla öznenin politikacılara yabancılaşmasında, güvensizlik duygusunun ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

Necati Cumalı'nın "Demokrasi İnciri" başlıklı şiirinde ise siyasal yabancılaşma konusu yine politikacılar/siyasiler üzerinden şöyle işlenir:

*"İsa öncesi
Kudüs gibidir içi
Arşını kısa
Dirhemi eksik
Terazisi hileli
Günahkâr
Vcdansız
Üstelik
Kâfir!*

Kim bu adam?

¹⁴¹⁸ Salâh Birsâl, "Rumba da Rumba" (Rumba da Rumba), *Köçekçeler, Bütün Şiirleri*, s. 297.

*Bir değil ki
Adını söyleleyim!
Örnekleri boy boy
Dağı bayırı sardı
Köyü kenti
Doldurdu,
Sözde demokrasi
Ürünü incir!”¹⁴¹⁹*

Özne, politikacıların/siyasilerin sözde demokratik rejimin ürünleri olduklarını düşünür. Özneye göre politikacılar, âdeta Hz. İsa’dan önceki Kudüs şehri gibi, günahkâr, vicdansız, inaçsız, düzenbâz ve daleverecidirler. Öyle ki bugün onları, dağda, bayırda, kentte ve dahası her yerde görmek mümkündür.

Şiirlerinde siyasal yabancılaşmayı, politikacılar/siyasiler üzerinden yoğun bir biçimde işleyen şairlerden birisi de Şinasi Özdenoğlu’dur. Şairin her bir şiirinde politikacılara/siyasilere duyulan yabancılaşmayı, sebepleriyle birlikte işlediği görülmektedir. “Politika ve Erdem” başlıklı düzyazı şiirinde, “*Erdemli, dürüst çabalarla; hakedilerek gelmediği için, Devletin her kesiminde yüce sandalyelerin bile şerefi ve çekiciliği kalmamıştı artık*”¹⁴²⁰ dizelerinde, erdemden ve ahlâktan uzak nice kişilerin devletin üst kademelerine hak etmedikleri şekilde geldiklerini ve mevki sahibi olduklarını söyleyen özne, bu gidişatın hem halkı temsil eden koltukların/mevkilerin değerini düşürdüğüne, hem de siyasete/siyasilere yabancılaştırdığına dikkat çeker.

“Anayurt Tutkusu” başlıklı düzyazı şiirinde, politikacılara hissedilen yabancılaşmanın temel sebebi şöyle izah edilir:

*“Ve sonra, duygusuz ve bencil politikacılara inatla, şöyle bağlıyorum o şiirimi:
“Yalnız seçim zamanlarında değil
Ve yalnız söylevler verilirken bayramlar-
larda değil
Uyuyan çocuğumu sever gibi
Belli etmeden
Seviyorum Vatanımı..”¹⁴²¹*

Öznenin, duygusuz ve bencil olarak olumsuzladığı politikacıları eleştirmesinin temel sebebi, gerçekten vatan sevgisinden ve yurttaşlık bilincinden uzak olmaları; vatani yalnızca seçim zamanlarında, bayram söylevlerinde, göz boyamak için, yalandan

¹⁴¹⁹ Necati Cumalı, “Demokrasi İnciri” (Yarasın Beyler), *Kısmeti Kapalı Gençlik, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1986, s. 168.

¹⁴²⁰ Şinasi Özdenoğlu, “Politika ve Erdem”, *Acısıyla Yanmak Türkiye’nin*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1975, s. 124.

¹⁴²¹ Şinasi Özdenoğlu, “Anayurt Tutkusu”, *Acısıyla Yanmak Türkiye’nin*, s. 29-30.

hatırlamalarıdır. Bir diğer şiiri olan “Yaşamadan Ölenler”de ise, yurdun bugünkü kötü durumunun müsebbibinin politikacılar olduğu şöyle anlatılır:

*“Zavallı yurdum benim!
Son çeyrek yüzyılın politikacı kuşağının
çöl hâline getirdiği, mutsuz ve bahtsız ülkem
benim!
Bir gün, Türkiye'nin bu dönemdeki
dertlerini ve acılarını kitaplardan
okuyup yaşayabilenler, bu toprakların
gelecekteki içli ve duygulu çocukları,
bir zamanlar ülkemizde, bu denli
duygusuz ve bencil yaratıkların var olduğunu
öğrenince:
-“Bu gök kubbe altında, yaşamak hakları değildi onların..” diyeceklerdir.”¹⁴²²*

Özne, son çeyrek yüzyılın duygusuz ve bencil politikacıların ve onların uyguladıkları politikaların, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda kötüye gitmesine sebep olduğuna dikkat çeker. Öyle ki özne ileride, vatanın has evlatlarının, bugünleri kitaplardan okuyarak, bugünün politikacılarının bu topraklarda yaşamaya bile haklarının olmadığını düşüneceklerinden emindir.

Özdenoğlu “Putlar ve İnsanlar”da da yine politikacılar eleştirir; ancak bu kez konu, putlaştırma üzerinden şöyle işlenir:

*“Oysaki insan, putlaştıkça insanlıktan uzaklaşmakta, insan-üstü varsayımların kapanına düşmektedir.
Toplumların omzuna tırmanıp, bu omuzlardan inmek istemeyen”put”ların, insanlığa nelere mal olduğunu anlamak için tarihi didiklemeğe gerek var mı?
Yirmi birinci yüzyıla doğru yürüyen bu zaman akışında, insanoğlunun önce kendisine saygı duyarak tüm putları kırması, belki de onun en büyük zaferi olacaktır.”¹⁴²³*

Özne, en temel yabancılaşmayı, yani insanın kendi emek gücünden meydana getirdiği nesneye tapar hâle gelerek kendine ve emeğine yabancılaşması üzerinden, putlaştırılan politikacıları/siyasileri hedef alır. Buna göre, yurttaşların kendilerini temsil etmeleri için seçimle başa getirdiği kişiler, yine yurttaşların onları putlaştırmasıyla, kendilerini seçmenden uzak, yurttaş üstü/insan üstü varlıklar olarak görmesi anlatılır. Öyle ki siyasiler/politikacılar, kendilerini seçenlerden üstün ve onlardan bağımsız olduklarını düşünürler ve bu duruma gelmelerinde, yani putlaşmalarında, yurttaşlar

¹⁴²² Şinasi Özdenoğlu, “Yaşamadan Ölenler”, *Acısıyla Yanmak Türkiye'nin*, s. 70.

¹⁴²³ Şinasi Özdenoğlu, “Putlar ve İnsanlar”, *Acısıyla Yanmak Türkiye'nin*, s. 88.

sorumludur. Nitekim tüm kaderini/yaşamını kendisi dışında bir gücün inisiyatifine bırakan insanlar aslında ciddi bir yabancılaşma yaşamaktadırlar. Bu yabancılaşmadan kurtuluşun tek yolu ise, putları kırmaktır.

Mehmet Çınarlı'nın "Onlar" başlıklı şiirinde ise siyasal yabancılaşmanın etmeni yine politikacılarıdır:

*"Sustuk sabırla, her şeyi öğrettiler bize.
Sevdikçe, nefret etmeyi öğrettiler bize.*

*Bir silkinişte ülkeye peygamber oldular,
Çektik, bütün günahları yüklettiler bize.*

*Bin bir düzenle saygıyı, imanı öldürüp,
İnkârı, kini, şüpheyi devrettiler bize.*

*Kaynarken ortalıkta cehennem kazanları,
Cennet, barış masalları dinlettiler bize.*

*Bizsiz ayakta durmaya yetmezdi güçleri,
Her gün bizimle güçlenerek, yettiler bize."¹⁴²⁴*

Özne, nefret, saygısızlık, iman yoksunluğu, inkâr, kin, şüphe ve güvensizlik gibi kötü duyguların toplumun ruhuna yerleşmesinde, politikacıların/siyasilerin ve onların tutum ve davranışlarının payının büyük olduğu kanaatindedir. Öyle ki yurttaşların kendilerini temsil etmeleri için seçimle başa getirdiği kişiler, güç ve iktidarı ele geçirdiklerinde, bunu halkın aleyhine kullanmışlar; birbir türlü yalanla yurttaşını uyutmaya ve kandırmaya çalışmışlardır.

Ümit Yaşar Oğuzcan ise "Bir Politikacı Konuşuyor" başlıklı şiirinde, bir politikacının ağzından, insanın neden politikacılara/siyasilere karşı yabancılaştığını ironik bir dille şöyle anlatır:

*"-Ah benim istediğim saymakla bitmez
Otomobil isterim bir
Apartman isterim iki
Güzel bir metres isterim üç
Bir metres daha isterim dört
Şunun şurasında ne kadar ömrümüz kaldı
Ben her akşam havyarımı yemezsem
Viskimi içmezsem
Metresimin koynuna girmezsem
Demokrasi neye yarar
Beni seçen budalalar*

¹⁴²⁴ Mehmet Çınarlı, "Onlar", *Gülüm, Bütün Şiirleri*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s. 83.

Niye seçti bilin bakim
 Demokrasinin nimetlerinden faydalanmam için seçti
 Onlardan da yanayım
 Doğrusunu isterseniz
 Ben önce kendimden yanayım
 Çubuğumu yakarım
 Çıkarıma bakarım
 Siyaset dediğin ballı börek
 Yaz geliyor
 Avrupa'ya gitmem gerek
 Sonra refikam cariyezinin de gözü açıldı
 Kuaför, manikürcü
 Poker partileri, beş çayı
 Hepsini öğrendi mübarek
 Ulan bunca masraf senin neyine
 Bu millete yazık değil mi
 Sen bana ne bakıyorsun
 Benim yaptıklarım millet menfaatine
 Yaşasın da derim kahrolsun da derim
 Bulgur pilavı da yerim havyar da yerim
 Neden
 Hep vatan için millet için
 Sözlerimi 'Yaşasın Demokrasi!' diye tamamlarım
 Ha, şunu da yazın şair bey
 Aziz seçmenlerimi saygıyla selamlarım”¹⁴²⁵

Seçimle iş başına getirilen vekillerin şahsî çıkar ve menfaatlerini, kendi lüks ve konforlarını, vatan ve millet hizmetine yeğleyip halkı ve devleti bencilce sömürmeleri; yurttaşların ülkeyi her açıdan daha iyi konuma getirmek ve devletten beklentilerini karşılayabilmek için siyasilere verdikleri iktidar, mevki gücünü su istimal etmeleri örneklerle eleştirilmektedir. Dolayısı iktidar sahiplerinin bu tarz tutum ve davranışları, insanın siyasete ve siyasilere bakış açısını olumsuz etkilemekte; yurttışta ciddi bir siyasal yabancılaşma hissedilmektedir.

Turgut Uyar'ın “Açlık Çoğunlukta” başlıklı şiirinde ise, “oy pusulalarını ve seçimleri bırak/ evet / seçimleri özellikle bırak” diyen öznenin seçimlere karşı yabancılaşma hissetmesinin temelinde açlığın çoğunlukta olması yatar.¹⁴²⁶ Çünkü yurttaşların demokratik bir hak olan seçimle iş başına getirdiği vekillerin, iktidara geldikten sonra, açlık, işsizlik ve yoksulluk gibi toplumun en temel problemlerine çözüm üretmemesi/görmezlikten gelmeleri ve halkın sorunlarına duyarsızlaşmaları,

¹⁴²⁵ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Bir Politikacı Konuşuyor” (Halk İner, Kavuk Dinler), *Taşlamalar Hicivler 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2008, s. 50-51.

¹⁴²⁶ Turgut Uyar, “Açlık Çoğunlukta” (Toplandılar), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 463.

yurttaşların seçim sistemine güveninin azalmasına ve siyasal yabancılaşma yaşamalarına sebebiyet vermektedir.

Siyasal yabancılaşmanın çeşitli boyutlarını şiirlerinde işleyen şairlerden birisi de Ali Yüce'dir. Şairin "Bu Kaçınıcı Alo" başlıklı şiirinde, devlete ve siyasete dair her şey, insan için yabancı ve yabancılaştırıcı olduğu şöyle anlatılır:

*"ön seçim yan seçim arka seçim
alt seçim üst seçim ara seçim
alo seçmen alo halk alo sürü
alo sayın hırsız sensin sürü
toz duman emek soygun sömürü
hırsız ticaret micaret cinayet
alo polis molis yargıç margıç
alo hukuk mukuk bu kaçınıcı alo*

*parti marti seçim koltuk hazine
öküz bostan samanlık sayın fare
alo şey bey daha nasılsınız alo
kurt köpek leş karga sayın sinek
yüce parlamento demeç memeç önerge
gensoru sayın hırsız alo körebe
bilimsel deyyus iktisadi pezevenk
yak yık as kes çal kaçır sakla
aracı tefeci mefeci sayın mülkiyet
alo yargıç margıç bu kaçınıcı dilekçe*

[...]

*alo devlet mevlet bu kaçınıcı alo*¹⁴²⁷

Özne, başta devlet, devletin resmî kurumları ve devlet sistemi olmak üzere, seçimlere, partilere, parlemontoya ve siyasilere karşı yabancılaşmıştır. Çünkü özneye göre hırsız olan siyasilerler halkı, yalnızca seçimden seçime hatırlamakta ve yurttaşları âdeta güdülmesi gereken sürüler olarak görmektedirler. Ülkedeki demokratik sistem düzenli bir şekilde işlemediği için, devletin her kurumunda haksızlıklar baş göstermektedir. Temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği ülkede, hak ve adalet arayışı sonuçsuz kalmakta, vatandaş bürokrasiyle madur edilmekte ve neredeyse devlete ulaşmak imkasız hâle gelmiştir.

"Şairin "Hiç Mi Güzel Görmedik" başlıklı şiirinde ise, bu kez hedefinde politika vardır:

¹⁴²⁷ Ali Yüce, "Bu Kaçınıcı Alo", *Boyundan Utan Darağacı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976,s. 197-198.

*“Politika mı dediniz
Kirlı sabunla yıkayın ağzınızı
Bağlayın çürük bir iple
Şakiya şakiya geçsin bülbül
Demokrasinin önünden”¹⁴²⁸*

Anlaşılacağı üzere siyasal yabancılaşmanın sebeplerinden birisi de politikadır. Özne, devlet işleyişinin sağlıklı ve düzenli yürütmesi, vatandaşların huzur ve refahı için siyasilerin devleti yönetirken uyguladıkları yöntemlerin tümü olan politikanın demokrasiden, insan hak ve özgürlüklerinden uzak olduğu ve yalnızca siyasilerin çıkarlarına hizmet ettiği kanaatindedir.

“Küfeci”de ise, “*Parti marti demokrasi seçim meçim/ Yemin şeref meref namus breh breh*” ifadeleriyle parti, demokrasi ve seçimin birer yalandan ve aldatmacadan ibaret olduğunu, siyasilerin verdikleri sözleri, namus ve şerefleri üzerine ettikleri yeminleri tutmadıklarını belirten özne, siyasete ve demokrasiye karşı güvenini yitirdiği açıktır.¹⁴²⁹ Öyle ki “Bütün Kurum ve Kurallarıyla Demokratik Parlamenter Şiir”de özne, politikacıları, “*Sayın soyguncum sayın vurguncum/ Sayın üçkağıtım siyaset cambazım/ Diplomalı kravatlı sayın haydudum*” ifadeleriyle olumsuzlayarak devlet hizmetinde olanlara karşı hissettiği yabancılığı dile getirir.¹⁴³⁰

Seyfettin Başçılar’ın “Durum” başlıklı şiirinde ise siyasal yabancılaşma, “*Siyaset beyinin tek amacı var:/ Ne pahasına olsun seçim kazanmak*” dizeleriyle verilir. Buna göre siyasilerin amacı vatana ve millete hizmet etmek değil, yalnızca iktidara gelmek ve makam/mevki sahibi olmaktır. Dolayısıyla özne bu gidişatı, “*İnsanlık mı bu, yurtseverlik bu mu?*” diyerek eleştirir.¹⁴³¹ “Senin Adına”da ise, hem siyaset hem de siyasiler şöyle eleştirilir:

*“Özgürlük denen dilberi
Gel gör ki içimizdeki şeytan,
Çıkar hesapları, sömürme
Pisliklerle diş diş,
Değişmiyor siyaset denen fahişe.*

[...]

¹⁴²⁸ Ali Yüce, “Hiç Mi Güzel Görmedik”, *Halk Çağı*, Yazko, İstanbul, 1982, s. 18.

¹⁴²⁹ Ali Yüce, “Küfeci”, *Halk Çağı*, s. 75.

¹⁴³⁰ Ali Yüce, “Bütün Kurum ve Kurallarıyla Demokratik Parlamenter Şiir”, *Sevgim Servetimidir*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 85.

¹⁴³¹ Seyfettin Başçılar, “Durum” (Eski Çocuk), *Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün Şiirleri*, Palet Yayınları, Konya, 2014, s. 399.

*Ey siz siyaset cambazları
Yarı sırtarak siz
Din adına, gerçek adına
Yalanlarınızla
Her acının üstüne tüy diktiniz.*

*Ey iki yüzlü piçler
Kan ve pislik kokuyorsunuz,
İşinize gelince özgürlük,
İnsan hakları diye söylevler verip
İşinize gelmeyince
Başınızı kabuğunuza sokuyorsunuz.”¹⁴³²*

Özne, siyasilerin/politikacıların demokrasiyi, siyaseti ve dini, kendi menfaatleri ve çıkarlarına alet edip halkı sömürdüklerini dile getirir. Yalancı ve iki yüzlü olarak nitelediği siyaset cambazlarının insan hak ve özgürlüklerini işlerine geldiği gibi kullandıklarını belirtir. Dolayısıyla tüm bunlar, devlet yöneticilerine, siyasete ve demokrasiye karşı yurттаışta güvensizliğe ve yabancılaşmaya sebebiyet vermektedir.

Ece Ayhan’ın “Orta İkidten Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler”de ise siyasal yabancılaşma, “*Haramiler ki kırkın üstünde artık sayıları / bir küçük tabut tabakada gezdirirler ölüleri fakfon / burunlarına çekmek üzre, ince çağrışımıdır.*” dizelerinde yeri alır.¹⁴³³ Buna göre, Ali Baba ve Kırk Haramiler masalındaki eşkiyaların aksine, günün haramilerinin devlet kademelerinde yer alan iktidar mensupları olduğu ve her geçen gün sayılarının arttığını imâ eden özne, bunların kendilerini halkın üzerinde görmelerini eleştirir.

Siyasal yabancılaşmayı şiirlerinde yoğun bir biçimde işleyen şairlerden birisi de Abdurrahim Karakoç’tur ve o, şiirlerinde bu yabancılaşmanın siyasilerden kaynaklı olduğunun altını kalınca çizer. “Sanat” başlıklı şiirinde, “*Bizde siyasetin usta olanı/ Akşama on çeşit yalan uydurur*” dizelerinde özne, siyasetçinin tek ayak üstünde kırk yalan söyleyebilmesinin siyaseten maharetine işaret olduğuna dikkat çeker. Öyle ki onun “*Sabahleyin yalanı delinse bile/ Yalandan otuz kat gömlek giydir[mesi]*”, siyaseten becerisinin göstergesidir.¹⁴³⁴ “Aykırı Nasihat”ta ise özne, “*Siz çalışın, kazanın; bürokratlar savursun/ Milletlerin vekilleri viski, şarap devirsin/ Güdücüler*

¹⁴³² Seyfettin Başçılar, “Senin Adına”, (Gül Sesleri), *Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün Şiirleri*, s. 370.

¹⁴³³ Ece Ayhan, “Orta İkidten Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler” (Devlet ve Tabiat Ya Da Orta İkidten Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, s.126.

¹⁴³⁴ Abdurrahim Karakoç, “Sanat”, *Kan Yazısı, Bütün Şiirleri-2*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s.112.

ülkeyi soysun kuşa çevirsin” ifadeleriyle siyasilerin/vekillerin tek amacının halkı sömürmek, halkın üzerinden geçinmek olduğunu vurgular.¹⁴³⁵ Öyle ki “Siyasi Tablo”da özne, “*Partiden, pırtıdan bize ne ağam,/ Kim gelse uyuyor düzene ağam.*” ifadeleriyle siyasi parti farketmeksizin iktidara kim gelirse gelsin, sömürü düzenine ayak uydurduğuna dikkat çeker.¹⁴³⁶ “Oturum”da ise, “*Harcar devlet babayı siyaset babaları/ Hâkikatin yerine bin bir YALAN oturur.*” dizelerinde özne, siyasilerin bencilce tutum ve davranışlarının devlete karşı güveni sarstığı için, yurttaşı devlete yabancılaştırdığını belirtir.¹⁴³⁷ Nitekim “Şiir Arası Yorum”da özne, yurttaşın siyasal yabancılaşmayı yaşamasında asıl sorumlunun bizzat kendileri olduğunu, “*Beğenip seçen bizleriz.../ Güzel kıyafetler biçen bizleriz.../ ‘Yürü arkandayız’ diye yeminler içen bizleriz..*” dizeleriyle açıklık getirir ve “*Seçilene kadar kısmen, seçildikten sonra ismen, cismen/ Bir başkalaşılıyorlar.../ Sistem asimile ediyor vesselam...*” ifadeleriyle de, siyasilerden çok, düzenin yozlaşmış ve çarpık gidişatının toptan bu yanlışlıklara zemin hazırladığının altını çizer.¹⁴³⁸

Ahmet Telli’nin “Köy Öğretmeninin Günlüğü” nün “Yeniden Parasız Yatılı” başlıklı şiirinde, “*Satılık siyasilerin ipliği pazarda/ Ciğerleri peş para etmiyor üstelik/ Başkentini başı kıcı laçkalaşılıyor*” dizelerinde, siyasetçileri, maddiyat ve çıkarlar uğruna insanları ve manevi değerleri hiçe sayan, ciğeri peş para etmezler olarak olumsuzlayan özne, onların bu tutum ve davranışlarının, devletin yönetim merkezinin yani parlamentoyu laçkalaştırdığını ve yurttaşın devlete olan güveninin azaldığını dile getirir.¹⁴³⁹

Yaşar Miraç’ın “Yağmurlu Türkü” başlıklı şiirinde ise siyasal yabancılaşma konusu, yine siyasiler üzerinden alaycı bir söylemle şöyle işlenir:

*“yaklaşırken
yerel seçim
zamlar durur
bir an için*

¹⁴³⁵ Abdurrahim Karakoç, “Aykırı Nasihat”, *Gökçekimi, Bütün Şiirleri-6*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 110.

¹⁴³⁶ Abdurrahim Karakoç, “Siyasi Tablo”, *Akıl Karaya Vurdu, Bütün Şiirleri-7*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 86.

¹⁴³⁷ Abdurrahim Karakoç, “Oturum”, *Akıl Karaya Vurdu, Bütün Şiirleri-7*, s. 87.

¹⁴³⁸ Abdurrahim Karakoç, “Şiir Arası Yorum”, *Parmak İzi, Bütün Şiirleri-11*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s.99-100.

¹⁴³⁹ Ahmet Telli, “Köy Öğretmeninin Günlüğü-Yeniden Parasız Yatılı” (Yangın Yılları), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 708.

*soluklanır
günlük geçim
seçim baylar*

[...]

*bakanların
hepsi meşgul
her birinde
birkaç bavul
ramazanda
çalar davul
acep yolsuz
dosyası mı”¹⁴⁴⁰*

Özne, politikacıların seçimi kazanabilmek için halkın sırtında yük olan zamları, seçim bitene kadar ertelemelerinin kanıksanılmış bir yöntem olduğundan; ve seçim sonrasında ise yurttaşın yine geçim sıkıntısı çektiğinden bahseder. Seçilene kadar bin bir vaatle siyasiler tarafından kandırılan yurttaşın, seçimler sonuçlandıktan sonra, ne sorunları çözüme kavuşturulmakta, ne dertlerine çare bulunmakta, ne de seçtiği vekile sıkıntısını dile getirebilmek için ulaşmak mümkün olabilmektedir. Çünkü seçilenlerin (özellikle bakanların) tek amacı, şahsi menfaatlerini gözetmektir.

Ahmet Günbaş'ın “Temcit Pilavı”nda ise, siyasal yabancılaşmanın sebebi şöyle dile getirilir:

*“Yok yenilik bildik temcit pilavı
Her daim ısıtılıp önümüze sürülen
Biziz kanlı sofraların en körpe avı
Han-ı Yağma'da defteri dürülen”¹⁴⁴¹*

Özne, siyasilerin/politikacıların sürekli olarak aynı yalanlarla, tutulmayacak vaatlerle seçmeni kandırdıklarını ve maalesef seçmenin de söylenenlere hep kanıp inandığını ifade eder. Oysa onların tek derdi, Tevfik Fikret'in de “Han-ı Yağma” şiirinde söylediği gibi, devletin ve milletin malından nemalanmak; doyuncaya, tıksırıncaya, çatlayıncaya kadar yemektir. Dolayısıyla Han-ı Yağma sofrasında sömürülen aslında, devletin hazinesi, yurttaşın emeğidir.

¹⁴⁴⁰ Yaşar Miraç, “Yağmurlu Türkü”, *Lazcaz*, Adam Yayınları, İstanbul, 1999, s. 50-51.

¹⁴⁴¹ Ahmet Günbaş, “Temcit Pilavı”, *Sulardan Sonra*, Etki Yayınları, İzmir, 1999, s. 87.

Metin Cengiz'in "Can Pazarı Türküsü" başlıklı şiirinde ise, siyasal yabancılaşmanın sebebi yine siyasilerin söyledikleri ile yaptıkları arasındaki çelişkidenden doğan bir sonuç olduğu şöyle izah edilir:

*"Efendim milli misak, istiklal-i tam
Diye nutuk atıyor papağan
Bağımsızlıkta bağ ve üzüm pazarı
Yeni bir yasa onandı diyor: tülasyon kapi
Yasalarda par ra diye ötüşüyor kuşlar
Dünya dönüyor demek durmadan"¹⁴⁴²*

Özne, ülkenin bütünlüğü ve çıkarları, yurdun tam bağımsızlığı ve yurttaşın hak ve özgürlüklerinin önemini söylemlerinden eksik etmeyen ve âdeta papağan gibi tekrarlayan siyasetçilerin, para, mevki ve güç uğruna yurttaşlarının zararına, yabancıların ise lehine ayrıcalıkları yasalarla meşrulaştırmalarını eleştirmektedir ve milli kaynakların/ulusal değerlerin para uğruna hiçe sayılmasına karşı çıkmaktadır.

Orhan Alkaya'nın "Yenilmişler İçin Dördüncü Parça" başlıklı şiirinde ise, "[...] *görüyorum sırtlanları/ iktidar ve muhalefet! yerin dibine batsın düalite*" dizelerinde, ülkeyi yöneten hem iktidar hem de muhalefet mensuplarının aslında kendi menfaatleri peşinde koşan sırtlanlar olduğunu ifade eden özne, yabancılaştığı demokratik siyasetin ikili dengesini (iktidar ve muhalefet zıtlığını) amacından saptığı için lanetler.¹⁴⁴³

Akgün Akova'nın "Sevgilim" başlıklı şiirinde ise siyasete ve siyasilere yabancılaşmadan doğan tepki, mecliste yapılmak istenen bir sivil direnişe şöyle dönüşür:

*"sevgilim
Büyük Millet Meclisi'nde bekle beni
kürsüdeki yerimi ısıt
Güzel Konuşma Dersi vereceğim hiç ağzımı açmadan"¹⁴⁴⁴*

Öznenin siyasal yabancılaşma duygusu onda, Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünde, sessizlik eylemi yapma isteğini besler. Çünkü kutsal ve kıymetli olan o kürsü, halkın sorunlarından uzak boş konuşmalara, küfür ve hakaret içeren söylemlere ve gerçekten, samimiyetten yoksun ifadelere sürekli tanıklık etmektedir.

¹⁴⁴² Metin Cengiz, "Can Pazarı Türküsü" (Günümüze Hüzzamlar), *Dünyaya Katkımız Bir Ebru Vurgusu (Bütün Şiirleri 1)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 103.

¹⁴⁴³ Orhan Alkaya, "Yenilmişler İçin Dördüncü Parça", *Yenilgiler Tarihi Cilt 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2011, s. 18.

¹⁴⁴⁴ Akgün Akova, "Sevgilim", *Baba Bana Bağırma*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 78.

Küçük İskender'in "türkiye" başlıklı şiirinde ise, "“Uzak Asya’dan gelip Akdeniz’e bir kısarak başı gibi uzanan/ bu memleket ...sizin! Afiyet olsun efendiler!’ demekten/ bıktım, bıktık, anlıyor musun, orada mısın Türkiye” dizelerinde özne, memleketi soyan, halkı sömüren siyasilere duyduğu yabancılaşmayı ve hissettiği nefreti, bıktım/bıktık sözüyle vurgular¹⁴⁴⁵

Mehmet Can Doğan’ın “Parti” başlıklı şiirinde ise siyasal yabancılaşma, parti ve parti teşkilatının mensupları üzerinden şöyle dile getirilir:

*“P harfi kadar yabancıydı her şey
[...]*

*lacivert kutsal renginizdi
siz hiç terlemezsiniz papyondan
zarif duyarlılıkları olması ne güzel insanın
boynunda hep kelebek taşıması
gizli örgütünüzün sembolü olmalıydı bu
saygındı kimseyi ürkütmezdi zamansız
kukuleta gibi aksatmazdı programları ”¹⁴⁴⁶*

Parti sözcüğündeki p harfi, parti teşkilatına mensupların seçtikleri takım elbisenin değişmeyen lacivert rengi, taktıkları papyon, yapay zariflikler ve aksatılmayan programlar, öznenin parti ve partililere karşı yabancılaşmanında en büyük etkenlerdir.

2.4.3. Türkiye’de Yaşanan Siyasal ve Toplumsal Olaylara Yabancılaşma

Bir toplumda vuku bulan, toplumdaki fertler tarafından tanık olunan ve/veya işitilen, hadiselerin başlangıç ve bitiş noktaları belirli olan olayları, toplumsal olaylar adı altında değerlendirmek mümkündür. Kolektif bir aksiyon türü olan toplumsal olaylar, toplumsal düzeni etkileyen, kamu otoritesini zaafa düşüren, zaman zaman yaralanmalara, can ve mal kayıplarına da yol açabilen olaylardır. Toplumsal olaylar, tarihi, kültürel ve coğrafi koşullardan bağımsız olmadığı gibi, ideolojik, ekonomik ve politik faktörlerin de toplumsal olayların oluşumunda büyük etkisi vardır ve bu bağlamda toplumsal olaylar, içinde geliştikleri toplumların sosyal, kültürel ve siyasi norm ve değerlerine göre farklılık gösterir.¹⁴⁴⁷

¹⁴⁴⁵ Küçük İskender, “türkiye”, *Periler Ötürken Özür Diler*, Can Yayınları, İstanbul,2017, s. 149-152.

¹⁴⁴⁶ Mehmet Can Doğan, “Parti”, *Törenler ve Komplolar*, Berikan Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 40.

¹⁴⁴⁷ Ali Can, Ufuk Taşçı, “Teoriler Işığında Toplumsal Olayların Gelişimi ve Yönetimi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (1), 2016, s.151.

Savaşlar, devrimler, darbeler, suikastler, doğal afetler, terör olayları, protesto gösterileri, toplu eylemler, ideolojik boyutlu sokak çatışmaları vb. toplumu sarsan ve bireylerin psikolojilerini derinden etkileyen başlıca toplumsal olaylardır ve bu olaylar, toplumdaki bireylerde korku, tedirginlik, huzursuzluk, bunalım, anomi ve yabancılaşma gibi duyguların ortaya çıkması sebep olur.

İnceleme kapsamımızdaki şiir metinlerinde, Türkiye’de yaşanan siyasal ve toplumsal olaylara yabancılaşma konusunun üç hadise üzerinden işlendiği tespit edilmiştir. Bunlar, Türkiye’deki darbeler, Doğu’da yaşanan olaylar ve Sivas Olayı’dır. Her bir olayı şiir metinlerinin bize sunduğu malzemeler doğrultusunda, ayrı bir başlık altında incelenmiş olmakla birlikte, konumuzun dışına çıkmamak adına, salt ideolojik/politik söylemlerle şiirler bir tarafa bırakılmış; metinler, olaylar esnasında ve/veya sonrasındaki süreçte deneyimlenen yabancılaşma duygusu odağında ele alınmış ve olayların, insanı neye/nelere/kimlere yabancılaştırdığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

2.4.3.1. Darbelere ve Darbe Sonrası Süreçte Yaşananlara Yabancılaşma

Darbeyi kısaca, toplumu yönetmek için mevcut/meşru iktidarın zor kullanılarak değiştirilmesi; kendi anlayışını zorla dikte etmek isteyen askerî kanadın ve bunların sivil uzantılarının gayrimeşru yollarla yönetimi ele geçirmesi olarak tanımlamak mümkündür.¹⁴⁴⁸ Tarihi çok eskilere dayanmakla birlikte, modern dönemde siyasi hayatın önemli problemlerinden birisi olan darbe ve darbecilik, ülkemizde 1960’tan sonra hemen hemen onar yıllık aralarla karşılaşılan ve ciddi sorunlara sebebiyet veren bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁴⁹ Ülkemizde darbeler/askerî müdahaleler, kimi zaman ordunun kurumsal olarak, kimi zamansa bazı yüksek rütbeli subayların kendi başlarına inisiyatif alarak yönetimi el koyması şeklinde gerçekleşmiştir.¹⁴⁵⁰ Buna göre 2000’den önce ülkemizde, 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi, 12 Mart 1971 muhtırası,

¹⁴⁴⁸ Ahmet Nazlı, “Darbeler, Anayasalar ve Toplumsal Sözleşme”, *İslâm Tarihinin İlk Asrından Günümüze Darbeler Tarihi* (haz. Abdullah Ekinci, Levent Bilgi), Urfa Okulu Yayınları, Şanlıurfa, 2017, s.41.

¹⁴⁴⁹ Adnan Demircan, *İslâm Tarihinin İlk Döneminde Suikastlar ve Darbeler, İslâm Tarihinin İlk Asrından Günümüze Darbeler Tarihi*, (haz. Abdullah Ekinci, Levent Bilgi), Urfa Okulu Yayınları, Şanlıurfa, 2017 s.15.

¹⁴⁵⁰ Sayim Türkman, Giray Alp Karakuş, “Türk Siyasal Tarihinde Darbeler”, Mustafa Aslan vd. (ed.), *Uluslararası Darbe Sempozyumu: 26-27-28 Mayıs 2017-Aydın: Bildiriler*, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, s.555.

12 Eylül 1980 darbesi, Türkiye’de ordunun yönetime/iktidara el koyduğu üç önemli tarihtir.¹⁴⁵¹

Bir ülkede darbe yoluyla mevcut yönetime el konulması, başta demokrasinin sekteye uğratılmasının yanı sıra, toplumsal psikolojiyi, gündelik yaşamı ve ülke ekonomisini de derinden etkiler. Özellikle darbe sonrası süreçte, ülkedeki sıkı yönetim koşulları altındaki kaotik atmosferde yaşanan travmatik olaylar, uzun yıllar toplumsal hafızaya kazınır. Sıkı yönetim yasakları, anayasa değişiklikleri, temel hak ve özgürlük ihlalleri, gözaltılar, fişlenmeler, hapis ve idam cezaları, işkenceler, işten atılmalar, yurttaşlıktan çıkarılmalar, basın yayın organlarına yapılan müdahaleler, faili meçhul cinayetler vb. bu sürecin antidemokratik ve insanlık dışı bilançolarıdır. Öyle ki 1960-1980 arası süreç düşünüldüğünde, sokak çatışmaları, üst üste yaşanan darbeler, davalar, idamlar, sürgünler, cezaevleri, işkenceler, zulümler, yani darbe ve darbe sonrası süreçte yaşanan tüm bu acı ve travmatik olaylar, bireylerde yabancılaşmanın ortaya çıkmasına sebep olur.

İnceleme kapsamımızda olan şiirlerde darbelere ve darbe sonrası süreçte yaşananlara yabancılaşma, birtakım olay ve semboller üzerinden işlendiği için, dört alt başlık altında incelemeyi uygun bulduk. Bunlar, darbeye yabancılaşma, darbe sonrası süreçte toplumsal ve gündelik yaşama yabancılaşma, darbe sonrası süreçte yaşanan insan hakları ihlallerinin (hapis, işkence ve idama) sebep olduğu yabancılaşma ve sıkıyönetim dönemlerinde kitap kıyımlarına yabancılaşma başlıklarını taşımaktadır.

2.4.3.1.1. Darbeye/Darbelere Yabancılaşma

Türk siyasal tarihinde demokrasi kültürünün tam olarak yerleşmediğinin ve demokrasinin içselleştirilmediğinin bir göstergesi olan darbelerin, halkın seçimle başa getirdiği meşru iktidarı, birtakım gerekçelerle (kargaşa ortamı, rejim vb.) devirmesi, yani özünde yönetimde halkın iradesine ve isteğine karşıt bir hareket olması, gerek bireysel gerek toplumsal boyutta yabancılaşmanın ortaya çıkmasına sebep olur. Özellikle darbenin tarihi (gün, ay, yıl ve hatta saati) ve darbenin failleri, yabancılaşmanın da âdeta sembolleri hâline gelir. Nitekim darbelere yabancılaşmanın şiire yansıyan yönü de bu doğrultudadır.

¹⁴⁵¹ Bu saydıklarımız dışında, 22 Şubat 1962, 20 Mayıs 1963 ve 9 Mart 1971 tarihlerinde de darbeye teşebbüs edilmiştir.

Konuya dair ilk örneğimiz Şinasi Özdenoğlu'na aittir. Şair “Bunalım” başlıklı şiirinde, hem 60’lı yılların kaotik atmosferinin, hem de 27 Mayıs askerî darbesinin sebep olduğu yabancılaşmayı dizelerine şöyle taşır:

*“Bulvarlarında Ankara'nın
O dumanlı akşamüstleri
Öz vatanında vatansızlar gibi
Öylesine bir bunalım ki güzelim
Ölümden de beter
Yalnızlıktan da ileri.
Bulvarlarında Ankara'nın
Nene gerek mutluluğu insanların?
Sen mi kaldın haksızlığa direnecek?
Ömrünün o en güzel çağını
Bu nankör oyunlara verecek
Sen mi kaldın haksızlığa direnecek?”*

*Bu uyuyan insanlar için bu şahlanmış neden?
27 Mayıs gibi en güzel çağında
Bu harcanış neden?”¹⁴⁵²*

Politik gelişmelerin, kitlesel gösterilerin, öğrenci olaylarının, ideolojik kavgaların yaşandığı ve toplumsal bunalımın had safhaya çıktığı yıllarda, ülkenin başkentinde, özne kendini vatansız, yalnız ve yabancı hisseder. Çünkü belirli bir ideolojiye ülkedeki haksızlıklara direnmek için verilen mücadeleler ve demokrasi adına çekilen sıkıntılar, 27 Mayıs ihtilaliyle birlikte boşa gider. Özne, hem politik/ideolojik olarak inandığı değerler ve düşünceler doğrultusunda halk için giriştiği mücadelenin halkta karşılığını görememesi, hem de 27 Mayıs darbesiyle, gerek ülke demokrasisinin gerek gençliğinin çalındığını/hiçe sayıldığını düşünmesi, onu 60’lı yıllara ve 27 Mayıs’a yabancılaştırmaktadır.

Mehmet Başaran’ın “Pir Sultan Ölür Ölür Dirilir” başlıklı şiirinde ise hem 12 Mart hem de 12 Eylül şiire konu olur. Özne, “*İlk yazda kirlendi 12 Mart’la*” diyerek, 12 Mart 1971 tarihine duyduğu yabancılığı, ilk yazın kirlenmesi olarak ifade eder.¹⁴⁵³ Çok geçmeden vuku bulan 12 Eylül darbesi ise, satırlara şöyle yansır:

*“Daha avuçlarımızdayken
Ellerinin sıcaklığı
Küllenmemişken yüreklerde
Acının koru*

¹⁴⁵² Şinasi Özdenoğlu, “Bunalım”, *Vatanım Benim*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1973, s. 47.

¹⁴⁵³ Mehmet Başaran, “Pir Sultan Ölür Ölür Dirilir”, *Pir Sultan Ölür Ölür Dirilir*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2002, s. 17.

*Açmadan pencerelerde
Kına çiçekleri
Tutuldu yollar
Kuşattı umutları düşleri
12 Eylül karanlığı*

*12 Eylül evleri ıssız koyan
Ölümün kızgın soluğu
Gelincikleri çiğneyen postal
Bir vuruşta
Kanadını kıran meri keklığın
12 Eylül
Soğuk duvarlar işkence çığlık
Yırtılan gökyüzü kırılan kemik
Kanayan zaman yiten gençlik
Hala üstümüzde gölgesi”¹⁴⁵⁴*

12 Mart’ın toplumda açtığı derin yara henüz tazeiken, 12 Eylül 1980’de ordunun yönetime tekrar el koyması, umutların, düşlerin yok edilmesi ve ülkedeki demokrasinin karanlığa gömülmesi olarak ifade edilmektedir. Evlerin ıssızlaşması, gelinciklerin (gençlerin) postallarla çiğnenmesi, keklığın (halkın) kanadının kırılması, darbe sonrası hapis cezası ve işkenceler, özenin 12 Eylül’e yabancılaşmasının başat vakalarıdır. Öyle ki o tarihin ve o günlerin olumsuz etkileri hâlâ hissedilmektedir. Nitekim “Koparılıp Alınmış Olacak Benden Yaşam”da, “12 Eylül günlerinin/ Sinsi fısıltıları, korkulu sevinçleri” hafızalardan silinmeyecek günler olarak dizelerde yerini alır.¹⁴⁵⁵

Ali Yüce’nin “Sabaha Kaç Yıl Var” başlıklı şiirinde ise, 12 Eylül 1980’de Kenan Evren komutasında ordunun yönetime el koyması, Sarı Eylülcü, Kara Eylülcü ve Boz Eylülcü ifadeleriyle olumsuzlanırken, darbenin gerçekleştiğine dair yapılan yayının özünde hissettirdiği yabancılaşma, “Ateşle yanmaz/ suda erimez bir ses/ Doldu demokrasinin kulağına” dizeleriyle verilir. Öyle ki o andan itibaren artık, “Düşünmek suç duymak yasak”tır.¹⁴⁵⁶ “Padişahım Çok Yaşa” başlıklı şiirinin 4. kısmında ise, 12 Eylül’ün bıraktığı yabancılaşma hissini sebebi, “Karakol zindan zincir kelepçe/ Sorgu cop elektrik işkence/ Darağacı ip idam idam idam” dizeleriyle ifade edilir.¹⁴⁵⁷

¹⁴⁵⁴ Mehmet Başaran, “Pir Sultan Ölür Ölür Dirilir”, *Pir Sultan Ölür Ölür Dirilir*, s. 18.

¹⁴⁵⁵ Mehmet Başaran, “Koparılıp Alınmış Olacak Benden Yaşam”, *Koca Bir Troya Dünya*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1997, s. 60.

¹⁴⁵⁶ Ali Yüce, “Sabaha Kaç Yıl Var”, *Sevgim Servetimdir*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 71.

¹⁴⁵⁷ Ali Yüce, “Padişahım Çok Yaşa-4”, *Asılacak Kitap*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 34.

Ahmet Oktay'ın "Suskunluktan Doğdu Her Veli" başlıklı şiirinde ise 12 Eylül'e yabancılaşma, "[...] *Cüzzam! Eylül'de/ Bastıran cüzzam! Aç camı*" dizeleriyle dile getirilir ve darbenin, demokrasiye ve insana musallat olan ölümcül bir hastalık olduğu belirtilir.¹⁴⁵⁸

Nuri Pakdil'in "1997'de Sincan Ünlemi" başlıklı şiirinde ise, 28 Şubat 1997'de dokuz saat süren Milli Güvenlik Kurulu toplantısından sonra, tarihe postmodern darbe olarak geçecek olayların yaşanmasından kısa bir süre önce, 4 Şubat'ta Sincan'da, 15 tank ve 20 zırhlı araçtan oluşan konvoyun geçmesi ve bunun darbe uyarısı olarak algılanmasının yarattığı his, "*Dururken de yürümüyor ki Think/ Tank derisi tıkalı insanlara*" dizelerine yansır.¹⁴⁵⁹ Öznenin postmodern darbenin hissettirdiği yabancılaşmayı, hem İngilizce think sözcüğünü kullanarak vermesi (Burada darbenin hem postmodern olarak adlandırılmasına, hem de dış güçlerin etkisine atıfta bulunulmuş olabilir.), hem de insanların darbe karşısındaki sessizliği ve duyarsızlığını tankla özdeşleştirilmesi hayli anlamlıdır.

Kemal Özer ise 12 Mart 1973'te, yani darbenin yıldönümünde yazdığını belirttiği "Değişti Anımsamanın Birimi" başlıklı şiirinde, o günün hafızasında bıraktığı izleri şöyle dile getirir:

*"Bomboş bırakılmış bir kentin
sokakları kımıldıyor belleğimde
duyunca vapur düdüklarını –
yalnız güvercinlere açık, anımsıyorum,
ve tedirgin, ikinci bir emre kadar."*¹⁴⁶⁰

Yukarıdaki dizelerde, 12 Mart 1971'de gerçekleşen darbenin hemen ardından ilan edilen sıkıyönetimin, kenti derin bir sessizliğe boğduğundan bahsedilir. Kent sokakların boşaltılması, insanların korku ve tedirginlikle suskunluğa gömülmesi ve sıkıyönetim yasaklarınca kısıtlanan yaşam, özneyi o güne yabancılaştıran başat anılarıdır.

¹⁴⁵⁸ Ahmet Oktay, "XIII. Suskunluktan Doğdu Her Veli" (Kara Bir Zamana Alınlık), *Toplu Şiirler (1963-1996)*, YKY, İstanbul, 2002, s. 238.

¹⁴⁵⁹ Nuri Pakdil, "1997'de Sincan Ünlemi", *Osmanlı Simitçileri Kasidesi*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 2017, s. 20.

¹⁴⁶⁰ Kemal Özer, "Değişti Anımsamanın Birimi" (Yaşadığımız Günlerin Şiirleri), *Yaralı Karanfil, Toplu Şiirler (1959-2008)*, Mylos Kitap, İstanbul, 2017, s. 155.

Yavuz Bülent Bâkiler'in "12 Eylül'e Sitem" başlıklı şiirinde ise, 12 Eylül darbesinin toplumdaki kaotik atmosferi dağıtacağına ve toplumu rahatlatacağına olan inancını, "*Eylül darbesini hayra yordum*" dizesiyle dile getiren özne, büyük bir yanılgıya düştüğünü ve darbenin felakete sebep olduğunu "*Bu ahlaksız dubaraya/ Tarih 'mim' koysun buraya*" ifadeleriyle belirtir.¹⁴⁶¹ Öyle ki 12 Eylül'ü yapıcı ve toplumsal düzeni tekrar sağlayıcı bir hareketin tarihi olarak gören öznenin, darbe sonrasındaki süreçte yaşanan olumsuzluklara tanık olması, onun darbeye yabancılaşmasında temel etken olduğu söylenebilir.

Mehmet Taner'in "Sorguya" başlıklı şiirinde ise 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesinin hissettirdiği yabancılaşma satırlara şöyle yansır:

*"Yeşeren ağaçlar biçildi, susverdi Mayıs
Yas gülümsemeleri sindi her yüze – ağır
Konuşmuyoruz. Ağlamıyoruz. Perişanız.
Derin bir yara daha aldı sahte Avrupa"*¹⁴⁶²

Özne, Mayıs darbesiyle yeşeren ağaçların (yetişen genç neslin umutlarının) katledildiğini, toplumdaki bireylerin yüzlerine ağır, yaşlı bir gülümseme yerleştiğini, insanların suskunluğa gömülüp tepkisizleştiğini ve Avrupa'yı örnek alan ve bu çizgide ilerlemeye çalışan ülkenin, özellikle demokrasinin, büyük yara aldığını belirtir.

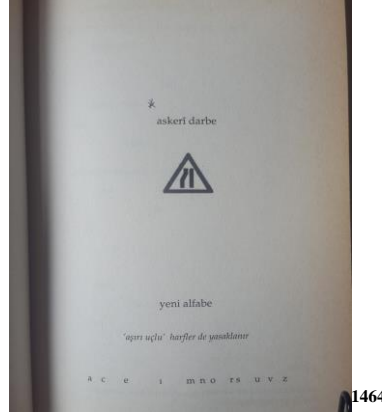
Azer Yaran ise "Bahar Ezgileri" başlıklı şiirinin VII. kısmında, darbenin (muhtemel ki 27 Mayıs darbesinin) yıkıcı etkilerini, "*Türkiye'nin üzerinden kanla geçiyor/ bir fırtınanın kara silindirleri.*" dizeleriyle verir.¹⁴⁶³

Tarık Günersel ise, "askerî darbe" başlıklı şiirinde, görsel şiirin imkânlarından yararlanarak, darbe karşısında hissettiği yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

¹⁴⁶¹ Yavuz Bülent Bâkiler, "12 Eylül'e Sitem" (Türkiyem Anayurdum Sebebim Çarem), *Harman, Bütün Şiirleri*, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 85.

¹⁴⁶² Mehmet Taner, "Sorguya", (Sunak), *Küflü Şimşek, Toplu Şiirler (1966-2001)*, YKY, İstanbul, 2007, s. 25.

¹⁴⁶³ Azer Yaran, "Bahar Ezgileri VII" (Mayıs), *Giz Menekşesi, Toplu Şiirler (1975-2002)*, YKY, İstanbul, 2004, s. 41.

Görselde ilk olarak, bir trafik işareti olan soldan daralan kaplama levhası göze çarpmaktadır. Bu levhanın anlamı, yolun ileri kısmında kaplamanın daimi ve soldan daralmış olduğunu sürücüye bildirmektir. Öznenin bu levhayla, askerî darbe ile Türkiye’deki sol görüşe darbe indirildiğini imâ ettiği düşünülebilir. Bunun yanı sıra levhanın hemen altında, aşırı uçlu harfler de yasaklanır ifadesi dikkat çeker ve yeni alfabenin ucu sivri olmayan harflerle yeniden düzenlendiğini biçimi verilir. Buna göre alfabedeki çoğu harf (b, ç, d, f, g, ğ, h, i, j, k, l, ö, p, ş, t, ü, y) çıkarılmıştır. Bu da sıkıyönetimin getirdiği yasaklara ve yeniden düzenlemelere bir gönderidir. Öyle ki ucu sivri olduğu için alfabeden çıkarılan/yasaklanan harflerle kastedilenlerin yine solcular olduğunu düşünmek mümkündür.

Günersel bir diğer şiiri olan “Tiflis”te ise, “*bıkmıştım darbeci askerlerden/ bıktım demokrasiden korkan sivillerden de*” dizeleriyle, hem Türk siyasi tarihinde yaşanan askerî darbelere, hem de karşıt görüşlerin çatıştığı demokratik ortamın gergin atmosferinden korktuğu için darbeyi meşru görenlere duyduğu yabancılaşmayı ve nefreti dile getirir.¹⁴⁶⁵

Yaşar Miraç’ın “Yurdumun Selamı” başlıklı şiirinde ise, ordunun “*demir elinden demir ökçesinden/ oniki martından eylülünden/ yasağından sıkıyönetiminden*” ülke demokrasisinin ve yurttaşlarının bir türlü kurtulamaması, öznenin darbelere yabancılaşmasında temel etkenlerdir.¹⁴⁶⁶ Şairin bir diğer şiiri olan “Kemal’e Ermezsin”de ise, “*Pentagon’a oldun maşa/ zorbalıkla geçtin başa*” dediği ve “*halk*

¹⁴⁶⁴ Tarık Günersel, “askerî darbe” (Zaman Denen Oyuncak (Mozaik) X+2, muhafızgücü:1-hayalgücü:0), İzler, *Toplu Şiirler (1966-2006)*, YKY, İstanbul, 2006, s. ?

¹⁴⁶⁵ Tarık Günersel, “Tiflis” (Zaman Denen Oyuncak (Mozaik) X+2, muhafızgücü:1-hayalgücü:0), İzler, *Toplu Şiirler (1966-2006)*, s.243.

¹⁴⁶⁶ Yaşar Miraç, “Yurdumun Selamı”, *Yurdumun İşçileri*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, Almanya, 1985, s. 26.

üstüne ordu salıp/ düzme seçimle oy alıp” iktidarı ele geçirdiğini söylediği kişi Kenan Evren’dir ve öznenin ona hissettiği yabancılaşma, “*kara toprağa girsen de/ rahat yüzü göremezsin*” ifadeleriyle bedduaya dönüşür.¹⁴⁶⁷ “12 Eylül 1980 Gecesi”nde ise, saat 03.00 sularında tankların sokaklara çıkması ve sabah saatleriyle birlikte ordunun yönetime el koyduğunun ve sıkıyönetimin ilân edildiğinin duyurulmasının verdiği korku ve yarattığı yabancılaşma, “*şimdi hep korkunçluklar/ şimdi hep uçurumlar/ şimdi dipsiz kuyular*” dizeleriyle ifade edilir.¹⁴⁶⁸

Salih Bolat ise kırk üç yaşına gelinceye kadar yaşadığı olumsuz hadiseleri anlattığı “Kırk Üçüncü Yaş Günü” başlıklı şiirinde, “*üç darbe yaşadım, asker bir milletin çocuğuyum ya*” dizelerinde, üç askerî darbeye tanık olmanın verdiği yabancılık hissine rağmen, vatanını sevmeye devam ettiğini ve iyi bir yurttaş olmaya çalıştığını söyler.¹⁴⁶⁹

Sunay Akın’ın “Cunta” başlıklı şiirinde, darbeye duyduğu yabancılaşmayı ilginç bir dille şöyle ifade eder:

*“Gördünüz mü keyfini
generalin
başını sıkarken
yüzünde çıkan
sivil’cenin”¹⁴⁷⁰*

Darbeyi gerçekleştiren ordunun ve cunta başının (generalin) sivil idareyi ve demokrasiyi hiçe sayıp yönetime silah zoruyla el koymasından aldığı keyiften, öznenin büyük bir öfke duyduğu açıktır.

Altay Öktem ise “Karanlık Çökmeden Önce, Ve Karanlık Dağlar Üzerinde Ayaklarımız Sürçmeden Önce, Ve Siz Işık Beklerken, Onu Ölüm Gölgesine Çevirip, Koyu Karanlığı Batırmadan Önce Söylenen Sureler” başlıklı şiirinde, hem 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi, hem 12 Mart 1971 muhtırasına, hem de 12 Eylül 1980 darbesine duyduğu yabancılaşmayı, “*mevsim tutsak bir güzdü, mevsim kanlı bir bahar/*

¹⁴⁶⁷ Yaşar Miraç, “Sen Kemal’e Ermezsin”, *Deli Dumrul-Sarı Yıldız*, Bulut Yayınları, İstanbul, 1999, s. 98.

¹⁴⁶⁸ Yaşar Miraç, “12 Eylül 1980 Gecesi”, *1001 Şiir*, Bilim Sanat Galerisi, İstanbul, 2002, s. 345.

¹⁴⁶⁹ Salih Bolat, “Kırk Üçüncü Yaş Günü” (Açılmış Kanat), *İlk Kar, Toplu Şiirler (1983-2014)*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2016, s.220.

¹⁴⁷⁰ Sunay Akın, “Cunta”, *Antik Acılar*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1991, s. 46.

en başından başlanırdı işkenceye” dizeleriyle ifade eder.¹⁴⁷¹ Öyle ki Türkiyede’ki her darbe, demokrasi ve insanlığa yeniden işkence etmektir.

Nazir Akalın ise “Eylül Korkusu” başlıklı şiirinde, 12 Eylül darbesine karşı hissettiği yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“soğuk bir adres gibidir eylül
hendesesi annelerin gözlerinde gizlidir
kirliliğiyle daha yeni değil mi
ter ü taze umutları dara çeken izleri*

*kanlı bir mahşerdir eylül
içimizde yüzyıl uyuyan şehre
yüzyıl uyuyan o hüznü güzele
devletli bir güz diyalektiği
serbestliğinde gelir*

*bir servi ağacının kanayan damarları
bir ana şefkatiyle
olmasa bile
iddiasıyla
gerilir
ipe*

[...]

kanlı bir mahşerdir ülkemde eylül”¹⁴⁷²

Darbenin tarihi olan eylül ayı artık, öznenin yabancılaşma hissini derinleştiren bir mevsimden ibarettir. Öyle ki eylül, soğuk bir adres (hapishane), kanlı bir mahşeri hatırlatır. Çünkü eylül (darbesi), oğulları/kızları hapsedildiği, işkence gördüğü ve öldürüldüğü için acısı dinmeyen anneleri, gençliğin söndürülen umutlarını ve idamla infaz edilen canları ardında bırakan kanlı bir tarihtir. Öyle ki şairin “Bela Gazeli”nde de yine eylülün, “*bir nihavent makamı çalarken/ eylül cehenneminde ihtilal nağmekârî*” dizeleriyle yabancılaşmış bir mevsim olduğu anlaşılır.¹⁴⁷³

Mehmet Aycı ise “Künye” başlıklı şiirinde, 12 Eylül darbesine duyduğu yabancılaşmayı, “*bir ısrırgan niyetine ben mi diktim eylül’ü/ apansız ağrılarım ihtilal mi çağırdım/ ben mi vurdum göğüsleri çalınmış çocukları*” dizeleriyle anlatır.¹⁴⁷⁴ Öyle ki eylül ihtilâlî âdeta, bir ısrırgan, apansız gelen bir ağrı ve göğsü/yürekleri çalınmış

¹⁴⁷¹ Altay Öktem, *Sukuşu*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 12.

¹⁴⁷² Nazir Akalın, “Eylül Korkusu”, *Gerilla Türküleri*, İhtar Yayıncılık, Erzurum, 1993, s.26-27.

¹⁴⁷³ Nazir Akalın, “Bela Gazeli”, *Kanayan Simya*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998, s. 98.

¹⁴⁷⁴ Mehmet Aycı, “Künye”, *Mor Kitap*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010, s. 43

çocukların katlidir ve özne, darbeden ve darbeyle birlikte yaşanan tüm felaketlerden, bir şey yapamamanın verdiği pişmanlıktan dolayı, kendini de suçlamaktadır.

Ahmet Murat'ın "1981'de Neler Oldu?" başlıklı şiirinde ise, okul yaşamından alınan bir kesit üzerinden 12 Eylül'ün kaotik atmosferine duyulan yabancılaşma şöyle anlatılır:

*"'korkma sönmez'i okuyordum sahnede gözlerim çakmak
ıslak sakallar içindeki babama bakarak
kulaklarım taşıyordu kan, karlı bir şubat çiliyordu
evren paşaya yanıkta örtmen kolonya içiyordu*

*'korkma sönmez'i bağıırıyordum gözlerim çalık
tarih ve anksiyete, devlet ve kalabalık"¹⁴⁷⁵*

12 Eylül darbesinden sonraki yıl, bir müsamere esnasında İstiklâl Marşı'nı büyük bir coşkuyla okuyan öğrencinin (öznenin) gözlemleri üzerinden zamanın bunalımı verilmeye çalışılır. Burada gür bir sesle, marşın okunmasıyla, dönemin dikte edilen milliyetçi ve politik tavrı arasında bağ kurulabilir. Öznenin karşısında duran sakallı babasına dikkat kesilmesi ise, darbe sonrası yürürlüğe sokulan bıyık, favori boyu ve sakalla ilişkili yasak ve düzenlemeyi akla getirmektedir. Öğretmenin darbeyi yöneten Kenan Evren'e sevgi beslediği için kolonya içmesi ise ironiktir. Nitekim verilen örnekler düşünüldüğünde (öğretmen-öğrenci-baba), darbe ve darbe sonrası sürecin, toplumdaki bireylerde ciddi bir anksiyeteye, ruhsal bozukluğa sebep olduğu görülmektedir.

2.4.3.1.2. Darbe Sonrası Süreçte Toplumsal ve Gündelik Yaşama Yabancılaşma

Bir ülkede askerî cuntanın/ordunun darbe yoluyla meşru yönetime el koyması, ardından hak ve özgürlükleri geçici olarak kısıtlayan sıkıyönetimi ilan etmesi, yürürlüğe sokulan, çoğunluğu yasaklardan oluşan düzenlemelerle toplum yaşamını baskılaması ve yaşanan travmatik olaylar (çatışma, sorgu, fişleme, hapis, idam, işkence vb.), darbe sonrası süreçte bireylerin yabancılaşmayı deneyimlemelerinde başlıca etmenlerdir. Nitekim darbenin ve darbe sonrası sürecin demokrasi, insan hakları ve hür yaşamın ihlâli olduğu gerçeği temel alındığında, yabancılaşmanın darbe sonrası süreçte daha çok, toplumsal ve gündelik yaşama karşı hissedileceği muhakkaktır. Öyle ki şiir metinlerinde yabancılaşmanın da bu doğrultuda işlendiği görülmektedir.

¹⁴⁷⁵ Ahmet Murat, "1981'de Neler Oldu?", *Bir Şair Bisikletle*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 17.

Konunun ilk örnekleri, Attilâ İlhan'ındır. Şairin pek çok şiirinde, 70'li ve 80'li yıllar, darbe sonrası yaşanan gelişmelere, toplumsal yaşamın kaotik atmosferine ve bunun birey üzerindeki yabancılaştırıcı etkilerine yer verilir. Örneğin “sokağa çıkma yasağı”nda, ülkenin gerilimli ve korku yüklü atmosferinde, bireyin hissettiği yabancılaşma şöyle verilir:

*“öyle büyük ki hicran
cam çerçeve bırakmıyor
kırdı kapıları döküldü sokağa
havada yangın kokusu
itfaiye sirenleri
uzaktan uzağa*

*öyle büyük ki hicran
telefonlar devamlı meşgul çalıyor
trafik durdu
çarşılar darmadağın
çığlıklar geçiyor karanlıktan
camlarda sinsî bir titreme
boğuk bir uğultu
yeraltından
borular patlamış sular
vahim bir tenhaliğe akıyor*

*öyle büyük ki hicran
zincirleme
elektrik kontaktarı
şerareler dökülüyor sokak lâmbalarından
ceryanlar kesildi
gözden kayboldu şehir
sanki siyah bir denize batıyor
ayak sesleri boş meydanlardan
hoyrat kanatları
yukarda bir helikopterin
o ihanet sessizliğini
par
par
parçalıyor”¹⁴⁷⁶*

Özne kenti ve kentin gündelik yaşamını tarif ederken, öyle büyük bir hicran ki, söz öbeğini kullanır. Çünkü kente, insana ve yaşama dayanılmaz, onulmaz bir acı;

¹⁴⁷⁶ Attilâ İlhan, “sokağa çıkma yasağı”, *Korkunun Krallığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 11-12.

dahası, korku, tedirginlik ve bunalım hâkimdir. Bir taraftan kulağı tırmalayan itfaiye sirenleri ve helikopterin ürperten sesi, diğer yandan telefonların sürekli meşgul çalması, karanlıktan gelen çığlıklar, boğuk bir uğultu, öte yandan elektrik kesintisinin kenti karanlığa boğması, darbe sonrası süreçteki bunalım dolu günleri yansıtır. Nitekim öznenin âşına olduğu, sevdiği bu kent, ona artık yabancıdır. Bunun sebebini ise şair, şiirlerinin içeriğini açıkladığı “Meraklısı İçin Notlar”da şöyle açıklar: “*Şehir, 70’li yılların çatışma ve gerginliğinden, 80’li yılların dışarıdan bakılınca sakin ve durgun, oysa içerden bakılınca tehlike ve dehditle dolu ‘yozlaştırıcı’ yaşantısına kayıyor. [...] Sokağa Çıkma Yasağı: 12 Eylül “ara rejimi” yıllarında, İstanbul’a tutkun sosyalist bir şairin, şehrin genel yaşantısından aldığı izlenimler, sosyal felâketler geçirmiş ve geçirmekte olan metropolün, âdeta bir sokağa çıkma yasağı gerilimi yaşadığı, bu gerilimin içerdiği korku ve tehlike izlenimleridir.*”¹⁴⁷⁷

Şairin bir diğer şiiri olan “istintak gazeli”nde, askerî darbeleri izleyen süreçteki boğucu kent yaşamına duyduğu yabancılaşmayı, “*ne yana dönsek bir cehennem*” olarak ifade eder.¹⁴⁷⁸ “Hisar buselik”te ise benzer duygu, “*korkuyla geçen bir ömür görünmez bir deliliktir/ mutluluk uzun sürmez mutlaka gündeliktir*” dizeleriyle dile getirilir.¹⁴⁷⁹ “Cehennem kasidesi”nde ise 12 Eylül darbesinin toplumsal ve gündelik yaşamı nasıl cehenneme çevirdiği ve bu cehennemin bireyde nasıl bir yabancılaşmaya sebep olduğu, benzetmeler üzerinden şöyle anlatılır:

*“insan yiyen ağaçlar kuşatmış çevremizi
nemli kadife teması yamyam yapraklarının
eflâtun ve sarı
leoparlar sürüyor besbelli izimizi
uzaktan sırtlan kahkahaları
zehirli örümcekler sarmaşıklardan
hem aç hem susuz günlerdir uykusuz
çok fena kaybolmuşuz
vahşi bir orman içindeyiz”¹⁴⁸⁰*

Darbe sonrası süreçte gündelik yaşam âdeta vahşi bir ormana dönüşmüştür. Bu orman, insan yiyen ağaçlarla, vahşi hayvanlarla (leopar, sırtlan, zehirli örümceklerle) ve çeşitli tehlikelerle doludur. Öznenin korku duyduğu, daima tetikte olduğu ve sürekli

¹⁴⁷⁷ Attilâ İlhan, “Meraklısı İçin Notlar”, *Korkunun Krallığı*, s. 112.

¹⁴⁷⁸ Attilâ İlhan, “istintak gazeli”, *Korkunun Krallığı*, s. 65.

¹⁴⁷⁹ Attilâ İlhan, “hisar buselik”, *Korkunun Krallığı*, s. 76.

¹⁴⁸⁰ Attilâ İlhan, “cehennem kasidesi”, *Korkunun Krallığı*, s. 68.

kendisini takip ettiğini düşündüğü bu hayvanları (özellikle leopar), kovuşturma yürütenler olarak değerlendirmek mümkündür. Özne kendisini bu ortamda, yapayalnız ve kaybolmuş hissettiğini; uykusuz, aç ve susuz günler geçirdiğini söyler. Nitekim bir başka şiiri olan “korkunun krallığı”nda, darbeler, onları izleyen boğucu tâkibat havası ve yaratılan terör atmosferinin bireyi gündelik yaşama nasıl yabancılaştırdığı ve korkunun bireyde paranoya nöbetlerine nasıl sebep olduğu şöyle anlatılır:

*“geceleri bir ılık
penceremin altında birileri
beni çağırıyorlar
(yoksa yanılıyor muyum)
koşup bakıyorum kimseler yok
sarayburnu'nda sis düdükleri
mektuplarım kayboluyor posta kutusundan
birileri çalıyor ama kim
geçen akşam yağmuru değiştirdiler
yumuşak başlamıştı tatlı ve ılık
nasıl olduysa kestiremedim
az sonra sülfirik asitti gökten yağan
(cam iplikleri hâlinde yağıyor
değdiği yeri eriterek
duman duman)*

*bir yerlere gidecek oluyorum
ardımda birileri
hayal meyal varla yok arası
cigaralarını avuçlarında saklamış
gözlerinde aynalı güneş gözlükleri
(bilmem yanılıyor muyum)
daha dün geceyarısı
televizyonda birileri
fakat konuşmuyorlar
bir bubi tuzağı sessizliği hüküm sürüyor
türlü olasılıklarla yüklü
olağanüstü iri
bir o kadar da tehditkâr
(bilmem yanılıyor muyum)
beni dehşete düşürmek istiyorlar*

*nasıl oluyor anlamıyorum
gece yayın bitmiş televizyonu kapamışım
ekranda ansızın birileri
kapalı demir bir kapı gibi suratları
gözleri ateş saçıyorlar
gözlerinde tarifsiz bir hışım
bıyıkları zifiri karanlık
ele geçirebilirlerse beni öldürmek
besbelli maksatları
(yanılıyor muyum neyim)*

yanlış bir mknatus fırtınası içindeyim
 şişe yeşili şerare atlamaları
 şurup kırmızısı çakıntılar
 sağım solum her tarafım elektrik
 korkuyorum
 korktuğumun bilincindeyim
 birileri
 şalteri indirdi indirecek
 işim bitik¹⁴⁸¹

Metin genel itibariyle değerlendirildiğinde, darbe sonrasında sıkıyönetimin ilân edilmesi, yürürlüğe sokulan, çoğunluğu yasaklardan oluşan düzenlemelerle toplum yaşamının baskılanması; gizliden yapılan soruşturma, kovuşturma ve fişlemelerin yarattığı tedirginlik, her an kolluk güçleri tarafından götürülebileneceğin verdiği korku, toplumdaki bireylerde ciddi bir paronoyaya, güvensizlik ve kuşku duygularının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Öyle ki ülkenin bu kaotik atmosferinde, geceleyin evinin dışında duyduğu ıslık sesi, mektuplarının postadan koyboluşu, birilerinin kendisini sürekli takip ettiği hissi, sessiz telefonlar, görülen ürkütücü ve dehşetengiz rüya ve halisülasyonlar ve can güvenliğinin olmadığını düşünmesi öznenin gündelik yaşama yabancılaşmasının başlıca sebepleridir.

Sabri Altınel ise “Korkunç Hasat” başlıklı şiirinde, 70’li yıllardan 80’e, darbeye giden süreçte, sağ-sol çatışmaların dinmediği bunalım günlerinin yarattığı yabancılaşmayı şu açıdan ele alır:

“Boşu boşuna ölümler
 Gözlerimizin önünde
 Yaşama doymamış vücutlar
 Bir cesetten boyuna akıyor sular
 Uzun bir nehir gibi
 Sinen bakışlar kalabalıkta
 yenik dönüyor ekiciler
 duruyoruz bu korkunç hasatın yanında
 Yaşam soldu artık
 Tanıyamayacağız insanı
 Sabah saflıklarını, uzaklaşan akşamüstlerini
 Kendimizi tanıyamayacağız.”¹⁴⁸²

Özne, sokağın savaş alanına döndüğü, her gün silahlı çatışmaların yaşandığı ve gençlerin yaşamını yitirdiği günlerde, insanların öldürülmüş bir gencin cansız bedenini

¹⁴⁸¹ Attilâ İlhan, “korkunun krallığı”, *Korkunun Krallığı*, s. 40-42.

¹⁴⁸² Sabri Altınel, “Korkunç Hasat” (Kentın Küçük Sokağı), *Anımsamıyor Hiç Kimse, Bütün Şiirleri*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018, s. 199.

sokakta gördükleri zaman, bu cinayeti gündeliğin olağanlığına indirgemiş olmalarını, insanın hem yaşama, hem de insana yabancılaşması olarak görür. Öyle ki devrin kaotik atmosferinde insan ve yaşam değerini yitirmiştir.

Hasan Hüseyin Korkmazgil'in "Ah Şu Lanet Başağrısı" başlıklı şiirinde ise özne, 70'li yılların siyasal atmosferinin ve bunalım dolu günlerinin insanı yaşama yabancılaştırmasını, "yıllar var ki şu ülkede/ şöyle sıcak şöyle mutlu/ şöyle yürek soğutan" tek bir haber duyamamasının verdiği hüznle anlatır.¹⁴⁸³

Vecihi Timuroğlu ise 1983 Eylül'ünde yazdığı "Firarda" başlıklı şiirinde, 80 darbesinden sonra yabancılaştığı yaşamı "İnsanın böylesine onursuzlaştırıldığı dönem" olarak tanımlar ve "Her tutsaklık yerilmeli ve/ Çiğnenmeli her onursuzluk" dizeleriyle, sıkıyönetimle vuku bulan insanlık dışı olaylara tepkisini gösterir.¹⁴⁸⁴ "Cesaretsiz Yaşamak"ta ise, sıkıyönetimin yabancılaştırdığı gündelik yaşamdan kaçmak isteyen bireyin yaşama dair hayalleri şöyle dile getirilir:

*"İstedğim su başında baharı ciğerlerime çekmek
Dilersem polisin jandarmanın askerinin varlığını
duymadan
Kapımı gecenin karanlığında aralamak
Sarı kırmızı lacivert mor yaşamak
Biraz çökelek iki tel maydanozla bir dürüm
Sıkıyönetimsiz bir gözenin başında
Yerçekimimle birlikte bir gelinciğe üfleme
Ve anımla kimseye yol göstermeden ecelimle ölmek
istiyorum"*¹⁴⁸⁵

Darbenin ardından ordunun yönetime el koyması, ülkede sıkıyönetimin ilânı ve kamusal yaşamın her yerinde kolluk güçlerinin (polis, jandarma asker) denetleyici ve baskıcı tavrı, öznenin kente yabancılaşarak tabiata kaçma isteğini güçlendirir. Özne bu tekinsiz ortamda, insan hayatının tehlikede olduğunu (çatışmada veya işkence ve sorgu sırasında yaşanan ölümler düşünüldüğünde) düşündüğü ve eceliyle ölmek istediği için bir an önce kaçıp kurtulmak ister.

¹⁴⁸³ Hasan Hüseyin Korkmazgil, "Ah Şu Lanet Başağrısı", *Kandan Kına Yakılmaz*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1998, s.58.

¹⁴⁸⁴ Vecihi Timuroğlu, "Firarda", *Merhaba Oğlum*, Başak Basın Yayın, Ankara, 1993, s. 49.

¹⁴⁸⁵ Vecihi Timuroğlu, *Tut Beni Sevda Çağırır*, Sesimiz Yayınları, Basım yeri yok, 1980, s. 26.

Cemal Süreya ise “Kısa Türkiye Tarihi” başlıklı şiirlerinde, darbelerle geçen yıllarda yaşama duyduğu yabancılaşmayı şiirlerine taşır. Örneğin “Kısa Türkiye Tarihi II” de konuya şu açıdan yaklaşır:

*“Üç anayasa
ortasında büyüdün:*

*Biri akasya
Biri gül
Biri zakkum.”¹⁴⁸⁶*

Öznenin birini akasya, birini gül ve bir diğerini zakkum olarak nitelediği ve bunlar arasında büyüdüğünü söylediği anayasaların sırasıyla, 1924, 1961 ve 1982 anayasaları, yani darbe sonrası yürürlüğe sokulan anayasalar olması mümkündür. Öyle ki ironik bir dille çiçeklere benzettiği bu anayasaların, demokrasiyle, insan hak ve özgürlükleriyle bağdaşmayan kimi özellikleri, insan yaşamına olumsuz müdahaleyi barındırır. Özne, insanın hür yaşamına yabancı bu anayasaların en zehirli/tehlikeli olanının ise, 80 darbesinden sonra çıkarılan 82 anayasası olduğunu, zakkumla belirtir.

“Kısa Türkiye Tarihi V”te ise “*Kahvede subay yok/ Bu nasıl iştir!*” diyen özne, darbe sonrası süreçte kamusal yaşamın her alanında kolluk güçlerinin (polis, jandarma asker) sorgulayıcı, denetleyici ve baskıcı tavrının yarattığı yabancılaşma ironik bir dille verilir.¹⁴⁸⁷

Özdemir İnce ise, “Yaşam Üzerine Tanımla” başlıklı şiirinde, 1980’de, Türkiye’de yaşama yabancılaşmanın sebeplerinden birini şu örnekle verir:

*“Üst üste yığılan ölümler
sokaklarda, gazete kâğıtlarında,
gözyaşları, acı süt ve yakan anılar.*

*Demirin üzerinde bir kan kesiti
1980 yılında
Türkiye’de yaşamak.”¹⁴⁸⁸*

Parçada bahsedilen olay, 80’de, sağ-sol çatışmalarının yaşandığı ve gençlerin birbirlerini hunharca katlettiği günlerde, her gün sokakta karşılaşılan ve gündelik

¹⁴⁸⁶ Cemal Süreya, “Kısa Türkiye Tarihi II” (Sıcak Nal), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2012, s.220.

¹⁴⁸⁷ Cemal Süreya, “Kısa Türkiye Tarihi V” (Sıcak Nal), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, s.223.

¹⁴⁸⁸ Özdemir İnce, “Yaşam Üzerine Tanımla” (Kentler), *Delta, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1994, s. 138.

yaşamın olağan akışı içinde kanıksanmış cinayetlerdir. Sokaklarda ölümün kol gezdiği, insan ve insan hayatının hiçe sayıldığı ve değersizleştiği 80 Türkiye'sinde gündelik yaşam, insanın toplumsal ve gündelik yaşama yabancılaştığı bir devirdir.

Sennur Sezer ise “Nasıl Boğulur İpekböceği” başlıklı şiirinde, “*Görme düşlerinde parmaklıkları/ görme polis arabalarını/ kitap yakmaları*”¹⁴⁸⁹ diyerek kendine telkinde bulunan özne aslında, darbe sonrası süreçte sıkıyönetim altındaki yaşamın hapis cezaları, polis kovuşturmaları ve kitap yasaklarıyla sürmesine duyduğu yabancılaşmayı dile getirir.

Ahmet Telli ise “Veba V/Sfenks” başlıklı şiirinde, veba salgınına benzettiği askerî darbenin kent ve insan yaşamı üzerinde yarattığı tahribatı şöyle dile getirmektedir:

*“Dostluklar bitmiş, kitaplar yakılmış
veba sarmış kentin her köşesini
sorular yasaklanmış, güneş sivanmış
ard arda yangınlar ortasında
talan edilmiş çocukların sevinci”*¹⁴⁹⁰

Vebaya yakalanmış (darbeye maruz kalmış) kentte, dostlukların tükenmesi, kitapların yakılışı, soruların yasaklanması ve umutlar söndürülmüş olması, özneyi yaşama yabancılaştıran faktörlerdir.

Şairin bir diğer şiiri olan “Barbar ve Şehlâ II”de ise özne, darbe sonrası süreçte yaşama hissettiği yabancılığı, “*Zilsiyah hâtıralar edinmişti şehirler ve barbar/ Zamanlardı bizim şehlâ sessizliğimizde*” dizeleriyle ifade eder.¹⁴⁹¹ Buna göre, o günler barbarların zamanıdır; kentler, hafızalardan silinmeyecek travmatik olaylara tanıklık etmişler ve insanlar unutamayacakları anılarla yaşamak zorunda bırakılmışlardır.

Ahmet Özer’in “Sözümdür” başlıklı şiirinde ise, “*gazeteler gencecik ölümleri yazarken/ sözüm düğümleniyordu ateş hattında*” diyen öznenin, ölümün sıradanlaştığı, insan yaşamının değersizleştiği korku dolu günler için, “*o günleri ben mi yaşadım/gördüğüm düş müydü*” diyecek kadar yaşama yabancılaşmış olduğu açıktır.¹⁴⁹² “Akşamdı” da ise benzer duyguyu, “*öliyorduk her gün ölenler adına/ ve yaşamak dar*

¹⁴⁸⁹ Sennur Sezer, “Nasıl Boğulur İpekböceği” (Sesimi Arıyorum), *Direnç Şiirleri, Toplu Şiirler*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1995, s. 156.

¹⁴⁹⁰ Ahmet Telli, “Veba V/Sfenks” (Su Çürüdü), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, s. 394-395.

¹⁴⁹¹ Ahmet Telli, “Barbar ve Şehlâ II” (Barbar ve Şehlâ), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, s. 172.

¹⁴⁹² Ahmet Özer, “Sözümdür”, *Söyle Yüzüm Tanığımın*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 36.

geliyordu ufkumuza” dizeleriyle yineler.¹⁴⁹³ “Dokuyan Ellerim Dokunan Ellerimde” ise, sıkıyönetim günlerini “yasaklanmış sözler vardı hayatımızda” ifadeleriyle belirten özne, o günkü yaşamını, “korkular/kaçış günleri/adımız başkasının adı” olarak özetler. Nitekim özne yabancılaştığı o günleri, “ölüme yakın yaşama uzaktı günler” şeklinde tarif eder.¹⁴⁹⁴

Hüseyin Yurttaş ise “İhbar ve Siren Günlerinden” başlıklı şiirinde, sıkıyönetim döneminde insanı yaşama yabancılaştıran en derin korkunun ihbar olduğunu şöyle anlatılır:

*“yakalar siren sesleriyle en boş yanından
ihbar günlerindeki ürkek bekleyişler
birden sarsılır gövden
içinden kopan hangi şeylerdir
gizli ellerin uzanışı sezersin
yaşantını parçalayacak olan”¹⁴⁹⁵*

Toplumsal yaşamın sıkıyönetim yasaklarıyla baskı altında tutulduğu, kovuşturmaların sürdüğü darbe sonrası süreçte, öznenin yaşama yabancılaşmasında ve paranoya yaşamasındaki en büyük etken, insanların birbirini ihbar etmesidir. Gündelik yaşamda duyulan her siren sesi korkuya ve tedirginliğe, ürkek bekleyişlere sebebiyet vermektedir. Çünkü toplumdaki genel kanı, ihbar doğrultusunda gelen kolluk güçleri (polis veya asker) tarafından alınıp götürüldükten sonra yaşanması muhtemel olay, gözaltı süresince maruz kalınacak insanlık dışı muamele ve işkencedir. Bunu da özne, gizli bir elin uzanıp yaşamı parçalaması olarak ifade eder.

Hidayet Karakuş ise 1972 tarihli “Acılı Bir Dönemden Kalan Şiirler”de, yaşama karşı yabancılaştığı darbe günlerini (muhtemel ki 12 Mart darbesi ardından), “*sokak başlarında korku bulutları/ nere dönsem işkenceli bir ölüm bildirisi*” dizeleriyle anlatır¹⁴⁹⁶ ve sıkıyönetimle şekillenen yaşamın verdiği hissin umutsuzluk olduğunu, “*dul kaldı geleceğimiz/ çocuklarımız yalnız/ içimizde taş suskusu*” dizeleriyle ifade eder.¹⁴⁹⁷

¹⁴⁹³ Ahmet Özer, “Akşamı”, *Aşkın Taçyaprağı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 18.

¹⁴⁹⁴ Ahmet Özer, “Dokuyan Ellerim Dokunan Ellerimde”, *Sözümüz Vardı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 71-79.

¹⁴⁹⁵ Hüseyin Yurttaş, “İhbar ve Siren Günlerinden”, *Uzunçalar*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1979, s.33.

¹⁴⁹⁶ Hidayet Karakuş, “Acılı Bir Dönemden Kalan Şiirler-1”, *Günaydın Gül Yaprağı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 31.

¹⁴⁹⁷ Hidayet Karakuş, “Acılı Bir Dönemden Kalan Şiirler-2”, *Günaydın Gül Yaprağı*, s.32.

Cumali Ünalı Hasannebioğlu'nun "Tutanak" başlıklı şiirinde ise, "Soruldu kimliğimiz önce yıl seksenüçtü, otuz mart miladi/ Kelimeler arandı, sular acılaştı, sabahlar yasaklandı/ Kitaplar saklandı ve ey ruh geldiysen üç kere vur!" dizelerinde özne, darbe sonrası süreçte insanı yaşama yabancılaştıran en büyük etmenin, sıkıyönetimin sonu gelmeyen yasakları olduğunu vurgular.¹⁴⁹⁸

Seyyit Nezir de "Militan" başlıklı şiirinde, darbe sonrası süreçte insanı yaşama yabancılaştıran en büyük etmenin, sıkıyönetimin sonu gelmeyen yasakları olduğunu şöyle anlatır:

*"şehir uykudadır
Bütün gün gövdemizde fırtınalar koparan
Dev şehir uykuda.
Zulmün ejderhası gibi gece
Hem de orta yerine sabrın
Savuruyor oklarını
Korkan ve köhne kanunlardan,
Korkan ve köhne kanunlar
Birazdan bir düdük seni
Kanlı bir cop
Yeni bir sıkıyönetim
Ve yasaklar bildirisi."¹⁴⁹⁹*

Özne için kent geceleyin, özellikle sıkıyönetim altında, insanı boğan, korkutan ve sabrını sınavan bir mekâna dönüşmüştür. Öyle ki akşam saatlerinde, sokağa çıkma yasağının başlaması, yasağa uymayanların peşine düşen kolluk güçlerinin uyarı mahiyetindeki düdük sesi, yakalananların coplanması ve günbegün yeni yasakların halka bildirilmesi, sıkıyönetimin sembolleri hâline gelmiştir. Bunlar, sadece bireyin değil, toplumun yaşama yabancılaşmasında ortak etmenlerdir.

Veysel Çolak ise "Gerekçe" başlıklı şiirine, Bertolt Brecht'ten alıntıladığı, "Cinayetler çoğaldıkça göze batmaz olur. Acılar dayanılmazlığa varınca, kimse işitmez çığlıkları. Sokak ortasında güpegündüz bir adamın evrile çevrile dövüldüğünü görenler bir şey yapmazlar. Bunda şaşacak bir şey yok. Kıyımlar sağanak gibi halkın üstüne boşandıkça, kimse çıkıp dur diyemez onlara." ifadeler doğrultusunda, sağ-sol çatışmalarının yaşandığı ve gençlerin birbirlerini hunharca katlettiği günlerde, her gün sokakta karşılaşılan ve gündelik yaşamın olağan akışı içinde kanıksanmış cinayetlere

¹⁴⁹⁸ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, "Tutanak" (Bir Gecenin şiiri), *Andolsun Aşka, Bütün şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 86.

¹⁴⁹⁹ Seyyit Nezir, "Militan", *Israrla (Bütün Yarınlarında ile birlikte)*, Broy Yayınları, İstanbul, 1998, s. 24.

insanların yabancılaşmış duyarsızlaşmaları ve sessiz kalmaları, “*Sağır Olmazdı herkes/ Sokaklar kör olmazdı/ Bir kişi vurulurken*” dizeleriyle ifade edilir.¹⁵⁰⁰ Bu durum, insanın hem yaşama, hem de insana yabancılaşması ve duyarsızlaşmasıdır.

Ahmet Erhan’ın “Alacakaranlıktaki Ülke” başlıklı uzun şiiri ise, 80’li yılların sağ-sol çatışmalarıyla, cinayetlerle, 80 darbesi ardından ilân edilen sıkıyönetim yasaklarıyla geçen günlerin toplumdaki bireylerde yarattığı tedirginlik, bunalım ve yabancılaşma duyguları ayrıntılı bir biçimde, örneklerle işlenir. Alacakaranlıktaki ülke olarak nitelediği, “*Suskunluklar, bekleyişler ve korkular*”ın¹⁵⁰¹ hüküm sürdüğü 80’li yılların Türkiye’inde toplumun psikolojisini, “*Tedirginlik ve acı. Böyle yaşar halkım./ Evlerde, sokaklarda, yarınlardadırlar/ Ağa vurmuş bir balık kadar yorgun...*” dizeleriyle verir.¹⁵⁰² O günlerde insanı yaşama en çok yabancılaştıranın, belirli saatlerden sonra sokağa çıkma yasağı olduğunu, “*Perdeler örtük, kapılar sürgülü/ Polis arabaları dışında kimseler yok sokaklarda*” dizeleriyle ifade eder.¹⁵⁰³ Sokağa çıkma yasağıyla başlayan gecede, en büyük korku ve endişeyi, yasak saatlerde evlatları sokakta olan annelerin çektiğini, “*Analar çocuklarının ölümlerini düşünüyorlar/ Kendi ölümlerinden daha çok/ Sokaklara bakan pencerelerde*” dizeleriyle anlatır.¹⁵⁰⁴ Sokaklarda ölümün kol gezdiği, yaşanan çatışmalarda onlarca gencin öldüğü/öldürüldüğü ve failerin asla bulunamadığı bu tekinsiz, güvensiz, insan ve yaşamın değersizleştiği ortamda, gündelik yaşamda, herkesin konuştuğu ve/veya sormaktan çekindiği şeyin ölümler/cinayetler olduğunu, “*Herkes birbirinin yüzüne sorar gibi bakıyor:/ -Bugün kim ölecek?*” dizeleriyle verir ve gün aşırı yaşanan genç ölümlerinin yarattığı yabancılaşma hissini ise, “*Gencecik tarihler düşüyor/ Mezar yazıtlarına yaşlı mermerci*” dizeleriyle dile getirir.¹⁵⁰⁵ Nitekim yaşanan tüm bu travmatik olayların bireysel psikolojiye belirsizlik, korku, terdiginlik, endişe, gelecek kaygısı ve güvensizlik olarak yansımaları, öznenin (aynı zamanda toplumdaki bireylerin)

¹⁵⁰⁰ Veysel Çolak, “Gereğe” (Günlerin Yağmurunda), *Giz ve Yara, Toplu Şiirler I*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 175.

¹⁵⁰¹ Ahmet Erhan, “Alacakaranlık Yok Artık” (Alacakaranlıktaki Ülke), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s.63.

¹⁵⁰² Ahmet Erhan, “Alacakaranlıktaki Ülke-1” (Alacakaranlıktaki Ülke), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 18.

¹⁵⁰³ Ahmet Erhan, “Alacakaranlıktaki Ülke-3” (Alacakaranlıktaki Ülke), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, s. 21.

¹⁵⁰⁴ Ahmet Erhan, “Alacakaranlıktaki Ülke-7” (Alacakaranlıktaki Ülke), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, s. 26.

¹⁵⁰⁵ Ahmet Erhan, “Alacakaranlıktaki Ülke-7” (Alacakaranlıktaki Ülke), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, s. 26.

hem yaşama, hem de ülkeye karşı yoğun bir yabancılaşma duygusu hissetmesine sebep olduğu, “*Karanlık, alabildiğine karanlık/ Kentimin üstünde, ülkem üstünde.../ Tutacak bir dalımız kalmadı mı artık?*” dizeleriyle ifade edilir.¹⁵⁰⁶

Yılmaz Odabaşı ise “Aşkım, Şarkım”da, 80 darbesi sonrası sıkıyönetimin hüküm sürdüğü sancılı yıllarda, Diyarbakır’da, insanın yabancılaştığı yaşamı, “*Mitralyözler taradı gençliğimi/ siz bilmezsiniz./ Tank paletleri çiğnedi şiirimi;/ sevgimi, düşlerimi ve gülüşlerimi*” dizeleriyle ifade eder. Özellikle 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında, kentin sıkı denetime tabi tutulması ve Diyarbakır Cezaevi’nde yaşanan insanlık dışı olaylar (korkunç işkenceler) “*Ben bu kente girince/ geceler, gelecekler, gençlikler yasak.*” dizeleriyle vurgulanır.¹⁵⁰⁷

Altay Öktem’in “Kanama” başlıklı şiirinde ise, sıkıyönetim yasakları dahilinde tâkibatın sürdüğü yıllarda yaşama yabancılaşma, “*kimlik soruyordu sokaklarda kendi sesine bile yabancı adamlar*” dizesiyle dile getirilir.¹⁵⁰⁸

2.4.3.1.3. Darbe Sonrası Süreçte Yaşanan İnsan Hakları İhlâllerine (Hapis, İşkence ve İdam) Yabancılaşma

Darbe ve darbe sonrası süreçte yaşanan travmatik olaylar düşünüldüğünde, hiç şüphesiz akla ilk gelen, darbe ertesinde yaşanan insan hakları ihlalleridir. Bu ihlaller arasında özellikle, yargısız infazlar, hapishanelerde mahkûmlara uygulanan şiddet ve kötü muameleler, işkenceli sorgular, idam kararları vb. ise, insanlığa karşı işlenmiş en ağır suçlardır. Öyle ki şiirlerde de darbe sonrası süreçte yaşanan insan hakları ihlallerinin sebep olduğu yabancılaşmanın daha çok hapishanelerde mahkûmlara uygulanan şiddet ve kötü muameleler, işkenceli sorgular ve verilen idam kararları üzerinden işlendiği görülmektedir. Dolayısıyla yaşanan tüm bu kötü hadiselerin hissettirdiği ortak duygu, insan onurunu ayaklara altına alıp, yasalara ve vicdana aykırı davranarak hareket edenlere (iktidarı elinde bulunduranlardan yargıçlara ve işkencecilere değin) ve maruz kalınan zulümlere karşı yabancılaşmadır.

¹⁵⁰⁶ Ahmet Erhan, “Alacakaranlıktaki Ülke-10” (Alacakaranlıktaki Ülke), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, s. 30.

¹⁵⁰⁷ Yılmaz Odabaşı, “Aşkım, Şarkım” (Ayın Göğün Ezgisi), *Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur, Toplu Şiirler (1980-2014)*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 72-73.

¹⁵⁰⁸ Altay Öktem, “Kanama”, *Eski Bir Çocuk*, Yitik Ülke Yayınları, İstanbul, 2015, s. 26.

Konuyla ilgili ilk örnek Attilâ İlhan'ın “on sekiz” başlıklı şiiridir. İlhan bu şiiri için, “*On sekiz, 40’lı yıllarda, haftalarca sürmüş olan bir ‘gözaltı’ sırasında, benim Sansaryan Hanı’nda kapatıldığım hücrenin numarasıydı. Hiç değilse, aklımda öyle kalmış. O zamanlar, o hücrede yaşadıklarımdan, 12 Eylül sonrası tutukluların, iç düğümelerini yakalamaya çalışıyorum. Şiirin en beşeri, en bitirici yeri, sanırım, son iki mısraıdır: bunu böyle olduğunu, sanıyorum ki, ne o ‘ihtiyarlar’ reddedebilir, ne de o ‘ihtiyarı’ tanımış olanlar!*” açıklamasında bulunur.¹⁵⁰⁹ Şairin sözünü ettiği son iki mısra ise, “*korkudan ihtiyarlayabilir mi/ yirmi yaşında insan*”dır.¹⁵¹⁰ Buna göre, ister 40’lı yıllar ister 80’li yıllar olsun, değişmeyen tek şey, gözaltındaki işkenceli sorguların insanı kendine bile ne derece yabancılaştırdığıdır.

Mehmet Başaran ise “Işık’ın Sesi” başlıklı şiirinde, 80 darbesi ardından cezaevlerinde yaşanan insanlık dışı muamelelerin, insanı hukuka ve yaşama nasıl yabancılaştırdığını şöyle anlatır:

*“Ama o güzden, Eylülünden sonra
Özel tip cezaevi, özel tip yargılanmalar
Değişti savcıların, yargıçların huyu da
Hangi yara kapanmaz bilir misiniz
Kaç volta dayanabilir sorguda insan
Neden terlidir düşler, geceler korkunç
Gün doğdu mu, sanırız her yer sabah”¹⁵¹¹*

Özne, darbe sonrasında, savcı ve yargıçların taraflı yargılamalarının ve sorgu esnasında uygulanan işkencelerin (özellikle elektrikle işkence) insanda, psikolojik ve fizyolojik kalıcı travmalara sebep olduğundan; özel tip cezaevinde, kötü muamelelere maruz kalan mahkûmlarda ise ciddi ruhsal bozuklukların (kabuslar, korkular, stres, anksiyete) baş gösterdiğinden bahseder.

Ahmet Arif ise “Kalbim Dinamit Kuyusu”nda, “*Akım kabloları, kıskaçlarıyla/ Bilenmiş azıları ve hınçlarıyla*” cellatların uzman olduğunu söylediği yer, sorgu odalarıdır.¹⁵¹²

¹⁵⁰⁹ Attilâ İlhan, “Meraklısı İçin Notlar”, *Korkunun Krallığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 117.

¹⁵¹⁰ Attilâ İlhan, “on sekiz”, *Korkunun Krallığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 37.

¹⁵¹¹ Mehmet Başaran, “Işık’ın Sesi”, *Koca Bir Troya Dünya*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1997, s. 15.

¹⁵¹² Ahmed Arif, “Kalbim Dinamit Kuyusu”, *Hasretinden Prangalar Eskittim*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s.135.

Cemal Süreya ise, Mamak Askerî Cezaevi'nde, gözaltında işkenceyle öldürülen Fikri Sönmez ve İlhan Erdost'un anısına kaleme aldığı “İlhan'ın Anısına Türküler”de, “Gün ki yıkımlar günüdür/ Boştur ne söylesem şimdi” dizeleriyle, 12 Eylül sonrası hapishanelerde ve gözaltında, gördüğü işkence sonucu yaşamını yitirenlere uygulanan insanlık dışı muamelelere karşı duyduğu yabancılaşmayı dile getirir ve o günlerin yıkım/kıyım günleri olarak addeder.¹⁵¹³

Gülten Akın ise “Atriyo İlahi” başlıklı şiirinde, 70’li ve 80’li yıllarda, siyasi görüşleri sebebiyle yargılanıp uzun hapis cezalarına çarptırılan gençlerin yaşamlarının ve özgürlüklerinin ellerinden alınmasına karşı duyduğu yabancılaşma hissini şöyle dile getirir:

*“Hey tanrım, bu çocuklar çocuklarımız bizim
Bunca yıl hangi taşı oraya kapatsan
Unufak olur
Bunca yıl hangi kuşu
Bize hüzünlü görüşler, telörgüler
Beton gölgeler bağışlayan
Bunca yıl hangi bir kuşu,
Ölür ölür ölür*

*Anlamıyor musun
Yok mu senin oğlun kızın”¹⁵¹⁴*

Özne, bu vatanın evlatlarına haksız yargılamalarla verilen uzun mahkumiyet sürelerinden ve hapishaneye kapatılmalarından dolayı derin bir üzüntü duymaktadır. Bunun, devlet eliyle insanın en temel hakkı olan yaşama hakkının elinden alınması olarak gören özne, devlet otoritesinin bu haksız ve vicdansız uygulamasına duyduğu yabancılığı, iktidar sahiplerinin de birer evlat sahibi olduğunu hatırlatarak, dile getirir.

Kemal Özer ise “Yaşamın Bizden İsteddiği” başlıklı şiirinde, gözaltındakilere sorguda işkence uygulayanlara duyduğu yabancılaşmayı ve nefreti şöyle dile getirir:

*“Ve soyundu özel giysilerinden cellât,
elektrik telini körpe vücutlar üstünde
gezdiren o değilmiş gibi,
kıran o değilmiş gibi parmakların kemiklerini,
o değilmiş gibi bırakan al kanlar içinde,*

¹⁵¹³ Cemal Süreya, “İlhan'ın Anısına Türküler” (Uçurumda Açan), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2012, s.179

¹⁵¹⁴ Gülten Akın, “Atriyo İlahi” (İlahiler), *Ağtlar ve Türküler, Toplu Şiirler II (1972-1983)*, YKY, İstanbul, 2016, s. 130.

*yalıtmak için insanı onurundan
ne varsa aklın aldığı almadığı
hepsini tasarlayan o değilmiş gibi,
o değilmiş gibi buyuran ve yalanlayan,
göz yuman o değilmiş gibi bütün bunlara,
karıştı aramıza.*

*Otobüse biniyoruz aynı duraktan belki,
belki karşılaşıyoruz bir köşeyi dönerken,
ilerlese göz tanışıklığı biraz daha
selâmlamak zorunda duyacağız kendimizi.
Ve ne kadar unutkan olursak biz
kurtulacak o kadar hesap vermekten,
huzurla bekleyecek yeni görevlerini.”¹⁵¹⁵*

İnsan onurunu ayaklar altında alarak ve temel hak ve özgürlükleri ihlâl ederek onlarca çeşit yöntemle (elektirik verme, dövme, hakaret etme, vücuttaki kemikleri kırma, vb.) sorguda gözaltındakilere şiddet ve işkence uygulayan kişilerin, aramızda, gündelik yaşamlarına hiçbir şey olmamış gibi devam ediyor olmaları ve hatta işkenceciyle işkence görenin bir zaman sonra birbirinden habersiz (tanımadan) karşılaşp selamlaşmaları, aynı durakta otobüse binmeleri, vb. trajikomikliği, öznedede derin bir yabancılaşma yaşamasına sebebiyet vermektedir.

Ataol Behramoğlu'nun “Kardeşim Aylardır Hapiste” başlıklı şiirinde ise, kardeşi aylardır cezaevinde olan bireyin kardeşine uygulanan şiddete duyduğu öfke ve uygulamalara duyduğu yabancılaşma satırlara şöyle yansır:

*“Kardeşim
Hapiste
Kardeşim
Aylardır hapiste.
Kardeşim
Dövüldü orada.
İyi ve güzel şeyler dışında
Hiçbir şey taşımayan
Ve sadece bir insan varlığına değil
Yaşayan
Yaşamayan
Bütün varlıklara
Bir ota
Bir taşta
Sevgiyle*

¹⁵¹⁵ Kemal Özer, “Yaşamın Bizden İsteddiği”, (Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya), *Yaralı Karanfil, Toplu Şiirler (1959-2008)*, Mylos Kitap, İstanbul, 2017, s. 194.

*İlgiyle
Dolu beyni
Orada
Sarsıldı elektrikle
İnce bedeni tekmelendi*¹⁵¹⁶

Aylardır hapiste yatan kardeşinin dövüldüğünü, bedenine elektrik verildiğini, hakaret ve şiddetle kardeşinin onurunun ayaklar altına alındığını söyleyen özne, onun bir daha eskisi gibi olamayacağından duyduğu üzüntüyü ifade ederken, bu zulmün, bu gaddarlığın müsebbiblerine, yani devlete karşı duyduğu hisse yabancılıktır.

İzzet Yasar’ın “Kamulaştırılmış Yalılar” başlıklı şiirinde, gözaltında ve sorguda insanların maruz kaldığı işkencenin ne boyutta olduğunu “*götürüp tırnaklarını sökiyorsunuz./ saçlarından tutup kafalarını duvarlara vuruyorsunuz./ kendi pislikleri içinde yatırılıyorsunuz adamları.*” dizeleriyle anlatırken, bunu zulmü yapan ve uygulatanlara duyduğu yabancılaşmadan doğan öfkeyi ise “*daha fazla ne yapabilirsiniz?*” dizesiyle ifade eder.¹⁵¹⁷

Metin Cengiz’in “Bir Başka Dünya” başlıklı şiirinde ise, “*Kıskaçtayım. Duyduğum yalnızca kahkahalar/ ve küfür sesleri. Dizlerim titriyor. Uçabilesem.*” dizelerinde, sorgu esnasında hem sözlü hem de fiziksel şiddete maruz kalan öznenin, acıdan ve korkudan dolayı bilincini kaybederek bulunduğu mekâna yabancılaşması, “*Korkunç bir uçurumun kenarındayım. Ağaç-/ lar gözükiyor aşağıda belli belirsiz. Bir çağlayanın duyulmakta sesi. Anamın açması aklımda.*” dizeleriyle ifade edilir.¹⁵¹⁸ “Aşk İlahileri X”de ise, “*baskılar işkenceler yargısız infazlar/ elimizden zorla alınmış yaşam*” diyen özne, kendilerine yaşatılanlardan duyduğu yabancılığın vermiş olduğu hisle, “*işte bunlara karşı sevişiyoruz ey yasa koyucu*” diyerek zulme başkaldırır.¹⁵¹⁹

Akif Kurtuluş’un “Kan Kokusu Saçlarımda” başlıklı şiirinde ise, sorguda/cezaevinde uygulanan işkencenin boyutları ve insanın kendisine yaşatılanlara karşı yabancılaşması, “*zayıf bileklerim kaldıramıyor bağlanan telleri/ vücudum*

¹⁵¹⁶ Ataol Behramoğlu, “Kardeşim Aylardır Hapiste” (Ne Yağmur... Ne Şiirler...), *Bir Gün Mutlaka, Toplu Şiirler I*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 126-127.

¹⁵¹⁷ İzzet Yasar, “Kamulaştırılmış Yalılar” (Yeni Kuş Bakışı), *Bütün Eserleri (Şiir-Hikâye)*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1995, s. 53.

¹⁵¹⁸ Metin Cengiz, “Bir Başka Dünya” (Bir Tufandan Sonra), *Sonsuzluk Çiseler Büyük Sularda (Bütün Şiirleri I)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.11.

¹⁵¹⁹ Metin Cengiz, “Aşk İlahileri X”, *Dünyaya Katkımız Bir Ebru Vurgusu (Bütün Şiirleri II)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 27.

kundaklanıyor, dinamitler parçalıyor göğsümü/ bir cayırtı yayılıyor içime, dinamo çevrildikçe” dizeleriyle verilir.¹⁵²⁰

Nevzat Çelik’in ise birçok şiirinde, işkenceli sorgulara ve cezaevinde geçen yıllara duyulan yabancılaşma yoğun bir biçimde işlenir. “Saklambaç”ta cezaevini, “*önüm arkam/ sağım solum/ beton*” olarak betimleyen özne, hapsedildiği mekânın verdiği yabancılaşma hissini ve toprak özlemini “*hey toprak/ neredeyse çık*” dizeleriyle ifade eder.¹⁵²¹ Benzer hislerini “Mümkünüm Yok”ta, “*plastik tadında yediğim içtiğim/ yaz kış gözlerimi örseliyor duvar*” dizeleriyle anlatır.¹⁵²² “Genç Otobiyografi”de ise “*80’de 1. şube’de sorguladılar beni*” diyen özne, “*82 martında idamımı istediler/ 87 ocak hâlâ sürüyor devam/ onlar bırakmaz yakamı*” ifadelerinde, yıllarının sorguyla, işkenceyle, davalarla ve hapisle geçmesine sebep olanlara duyduğu yabancılaşmayı ve öfkeyi dile getirir.¹⁵²³ “Kitap Türküsü” şiirinin VIII. kısmında ise, gördüğü fiziksel şiddetten bilinci kapanmaya başlayan kişinin, işkencecinin küfürlerine maruz kaldığı anda hissettiği yabancılığı ise şöyle anlatır:

*“uyuma ulan uyuma ulan ‘lan ‘lan
anneni var ya anneni...hani baban...
annem benim
seni de soruyorlar kardeşim seni de sevgilim
sözcüklerle soyuyorlar sizi tarifsiz iğrenç
kurşun döküyorlar beynimin ortalık yerine”¹⁵²⁴*

Fiziksel şiddetin etkisiyle kendinden geçen özneye sorguda uygulanan psikolojik şiddet (ailesine ve sevdiklerine karşı edilen küfür ve hakaretler), öznenin onurunun kırılmasına, kendisini değersiz ve yetersiz hissetmesine sebep olduğu gibi, yasalara ve vicdana aykırı bu davranışta bulunanlara ve bunun asıl sorumlularına (yönetimi elinde bulunduran devlet yetkililerine) yabancılaştığı muhakkaktır. Nitekim “İşkenceci” de özne, “*başka bir sözcük aramayın/ işkenceci onların adı*” ifadeleriyle sorguda kendilerine her türlü kötülüğü vicdanları sızlamadan yapanların insanlığa ve insani değerlere yabancılaşmış olduklarını, “*aslında bütün insanlar gibi/ ıslık çalabilir*

¹⁵²⁰ Akif Kurtuluş, “Kan Kokusu Saçlarımda” (Yalan Şiirler), *Herkes Gitmiş, Toplu Şiirler*, Adam Yayınları, İstanbul, 2005, s. 93.

¹⁵²¹ Nevzat Çelik, “Saklambaç”, *Şafak Türküsü*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 88.

¹⁵²² Nevzat Çelik, “Mümkünüm Yok”, *Müebbet Türküsü*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011, s. 29.

¹⁵²³ Nevzat Çelik, “Genç Otobiyografi”, *Suda Seken Hayat*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011, s. 16.

¹⁵²⁴ Nevzat Çelik, “Kitap Türküsü-VIII”, *Müebbet Türküsü*, s. 134.

onlarda” sözleriyle belirtir ve onlara karşı duyduğu nefreti, “*toprak bile almaz tükürür*” ifadeleriyle verir.¹⁵²⁵

Ali Asker Barut’un “Kalbim Ağlamaklı” başlıklı şiirinde ise özne, sokaktaki duvarda asılı duran ve üzerinde “İnsanlar güzel ve iyi şeylere layıktır!” yazan günün reklam afişine karşı duyduğu öfkenin sebebini, “*On yılı doldurdu içerde/ Seksende içeri alınan/ Her biri*” ifadeleriyle açıklar ve bunun üzerinden, darbe sonrası süreçte haksız yere verilen uzun mahkûmiyet sürelerine duyduğu yabancılaşmayı dile getirmiş olur.¹⁵²⁶

Küçük İskender ise “Kerem İle Şule’nin Ayrılık Senfonisi” başlıklı uzun şiirinin 7. kısmı olan “Kerem’in Kardeşini Vurdular!..”da, işkenceli sorguda yaşanan şiddet ve tecavüzün boyutları şöyle anlatılır:

*“ağlıyordu ahmet. Ağlamıyordu ahmet.
-Komünist olacak kadar büyüün demek. Ananın
amunda mı öğrettiler sana vatan hainliğini ha!
-Baban kim lan senin, marx mı, lenin mi, söylesene piç
kurusu! Yoksa rus ordusuyla mı yattı anan senin?
Gülüşmeler...Sürtüşmeler...Kıvılcımlar...Yıldırımlar...
Atan sigortalar...Yanan teller... Gül mevsimiydi...Biri
omuzlarından itiverdi ahmet’i. Hızla, yere çarptı. Çenesini
vurunca taşa, iki dişi kırılıverdi. İki çiçek kırılıverdi.
Işık kırılıverdi. Umut kırılıverdi.”*

Ahmet’in komünist olduğu gerekçesiyle sorguda psikolojik şiddet (anne ve babasına karşı edilen küfür ve hakaretler) uygulanması, aşağılanması, vücudunun çeşitli yerlerine elektrik verilmesi ve dayak atılması, Ahmet’in onurunun kırılmasına, kendisini değersiz ve yetersiz hissetmesine sebep olduğu gibi, gördüğü işkence ölümüne yol açar. Nitekim özne, yasalara ve vicdana aykırı bu işkenceyi yapanlara ve bunun asıl sorumlularına (yönetimi elinde bulunduran devlet yetkililerine) duyduğu yabancılaşmayı, “*ülkem katliamla abluka altındadır. daralır/ daralır daraldıkça vurulup vurulup gider ahmet’ler*” dizeleriyle ifade eder.¹⁵²⁷

Darbe sonrası süreçte yaşanan insan hakları ihlalleriyle ilişkili diğer örneklerimiz ise, darbelere koşut görünen idam cezalarının sebep olduğu yabancılaşmadır. Bilindiği gibi ülkemizde otuz beş senedir fiilen uygulanmayan ve on

¹⁵²⁵ Nevzat Çelik, “İşkenceci”, *Suda Seken Hayat*, s. 71.

¹⁵²⁶ Ali Asker Barut, “Kalbim Ağlamaklı”, *Rüzgârla Dolu*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 79.

¹⁵²⁷ Küçük İskender, “Kerem İle Şule’nin Ayrılık Senfonisi- 7. Kerem’in Kardeşini Vurdular!..”, *Gözlerim Sıgıyıyor Yüzüme*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 118-119.

yedi yıldır da kanunda hukuken bulunmayan idam cezası/ölüm cezası, Türkiye'nin siyasi tarihinde, özellikle darbe sonrası yargılamalardan sonra sıkça uygulanmış cezalardandır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yaşam hakkı en temel hak olarak kabul edilmiş; bu sebeple de idam cezasının, temel hak ve özgürlük ihlallerinin başında görülmüştür. Öyle ki verilen idam cezanın esasında, bireyin yaşam hakkını elinden alma eylemi olduğu düşünüldüğünde, bunun devlet eliyle yasalara uygun bir biçimde işlenmiş bir cinayetten farkının olmadığı görüşü yaygındır. Dahası, idamın geri dönüşü olmayan bir ceza olması sebebiyle, idam cezası verildikten ve birey idam edildikten sonra suçsuz olduğunun ortaya çıkma olasılığı, bu cezanın korkunç yanını gözler önüne sermektedir. Nitekim idam cezası, hem insanı gerek darbelere, gerek darbe sonrası süreçte yürütülen yargılamalara, gerekse devletin aykırı görüşler ve eylemler karşısındaki kısıcılığına yabancılaştıran bir faktör olarak şiirlerde işlendiği, hem de toplumsal psikolojiyi derinden etkileyen ve hafızalardan silinmeyen travmatik olaylardan birisi olarak ele alındığı görülmektedir.

Her ne kadar konu bütünlüğü dışında, diğer örneklerimizden farklı bir olaya temas etse de, Nuri Pakdil'in "Ben Daha Doğmadan Önceki Yıllarda da Sık Sık Kurulmuş Sehpalara" başlıklı şiirinde de, idam cezasına duyulan yabancılaşmanın varlığı dikkat çeker. Şiire, "*Ankara İstiklâl Mahkemesi infazlarının çoğu Samanpazarı'nın bu bölümünde yapıldığından, halkın, asılan Müslümanların anılarını yaşatmak için bu semte Ulucanlar adını verdiği, söylenir.*" şeklinde bir dipnot ekleyen şair, "*Geçmeyegöreyim Ulucanlar'dan/ Düşer yoluma gölgeleri tek tek*" dizeleriyle, İstiklâl Mahkemeleri'nin verdiği idam kararlarına duyduğu yabancılaşmayı ifade eder.¹⁵²⁸ Nitekim şiirin başlığı da, 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin verdiği idam cezalarının bilançosunun oldukça kabarık olduğuna atıfta bulunduğu muhakkaktır.

Coşkun Ertepinar ise "Öğrensin İnsanoğlu" başlıklı şiirinde, 27 Mayıs 1960 askerî darbesi sonrasında, Yassıada'ya götürülen Demokrat Parti mensuplarının maruz kaldıkları kötü muamele ve ardından dönemin başbakanı Adnan Menderes ile bakanları Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'a verilen idam cezalarının vermiş olduğu

¹⁵²⁸ Nuri Pakdil, "Ben Daha Doğmadan Önceki Yıllarda da Sık Sık Kırılmış Sehpalara", *Ahid Kulesi*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 2014, s. 73.

yabancılaşma hissini, “*Üç ayaklı ağaç bile eza duyuyor şimdi ettiğinden.*” dizeleriyle ifade eder.¹⁵²⁹

Attilâ İlhan’ın “genel grev” başlıklı şiirinde ise, 12 Mart 1971 muhtırasından sonra, meclis kararıyla idamlarına onay verilen Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'a verilen ölüm cezasının hissettirdiği yabancılaşma, “*şehirde ne olduysa birden saatler durdu/ [...] / üç sehpa kuruldu üç adam asıldılar*” dizeleriyle verilir.¹⁵³⁰

Tahsin Saraç da “Karşıyakanın Üç Gülü” başlıklı şiirinde, Denizgülü, Yusufgülü, Hüseyingülü olarak nitelediği Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idam edilmelerinin hissettirdiği yabancılaşmayı, “*Asılmış bir al umuttan/ Kara gücün korku dalında/ Şu can topraktaki üç fidan ölü.*” dizeleriyle dile getirir.¹⁵³¹

Ece Ayhan’ın da Gezmiş, Arslan ve İnan’ın idamlarına gönderme yaptığı meşhur “Yort Savul” şiirinin, “*Nerede kalmıştık? Tarihe ağarken üç ağır yıldız/ Sürünerek geçiyor bir hükümet kuşu kanatları yoluk*” dizeleriyle, devletin kendi ideolojisi dışındaki fikir ve eylemlere karşı ölüm getiren müdahalesine duyulan yabancılaşma işlenir. Hükümet, kanatları yoluk bir kuş olarak olumsuzlanırken, “*Tarihi düzünden okumaya ayaklanan çocuklar*” olan bu üç genç, halkın önünde “*Yort Savul!*” nidasıyla kahramanlaştırılarak yüceltilir.¹⁵³²

Özkan Mert ise, “Deniz Yusuf Hüseyin’di Adları” başlıklı şiirinde, “*Elleri bağlı olarak getirildiklerinde/ İlk bir mayıs sabahı avluya/ Titriyordu elleri, ayakları cellâtların*”¹⁵³³ dizeleriyle; Sina Akyol’sa, “Hüseyin ve Deniz ve Yusuf Fazladan Neler Dediler? “de, “*Aptal çınarın uryan dalı!/ Senden Niçin Kurtulmalı?*” diyerek olumsuzladığı idam sehpasının insani olan hiçbir şeyle bağdaşmadığını, “*Çünkü Mayıs*

¹⁵²⁹ Coşkun Ertepinar, “Öğrensın İnsanoğlu” (Güzel Dünya), *Şiir İkliminde Bir Ömür (Hepsi Bir Arada)*, Tek Işık Matbaası, Ankara, 1995, s. 99.

¹⁵³⁰ Attilâ İlhan, “genel grev”, *Böyle Bir Sevmek*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s.47.

¹⁵³¹ Tahsin Saraç, “Karşıyakanın Üç Gülü” (Güvercin Kasapları), *Toplu Şiirler*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989, s.122.

¹⁵³² Ece Ayhan, “Yort Savul” (Devlet ve Tabiat Ya Da Orta İkidenden Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014, s.119.

¹⁵³³ Özkan Mert, “Deniz Yusuf Hüseyin’di Adları” (Diren Ey! Kalbim Kuracağız Her Şeyi Yeniden), *Bir Dünyalının Notları, Toplu Şiirler (1960-1995)*, YKY, İstanbul, 1997, s.74-77

göğünde/ taze rüzgâr var.” dizeleriyle ifade ederken, her iki şairin Gezmiş, Arslan ve İnan’a verilen idam kararına karşı duydukları yabancılaşma hissi açıktır.¹⁵³⁴

İnci Asena ise “İdamlık Çeşitlemeler” başlıklı şiirinde, Türkiye tarihindeki idam bilançosuna duyduğu yabancılaşmayı, “-*Yoksa siz kronik idamı sevenlerden misiniz/ Kalemî hiç kırılmayan bir “ne bileyim ne” gibi.-*” dizeleriyle verir ve idamlara karşı tepkisini ise, ironik bir dille, “*Özgür bir ülkede/ İdamları seyretmekte/ Özgürdür insanlar*” dizeleriyle ifade eder.¹⁵³⁵

Afşar Timuçin’in “Ölümlerin Düşündürdüğü Türkü” başlıklı şiirinde ise, onlarca kişinin yaşamına son veren idam cezasına yabancılaşma, “*Bu cellatları kim besliyor/ Kim yerleştiriyor çiçek diye/ Kente bu gülünç sehpaları*” dizeleriyle verilir.¹⁵³⁶

Erdal Alova ise “Oğulduyum”da, idam hükmüne yabancılaşmayı, “*işte böyle/ böyle ağrıyıp duruyor boynunu/ oğlu asılan o babanın*” dizeleriyle, evladı idam cezasıyla öldürülen bir babanın dinmeyen acısı üzerinden ifade eder.¹⁵³⁷

Salih Bolat ise “Belirsizlikler” başlıklı şiirinin VII. kısmında, “[...] *küçüktü. tarih itiraz edebilirdi. ölmek/ için yaşının gereken büyüklükte olduğunu söylediler kent/ halkına. ve öldürdüler.*” dizeleriyle, 13 Aralık 1980’de, 18 yaşının altında olan Erdal Eren’e yaşı büyütülerek idam cezası verilmesine duyduğu yabancılaşmayı dile getirir. Öyle ki şiirdeki özne, 80’li yıllarda yaşanan tüm haksızlıklara/idamlara karşı halkın duyarsız ve sessiz kalışına duyduğu yabancılığı ise, “*kent halkı! hangi çılgınlıkla kulağınız sağır oldu? hangi parlak/ ışıkla kör oldu gözleriniz? hangi sözcüklerin keskinliğiyle dilinizi kaybettiniz?*” dizeleriyle ifade eder.¹⁵³⁸

Ahmet Erhan ise “Karar” başlıklı şiirinde, “*Burası Türkiye adamım, bana bir yorgunluk kahvesi getir/ Darağacı koleksiyonumun önünde höpürdeteyim/ Avucumda büzerek acılarımı*” dizeleriyle, Türkiye’de yaşanan idamların hissettirdiği

¹⁵³⁴ Sina Akyol, “Hüseyin ve Deniz ve Yusuf Fazladan Neler Dediler?” (Avluda), *Belki Çiçek Dağına 1980-1999, Toplum Şiirler*, YKY, İstanbul, 1999, s. 158.

¹⁵³⁵ İnci Asena, “İdamlık Çeşitlemeler”, *Çıplak Bakmıyorum*, Adam Yayınları, İstanbul, 1996, s. 16-17.

¹⁵³⁶ Afşar Timuçin, “Ölümlerin Düşündürdüğü Türkü”, *Savaşçı Türküleri, Bütün Şiirleri 4*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1980, s. 49.

¹⁵³⁷ Erdal Alova, “Oğulduyum” (Giz Dökümü), *Unutuştan Sonsuza, Toplu Şiirler (2013-1973)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 257.

¹⁵³⁸ Salih Bolat, “Belirsizlikler-VII” (Atların Uykusu), *İlk Kar, Toplu Şiirler (1983-2014)*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2016, s.339.

yabancılaşmayı dile getirir.¹⁵³⁹ “Bağlar Gazeli”nin 4. kısmında ise aynı duygu, “*Şehrim uzun asmalar serpiyor bu coğrafyaya/ Ankara! Darağaçlarının şehri!*” dizeleriyle verilir ve Ankara, idamların kenti olarak olumsuzlanır.¹⁵⁴⁰

Nevzat Çelik’in “Bahar Ağrısı” başlıklı şiirinde ise, öznenin bahar aylarındaki şafak vaktine yabancılaşmasının sebebi, “*bir bahar daha/ insanlar asılacak şafakta/ ben en çok şafakları ağlarım*” dizeleriyle verilir.¹⁵⁴¹ Öyle ki idamların şafak vakti infaz edilmesi özne için, güneşin yavaş yavaş doğması, ancak insanın yaşam ışığının sonlandırılması olduğundan, şafak vaktinin verdiği yabancılık hissine derin bir acı ve hüznün eşlik ettiği muhakkaktır.

Nazir Akalın ise “Evlerde Benek Benek Kan Lekeleri” başlıklı şiirinin 1. kısmı olan “Babalar ve Çocuklar”da, devletin kendi ideolojisi dışındaki fikir ve eylemlere karşı ölüm getiren müdahalesine duyulan yabancılaşma “*ülkedeysse darağacına çıkıyor tüm yollar*” dizesiyle ifade edilir.¹⁵⁴²

Ali Asker Barut ise “Kaç Eylül” başlıklı şiirinde, 12 Eylül’de evladı idamla cezalandırılan anne ve babanın, yaşamları boyunca taşıdıkları evlat acısının verdiği yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“İki omzunun arasında,
Sönmüş güneşin külü-
Ah ki karartılar, diyor
İnciyi istirdiyenin içinde.
Her yaprakla biraz,
Ben de sararıyorum
Kaç eylüdür oğluyla yeniden
Yeniden asılan bir annenin sözleri.*

*Bir evin tek odası yanıyor,
Gece yarısına dek.
Öfkesi tüfek olamamış babalar,
Uykusuz bir geyiktir çünkü artık!”¹⁵⁴³*

¹⁵³⁹ Ahmet Erhan, “Karar” (Çağdaş Yenilgiler Ansiklopedisi), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 198.

¹⁵⁴⁰ Ahmet Erhan, “Bağlar Gazeli-4” (Şehirde Bir Yılkı Atı), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, s. 465.

¹⁵⁴¹ Nevzat Çelik, “Bahar Ağrısı”, *Müebbet Türküsü*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011, s. 59.

¹⁵⁴² Nazir Akalın, “Evlerde Benek Benek Kan Lekeleri-1. Babalar ve Çocuklar”, *Kanayan Simya*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998, s. 100.

¹⁵⁴³ Ali Asker Barut, “Kaç Eylül”, *Rüzgârla Dolu*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 84.

Oğulları idamla infaz edilen anne babanın acısı kaç eylül geçmesine rağmen dinmemiştir. Öyle ki o anne babaya yaşatılan bu keder, ailenin devlete ve onun kanunlara yabancılaşmasının da temel etmenidir.

Küçük İskender ise “Aşk, Teknolojik Bir Kelime” başlıklı şiirinin 40. kısmında, “*Ey! Zalim! Astığın gençlere **ET** deyip geçme, tanı! Düşle bir kere apoletleri altında yalnızlıktan kıvrananları!*” dizeleriyle, öldürülen ve et deyilip geçilen gençlerin devletin (darbeci generallerin) verdiği hükümlerle idam edilmelerine duyduğu yabancılaşmayı, devletin resmî marşı olan İstiklâl Marşı’nın “*Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı! Düşün altındaki binlerce kefensiz yatani.*” dizelerini değiştirip dönüştürerek ifade eder.¹⁵⁴⁴

Altay Öktem’in “Tenimden Akan Deniz” başlıklı şiirinin “Milattan Önce” kısmında ise, devlet ideolojisine ters düşmenin idamla sonuçlanan yargılanmalarına duyulan yabancılaşma, “*meydanlarda asılmadık tek kahraman kalmazdı*” dizesiyle dile getirilir.¹⁵⁴⁵

2.4.3.1.4. Yabancılaşma Odağında Sıkıyönetim Dönemlerinde Kitap Kısımları

İnsanlığın bilinen tarihi boyunca, farklı devirlerde ve farklı coğrafyalarda hüküm sürmüş yönetimlerin veya kurulmuş devletlerin çeşitli gerekçelerle, kısıtlama, sansür, yağma ve yok etme gibi girişimlerle kitap kısımları gerçekleştirdiği bilinen bir gerçektir. Çin Hükümdarı Shih Huang Ti’nin, Konfüçyüs okulundan gelen düşünürlerin eserlerini yaktırması, tarihte bilinen ilk kitap kısımlarından biri olmasının yanı sıra, İskenderiye Kütüphanesi’nin yakılması, engizisyonun Latince kaleme alınmış İncil dışındaki İncilleri yasaklaması, Hitler faşizminin toplu kitap kısımları ve yaşadığımız coğrafyada da Tanzimat’la başlayıp 12 Eylül askeri darbesiyle devam eden toplu kitap imhaları ve yasakları tarihte bilinen en büyük kitap kırım felaketlerdir.¹⁵⁴⁶

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan 1987 yılına kadar, askeri yönetimler, sıkıyönetim ve olağanüstü hâl uygulamalarıyla geçmiş; farklı zaman dilimlerinde ise 12 kez sıkıyönetim ilan edilmiş ve ülke yaklaşık olarak 26 yıl boyunca ordunun kontrolü

¹⁵⁴⁴ Küçük İskender, “Aşk, Teknolojik Bir Kelime-40”, *İpucu Bırakma Sanatı*, Om Yayınevi, İstanbul, 2000, s.120.

¹⁵⁴⁵ Altay Öktem, “Tenimden Akan Deniz-Milattan Önce” *Beni Yanlış Öptüler Aslında*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 14.

¹⁵⁴⁶ *100 Yasaklı Kitap ve Tuhaf Hikâyeler*, (29.03.2017), Erişim (7 Ağustos 2019), <https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/kitap/100-yasakli-kitap-ve-tuhaf-hikayeleri?page=1>.

altında tutulmuştur.¹⁵⁴⁷ Nitekim Türkiye'nin geçirdiği bu süreçte, kısıtlanan, sansüre uğrayan, toplatılan ve imha edilen kitapların bilançosu hayli fazladır. Öyle ki yasaklanan kitapların gizlice basılması, satılması, satın alınması, okunması ve bulundurulmasının suç sayıldığı ve aksi davranışta bulunanların ağır cezalara çarptırıldığı sıkıyönetim uygulamasına yabancılaşmanın, inceleme kapsamımızdaki şiirlerde, kitapla sembolleştirilip işlenmesi veya kitap kısımlarına yabancılaşma olarak konu edilmesi, hayli anlamlı ve dikkate değerdir.

Konunun ilk örneği Ömer Faruk Toprak'ın "Ay ışığı"dır. Şairin sıkıyönetim uygulamasıyla yakılan yasaklı kitaplar karşısında duyduğu üzüntü, onun yaşadığı günlere yabancılatan bir faktör olarak satırlara şöyle yansır:

*"yakılan kitaplar çizgi çizgi keder
yüzüne alevlerin aydınlığı vuran çocuk
küçücük avuçlarına dolduruyorum
ikibin yıluna bizim gözlerimizi götür
avuçlarımıza bak da çektiklerimizi götür"*¹⁵⁴⁸

Öznenin yaşadığı dönemde tanık olduğu kitap kısımları karşısında duyduğu keder onu, sıkıyönetimin uygulandığı bunalım günlerine/yıllarına yabancılaştırdığı açıktır. Öyle ki özne, karşısında duran ufak çocuğun ileride kitapların yasaklanmadığı, yakılmadığı zamanları (2000'li yılları) yaşayacağı/göreceği için şanslı olduğunu düşünür ve kendisinin ise o günleri göremeyecek olmanın hüznünü duyar. Nitekim şair "Güneşli sabaha bir sonnet"de, sıkıyönetim günlerine duyduğu yabancılaşmayı, "kitapları yakmışlar insanlara kurşun sıkmışlar" dizelerinde, yine kitap kısımları üzerinden dile getirir.¹⁵⁴⁹

Mehmet Başaran'ın "Birden Göğsüme İniyor Kazma" başlıklı şiirinde ise, "Nedense Almanya düşüyor aklıma/ Yangınlar kitap külleri/ Bişeyler eksiliyor insandan ülkeden" dizelerinde, Türkiye'deki sıkıyönetimin akıl almaz uygulamalarından biri olan kitap kısımlarına yabancılaşan özne, ülkede yaşanan bu trajediyi, Hitler Almanyası'nda yaşanmış toplu kitap kısımlarına benzetir.¹⁵⁵⁰ "Sorgucular"da ise, "Neyi aydınlatır bilir misiniz/ Yakılan yasaklanan kitaplar" dizeleriyle, kitap kısımlarının esasında,

¹⁵⁴⁷ Mehmet Sena Köseadağ, "Sıkıyönetim Dönemlerinde Türk Basını" [Elektronik Sürüm], *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 1 (12), 2019, s. 475.

¹⁵⁴⁸ Ömer Faruk Toprak, "Ay ışığı" (Ay Işığı), *Tüm Şiirleri*, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1983, s. 176.

¹⁵⁴⁹ Ömer Faruk Toprak, "Güneşli sabaha bir sonnet" (Sonnet'ler), *Tüm Şiirleri*, s. 241.

¹⁵⁵⁰ Mehmet Başaran, "Birden Göğsüme İniyor Kazma", *Meşe Seli*, Yazko, İstanbul, 1982, s. 32.

sıkıyönetimin uygulamaları aksine, insanı daha çok kitaplara yönlendirdiğine dikkat çeker.¹⁵⁵¹

Can Yücel'in "Güzel'e" başlıklı şiirinde ise, "*Belki de baskın korkusuyla vefasız, akıntıya atılan/ Kitaplar varya onlardan/ Öğrenmiş Marx'ı, gümüş balıkları*" dizelerinde özne, hem 12 Mart sonrası ilân edilen sıkıyönetimin getirmiş olduğu kitap yasaklarına yönelik uygulama sebebiyle, baskın korkusu yaşayan insanların kitaplarını imha etmek zorunda bırakılışına, hem de Marx'ın Engels'le yazdığı başta Komünist Manifesto olmak üzere çeşitli kitapları ile Samed Behrengi'nin Küçük Kara Balık'ın (gümüş balıklar ifadesinden yola çıkılarak düşünülebilir) yasaklı kitaplardan sayılmasına, duyduğu yabancılaşmayı dile getirir.¹⁵⁵²

Ali Yüce ise "Sayın Faşizm" başlıklı şiirinde, 70'li yıllarda devlet eliyle gerçekleştirilen kitap kısımlarına duyduğu yabancılaşmayı, "*66 numaralı bildiri:/ Sayın faşizm kahvaltıda/ Bir milyon kitap yemiştir*" dizeleriyle ifade eder.¹⁵⁵³ "Asılacak Kitap"ta ise 12 Eylül darbesinin ardından, yönetimin kitaplara karşı tutumunu ironik bir dille şöyle anlatır:

*"Uslu durmazsan eğer
Uyandırırsan insanları
Bakmam gözünün yaşına
Kulağından tuttuğum gibi
Veririm devlet ağaya
Eylül Paşaya seni*

*Sorguya çekilirsin
Elektirik verirler
Cop sokarlar orana
Asarlar seni kitap
Cayır cayır yakarlar
Mahkeme kararıyla"¹⁵⁵⁴*

Temel amacı insanları bilgilendirmek ve aydınlatmak olan kitapların büyük çoğunluğunun 12 Eylül'le birlikte, devletin isteğiyle yasaklılar listesine alınışı eleştirilmekte; yasaklı kitapları okumanın, bulundurmanın suç kapsamında olduğu bu

¹⁵⁵¹ Mehmet Başaran, "Sorgucular", *Sis Dağının Başında Borana Bak Borana*, Güldikeni Yayınları, İstanbul, 2000, s. 52.

¹⁵⁵² Can Yücel, "Güzel'e", *Bir Siyasinin Şiirleri*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 3.

¹⁵⁵³ Ali Yüce, "Sayın Faşizm", *Boyundan Utan Darağacı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 141.

¹⁵⁵⁴ Ali Yüce, *Asılacak Kitap*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 8.

yıllarda, aksi davranışta bulunanların başına gelecek olanınsa, sorgulu işkence olduğu vurgulanmaktadır.

“Görgüsüz Wolfgang”da ise, Hitler Almanya’sında, 25 bin kitabın toplatılıp meydanlarda yakılmasından övünç duyan Wolfgang’i¹⁵⁵⁵ görgüsüzlükle suçlayan ve alaya alan özne, “Övünecek ne var bunda/ Biz 150 bin kitap yaktık/ Mahkeme kararıyla” diyerek Türkiye’de vuku bulmuş kitap kıyımının Almanya’dakinden kat ve kat fazla olmasından duyduğu yabancılaşmayı ironik bir dille ifade eder.¹⁵⁵⁶

Kemal Özer ise 12 Mart 1973’te, yani darbenin yıl dönümünde kaleme aldığı “Değiştii Anımsamanın Birimi” başlıklı şiirinde, o günkü travmanın bıraktığı izi kitaplar üzerinden şöyle anlatır:

*“Kapı çalındığında, zil sesi
o kadar beklediğim seni değil de
kitapları getiriyor aklıma –
yerlere saçtıkları raflardan
darmadağın edilmiş bir odada.”¹⁵⁵⁷*

Darbe sonrası süreçte uygunsuz zamanda kapı zilinın çalması, sıkıyönetim gerekçe gösterilerek kolluk güçlerinin eve/evlere yaptıkları baskını ve aramayı hatırlatmaktadır. Öyle ki baskın esnasında, evde/odada yasaklı kitap bulunup bulunmadığının aranması, öznedede travma yaratmış bir olay olduğu muhakkaktır.

Ataol Behramoğlu’un “Kötümserin Türküsü” başlıklı şiirinde ise, yaklaşmakta olduğu sezilen sıkıyönetimin, bireyde yapmaya mecbur bıraktığı ilk hareketin kitapların saklanması/imhası olduğunu şöyle anlatılır:

*“Bulutlar karardı
Bozacak hava
Gözüm seçiriyor
Fırtına çıkacak mutlaka

Akşam haberleri
Karıştı yine*

¹⁵⁵⁵ Metinde bahsi geçen Wolfgang’in, Alman kütüphaneci Wolfgang Herrmann olması kuvvetle muhtemeldir. Nazi Almanyası’nda, hangi kitapların yasaklı olduğu, onun hazırladığı temel ölçüt ve sınıflandırmalar temel alınıp belirlenerek toplu imhalar gerçekleştirilmiştir.

Selim Şimşek, *Kitap Yakan Bir Kütüphaneci: Wolfgang Herrmann*, (t.y.), Erişim (11 Ağustos 2019), https://www.academia.edu/33023259/Kitap_Yakan_Bir_K%C3%BCt%C3%BCphaneci_Wolfgang_Herrmann

¹⁵⁵⁶ Ali Yüce, “Görgüsüz Wolfgang”, *Asılacak Kitap*, s. 9.

¹⁵⁵⁷ Kemal Özer, “Değiştii Anımsamanın Birimi” (Yaşadığımız Günlerin Şiirleri), *Yaralı Karanfil, Toplu Şiirler (1959-2008)*, Mylos Kitap, İstanbul, 2017, s. 155.

*Bir iş var
Bu işin içinde*

*Söylentileri
İşittin mi
Durum kritik
Kırmalıkirişi*

*Kitapları
Ayıkladım
Kimini yaktım
Kimini sakladım”¹⁵⁵⁸*

Şiirdeki özne, toplumsal yaşamda gelişen olayların ve işittiği haberlerin bir darbeye veya bir sıkıyönetime işaret olduğunu sezdiği için, yapmak mecburiyetinde kaldığı ilk şeyin, yasaklı veya yasaklanması muhtemel olan kitapları ayırmak; kimisini imha etmek, kimisini ise saklamak olduğunu söyler. Bu, öznenin her ne kadar kendini korumak adına yaptığı bir eylem de olsa, onun bu mecburî fiili gerçekleştirmesine sebep olan baskıya yabancılaştığı kesindir.

Ahmet Telli ise “Kayıp Adresteki/I” başlıklı şiirinde, senelerce Türkiye’de, sıkıyönetim gerekçe gösterilerek gerçekleştirilen kitap kısımlarına duyduğu yabancılaşmayı, “*Kitap yakanlar eksilmiyor, şu uçuşup duran/ Kırlangıç ölülerini görüyor musun kentin üstünde*” dizeleriyle ifade eder.¹⁵⁵⁹

Ahmet Özer’se “Kitaplara Sondeyişler”de, insanı yücelten, insanları birleştiren ve aydınlatan kitapların devlet eliyle yok edilmesinden duyduğu yabancılaşmayı, “*Yakın yurtın kitapları/ Parçalayın sayfaları/ Bıçaklayın*” dizeleriyle ifade eder.¹⁵⁶⁰

Yaşar Miraç ise “Ne Yapmalı” başlıklı şiirinde, kitaplar yüzünden insanın sorguya çekildiği/yargılandığı yıllara duyduğu yabancılaşmayı, ihbarla kovuşturmaya uğrayan bir gencin okuduğu kitap yüzünden mahkemeye çıkarılması hadisesi üzerinden şöyle anlatır:

*“kuyruğa girmişti
üç kişi
biri muhbir biri savcı*

¹⁵⁵⁸ Ataol Behramoğlu, “Kötümserin Türküsü” (İyi Bir Yurttaş Aranıyor), *Kızıma Mektuplar, Toplu Şiirler 3*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 180.

¹⁵⁵⁹ Ahmet Telli, “Kayıp Adresteki/I” (Belki Yine Gelirim), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 293.

¹⁵⁶⁰ Ahmet Özer, “Kitaplara Sondeyişler”, *Ayrı Beraberlikler*, Türkiye Yazıları Yayınları, Ankara, 1981, s.61-62.

*biri
bilirkişi*

*nedir suçu nedir
şu deli
kanlının
suçu nedir*

[...]

*kitap mı okumuş
bak hele
bak hele*

*kitabın adı neymiş
kitabın adı*

*ne yapmalı
ne yapmalı*

*kitabın yazarı yazarı
kimmiş
altıncı lenin
altıncı lenin miymiş
vay hele vay hele*

*peki bu adam
neyin nesiymiş
bak hele bak hele
demek koministmiş
hem de hem de
azılı mıymış
alında kızıl
yazılı mıymış
bu delikanlının
künyeciğine
o kominist adı
kazılı mıymış
dur hele
dur hele*

bu ne iş bre!”¹⁵⁶¹

Özne, Türkiye’deki bir dönem uygulanan sıkıyönetim yasakları kapsamında, okunması ve bulundurulması yasak olan kitaplardan birisinin de, V. I. Lenin’in “Devlet ve İhtilal”i olduğunu söyler. Bu kitabı okurken görüldüğü için ihbar edilen genç, apar topar mahkeme karşısına çıkarılmış; anında komünist yaftasıyla yargılanmaya başlanmıştır. Özne, yaşanan bu trajikomik duruma duyduğu yabancılaşmayı ise, kitap

¹⁵⁶¹ Yaşar Miraç, “Ne Yapmalı”, *Güleriz Ağlanacak*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, İstanbul, 1988, s. 79-80.

yazarının isminin kısaltması olan V. I. (Vladimir İlyiç) harflerini, roma rakamındaki VI sayısı ile karıştıran hâkimin, yazarın Altıncı Lenin olduğunu söylemesi üzerinden, alaya alarak ortaya koyar.

Veysel Çolak'ın "Paslanmadan" başlıklı şiirinde ise, sıkıyönetimin yasakladığı kitapların kimlere ait olduğunu, "*Marks'tan Nazım'dan ve diğerlerinden/ Kitaplar yakıldıktan sonra/ Ciğerlerini parça parça kusanlar*" ifadeleriyle veren özne, bu yazarların kitaplarıyla yakalananların ise, sorguda, ciğerlerini kusuncaya kadar işkence gördüklerine dikkat çeker.¹⁵⁶²

Ahmet Erhan'sa "Alacakaranlıktaki Ülke" başlıklı uzun şiirinin 12. kısmında, sıkıyönetimin getirdiği yasak kapsamında, kitaplarını imha etmek zorunda kalan bireyin yaşadığı yabancılaşma hissini şöyle verir:

*"Kitapları paket edersin
Ayırırsın bir bir yasaklanmış olanları
Sonra alırsın başını avuçlarına
Bir arkadaşını kefenlemişçesine suçlu.*

*İnce bir yağmur dalar gözlerini
Harlı bir ateşellerini yakar
Yüreğin göğsünü delemek kadar büyümüşken
Bir el,sobanın kapağını açar.*

*Kibrit tutuşmamak için direnir bir süre
Yeniden okumak geçer içinden
Belki yüzlerce kez okuduğun o kitapları..."¹⁵⁶³*

Özne, devletin sakıncalı bulduğu kitapları ayırdığını, geriye kalanları paketlediğini ve sakıncalı addedilenleri sobada yakmak zorunda kaldığını anlatır. Bu eylemi gerçekleştirirken öznenin duyduğu en yoğun his, hiç şüphesiz, devletin yasakçı zihniyetine boyun eğmek zorunda kalıp, sahip olduğu ve sevdiği kitaplarını imha etmek zorunda bırakıldığı için başta kendi eylemine olmak üzere, esasında devletin uygulamalarına yabancılaşmasıdır.

Ali Cengizkan ise "Sekiz Haziran" başlıklı şiirinde, sıkıyönetim dönemlerinde yasaklı kitap buldurmanın, silah taşımaktan daha ağır cezaya sebebiyet vermesi

¹⁵⁶² Veysel Çolak, "Paslanmadan" (Günlerin Yağmurunda), *Giz ve Yara, Toplu Şiirler I*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 169.

¹⁵⁶³ Ahmet Erhan, "Alacakaranlıktaki Ülke-12" (Alacakaranlıktaki Ülke), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri I.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 32.

gerçeğine duyduğu yabancılaşmayı, “*Yapılan aramada ele geçen silahlar./ Otuziki adet normal menzilli kitap.*” dizeleriyle ironikleştirir.¹⁵⁶⁴

Nevzat Çelik ise “*Kitap Türküsü*” başlıklı uzun şiirinin I. kısmında, insanlığın bilinen tarihi boyunca, farklı devirlerde ve farklı coğrafyalarda hüküm sürmüş tüm yönetimlerin veya kurulmuş devletlerin çeşitli gerekçelerle kitap kısımları gerçekleştirdiğini, “*kitapların yakılmadığı bir ülke adı söyle lütfen*” dizesiyle anlatır.¹⁵⁶⁵

Tarih boyunca kitaplardan korkan ve onları yasaklayan zihniyete duyduğu yabancılaşmayı ise, aynı şiirin VII. kısmında şöyle ifade eder:

*“silahlar yasaklanmadı hiç
öldürmek öldürülmek yasaklanmadı
sorgu odaları cezaevleri darağaçları
yasaklanmadı sömürgeleştirmek
zincirle doğmak zincirle büyümek
bir gün olsun gülemedim demek yasaklanmadı
yasaklanmadı legal yarı-legal illegal açlık
tekelcinin dünyası savaş yasaklanmadı
yasaklandı fakat kitaplar”*¹⁵⁶⁶

İnsanın ve insan yaşamının aleyhinde ve onun zararına olan (silah, cinayet, sorgulama, hapisane, idam, sömürgecilik, hak ve özgürlük ihlalleri, açlık gibi) hiçbir şey için yasak getirilmediğine veya bunları bertaraf etmek için mücadele verilmediğine dikkat çeken özne, insanın lehine ve yararına olan kitapların, her devirde ve her ülkede yasaklanmasına anlam verememekte ve bu duruma öfke duymaktadır.

Akgün Akova'nın “*Işık Avcıları*” başlıklı şiirinde ise, “*benim tıfillıktan yeni çıktığım günler/ ülkemin ışıklarını taşıyordu ışık avcıları*” diyen özne, Bedrettin Cömert ve Cavit Orhan Tütengil gibi isimlerin öldürüldüğü, sokak çatışmalarının yaşandığı 70'li yılların kaotik atmosferinde yaşanan korkunç olaylardan birisinin de kitap kısımları olduğunu, “*ve binlerce kitap ateş içinde arka bahçelerde*” dizeleriyle ifade eder.¹⁵⁶⁷

¹⁵⁶⁴ Ali Cengizkan, “*Sekiz Haziran*” (Senlere), *Kırmızı Gün Beyaz Gece, Toplu Şiirler (1977-2009)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009, s.33.

¹⁵⁶⁵ Nevzat Çelik, “*Kitap Türküsü-I*”, *Müebbet Türküsü*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011, s. 89.

¹⁵⁶⁶ Nevzat Çelik, “*Kitap Türküsü-VII*”, *Müebbet Türküsü*, s. 121.

¹⁵⁶⁷ Akgün Akova, “*Işık Avcıları*”, *Sansürttürme Şair Abüüü*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 81.

2.4.3.2. Türkiye’de Öteki Olmanın Verdiği Yabancılaşma Hissi Odağında Doğu ve Doğu’da Yaşanan Olaylar

Toplum biliminde, mevcut kültür içinde dışlanmış olanı tanımlamak için kullanılan öteki kavramını açıldığımızda, öteki’nin; kişiler, toplumlar, kültürlerce sınıfsal ya da etnik olarak geçmişten günümüze farklı dönemlerdeki ilişkiler baz alınarak bir kişi, grup, sınıf ya da halkın farklılaştırılması ve ayrıştırılması olduğu görülmektedir.¹⁵⁶⁸ Buna göre öteki olma durumu, ötekileştirilmeyle, yani, herhangi bir sebepten dolayı farklı görülenin dışlanmasından ve yabancılaştırılmasından ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu durum, küçük çapta, örneğin iki kişi arasında yaşanabileceği gibi, gruplar, toplumlar ve kültürler arasında da görülen veya görülmesi muhtemel bir durumdur. Nitekim yabancılaşmayla sıkı bir bağı olan öteki olma duygusu, Foucault’un deyimiyle, daha ziyade iktidar konularından dışlanmış olanların, entelektüel ilginin dışına atılmışların ve politik hakları silinmiş ya da göz ardı edilmişlerin taşıdığı duygudur.¹⁵⁶⁹ Dolayısıyla ötekileştirilen veya yabancılaştırılanın, belirli bir süreç sonrasında deneyimleyeceği temel duygunun da, kendisini ötekileştirene karşı yabancılaşma olması kaçınılmazdır.

Türkiye’de Doğu ve Güneydoğu denildiğinde, hiç şüphesiz ilk akla Türkiye’nin coğrafi bölgeleri gelir. Ancak siyasal ve toplumsal olaylar düşünüldüğünde, bu bölgede geçmişten bugüne yaşanmış travmatik olayların, burada yaşayan insanların öteki görülmesine sebebiyet verdiği yadsınamaz bir gerçektir. Dahası burada yaşayan ötekiye, toplumsal düzeni bozan; yasa, kural ve normlara uymayan şeklindeki anlamların da yüklenmesi, öteki olmanın verdiği yabancılaşma hissini ortaya çıkmasını kaçınılmaz hâle getirir. Öyle ki Osmanlı’dan bu yana Doğu merkezinde otoriteye karşı başlatılan isyanlar, Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte, yeni devletin benimsediği ideolojik ve yapısal tutumun bölgenin egemen sınıfı olan ağa, şeyh ve aşiret reisleri tarafından halka çarpıtılarak verilmesi sonucu girilen kalkışmalar, merkezi otorite karşısında, yöresel feodallerin duydukları rahatsızlıktan kaynaklı yaşanan olaylar, hem Doğu hem de Güneydoğu’daki insanların ekonomi, eğitim, sağlık gibi temel konularda ihmâl-kâr buldukları yönetime verdikleri tepkiler, maalesef ki etnik köken odağında, buradaki

¹⁵⁶⁸ Tuğba Çay Sağlam, Mustafa Yaşar, “Teoride, Pratikte ve Araştırmalarda Öteki ve Ötekileştirme”, [Elektronik Sürüm], *Turkish Studies*, 12 (3), 2017, s.139.

¹⁵⁶⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1296.

kesimin ötekileştirilmesine veya kendilerini öteki hissetmelerine sebebiyet vermiştir.¹⁵⁷⁰ Bu da öteki olmanın verdiği yabancılaşmanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Türkiye’de öteki olmanın verdiği yabancılaşma hissi odağında Doğu ve Doğu’da yaşanan olaylar, şiir metinlerinin bize sunduğu malzemeler doğrultusunda atılmış bir başlıktır. Buna göre şiirler, hem Doğu’da ve Güneydoğu’da yaşayanlarda görülen yabancılaşma sendromunun nedenleri dikkate alınarak, hem de bu bölgelerde meydana gelmiş kimi toplumsal ve siyasal içerikli olayların yabancılaştırıcı etkileri üzerinde durularak incelenmiştir. Dolayısıyla şiirlerde anlatılanlar, ötekinin ve/veya ötekiyi savunanın bakış açısıyla ifade edildiği için, yabancılaşma konusu, ötekinin neye yabancılaştığı üzerine odaklanarak değerlendirilmiştir. Öyle ki bu noktada her kapının, devlete/iktidara ve/veya devletin yanlışı görülen kimi uygulamalarına açıldığı görülmektedir.

Konunun ilk yönü, sosyo-ekonomik imkânsızlıkların (yoksulluk, açlık gibi), çeşitli sebeplerden ötürü yaşanan ölümlerin ve feodal düzenin hüküm sürdüğü Doğu’da, insanların devlete karşı yabancılaşmalarıdır. Bunun da ilk örneği, Mehmet Başaran’ın “Kar Suyu” başlıklı şiirinde işlenmektedir. Mekânsal arka planı Diyarbakır yöresi olan şiirde, “*Adamlar hep aynı acıya ırgat/ başlarında göğün ağası*” diyen özne, göğün ağasının ırgatlarıyla, hem feodal düzenin, hem de dini istismar ederek insanları kandıran ağa ve şeyhlerin sömürdüğü halkın makus kaderine dikkat çeker.¹⁵⁷¹ Devamında, “*Çocuklar açlığa ölüme sürgün/ El konmuş düşlerine de*” dizeleriyle açlık ve sefaletin çocuk ölümlerine sebep olduğunu dile getiren özne, düş kurmanın ve geleceğe umutla bakmanın, Doğu’daki çocukların tatmadığı duygular olduğuna değinir. Öyle ki Doğu’daki yaşamın kanıksanılmış bu trajedilerine, devletin ve Batı’daki yurttaşların sessiz kalmasının yarattığı yabancılaşma ise satırlara şöyle yansır:

*“Tümümüzü suçluyor çığlıklar
Yurdumun doğudan görünüşü bu
Ey kulaklarına kar suyu kaçanlar
Günü gelip kan yeşerdiğinde
Kesin olacak toprağın yargısı”¹⁵⁷²*

¹⁵⁷⁰ Nusret Yılmaz, Türk Romanında Doğu Anadolu, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum, 2017, s.694.

¹⁵⁷¹ Mehmet Başaran, “Kar Suyu”, *Pıtraklı Memleket*, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 24.

¹⁵⁷² Mehmet Başaran, “Kar Suyu”, *Pıtraklı Memleket*, s. 25.

Gerek feodal düzenin sömürgeci anlayışı gerek sosyo-ekonomik imkânsızlıklar, gerekse devletin yeterince sağduyulu yaklaşmamasından ötürü sorunlara çözüm getirmedeki yetersizliği, oradaki halkı hem devlete, hem de yurdun batısındakilere yabancılaştırdığı anlaşılmakta; daha da kötüsü, bu yabancılaşmadan filizlenen kin ve öfke tohumlarının yaşanması muhtemel kanlı olaylara zemin hazırladığına dikkat çekilmektedir.

Edip Cansever ise “Kaç Kişiydik” başlıklı şiirinde, Doğu’da tanık oldukları üzerinden ötekinin yaşamını şöyle anlatır:

*“İş gereği Doğu’ya gittim bu yıl
Gözlerimle gördüm inanın bana
Hastalar tabutlarla taşıyor illere, kasabalara
Hepsi hepsi şu arabayı yalnız park etmişim ne çıkar
İşini bilen biliyor
Bin kişi üretiyor bir kişi yiyor
Her neyse, geçelim bunları şimdi”¹⁵⁷³*

Öznenin işi gereği, Türkiye’nin doğusunda geçirdiği zamanda karşılaştığı olumsuzluklar, Doğu köylerinde yaşayanların çektikleri sıkıntılardan biri olan sağlık hizmetlerindeki yetersizlik ve feodal düzendir. İllere, kasabalara hastaların tabut içinde taşınması ve bin kişinin bir kişi için çalışması (ağalık düzeni), yani emeğin sömürülmesi, Doğu’da değişmeyen düzeninin başat örnekleridir. Oysa Türkiye’nin diğer bölgelerinde veya büyük şehirlerde, insanların gündelik yaşamlarında kendilerine dert ettikleri şeyler (aracı yanlış park etme), Doğu’yla kıyaslandığında, tabiri caizse devede kulak kalmaktadır. Dolayısıyla metinde altı çizilenler düşünüldüğünde, devletin Doğu’daki temel problemlere yeterince eğilmemesinden ve kesin çözümler getirmemesinden ötürü, kendilerini öteki hissedenenlerin devlete yabancılaşması da kaçınılmazdır, sonucuna ulaşmak mümkündür.

Hilmi Yavuz’un ise “Doğu Şiirleri”, doğuyu ve doğu insanını coğrafya, tarih, geleneksel yaşam ve edebiyatla bütünleştirip dizelere döktüğü ve metaforlarla ördüğü şiirlerinden oluşmaktadır. Kitapta yer alan toplam on yedi şiiri (bir şiiri hariç), doğu sözcüğüyle başlıklandırılmakta (*doğunun kalıtı, doğunun diyalektiği, doğunun şairleri, doğunun sevdaları, doğunun ölümleri, doğunun kadınları, doğunun bebeleri, doğunun gurbetleri, gurbetçileri, doğunun geçitleri, doğudan bir kent, doğunun soruları, doğu*

¹⁵⁷³ Edip Cansever, “Kaç Kişiydik” (Sevda İle Sevgi), *Sonrası Kalır II, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s. 137.

1310, *doğunun sonsözü*); her bir şiiri doğuya ve doğu insanına ait kesitler sunmaktadır. Bu şiirlerin tamamı değerlendirildiğinde, Doğu'daki elverişsiz tabiat şartlarının, toprak yetersizliğinin, feodal sömürünün, başta sağlık olmak üzere sosyo-ekonomik imkânsızlıkların ve merkezî otoriteyle (devletle) yaşanan birtakım sorunların, Doğu insanının yüzyıllardır çilekeş bir yaşam sürmesine ve kendilerini öteki hissetmelerine etki eden faktörler olarak, metinsel alt yapıda karşımıza çıkmaktadır.

Şair doğuyu, başta ölüm olmak üzere, hüznün, acı, kader, keder, terk edilmişlik gibi sözcük ve duygularla anlatır. “doğunun diyalektiği”nde şair, “*bir doğudur ki o, gülerken bile bozlaş*” dizeleriyle Doğu'nun sevincine bile acının sinmiş olduğuna dikkat çeker.¹⁵⁷⁴ “Doğunun şairleri”nde ise, “*işte doğu, ki orda herşey/ kendini yineliyor batarak/ orda herşey batıdan batıyor*” dizeleriyle Doğu, doğmaktan çok batmak, sürekli batmakla anlatılır.¹⁵⁷⁵ “Doğunun ölümleri”nde ise özne, “*ölüm bir aşirettir doğuda*” derken, Doğu'nun kolay ölümlerin yeri olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵⁷⁶ “Doğunun gurbetçileri”nde ise, “*acı biziz [...]*” ifadesiyle Doğu'nun insanını tanımlayan özne, “*bozguna bağlıyız, yola mahkûmuz*”la onların değişmeyen kaderine dikkat çeker.¹⁵⁷⁷

Doğu'daki insan yaşamının trajedisini ele aldığı şiirlerde şair, bu trajediyi özellikle kadınlar ve çocuklar üzerinden işler. “doğunu kadınları”nda kadınların, “[...] *hüznü bir çeyiz / çileyi ince bir nergis*” gibi taşıdıkları söylenir ve “[...] *birer acıdan ibâret [...]*” olduklarından dem vurulur.¹⁵⁷⁸ Doğu'nun çocukları/bebekleri ise, “*doğunun bebeleri*” adlı şiirde şöyle anlatılır:

*“doğunun bebeleri taş bebek
değildir: say ki onlara cefâ
ince yaralı bir gömlek
ve ninniler en çok akşamları zor
[...]*

*ölüm, güz üşürür yüzlerine
ay, gecenin şark çibani*

*doğunun bebeleri taş bebek
değildir; acıyı trahom,*

¹⁵⁷⁴ Hilmi Yavuz, “doğunun diyalektiği” (Doğu Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, YKY, İstanbul, 2010, s. 92.

¹⁵⁷⁵ Hilmi Yavuz, “doğunun şairleri” (Doğu Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 93.

¹⁵⁷⁶ Hilmi Yavuz, “doğunun ölümleri” (Doğu Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 98.

¹⁵⁷⁷ Hilmi Yavuz, “doğunun gurbetçileri” (Doğu Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 103.

¹⁵⁷⁸ Hilmi Yavuz, “doğunun kadınları” (Doğu Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 99.

*gündüzü emek,
gülyse bir gelecek için kullanır
say ki anaları ova, babaları dağ
ve emzikleri tüfek”¹⁵⁷⁹*

Doğudaki çocukların yaşamlarına hastalık, (trahom gibi), imkânsızlık, yoksulluk, acı ve hüznün egemendir. Bir çocuğun temel ihtiyacı olan anne-baba-emzik üçlemesinin ise Doğu’daki karşılığının ova-dağ-tüfekle özdeşleştirilmesi, çocukların makus kaderinin şiire aksidir.

Doğunun kentleri de doğu insanından pek farklı değildir. Hüznün, acı, ölüm ve terk edilmişlik hissi kentlerin nitelendirilmesinde baskındır. “doğudan bir kent” şiirinde, “siirt, ağaçsız gömütlük/ [...] / bir kent, orda duyguyu / doldurur boydanboya zakkum”¹⁵⁸⁰ ifadeleri yer alır. “doğunun sonsözü” şiirinde ise, “ezik çiğdemleriyle elazığ/ acı dağlarıyla ergani” ifadeleriyle, doğu kentlerini tasvir edilir.¹⁵⁸¹

Ahmet Telli ise “Mardin” başlıklı şiirinde, ötekileştirilmenin verdiği yabancılaşma hissini dizelerine şöyle yansıtır:

*“Ölmek çocukların asıl işiydi
Ağlamaksa kadınların nasibi
Bu yüzden küskündür onlar
Osmanlı mülküne ezelden beri*

*Bu yüzden kadını erkeği almıştır
Yaşadığı toprağın rengini, Ezidî
Süreyani’ye benzer biraz Asuri ise
Ermeni’ye belki de hepimize*

*Mülksüzlük çağına daha çok
Zaman vardı ve uygarlık
Aralıksız karban arıyordu
Halkların mazlum coğrafyasında”¹⁵⁸²*

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e, Kürt odaklı isyanların etkisiyle Doğu’da çatışmalar sonucu yaşanan ölümler ve anaların dinmeyen acısı, buradakilerin hem devlete yabancılaşmasına, hem de kendilerini istenmeyen, öteki görülen olarak hissetmesine sebebiyet vermiştir. Doğu’da yaşayan her bir azınlığın (Kürt, Ezidî, Süryani, Asuri,

¹⁵⁷⁹ Hilmi Yavuz, “doğunun bebeleri” (Doğu Şiirleri), *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 101.

¹⁵⁸⁰ Hilmi Yavuz, “doğudan bir kent” (Doğu Şiirleri), *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 105.

¹⁵⁸¹ Hilmi Yavuz, “doğunun sonsözü” (Doğu Şiirleri), *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 110.

¹⁵⁸² Ahmet Telli, “Mardin” (Barbar ve Şehlâ), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 155-156

Ermeni) kendilerini öteki hissetmesi veya ötekileştirilmeleri, içinde yaşadıkları topluma yabancılaşmalarına ve yurtsuzluk/aidiyetsizlik hissi çekmelerine neden olduğu açıktır.

Nevzat Çelik de benzer konuyu işlediği “İtirazın İki Şartı” başlıklı şiirinde, Türkiye’de öteki olmanın verdiği hissini yabancılaştırıcı etkisini, evrensel bir boyuta taşıyarak şöyle anlatır:

*“çok olmadığımız kesin
çok olan tarafta değiliz
çok olan tarafta olmayacağız
türkiye’de kürt olacağız
kürtlerde ermeni
ermenilerde süryani
gidip almanya’da türk olacağız
hollanda’da surinamlı
fransa’da cezayirli
iran’da azeri
amerika’da zifirizenci olacağız
çoğalan zencide mutlaka kızilderili
israil’de filistinli”¹⁵⁸³*

Dünyanın her yerinde, ötekileştirilmiş bir kesim varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Bunun bir insanlık ayıbı olduğunu vurgulamak için öznenin verdiği örnekler (Türkiye’de Kürt, Kürtlerde Ermeni, Ermenilerde Süryani; Almanya’da Türk, Hollanda’da Surinamlı, Fransa’da Cezayirli, İran’da Azeri, Amerika’da zenci, İsrail’de Filistinli olmak gibi) dikkate alındığında, ötekileştirilmenin/yabancılaştırılmanın sonunun olmadığı görülmektedir.

Yılmaz Odabaşı’nın “Seni Bir Tufan Gibi Sevdim” başlıklı şiirinde ise, “*Bak, kentleri de dağları da bozdular;/ başka rüzgârlar giydirdiler kentlere,/ dağlara başka tüfekler*” dizelerinde özne, Türkiye’de, özellikle Doğu’da cereyan eden politik ve ideolojik olayların, insanları, kentleri ve tabiatı (dağları) nasıl değiştirdiğinden, ayrıştırdığından ve birbirine yabancılaştırdığından dem vurur.¹⁵⁸⁴ “Yurtsuz Şiirler”de ise, Doğu’nun ötekileştirilmesine duyduğu yabancılaşmayı, “*Şimdi biz ölsek, en fazla çaylar soğur bu kahvelerde*” dizeleriyle ifade edilir. Buna göre, Doğu’da yaşanacak herhangi bir ölüme, ülke genelinde, kayıtsız kalınacağına dikkat çeker.¹⁵⁸⁵

¹⁵⁸³ Nevzat Çelik, *Sevgili Yoldaş Kurbağalar*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s. 9.

¹⁵⁸⁴ Yılmaz Odabaşı, “Seni Bir Tufan Gibi Sevdim” (Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur), *Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur, Toplu Şiirler (1980-2014)*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.125.

¹⁵⁸⁵ Yılmaz Odabaşı, “Yurtsuz Şiirler-I” (Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur), *Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur, Toplu Şiirler (1980-2014)*, s.55.

Altay Öktem ise “Doğu” başlıklı şiirinde Doğu’nun hissettiği yabancılık duygusunu, “*doğu yalnızlıktır, doğu ölümdür.*” dizesiyle, Doğu’nun yalnız bırakılmış/ihmal edilmiş, ötekileştirilmiş ve her türlü ölümün olağan karşılandığı mekânsal tanımı üzerinden verir.¹⁵⁸⁶

Konuya dair diğer örneklerimiz ise, tarihte Muğlalı Olayı olarak bilinen, 28 Temmuz (30 Temmuz) 1943 tarihinde Van’ın Özalp ilçesinde, 3. Ordu Komutanı Orgeneral Mustafa Muğlalı’nın emriyle 33 kişinin hayvan kaçakçılığı yaptığı iddiasıyla kurşuna dizilmesiyle vuku bulan hadisenin, devlete karşı hissettirdiği yabancılaşma duygusudur.

Konunun ilk örneği de, Ahmed Arif’in meşhur “33 Kurşun” şiiridir. Şiirinde şair, baştan sona vuku bulan hadiseyi ve hadisenin verdiği üzüntüyü işleminin yanı sıra, 4. kısımda dile getirdikleri, ötekileştirilmenin verdiği yabancılık hissini ortaya koyması bakımından şöyle önem taşır:

*“Kirveyiz, kardeşiz, kanla bağlıyız
Karşiyaka köyleri, obalarıyla
Kız alıp vermişiz yüzyıllar boyu,
Komşuyuz yaka yakaya
Birbirine karışır tavuklarımız
Bilmezlikten değil,
Fıkıralıktan
Pasaporta ısınmamış içimiz
Budur katlimize sebep suçumuz,
Gayrı eşkiyaya çıkar adımız
Kaçakçıya
Soyguncuya
Hayına...”¹⁵⁸⁷*

Öznenin Muğlalı Olayı’yla asıl vurgulamak istediği, aynı coğrafyada (Doğu’da) yaşayan, zor koşullarda aynı yaşam mücadelesini veren ve hem kan bağı hem de dostluk ilişkileriyle birbirine bağlı olan Türk ve Kürt kardeşliğine (hem kan bağı hem de dostluk ilişkileriyle) gölge düşürmüş olduğu ve kardeşi kardeşe yabancılaştırdığıdır. Öyle ki özne, adlarının eşkiyaya, kaçakçıya, soyguncuya ve hayine çıkarılıp ötekileştirilen kesimin, toplumda kendilerini dışlanmış ve yabancı hissettiklerine dikkat çeker.

Tahsin Saraç da “Otuzüç Menekşe” başlıklı şiirinde, yaşanan korkunç hadiseyi ve verdiği yabancılık hissini şiire şöyle taşır:

¹⁵⁸⁶ Altay Öktem, “Doğu”, *Çamur Şiir*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 14.

¹⁵⁸⁷ Ahmed Arif, “33 Kurşun”, *Hasretinden Prangalar Eskittim*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s.115.

“Yürüyordu
 Yürüyordu değil, sürülüyordu
 Bir ak ölüme suçsuzlar, öbek öbek;
 Korkunç bir önseziyle tank tepeler
 Utançtan eriyip küçülüyordu.
 Yatağında sütlü kahve içerken
 Karıcığı kırılarak geçerken
 Paşa orasını kaşdı derken.

[...]

Göz bağı, diz bağı, dil bağı
 Sıralandı yanyana otuzüç karaltı
 Ve nişancılar çöktü.
 Şu ılık dağ yellerinde sabahın, mermiler
 Bir kılıç komutla, yağmurca boşanıp
 Koca çınarları biçti yere döktü.
 Ne horoz sesi, ne ezan, ne koyun
 Ala bir acılıkta tüm doğa suskun
 Bitti demir ağırlığı uykusuzluğun.

Bu dağ ne kıyımlar görmüştür bu dağ
 Bu yöre ne açlıklar, kavgalar, kanlar...
 Ve bu su, ne canlar almıştır bu su
 Ne gelinler yutmuş, ne taylar, boğalar...
 Ama bu kan var ya, otuzüç damla kan
 Varan şu otuzüç sıcak pınardan
 Akıp ezgi ezgi artık çağlara
 Onu tüm kirlerinden artıyordu.
 Buyurdu ölenler: kin tutulmaya
 Son bula bu acı, bu kan, bu kıya
 Mutlulukta yaşana koyun koyuna.¹⁵⁸⁸

Doğu’da 33 kişinin yanyana dizilip askerler tarafından kurşuna dizilerek vahşice katledilmesinin yarattığı travmanın, hiç şüphesiz, ileride yaşanacak kimi olaylara zemin hazırladığı ve bu olayın, bir kesimi merkezî otoriteye ve devletin askerî kanadına yabancılaştırdığı muhakkâktır.

Hilmi Yavuz ise “doğunun sonsözü” başlıklı şiirinde, yaşanan elim hadiseye duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

“bir gece diyaribekir’den hozat’a
 ayın kızıl bir karpuz gibi
 çatladığını gördü
 bir heybenin morardığını
 ve ölümün bir zerdali
 ağacı olup köpürdüğünü

¹⁵⁸⁸ Tahsin Saraç, “Otuzüç Menekşe” (Güvercin Kasapları), *Toplu Şiirler*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989, s.128-129.

*nazif ergin, müfettiş-i umumî,
muğlalı paşa
ve vali*”¹⁵⁸⁹

Heybenin morarması (mavi renkteki heybenin kanla mora dönüşmesi olarak düşünülebilir) ve ölümün bir zerdali ağacı olup köpürmesiyle, 33 kişinin katledilmesine gönderimde bulunan özne, Diyarbakır’dan Hozat’a (Tunceli) kadar ayın bile yaşanan trajedi karşısında çatlayıp ikiye ayrılmış gibi görüldüğünü ifade eder. Öyle ki özne, vuku bulan bu hadiseden, başta ölüm emrini veren Komutan Muğlalı, dönemin genel müfettişi Nazif Ergin ve il yöneticisi (valiyi) sorumlu tutar.

Hüseyin Yurttaş ise “Görünümler” başlıklı şiirinin 4. kısmı olan “Van”da, Muğlalı Olayı’nı “*kuş mu konar tüfeğine candarmanın/ canım, yanan ciğerim/ otuzüç kurşun’lu canlar*” dizeleriyle anar ve dikkat edildiğinde, yabancılaşma duygusunun odağında jandarma vardır.¹⁵⁹⁰

Murathan Mungan ise “Unutmadık” başlıklı şiirinde, “*otuz üç kurşun sıkıldı her birimize/ kutuplar kadar uzak, baba ocağı kadar yakın*” dizlerinde hatırlattığı Muğlalı Olayı’nın hissettirdiği acının yabancılaştırıcı etkisini, “*kardeşlerim ölüyor kalbimin doğusunda*” ifadeleriyle verir. Öyle ki bu olayın, toplumsal hafızaya kazınmış travmatik bir olay olduğu, “*doğunun gündüz ve gecelerinde/ otuz üç yıldız/ hâlâ ışığını gönderiyor bize*” dizeleriyle belirtilir.¹⁵⁹¹

Konuya dair diğer bir örneğimiz ise, Dersim Olayı’yla ilişkilidir. Bilindiği gibi, Dersim’de merkezî otoriteye karşı isyan hareketleri, hem Osmanlı hem de Cumhuriyet tarihinde görülmektedir. Gerek Osmanlı’nın gerekse Yeni Devlet’in Dersim’de otorite kurma isteği üzerine, bir takım iç ve dış mihraklar, bölgedeki siyasi istikrarı bozmak için gayret içerisine girmişler; bölgenin coğrafi yapısının isyan girişimlerine elverişli olmasının yanı sıra, sosyal, ekonomik ve dinî problemler, Dersim ayaklanmalarının çıkmasında önemli rol oynamıştır.¹⁵⁹² Binlerce sivilin öldüğü, yüzlerce askerin yaşamını yitirdiği ve binlerce kişinin (aşiretlerin) sürgüne gönderildiği Dersim olaylarında,

¹⁵⁸⁹ Hilmi Yavuz, “doğunun sonsözü” (Doğu Şiirleri), *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 111.

¹⁵⁹⁰ Hüseyin Yurttaş, “Görünümler-4.Van”, *Uzun Yollar Yolcusu*, Cem-May Yayınları, İstanbul,1978, s. 87.

¹⁵⁹¹ Murathan Mungan, “Unutmadık”, (Omeyra), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 179.

¹⁵⁹² Feyzullah Ezer, “Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları” [Elektronik Sürüm], *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 1 (3), 2003, s.21.

merkezî otoritenin büyük bir güç kullanarak isyanları bastırma yöntemleri ile isyanın ardından otoritenin aldığı tedbirlerden birinin halkı sürgün etme olması, günümüze kadar tartışma konusu olagelmıştır. Nitekim gerek burada yaşanan hadiselerin, gerekse sürgünlerin yabancılaşma duygusuna sebebiyet vermesi, inceleme kapsamımızdaki şiirlere de yansıdığı görülmektedir.

Konunun ilk örneği, Vecihi Timuroğlu'nun "Bir Sürgünün Ezgileri/Dersim'in Ağıtı" başlıklı şiir kitabında yer alan aynı adlı uzun şiiridir. Şiirde, Dersim'de vuku bulan hadiseler, Dersimlilerin hisleri ve bakış açıları doğrultusunda işlenir. Şiire yansıyan derin duygulardan birisi de sürgünün yarattığı/yaşattığı yabancılaşma hissidir. Şiirin 5. kısmında bu duyguya şöyle yer verilir:

*"Nereye gitsek Doğu'ya bakıyoruz
Güneye indirse geçitler
Ya da kuzeye çıkarsa
Kar kokusu Doğu'ya çekiyor
Sert rüzgârlar mor şimşekler
Barutî Bulutlar*

*Kaburgalarımızı sıkın bir ayrılık bu
Üç yönümüz açık
Ama biz
Işıksız bir hücrede sanıyoruz kendimizi"¹⁵⁹³*

Merkezî otoritenin isyanlardan sonra tedbir amacıyla binlerce kişiyi (aşiretleri) yerinden/yurdundan ederek, ülkenin çeşitli bölgelerine sürgüne göndermesi, Dersimlilerde travma etkisi yaratmış olduğunu göstermektedir. Metin dikkate alındığında, ötekileştirilerek sürgün edilenlerin gönderildikleri yerlere yabancılaşmış oldukları; bu yabancılaşmadan dolayı da kendilerini evsiz/yurtsuz hissettikleri için aidiyet duygularını kaybettikleri ortadadır. Öyle ki sürgün edilenler için aslolan/kalpplerinde yatan doğu olduğundan, güney, kuzey ve batı onlar için yabancı; buralarda yaşanmaya zorlanmak, âdeta ışıksız bir hücre hapsinde olmakla eşdeğerdir. Nitekim şiirin 20. kısmında, kendilerine revâ görülen bu sürgünün ötekileştirici etkisine duydukları yabancılık şöyle dile getirilir:

*"Bir sürgünün oğulları bizler
Anadolu'nun büyük karnını yardık
Belki Havva belki Kibele
Orada hepimizin evveli encamı*

¹⁵⁹³ Vecihi Timuroğlu, "Bir Sürgünün Ezgileri-5", *Bir Sürgünün Ezgileri*, Yazko, İstanbul, 1983, s. 17.

*İstesek de ayrılığa yabancıyız
Ölümde ve yaşamda
Eşitliğin ve özgürlüğün
Bilinen savaşım yollarında
Sürgünde ve evimde
Tek bir aşk*¹⁵⁹⁴

Sürgünler adına konuşan özne, kendilerini Anadolu toprağının, kültürel mirasının ve halkların kardeşliğinin bir parçası olmaktan alıkoyan/ötekileştiren güce karşı yabancı olduklarını açık bir sözle ifade eder.

Yaşar Miraç ise “dersim” başlıklı şiirinde, “*bin dokuz yüz...*” ve “*dersim bin dokuz yüz...*” dizelerinde tam tarih vermemekle, Dersim’de defalarca yaşanan olaylara gönderimde bulunur. Şiirin odak noktası ise, yaşananları hatırlatmaktır ve bu kötü anılar, “*yıkılmış evlerden/duman tüterken*” ile “*süngülenmiş çocuk çocuk/ nine kız kızan*” dizeleriyle verilir.¹⁵⁹⁵ “Sürünler”de ise, sürgün edilmişliğin ve gittikleri yerlerde ötekileştirilmenin verdiği yabancılık hissi şöyle anlatılır:

*“dersim sürgünleri
geldiğinde
selam vermediler
konuşmadılar
onlarla önce*

*zamanla aşıldı
düşmanlık duvarı*

*ayıramadılar çünkü
kapıda bahçede
oyuna dalmış
kaynaşmış çocukları*¹⁵⁹⁶

Özne, devlet eliyle sürgüne tâbi tutulanların gönderildikleri yerlerde, halk tarafından ötekileştirildiklerini/yabancılaştırıldıklarını; ancak, her iki tarafın çocuklarının saf ve kardeşçe bir araya gelerek meydana getirdikleri barışçıl oyun ortamının ötekileştirmeyi zamanla bertaraf ettirdiğinden bahseder.

Konumuzla bağlantılı son örneklerimiz ise, Hamidiye Alayları’yla ilişkilidir. II. Abdülhamit devrinde Hamidiye Hafif Süvari Alayları adı altında aşiretlerden oluşan birlikler, Doğu Anadolu’da merkezî otoritenin sağlanması, devletin etkin olacağı yeni

¹⁵⁹⁴ Vecihi Timuroğlu, “Bir Sürgünün Ezgileri-20”, *Bir Sürgünün Ezgileri*, s. 55.

¹⁵⁹⁵ Yaşar Miraç, “dersim”, *İstanbul Bir Kırmızı Gül*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, Almanya, 1985, s. 50.

¹⁵⁹⁶ Yaşar Miraç, “sürgünler”, *İstanbul Bir Kırmızı Gül*, s. 51.

bir sosyopolitik dengenin kurulması, aşiretlerin askerî gücünden faydalanılması, bölgede Ermeniler'in sürdürdüğü faaliyetlerin engellenmesi ve muhtemel bir Rus saldırısına karşı bölge savunmasının güçlendirilmesi için teşkil edilmiştir.¹⁵⁹⁷ Ancak devletin verdiği para ve silah desteğini, kimi aşiretlerin husumet güttüğü/ötekileştirdiği diğer aşiretlere karşı kötü kullanması, olumsuz olaylara sebebiyet vermiştir. Bu da devletin silahlı gücü olarak görülen Hamidiye Alayları'na karşı yabancılaşmadan doğan başkaldırı ve isyanı tetiklemiştir.

Konunun ilk örneği, Hilmi Yavuz'un "doğu 1310 " başlıklı, iki bölümden oluşan şiiridir. Şiire konu olan İbrahim Talu Olayı'nın arka planı ise, aşiretlerden meydana getirilmiş Hamidiye Alayları'nın yörede kendilerine katılmayan aşiretlere karşı kötü tutumları (ağır vergiler, baskı ve zulümler), Hamidiye Alayları'na katılan ve güçlenen Cibran aşiretinin, eskiden beri düşman gördüğü ve zorbalık ettiği Hormek aşiretinin (Hormek aşireti, Hamidiye Alayları'na katılmayan aşiretlerden birisidir.), isyan ettiğini gerekçe gösterip, devletin de askerî desteğini (Nizamiye Alayları) alarak Hormek aşiretine saldırması, Hormek aşiretinin resisi olan İbrahim Talu'nun bu haksızlıkla yiğitçe mücadele etmesi ve oğullarıyla birlikte yaşamını yitirmesidir. Şiirde ön plâna çıkan her ne kadar İbrahim Talu'nun yiğitliği, cesurluğu ve haksızlıklara boyun eğmeyişi olsa da, devlet desteğiyle kurulmuş Hamidiye Alayları'nın yörede baskı ve zorbalığa dayalı yanlış uygulamaları ve Doğu'da aşiretler arasındaki husumeti körüklemesi hususları düşünüldüğünde, merkezî otoriteye yabancılaşmanın şiirin dokusuna işlediğini söylemek mümkündür. Şair bu durumu, "ve sanki tütüne ve bakıra/ bir küf gibi musallat/ hamidiye alayları" dizesiyle ifade eder.¹⁵⁹⁸

Şükrü Erbaş ise "Bir Kardeş Mavi" başlıklı şiirinde, "Ey Sultan Hamit tuğralı korucu alayları/ Kardeşi kardeşe kırdıran siyaset..." dizelerinde, Doğu'da vuku bulan kötü hadiselerin geçmişten bugüne sorumlusunun devlet olduğuna işaret etmek için Hamidiye Alayları'na gönderimde bulunur ve kardeşi kardeşe kırdırıldığını söylediği devletin bu anlayışına (özellikle askerî gücüne) duyduğu yabancılaşmayı "Boynunda ölüm çanıyla oturan güç" dizesiyle ifade eder.¹⁵⁹⁹

¹⁵⁹⁷ Cezmi Eraslan, "Hamidiye Alayları", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 15, s.462.

¹⁵⁹⁸ Hilmi Yavuz, "doğu 1310-II" (Doğu Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 108.

¹⁵⁹⁹ Şükrü Erbaş, "Bir Kardeş Mavi" (Dicle Üstü Ay Bulanık", *Bütün Şiirleri -2*, Kırmızıkeçi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 65-66.

2.4.3.2.1. Linç Gerçeğine Yabancılaşma: Sivas/Madımak Olayı

2 Temmuz 1993 günü Sivasta, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği tarafından organize edilmiş Pir Sultan Abdal şenlikleri sırasında, Madımak Oteli önüne gelen karşıt görüşlü kesimin önce slogan ve taş atmasıyla başlayan, ardından oteli ateşe vermesiyle vuku bulan ve devlet otoritesini zaafa düşüren hadisede, yazar, ozan ve düşünürlerden oluşan 35 kişi (2 otel çalışanı da dahil) yaşamını yitirmiş, 46 kişi yaralanmıştır. Türk toplumsal ve siyasi tarihinin en acı ve en dehşetengiz olaylarından biri olarak kabul edilen Sivas/Madımak Olayı, yakın tarihin travmatik olaylarından birisidir ve etkileri hâlâ sürmektedir. Nitekim linç kültürünün somut bir örneği olan bu olayın yabancılaşmaya sebebiyet verdiği, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde tespit edilmiştir. Yaşam tarzı, duyuş ve düşünce farklılığı/ayrılığı gerekçesiyle insanın insanı acımadan katledebildiği (linç) gerçeği, devletin yaşanan bu elim hadiseye geç müdahale ettiği ve toplumun bu hadiseye kayıtsız kaldığı düşüncesi, yabancılaşmaya sebep olan ortak etmenler olarak şiirlere yansımıştır. Öyle ki yabancılaşma, mekânsal olarak Sivas'ın olumsuzlanmasına da etki etmiştir.

Konunun ilk örneği Mehmet Başaran'ın "Kanıyorum" başlıklı şiiridir. Yaşanan hadiseyi "*Madımak Oteli 'nde çıkarılan yangının/ Dumani yakıyor gözlerimi*" dizeleriyle linçe duyduğu yabancılaşmayı anlatan şair, "*Yanıyor Asım Behçet Nesimi/ Metin Altıok türküleri şiirler/ Yanıyor badem çiçekleri*" ifadeleriyle de diri diri yakılarak katledilenleri anar.¹⁶⁰⁰

Can Yücel "Nenni" başlıklı şiirinde ise, Sivas/Madımak Olayı'na hissettiği yabancılaşmayı, "*Kanlı Sivas ilinde/ Madımak Otelinde/ Alevlerin dilinde*" dizeleriyle ifade eder.¹⁶⁰¹ Öyle ki olayın yaşattığı yabancılaşma duygusu, Sivas'ın kanlı bir il olarak olumsuzlanmasına sebep olmuştur.

Vecihi Timuroğlu'nun "Asıl Bezirci" başlıklı şiirinde ise, Madımak hadisesinin müsebbipleri olarak gördüğü kişileri, "*Cumaları haşindir camiler/ Ak kefenler biçer baykuşlar*" dizeleriyle olumsuzlayan özne, "*Anlayamam nasıl haktır böyle ölümler*"

¹⁶⁰⁰ Mehmet Başaran, "Kanıyorum", *Pir Sultan Ölüyor Ölüyor Dirilir*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2002, s. 29.

¹⁶⁰¹ Can Yücel, "Nenni", *Alavara*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s. 128..

ifadesiyle de katliama/ölümlere sebep olan linçe duyduğu yabancılaşmayı belirtir.¹⁶⁰² “Metin Altıok”ta ise, “*Bin bir kılıkla girdi bu kentın kapısından/ Domuz yüzlü sırtlan tüylü çakal huylu yobaz*” dizeleriyle, yaşananların sorumlularına duyulan yabancılaşma, nefret hisleriyle ifade edilir.¹⁶⁰³

Ali Yüce'nin “Geri Vites 1” başlıklı şiirinde ise, yabancılaşma odağında Sivas Olayı satırlara şöyle yansır:

*“Yıl 1993
2 Temmuz Cuma
Çok kanatlı bir kuşum ben
Gökler daha mavi daha geniş
Dünya daha güleç her günküden
Sivas sokaklarında
Yürümeye başlıyor karanlık
Kükreyip köpürerek
Ulumaya başlıyor karanlık*

*İkibine yedi kala
Hortluyor Sivas'ta karanlık
Öfke kusuyor kin kusuyor
Ateş kusuyor Madımak oteline
Ölüm kusuyor karanlık
Cayır cayır yanyıyor
Otuz yedi güzel can taze can
Bir daha asılıyor Sivas'ta
Otuz yedi Pir Sultan*

*Alo devlet!
Devleeet! Devlet!
Akşam oldu yoksun
Gece oldu yoksun devlet!
Karanlık bastı Madımak otelini
Yangın bastı ölüm bastı
Vahşet geldi Ortaçağdan
İkellik barbarlık geldi yürüyerek
Sen nerde kaldın uçan devlet”¹⁶⁰⁴*

Öznenin Sivas Olayı'na ilişkin yabancılaştığı üç husus göze çarpmaktadır. İlki, karanlık olarak nitelediği olayın faillerine duyduğu yabancılaşma, ikincisi, iki bin yılına ramak kala yaşam tarzı, duyuş ve düşünce farklılığı/ayrılığı gerekçesiyle insanların diri

¹⁶⁰² Vecihi Timuroğlu, “Aım Bezirci”, *Bülbülleri Ne Yaptılar*, Sosyal Yayınları, Ankara, 1994, s. 16.

¹⁶⁰³ Vecihi Timuroğlu, “Metin Altıok”, *Bülbülleri Ne Yaptılar*, s. 17.

¹⁶⁰⁴ Ali Yüce, “Cumhuriyetin 7. Yılında-Geri Vites 1”, *Sevgim Servetimidir*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 52-53.

diri yakılması/katledilmesi gerçeğine yabancılaşma ve sonuncusu ise devletin yaşanan korkunç hadiseye geç müdahalesi ve/veya kayıtsız kalmasının verdiği yabancılaşmadır.

Kemal Özer ise “son söz yerine” başlıklı şiirinde, Madımak Oteli’ndeki perdeyi tutuşturmak suretiyle içerideki insanları diri diri yakmak isteyen zihniyete ve insanın insanlıktan çıkmasına duyduğu yabancılaşmayı, “*Adınızla anılacak körün gözünden/ perdeyi kaldıran o alev/ utancın yüzü yanıp durdukça*” dizeleriyle ifade eder.¹⁶⁰⁵

Özkan Mert’in “Bir Irmakla Düello Ediyorum” başlıklı şiirinin 6. kısmında ise, “*Cuntalar geldi gitti: Sustunuz/ Susunuz bayım susunuz! Siz hiç doğmadınız ki*” dizelerinde, darbeler/cuntalar gibi insan yaşamını derinden etkileyen toplumsal ve siyasi olaylar karşısında duyarsız ve sessiz kalıp tepki göstermeyen toplumu gerçekten yaşamamakla suçlayan özne, toplumun sindirilmiş ve bastırılmış psikolojisinin bir örneğinin de , Sivas’ta yaşananlara yabancı kalmalarını olduğunu, “*Sivas’ta insanlar yakıldı: Sustunuz!*” ifadesiyle belirtir.¹⁶⁰⁶ Öyle ki şairin, toplumun duyarsızlığına karşı yabancılaştığı aşikârdır.

Ahmet Özer ise “Oturdum Düşündüm Bir Akşam” başlıklı şiirinde, “*sivashlı olmak alevden gömlektir artık/ temmuzların şafağında yanmanın bedeli*” dizelerinde, yaşanan korkunç hadisenin Sivas’ta gerçekleşmesinin, Sivas’ın ve Sivashlıların her temmuzda bu olayla kötü bir biçimde hatırlanacak olmasının yarattığı/yaratacağı yabancılaşmaya dikkat çeker.¹⁶⁰⁷

Hüseyin Yurttaş’ın “93’Karası” başlıklı şiirinin 5. kısmında ise, Sivas Olayı’ndan arta kalan acıyı “*oğlunun kanlı giysilerini saklayan ana gibi/ saklıyorum o günlerin gazetelerini/ burnumda kokunuz*” dizeleriyle ifade eden özne, yaşananların sebep olduğu yabancılaşmayı, “*sivas’tan şimdi göğe uzanan/ alevden bir ölüm heykeli/ içim buz*” dizeleriyle dile getirir.¹⁶⁰⁸

¹⁶⁰⁵ Kemal Özer, “son söz yerine”, (Temmuz İçin Yaralı Semah/Yangın Şiirleri), *Yaralı Karanfil, Toplu Şiirler (1959-2008)*, Mylos Kitap, İstanbul, 2017, s. 673.

¹⁶⁰⁶ Özkan Mert, “Bir Irmakla Düello Ediyorum-6” (Bir Irmakla Düello Ediyorum), *Bir Dünyalının Notları, Toplu Şiirler (1960-1995)*, YKY, İstanbul, 1997, s.415

¹⁶⁰⁷ Ahmet Özer, “Oturdum Düşündüm Bir Akşam”, *Aşkın Taçyaprağı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 95.

¹⁶⁰⁸ Hüseyin Yurttaş, “93’Karası-5”, *Sevgiden Ötesi Cehennem*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 80.

Madımak Olayı'nı birebir yaşayan ve katliamdan kurtulan Hidayet Karakuş'un "İsli Bir Yaranın Şiirleri"nde ise, yabancılaşmanın doğrudan olayın faillerine duyulan bir his olduğu satırlara şöyle yansır:

*"yalnız onlar
zemzem kokan hokkabaz ağızlarına
petrol dolu kanalların
yalanlarını doldurdular
secdeye vardılar günlük kokularıyla
doğuda batıda
ateşin ve cinayetin
otağında
salyalarıyla saldırarak*

[...]

*onlar geçtiler
alçaklığın dergâhından
benzin bidonlarıyla
şeytan minareleri diktiler
kararttılar insan denen varlığın
altın uzuvlarını
pulları ateşten
bir ejderhaya çevirdiler"¹⁶⁰⁹*

Öznenin; dindar/inançlı geçinenlerin, binbir türlü yalanla halkı galeyana getirip, ellerine aldıkları benzin bidonlarıyla ortalığı cehenneme çevirerek hunharca ve acımadan insanları yaklamalarına ve inandıkları dinin temel prensiplerinin başında gelen "öldürmeyeceksin" emrine karşı gelip bu vahşet eyleminde bulunmalarına yabancılaştığı muhakkaktır.

Gültekin Emre ise "Sivas Acısı" başlıklı şiirinde, Sivas'ta yaşananlara duyduğu yabancılaşmayı, "*Sivas'ta çifte minare/ Selçuklular utanır mı ettiklerinize*" dizeleriyle ifade eder.¹⁶¹⁰

Ahmet Günbaş'ın "Madımak" başlıklı şiirinde ise, Sivas'ta yaşanan katliama duyulan yabancılaşma satırlara şöyle aksettirilir:

*Kalleşçe kapandı kentin kapıları
Ölüm daralan bir çemberdi sırtkan

Çoğumuz körpecik otuz yedi karanfil
Dehşetle ortalıkta çırpınıp kavrulan*

¹⁶⁰⁹ Hidayet Karakuş, "İsli Bir Yaranın Şiirleri", *Ateş Mektupları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s. 10-12.

¹⁶¹⁰ Gültekin Emre, "Sivas Acısı" (Taşı Sula), *Küçük Deniz, Toplu Şiirler (2006-1977)*, YKY, İstanbul, 2009, s.158.

*Suyu mu çekildi kardeşlik denizinin
Koşturur kıyılarda azgın bir duman*

[...]

Sivas kanlı Sivas alacağıın olsun”¹⁶¹¹

Özne, hem Madımak Oteli’ni ateşe verip insanların yanarak ve boğularak ölmesine sebep olanların, hem de bu katliama seyirci kalanların insani değerlere, kardeşlik duygusuna yabancılaşmış kişiler olduğundan dem vurur. Devletin yaşanan dehşetengiz olaya geç müdahale etmesini ve/veya ihmalkârlığını ise kentlin kapılarının kalleşçe kapanması olarak ifade eden öznenin, bu olay neticesinde yabancılaştığı Sivas artık, onun için Kanlı Sivas’tır. Nitekim bir diğer şiiri olan “Sıcak Şiir”in II. kısmında şair, insanların yaşanan katliama seyirci kalmalarına ve duyarsızlaşmalarına duyduğu yabancılığı ise, “*Otuz beş alevkanatlıkuş/ uçmuş da görmemiş kimse*” dizeleriyle ifade eder.¹⁶¹²

Metin Cengiz’in “Sivas...iki temmuz” başlıklı şiirinde ise, hadiseyle ilişkili şairin yabancılaştığı, linç kültürünün failleridir:

*“oluyor işte, kitle... bildik, hasta bir kişi sanki
yemek yerine kendi cam gamını
yabancı soluklara derman aramada
ateşi tutuşturarak ödeyip kefarecini
yunacak yüzünü az sonra yemin ve kılıçla
taşlarla ağlayan ölü bir ırmağın suyunda”¹⁶¹³*

Özne, birtakım gerekçelerle galeyana gelen bir kesimin, ruhsal histeri doğrultusunda ilkel bir davranış biçimi olan linçe başvurmasının, tarih boyunca insanlığın aşamadığı bir hastalık olduğundan bahseder. Öznenin asıl yabancılaştığı ise, insanları yakarak ölümlerine sebep olanların hiçbir şey olmamış gibi davranarak vicdanî açıdan rahatsızlık duymamalarıdır.

Şükrü Erbaş da “Kimse Temizim Demesin” başlıklı şiirinde, Sivas Olayı’nın müsebbiplerinin manevi ve insani değerlere nasıl bu kadar yabancılaşip insanları acımadan katledebildiklerine anlam veremediğini şöyle ifade eder:

¹⁶¹¹ Ahmet Günbaş, “Madımak”, *Göçkün*, Etki Yayınları, İzmir, 1986, s. 18.

¹⁶¹² Ahmet Günbaş, “Sıcak Şiir-II”, *Çağlaçakır*, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 20.

¹⁶¹³ Metin Cengiz, “Sivas...iki temmuz” (Gençlik Çağı), *Sonsuzluk Çiseler Büyük Sularda (Bütün Şiirleri 1)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 217.

“Sonra onlar çılgınlık bitip
Sürü dağılınca, yapayalnız gecelerde
Durgun ve dilsiz, yastıklara çivili
Bir mızıka sesiyle uyanmazlar mı
Asaf’ın ateşlere karşı çaldığı?..

Bir otel odasında gencecik çocuklar
Çırpındıkça bir yudum soluk için
Üzerine benzin döküp oynayanlar
Onlar bir gün öpmeye eğilince çocuklarını
Dudaklarında duman ve yanık et kokusu
Boğum boğum tıkamaz mı soluklarını?..

Sevgisiz bir Tanrının kinle büyüttüğü
Ölüme tapınan o siyah adamlar
Onlar birgün yağmurlardan sonra
Güneş salkım salkım dallarda yanarken
Rüzgârdan utanıp sudan korkmazlar mı?..”¹⁶¹⁴

Öznenin asıl anlam veremediği, diri diri yakmak/katletmek suretiyle gerçekleştirilen linç girişimin faillerinin, amaçlarına ulaştıklarından sonra, vicdanî bir huzursuzluk duyumsamadan yastığa başlarını rahat bir biçimde koyabilmeleri, çocuklarına sevgi gösterebilmeleri ve insanlıklarından utanmadan gündelik yaşamlarına devam edebilmeleri gerçeğidir.

Hüseyin Ferhad ise “Şeytan’ı Ağlarken Gördüm, I” başlıklı şiirinde, “*Sanki Aziz Nesin’in kellesini isteyen güruh dahil/ Tekmil zır cahil/ Tarih öncesi aslına döndü.*”¹⁶¹⁵ dizeleriyle, Sivas’ta yaşananlar üzerinden, kendisinden farklı görüş ve düşünceye sahip olanla ilgili problemi çözmede, ilkel bir toplumsal davranış biçimi olan linçe başvuran kitlenin, yok etme dürtüsüyle hareket etmesine karşı duyduğu yabancılaşmayı ifade eder.

Haydar Ergülen’s e “Tanrı’ya Mektup” başlıklı şiirinin 8. kısmında, yaşanan elim hadisenin faillerine duyduğu yabancılaşmayı, “*Kim ki ateşe verir/ hayatı, Tanrı onların/ kalplerine soğukluk verir!*” dizeleriyle dile getirir.¹⁶¹⁶

Turgay Fişekçi ise “Dumanın d’si Boğulmanın B’si Çarkıfelek’te Size Ölüm Çıktı” başlıklı şiirinde, “*Dışardakiler de insandı/ Zafer çiğlikleriyle/ yanan insanları*

¹⁶¹⁴ Şükrü Erbaş, “Kimse Temizim Demesin” (Bütün Mevsimler Güz”, *Bütün Şiirleri -2*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 34-35.

¹⁶¹⁵ Hüseyin Ferhad, “Şeytan’ı Ağlarken Gördüm, I” (Hayal Ülkesinin Keşfi/Bab 8), *Kılıç İpekte Sınır, Toplu Şiirler (1982-2007)*, YKY, İstanbul, 2015, s.229.

¹⁶¹⁶ Haydar Ergülen, “Tanrı’ya Mektup-8” (Hafız’a (Hafız)), *Hafız ile Semender, Toplu Şiirler 2*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 130.

seyredenler.” dizeleriyle, Madımak Otelinde insanlar can verirken, bu katliamın faillerinin dışarıda zafer naraları atarak yananları seyretmelerinin, insana/insanlığa yabancılaşmaktan, insan olmanın erdemlerini kaybetmekten başka bir şey olmadığını ifade eder.¹⁶¹⁷

Salih Bolat ise “Kasımpatı” başlıklı şiirinde, insanın hem insana hem de insani değerlere yabancılaşarak gerçekleştirdikleri katliamı, “*tam şurda toplanan insanların acımasızca yaktıkları/ kendi kardeşleri[...]*” dizeleriyle ifade eder ve özne, kardeşin kardeşi hunharca öldürmesine bir anlam veremez.¹⁶¹⁸

Sunay Akın’ın “Kül Kedisi” başlıklı şiirinde ise, “*Tutuşunca Madımak Otelinin perdesi/ bir kez daha kundaklandı umudumuz*” dizelerinde özne, Sivas’ta yaşanan hadisenin barış, kardeşlik, hoşgörü gibi insani değerlerin yüceliğine dair inancı ve umudu da söndürdüğüne dikkat çeker.¹⁶¹⁹

Altay Öktem ise “Madımak”ta, “*hangi kalpsiz cami avlusuna/ bıraktı bu halk’ı*” dizeleriyle, 2 Temmuz Cuma günü, Cuma namazından sonra, birtakım gerekçelerle galeyana gelen bir kesimin, ruhsal histeriyle ve vicdanlarını körelterek hareket etmesinin, hem uhrevî bir mekân olan camiye, hem de insanlığa sürülmüş kara bir leke olduğuna dikkat çeker.¹⁶²⁰

2.4.4. Savaş ve Yabancılaşma

Savaşların/harplerin tarihi, insanlık tarihinin en kötü ve en karanlık kısmını oluşturmaktadır. Dünya binlerce yıldır klanların, kabilelerin, krallıkların, hanedanların, blokların, paktların, devletlerin veya devlet içerisinde büyük grupların tokyekün silahlı mücadelelerine sahne olmuş; tarih boyunca da insanlık, istilâ savaşlarından din savaşlarına, sömürge savaşlarından kurtuluş savaşlarına, devrim savaşlarından soğuk savaşlara değin farklı gerekçelerle yaşanmış binlerce savaşa tanıklık etmiştir. Öyle ki insanlık her yüz yılının 87’sini savaş, 13’ünü barış içinde geçirmiş; savaşın etkisi, yaygınlığı ve yıkıcılığı, uygarlık geliştikçe azalacağı yerde artmıştır.¹⁶²¹

¹⁶¹⁷ Turgay Fişekçi, “Dumanın d’si Boğulmanın B’si Çarkıfelek’te Size ölüm Çıktı” (Dip Sevgi), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, 2006 Yayınevi, İstanbul, 2007, s.150.

¹⁶¹⁸ Salih Bolat, “Kasımpatı” (Açılmış Kanat), *İlk Kar, Toplu Şiirler (1983-2014)*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2016, s.213.

¹⁶¹⁹ Sunay Akın, “Kül Kedisi”, *62 Tavşanı*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1998, s. 28.

¹⁶²⁰ Altay Öktem, “Madımak”, *Çamur Şiir*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 44.

¹⁶²¹ Oral Sander, *Siyasî Tarih (1918-1994)*, İmge Yayınları, Ankara, 2017, s.594.

Dünden bugüne savaş olgusuna bakıldığında, savaşın temel nedenlerinin (tek bir sebebe bağlamak mümkün olmamakla birlikte) askerî ve siyasi açıdan güç kazanmak; kâr, yani ham madde, kaynak ve pazar elde etmek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, dinsel, mezhepsel, etnik, ideolojik vb. etkileri de savaşların nedenleri arasında sıralamak mümkündür.

20. yüzyıla kadar devletlerin meşru gördüğü bir dış politika aracı olan savaşın, özellikle I. Dünya Savaşı ve kısa bir süre sonra patlak veren II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri sebebiyle, meşruiyeti sorgulanmaya başlanmış ve savaş karşıtı görüş ve yaklaşımların da ağırlık kazanmasıyla, savaş artık hukuksal çerçevede evrensel bir suç sayılmıştır. Ancak, ne binlerce yıldır dökülen kan, akan gözyaşı, ne hukuksal yasaklar, ne vicdanî karşı çıkış, bugün bile savaşları ne ortadan kaldırmış ne de önünü kesebilmiştir.

Savaş her ne sebeple yaşanırsa yaşansın, bireyleri ve toplumları aynı oranda etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Savaş insana maddi ve manevi bedeller ödetir ve insan yaşamında, geri dönüşü ve tamiri mümkün olmayan izler ve giderilemez mağduriyetler bırakır. Erkekler veya savaşanlar bir tarafa, özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve hatta tabiat (doğadaki canlılar), savaşın dehşetengiz gerçekliğinin her daim asıl mağdurları olurlar. Dolayısıyla savaşın, hem bireyin kararı/kontrolü dışında meydana gelmesinden/yaşanmasından ötürü, savaş gerçeğinin verdiği anlamsızlık hissi, hem savaşın yarattığı yıkım, ölüm ve zulmün etkileri, hem de savaş sırası ve sonrası bireylerde görülen travmalar, insanı savaşa yabancılaştıran başat faktörlerdir.

İnceleme kapsamımızda olan şiirlerde savaşa yabancılaşma, hem doğrudan savaş olgusuna/gerçeğine yabancılaşma olarak, hem de özellikle II. Dünya Savaşı ile yakın tarihe damgasını vurmuş savaşların yarattığı travmaların yabancılaştırıcı etkileri üzerinden işlendiği görülmektedir. Savaşa yabancılaştıran faktörlerin de açık bir biçimde dile getirildiği metinler doğrultusunda biz savaşa yabancılaşmayı, genel olarak savaş gerçeğine yabancılaşma başta olmak üzere, II. Dünya Savaşı'na, Amerika'nın yaptığı savaşlara, Bosna Savaşı'na, İsrail mezalimine, Kıbrıs'taki Rum zulmüne ve yakın tarihte vuku bulmuş ve hafızalarda yer etmiş kimi savaşlara yabancılaşma şeklinde belirlediğimiz alt başlıklar altında incelemeyi uygun bulmaktayız.

2.4.4.1. Savaş Gerçeğine Yabancılaşma

İnsanlık tarihini savaşlar kadar etkileyen başka bir olgu yoktur, demek yanlış bir ifade olmayacaktır. Öyle ki 6 bin yıldır insanlar ekonomik, ideolojik, dinî, millî gerekçelerle birbirleriyle savaşmış/savaşmakta; bugüne değin yeryüzünde 14 bine yakın savaşın yaşandığı, milyonlarca insanın yaşamını yitirdiği bilinmektedir. Hangi gerekçe ve zorunlulukla yapılırsa yapılsın, ister geçmişte olduğu gibi balta, mızrak, ok, kılıç vb. basit aletler, ister modern çağın roket, füze, biyolojik ve kimyasal silahları kullanılsın, savaş her zaman ölümü, zulmü, yıkımı, acıyı ve gözyaşını getirmiş; telafisi mümkün olmayan izler bırakmış ve giderilemez mağduriyetler yaratmıştır. İşte savaş ve onun travmatik etkileri, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerine, savaş gerçeğine yabancılaşma olarak aksetmiş ve metinlerde bu yabancılaşma, sebepleriyle beraber işlenmiştir.

Konunun ilk örneği, İlhan Berk'in "Guernica" başlıklı şiiridir. Merkezinde, İspanya İç Savaşı'nın ve faşizmin Guernica kasabasında yaşattığı vahşeti ve trajediyi gözler önüne seren, aslında modern çağın en etkili savaş karşıtı tablosu olarak kabul edilen Pablo Picasso'nun Guernica'sının ortaya çıkış hikâyesi üzerinden şair, savaşa karşı duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

*"Belli savaş
Belli ölüm
Üç adam kim yaptı bunu diyor
Ha diyor herifin biri
Picasso siz diyor
ha*

[...]

*Bu dünyada ölüm
Belli onlara göre değil
Belli dünya Guernica'da iyi değil
Belli Picasso üzülüyor"¹⁶²²*

Bahsi geçen olay, İspanya'nın faşist diktatörü olarak kabul edilen Franco'nun, Alman (Nazi) ve İtalyan hava kuvvetlerinin uçaklarını ve silahlarını, İspanya'nın bir kasaba olan Guernica üzerinde test etmesi için izin vermesinin ardından, binlerce kişinin ölümüne yüzlerce kişinin yaralanmasına sebep katliamdır. Yaşanan bu trajediye kayıtsız

¹⁶²² İlhan Berk, "Guernica" (Galile Denizi), *Eşik, Toplu Şiirler I (1947-1975)*, YKY, İstanbul, 2013, s. 233.

kalamayan sanatçı Pablo Picasso ise, siyah, beyaz ve gri tonlardan oluşan ve Guernica katliamını anlatan bir tablo resmeder. Rivâyet odur ki, Alan bir general tabloyu gördüğünde Picasso'ya, bunu siz mi yaptınız, diye sormuş; Picasso ise, hayır siz yaptınız, cevabını vermiştir. Nitekim yaşananların ve tablonun bu hikâyesinden yola çıkan şair, bu rivâyeti dizelerine yansıtırken, dünden bugüne katı ideolojizmin, faşizmin ve militarizmin tüm dünyada sebep olduğu savaflara yabancılaşmayı da ifade etmiş olur.

Suat Taşer ise “Hayret Bey’in Serüveni” başlıklı uzun şiirinin “Hayret Bey Tarihe Bakıyor” kısmında, insanlık tarihinin savaflar tarihi olmasına duyduğu yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“Kanlı çıplak çığlıklar
kanlı çıplak
kan
ölüleri özgür çağlar içinde insan
ölüleri özgür çağlar içinde
ölüleri özgür çağlar
ölüleri özgür
ölüleri”¹⁶²³*

Tarihe dönüp bakıldığında, insanın karşısına çıkan en acı gerçek, savaflardır ve savaflardan geriye kalan ise yalnızca, kan, ölüm ve çığlıktır.

Özdemir Asaf ise “Uygun Adım Düşünmek” başlıklı şiirinde, savaşa duyduğu yabancılaşmayı, oyuncaklar üzerinden şöyle anlatır:

*“Oyuncak bir musluk gördünüz mü?
Ben çok çok oyuncak askerler gördüm.
Oyuncak bir tava gördünüz mü?
Oyuncak ben tanklar, tüfekler gördüm.”¹⁶²⁴*

Öznenin, oyuncak olarak karşımıza musluk veya tava (zararsız nesnelere) değil de, hep savafla ilintili asker, tank ve tüfeğin çıkmasıyla dikkat çekmek istediği husus, hiç şüphesiz, çok küçük yaştan itibaren oyun ve oyuncaklarla çocukların savafla âşına kılındığı gerçeğidir. Özne, çocukların hem fiziksel hem de zihinsel gelişimine etki eden

¹⁶²³ Suat Taşer, “Hayret Bey Tarihe Bakıyor”, *Hayret Bey'in Serüveni*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1968, s. 51.

¹⁶²⁴ Özdemir Asaf, “Uygun Adım Düşünmek” (Çiçekleri Yemeyin), Çiçek Senfonisi, Toplu Şiirler, YKY, İstanbul, 2015, s.356.

bu oyuncuların savaşa ya da savaşmaya özendirildiğini düşündüğü için, bunlara yabancılık hissetmektedir.

Osman Türkay'ın "Sulara İkinci Ağıt" başlıklı şiirinde ise, Guernica'da, Dresden'de, Hiroşima'da ve Vietnam'da yaşanan trajedilerden insanlığın ders çıkarmadığına değinen özne, "*Ne kırım furyası, ne kıyım makinaları/ Ne kan banyoları, ne gaz fırınları*"nın, yani savaş çarkının son bulmayan işkencelerinin, hâlâ sürüp gittinden yakınıdır.¹⁶²⁵ "Kan Cümbüşü"nde ise "*Kan cümbüşü, gözyaşı, ama her yerde ateş ve kan/ Bilmez değilim ağlayışlarını öksüz çocukların, dul kadınların/ Kaç yıl ölü topladım sokaklarınızda, kaldırımlarınızda*" dizelerinde, akan kan, yaşanan ölümler, yerle bir olan kentler, çocukların ağlayışları, kadınların çektiği acılar üzerinden savaşa duyulan yabancılaşma sebepleriyle birlikte verilir.¹⁶²⁶

Ali Yüce'nin "Güzeller Ağlamaz" başlıklı şiirinde ise savaşa yabancılaşma, savaşa getirilen tanıma şöyle yansır:

*"Çirkin bir makinadır savaş
İnsan kanıyla çalışır
Pisboğaz bir hayvandır
Anasından doğar doğmaz
Kan içmeye alışır"¹⁶²⁷*

Özneye göre savaş âdeta, insan kanıyla çalışan çirkin bir makine; anasından doğar doğmaz kan içen ve doymak bilmeyen, pisboğaz bir hayvandır. Nitekim şair, bir diğer şiiri olan "Ağlıyor Kalemim"de ise savaşa getirdiği tanımı şöyle genişletir:

*"Halkları yutuyor savaş
Ulusları ülkeleri yutuyor
Erkekleri kadınları kızları
Kimi kundakta kucakta
Kimi oynarken sokakta
Çocukları yutuyor savaş"¹⁶²⁸*

Özne savaşı, halkları, ulusları; erkek, kadın, çocuk, bebek gözetmeksizin yutan korkunç bir olgu olarak addeder.

¹⁶²⁵ Osman Türkay, "Sulara İkinci Ağıt", *Kıyamet Günü Gözlemcileri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1975, s. 15.

¹⁶²⁶ Osman Türkay, "Kan Cümbüşü", *Kıyamet Günü Gözlemcileri*, s.101.

¹⁶²⁷ Ali Yüce, "Güzeller Ağlamaz", *Taş Tanrılar*, Selvi Yayınları, Ankara, 1990, s. 10.

¹⁶²⁸ Ali Yüce, "Ağlıyor Kalemim", *Aşk En Yüce Makam*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 144.

Seyfettin Başçılar ise “Bildiri” başlıklı şiirinde savaşa yabancılaşmayı, “*Tüm silah fabrikaları kapatılmalı,/ Tüm silah yapımcıları sürülmeli boklu bir adaya*” dizeleriyle, silah imâlatına karşı duyduğu nefret üzerinden anlatır ve insana yakışmayan bir iş olduğunu vurgular.¹⁶²⁹ “Silah Yapımcıları”nda ise aynı duyguyu, “*Dünyada bunca güzel iş varken,/ Ekin ekmek, çiçek yetiştirmek/ Yenmek yoksullukları, ölümü*” dizeleriyle ifade eden şair, insanlık namına onca güzel ve yararlı iş dururken, insanın oturup habire silah üretmesine ve savaşmasına anlam veremez.¹⁶³⁰

Yılmaz Gruda ise insan doğasına ait olguları ve insanın meydana getirdiği oluşumların ortaya çıkışını Yunan mitolojisindeki tanrı ve tanrıçaların hikâyeleri üzerinden anlattığı “Çerçi Zeus” başlıklı kitabında, savaşa duyduğu yabancılığı, “Hephaistos” şiirinde, ateşin ve zanaâtların tanrısı Hephaistos üzerinden şöyle verir:

*“hangi sözcük anlatmaya yeter onu
hangi anıştırma, hangi benzetim-
bulantı o/kusmuk, çirkef
irin,kangren o/veba, kanser*

*insan ötesi o/en çirkini tanrıların
olimposlu’ların demir dövücüsü
silah yapıcısı o, silah
yılğının yaratıcısı
(pandora’yı yaratan da o!)
kıyıcuların, canalıcıların atası
cehennemi yeryüzüne indiren o
onun kan batakları, kemik çölleri
et ırmakları...*

*ondörtlü’de onun mührü
kalaşnikof’ta onun
onun mührü genç ölülerde
(unutmak yok hiçbirini
yok unutmak!)*

*onun yırtık suratı atom’da
napalm’da, kobalt’ta*

*cogswel o/bofors
oerlikon, cetme o /omnipol
zeus’un güçkaynağı o*

zavallı yanı insanın, insanın çürüğü

¹⁶²⁹ Seyfettin Başçılar, “Bildiri” (Kıyısızlık), (Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün Şiirleri), Palet Yayınları, Konya, 2014, s. 323.

¹⁶³⁰ Seyfettin Başçılar, “Silah Yapımcıları” (Kıyısızlık), (Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün Şiirleri), s. 347.

ölüm, o ölüm!”¹⁶³¹

Öznenin, Hephaistos’u, Olimposluların en çirkini, kıyıcılarının, can alıcılarının atası olarak olumsuzlamasının temel sebebi, demiri dövüp işleyerek silahı ilk icat eden olmasıdır. Özneye göre ok, mızrak, kalkan, kılıç gibi en basit silahlardan kalaşnikofa, atom, napalm, kobalt gibi kitle imha silahlarından cogswel, bofors, oerlikon, cetme gibi dünyaca ünlü silah markalara kadar her şey onun eseridir ve onunla başlayan silah yapımı, yeryüzünde insanlara cehennemi yaşatmış, yaşatmaya da devam etmektedir.

Talât Sait Halman ise “İki’ler”de, savaşa duyduğu yabancılaşmayı, “*İnsanlığın ilkel çağı son bulmayacak/ Son silahlar gömülmedikçe yere.*” dizeleriyle ifade eder ve savaşın/silahın insanın ilkel yanı olduğuna dikkat çeker.¹⁶³²

Sezai Karakoç ise “Alinyazısı Saati” başlıklı şiirinin 5. kısmında, yakın tarihe damgasını vuran savaşlara, katliamlara ve zulümlere duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

*“Bırak ben ağlayayım
Esir pazarında satılan Afganistan’a
Açlıktan milyonları kırılan Afrika’ya
Filipinler’e
Habeşistan’a Eritre’ye Filistin’e
Esaret prangasıyla kıvranan
Kafkaslar Azerbaycan Türkistan’a
Bütün milletlere ülkelere
Irmaklar gibi ben ağlayayım”¹⁶³³*

Dünya üzerinde yer alan kimi ülke ve kentlerde sona ermeyen, başta savaş olmak üzere, açlık, zulüm ve sömürü, elinden bir şey gelmeyen özneyi isyan ettirmektedir.

Onat Kutlar’ın “Savaş ve Barış” başlıklı şiirinde ise savaşa yabancılaşma, kendi küçük dünyalarında mutlu mesut yaşayıp giden küçük bir kız ve dedesinin yaşamlarının,

¹⁶³¹ Yılmaz Gruda, “Hephaistos”, *Çerçi Zeus, Bir Çağdaş Mitoloji Denemesi*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1997, s. 13-14.

¹⁶³² Talât Sait Halman, “İki’ler” (İki’ler), *Ümit Harmanı, Toplu Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 262.

¹⁶³³ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 644..

“*Ovaya bakarak gözcülük eden/ Arap oğlanın [...]*”, arka taraftan duyulan “*Tanklar geliyor!*” sesiyle, pusudaki ölümün habercisi olması üzerinden verilir.¹⁶³⁴

Nuri Pakdil’in “Ay” başlıklı şiirinin I. kısmında ise, bir Ortadoğulunun Paris seyahati üzerinden savaşa yabancılaşma şöyle işlenir:

*“Sağında metronun
Bir çuval dolusu
Kamboç öfkesi gördüm

Çekoslovakya ağıtını yüklenmiş
Macar atı
Terkisinde vietnam anıtı
Tekmeliyordu
Cumhuriyet alanındaki anıtı”*¹⁶³⁵

Bahsi geçen metro ve anıt, Paris’in en meşhur caddesi olan Place de la République meydanındadır. La Monument à la République, yani Cumhuriyet Heykeli ise Paris’in simgesidir ve yapının üstünde yer alan üç ana heykel, özgürlük, eşitlik ve kardeşliği temsil etmektedir. Oysa özne, Batı’nın özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerinin bir sembolü olarak Cumhuriyet Heykeli’nin, daha doğrusu Fransızların (Batı’nın) bu ilkelere hiç de bağlı kalmadıklarını, Çinhindi olarak bilinen bölgenin (Tayland, Malezya, Laos, Kamboçya ve Vietnam) daha düne kadar Fransız sömürsü (aynı zamanda İngiliz) altında ezildiğini Kamboçya ve Vietnam’ı anarak hatırlatırken, Çekoslovakya’daki Nazi işgalini ise Fransızlarla ilişkilendirir. Nitekim özne için, Fransa’nın başı çektiği savaşlar, katliam ve zulümlerin gölgeleri, bu anıtı âdeta tekmeler gibidir.

Ali Püsküllüoğlu ise “Düzen” başlıklı şiirinde savaşa yabancılaşmayı, “*Ne dostluk kaldı ne insanlık/ Savaşlar barışlar bilmem nelerle/ Bozduk güzelim düzeni.*” dizeleriyle, insanlık namına ne varsa, savaş ve barış kısırdöngüsüyle katledildiğine dikkat çekerek verir.¹⁶³⁶

Ayhan Kırdar’ın “Savaşlar Baladı” başlıklı şiirinde ise, bugün de yarın da, insan kaderinin değişmeyen yasasının savaş olduğunu belirtilir ve bu sebepten “*Kan damlıyor*

¹⁶³⁴ Onat Kutlar, “Savaş ve Barış” (Unutulmuş Kent), *Unutulmuş Kent, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2018, s. 72.

¹⁶³⁵ Nuri Pakdil, “Ay-I”, *Anneler ve Kudüsler*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 2017, s.81-83.

¹⁶³⁶ Ali Püsküllüoğlu, “Düzen” (Pembe Beyaz), *Babadat, Toplu Şiirler (1950-1997)*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1998, s. 49.

tarih kitaplarından/ Kan lekesi var zafer madalyalarında” ifadeleri kullanılır.¹⁶³⁷ “Savaşlar Sonatı”nda ise Kırdar, savaşa yabancılaşmayı silahlar üzerinden şöyle ifade eder:

*“Bu ok
Bu yay
Bu kılıç
Bu kalkan
Kan
Kan
Kan*

*Bu top
Bu tüfek
Bu uçak atom yüklü anladık
Bu ölen sizden ya da bizden
Neden
Neden
Neden*

[...]

*Yeter
Yeter
Yeter”¹⁶³⁸*

Tarih boyunca silah icat etmiş olan insan, bilim ve teknolojideki başarılarını da silahlarını güçlendirmeye kullanmayı ihmal etmemiştir. Öyle ki insanlık tarihi, ok, yay, kılıç, kalkan gibi ilkel silahların kullanıldığı savaşlardan top, tüfek, atom gibi modern silahların yer aldığı savaşlara değin binlerce savaşla, dökülen milyonlarca kanla ve ölen sayısız insanla yüklüdür. Bu yüzden özne, “yeter yeter yeter” diye haykırarak savaşa isyan eder.

Melisa Gürpınar ise “Ada Şiirleri”nin 38. kısmında, dünyanın sırtına pençesini geçirenler olarak nitelediği savaş yanlılarının/çığırtkanlarının maskelerini düşürmek istediğini ve “*Binlerce yıldır oynanan/ savaş ve barış oyunununda/ insana kurulan tuzakları*” şiiriyle anlatmak istediğini söyler.¹⁶³⁹ Şair burada, birilerinin (devletlerin/liderlerin) çıkarları ve hırslarına hizmet etmek uğruna başlatılan savaşların, insana kurulan hain tuzaktan başka bir şey olmadığına dikkat çekerken, savaşa duyduğu yabancılığı da ifade etmiş olur.

¹⁶³⁷ Ayhan Kırdar, “Savaşlar Baladı” (Lo), *Bütün Şiirleri*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2012, s. 20.

¹⁶³⁸ Ayhan Kırdar, “Savaşlar Sonatı” (Bağırıyorum), *Bütün Şiirleri*, s. 50.

¹⁶³⁹ Melisa Gürpınar, “Ada Şiirleri-38”, *Ada Şiirleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2003, s. 82.

Muhsin İlyas Subaşı'nın "Harpler İlkel Çağın Oyunu Kalsın" başlıklı şiirinde ise, "Ne silah görelim, ne de miğferi/ Harpler ilkel çağın oyunu kalsın" dizeleriyle savaşa karşı hissettiği yabancılığı dile getiren özne, "Kanda duş yapmasın duygularımız/ Eceli çağırın bomba olmasın" ifadeleriyle bu duygusunu yineler.¹⁶⁴⁰ "Bir Çocuk"ta ise, "İvan amca/ Moşe amca/ Sam amca"ya seslenen çocuk (özne), "Niye dünyama girersiniz davetsiz,/ Sizin de ülkenizde yok mu çocuklar?/ Bırakın hayatımızı biraz da bize" diyerek savaşlardan en ağır biçimde etkilenenlerin, savunmasız ve günahsız çocuklar olduğuna dikkat çeker.¹⁶⁴¹ "Savaşın Kimliği"nde ise, "Dün benim toprağıma uzanmıştı el" diyen özne, "Bugün Afganistan'da, Filistin'de Lübnan'da./ Yarın kim bilir hangi saf insanın kanında,/ Boğulacak çirkinliklere nice soylu güzel?" ifadeleriyle, çağlar boyunca savaşların asıl kimliğinin sömürgecilik olduğuna dikkat çekerken, buna duyduğu yabancılığı dile getirmiş olur.¹⁶⁴²

Ali Akbaş ise "Filler ve Karıncalar" başlıklı şiirinde, dünyada çocukların ve çocuklukların savaşlar yüzünden katledilmesine duyduğu yabancılışmayı, "Onlar, Bosno'da, Grozni'de/ Uganda'da, Somali'de, Bağdat'ta/ Fillerin ayakları altında ezilen karıncalar" dizeleriyle ifade eder ve çocukların, savaş yüzünden açmadan soldurulan goncalar olduğunu düşünür.¹⁶⁴³

Abdülkadir Bulut da "Oyuncakçı Amca" başlıklı şiirinde, savaşa duyduğu yabancılışmayı çocuk ve oyuncaklar üzerinden şöyle ifade eder:

"Oyuncakçı amca
Oyuncakçı amca
Ne çok oyuncakların var
Top, tank, tüfek, tabanca
Gövdem titriyor
Onlara bakınca

[...]

Sonra oyuncakçı amca
Senden aldığım tüfekleri
Bozarak onlardan kuş yaptım

¹⁶⁴⁰ Muhsin İlyas Subaşı, "Harpler İlkel Çağın Oyunu Kalsın", *Bu Yüreğin Ülkesinde*, Olay Matbaası, Kayseri, 1981, s. 31.

¹⁶⁴¹ Muhsin İlyas Subaşı, "Bir Çocuk", *Deryâdil*, Se-Da Yayınları, Ankara, 1985, s. 68.

¹⁶⁴² Muhsin İlyas Subaşı, "Savaşın Kimliği", *Sevgi Donanması*, Kültür ve Sanat Yayınları, Kayseri, 1982, s. 66.

¹⁶⁴³ Ali Akbaş, "Filler ve Karıncalar" (Eylüle Beste), *Bütün Şiirleri*, Bengü Yayınları, Ankara, 2015, s. 162.

Bana kızmazsın değil mi? ”¹⁶⁴⁴

Şairin iki hususu ön plana çıkardığı görülmektedir. İlki, top, tank, tüfek, tabanca gibi savaş araç ve gereçlere ait oyuncaklarla çocukların çok küçük yaştan itibaren savaşa âşina kılındığı gerçeğidir. Çocuk özne ise, bunları gördükçe gövdesinin titrediğini söyleyerek bu duruma karşı çıkar. İkincisi ise, çocuk öznenin oyuncakçıdan satın aldığı tüfekleri bozarak/değiştirerek onlardan sevginin, barışın ve özgürlüğün sembolü olan kuşlar yapması, hem savaşın doğuştan değil sonradan öğrenilen/öğretilen bir gerçek olduğu ve çocuk saflığının ve masumiyetinin bu gerçekliğe uzak olduğuna, hem de çocukların gözünden savaşın yabancılığına işaret eder.

Refik Durbaş ise “Taş ve Kurşun” başlıklı şiirinde savaşa yabancılaşmayı, savaştan aldığı bir kesitle şöyle izah eder:

*“Duvar, taş ile kurşun arasında
baba, çocuk ile çığlığı arasında
çocuk, duvar ile babası
taş ile kurşun, bir de
çığlığıyla kendisi arasında
çocuğun sesi kurşun
sessizliği taş çünkü*

*Kurşun, önce sese değişiyor
sonra sessizliğine çocuğun...”¹⁶⁴⁵*

Sözcüklerle canlandırılan olay, yani yağın kurşunlar altında babanın ölümden korumaya çalıştığı çocuğu ve ölümlle gelen sessizlik, çağlar boyu savaşın hiç değişmeyen görüntüsünden yalnızca birisidir. Öyle ki şiirin devamında özne, başı ve sonunun belli olduğu bu ve bunun gibi çoğu olayı, bütün dünyanın televizyonun hissiz ekranında izlemesini ya da bir gazetenin arka sayfa haberinde, o anı/ölümü hayal ederek okumasını ise, modern çağda insanın dünyada yaşanan savaşlara karşı duyarsızlığının ve kayıtsız kalışının bir göstergesi olarak yorumlar. Nitekim “Ömür Yolu Nehir Olana Rüya”da savaşa yabancılaşma bu kez, “*Dünya, savaşın eşiğinde durmuştu/ bomba*

¹⁶⁴⁴ Abdülkadir Bulut, “Oyuncakçı Amca” (Kahveci Güzeli/Çocuklar İçin Şiirler), *Ülkemin Şiir Atlası, Bütün Şiirleri*, E Yayınları, İstanbul, 2010, s. 295.

¹⁶⁴⁵ Refik Durbaş, “Taş ve Kurşun”, (Şimdi: Haberler), *Menzil, Toplu Şiirler II*, İslık Yayınları, İstanbul, 2016, s. 177-178.

yağıyordu çocukların üzerine/ füzeler atılıyor, kar kana boyanıyordu” dizeleriyle ifade edilir.¹⁶⁴⁶

Nurettin Durman’ın “Uzun Beyaz Bir Çığlık” başlıklı şiirinde ise savaşa yabancılaşma, savaşların mucidi olan insana duyulan nefret üzerinden şöyle işlenir:

*“Sen yok musun sen, ortadoğuda kan obur
bosna hersekte canavar oluyorsun
üstelik U2 uçakları bir ön bilgi olarak
bulutların zerinden seyrederken
cinayetlerin tiryakisi oluyor
demirden bir kalp takınıyorsun.*

*Seni canı seni katil seni kötülükler kralı
uzun beyaz bir çığlık oluptur bekliyorum.*

*Sen yok musun sen, iki ayaklı şeytan namı değer iblis
somalide örümcek bosnada kertenkele
kudüste karayılan olup
fitne fücür deli bozuk kalaşnikof
dağbaşlarında kobra ve roket ve ekolojik tahribat
ve bilumum müskirat ile
kızıl şerbeti değil
kan kan kan sunuyorsun.*

Seni sürtük seni kaltak seni fahişeler fahişesi”¹⁶⁴⁷

Özne, savaşlardan, ister Ortadoğuda ister Avrupa’da yaşanmış olsun, canı, katil ve iki ayaklı iblis olarak olumsuzladığı tüm insanları sorumlu tutar. Çünkü hem savaş, hem de savaşın kan dökmeye yarayan techizatı, bomba atan savaş uçakları, kalaşnikoflar, kobra ve roketler, insan icâdidir ve insan, kendi yarattığı savaş ve silah canavarının hem kölesi hem de mağduru olmuştur. Savaşların ve silahların öldürücü tahribatı yalnız insanları değil, doğadaki tüm canlıları da etkilemektedir.

Hüseyin Yurttaş ise “İhbar ve Siren Günlerinden” başlıklı şiirinde, “*utancın tutsağısın/ insanlık bu kadar öldürmekse eğer/ eğer barışı bayrak kalamıyorsa dört milyar insan*” dizeleriyle, savaşların hâlâ sürmesinin insanlığın utanç duyması gereken ayıbından başka bir şey olmadığına dikkat çeker.¹⁶⁴⁸ “Küçük Vatan”ın “belgesel-4”

¹⁶⁴⁶ Refik Durbaş, “Ömür Yolu Nehir Olana Rüya” (Rüya Tabirleri), *Menzil, Toplu Şiirler II*, Işık Yayınları, İstanbul, 2016, s. 373.

¹⁶⁴⁷ Nurettin Durman, “Uzun Beyaz Bir Çığlık”, *Uzun Beyaz Bir Çığlık*, Sanat Yayınları, Konya, 1995, s. 75-76.

¹⁶⁴⁸ Hüseyin Yurttaş, “İhbar ve Siren Günlerinden”, *Uzunçalar*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1979, s. 35.

kısımında ise, savaşa yabancılaştıran asıl etmenin masum çocukların acıları olduğu şöyle ifade edilir:

*“ağlamış, hep ağlamış çocukların dehşet ve korku
dolu yüzleri bütün savaşlardan
vietnam
angola
güney afrika
saraybosna
kayıp şehirleri dünyanın
kıtalararası sessizlik
uluslararası göz yumma antlaşması”*¹⁶⁴⁹

Vietnam’da, Angola’da, Güney Afrika’da, Saraybosna’da vuku bulan savaşların dehşetengiz gerçekliğinden en çok çocuklar mağdur olmuş; yaşadıkları dehşet ve korku yaşamları boyunca kalıcı hasarlar bırakan travmalara sebebiyet vermiştir. Ancak yaşanan savaşlara göz yuman uluslararası çıkar anlaşmaları ve çocukların yaşadığı bu trajediye ve vahşete, dünyanın sessiz kalması ise daha vahim ve üzüntü veren bir gerçektir.

Hidayet Karakış da “İnsanlık Şarkısı”nda savaşa duyduğu yabancılaşmayı, savaşta hunharca katledilen çocuklar üzerinden şöyle verir:

*“uydularla vurun çocukları
dürbünlü tüfekler az gelir
teknik büyülerle yok edin
görüntüleri dolaşıp dursun
uçurtmalar gibi boşlukta”*¹⁶⁵⁰

Öznenin savaşa duyduğu nefretin en büyük sebebi, hiç şüphesiz, masum ve günahsız olan çocukların teknolojinin de gücünü yanına alan vicdansızlar tarafından acımasızca öldürülmesidir.

“Ölü Çocukların Kalbi” başlıklı şiirinin 1. kısmında ise, korkudan duvar diplerinde korkunun gölgesine sığınmış savaş çocuklarının “*ölü bedenlerinde hâlâ çirpınan kalpleri [...]*” duymak ve annelerin “*yerde neden boylu boyunca/ dünyayı kucaklar gibi/ toprağı kucakladıklarını*” bilmek, özne için savaşa yabancılaşmanın asıl nedenleridir.¹⁶⁵¹ “Turna”da ise özne, kan ağıtlarından mürettep savaşlar yüzünden

¹⁶⁴⁹ Hüseyin Yurttaş, “Küçük Vatan-Belgesel 4”, *Sevgiden Ötesi Cehennem*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 57.

¹⁶⁵⁰ Hidayet Karakuş, “İnsanlık Şarkısı”, *Ateş Mektupları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s. 101.

¹⁶⁵¹ Hidayet Karakuş, “Ölü Çocukların Kalbi-1”, *Sıcak Sancı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001, s.83.

geçmişten bugüne “*kanlı sulardan geçen bir dünya*”nın kendini bir daha ne zaman yenileyebileceğini düşünmeden edemez.¹⁶⁵²

İsmail Uyaroğlu’nun “Er Geç” başlıklı şiirinde ise savaşa yabancılaşma, “*İşte haykırıyorum/ Bütün ateşiyle kelimelerin/ Kahrolsun savaş ve şiddet*” dizeleriyle verilir; savaş ve şiddet karşısında ise “*Yaşasın güvercin*” ifadesi yer alır.¹⁶⁵³

Azer Yaran ise “Kuşları Öldürmeyeceğim” başlıklı şiirinde, bir çocuğun savaş hakkındaki duygu ve düşünceleri üzerinden savaşa yabancılaşmayı şöyle işler:

*“Anne, iyi askerler olur mu?
Savaş olursa, anne, kötü askerler
Çocukları öldürür mü?
Savaş olursa anne.*

*Babam asker olursa, anne,
Çocukları okşasın benim için.
Niye hep uyuyor o çocuk?
Adamların başlarında kanlı örtüler.
Anne, televizyonda bu akşam niçin?
Atlara binmiş Atatürkler?*

*Gazetede resim ne, anne, göster
Anne, çocuğa ne yapmışlar?
Bunlar kim, niye yere serilmişler,
Kara duman ne, anne,
Evleri mi yakmışlar?*

*Kapıları pencereleri kırmışlar,
O anneler niye öyle uyuyor?
Adamın bağrında kanlı bir çocuk
Soğuyor, elleri üşüyor,
Artık duymuyor mu, anne?*

*Çocuğun annesini niye öldürmüşler?
Evlere bomba mı yağmış, niye, anne?
Kapasınlar tabutlara gümüşler,
Anne, sen hiç ölme.*

*Teyzelerin eşarpları kanda, karalı,
Ölmüşler mi, bağlamıyorlar,
Resimlerde çocukların şakakları yaralı,
Artık niye ağlamıyorlar?*

*Anne, ölmek nasıl olur,
Ağır mı, yoksa birden mi?*

¹⁶⁵² Hidayet Karakuş, “Turna”, *Sıcak Sancı*, s. 53.

¹⁶⁵³ İsmail Uyaroğlu, “Er Geç” (Üç Nokta Yan Yana), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.198.

*Çocuk, anne, niye öldürülür,
O mu daha küçük, ben mi?*

*Gördün mü, bir ev yaptım, çattıyı çattım,
Dumanı tütüyor pembe,
Ufkuna bombalar değil de
Bahçesine yağmur yaptım.*

*Kuşların da düşmanı var mı sence?
Sana bir şey diyeceğim!
Anneciğim ben büyüyünce
Kuşları öldürmeyeceğim!”¹⁶⁵⁴*

Bir çocuğun saf ve mâsum duygularıyla savaş denilen korkunç gerçeği annesine sorular sorup anlamaya çalışmasına ve savaşın korkunç yüzünü kendince yorumlamasına tanık olmaktadır. Çocuk özneye göre askerler iyidir; ancak savaş söz konusu olduğunda, askerlerin de vicdanı körelmekte, çocukları bile acımadan öldürmektedirler. Savaşın acı gerçeğine televizyon ve gazetelerden tanık olan özne, yakılıp yıkılmış evleri, bombalanmış yerleşim yerlerini, öldürülmüş kadın, erkek ve çocukları gördüğünde dehşete kapılmakta; şiddeti, zulmü ve ölümü anlamlandırmaya çalışmaktadır. Öyle ki çocuk dünyasındaki masumiyetin kaldıramadığı bu gerçekler karşısında özne, üstüne/bahçesine bombaların değil yağmurun yağdığı bir ev, kuşların bombalardan zarar görmediği bir dünya düşleyerek savaşa yabancılaşmayı seçer.

Cahit Koytak'ın “Gazze Risalesi” başlıklı şiirinin XII. kısmında ise insanlık tarihinin savaşlar ve katliamlar tarihi olmasına duyduğu yabancılaşmayı ise şöyle dile getirir:

*“sicili çok kabarık çünkü, insanoğlunun,
atası Kabil'den beri, kırdığı kırkı geçmiş,
defalarca kırıp geçirmiş, kardeşini,
komşusunu ya da suç ortağını.
ona kendi zayıflığını, haksızlığını
ya da alçaklığını hatırlatan herkesi...*

*daha dün, Irak'ta, katledilen
bir milyon Yusuf'u unutmadım,
unutur muyum hiç!
daha önce Cezayir'de katledilen
bir buçuk milyonu da,
Balkanlar'da, Vietnam'da, Çeçenistan'da,*

¹⁶⁵⁴ Azer Yaran, “Kuşları Öldürmeyeceğim” (Mayıs), *Giz Menekşesi, Toplu Şiirler (1975-2002)*, YKY, İstanbul, 2004, s.32-33.

*Hiroşima’da olanları unutmadım,
unutur muyum hiç, unutulur mu hiç!’¹⁶⁵⁵*

Özne, atası Kabil’den beri insanoğlunun vicdansızca kardeşine, komşusuna, iş birliği içinde olduklarına bile acımasızca kıydığına; ona kendi zayıflığını, haksızlığını ve alçaklığını hatırlatan herkese savaş açıp, insanları ölümle cezalandırdığına dikkat çeker. Bunun Irak’tan Cezayir’e, Balkanlar’dan Vietnam’a, Çeçenistan’dan Hiroşima’ya kadar dünyanın her yerinde örneklerinin bulunduğundan dem vuran özne, savaşla gelen yıkımların, kıyımların ve acıların ise unutulmasının mümkün olmadığını belirtir.

İzzet Yasar ise “Yağ” başlıklı şiirinde, insanlık tarihinin savaşlar tarihi olmasına duyduğu yabancılaşmayı, “*yakından bakılınca tarih ağlatıyor*” dizesiyle ifade eder. Çünkü tarih kitapları kan ve gözyaşıyla doludur. Öyle ki coğrafya haritasına da göz atan özne, “*atalarımın hançerle çizdiği güzergâhları görüyorum*” der ve “*haritadan aynı koku yükseliyor*” ifadesini kullanarak geçmişten bugüne savaşların geriye kan kokusundan başka bir şey bırakmadığını vurgular.¹⁶⁵⁶

Yaşar Miraç ise savaşın anlamsızlığını ve bütün insanların kardeş olduğunu, Türk Yunan ilişkisi/dostluğu üzerinden işlediği “Karatohum” başlıklı şiirinde, milletler arasında yaşanan savaşlara duyduğu yabancılığı şöyle izah eder:

*“türkün türkten başka
dostu yoktur’*

*‘yunanlının yunanlıdan
başka dostu yok’*

*‘çinliye rusa almana
finliye fransıza japona
araba zenciye macara
peruluya kübalıya faslıya
ingilize yahudiye
kendilerinden başka
dost olan yoktur’*

*kim ekiyor kim
bu kara tohumları
kardeş hakların
ak bahçesine”¹⁶⁵⁷*

¹⁶⁵⁵ Cahit Koytak, “Gazze Risalesi-XII”, *Gazze Risalesi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2009, s. 49.

¹⁶⁵⁶ İzzet Yasar, “Yağ”, *Dil Oyunları*, Oğlak Yayınları, 160 Kilometre, İstanbul, 2015, s. 35.

¹⁶⁵⁷ Yaşar Miraç, “Karatohum”, *Barış Güllerinin Gümüş Denizi*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, İstanbul, 1981-82, s. 80.

Özne, yeryüzünde yaşayan farklı dil, din, renk ve ırktan insanları birbirine düşman eden, onlar arasına ayrılık tohumları eken ve savaş çığırkanlığı yapanlara isyan etmektedir. Nitekim şair aynı duygu ve düşüncesini, “Kovolos’un Dileği”nde, Yunan dostu Kovolos’un kendisine yazdığı mektup üzerinden şöyle dile getirir:

*“sevgili yaşar
kardeşim
anana de ki
benim anam da
onun gibi
ağlıyor insanlar
öldürdükçe
birbirini
savaşlarda”¹⁶⁵⁸*

Öznenin asıl vurgulamak istediği, hangi din ve mezhepten, hangi ırk ve renkten olursa olsun, savaşta yaşamını yitiren insanlar, vicdan ve merhamet duyguları taşıyanlar için, üzüntü ve keder verir. Öyle ki hangi savaşta olursa olsun, yitirilen canların ardından her zaman en çok analar ağlar.

Şair “Barış Türküsü”nde ise, çağlar boyu savaşlarla ve onun yıkıcı etkileriyle vücut bulan insanlık tarihine duyduğu yabancılaşmayı ise şöyle anlatır:

*“yüzyıllar önce yüzyıllar önce
gözü yaşlı bırakmaya başladık
kadınlarımızı ve savaşmaya
gittik çocuklarımız doğmadan önce*

*gidenlerin çoğu geri dönmedi
kimimiz döndü kolsuz ayaksız
bir daha yaşam boyu iş göremedi
kimimiz kör oldu hiç göremedi*

[...]

*savaşa hep savaşa gittik
neden gittik neden kimler için
bunu yüzyıllar boyu bilemedik
sonunda anladık ne neden niçin*

*savaş denen canavar kimlere yarar
kimleri yuvasız ve öksüz koyar
kimleri yükseltir kanla şiddetle
kimlerin canına kıyar vahşetle”¹⁶⁵⁹*

¹⁶⁵⁸ Yaşar Miraç, “Kovolos’un Dileği”, *Barış Güllerinin Gümüş Denizi*, s. 53.

¹⁶⁵⁹ Yaşar Miraç, “Barış Türküsü”, *Gül Ekmek*, Abece Yayınları, İstanbul, 1980, s. 113-117

Yüzyıllardır erkeklerin kararları/kontrolleri dışında sürekli savaşa/savaşmaya gitmelerinin verdiği anlamsızlık hissini ağır bastığı görülmektedir. Tarih boyunca sevdiklerini (özellikle eşlerini ve analarını) geride bırakıp savaşa giden erkekler, ya hiç geri dönememiş, ya da fiziksel hasarlarla (gazi olarak) dönüp yaşama zar zor tutunmaya çalışmışlardır. Özne, neden ve kimler için savaştık sorusuyla, bireyin kontrolü ve kararları dışında gelişen savaşın anlamsızlığından dem vururken, bir canavar olarak nitelediği savaşın nice çocukları öksüz koyduğunu, nice ocakları söndürdüğünü ve nice canların bir hiç uğruna katledildiğini dile getirir.

Metin Cengiz ise “Savaş” başlıklı şiirinde, “*Her yerde savaşın kokusunu alıyoruz/ yalnız adı da olsa burnumuza vuruyor/ taze ekmek kokusu gibi uzaktan.*” dizeleriyle, savaş adının geçmesi ve/veya savaş sözcüğünün telaffuz edilmesinin bile insanda yabancılaşmaya sebebiyet verdiğinin altını çizer.¹⁶⁶⁰

Tuğrul Tanyol’un “Bir Gülün Akşamına Koşturan Çocuklar” başlıklı şiirinde ise, “*yine de susmuyor toprağın kavrulmuş sesi/ Kan! Kan! Diye haykırıyor, daha çok!*” dizelerinde, çağlar boyu toprağın onca kana, onca ölüme rağmen hâlâ kan/savaş istemesine anlam veremeyen özne, “*Tanrılar da yok artık/ Öyleyse kimin için bu kadar kurban?*” ifadeleriyle, savaşların bugünde olanca korkunçluğuyla sürüp gitmesine duyduğu yabancılığı dile getirir.¹⁶⁶¹

Akgün Akova ise “Biri Yanağıma Vurursa” başlıklı şiirinde savaşa duyduğu yabancılığı, “*Vietnam’ı unutalım öyle mi/ Filistin’i Çanakkale’yi Auschwitz’i/ insanlığın yaralarını unutalım öyle mi*” dizeleriyle dile getirirken, insanlık tarihinin en büyük ayıbı ve en kara lekesi olan bu savaşların/katliamların insanlara yaşattıklarının asla unutulmaması ve onlardan ders alınması gerektiğine dikkat çeker.¹⁶⁶² “Sevdan Karanlığa Yaylım Ateşi”nde ise, “*akıl olsa insanda iğne deliğinden geçecek kadar/ övündüğü kadar farklı olsa hayvandan/ yazılmazdı tarihi kinle kanla*” dizelerinde, vahşi duygularını/hayvanî içgüdülerini hiç bir zaman dizginleyemediği, aklıyla ve insan olmanın verdiği erdemle (özellikle vicdan ve merhametle) hareket edemediği için, insanlık tarihinin savaşlarla, kanla ve kinle yazıldığına dikkat çeken özne, “*ve olmazdı*

¹⁶⁶⁰ Metin Cengiz, “Savaş” (Hayat ve Şiir), *Dünyaya Katkımız Bir Ebru Vurgusu (Bütün Şiirleri 1)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 140.

¹⁶⁶¹ Tuğrul Tanyol, “Bir Gülün Akşamına Koşturan Çocuklar” (Sudaki Ankâ/Yara), *Toplu Şiirler (1971-1995)*, YKY, İstanbul, 1997, s.148

¹⁶⁶² Akgün Akova, “Biri Yanağıma Vurursa”, *Pepetye*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 67.

çocukların oynuncağı kurşun askerler” diyerek, çocukların küçük yaştan itibaren savaşa oyuncaklarla âşına kılınmasının ve alıştırılmasının bile insanlığın bir türlü değıştirmedeğı/vazgeçmedeğı hatası olduğunu belirtir.¹⁶⁶³

Sunay Akın ise “Kedi Kırıkları” başlıklı şiirinde, savaşların hiçbir zaman bitmeyeceğine dair kapıldığı ümitsizlik hissi doğrultusunda savaşa duyduğu yabancılığı şöyle ifade eder:

*“Kutsal kitaplarda
aramam boşuna
bir işaret
bilirim ki kuşların
silah sesinden
ürkmediğı gün kopacak
kıyamet”*¹⁶⁶⁴

Özne, savaşların ancak dünyanın sonu geldiğinde, yeryüzünde silahları kullanacak insan kalmadığında, hayvanların (kuşların) silah sesinden ürkmediğinde son bulacağını, işte o gün, asıl kıyametin kopacağını düşünmektedir.

Şair “Kül Kedisi” başlıklı şiirinin II. kısmında ise, savaşa yabancılaşmanın gerekçesini annelerin acılar/gözyaşları üzerinden şöyle verir:

*“Savaş ki ülkemde
bütün bardakları kırılan
birer sürahi gibi
çocuklarını gözyaşlarıyla bekleyen
nice anneler bırakmaktadır
pencere önlerinde”*¹⁶⁶⁵

Özne, savaşta evlatlarını kaybeden anaları, bütün bardakları kırılan sürahiye benzeterek anlatır; dönmeyeceğini bile bile, acı ve gözyaşı ile hâlâ çocuklarını pencerede bekleyen anaların dramı ise, savaşın hiç değışmeyen kaderinin ısdırap verici görüntüsünden yalnızca birisidir. Nitekim “Elişi”nde şair, savaşa karşıt tavrını bu kez çocuklar üzerinden şöyle ifade eder:

*“Savaş haberleriyle dolu
renkli gazete sayfasını*

¹⁶⁶³ Akgün Akova, “Sevdan Karanlığa Yaylım Ateşi”, *Sansürtürme Şair Abüüü*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 57.

¹⁶⁶⁴ Sunay Akın, “Kedi Kırıkları”, *62 Tavşanı*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1998, s. 9.

¹⁶⁶⁵ Sunay Akın, “Kül Kedisi-II”, *62 Tavşanı*, s. 26.

*katlayıp bir çocuk üstüste
kesiyor özene bezene
elindeki makas ile
Ve insanlar oluşuyor kağıttan
tutuşmuşlar elele”¹⁶⁶⁶*

Dünyanın çeşitli yerlerindeki savaşlara dair haberlerin olduğu sayfaları katlayıp keserek, onlardan elele tutuşmuş insan figürleri yaratan çocuğun duygu ve düşünce dünyası, savaşa ne denli yabancı olduğunun bir göstergesidir.

Hıdır Toraman ise “Kordofon” başlıklı şiirinin V. kısmında, “*Ey günleri elimize tutuşturan mutsuzluk ey hayatta kalmanın büyük ısrarı/ nasıl duyabiliriz ırmakların gücünü silah tutan elleri nasıl övebiliriz insanlık bu/ kadar suçlu kuşlar bu kadar savunmasızken*” dizelerinde, eli silah tutan, canlılara zarar veren insanlara yabancı olan özne, insanlığı suçlu bulur.¹⁶⁶⁷

Küçük İskender ise “bakkal hamdi bey ihtilali” başlıklı şiirinde, 1943 yılında müttefik uçaklarının Hamburg kentini, sekiz gün boyunca bombalaması ve enkaza dönen şehirde binlerce kişinin yaşamını yitirmesine karşı duyduğu yabancılığı, “*kalınca enkaz altında / ana rahminde can veren bebek/ yaşamış mı yaşamamış mı sayılır?*” dizelerinde yer verdiği can alıcı soruyla dile getirir.¹⁶⁶⁸

Cevdet Karal ise “Savaş Bitti” başlıklı şiirinde savaşa yabancılaşmayı, çarpıcı bir örnek üzerinden şöyle izah eder:

*“bugün bir sinek öldürdüm
kara kanlı bir sonla bitti
kendinde bir yabancıyı
yaşamak cinayeti*

*ne bir erincim var
ne de bir gerçeğe erdim
şu zalim insan soyunun
zoraki devamıyım*

*topraktan bir kadın-
heykeli yaptım yalvardım
babasız ve tanrısız
beni yeniden doğursaydın”¹⁶⁶⁹*

¹⁶⁶⁶ Sunay Akın, “Elişi”, *Makiler*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1989, s. 33.

¹⁶⁶⁷ Hıdır Toraman, “Kordofon-V”, *Yüklemeler*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2016, s. 11.

¹⁶⁶⁸ Küçük İskender, “bakkal hamdi bey ihtilali” (Suzidilara), *Siyah Beyaz Denizatları, Toplu Şiirler (Erotika-Suzidilara)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 209.

¹⁶⁶⁹ Cevdet Karal, “Savaş Bitti”, *Horozlu Ayna ve Ölüm*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1998, s. 14.

Bir sineği öldürmeyle bile cinayet işlemiş, o canlının yaşam hakkını elinden almış gibi hisseden özne, gerçekleştirdiği eylem karşısında kendine yabancılaştığını söyler. Bir canlının (sineğin) yaşam hakkını elinden alıp onu öldürdükten sonra, hiçbir üzüntü duymadığını, huzursuzluk hissetmediğine değinen özne, bunun sebebini, zalim insan soyunun devamı olmasına bağlar ve öldürme eyleminin genetik bir miras gibi nesilden nesile (özellikle erkeklere), aktarılmasına duyduğu yabancılığı dile getirir. Çağlar boyu savaşların tek müsebbibinin erkekler olduğunu düşünen özne, topraktan bir kadın heykeli yapıp, babasız ve tanrısız yeniden dünyaya gelmek istediğini ifade eder. Çünkü öznenin babayla sembolize ettiği, bir liderin güdümünde yapılan savaşlar, Tanrı'yla sembolize ettiği ise din kaynaklı savaşlardır ve insanlık tarihi, âdeta erkeklerin savaşma tarihidir.

2.4.4.2. Savaşa Yabancılaştıran Savaş: II. Dünya Savaşı

İnsanlar yirminci yüzyılın ilk yarısında iki büyük savaşa tanıklık etmiş; adları her ne kadar Dünya Savaşı olsa da birincisi tam bir Avrupa savaşıdır, ikincisi ise yeryüzünün globalleşmesi süreci içinde, dünyanın tüm köşelerine yayılmıştır.¹⁶⁷⁰ İnsanlık tarihinin en kanlı ve en yıkıcı savaşı olarak addedilen II. Dünya savaşı, 1 Eylül 1939 sabahı Alman ordularının Polonya'yı işgal etmesiyle resmen başlamış ve 9 Ağustos 1945'te sona ermiştir. Savaş sona erdiğinde ise, 60 ila 65 milyon insanın öldüğü (bu sayının %67'sinin sivil ölümler olduğu), binlerce yerleşim yerinin yakılıp yıkıldığı tahmin edilmektedir. İnsanlığın başından geçen en büyük vahşetlerin başında yer alan bu savaştan ve savaş esnasında vuku bulan insanlık dışı uygulamalardan sağ çıkanlar ile bu savaşa tanıklık etmiş olanlar ise, yıllar sonra bile hem fiziksel hem de ruhsal travmayı atlatabilmiş değillerdir.

II. Dünya Savaşı'na her ne kadar Türkiye fiilen girmiş olmasa da, tüm dünyada olduğu gibi, savaşın etkileri (özellikle siyasi ve ekonomik etkiler) Türkiye'yi de sarsmış; ayrıca savaşlarla geçen yıllar (I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı) düşünüldüğünde, savaşın korkunç yüzüne âşinalığı, toplumun II. Dünya Savaşı'nın karşısında bir tutum sergilemesine sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla savaşın getirdiği ölüm, yıkım ve zulmün acı gerçekliğinin farkındalığına ve savaşın anlamsız olduğu

¹⁶⁷⁰ Oral Sander, *Siyasî Tarih (1918-1994)*, s.111.

düşüncesine sahip şairler için II. Dünya Savaşı, savaşa yabancılaştıran savaştır ve inceleme kapsamımızdaki şiir metinlerine de bu yönüyle yansımıştır.

Konuya dair ilk örnek Nâzım Hikmet Ran'ın "Neyi Bildirir Sayılar" başlıklı şiiridir. Şair, hem I. hem de II. Dünya Savaşı'na duyduğu yabancılığı sayılar üzerinden şöyle izah eder:

*"Sayılar bebelerin kundakları
sayılar tabutları şehirlerin
öldürülmüş
öldürülebilecek olan
[...]*

*dünya savaşı: I
dünya savaşı: II
14'ten 18'e, 39'dan 45'e 10 yıl 54 milyon ölü
49 milyon sakat"¹⁶⁷¹*

Şairin savaşın bilançosuna dair verdiği rakamlar, savaşın korkunç yüzünü gözler önüne sermektedir. Her iki savaşta toplamda 54 milyon kişi ölmüş, 49 milyon kişi sakat kalmıştır. Bu rakamlara kundaktaki bebeklerin de dahil olması ise, hem kabul edilemez bir trajedi, hem de insanlık tarihine sürülmüş kara bir lekedir. Öyle ki şiirin devamında, savaşta harcanan paranın dolar olarak karşılığını da veren şair, savaşlar için harcanan bunca parayla dünyadaki açlığın, evsizliğin, yoksulluğun ve sağlık ihtiyaçlarının büyük bir kısmının giderilebileceğinin altını çizer.

Ömer Faruk Toprak ise "Ben affetmem" başlıklı şiirinde, "*bir akşamüstü karşı karşıya oturup/ her sayfasında kan ve gözyaşı olan/ ikinci dünya savaşının kitaplarını okuyacağız*" dizeleriyle, milyonlarca insanın ölümüne, milyonlarcasının sakatlanmasına, şehirlerin yerle bir olmasına ve insanlık tarihinde tamiri mümkün olmayan yaralar açmış olan II.Dünya Savaşı'na duyduğu yabancılaşmayı dile getirir.¹⁶⁷² "Yıldızlı Bir Gece"de ise, "*savaş kopmamış daha, ekmekler küçülmemiş bu kadar, hava akınlarını bilmiyor çocuklar*" dizelerinde özne, savaştan kısa bir süre önce, 1937 yılının Türkiye'si'nde, savaşın ülkede neleri değiştireceğinden bahseder. Özne, gıda sıkıntısı sebebiyle gramajı azalan ekmeğe ve o güne kadar bombardımanın ne olduğunu bile bilmeyen çocukların bu vahşeti öğrenmelerine sebep olan savaşa duyduğu yabancılığı dile getirmiş olur.

¹⁶⁷¹ Nâzım Hikmet Ran, "Neyi Bildirir Sayılar" (Son Şiirleri), *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2014, s. 1822.

¹⁶⁷² Ömer Faruk Toprak, "Ben affetmem" (Dağda Ateş Yakanlar), *Tüm Şiirleri*, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1983, s. 127.

Sabri Altınel ise “İnsanın Değeri” başlıklı şiirinde, II. Dünya Savaşı’nda, savaş alanlarında, bombardırmanlarda ve kamplarda ölenler ve yaralananları rakamsal olarak sıralayıp savaşın acı blançosunu gözler önüne serer ve yabancılaştığı bu savaşı, “Ölü sayısıyla iki Fransa devleti yeniden kurulabilir/ Yıkılan evle Avrupa kıtası baştan başa donanabilir/ Gül gibi geçinirdi bütün insanlar” dizeleriyle ifade eder.¹⁶⁷³

Ümit Yaşar Oğuzcan ise “Anne Frank’ın Evi” başlıklı şiirinde, Nazilerin insanlık dışı uygulamalarının utanç vericiliğinin bir sembolü hâline gelen Anne Frank’ın Amsterdam’da kaldığı evi ziyareti sırasında yaşadığı hisler üzerinden, II. Dünya Savaşı’na duyduğu yabancılığı şöyle ifade eder:

*“Sonra savaş... Tanklar, mitralyözler, süngüler
Anne Frank üşüyor, Anne Frank korkuyor
Çocuk dudaklarında yarım kaldı türküler*

*Kaçmak, saklanmak boşuna, er geç bulacaklar
Çökecek üstümüze utancı rezil bir ânın
Ve Anne Frank ölecek, değeri kalmayacak dünyanın”¹⁶⁷⁴*

Öznenin anlattığı, 1933’te Almanya’da Nazilerin iktidara gelmesiyle ailesiyle birlikte Amsterdam’a kaçan ve orada bir apartmanın (bir şirkete ait ofisin) gizli bir bölümünde (çatı katında) diğer Yahudi aileyle birlikte saklanarak yaşamak zorunda kalan Anne Frank’tır. Anne Frank’ın II. Dünya Savaşı’nın ve Nazi zulmünün sembolü hâline getirence, yaşanan tüm olayları, korkularını, hayallerini ve savaşın korkunç yüzünü tuttuğu günlüğe kaydetmesidir. Amsterdam’ın Nazi kuvvetlerince işgali ve ardından saklandıkları yerin ihbar edilmesiyle tutuklanan aile, toplama kamplarına gönderilmişlerdir. Yaşanan trajediden tek kurtulan ise Anne’in babası, Otto Frank olduğu bilinmektedir. Özne, Anne Frank’ın bu yaşadıkları üzerinden II. Dünya Savaşı’nın rezilliğini anlatırken savaşla birlikte insanın ve insani değerlerin yok oluşuyla dünyanın değersizleşmesine duyduğu yabancılığı ifade eder.

Ercümen Uçarı’nın “Öz” başlıklı şiirinde ise, “doğmuşuz büyümüşüz/ iyi günler kötü günler görmüşüz” diyerek II. Dünya Savaşı’na kadar yaşamını değerlendiren özne, “ikinci dünya savaşı çıkmış/ ölmüşüz” ifadeleriyle savaşın ölümden ve acıdan başka bir

¹⁶⁷³ Sabri Altınel, “İnsanın Değeri-I”, *Anımsamıyor Hiç Kimse, Bütün Şiirleri*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018, s. 37.

¹⁶⁷⁴ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Anne Frank’ın Evi” (Kaynayış), *Şiir Denizi 2*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 315.

şey getirmediğini ifade eder.¹⁶⁷⁵ “Resmigeçit”te ise II. Dünya Savaşı’na duyduğu yabancılaşmayı, “*kar istanbulu basarken zebaniler gibi bin bir silâhşörüyle/ ikinci dünya harbi alman uçakları sipitfayerler bombalar/ tahribat yangın yıkıntı kin acı yıkanmamaktan pis köpek gibi kokan insanlar*” dizelerinde savaşın korkunç yüzünü anlatarak verir.¹⁶⁷⁶ “İkinci Dünya Harbi”de ise bu kez yabancılaşmanın sebebi, savaşta masum ve günahsız insanların hunharca katledildiği gerçeğinin verdiği histir:

*“öylesine çaresizdiler ki
anlamsız ve boş bakıyorlardı
yedi adım önlerinde askerlere
kadın erkek çocuk bilemeden
hiçbir yerlerde artık kimlikleri yok
ya da dizilmeleri söylendi insanlara
bir boşluğun önünde
öylesine çaresizdiler ki
anlamsız ve boş bakıyorlardı
yedi adım önlerinde askerlere
kadın erkek çocuk ihtiyar genç
adları vatanseverdi
dünyanın her yerinde
anlamsız kurşuna dizildiler”¹⁶⁷⁷*

Savaşın en korkunç yanı, hiç şüphesiz, sivillere yönelik saldırılar ve uygulanan şiddettir. Askerlerin yedi adım önünde duran kadın, erkek, çocuk ve ihtiyarlardan oluşan grubun aynı anda kurşuna dizilmesi, tahammülü mümkün olmayan savaş vahşetinin yalnızca bir kesitidir ve buna benzer yüzlerce örneğe insanlık, tarih boyunca tanıklık etmiştir.

Süreyya Berfe’nin “Dünyayı Seviyorum” başlıklı şiirinin 1. kısmında ise, radyoda haberleri dinleyen özne, radyodaki sesin II. Dünya Savaşı’nda sivil halka karşı girişilen saldırıların olduğunu söylediği an, evlerde, okullarda ve hastanelerdeki insanları düşünür ve savaşta sivillere yönelik saldırılara duyduğu yabancılaşma, “*Dumanlar sızıyor yıkıntılardan/ Boşalmış şehir, yanık insan kokusu/ Bomba şeker, bomba defter, bomba çukalata*” dizelere akseder. Saldırı ve bombardımanlar geride, “*Sesler değil çılgınlıklar annelerin/ Kurum öbekleri, kan kan, yangı*” bırakmıştır.¹⁶⁷⁸

¹⁶⁷⁵ Ercümen Uçarı, “Öz”, *Albatros Adı Bir Gün Gelecek*, Garanti Matbaası, İstanbul, 1971, s. 41.

¹⁶⁷⁶ Ercümen Uçarı, “Resmigeçit”, *Geçmiş Zaman Tevellüdü*, Tertip Matbaası, İstanbul, 1988, s. 73.

¹⁶⁷⁷ Ercümen Uçarı, *Yırtıksız Sözler*, Hera Şiir Kitaplığı, İstanbul, 1996, s.59-60.

¹⁶⁷⁸ Süreyya Berfe, “Dünyayı Seviyorum” (Kitaplarda Olmayan Şiirlerden Seçmeler), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, YKY, İstanbul, 2009, s. 46.

Küçük İskender ise “eski kral deposu”nun “iskenderî metinler” başlığının 157. şiirinde, II. Dünya Savaşı’na duyduğu yabancılaşmadan kaynaklı nefreti, “*orospuluk tarihi/ ikinci dünya savaşı numara ayakkabı giyer*” dizeleriyle ifade eder.¹⁶⁷⁹

2.4.4.3. Mezalime Yabancılaşma Odağında Amerika/ABD’nin Yaptığı Savaşlar

Kristof Kolomb’un Amerika’yı keşfetmesinin ardından Amerika kıtasının bir kısmının Fransızların, diğer kısmının ise İngilizlerin sömürgecilik alanı hâline gelmesi, bu kıtada bu devletlere ait koloni denilen toprak parçalarına kurulmuş idari ünitelerin oluşması ve İngilizlere ait 13 koloninin ayaklanarak İngiltere’yle karşı hem karada hem de denizde bağımsızlık mücadelesine girişmesi, 1783 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nin doğmasını sağlayan gelişmenin kısa tarihidir.¹⁶⁸⁰ İkinci Dünya Savaşı sonrası süper güç konumuna geçen, dünya siyasetini yönlendiren ve uluslararası arenada baş aktör olan Amerika’nın kuruluşundan itibaren gerek iç gerekse dışta yaptığı savaşların, istilâ veya müdahale ettiği ülkelerin listesi ise oldukça kabarıktır. Özellikle 20. yüzyıldaki dünya siyasi tarihine bakıldığında, Amerika’nın insanlık tarihinin en kanlı savaş ve katliamlarının müsebbibi olduğu su götürmez bir gerçektir. Nitekim Amerika’nın yurt dışındaki istilacı politikasının sebebiyet verdiği savaşlar ve bu savaşların/müdahalelerin yaşattığı trajik ve travmatik olaylar, inceleme kapsamımızdaki şiir metinlerine, Amerika’ya yabancılaşma olarak yansıdığı görülmektedir. Bu yabancılaşmanın örnekleri ise Amerika’nın savaş yanlısı tutumu ile derin ve acı izler bırakan Vietnam ve Irak’ta yaşananlar üzerine yoğunlaşarak verilmiştir.

Konumuza dair ilk husus, Amerika’nın diğer ülke ve devletlere karşı saldırgan tutumuna ve savaş seviciliğine yabancılaşmadır. Seyfettin Başçılılar’ın “Sam Amca’nın Şapkası” başlıklı şiirinde bu yaklaşım Amerika’nın sembolü hâline gelmiş Sam Amca (Uncle Sam/US) üzerinden şöyle işlenir:

*“Sam amca Sam amca
Neler var şapkanın altında?”*

*Silah var silah
Öfke var öfke*

¹⁶⁷⁹ Küçük İskender, “eski kral deposu-iskenderî metinler 157” (Hasta Hayat Depoları), *Çürük Et Deposu, Toplu Şiirler (Çürük Et Deposu-Eski Kral Deposu-Yanlış Cinayet Deposu)* Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 145.

¹⁶⁸⁰ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)*, Kronik Kitap, İstanbul, 2018, s. 57-58.

*Bomba var bomba.*¹⁶⁸¹

Bahsi geçen Sam Amca, teriminin nereden kaynaklandığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, New York eyaletinin Troy kentinde yaşamış Samuel Wilson adlı bir işadamıyla ilişkilendirilir ve Sam Amca lakabıyla anılan Wilson'ın 1812 Savaşı'nda askerlere gönderdiği et varillerinin üzerinde devlet malı olduğunu belirtmek amacıyla vurulan Birleşik Devletler'in İngilizce kısaltması US (United States) damgası, iki adın özdeşleşmesine yol açmış; 1961'de bir Kongre kararıyla Wilson, bu ulusal simgenin isim babası olarak kabul edilmiştir. Daha sonraki yıllarda çeşitli çizimler de vücut verdiği Sam Amca, genellikle uzun beyaz saçlı, fraklı, yelekli ve çizgili pantolonlu, uzun şapkalı bir karikatürle betimlenmiş ve Amerika'nın simgesi hâline gelmiştir. Öyle ki II. Dünya Savaşı'na asker toplamak amacıyla hazırlanan afişlerde, altında I Want You (Sizi İstiyorum) yazılı Sam Amca afişlerine yer verilmiştir.¹⁶⁸² Nitekim özne, Amerika'nın savaş sevici tutumuna duyduğu yabancılaşmayı, Amerika'nın ulusal figürü olan Sam Amca'nın şapkasının altından silah, öfke ve bomba çıktığını söyleyerek ifade eder.

Amerika'ya yabancılaşmada aynı sembolü kullanan bir diğer şairimiz ise Abdurrahim Karakoç'tur. "Dörtlükler" in 131. şiirinde, "Savaşa hayır" sloganı atarak savaşa karşı çıkana, "*SAM AMCA duyarsa ham eder seni/ Ya vurur sopayı kırar kafa-göz/ Ya çirkef DOLAR'a ram eder seni...*" cevabını veren özne, Amerika'nın savaş politikalarına ve dünyanın çeşitli coğrafyalarında yaptığı zulümlere karşı gelmenin/isyan etmenin ya savaş çıkarma sebebi olacağına ya da kapitalist politikalarla dolara boyun eğdirip sömüreceğine dikkat çeker.¹⁶⁸³ "Dörtlükler" 284'te ise, dünyada hangi savaş yaşanıyorsa, orada Amerika'nın doğrudan ya da dolaylı parmağının olduğunu, "*Nere gitsek SAM AMCA domuzu var orda*" dizeleriyle ifade eder.¹⁶⁸⁴

Bahaettin Karakoç'un "Hamburg Mektupları/4"te ise, henüz on beş yaşındayken Amerika'nın savaş seviciliğine yabancılık duymasının sebebini, Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan bombalarla binlerce insanın yaşamını yitirmesi olduğunu söyleyen

¹⁶⁸¹ Seyfettin Başçılar, "Sam Amca'nın Şapkası" (Kıyısızlık), (*Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün Şiirleri*), Palet Yayınları, Konya, 2014, s. 347.

¹⁶⁸² Büşra Bulut, (27 Nisan 2018), "Amerika'ya Neden 'Sam Amca' Deniliyor?", Erişim (25 Haziran 2019), <https://www.wannart.com/amerikaya-neden-sam-amca-deniliyor/>

¹⁶⁸³ Abdurrahim Karakoç, "Dörtlükler-131", *Gerdanlık 3, Bütün Şiirleri-12*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 37.

¹⁶⁸⁴ Abdurrahim Karakoç, "Dörtlükler-284", *Gerdanlık 3, Bütün Şiirleri-12*, s. 67.

özne, “*Şimdi yetmişdört yaşındayım, yani tepelerde/ Hâlâ samuray aşkım devam eder de kovboyu sevmedim.*” dizeleriyle, aradan geçen bunca yıla rağmen Amerika’nın kan dökmekten geri durmadığına ve Amerika’ya karşı nefretinin hâlâ sürdüğüne dikkat çeker.¹⁶⁸⁵

Hayriye Ünal ise “Garnizonbahar” başlıklı şiirinde, Amerika’nın müsebbibi olduğu savaflara ve bu savaflardaki katliamlara (özellikle çocuk ölümlerine) duyduğu yabancılaşmayı, “*Bir çocuğun kürek kemiğine ateş edilir mi amerika/ İnsan gerçi evet vahşeti etiyle besler de gayri kırmızı tutmaz onu/ Hiçbir renk hiçbir ölüm ne tutar NE YAKALAR ne sarsar*” dizeleriyle verir.¹⁶⁸⁶

İnceleme kapsamımızda olan şiirlerde, Amerika’nın yurt dışında yaptığı savaflara veya başka ülkelere ettiği haksızca müdahalelere/işgallere yabancılaşmanın Vietnam Savaşı üzerinden de işlendiği görülmektedir. Bir süper devletin 17 milyonluk bir küçük ülke olan Kuzey Vietnam’la, 1965’ten 1973 başlarına kadar sekiz yıl boyunca savaşıması, savaş esnasında napalm bombası başta olmak üzere milyonlarca insanın ölümüne sebep olan çatışmaların yaşanması, Amerika’nın savaş yanlısı tutumuna yabancılaşmanın başlıca sebepleridir ve Amerikan halkı bile manasız ve amaçsız bulduğu bu savaş dolayısıyla federal hükümete karşı başkaldırmıştır.¹⁶⁸⁷

Konunun ilk örneği Şinasi Özenoğlu’nun “Sustur Silâhları Amerika”dır. Özenoğlu şiirde, Vietnam’a Amerika’nın askerî kuvvetlerini göndermesiyle başlattığı savaşa duyduğu yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“1967 lerdeyiz
Ve haritalarda bir Vietnam var
Aslında bütün namuslu yüreklere
Saplanmış bir hançerdir Vietnam!*

[...]

*seyredilen ölüm dansıdır Vietnam’da
Halay değil!*

[...]

¹⁶⁸⁵ Bahaettin Karakoç, “Hamburg Mektupları/4” (Gündemde Yine Aşk Var), *Beyaz Dilekçe (Bütün Eserleri 4)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2016, s. 385.

¹⁶⁸⁶ Hayriye Ünal, “Garnizonbahar”, *Âdemin Kızlarından Biri*, Birun Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 83.

¹⁶⁸⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)*, s. 512.

*Sustur silâhları Amerika
Çekik gözlü dilberlere kıymayın askerler!
Sustur silâhları Amerika
Tankların peşinden sürükleniyor cesedim*

*Susturmak için silâhları
Ben öleyim!”¹⁶⁸⁸*

Özne, 1967 tarihinin altını çizip Amerika'nın Vietnam'ı işgal etmesine duyduğu yabancılaşmayı, bütün namuslu yüreklere saplanmış bir hançer benzetmesiyle ifade eder. İnsan onurunu ayaklar altına alan tecavüzlerin, insanlık dışı uygulamaların (tankların peşinden cesetleri sürüklemek gibi) ve katliamların yaşandığı Vietnam'ın acısına dayanamayan özne, Amerika'nın silahlarını susturması karşısında kendisini çekinmeden, Vietnam için, feda edebileceğini söyler.

Nevzat Üstün ise “Aşk İçin Bir Şiir”de, Vietnam'daki Amerikan vahşetine duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

*“Kalk git. Vietnam'a
Kalk git
Tam alnının ortasından vur
Büsbütün dökülsün aptallığı ortaya
Çocukları öldüren bir Amerikalı var ya
İşte o Amerikalıyı*

[...]

*Kötü yazıyor gazeteler
Tankların altında bir çocuk bacağı
Tam kurtulacakken vurulan bir ana
Tek gözüyle bakıyor yaşamaya”¹⁶⁸⁹*

Vietnam'da yaşanan trajediyi gazetelerden takip eden özne, özellikle Amerikan askerlerinin çocuklara ve kadınlara yönelik acımasızlıklarına, savaşın ve şiddetin en masum kurbanları olan Vietnamlı çocuklara yaşatılanlara karşı isyan etmekte; hissettiği öfke, bir silahla alınlarının ortasından Amerikalıları vurma isteğine dönüşmektedir.

Arif Damar ise “Vietnam” başlıklı şiirinde, “Çocuklar doğmadan öldürülüyor/
Git Vietnam'da ana ol” dizeleriyle, Amerikan askerlerinin kadın ve çocuklara karşı

¹⁶⁸⁸ Şinasi Özdenoğlu, “Sustur Silâhları Amerika”, *Özgürlük İçin Ölmek*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1974, s. 17.

¹⁶⁸⁹ Nevzat Üstün, “Aşk İçin Bir Şiir” (Hey Sen Amerikalı), *Köprübaşı, (Toplu Şiirler)*, Var Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 210-215.

uyguladığı şiddet ve gerçekleştirdikleri katliamlara duyduğu yabancılaşmayı dile getirir.¹⁶⁹⁰

Ümit Yaşar Oğuzcan da “Vietnamlı Bir Çocuk İçin Ağıt”ta, Amerika’nın savaşa getirdiği vahşete duyduğu yabancılaşmayı, Vietnamlı bir çocuğun gözü önünde cereyan eden hadise üzerinden şöyle verir.

*“Babasını döve döve öldürmüşler
Kücümencik gözlerinin önünde
Anasının yarısını bir bomba alıp götürmüş
Kan ve et yığını öbür yarısı
Oturmuş ağlıyor Vietnamlı bir çocuk*

[...]

*Savaşın bu kadar alçak ve insafsız olduğunu
Vietnamlı çocuk nereden bilsin”¹⁶⁹¹*

Babasının askerler tarafından döve döve öldürülmesine, annesinin ise patlayan bir bombayla parçalara ayrılmasına tanık olan Vietnamlı çocuğun gözyaşları, savaşın dehşet veren gerçeğini gözler önüne serdiği gibi, bu alçaklığın ve insafsızlığın sorumlusuna (Amerika’ya) ise özne, nefret beslemektedir.

Kemal Özer ise Halkın Zaferi” başlıklı şiirinde, Vietnam’daki savaşa ateşkesle ara verilmesinin getirdiği sessizliğe duyduğu yabancılaşmayı şöyle izah eder:

*“Ateşkes anlaşması Vietnam’da
Hiçbir şey olmamış gibi bir sessizlik
kanadında ‘sevgilerle’ yazılı uçakların taşıdığı
napalm bombalarının ardından.
Utançlı bir sessizlik dünya için
Üç milyon ölünün ardından.”¹⁶⁹²*

Üç milyon insanın yaşamını yitirdiği, binlerce insanın sakat kaldığı, kitle imha silahı olan napalmin kullanıldığı Vietnam savaşının ateşkesle sonlanması; kaos ve dehşetin yerini, sanki hiç bir şey yaşanmamış gibi, sessizliğe bırakması, öznenin yaşadığı yabancılaşmanın asıl sebebidir.

¹⁶⁹⁰ Arif Damar, “Vietnam” (Seslerin Ayak Sesleri), *Kitaplar Kitabı*, Toplu Şiirler, Gendaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 215..

¹⁶⁹¹ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Vietnamlı Bir Çocuk İçin Ağıt”, (Kaynayış), *Şiir Denizi 2*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 157.

¹⁶⁹² Kemal Özer, “Halkın Zaferi” (Yaşadığımız Günlerin Şiirleri), *Yaralı Karanfil, Toplu Şiirler (1959-2008)*, Mylos Kitap, İstanbul, 2017, s. 148.

Ülkü Tamer'in "Bir Mektup" adını taşıyan mektup tarzı şiiri ise, gazeteden kesip cezaevinde tutuklu olan dostuna gönderdiği iki fotoğrafın hikâyesi üzerine kuruludur. İlki, 1919'da Nebraska'da bir zenciye yakıp öldürenlerin yüzlerine aittir; ikincisi ise Vietnam'da Amerikan askerlerinin insanlık dışı uygulamalarının âdeta kanıtı niteliğindeki bir gazete küpürüdür. Şair, Vietnam başta olmak üzere, Amerika'nın savaş ve zulüm seviciliğine duyduğu yabancılaşmayı ise örneklerle şöyle anlatır:

*"İkinci fotoğraftaki katillere biraz daha acıyarak bakabilirsin.
Vietnam. 1965. Bir Amerikan müzikalini seyreden askerler.
Akıtılmış kanları su diye kullanan pirinçlerin üstünde çek-
tirmişler bu fotoğrafı.
Kimbilir, belki bir başka müzikali seyrediyorlardır bugün
Kamboçya'da.
yarın bir başka ülkeye taşınacaklardır;
milyarlarını çoğaltmak uğruna bir Bob Hope
ulusal kıyafetler giyerek güldürmek için onları
arkalarından o ülkeye taşınacaklardır.
Kulakları çığlıkları duymayacaktır artık,
kolları bağlı beş yaşındaki çocukların şakaklarına namlu
dayarken
"Amerikan hayat tarzı" nı yansıtan espiriler patlatacaklardır.
Asya ormanlarının yeşil yapraklarından dolar süzülmesine
yardımcı olacaklardır.¹⁶⁹³*

Gazete küpüründe yer alan fotoğraf, 1965 yılında, öldürdükleri Vietnamlılardan akan kanları su niyetine kullanan Amerikan askerlerinin pirinç tarlasında verdikleri pozdur. Âdeta müzikal bir oyun sahnesindeymişçesine keyif ve neşeyle verilmiş bu utanç yüklü poz, öznenin kanını dondurmaktadır. İnsanî bir duyarlılıkla Vietnam'da yaşanan vahşete karşı çıkan özne, dün burada Amerika'nın yaptığı zulümleri ve gerçekleştirdiği katliamları alaya alan/komiğe indirgeyen tavrını, bugün Kamboçya'da, yarın ise dünyanın başka bir yerinde, aynı şekilde, sürdüreceğine dikkat çeker. Gittiği her yeri kan gölüne çeviren, sömüren ve daha da kötüsü gerçekleştirdiği katliamları övünç kaynağı olarak gören Amerika'nın insanlıktan çıkmışlığı, öznenin Amerika'ya olan nefretinin temel sebebidir.

Ataol Behramoğlu ise "Bir Gün Mutlaka" başlıklı şiirinde, "*Bir kız sessizce ölüyor, sessizce ölüyor Vietnam'da*" dizesiyle, hem Amerikan vahşetine hem de dünyanın bu vahşete seyirci kalmasına duyduğu yabancılaşmayı dile getirir.¹⁶⁹⁴

¹⁶⁹³ Ülkü Tamer, "Bir Mektup" (Sıragöller), *Güneş Topla Benim İçin, Toplu Şiirler*, Isık Yayınları, İstanbul, 2014, s. 205-206.

İsmet Özel’se “Bir Devrimcinin Armonikası” başlıklı şiirinde, “*Oraya gidiyorum boğulmaya/ BOĞULMAYA/ bir partizanın armonikasında.*” dizelerinde boğulmaya gidiyorum diye bahsettiği yer, Amerikan savaş uçaklarının acımasızca bombaladığı Vietnam’daki Hanoy (Hanoi) kentidir.¹⁶⁹⁵

Küçük İskender ise “vâkânüs” başlıklı şiirinde, Vietnam Savaşı’nın müsebbibi olan Amerika’nın oraya ölüm ve yıkım getirişine duyduğu yabancılığı, “*[...] amerika vietnam’a kaçtı,/ vietnam yandı bitti kül oldu!*” dizeleriyle ifade eder.¹⁶⁹⁶

Amerikan güçlerinin çeşitli gerekçelerle 2003 yılında Irak’ı işgal etmesi; sekiz yıllık işgal sürecinde, bir milyon civarında insanın yaşamını yitirmesi ve çatışma bölgelerinde insan aklının alamayacağı, vicdanları sızlatan şiddet, işkence ve tecavüzlerin vuku bulması, Amerika’ya yabancılaşmanın şiirlere yansıyan bir diğer yönünü teşkil eder. Örneğin Ali Akbaş “Bağdat Bombalanırken” başlıklı şiirinde, Irak’ta yaşanan trajediye duyduğu yabancılaşmayı dizelere şöyle döker:

*“Üzülmeysin be çocuklar
Sam Amca ülkenize barış getirmiştir
Size çikolata ve oyuncak getirmiştir
Savaşmaya değil
Harıl harıl yanan petrol kuyularından
Purosunu yakmaya gelmiştir*

[...]

*Hayır Bay Buş
Çok kötü Conilerin niyetleri
Bak yine kana bulandı Umman
Akıllı bombolar yağdırıyorlar
Bağdat’a, Basra’ya sabah akşam
Bunlar çocuk avcısı
Bunlar “Ku Klux Klan”
Bunlar kendine benzemeyen herkesi vuracak*

[...]

*Ellerini iyi sakla Bay Buş
Ellerini iyi sakla
Ellerinden kan sızıyor*

¹⁶⁹⁴ Ataol Behramoğlu, “Bir Gün Mutlaka”, *Bir Gün Mutlaka, Toplu Şiirler 1*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 70.

¹⁶⁹⁵ İsmet Özel, “Bir Devrimcinin Armonikası”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, Tam İstiklâl Yayıncılık Ortaklığı, İstanbul, 2014, s. 80.

¹⁶⁹⁶ Küçük İskender, “vâkânüs” (Suzidilara), *Siyah Beyaz Denizatları, Toplu Şiirler (Erotika-Suzidilara)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 192.

*Kan!..*¹⁶⁹⁷

Bahsi geçen olay, Amerika'nın başını çektiği koalisyon ülkelerin Irak'ı özgürleştirmek operasyonu adı altında, 2003 yılında Bağdat'ı bombalamak suretiyle Irak Savaşı'nı başlatmalarıdır. Sam Amca ve Coniler olarak nitelediği Amerikan kuvvetlerinin asıl niyetlerinin barış getirmek değil, sömürgecilik faaliyeti (petrol kaynaklarını ele geçirme) olduğuna vurgu yapan özne, şehirlerin bombalanmasından, yaşanan katliamlardan, çocuk ölümlerinden Amerikan başkanı George W. Bush'u sorumlu tutar. Özne; Amerika'da, Amerikalı beyazların üstünlüğünü savunan, zenci aleytarı, ırkçı Ku Klux Klan hareketinin, kendinden başka kimseye yaşam hakkı tanımayan temel mantığının Ortadoğu'ya yansımaları olarak gördüğü bu savaşa ve akan masum kanlarının tek sorumlusu olarak nitelediği Bay Buş'a karşı isyan eder.

Irak işgalinde, Amerikan ve İngiliz askerlerinin insanlık dışı uygulamalarına ait fotoğrafların basına sızması üzerine, Refik Durbaş'ın kaleme aldığı "01 Mayıs 2004 Cumartesi" başlıklı şiirinde, işgalcilerin insan onurunun ayaklar altına almasına duyduğu yabancılaşmayı şöyle anlatır:

*"Amerikan askerlerinin
Iraklıları çırılçıplak soyup
öldüresiye dövdükleri
cinsel ilişkiye zorladıkları
fotoğraflardan sonra
bu kez de İngiliz askerlerin
yaptığı işkencelerin
fotoğrafları dünyayı şok etti"*¹⁶⁹⁸

Amerikan askerlerinin Iraklıları çırılçıplak soyup öldüresiye şiddet uygulamalarına ve cinsel ilişkiye zorlamalarına ait fotoğrafların ortaya çıkmasının hemen ardından, İngiliz askerlerinin de insanlara ettikleri işkencelere dair utanç fotoğraflarının basına sızması, Irak'ın işgali sırasında yaşanan insanlık vahşetini gözler önüne sermektedir.

Metin Cengiz ise "Bağdat" başlıklı şiirinde, Irak'ın işgaline, Bağdat'ın bombalanmasına duyduğu yabancılaşmayı "*Bombalar kurşunlar alevler altında üşüyor/ Yüreğimin yarasıyla üşüyor/ Üşüyor Bağdat*" dizeleriyle ifade eder.¹⁶⁹⁹

¹⁶⁹⁷ Ali Akbaş, "Bağdat Bombalanırken" (Erenler Divânında) *Bütün Şiirleri*, Bengü Yayınları, Ankara, 2015, s. 20- 21.

¹⁶⁹⁸ Refik Durbaş, "01 Mayıs 2004 Cumartesi" (Kırk Dört Sıfır Dört), *Kırık Ayna, Toplu Şiirler III*, Işık Yayınları, İstanbul, 2016, s. 97.

Hakan Arslanbenzer'se "Ekmeğimi Çiğnerken" başlıklı şiirinde, "*Hayatı ve ölümü Bağdat'ın savaştır artık/ Petrol yatakları bor yatakları nehir yatakları/ Savaş yaratıklarını besliyor insanlığın damar damara*" dizelerinde, Amerika'nın Bağdat'ın bombalamasıyla başlayan Irak işgalindeki asıl amacın zengin petrol ve bor yataklarını ele geçirmek olduğuna dikkat çeken özne, Amerikan'ın sömürgecilik faaliyeti uğruna bir ülkeye savaş açıp oradaki insanlara vahşeti yaşatmasına duyduğu yabancılışmayı dile getirir.¹⁷⁰⁰

2.4.4.4. Mezalime Yabancılışma Odağında Bosna Savaşı

Yakın tarihte uygar dünyanın tanık olduğu ve hafızalara kazınan savaşlardan birisi de, hiç şüphesiz, Bosna Savaşı'dır ve bu savaşta Sırpların Boşnaklara yaptığı soykırım, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki en büyük katliam olarak tarihe kaydedilmiştir. 6 Nisan 1992'de Sırp askerî kuvvetlerinin Saraybosna'yı kuşatarak başlattığı savaş, üç buçuk yıla yakın sürmüştü; binlerce insan yaşamını yitirirken binlercesi de sakat kalmış ve aralıksız patlayan bombalar yerleşim yerlerini yerle bir etmiştir. Bu savaşın en acı ve dehşetengiz tarafı ise, dünya kamuoyunun gözleri önünde Boşnaklar sistematik soykırıma tâbi tutulmuş; binlerce kadına tecavüz edilmiş, binlerce çocuk hunharca öldürülmüş ve milyonlarca insan yerini yurdunu terk ederek göç etmiştir. Nitekim inceleme kapsamımızdaki şiir metinlerine bu savaşa, Sırp mezalimine ve Avrupa'nın yaşanan katliamlara sessiz kalışına yabancılışma olarak aksettiği görülmektedir.

Konuya dair ilk örnekler, Şinasi Özdenoğlu'na aittir. "Yanıyor Saraybosna" başlıklı şiirinde, "*Yanıyor Saraybosna/ Yanıyor minareler/ Duman altında gönlüm*" diyen özne, Avrupa'nın bu savaşa ve yaşanan katliamlara kayıtsız kalışına duyduğu yabancılışmayı ise, "*Ateş altında Bosna/ Bir komşu Avrupa'sın/ Bosna'yı kurtarsana!*" serzenişiyle ifade eder.¹⁷⁰¹ "Bosna'da Bir Asiyede"de ise, Asiyede Tatriç adlı genç bir kadının hunharca öldürülmesi üzerine kurduğu şiirinde, "*Nerdesiniz ey Ortak Pazar'lı dostlarım?/ Seçkin temsilcileri Avrupa'nın/ Ve susuyorsunuz şimdi*" dizeleriyle, Avrupa'nın Bosna katliamına sessiz kalışına duyduğu yabancılışmayı ve öfkeyi dile

¹⁶⁹⁹ Metin Cengiz, "Bağdat" (Hayat ve Şiir), *Dünyaya Katkımız Bir Ebru Vurgusu (Bütün Şiirleri 1)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 152.

¹⁷⁰⁰ Hakan Arslanbenzer, "Ekmeğimi Çiğnerken" (Namus ve Başka Şiirler), *Çok Üzgünüm (Toplu Şiirler)*, Fayrap Kitap, İstanbul, 2010, s. 149.

¹⁷⁰¹ Şinasi Özdenoğlu, "Yanıyor Saraybosna", *Türkiye Sevdası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 66.

getiren özne, “*Yetiş ey insanlık!/Yetiş ey adalet!*” diyerek Bosna’da yaşanan insanlık ayıbına isyan eder.¹⁷⁰² “İnsanlık Ölmesin” de ise, “*Çeşmeler kan akıyor/ Drina yorgun*” diyerek savaş vahşetini anlatan özne, “*Bosna’da kin içerek büyür mü çocuklar?/ Annelerden uzak uyur mu çocuklar?/ Zulüm varken dostluk bilir mi çocuklar?*” dizeleriyle savaşın masum kurbanları olan çocukların kin, öc ve zulmün gölgesinde bir yaşam sürdürdükleri için büyürken sevgi, dostluk ve kardeşlik duygularına yabancılaşacaklarına dikkat çeker.¹⁷⁰³

Mehmet Çınarlı’nın “Bosna Yarası” başlıklı şiirinin I. kısmında ise, “*Gördük rezilce ırza geçip öldürenleri;/ Şerrin dışında kız, kadın, emzikli yavru yok!*” dizelerinde, Bosna’da yaşanan cinayet, şiddet ve tecavüzlere dikkat çeken özne, insani değerlere yabancılaşmış bu vahşilere duyduğu öfkeyi ise, “*Bilmem bu hasta kitle uzaydan mı gelmede:/ Vicdanı, kalbi işlemez olmuş, şuuru yok!*” dizeleriyle dile getirir.¹⁷⁰⁴

Mehmet Başaran ise “Koca Bir Troya Dünya” başlıklı şiirinde, “*Hey dağlar yaralı Rumeli dağları/ Bosna direniyor düştü Srebrenika/ Bebesini emzirirken vurulmuş gelin*” dizeleriyle, Bosna Savaşı sırasında en büyük acıların ve toplu soykırımın yaşandığı yer olan Srebrenika’da yaşananlara duyduğu yabancılaşmayı anlatır.¹⁷⁰⁵

Bahaettin Karakoç’un “Suçumuz Müslüman Olmakmış Bu Yeryüzünde” başlıklı şiirinde ise, “*Anamı babamı bu savaşta yitirdim/ Ben bosnalı çocuk, biz bosnalı çocuklar*” dizeleriyle kendini tanıtan özne, savaşın acı gerçeğini, “*Köyler tek tek silindi haritalardan/ Şehirler yakıldı yağmalandı/ Drina köprüsünün beli kırıldı*” dizeleriyle anlatır. Sırp mezalimini, “*Toplu mezarlardan bahsediliyor/ Irzına geçilmiş, hakarete uğramış kadınlar/ dik tutamıyorlar eğilen başlarını*” dizeleriyle ifade eden özne, savaşa ve zulme karşı büyük bir yabancılaşma hissetmektedir.¹⁷⁰⁶ Bir diğer şiiri olan “Müslüman Yüreğim Kan Ağlıyor”da ise, Sırp mezalimine duyduğu yabancılaşmayı “*Bosna Hersek’te çembere alınan bütün Müslümanlar/ Kafese tıklmış beyaz tavşan gibi çaresizdir/ Oysa Sırp ölüm tazıları boğup öldürmeye çok tâlimlidir.*” dizeleriyle veren

¹⁷⁰² Şinasi Özdenoğlu, “Bosna’da Bir Asıye”, *Türkiye Sevdası*, s. 70-72.

¹⁷⁰³ Şinasi Özdenoğlu, “İnsanlı Ölmesin”, *Türkiye Sevdası*, s. 77.

¹⁷⁰⁴ Mehmet Çınarlı, “Bosna Yarası-I”, *Gülüm, Bütün Şiirleri*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s. 38.

¹⁷⁰⁵ Mehmet Başaran, “Koca Bir Troya Dünya”, *Koca Bir Troya Dünya*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1997, s. 10.

¹⁷⁰⁶ Bahaettin Karakoç, “Suçumuz Müslüman Olmakmış Bu Yeryüzünde” (Güneşten Öte), *Kar Sesi (Bütün Eserleri 2)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2015, s. 379-381.

şair, binlerce insanın Bosna’da vahşice katledilmesi karşısında kimsenin ses çıkarmamasına duyduğu tepkiyi, “*Nerde çocuk dostları, hümanistler, feministler?/ Sanki yer yarılmış, hepsi de yerin altına girmişler*” ifadeleriyle dile getirir.¹⁷⁰⁷

Abrurrahim Karakoç ise “Gerçek Hayallerim” başlıklı şiirinde, “*Sabah sabah doğruldum yataktan/ Saray Bosna, Bihaç düşer aklıma/ Kanlı, kirli bir haç düşer aklıma*” dizelerinde, kanlı, kirli bir haçla sembolize ettiği Bosna’da (Bihaç’ta) Müslümanların uğradığı saldırılara duyduğu yabancılaşmayı ifade eder.¹⁷⁰⁸

Erdem Bayazıt’sa “Bosna’ya Yazıt” başlıklı şiirinde, “*Biz Yani bütün insanlık/ Küflenmiş uygarlıkların asalak böcekleri/ Sadece mahkûmlarız önünde*” dizeleriyle, Bosna’da yaşanan insanlık trajedisini acizlik gösterip hiçbir şey yapamayan kendisi dahil tüm insanlara duyduğu yabancılığı ifade eder.¹⁷⁰⁹

Ali Akbaş ise “Bosna’da Çocuklar” başlıklı şiirinde, Bosna’da çocukların acımasızca ve hunharca katledilmesine duyduğu yabancılığı “*Oynarken vurulan bir çocuk/ Uçup bir güvercin oldu*” dizesiyle veren özne, tecavüze uğrayan Bosnalı bir kadının gebe kaldıktan sonra yaşadığı travmanın neye sebebiyet verdiğini ise, “*Bilmem ki kimden gebeyim/ Atlayıp Mostar suyuna,/ Bebeğimle öleceğim*” dizeleriyle anlatır.¹⁷¹⁰

Özkan Mert ise “Bir Irmakla Düello Ediyorum” başlıklı uzun şiirinin 1. kısmında, Bosna Savaşı’na ve orada yaşanan insanlık dışı uygulamalara duyarsız kalan insanlara duyduğu yabancılığı şöyle dile getirir:

*“Siz sinemaya gidiyorsunuz: Gidin!
İsterseniz nişanlanın
gömleğinizi ütöleyin, haberleri dinleyin
Renkli televizyonunuzdan
odanızın ortasına düşen
çocuk cesetlerine bakın
Çayınızın altını yakın
Bosna’daki mitralyöz ateşiyle”¹⁷¹¹*

¹⁷⁰⁷ Bahaettin Karakoç, “Müslüman Yüreğim Kan Ağlıyor” (Güneşe Uçmak İstiyorum), *Kar Sesi (Bütün Eserleri 2)*, s. 300

¹⁷⁰⁸ Abdurrahim Karakoç, “Gerçek Hayallerim”, *Yasaklı Rüyaalar, Bütün Şiirleri-8*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 58.

¹⁷⁰⁹ Erdem Bayazıt, “Bosna’ya Yazıt” (Birazdan Gün Doğacak), *Şiirler, Sebebe Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 39.

¹⁷¹⁰ Ali Akbaş, “Bosna’da Çocuklar” (Turna Göçü), *Bütün Şiirleri*, Bengü Yayınları, Ankara, 2015, s. 320-321.

¹⁷¹¹ Özkan Mert, “Bir Irmakla Düello Ediyorum-1”, (Bir Irmakla Düello Ediyorum), *Bir Dünyalının Notları, Toplu Şiirler (1960-1995)*, YKY, İstanbul, 1997, s.403-404.

Bosna’da yaşanan vahşete sadece seyirci kalıp vicdanı sızlamadan gündelik yaşamlarına devam edenlere, özne büyük bir öfke duymaktadır. Öyle ki aynı şiirin 17. kısmında, “*Bosnalı bir çocuk/ bir şarapnel parçasının götürdüğü/ bacağını arıyor*” diyen özne, insanın kanını donduran ve vicdanları sızlatan bu görüntüye yabancılaşarak duyarsızlaşmış insanlara duyduğu tepkiyi ise, “*Kasaba siz mi sattınız o’nu?*” dizesiyle verir ve o çocuğun maruz kaldığı bu korkunç olaydan tüm insanları sorumlu tutar.¹⁷¹²

Nurettin Durman ise “Bosna’nın ve Sarışın Boşnak Kızının Acıklı Hikâyesi” başlıklı şiirinde, Bosna Savaşı’na duyduğu yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“Ay çocuk sarışın çocuk
Gorajdeli çocuk
Tuzla da tuzlandın mı çocuk
Babanı kim öldürdü
hangi çetnik kanına girdi annenin
a be saraybosnalı çocuk
gözü kör
kulağı sağır bir dünyada.”¹⁷¹³*

Öznenin adlarını teleffuz ettiği Gorajde, Tuzla ve Saraybosna, Bosna Savaşı sırasında en ağır kayıpların yaşandığı kentlerdir. Çocukların gözleri önünde anne babaların öldürüldüğü, çocukların acımadan katledildiği bu vahşetin müsebbibleri ise temelleri II. Dünya Savaşı sırasında, Sırp milliyetçisi Çetnik Hareketi’nin kurucusu Dragoljub Mihailovic’in attığı ve Bosna Hersek’i Sırp olmayan halklardan temizlemek isteyen Sırp milliyetçilerinden oluşan Çetniklerdir. Sırp mezalimine olduğu kadar, dünyanın bu katliamlara tepkisiz kalmasına da özne yabancılık duymaktadır.

Mustafa Miyasoğlu ise “Mostar Köprüsü” başlıklı şiirinde, Mostar kentinde, Neretva Nehri üzerinde yer alan ve kentin Boşnak ve Hırvat kesimleri arasında bağ görevi gören tarihî Mostar Köprüsü’nün Bosna Savaşı esnasında, hem Sırlar hem de Hırvatlarca bombalanıp yıkılmasına duyduğu yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“İnsanı kahreden günler gördük
Tarihin hafızası kazındı gün gün
Ne onurlu yüzler gömdük
Mostar’da bugün çiçekler ölgün”¹⁷¹⁴*

¹⁷¹² Özkan Mert, “Bir Irmakla Düello Ediyorum-17”, (Bir Irmakla Düello Ediyorum), *Bir Dünyalının Notları, Toplu Şiirler (1960-1995)*, s.437.

¹⁷¹³ Nurettin Durman, “Bosna’nın ve Sarışın Boşnak Kızının Acıklı Hikâyesi”, *Uzun Beyaz Bir Çılgılık*, Sanat Yayınları, Konya, 1995, s.72.

¹⁷¹⁴ Mustafa Miyasoğlu, “Mostar Köprüsü”, *Kalbimin Coğrafyası*, Romantik Kitap, Konya, 2005, s. 52.

Özne, iki kesim açısından kültürel hoşgörünün ve kardeşliğin bir sembolü olan Mostar Köprüsü'nün savaşa birlikte yerle bir edilmesinin, insanı kahreden bir olay, barışı düşen bir gölge olduğuna dikkat çeker.

Hüseyin Yurttaş ise “Saraybosna İçin Ağır”ta, “*gökte ölüm çılgınları, saralı bir sakrama elde ayakta*” dizesiyle ifade ettiği Bosna Savaşı'na ve özellikle Sırpların savaşta çocukları hunharca katledilmesine duyduğu yabancılaşmayı, “*çok çocuk ölüyorsun saraybosna*” dizeleriyle anlatır.¹⁷¹⁵

Metin Önal Mengüşoğlu ise “Gülün Ömründen Uzun Süren Savaş” başlıklı şiirinde, Bosna Savaşı'na ve Sırp mezalimine duyduğu yabancılaşmayı, savaşın baş aktörü Radovan Karadzic üzerinden şöyle dile getirir:

*“Bize kefen biçene bak
ölülerin terzisi
ölüm çarşılarının kemik taciri
otoburların şişman kasabı
etoburların hain manavı
saçı dökülmemiş ergen berberi
beyaz bebelerin kundakçısı
kötü kokuların eczanesinde
ey siyah önlüklü kalfa
mostar köprüsünün altında barınan kediler
srebrenica'nın boş sokaklarında
ceset yiyen sahihsiz köpekler
zenitsa'da kör bir papağan
tuzla'da düşük yapmış bir inek
travnik şehrinin bütün canlıları
senin yüzüne aksırıyor karadziç

senin yüzünden akan donuk ter
Allah'tan utanyor”¹⁷¹⁶*

Öznenin ölüler terzisi, ölüm çarşılarının kemik taciri, otoburların şişman kasabı, etoburların hain manavı, saç dökülmemiş ergen berberi, beyaz bebeklerin kundakçısı, kötü kokuların eczanesinde siyah önlüklü kalfa olarak lanetleyip olumsuzladığı kişi, 250 binden fazla insanın öldüğü tahmin edilen Bosna Savaşı'nda, Bosnalı Sırpların lideri olan ve katliamlardan sorumlu tutulan Radovan Karadzic'tir (nâm-ı diğer Sırp Kasabı). Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloşeviç'in de desteğini alarak, Bosnalı Müslümanları ve Hırvatları yok etmek için kanlı bir savaş başlatan savaş suçlusunu

¹⁷¹⁵ Hüseyin Yurttaş, “Saraybosna İçin Ağır”, *Kirli Tarih*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, s. 158.

¹⁷¹⁶ Metin Önal Mengüşoğlu, “Gülün Ömründen Uzun Süren Savaş”, *Sevda Söze Dönüşmez*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998, s. 11.

Karadzic, Srebrenica, Zenitsa, Tuzla, Travnik kentlerinde vuku bulmuş katliamların ve insanlık dışı eylemlerin de baş mimarıdır. Özne yalnızca insanların değil tüm canlıların, işkencelerin, tecavüzlerin, yakıp yıkmaların ve toplu ölümlerin sorumlusu olan Karadzic'in yüzüne tükürmek istediğini belirtir.

Kâmil Eşfak Berki ise "Mostar Köprüsüne Ağıt" başlıklı şiirinde, Bosna Savaşı'na duyduğu yabancılaşmayı yerle bir edilen Mostar Köprüsü üzerinden şöyle işler:

*"Gökkuşağını
Gökkuşağını parçaladılar
Üstünde nişanlılar buluşur
Üstünde şairler karşılaşırdı
Mostar Köprüsü'ne ateş açtılar*

[...]

*Saraybosna Kütüphanesini kundakladılar
El yazmalarını ateşe verdiler
2000 yılına gidiyorduk
Avrupalılar el yazmalarımızı ateşe verdiler*

[...]

*Yıkılan bir köprü kadar var değil Avrupa
Batı insanı çelik çizgilerle birbirine engelli
Biz gökkuşağına imrenmiş
Baktıkça güzelleştiren bir köprü yapmıştık
Çocuk yüzündeki mevsime haset ettiler
Onlar Mostar Köprüsü'ne ateş ettiler"¹⁷¹⁷*

Savaşın yarattığı vahşilikle hem yıllar içinde insani değerlerin (aşkın, sevginin, barışın, kardeşliğin vb.) bir simgesi hâline dönüşmüş olan Mostar Köprüsü'nün yerle bir edilmesine, hem de Saraybosna Kütüphanesi'ndeki kıymetine paha biçilemeyen el yazmalarının ateşe verilmesine yabancılaşan özne, yaşananlardan/yaşananların önlenmemesinden tüm Batı'yı (Avrupa'yı) sorumlu tutar.

Arif Ay ise "Bosna Ah Bosna" başlıklı şiirinde, "Bosna/ Filistinli çocukların/ taşlarıdır sözcüklerim" dizeleriyle, Bosna'da yaşanan haksızlıklara ve zulümlere duyduğu yabancılaşmayı, tıpkı Filistinli çocukların ellerindeki taşlarla İsrail'e karşı durmaları gibi, sözcükleriyle ifade etmeye çalıştığını söyler ve Bosna'daki trajedinin

¹⁷¹⁷ Kâmil Eşfak Berki, "Mostar Köprüsüne Ağıt", *Çocuğun Miracı*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 23-27

insanlık tarihine sürdüğü kara lekenin ise hiçbir zaman çıkmayacağını “*bin vakit çeşmelere koşsak/ yeridir*” dizeleriyle anlatır.¹⁷¹⁸

Yaşar Miraç ise “Bosna Ağıdı”nda, “*ala kanlar akar/ bosna içinden*” dizeleriyle Bosna’da vuku bulan vahşete ve kıyımlara hissettiği yabancılığı dile getirir.¹⁷¹⁹

Tarık Günersel’in “Ölüyor Avrupa Bosna’da” başlıklı şiirinde ise, “*Avrupa seyrediyor kendi gözlerinin oyulmasını, ırzına/ geçilmesini, katledişini./ Çok yaşa Barbarlık! Sen En yücesin!*” dizeleriyle, Bosna’daki barbarlığa Avrupa’nın sessiz kalmasına duyduğu yabancılığı dile getiren özne, “*Hitler huzur içinde yatıyor/ Avrupa ölüyor Bosna’da*” ifadeleriyle de dünyanın en acımasız diktatörlerinden/zalimlerinden biri olan ve II. Dünya Savaşı’nda, Avrupa’da milyonlarca insanın ölümünden sorumlu Hitler’in, Bosna’da yaşananlardan mezarındayken bile keyif alacağını söyler.¹⁷²⁰

Metin Cengiz ise savaşta bebeğini kurtarmak için boğmayı düşündüğünü söyleyen Saraybosnalı Muhammed’in gazetedeki itirafı üzerine kaleme aldığı “Muhammed’in Muhammed’e Seslenişi” başlıklı şiirinde, Bosna’da yaşanan vahşete duyduğu yabancılaşmayı şöyle işler:

*“Hiç bomba yağdı mı senin üstüne ya Muhammed
Yağmur değil dolu değil şimşek değil bomba
Dünya leş gibi kokup şişti mi yanında
Yiğitçe atılıp cenk alanına çala kılıç
Yüreğini ölümle yunmak değil bu
Dehşeti sığındığın sığınak düşün
Ve ölümün içinde infilak ettiğini”¹⁷²¹*

Öznenin seslendiği kişi, Hz. Muhammed’dir. Üstten bombaların aralıksız yağdığı, etraftaki cesetlerin şiştiği ve dayanılmaz kokular yaydığı, savunmasız ve silahsız insanların sığındıkları yerlerde alçakça ve hunharca katledildiği bu savaş, özneyi isyan ettirmektedir.

Ahmet Günbaş’ın “Bosnalı İhtiyar” başlıklı şiirinde ise, “*Bosnalı ihtiyarım ben/ Neler gizlidir iç çekişlerimde*” dizeleriyle kendini tanıtan özne, birebir tanık olduğu Sırp

¹⁷¹⁸ Arif Ay, “Bosna Ah Bosna” (Ateş ve Caz), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.423.

¹⁷¹⁹ Yaşar Miraç, “Bosna Ağıdı”, *Deli Dumrul-Sarı Yıldız*, Bulut Yayınları, İstanbul, 1999, s. 85.

¹⁷²⁰ Tarık Günersel, “Ölüyor Avrupa Bosna’da” (Zaman Denen Oyuncak (Mozaik) X+5,sır), *İzler, Toplu Şiirler (1966-2006)*, YKY, İstanbul, 2006, s.353.

¹⁷²¹ Metin Cengiz, “Muhammed’in Muhammed’e Seslenişi” (Hayat ve Şiir), *Dünyaya Katkımız Bir Ebru Vurgusu (Bütün Şiirleri 1)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 148.

mezalimini, “*Yakıp geçtiler güpegündüz cıvıltılı bir koruluğu/ Umarsız seyrettim cıyrıtlı o dumanı/ Mısır koçanı gibi basılan insan leşlerin[i]*” ifadeleriyle anlatır. Yaşanılanlara duyduğu yabancılaşmayı ise, “*zulmün ve hiçliğin külüyle savrul[ma]*” olarak addeder.¹⁷²²

Ümit Aktaş ise “Bosna” başlıklı şiirinde, Bosna yaşanan insanlık dramına duyduğu yabancılaşmayı çocuklar ve kadınlar üzerinden şöyle işler:

*“Çocuklar gördüm, gözleri ıpıslaktı
Kurumuştı çiçekler ellerinde
Bosna'yı mı görmüşlerdi düşlerinde
Korkuyla sokağa fırlamışlardı*

*Kadınlar gördüm kalpleri paramparça
Bedenleri ağaçlar gibi çıplaktı
Belki de çocuklarını unutmışlardı
Tükenen umutlarıydı kanayan, avuçlarında”¹⁷²³*

Savaşın her zaman asıl mağdurları savunmasız ve günahsız çocuklar ile kadınlar olmuştur. Özne, ağlayan ve korkuyla sokağa fırlayan çocuk(lar) ve tecavüze uğrayan, yürekleri dağlanan, umutları tükenen kadın(lar) imajları üzerinden, savaşın hem hiç değişmeyen görüntüsüne, hem de asıl kurbanlarına dikkat çeker.

Ali Asker Barut ise “Mozart Yakışıyor” başlıklı şiirinde ise, Bosna’da yaşanan vahşete engel olamamanın sebep olduğu öfkeyi şöyle anlatır:

*“Bosna’lı çocukları gösteriyor televizyon
Anlatıyor içlerinden
En büyüğü, en deneyimli,
Gece, diyor, gökyüzündeki yıldızlara
Dalıp gitmek tehlikeli,
Her gece o parlak yıldızların arkasından
Çıkıp geliyor Sırp bombardıman uçakları*

*Pazar. Can sıkıntısının
Öfke alıyor içimde yerini
Uygar hayata karşı
Şiire karşı
Hatta Mozart’a
Durduramıyorlar diye
Böyle bir vahşeti.”¹⁷²⁴*

¹⁷²² Ahmet Günbaş, “Bosnalı İhtiyar”, *Göçkün*, Etki Yayınları, İzmir, 1986, s. 22.

¹⁷²³ Ümit Aktaş, “Bosna”, *Şehri Terketmeden Önce*, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 19.

¹⁷²⁴ Ali Asker Barut, “Mozart Yakışıyor”, *Yağmurlu Leylak*, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 74.

Bosnalı bir çocuğun televizyonda, Sırp uçaklarının ansızın bomba yağdırdığını ve bu yüzden geceleyin yıldızlara dalıp gitmenin tehlikeli olduğunu söylemesi, öznenin zaten nefret ettiği bu savaşa yabancılaşmasında önemli bir etkidir. Nitekim duydukları karşısında önce canı sıkılan ardından öfkelenen özne, uygar hayata, şiire, Mozart’a karşı bu vahşeti durduramadığı için yabancılık hisseder.

Nazir Akalın’sa “Bosna Mersiyesi”nde, Bosna’da yaşanan vahşete ve katliamlara başta Avrupa olmak üzere dünyanın sessiz kalmasına duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

*“Kör gözleri önünde bütün bir hür dünyanın
Bedelini ödüyor yalnız insan olmanın*

*Bir insanın ölümü; bir âlemin ölümü!
Ey dünya, Bosna-Hersek yalnızca kan gölü mü?*

*Neyleyim ki, bir âlem Noel baba gelirken;
Eğlenir de, ağlamaz Bosna elden giderken!..”¹⁷²⁵*

Özne, yanı başındaki Avrupa ve dünya tarafından yalnız bırakılan Bosna’da kıyım, vahşet ve katliam tüm korkunçluğuyla sürüp giderken, Bosna-Hersek kan gölüne dönerken, Noel’i ya da yılbaşını karşılama ve kutlama telaşına düşen ve insanlar öldürülürken umarsızca eğlenebilen insanlara duyduğu yabancılaşmayı dile getirir. “Saraybosna”da ise, Bosna’da yaşanan vahşete ve katliamlara duyduğu yabancılaşmayı “Saraybosna! yüreğimde çağlayan/ kıyım talihli hazan” dizeleriyle verir.¹⁷²⁶

Mehmet Aycı ise “Aliya” başlıklı şiirinde, Bosna Savaşı’na ve savaşta Boşnaklara yaşatılan zulümlere duyduğu yabancılaşmayı, “şimdi rüzgâr burada deli boşnak esiyor/ yeryüzünün acılar denizi saçlarına/ ellerine dökülen bütün ırmaklar boşnak” dizeleriyle ifade eder ve Saraybosna’nın tarihinde böylesine bir acının hiç görülmemiş olduğuna, “asırlar var ki yağmur hiç böyle yağmamıştı/ hiç böyle ıslanmamıştı çocuklar/ böyle yaslanmamıştı tarih saraybosna’ya” ifadeleriyle dikkat çeker.¹⁷²⁷

¹⁷²⁵ Nazir Akalın, “Bosna Mersiyesi”, *Gerilla Türküleri*, İhtar Yayıncılık, Erzurum, 1993, s. 18.

¹⁷²⁶ Nazir Akalın, “Saraybosna”, *Kanayan Simya*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998, s.15

¹⁷²⁷ Mehmet Aycı, “Aliya”, *Bağdat Kitabı*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010, s. 29.

2.4.4.5. Şiirde İntifada: Mezalime Yabancılaşma Odağında İsrail

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'nin toprakları içinde yer alan, savaştan sonra İngiltere'nin manda yönetimi altına geçen Filistin topraklarında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun kararıyla, 1948'de bağımsız bir İsrail Devleti'nin kurulması, yalnızca Filistin'in geleceğiyle ilgili değil, Ortadoğu'da yaşanacak gelişmelerin de fitilini ateşlemiştir.¹⁷²⁸ İsrail Devleti'nin kuruluşuna karşı Arap dünyasının tepkileri ve peş peşe yaptığı hatalar, Ortadoğu'da buhranların, krizlerin günümüze kadar uzantısına sebep olmuştur.¹⁷²⁹

İsrail'in Filistin topraklarında bağımsızlığını ilan etmesi, Filistinliler için yıllarca devam edecek ve yakın bir tarihte tümüyle biteceğe de benzemeyen felaketler silsilesinin başlangıcı olur. Dünden bugüne topraklarının büyük bir kısmı işgal edilen Filistin'de, yüzlerce yerleşim yeri talan edilmiş, milyonlarca Filistinli göçe zorunlu tutulup vatanlarından edilmiş ve en acısı da sistematik katliamlarla binlerce Filistinli öldürülmüş, binlercesi sakat kalmış ve yaralanmıştır. Hâlâ hukuk ve insanlık dışı fiillerin, silahlı çatışmaların, cinayetlerin, vahşetin ve insanlık dramının sürdüğü bu topraklarda, İsrail mezalimi devam etmektedir.

Filistin halkının atmış yıldan fazladır emperyalist güçlerin oyunlarına, işgallere, katliamlara, hukuksuzluğa ve haksızlığa karşı direnişi, inceleme kapsamımızdaki şiir metinlerine, İsrail mezalimine karşı yabancılaşma olarak yansıdığı görülmektedir.

Konunun ilk örneği, Mehmet Başaran'ın "Filistin Filistin" başlıklı şiiridir. Şiirde şair, Lübnan'da Filistinli mültecilerin kaldığı Sabra ve Şatilla kamplarına, İsrail gözetimindeki aşırı sağcı Hristiyan milislerin düzenlediği saldıraya duyduğu yabancılaşmayı şöyle anlatır:

*"Tankları bombalarıyla geldiler
Kamplar basıldı geceleyin
Yıldızlara sıçradı kan
Filistin Filistin*

Açık kalmış gözleri bebeklerin

*Kolları bağlı yiğit halk
Önünde namluların
Yirminci yüzyıl uygarlık ekin*

¹⁷²⁸ Oral Sander, *Siyasî Tarih (1918-1994)*, s.82.

¹⁷²⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)*, s. 368.

*Ne varsa insanlık adına
Ayakları altında celladın
Sustu Sabra Şatilla
Dünyanın dört yanına
Dağıldı savaşçıların
Filistin Filistin*¹⁷³⁰

Öznenin bahsettiği katliam, 1982 yılında, Lübnan'ı işgal eden İsrail ordusu ile aşırı sağcı Hristiyan milislerin Filistinlilerin yaşadığı Sabra ve Şatilla kamplarını basıp, kadın ve çocuk ayrımı gözetmeksizin üç binden fazla masum ve savunmasız insanı öldürmesidir. Özne, Filistinlilere yönelik (Baskında Lübnanlılar da yaşamlarını yitirmişlerdir.) gerçekleştirilen en kanlı soykırımlardan birisi olan bu olayın, yirminci yüzyılda, insanlık adına ne varsa ayakların altına alınması olarak yorumlar ve İsrail zulmüne karşı isyan eder.

Hasan Hüseyin Korkmazgil ise “Dahav’ın Öbür Yüzü Filistin” başlıklı şiirinde, önce İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerin Yahudilere yönelik insanlık dışı uygulamalarından, toplama kamplarında yaşanan trajedilerden (Bunlardan birisi de Dahav/Dachau Toplama Kampı’dır.) bahseder. Şiirin son bölümünde ise insanlık tarihinin en acımasız soykırımına maruz kalmış Yahudilerin, şimdi aynısını Filistinlilere yapmasından duyduğu yabancılaşmayı, “*bir Filistin cellâdısın şimdi sen/ yahudi*” ifadeleriyle vurgular ve “*bir azgın emperyalizmin/ kanlı elisin/ savunamam seni artık*” dizeleriyle öfkesini dile getirir.¹⁷³¹

Bahaettin Karakoç’sa “Bir Şapka Bir Başörtüsü Bir Çift Ayakkabı Bir Çift Kadın Çorabı Ve Üç Porsiyon Körfez Savaşı” başlıklı şiirinde, İsrail’in Filistin halkına zulmetmesine ve yaşanan insanlık dramına duyduğu yabancılaşmayı, “*Çağın yüz karasıdır Filistin’deki soykırım/ Kudüs’ün kimliğiyle oynadılar*” dizeleriyle ifade eder.¹⁷³²

Seyfettin Başçılar’ın “Son Kurşun” başlıklı şiirinde ise, “*Filistin halkıyım son kurşunum kalmış/ Düşmanın acımasız ve Yahudi/ Üst üste zulüm, küstahlık, alçalış*” dizelerinde, kendisini Filistinlilerden biri olarak gören/hisseden özne, kalan son

¹⁷³⁰ Mehmet Başaran, “Filistin Filistin”, *Günler Tuz Rengi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1986,s.80.

¹⁷³¹ Hasan Hüseyin Korkmazgil, “Dahav’ın Öbür Yüzü Filistin”, *Hazıranda Ölmek Zor*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2000, s.54.

¹⁷³² Bahaettin Karakoç, “Bir Şapka Bir Başörtüsü Bir Çift Ayakkabı Bir Çift Kadın Çorabı Ve Üç Porsiyon Körfez Savaşı” (Sürgün Vezirin Aşk Neşideleri), *Ihlamurlar Çiçek Açtığı Zaman (Bütün Eserleri 5)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 301.

kurşununu yabancılaştığı Yahudilerin zalmüne mi, küstahlığına mı ya da insan onurunu çiğneyen alçakça davranışlarına mı sıkması gerektiğini bilemediğini söyler.¹⁷³³

Abdurrahim Karakoç ise “Ağlama Filistinli Kız” başlıklı şiirinde, Filistinlilere yönelik yıllardır bitip tükenmeyen İsrail zulmünün normalleşmesine duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

*“Baban bir daha eve dönmese de
Filistinli çocuklar rahat yüzü görmese de
Artıkça artsa Yahudi canavarlığı
Kalsan da tek başına yapayalnız
Ağlama Filistinli küçük kız...”¹⁷³⁴*

Filistin topraklarında gündelik yaşamda olağanlaşmış olarak görülenler arasında, bir babanın tekrar eve geri dönememe ihtimali ve Filistinli çocukların rahat, huzurlu ve mutlu bir çocukluk yaşayamamaları gerçeği vardır. Bu yüzden her geçen gün artan Yahudi canavarlığına ve vahşetine karşı duyduğu yabancılaşma hissiyle özne, Filistinli küçük bir kıza, her ne olursa olsun, ağlamaması ve güçlü durması gerektiğini telkin eder.

Sezai Karakoç ise “Alinyazısı Saati” başlıklı şiirinin 1. kısmında, İsrail mezalimine duyduğu yabancılaşmayı, Kudüs’ün işgali üzerinden şöyle verir:

*“Ve Kudüs şehri. Artık yer şehri, toprak şehri.
Bakır yaprakların, çelik gövdelerin, acımasız yüreklerin.
Demir köklerin, tunçtan ve uranyumdan dalların.
Kurşundan çiçeklerin şehri.
Gülle kusuyor ana rahmi
Bomba parçalıyor beynini bebeğin.
Tanklar saldırıyor evlere bir anda ev yok tank var
Uçak var gök yok utanç var
Ve kime karşı bütün bunlar
Masûm insanlara karşı
Binlerce yıl oturdukları yurttan kalmak isteyenlere karşı
Ve kim tarafından bütün bunlar
Roma’nın, Babil’in, Asur’un ve Firavunların
Ve nice milletlerin zulmünü görenler tarafından
Zalime olan öcünü mazlumdan almak
Zalim olmak ve en zalim olmak”¹⁷³⁵*

¹⁷³³ Seyfettin Başçılar, “Son Kurşun” (Unutulmasın), (Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün Şiirleri), Palet Yayınları, Konya, 2014, s. 302.

¹⁷³⁴ Abdurrahim Karakoç, “Ağlama Filistinli Kız”, *Parmak İzi, Bütün Şiirleri-11*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 89.

¹⁷³⁵ Sezai Karakoç, “Alinyazısı Saati-1” (Alinyazısı Saati), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 629.

Bahsedilen, dünyanın en kadim ve kutsal kabul edilen kentlerinden biri olan Kudüs'ün öncesinde doğu kısmının, 1980 tarihinde tamamının İsrail tarafından ele geçirilmesi ve İsrail'in Kudüs'ü resmi, ebedi ve bölünmez başkenti ilan etmesiyle gelişen olaylardır. Her ne kadar bu ilân dünyada kabul görmemiş olsa da, Kudüs o gündün bugüne, İsrail kontrolü altındadır ve başta Filistinliler olmak üzere orada yaşayan birçok Müslüman topluluk kendi topraklarına yabancı kılınmaya çalışılmaktadır. Kudüs'ün işgaliyle Müslümanlara yönelik yapılan katliamlara, başvurulan şiddete ve onları yurtlarından etme girişimlerine öfke duyan öznenin asıl yabancılaştığı husus ise, Roma'dan Babil'e, Asur'dan Mısır'a değin tarihin nice dönemlerinde nice milletlerin zulmüne maruz kalmış olan Yahudilerin, şimdi aynı zalimliği başta Filistinliler olmak üzere Müslümanlara göstermesidir.

Cahit Zarifoğlu ise “Daralan Vakitler” başlıklı şiirinde, İsrail kuvvetlerinin Beyrut'u işgal etmesiyle birlikte, başta Filistinliler olmak üzere Müslümanlara yönelik saldırılarına ve yaptıkları katliamlara duyduğu yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“Yanakları, saçları, gözleri yanmış
Zehirli gaz bombaları
Yılan gibi sokmuş, yalamış gövdelerini
Ağızları, küçücük dilleri yanmış
Bütün Beyrut sapsarı kalmış
Sanki ağlamak imkansız
Başları
Paletlerle ezilmiş babaları
Yahudi doğramış analarını
Binlerce çocuk topların, betonların altında

Beyrut'un gözyaşları şimdi
Kudüs'ün yanbaşında,
Müslümanlarsa uzakta,
Sanki başka,
Gelinmez bir dünyada”¹⁷³⁶*

İsrail askerî gücünün Beyrut'a düzenlediği saldırıda, atılan zehirli gazlarla yüklü bombalar, özellikle çocukların acı içinde ölmelerine sebep olmuştur. Sivillerin üzerinden tanklar geçmiş, kadınlar acımadan katledilmiştir. Binlerce çocuk atılan toplarla ya da yıkılan binaların altında kalarak can vermiştir. Beyrut'ta yaşanan bu

¹⁷³⁶ Cahit Zarifoğlu, “Daralan Vakitler” (Korku ve Yakarış), *Şiirler*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 409.

trajediye çoğunluğu Müslümanlardan oluşan devletlerin (özellikle Arap coğrafyasının) sessiz kalması ve müdahale etmemesi ise, öznenin anlam veremediği bir diğer husustur.

Refik Durbaş ise “Çılgılık” başlıklı şiirinde, İsrail’in en masum kurbanlar olan çocuklara çektikleri acılara duyduğu yabancılığı şöyle işler:

*“Ölüm, yine Filistin’de
düşlerinin yaşında
çocukları avlamakta
erken davrandı*

*Yine Gazzeli bir çocuk
babasının kucaklarında
düşlerinin çılgılığı ile
bombanın çılgılığı
arasında kaldı*

*Ve çocuğun ölüm sessizliği
bombanın çılgılığını yok etti
babanın feryadı ise
yankısını hâlâ sürdürmekte...”¹⁷³⁷*

Özne, İsrail füzelerinin Filistin’in Gazze bölgesini bombalaması ardından yaşanan vahşette duyduğu yabancılığı dile getirir. Binlerce ton bombanın atıldığı katliamda, yüzlerce çocuğun yaşamını yitirmesi ise, insan yaşamını hiçe sayan İsrail mezaliminin ne kadar korkunç ve kanlı olduğunun açık delilidir.

Nurettin Durma da “Filistinli Çocuklar” başlıklı şiirinde, Filistin’e hem havadan hem de karadan yapılan saldırılara ve yaşanan insanlık dramına duyduğu yabancılığı şöyle ifade eder:

*“Yağmur yerine bombalar düştü
Kurşunlar aktı
Babalar düştü
Analar düştü
Çocuklar gürbüz çocuklar yaman düştü.*

*Esirgeyen bağışlayan kahhar adıyla
Ağrılar büyüterek
Kan gibi damarlarında
Biriktirerek umutlarını ve gözyaşlarını
Anaların ak sütü gibi yarınlara
Her daim Filistinli çocuklar, Bismillah.”¹⁷³⁸*

¹⁷³⁷ Refik Durbaş, “Çılgılık” (Yeni Şiirler), *Kırık Ayna, Toplu Şiirler III*, Isık Yayınları, İstanbul, 2016, s. 369.

¹⁷³⁸ Nurettin Durman, “Filistinli Çocuklar”, *Savrulan*, Denge Yayınları, İstanbul, 1993, s. 48.

Kadın, çocuk, yaşlı, baba, anne ayırt etmeden bombalarla kurşunlarla katledilen Filistin halkının yaşadığı vahşete duyduğu yabancılaşmayla özne, esirgeyen ve bağışlayan Allah'a yalvararak onun kahhar, yani kahredici gücüyle bu zalimlerin cezasını vermesini niyaz eder.

Mustafa Miyasoğlu ise “Haymatlos” başlıklı şiirinde, hem Filistin'deki İsrail zulmüne hem de her doğan Filistinli çocuğun kendisini haymatlos, yani vatansız hissetmesine duyduğu yabancılığı şöyle ifade eder:

*“Filistin’de her çocuğun korkusu
Dünyada haymatlos dolaşmak
Vatansız yahut hapis olmak*

[...]

*Şimdi birbirine düşman
İbrahim’in çocukları
Bazısı zâlim bazısı mazlum
Her gün savaş her gün kan
Sürekli kanun kaçakları
Kimi suçlu kimi masum
Biri vatandaş diğeri haymatlos
Dünyanın dört köşesinde
Biri serçe öteki karakoncolos”¹⁷³⁹*

Şair iki gerçeğe dikkat çekmektedir. İlki vatanlarından/yurtlarından edilen Filistinli çocukların, kendi topraklarında kendilerini yabancı hissettirilmeleri sebebiyle haymatloslaştırılmaları; ikincisiyse aynı kavmin çocukları arasındaki düşmanlık tohumlarının gün geçtikçe büyümesi ve bunun sonu gelmez bir ötekileşmeye dönüşmesidir. Bu da Filistinlilerin suçlu, kaçak, yabancı ve öteki olarak nitelendirilmesine sebebiyet vermektedir.

Hüseyin Yurttaş'ın “Filistin, Filistin” başlıklı şiirinde ise, “*toprağından kovgun, kırgın bir halkın/ bir kez daha yükselttiği bu bayrak/ yer arıyor gönderini saplayacak*” dizelerinde, Filistinlilerin vatanlarından edilmesine, yurtsuz bırakılmalarına duyduğu yabancılaşmayı dile getiren özne, bir toprağa ait olanların bu trajedi karşısında sessiz kalamayacağı ve vicdanları sızlayacağını, “*kanatıyor dizelerini bütün marşlarımızın*” ifadesiyle belirtir.¹⁷⁴⁰ “Tel Zaatar”da ise “*o vâhâ akşamında/ ansızın beliren fırtına*” olarak niteleyerek Lübnan'daki Filistin mülteci kampı olan Tel Zaatar'da 1976'da

¹⁷³⁹ Mustafa Miyasoğlu, “Haymatlos”, *Kalbimin Coğrafyası*, Romantik Kitap, Konya, 2005, s. 44-47.

¹⁷⁴⁰ Hüseyin Yurttaş, “Filistin, Filistin”, *Kod Adı: Mansur*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, s. 100.

yaşanan katliama yer veren şair, yalnızca İsrail'in değil, Suriye rejiminin de Filistinlilere yönelik zalimliğine ve binlerce kişinin yaşamını yitirdiği vahşete duyduğu yabancılığı, “*ağıt ağıt haykırmak*” istediğini söyleyerek ifade eder.¹⁷⁴¹

Osman Sarı ise “Hüzün Şiiri”nde, “*Kan gölleri içinde şimdi Filistin gülleri/ Kapanmış Kudüs yolları bir hal olmuş bize*” dizeleriyle Kudüs'te yaşanan insanlık ayıbına duyduğu yabancılığı dile getirir.¹⁷⁴²

Metin Önal Mengüşoğlu'ysa “Filistinli Çocuklar”da, “*Sapanın ucundan savrulan taş/ Umduğunuz menzile erişmese de/ Siz haklısınız çocuklar*” dizeleriyle, İsrail'in haksız işgaline ve özellikle çocuklara yönelik şiddete duyduğu yabancılığı ifade eder ve “*Çeliğe karşı nasıl dayanır/ Siz karton mızraklısınız çocuklar*” sözleriyle de zulmün masum kurbanları olan çocukların silahlar karşısındaki güçsüzlüğüne ve acizliğine dikkat çeker.¹⁷⁴³

Cumali Ünaldı Hasannebioğlu'nun “Yazısız Bir Fotoğraf İçin Şiir”de ise, “*cenneti sarmışlar/azık olarak bellerine/ Filistin'de*” diye anlattığı çocuklar, “*elleri sabır gülleri/ yetim, öksüz/ ve kocaman gözleri*”yle yaşama tutunmaya çalışmaktadır. Şair, yetim ve/veya öksüz bırakılmış Filistinli çocukların saf ve günahsız hayatlarının her gün yeni bir trajediye sahne olmasına ise yabancılık duymaktadır.¹⁷⁴⁴

Konuyla ilgili en hacimli ve dikkat çekici şiirlerden birisi de, hiç kuşkusuz, Cahit Koytak'ın “Gazze Risalesi”dir. Gazze kuşatmasının yaşandığı günlerde kaleme alınan ve İsrail-Filistin arasında yıllardır süren savaşı işleyen şairin asıl vurgulamak istediğiyse bir insanlık ayıbı olan savaşın yıkıcılığı ve acımasızlığının en çok masum ve günahsız çocukları etkilediğidir. Yusuf ve Jozef adlı, biri Müslüman diğeri Yahudi iki çocuğa yazılmış iki mektuptan oluşan şiirde, Filistin topraklarında vuku bulan vahşete duyduğu yabancılığı, şiirin II. kısmında şöyle dile getirir:

*“ve orada bombalanan okulların, hastanelerin,
yerle bir edilen vicdanın
yıkıntıları arasından yükselen
katıksız, falsosuz*

¹⁷⁴¹ Hüseyin Yurttaş, “Tel Zaatar”, *Gelincik Günleri*, May Yayınları, İstanbul, 1977, s. 22-23.

¹⁷⁴² Osman Sarı, “Hüzün Şiiri”, *Önden Giden Atlılar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 13.

¹⁷⁴³ Metin Önal Mengüşoğlu, “Filistinli Çocuklar”, *Sevda Söze Dönüşmez*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998, s. 19.

¹⁷⁴⁴ Cumali Ünaldı Hasannebioğlu, “Yazısız Bir Fotoğraf İçin Şiir” (Kendini Yusuf Gören), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 184.

*ve hayat gibi de haklı
sesini, insan yüreğinin
çıkarmakta nasıl da zorlanıyorum!*

[...]

*sormak geliyor içimden:
biz, bütün bir insanlık,
cin taifesi, melek taifesi,
şeytan ve Yüce Tanrı,
hangi oyunu oynuyoruz bu tiyatroda,
hangi oyunu, onlarca yıldır,
hangi oyunu, böyle kan revan içinde?*

*bu kadar bebek ölüsüyle,
bu kadar çocuk ölüsüyle,
bu kadar anne ölüsüyle,
bu kadar seyirciyle
ve bu kadar sessizlikle...*

*gökleri dolduran bu sessizlikle,
cenneti, cehennemi, ârafi,
yerin altını, yerin üstünü
kana boyayan bu sessizlikle
hangi oyunu oynuyoruz,
hangi oyunu, tekrar tekrar,
hangi oyunu, bu cehennemde? ”¹⁷⁴⁵*

Öznenin Gazze’ye yönelik işaret ettiği saldırılar, ne ilk ne de sonudur. Belirli aralıklarla Gazze’nin yıllardır, İsrail silahlı kuvvetleri tarafından bombalanması, dünya kamuoyununda da tanık olduğu vahşettir. Evlerin, hastanelerin, okulların, camilerin ve tarımsal alanların yok edildiği/tahrip edildiği saldırılarda, çocuk ve kadınlar başta olmak üzere yüzlerce sivil yaşamını yitirmiştir. Filistin topraklarında tekrar tekrar yaşanan bu katliamlara tanık olmanın verdiği yabancılık hissiyle özne, hem Tanrı’nın hem de Tanrı’nın yarattığı tüm varlıkların (insandan cinlere kadar) bu yaşananlar karşısında ne hissettiğini bilmek ister. Sonu gelmeyen bebek, çocuk ve anne ölümleri karşısında isyan eden özne, yaşanan insanlık dışı eylemleri ve sistematik saldırıları sessizce izlemeye ise tahammül edemez. Öyle ki şiirin VI. kısmında, “*konuğun yakıp yıkması/ ve kana boyaması konuk olduğu evi*” dizeleriyle mülk sahibinin (Allah’ın) konduğu bu dünyada, insana cehennemi yaşatan İsrail’e tepki gösteren özne, İsrail’in Müslümanlara

¹⁷⁴⁵ Cahit Koytak, “Gazze Risalesi-II”, *Gazze Risalesi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2009, s. 13-16.

yönelik gerçekleştirdiği her türlü kıyıma/eyleme duyduğu yabancılaşmayı ise, “*ne yerin hukukuna, ne göğün töresine/ ne insan onuruna, ne Tanrı buyruğuna*” sığmadığını/sıgmayacağını ifade ederek belirtir.¹⁷⁴⁶

Arif Ay’ın “Filistin” başlıklı şiirinde ise, “*Hücrelerimde İsrail buldozerleri/ ölüp ölüp dirilmekteyim*” dizelerinde, İsrail’in gerçekleştirdiği yıkımlara duyduğu yabancılaşmayı dile getiren özne, Filistinlilere yaşatılan zulme karşı isyanını, “*Filistinli çocukların taş atan eliyim*” ifadesiyle verir.¹⁷⁴⁷

Ahmet Günbaş ise “Ramallah” başlıklı şiirine, Batı Şeria’da yer alan Ramallah kentindeki İsrail mezalimini konu eder. Şiirde, İsrail’in acımasızca gerçekleştirdiği saldırılarının sebep olduğu vahşeti, “*Cenin’den geçmiş kurşun lamı cimi yok bunun!*” dizesiyle anlatan şair, Filistinlilere uygulanan baskı, şiddet ve katliamların bitip tükenmek bilmemesine duyduğu yabancılığı ise, “[...] *Sabra, Şatilla/ Beri yandan Tel-Zaatar...mülteci göçük/ Tek kalesi yıkılmış can bahçesi tarumar*” dizeleriyle anlatır.¹⁷⁴⁸

Metin Cengiz’se “Gazze” başlıklı şiirinde, İsrail’in Gazze’ye havadan ve karadan gerçekleştirdiği saldırılara duyduğu yabancılaşmanın asıl sebebinin masum çocukların bu dehşete maruz kalması olduğunu, “*Ölümün kucağında şarkı söylüyor çocuklar/ Çocuklar azizler kadar sessiz müminler kadar dindar/ Kurşun sesleri dinsin diye bekliyorlar*” dizeleriyle ifade eder.¹⁷⁴⁹

İlhami Çiçek ise “Sessiz” başlıklı şiirinde, “*filistinde akşamüstleri/ sessizlik bir file somun gibi*” dizeleriyle vurgulamak istediği, İsrail’in Filistin topraklarına karşı her an gerçekleştireceği bir hava saldırısını duyabilmek/fark edebilmek için, Filistinlilerin sessizce tetikte beklemesidir.¹⁷⁵⁰ Öyle ki bu sessiz ve korku dolu bekleyiş, insanı yaşama yabancılaştıran bir eziyetten başka bir şey değildir.

¹⁷⁴⁶ Cahit Koytak, Gazze Risalesi-VI”, *Gazze Risalesi*, s. 29.

¹⁷⁴⁷ Arif Ay, “Filistin” (Ateş ve Caz), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.493.

¹⁷⁴⁸ Ahmet Günbaş, “Ramallah-II”, *Çağlaçakır*, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 11.

¹⁷⁴⁹ Metin Cengiz, “Gazze” (Hayat ve Şiir), *Dünyaya Katkımız Bir Ebru Vurgusu (Bütün Şiirleri 1)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 181.

¹⁷⁵⁰ İlhami Çiçek, “Sessiz” (Şurda Güneşe Ne Kaldı), *Bu Hüznün Mesnevisi, (Tüm Şiirleri)*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018, s. 44.

Hüseyin Atlansoy ise “Evet Filistin” başlıklı şiirinde, İsrail mezalimine duyduğu yabancılaşmayı, “*Son taşı atma özenle sakla/ Dikmek için/ Zalimlerin mezarları başına*” ifadelerinde Filistinli bir çocuğa öğüt vererek ifade eder.¹⁷⁵¹

Nazir Akalın ise “Akrelerin Tarihine Müseddes” başlıklı şiirinde, “*bombalanırken beyrutta yine yeni bir cami*” dizesiyle MOSSAD (İsrail gizli servisi) tarafından Beyrut’ta bombalanan bir cami üzerinden, yüz on iki Müslümanın bu camide hunharca katledilmesine ve akreple olumsuzladığı İsrail’in Müslümanlara yönelik saldırılarına bir yenisini daha eklemesine duyduğu yabancılaşmayı, “*bindokuzyüzbilmemkaç yirminci yüzyıl yani/ sen ey keder yorgunu buruk buruk gülümse/ bir zulüm piyasası akreplerin evreni*” dizeleriyle verir.¹⁷⁵²

Birhan Keskin ise “Gazze” başlıklı şiirinde, İsrail ateşiyle Gazze’de katledilen çocuklara ait görüntüler karşısında hislerini şöyle dile getirir:

*“Naylonlara bezlere sarmışlar, büyümeden...
Büyümeden allahım bakamam,
bakamam onlara...onlar mermiden,,
Bu çocuklar korrrrrrrrkkunç
Vurulmuş allahım.*

*İnsan; insan ne ki,
Şeytanın bacağı kırık kalıyor
İnsan derken.”¹⁷⁵³*

Özne, Gazze’de açılan ateş sonucu kurşunlara hedef olup yaşamını kaybeden masum çocukların naylonlara ve bezlere sarılmış cesetleri karşısında isyan eder. Bu kanlı vahşetin müsebbiblerine duyduğu yabancılığı ise, şeytanın bile bu zalimlik ve acımasızlık karşısında, insanın eline su dökemeyeceğini belirterek ifade eder.

Mehmet Aycı’nın “Kudüs” başlıklı şiirinin I. kısmında ise, “*her duvarda benek benek kan izi/ ağlamaya çağırdım akdeniz’i/ yıkaması musa’nın denizinden...*”¹⁷⁵⁴ dizelerinde, Kudüs’ün işgaliyle Müslümanların maruz kaldığı katliamlara duyduğu yabancılaşmayı dile getiren özne, şiirin II. kısmında, “*filistin...tarihe kırılan bir gül/ ey*

¹⁷⁵¹ Hüseyin Atlansoy, “Evet Filistin” (Mustarıpler Loncası), *Su Burcu, Toplu Şiirler (1983-2005)*, Hece Yayınları, Ankara, 2005, s. 335.

¹⁷⁵² Nazir Akalın, “Akrelerin Tarihine Müseddes”, *Gerilla Türküleri*, İhtar Yayıncılık, Erzurum, 1993, s.15.

¹⁷⁵³ Birhan Keskin, “Gazze”, *Soğuk Kazı*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 57.

¹⁷⁵⁴ Mehmet Aycı, “Kudüs-I”, *Dil Gölgesi*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010, s. 37.

tarihin kanlı perçemi dökül/ ki, mesih'e gebe kalsın baharın."¹⁷⁵⁵ ifadeleriyle de Filistin topraklarında durmadan akıtılan kanın elbet bir gün hesabının mahşerde sorulacağına inandığını söyler.

2.4.4.6. Mezalime Yabancılaşma Odağında Kıbrıs

1950'den sonra Türk dış politikasını etkileyen ve yön veren meselelerin başında Kıbrıs sorunu gelmektedir ve bu sorunun temel sebebi de, dış destekli (özellikle Yunanistan) Rumların adaya tek başına hâkim olup yönetme ve adada yaşayan Türkleri azınlık konumuna düşürme ya da adadan gönderme istekleridir. 1960'da Zürih'te imzalanan anlaşmayla resmen kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti büyük sorunları da beraberinde getirmiştir. Cumhurbaşkanı seçilmiş olan Kıbrıs Rum lideri Makarios'un daha yeni cumhuriyetin ilk gününden itibaren yaptığı çeşitli konuşmalarda, Enosis'i (Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak sevdasını) unutmadıklarını, eninde sonunda Enosis'i gerçekleştireceklerine dair açıklamaları, 1960 Anayasasının Türklere tanıdığı haklara karşı çıkışlar, hak ihlalleri ve Rum baskısı ile özellikle Rum tedhişçilerin (özellikle EOKA) Türklere sistematik saldırıları ve gerçekleştirdikleri katliamlar, 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar adada büyük sorunların yaşanmasına ve Türklerin Rum zulmüne maruz kalmalarına sebebiyet vermiştir.¹⁷⁵⁶ Öyle ki günümüze kadarki süreçte ve bugün de Kıbrıs, hâlâ çözümlenememiş bir sorun olarak, dış politikayı etkileyen bir meseledir.

İnceleme kapsamımızdaki şiir metinlerinde, Kıbrıs'ta Türklere karşı uygulanan baskı ve zulmün, Rum tedhişçilerinin gerçekleştirdiği katliamların ve Türkler ile Rumlar arasında yaşanan çatışmaların yabancılaşmaya sebep olduğu görülmektedir. Pek tabii, yabancılaşmanın odağında masum insanların öldürülmesi yatmaktadır.

Konunun ilk örneği, Arif Nihat Asya'nın "Kıbrıs, Kanlar İçinde" başlıklı şiiridir. Şiirde, Kıbrıs'ta Rumların Türklere yaptığı katliamlara duyduğu yabancılaşmayı, "Kıbrıs'ında kurbanlar var/ Ki yüzeler kan içinde" dizeleriyle ifade eder.¹⁷⁵⁷

Şinasi Özdenoğlu ise Rus çetelerinin 1963 yılında Kıbrıs'ta Türklere karşı giriştikleri soykırım sırasında yazdığı, Türkiye'de gazete ve dergilerde, Kıbrıs'ta Bayrak

¹⁷⁵⁵ Mehmet Aycı, "Kudüs-II", *Dil Gölgesi*, s. 38.

¹⁷⁵⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)*, s. 590-591.

¹⁷⁵⁷ Arif Nihat Asya, "Kıbrıs, Kanlar İçinde" (Basamaklar), *Bütün Eserleri: Şiirler 2 (Duâlar ve Âminler, Divançe-i Arif, Kundaklar, Basamaklar)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 120.

radıolarında yayınlanmış olan “Kıbrıs’ı Unutmamak” başlıklı şiirinde, Rum mezalimine duyduğu yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“Kahpe namlulara hedef
Göğsünü görüyorum
Uzaniyorum ama, kurtaramıyorum
Banyoda kurşunlanan genç anayı, üç yavru Türk’ü
Unutamazsın değil mi?
Unutamıyorum!”¹⁷⁵⁸*

Bahsi geçen olay, o döneme damgasını vuran ve Banyo Katliamı olarak da bilinen, o yıllarda Türk alayının tabibi Binbaşı Nihat İlhan’ın Lefkoşa’daki evinde, üç küçük oğlu ve eşinin saklandıkları banyoda Rum saldırganlar tarafından hunharca katledilmesidir. Buna benzer vahşetin nicesinin yaşadığı Kıbrıs’ta, kadın ve çocuk gözetmeksizin, masum ve savunmasız insanlara yönelik girişilen kanlı eylemler, şüphesiz ki insana ve insani değerlere yabancılaşmış olmanın neticesidir.

Özker Yaşın da “Kumsal Baskını” başlıklı şiirinde, Banyo Katliamı’nı gerçekleştiren canavarlık üzerinden Rum mezalimine duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

*“Bir kapı tekmeyle açıldı
Evin banyosu
Banyonun üstünde bir battaniye var
Katil el çekiyor battaniyeye
Gözü kanlı hayvana dört av
Bir genç kadın üç çocuğuyla.”¹⁷⁵⁹*

Dünya basınında da geniş yer bulan ve 24 Aralık 1963 gecesi Kumsal’daki evlerine baskın yapılan Nihat İlhan’ın eşi Mürüvvet İlhan, üç oğlunu yanına alarak banyoya sığınmış; çocukları küvete koyarak vücudunu da üzerlerine siper etmiştir. Anne ve üç çocuğu makineli tüfeklerle taranmış ve her yer kan gölüne dönmüştür. Bu vahşet ve buna ait fotoğraf, hafızalardan hâlâ silinmeyen bir etkiye sahiptir.

Özker Yaşın bir diğer şiiri olan “Ölenler Yaralılar” da ise, Kanlı Noel olarak da bilinen 1963 yılının 21 Aralık’ında başlayan Rum mezalimine duyduğu yabancılaşmayı, o günlerde yaşanan vahşet ortamı üzerinden şöyle anlatır:

¹⁷⁵⁸ Şinasi Özdenoğlu, “Kıbrıs’ı Unutmamak”, *Özgürlük Tek Sevgilim*, Ofset Repromat Ltd., Ankara, 1992, s.36.

¹⁷⁵⁹ Özker Yaşın, “Kumsal Baskını”, *Kıbrıs Benim Vatanım (Toplu Şiirler I)*, Çevre Yayınları, İstanbul, 1986, s. 172.

*“Arabalar ölenleri, yaralıları taşıyor
Gözleri uykusuzluktan şişmiş
Doktorlar, hastabakıcılar
Yerlere serilmiş yataklarda
Kahpece vurulmuş kadınlara çocuklara
Kan vermek için çırpınıyorlar
Kan yok!”¹⁷⁶⁰*

Öznenin tanıklık ettiği, Rum tedhişçilerinin (EOKA ve Rum çetelerinin) kadın, çocuk, yaşlı ayırt etmeden silahsız ve savunmasız Türkleri öldürmek için giriştikleri katliamın hemen ardından ortaya çıkan dehşet ortamıdır. Arabaların ölenleri ve yaralıları hastaneye taşıdığı, doktorların, hemşirelerin ve hastabakıcıların canlarını dişlerine takarak sayısız yaralıyı tedavi etmeye çalıştığı, kan ihtiyacının had safhaya çıktığı ancak yeterli kanın bulunamadığı bu kabus ortamı, yaşanan vahşetin yalnızca bir kısmıdır.

Türkan İldeniz de “1964 Yeni Yıl Kartı” başlıklı şiirinde, Rum mezalimine duyduğu yabancılaşmayı, Banyo Katliamı’nın dayanılmaz acısı üzerinden şöyle dile getirir:

*“Kırdılar kapıları kocam evde yok
Evde baba yok, kardeş yok, evde erkek yok
Bense silahsızım, kadının hem üç çocuklu
Çaresiz savunmasız işte o kadar olur
İşte görün yirmi yedi kurşun sıktılar
Yirmi yedi kurşun insanlık, kardeşlik, erdemliği öldürmek için”¹⁷⁶¹*

Şair, Mürüvvet İlhan ve üç oğlunu şehit eden yirmi yedi kurşunun yalnızca çaresiz ve savunmasız aileye öldürmediğini; insanlık, kardeşlik, barış gibi tüm insani ve manevi değerleri de katlettiğine dikkat çeker ve Rum zulmünün acı gerçeğini ortaya koyar.

Süreyya Berfe ise “Kıbrıs” başlıklı şiirinde, Kıbrıs’ta yaşananlara her iki taraf açısından bakarak, savaşa/çatışmalara duyduğu yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“1 darbe 3 emir 10 çıkarma gemisi
4250 asker 4250 kimlik 4250 mezar*

*5 muhrip 50 ton bomba 100 makineli
4250 asker 4250 ölü 4250 tabut*

¹⁷⁶⁰ Özker Yaşın, “Ölenler Yaralılar”, *Kıbrıs Benim Vatanım (Toplu Şiirler I)*, s. 166.

¹⁷⁶¹ Türkan İldeniz, “1964 Yeni Yıl Kartı”, *Havva Çıkmazı*, Ece Yayınları, İstanbul, 1967, s.76.

*10 jet 100 dalış 1000 isabet
4250 asker 4250 haber 4250 ilan*

*100 uçaksavar 1000 korugan 10000 cepha
4250 asker 4250 nüfus kağıdı 4250 baş*

*1000 tank 10000 cemse 100000 malzeme
4250 asker 4250 tören 4250 dua*

*4250 insan 4250 komşu 4250 kardeş yok
diğerleri şimdilik hayatta”¹⁷⁶²*

Şairin tekrar ettiği 4250 rakamı, Kıbrıs’taki çarpışmalardan sonra Yunan ve Türk resmi makamlarının açıkladıkları ölü sayısıdır. Çatışmalar esnasında kullanılan askerî techizat ve mühimmatın sayısal verileri ise, çatışmaların şiddetinin ne boyutta olduğunun göstergesidir. 4250 insanın bu çatışmalarda yaşamını yitirmesinin ise tek işaret ettiği gerçek, savaşın bir insanlık suçu olduğu gerçeğidir.

Kıbrıslı şair Mehmet Yaşın ise, Kıbrıs’taki buhran günlerini, farklı bir perspektiften şiirlerine yansıtmıştır. Çoğunluğu otobiyografik nitelikteki bu şiirlerde, Kıbrıs’ta vuku bulan hadiselerin ve çatışmaların başta kendisi olmak üzere toplum üzerindeki etkilerine dikkat çeken şairin en yoğun yaşadığı hissin yabancılaşma olduğu açıktır. Örneğin “Savaş Zamanı” başlıklı şiirinde, gençlik çağlarında yaşadığı yabancılaşmanın temel sebebinin çok kültürlülük/çok dillilik olduğunu şöyle anlatır:

*“İçimden konuşurdum işitilmesin diye
gören de bilgelik sezerdi sessizliğimden!
Gizlenmesi gerekirdi çünkü tehlikeliydi Türkçe
Elence desen kesin kes yasak.
Tetikte beklerdi birer makineli-tüfek gibi
beni kurtarmak isteyen büyükler
zaten o zamanlar gönüllü askerdi herkes.
Ve ders kitaplarının ince bıçak açacağına benzeyen
İngilizce, ortada dururdu öyle,
zorunlu durumlarda konuşulacak bir dil olarak,
özellikle de Elenler ile.
Hangi dilde ağlayacağımı bile şaşırırdım çoğu kez
yabancı da değil, çeviri bir hayattı yaşadığım
anadilim başkaydı, anavatanım başka
ben dersiniz bambaşka.
Daha o karartma günlerinden görünmüştü
hiçbir ülkenin şairi olamayacağım
çünkü azınlıktım ve ‘özgürlük’
hiçbir ulusal sözlüğe sığamayan bir sözcüktü...*

¹⁷⁶² Süreyya Berfe, “Kıbrıs” (Hayat İle Şiir), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, YKY, İstanbul, 2009, s. 136.

*En sonunda üç dil birbirine girdi şiirlerimde
ne Türkler duyabildi içimden geçenleri
ne Elenler, ne de Öbürleri-
Ama kinamiyorum onları, savaş zamanıydı. ”¹⁷⁶³*

Şair, yaşadığı dönemde Türkçe konuşmanın Rumları, Elence (Yunanca) konuşmanın Türkleri rahatsız ettiği bir ortamda büyüdüğünü söyler. İngilizcenin ise, özellikle okul eğitiminde ön planda olduğuna değinir. İnsanların birbirinin anadiline bile tahammül edemediği bu kaos ortamında, ne yapacağını, hangi dilde konuşacağını, duygularını hangi dilde ifade etmesi gerektiğini şaşırان özne, kendisini bir yabancı, yurtsuz ve azınlıkta hissetmeye başlar. Tüm gençliği bu yabancılaşmanın tesiriyle geçen özne, şair olduğu zaman, bu üç dilin birbirine geçtiği şiirler kaleme aldığını; fakat ne Türklerin, ne Elenlerin ne de diğerlerinin kendisini benimsemediklerini ve/veya anlayamadıklarını, hep diğerine göre yabancı/öteki kaldığından yakınır. Öyle ki yaşadıkları yüzünden kimseyi suçlamayan özne, bunun asıl sorumlusunun savaş olduğuna değinmeden edemez.

Bir diğer şiiri olan “Ötelere Uçan”da ise, Kıbrıs’taki Türk-Rum ayrımının sebep olduğu yabancılaşmayı şöyle anlatır:

*“Yurdumuz ikiye bölündü ve biz
telörgülere takıldık-hem Türk hem Rum olan-
melezler.*

*‘Aralık mı Temmuz mu
Taraflar seç taraflardan
Türk müsün Rum mu
Araf geçmez aralarından’*

*Kendime dönüp insanı sordum:
- Ποιοç είναι εγώ;
Bomba şoklarıyla sordum dünyadaki yerimi:
-Kimim ben? ”¹⁷⁶⁴*

Kıbrıs’ın Rum kesimi ve Türk kesimi olarak ikiye bölünmesiyle birlikte, milliyetçiliğin had safhaya çıkması ve bu ideolojiyle ayrımcılığın ciddi boyutlara ulaşması, özneye ciddi bir yabancılaşma sorununa sebep olmuştur. Her ne kadar kendisini melez olarak tanımlasa da, bu ayrımcılığın sebebiyet verdiği yabancılaşma

¹⁷⁶³ Mehmet Yaşın, “Savaş Zamanı” (Pathos), *Dokuz Şiir Kitabı, Toplu Şiirler (1975-2013)*, YKY, İstanbul, 2014, s.273.

¹⁷⁶⁴ Mehmet Yaşın, “Ötelere Uçan” (Pathos), *Dokuz Şiir Kitabı, Toplu Şiirler (1975-2013)*, s.209.

onda, kim olduğunu sorgulamaya itmiştir. Öznenin, hangi dilde sorarsa sorsun, ben kimim sorusuna verdiği yanıt, insandır.

“Sokağımızın Masalı”nda ise şair, savaş ve çatışmalarla geçen yıllara ve kaybedilen canlara duyduğu yabancılaşmayı, yaşadığı sokağın mütemadiyen değişen ismi üzerinden şöyle verir:

*“Sokağımızın adı,
“Şehit Ahmet Kaya Sokağı.”
Önceki savaştan önce,
“Şehit Hasan Hayrettin Sokağı”ydı.
Annemin dediği’ne göre
“Şehit Hayati Çavuş Sokağı”ymış
ben daha doğmamışım o zaman*

*kimse anımsamıyor Generalim
bizim sokağın adı neydi
“Şehit” olmadan.”¹⁷⁶⁵*

Kıbrıs’ta sona ermeyen savaşın belki de en acı göstergesi, şehit olanların isimlerinin verilmesiyle öznenin yaşadığı sokağın adının sürekli değişmesidir. Özne doğmadan önce Şehit Hayati Çavuş olan sokağın adı, Şehit Hasan Hayrettin Sokağı ve ardından Şehit Ahmet Kaya Sokağı olarak değiştirilmiştir. Bunca şehit verilmeden önce, yani herkesin bir arada kardeşçe ve huzurlu bir şekilde yaşadığı zamanlarda, sokağın gerçek adının ne olduğunun bugün bilinmemesi ise öznedeki yabancılaşma hissi uyandırmakta ve savaşın insanlık suçundan başka bir şey olmadığını hatırlatmaktadır.

“Pulsuz Mektup”ta çatışmaların korkunç bir hâl aldığı buhran günlerini, “[...] ‘Sığınağa Gider’di tüm sokaklar, o/ karanlık dehlizler ki cehenneme bile çıkmazlar./ Sirenler, mermiler, haykırıışlar...” dizeleriyle anlatan şair, yaşanan savaşa ve insanların birbirlerini vahşice öldürmelerine duyduğu yabancılaşmayı ise, “Kırdılar, unufak ettiler, parçalarımı topluyorum şimdi. Ölümünden/ topluyorum kendimi.” dizeleriyle dile getirir.¹⁷⁶⁶

2.4.4.7. 20. Yüzyılda Yaşanmış Diğer Savaşlara Tepkiler

Tarafları iki devletin olduğu savaşlara simetrik savaş; bir tarafının ya da her iki tarafının da devlet olmadığı savaşlara ise asimetrik savaşlar adı verilmektedir. Özellikle

¹⁷⁶⁵ Mehmet Yaşın, “Sokağımızın Masalı” (Sevgilim Ölü Asker), *Dokuz Şiir Kitabı, Toplu Şiirler (1975-2013)*, s. 67.

¹⁷⁶⁶ Mehmet Yaşın, “Pulsuz Mektup” (Işık-Merdiven), *Dokuz Şiir Kitabı, Toplu Şiirler (1975-2013)*, s.140.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan asimetrik savaş kavramı, iç savaşları, gerilla savaşlarını, bağımsızlık savaşlarını ve terör örgütleriyle yapılan savaşları da kapsayan geniş bir yelpazeye sahiptir ve pek çok kuramcı tarafından bu savaşlar düşük yoğunluklu çatışmalar ya da küçük savaşlar olarak nitelendirilmektedir.¹⁷⁶⁷ Nitekim 20. yüzyılda yaşanan simetrik ve asimetrik savaşların çokluğu, hem savaş fenomenini aşırılaştırmış hem de savaşın aşırılaşmasıyla bizatihi kendisi de aşırılıklar çağı olarak betimlenmiştir.¹⁷⁶⁸

Ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın, savaş her zaman ölümleri, yıkımları, acıyı ve gözyaşını beraberinde getirdiği için, onun bir insanlık suçu olduğu gerçeği değişmez. Öyle ki inceleme kapsamımızdaki şiir metinlerinde, 20. yüzyılda meydana gelen kimi savaşlara yabancılaşmanın da özünde bu gerçek yatmaktadır. Hangi coğrafyada yaşanırsa yaşansın, kime yönelik yapılırsa yapılsın, savaşların değişmeyen görüntüsünde, bombalanan şehirler, tahrip edilen yerleşim alanları, öldürülen/sakat bırakılan insanlar, kadın ve çocuk ayırt etmeksizin gerçekleştirilen toplu katliamlar vardır. Bunlar da savaşa yabancılaştıran başat faktörlerdir. Nitekim bu doğrultuda şairler, 20. yüzyılda Macaristan'da, Cezayir'de, Körfez'de, Afganistan'da, Çeçenistan'da ve Karabağ'da meydana gelen savaşlara duydukları yabancılaşmayı şiirlerine yansıtmışlardır.

Konumuzun ilk örnekleri, Sovyet işgal güçlerinin 1956 yılında Macaristan'a girmesiyle başlayan katliamlarla ilişkilidir. Arif Nihat Asya, "Macaristan Ağıtı" başlıklı şiirinde, emperyalist Rusya'nın Macarlara yönelik zulmüne duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

*"Aralarında yokmuş ki
Bir tek varlık, insan diye
Yabanlar, boğazladılar
Nicemizi kurban diye!"*

*Yırtıcılara ad konmuş
-sanki- 'igor', 'ivan' diye...
Sorduk: 'Ne istiyorsunuz?'*

¹⁷⁶⁷ Şeyda Güdek, "20. Yüzyılı Aşırılaştıran ve Aşırılaşan Savaş Algısı-Pratiği", *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2 (2), 2017, s.93.

¹⁷⁶⁸ Şeyda Güdek, "20. Yüzyılı Aşırılaştıran ve Aşırılaşan Savaş Algısı-Pratiği", *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, s.79.

*Cevap verdiler “Kan!” diye!*¹⁷⁶⁹

Bahsedilen hadise, 24 Ekim-5 Kasım 1956 tarihleri arasında, Macaristan'ın başkenti Budapeşte’de yaşanan katliama ilişkindir. İgor ve İvan isimleriyle nitelediği Sovyet güçlerinin zulmüne uğrayan Macar halkı, yaşanan savaşta büyük acılar yaşamış, binlerce sivil yaşamını yitirmiştir.

Coşkun Ertepinar da “Macar Türküsü” başlıklı şiirinde, 1956’da binlerce asker ve binlerce tankla Macar halkının Budapeşte’de katledilmesine ve dünyanın yaşanan vahşete sessiz kalmasına duyduğu yabancılaşmayı, “*Gördü Macar Ovası insanlık diyenleri,/ Yutkundu uçsuz bucaksız.../ Kocaman bir dehşetle sustu özgür dünya*” dizeleriyle ifade eder.¹⁷⁷⁰

Şinasi Özdenoğlu ise “Macar Rapsodisi” başlıklı şiirinde, “*ve kurşuna dizilen gençlerin avucunda/ Barut izine batmış bayraklarla beraber/ Peşte sokaklarında, tankların çiğnediği*” dizeleriyle, Macaristan’da insanların/gençlerin acımasızca kurşuna dizilmelerine, tanklar tarafından hunharca ezilmelerine duyduğu yabancılaşmayı dile getirir.¹⁷⁷¹

Rus/Sovyet mezalimine karşı duyulan yabancılaşmanın anlatıldığı diğer örneklerse Çeçenistan’da vuku bulmuş savaş üzerinden verilir. Örneğin Şinasi Özdenoğlu “Çeçenya Üstüne Ağıt”ta, Grozni’de sivil halkın Rus kuvvetlerince katledilmesine, şehrin yakılıp yıkılmasına duyduğu yabancılaşmayı, “*Yanan şehirlerle ölen/ İnsanlardır benim tek derdim...*” dizeleriyle ifade eder.¹⁷⁷²

Abdurrahim Karakoç ise “Dörtlükler”in 869. şiirinde, “*Nerdesin sağır dünya, kör dünya/ Domuzlar taladı Çeçenistan’ı...*” dizeleriyle Rus zulmüne maruz kalan Çeçenistan’ın feryatlarını duymayanlara, orada yaşanan insanlık dramını görmezden gelenlere duyduğu yabancılaşmayı dile getirir ve “*Şehit düşen bebekleri gör dünya*” diyerek katliamlara isyan eder.¹⁷⁷³

¹⁷⁶⁹ Arif Nihat Asya, “Macaristan Ağıtı” (Basamaklar), *Bütün Eserleri: Şiirler 2*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 196.

¹⁷⁷⁰ Coşkun Ertepinar, “Macar Türküsü” (Güzel Dünya), *Şiir İkliminde Bir Ömür (Hepsi Bir Arada)*, Tek Işık Matbaası, Ankara, 1995, s.98.

¹⁷⁷¹ Şinasi Özdenoğlu, “Macar Rapsodisi”, *Vatanım Benim*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1973, s. 21.

¹⁷⁷² Şinasi Özdenoğlu, *Türkiye Sevdası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 75.

¹⁷⁷³ Abdurrahim Karakoç, “Dörtlükler-869”, *Gerdanlık 1, Bütün Şiirleri-9*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 185.

Erdem Bayazıt da “Çeçenistan” başlıklı şiirinde, dünyanın Çeçenistan’da yaşananlara duyarsız kalmasına duyduğu yabancılığı, “*Kulaklar sağır gözler kör yürekler mefluç mu/ Pusmuş insanlığımıza bu kan nerden damlıyor*” dizeleriyle verir.¹⁷⁷⁴

Arif Ay ise “Vaynaklı” (Çeçence halkımız demek) başlıklı şiirinde, Rusların Çeçenistan’da gerçekleştirdikleri katliamların ne derece insafsız olduğunu, “*çocukların gözyaşındır tomurcuklar/ şarapnelle parçalanmış yanaklarında*” dizeleriyle anlatır.¹⁷⁷⁵

Ömer Erdem ise “Çeçen” başlıklı şiirinde, Çeçenlerin, özellikle de Çeçen kadınlarının Rus mezalimine uğramasına duyduğu yabancılaşmayı, “*ağzından kan püsküren kadınların/ çeçenya*” dizeleriyle ifade eder.¹⁷⁷⁶

Konumuzla ilişkili bir diğer örnekse, 1830’da Fransızlar tarafından işgal edilen ve 1962’de bağımsızlığını kazanıncaya kadar Fransız sömürüsüne ve zulmüne maruz kalan Cezayir’deki insanlık dramıdır. Ceyhun Atuf Kansu, “Lyon Garında Askerler” başlıklı şiirinde, Fransız mezalimine duyduğu yabancılaşmanın sebeplerine şöyle yer verir:

*“Yırtılmış, Fransa bayrağının gölgesinde
İnsan hakları bildirisi eşit yalan, özgür yalan!
Fransız devrimi düşer karşı sokaklardan,
Bir kanlı top gibi Cezayirli çocukların ellerine,
Çıplak bırakılmış çocukları Cezayir’in fakir çocukları.
Donsuz bırakılmış uygarlık adına!
Dizmişler sıra sıra ak duvarlar önüne,
Kıvırcık saçları ıslak alınlarında soğuk ter,
Kurşuna dizilirken Allah der, gerçek eşit, özgür
gerçek”¹⁷⁷⁷*

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun hazırladığı ve 1948’de Paris’te kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin taraflarından biri olan Fransa’nın, bu bildirin hükümlerini hiçe sayarak Cezayir’de halka uyguladığı zulme, sömürüye ve gerçekleştirdiği katliamlara isyan eden özne, özellikle masum ve günahsız Cezayirli çocukların hunharca katledilmesine duyduğu yabancılaşmayı ifade eder.

¹⁷⁷⁴ Erdem Bayazıt, “Çeçenistan” (Birazdan Gün Doğacak), *Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 42.

¹⁷⁷⁵ Arif Ay, “Vaynaklı” (Ateş ve Caz), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.432.

¹⁷⁷⁶ Ömer Erdem, “Çeçen”, *Yarım Ağaçlar*, Kıtabevi Yayınları, İstanbul, 2002, s.53.

¹⁷⁷⁷ Ceyhun Atuf Kansu, “Lyon Garında Askerler” (Bağımsızlık Gülü), *Tüm Şiirleri -2*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, tarih yok, s.35.

Ömer Faruk Toprak ise “Cezayir” başlıklı şiirinde, “*ben her gece kurşuna diziliyorum*” dizesiyle, Cezayir’deki Fransız mezalimine duyduğu yabancılaşmayı dile getirir.¹⁷⁷⁸

Seyfettin Başçılar’ın “Cezayir” başlıklı şiirinde ise, Cezayir’in özgürlük mücadelesini ve Fransız zulmüne karşı çıkışını destekleyen özne, “*Mutlu yarınlar adına/ Cezayir kanlı geçit*” dizeleriyle özgürlük uğruna akan kana ve katledilen insanlara büyük üzüntü duyar.¹⁷⁷⁹

Sezai Karakoç ise “Kutsal At” başlıklı şiirinde, Cezayir’deki Fransız mezalimine duyduğu yabancılaşmayı şöyle dizelere döker:

*“Ölüler evlerden
Çıkamaz girer
Gençlik açlık masalı
Kadınlar Cezayir’de*

Fransa anlamıyor

*Cezayir’de atların
Gördüğünü kimse görmedi
Kimse bu ölümlerle
Cezayir’li gibi
Ve Cezayir’li kadar
Ölmedi”¹⁷⁸⁰*

Cezayir’in Fransız sömürüsüne ve işgaline karşı giriştiği özgürlük mücadelesi, kanlı katliamlara sahne olmuştur. Evlerin baskına uğradığına, gençlerin (çocukların) açlıkla mücadele ettiğine ve kadınların tecavüze maruz kaldığını deşinen özne, Cezayirliilerin özgürlükten vazgeçmeyecek olduklarını, bu vahşetin müsbabibi olan Fransa’nın anlamadığını söyler. Atla yücelterek sembolize ettiği Cezayirliilere yaşatılan zulme, daha önce hiç kimsenin böylesine maruz bırakılmadığının altını çizen özne, Fransızların işlediğı bu insanlık suçuna yabancılık ve öfke duyar.

Yakın tarihe damgasını vurmuş Körfez Savaşı da, inceleme kapsamımızdaki şiirlere, yabancılaşılan bir diğer savaş olarak yansımıştır. Örneğın Bahaaetin Karakoç, “Kuşlar Bir Dal Bulamıyor Konacak” başlıklı şiirinde, “*Dün geceden beri dünya*

¹⁷⁷⁸ Ömer Faruk Toprak, “Cezayir” (Susan Anadolu), *Tüm Şiirleri*, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1983, s.145.

¹⁷⁷⁹ Seyfettin Başçılar, “Cezayir” (Altın Çağı Ölümün), (*Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün Şiirleri*), Palet Yayınları, Konya, 2014, s. 246.

¹⁷⁸⁰ Sezai Karakoç, “Kutsal At-II” (Körfez), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 85.

tedirgin/ Dün geceden beri ateş altında Körfez/ Yerleri gökleri sarsıyor uçaklar” dizeleriyle savaşın başlamasının dünyada yarattığı korku ve tedirginliğe dikkat çeker. Bu savaşın da asıl amacının, tıpkı diğer savaşlarda olduğu gibi, Ortadoğu’daki sömürgecilik faaliyeti olduğunu, “*Oyun hep aynı oyun, değişen füğüranlar/ Bu savaşın kimliği de/ Çok uluslu bir sömürü*” dizeleriyle ifade eden özne, savaşın yine asıl madurlarının savunmasız ve masum insanlar (özellikle çocuklar) olacağını, “*Füzeler yağıyor müslüman evlerine/ Füzeler ki yüzyılımızın yüz karası/ Çocuklar avlanıyor bildircinlar gibi*” dizeleriyle anlatır.¹⁷⁸¹ Bir diğer şiiri olan “Bir Şapka Bir Başörtüsü Bir Çift Ayakkabı Bir Çift Kadın Çorabı Ve Üç Porsiyon Körfez Savaşı”nda ise Vampirler sofrasında bir yemek olarak adlandırdığı Körfez’i paylaşmak için bekleyenlerin kim olduğunu, “*Kör değneği Blair, patron Şaron/ Silah tüccarları körükler savaşı/ Kervanın önünde Bush bir taşeron*” dizeleriyle veren özne, İngiltere başbakanı Tony Blair, İsrail başbakanı Ariel Şaron ve Amerika Birleşik Devletleri başkanı George W. Bush’un Körfez’de yaşanan katliamlardan (sivil ölümlerinden) sorumlu tutar.¹⁷⁸²

Tuğrul Tanyol ise “Basra” başlıklı şiirinde, “*Beyaz sakallı siyah sarıklı bir ortaçağ*”ın “*Ölmek, öldürmek ve kutsanmak için*” Körfez’in durgun sularına süzülüğünü anlatarak olumsuzladığı savaşın sebep olduğu vahşete ve kıyımlara duyduğu yabancılaşmayı, “*Körfezin karanlık suları götürüyor/ Sahipsiz gölgesini morarmış ölülerin*” dizeleriyle dile getirir.¹⁷⁸³

Konumuzla ilgili diğer örneklerse Afganistan’la ilgilidir. Bilindiği gibi Afganistan, stratejik konumu sebebiyle yakın tarihte işgallerin, müdahalelerin ve mücadelelerin yaşandığı bir yer olmuştur. Öyle ki emperyalist güçlerin kuşatması altında nice kan dökülen Afganistan’da yine savaşın/çatışmaların madurları maalesef ki sivillerdir. Nitekim konunun ilk örneği olan Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın “Afganistan” başlıklı şiirinde, savaşın dehşetengiz gerçekliğinin her daim asıl mağdurlarının çocuklar

¹⁷⁸¹ Bahaettin Karakoç, “Kuşlar Bir Dal Bulamıyor Konacak” (Güneşe Uçmak İstiyorum), *Kar Sesi (Bütün Eserleri 2)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2015, s. 271.

¹⁷⁸² Bahaettin Karakoç, “Bir Şapka Bir Başörtüsü Bir Çift Ayakkabı Bir Çift Kadın Çorabı Ve Üç Porsiyon Körfez Savaşı” (Sürgün Vezirin Aşk Neşideleri), *Ihlamurlar Çiçek Açtığı Zaman (Bütün Eserleri 5)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2017, s. 301.

¹⁷⁸³ Tuğrul Tanyol, “Basra” (Sudaki Ankâ/Yara), *Toplu Şiirler (1971-1995)*, YKY, İstanbul, 1997, s.144..

olduğu ve bu gerçeğin hissettirdiği yabancılaşma, “*Ölür ağlayamadan/ Bu yurdun bebeleri*” dizeleriyle ifade edilir.¹⁷⁸⁴

Erdem Bayazıt ise “Afganistan 1400” başlıklı şiirinde, “*Holdingle karteller/ Çok uluslu ebuçehiller*” olarak olumsuzlayıp nitelediği ve yabancılaştığı, gerçek amaçlarını gizlemek için Afganistan’a savaş açan ve masum kanı akıtan başta Rusya olmak üzere emperyalist güçlerdir.¹⁷⁸⁵

Cahit Zarifoğlu da “Afganistan Çağltısı” başlıklı şiirinde, Afganistan’da yaşanan acıların müsebbibinin, “*batının ulusları kızılılarla karışık*” dizesinde belirttiği Rusya ve Batılı emperyalistler olarak görür. Emperyalist güçlerin Afganistan’daki kötü emellerinin farkında olan özne duyduğu yabancılaşmayı, “*Kim diyorsa ki batılılarla başımız bir taştadır/ Cellatlarla aynı kaptan yiyoruz*” dizeleriyle ifade eder.¹⁷⁸⁶

Muhsin İlyas Subaşı ise “Son Dua” başlıklı şiirinde, çatışmaların aralıksız yaşandığı Afganistan’ı, “*Gül üşür Afgan dağında/ Ağlıyor mor gelincikler*” dizeleriyle anlatırken, “*Çocuklar sevgi çağında/ Korkunun yükünü çeker*” dizeleriyle de savaşın asıl mağdurlarının çocuklar olduğuna dikkat çeker.¹⁷⁸⁷

Mustafa Miyasoğlu ise “Afgan Pazarı” başlıklı şiirinde, acının ve zulmün coğrafyası olan Afganistan’da halkın yaşadığı sıkıntılara duyduğu yabancılaşmayı, “*Can satar ekmek alır/ Çaresiz Afgan halkı*” dizeleriyle verir. Öyle ki Afganistan, “*Arsız dünya pazarı*”nda, canların hiçe sayıldığı bir yerdir.¹⁷⁸⁸

Osman Sarı ise “Afganistan Dağlarında İnsanlar” başlıklı şiirinde, Afgan halkına zulmeden, onları silahların gölgesinde baskı altında yaşamaya mecbur bırakanlara duyduğu yabancılaşmayı, “*Afganistan dağlarında çiçekler/ Çevrilmişler zulüm namlularıyla*” dizeleriyle dile getirir.¹⁷⁸⁹

¹⁷⁸⁴ Fazıl Hüsnü Dağlarca, “Afganistan”, *Bütün Şiirleri 2*, YKY, İstanbul, 2010, s. 1041.

¹⁷⁸⁵ Erdem Bayazıt, “Savaş Risalesi’ne Zeyl-Afganistan 1400” (Risaleler), *Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 132.

¹⁷⁸⁶ Cahit Zarifoğlu, “Afganistan Çağltısı” (Korku ve Yakarış), *Şiirler*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s.394-395.

¹⁷⁸⁷ Muhsin İlyas Subaşı, “Son Dua” *Sevgi Donanması*, Kültür ve Sanat Yayınları, Kayseri, 1982, s. 59.

¹⁷⁸⁸ Mustafa Miyasoğlu, “Afgan Pazarı”, *Kalbimin Coğrafyası*, Romantik Kitap, Konya, 2005, s. 36.

¹⁷⁸⁹ Osman Sarı, “Afganistan Dağlarında İnsanlar”, *Önden Giden Atlılar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 15.

Ahmet Günbaş da “Ezber”de, Afgan halkının çektiği acılara ve uğradıkları haksızlıklara duyduğu yabancılaşmayı, “*Gün olur Afyonu patlar/ Afganlaşmış acıların*” dizeleriyle anlatır.¹⁷⁹⁰

Mustafa Özçelik’se “Ağıt” başlıklı şiirinde, “*Bir yandan ölüm/zulüm öbür yanda*” diyerek anlattığı Afganistan’ın bir kan denizine dönüştüğünü ve bu denizde devlerin (emperyalistlerin) saltanat kayığında gezindiğine dikkat çeker.¹⁷⁹¹ Öyle ki yaşanan çatışmalarda en ağır darbeyi yine, “*Afganlı çocuk/ Yaslı anne doğmamış bebek/ ihtiyar dede*” dizelerinde belirttiği günahsız siviller almıştır.¹⁷⁹²

Konumuzla ilişkili son örneklerse Karabağ Savaşı sırasında, Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ Bölgesi’ndeki Hocalı kasabasında yaşayan Azerilerin, Ermeni kuvvetlerce katledilmesidir. Öyle ki Coşkun Ertepinar “Karabağ’ın Kara Günlerinde” başlıklı şiirinde, Karabağ’da yaşanan trajediye ve Ermeni mezalimine duyduğu yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“Dünyamız yine çıldırdı,
Kan dökücüler yine ortada.
Hani barış nerede kaldı,
Neden aldatıyor
İnsanlar insanları?”*

*İstersen kan dökücüye sor,
Kuyu gibi açık ağzında
Dişler
Gör nasıl sırtıyor,
Yalan, yalan diyor...*

*Bu onun eski huyu;
Yakar, yıkar,
Öldürür de
Yine masumdur o!
Yine bütün barışçılar dostu”¹⁷⁹³*

Alıntıda öznenin asıl ifade etmeye çalıştığıın Ermeni mezalimine duyduğu yabancılaşma olduğu açıktır. Çünkü alıntının son kısmında öznenin, daha önce de benzer eylemleri (yakma, yıkma, öldürme) gerçekleştirdiğini ve Batı’yı arkasına alıp masum olduğunu iddia ettiğini söyleyerek imâ ettiği, Türkiye’deki Ermeni mezalimini

¹⁷⁹⁰ Ahmet Günbaş, “Ezber”, *Çağlaçakır*, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 13.

¹⁷⁹¹ Mustafa Özçelik, “Ağıt-III”, *İfşa*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997, s.48.

¹⁷⁹² Mustafa Özçelik, “Ağıt-IV”, *İfşa*, s.49.

¹⁷⁹³ Coşkun Ertepinar, “Karabağ’ın Kara Günlerinde” (Sevginin Yedi Rengi), *Şiir İkliminde Bir Ömür (Hepsi Bir Arada)*, Tek Işık Matbaası, Ankara, 1995, 573.

akla getirmektedir. Aynı zulme ise şimdi Karabağ uğramıştır ve Batı yine sessiz kalmıştır.

Şinasi Özdenoğlu ise “Tarih Unutmaz” başlıklı şiirinde, “*Neredesiniz ey barış melekleri/ Hocalı’da o cevan insanlar dizilirken kurşuna?*” dizeleriyle, Ermeni güçlerinin Hocalı’da gerçekleştirdikleri akıl almaz vahşete sessiz kalan Batı’ya ve Birleşmiş Milletler’e duyduğu yabancılaşmayı dile getirirken, “*Sorar, gün gelir hesabını/ Bu utanç dolu serüvenin/ gençliğine doymayan o fidan gelinlerin*” diyerek Karabağ’da yaşanan insanlık dramını, tarihin asla unutmayacağına dikkat çeker.¹⁷⁹⁴

2.4.5. Sömürgeciliğe ve/veya Emperyalizme Yabancılaşma

Sözlük anlamı imparatorlukçuluk olan emperyalizm, ilk olarak 1860’larda, Fransa’da III. Napoleon’un siyasi ve askerî emellerini karşılamak amacıyla kullanılan ve daha sonra genelde Büyük Devletler arasındaki rekabeti (askerî üstünlük sağlama çabaları ve Afrika ile Asya’da yeni sömürge toprakları ele geçirme yarışı gibi) anlatmak için kullanılan bir terimdir.¹⁷⁹⁵ Bir devletin egemenliğini başka topraklar ve halklar üzerinde kurması ya da genişletmesi anlamını taşıyan sömürgecilik terimiyle paralellik gösteren emperyalizm, Avrupa’daki büyük devletlerin 19. yüzyılın ikinci yarısında, öteki kıtalar üzerinde genişlemelerine verilen addır ve bugünkü tanımlanışı ile, Avrupa’da kuvvet politikasının, devletler arası sürtüşme ve ekonomik rekabetin denizaşırı bölgelere yayılmasıdır.¹⁷⁹⁶

Dünya üzerinde sömürgeciliğin hızlanmasını ve emperyalizmin doğuşunu etkileyen temel faktörler, Avrupa’da biriken sermaye fazlasına yeni yatırım olanak ve alanları bulma isteği, makineleşmenin ürünü olan üretim fazlasına yeni pazarlar yaratma arzusu, Avrupa’daki nüfus artışına çare için yeni yerleşim alanları bulma zorunluluğu ve üretim sürecinin esası olan hammadde elde etme isteği vardır.¹⁷⁹⁷ Bu faktörler de gün geçtikçe güçlenen kapitalist ülkelerin yeni sömürgeler elde edip dünya topraklarını paylaşma yarışına sürüklemiştir. Bu yarışta İngiltere, Fransa, Hollanda, Almanya, İtalya, Rusya, ABD ve Japonya’nın ön planda olduğu görülmektedir. Nitekim emperyalizmin askerî (fetih/iskân/işgal), ekonomik (sömürme) ve kültürel (kendi

¹⁷⁹⁴ Şinasi Özdenoğlu, “Tarih Unutmaz”, *Özgürlük Tek Sevgilim*, Ofset Repromat Ltd., Ankara, 1992, s. 40-41.

¹⁷⁹⁵ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, s.193.

¹⁷⁹⁶ Oral Sander, *Siyasî Tarih (İlkçağlardan 1918’e)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2017, s. 225.

¹⁷⁹⁷ Oral Sander, *Siyasî Tarih (İlkçağlardan 1918’e)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2017, s. 225-226.

kültürünü diğerlerine hâkim kılma) yöntemlerine başvuran bu devletler, 19. ve 20. yüzyılda eşi görülmemiş bir sömürge politikası izlemişlerdir. Öyle ki emperyalist devletlerin dünya üzerinde sergiledikleri oyunların sömürge politikası, uluslararası borçlanma, çikara dayalı bir siyaset ve savaştan mürettep olduğu gerçeği göz önüne alınır, özellikle Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın bu oyunda kullanılan sahneler olduğunu söylemek mümkündür.¹⁷⁹⁸

Pek çok kaynak, Endüstri devriminin dünya üzerindeki en önemli sonucunun, sömürgeciliğin emperyalizm biçimine dönüşmesi olduğuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla ister sömürgecilik isterse emperyalizm adlarını taşıyın, her ikisinin de temelinde, gelişmiş ülkelerin zayıf ya da az gelişmiş ülkeleri ekonomik, politik ve kültürel bakımdan baskı altında tutması, onları hakimiyet altına alması süreci ya da işlemleri yatmaktadır.¹⁷⁹⁹ O hâlde biz konumuzla ilgili olarak burada emperyalizmi, bir devletin öteki devletler aleyhine genişlemesine, onları siyasal ve ekonomik egemenliği altına almasına dayanan yayılcı politikalar izlemesi, bunun için giriştiği siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik yayılma ve sömürgeleştirme eylemlerinin tümü, olarak ele almayı uygun bulmaktayız.¹⁸⁰⁰ Çünkü sömürgeciliğe ve/veya emperyalizme yabancılaşma, inceleme kapsamımızdaki şiirlere, bu tanımın içeriğine uygun düşen örnekler üzerinden işlendiği tespit edilmiştir. Metinlerde ise şairlerin, özellikle emperyalist devletlere ve bu devletlerin emperyalist emellerine ulaşmak için yürüttükleri insanlık dışı politikalara/uygulamalara duydukları yabancılaşmanın ön planda olduğu görülmektedir.

Konunun ilk örnekleri Nâzım Hikmet'e aittir. "Seni Düşünüyorum" başlıklı şiirinde, Amerikan emperyalizmine duyduğu yabancılaşmayı, İstanbul'da demirlemiş olan Amerikan zırhlısı üzerinden şöyle anlatır:

*"Oturmuşun deniz kıyısına
bakıyorsun limana giren Amerikan zırhlısına.
Hastasın, açsın , öfkeliisin.
O da bakıyor sana,
hem de nasıl,
efendinmiş
patronunmuş*

¹⁷⁹⁸ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, (çev. Bayram Doktor), İnsan Yayınları, İstanbul, 1999, s. 22.

¹⁷⁹⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005, s. 600.

¹⁸⁰⁰ TÜBA, *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*, s. 411.

sahibinmiş gibi it oğlu it. ¹⁸⁰¹

İstanbul'a girmiş olan Amerikan zırlısları öznedeki büyük bir yabancılaşma hissettirmektedir. Bunun sebebi de öznenin, Amerika'nın emperyalist emellerini gayet iyi bilmesidir. Donanmanın sanki kendisinin efendisi, patronu ve sahibiymiş gibi bir duruş sergilediğini düşünen/gören özne, Türkiye topraklarında emperyalist amaçlarının olduğunu düşündüğü Amerika'ya bir küfür savurmayı da ihmal etmez.

Şair bir diğer şiiri olan "Vatan Haini"nde ise, bir Ankara gazetesinde kendisiyle ilgili "Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ./ Amerikan emperyalizminin yarı sömürgeciyiz, dedi Hikmet" şeklinde kapkara puntolarla atılan başlıklara öfke duyan öznenin asıl yabancılaştığı ise, devrin yöneticilerinin Amerikan emperyalizminin uşaklığını yapmalarına rağmen kendisinin vatan hainliği ile suçlanmasıdır. ¹⁸⁰²

Arif Nihat Asya ise "Şark" başlıklı şiirinde, geçmişten bugüne Batı'nın Doğu üzerindeki emperyalist emellerine duyduğu yabancılaşmayı, "Garb'in yüzü, sinsi sinsi gülmekteyken/ Hıçkırısın, yansın, ağlasın, şark artık!" dizeleriyle verir. ¹⁸⁰³

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Tepsi" başlıklı şiirinde ise, bir 17. yüzyıl evi olarak bahsedilen hânenin yatak odasında, kuş tüyü yastıklar içinde uyanan sarışın bir kadına, siyahî bir kölenin elinde süslü bir kahvaltı tepsiyi getirerek hizmet ettiği görülür. Bu imajla Batı sömürgeciliğinin köle ticareti serüvenine vurgu yapan şair, "Onlar doğuyla güneyle beslenmişler/ Karanlıkla pis" dizeleriyle buna duyduğu yabancılaşmayı dile getirir ve Batı'yı oburluk ve utanmazlıkla suçlar. ¹⁸⁰⁴

Ceyhun Atuf Kansu ise "Lumumba" başlıklı şiirinde, Batı'nın emperyalist politikalarına, özellikle de kültürel emperyalizme duyduğu yabancılaşmayı, "Aldatıyorlar gazetelerle, televizyonlarla/ Batı,-O, Eflatun'da kaldı.- batı? neymiş batı?/ Anamahnın sömürgeci saltanatı." dizeleriyle ifade eder ve Batı'nın kapitalist yönüne de dikkat çekmeyi ihmal etmez. ¹⁸⁰⁵

¹⁸⁰¹ Nâzım Hikmet Ran, "Seni Düşünüyorum" (Yeni Şiirler), *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2014, s. 1498.

¹⁸⁰² Nâzım Hikmet Ran, "Vatan Haini" (Son Şiirleri), *Bütün Şiirleri*, s. 1826.

¹⁸⁰³ Arif Nihat Asya, "Şark" (Yerden Gökten), *Bütün Eserleri: Şiirler 7*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 277.

¹⁸⁰⁴ Fazıl Hüsnü Dağlarca, "Tepsi" (Batı Acısı), *Bütün Şiirleri 1*, YKY, İstanbul, 2008, s. 1207.

¹⁸⁰⁵ Ceyhun Atuf Kansu, "Lumumba" (Bağımsızlık Gülü), *Tüm Şiirleri -2*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, tarih yok, s.39.

Attilâ İlhan ise “Waldorf Astoria” başlıklı şiirinde, iki büyük tröst (çok uluslu şirket) olan i.g. farben ile imperial chemical industries arasındaki pazar savaşından yola çıkarak emperyalizmin gözünü Ortadoğu’ya dikmesine duyduğu yabancılaşmayı, “*orta doğu'dan vazgeçin diyorum size/ zaten alışverişi nedir orta doğu'nun/ güney doğu asya'yı alsanız elinize*” dizelerinde ironik bir biçimde ifade eder ve Ortadoğu’nun zaten bir İngiliz pazarı olduğuna da dikkat çeker.¹⁸⁰⁶ Bir diğer şiiri olan “mehmed sıradağları”nda ise, “*emperyalizme karşı her süngü benim adım/ mustafa kemal'den bu yana mehmed sıradağlarıyım*” dizelerinde, emperyalist güçlere karşı gerçekleştirilmiş bir savaş olan Kurtuluş Savaşı’nı hatırlatan özne, emperyalizme karşı yürütülen her türlü mücadelenin haklılığına işaret eder.¹⁸⁰⁷

Ümit Yaşar Oğuzcan ise “Birinci Ajans Bülteni” başlıklı şiirinde, emperyalist devletlerin sırf emellerine ulaşabilmek için kan dökmekten ve katliamlar gerçekleştirmekten sakınmamalarına duyduğu yabancılaşmayı örnekler üzerinden şöyle anlatır:

*“Macaristan’da
Tanklar günde bir adam öldürüyor
Alabama eyaletinin
Bilmem ne şehrinde
Zenciler linç ediliyor
Cezayir’de
Kan kusuyor mitralyözler
Hürriyet uğruna
Kurşuna diziliyor
Kadınlar çocuklar askerler
Sonra Kenya’da
Mau maular boğazlanıyor
Yüksek menfaatleri için anavatanın
Bunun adına
İnsanlık diyorlar
Kardeşlik diyorlar
Oturmuş da 4 büyükler
Yuvarlak masaya
Dünya meselelerini gözden geçiriyorlar”¹⁸⁰⁸*

¹⁸⁰⁶ Attilâ İlhan, “Waldorf Astoria”, *Ben Sana Mecburum*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 116-118

¹⁸⁰⁷ Attilâ İlhan, “mehmed sıradağları”, *Yasak Sevişmek*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s.63.

¹⁸⁰⁸ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Birinci Ajans Bülteni” (Arayış), *Şiir Denizi 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s.335.

Özne, kendi devletlerinin yüksek menfaatleri için masa başında paylaştıkları diğer devletler üzerinde yürüttükleri emperyalist politikaların kanla beslenen yönünden bahsetmektedir. Rusya'nın Macaristan'da, ABD'nin Alabama'da, Fransa'nın Cezayir'de ve İngiltere'nin Kenya'da çıkardıkları savaş, başvurdukları şiddet ve gerçekleştirdikleri katliamların amacı, dört büyük devletin emperyalist emellerine ulaşmak için giriştikleri faaliyetlerdir.

Can Yücel ise “Bir Kelime Oyunu” başlıklı şiirinde, emperyalizme duyduğu yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“Keferenin kavlince, aklınca, dilince
Hintliler "turkey" yer yılbaşlarında
Türkler de hindi...
Halbuki Hindistan'ı da, Türkiye'yi de yiyen aslında
Kendileri...
Hem yılbaşından yılbaşına da değil
Allahın günü
Bizim Demreli Niko, Noel Baba olalı beri...”¹⁸⁰⁹*

Şairin kelime oyununa başvurduğu açıktır. İngilizce turkey sözcüğü, hem Türkiye hem de hindi anlamına gelmektedir ve şair, Hint ile hindi sözcükleri arasında da sessel açıdan bağ kurar. Hitlilerin yılbaşında turkey (hindi), Türklerin de hindi yemesinden bahsedip, sanki iki tarafın da birbirlerini yiyorlarmış gibi gösteren şair, aslında hem Hindistan'ı hem de Türkiye'yi asıl yiyenin (sömürenin) kefare olarak nitelediği emperyalist devletler olduğuna dikkat çeker. Öyle ki şair bir genellemeye giderek, çeşitli devletler üzerinde üstü sevimlilikle perdelenen emperyalist emellerin yanıltıcı ve aldatici olduğunu, tıpkı Demreli Nikolaos'un Noel Baba'ya dönüştürülmesi gibi, söylemeden edemez.

Ahmed Arif ise “Yurdum Benim Şahdamarım” başlıklı şiirinde, emperyalizme hizmet edenlere duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

*Peşinde azgınları
Kanlı paranın
Yani Doların itleri,
Altın, Sterlin kurtları
Ve petrol Nemrutları*

¹⁸⁰⁹ Can Yücel, “ Bir Kelime Oyunu”, *Gökyokuş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s.27

Ve kurşun Yezitleri...¹⁸¹⁰

Öznenin kanlı para olarak nitelediği, emperyalist politikalarla, kapitalist mantıkla ve sömürüye dayalı düzenle elde edilen kazançtır. Doların itleri, altın ve sterlin kurtları olarak olumsuzlananlarsa, para hırsıyla kapitalist ve emperyalist düzenin süremesine iştirak eden hizmetkârlardır. Petrol ve silah için birbiriyle daima yarış içinde olan emperyalist devletleri ise Nemrut ve Yezit sözcükleriyle olumsuzlayan özne, emperyalist tüm güçleri azgınlıkla suçlar.

Hasan Hüseyin Korkmazgil ise “Barbar” başlıklı şiirinde, sömürgeciliğe ve emperyalizme duyduğu yabancılaşmayı İnka ve Aztek uygarlıkları üzerinden şöyle işler:

*“bana bakın isacılar
meryemciler çarmıhçılar çancılar
çan altında birleşmişler/yeni haçlılar
dinleyin beni:
barbarım ben
inka'yım ben
aztek'im
yok sömürge
yok köle
barbarım ben
ne mutlu”¹⁸¹¹*

Öznenin bahsettiği hadise, Orta Amerika'daki Aztek ile Güney Amerika'daki İnka medeniyetlerinin Batı'nın emperyalist devletlerince yağmalanıp talan edilmesi ve sömürgeleştirilmesidir. Hristiyanlığı yayma adı altına gizledikleri emperyalist politikalarla deniz aşırı olan bu yerleri işgal edip sömürgeleştiren, kendilerince barbar olarak niteledikleri buradaki medeniyetin insanlarını köleleştiren sömürgeci Batı'yı, yeni haçlılar (isacılar, meryemciler, çarmıhçılar, çancılar) olarak olumsuzlayan özne, asıl barbarlığın sömürü ve köle düzeni olduğuna dikkat çeker.

Bir başka şiiri olan “Kızılırmak”ta ise, I. ve II. Dünya Savaşları'ndan bu yana başını İngiltere'nin çektiği Batı ile Amerikan ortaklığının, masa başında yeni haritalar çizip sömürge projeleri üstüne çalıştıklarını “*toprakları denizleri insanları ingilizlemek/ silâhlarla beklemek sömürge sofralarını/ washington ağalarının pilâtin dişlerine*”

¹⁸¹⁰ Ahmed Arif, “Yurdum Benim Şahdamarım”, *Hasretinden Prangalar Eskittim*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s.151.

¹⁸¹¹ Hasan Hüseyin Korkmazgil, “Barbar”, *Işıklarla Oynamayın*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2003, s.22.

dizeleriyle ifade eden özne, emperyalistlerin çeşitli oyunlarla gizledikleri Ortadoğu üstündeki emellerini hâlâ farkında olamayan Doğu'ya duyduğu yabancılığı ise “*sen ne cömert topraklarsın ey ortadoğu/ sen ne çok soyulansın ve hiç uyanmıyorsun*” dizeleriyle dile getirir.¹⁸¹² Öyle ki özne, yeni düzende Washington'un, yani Amerika'nın emperyalist planların yapıldığı asıl merkez olduğuna dikkat çekilir.

“Kızılırmak”ın bir diğer kısmında ise şair, kültürel emperyalizme duyduğu yabancılaşmayı da anlatmadan geçmez:

“Birgün çıkıp geldiler – anlamsız yüzlerini ve gülüşlerini – tüketim artıklarını üretimorganlarını ve eski külotlarını – çikletlerini çukulatalarını getirip bıraktılar – tiklerini miklerini çiğliklerini – genç kızların düşlerini getirip bıraktılar – hergün hergün yeniden getirip bıraktılar - iplerini oltalarını konservekutularını – süttözlerini soyalarını salemelerini kısırlık haplarını madalyalarını tasmalarını – bayraklarını bayrakyırtmalarını sövmelerini – anamıza bacımıza çocuğumuza – en çok önem verdiğimiz şeylerimize - üretimorganlarını ve tüketimartıklarını kullanarak tanrının ve isa'nın ve bizimkilerin izniyle – atlarını seyislerini çombelerini tıraşlarını ve dişlerini getirip bıraktılar – hergün hergün yeniden getirip bıraktılar – sonra güzel güzel anlaşmaları – sonra güzel güzel sözleşmeleri – sonra güzel güzel paylaşımları – asılmış – ların ve asılacakların izniyle – ve durmadan durmadan baltazar bayramlarını – sonra güzel güzel savaş uçaklarını – radarları rampaları atombombalarını – denizaltı denizüstü bir şeylerini – bilinçaltı bilinçüstü herşeylerini – piekslerini biteklerini bitpazarlarını – eroinlerini kokainlerini getirip bıraktılar – hergün hergün yeniden getirip bıraktılar –”¹⁸¹³

Öznenin, bir gün çıkıp geldiler, dediği emperyalist gücün Amerika olduğu anlaşılmaktadır. Özne burada Amerikan emperyalizminin sömürge hâline getirdiği yerlerde yalnızca askerî gücünü kullanmadığına, kendi kültürünü diğerlerine hâkim kılmak için de büyük çaba sarf ettiğine dikkat çeker. Bunun için de emperyalist güç, gittiği yere maddi ve manevi her şeyini yanında götürür. Böylece sömürünün yalnızca işgal edilen, hakimiyet altında tutulan yerlerin doğal kaynaklarını ve insan gücünü kullanmak olmadığına vurgu yapan özne, Amerikan emperyalist politikasının bir yönünün de, pazar hâline getirdiği sömürgelerde, giyim kuşamdan yeme içmeye, davranış biçimlerinden alışkanlıklara değin bir çok hususta yerli halkı

¹⁸¹² Hasan Hüseyin Korkmazgil, “Kızılırmak”, *Kızılırmak*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 12-15.

¹⁸¹³ Hasan Hüseyin Korkmazgil, *Kızılırmak*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 52-53.

değiştirmeye/dönüştürmeye zorlamak; Amerikan yaşam biçimine ve kültürüne alıştırtıp yerli halkın öz yaşamına ve kültürüne yabancılaşmasını sağlamaktır. Bunun sonucunda da Amerika, o ülkeyi kendisine bağımlı hâle getirmiş olur.

Şükran Kurdakul ise “İzmir’in İçinde Amerikan Neferi” başlıklı şiirinde, İzmir’de gördüğü Amerikan askerleri üzerinden Amerikan emperyalizmine duyduğu yabancılaşmayı şöyle anlatır:

*“İzmir’in içinde Amerikan neferi
Nereye baksam.
Cemseler mi, cipler mi, arabalar mı...
Bu mu benim Güzelyalım,
Bu mu benim Karşıyakam.
Bre dostlar gönlünüze sığar mı,
İzmir’in içinde Amerikan neferi
Yiğit olan evinde duramaz gayri.*

[...]

*İzmir’in içinde Amerikan neferi
Anaa kordonda geziyor, bayrak yırtıyor.
Anaa, yargılanmıyor adam öldürdüğü halde.
Bre dostlar elimiz böğrümüzde kalıyor
Nerede redd-i ilhak, Hasan Tahsin nerede?
İzmirin içinde Amerikan neferi
Yiğit olan evinde duramaz gayri.”¹⁸¹⁴*

İzmir’de karşılaştığı Amerikan askerlerinin öznedede yabancılaşmaya sebep olduğu açıktır. Çünkü Ulusal Kurtuluş Savaşı’nda Türkler, emperyalist güçlere karşı ilk direnişini İzmir’de göstermişler; ülkeyi emperyalist düşmanlardan arındırmışlardır. Ancak, Amerikan askerlerinin rahat bir şekilde İzmir’in cadde ve sokaklarında gezmeleri, taşkınlık yapmaları ve yönetimin buna sessiz kalması, öznenin büyük bir öfke duymasına sebebiyet verir. Çünkü Türkiye üzerinde emperyalist emeller, özellikle Amerikan’ın, hâlâ sona ermiş değildir ve özne bunun bilincindedir.

Turgut Uyar ise “Anlatı” başlıklı şiirinde, emperyalist dünya düzenine duyduğu yabancılaşmayı, kişileştirdiği emperyalizm üzerinden şöyle işler:

*“o herifsaatine baktı
herhalde üçe beş vardı
herifin eni haritalarda
belli başlı haritalarda*

¹⁸¹⁴ Şükran Kurdakul, “İzmir’in İçinde Amerikan Neferi” (Özgürlük Alanlarından), *Bir Yürekten Bir Yaşamdan, Toplu Şiirler (1952-1992)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 230.

doğudan batıya kadardı

[...]

*ceketi göbeğine dardı
akşamın solgun ineğini
ve dingin bahçesini o ineğin
sütünü sevincini sağardı
geceyi ve gündüzü
bümbüyük düşünün yine solgun bir kamışın
[...]*

*herif baştan beri vardı
suyu o tutardı, ışığı o satardı
kâğıdı bir basımevinde paraya çevirince
gemileri buğdaydan petrole çevirince
sen de kimsin, diye sorardı
[...]*

*herifin kemerinde bir ordu vardı
soysuz bir tabanca yerine
ve tartışma uzayınca
hong kong'da mudanya'da
elini hemen beline atardı¹⁸¹⁵*

Ceketi göbeğine dar gelen, doymak bilmeyen iştahıyla insanın/canlının/dünyanın iliğini kemiğini kurutuncaya kadar emen, sudan ışığa, buğdaydan petrole her türlü ihtiyacı/ürünü ele geçirip üzerinde hakimiyet kuran ve kimsenin kendi izni olmadan faydalanmasına fırsat vermeyen, çıkarları ve emelleri söz konusu olduğunda, dünyanın neresinde olursa olsun, askerî gücünü kullanıp savaş çıkartmaktan çekinmeyen bu herif, emperyalizmdir.

Ali Yüce de sömürgeciliğe ve emperyalizme duyduğu yabancılaşmayı birçok şiirinde işler. Örneğin “Kara Batı (I)”de Batı’nın emperyalist düzeninin nasıl işlediğini Türkiye üzerinden şöyle örnekler:

*“Sözcüğü bir altına
Bilim satmış bana
Teknik satmış Batı
Uzasın diye uykum
Bin kapı satmış da
Bir Anahtar satmamış*

*Metresi bir altına
Demiryolu döşemiş
Yurduma Batı*

¹⁸¹⁵ Turgut Uyar, “Anlatı” (Toplandılar), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 431-432.

*Büyüsün diye borcum
Eğri büğrü döşemiş
Uzatmış yolu Batı* ¹⁸¹⁶

Özne, Batı'nın bilim ve tekniği öğretmek yerine bunları para karşılığında satarak ülkeyi hazıra alıştırmasını emperyalizmin en yaygın politikası olarak örnekler. Ülkeyi bir pazar hâline getiren emperyalistler, dış borçlandırma yoluyla da emellerine ulaşmaktadırlar.

“Batılı Kurşun”da ise dünyadaki sömürü düzenin işlemesi için emperyalistlerin gerektiğinde silah gücüne çekinmeden baş vurduklarını şöyle anlatır:

*“Bilir seni yedi kıta
Melon şapkalı kurşun
Şekerkamışı kauçuk kahve
Yerin altı yerin üstü
Petrol haşhaş tütün pamuk
Tanır seni beleş emek
Sömürgeci kurşun* ¹⁸¹⁷

Şekerkamışı, kauçuk, kahve, petrol, haşhaş, tütün, pamuk gibi ham madde ihtiyaçlarını sömürgeleştirdiği ülkelerden sağlayan emperyalist devletler, o ülkelerdeki yalnızca doğal zenginliklerden faydalanmakla kalmaz, oradaki insanın emek gücünü de sonuna kadar sömürürler. Bu sömürü düzeninin işlerliğini de silah zoruyla, baskı ve zulümle sağlamaktan çekinmezler.

Yüce, dünyanın emperyalist güçlerin hakimiyeti altında oluşuna duyduğu yabancılaşmayı ise, bir diğer şiiri olan “The Biggest Global Father”da, emperyalizmin dünyaya bakışının nasıl olduğunu vererek şöyle işler:

*“Dünya benim çiftliğimdir
Uluslar süt ineklerim
Yalnız benim param öter burda
Benim malım alınıp satılır
Ağırlıkları benim kantarım tartar
Benim metrem ölçer uzunlukları
Çünkü ben en büyük
En küresel Babayım* ¹⁸¹⁸

¹⁸¹⁶ Ali Yüce, “Kara Batı (I)”, *Boyundan Utan Darağacı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 128.

¹⁸¹⁷ Ali Yüce, “Batılı Kurşun”, *Şiir Sıcağı*, Akademi Matbaası, Ankara, 1984, s. 32.

¹⁸¹⁸ Ali Yüce, “The Biggest Global Father”, *Aşk En Yüce Makam*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.56.

Yeryüzünü kendi çiftliği ve o çiftlikte yaşayan ulusları da sağdığı inekler olarak gören emperyalist güç, her şey üzerinde hak sahibi olduğunu düşünür. Yalnızca kendi parasının kullanılmasını, sadece kendi mallarının alınıp satılmasını, kendisinin belirlediği tartım ve ölçümlerin geçerli olmasını zorla dünyaya kabul ettirmeye çalışan emperyalist güç, kendini küresel bir baba, dünyanın en büyük gücü olarak addeder.

“Büyük Süreç”te ise, “*altın gümüş kalay fildişi afrika/ ipek karanfil tarçın bahar asya/ [...] petrol bal endüstri Pazar sömürge*” dizeleriyle, doğu’nun özellikle Afrika ve Asya’nın doğal kaynaklarına işaret eden özne, Batı’nın bunlar üzerinde güttüğü emperyalist emelleri neticesinde gerçekleştirdiği uygulamalara duyduğu yabancılaşmayı, “*batı kurşun kırbaç arap zincir köle*” dizesiyle belirtir.¹⁸¹⁹

Seyfettin Başçılar ise “El Tropicana” başlıklı şiirinin 6. kısmında, Batı sömürgeciliğine duyduğu yabancılaşmayı Küba’nın keşfiyle birlikte yaşanan gelişmeler üzerinden şöyle işler:

*“Bu gemiler kimin
Beyaz adamın,
Bu silâhlar kimin
Beyaz adamın,
Bu asker, bu polis
Beyaz adamın,
Bu zincir, bu kırbaç
Beyaz adamın.
Beyaz adam avcı,
Beyaz adam papaz,
Beyaz adam tüccar,
Beyaz adam gelmiş
Gitmek bilmiyor.”¹⁸²⁰*

Bilindiği üzere Kristof Kolomb tarafından keşfedilen Orta Amerika (Küba ve Küba’ya bağlı adalar) yıllar boyunca Batı istilasına, işgallere, yağma ve talana, köle ticaretine, yani sömürgeciliğe maruz kalmış yerlerin başında gelmektedir. Beyaz adam olarak nitelendirilen Batı, kimi zaman avcı, kimi zaman papaz, kimi zamansa tüccar sıfatlarıyla geldikleri bu yerde silahların gücünü kullanarak sömürü düzeni kurmuşlardır.

¹⁸¹⁹ Ali Yüce, “Büyük Süreç”, *Ortadoğu Şiirleri*, Yazko, İstanbul, 1983, s. 32.

¹⁸²⁰ Seyfettin Başçılar, “El Tropicana” (Unutulmasın), *(Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün Şiirleri)*, Palet Yayınları, Konya, 2014, s.283.

Tahsin Saraç'ın "Ak Avrupa Ya Da Isırgan Uygarlık" başlıklı şiirinde ise, "Tüm görkemi yanında parkların, müzelerin/ Taşar terli bir utanç Ak Avrupa'dan" dizelerinde, Batı'nın utanç dolu tarihine dikkat çeken özne, Batı'ya yabancılaştırmasının altında yatan bu utancın ne olduğunu, "Sinsi uzlaşmalarla baylar katında/ Saplanan bir kemik dış yüzyıllar boyu/ Saz benizlere, çikolata tenlere" dizelerinde, Avrupa'nın sömürgecilik ve kölecilik faaliyetleri, yani emperyalist politikaları olduğunu söyler.¹⁸²¹ Bu yüzden öznenin yabancılaştığı Avrupa, "Isırgan bir uygarlık, ortaçağ kaçını/ Haçlı, tabancalı, birazcık da kininli" dir.

Bahaettin Karakoç ise "Beyaz Dilekçe" başlıklı şiirinin V. kısmında, vampirler yurdu olarak olumsuzladığı Batı'nın sömürgeci ve emperyalist açlığına duyduğu yabancılaştırmayı, "Asya'yı, Afrika'yı soyar, çırpar hâlâ aç." dizesiyle ifade eder.¹⁸²²

Cemal Süreya'nın "Ortadoğu" başlıklı şiirinin I. kısmında ise, bir zamanlar medeniyetlerin beşiği olan Ortadoğu'nun güzelliğini ve zenginliğini, bu coğrafyanın önemli kentleri olan Sayda, Hatusas ve Fenike'yi anarak hatırlatan özne, zamanla bu özelliğini kaybeden Ortadoğu'nun Batı'nın emperyalist politikalarıyla sömürüldüğünü, "Anlat nasıl boşaltıldı o şehirler/ Kumla çamurla tıkandı her biri/ Çirkin kuşları ağulu böcekleri besledi" dizeleriyle dile getirir.¹⁸²³

Cengiz Beştaş ise "Yüreği Neruda"nın başlıklı şiirinde, leş kargaları olarak olumsuzladığı emperyalist güçlerin dünyanın her yerinde taşla, çelikle ve kurşunla insanlara acımadan zulmetmelerine ve emekleri sömürmelerine duyduğu yabancılaştırmayı, "Bağrımızın terini kanımızı bile silemeden/ Bıkıp usanmadan varolduklarından beri/ Bıkıp usanmadan kırdılar bizi" dizeleriyle verir.¹⁸²⁴

Hilmi Yavuz'sa "Sömürge" başlıklı şiirinde, Batı'nın utanç dolu sömürgecilik tarihine ve sömürgeleştirdikleri yerlerdeki yerlileri hunharca katletmelerine duyduğu yabancılaştırmayı, "ilk buldukları ateş değildi/ gemiler gelmiş de barut getirmişti/

¹⁸²¹ Tahsin Saraç, "Ak Avrupa Ya Da Isırgan Uygarlık" (Güneş Kavgası), *Toplu Şiirler*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989, s.32.

¹⁸²² Bahaettin Karakoç, "Beyaz Dilekçe-V", *Beyaz Dilekçe (Bütün Eserleri 4)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2016, s. 51.

¹⁸²³ Cemal Süreya, "Ortadoğu-I" (Beni Öp Sonra Doğur Beni), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2012, s. 105-106.

¹⁸²⁴ Cengiz Beştaş, "Yüreği Neruda'nın" (Yeryüzünün Yüreği), *Onu Birden, Bütün Şiirleri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 154.

direklerinde sallanan çocuk ölüleri” dizeleriyle anlatır.¹⁸²⁵ Şair burada ateşle, yerlilerin ilk defa ateşli silahlarla tanışmasına gönderme yapmış olabileceği gibi, Batı’nın gittikleri yerlere taşıdığı çeşitli hastalıkların toplu ölümlere sebep olmasını da kastetmiş olabilir.

Muhsin İlyas Subaşı’nın “Yurt Acısı” başlıklı şiirinde ise, “*Dokuz yüz kırk beşlerin bir Yalta akşamında,/ Bölüşüldü ülkeler zâlimler dîvânında.*” dizelerinde, II. Dünya Savaşı’nda sonra Amerika, Rusya ve İngiltere’nin gizlice bir araya geldiği Yalta Konferansı’ndan bahseden özne, sömürgeci emellerini gerçekleştirmek için bu konferansta kendi aralarında kararlar alan bu emperyalist devletlere duyduğu yabancılaşmayı, “*Ne Kazıklı Voyvoda, ne Firavun, ne Neron,/ Daha zâlim olamaz şimdikiler yanında.*” dizeleriyle ifade eder. Özne, “*Kan emip semirenler dört mevsim keyf içinde,/ Fakir ülkeler ise doğarken hazânında.*” dizeleriyle de emperyalistlerin bitip tükenmeyen hırslarının, doymak bilmez iştahlarının kurbanı olan fakir (az gelişmiş) ülkelere ise üzüntü duyar.¹⁸²⁶

Refik Durbaş ise “Bir Dağ Yamacında” başlıklı şiirinde, Türkiye’nin yeraltı ve yerüstü kaynakları üzerinde hakimiyet kurmuş olduğunu söylediği emperyalizmine duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

*“Bir karanlık Zonguldak’ta maden ocaklarında
alevini çalıyor kömürün
bir karanlık Amasya’da, Manisa’da
özsuyunu çalıyor elmanın, üzümün
bir karanlık Adana’da, Aydın’da
umudunu çalıyor pamuğun
bir karanlık Konya ovasında, Pasin yayalasında
bereketini çalıyor arpanın, buğdayın yulafın
bir karanlık Divriği’de, Raman dağlarında
tohumunu çalıyor petrolün ve çeliğin.”*¹⁸²⁷

Özneye göre, Zonguldak’ta çıkarılan kömürü, Amasya’da ve Manisa’da toplanan elma ve üzümü, Adana’da ve Aydın’da toplanan pamuğu, Konya Ovası’nda ve Pasin Yaylası’nda yetiştirilen arpanın, buğdayın ve yulafın, Divriği’de, Raman

¹⁸²⁵ Hilmi Yavuz, “Sömürge” (Bakış Kuşu), *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, YKY, İstanbul, 2010, s. 22.

¹⁸²⁶ Muhsin İlyas Subaşı, “Yurt Acısı” *Sevgi Donanması*, Kültür ve Sanat Yayınları, Kayseri, 1982, s. 53.

¹⁸²⁷ Refik Durbaş, “Bir Dağ Yamacında” (Çırac Aranıyor), *Çırac Aranıyor, Toplu Şiirler I*, Işık Yayınları, İstanbul, 2016, s. 183.

Dağları'ndan çıkarılan petrol ve çeliği çalan, emperyalist güçlerin gizli ve karanlık elleridir.

Osman Sarı ise “Batı” başlıklı şiirinde, Batı'nın sömürgeci ve emperyalist mantığının gerçekleştirdiği eylemlere duyduğu yabancılaşmayı şöyle izah eder:

*“Kopardın bütün çiçeklerimi
Irmaklarımı kuruttun
Zincire vurdun rüzgârı bile
Kavurdu alevlerin
Otları çimenleri
Ağaç dallarını
Kana ve ateşe boğdun bizi*

*Kendine ayırdın bütün hakları
Ve bütün zulümleri bize”¹⁸²⁸*

Batı emperyalizminin temel mantığı, sömürgeleştirdiği yerin doğal zenginliklerini alabildiğince tüketip yok etmek, kendisi dışında kimsenin hakkını gözetmemek ve emellerine ulaşmada baskı ve zulüm uygulamaktan sakınmamaktır.

Seyyit Nezir ise 70’li yıllarda Şili’de, Allende’nin seçimle başkan olarak iş başına gelmesinin ardından, iktidarın emperyalist güçlere (özellikle çokuluslu şirketlere) ve onların Şili üzerindeki kötü emellerine karşı giriştiği mücadeleyi, emperyalist güçlerle birlikte hareket eden Pinochet ve yandaşlarının düzenlediği askerî darbe sonunda hükümetin devrilmesini ve vuku bulan kanlı katliamları hikâyeleştirdiği “Şili Duyarlığı” başlıklı uzun şiirinde, yırtıcı ve kudurgan olarak nitelediği emperyalist güçlere ve onun hizmetkârlarına duyduğu yabancılaşmayı, “*Kaç yüzyıllık şarlatan/ Soluğu katran/ Metresi para kan komisyoncuları*” dizeleriyle ifade eder.¹⁸²⁹

Aynı konuyu “Şili İle Söyleşi” başlıklı şiirinde işleyen Yaşar Miraç ise, “*zulmün yatakcıları*”, “*ışığın çiçeklerin/ kanlı kundakçıları*”, “*o cankıyıcılar/ o kandökücüler*” ve “*meşin suratlılar/boz suratlılar*” olarak olumsuzladığı Amerikan emperyalist gücünün ve onun işbirlikçisi Pinoşe’nin Şili’de gerçekleştirdikleri kanlı katliamlara duyduğu yabancılaşmayı, “*şili, amerikan hançerine/ ne derler?/ usa saplı olana/ pinoşe derler*” dizeleriyle ifade eder.¹⁸³⁰

¹⁸²⁸ Osman Sarı, “Batı”, *Önden Giden Atlılar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 17.

¹⁸²⁹ Seyyit Nezir, “Şili Duyarlığı-14”, *Şili Duyarlığı*, Broy Yayınları, İstanbul, 1986, s. 35.

¹⁸³⁰ Yaşar Miraç, *Şili İle Söyleşi*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, İstanbul, 1982, s. 19-32.

Tarik Günersel ise “United Gangster” başlıklı şiirinde, emperyalizme duyduğu yabancılaşmayı dizelere şöyle yansıtır:

*“Yine dolmuş emperyal taşaklar cephaneyle
fişkırması kâr demek artık
vicdan bu pazarda salakça bir saflık*

*hedef dünya egemenliği planlar tamam
evdeki hesap çarşıya uyar elbet
özgürlük stratejik reklam*

*yanlış hesap Bağdat’tan döner
yenilir United Gangsters-Birleşik Gangsterler*¹⁸³¹

Öznenin asıl dikkat çekmek istediği husus, emperyalist güçlerin dünya üzerindeki emellerine ulaşmak için, dillerinden düşürmedikleri vicdan, insan hakları, özgürlük gibi kavramları bir tarafa bırakıp çeşitli gerekçelerle, göz diktikleri ülkeye savaş açmalarıdır. Bunun bir örneğinin ise özne, Birleşik Gangsterler (United Gangsters) olarak adlandırdığı emperyalist güçlerin (Amerika ve İngiltere’nin başını çektiği koalisyon kuvvetlerinin) özgürlük getirme adı altında Irak’a savaş açmaları olarak verir.

Ahmet Erhan ise “Misak-ı Milli” başlıklı şiirinde sömürgeciliğe ve emperyalizme duyduğu yabancılaşmayı ve nefreti, “*Bir ünlem gibi dimdik duruyor bedenim/ Bağırıyor hâlâ: Emperyalizme ölüm! Sömürüye son!*” dizelerindeki sloganvâri ifadeyle verir.¹⁸³²

Hüseyin Atlansoy ise birçok şiirinde sömürgeciliğe ve emperyalizme duyduğu yabancılaşmayı, Batı’nın (aynı zamanda Amerika’nın) ötekileştirdiği, kendini üstün tuttuğu ve hor gördüğü insanlar yanında yer alarak verir. Örneğin “Batı’da Kan Var” başlıklı şiirinde, “*Biz her çağda kızılderili/ Biz hep yerde hep yerdeyiz/ Toprağa mahkûm edildi gözlerimiz*” dizelerinde, sömürülenin, köleleştirilenin tarafında yer alan özne, emperyalist güçlerin zulmü altında çaresiz insanların durumunu, “*Kaybolunur dahi ekin göğemez hurıltılı sesimiz*” dizesiyle anlatır.¹⁸³³ “Rutubet” başlıklı şiirinin I.

¹⁸³¹ Tarik Günersel, “United Gangster” (Zaman Denen Oyuncak (Mozaik) X+2, muhafızgücü:1-hayalgücü:0),

İzler, *Toplu Şiirler (1966-2006)*, YKY, İstanbul, 2006, s.246.

¹⁸³² Ahmet Erhan, “Misak-ı Milli” (Öteki Şiirler), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 97.

¹⁸³³ Hüseyin Atlansoy, “Batıda Kan Var” (İntihar İlâcı), *Su Burcu, Toplu Şiirler (1983-2005)*, Hece Yayınları, Ankara, 2005, s. 11.

kısımında ise, emperyalizmin sömürgeci, ırkçı tavrına duyduğu yabancılaşmayı, “*bu kızıldirilileri andıran zenci kimliğimle/ bir bilseler ben ne yaman bir esmerim*” dizeleriyle dile getirir.¹⁸³⁴ “Mikail” başlıklı şiirinin II. kısmında ise, Batı’nın bilim ve tıptaki gelişmişliğini, diğer ülkelerde bir sömürü düzenine dönüştürdüğünü, “*bugün tanrıçılığını ilaçlarda sürdürür/ mısırlı bir firavundur akineton*” dizeleriyle anlatır.¹⁸³⁵ “Balkon Çıkmazında Efendilik Tarihi”nin II. kısmında ise, Ortadoğu’nun emperyalist güçlerin (özellikle Fransız sömürgeciliğinin) hakimiyeti altında olmasına duyduğu yabancılaşmayı, “*aslı bilinmeyen fransızca şarkıları dinlemekten yorgun/ kekeme gülümsemelerin mahmur yüzü ortadoğu*” dizeleriyle ifade eder.¹⁸³⁶

Hakan Arslanbenzer’se “Ekmeğimi Çiğnerken” başlıklı şiirinde, “*Dünyada hiçbir kuş hiçbir örümcek Batılı değildir/ Ve her zulüm ve her işkence ve her körlük/ Mutlak Batının illetlerinden bilinmesi gerektir*” dizelerinde, tabiattaki bir hayvanın bir diğer hayvana sebepsiz yere zarar vermediğinden ve öldürmediğinden hareketle, herhangi bir hayvanın bu yüzden Batılı olmadığını vurgulayan özne, zulüm, işkence, sömürü gibi illetlerin Batı’ya has özellikler olduğunu söyler ve “*Dünyada hiçbir zenci hiçbir yerli hiçbir deli Batılı değildir*” diyerek Batı’nın emperyalist mantığının ötekileştiren, hor gören, aşağılayan tavrına dikkat çeker.¹⁸³⁷

İnceleme kapsamımızdaki şiirlerde, şairlerin sömürgeciliğe ve/veya emperyalizme yabancılaşma konusunu yoğun bir biçimde Afrika üzerinden de işledikleri tespit edilmiştir. Her ne kadar Batı’nın Afrika’daki sömürgecilik faaliyetlerini 16. yüzyıla kadar götürmek mümkün olsa da, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda artan sömürgecilik ile Afrika coğrafyasının aşağı yukarı %90’ının Batı’nın istilasına maruz kalmış olması, emperyalist güçlerin Afrika topraklarını kendi aralarında paylaşmaları, köle ticaretinin yaygınlık kazanması ve Afrika’daki insanlık dışı uygulamalar ve katliamlar, sömürgeciliğe ve/veya emperyalizme yabancılaşmanın başat sebepleri olarak şiirlere akseder.

¹⁸³⁴ Hüseyin Atlansoy, “Rutubet-I” (İntihar İlâcı), *Su Burcu, Toplu Şiirler (1983-2005)*, s.25.

¹⁸³⁵ Hüseyin Atlansoy, “Mikail-II” (Balkon Çıkmazında Efendilik Tarihi), *Su Burcu, Toplu Şiirler (1983-2005)*, s. 74.

¹⁸³⁶ Hüseyin Atlansoy, “Balkon Çıkmazında Efendilik Tarihi-II” (Balkon Çıkmazında Efendilik Tarihi), *Su Burcu, Toplu Şiirler (1983-2005)*, s. 77.

¹⁸³⁷ Hakan Arslanbenzer, “Ekmeğimi Çiğnerken” (Namus ve Başka Şiirler), *Çok Üzgünüm (Toplu Şiirler)*, Fayrap Kitap, İstanbul, 2010, s. 148-149.

Nâzım Hikmet'in "Niyazalant Sömürgesi" başlıklı şiiri konumuzun ilk örneğini teşkil eder. Şair, Afrika'da bir sömürge olan Niyazalant'ta, emperyalistlerin yerlilere karşı insanlık dışı uygulamalarına duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

*"Afrika, Niyazalant sömürgesi.
Saat sabahın dördü.
Dipçikler kapıları dövdü
ve işte fotoğraf:
Zenci kardeşlerim bir don bir gömlek
ve ayakları çıplak
ve pembe avuçlu elleri kıvrıkcık başlarının üzerinde
dizilmişler duvar diplerine."*¹⁸³⁸

Silahlı güçlerin Niyazalant'ta, sabaha karşı evlere düzenlendikleri baskınla dışarı çıkardıkları sivilleri duvar diplerine dizmelerine ait fotoğraf karesinden yansıyanlar, Batı sömürgeciliğinin Afrika'daki insanlık dışı uygulamalarının yalnızca bir parçasıdır. Hiçbir şeyden habersiz, korku ve endişe içinde kendilerine silah zoruyla emredileni yapan zencilerin bu hâli ise, özne için, Batı'nın utanç duyması gereken insanlık ayıbından başka bir şey değildir.

Fazıl Hüsnü Dağlarca ise "Fransa Afrikası" başlıklı şiirinde, Afrika'nın Fransız sömürgeciliği altında ezilmesine duyduğu yabancılaşmayı şöyle anlatır:

*"Camın ardında bir betik:
'Fransa Afrikası.'
Yıl 1951
Sorbon'un karşısındaki büyük yoldasın
Dolar ansızın göğsüne bir karanlık
Kara derililerin yası duyulur ansızın
Tamtamlarıyla
HAPİTİKİ HAPİTAKÜ TÂKÜ*

*neden dedim yanımdakine
neden Fransa Afrikası
hâlâ?
Elbet, dedi, uygarlık götürüyoruz
Din taşıyoruz ışıldayan haçlar üstünde
Bizimle olabilir o yerlerin uyanması.
Ve yavaş yavaş:
HAPİTİKİ HAPİTAKÜ TÂKÜ*

*İşte cıncık boncukların
Fransa Afrikası.
Ver portakallarını, ver muzunu, canını ver*

¹⁸³⁸ Nâzım Hikmet Ran, "Niyazalant Sömürgesi" (Son Şiirleri), *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2014, s. 1789.

*Toprağın, güneşin bağışlamasında.
Çalışmak Eyfel'e doğru
İşte sana yeni tanrının duası,
İnsan derilerinden davulların:
HAPİTİKİ HAPİTAKÜ TÂKÜ*¹⁸³⁹

Kendisini Afrika'nın hâkimi sanan Fransa'nın, kendisinden aşağıda gördüğü, horladığı ve ötekileştirdiği Afrika'ya uygarlık götürme, orada Hristiyanlığı yayma adı altında, asıl amacı Afrika'yı sömürmektir. Zengin doğal ürünlerinden insan emeğine değin sömürülen Afrika'nın acı feryatlarını ise özne, HAPİTİKİ HAPİTAKÜ TÂKÜ, yani yerli tamtamlarından çıkan seste duymaktadır.

Bir diğer şiiri olan "Uzak Afrika"da ise şair, Batı emperyalizminin Afrika üzerinden elini çekmedikçe Afrika'daki halkın asla aydınlığa kavuşamayacağını, "Son insanın kurtuluşuna değin kapkaranlık" dizesiyle ifade eder.¹⁸⁴⁰

Ceyhun Atuf Kansu ise "Afrika Kavgası" başlıklı şiirinin 1. kısmı olan "Gece Sofrası"nda, Batı sömürgeciliğine duyduğu yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*"Kim yaktı kamış evlerimizi?
Tam tam...tam tam...tam.
Gökten iner beyazlar
Tam tam...tam tam...tam.
Ne ister bu beyazlar?
Muz devşirdik yemeye, geyik avladık,
Gece soframıza indiler
Konuk geldiler, ev sahibi oldular.
Tam tam...tam tam...tam.*¹⁸⁴¹

Öznenin dikkat çektiği, sömürgeciliğin başlangıcı ve gelişimidir. Keşfettikleri Afrika'ya önce ticaret ve avcılık için gelen, yerli halk tarafından misafir olarak karşılanan/ağırlanan Beyazlar (Batı), zamanla asıl yüzlerini ortaya çıkarmış; toprakları yağmalamaya, kaynakları sömürmeye, halka baskı, zulüm uygulamaya girişmişlerdir. Ev sahibiyken köleleştirilen yerli halkın yaşadığı trajedi karşısındaki acı feryadı ise özne, Tıpkı Dağlarca'nın şiirinde olduğu gibi, yerli tamtamların çıkardığı seste işitmektedir.

¹⁸³⁹ Fazıl Hüsnü Dağlarca, "Fransa Afrikası" (Batı Acısı), *Bütün Şiirleri 1*, YKY, İstanbul, 2008, s. 1211-1212.

¹⁸⁴⁰ Fazıl Hüsnü Dağlarca, "Uzak Afrika" (Haydi), *Bütün Şiirleri 1*, s. 1670.

¹⁸⁴¹ Ceyhun Atuf Kansu, "Afrika Kavgası-1.Gece Sofrası" (Buğday Kadın Gül ve Gökyüzü), *Tüm Şiirleri -2*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, tarih yok, s. 484.

Suat Taşer’se “Yalnız Adamın Düşleri” başlıklı şiirinin VI. kısmında, Afrika’nın sömürgeleştirilmesine duyduğu yabancılaşmayı beyaz adam ve tamtam imajları üzerinden şöyle verir:

*“Ve kara yaşamlılar
kaçan bir geyik yavrusu
bir akarsu
bir beyaz adam
tam tam
yıldızsız gecede ağacın korkusu
beyaz adam
tam tam ta tam
ta tam
ölüm dolu beyaz adam”¹⁸⁴²*

Afrika’da yalnızca kara yaşamlıların (yerlilerin) değil, hayvanların, akarsuların, ağaçların, yani tüm canlıların en büyük korkusu, Beyaz adamın ölüm getiren arsız iştahı, hırsı ve sömürüsüdür.

Arif Damar’sa “Afrika Göklerinde Üç Parça Bulut” başlıklı şiirinin 1. kısmında, “Denizi yok, Afrika’nın gökyüzü yok bulutu yok/ Gözleri var olsa olsa kirpiği yok/ Tek güneşleri kalmış elinde avucunda”¹⁸⁴³ dizeleriyle, emperyalizmin doymak bilmez iştahının sömürerek tüm zenginlikleri tükettiği Afrika coğrafya’sında geriye kalanın yalnızca güneş olduğuna dikkat çeker.

Cemal Süreya ise “Afrika” başlıklı şiirinde, tarih boyunca Afrika’nın sömürgeciliğe ve emperyalist zorbalığa maruz kalmasına duyduğu yabancılaşmayı şöyle ifade eder:

*“Afrika dediğin bir garip kıta
El bilir âlem bilir
Ki şekli bozulmasın diye Akdeniz’in
Hâlâ eskisi gibi çizilir
Haritalarda”¹⁸⁴⁴*

Öznenin Afrika’yı garip bir kıta olarak nitelenmesi, sadece modern çağla veya sömürge çağıyla ilgili değil; ilk çağlardan itibaren burada, halkın üzerinde mutlak güç olan ve insanın köleliği esasına dayanan devletler kurulmuş olması ve Afrika insanını

¹⁸⁴² Suat Taşer, “Yalnız Adamın Düşleri-VI”, *Evrende Ellerimiz*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1970, s. 23.

¹⁸⁴³ Arif Damar, “Afrika Göklerinden Üç Parça Bulut-1” (İstanbul Bulutu), *Kitaplar Kitabı*, Toplu Şiirler, Gendaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 117.

¹⁸⁴⁴ Cemal Süreya, “Afrika” (Üvercinka), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2012, s.34.

köleleştiren bu ilkel imparatorluklardan sonra Roma ve Mısır medeniyetleri de ihtişamlarını ve zenginliklerini bu garip kıtanın insanların bedenleri üzerinde yükseltmeleridir.¹⁸⁴⁵ Modern çağda ise Afrika üzerinde hâlâ sömürgeci faaliyetlerine gizlice devam eden emperyalist devletlerin (Akdeniz'in) Afrika topraklarını kendi aralarında gizlice bölüşüklerini ört bas etmek için, harita üstünde Afrika'yı bir bütünmüş gibi çizmektedirler.

Abdurrahim Karakoç'un "Sıcak Afrika'nın Siyah Ağıdı" başlıklı şiirinde ise, "Önce ellerinde incil/ Sonra omuzlarında tüfekte geldiler" diyerek Afrika'ya gelişlerini anlattığı Batı'nın, oradaki sömürgecilik faaliyetlerini, "Zulüm üstüne zulüm yağdırdılar/Korku üstüne korku" dizeleriyle ifade eden özne, "Adaletsiz medeniyetin babası/ ölçüsü menfaat olan/ Beyaz insan"ın emperyalist emelleri uğruna Afrika'da, gerçekleştirdiği katliamlara duyduğu yabancılaşmayı ise "Siyah derili insan öğüttü dur durak bilmeden/ Kurdukları medeniyet çarkı." dizeleriyle verir.¹⁸⁴⁶

Sezai Karakoç ise "Ötesini Söylemeyeceğim" başlıklı şiirinde, Batı'nın emperyalist politikalarıyla Afrika'yı hâkimiyeti altına almasına ve sömürge hâline getirmesine duyduğu yabancılaşmayı, bir küçük Müslüman kızın duygu ve düşünceleri üzerinden şöyle verir:

*"Sizin def olup gitmenizi istiyorum işte o kadar
Ali de istiyor ama söylemekten çekiniyor
Halbuki siz insanı öldürmezsiniz değil mi?
Gidiniz ve öteki yabancıları da beraber götürünüz
Tuhaf ve acıip şapkalarınızı da beraber götürünüz emi
Boynunuzdaki o uzun ve süslü şeritleri de
Kirli çamaşırları tahta döşemelerin
Üzerinde bırakmamanızı yalvararak isteyeceğim
Yalvararak isteyeceğim diyorum Medeni Adam
Siz bilmezsiniz size anlatmak da istemem
Kardeşim Ali gömleğinizi mutlaka giyecektir
Hâlbuki ben Bay Fransız sizin gömleğinizi
Hatta Matmazel Nikol'un o kırmızı ipekli gömleğini
Hani etekleri şöyle kıvrım kıvrımdır ya
Bile giymek istemem istemeyeceğim"¹⁸⁴⁷*

¹⁸⁴⁵ Murat Kacıroğlu, "İkinci Yeni Şiirinde Öteki Dünya: Ortadoğu ve Afrika", İstanbul Üniversitesi *Türkiyat Araştırmaları Mecmuası*, C.21, S.1., 2011, s.193.

¹⁸⁴⁶ Abdurrahim Karakoç, "Sıcak Afrika'nın Siyah Ağıdı" (Beşinci Mevsim), *Beşinci Mevsim, Bütün Şiirleri-5*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 66-67.

¹⁸⁴⁷ Sezai Karakoç, "Ötesini Söylemeyeceğim" (Şahdamar), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 47.

Öznenin yabancı, tuhaf ve acayip şapkalılar ve Medenî adam olarak nitelediği Batı'dan (özellikle Fransızlardan) iki isteği vardır. Bunlardan ilki, işgal ettiği bu topraklardan bir an önce def olup gitmeleri; ikincisi ise, beraberinde getirdikleri eşyaları (gömlek, etek vb.) da yanlarında götürmeleridir. Öyle ki öznenin bu iki isteği aslında, askerî ve kültürel emperyalizme karşı bir isyandır. Görüldüğü gibi emperyalistler, yalnızca Afrika'daki toprakları işgal etmekle kalmamış, kendi kültürünü ve değerlerini de oradakilere hâkim kılmaya çalışmışlardır. Bu da özne de emperyalizme yabancılaşmanın bir diğer sebebidir.

Kemal Özer ise “Amilcar Cabral İçin” başlıklı şiirinde, “*Afrika'nın en eski insan pazarı*” olarak nitelediği Gine'de, sömürgeci zihniyetin, emperyalist emellerin ve Afrika'nın kaderinin tarih boyunca hiç değişmemesine duyduğu yabancılaşmayı, “*Bugün altın tozlarını devşirenle/ Dün insan alıp satanlar aynı*” dizeleriyle dile getirir.¹⁸⁴⁸

Mustafa Özçelik'in “Bütün Yürekler Afrika” başlıklı şiirinde ise, “*Şimdi karanlığa direnen yıldızlara bak/ bütün yürekler afrika*” dizelerinde, Afrika'nın emperyalizme karşı direnişini ve bağımsızlık mücadelesini karanlığa direnen yıldızlara benzeten özne, bütün yüreklerin Afrika'dan yana olduğunu söyler.¹⁸⁴⁹

Küçük İskender ise “imdat!” başlıklı şiirinde, “*her taraf afrika kalacak bu gece/ afrika'da zenciler öldürüldükçe/ solan solan bir erguvandır 'sulh bahsi'*” dizelerinde, Afrika'da emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesi veren yerlileri (zencileri) acımadan katleden Batı'nın, dilinden düşürmediği barış söylemlerinin yalnızca sözde kaldığını ve her geçen gün anlamını yitirdiğine dikkat çeker.¹⁸⁵⁰

2.4.6. Kapitalizme ve Emeğin Sömürülmesine Yabancılaşma

Sözcük anlamı anamalcılık olan kapitalizm, özel mülkiyet ve kişisel kâra dayanan, temel ekonomik sorunların serbest piyasa düzeni içinde çözüldüğü sosyoekonomik düzendir. Bir diğer deyişle kapitalizm, emekle anamalin özel mülkiyete bağımlı olduğu, üretimin anamalin yönlendiriciliği ve kâr güdüsüyle örgütlendiği, her

¹⁸⁴⁸ Kemal Özer, “Amilcar Cabral İçin” (Yaşadığımız Günlerin Şiirleri), *Yaralı Karanfil, Toplu Şiirler (1959-2008)*, Mylos Kitap, İstanbul, 2017, s. 147.

¹⁸⁴⁹ Mustafa Özçelik, “Bütün Yürekler Afrika”, *Güle Yağmura ve Bahara Selâm*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 20.

¹⁸⁵⁰ Küçük İskender, “imdat!” (Suzidilara), *Siyah Beyaz Denizatları, Toplu Şiirler (Erotika-Suzidilara)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.172.

tür mal ve hizmetin değiş tokuş için üretildiği, ekonomik etkinliklerin piyasa düzenine göre işlediği ekonomi sistemidir.¹⁸⁵¹ Kökeni feodalizm içinde tüccar sermayenin ve dış ticaretin büyümesi olgusuna geri götürülen kapitalizmin birinci evresi, 15-18. y.y. arasında kalan ticarî sermaye evresi, Sanayi devrimi adı ile bilinen ve enerji kullanan makinelerin ortaya çıkışı ve gelişimiyle başlayan ikinci evre ve tekelci kapitalizm olarak da adlandırılan, ikinci sanayi devriminin gerçekleşmesiyle büyük ölçekli endüstriyel süreçlerin ortaya çıktığı 20. yüzyıl başları da üçüncü evredir.¹⁸⁵²

Kapitalizmin beş yüzyıllık süre boyunca üretim ve dağıtım biçimleri farklılaşmış, yeni örgütlenme biçimleri, düşünce yapıları ve teknolojileri geliştirilmiş ve böylece sistem sürekli kendini yenilemiş olsa da değişmeyen niteliklerini, yani kapitalizmin doğasını, klasik iktisadın kurucusu Smith, mal mevcudu adı altında sermayenin işleyişinde; Marx, işçilerin ürettiği artı değere el konulması suretiyle sınırsız sermaye birikimine dayanmasında; Sombart ise sistemin sermaye birikimi olduğunu ve kaynağında da sömürgecilikte görür.¹⁸⁵³

Kapitalizme yabancılaşma üzerine çok şey yazılmış ve problem, farklı perspektiflerden bakılarak değerlendirilmiştir. Ancak kaynaklar incelendiğinde, kapitalizme yabancılaşmanın genel itibariyle, işçinin emeğine ve emek gücüne yabancılaşması, emeğin sömürülmesinin sebep olduğu yabancılaşma, metalar dünyasında bağımsızlığını yitiren insanın metalar karşısında nesne konumuna düşmesinin verdiği yabancılık hissi, kapitalizmde tüm ihtiyaçların para ihtiyacına indirgenmesinin ve her türlü insani ilişkinin metalar/şeyler arasındaki ilişkiye dönüşmüş olmasının yarattığı yabancılaşma ile kapitalizmin yaratmış olduğu tek boyutlu insan olmanın ve herkesleşmenin sebep olduğu yabancılaşma, vb. hususlar üzerinden ele alındığı görülür. Bu konuların çoğu da tezimizin ilgili bölümlerinde alt başlıklar altında ele alınıp ayrıntılı bir biçimde incelendiği için, biz burada yalnızca, doğrudan kapitalizme ve emeğin sömürülmesine duyulan yabancılaşmanın şiir metinlerine yansıyan boyutuna yer vereceğiz.

¹⁸⁵¹ TÜBA, *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*, s. 46.

¹⁸⁵² Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005, s. 974.

¹⁸⁵³ Aylin Yonca Gençoğlu, "Kapitalizmin Temel Nitelikleri Açısından Emeğin Konumu", *Emek ve Toplum Dergisi*, 1 (1), s.103.

Konunun ilk örneği, Ceyhun Atuf Kansu'nun "To Let Or Not To Let" başlıklı şiiridir. Şiirde, kapitalizmin kiralama sistemiyle bir ülkede sömürü düzeni kurmasına duyulan yabancılaşma şöyle anlatılır:

*“Özgür dünya mözgür dünya
Malta eriği yenedünya
Toprağımı kiraladım
Bedeli kurulu düzenimdir,ölümsüz.*

*Camlara yazdım dilinizce,
Uşakçadan çeviri İngilizce
Kafalar kalemler veresiye
Açık Pazar onur satar çarşımız.*

*Kiralanan-kiralananmamak
İşte bütün sorun bu!..”¹⁸⁵⁴*

Özne, yeni dünyanın/modern çağın kapitalist sistemin çarkında döndüğüne ve kapitalizmin kiralamaya dayalı düzenine dikkat çeker. Buna göre bir ülkede toprağı, üretim emeğini, insanı kiralayan kapitalist, aynı zamanda açık pazarı hâline getirdiği bu yerde sonsuz bir düzen kurmuş olur. Özneye göre bu durum aslında sömürüden başka bir şey değildir ve asıl mesele kiralanıp kiralananmamak, yani kapitalizme boyun eğip eğmemek ve sömürü düzenine karşı çıkıp çıkmamaktır.

Ali Yüce ise şiirlerinde, kapitalizmin insan tarafından meydana getirilmiş korkunç bir sistem olduğu üzerinde durur. "Kunta Kinte" başlıklı şiirinin 2. kısmında, "Çağımızın kör Tanrısı/ Karnı büyük sömürge" olarak nitelediği insanın yaratmış olduğu kapitalizmi, pispoğaz bir canavara benzetir ve önce insanı yiyeceğine/yok edeceğine dikkat çeker.¹⁸⁵⁵ "Göçebe"de ise benzer bir biçimde, "Bir kardan adam bile/ Senden daha sıcak/ Kendini yapan çocuğa" dizeleriyle ifade ettiği, "Amerikan dolarını/ Pislik toplar gibi yerden [toplayan]/ Cebi büyük kapitalizm"dir.¹⁸⁵⁶ "Konuklar" şiirinin 2. kısmında ise kapitalizmi kişileştiren şair, kapitalizme duyduğu yabancılaşmayı kapitalizmin nitelikleri üzerinden şöyle işler:

*“Yeryüzünün en yüz­süz
En obur konukları
Kutsal solucanları çağımın
En zehirli en soğuk yılanları*

¹⁸⁵⁴ Ceyhun Atuf Kansu, "To Let Or Not To Let" (Bağımsızlık Güllü), *Tüm Şiirleri -2*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, tarih yok, s. 41.

¹⁸⁵⁵ Ali Yüce, "Kunta Kinte-2", *Asılacak Kitap*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 52.

¹⁸⁵⁶ Ali Yüce, "Göçebe", *Boyundan Utan Darağacı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 189.

*Et koynuma hoş geldiniz
Şurdan girin şuramı sokun
Şurama onur verdiniz*

*Hangi dindensiniz siz
Neye taparsınız efendim
Ulu Tanrınız dolar mı
Banka mı en büyük tapınağınız
Duanız kredi mi faiz mi
Hep böyle azgın mı iştahınız”¹⁸⁵⁷*

Öznenin, yeryüzünün en yüz­süz, en obur konukları, çağın kutsal solucanları, en zehirli ve en soğuk yılanları olarak gördüğü, kapitalist sistemin Batılı ve Amerikan hizmetkârlarıdır. Özne, insanı her yönden sonuna kadar sömüren, azgın iştahı bitmeyen bu canavarın paraya (dolara) taptığını ve en büyük güç kaynaklarının banka, kredi ve faiz sistemi olduğunu söyler.

“Ortadoğu’da Var Bir Ebu Hasan”da ise Batı’nın kapitalist sisteminin Doğu’daki işleyişine (Doğu’yu Pazar hâline getirişine) duyduğu yabancılaşmayı, “doğu pazar bekçi bakkal/ batı fabrika üretim anamal” dizeleriyle verir.¹⁸⁵⁸

Tahsin Saraç ise “Görünüm” başlıklı şiirinde, kapitalist düzenin tüm yaşamı etkisi altına almasına ve insanı köleleştirmesine duyduğu yabancılaşmayı, “Uyduruk özgürlüğünde anamalcı düzenin” dizesiyle ifade eder.¹⁸⁵⁹

Cemal Süreya ise “Bun” başlıklı şiirinde kapitalizme duyduğu yabancılaşmayı, “Elim geçiyor aptaldan/ Kapital/ Elim mi çiçek mi bilmiyorum” dizelerinde, aptalla kapital sözcüğü arasında sessel açıdan bağ kurarak kapitalizmi aptallıkla özleştirir.¹⁸⁶⁰

Ahmet Oktay ise “İşler ve Günler” başlıklı şiirinin II. kısmında, gündelik yaşamı esareti altına almış olan kapitalizme duyduğu yabancılaşmayı şu örneklerle dile getirir:

*“Ezilmiş bir kediye raslıyorum çıkar çıkmaz
öncesinde de şunlar var bu uğursuzluk belirtisinin
müzik eşliğinde:
‘hazır kızarmış ekmeğiniz Etimek
Etimek’le başlayan gün güzel’
[...]
Fatihlilere muştı veriliyor: ‘Adıgüzel Mağazaları hizmetinizde’
Nişantaşlılara muştı: ‘Giyim Çocuk Mağazası emrinizde’*

¹⁸⁵⁷ Ali Yüce, “Konuklar-2”, *Taş Tanrılar*, Selvi Yayınları, Ankara, 1990, s. 52.

¹⁸⁵⁸ Ali Yüce, “Ortadoğu’da Var Bir Ebu Hasan”, *Ortadoğu Şiirleri*, Yazko, İstanbul, 1983, s. 42.

¹⁸⁵⁹ Tahsin Saraç, “Görünüm” (Güneş Kavgası), *Toplu Şiirler*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989, s.59.

¹⁸⁶⁰ Cemal Süreya, “Bun” (Üvercinka), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2012, s.37.

dişlere muştı: İpana

*Yeter yüreğimdeki bu kanama
başımı çevirir çevirmez Dobcovich
Yapı Kredi, İş
Emlak Kredi
Veremini kâküllere, rahimlere, günaydınlara
bulaştıran Bankalar Caddesi
Wall Street (Upton Sinclair anlatır Sanayi Kralı"nda)
gökdelenlerin arasından çıldırmış bir bulut
çözmüş palamarını"¹⁸⁶¹*

Reklamlar aracılığıyla tüketime teşviğin daima canlı tutulması ve ürünlerin sürekli zorunlu ihtiyaçlar olarak sunulması, kapitalizmin temel prensibidir. Bankaların ve gökdelenlerin kenti sarmış olması da kapitalizmin kentteki gücünü göstermektedir. Nitekim öznenin geçtiği her yerde, kafasını çevirdiği her yönde kapitalizmin gündelik yaşamın her yanını esareti altına almış olduğuna dair somut göstergelerle karşılaşması, öznedeki büyük bir yabancılaşmaya sebep olmaktadır.

Ahmet Telli ise “Köy Öğretmeninin Günlüğü” başlıklı şiirinin “Devleşen Ahtapot” kısmında, dev bir ahtopata benzeterek olumsuzladığı ve kollarıyla her yeri ablukası altına aldığı söylediği kapitalizme duyduğu yabancılaşmayı, “*Sarıyor sayısız kollarıyla köyü kenti/ Yokluyor okulları sokakları fabrikaları/ Kuş uçurtmuyor artık göğün özgür denizinde*” dizeleriyle anlatır.¹⁸⁶²

Hüseyin Yurttaş da “Bolşevik Ahmet Ağdı” başlıklı şiirinin 4. kısmında, aynı benzetmeyi (ahtapot) kullanarak kapitalizme duyduğu yabancılaşmayı “*tanıdım dünyayı saran ahtapotu/ finans kapital denen canavarotu*” dizeleriyle verir.¹⁸⁶³

İsmail Uyaroğlu ise “Direnc Yüreğim” başlıklı şiirinde, “*Kan içicilere, puştlara karşı direnc/ Robdöşambr ve puro kullananlara*” dizelerinde yabancılaştığı ve başkaldırdığı kişiler, kapitalist sistemin patronlarıdır.¹⁸⁶⁴

Hakan Arslanbenzer ise “Süleyman Değirmi Monologları”nın 3. kısmı olan “Süleyman’ın Meral’i Gördüğünü Der” başlıklı şiirinde, kapitalizmine duyduğu

¹⁸⁶¹ Ahmet Oktay, “İşler ve Günler-II” (Kara Bir Zamana Alınlık), *Toplu Şiirler (1963-1996)*, YKY, İstanbul, 2002, s. 262-263.

¹⁸⁶² Ahmet Telli, “Köy Öğretmeninin Günlüğü-Devleşen Ahtapot” (Yangın Yılları), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 712.

¹⁸⁶³ Hüseyin Yurttaş, “Bolşevik Ahmet Ağdı-4”, *Yirminci Yüzyıl Ağıtları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 140.

¹⁸⁶⁴ İsmail Uyaroğlu, “Direnc Yüreğim” (Aştan ve Umuttan Aldım Rengimi), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.324.

yabancılaşmayı, kapitalist patronun konuşmaları üzerinden verir. Buna göre “*Beni Amerika olarak düşün yani ben Amerikayım/ Sen de Türkiye olarak yani/ Kuralları ben koyarım sen de uyarsın tamam mı*” diyen patron, “*Sen sadece benim mallarımı satabilirsin/ Küçük balıklara anlıyor musun*” ifadeleriyle kapitalist sistemin işleyiş düzenini anlatır.¹⁸⁶⁵ Alıntıda, şairin Türkiye’nin Amerikan kapitalizminin esareti altında olmasına duyduğu yabancılaşmayı da açık bir biçimde dile getirildiği görülmektedir.

İnceleme kapsamımızdaki şiirlerde, konumuzla ilgili olarak karşılaştığımız bir diğer husus da emeğin feodaller veya kapitalistler tarafından sömürülmesine ve eşitsizliğe duyulan yabancılaşmadır. Örneğin Oktay Rifat, “Kaf” başlıklı şiirinde, emeğin feodal düzen tarafından sömürülmesine duyduğu yabancılaşmayı şöyle anlatır:

*“Bıktık gölgelerinde yaşamaktan, kırıntılarıyla geçinmekten,
patlangaç kesekağıtları gibi yozlaşmış sözler duymaktan.
Bir onların ellerine bak, bir bizimkine, bizimkiler yarık.
Nicedir kazarız toprağı, toprak bize, bereket onlara,
gak deyince su, guk diyince et.”¹⁸⁶⁶*

Her ne kadar toprağı işleyen, emek gücü sarfeden ve ürün elde eden köylüler/işçiler olsa da, toprağın sahibi feodal bey/mülkün sahibi kapitalist olduğu için toprağın tüm bereketinden onlara nasiplenir. Feodallerin ya da kapitalistlerin gölgesinde, aza kanaat ettirilerek yaşamaktan usanan özne, emeğin sömürülmesine ve eşitsizliğe karşı büyük bir yabancılaşma yaşar.

A. Kadir ise “Onlar” başlıklı şiirinde, feodal veya kapitalist düzenin emeği sömüren yapısına ve eşitsizliğe duyduğu yabancılaşmayı, “*En güzel yemeğimizi onlar yedi/ En güzel toprağımızı onlar aldı./ En güzel buğdaylarımızı onlar.*” dizeleriyle anlatır.¹⁸⁶⁷

Enver Gökçe ise “Bir Milli Kurtuluş Türküsü” başlıklı şiirinde, toprağa bağdaş kurup insan emeğine ve emek ürününe göz diken, emperyalist/kapitalist düzenin çıkarlarını temsil eden işbirlikçilerine (kompradora) duyduğu yabancılaşmayı, “*Zalım!/ Hemi de kötü dinli gâvur*” dizeleriyle dile getirir.¹⁸⁶⁸ “Karlı Kabalıklı Dağ” da ise, hem

¹⁸⁶⁵ Hakan Arslanbenzer, “Süleyman Değirmi Monologları-3.Süleyman’ın Meral’i Gördüğünü Der” (Halkın Sesleri), *Çok Üzgünüm* (Toplu Şiirler), Fayrap Kitap, İstanbul, 2010, s.67.

¹⁸⁶⁶ Oktay Rifat, “Kaf” (Bir Cigara İçimi), *Bütün Şiirleri II*, YKY, İstanbul, 2014, s. 189.

¹⁸⁶⁷ A. Kadir, “Onlar” (Kurtlara Karşı), *Mutlu Olmak Varken*, *Bütün Şiirleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2012, s. 184.

¹⁸⁶⁸ Enver Gökçe, “Bir Milli Kurtuluş Türküsü” (Dergilerde Kalanlar), *Bütün Şiirleri*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s. 65.

“Koca/ Götlü/ İt/ Suratlı” olarak niteleyip olumsuzladığı emperyalistlerin/kapitalistlerin, hem de “Kırk/ Ayaklar/ [...] İçerideki/ Düşman” olarak ifade ettiği onların yurttaki işbirlikçilerinin süte, ekmeğe ve yoğurda dadanmasına, yani insan emeğini ve bu emeğin ürünlerini sömürme emellerine karşı çıkar.¹⁸⁶⁹

Arif Damar ise “Dayanılmaz” başlıklı şiirinde, “Çalınan insan emeği yaşatmaz oldu” dizesiyle emeğin sömürülmesine duyduğu yabancılaşmayı dile getirirken, buna karşı konulmazsa, günlük ekmekten evin bacasının tütmesine, aşktan ve çocuktan insan sevgisine, her şeyin tehlikede olacağına dikkat çeker.¹⁸⁷⁰

Ahmed Arif ise “Diyarbakir Kalesinden Notlar ve Adiloş Bebenin Ninnisi” başlıklı şiirinin 4. kısmında, “Bunlar/ Engerekler ve çıyanlardır” diyerek niteleyip olumsuzladığı kapitalistlerin/emperyalistlerin en temel özelliğinin emeği sömürmek olduğunu, “Bunlar,/ Aşımıza, ekmeğimize/ Göz koyanlardır” dizesiyle anlatır.¹⁸⁷¹

Vecihi Timuroğlu ise “İnsan, Toplum, Evren” başlıklı şiirinde, emeğin sömürülmesine duyduğu yabancılaşmayı, toplumların tarihinin emekle olan ilişkisi üzerinden şöyle izah eder:

*“Kimi emeğini sömürerek
Kimi emekleri sömürerek
Birlikte yaşarlar savaşarak
İşte toplumların tarihi”¹⁸⁷²*

Özne, toplumsal tarihin esasında, emeğin sömürülmesi ve sömürenle sömürülen sınıflar arasındaki bitmeyen savaş/mücadele olduğuna dikkat çeker.

Cengiz Bektaş ise “Yüreği Neruda’nın” başlıklı şiirinin “Kanımıza Ekmek Doğradılar” kısmında, “İşledik aldılar, ettik biçtiler. Ağaç olduk, çiçek olduk, köklediler. Dağ dağ, yerin altı üstü.../ Analarımızın ak sütünü emdiler emek emek...Kanımıza ekmek doğradılar doymadılar.” dizeleriyle emeğin sömürülmesine duyduğu yabancılaşmayı ifade eder.¹⁸⁷³

¹⁸⁶⁹ Enver Gökçe, “Karlı Kabalıklı Dağ” (Panzerler Üstümüze Kalkar), *Bütün Şiirleri*, s. 115.

¹⁸⁷⁰ Arif Damar, “Dayanılmaz” (Günden Güne), *Kitaplar Kitabı*, Toplu Şiirler, Gendaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 87.

¹⁸⁷¹ Ahmed Arif, “Diyarbakir Kalesinden Notlar ve Adiloş Bebenin Ninnisi-4”, *Hasretinden Prangalar Eskittim*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s.100.

¹⁸⁷² Vecihi Timuroğlu, “İnsan, Toplum, Evren” *Büyü*, Kalan Yayınları, Ankara, 1999, s. 72.

¹⁸⁷³ Cengiz Bektaş, “Yüreği Neruda’nın-Kanımıza Ekmek Doğradılar” (Yeryüzünün Yüreği), *Onu Birden, Bütün Şiirleri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 156.

Kemal Özer'in "Yanıt" başlıklı şiirinde ise, "Ter döken ilk insan senin soyun, toprağı ilk işleyen, ilk/ yapıyı ekleyen doğaya; akşam olurken bir su kıyısında,/ belini ağaca verip de ilk türküyü söyleyen." dizelerinde insanın emeğine yabancılaşmadığı ilk zamandan bahseden özne, zamanla insanın kendi emeğine yabancılaşmasını ve emeğin sömürülmesine duyduğu yabancılaşmayı, "Diyorum ki acılarla yoğrulmuştur soyunun tarihi, ama/ yalnız onun şafağından çıkılır yola, onurlu bir yarına /varmak için." dizeleriyle verir. Buna göre insanın yabancılaşmadan kurtulmasının tek çaresi, emeğinin sömürülmesine karşı çıkmasıyla mümkündür.¹⁸⁷⁴ Bir diğer şiiri olan "Tek Tek Ağızların Birleştiği Savaş Türküsü"nde ise, kapitalizmin emek gücünü ve emek ürünlerini sömürme odaklı yaklaşımına duyduğu yabancılaşmayı şöyle anlatır:

*"Yaklaşıyordu düşman
Sürdüğüm toprakta gözü,
Öğüttüğüm unda, dokuduğum kumaşta;
Çekip alacak ne varsa soframdan,
Uğrunda alın teri döktüğüm
Ekmeğim, tütünüm, ne varsa."*¹⁸⁷⁵

Özne için kapitalizm doymak bilmeyen iştahıyla korkunç bir düşmandır. Çünkü insanın işlediği toprakta, emek gücünde, alın terinde ve emek ürünlerinde gözü vardır.

İsmail Uyaroğlu'nun "Toprak, Çilekeş Toprak" başlıklı şiirinde ise, "Geçerken eskiterek dünyayı zaman/ Toprak, çilekeş toprak/ Yürürlüktedir hâlâ bizim kulluğumuz" dizelerinde, insanların hâlâ feodallerin veya kapitalistlerin köleleri olduğuna dikkat çeken özne, emeğin sömürülmesine duyduğu yabancılaşmayı ve günün birinde bu sömürünün biteceğine dair ümidini, "Kurtulacak er geç toprak ve onun işçisi/ Yani biz sevgili toprak/ Ve horlanan alın terimiz" dizeleriyle verir.¹⁸⁷⁶

Yaşar Miraç ise "Acı" başlıklı şiirinde, "bu acılar yaratan/ emeği kurutan çarktır" dizeleriyle kapitalist düzenin emeği sömürmesine duyduğu yabancılaşmayı ifade eden özne, "bu kara çark kırılmadan/ acılar bitmeyecektir" diyerek kapitalist düzen yok edilmedikçe emek sömürüsünün sonlanmayacağına dikkat çeker.¹⁸⁷⁷

¹⁸⁷⁴ Kemal Özer, "Yanıt" (Kavganın Yüreği), *Yaralı Karanfil, Toplu Şiirler (1959-2008)*, Mylos Kitap, İstanbul, 2017, s. 108.

¹⁸⁷⁵ Kemal Özer, "Tek Tek Ağızların Birleştiği Savaş Türküsü" (Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya), *Yaralı Karanfil, Toplu Şiirler (1959-2008)*, s. 209.

¹⁸⁷⁶ İsmail Uyaroğlu, "Toprak, Çilekeş Toprak" (Aştan ve Umuttan Aldım Rengimi), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.337-338

¹⁸⁷⁷ Yaşar Miraç, "Acı", *Trabzonlu Delikanlı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 58.

2.5. İNSANIN KENDİNE YABANCILAŞMASININ ŞİİRE YANSIMALARI

Varoluşçu psikoloji insanın varolduğu dünyanın, “bedeni ile birlikte kişinin kendisi”, “doğal çevre” ve “insanlardan oluşan çevre” olmak üzere üç ayrı alandan oluştuğu görüşünü savunur; gerçekte bu üç ögenin tek olduğunu ve insanın bu üç alanda birden varolduğuna dikkat çeker.¹⁸⁷⁸ İnsanın varoluşuna ait bu üç alandan herhangi birine yabancılaşması, kuşkusuz insanın kendine yabancılaşmasıyla doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla özel bir durum olan kendine yabancılaşmayla bireyin, kendi doğasından, bilincinden, benliğinden uzaklaşması veya kopması; varlıksal bütünlüğünün bozulup kendini ve hatta kendi bedenini yabancı olarak algılaması anlatılmak istenir.¹⁸⁷⁹ Bununla birlikte, insanın içten içe kendini bu dünyada bir yabancı, bir sürgün olarak hissetmesini, şahsî yaşamına karşı yabancılaşma duygusunu ve başkalarına karşı yabancılaşmasını da, insanın kendine yabancılaşmasının diğer parçaları olarak ele almak mümkündür.

İnsanın kendine yabancılaşmasında şüphesiz çeşitli faktörlerin etkileri söz konusudur ve bunlardan her biri ayrı bir inceleme gerektirmektedir. Dolayısıyla şiir metinlerinin bize sunduğu malzemeler doğrultusunda insanın kendine yabancılaşmasını, bu yabancılaşmaya sebep olan faktörler ışığında ele alıp incelemeyi uygun bulmaktayız. Buna göre ilk olarak kişinin kendine yabancılaşması, ardından insanın varolduğu bu dünyaya ve yaşama/yaşamına karşı yabancılaşması ve son olarak da başkalarına karşı hissettiği yabancılaşmayı burada, ayrı başlıklar altında örnekler üzerinden ele alınıp inceleyeceğiz.

2.5.1. İnsanın Kendi Ben'ine Yabancılaşması

İnsanın kendi ben'ine yabancılaşması ile ifade edilmek istenen, bir kimseyi kendisi yapan özelliklerden, kendi öz varlığından uzaklaşması veya kişinin kendi varlık yapısının bozulmasıdır. Daha açık bir ifadeyle, bir kimsenin yaşadığı yüksek düzeyde bunalımlar, içsel uyumsuzluklar veya ruhsal çatışmalarından doğan kişinin içten içe kendini yabancı görme hâlidir. Buna göre, kendine yabancılaşmış bireyin zihinsel ve duygusal sağlığı bozguna uğramıştır, demek mümkündür. Hatta ileri aşamada kişi,

¹⁸⁷⁸ Engin Geçtan, “Varoluşçu Psikolojinin Temel İlkeleri”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 1974, s. 15.

¹⁸⁷⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 451.

kendi bedenini dahi bir yabancı olarak görebilmektedir. Nitekim bu yabancılaşma sendromu, şiirlerde de sıkça işlenmiş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Necati Cumalı'ya aittir. Şairin “Ben Deme Sakın” başlıklı şiirinde, “*Günümüzde kim varsa kendi kendinden bıkkın/ O kadar çok haram çok yalan çok zina/ Batmış bulanmış o çok katrana*” dizelerinde özne, günümüzde insanın kendi ben'ine yabancılaşmış olmasının sebebini ahlaki çöküşte görmektedir. Bu öyle bir çöküş, öyle bir yabancılaşmadır ki özne, insanların yalnız kaldıklarında kendilerine tahammül edemediklerini, “*razı değil kendisiyle yalnız kalmaya*” ifadeleriyle vurgular.¹⁸⁸⁰

Özdemir Asaf ise “Değil” başlıklı şiirinde, insanların kendi ben'lerine karşı yabancılaşmış olduklarına şöyle tanıklık eder:

*“Aralarından geçiyorum
Hiç kimse el-ele değil.
Herkes kendine dönmüş diyor.
Birkaçının içine bakıyorum.
Hiç kimse kendisiyle barışık değil.

Herkes kendini anlatıyorum,
Kime kendini anlatsam şaşırıyor.
Kendimi kime anlatacağım şaşırıyorum.
Hiç kimse ilkin kendisine alışık değil.”¹⁸⁸¹*

Özne, çevresinde gördüğü insanlara dikkatlice baktığında, onların birbirlerine karşı yabancı olduklarını gözlemler. Üstelik bu insanlar yalnızca başkalarına değil, kendi ben'lerine karşı da derin bir yabancılaşma içerisindedirler. Üstelik bu öyle bir yabancılaşmadır ki, özne o kişilere, kendilerine dair özelliklerinden bahsettiğinde, kişiler kendi ben'leri karşısında duydukları gerçeklerle şaşkına dönerler. Çünkü hiç kimse kendisiyle barışık değildir ve herkes içsel huzurunu yitirmiştir. Nitekim “O Hep Yabancı Olmak” başlıklı şiirinde, “*O zaman mı yabancıydı şimdi mi yabancı/ O zamanlar kendine yabancıydı şimdi başkalarına yabancı*”¹⁸⁸² dizelerinde özne, insanın kendi özüne, kendi ben'ine yabancılaşmasının insanın eskiden beri yaşadığı bir ruhsal durum olduğuna dikkat çekerken, bu yabancılaşmanın son aşaması olarak bugün,

¹⁸⁸⁰ Necati Cumalı, “Ben Deme Sakın” (Bozkırda Bir Atlı), *Kısmeti Kapalı Gençlik, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1986, s. 280.

¹⁸⁸¹ Özdemir Asaf, “Değil”, (Yumuşaklıklar Değil), Çiçek Senfonisi, Toplu Şiirler, YKY, İstanbul, 2015, s. 161.

¹⁸⁸² Özdemir Asaf, “O Hep Yabancı Olmak”, Benden Sonra Mutluluk, Şiirler, YKY, İstanbul, 2015, s. 148.

insanın yalnızca kendine değil başkalarına da yabancılaştığını dile getirir. “Do”da ise şair, kişinin kendi ben’ine yabancılaşmasını, kendiyile savaşmanın bir sonucu olduğunu şöyle ifade eder:

*“Dün sabaha karşı kendimle konuştum
Ben hep kendime çıkan bir yokuştum
Yokuşun başında bir düşman vardı
Onu vurmaya gittim kendimle vuruştum”¹⁸⁸³*

Şiirde özne, en büyük düşmanının kendi ben’i olduğunu ve yabancı olarak gördüğü ben’e karşı büyük bir savaş verdiğini anlatır.

Mehmet Çınarlı ise “Kuzey Kıyılarında” başlıklı şiirinde, kendine yabancılaşmayı şöyle örneklendirir:

*“Gerçeğin tıpkı yalan ey dünya!
Gücüm yetişmedi hiç anlamaya:
Var mıyım, yok mu; hiç mi her şey mi?
Yadırgarım gün olur ellerimi;
Başım, ayaklarım yabancılaşır;
İçimde kan değil zehir dolaşır.”¹⁸⁸⁴*

Dünyanın yalan mı yoksa gerçek mi olduğuna bir türlü karar veremeyen öznenin varlık, yokluk ve hiçlik düşünceleri içinde kendine yabancılaşması anlatılmaktadır. Öyle ki varlık-yokluk düşüncesiyle bunalıma sürüklenen özne, kendi ben’inden uzaklaşmakta ve hatta kendi bedenine karşı yabancılık hissetmektedir.

Mehmet Başaran’ın “Sisyphos” başlıklı şiirinde ise, “*Dünyaya da kendine de yabancı/ Ah, o omuzlarındaki ağırlık*”¹⁸⁸⁵ dizelerinde özne, insanın omuzlarında hissettiği yükün, kimi zaman insanın hem yaşadığı dünyaya hem de kendine karşı hissettiği yabancılık duygusundan kaynaklı olduğunu söyler.

Sedat Umran ise “Yaşayan Ölü” başlıklı şiirinde, kendine yabancılaşmış bireyin içsel trajedisini şöyle dile getirir:

*“Arsenik bulaşmış sevinçlerime
İçlerini kapkara korkuların ziftlediği
Umutsuzluğumun aşınmayan borularında
Gürüldeyerek akıyor düşüncelerim*

¹⁸⁸³ Özdemir Asaf, “Do”, Benden Sonra Mutluluk, Şiirler, YKY, İstanbul, 2015, s. 153.

¹⁸⁸⁴ Mehmet Çınarlı, “Kuzey Kıyılarında”, *Gülüm, Bütün Şiirleri*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s. 58.

¹⁸⁸⁵ Mehmet Başaran, “Sisyphos”, *Meşe Seli*, Yazko, İstanbul, 1982, s. 55.

*Özlemlerimin uçurtmaları paramparça
Takılmış incecik dallarına gerçeğin
Kararsızlığımın kaygan balıkları
Yüzüyorlar pullarını bende bırakarak
Dalıyorum içimin dalgalı denizine
Vurgun yemiş bir dalgıç gibiyim
Çıkardığım bir ölünün iskeleti
Bu benim kendi ölüm, gövdesini arayan”¹⁸⁸⁶*

Şiirdeki ben'in hem yaşamında hem de kendi iç dünyasında huzursuz ve mutsuz olduğu açıktır. Özne, umutlarını yitirmiş, yaşama sevincini kaybetmiş ve benliğini korkular esir almıştır. Bu da öznenin kendi ben'ine yabancılaşmasına neden olmuştur. Öyle ki kendi iç dünyasını dalgalı bir denize, kendini de o denizde vurgun yemiş bir dalgıça benzeten özne, kendi ben'yle yaşadığı çatışmanın kendisini içten içe yok ettiğini düşünmekte; kendini yaşayan bir ölü olarak nitelemektedir.

Turgut Uyar “İşte Herkes Yüz Yüze” başlıklı şiirinde, “‘arada bir adım sorsalar’ diyor birisi/ belki de öyle birini tanyorumdur” dizelerinde özne, günümüz insanının kendi ben'ine karşı ciddi bir yabancılık hissettiği gerçeğini dile getirir.¹⁸⁸⁷ “Her İki Adımda Bir Uygunsuzluğunu (Yalnızlığını) Algılayan Birisine Gazel”de ise, “Her insan bir uyumsuzluktur ölü olmadıkça” dizeleriyle de insanın, doğumundan ölümüne kadar kendi ben'yle yaşadığı içsel çatışmaların onda uyumsuzluğa sebep olduğunu dile getirir.¹⁸⁸⁸

Ece Ayhan ise “Gizli Yahudi” başlıklı düzyazı şiirinde, insanın kendine yabancılaşmasını kasvetli bir atmosfer içerisinde şöyle dile getirir:

“Arada sırada böylecik kente inip uzun üzüldüğüm ve sar-sıldığım olur. Otelde, onun (Ceset'im) yatağında yatarım. Saçlarının kapkara öyle uzadığı zamanlarda, dirimin ondan esirgediği ve benim ona vermeye çalıştığım şey neydi acaba? diyedir kurarım. Kocaman öküz ellerimle. Alçak bir mahmuz. Kükürt kokusu. Dağlanmış bir kış. Bakır çalığı. Damarlarımda-ki lağımlarda bir fare. İndiğim kenti ve içimdeki darağacını ke-mirir. Deliler, fareler, erkek fareler bölüşür kömürleşmiş bir ce-sedi. [...] Karşılaşmak. Bu benim yeniden İşkence Sözlüğü'ne dönmem demek olurdu. O angut ormanlarının sevinç yiyen dulu, yedi yıllık gelincik kin, kalıt dağıtan meşin eldivenli ipek el.. Gömülmek istemezmiş..

¹⁸⁸⁶ Sedat Umran, “Yaşayan Ölü”, *Sonsuzluk Atı, Toplu Şiirleri-1*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.133.

¹⁸⁸⁷ Turgut Uyar, “İşte Herkes Yüz Yüze” (Kayayı Delen İncir), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 575.

¹⁸⁸⁸ Turgut Uyar, “Her İki Adımda Bir Uygunsuzluğunu (Yalnızlığını) Algılayan Birisine Gazel” (Her Pazartesi), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s.329.

*Üşürmüş.. Arka sahanlıkta yanarak uzaklaşan genç şeytan.
Gözlüklerimi kıskançlığın bataklıklardan çıkarıyorum. Başlan-
gıcı kundak bir yangından sonra bir türlü bulunamayan eski
metresimin (Ceset'im) oğlan kardeşi. kalın yüzünü örten ince
böcek bakışlı aile maskesinden tanınıyor.¹⁸⁸⁹*

Ben'iyile bedeni arasında uyumsuzluk yaşayan öznenin, bu çatışmadan doğan kendine yabancılaşma/kendinden nefret etme hissi anlatılmaktadır. Öncelikle öznenin kendi bedenine karşı ciddi bir yabancılaşma içerisinde olduğu görülmektedir; özne, bedenini kendisiyle yaşamak zorunda bırakılmış bir ceset olarak nitelemektedir. Özne bu bedenin ne zaman farkına varsa, (Özne bunun için karşılaşmak sözcüğünü kullanmıştır.) yani yüzleşse, bu durum özনেde ruhsal bir işkenceye dönüşmekte; bu da özneyi kendi ben'ine yabancılaştırmaktadır.

Gülten Akın ise “Kendisi” başlıklı şiirinde çağımızın en büyük ruhsal probleminin insanın kendi ben'ine yabancılaşması olduğunu şöyle anlatır:

*“Kimse kendisi değilken
-eklendi ve çıkarıldı çünkü-
bir daha bir daha
sıcak soğuk
mutlu, sıkıntılı
kat be kat hepsi de
kendisi örtüler altında ve maske
o da ayıramaz artık
hangisi sahici hangisi sahte
oyun nerde başlar nerde biter
sevgi nefret sevgi nefret
elde kalan ne
pörsümüş bir tin ve
durmaksızın iç çekme”¹⁸⁹⁰*

Öznenin üzerinden durduğu esas mesele, insanın hem davranışları üzerine yaptığı vicdan muhasebesinin hem de içinde yaşadığı duygusal çatışmaların onu kendi ben'ine yabancılaştırmasıdır. Çünkü yaşamını devam ettirebilmek için kendi çıkarlarıyla insani değerler arasında bir denge kurmaya çalışan insan ciddi bir bocalama yaşamaktadır. Özne, hangi duygusunun gerçek hangisinin sahte, neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilemez hâle gelen insanın, bu ikirciklilikte kendisi olmaktan uzaklaştığına dikkat çekmektedir.

¹⁸⁸⁹ Ece Ayhan, “Gizli Yahudi” (Bakıssız Bir KediKara), *Bütün Yort Savul'lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014, s.70.

¹⁸⁹⁰ Gülten Akın, “Kendisi” (Beni Sorarsan), *Uzak Bir Kıyıda, Toplu Şiirler III (1991-2013)*, YKY, İstanbul, 2016, s. 239.

Hilmi Yavuz ise “ben için sonnet” başlıklı şiirinde, kendi ben’ine karşı hissettiği yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“benim yüzümdür işte, mağrur, kalın, şizofren;
unutmak ve aynayla, aşklarla azalmada;
ben gideli beridir hilmi yavuz ile ben
bazen burdayız işte, bazen de ürkünç oda
içimize kapanan kapısıyla bugün de
bir ben’e açılıyor; âh, yaldızlı ve çorak*

bir çökelti gibiyim ben kendi belleğimde...

*nereden açılırsa, orasından akacak
ur mu, ben mi, çıban mı? kötücül, irinli, pis...
bıçak, bisturi, makas! Beni deşin ve yarın
çikarın ne vardıysa: teslis, teslis ve Teslis!..*

ben bana çivilidir, isa’yla çarmıh neyse”¹⁸⁹¹

Öznenin hem kendi ben’ine hem de bedenine karşı ciddi bir yabancılaşma hissettiği açıktır. Kendi ben’ini çorak, urlu, çıbanlı, irinli, kötücül ve pis olarak olumsuzlayan özne, yabancılaştığı ben’inden kurtulmak istemektedir. Ancak İsa nasıl ki çarmıhla bütünleşmişse, insan ben’i de insana çivilidir ve içinden söküp çıkarmak mümkün değildir. Öyle ki özne bunun bilincindedir fakat yine de ondan kurtuluş çareleri aramaktadır. Özne yalnızca ben’ine değil, bedeninin bir parçası olan yüzüne de yabancıdır. Aynada yüzüyle göz göze gelen özne, onu mağrur, kalın ve şizofren olarak olumsuzlar. Nitekim “dağınık sonnet”te de, “*her şey darmadağınık! Ben miyim sanki orda/ sanki bir uçuruma giden yolda uçurum?*” dizelerinde özne, içindeki ben’i kendi sonunu hazırlayan bir uçurum olarak gördüğünü söyler ve “*akşama doğru’yum ben, batış gibi’yim*” sözleriyle de yaşadığı yabancılaşmadan duyduğu hisleri dile getirir.¹⁸⁹²

Özdemir İnce ise “Keskindoreke Fındınfalava” şiirinin I. kısmında, hayat yolunun ortasında kendini yitiren/kendine yabancılaşan bireyin serzenişlerine şöyle yer verir:

*“Bedenim, ruhum, gölgem ve ben,
şimdi, artık, bir zaman,
üçümüz, hep birlikte,
kendimle boğuştuğum*

¹⁸⁹¹ Hilmi Yavuz, “ben için sonnet” (Ayna Şiirleri), *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, YKY, İstanbul, 2010, s. 243.

¹⁸⁹² Hilmi Yavuz, “dağınık sonnet” (Ayna Şiirleri), *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 276.

*bir hesaplaşmanın peşinde.*¹⁸⁹³

Özne, kendi varlığını meydana getiren bedeninin, ruhunun ve gölgesinin (içsel dürtülerinin) birbirleri arasında sürekli çatışma içerisinde olduğunu söylemektedir. Özne hiç bitmeyen bu daimi bir hesaplaşma yüzünden kendi ben'ine karşı yabancılık hissetmektedir.

Şair “Çınlama” başlıklı şiirinin I. kısmında ise bu kez, bireyin kendine yabancılaşmasının onda nasıl bir his uyandırdığını şöyle dile getirir:

*“Uzaktan adımı ünliyorlar
sanki bu benmişim gibi
bu eti
bu kemikleri
bu gövdeyi taşıyan,

bir yabancıyım ben
bu dünyanın otlaklarında.”*¹⁸⁹⁴

Özne, öyle bir yabancılaşma içindedir ki kendi adını duyduğu zaman bile yabancı birinden bahsediliyormuşçasına kendini garipsemekte; hatta bedenini dahi yabancı olarak görmektedir. Özne hem dünyada hem de yaşamında kendini, bir yabancı olarak gördüğünü itiraf etmektedir.

Afşar Timuçin “Derinleşen Akşam” başlıklı şiirinde, “*Neyim var neyim yok döküverdim önüme/ Yeniden gözden geçirdim kendimi/ Kendime yabancı düştüm yine*” dizeleriyle, kendi ben'yle hesaplaşan öznenin kendine yabancılaşmasını anlatır.¹⁸⁹⁵ Şair “Yalnızların Öndeyişi”nde, “*Hep kendimizden başka yerde/ Arayıp duruyoruz kendimizi*” dizeleriyle de, kendine yabancılaşmış bireyin kendini başka yerde bulma /avutma gayretinin boş bir çaba olduğuna dikkat çeker.¹⁸⁹⁶ “Değişim İstemi”nde ise, “*Bilinmez bir şeylere dönüşüyorum/ Kendime büsbütün yabancı düşüyorum*” diyen öznenin kendi ben'ine yabancılaşması, Kafka'nın Gregor Samsa'sının yaşadığı dönüşümü akla getirmektedir.¹⁸⁹⁷ “Yalnızlığım Benim”de ise, bir kurşun ağırlığının, bir

¹⁸⁹³ Özdemir İnce, “Keskindoreke Fındıfıfalava-I” (Keskindoreke Fındıfıfalava), *Şaman Sözü, Toplu Şiirler 4*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 184.

¹⁸⁹⁴ Özdemir İnce, “Çınlama-I” (Başak İle Terzi), *Bir Başka Dil, Toplu Şiirler 3*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 154.

¹⁸⁹⁵ Afşar Timuçin, “Derinleşen Akşamda”, *Akşam Türküleri*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002, s.21.

¹⁸⁹⁶ Afşar Timuçin, “Yalnızların Öndeyişi”, *Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz, Bütün Şiirleri 3*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1974, s. 28.

¹⁸⁹⁷ Afşar Timuçin, “Değişim İstemi”, *Arınmalar*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002, s. 38.

bakır tadının her şeye sindiği yaşamlarında, neyi beklediklerini hiç bilmeden, bir şey sorup öğrenmeye çalışmadan yaşayıp giden insanların, ara sıra yalnızca “*Biz kimiz biz kimiz biz kimiz*” diye sormaları, kendilerine yabancılaşmış insanların acizliği olarak dile getirilir.¹⁸⁹⁸

Metin Altıok ise “Gibi” başlıklı şiirinde, öz eleştiri yapabilmenin tek şartının kendine yabancılaşıp içine bakabilmek olduğunu şöyle anlatır:

*“Kendi kendini gören bir
Göz gibi oldun mu hiç.
İçe dönük bir göz gibi?
Gözünün bebeğinden
Kaç fersah gördün içini?
Nereye kadar sürdü yolculuğun,
Dehlizin sandığından derin miydi?”¹⁸⁹⁹*

Özne, iç hesaplaşmanın/vicdan muhasebesinin ancak ve ancak insanın kendine yabancılaşıp kendi içine dışardan bir göz olarak bakmasından geçtiğini söyler ve bu içsel yolculukta, kendi ben’inin karanlığıyla yüzleşen insanın, bu derin karanlıkta kaybolup kendine yabancılaşabileceğine dikkat çeker. Öyle ki “Kendinin Avcısı” başlıklı şiirinde, kendi dehlizinde (içsel yolculuğunda) yabancılaştığı kendi ben’inin peşine düşen özne, onunla yüzleştikten sonra, “*O yok, ben yokum/ Sadece küf kokusu/ Dehlizimde kayboldum*” diyerek hem kendini hem de kendi ben’ini içsel yolculuğunda kaybettiğini söyler.¹⁹⁰⁰

İsmail Uyaroğlu ise birçok şiirinde, kendine yabancılaşmış bir özne olarak karşımıza çıkar ve kendini olumsuzlayarak şiirlerinde anlatmayı tercih eder. Örneğin “Uçuş” başlıklı uzun şiirinde, kendisi için şu tanımlara yer verir: “*Karanlık birisin*”, “*Kaçıksın da biraz*”, “*Tuhaflık birisin*”, “*Sapıksın galiba biraz da*”, “*Ölçüsüz birisin*” gibi.¹⁹⁰¹ “Lanettayin Bir Şair”de ise Uyaroğlu, “*Bıkmıştır yaşamaktan/ Doldurup kendi eliyle silahını/ Verebilir her an can düşmanına*” dizeleriyle kendinden ve yaşamından

¹⁸⁹⁸ Afşar Timuçin, “Yalnızlığım Benim”, *Arınmalar*, s.64.

¹⁸⁹⁹ Metin Altıok, “Gibi” (Kendinin Avcısı), *Bir Acıya Kiracı, Bütün Şiirleri*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2013, s.126

¹⁹⁰⁰ Metin Altıok, “Kendinin Avcısı” (Kendinin Avcısı), *Bir Acıya Kiracı, Bütün Şiirleri*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2013, s.93.

¹⁹⁰¹ İsmail Uyaroğlu, “Uçuş” (Lanettayin Bir Şair), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.15-19.

bezmişliği dile getirirken ölüme özlem duyduğunu itiraf eder.¹⁹⁰² “Lütfen Öldürün Beni”de de intihar etmeyi beceremediği için kendisinin korkağın teki olduğunu söyleyen şair, “Lütfen beni öldürün/öldürün bu sütü bozuk iblisi” dizelerinde hem kendini sütü bozuk bir iblise benzeterek olumsuzlar hem de başkalarından kendini öldürmesini talep eder.¹⁹⁰³ Benzer bir isteği “Sayım” başlıklı şiirinde ise, “Öldürmek istediğim kişileri sayıyorum/ M.K., Z.K., N.B., H.C./ Ve kendim” dizeleriyle yineler.¹⁹⁰⁴ Şair bu hislerinin ardında yatanın kendi ben’iyle yaşadığı çatışma olduğunu “Dehliz” şiirinde şöyle dile getirir: “Cehennem değil yürüdüğüm/ Koyu, kopkoyu bir giz/ Cehennem değil yürüdüğüm/ İçimdeki dehliz”¹⁹⁰⁵

Enis Batur’un “Bir Ortaçağ Yalnızlığı” başlıklı şiirinde ise, “Sabahları, gökyüzünün kirlili geçmişinde, uzak şimdinde,/ olamaz geleceğinde tozlu yollara doluşuyordum. O teciyi arıyordum. Kendimi.”¹⁹⁰⁶ dizelerinde özne, hem geçmişte, hem şimdide hem de gelecekte yabancılaşmış/uzaklaşmış olduğu kendi ben’ini bulmaya çabaladığını söyler. “Taşayna Sonesi”nde ise şair, kendi ben’iyle uzlaşmadığı için kim olduğuna dair soruyu net bir biçimde cevaplayamayan bireyin hislerine şöyle yer verir:

*“Neyin nesisin sen? soruyu sorduğuma bakma,
biliyorum: Birinci ne benim, ikinci nesin sen.
Yıllar yılı baktım aynalara, kör duvarlara,
çıkaramadım hatlarımdaki hattın anlamını,*

*kendim için neyim, senin için tamıtamına ne,
sendeki ben neyin sesi, bendeki sen neyin sesi,
kulak verdik birbirimize: Gözlerimiz içiçe
geçti, neyin içinde kimbilir ve nasıl pekişti.
Vazgeçiyorum kendimdeki sfenksin bilmecesinden,
sormayacağım bir daha yüzüme dönüp: neden,
kimin, neyin nesisin sen?*

Buzdur her soru, sorular gelir dağ kurar-

¹⁹⁰² İsmail Uyaroğlu, “Lanettayın Bir Şair” (Lanettayın Bir Şair), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s.52.

¹⁹⁰³ İsmail Uyaroğlu, “Lütfen Öldürün Beni” (Lanettayın Bir Şair), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s.?

¹⁹⁰⁴ İsmail Uyaroğlu, “Sayım” (Bir Demet Diken), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s. 242.

¹⁹⁰⁵ İsmail Uyaroğlu, “Dehliz” (Bir Demet Diken), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s.231.

¹⁹⁰⁶ Enis Batur, *Tuğralar -Periyeş (Lirik Şiirler 1973-1992)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 25.

*bıraktım erisinler, aksın su, biriksin taşsın:
Kimin, neyin sisinin sen?’’¹⁹⁰⁷*

Öznenin içsel savaşının iki yönlü olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, öznenin kendi ben’ine karşı yabancılaşmasıdır ve kendi ben’iyle uzlaşamayan özne, içsel bir huzursuzluk ve uyumsuzluk problemi yaşar. İkincisi ise dünyadaki varlığını anlamlandıramayan ve yaşamdaki varlığını yadırgayan öznenin kim olduğunu keşfedememesidir. Dolayısıyla öznenin içinde yaşadığı bu ruhsal çatışmalar, onun içten içe kendini yabancı görmesine sebep olur.

Erdal Alova ise “I” başlıklı şiirinde, kendine yabancılaşma hissini şöyle dile getirir:

*“Yaşım yok
Adım hiç Erdal olmadı benim
Kötü tarif edilmiş
Bir adres gibi
Dolaşıyorum gövdemi
Geçiyorum yıllardan’’¹⁹⁰⁸*

Yaşının kaç olduğunu bilmemesi, adının Erdal olduğunu inkâr etmesi, bedenini dahi tanımadığını söylemesi ve anlamsızca yıllarını geçirdiğini ifade etmesi, öznenin kendine yabancılaşmasının somut delilleridir.

Veysel Çolak ise “Radikal” başlıklı şiirinde, “*Kimşesizliğimi anlayamam/ Kendime yabancıyım*” dizelerinde özne, kendine öylesine yabancıdır ki yalnız/kimşesiz olup olmadığının bile farkında değildir.¹⁹⁰⁹ “Geceye Şarkı”da ise, “*Ne kadar çok değiştim, neyim?*” diye kendi ben’ine kendinin ne olduğunu soran özne, “*kendime alışmakla uğraşıyorum*” diyerek ben’iyle uyum sağlamaya çalıştığına dikkat çeker.¹⁹¹⁰

Haydar Ergülen ise “Kimse” başlıklı şiirinde, kendi ben’ine yabancılaşmış bireyin dramını şöyle anlatır:

“Aradıkları yabancıyı, kimse, içimde buldular

¹⁹⁰⁷ Enis Batur, “Taşayna Sonesi” (Neyin Nesisin Sen), *Kanat Hareketleri -Neyin Nesisin Sen (Lirik Şiirler 1993-2006)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 159.

¹⁹⁰⁸ Erdal Alova, “I” (Birinci Tekil Şarkı), *Unutuştan Sonsuza, Toplu Şiirler (2013-1973)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 177-178.

¹⁹⁰⁹ Veysel Çolak, “Radikal” (Ötesi Var), *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 11.

¹⁹¹⁰ Veysel Çolak, “Geceye Şarkı” (Fotoğraf Aralıkları), *Giz ve Yara, Toplu Şiirler I*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 302.

*Yüzleştirmek için şimdi beni de arıyorlar
Kimi kimden çekip alacaklar, bilmiyorum
Beni kimde bulacaklar bilmiyorum: Kimdeyim
Ve bende kim var ki ikimiz sanıyorlar?”¹⁹¹¹*

Öznenin kendi ben'ine karşı ciddi bir yabancılaşma yaşadığı açıktır. Özne, kendisiyle kendi beni'nin aynı değil, birbirinden fark kişiler olduğunu ve kendi ben'ini tanımadığını iddia eder.

Ahmet Erhan'ın “Kırkbeş” başlıklı şiirinde ise, “*Bir tek ben sevemedim ben beni*” dizesinde özne, kendine yabancılaştığı için ben'ine karşı sevgi hissetmediğini söyler.¹⁹¹²

Metin Celâl'in “White Label” başlıklı şiirinde ise özne kendi ben'ine karşı hissettiği yabancılaşmayı, “*kaçmaya çalıştığım kimdi/ kendimden başka*” ifadeleriyle dile getirir.¹⁹¹³

Yılmaz Odabaşı'nın “Kendimi Çok Öldürdüm” başlıklı şiirinde, “*Uzaklara da gittim kendimi bulmak için*” dizesinde özne, yabancılaşmış olduğu kendi ben'ini bulmak amacıyla uzaklara bile gittiğini söyler.¹⁹¹⁴

Betül Tarıman ise “Son On dakika” başlıklı şiirinde, günümüzde “*herkes[in] kendinin yabancı*” olduğuna dikkat çeker.¹⁹¹⁵ “İçimde Bana Bakan Biri Var” şiirinin II. kısmında ise, “*günlerdir freud okuyorum/ günlerdir hafta gibi kendimi/ satırların arasında[...]*” dizelerinde özne, Freud'un insan ben'iyile ilgili ortaya koyduğu çözümlenmeleri okuyarak kendi ben'iyile yaşadığı çatışmaları anlamaya çalıştığına değinir.¹⁹¹⁶ “Umuma Mahsus”ta ise, “*her gün arıyorum kendimi elimde bir harita*”

¹⁹¹¹ Haydar Ergülen, “Kimse” (Kırk Şiir ve Bir), *Nar, Toplu Şiirler 1*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 237.

¹⁹¹² Ahmet Erhan, “Kırkbeş” (Kaybolmuş bir Köpek İlâmı), *Burada Gömüldür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 372.

¹⁹¹³ Metin Celâl, “White Label”, *Küçük Hayat Bağları*, Gendaş Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 9.

¹⁹¹⁴ Yılmaz Odabaşı, “Kendimi Çok Öldürdüm” (Bana Yasak Sözler Söyle), *Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur, Toplu Şiirler (1980-2014)*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.380

¹⁹¹⁵ Betül Tarıman, “Son On Dakika” (Yol İnsanları), Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin'e Giden Yol*, YKY, İstanbul, 2012, s. 218.

¹⁹¹⁶ Betül Tarıman, “İçimde Bana Bakan Biri Var-II” (Kar Merdiveni), Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin'e Giden Yol*, s. 300.

diyen özne, yabancılaşmış olduğu kendi ben'iyle uzlaşmak için bir yol aradığını dile getirir.¹⁹¹⁷

Birhan Keskin'in "Cinayet Kışı" başlıklı şiirinin II. kısmında ise, "İkiye bölünmüş bir bütün gibi yaşadım/ Bir yanım öbür yanıma düşman" dizelerinde özne, kişiliğinin ikiye bölünmüş bir bütün olduğunu ve kendinin kendi ben'ine yabancı ve hatta onu düşman olarak gördüğünü söyler.¹⁹¹⁸

Küçük İskender de birçok şiirinde, kendine yabancılaşmış bir özne olarak karşımıza çıkar ve kendini olumsuzlayarak anlatmayı tercih eder. Örneğin "küçük iskender'in özyaşamı" şiirinde şair kendini, "ben içi/ boşaltılmış siyah bir hayvan hücreyim" diye tanımlar ve iç ben'ini kaybedip ruhsuzlaştığına dikkat çeker.¹⁹¹⁹ "Entrika"da ise şair özne, "benden başkası öldürmüş olamaz İskender'i" dizesiyle de ruhunu/ben'ini öldüren katilinin kendisinden başka biri olmadığını ifade eder.¹⁹²⁰ "Klarnet'in mal beyanı"nda ise, "Öyle bir zaman ki kendi cinnetime seyirciyim" dizesinde özne, kendi deliliğinin seyircisi, kendi ben'inin yabancıları olduğunu dile getirir.¹⁹²¹

Osman Çakmakçı ise "İki" başlıklı şiirinde, insanın kendine yabancılaşmasının onda nasıl bir duruma sebep olduğunu şöyle anlatır:

*"Sabahları iki göz
buluyorum yüzümde
kahverengi ve uzak
neden kahverengi
ve benden uzak*

*Sabahları bir baş
ıssız ve yorgun
iki kol sarkık ve cılız
iki bacak
yarım ve tuzak*

¹⁹¹⁷ Betül Tarıman, "Umuma Mahsus" (Ağır Tören), Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin'e Giden Yol*, YKY, İstanbul, 2012, s. 393.

¹⁹¹⁸ Birhan Keskin, "Cinayet Kışı-II" (Cinayet Kışı), *Kim Bağışlayacak Beni, Toplu Şiirler (1991-2002)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 103.

¹⁹¹⁹ Küçük İskender, "küçük iskender'in özyaşamı", *Periler Ölümler Özümler*, Can Yayınları, İstanbul, 2017, s. 13.

¹⁹²⁰ Küçük İskender, "Entrika" (Ciddiye Alındığım Kara Parçaları), *The God Jr, Toplu Şiirler (Bir Çift Siyah Deri Eldiven-Ciddiye Alındığım Kara Parçaları)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.135.

¹⁹²¹ Küçük İskender, "klarnet'in mal beyanı" (Klarnet), *Ağır Abiler Orkestrası, Toplu Şiirler (Klarnet- Bir Daha Bana Benzeme Angel)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 49.

buluyorum gövdemde"¹⁹²²

Öznenin kendine yabancılaşması, onun kendi bedenine de yabancılaşmasına sebep olmuştur. Öyle ki sabah aynaya baktığında karşılaştığı gözleri, yorgun başı, sarkık kolları, cılız bacakları ve gövdesinin hemen her yanı sanki yarım ve özneyi kendi bedenine yabancılaştırmaktadır.

Ömer Erdem'in "Nicedir Biz" başlıklı şiirinde ise, "*Nicedir biz bizden korkarız değil kimselerden*" dizesinde özne, insanın uzun zamandır başkalarından değil, kendi ben'inden ürküp uzaklaştığına dikkat çeker.¹⁹²³

Mehmet Can Doğan'ın "Bende" başlıklı şiirinde ise, "*ne gördüm kendimde*" diye soran özne, kendi ben'inden "*bütün bir umutsuzluk*", "*arı bir yalnızlık*", "*yontulmuş bir çaresizlik*" ve "*öğrenilmiş bir kimsesizlik*" cevabını alır.¹⁹²⁴

2.5.1.1. Homo Mechanicus: Nesneleşen/Şeyleşen İnsan

İnsanın kendine yabancılaşması konusunda ele aldığımız nesneleşme ve/veya şeyleşme, -her iki kavramın da başka anlam katmanlarına sahip olduğu unutulmamalıdır-, ile esas itibariyle ifade edilmek istenen, modern insanın kendi ürettiği nesnelere/şeylere tapar hâle gelmesinden dolayı özne durumundan nesne durumuna geçmesi; insani olan her şeyin insani değerini yitirip maddeleşmesi ve insanlar arasındaki ilişkilerin şeyler arasındaki ilişkilere dönüşmesidir. Fromm'un tespitiyle, şeylerin/nesnelerin kölesi durumuna düşen insanın, akılca ve bedence insanlıktan çıkmış bir varlık, robotlaşmış bir mal veya eşyaya indirgenmesidir.¹⁹²⁵ Çağdaş toplumun zihniyetiyle teknolojisi elinde, nesneleşmiş/şeyleşmiş insan tabiri, kendine yabancılaşmış insan için yerinde bir kullanımdır ve bu tabirin arkasında, yabancılaşma içindeki insanın kendi insani ve kendine has varlığından ayrı düştüğü, içinin boşaldığı ve orjinal formundan sıyrıldığı realitesi yatmaktadır.¹⁹²⁶

Modern yaşamın mekanik düzeni içinde insan bir nesne, bir şey, hatta bir sayıdan ibarettir. Bu düzende insan ruhu yok edildiği, canlı ve yaratıcı gücü azaltıldığı

¹⁹²² Osman Çakmakçı, "İki" (Uçuşan Ağaç), *Bir Hiçlik Anatomisi, Toplu Şiirler*, Avangard Yayınları, İstanbul, 2011, s. 45-46.

¹⁹²³ Ömer Erdem, "Nicedir Biz", *Kör*, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 84.

¹⁹²⁴ Mehmet Can Doğan, "Bende", *Boyunca*, Kül Sanat Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 52.

¹⁹²⁵ Erich Fromm, *Çağımızın Özgürlük Sorunu*, s. 55.

¹⁹²⁶ Sadık Kılıç, *Yabancılaşma, İnsana Karşı Toplumsal Süreç*, s.64.

ve robotlaştırıldığı için insan, kendini güçsüz ve âciz hissedebilmektedir. Fakat yine de modern yapının yok olmasından endişe duyan insan, ona karşı saygı duyar ve tüm kurallarına uyum sağlamaya devam eder. Çünkü çağdaş birey, işleyen düzenin aksaması, bozulması ya da yok olmasının kendinin de mahvına sebep olacağına inandırılmıştır.

Modern yaşamda kendine yabancılaşmış ve nesneleşmiş/şeyleşmiş insanın trajedisi, şiirlerde de sıkça işlenen bir konudur ve şairler özellikle kentli bireyi bu bağlamda ele almışlardır.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Celâl Sılay'a aittir. Şair "Om" başlıklı şiirinde, eşya ile insan arasındaki ilişki için şöyle bir tespitte bulunur:

*"eşya ile çoğaldı
engeller*

*yaşamla azalan
ömürlerin*"¹⁹²⁷

Özne, insanı kendine ve yaşamına yabancılaştıran, engelleyici bir faktör olarak eşyayı/nesnelere görmektedir. Çünkü çağımızda başlıca amacı eşya (mal) üretmek olan insan, eşyaların kölesi hâline gelmiş, kendisi de eşyalaşmış ve insani ilişkileri eşyalar arası ilişkilere dönüşmüştür. Öyle ki eşyalar çoğaldıkça insanın doğal yaşamının akışı eşyalar tarafından engellenmiş, yani gayritabii bir hâl almıştır.

Melih Cevdet Anday ise "Öğle Uykusundan Uyanırken" başlıklı düz yazı şiirinde, şeylerin insan üzerinde kurduğu hâkimiyeti şöyle anlatır:

*"Ne güç öğrendim! İnsan elinden çıkma şeylerin, doğal şeylere göre daha karmaşık bir yaşamları vardır. Atalarını bilmezler. Duvar geçmişi yadsır, zamanı hiçler. İnsanın en acımasız buluşudur o, özgürlüğümüzü tutuklar. Bütün el ürünü varlıklar gibi öçle doludur ve öç duygusu kişiliğin kanıdır."*¹⁹²⁸

Özne, insan emeği ürünlerin zamanla insan etkinliğinin bir ürünü olmaktan çıkıp kendi bağımsızlıklarını ilan ettiklerine, bağımsız bir güç olarak bu nesnelere insanı kontrol altına aldığına ve böylece insanın hem kendine hem de emeğinin ürünlerine yabancılaştığına dikkat çeker. Öyle ki özne bu nesnelere acımasız ve kindar olduğuna

¹⁹²⁷ Celâl Sılay, "Om" (Om), *Hüsran Filizleri, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2006, s.595.

¹⁹²⁸ Melih Cevdet Anday, "Öğle Uykusundan Uyanırken" (Ölümsüzlük Ardından Gılgamış), *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2016, s. 347-348.

inanır ve asıl amaçlarının özne konumuna geçip insanı nesneleştirmek olduğunu söyler. Nitekim Anday “Güneş Saati” başlıklı şiirinde de, “*insan elinden çıkmış şeylerin saldığı/ şaşkın yabanlığı*” dizeleriyle yine, insan emeği ürünlerinin insanı kendine/emeğine yabancılaştırdığı gerçeğini vurgular.¹⁹²⁹

Enver Gökçe’nin “Kırtım Kırt” başlıklı şiirinde ise, “*Öyle bir vakte erdi ki devran*” diyen özne, bu çağın “*Döne döne madde/ döğüşe çekişe madde*”ye dönüştüğüne dikkat çeker.¹⁹³⁰ Öznenin burada maddeyle asıl vurgulamak istediği, insani olan her şeyin insani değerini yitirip maddeleşmesi ve bu maddeci düzende insanın ruhunu kaybedip şeyleşmesidir.

Can Yücel ise “Şeyist” başlıklı şiirinde, insanın bir “şey”e indirgenmiş olduğunu şöyle dile getirir:

*“Biz talebeyken şeydik.
İyi arkadaşlık şeylen.
Biliyorsunuz şeylen şey olunmaz.
Ben bir şeyi bitirince babam
Şey dedi Şey Partisine girdim
Zaten şeyle evlenmiştim.
Şey şeye gidelim dedi gittik
Şeysiz de olmuyor döndük
İki şeyim oldu büyüdüler
Doktor sende bir şey var diyor şimdi
Tabi bende bir şey var: sayamadığın kadar
Çünkü ben bir şeyim
Her şey de bir şeydir ama
Ben başka bir şeyim.
Ben şeyim”¹⁹³¹*

Özne, şeyler (nesnelere) dünyasının egemenliği altında yabancılaşmış olduğunu; başta kendisi olmak üzere çevresindeki tüm insanların, onlarla olan ilişkilerinin, evliliğinin ve aslında tüm yaşamının doğallığını yitirip şeye dönüştüğünü söyler.

Edip Cansever ise “Umutsuzlar Parkı” başlıklı şiirinin VII. kısmında, insanın eşya karşısındaki hislerini şöyle anlatır:

*“Sonra gereksiz eşyalar var, bir gün oturup konuşalım
Örneğin şu hasır koltuk neye yarıyor
Bana kalırsa babamın mineli saati*

¹⁹²⁹ Melih Cevdet Anday, “Güneş Saati” (Teknenin Ölümü), *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, s. 237.

¹⁹³⁰ Enver Gökçe, “Kırtım Kırt” (Dost Dost İlle Kavga), *Bütün Şiirleri*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s. 22.

¹⁹³¹ Can Yücel, “Şeyist”, *Sevgi Duvarı*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 106.

*Tek başına bütün bir odayı dolduruyor
Hele annemin güneş gözlükleri
Yarıdan tezi yok; çakımı, kol saatimi, eldivenlerimi
Aaaa! kitaplarınızı
Bitmedi daha bitmedi şaşkınlığımız.*

Üstelik bitecek gibi değil”¹⁹³²

Özne, eşya karşısındaki şaşkınlığını dile getirir. Çünkü koltuk, saat, güneş gözlüğü, çakı, kol saati, eldiven ve kitap gibi eşyaların, içinde yaşadığı evde kendisiyle aynı ölçüde yaşam sürdüğünü düşünmekte, hatta evin eşyalar tarafından ele geçirilmiş olduğuna inanmaktadır. Özne, insan emeğinin ürünleri olan bu eşyaların insandan bağımsız canlı varlıklar gibi evde yaşam sürmelerinden rahatsızdır; çünkü bu eşyalar özneyi, kendileri gibi, bir eşya olarak hissettirmektedir.

Yılmaz Gruda ise “Bir Çürümüş Kent Belgeseli” başlıklı şiirinin 4. kısmında, insanın kendine yabancılaşmış nesneye dönüşme serüvenini şöyle anlatır:

*“sergenler, mağazalar, marketler...
dört bir yan benim yürümediğim pazar
dört bir yan cam kırığı, hurda boranı
boşluktayım, yabanım
kör bir kertesindeyim zamanın
bende vururdu oysa toprağın nabzı
ben görürdüm o balçıktaki cümbüşü*

*o sökülüp gelen bakırı
o dünyalar taşıyan cevheri
ben yönlerdim buğdaya, çavdara
ben ekin ustasıydım
ikiye şakkederdim
ben dedim mi, ışık
bendim yaşamın nakkaşı, yaşam ben
taş baskısı kitaplarda kaldı, biliyorum”¹⁹³³*

Özne, insanın hem doğaya hem de kendine yabancılaşma serüvenini anlatır. Öznenin, ben ekin ustasıyım, ifadesini, insanın tarımsal faaliyetleri başlatması olarak yorumlayabileceğimiz gibi, doğa karşısında kendi yapay doğası olan kültürü meydana getirmesi olarak da ele almamız mümkündür. Öyle ki insan elinden çıkmış maddi kültür öğeleri insandan bağımsızlaşmış zamanla özneleşmiş ve öznenin ifadesiyle cam kırığı ve hurda boranı olarak olumsuzlanan nesnelere dünyası, insanın dört bir yanını sararak onu

¹⁹³² Edip Cansever, “Umutsuzlar Parkı-VII”, *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s. 168.

¹⁹³³ Yılmaz Gruda, “Bir Çürümüş Kent Belgeseli-4. Kent. Dış. Gündüz”, *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, Serander Yayınları, Trabzon, 2002, s. 17-18.

nesneleştirmiştir. İnsan artık kendini, nesnelere içinde boşlukta hissetmekte ve kendine ve asıl doğasına yabancı bir yaşam sürmektedir.

Abdurrahim Karakoç'un "Hayatımızın Tercümesi" başlıklı şiirinde ise, "Metalden mamul robot, belki bizden daha hür"¹⁹³⁴ dizelerinde özne, insani özelliklerini kaybedip mekanikleşmiş/nesneleşmiş insanın robottan bile daha az özgür olduğunu dile getirir.

Gülten Akın'ın "Hoşçakal" başlıklı şiirinde ise, "Meta meta meta meta/ dokundu dokuma dokundu dokuma" dizelerinde özne, meta odaklı düzenin insan ve insan yaşamının dokularına işlediğini; bu yüzden de insanın hem kendisinin, hem yaşamının hem de insanlararası ilişkilerinin metalaştığını dile getirir. Şiirde "kendime dönemem artık hoşçakalayım" diyen özne, metalar dünyasının kendine ve doğasına yabancılaştırdığı insanın bu yabancılaşmadan kurtuluşunun da imkansızlığına dikkat çeker.¹⁹³⁵

İsmet Özel'in "Bir Yusuf Masalı" şiirinin ikinci babı olan "Yusuf'un Kaçırılışıdır" başlıklı kısımda ise, "Giderek/ Her nesne ödeviyle/ Kaybediyor nesne niteliğini/ Ödevini yerine getiren 'o şey' oluyor"¹⁹³⁶ dizelerinde özne, modern yaşamın ve kapitalist sistemin nesneye indirgelediği bireyin bu yabancılaşmaya başkaldırıp kendi yaşamının iplerini tekrar eline aldığı takdirde, özne konumuna geçeceğini, yani insan (o şey) olmayı başarabileceğini söyler.

Hidayet Karakuş ise "Kimlik" başlıklı şiirinin 2. kısmında, modern yaşamın yalnız bir numaradan ibaret gördüğü insanını şöyle anlatır:

*"numaralarınızı söyleyin şimdi
dünyaya geliş numaralarınızı
sürücü belgelerinizin
ruhsuz numaralarını
umutlarınızın poliçe numaralarını
bölme numaralarını kamplarınızın
düşlerinizi kaptırdığınız çarkların
dişli numaralarını sayın
[...]
kendi kendinizden*

¹⁹³⁴ Abdurrahim Karakoç, "Hayatımızın Tercümesi", *Yasaklı Rüyalar, Bütün Şiirleri-8*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s.31.

¹⁹³⁵ Gülten Akın, "Hoşçakal" (Sonra İşte Yaşlandım), *Uzak Bir Kıyıda, Toplu Şiirler III (1991-2013)*, YKY, İstanbul, 2016, s. 81.

¹⁹³⁶ İsmet Özel, *Bir Yusuf Masalı*, Şûle Yayınları, İstanbul, 2000, s.72.

*bir mum gibi
buharlaşmayasınız diye verilen
imbik numaralarınızı
yakalarınızdan okuyun
eşit ölçümlü
saygınlık numaralarınızı bağlayın
bakışlarınızın en boş yerine
kredi kartlarındaki
sevgi değişim değerlerinin
içtenlik numaralarını geçin fakslarla”¹⁹³⁷*

Özne, kapitalist düzenin şekil verdiği modern kent yaşamında, tektipleştirilmiş ve mekanikleştirilmiş insanın yalnızca ehliyet, poliçe, kimlik, kredi kartı vb. numaralardan, yani bir sayıdan ibaret olduğuna ve sayılar gibi işlem gördüğüne dikkat çeker. Öyle ki yalnızca işe yarayan şey/nesneye indirgenmiş olan insan, tüm insani değerlerini yitirdiği için ruhsuzlaşmış ve kendine yabancılaşmıştır.

Şükrü Erbaş ise “Hazır Yaşamak” başlıklı şiirinde, insan ve insan yaşamının eşyalaşmasını şöyle anlatır:

*Ne çıkar unuttuysak konuşmayı
İnsan ilişkilerinin incelikli diliyle
Tanımayı öğrendik ya birbirimizi
Uzaktan uzağa
Kullandığımız eşyalar
Ve davranışlarımız üzerine
Yorumlar yaparak kendimizce.
Kol saatimizin kordonundan örneğin
Kolyemizin taşından, giysimizin dikişinden
Çıkartıyoruz ya kişilik yapımızı
Sigara içişimizden, çatal tutuşumuzdan.
Ne çıkar yararı yoksa da
Gün günden soframızdan eksilen
Sevgilerin sürmesine
Ve doğmasına ince dostlukların
Öğrendik nasılsa yaşamayı
Eşyaların sultasında soğuk
Bir kendini beğenmişlik içinde
İlgisiz kişiliksiz içtenliksiz...”¹⁹³⁸*

Özne iki hususa dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, günümüzde insanların birbiriyle olan ilişkilerinin ve birbirini tanıma biçimlerinin eşyalar ve eşyaların taşıdığı maddi değerler üzerinden olduğudur. İkincisi ise, eşyaların egemenliğinde/sultasında

¹⁹³⁷ Hidayet Karakuş, “Kimlik-2”, *Konuş Benimle*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s. 58-59.

¹⁹³⁸ Şükrü Erbaş, “Hazır Yaşamak” (Aykırı Yaşamak), *Bütün Şiirleri -1*, Kırmızıkedî Yayınları, İstanbul, 2015, s.73.

yaşayan insanların gün geçtikçe onlara benzeyip insani değerlerini kaybetmesi ve mekanikleşmeleridir. Dolayısıyla insani ve manevi değerlerine yabancılaşmış eşyalaşmış insan, kişiliksizleşmiş, içtenliğini kaybetmiş ve ruhsuzlaşmıştır.

Ali Cengizkan'ın “Yunan Dosyası” isimli şiir kitabı, fotoğraflar altına yazılmış şiirlerden oluşmaktadır. Burada bulunan “Constantine Manos'un Fotoğrafları İçin” başlıklı bölümdeki 18. fotoğrafta ise yaşlı bir kadın ve adam (dede ve nine) evlerinin önünde oturmaktadırlar. Şair onların fotoğraftaki görüntüsünden ilham alarak şu dizeleri kaleme alır:

*“Patates gibi yamru yumru, çuval değil dedim.
Çiçek gibi duruyor saksı değil ninem.
Ne güzel avucumuzda tutmak yaşamı...
Ne güzel, nesneleşmemesi insanın.”¹⁹³⁹*

Özne, evin önünde oturan yaşlı kadını çuval veya saksı değil, yamru yumru bir patates veya saksının içindeki çiçeğe benzeterek onun canlı bir varlık olduğunu vurgular. Çünkü özne, günümüzde gördüğü çoğu insanın doğallığını kaybetmiş, ruhsuzlaşmış ve nesneleşmiş olduğunu düşünür. Fotoğraftaki yaşlı kadının duruşundan yansıyan ise bir canlılık ve doğallıktır. Böylece özne, insani özüne ve tabii yaşama yabancılaşmamış olmanın, yaşamının iplerinin hâlâ elinde tutmanın insan için büyük bir erdem olduğuna dikkat çeker.

Murathan Mungan'ın “Dil Serap” başlıklı şiirinde ise, “*adına mahkûm ettiğin/ varlık mıdır hiç midir/ nesneleştikçe*”¹⁹⁴⁰ dizelerinde özne, modern yaşamda insani değerlerini yitirip gün geçtikçe nesneleşen insanın dünyadaki varoluş mücadelesinin hiçliğe doğru evrildiğini dile getirir. Mungan “Yanılsamanın Görüş Alanı”nda ise, her şeyin mekanikleştiği çağda insanın kendine yabancılaşmasını yine nesneleşme üzerinden şöyle ifade eder:

*“çağın metalinden geçemiyorsun
bu tarafa, bir kaderi bile yok adının
sıkıştığın turnikede
her yer ve hiç kimse
dersimiz psikoloji olsaydı
kendinden sıfır alırdın
ruhunu hissetmeden yaşadığın
zamana benziyorsun*

¹⁹³⁹ Ali Cengizkan, “Constantine Manos'un Fotoğrafları İçin-18” (Yunan Dosyası), *Kırmızı Gün Beyaz Gece, Toplu Şiirler (1977-2009)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 147.

¹⁹⁴⁰ Murathan Mungan, “Dil Serap”, *Gelecek*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 52.

ölüsün ama yaşlanıyorsun”¹⁹⁴¹

Özne, modern çağda insan yaşamının hem metalden hem de inorganik olduğunu düşünür. Çünkü insanlar modern yaşamın mekanikliğine ayak uydurmak için doğaya, doğallığa ve kendilerine yabancılaşmış, tekdüzeleşmiş ve herkesleşmiştir. Özne, modern bireyin bir nesne gibi ruhsuzlaştığı ve kendi yaşamının öznesi olamadığı için yaşayan bir ölüden farksız olduğunu söyler.

“Kömür” başlıklı şiirinde ise, *“kendileriyle yüzleşmemek için/ dünyaya karşı açtıkları savaş/ yalnızca kendini kavurur ölü kömür”* ¹⁹⁴² dizelerinde özne, nesneleşmiş insanın kendi varlık yapısıyla, kendi ben’iyle yüz yüze gelmekten korktuğu için diğer insanlara savaş açtığını; ancak bunun boş bir mücadele olduğuna dikkat çeker.

Adnan Özer ise “Mermer Adası Günleri” başlıklı şiirinin VI. kısmında, nesnelere boyunduruğunda yaşayan bireyin isyanını şöyle dile getirir:

*“Nesneler... Gördük onları gün boyu. Okşadık, hırpaladık; emdik ve emzirdik varlığımızla. Şimdi yorgunluk...
[...]*

Razı değilim nesnelere karşıdaki durumuma; boyutlar mekânlar, diller karşıdaki. Düş görmeyeceğim artık; kaçacağım büyüden.”¹⁹⁴³

Özne, insan elinden ve emeğinden meydana gelmiş olan nesnelere zamanla insanın karşısında bağımsızlığını ilan edip onu kontrolü altında tutmasından bahseder. Özne, nesnelere öznelendiği, insanların ise nesnelendiği bu yaşamdan büyük bir bıkkınlık duyduğunu ve yorgunluk hissettiğini dile getirir ve bu yabancılaşmadan kurtuluş çaresi arar.

Akgün Akova’nın “Sen Varsın Yetiyorsun Palyaço Olmaya” başlıklı şiirinde ise, *“bir takım elbise gibi bakmama peşindeyiz dünyaya/ ütülü pantolon, temiz gömlek, ceket kravat toplamı olarak/ kurallar, yasaklar, çelişkiler toplamı olarak yaşamama*

¹⁹⁴¹ Murathan Mungan, “Yanılsamanın Görüş Alanı”, *İkinci Hayvan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 65.

¹⁹⁴² Murathan Mungan, “Kömür”, *Erkekler İçin Divan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s. 89.

¹⁹⁴³ Adnan Özer, “Mermer Adası Günler-VI”, *Rüzgâr Durdurma Takvimi, Toplu Şiirler*, Everest Yayınları, İstanbul, 2001, s.189-190.

peşindeyiz”¹⁹⁴⁴ dizelerinde özne, modern yaşamın dayatmalarıyla (kural, yasak, moda, vb) tektipleştirilen ve nesneye indirgenen insan olmamak, kendine ve kendi yaşamına yabancılaşmamak için mücadele verdiğini dile getirir.

Küçük İskender ise “barut” başlıklı şiirinde, “*kişniyor plastik bedenlerimiz/ evet, bir zombi sümbül vahdeti!*” dizeleriyle modern kent yaşamının kendine yabancılaştırıp nesneleştirdiği insanları, plastik beden (ruhsuz ve cansız) ve zombi (yaşayan ölü) olarak niteleyip olumsuzlar.¹⁹⁴⁵ “Tanrıların yeryüzü seyahatnamesi” şiirinin 3. kısmında ise, “*aldığımız havayı geri salarken yine havaya/ oksijenle hidrojen arasına sıkışmış ruhuz/ ruhsuzuz!*”¹⁹⁴⁶ dizelerinde özne, günümüzde insanın kendine ve insani özüne yabancılaşmasını, ruhun oksijenle hidrojen arasına sıkışmışlığı üzerinden verir. Öyle ki bu iki yanıcı gazın arasında sıkışmış olan insan ruhu, her an patlayıp yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır ve özne, bu gidişle insanın her an ruhunu tamamen kaybedeceğine dikkat çeker.

Nazir Akalın ise “Öksüzler Çıkmazında” başlıklı şiirinde, “*eşyalar evreninde tükeniyor insan*”¹⁹⁴⁷ dizeleriyle eşyaların sultasında yaşam süren insanın gittikçe kendine yabancılaştığını ve onlar tarafından insani öznün tüketilip nesneleştirildiğini dile getirir.

Ömer Erdem ise “Yaprak Dili” başlıklı şiirinde, canlılığını yitiren/nesneleşen insanı şöyle anlatır:

*“Metal bir onura biniyor ya insanlar
Aldırığı yok kimselerin iç dillerine
Su derinliğine toprak esenliğine
Birinci seans yükselir düşerken yüzler ikincisinde
Geniş zamanın sırrı kimde
Nefesini bile unutmuş birisi öğle yemeğinde”*¹⁹⁴⁸

¹⁹⁴⁴ Akgün Akova, “Sen Varsın Yetiyorsun Palyaço Olmaya”, *Sansürttürme Şair Abüüü*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 53.

¹⁹⁴⁵ Küçük İskender, “barut” (Bir Çift Siyah Deri Eldiven), *The God Jr, Toplu Şiirler (Bir Çift Siyah Deri Eldiven-Ciddiye Alındığım Kara Parçaları)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.51.

¹⁹⁴⁶ Küçük İskender, “tanrıların yeryüzü seyahatnamesi-3”, *Papağana Silah Çekme*, YKY, İstanbul, 2000, s. 33.

¹⁹⁴⁷ Nazir Akalın, “Öksüzlük Çıkmazında”, *Gerilla Türküleri*, İhtar Yayıncılık, Erzurum, 1993, s.25.

¹⁹⁴⁸ Ömer Erdem, “Yaprak Dili” (Mesafesi Kadar İnleyen Rüzgâr), *Evvel*, (Toplu Şiirler), Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 157.

Her geçen gün doğaya ve doğallığa yabancılaşan, manevi ve insani özünü kaybeden insanın metalleştiğini ve kendine yabancılaştığını söyleyen özne, artık insanın nefes bile almayan cansız varlıklara dönüştüğünü dile getirir.

2.5.1.2. Yabancılaşma ve Çoğul Kişilikler

İnsanın kendine yabancılaşması bağlamında ele alabileceğimiz ve ruhsal bozukluklardan kabul edilen rahatsızlıklardan birisi, çoğul kişilik veya çoklu kişilik bozukluğudur. Buna göre, içten ya da dıştan gelen tehdit edici güçler denetim altına alınmadığında egoya anksiyete denilen duygu hakim olur ve bireyin anksiyete duygusuyla mücadele edebilmek için kendi kişiliğinin yanında bir ya da daha fazla sayıda bağımsız kişilik sistemi geliştirmesine, çoğul kişilik veya çoklu kişilik bozukluğu adı verilmektedir.¹⁹⁴⁹ Bu aynı zamanda bireyin kimliğinin/kişiliğinin bölünmesi veya parçalanması, kendine ve kendi ben'ine yabancılaşma hâlidir.

Freud, uygarlığın karşılığı nevrozla ödenir derken, modern bireyin yaşamı boyunca sürekli olarak çevresine uyum sağlama mücadelesi verdiğini ve insanın içgüdülerinin birtakım güçlerle engellendiğini ifade etmiştir. Nitekim modern dünyanın zorlayıcı etkileriyle baş ederken kendine yabancılaşan insanın benliğini parçalaması ve/veya kendi kişiliğinin bir ya da birden çok farklı kişiliklere bölünmesi, şairler tarafından da işlenmiş bir psikolojik durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konuya ilişkin ilk örnek Behçet Necatigil'e aittir. Şair "Heraklit'in Suları" başlıklı şiirinde kendine yabancılaşan bireyin çoğul kişiliğini şöyle anlatır:

*"Üç delikanlı yürüyor
Bir dört yol ağzında her biri bir yana
Üçe bölünüyorum
Yolların her birinde birim gidiyor.*

*Biri eve derslerinin başına - - kitabı açıyorum
Biri parkta bir sevgili - - bekliyorum
Bir yerde çalışıyor üçüncü, okul dönüşü
Gecenin geç saati işimden dönüyorum.*

*Hey durun! diyorum, siz bensiniz, bensiz
Nereye gidersiniz, hey durun!
Sessizce yürüyorlar benden habersiz*

¹⁹⁴⁹ Engin Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2018, s.209.

*Duymuyorlar, o kadar sesleniyorum.*¹⁹⁵⁰

Özne, gündelik yaşamında kendi kişiliğinin üç farklı kişiliğe bölündüğünü söyler. Bunlardan biri evde ders çalışan özne, diğeri parkta sevgilisini bekleyen özne ve üçüncüsü de okul dönüşü bir yerde çalışan özne. Öyle ki özne kendinden bağımsız hareket eden bu üç kişiliği artık kontrol edemediğini hisseder.

Hüseyin Peker ise “Askıda Ekmek” başlıklı şiirinde, “*Dünya sessiz değil/ Konuşuyor parçalanmış kimlikler/ Vergi no, yaka kartı, sizin gibiler*”¹⁹⁵¹ dizeleriyle modern yaşamın nesneleştirdiği insanların birer kimlik kartından ibaret olduklarını ve taşıdıkları kimlikler kadar kişiliklerinin de bölündüğüne dikkat çeker.

Enis Batur’un “Heimat” başlıklı şiirinde ise, “[...] *Boşuna, ben içimdeki yekpâre/ kaybolmuşum*” diyen özne, kişiliğinin parçalara ayrıldığı için bütünlüğünün bozulduğunu söyler.¹⁹⁵² “Odadaki” başlıklı şiirinde ise, “*iki kişiydim hep ben, birini çoktan/ karanlık odamda bıraktım*” diyen özne, iki kişiliğe sahip olduğunu ve diğeri kişiliğini karanlık bir odaya hapsettiğini ifade eder.¹⁹⁵³

Erdal Alova’nın “PERSONA II” başlıklı şiirinde ise, “*Bu benim kaçınıcı benim/ Kapkara kesmiş rüyalarda/ Kendi bakışlarını tanımaz*”¹⁹⁵⁴ dizelerinde kendine yabancılaşmış özne, kendi kişiliğinin birden çok ben’e bölünmüş olduğunu söyler ve her bir kişiliğin bir diğeri tanımadığına dikkat çeker.

Ali Cengizkan’ın “Uçuk Biri” başlıklı şiirinde ise, “*Parçalanmış yaşamlar ortasında, parçalanmış/ Yüzün nasıl da uyumluydu yaşamla*”¹⁹⁵⁵ dizelerinde özne, modern yaşamın dayatmalarına uyum sağlamak için kendine yabancılaşan insanların parçalanmış kimliklerle/yüzlerle yaşamlarını idame ettirmeye çalıştıklarına ve giderek kişiliklerini kaybettiklerini dile getirir.

¹⁹⁵⁰ Behçet Necatigil, “Heraklit’in Suları” (Arada), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 161-162.

¹⁹⁵¹ Hüseyin Peker, “Askıda Ekmek” (Tek Vuruş), *Benden Sana Yamalı, Toplu Şiirler (1965-2010)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 352.

¹⁹⁵² Enis Batur, “Heimat” (Kanat Hareketleri), *Kanat Hareketleri -Neyin Nesisin Sen (Lirik Şiirler 1993-2006)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 108.

¹⁹⁵³ Enis Batur, *Doğu-Batı Divanı (Dramatik Şiirler 1988-2009)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 231.

¹⁹⁵⁴ Erdal Alova, “PERSONA II” (Tensemeler), *Unutuştan Sonsuza, Toplu Şiirler (2013-1973)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 135.

¹⁹⁵⁵ Ali Cengizkan, “Uçuk Biri” (Yürüyüşler ve Duruşlar), *Kırmızı Gün Beyaz Gece, Toplu Şiirler (1977-2009)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 200.

Murathan Mungan'ın "Kutres" başlıklı şiirinde ise, "*kadrolaşmış kavramlar arasında görünmez kanatlarımla/ rollerle parçalanmış gövdelerimizin arasından geçiyorum/ şimdiki zamanı*"¹⁹⁵⁶ dizelerinde özne, toplumsal dayatmaların ve kişiye yüklenen toplumsal rollerin kişiliği bölüp parçaladığını ve insanı kendine ve yaşamına yabancılaştırdığını söyler.

Osman Çakmakçı'nın "Ne İse O" başlıklı şiirinde ise, "*Bir bulut muyum ki ben/ bölüp kendimi parçalara/ yaşıyorum oraya buraya*" dizelerinde özne, kişilik bütünlüğünün bozulduğunu ve çok sayıda parçaya ayrıldığını ifade eder.¹⁹⁵⁷

Ömer Erdem ise "İlgın" başlıklı şiirinde, tek bedende onlarca kişiyi taşıyan bireyin ruhsal durumuna şöyle yer verir:

*"şimdiki hâlim kaç kişiyi birden yaşıyor bende
bir hâlimi bir bebek gibi gezdirirken
diğer hâlim dalgın dalgın yürüyor önümde
hem bebek hem dalgın hâlimi yaşayan
bir tanımsız ve kendini bilmez hâlim var ki
ben bile tanıyamadım onu daha
o bazen gazete okurken çıkabiliyor karşıma
kaynayan su buharında
güneş oklarına yenik düşüyor
koşup gelmiş gibi şehrin uzak bir yerinden
oturacak yer bulamamış
zıplıyor nefes nefese
pers imparatorluğunun devrilişini görmüş gibi
ciğerleri ateş bezesi
ne gözlerinde yatak sorusu
ne kaşında gözünde oynama
başka bir hâlime geçmek için
sıra bekliyor*

[...]

söyleyin kaç hale geçebilir kişi şu yeryüzünde"¹⁹⁵⁸

Kendine yabancılaşmış özne, içinde birden çok kişiliğin var olduğunu ve her birinin birbirinden ayrı özelliklerinin olduğunu söyler. Öyle ki özne, bunca kişilik arasında hangisinin gerçek ben'i olduğunu unutmuş görünmektedir.

¹⁹⁵⁶ Murathan Mungan, "Kutres" (Metal), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 127.

¹⁹⁵⁷ Osman Çakmakçı, "Ne İse O" (Zakkum Avı), *Bir Hiçlik Anatomisi, Toplu Şiirler*, Avangard Yayınları, İstanbul, 2011, s. 21.

¹⁹⁵⁸ Ömer Erdem, "İlgın", *Kör*, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 97-99.

Cevdet Karal ise “Konuşmadığım Zamanlarda” başlıklı şiirinde, çoklu kişiliğin kendine yabancılaştırdığı bireyin ruhsal durumunu şöyle dile getirir:

*“İçimdeki insanların hepsi
İzin versem, konuşmaya başlasa
Kavga gürültü eksik olmayacak
Dar gelecek bana dünya*

*Üç kişiler
Dokuza varıyor sayıları
Her birini tanınmaz kılan
Duygu durumlarıyla*

*Yatıştırmaya çalışıyorum ben onları
Konuştuklarında seslerini bastırmaya
Olur da duyar başkaları
Bu akıl almaz konuşmaları*

*İyi geçinsinler diye
Nasihat ediyorum
Ve cezalandırıyorum
Kendi başlarına bir işe kalkıştırlarsa
Bazen ben onlara güç yetiriyorum
Bazen onlar bana”¹⁹⁵⁹*

Öznenin çoklu kişilik bozukluğu yaşadığı ortadadır. Kendine yabancılaşmış olan özne, içinde yaşadığı ve her birinin ayrı duygu durumları olduğunu söylediği dokuz kişiliğinin her biriyle tek tek mücadele ettiğini ifade eder.

Kaan İnce'nin “Hangisi Ben” başlıklı şiirinde ise, “*Her köşeden birisi var hangisi ben?*”¹⁹⁶⁰ diye soran kendine yabancılaşmış özne, parçalara ayrılmış kişiliğinden hangisinin gerçek ben'i olduğunu bilemediğini ifade eder.

2.5.1.3. Kendine Yabancılaşan İnsanın Silinen/Kaybolan Yüzü

İnsanın kendine yabancılaşmasının kısaca; bireyin kendi varlık bütünlüğünün bozulması, kendi ben'iyle yaşadığı uyumsuzluklar ve hatta kendi bedenini tanıyamaz hâle gelmesi olduğunu söylemiştik. Öyle ki şairler bu yabancılaşmayı şiirlerinde, insanın aynaya baktığında kimi zaman göremediği, seçemediği, kimi zaman anlamsız bulduğu, kimi zaman kendisine yabancı gelen, kimi zamansa silinmiş olduğunu söylediği yüzü üzerinden işledikleri görülmektedir.

¹⁹⁵⁹ Cevdet Karal, “Konuşmadığım Zamanlarda”, *Uzun Sürdü Hazırlığım*, Everest Yayınları, İstanbul, 2017, s. 127.

¹⁹⁶⁰ Kaan İnce, “Hangisi Ben” (Defterlerinde Kalmış Şiirlerinden), *Gizdüşüm (Gizdüşüm/Ka n/ Birinci Defter)*, Ve Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 189.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Selahattin Batu'ya aittir. Şairin “Ben” başlıklı şiirinde, aynada kendine bakan öznenin yaşadığı şaşkınlık şöyledir:

*“İki göz bir aynaya bakarım
Aynada hem yoğum hem varım
İlk gülen benim ben ağlarım
Hep daha uzağa daha uzağa”¹⁹⁶¹*

Özne, aynaya baktığı anda karşılaştığı yüzü ona yabancı geldiği için, kendisini hem var hem de yok gibi hissettiğini söyler. Aynaya yaklaştıkça bir tarafının ağlayıp bir tarafının güldüğüne de tanık olan özne, kendinden giderek uzaklaştığının, kendine yabancılaştığının da farkındadır.

Özdemir Asaf'ın “Belge” başlıklı şiirinde ise, “*Senin yüz fotoğrafın çekilecek/ Yüzünde yüz var mı?*”¹⁹⁶² dizelerinde özne, kendine yabancılaşmış, kişiliğini yitirmiş bireyin yüzünün silikleşmiş hatta onu kaybetmiş olabileceğine vurgu yapar.

Attilâ İlhan'ın “flash-back” başlıklı şiirinin 3. kısmı olan “tanrı insanı unuttu”da ise, Tanrı'nın insanı unuttuğu, doğruyla yanlışın yer değiştirdiği, insanın yalnızlık ve kaygılarla yaşam sürdüğü çağımızda, “*bütün yüzler silinmiş/ kim kimdir belli değil*”dir.¹⁹⁶³ Özne silinmiş yüzlerle, hem modern kent yaşamında tektipleşmiş hem de kendine yabancılaşarak kişiliğini kaybedip silikleşmiş insanları anlatmaktadır. Nitekim özne, “*büyük bir intihardan korkuluyor*” diyerek kendine ve yaşama yabancılaşmış bu insanların büyük bir bunalım yaşadıklarını ve intihara meyilli olduklarını da vurgular.

Ümit Yaşar Oğuzcan ise “Kör Ayna” başlıklı şiirinde, aynada kendisiyle yüzleşen insanın hislerini şöyle dile getirir:

*“Çekil karşımdan git diyorum sana
Bu surat benim suratım değil
Sen gözlerimi benden iyi mi bileceksin
Otuz yıllık yüzümü bana mı öğreteceksin
Kötü kötü söyletme beni
Başımı derde sokma
Allah belanı versin
Gözün kör olsun ayna”¹⁹⁶⁴*

¹⁹⁶¹ Selahattin Batu, “Ben”, *Bir Uzak Kıyıda*, Artshop Yayınları, İstanbul, 2015, s.104.

¹⁹⁶² Özdemir Asaf, “Belge”, *Benden Sonra Mutluluk, Şiirler*, YKY, İstanbul, 2015, s. 188.

¹⁹⁶³ Attilâ İlhan, “flash-back-3.tanrı insanı unuttu”, *Ayrılık Sevdaya Dahil*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 35.

¹⁹⁶⁴ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Kör Ayna” (Arayış), *Şiir Denizi 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s.347.

Özne, aynaya baktığında kendisine hiç benzemeyen bir yüzle karşılaşır. Aynaya yansıyan yüzün kendi yüzü olmadığı için dehşete düşen özne, aynaya lanetler okur. Burada öznenin kendi ben'ine yabancılaşmasının yüzünü de tanıyamaz duruma gelmesinde etkili olduğu düşünülebilir.

Edip Cansever ise “Ben Bu kadar Değilim” başlıklı şiirinde, modern kent yaşamını ve onun dayatmalarını askerîyeye ve onun katı düzenine benzetir ve kışla ile kent yaşamını, süvari alayı ile herkesleşmiş ve tektipleşmiş kentlileri sembolize eder. Şiirde “*yüzümü istiyorum bir süvari alayından/ ne yapsam istiyorum ama istiyorum/ bir kişi bile değilim yalnızlıktan*”¹⁹⁶⁵ dizelerinde özne, kent yaşamının bireyleri kendine yabancılaştırdığını, onlardaki farklı kişilik özelliklerini yok edip tektipleştirdiğini ve hatta insanların yüzlerini bile silikleştirip birbirinden ayırt edemeyecek hâle getirdiğine dikkat çekerken, kendi yüzünü geri almayı çok istediğini, yani kendine yabancılaşmadan kurtulmak için mücadele etmek isteğini dile getirir.

Yılmaz Gruda ise “Bir Çürümüş Kent Belgeseli” başlıklı şiirinin 46. kısmında, modern kentin insanlarını şöyle tasvir eder:

*“bir meydandan kalkıp
bir meydan arası
bir et ve kumaş yığını yürüyor
yürüyor insan adı altında
sürüyerek bir upuzun çürük kokusu
[...]
yani yok suratları/kimlikleri yok”*¹⁹⁶⁶

Özne kentlilerin, insani ve ahlaki değerlerine yabancılaştıkları için çürük kokusu taşıyan, herkesleştikleri için yüzleri ve kişilikleri olmayan, bir et ve kumaş yığından ibaret varlıklar olduklarını söyler.

Hilmi Yavuz’un “yüzümdeki çöl” başlıklı şiirinde ise, “*söyleyin, yüzümle kimin yüzü gibiyim?*”¹⁹⁶⁷ dizesinde özne, hem kendi yüzünün yabancı olduğunu hem de modern yaşamın tüm yüzleri tektipleştirdiğini söyler. “Yorgun sonnet”te ise, “*aynalar yorulduklar...artık kimse bakamaz/ onlara...baksa bile görünen çürük, silik/ belirsiz*

¹⁹⁶⁵ Edip Cansever, “Ben Bu Kadar Değilim” (Petrol), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s.213.

¹⁹⁶⁶ Yılmaz Gruda, “Bir Çürümüş Kent Belgeseli-46.Kent.Bir Cadde”, *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, Serander Yayınları, Trabzon, 2002, s. 87-88.

¹⁹⁶⁷ Hilmi Yavuz, “yüzümdeki çöl” (Çöl Şiirleri), *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, YKY, İstanbul, 2010, s. 302.

*buruşmalar!”*¹⁹⁶⁸ dizelerinde özne, insani, ahlaki değerlerine ve kendi ben’ine yabancılaşmış insanın aynada göreceği şeyin, yüzünün ve/veya bedeninin çürük, silik ve belirsiz buruşmaları olduğunu söyler ve devamında özne, “*kimi buluruz orda?*” diye sorarak kimsenin gerçek kişiliğini/kendi özünü bulamayacağını altını çizer.

Dilaver Cebeci’nin “Kaçmak Gözlerinden” başlıklı şiirinde ise, “*Bir bozuk, bir sarı, bir anlamsız/ Çehrem aynalarda*” dizelerinde özne, aynalara baktığında tanımakta zorlandığı yüzünün bozuk, sararıp solmuş ve anlamsız bir ifadeye sahip olduğunu dile getirir.¹⁹⁶⁹

İsmet Özel ise “Waterloo’da Bir Dişi Kedi” başlıklı şiirinde, bireyin kendine yabancılaşmasını yüzü üzerinden şöyle anlatır:

*“O silik aynalarda şaşırdığım pis yüzüm
daha çok insanlara benzeyen ve onlara
hırçın çalgılar ansitan
yüzüm.
Uykularım upuzun bir geçmişi yaktıkça
ve o külle yıkandıkça ben durmadan
utançla oğuşturduğum
yüzüm.”*¹⁹⁷⁰

Özne, aynalara baktığında gördüğü yüzünü pis olmakla olumsuzlar ve yüzünün gittikçe diğer insanların yüzlerine benzediğini söyler. Burada öznenin kendi yüzüne yabancılaşması, aslında kendi ben’ine yabancılaşmasıdır ve bunun temelinde, hem ahlaki ve manevi değerlerden uzaklaşmışlık hem de diğer insanların yaşadığı tektipleşmenin verdiği huzursuzluk hissi yatmaktadır. Öyle ki özne utanç duyduğunu söylediği yüzünü şiirin diğer kısmında, “*iğrenç yüzüm; ve yüzüm, o değilmiş, o iğrenç yara*” olarak da olumsuzlamayı sürdürür.¹⁹⁷¹

Hidayet Karakuş ise “Emekli” başlıklı şiirinde, kendine yabancılaşmayı kişinin yüzünü tanıyamaması üzerinden şöyle verir:

*“yüzüm benim değil artık
alanlarda rüzgârla savrulan
düşünen ağlayan bağırان
en yeni fotoğrafım*

¹⁹⁶⁸ Hilmi Yavuz, “yorgun sonnet” (Ayna Şiirleri), *Büyü’sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, s. 270.

¹⁹⁶⁹ Dilaver Cebeci, “Kaçmak Gözlerinden” (Ve Sığırım İçime), *Türkiyem, Bütün Şiirleri*, Panama Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 236.

¹⁹⁷⁰ İsmet Özel, “Waterloo’da Bir Dişi Kedi”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, Tam İstiklâl Yayıncılık Ortaklığı, İstanbul, 2014, s. 38

¹⁹⁷¹ İsmet Özel, “Waterloo’da Bir Dişi Kedi”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, s. 39.

*benden önce emekli
aldılar gözlerimi
yüzüm aynalara düşmüyor nicedir*¹⁹⁷²

Özne, kendi ben'ine karşı hissettiği yabancılaşmayı yüzünün kendisine ait olmadığını söyleyerek ifade eder. Öyle ki yeni çektiği vesikalık fotoğrafta yüzünü tanımakta zorlanan özne, yüzünün silikleştiğini ve aynalara bile yansımadığını dile getirir.

Enis Batur'un "Winterreisse" başlıklı şiirinde ise, "*Aynadaki yüze bakıyorum şaşkınlıkla/ kimin yabancıyı çizilen ve dağılan hatlar*"¹⁹⁷³ dizelerinde özne, aynaya yansıyan yüzün yabancı çizgi ve hatlara sahip olması sebebiyle kendi yüzü olmadığını düşünür ve aynada gördüğü yüze şaşkınlıkla baktığını söyler.

Erdal Alova'nın "Sevgisiz Sevişmek" başlıklı şiirinde ise, "*Gittikçe yitiyor yüzler/ Bir çığlık kuyusunda*"¹⁹⁷⁴ dizelerinde özne, insan yaşamını bir çığlık kuyusuna benzetir ve bu kuyuda yaşam süren kendine yabancılaşmış insanları da yüzlerini kaybetmiş varlıklar olarak niteler.

Abdülkadir Budak'ın "Yüzde Birini Görmek" başlıklı şiirinde ise, "*Yüzüm başka yüzlerin alışverişi/ Kaya rolü biçilmiş çakılı gördüm/ Hiçkimse söyleyemez yüzümü sevdiğimi*"¹⁹⁷⁵ dizelerinde özne, kendi ben'ine yabancılaşmayı yüzü üzerinden anlatır. Buna göre toplumsal kural ve normlar ile roller, öznenin yüzünü (benliğini) tektipleştirerek herkesleştirmiştir. Bu yüzden özne kendisine yabancı olan yüzünü sevmez.

Şükrü Erbaş ise "Parçalanın Yüz" başlıklı şiirinde, yüze karşı hissedilen yabancılaşmanın sebebini şöyle açıklar:

*"Paranın ve korkunun aynalarında
Parçalanın yüzüm
Bir zamanlar anlamıyla övündüğüm
Umut vermiyor artık görüntün
Yitirmiş eski dirimini*

¹⁹⁷² Hidayet Karakuş, "Emekli", *Hangi Leylasın Sen*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s.71.

¹⁹⁷³ Enis Batur, "Winterreisse", *A Cappella (Yeni Lirik Şiirler 2007-2014)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 60.

¹⁹⁷⁴ Erdal Alova, "Sevgisiz Sevişmek" (Tensemeler), *Unutuştan Sonsuza, Toplu Şiirler (2013-1973)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 160.

¹⁹⁷⁵ Abdülkadir Budak, "Yüzde Birini Görmek" (Ev Zamanı), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, YKY, İstanbul, 2007, s.303.

*Artık güzel değilsin..*¹⁹⁷⁶

Özne, modern yaşamın para ekonomisine dayalı düzeninin ve toplumsal kuralların insanı korkutarak sindirmesinin insanı kendine yabancılaştırdığını, yüzünün parçalanmasıyla/yüzünün anlamsızlaşmasıyla anlatır. Öyle ki özne, bir zamanlar kişiliğini yansıtan yüzünün artık umutsuz, cansız ve çirkin olduğunu düşünür.

Tarik Günersel'in "alevlerde yüzlerim" başlıklı şiirinde ise, "yüz arıyorum/ yüzümü arıyorum"¹⁹⁷⁷ dizelerinde özne, kendine yabancılaşmadan kurtulabilmenin tek yolunun kaybettiği yüzünü bulmak olduğunu ifade eder.

İlhami Çiçek ise "Satranç Dersleri" başlıklı şiirinin VII. kısmında, kendine yabancılaşmış bireyi yüzü üzerinden şöyle tarif eder:

*"senin yüzün-paramparça
bölük pörçüktür
şu kuytu kalabalıkta
şu yalnızlıkta
ivedi ve kirlisari"*¹⁹⁷⁸

Özne, modern kent yaşamında bireyin hem kalabalıklar içindeki yalnızlığını hem de kendi ben'ine yabancılaşmış olduğunu, taşıdığı paramparça, bölük pörçük, ivedi ve kirli sarı yüzden tanıdığını söyler.

Veysel Çolak'ın "Giz ve Yara" başlıklı şiirinin I. kısmında ise, "Sıradan bir yaşantı sanılsın diye/ Yüzünüzü kazıyıp kendinizi sildiniz"¹⁹⁷⁹ dizelerinde özne, modern yaşama ve çevreye ayak uydurmak için kendine yabancılaşmış herkesleşen bireyi, yüzünü kazıyıp kişiliğini sildiğini ifade eder. "Anıların Yaşında" ise, "İnsan yüzleri alıyor sokaklara savrulan bir eskici/ Bu yüzden kırılmıştır evlerdeki tüm aynalar"¹⁹⁸⁰ dizelerinde özne, insani değerlerine ve kendine yabancılaşmış insanları yüzlerini kaybetmiş olduklarını ve bu insanların kendine yabancılaşmış olduklarını yüzlerinde görmekten korktukları için evlerdeki tüm aynaların kırılmış olduğunu söyler.

¹⁹⁷⁶ Şükrü Erbaş, "Parçalanmış Yüz" (Aykırı Yaşamak), *Bütün Şiirleri -I*, Kırmızıkeçi Yayınları, İstanbul, 2015, s.60.

¹⁹⁷⁷ Tarık Günersel, "alevlerde yüzlerim" (Zaman Denen Oyuncak (Mozaik) X+4, sadece muhtemelim), *İzler, Toplu Şiirler (1966-2006)*, YKY, İstanbul, 2006, s.310.

¹⁹⁷⁸ İlhami Çiçek, "Satranç Dersleri-VII" (Satranç Dersleri), *Bu Hüzünün Mesnevisi, (Tüm Şiirleri)*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018, s. 28-29.

¹⁹⁷⁹ Veysel Çolak, "Giz ve Yara-I" (Umut Aştadır), *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 146.

¹⁹⁸⁰ Veysel Çolak, "Anıların Yaşında" (Ölümler Diyalogu), *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s.128.

Haydar Ergülen'in "Bir Çocukluk Rüyasını Dolduracak Kadar" başlıklı şiirinde ise şehir, "yüzü olmayan gövdelerin yaşadığı", yani kendine yabancılaşmış, kişiliğini kaybetmiş insanların yaşam sürdüğü bir mekân olarak tasvir edilir. Özne ise bu şehirde, "bozulmuş çiçeklerden örülü yüzümü saklayacak ayna yok" diyerek kendi yüzüne yansıyan yabancılaşmışlığı saklayacak bir aynanın olmamasından yakınır.¹⁹⁸¹ "Çoğaltılabilir Koyu Aile Resimleri"nde ise, "aynalar kalabalık benim ilk yüzüm nerede"¹⁹⁸² dizelerinde özne, kent yaşamında takınmak zorunda kaldığı yüzlerden (maskelerden)/taşıdığı kimliklerden dolayı, aynada gördüğü pek çok yüzden hangisinin kendi gerçek yüzü olduğunu seçemediğini söylerken, kendine ne denli yabancılaşmış olduğunun da altını çizer.

Salih Bolat ise "Sürek" başlıklı şiirinde, "yüzümü karanlıkta yitirmekten korkuyorum" dizesiyle insanın kendine yabancılaşmasından duyduğu tedirginliği dile getirir.¹⁹⁸³

Ahmet Erhan da birçok şiirinde yüz sembolünü, insanın kendine yabancılaşmasını ifade etmek için kullanır. Şairin "Dönüşün Senfonisi" başlıklı şiirinin 6. kısmında, "Her aynada yüzümü unuttum ben, sıkıntılı ve dalgın/ Bütün maskelerini bir bir denedikten sonra"¹⁹⁸⁴ dizelerinde özne, toplumsal yaşama ve çevreye uyum sağlama çabasıyla taktığı maskelerin bir süre sonra kendi gerçek yüzünü unutturduğunu, yani kendine yabancılaştığını söyler. "Kybele'nin Son Oğlu"nda ise, "Vuruyor şimdi yüzüm aynalara aynalara/ Aynalar silme kan, aynalar irin/ Ben kendi yaşamımın bile milat öncesindeyim"¹⁹⁸⁵ dizelerinde özne, aynalara vuran/yansıyan yüzünden kan ve irin görmesinin sebebini, kendine ve kendi yaşamına yabancılaşmış olduğu gerçeğiyle ilişkilendirir. "Tek Yol Ölüm"de ise, "Yumruk hâlini almış elini/ Yüreğindeki çırpıntıyı/ Beyninin haritalarında uçurumlar açan kuşkuyu" aynalara tutabileceğini söyleyen özne,

¹⁹⁸¹ Haydar Ergülen, "Bir Çocukluk Rüyasını Dolduracak Kadar" (Sırat Şiirleri), *Nar, Toplu Şiirler 1*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s.70.

¹⁹⁸² Haydar Ergülen, "Çoğaltılabilir Koyu Aile Resimleri" (Sırat Şiirleri), *Nar, Toplu Şiirler 1*, s.68.

¹⁹⁸³ Salih Bolat, "Sürek", (Bir Afişin Önünde), *İlk Kar, Toplu Şiirler (1983-2014)*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2016, s.41.

¹⁹⁸⁴ Ahmet Erhan, "Dönüşün Senfonisi-6" (Yaşamın Ufuk Çizgisi/Akdeniz Lirikleri), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 122.

¹⁹⁸⁵ Ahmet Erhan, "Kybele'nin Son Oğlu" (Ateşi Çalmayı Deneyenler İçin), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 350.

bir tek yüzüne aynalarda bakamayacağını söyler.¹⁹⁸⁶ Çünkü yüz, özneye kendine ve kişiliğine yabancılaştığı gerçeğini hatırlatır.

Metin Celâl'in "Ağzımla Kuş Tutsam" başlıklı şiirinde, "*kendime yüzler bulurum, gülümserim/ ayarlarım sesimi; 'Nas'sınız beyler!'*"¹⁹⁸⁷ dizelerinde özne, kişinin çevreye uyum sağlamak için kendi kişiliğini gizlemesini, yüzler bulmasıyla (maskeler takmasıyla) anlatır. Ancak burada özne, kendine yabancılaşmayı da ironik bir dille eleştirmiş olur.

Betül Tarıman'ın "Söz" başlıklı şiirinin "perşembe" alt başlığında ise, "*yatağında dirlik evde bereket/ ama aynayı her hohladığımda/ tanrım bu yüz benim değil*"¹⁹⁸⁸ dizelerinde özne, gündelik hayatın tekdüzeliği içinde sürüp giden yaşamında her şeyin yolunda gittiğini; ancak aynaya her baktığında, kendi yüzü yerine yabancı bir yüz görüp dehşete kapılır. Bunun sebebi de modern yaşamın buyruklarına harfiyen uyum sağlamış olan özne, farkında olmadan kendine yabancılaşmıştır.

Küçük İskender'in "Cangüncem'in Gri Yapraklarına Şavkı Düşer Halkımın" başlıklı şiirinde ise, "*yüzlerce paramparçadır yüzüm/ yüzüme yüzlerce paramparça/ ceset tükürülür!*"¹⁹⁸⁹ dizelerinde özne, kendine yabancılaşmanın verdiği hissi yüzünün yüzlerce kez parçalanmasıyla ifade eder. "Karaltı"da ise özne, "*sonuna kadar yabancıyım suratımdaki çukura!*"¹⁹⁹⁰ diyerek, kendine yabancılığını yine yüzüyle ilişkilendirir. "Mühimce f'otograf"ta ise, "[...] ve bana/ ait olduğunu kanıtlanamayan yüz" dizelerinde özne, fotoğrafta gördüğü kendi yüzünü inkâr edecek kadar kendine yabancılaşmıştır.¹⁹⁹¹

Osman Çakmakçı'nın "Buharlaştan Ruh" başlıklı şiirinin I. kısmında ise, "*Ben posterden yüzleri sevmeyeceğim, iğreniyorum*"¹⁹⁹² dizelerinde öznenin posterden yüzle kastı, modern yaşama/günün modasına uyum sağlayanların takındıkları yapay

¹⁹⁸⁶ Ahmet Erhan, "Tek Yol Ölüm" (Ölüm Nedeni: Bilinmiyor), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 428.

¹⁹⁸⁷ Metin Celâl, "Ağzımla Kuş Tutsam", *Adım Ölüm*, Çizgi Yayıncılık, İstanbul, 1986, s.13.

¹⁹⁸⁸ Betül Tarıman, "Söz-perşembe" (Kar Merdiveni), *Hadde, Toplu Şiirler ve Melvin'e Giden Yol*, YKY, İstanbul, 2012, s. 280.

¹⁹⁸⁹ Küçük İskender, "Cangüncem'in Gri Yapraklarına Şavkı Düşer Halkımın", *Gözlerim Sığıyor Yüzüme*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 36.

¹⁹⁹⁰ Küçük İskender, "karaltı", *Papağana Silah Çekme*, YKY, İstanbul, 2000, s. 59.

¹⁹⁹¹ Küçük İskender, "mühimce f'otograf", *Kahramanlar Ölü Doğar*, Om Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 81.

¹⁹⁹² Osman Çakmakçı, "Buharlaştan Ruh-I" (Uçuştan Ağaç), *Bir Hiçlik Anatomisi, Toplu Şiirler*, Avangard Yayınları, İstanbul, 2011, s. 59.

maskelerdir. Bunlar sayesinde herkesleşen ya da olmadığı kişiliğe bürünen insanlardan nefret ettiğini söyleyen özne, kendi kişiliğini korumak için bu yüzlerden uzak kalacağına dikkat çeker.

2.5.1.4. İnsanı Kendine Yabancılaştıran Bir Diğer Faktör: Herkesleşme

Heidegger'in çağımız insanının genel yabancılaşması olarak gördüğü ve “das Man” olarak adlandırdığı durum, insanın basmakalıp düşünceler, normlar, bir örnek davranışlar, egemen kültür, değer yargıları ve bunları empoze eden kitle iletişim araçlarının da büyük ölçüde etkisiyle yaşam tarzının ve davranışların tektipleştirilmesi; yani insanın herkesleştirilmesidir.¹⁹⁹³ Dolayısıyla kendi kendisi olmaktan çıkan ve herkesleşen insan, en temel niteliği olan durup düşünceye dalma, kendi içine sığınıp kendi kendisiyle uzlaşma, neye inandığını, gerçekten değer verdiği ve gerçekten nefret ettiği şeylerin neler olduğunu belirleme yetisini yitirmekte ve bu durum onu sersemletip körleştirmekte ve yaşamında makine gibi harekete zorlamaktadır.¹⁹⁹⁴ Nitekim özellikle kentlerdeki insanlar yapay bir hayat içinde, sıkı denetim ve katı plânlamanın güdümünde sadece işe yarayan şey durumundaki varlıklar olarak eşya seviyesine indirgenmekte; kişisel özellikleri genelin içinde eritilerek tektipleştirilmekte, ruhsal varlığı köreltilip, indeks veya istatistik tablolarındaki herhangi bir sayı kümesinin içindeki sadece kemmî-quantitif bir kıymet olarak değerlendirilmektedir.¹⁹⁹⁵

İşte insanı kendine yabancılaştıran bir etmen olan herkesleşme, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde de sıkça işlenen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konuya ilişkin ilk örneğimiz Mûnis Fâik Ozansoy'a aittir. Şair başlıksız şiirinde, “*Farkı yok uykudan uyanıklığın/ Gündüzün geceden, hayalin düştün*” dizeleriyle ifade ettiği, kentteki aynılaştırmış, sıradanlaştırmış ve tekdüze olan yaşam biçimidir. Nitekim şair bu yaşam biçiminin tektipleştirdiği ve herkesleştirdiği bireyleri, “*Dilsizler, sağırlar, körler, bir yığın/ Yaşıyanlar farklı değil ölmüşten*” dizeleriyle dile getirir.¹⁹⁹⁶ Özne, kent ve modern yaşamın dayatmalarıyla bireylerin kendilerine yabancılaştıklarına, özgür bir

¹⁹⁹³ Güven Savaş Kızıltan, *Kişinin Silinen Yüzü, Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*, s. 129-130.

¹⁹⁹⁴ Ortega Y. Gasset, *İnsan ve Herkes*, (çev. Neyire Gül Işık), Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s.33.

¹⁹⁹⁵ Sadık Kılıç, *Yabancılaşma, İnsana Karşı Toplumsal Süreç*, s.60.

¹⁹⁹⁶ Mûnis Fâik Ozansoy, “başlıksız”, *Zaman Saati*, Hisar Yayınları, Ankara, 1965, s. 9.

biçimde karar veremediklerine, yaşamlarını ve eylemlerini özgürce düzenleme olanaklarını yitirdiklerine dikkat çeker.

Özdemir Asaf'ın "Öte" başlıklı şiirinde ise, "*Benden, onlara benzer olmayı beklemeyin/ Ve onları yineler olmayı beklemeyin*"¹⁹⁹⁷ dizelerinde özne, tektipliliğin ve monotonluğun hüküm sürdüğü gündelik yaşamda, kentsel yaşamın zorunlu getirilerine koşulsuz ayak uydurmak için herkesleşmiş bireylerden biri olmayacağını söyler.

Necati Cumalı'nın "Ben Deme Sakın" başlıklı şiirinde ise, "*Ondan bu toptan HAYIR'lar EVET'ler/ Başları yerde ağıla yürüyen bu sürü*"¹⁹⁹⁸ dizelerinde öznenin sürü olarak nitelediği, özgür iradesini ve karar verme yetisini kaybedip herkesleşmiş topluluklardır. Öyle ki özne bu insanların özgür düşünme ve hareket etme yetilerini kayb ettikleri için, diğerlerinden bağımsız davranmadığını ve diğerleri ne yapıyor, nasıl konuşuyorsa onların da aynı biçimde hareket ettiğini, hayırlar ve evetler üzerinden verir.

Sedat Umran'ın "Balya" başlıklı şiirinde ise, "*aynı modele göre biçimlendirdiler/ yonttular köşelerini tehlikeli yaşamaların/ törpülediler uçlarını kuşkların*" dizelerinde özne, modern kentin şablonlaştırdığı tek bir yaşam modelini benimseyip yaşamında sürprizlere, ilginçliklere ve hatta çılgınlıklara yer vermeyen insanları, kendine ve yaşamına yabancılaşmış, herkesleşmiş olarak ifade eder. Nasıl bir yaşam sürdüğünün farkında olmayan bu insanların ortak olan tek dertleri, "*uzun vâdede hesaplar, otomobil, apartman katları/ ay ay ödenen taksitler [...]*" dir.¹⁹⁹⁹

Edip Cansever'in ise çoğu şiirinde, kentin, modernizmin ve kapitalist düzenin herkesleştirdiği insanları ve onların tekdüze, sıradan ve basmakalıp yaşamlarını; bu düzenin insanı kendine ve doğasına yabancılaştırdığının farkına varıp isyan edenleri, görmek mümkündür. Örneğin Cansever'in Tragedyalar II başlıklı şiirinde, insana dayatılan yaşam biçimine kayıtsız şartsız uyum sağlayarak herkes gibi düşünüp hareket etmenin, insanı kendine yabancılaştırıp düzenin bir nesnesine dönüştürüldüğünü düşünenler, şöyle isyan ederler:

"Koro
Direnmek elinizdeydi, bu neydi

¹⁹⁹⁷ Özdemir Asaf, "Öte" (Çiçekleri Yemeyin), Çiçek Senfonisi, Toplu Şiirler, YKY, İstanbul, 2015, s. 278.

¹⁹⁹⁸ Necati Cumalı, "Ben Deme Sakın" (Bozkırda Bir Atlı), *Kısmeti Kapalı Gençlik, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1986, s. 280.

¹⁹⁹⁹ Sedat Umran, "Balya" (Leke), *Sonsuzluk Atı, Toplu Şiirleri-1*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.80.

*Çünkü ey paralar, bültenler, sabah gazeteleri
Banka müdürleri, şirketler, tröstler ve karteller
Ey papa XXIII. John, ey bütün din kitapları, nükleer denemeler
Ey sizi bir şeylerle durmadan değiştirenler...*

[...]

Koro

*Ey sizler, ey ölümlüler
Ey kimseyi saymadan mutluluk dileyenler
Ey nerde olursa ol dongun kalabalık
Yiterek seslerinden ve değişkenliklerinden
Bir şeyi hep sevmelerinden ve birden
Yıllara, yüzyıllara usulca işişenler
Ey sizler
Yani ey otel kâtipleri, ey sonsuz otel kâtipleri... ”²⁰⁰⁰*

Özne olan koro, verili düzene başkaldıran ve insanı kendine yabancılaştıran herkesleşmeye isyan edenlerdir. Özne; modern yaşamın para ekonomisiyle, kitle iletişim araçlarıyla, kapitalist sistemin işlerliğini sağlayan yapılarıyla, din kurumlarıyla ve savaş tehtidiyle insanı baskı altında tutup onu istediği şekilde yönlendirerek, insanın kendi iradesiyle hareket etmesine, özgürce düşünmesine, kendisi için önemli olanın ne olduğunu anlamasına fırsat vermediğini dile getirir. Düzenin herkesleştirdiği insanların ise seslerini (kendine dair düşüncelerini) ve değişkenliklerini (kendine özgü farklılıklarını) yitirdiğini ve kendilerine yabancılaştırıldıklarını söyleyen özne, onları otel kâtipleri olarak niteler. Buna göre otel, düzenin mekânı yani kapitalist gündelik yaşam; insanlar ise düzene uyumlu, verilen emirleri yerine getiren ve asla kendileri gibi hareket edemeyen tek tip otel kâtipleridir. Nitekim Tragedyalar III’te, “*Giderek siz oluyorsa bütün bir kalabalık/ yüzünüz yüzlerine benziyorsa, giysiniz giysilerine*” dizelerinde özne, bireyin kendine ve yaşamına yabancılaşıp herkesleşmesini, tek ve biricik olmaktan çıkıp bütün bir kalabalıktan yalnızca biri olmakla, yüzün diğer yüzlere, giyim kuşamın diğerlerine benzemesiyle ifade eder. Ancak özne, bu duruma karşı çıkan herhangi biri olursa onun göze batacağını ve herkesin ona kuşkuyla bakacağını ve “*Bir Yankı: durmadan yalnızsınız/ Durmadan yalnızsınız*” sesini işiteceği konusunda uyarır.²⁰⁰¹

²⁰⁰⁰ Edip Cansever, “Tragedyalar II” (Tragedyalar), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s. 289-293.

²⁰⁰¹ Edip Cansever, “Tragedyalar III” (Tragedyalar), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, s. 299.

Cansever “Elmas Yüklü Bir Gemi” başlıklı şiirinin III. kısmında ise, “*Birbirimizden çoğalıyoruz, sonlu ve sonsuz birbirimizden*”²⁰⁰² dizelerinde yine, birbirinden çoğalan insanlarla, toplumun, herkesleşmesi için bireye model olarak sunduğu tektipliliğin örnek alınarak bireyin içinin boşaltılmasına dikkat çeker.

Cansever’in “Umutsuzlar Parkı” başlıklı uzun şiiri de, bireyin kendine ve yaşamına yabancılaşmasının ve herkesleşmesinin yarattığı bunalımlar ve sıkıntılarla yüklüdür. Nitekim şair, “Umutsuzlar Parkı”nın III. kısmında bunun en dikkat çekici örneğini şöyle verir:

*“Binlerce ama binlerce yıldır yaşıyorum
Bunu göklerden anlıyorum, kendimden anlıyorum biraz
İnsan, insan, insandan; ne iyi ne de kötü
Kolumu sallıyorum yürürken, kötüysen yüzümü
buruşturuyorum*

*Çok eski bir yerimdeyim, çürüyen bir yerimden geliyorum
Öldüklerimi sayıyorum, yeniden doğduklarımı
Anlıyorum, ama anlıyorum bıktığımı
Evlerde, köşe başlarında değişmek diyorlar buna
Değişmek
Biri mi öldü, biri mi sevindi, değişmek koyuyorlar adını
Bana kızıyorlar sonra, ansızın bana
Kimi ellerini sürüyor, kimi gözlerini kapıyor yaşadıklarına
Oysa ben düz insan, bazı insan, karanlık insan
Ve geçilmiyor ki benim
Duvarlar, evler, sokaklar gibi yapılmışlığımdan.*

*Bilmezler, kızmıyorum, bunu onlardan anlıyorum biraz
Erimek, bir olmak ve unutulmak içindeki onlardan
Ya da bir başkaca şey: ben kendimi ayırıyorum
Yapayalnız olmağdaki kendimi
Böyleyken akıp gidiyorum bir nehir gerçeği gibi
Sanki ben upuzun bir hikâyeye
En okunmadık yerlerimle
Yok, artık sıkılıyorum.”²⁰⁰³*

Özne, herkes gibi bir yaşam sürmekten bıkip usandığını ve bu sıkıntının çaresizliğiyle başa çıkmakta zorlandığını dile getirir. Özne, kendine yabancılaşmış bir biçimde tekdüze bir yaşam sürdüğünü, binlerce ama binlerce yıldır yaşamak, ölüp ölüp tekrar ve tekrar dirilmekle anlatır. Kendine yabancılaşıp herkesleştiği gerçeğini, onlar arasına karışıp erimek, onlarla bir olmak ve unutulmakla ifade eder. Tektipleştığını ise

²⁰⁰² Edip Cansever, “Elmas Yüklü Bir Gemi-III” (Sonrası Kalır), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, s. 579.

²⁰⁰³ Edip Cansever, “Umutsuzlar Parkı-III” (Umutsuzlar Parkı), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, s. 162.

kendisini düz insan, bazı insan ve karanlık insan olarak nileyerek verir ve duvarlar, evler sokaklar gibi donuk ve cansız olduğunu ilave eder. Özne eğer tüm bunlara karşı çıkıp isyan ederse koyu bir yalnızlıkla mücadele etmesi gerektiğinin de bilincindedir.

Cansever “Umutsuzlar Parkı”nın VII. kısmında ise, “*Paralar bozduruyoruz, gereksiz eşyalar alıyoruz bu yüzden*”²⁰⁰⁴ dizesinde, modern yaşama ve kapitalist düzene uyum sağlayabilmek ve herkesleşebilmek için bireyin tüketime yönelmesi gerektiğine; “*Hani hep bir olup da eve taşıdıklarımız/ Kahveden, meydandan sokak içlerinden/ Bulup da çıkardığımız/ Konuşmalar*”²⁰⁰⁵ dizeleriyle ise herkesleşmenin ön koşulu olan kendi düşüncelerinden vazgeçip anlamsız ve boş konuşmalar edinmenin gerekliliğine dikkat çeker. Nitekim özne, “*Yıllardır, ama yıllardır neyi koysalar önümüze/ Alıştık, sadece bir türlü bakıyoruz./ İşte biz böyle yapıyoruz.*”²⁰⁰⁶ diyerek düzenin dayatmalarıyla şekillendirilmiş verili yaşamı sorgusuz sualsiz kabul eden insanın kanıksamışlığını da dile getirmiş olur. İnsanın bu kanıksamışlığını, “Yok Bir Şey” başlıklı şiirinde, “*Baktım kimseler bunu böyle yapmaktan kurtulamaz/ Sorduk kimseler bunu niye böyle yaptığını bilemez*” dizelerinde de görmek mümkündür.²⁰⁰⁷

Cansever’in “Ne Gelir Elimizden İnsan Olmaktan Başka” başlıklı şiirinin II. kısmında ise, “*Hem sonra şaşarım buna, niye olmalı insansak bu akıntıda/ Herkes gibi bir şey niye olmalı*”²⁰⁰⁸ dizelerinde özne, kendine yabancılaşıp herkesleşmeye karşı çıkar ve kendini bulmanın, kendi olabilmenin öneminden bahseder. “Bezik Oynayan Kadınlar” başlıklı şiirinin “Bitiş” kısmında ise, “*Ama herkes ki kendisi olsun/ Sonra herkes kendisi olsun/ Bir gün herkes kendisi olsun*” dizelerinde özne, herkesleşmenin yabancılaştırıcı etkisinden kurtulup herkesin kendisi olabileceği bir zamanın geleceğinin umudunu taşır.²⁰⁰⁹

İsmet Özel’in çoğu şiirinde insanın kendine yabancılaşma meselesini herkesleşme odağında işlediği görülmektedir. Bunun dikkat çekici örneklerinden ilki

²⁰⁰⁴ Edip Cansever, “Umutsuzlar Parkı VII” (Umutsuzlar Parkı), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, s. 167

²⁰⁰⁵ Edip Cansever, “Umutsuzlar Parkı VII” (Umutsuzlar Parkı), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, s. 168.

²⁰⁰⁶ Edip Cansever, “Umutsuzlar Parkı VII” (Umutsuzlar Parkı), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, s. 168.

²⁰⁰⁷ Edip Cansever, “Yok Bir Şey” (Öncesi de Kalır), *Sonrası Kalır II, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s. 598.

²⁰⁰⁸ Edip Cansever, “Ne Gelir Elimizden İnsan Olmaktan Başka-II” (Nerde Antigone), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, s. 255.

²⁰⁰⁹ Edip Cansever, “Bezik Oynayan Kadınlar-Bitiş” (Bezik Oynayan Kadınlar), *Sonrası Kalır II, Bütün Şiirleri*, s. 339.

“Propaganda”dır. Şair bu şiirinde, modernizmin ve kapitalist sistemin herkesleştirdiği insanı ve onların basmakalıp yaşamlarını şöyle anlatır:

*“Köleler gördüm, karavaşlar
hayaları burulmuş bir adamın ayaklarını yıkamaktalardı
artık kelimeleri kalmamış fiyatları sormaktan
saçları taranılmaktan usanmışlar
sinemalarda saklanıyor kışın
yaz olunca denizin yalayışlarına
kaldırımlarda demokrat
otobüslerde dindar
geceyi
saatlerine bakarak anlıyorlar
ve sabah
gökyüzünün karnını gerdiği zaman
dağların kokusundan fabrikalar
acıınca
Köleler!
gözleri camekânlarda.”²⁰¹⁰*

Öznenin köleler ve karavaşlar olarak niteleyip olumsuzladıkları, modernizmin ve kapitalist sistemin satın aldığı ve tutsağı hâline getirdiği, kendi benliğine yabancılaşmış insanlar, yani herkesleştirilmiş olanlardır. Özne, kışın sinemalara, yazın denize gitmeyi, yerine göre demokrat yerine göre dindar olmayı, saatlere göre zamanı algılamayı ve ona göre hareket etmeyi ve tüketim dayalı yaşamayı, aynılaşan/herkesleşen insanın tipik yaşam biçimi olarak örnekler. Nitekim kendine ve öz yaşama yabancılaşmış herkes, düzenin şablonlaştırdığı ve sunduğu yaşamı hiç sorgulamadan sürdürmektedirler.

Özel, “Mataramda Tuzlu Su” başlıklı şiirinde ise bu kez herkesleşmeye karşı çıkıp toplumdan uzaklaşan bireyin iç dünyasını şöyle dile getirir:

*“Beyazların yöresinde nasibim kalmadı
yerlilerin topraklarına karşı suç işledim
zorbaların arasında tehlikeli bir nifak
uyrukların arasında uygunsuz biriyim
vahşetim
beni baygın meyvaların lezzetinden kopardı
kendime dünyada bir
acı kök tadı seçtim
yakın yerde soluklanacak gölge bana yok
uzun yola çıkmaya hüküm giydim.*

²⁰¹⁰ İsmet Özel, “Propaganda”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, Tam İstiklâl Yayıncılık Ortaklığı, İstanbul, 2014, s. 164.

*Uzak nedir?
Kendinin bile ücrasında yaşayan benim için
gidecek yer ne kadar uzak olabilir?
Başım açık, saçlarımı ikiye
ortadan ayırdım
kimin ülkesinden geçsem
şakaklarımda dövmeler beni ele verecek
cesur ve onurlu diyecekler
halbuki suskun ve kederliyim
[...]*

*Bir hayatı, ismarlama bir hayatı bırakıyorum
görenler üstünde iyi duruyor derdi her bakışta
askerken kantinden satın aldığım cep aynası
bazı geceler çıkarken
uçarı bir gülümseyişle takındığım muşta
gibi lükslerim de burda kalacak
siparişi yargıcılar tarafından verilmiş
bu hayattan ne koku, ne yankı, ne de boya
taşımamı yasaklayan belgeyi imzaladım
burada bitti artık işim, ocağım yok
uzun yola çıkmaya hüküm giydim.²⁰¹¹*

Öznenin beyazların yöresi, yerlilerin toprakları olarak nitelediği mekân, modern kent; uyruklar altında, (dayatmalar), ismarlama, baygın meyve lezzetinde ve siparişi yargıcılar tarafından verilmiş, söz ve söz öbekleriyle bahsettiği ise yapay, sıradanlaştırılmış ve tekdüzeleştirilmiş gündelik yaşamdır. Özne, modernizmin ve kapitalizmin hükümleriyle şekillendirilmiş bu maddeci yaşamdan ve onun içini/ruhunu boşaltıp herkeşleştirdiği insanlar arasından kaçıp uzun yola çıkması gerektiğine kanaat getirir. Çünkü özne burada, bu insanlar arasında yaşamayı sürdürürse, kişiliğini, ruhunu, insani ve manevi değerlerini kaybedeceğini ve kendine yabancılaşacağını düşünür. Bu yüzden de yanına hiçbir şeyi almamaya karar verir.

Özel, kendisinden bahsettiği “Celladıma Gülümserken Çektirdiğim Resmin Arkasındaki Satırlar”da ise, “*ruhumun peşindedir zaptiyeler ve maliyeler*” ifadesiyle herkesleşip kendisine yabancılaşmadığı ve dayatılmış yaşama ayak uydurmayıp başkaldırdığı için, toplumsal dayatmaların ruhunu ele geçirip onu da kendilerine benzetmek için sürekli peşinde olduklarını söyler. Öyle ki köşe bucak ruhunu herkesten

²⁰¹¹ İsmet Özel, “Mataramda Tuzlu Su”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, s. 222-224.

kaçıran özne, “*kara ruhlu der bana görevini aksatmayan kim varsa*” diyerek uyumsuzluğundan dolayı herkesin onu kara ruhlu olarak addettiğini söyler.²⁰¹²

Özel’in “Of Not Being A Jew” adlı şiir kitabındaki çoğu şiirde de kendine yabancılaşma meselesini herkesleşme odağında işlediği görülür. “Of Not Being A Jew”de, “*kimsenin kölesi değilim/ tarantula yazdılar diye göğsümdeki yaftaya/ tarantulaymış benim adım diyecek değilim*”²⁰¹³ dizelerinde özne, toplum ve düzen tarafından etiketlenip herkes gibi davranmak zorunda bırakılmasına karşı çıkar. Bu yüzden de özne “[...] *gitmem dedim sizin provalarınıza*”²⁰¹⁴ ifadesiyle, kendisine dayatılan, ısmarlama hayata kendini alıştırmayacağını vurgular. “Kaçmak İsterken Vuruldu”da ise herkesleşmişleri, “*Dilsizlik sağırlık çolaklık körlük*”²⁰¹⁵ içinde yaşam sürenler olarak niteleyen özne, herkesin tekdüzeleşmiş ve monotonlaşmış yaşamının bıkkınlık veren yapısını, “*Bizi sarmış bizi sarmış bizi sarmış baştanbaşa mucizesizlik*” ifadesiyle eleştirir.²⁰¹⁶ “Savaş Bitti”de ise, kentlin tinsiz, ruhsuz ve sayıları her geçen gün artan herkesleşmiş bireylerini “*irinliler kabilesi*” olarak niteleyip olumsuzlayan özne, “*Onlara dokunmanın bizlere ar gelişi bundanmış/ İrinsizlik bilinciymiş her geçen gün tuhaflaştıran bizi*”²⁰¹⁷ ifadeleriyle, bireyi irinlilerden biri hâline dönüştüren herkesleşme bilincinden uzak durup, bireyselliğini koruma ve kendi kalma mücadelesi vermenin, kendi isteğiyle tuhaflaşma, kendini ötekileştirme olduğuna dikkat çeker.

“John Maynard Keynes’ten Nefretim Yirmi Sebebi” başlıklı şiirinin 5. kısmında ise, “*Zırt pırt ikaz edilmişim ayak uydurmam konusunda/ Koca tugay uygun adım atan cilveperest mangaların*”²⁰¹⁸ dizelerinde özne, askerî bir düzene benzettiği gündelik yaşamda herkes gibi davranmadığı, düzene uygun adım sağlamadığı için sürekli ikaz edildiğini söyler. Aynı şiirin 20. kısmında ise, insanın bu yaşamda iki şeyden biri olmak için karar vermesi gerektiğini söyleyen özne, “*Ya vitrinde yerin hazır etiketin/ Okunamayacak kadar silik*” ifadesiyle insanın herkesleşmeyi seçip kendine yabancı ve silik bir kişilikle yaşam sürebileceğini ya da ardına bakmadan kaçabileceğini

²⁰¹² İsmet Özel, “Celladıma Gülümserken Çektirdiğim Resmin Arkasındaki Satırlar”, *Erbain, Kirk Yılın Şiirleri*, s. 231-235.

²⁰¹³ İsmet Özel, “Of Not Being A Jew”, *Of Not Being A Jew*, ŞûleYayımları, İstanbul, 2006, s.19.

²⁰¹⁴ İsmet Özel, “Of Not Being A Jew”, *Of Not Being A Jew*, s. 17.

²⁰¹⁵ İsmet Özel, “Kaçmak İsterken Vuruldu”, *Of Not Being A Jew*, s. 42.

²⁰¹⁶ İsmet Özel, “Kaçmak İsterken Vuruldu”, *Of Not Being A Jew*, s. 49.

²⁰¹⁷ İsmet Özel, “Savaş Bitti”, *Of Not Being A Jew*, s. 72.

²⁰¹⁸ İsmet Özel, “John Maynard Keynes’ten Nefretim Yirmi Sebebi-5”, *Of Not Being A Jew*, s. 112.

ancak düzenin onun yakasını bırakmayacağını ve sürekli peşinde olacağını da dile getirir.²⁰¹⁹ Öyle ki son pişmanlığın fayda vermeyeceğinin de altını çizmeyi ihmal etmez.

Cumali Ünalı Hasannebioğlu ise “Şiirine Bunu da Ekle” başlıklı şiirinde, kendine ve yaşamına yabancılaştırılıp herkesleştirilmiş olan bireyin serzenişine şöyle yer verir:

*“Kendi hayatını yaşamadın
Ne kafandaki, ne gönündeki, ne hayâlindekiydi
yaşadığın
Sana kimler biçti, kimler dikti
Nasıl lâyük gördü
Bu ariyet giysiyi?
Hep elbisenin dışındaydın*

*Şiirine bunu da ekle
Sen asıl yaşamadığın hayattaydın”²⁰²⁰*

Özne, ne düşündüğü, ne içine sinen ne de hayalini kurduğu hayatı yaşayabildiğini söyler. Verili düzenin kendisine sunduğu ve tıpkı herkes gibi sürdürmek zorunda bıraktığı yaşamı, üzerine biçilen ariyet giysisi olarak olumsuzlayan özne, bu elbisenin hep dışında, uyumsuz bir biçimde yaşamaya çalıştığını dile getirir. Çünkü öznenin asıl yaşamak istediği yer, bu dünya değildir.

Enis Batur’un “Goethe Evi” başlıklı şiirinde ise, “*Kimim ben? Çarptığım hangi camda/ hangi encâm, ne kadarı birinci tekil şahıs,/ ne kadarı benden içeri başkaları*”²⁰²¹ dizelerinde özne, kendiyile yüzleşebilmek için kendi ben’ine sorular yöneltir. Özne, kendi ben’ine yabancılaştığı için gerçekten kim olduğu bilmediğini; duygu, düşünce ve davranışları üzerinde yetkinin kendisine mi yoksa başkalarına mı ait olduğunu kestiremediğini ifade eder. “Harita”da ise, “*Yeni bir yüzyılın kampanasına çalıyordu artık /kim olduğunu kimsenin kestiremediği insanımız.*”²⁰²² dizelerinde özne, yeni bir yüzyılın eşiğinde olan insanın genel özelliğinin, kendine ve yaşamına yabancı, herkesleşmiş yığınlar olduğuna dikkat çeker. “Göl” şiirinin VI. kısmında ise, “*Bir dehlize giriyoruz, öylesine çoğuluz,/ kendimizi göremiyoruz ürkek kalabalığın/*

²⁰¹⁹ İsmet Özel, “John Maynard Keynes’ten Nefretimin Yirmi Sebebi-20”, *Of Not Being A Jew*, s.166.

²⁰²⁰ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, “Şiirine Bunu Da Ekle” (Ölüm Bile Aşkile), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 295.

²⁰²¹ Enis Batur, “Goethe Evi” (Seferî Dîvan), *Doğu-Batı Divanı (Dramatik Şiirler 1988-2009)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 125.

²⁰²² Enis Batur, “Harita” (Alaca Dîvan), *Doğu-Batı Divanı (Dramatik Şiirler 1988-2009)*, s. 208.

*paydasında, [...]”*²⁰²³ dizelerinde özne, kendine yabancılaşmış, kişilikleri silinmiş ve herkesleşmiş insanların oluşturduğu kalabalığının topluca bir dehlize/karanlığa sürüklendiğini dile getirir. Nitekim “Sessiz Sinema”da, ne yavaşlayan ne de hızlanan çarkın, aynı tekdüzelikte işleyen çarkın içinde yaşayıp gidenleri, korkularından korkan, coşkularından bıkan insanlar olarak niteleyen özne, “[...] kimseye raslamıyorduk/ kendimize bile” derken, özgür yaşamı elinden alınmış ve herkesleştirilmiş insanın kendine yabancılaşma gerçeğini vurgular.²⁰²⁴

Tarık Günersel ise “Güneş mi?” başlıklı şiirinde, kendine yabancılaşıp herkesleşmiş insanı ve onun mekaniklemiş yaşamını şöyle anlatır:

*“Kalkmak şart.
İşte kalktınız.
Peki kim olarak?
İşemek de görev.
İşe gitmek gibi.
İşte işiyorsunuz.
Kim olarak?
Sesler!..
Saçmıyor mu içinizdeki kişiler?
Hangi birini söyleseniz?
Kim söylese?
Doğabilirdiniz.
Bir türlü fırsat olmadı.
Ölüyorsunuz.
Kim olarak?
İşte sizi gömüyorlar.
Her işte bir hayır var:
Bir isim söylüyorlar.”*²⁰²⁵

Özne, herkesin yaptığını modelleyerek yaşamını sıradanlaştıran, nasıl bir yaşam sürdüğüne dair hiç düşünmeyen ve gündelik yaşamın gelip geçiciliğinde kendine yabancılaşıp herkesleşen insanın acizliğini ve güçsüzlüğünü dile getirir. İçi boşaltılmış, kişiliksizleştirilmiş ve insani değerleri yok edilmiş insan, hayatını öylesine yaşayıp gitmekte ve geriye yalnızca sıradan/basit bir isim bırakıp bu dünyadan ayrılmaktadır.

Murathan Mungan da birçok şiirinde, kendisine dayatılan yaşam tarzını kanıksayıp herkes gibi düşünmeye ve hareket etmeye alışmış insanın, kendine

²⁰²³ Enis Batur, “Göl-VI” (Bir Ortaçağ Yalnızlığı), *Tuğralar -Periyeş (Lirik Şiirler 1973-1992)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 45.

²⁰²⁴ Enis Batur, “Sessiz Sinema” (Bu Yaz), *Tuğralar -Periyeş (Lirik Şiirler 1973-1992)*, s.132.

²⁰²⁵ Tarık Günersel, “Güneş mi? (Zaman Denen Oyuncak (Mozaik) X+5,sır)”, *İzler, Toplu Şiirler (1966-2006)*, YKY, İstanbul, 2006, s.387.

yabancılaşmış olduğu gerçeğini işler. “Manşet” başlıklı şiirinde, “*Pozdan putlar yaratılıyor her yanda, afişlerde, ekranlarda/ vitrinlerde, sokakta pozlara tapmaya zorlanıyor insanlar./ Zorlandıklarını hiç anlamıyorlar*”²⁰²⁶ dizelerinde özne, çeşitli kanallar (afiş, ekran, vitrin vb.) ve rol modellerle insanın kendini düşünmesine, kim olduğunu keşfetmesine, kendisi için neyin kıymetli olduğunu anlamasına ve yaşamını özgürce yönlendirmesine izin vermeyen modern yaşamın insanı tektipliliğe ve herkesleştirmeye ittiğine dikkat çeker. Nitekim “Magma”da, insanı kendine yabancılaştırıp herkesleştirenin, “*Varlığımızı boşaltan anonim sitem*” olduğunu dile getirir.²⁰²⁷ “Sahtiyan”da ise, “*Bugün adına “halk” dediğimiz nüfus kâğıtlarında resim yerleri noksan kalabalık*”²⁰²⁸ dizelerinde tanımı yapılan toplum, kendine yabancılaştırılmış, kişilikleri silinmiş ve herkesleştirilmiş insan yığınlarıdır. Öyle ki “Zikir”de, “[...] *bütün hayatlarını bir döngü üzerine kurduktan sonra/ bir hayat kurduk sananlar*”ın “*kendi hayatına vâkıf olmadan yaşayıp ölen*”ler olduğuna dikkat çeken özne, yine, kendilerine dayatılmış tekdüze yaşamı idâme ettirenlerin, kendilerine ve kendi yaşamlarına yabancı olarak hayat sürdürdüklerini ve bir koca ömrü boşa geçirdiklerini ifade eder.²⁰²⁹ “Öteki Mithosu”nda ise, “*Kendimiz için bile bir klişeyiz artık/ En çok buna katlanamıyoruz/ Farkındayız ve çürüyoruz*”²⁰³⁰ dizelerinde özne, kendine yabancılığının ve herkesleşmişliğinin bilincinde olup buna tahammül edemeyen insanın, bu gerçeğin farkında olmasına rağmen hiçbir şey yapmadan tekdüze yaşamına devam etmesini çürüme olarak addeder. “Sevda Karası”nda ise herkesleşmiş bireylerin popüler kültürün de etkisiyle sürdürdüğü yapay ve yabancılaşmış yaşamı, “*poliüretan kültürün popüler saltanatı/ anlamadan yaşadığımız hayat*” dizeleriyle ifade eder.²⁰³¹ Nitekim “Sentetik Elyaf”ta herkesleşmiş insanın yaşamı, “*Başkasından temize çekilmiş ev ödevleri*”²⁰³² olarak nitelenirken, bir diğer şiiri olan “Vücudumun Verdiği Sözler”de ise yaşam, “*gardıroplaştırılmış hayat*”la²⁰³³ olumsuzlanır.

²⁰²⁶ Murathan Mungan, “Manşet” (Metal), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 399.

²⁰²⁷ Murathan Mungan, “Magma” (Metal), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, s. 112.

²⁰²⁸ Murathan Mungan, “Sahtiyan” (Sahtiyan), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, s. 384.

²⁰²⁹ Murathan Mungan, “Zikir” (Kum Saati), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, s. 80.

²⁰³⁰ Murathan Mungan, “Öteki Mithosu” (Mırıldandıklarım), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, s. 241.

²⁰³¹ Murathan Mungan, “Sevda Karası” (Kum Saati), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 302.

²⁰³² Murathan Mungan, “Sentetik Elyaf”, *İkinci Hayvan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 13.

²⁰³³ Murathan Mungan, “Vücudumun Verdiği Sözler”, *İkinci Hayvan*, s. 76.

Haydar Ergülen'in "...Bulunuyor, Fakat Kayıp" başlıklı şiirinde ise, "*sizi kimin yerine bulsak acaba/ acaba kim olacaksınız bulunduğunuzda*"²⁰³⁴ dizelerinde öznenin siz olarak hitap ettiği, toplumdaki herkesleşmiş çoğunluktur. Özne, "...*Aranıyor, fakat kayıp!/ ...Bulunuyor, fakat kayıp!*" derken, kendine yabancılaşmış, kim olduğundan habersiz ve kişiliğini kaybetmiş bu insanları, kayıplar olarak olumsuzlar.

Salih Bolat'ın "İçkonuşmalar" başlıklı şiirinin 5. kısmında ise, "*nereye giderseniz gidin, başkalarının adımlarıyla yürüyor,/ başkalarının bakışlarıyla görüyorsunuz nesnelere/ çünkü siz yoksunuz kendinizde.*"²⁰³⁵ dizelerinde özne, kendine yabancılaşmış kendilik vasfını kaybetmiş ve duygu, düşünce ve eylemlerinde herkesleşmiş özgünlüğünü ve özgürlüğünü yitirmiş insanların aslında varlık yapılarını kendi elleriyle yok ettiğine dikkat çeker.

Orhan Alkaya'nın "Girmeden Önce" başlıklı şiirinde ise, kavramların ve kavimlerin dünyayı esareti altına alıp insanı kendine yabancılaştırdığına değinen özne, "*yetmezliğinizle avunun/ siftinip gittiniz bir biçilmiş yol boyu*"²⁰³⁶ ifadesiyle, kavramlar ve kavimlerin kendisine biçtiği ve tabi kıldığı yaşam yolunda, kendine yabancı bir biçimde oyalanıp duran insanın yetersizliğine dikkat çeker.

Ahmet Erhan ise "Kybele'nin Son Oğlu" başlıklı şiirinde, herkesleşen insanın gündelik yaşamını şöyle anlatır:

*"Yıkıntılar, yıkıntılar dört bir yanda
İnsansız gölgeler
Koşuşup duruyorlar sağa sola
Evrak dosyaları uçuşuyor havada
Takma dişler, saatler...
Uğultu hâlinde konuşuluyor
Tek bir borudan üfleniyormuşçasına"*²⁰³⁷

Özne modern yaşamı, yıkıntılar; bu yıkıntılar arasında ise insanı, ruhsuz ve tinsiz, insansız gölgeler olarak addeder. Kendilik bilincinden uzaklaşmış ve herkesleşmiş insan, kendisine dayatılan tekdüze ve mekanik yaşamı, sorgulamadan

²⁰³⁴ Haydar Ergülen, "...Bulunuyor, Fakat Kayıp" (Karton Valiz-Dergilerde Kalan Şiirler), *Hafız ile Semender, Toplu Şiirler 2*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 260-261.

²⁰³⁵ Salih Bolat, "İçkonuşmalar-5" (Karşılaşma), *İlk Kar, Toplu Şiirler (1983-2014)*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2016, s.109.

²⁰³⁶ Orhan Alkaya, "Girmeden Önce", *Altı*, Everest Yayınları, İstanbul, 2011, s. 113.

²⁰³⁷ Ahmet Erhan, "Kybele'nin Son Oğlu" (Ateşi Çalmayı Deneyenler İçin), *Burada Gömüldür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 339

sürdürmekte; herkes nasıl davranıyor, nasıl konuşuyor ve nasıl düşünüyorsa aynısını tekrarlamaktadır.

Nilgün Marmara da şiirlerinde, özellikle toplum ve kültür tarafından insanın herkesleştirilmeye çalışıldığından dem vurur. “Daktiloya Çekilmiş Şiirler”de yer alan başlıksız şiirinde, insanı köpeğe, toplumu/kültürünü kurallara boyun eğdikçe ödüllendiren ve onu eğitmeye çalışana benzeten şair, “*Kendimizle oynayan güçsüz mahluklarız biz, yaptırımla/ ödülü gönlümüzde barışık tutan. Mesafemiz kuyruğumuzla/ başımız arasında gider gelir*” dizelerinde, bireyin kendi olmasına fırsat vermemek ve herkes gibi olmasını sağlamak için yaptırımlar uygulayan, ödül ve ceza yöntemine başvuran toplumun, insanı tasmalı bir köpeğe çevirmesinden; insanın özgürlüğünü kısıtlamasından bahseder.²⁰³⁸ “ ‘Bana Doğru Gelen Kim?’ ya da Şimdiki Zamanda Bir Mobil, Birinci Tekil Şahıs” başlıklı şiirindeyse toplum tarafından herkesleştirilmiş bireyin hissettiği yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“Şimdilik, hava akımının istencine boyun eğmişim,
sinekler ırzına geçerken uzantılarımın, sürdürüyorum
dansımı bu dikey tabut içre, gündün geceye, geceden
güne, ben tümünü ezip geçinceye ve "Bana doğru
giden kim?" in yatay bilgisine ulaşınca dek!”²⁰³⁹*

Özne, şimdilik hava akımının istencine uygun, yani kendisine dayatılan yaşam tarzını kanıksayıp herkes gibi düşünmeye ve hareket etmeye çalıştığını itiraf etmektedir. Ancak böyleyken kendisini, taput içinde bir ölüden farksız olarak gören özne, sineklerin yani toplum ve toplumsal normların kendisini yiğip bitirdiğinden şikayet eder. Özne, bana doğru giden kimin yatay bilgisine ulaştığında, yani kendilik bilincine ulaşip herkesleşmeden kurtulduğu anda yabancılaşmadan da kurtulacağına ve özgürlüğüne kavuşacağına inanmaktadır.

İhsan Deniz ise “Tılsımlı Bir Büyü” başlıklı şiirinde herkesleşmeyi şöyle izah eder:

*“tırnak kırıyorlar herkes gibi
herkes gibi sinemaya gidiyorlar
istasyonlarda buluşuyorlar herkes gibi
fotoğraf makinaları telefonları saat kayışları
müze gezmeleri bile herkes gibi
korkuları sevinçleri tuhaflıkları*

²⁰³⁸ Nilgün Marmara, *Daktiloya Çekilmiş Şiirler (1977-1987)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2006, s. 34.

²⁰³⁹ Nilgün Marmara, *Metinler*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 55.

ve tuhafliklari tuhafliklari tuhafliklari

*herkes cumartesileri aynı oranda seviyor
herkes postacıya aynı umutla bakıyor
yine de herkes herkesten kuşkuluyor
-herkes herkesten herkes gibi
Herkes herkesten bile kuşkuluyor-²⁰⁴⁰*

Özne, modern yaşamın dayattığı popüler kültüre kendini kaptıran ve duygu, düşünce ve hareketleri, diğerleriyle aynılaştıran insanın, kendine özgü bir kişiliğe ve yaşama sahip olduğuna dair bilince yabancılaşmış olduğunu söyler. Öyle ki gündelik koşuşturmadan eğlence kültürüne, duygulardan düşünceye, kıymet verilenden nefret edilene değin her konuda tektipleştirilmiş/herkesleştirilmiş insan, yine de diğerlerinden kuşkulmakta ve ciddi bir güven problemi yaşamaktadır.

Metin Celâl'in "Hayat Bağları" başlıklı şiirinde ise özne, günlük ilişkilerin ve karşılıklı alışverişlerin alışkanlığıyla tekdüze bir yaşam süren insanın, kendine ait olmayan bir hayatı sürdürdüğünü dile getirir. Öyle ki "*isimlerin tedavülden kalktığı yere gidiyorduk/ geçmişten ve şimdiki zamandan herkesle*" diyen özne, modern yaşamın isimlerini silip tektipleştirdiği ve bireyselliğini yok ettiği insanların kişiliklerini kaybettiklerine ve herkesleştirildiklerine dikkat çeker.²⁰⁴¹ "135, Uyandırma Servisi"nde ise şair, bireyin herkesleşme serüvenini aşama aşama şöyle anlatır:

*"sarıldım uyumun baştan çıkarıcılığına
sorular sorulduğuyla kaldı*

*küf kokusu işlemişti çoktan içime
söylenecek sözü kalmayanların
uygar ve kişiliksiz hâliyle
duvarlar terledi, nem çürüttü taşı*

*sesinize sarıldım, o yanlışığa
tiner kokladım, dedim
eridi beynim, küçülüp yok oldu
boyun eğdim kurallara ödüllendirildim"²⁰⁴²*

Özne, verili düzene boyun eğip herkese ve her şeye uyum sağladığı andan itibaren kendine yabancılaştığını ve içinin çürümeye başladığını söyler. Düzenin

²⁰⁴⁰ İhsan Deniz, "Tılsımlı Bir Büyü" (Mağara Külleri), *Buz ve Fire, Toplu Şiirler (1980-2005)*, Hece Yayınları, Ankara, 2005, s. 42.

²⁰⁴¹ Metin Celâl, "Hayat Bağları", *Konformist*, Korsan Yayın, İstanbul, 1993, s. 12-13.

²⁰⁴² Metin Celâl, "135, Uyandırma Servisi", *Küçük Hayat Bağları*, Gendaş Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 14-15.

çarkında uygarlaşan, herkesleşen ve kurallara boyun eğdikçe ödüllendirilen özne, gün geçtikçe varlık yapısının bozulduğunu, düşünme ve konuşma yetisini kaybettiğini ve kişiliksizleşmeye başladığını gözlemler.

Osman Konuk'un "İnsanlık Eğrisi" başlıklı şiirinde ise, "*Herkes/ Yanındakine baka baka soyunacak/ Soyuna soyuna yitip gidecek*"²⁰⁴³ dizelerinde özne, modern yaşamda bireyselliğin ve kişiliğin yok edildiğine, insanların günden güne herkesleştiğine ve bunun, insanın kendi varlığını yok etmesi demek olduğuna dikkat çeker. "Bir Şair"de ise, "*Akşam toplar kuşları, kedileri, çiçekleri/ Yoklama yapar/ Kuşkalabilen, kedikalabilen, yapmaolmayan kaç kişi*"²⁰⁴⁴ dizelerinde özne, modern yaşamda kendi varlık yapısını koruyup kendine yabancılaşmadan/herkesleşmeden hayatta kalabilen çok az kişi olduğuna değinir. "Sakinlik"te ise, "*kravatla aynı desen göğüs cebi mendilleri/ bir toplum sırf bu yüzden ölmüş olabilir mi*"²⁰⁴⁵ dizelerinde, düzenin insanı aynılaştırma/herkesleştirme projesini giyim modası üzerinden veren özne, toplumun insanları bu şekilde tektipleştirdiğini dile getirir.

Konuyla ilgili son örneklerimiz Küçük İskender'e aittir. "Şehsuvar" başlıklı şiirinin III. kısmında özne, "*sizler!/ hayatta yaşamaktan başka gayesi kalmayanlar*" olarak seslendiği insanların kendilerine yabancılaşmış ve herkesleşmiş olduklarını, "*parmak izleri sıfır, duruşları italik*" ifadeleriyle dile getirir.²⁰⁴⁶ "Planetasyon"da ise, "*bir fastfood çıkartması gibi yaşıyoruz yeryüzünde*"²⁰⁴⁷ ifadesiyle özne, herkesleşmiş insanların yaşamlarının da birbirinin tıpkısı olan çıkartmalar gibi aynı ve tekdüze olduğuna dikkat çeker.

2.5.2. İnsanın Dünyaya ve Kendi Yaşamına Yabancılaşması

Yaşam en kısa tanımıyla birinin dünyada veya ortam içinde varolma durumudur.²⁰⁴⁸ Yaşamak ise insanın bulunduğu ortamda (dünyada/toplumda) kendisi olabilmeyi ve yaşama etkin bir biçimde katılabilmeyi ifade eder.²⁰⁴⁹ Dolayısıyla insan kendisini yaşar bulduğu andan itibaren, dünya ve toplum denilen denizde yüzmeye

²⁰⁴³ Osman Konuk, "İnsanlık Eğrisi", *Seni Yalnız Ben Anlarım*, Üç Çiçek Yayınları, İstanbul, 1982, s. 33.

²⁰⁴⁴ Osman Konuk, "Bir Şair", *Seni Yalnız Ben Anlarım*, Üç Çiçek Yayınları, İstanbul, 1982, s. 37.

²⁰⁴⁵ Osman Konuk, "Sakinlik", *Beyaz Savunma*, Pan Yayınları, İstanbul, 2009, s. 25.

²⁰⁴⁶ Küçük İskender, "Şehsuvar-III", *Gözlerim Sığıyor Yüzüme*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 53.

²⁰⁴⁷ Küçük İskender, "Planetasyon", *İpucu Bırakma Sanatı*, Om Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 41.

²⁰⁴⁸ Ortega Y. Gasset, *İnsan ve Herkes*, s.56.

²⁰⁴⁹ Engin Geçtan, *İnsan Olmak*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 159.

bırakılmıştır ve oradaki her şeyle ilişkide olmak zorunda kalan bir varlık olarak yaşamını sürdürmeye çalışır.²⁰⁵⁰ Ancak kendisine ayrılan zamanın sınırlı olduğunun ve bir gün yaşamının sona ereceğinin bilincinde olmak, insanı anlamlı yaşayıp yaşamadığı konusunda kaygılandırır ve anlamlı bir yaşamı gerçekleştiremeyen insan, için için suçluluk hisseder ve bu duygusuyla yüzleşmemek için pekiştirdiği kaçınma mekanizmaları giderek kendisine, dünyaya ve şahsî yaşamına daha da yabancılaşmasına neden olur.²⁰⁵¹

Kişinin yaşam sürdüğü dünyaya ve şahsî yaşamına karşı yabancılaşması, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde üç şekilde işlendiği görülmektedir. Bunlardan ilki, varoluş sancıları/bunalımları sebebiyle insanın dünyaya yabancılaşması; ikincisi, çeşitli faktörlerin etkisiyle insanın bir mekân olarak dünyaya yabancılaşması ve üçüncüsü de insanın şahsî yaşamına karşı hissettiği yabancılaşmadır.

2.5.2.1. Varoluş Problemi Ekseninde İnsanın Dünyaya Yabancılaşması

İnsanın özü üzerine yoğunlaşmış olan Varoluşçuluk öğretisine göre, dünyada kendi varlığını kendi yaratan tek canlı insandır; buna göre insan, insanlığını kendisi yapar ve nasıl yaparsa öylece varolur, değerlerini kendi yaratır ve yolunu kendi seçer.²⁰⁵² Ancak her insan yaşamı boyunca türlü güçlüklerle karşılaşır. Bazı insanlar anlamlı bir varoluşu sürdürebildikleri hâlde, bazıları bu güçlüklerle baş edemeyip kendilerine ve birlikte varoldıkları dünyaya yabancılaşırlar.²⁰⁵³ Öyle ki bu kişiler dünyayı, kurtulamadıkları ve anlam veremedikleri tek ve dev bir labirent olarak algılayıp buraya hapsolmuş olduklarına inanırlar.²⁰⁵⁴ Bu kişiler bir yandan yabancılaşma, hiçlik, sıkıntı, bulantı gibi hislerle varoluş sancuları çekerken diğer yandan dünyaya atılmış/fırlatılmış olduklarını ve hatta dünya tarafından yutulduklarını düşünürler. Niketim dünyada varlığını yadırgama hissi ve gerçek, canlı, bütün ve sürekliliği olan bir varlık olmanın bilincinden uzaklaşma, insanın dünyaya karşı yabancılaşmasının da sebeplerini teşkil eder.

²⁰⁵⁰ Ortega Y. Gasset, *İnsan ve Herkes*, s.70.

²⁰⁵¹ Engin Geçtan, *İnsan Olmak*, s. 152.

²⁰⁵² Engin Geçtan, "Varoluşçu Psikolojinin Temel İlkeleri", *Ankara Üniversitesi EğitimBilimleri Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 1974, s. 14.

²⁰⁵³ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, İstanbul, 2006, s. 313.

²⁰⁵⁴ Nesli Kezkinöz Bilen, "İki Yabancı: Kafka ve Babası", *Psikeart*, s. 121.

Yukarıda verdiğimiz bilgiler doğrultusunda, kendini bu dünyaya fırlatılmış/atılmış hissedenden, bu dünyada kendini gurbetteki bir yabancı olarak gören ve varoluş sancuları çeken insanın dünyaya yabancılaşması, şairler tarafından yoğun bir biçimde işlenmiş konulardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Ahmet Hamdi Tanpınar'a aittir. Tanpınar, yayınlanmamış ve bitmemiş şiirlerinden birisinde, dünyaya karşı yabancılaşmış bireyin hislerini satırlara şöyle yansıtır:

*“Korkunç ve acayip bir dünyaydı bu
Her şey karmakarışık her şey alt-üst
Ve âdeta kendi kendine yabancı
Bir dev gayzıyla sanki durmadan
Üstüme doğru geliyordu
Ve ben bir tufan artığı gibi
Çamur ve bataklı bir yolda
Ümitsiz yürüyordum dört yanımda
Bir ağ gibi kapanmış raylar arasında
Bazen hayli değişiyordu iki ucu birden
Boşlukta sallanan bir merdiven
İnip çıkıyordum içim korkuyla dolu
Sonra birdenbire yine boşlukta biten
Bir köprünün delik deşik döşemesinden
Bakıyordum ölümün çalkalandığı sulara
Bakıyordum uzakta bulutların
Arasından sevilen kadın yumuşaklığıyla
Gülen tek ışık çizgisine
Ve hep çırpınıyordum olduğum yerde
Kaçıp kurtulmak için bu acayip mahşerden
Bir çifte büyük ve maddi kanat ihtiyacıyla”²⁰⁵⁵*

Özne dünyayı, korkunç, acayip, her şeyin karmaşık ve yabancı olduğu bir mekân olarak tasvir eder. Bu mekânda kendisini bir tufan artığı gibi (buraya atılmış gibi) hissettiğini söyleyen ve dünyadaki varlığını yadırgayan özne, burada (dünyada) yaşamaya mecbur bırakılmayı, çamur ve bataklı yolda ümitsizce yürümeye, boşlukta sallanan bir merdivenden korkuyla inip çıkmaya ve olduğu yerde çırpınmaya benzeterek olumsuzlar. Özne, bir acayip mahşer olarak gördüğü dünyadan bir an önce kurtulmak isteğini de söylemeden edemez.

Mûnis Fâik Ozansoy'un “Kader Çizgimiz” başlıklı şiirinde ise, “*Gelişin maksadı yoktur, gidişin mantığı yok;/ Gök sağır, Tanrının insanlara aldırdığı yok;/ Yaratıp sonra*

²⁰⁵⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, “V” (Yayınlanmamış ve Bitmemiş Şiirler), *Bütün Şiirleri* (haz. İnci Enginün), Dergâh Yayınları, 2014, İstanbul, s. 147.

bırakmış kaderin rüzgârına.” dizelerinde yaşamdan bıkmış ve bedbin olan özne, Tanrı'nın insanları yaratıp dünyaya fırlattığını, insanın dünyadaki varoluşunun anlamsız olduğunu dile getirir ve dünyada, “*O hayat sandığımız şey[in], iki yokluk arası*” olduğunu söyleyerek yaşamın ve varlığın hiçlikten ibaret olduğuna dikkat çeker.²⁰⁵⁶

Melih Cevdet Anday ise “Teknenin Ölümü” başlıklı şiirinde, dünyaya fırlatılmış gibi hisseden bireyin buradaki yabancılığını şöyle dile getirir:

*“Kesik baş çapa, iplerim, küreklerim
Kumsalda şaşkın bir yığındır şimdi.
Tüter el ayak, tüter ıslak odun,
Denizin uzaklardan getirdiği
Yabancı, anlamsız bir şeyim.”*²⁰⁵⁷

Özne kendini, uçsuz bucaksız bir denizin kıyıya savurduğu bir tekneye benzetir. Denizin uzaklardan getirdiği bu tekne (özne) kendini, dünyada yabancı ve varlığının anlamsız olduğunu hissetmektedir.

Edip Cansever'in ise birçok şiirinde, varoluş sancıları çeken kişilerle karşılaşmak mümkündür. Bu kişilerin ortak özellikleri, kendilerinin dünyaya fırlatılmış hissetmeleri, kim olduklarını bilmemeleri ve saçma, anlamsız buldukları bir yaşamı sürdürmek zorunda olmalarıdır. Örneğin “Yok Bir Şey” başlıklı şiirinin I. kısmında, “*Sen, Tanrı! Bizi kendinden attın, o sebepsiz kendimizi*”²⁰⁵⁸ dizelerinde özne, Tanrı'nın insanı yarattıp dünyaya attığını ve insanın da bu dünyada, kendi varoluşunun bilincinden uzak, ölünceye kadar sebepsiz bir biçimde (saçma ve anlamsız) yaşayıp gittiğine dikkat çeker. “Umutsuzlar Parkı” başlıklı şiirinin “Çoğullama” kısmında ise, “*Ama biz yaşıyorken de bunu yapıyoruz sadece/ Cansız/ Ve gidip geliyoruz dikkatle.*”²⁰⁵⁹ dizelerinde özne, insanın atıldığı bu dünyada gerçekte yaşamadığını, sadece yaşıyor gibi yaptığını ve vakit öldürdüğünü dile getirir. Öyle ki “*Ve bizim en güzel öldüğümüzdür bu: Yaşamak/ Ben biliyorum, yalan mı, siz de biliyorsunuz*”²⁰⁶⁰ diyen özne, insanın kendi varoluşunun farkında olmamasını, kendine ve yaşama yabancı

²⁰⁵⁶ Münis Fâik Ozansoy, “Kader Çizgimiz”, *Kaybolan Dünya*, Hisar Yayınları, Ankara, 1971, s. 17.

²⁰⁵⁷ Melih Cevdet Anday, “Teknenin Ölümü” (Teknenin Ölümü), *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2016, s. 256.

²⁰⁵⁸ Edip Cansever, “Yok Bir Şey-I” (Öncesi de Kalır), *Sonrası Kalır II, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s.599.

²⁰⁵⁹ Edip Cansever, “Umutsuzlar Parkı-Çoğullama” (Umutsuzlar Parkı), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s. 187.

²⁰⁶⁰ Edip Cansever, “Umutsuzlar Parkı-Çoğullama” (Umutsuzlar Parkı), *Sonrası Kalır I*, s. 188.

olarak bilinçsizce ömrünü tüketmesini, yaşarken ölmek olarak niteler ve aslında herkesin bunun farkında olduğunu söyler.

Ahmet Necdet ise “Kün” başlıklı şiirinde, dünyaya fırlatılmış olduğunu hisseden bireyin dünyaya ve yaşama karşı hissettiği yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“ne "tek"lik ne de “çok”luk bırakıldığım dünya
ussal dayanağım yok: hem suçsuzum hem kurban
ben miyim bir hiçliği sonsuz yansıtan ayna
kendini aşmak için her gün yeniden kuran*

*Haydi büyük harflerle ve ayağa kalkarak:
AKŞAM OLSA DA YATSAK / SABAH OLSA DA KALKSAK”²⁰⁶¹*

Özne, dünyaya kendinin amaçsızca bırakılmış olduğunu hissettiği için, hem suçsuz hem de kurban olduğunu düşünmektedir. Kendini (aynı zamanda insanı) dünyada bir hiç ve yabancı olarak niteleyen özne, kendi varlığını yadırgadığı için dünyada ve burada yaşamaktan usanmıştır; çünkü akşam yatıp sabah kalkmak olan yaşam, bir kısır döngüden ibaret, boş ve anlamsız bir uğraştır.

Metin Altıok ise “İzin verin de” başlıklı şiirinde, dünyadaki varlığını anlamsız bulan bireyin hislerini şöyle dile getirir:

*“Benim bu dünyada bir yerim olmadı,
Kuytu gövdeyi saymazsak eğer.
Gövde ki varla yok arası,
Hem varlığa, hem yokluğa değer”²⁰⁶²*

Özne, yabancılaşma çektiği bu dünyada, bedensel varlığı haricinde bir yerinin olmadığını hissettiğini; bedensel varlığının da varla yok arası bir şeyden ibaret olduğunu düşünmektedir. Özne bu dünyada kendi varlığını yadırgar ve var olmaktan sıkıntı duyar.

Güven Turan’ın “Geç Gelen” başlıklı şiirinde ise özne, insanın bu dünyada “Gökle toprak arasında/sıkışıp kalmış” olduğuna değinir ve insanın, varoluşunu ve yaşamını anlamlandıramadığı için bir bilinmezlik içinde kaldığını söyler.²⁰⁶³

Özkan Mert’in “Ben Savaşçı Değil Gül Yetiştiricisiyim” şiirinin 1. kısmında ise, “Merhaba! diyorum/ bir sürgün olarak yaşadığım yeryüzüne” dizelerinde özne, yaşadığı

²⁰⁶¹ Ahmet Necdet, “Kün” (Kün), *İnce Divan, Toplu Şiirler*, Adam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 131.

²⁰⁶² Metin Altıok, “İzin verin de” (Süveydâ), *Bir Acıya Kiracı, Bütün Şiirleri*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2013, s.265.

²⁰⁶³ Güven Turan, “GeçGelen” (Peş), *Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 1994, s. 118.

dünyada kendini bir yabancı, bir sürgün olarak hissettiğini dile getirir ve dünyadaki varlığından sıkıntı duyar.²⁰⁶⁴

Ahmet Telli ise “Gurbet Mutlaka Olacaktır” başlıklı şiirinin I. ve II. kısmında, gurbet ve yabancılaşma arasındaki bağı şöyle izah eder:

*“Gurbet ne ki yüzyılımızda
demek de bir yabancılaşmadır
Çünkü varolduğu her yerde insanın
Gurbet mutlaka olacaktır*

[...]

*Gurbet ne ki yüzyılımızda
demek de bir yabancılaşmadır
Çünkü varolduğu sürece
dünyada zulüm
gurbet mutlaka olacaktır”²⁰⁶⁵*

Özne, insanın bu dünyaya ve şahsî yaşamına karşı yabancılaşmış olmasının, insanı kendini gurbette hissetmesine sebep olduğunu söyler. Dolayısıyla insan bu dünyada varolduğu sürece, yani ölünceye dek bu yabancılaşma hissinden asla kurtulamayacaktır.

Gülseli İnal ise “Gül Yaprağındaki Azrail” başlıklı şiirinin IV. kısmında, kendini bu dünyaya bırakılmış hissedenden ve acı çeken bireyin duygularını şöyle dile getirir:

*“şimdi bu uçsuz bucaksız kıyıda soğuk rüzgârların beni durmadan
ürperttiği ve yalnız bıraktığı bu kıyıda öylesine yabancı ve yaban
biriydim ki her an köpüklü dalgalar beni sürükleyebilir ve gövdemi
ikiye ayırabilirdi. Sivri taşlar da parçalanır ve acı tadılırdı bu kez
bedensel olan son, mutlu son.”²⁰⁶⁶*

Özne, kendini dünyaya bırakılmış bir nesne gibi hissetmektedir. Öyle ki uçsuz bucaksız bir kıyı olarak gördüğü bu dünyada, sürekli bir ürperti duyan ve yalnızlık çeken özne, kendini buranın yabancıları olarak addeder ve buradaki varlığını yadırgar. Nitekim özne, bendesel ölümünü bir mutlu son, bu dünyadan bir kurtuluş olarak görür. “Ben” başlıklı şiirinin I. kısmında ise, “*tenim yeryüzüne demirlenmiş/ hiç*

²⁰⁶⁴ Özkan Mert, “Ben Savaşçı Değil Gül Yetiştiricisiyim-1” (Bir Irmakla Düello Ediyorum), *Bir Dünyalının Notları, Toplu Şiirler (1960-1995)*, YKY, İstanbul, 1997, s.377.

²⁰⁶⁵ Ahmet Telli, “Gurbet Mutlaka Olacaktır-I ve II” (Hüznün İsyân Olur), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 578-580.

²⁰⁶⁶ Gülseli İnal, “Gül Yaprağındaki Azrail-IV”, (Saklanmış Levha), *Toplu Şiirler II*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 285.

kıvrdayamıyorum” diyen özne, dünyaya karşı hissettiği yabancılığın sebebini yine, bedensel varlığının burada hapsolmuş olduğuyla ifade eder.²⁰⁶⁷

Hulki Aktunç da “Dokuzuncu Şarkı” başlıklı şiirinde, “*Dünyaya hapsedilmiş yolcu kanatlarıyım/ Ben. Gideyim. Yandım. Yanıldım sizde.*”²⁰⁶⁸ dizeleriyle, insanın bu dünyada bedenlen hapsedildiğini düşündüğü için, dünyaya karşı yabancılık hissettiğini ve bir an önce buradan kurtulmak istediğini dile getirir.

Sina Akyol’un “Uzak” başlıklı şiirinde ise, “*Boşlukta mıyım/ derinde böceğimle/ miyim...nerdeyim?*” dizelerinde özne, dünyada kendinin boşlukta mı, kendine yabancılaşmış olarak içinin derinlerinde mi veyahut kendinin neresinde olduğunu bilmediğini ifade eder.²⁰⁶⁹ “Mektup”ta ise “*Ben âleme/ yaban baktım*” diyen özne, “*Ben âlemi/ sevmedim*” diyerek dünyaya karşı hissettiği yabancılığı ve hoşnutsuzluğu dile getirir.²⁰⁷⁰ “Hiç”te ise özne, bu dünyada kendini, “*Hiçlik/ kadar zengin ve zerre*” olarak görür.²⁰⁷¹

Enis Batur ise kendini bu dünyada evinde hissedemeyen, kendisiyle, başkalarıyla ve çevresi ile kurduğu ilişkilerde kendini bir sürgün olarak gören bireyin dünyaya karşı hissettiği yabancılaşmayı birçok şiirinde işler. Şairin “Koma Provaları” başlıklı şiirinin III. kısmında yer alan, “*Kimdim ben? Üstüste asıldım sigarama ve dumana boğup/ küçük odayı kaybolmayı denedim: Adım Bartleby,/ uzaktan geldim, geldiğim yerin bile yabancısıyım.*”²⁰⁷² dizeleri, bunun en dikkat çekici örneğidir. Şiirde Herman Melville’in varoluşu ve yaşamı sorguladığı ölümsüz eserlerinden biri olan “Kâtip Bartleby”ın hikâyesine atıfta bulunan şair, hikâyenin başkahraman Bartleby’ı sembolleştirerek, bireyin dünyaya, topluma ve kendisine karşı yabancılaşmasını ve dünyaya kayıtsız kalarak başkaldırışını dile getirir. “Imago Mundi”de ise, “*Biliyordum: Bu iki burgu soruyu/ dipsiz bir yankıda karşılıksız bırakan/ durduğum yerde duramayışımı.*”²⁰⁷³

²⁰⁶⁷ Gülseli İnal, “Ben-I” (Çocukluğun Son Günü), *Toplu Şiirler IV*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 296.

²⁰⁶⁸ Hulki Aktunç, “Dokuzuncu Şarkı” (Şarkılar), *Firak, Toplu Şiirler (1989-1999)*, YKY, İstanbul, 2009, s.170

²⁰⁶⁹ Sina Akyol, “Uzak” (Meğer Söz Gümüş), *Belki Çiçek Dağına 1980-1999, Toplum Şiirler*, YKY, İstanbul, 1999, s. 84.

²⁰⁷⁰ Sina Akyol, “Mektup” (İkinci Kitabı), *Belki Çiçek Dağına 1980-1999, Toplum Şiirler*, s. 56.

²⁰⁷¹ Sina Akyol, “Hiç” (İkinci Kitabı), *Belki Çiçek Dağına 1980-1999, Toplum Şiirler*, s. 45.

²⁰⁷² Enis Batur, “Koma Provaları-III” (Koma Provaları), *İblise Göre İncil (Yazı Şiirler 1973-2002)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 214.

²⁰⁷³ Enis Batur, “Imago Mundi” (Sarnıç), *İblise Göre İncil (Yazı Şiirler 1973-2002)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2016, s.200.

dizelerinde özne, nereden geldiğine ve nereye gittiğine dair sorularına yanıt bulmak için varoluşu sorguladığını; ancak her ikisinin de cevabını bulamayışından ötürü dünyadaki varlığını yadırgadığı için yerinde durmadığını ve huzursuzluk hissettiğini ifade eder.

“Goethe Evi”nde ise, “*ikide bir bavulumu hazırladım/ evimi evimden uzakta aramanın doğru/ olduğuna bel bağlayarak*”²⁰⁷⁴ dizelerinde özne, dünyada ve yaşamında kendini evinde hissedememenin verdiği huzursuzluğu ve yabancılık hissini, evini uzakta aramak eylemiyle vurgular. “Kaynakça”şiirinin IV. kısmında ise, “*Neden ölüyorum, yaşadımca neden, bilmiyorum ki nereden/ geldiğimi, gittiğimi nereye nereden*”²⁰⁷⁵ dizelerinde kendine sorular yönelten özne, kendisinin dünyaya nereden geldiğini ve nereye gideceğini bilmediğini; ölümün neden var olduğunu, şayet yaşadıysa, yaşamının ve varoluş amacının ne olduğunu çözemediğini dile getirir. “Göktaş-Ay IV” başlıklı şiirinde ise, kendini, “*oksiyeni yakarak atmosfere dalan göktaş*” gibi dünyaya düştüğünü/atıldığını söyleyen özne, yeryüzünde, düştüğü yerde sönüp kalmış olan bu göktaş gibi kendini, kaskatı, amaçsız ve anlamsız bulur.²⁰⁷⁶ “Bay Kaylan’ın Bütün Eserlerinden” başlıklı şiirinin V. kısmında ise şair, dünyadaki varlığını yadırgayan Bay Kaylan’ın hislerine şöyle verir:

*“Bay Kaylan anlatıyor:
Bir bozgunu yaşıyorum burada*

*ve biliyorum
her gün bir ötekini öldürmek için
Zaman yüce bir kan gölü içinde öylesine devindiğimiz”*²⁰⁷⁷

Dünyadaki varlığını yadırgayan özne, burada yaşamaya mecbur bırakılmış olmayı, bir bozgunu yaşamak olarak niteleyip olumsuzlar. Bir kan gölü olarak olumsuzladığı zamanın içinde, her günün bir diğerinin aynısı olmasından bıkkınlık duyan özne, bu kısır döngü ve anlamsız bulduğu yaşamı sürmekten usandığını dile getirir.

²⁰⁷⁴ Enis Batur, “Goethe Evi” (Seferî Dîvan), *Doğu-Batı Divanı (Dramatik Şiirler 1988-2009)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 120.

²⁰⁷⁵ Enis Batur, “Kaynakça-IV” (Alaca Dîvan), *Doğu-Batı Divanı (Dramatik Şiirler 1988-2009)*, s. 198.

²⁰⁷⁶ Enis Batur, “Göktaş-Ay IV”, *A Cappella (Yeni Lirik Şiirler 2007-2014)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 40.

²⁰⁷⁷ Enis Batur, “Bay Kaylan’ın Bütün Eserlerinden-5”, *Taşrada Ölüm Dirim Hazırlıkları*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 23.

“Sığınak”ta ise “*Sığınılacak hiçbir yer yoktur*” diyor Kafka./ *Evrenin boyutlarında büyüyenlere.*”²⁰⁷⁸ dizelerinde özne, Kafka’nın insanın bu dünyada bir sürgün, bir yabancı olarak sığınacağı hiçbir yerin olmadığına dair düşüncesine atıfta bulunarak insanın dünyadaki yabancılığına dikkat çeker. *Taşrada Ölüm Dirim Hazırlıkları*” başlıklı şiirinin VI. kısmında ise, “*bir sürgün yalnız nasıl kavrulursa/ evde, sokakta, çekirdeğinde şehrin*” dizelerinde özne, dünyada kendini bir yabancı, bir sürgün olarak gören insanın bu yabancılık hissi, yaşadığı şehre ve kendi yaşamına da sirayet eder.²⁰⁷⁹

Şavkar Altınel’in ise şiirleri incelendiğinde, ilk gençlik yıllarından itibaren sürekli seyahat hâlinde olan şairin, bu seyahatlerini şiire yansıtırken vurguladığı temel duyguların, insanın bu dünyada kendini evinde hissedememesi ve yurtsuzluk hissi çekmesinden dolayı yaşadığı yabancılık hissi olduğu görülmektedir. Şairin “Yeni Cami” başlıklı şiirinde, “*Ama bir içgüdü sanki bir yurt aramak kendimize,/ Dünyanın bir köşesinin bizim olmasına çalışmak.*” dizeleriyle ifade edilen sürekli seyahat etmesindeki amacın, bu dünyada yurtsuzluk hissi çekmesinden dolayı olduğu açıktır.²⁰⁸⁰ “Gelgit”te ise, İskoçya’da bulunan öznenin, “*İnsanın burasını ya da başka bir yeri/ Anayurdu olarak düşünmesinin*” nasıl bir his olacağını merak etmesi, yabancılık çektiği bu dünyada kendini yurtsuz olarak hissetmesiyle alâkalıdır.²⁰⁸¹ “Güz Günlüğü”nde ise, yatmadan önce arka bahçeye çıkan ve göğü seyredirken geçen bir uçağa gözü takılan özne, “*Ve bir an gene gitmek istiyor içimden bir şey,/ Ama biliyor hiçbir yer olmadığını gidecek.*” ifadeleriyle, bu yerden/kentten kaçsa dahi, nereye giderse gitsin, bir yere ait olamama hissini hep yaşayacağını itiraf eder.²⁰⁸² “Oxford’a Dönüş”te ise, “*Doktora için altı yüz kilometre uzakta/ Başka bir üniversiteye gittim sonunda/ Ve bir ziyaretçiyim burada yalnız gene.*” dizelerinde özne yine, dünyanın bir ucuna da gitse, kendini bir yere ait hissedememe duygusunu, yurtsuzluk ve yabancılık hissini hep taşıyacağını dile getirir.²⁰⁸³

²⁰⁷⁸ Enis Batur, “Sığınak”, *Taşrada Ölüm Dirim Hazırlıkları*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 140.

²⁰⁷⁹ Enis Batur, “Taşrada Ölüm Dirim Hazırlıkları-VI”, *Taşrada Ölüm Dirim Hazırlıkları*, s. 170.

²⁰⁸⁰ Şavkar Altınel, “Yeni Cami” (Gece Geçilen Şehirler), *Yol Notları, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2004, s.63

²⁰⁸¹ Şavkar Altınel, “Gelgit” (Kış Güneşi), *Yol Notları, Toplu Şiirler*, s.78.

²⁰⁸² Şavkar Altınel, “Güz Günlüğü” (Kış Güneşi), *Yol Notları, Toplu Şiirler*, s.89

²⁰⁸³ Şavkar Altınel, “Oxford’a Dönüş” (Donuk Işıklar), *Yol Notları, Toplu Şiirler*, s.113

Murathan Mungan ise “Kimse” başlıklı şiirinde, dünyadaki insanın trajedisini şöyle dile getirir:

*“çaresizlik bile bizden bir başkası yapmaya yetmez
hikâyemize biçilmiş döngüye katlanırız yalnızca
bir bakıma hiçbir yerdeyiz
bir bakıma yalnızca burdayız
var oluşumuzun ağırlığı altında ezilirken yapayalnız”²⁰⁸⁴*

Özne, dünyadaki yaşamın bir kısır döngüden ibaret olduğunu ve insanın da varoluş bilincinden uzak, bu anlamsız döngüye kaltanarak yaşayıp son nefesini verdiğini söyler. Özneye göre dünyada var olmak aslında, hiçbir yerde olmamakla eşdeğerdir ve insan, bırakıldığı bu dünyada yalnızdır ve varoluşunun sebebini bilmeden/düşünmeden yaşamını tüketmektedir. Öyle ki “Sevgilim” şiirinde, “*kapılar kapalı, dünya buzlu cam/ uyuşmuş gözlerimin önünde/ hayat akıp gidiyor hiç kımıldamadan*”²⁰⁸⁵ dizelerinde, kapıları sınıksız kapalı, buzlu bir cam içinde (dünyada) kendini tutsak hisseden özne, yabancı olduğu hayatın kendinden bağımsız akıp gidişini yalnızca seyretmekle yetindiğini dile getirir. “Dilsizken” başlıklı şiirinde ise, “*dünyanın yaratılışı kadar yabancı/ başlangıcı/ kendi hayatımızın*”²⁰⁸⁶ dizelerinde özne, hem dünyanın yaratılışının hem de insanın varoluşunun bir yabancılaşmadan ibaret olduğuna dikkat çeker.

Lâle Müldür ise “Çölde İsimsiz Bir At Var” başlıklı şiirinde, dünyaya ve kendine yabancılaşmış bireyin hislerini şöyle ifade eder:

*“Çölde isimsiz koşan bir at var.
Ne sağa ne sola ne kuzeye ne güneye
yani her yere ya da hiçbir yere koşan
delimsirek bir at var: işte o at benim.”²⁰⁸⁷*

Özne, dünyayı bir çöle, kendini ise isimsiz, delimsirek bir ata benzetir. Öyle ki at (özne) bu çölde, hangi yöne gideceğini bilmeden sürekli sağa sola koşturmakta; yaşamının anlamını ve amacını yitirmiş bir şekilde dolaşmaktadır.

Salih Bolat ise “Karşılaşma” başlıklı şiirinde dünyada kendini yurtsuz hisseden bireyin varlığını anlamlandıramadığı için çektiği iç sıkıntılarını şöyle dile getirir:

²⁰⁸⁴ Murathan Mungan, “Kimse”, *Timsah Sokak Şiirleri*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s. 20.

²⁰⁸⁵ Murathan Mungan, “Sevgilim”, *Timsah Sokak Şiirleri*, s. 7.

²⁰⁸⁶ Murathan Mungan, “Dilsizken”, *Gelecek*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 77.

²⁰⁸⁷ Lâle Müldür, “Çölde İsimsiz Bir At Var” (Divanü Lûgat-it Türk), *Anemon, Toplu Şiirler I (1988-1998)*, YKY, İstanbul, 2014, s. 442.

*“sanki ıssız bir yerde
yolunu yitirmiş bir yolcuyum
evimde uzakta, bir dağın gölgesinde dinleniyorum
[...]
ve sürekli düşünüyorum, niçin geldim
hangi enlemindeyim hayatın, nereye gidiyorum
kafamda biçimlenen başka sorular
ki bilinmeyen toprakları zorlayan tohumlar.”²⁰⁸⁸*

Özne, dünyada kendini, ıssız bir yerde, evinden uzakta, yolunu kaybetmiş bir yolcu olarak hissettiğini söyler. Özne, bu dünyaya niçin geldiği, kendi yaşamının neresinde olduğu ve nereye doğru gittiği dair soruların, aklını sürekli meşgul ettiğini söyler. Öyle ki öznenin bu soruları aslında, hem insanın dünyadaki varoluşunu anlamlandırma çabalarıdır hem de dünyaya ve yaşamına karşı hissettiği yabancılığın bir neticesidir.

Nilgün Marmara da şiirlerinde, bireyin dünyaya fırlatılmışlığını, kapalı bir oda veya hücreye benzeyen bu dünyada yaşamak zorunda bırakılmışlığını ve bu yüzden insanın yaşama dair hislerinin boşluk, sıkıntı ve bunalımdan ibaret olduğu yoğun bir biçimde işler. “Kuraklık Ana” başlıklı şiirinin II. kısmında, “Ben kimim’in arayışı kaç adım gider öz-tanıma? Engin/ bir su izinde yanıtı vardığında, ne kadar bilebiliriz/ Kimiz’i?”²⁰⁸⁹ dizelerinde özne, dünyadaki varoluşunu anlamlandırmaya ve varlığının öz bilincine ulaşmaya çalışan insanın, ne ben kimim/biz kimiz sorusuna karşılık net bir cevap bulabileceğine ne de varoluşun özünü keşfedebileceğine inanır. “Pıhtı Çantası”nda ise, “Her şey yitik değerde/ Burada bu çöl kıyısında/Acı avcımız”²⁰⁹⁰ dizelerinde özne, dünyada yaşamının adeta çölde yaşamakla bir olduğunu dile getiren özne, buradaki her şeyin anlamsız ve değersiz olduğunu düşünür ve insanın sürekli acı çektiğini ifade eder. Bu acı, dünyada yaşamak zorunda bırakılmışlığın acısı ve sıkıntısıdır.

Nilgün Marmara’nın konuyla ilgili en dikkat çekici şiirlerinden birisi hiç kuşkusuz “Çiçek Dürbünü Benzetisi İyimserce”dir. Şair bu şiirde, insanın varoluş sancıları çektiği dünyada, hissettiği yabancılık duygusunu şöyle dile getirir:

²⁰⁸⁸ Salih Bolat, “Karşılaşma” (Karşılaşma), *İlk Kar, Toplu Şiirler (1983-2014)*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2016, s.121.

²⁰⁸⁹ Nilgün Marmara, “Kuraklık Ana-II”, *Metinler*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 23.

²⁰⁹⁰ Nilgün Marmara, “Pıhtı Çantası”, *Daktilyo Çekilmiş Şiirler (1977-1987)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2006, s. 94.

*“Yerleşik yabancılığın acısı
Öz düşmanları kendilerinin sevgisiz bilisiz
ve acımasız kabukluların zincirlediği
kara tamlama.
Bir neden yabancıya?
Bir neden yerleşige?
Bir neden yerleşik yabancıya?”²⁰⁹¹*

Özne, dünyaya atıldığı/geldiği günden beri, burada yaşamak zorunda bırakılmışlığın verdiği hissi, yerleşik yabancılığın acısı olarak tarif etmektedir. Öznenin, acımasız kabukluların zincirlediği kara tamlama olarak nitelediği şeyin, insanın bedensel varlığı olduğu düşünülebilir. Buna göre insanı bu dünyaya tutsak eden beden, insanın öz düşmanıdır ve dahası bedendeki kalp bu dünyaya karşı sevgisiz, beyin ise biliçten yoksundur. Öyle ki özne sürekli olarak neden burada (dünyada) olduğunu sorgulamaktadır. Marmara'nın başlıksız olarak yazdığı bir başka şiirinde ise özne, dünyadaki varlığını ve burada yaşamak zorunda bırakılmışlığını, çürüme olarak addeder ve *“Sirt dönüşler, yalanlar, aşağılamalarla/ daha da ıraltıyor canı/ varoluş sevincinin.”²⁰⁹²* ifadeleriyle de dünyada varolmanın yeterince dayanılmaz oluşu yetmiyormuş gibi, bir de insanların sırt çevirmeleri, yalanları ve aşağılamalarının, kendinde çok az da olsa bulunan varoluş sevincini kalbinden uzaklaştırdığına dikkat çeker.

Ahmet Erhan ise “Kül” başlıklı şiirinde, dünyaya ve kendi varlığına yabancılaşmış bireyin serzenişlerini şöyle dile getirir:

*“Ben bir gen yanılığımı şu dünyada
Beni niye doğurdunuz! Beni niye doğurdunuz!
Organ nakillerinde bile bir “hiç” kalacağım
Boşuna bir parsel, yazık toprağa*

*İntiharım kendinden menkul, kim ne karışır
Doğarken kül olanlar, ölürlen anka olmaz-niye anlamadınız
Yaşatsanız da bir anlamı yok ki artık
Kemiklerim ellerinizde kül hâline dönüşür*

Külümü alkolle bir daha yakınız, ne olur!”²⁰⁹³

Öznenin, dünyaya gelmiş olduğundan ve burada yaşama mahkûm edildiğinden son derece rahatsız olduğu açıktır. Özne, kendini bir gen yanılığı, bir kül yığını olarak

²⁰⁹¹ Nilgin Marmara, “Çiçek Dürbünü Benzetisi İyimserce” *Daktiloya Çekilmiş Şiirler (1977-1987)*, s. 15.

²⁰⁹² Nilgin Marmara, *Daktiloya Çekilmiş Şiirler (1977-1987)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2006, s. 112.

²⁰⁹³ Ahmet Erhan, “Kül” (Kaybolmuş Bir Köpek İlânı), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 395.

olumsuzlamakta ve hiçlikle tanımlamaktadır. Dünyada kendini bir hiç olarak gören özne, anlamsız bulduğu kendi yaşamını intiharla sonlandırmanın güzelliğinden bahsedecek kadar dünyaya yabancılaşmıştır. Öyle ki özne, dünyaya ve kendi varlığına alkolle tahammül ettiğini ve öldükten sonra da bedeninin alkolle yıkanmasını salık verir.

Orhan Alkaya'nın "Altımda Bir Dünya" başlıklı şiirinde ise özne, insanın "*kâinatın altındaki bu hades ülkesinde yaşamaya mahkûm [edildiğini]*"²⁰⁹⁴ dile getirir. Özneye göre dünya, Yunan mitolojisinde bahsi geçen, yeryüzünün yedi kat altında olduğuna inanılan ve Tanrı Hades'in yönettiği ölüler diyâridir. İnsan işte bu ölüler diyarında (dünyaya) yaşamaya mahkûm edildiği için buraya karşı yabancılık hisseder.

Birhan Keskin de "Çöl" başlıklı şiirinde, varoluş problemi yaşayan bireyin dünyaya karşı hissettiği yabancılaşmaya şöyle yer verir:

*"Yeryüzünün acı bilgisine uyandık,
şaşkınlığa.
Derin uçurumlardan doğrulup doruğa,
yollarda kabuklar soyunduk.*

[...]

*Çöl!
yetmez mi bunca ağrıdığımız
sarı zehir işte dört yanımız
Çöl! Kaldır kumunu duy hâlimizi:*

-Kaybolduk sende, nerde yolumuz?²⁰⁹⁵

Özne, insanın dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren varoluş acısını ve şaşkınlığını yaşamaya başladığını ve zamanla insanın deneyimlediği bu hislerin ruhsal bir ağrıya ve kaybolma hissine dönüştüğünü ifade eder. Çünkü dünyaya karşı yabancılık ve huzursuzluk hisseden insan, buranın bir çöl, kendisinin de bu sarı zehirde (çölde) yolunu kaybetmiş, nereye gideceğini bilemeyen bir yabancı olduğunu düşünmektedir. "Taş Parçaları" başlıklı şiirinin "Sunu (yada bir parça matematik)" kısmında ise, "*Her gün bir kez 'neredeyim' diye sordum kendime*" dizesinde özne, dünyada olmanın bazen

²⁰⁹⁴ Orhan Alkaya, "Altımda Bir Dünya", *A! Etika*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s. 63.

²⁰⁹⁵ Birhan Keskin, "Çöl" (Yeryüzü Halleri), *Kim Bağışlayacak Beni, Toplu Şiirler (1991-2002)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 26.

insana nerede olduğunu bilmeme hissi verdiği dikkat çeker.²⁰⁹⁶ Nitekim “Taş Parçaları”nda özne dünyadaki varoluşunun, “*Varla yok arasındayım/ Varla yok arasındayım/ Hep, varla yok arasındayım*” ifadeleriyle olumsuzlayarak anlatır.²⁰⁹⁷ “Cinayet Kışı”nda ise, “*İnsanın, kendi varlığından hoşnut olarak yaşadığı,/ kendi varlığını haklı kıldığı ve kuşku yok ki, yeryüzü/ ile barışık yaşadığı ve mutlu olduğu bir zaman vardı.*” diyen özne, insanın dünyaya ve kendi varoluşuna karşı yabancılaşmamış olduğu, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürdüğü bir zaman diliminin geçmişte var olduğuna inanır; “*Yoksa bizler bugün bu mutluluğun imgesi için bile/ bunca telef olmazdık.*”²⁰⁹⁸ ifadesiyle de özne, bu görüşünü ispata çalışır.

Hıdır Toraman ise “Yoruldu Yokuşu” başlıklı şiirinde, bu dünyada yaşayan insanları “sürgünler” olarak niteler.²⁰⁹⁹ “Hayatımı Karalayan Metinlerde” ise, “*Dünyada oluşumun şaşkınlığı içinde*” dizelerinde özne, dünyada varolmanın insana verdiği hissin, şaşkınlık olduğunu vurgular.²¹⁰⁰

Osman Çakmakçı da bireyin dünyada kendini bir yabancı gibi hissedişini, bu dünyada yaşamak zorunda bırakılmışlığının verdiği sıkıntı ve bunalımları ve bu yüzden insanın yaşamayı anlamsız buluşunu şiirlerinde ele alır. Şair, “Uçuşan Ağaç” başlıklı şiirinin IV. kısmında, “*Ben yabancısıyım bu dünyanın/ çıktığım gibi yitirdim yolumu*”²¹⁰¹ dizeleriyle, insanın dünyada kendini evinde hissedememesi, burada kendini kaybolmuş bir yabancı gibi görmesini, net bir şekilde ifade eder. “Buharlaştıran Ruh” başlıklı şiirinin II. kısmında da, “[...] *Sen bir turistsin sadece gezinip/ bakınıyorsun*” dizeleriyle yine, insanın dünyadaki yabancılığına dikkat çeker.²¹⁰² “Köryazı”da ise, “*Bir gezegen olarak Dünya yuvarlaktır/ da yollar niçin karmaşık/ ve karanlık olmak zorunda*”²¹⁰³ dizelerinde özne, dünyada yaşam sürmenin karmaşık ve karanlık olduğunu söyleyerek dünyayı olumsuzlar ve şiirin devamında özne, “*Neden savrulmuş taşlar/*

²⁰⁹⁶ Birhan Keskin, “Taş Parçaları-Sunu (ya da bir parça matematik)”, *Y’ol*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 10.

²⁰⁹⁷ Birhan Keskin, “Taş Parçaları”, *Y’ol*, s. 32.

²⁰⁹⁸ Birhan Keskin, “Cinayet Kışı”, *Kim Bağışlayacak Beni, Toplu Şiirler (1991-2002)*, s. 81.

²⁰⁹⁹ Hıdır Toraman, “Yoruldu Yokuşu”, *Yeryüzü Mühürlenince*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2016, s. 61.

²¹⁰⁰ Hıdır Toraman, “Hayatımı Karalayan Metinler”, *Yeryüzü Mühürlenince*, s. 46.

²¹⁰¹ Osman Çakmakçı, “Uçuşan Ağaç-IV” (Uçuşan Ağaç), *Bir Hiçlik Anatomisi, Toplu Şiirler*, Avangard Yayınları, İstanbul, 2011, s. 54.

²¹⁰² Osman Çakmakçı, “Buharlaştıran Ruh-II” (Uçuşan Ağaç), *Bir Hiçlik Anatomisi, Toplu Şiirler*, s. 63.

²¹⁰³ Osman Çakmakçı, “Köryazı”, *Bir Hiçlik Anatomisi, Toplu Şiirler*, s. 88.

hayatın anlamı diye sayıklar?- Yoktur da ondan!"²¹⁰⁴ ifadeleriyle sadece dünyada olmanın değil burada bir yabancı olarak yaşam sürmenin zorunluluğunun da anlamsızlığına dikkat çeker. "Köryazı" II'de ise, "*Yaşamamızın ben/ buruşturulmuş kağıt/ savrulmuş taş*" dizelerinde özne dünyada kendini, savrulmuş bir taş, buruşturulup atılmış bir kağıt gibi cansız bir nesne olarak gördüğü için, gerçekten yaşamadığını dile getirir ve her sabah uyandığında, içinde duyduğu sızının ne olduğunu bilmediğini ancak bu sızının kendisini, içe doğru bükten kırıp döken bir acıya sebebiyet verdiğini söyler.²¹⁰⁵ Öyle ki öznenin hissettiği bu acı, dünyadaki varoluşunu anlamlandıramayan ve dünyaya yabancılaşmış bireyin çektiği ruhsal sıkıntı, bunalım ve anlamsızlık hissidir.

Ömer Erdem'in "Fırtına Merdiveni" başlıklı şiirinde ise özne, dünyaya atılmışlığını ve buradaki yabancılığını, "*düştüğüm bu kudurgan boşluk*" ifadeleriyle dile getirir.²¹⁰⁶

Bejan Matur'un "Acımızı Emiyor Ay" başlıklı şiirinin III. kısmında ise, "*Artık yabancıydı bize bu kara./ Bulutların bulanık kederiyle yüklüydük/ Yağacağı toprağı olmayan.*"²¹⁰⁷ dizelerinde özne, insanın dünyaya karşı hissettiği yabancılığın verdiği ona hissin, keder ve topraksızlık/yurtsuzluk olduğunu dile getirir. "Allah'ın Çocukluğu"nda ise, "*Gündoğumuyla gelen huzura da/ Günbatımının sancısına da/ Yabancısin.*"²¹⁰⁸ dizelerinde özne, bir döngüden ibaret olan günün başlamasının ve bitişinin, insanın dünyadaki yabancılığını hatırlatmaktan başka bir şey olmadığına dikkat çeker. "Tören Giysileri"nde ise, "*Aslolan,/ Şimdi ve burada/ Çürüyüp kaldık*"²¹⁰⁹ dizelerinde özne, dünyada varolma gerçekliğinin aslında, burada yaşamaya mahkûm edilen insanın içten içe çürümesi olduğunu söyler.

Bâki Ayhan T.'nin "Ne İçin Gelmişim" başlıklı şiirinde ise, "*ben/ ne için gelmişim bu dünyaya?*"²¹¹⁰ dizelerinde özne, dünyadaki varoluş sebebinin ne olduğunu bilemediği için şaşkındır. "İkili Sarmal"da ise, "*nasıl kurtulacağız bu kırılmayan*

²¹⁰⁴ Osman Çakmakçı, "Köryazı", *Bir Hiçlik Anatomisi, Toplu Şiirler*, s. 91.

²¹⁰⁵ Osman Çakmakçı, "Köryazı-II", *Bir Hiçlik Anatomisi, Toplu Şiirler*, s. 100-102.

²¹⁰⁶ Ömer Erdem, "Fırtına Merdiveni", *Dünyaya Sarkıtılan İpler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 57.

²¹⁰⁷ Bejan Matur, "Acımızı Emiyor Ay-III", *Rüzgâr Dolu Konaklar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 100.

²¹⁰⁸ Bejan Matur, "Allah'ın Çocukluğu", *Tanrı Görmesin Harflerimi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s. 14.

²¹⁰⁹ Bejan Matur, "Tören Giysileri", *Tanrı Görmesin Harflerimi*, s. 29.

²¹¹⁰ Bâki Ayhan T., "Ne İçin Gelmişim", *Kopuk ve Beş Diyalog*, YKY, İstanbul, 2011, s. 73.

*lehimden / yerlerde parça parça hayatlar parça/ cehennem bahçesi sanılır uzaktan bakılsa*²¹¹¹ dizelerinde, kırılmayan lehim olarak gördüğü dünyayla insanın hapsedilmişliğine vurgu yapan özne, varlığını yadırgayanların ve huzursuzların parçalanmış yaşamlarından meydana gelmiş olan bu dünyayı, bir cehennem bahçesi olarak addeder. Öyle ki “İnsomnia”da, “*düşle gerçek, sonsuz matrisle/ uyku birbirini kandırdı karanlık saatlerde/ soluk soluğa kaldım: gece yorgunu*”²¹¹² dizelerinde özne, dünyadaki yabancılığının ve varoluşunu anlamlandırma sancılarının kendisini yorgun düşürdüğünü ve uyuyamama hastalığına yakalandığını söyler. “Hiç Çiçeklerinin Açtığı Yer”de ise, “*fırlatıldığım bu karmaşık dünya*”da, “*yaşamın hiçliğini anlamayı istedim*” diyen özne, ne zaman dünyayı ve kendi varoluşunu anlamlandırmaya çalışsa, boşluğun saltanatının her şeyi egemenliği altına aldığını ve geriye sadece insanda hiçlik hissi uyandırdığını dile getirir.²¹¹³

2.5.2.2. Bir Mekân Olarak Dünyaya Yabancılaşma ve Yabancılaşmanın Dünya İmgesine Yansımaları

Şairler varolduğu ve içinde yaşadığı dünyaya karşı çeşitli sebeplerden dolayı yabancılaşır ve bu hissin onlardaki dünya algısına nasıl etki ettiğini, yabancılaştıkları dünyanın kendilerinde nasıl bir iz bıraktığını da hiç kuşkusuz kaleme aldıkları şiirlere yansıtırlar. Dolayısıyla inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde, bir mekân olarak dünyaya yabancılaşmayı ve bu yabancılaşmanın şairlerin dünyayı tasvir etme biçimlerini nasıl etkilediklerini görmek mümkündür.

Konuya dair ilk örneğimiz Necip Fazıl Kısakürek’e aittir. “İşâret” başlıklı şiirinde, “*Yalan dünyada bütün görünüşler iğreti*”²¹¹⁴ diyen öznenin dünyaya karşı hissettiği yabancılığın sebebi, dünyanın yalancı bir diyâr, bir sürgün yeri ve buradaki her şeyin gelip geçici olmasıyla ilişkilidir. “Aralık Kapı”da ise özne, “*Bu dünya bir kuyu, havasız çömlek*” diyerek olumsuzladığı dünyada, daraldığını/ruhunun bunaldığını ifade eder.²¹¹⁵

Mûnis Fâik Ozansoy ise “Yetişir” başlıklı şiirinde, Tevfik Fikret’in “Halûk’un Defteri”ne atıfta bulunarak, “*Usanmış ilk gündenberi/ Kin, savaş ve kan görmekten*” dizeleriyle dünyayı yaşanmaz hâle getirenin insan olduğunu vurgular. Buna göre şiirdeki

²¹¹¹ Bâki Ayhan T., “İkili Sarmal”, *Kopuk ve Beş Diyalog*, s.96.

²¹¹² Bâki Ayhan T., “İnsomnia”, *Uzak Zamana Övgü*, Can Yayınları, İstanbul, 2003, s. 18.

²¹¹³ Bâki Ayhan T., “Hiç Çiçeklerinin Açtığı Yer”, *Fırtınaya Hazırlık*, YKY, İstanbul, 2006, s. 41.

²¹¹⁴ Necip Fazıl Kısakürek, “İşâret”, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2012, s. 29.

²¹¹⁵ Necip Fazıl Kısakürek, “Aralık Kapı”, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2012, s. 133.

öznenin dünyaya karşı hissettiği yabancılık mekândan çok, “*Onu cehennem yapan biz*” ifadesinde bahsettiği, insanın insani değerlere yabancılaşması ve dünyayı savaşlarla cehenneme çevirmesidir.²¹¹⁶

A.Kadir (Meriçboyu) ise “Şaşırın Adam” başlıklı şiirinde, öldükten sonra dünyaya ikinci kez gelen bir adamın tanık oldukları üzerinden, dünyaya karşı hissettiği yabancılığın sebeplerini ironik bir dille şöyle anlatır:

*“Ne biçim dünya bu?
Kalmamış kendini satan tek bir kadın.
Sıska çocuklar çalıştırılmıyor izbelerde.
Bir tek işsiz yok.
Ya hapishaneler? Hapishaneler nerede?
Kimse kimseye bakmıyor kuşkuyla.
Korkmuyor kimse kimseden.
Kimse kimseyi izlemiyor.
Geçinmiyor kimse kimsenin sırtından.
Korkulu düşler görmüyor hiç kimse.
Kimse kimseye düşman değil.
Kazmıyor kimse kimsenin kuyusunu.
İçmiyor kanını kimse kimsenin.
Gülümsüyor herkes herkese
Bir demet çiçek sunar gibi.
İnsanlar nasıl yaşıyorlar böyle.”²¹¹⁷*

Özne, dünyaya yabancılaşmasının sebeplerini tek tek ortaya koyar. Buna göre dünya, para kazanmak için fuhuş yapmak zorunda kalan kadınlar, izbe yerlerde çalışan çocuk işçiler ve işsizlerin hayatta kalabilmek için mücadele verdiği adâletsiz bir yerdir. Dünyadaki insanlar, ahlaki ve insani değerlere yabancı bir yaşam sürmekte, kimsenin kimseye ne sevgisi ne de güveni vardır ve insan emeği başkalarınca acımasızca sömürülmektedir. Ayrıca hapishaneler, özellikle, düşünce suçluları ve haksız yere hüküm giyenlerle doludur.

Attilâ İlhan’ın “cehennem kasidesi” başlıklı şiirinde ise, “*o mavi gezegen ki adına dünya denilmiştir/ aslında yedi kat zindan içindeyiz.*”²¹¹⁸ dizelerinde öznenin dünya adı verilen bu mavi gezegene karşı yabancılaşması, adâletsiz düzeniyle ilişkilidir ve burası, âdeta insanları esaret altında tutan bir zindandır.

²¹¹⁶ Münis Fâik Ozansoy, “Yetişir”, *Kaybolan Dünya*, Hisar Yayınları, Ankara, 1971, s. 56.

²¹¹⁷ A. Kadir, “Şaşırın Adam”, (1971’den Sonra, Dergilerde Kalan Şiirler”, *Mutlu Olmak Varken, Bütün Şiirleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2012, s. 272.

²¹¹⁸ Attilâ İlhan, “cehennem kasidesi”, *Korkunun Krallığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 69.

Mehmet Çınarlı'nın “Yenilen Ekmekte Göz Var” başlıklı şiirinin II. kısmında ise, “*Şükür bu kirli dünyaya tekme yi baştan vurmuşum;/ Bütün pisliklerden uzak bir yeni dünya kurmuşum.*”²¹¹⁹ dizlerinde, dünyanın ahlaki açıdan yozlaşmış ve adâletten uzaklaşmış bir yer olduğu düşünen özne, pislik olarak olumsuzladığı dünyaya ve onun düzenine karşı başkaldırdığını dile getirir.

Can Yücel'in “İtiraf” başlıklı şiirinde ise, “*Dünya zâten bir balgam/ Evren içinde verev*”dir.²¹²⁰ Çünkü dünya gittikçe insana benzemekte, çirkinleşmektedir.

Mehmet Başaran'ın “Zindan Baba” başlıklı şiirinde ise, “*Giyile giyile/ Bu dünyada/ Ne kirilenmez ki*” diye soran özne, dünyanın insanı insanlığına yabancılaştıran ve onu kirleten bir mekân olduğuna dikkat çeker.²¹²¹

Turgut Uyar'ın “Binlerce” başlıklı şiirinde ise, “*nasıl yaşıyor bu vesayetli dünyada/ hangi çılgınlar nasıl dayanıyor buna*”²¹²² dizelerinde özne, özgürce yaşamaları elinden alınmış insanların dünyada yaşamlarını sürdürmelerini bir çılgınlık/bir delilik olduğunu söyler.

Hasan Hüseyin Korkmazgil'in “Tutanak” başlıklı şiirinde ise, “*vietnam'ı kongo'yu ve kendi ülkesini/ bir çocuk başı gibi okşayan]*” özne, savaşların ve haksızlıkların bitmediği bu dünyayı, plastik yerküre olarak niteleyip olumsuzlar.²¹²³

Abdurrahim Karakoç'un “El Kulakta” başlıklı şiirinde ise özne, “*Dünya pislikten kokuyor*”²¹²⁴ diyerek insanların ahlaki ve insani değerlere karşı yabancılaşmalarının dünyayı pislığe boğduğuna dikkat çeker.

Özker Yaşın'ın “Ölüm Üstüne Şiirler I”de ise, “*Ben tıpkı sizin gibi bir insanım/ Bin pişman dünyaya geldiğine.*”²¹²⁵ dizelerinde özne, dünyaya gelmiş olduğuna bin pişman olduğunu ifade eder.

Gülten Akın'ın “Utaç” başlıklı şiirinde, “*açtım gözümü ki dünya/ cehennemden öte cehennem/ utandım*”²¹²⁶ dizelerinde özne de dünyaya gelmiş olduğuna hem

²¹¹⁹ Mehmet Çınarlı, *Gülüm, Bütün Şiirleri*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s.98.

²¹²⁰ Can Yücel, “İtiraf”, *Güle Güle/Seslerin Sessizliği*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.s. 41.

²¹²¹ Mehmet Başaran, “Zindan Baba”, *Pıtraklı Memleket*, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 76.

²¹²² Turgut Uyar, “Binlerce” (Dün Yok Mu), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 621.

²¹²³ Hasan Hüseyin Korkmazgil, “Tutanak”, *Kavel*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 49.

²¹²⁴ Abdurrahim Karakoç, “El Kulakta”, *Vur Emri, Bütün Şiirleri-1*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s.265.

²¹²⁵ Özker Yaşın, “Ölüm Üstüne Şiirler I”, *Önce Kuşlar Uyanır (Toplu Şiirler II)*, Çevre Yayınları, İstanbul, 1986, s. 1977.

pişmandır hem de dünyada yaşanan kötülüklerden utanç duymaktadır. Çünkü insanlar dünyayı âdeta cehenneme çevirmişlerdir.

Ahmet Necdet'in "Ben Çoğu Zaman Akşamları" başlıklı şiirinde ise, "*unutsun diye onca pisliği/ çirkinliği gözümün yuvarı*" diyen özne, dünyada tanık olduğu çirkinlikleri ve kötülükleri unutabilmek için, çoğu akşam aya ve yıldızlara doğru düşsel bir yolculuğa çıkıp dünyadan uzaklaştığını dile getirir.²¹²⁷

Cevat Çapan'ın "Hangi Son Mutlu" başlıklı şiirinde ise özne dünyayı, "*paçavralaşmış bir dünya*" olarak niteleyip olumsuzlar.²¹²⁸

Hilmi Yavuz'un "akşam ve verâ" başlıklı şiirinde ise, "*her şey kımlı ve böcektir;/ ve Dünya yara içinde yara*"²¹²⁹ dizelerinde özne, dünyayı kapanmayan bir yaraya, yaşayanları ise sürekli hareket hâlindeki böceklere benzetir.

Türkan İldeniz'in "Ece'ye Ninniler" başlıklı şiirinde ise, adâletsizliğin ve düzensizliğin hâkim olduğu dünyanın bu kötü hâlden kendini de mesul tutan özne, "*Sunacak mutlu bir düzen yok dünyada sana-neyleyim*" diyerek ona yaşanması zor bir dünya bıraktığı için kızından özür diler.²¹³⁰

Afşar Timuçin'in "Özlemler Şiir"inde ise, kendini bu dünyada iğreti hisseden özne, "*Hem burada yabancıyım/ hem yerim yurdum burası*" diyerek dünyanın kendi vatani olmasına rağmen burada kendini yabancı hissettiğini söyler.²¹³¹

Akif İnan'ın "Akşamın Kılıçları" başlıklı şiirinde ise, "Bir kurtuluş olur belki delirmek/ Soyunmak dünyadan işkencelerden" dizelerinde özne, dünyadan ve onun insana işkence eden varlığından kurtuluşun ancak aklını yitirmekle mümkün olacağı kanısındadır.²¹³²

²¹²⁶ Gülten Akın, "Utanç" (Kuş Uçsa Gölge Kalır), *Uzak Bir Kıyıda, Toplu Şiirler III (1991-2013)*, YKY, İstanbul, 2016, s. 150.

²¹²⁷ Ahmet Necdet, "Ben Çoğu Zaman Akşamları" (Sana Bunca Yangından), *İnce Divan, Toplu Şiirler*, Adam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 74.

²¹²⁸ Cevat Çapan, "Hangi Son Mutlu" (Sevda Yaratan), *Bana Düşlerini Anlat, Toplu Şiirler (1985-2006)*, YKY, İstanbul, 2007, s.112.

²¹²⁹ Hilmi Yavuz, "akşam ve verâ" (Çöl Şiirleri), *Büyü'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, YKY, İstanbul, 2010, s. 348.

²¹³⁰ Türkan İldeniz, "Ece'ye Ninniler", *Havva Çıkmazı*, Ece Yayınları, İstanbul, 1967, s. 8.

²¹³¹ Afşar Timuçin, "Özlemler Şiir", *Ey Benim Güzel Sevdalım*, Süreç Yayınları, İstanbul, 1984, s. 23.

²¹³² Akif İnan, "Akşamın Kılıçları" (Tenha Sözler), *Şiirler, Hicret & Tenha Sözler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.83.

Melisa Gürpınar'ın "Geceyarısı Notları" başlıklı şiirinin "Söyleşi" kısmı X'da, "ve dünya deyince/ mafya silâh uydu füze altın casus savaş petrol vesâire/ geliyor aklıma" diyen özne, "yaldızdan yapılma bir top gelseydi ne olurdu sanki aklıma" diyerek hayıflanmaktadır.²¹³³ Çünkü özneye göre, insanın maddi hırsları yüzünden dünya, insan yaşamının hiçe sayıldığı bir savaş meydanına dönmüştür. "Her Harf Bir Melek" başlıklı şiirinin V. kısmında ise özne, "Dünya[nın] yabanıl bir hayvan gibi/ Burnundan kan kokularıyla" sağa sola saldıran bir canavar olduğunu söylerken yine, insanlar arasındaki düşmanlığın dünyayı yaşanmaz bir yer hâline getirdiğine dikkat çeker.²¹³⁴

Egemen Berköz'ün "Duvara Yazdım" başlıklı şiirinde ise, "sapsarı bir kusmuk yığını dünya"²¹³⁵ dizesinde özne, dünyaya karşı duyduğu yabancılık hissini, dünyayı iğrenç bir kusmuğa benzeterek dile getirir.

Ataol Behramoğlu'nun "Beyaz, İpek Gibi Yağdı Kar" başlıklı şiirinde ise özne, acılarla dolu bu dünyada "İnsafsızlık/ Vahşet" in "Hâlâ güçlü/ Ve hâlâ iktidarda" olduğunu ve gepegenç insanların bir hiç uğruna öldürüldüklerini ya da parmaklıklar ardına hapsedildiklerini söylemesi, dünyanın adâletsizliğini eleştirmek içindir.²¹³⁶ "İşte Bir Şiir" de ise, "Müthiş ve mekanik bir bunalım içinde ve artık kır görünümle-/ rinin de hüzünden başka hiçbir şey çağrıştırmadığı bir dünyada"²¹³⁷ yaşamının zorluğuna dikkat çeken özne, insanın insani değerleri yitirip, kendi özgür yaşamını da tekdüze işleyen bir çarka teslim ettiği için, dünyaya yabancı bir şekilde, bunalımlı ve sancılı bir yaşam sürdürdüğünü ifade eder.

Güven Turan'ın "Geçiş" başlıklı şiirinde ise, "Dokunmaya korkuyorum dünyaya" diyen özne, bu korkusunun sebebini, dünyanın "patlamaya hazır bir öd kesesi gibi" karşısında durmasına bağlar.²¹³⁸

²¹³³ Melisa Gürpınar, "Gece Yarısı Notları-Söyleşi X", *Gece Yarısı Notları*, Edebiyat Yayınları, İstanbul, 1981, s. 111.

²¹³⁴ Melisa Gürpınar, "Her Harf Bir Melek-V", *Her Haft Bir Melek*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1999, s. 56

²¹³⁵ Egemen Berköz, "Duvara Yazdım" (Yalnızlıklar! Yalnızlıklar!/ I Berivan'la), *Unutma!, Toplu Şiirler (1960-1979)*, YKY, İstanbul, 2013, s.75.

²¹³⁶ Ataol Behramoğlu, "Beyaz, İpek Gibi Yağdı Kar" (Yolculuk, Özlem, Cesaret ve Kavga Şiirleri), *Bir Gün Mutlaka, Toplu Şiirler 1*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 101-102.

²¹³⁷ Ataol Behramoğlu, "İşte Bir Şiir" (Ne Yağmur...Ne Şiirler...), *Bir Gün Mutlaka, Toplu Şiirler 1*, s. 152.

²¹³⁸ Güven Turan, "Geçiş" (İssızlığın İzleri), *Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 1994, s. 88.

Hüseyin Yurttaş'ın "Sanayi Çarşısı" başlıklı şiirinin "Kamera Gezintisi" kısmında ise, "*dünya cehenneminde birer kuluz, biliyoruz/ düşmüş değerler içinde birer puluz, biliyoruz*"²¹³⁹ dizelerinde özne, dünyayı bir cehenneme, insanın da bu cehennemde, insanlığını kaybetmiş ve değersizleşmiş olduğuna dikkat çeker.

Ahmet Ada'nın "Aşk Yoktu Her Günkü Aşk" başlıklı şiirinde ise, "*her yerde yılgı korku/ Aşk yoktu nasıl olsun/ Savaşlar yıkımlar sürüyordu dünyada*"²¹⁴⁰ dizelerinde özne, insanın en temel duygusu olan aşk ve sevgiyi yitirmiş olmasını, dünyanın bir savaş, bir yıkım, bir yılgı ve korku mekânına dönüştürülmesine bağlar.

İsmail Uyaroğlu seçtiği sözcüklere kendince anlamlar yüklediği ve "Siyah Sözlük" adını verdiği şiirinde ise dünyayı, "*Zindan: Yeryüzü.*" ifadeleriyle tanımlar.²¹⁴¹ Öyle ki "Asmalımescit'te" başlıklı şiirinde, "*Her gün biraz daha kalınlaşıyor/ Dünyayla arana çektiğin perde*"²¹⁴² dizelerinde özne, dünyayla arasına çektiği perdenin her gün kalınlaşmasıyla, dünyaya karşı hissettiği yabancılaşmanın her geçen gün arttığını ifade eder.

Enis Batur'un "Dal, Budak" başlıklı şiirinde ise, dünyanın içini/ruhunu öylesine kirlettiğini söyleyen özne, "*Cehenneme gitmekten neden korkulsun,/ anlayamadım*"²¹⁴³ diyerek, bu dünyanın hâlihazırda âdeta bir cehennem olduğunu söyler. "Ar Bilgeyle Konuşmalar" başlıklı şiirinin VII. kısmında ise şair, dünyaya karşı hissedilen nefreti tufanla şöyle ilişkilendirir:

*"[...] Nuh'un gemisine binmek için
birbirlerini eziyorlar-korkulacak nesi
olabilir tufanın anlamıyorum: Öylesine kirli ki
burası, kalmaya değer şeyleri nasılsa üstünde
tutar su."*²¹⁴⁴

²¹³⁹ Hüseyin Yurttaş, "Sanayi Çarşısı- Mamera Gezintisi", *Sanayi Çarşısı*, Derinlik Yayınları, İstanbul, 1980, s.16.

²¹⁴⁰ Ahmet Ada, "Aşk Yoktu Her Günkü Aşk", *Aşk Her Yerde*, Broy Yayınları, İstanbul, 1990, s. 47.

²¹⁴¹ İsmail Uyaroğlu, "Siyah Sözlük" (Bir Demet Diken), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s. 245-246.

²¹⁴² İsmail Uyaroğlu, "Asmalımescit'te" (Ölüme Önsöz Gibi Yaşayan), *Kedileri Severken Ağlayınız*, s.133.

²¹⁴³ Enis Batur, "Dal-Budak" (Ağırlaştırıcı Sebepler Dîvarını), *Doğu-Batı Divanı (Dramatik Şiirler 1988-2009)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 336.

²¹⁴⁴ Enis Batur, "Ar Bilgeyle Konuşmalar-VII", *Kanat Hareketleri -Neyin Nesisin Sen (Lirik Şiirler 1993-2006)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 231.

Nuh Tufanı'na ıtıfta bulunan özne, insanın manevi, ahlaki ve insani değerlere yabancılaşıp dünyayı nasıl yaşanmaz bir yer hâline getirdiğini ve kirli olan bu dünyanın ancak ve ancak Tanrısal bir gazapla temizlenebileceğine dikkat çeker.

Ahmet Günbaş ise “Akşam Saatleri” şiirinin II. kısmında, günden güne dünyaya yabancılaşan bireyin hislerini şöyle dile getirir:

*“Hiç bitmeyen katran bir yorgunluk
bilmez mutsuzluğu büyüttiğini
Yaşamak yürek ister
yaşamak bir tek günü
gittikçe yabancılaşan dünyada”²¹⁴⁵*

Özne, dünyada bir günü bile geçirebilmenin zorluğundan ve tahammül edilemezliğinden bahseder. Dünyaya gittikçe yabancılaşan özne, burada yaşamak zorunda bırakılmışlığın kendinden yarattığı hissin, hiç bitmeyen katran bir yorgunluğun mutsuzluğunu büyütmesi olarak tarif eder.

Murathan Mungan'ın “Hey Joe!” başlıklı şiirinde ise, “*kundakçı bir dil kullanıyorduk dünyaya karşı*”²¹⁴⁶ dizelerinde, dünyanın düzenine kullandığı dille başkaldıran özne, kendi bireyselliğini ve özgürlüğünü korumak için dünyaya yabancılaştığını dile getirir. “Imagine”da ise, “*Karşı çıktığımız dünyanın bir parçası olduk nicedir*”²¹⁴⁷ dizesinde özne, bireyselliklerini ve özgürlüklerini korumak adına mücadele verdikleri dünyanın, farkında olmadan bir parçasına dönüştükleri için, bu kez de kendilerine yabancılaşmış olduklarını dile getirir. “Dünya”da ise, “*Yabancı bir maddeden yapılmıştır dünya,/ biz içinde yaşasak da.*”²¹⁴⁸ dizelerinde özne, insan her ne kadar dünyanın içinde yaşasa da/burada var olsa da, ona karşı her zaman yabancılık hissettiğini vurgular.

Roni Margulies'in “Akordeon” başlıklı şiirinde ise, “*Hem avucumuzun içi kadar küçük artık dünya,/ Hem de yabancıyız nereye gitsek aslında.*”²¹⁴⁹ dizelerinde özne, bugün, küresel bir köy hâline gelmiş olan dünyada insan, hâlâ kendini yabancı ve gurbette hissettiğine dikkat çeker.

²¹⁴⁵ Ahmet Günbaş, “Akşam Saatleri-II”, *Gecenin Nersindesin?*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1986, s. 52.

²¹⁴⁶ Murathan Mungan, “Hey Joe!” (Oyunlar İntiharlar Şarkılar), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 42.

²¹⁴⁷ Murathan Mungan, “Imagine” (Mırıldandıklarım), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, s. 212.

²¹⁴⁸ Murathan Mungan, “Dünya”, *Gelecek*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s.13.

²¹⁴⁹ Roni Margulies, “Akordeon” (Saat Farkı), *Telgraftıçığı, Toplu Şiirler (1985-2010)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s. 175.

Haydar Ergülen'in "Tanrı'ya Mektup" başlıklı şiirinin 9. kısmında, "*Tanrım ya bu dünyayı yarattığını unut/ ya beni bu dünyada fazla unutma!*"²¹⁵⁰ dizelerinde özne, Tanrı'nın bir an önce kendisini yanına almasını niyaz eder; çünkü öznenin bu dünyada yaşamaya karşı tahammülü azalmıştır. "Dünya" başlıklı şiirinde ise, "*Bula bula beni/ buldu bu dünya*" diyen özne, dünyadan usanmışlığını ve orada kaybolmuşluğunu, "*dünya artık bulma beni*" sözüyle ifade eder.²¹⁵¹

Turgay Fişekçi'nin "Kuşkuluyum Yaşadığımdan" başlıklı şiirinde ise, "*Bugün sosyal bir insanın sevgilim, nörofren aldım/ Yine de dünya topuğu düşmüş bir pabuç gibi aksıyor ayağımdan*"²¹⁵² dizelerinde, yaşadığı dünyaya tahammül edebilmek ve depresyon ve anksiyetesini azaltmak için nörofren aldığını söyleyen özne, yine de dünyaya karşı hissettiği yabancılaşma hissinden sıyrılmadığını dile getirir.

Enver Ercan'ın "Kedi ve Ben" başlıklı şiirinde ise, Tanrı'nın ortada olmadığını söyleyen özne, bunun sebebini "*böyle bir dünya yaratmış olsam/ ben de saklanırdım*" ifadesiyle açıklık getirir.²¹⁵³ Çünkü özneye göre, Tanrı bile bunca kötülük ve çirkinlik karşısında yarattığı dünyaya yabancılaşmıştır.

Ahmet Erhan'ın "Benimle Büyüyenler İçin" başlıklı şiirinde ise, "*İğreniyorum kendimden bile bazan/ Dünyadan her zaman*"²¹⁵⁴ dizelerinde özne, kendine karşı yabancılaşmasının bazen kendinden iğrenme hissini ortaya çıkardığını; ancak bu hissi dünyaya karşı her zaman duyduğunu itiraf eder. "Tiksinti"de ise, "*şimdi odama bir dünya haritası astım/ O günden beri kusuyorum/ bakıp bakıp kusuyorum*"²¹⁵⁵ dizelerinde, dünyaya karşı duyduğu hissin tiksinti olduğunu söyleyen özne, dünyaya baktıkça tiksintiden dolayı kusma hissini depreştiğini ifade eder. "Mohi..."de ise, "*Mohikanlar gibi kaldık şu ekmeksiz dünyada*"²¹⁵⁶ dizesinde özne, bu yoksul dünyada,

²¹⁵⁰ Haydar Ergülen, "Tanrı'ya Mektup-9" (Hafız), *Hafız ile Semender, Toplu Şiirler 2*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 130.

²¹⁵¹ Haydar Ergülen, "Dünya" (Hafız), *Hafız ile Semender, Toplu Şiirler 2*, s. 166.

²¹⁵² Turgay Fişekçi, "Kuşkuluyum Yaşadığımdan" (Kuşkuluyum Yaşadığımdan), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, 2006 Yayınevi, İstanbul, 2007, s.235.

²¹⁵³ Enver Ercan, "Kedi ve Ben", *Türkçenin Dudakları'nın Sen*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2014, s. 43.

²¹⁵⁴ Ahmet Erhan, "Benimle Büyüyenler İçin" (Ölüm Nedeni: Bilinmiyor), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 412.

²¹⁵⁵ Ahmet Erhan, "Tiksinti" (Ölüm Nedeni: Bilinmiyor), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, s. 406-407.

²¹⁵⁶ Ahmet Erhan, "Mohi..." (Resimli 'Ahmet'ler Tarihi'), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 235.

tıpkı bir kızılderili kabilesi olan Mohikanlar gibi, kendilerinin de yurtsuz hissettiklerini söyler.

Betül Tarıman'ın "Lalezar" başlıklı şiirinde ise "*anla bir korku filmi dünya*" diyen öznenin dünyaya karşı hissettiği duygu, korku ve ürpertidir.²¹⁵⁷

Arif Dülger'in "Orada Kimse Yok" başlıklı şiirinde ise, "*Ona çok sevdâlandın sen boşuna/ Oysa dünya yalandı, dünya fâni.*"²¹⁵⁸ dizelerinde özne, dünyayı çok sevip ona bağlanmasına karşın, dünyanın yalandan ibaret ve gelip geçici bir mekân oluşunun farkına varamadığı için hayıflanır.

Birhan Keskin'in "Kesif Su" başlıklı şiirinde ise, "*Dünya bana göre bazen, bazen zehir*"²¹⁵⁹ dizelerinde özne, dünyanın kimi zaman kendine göre bir yer, kimi zamansa insanı öldüren bir zehir gibi olduğunu söyler.

Altay Öktem'in "M.S. 1995" başlıklı şiirinde ise özne, dünyaya karşı hissettiği yabancılığı, "*sırtımda her dakika ağırlaşan bir yükü dünya*"²¹⁶⁰ sözüyle ifade eder.

Hıdır Toraman'ın "Mahşerin Önsözleri" başlıklı şiirinin 1. kısmı olan "Maskeli Ağlatı"da, "*Bir deprem bekler gibi yaşadığımız dünya/ dünya mavi gösterirken kendini insanlara/ karanlığa gömüyor her yerde güneş bizi*"²¹⁶¹ dizelerinde özne, dünyada yaşamanın âdeta büyük bir deprem karşısında her an tetikte olma hissi verdiğini ve sahte maviliği ile aydınlığıyla aslında, insanı karanlığa hapseden yalancı bir diyâr olduğunu dile getirir. Aynı şiirin 3. kısmı olan "A Cappella"da ise, "*benim kendime olan uzaklığımu artıran dünya*"²¹⁶² dizesinde özne, dünyanın aslında, insanı kendine yabancılaştırdığına dikkat çeker.

Küçük İskender'in "ana çıtırtılar kılavuzu" başlıklı şiirinde ise, "*yeryüzünün elime yüzüme bulaşan günahını/ ancak bir ibne rahip çıkartabilir*"²¹⁶³ dizelerinde özne, dünyanın insanı günaha ve şehvî zevklere bulaştıran ahlâksız bir mekân olduğunu ve

²¹⁵⁷ Betül Tarıman, "Lalezar" (Ağır Tören), Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin'e Giden Yol*, YKY, İstanbul, 2012, s. 372.

²¹⁵⁸ Arif Dülger, "Orada Kimse Yok" (Sanki Bahar), *Meğer Aşk İmiş*, Toplu Şiirler, İstanbul Yayınları, İstanbul, 2010, s. 226.

²¹⁵⁹ Birhan Keskin, "Kesif Su", *Ba*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 24.

²¹⁶⁰ Altay Öktem, "M.S. 1995", *Çamur Şiir*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 8.

²¹⁶¹ Hıdır Toraman, "Mahşerin Önsözleri-1.Maskeli Ağlatı", *Yeryüzü Mühürlenince*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2016, s.10.

²¹⁶² Hıdır Toraman, "Mahşerin Önsözleri-3.A Cappella", *Yeryüzü Mühürlenince*, s.21.

²¹⁶³ Küçük İskender, "ana çıtırtılar kılavuzu", *Papağana Silah Çekme*, YKY, İstanbul, 2000, s. 130.

kendinin bu dünyada işlediği günahları, ancak ibne bir rahibin affedeceğini söyleyip duruma ironi katar. “Tarz”da ise, “*yeryüzündeki acılardan utanıyorduk/ henüz göğe bakmadık!*”²¹⁶⁴ dizelerinde özne, yeryüzünde yaşanan acılardan utanç duyduğunu dile getirir. “Çürük et deposu” başlıklı şiirinin “iskenderî metinler” bölümünün 59. kısmında ise, “*kaçak yolcuyum hayatta/ otuz yedi yaşında değil/ otuz yedi yıldır yeryüzüneyim*”²¹⁶⁵ dizelerinde özne, 37 senedir yaşamadığını, 37 yıldır dünyada hapsedilerek var olmak zorunda bırakıldığını ve kendini burada kaçak bir yolcu gibi hissettiğini söyler.

Mehmet Can Doğan’ın “Cüzzam” başlıklı şiirinde ise, “*esridim dokundukça dünyaya/ ne varsa dökülüyor dedim*”²¹⁶⁶ dizelerinde özne, her yerinin döküldüğünü düşündüğü bu dünyaya dokundukça/dünyayı algıladıkça ona karşı esridiğini (yabancılaştığını) söyler. “Dünya İşte Böyle Ayakta Durur”da ise özne, “*Bir baş ağrısı ile kucakladım seni dünya*”²¹⁶⁷ dizesiyle, dünyayı olduğu gibi kabullenişin verdiği hissin baş ağrısı olduğuna değinir.

Mehmet Aycı’nın “İsa’dan Sonra Dünya” başlıklı şiirinde özne dünyaya karşı hissettiği yabancılığı, “*bir masal çocuğu kadar dünyaya yabancıyım*”²¹⁶⁸ diyerek ifade eder.

2.5.2.3. İnsanın Yaşama veya Öznel Dünyasına Yabancılaşması

İnsanın yaşama veya öznel dünyasına yabancılaşması aslında, insanın yaşama aktif bir biçimde katılamaması, yaşamında kendi olabilmeyi başaramaması ve yaşadığı ortamın öğeleriyle (diğer insanlar, iş, toplumsal kurallar ve kurumlar, vb.) kendisi arasında dengeyi kuramamasıyla yakından ilişkilidir. Öyle ki verili düzenin egemenliğinde yaşamla ilişkisi gittikçe mekanikleşmiş insan, gündelik yaşamında sözde şeylerle bir şeyler yapar durumunda bırakıldığından, yaşamı da bir sözde yapmak, yaşar gibi yapmak hâlini alır; bu yüzden içinde bulunduğu ve toplum diye adlandırılan öteki insanlardan devraldığı ne varsa onunla yaşamını idame ettirir. Dahası, içinde yaşadığı

²¹⁶⁴ Küçük İskender, *Kahramanlar Ölü Doğar*, Om Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 15.

²¹⁶⁵ Küçük İskender, “çürük et deposu-iskenderî metinler-59” (Hasta Hayat Depoları), *Çürük Et Deposu, Toplu Şiirler (Çürük Et Deposu-Eski Kral Deposu-Yanlış Cinayet Deposu)* Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 58.

²¹⁶⁶ Mehmet Can Doğan, “Cüzzam”, *Törenler ve Komplolar*, Berikan Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 44.

²¹⁶⁷ Mehmet Can Doğan, “Dünya İşte Böyle Ayakta Durur”, *Boyunca*, Kül Sanat Yayıncılık, Ankara, 2005, s.11.

²¹⁶⁸ Mehmet Aycı, “İsa’dan Sonra Dünya”, *Bağdat Kitabı*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010, s. 26.

toplumun ve sistemin dayatmalarının insanın özgür yaşamını baskılaması ve bireyselliğine müdahale edip yaşamını kısıtlayıp tekdüzeleştirilmesi de insanın yaşamını anlamsız bulmasına sebep olur. Dolayısıyla bunlar, insanın kökten gerçeklik olarak kendi yaşamıyla aktif, enerjik, kaçamaksız bir ilişkiye girmesini engeller ve kendi yaşamını gerçekten yaşayamadığı için insan, yaşama ve kendi öznel dünyasına yabancılaşır.²¹⁶⁹ Nitekim insanın yaşama veya öznel dünyasına yabancılaşması, şairler tarafından farklı yönleriyle ele alınıp şiirlerindedeki işledikleri bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konuyla ilgili ilk örneklerimiz Zeki Ömer Defne'ye aittir. “Gerilerden Hiç Ses Gelmeyen Yere” başlıklı şiirinde, “*Gitsek..gitsek ve bilmese/ Biz dahi nerdeliğimizi*”²¹⁷⁰ dizelerinde, hayatın getirilerini hiç sorgulamadan kabul ettiği için artık, yaşamını anlamsız bulan özne, kendi yaşamından uzaklaşıp hiç bilmediği bir yere kaçmak ister. “Yükler” başlıklı şiirinde ise, “*Bindirdikçe bindirmiş işte yaşam/ Gün günden yokuş yukarı dirhem dağ.*”²¹⁷¹ dizelerinde özne, hayatın anlamsız akışında sürüklenip giderken her günün bir diğerinden çekilmesi daha zor bir hâl aldığını dile getirir.

Arif Nihat Asya'nın “D-I” başlıklı şiirinde ise, “*Bana çöller gibidir şimdi hayât;/ O kadar boş, o kadar ma'n'âsız...*”²¹⁷² dizelerinde, yaşama karşı yabancılık hisseden özne onu, boş ve anlamsız bulur.

Ahmet Muhip Dıranas ise “Ayrılış” başlıklı şiirinde, bireyin yaşama karşı hissettiği yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“Gün batıyor, gün batıyor
Evimi, eşyayı, paramı
Nem varsa yaksam ve bir an
Kaybetsem kara bir duman
Arkasında hafızamı,*

*Koşsam, koşsam, koşsam, koşsam...”*²¹⁷³

²¹⁶⁹ Ortega Y. Gasset, *İnsan ve Herkes*, s.100-101.

²¹⁷⁰ Zeki Ömer Defne, “Gerilerden Hiç Ses Gelmeyen Yere”, *Puyalar I: Sessiz Nehir*, Ana Basım Sanayi, İstanbul, 1985, s. 41.

²¹⁷¹ Zeki Ömer Defne, “Yükler”, *Puyalar II: Kardelenler*, Tunç Matbaacılık, İstanbul, 1988, s. 51.

²¹⁷² Arif Nihat Asya, “D1” (Kubbe-i Hâdra), *Bütün Eserleri: Şiirler I*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 221.

²¹⁷³ Ahmet Muhip Dıranas, “Ayrılış”, (Selâm), *Şiirler, Bütün Şiirleri*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 31.

Özne, şahsî yaşamına öylesine yabancılaşmıştır ki kendine ait neyi varsa (yaşadığı evi, eşyaları, parasını vb.) yakmak, hafızasını kaybedip kendini bile hatırlamamak ve ardına bile bakmadan yaşamından koşarak kaçmak ister.

Oktay Rifat ise “Kimi Gün” başlıklı şiirinde ise, “*Koltuk oturmak için değil, bu fincan/ Çirkin, bu çay tatsız, bu ekmek zehirli.*”²¹⁷⁴ dizelerinde özne, içinde yaşadığı ortamdaki (evindeki) nesnelere olumsuzlayarak gündelik yaşamına karşı hissettiği yabancılığı dile getirir.

Celâl Sılay ise “Küpe Destanı” başlıklı şiirinde, yaşamının akışını anlamsız bulan bireyin hislerini şöyle ifade eder:

*“Yaşamla
baş edememenin
sonucu
bunca yıl
akşam edememenin*

*sabahu
öğlesi
akşamı*

Akşam edememenin

*gecesi
gündüzü*

*gündüzü
gecesi*”²¹⁷⁵

Öznenin şahsî yaşamına yabancılaşmasının temel sebebi, yaşamına yön verememesi ve tekdüzeleştiğini ve anlamsızlaştığını düşündüğü yaşamının dizginlerini elinde tutamamasıdır.

Nevzat Üstün’ün “Kır Tanrısı” başlıklı şiirinde ise özne, “*Böyle çizgiler kareler içinde yaşayamam ben*”²¹⁷⁶ ifadeleriyle, dayatmalar ve kurallarla yaşamına müdahale edilip bireyselliğinin kısıtlanmasına karşı çıkar.

Attilâ İlhan’ın “/haziran, gece/” başlıklı şiirinde ise, mavi, yeşil, sarı, kırmızı, pembe, kahverengi, lacivert ve eflatun gibi renklerle sembolize edilen yaşam

²¹⁷⁴ Oktay Rifat, “Kimi Gün” (Şiirler), *Bütün Şiirleri I*, YKY, İstanbul, 2018, s. 448.

²¹⁷⁵ Celâl Sılay, “Küpe Destanı” (Küpe Destanı), *Hüsran Filizleri, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2006, s. 513.

²¹⁷⁶ Nevzat Üstün, “Kır Tanrısı” (Yitikler Kapısı), *Köprübaşı, (Toplu Şiirler)*, Var Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 139.

biçimlerinin ve farklılıkların düzenin çarkında yok edildiğini söyleyen özne, “*hayatımız renksiz/ hayatımız siyah beyaz*” ifadeleriyle, toplumsal dayatmaların ve sistemin tektipleştirici baskılarının insan yaşamın çeşitliliğini ve özgürlüğünü yok ettiğine ve insanı yaşamına yabancılaştırdığına dikkat çeker.²¹⁷⁷

Ümit Yaşar Oğuzcan ise “50 Yaş Şiiri”nde, bozuk düzenin insanı kendi yaşamına nasıl yabancılaştırdığını şöyle anlatır:

*“Ne zaman baksam çevreme elli yıl sonra
Hep aynı gürdüklerim: bir keşmekeş, bir bozuk düzen
Bir lokma ekmek uğruna tükenmesi insanların
Yaşamak ve ölmek için hep aynı neden”*²¹⁷⁸

Özne, insanın kendi eliyle kurduğu bozuk düzende, para ekonomisine dayalı bir yaşama mahkûm olduğu için, insanın kendi yaşamına yabancı bir hayat sürdürdüğüne ve ömrünü bununla tükettiğine dikkat çeker.

Oğuzcan “İnsan Bir Yerde Kendini Bırakmalı” başlıklı şiirinde ise, insanın yabancılaşmadan kurtulup gerçek yaşamıyla tekrar nasıl iletişim kurabileceğini şöyle dile getirir:

*“İnsan bir yerde boş vermeli kurallara, düzenlere
İnsan bir yerde kendini bırakmalı
Hiçe saymalı düzenini dünyanın
Zamana karşı koymalı
Stırılmalı ayıplardan, korkulardan
Küçük hesapları bir yana atmalı
Yaşamalı şöyle alabildiğine
Büyük delilikler yapmalı
İçmeli
Sevmeli
Küfretmeli
Adam öldürmeli
Kendine bir başka gözle bakmalı”*²¹⁷⁹

Özne, insanın yaşamına karşı hissettiği yabancılaşmadan kurtulabilmesi için, toplumsal kurallara ve sistemin dayatmalarına kafa tutması, gündelik yaşamın mekanikleşmiş ve saatlerle ayarlanmış sisteminden uzaklaşması, ayıp ve yasaklardan

²¹⁷⁷ Attilâ İlhan, “/haziran, gece/”, *Korkunun Krallığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 52.

²¹⁷⁸ Ümit Yaşar Oğuzcan, “50 Yaş Şiiri” (Duruluş), *Şiir Denizi 2*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s.545.

²¹⁷⁹ Ümit Yaşar Oğuzcan, “İnsan Bir Yerde Kendini Bırakmalı” (Çalkalanış), *Şiir Denizi 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s. 421.

korkmaması, gündeliğin küçük hesapçılığında sıyrılması, çılgınlıklar yapması ve içinden geldiğince hareket etmesi gerektiğini söyler.

Mehmet Başaran ise “Güç İş” başlıklı şiirinde, insanın kendine ve yaşamına yabancılaşmadan bireyselliğini koruyup yaşam sürebilmesinin güç bir iş olduğunu şöyle dile getirir:

*“Yaşamak güç iş yitmeden
Süren zamanda düzende.
Karşı komak bunca düşmana
Tırnaklıya tırnaklıya beynini
Güç iş yaşamak evrende.*

*Yaratmak güç iş kendi kendini
Her gün yeniden”²¹⁸⁰*

Özne, modern yaşamın dayatmalarına, baskılarına ve diğerlerinin düşmanca davranışlarına boyun eğmeden, nasıl bir yaşam sürdürmek istediğinin bilincinde hareket edip, düzenin her günkü tekdüzeliği içinde kendi kalabilmenin çok zor bir mücadele olduğunu söyler ve bunu başaran insanın, kendi yaşamına kendisinin yön verdiğine dikkat çeker.

Turgut Uyar ise “Kalıp Duruyoruz” başlıklı şiirinde, modern bireyin kendi yaşamına yabancılığını şöyle ifade eder:

*“kalıp duruyoruz
öyle kalıp gibi duruyoruz ve işkence
bir naylon havan kalıbı gibi
içinde sarmısak ve ceviz dövülen
üç dört kalıp bir işkence”²¹⁸¹*

Özne kalıp durmakla, modernizmin insan yaşamını kontrolü altına alıp, insanı kendi yaşamına yabancılaştırmasını ifade eder. Öyle ki modern yaşam insanın kendi yaşamı üzerindeki özgürlüğü elinden almış ve onu yapay ve tektip/tekdüze bir yaşama mahkûm etmiştir. Tıpkı naylondan yapılmış bir havan kalıbına dönüştürülen insan nesneleştirilmiş, işe yaradığı ölçüde yaşama dahil olur hâle gelmiştir. Özne insanın yaşamına bu kadar yabancılaştırılmış olmasını, âdeta bir işkence olarak görmektedir.

²¹⁸⁰ Mehmet Başaran, “Güç İş”, *Karşılaşma*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1958, s.5.

²¹⁸¹ Turgut Uyar, “Kalıp Duruyoruz”, (Dün Yok mu) *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 601.

Hasan Hüseyin Korkmazgil ise “Postacı” başlıklı şiirinde, yaşamına yabancılaşmış bireyin serzenişlerini şöyle dile getirir:

*“yabancıyım toprağımda
yabancıyım sokağımda evimde
yabancıyım zeytinime ekmeğime suyuma
sabahıma akşamıma geceme gündüziime
işime yabancıyım”²¹⁸²*

Özne, doğadan evine, yediğinden içtiğine, gününden gecesine ve dahi işine karşı, yani kendi yaşamına karşı derin bir yabancılık hissettiğini dile getirir.

Vecihi Timuroğlu’nun “Kardaşım Oğul” başlıklı şiirinin 13. kısmında ise, “*Yeryüzü pislikleriyle gelişen/ Yaşama yabancılaşmaktır mutluluk*”²¹⁸³ dizelerinde özne, insanın dünyanın kötülüklerine ve çirkinliklerine gark olmuş olan yaşama yabancılaştığı, bayağılaşmış yaşamdan uzak durulduğu takdirde mutluluğu bulabileceğini söyler.

Metin Eloğlu’nun “Ömür Törpüsü” başlıklı şiirinde ise özne, barış, hürriyet, kardeşlik gibi insani değerlerin yok edildiği bu dünyada, insanın yaşama karşı yabancılık hissetmesinin normal olduğunu söyler ve “*Yaşamak istiyorum/ Yaşamak istiyorsun/ Yaşamak istiyor*” ifadeleriyle de insanın insanca yaşamak arzusunu dile getirir.²¹⁸⁴

Edip Cansever ise çoğu şiirinde, kendine ve yaşamına yabancılaşmış bireyin trajedisine geniş bir biçimde yer verir. Şair “Bilmez miyim Hiç” başlıklı şiirinde, yaşama yabancılaşmış bireyin duygularını şöyle dile getirir:

*“Nicedir unutmuşum saymayı bile günleri
Dağılıp gitmişler her biri bir yana
Kuşlar gibi, onlar da
Benimse ne gideceğim bir yer
Ne de özlediğim bir şey var
[...]
Sanki hiç kimselerin kullanmadığı birgün kalmış bana.”²¹⁸⁵*

²¹⁸² Hasan Hüseyin Korkmazgil, “Postacı”, *Kandan Kına Yakılmaz*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 126.

²¹⁸³ Vecihi Timuroğlu, “Kardaşım Oğul-13”, *Kardaşım Oğul*, Onur Yayınları, Ankara, 1988, s. 58.

²¹⁸⁴ Metin Eloğlu, “Ömür Törpüsü” (Yine Düdüklü Tencere), *Bu Yalnızlık Benim, Toplu Şiirler (1951-1984)*, YKY, İstanbul, 2003, s.60

²¹⁸⁵ Edip Cansever, “Bilmez miyim Hiç” (Sevda ile Sevgi), *Sonrası Kalır II, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s. 157.

Özne, kendini gündelik yaşamın akışına bırakmış olduğunu, yaşamının herhangi bir anlam taşımadığını söyler ve yabancılaştığı bu yaşamına karşı kayıtsızdır. “Yılkı” başlıklı şiirinde ise şair, yaşamına yabancılaşmış olan bireyin yaşamındaki huzursuzluğunu şöyle dile getirir:

*“Ben burada bir sıkıntıyım, atımdan iniyorum
Benim atım her zaman
Kim bilir kime sesleniyorum, sessizlik
Yosunlar, taşlar, o mezar yazıtlarından
Yaz gelmiş, zakkumlar açmış, elimi bile sürmedim
Sürsem bile ne çıkar, ama sürmedim
Ölü bir şey kalıyor dünyadan, yapraklardan.*

*Ben burada bir sıkıntıyım, atımdan iniyorum
Benim atım her zaman.”²¹⁸⁶*

Modern yaşamın tekdüzeleştirdiği ve sıradanlaştırdığı yaşama mahkûm edilmiş olan özne, büyük bir sıkıntı ve bunalım yaşar. Özne, yabancılaştığı bu yaşama ve hatta doğaya dahil olmamaya çalışarak pasif bir direniş gösterir. Çünkü onun için yaşam cansız ve anlamsızdır.

“Tragedyalar V”te ise, “*Ve diyebilirsin ki Lusın, soyu kalmamış hayvanlar gibi/ Öyle bir buz çağını yaşıyorum da/ İçkiyle aşıyorum, içkiyle çözüyorum bu cehennemi.*”²¹⁸⁷ dizelerinde, yabancılaştığı yaşamını hem bir cehenneme, hem de cansızlığı ve donukluğu sebebiyle buz çağına benzeten özne, yaşama ancak alkolle tahammül edebildiğini söyler.

Cansever, “Sızar Kül” başlıklı şiirinde ise, özellikle modern kentin acımasız düzeninin mekanikleştirdiği ve özgürlüğünü elinden aldığı bireyin yaşamına yabancılığını şöyle anlatır:

*“Sızar saçaklardan, su borularından
Camlardan, kapılardan, yangın merdivenlerinden
Bir dönemeçten, ayaküstü konuşmalarından
Sorgulardan, alışverişlerden, Pazar gürültülerinden
Bayraklardan ve gemilerden
Kıyılardan, varoşlardan
Bundan böyle konuşulmayacak bir yaşantıdan
[...]
Bir ölüye kadar*

²¹⁸⁶ Edip Cansever, “Yılkı” (Nerde Antigone), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s.230.

²¹⁸⁷ Edip Cansever, “Tragedyalar-V” (Tragedyalar), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s. 333.

Her şeyden. ²¹⁸⁸

Öznenin evlerden, sokaklardan, gündelik konuşmalar ve yaşamalardan, kentten, gemilerden, sahilden, varoşlardan ve dahi ölünceye kadar insan yaşamından sızdığını/sızacağını söylediği şey, küldür ve külle sembolize ettiği, insanın kendine ait olan özgür yaşamını modern düzenin yakıcı ateşine kurban verip kendi yaşamına yabancılaşmasıdır.

Ece Ayhan ise “Kurtulamayan” başlıklı şiirinde, yaşama yabancılaşmadan kurtulamayanların kurtuluş çaresini şöyle izah eder:

*“Sen kader ağacı değilsin — nedeni bu
Tutkularına bırak kendini
Bir soluk var yaşıyor uzak uzak
Bu daha ölmemişsin demektir*

*Önce bitir bu şarkıyı
Bir bardak doldur mavi
— Hiçbiri açmıyor mu seni-
Ve git bu gelmediğin yere
Kurtulamayan — nedeni bu.* ²¹⁸⁹

Özne, insanın kendini var edebilmesi ve yaşamına istediği gibi hükmedebilmesi için, hazır sunulan ve dayatılan hayata başkaldırıp tutkularının ve isteklerinin peşinden gitmesi gerektiğine ve ancak böyle yaparsa insanın gerçekten yaşayabileceğine ve yabancılaşmadan kurtulabileceğine inanır. Nitekim “Sentez” başlıklı şiirinde öznenin, “*Şu taşbasması/ İşkence Usülleri Kitabı*”yla sembolize ettiği ise, başkaları tarafından hazırlanıp insana dayatılan ve insanın özgürlüğünü kısıtlayıp tekdüzeliğe yönlendiren kuralları içeren yaşam kitabıdır. İnsanı kendi yaşamına yabancılaştıran bu kitabı okuyanlar, daha ilk sayfada “*Başkasının gözleri[ni]/ Başkasının ağızları[nı] dudakları[nı]*” fark edeceklerdir. ²¹⁹⁰

Tevfik Akdağ ise “dar kan” başlıklı şiirinde, yaşama yabancılaşmış insanın yaşamı nasıl algıladığını şöyle ifade eder:

*“Yaşamak işte böyledir Hrisi Stefanopol
Kalleş bir oyunda gibi yenilir bazen insan
Bırakır iplerini karanlık gergin boşluğa*

²¹⁸⁸ Edip Cansever, “Sızır Kül” (Kirli Ağustos), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s. 552.

²¹⁸⁹ Ece Ayhan, “Kurtulamayan” (İlk Şiirler), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014, s.22.

²¹⁹⁰ Ece Ayhan, “Sentez” (İlk Şiirler), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014, s.19.

*Biter gibi doluluğu iç haznesinin
Ufalır beyaz çekirdeği can hücresinin*”²¹⁹¹

Yaşama karşı derin bir yabancılık hissi duyan özne, yaşamayı, insanın kalles bir oyunda yenilir gibi hissetmesi, kendini karanlık gergin bir boşluğa teslim etmesi, içsel dünyasının fakirleşmesi ve yaşam enerjisini ve canlılığını yitirmesi olarak tarif etmektedir.

Özker Yaşın’ın “Karabataklar Gibi” başlıklı şiirinde ise, “*Umudunu yitirmiş çaresiz/ Suya dalıp çıkıyoruz karabataklar gibi/ Ve sözde yaşıyoruz işte*”²¹⁹² dizelerinde özne, insanın gündelik yaşamında sözde şeylerle bir şeyler yapar durumunda bırakıldığından, yaşamının da bir sözde yaşama hâlini aldığını ve gündeliğin tekdüzeliğinde, âdeta bir dalıp bir çıkan karabataklar gibi, tekrarları yerine getiren insanın yaşamına bu denli yabancılaşmasının onda, umutsuzluk ve çaresizlik hislerine sebebiyet verdiğini ifade eder.

Özdemir İnce’nin “Kötü Huylar” başlıklı şiirinde ise, “*Kıskançlıklar, kara çalmalar, suçlamalar, kavgalar,/ incir çekirdeği doldurmaz bencillikler, paylaşılmış dünyalar,/ sıcak kum gibi parmaklarımızın arasından akıp giden yaşam.*”²¹⁹³ dizelerinde özne, kıskançlıkların, iftiraların, suçlamaların, kavgaların ve bencilliklerin, kısacası insani hırsların, insanı gerçek yaşama ve yaşamaya yabancılaştırdığını ve insanın kısacak ömrünü, incir çekirdeğini doldurmayan bu hırslarla tükettiğine dikkat çeker.

Afşar Timuçin’in “Akşamın Durgunluğu” başlıklı şiirinde ise, “*Her gün biraz daha artıyor yabancılık*”²¹⁹⁴ diyen öznenin her geçen gün daha da şiddetlendiğini söylediği yabancılık hissi, yaşamına karşı duyduğudur. “Ayrılık Zamanı”nda ise şair, yaşama karşı sevgisini kaybeden bir insanın duyduğu yabancılık hissini şöyle dile getirir:

*“Ne deniz avuttu beni daha sonra
Ne vapuru izleyen çılgın martılar
Ölümün en kötüsü işte bu
İnsanın sevgisini öldürmesi*

²¹⁹¹ Tefik Akdağ, “dar kan” (Lacivert Kanatlı Bir Kuştur Gece), *Kıyıda Ey Aydınlık, (Bütün Şiirleri)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1994, s.38.

²¹⁹² Özker Yaşın, “Karabataklar Gibi”, *Önce Kuşlar Uyanır (Toplu Şiirler II)*, Çevre Yayınları, İstanbul, 1986, s. 177.

²¹⁹³ Özdemir İnce, “Kötü Huylar” (Yedi Deryalar Geçsen), *Delta, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1994, s. 269.

²¹⁹⁴ Afşar Timuçin, “Akşamın Durgunluğu”, *Akşam Türküleri*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002, s. 39.

*Rüzgar yüreğimi soğuttu iyice
Palamarlar bağlandığında artık yoktum
Bir yabancıydım artık”²¹⁹⁵*

Özne yaşamdan öylesine kopmuştur ki, doğanın insana huzur ve mutluluk veren görüntü ve sesleri bile özneye bir anlam ifade etmemektedir. İnsanın yaşama sevgisinin kalmamasını ölümden daha beter olduğunu vurgulayan özne, bu sebeple kendini yaşamda bir yabancı olarak tanımlar. “Yaşamak”da ise, “*Yaşamak alışmalardan sonra/ Alıştığı her şeyle savaştırmaktır*”²¹⁹⁶ dizelerinde özne, gerçekten yaşamının hazır sunulan ve ezberletilen yaşam biçiminde alıştırılan her şeye/ alışkanlıklara başkaldırmakla mümkündür.

Melisa Gürpınar’ın “Vurdumduymaz” başlıklı şiirinde ise özne, “*çok çılgılık çılgılgayız bu yaşamada*”²¹⁹⁷ ifadeleriyle, mutlulukları da üzüntüleri de gereğinden fazla abartan insanın sürdürdüğü gayritabii yaşamının çılgınlardan mürettep olduğuna dikkat çeker. Öyle ki bunca çılgınlığa karşın yer ve gök sağır, evren ise uykudadır.

Egemen Berköz’ün “Yıldızlar İçin Her Yerden Görülen” başlıklı şiirinde ise, “*ve ben hayattan hiçbir şey beklememekteyim*”²¹⁹⁸ diyen öznenin yaşama karşı duyduğu yabancılık onda, yaşama karşı umutsuzluk ve kayıtsızlık hislerine sebep olmuştur. “Yalnızlıklar! Yalnızlıklar!”da ise özne, “*hayatın kalleşçe kurşunlayıp düşürdüğü/ hayatın ağır ağır sarıp öldürdüğü*”²¹⁹⁹ şeyin kendisi ve kendi yaşamı olduğunu dile getirir. Çünkü dayatılan ve ezberletilen tekdüze yaşam tarzına ayak uydurmak, insanı kendine ve yaşamına yabancılaştırır. “Bir İlkyaz Daha Geliyor”da ise, “*İşte yaşamak:/ düşlerle aldatma kendini/ dedim binlerce defa*”²²⁰⁰ dizelerinde özne, yaşam denilen şeyin aslında, insanın kendi yaşamını özgürce yaşayamadığı, arzu ve isteklerine göre hareket edemediği için, kendini hayallerle aldatmasından ibaret olduğunu söyler.

²¹⁹⁵ Afşar Timuçin, “Ayrılık Zamanı”, *Bulutlar Deniz Kokar*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002, s. 91.

²¹⁹⁶ Afşar Timuçin, “Yaşamak”, *Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz, Bütün Şiirleri 3*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1974, s. 61.

²¹⁹⁷ Melisa (Erdönmez) Gürpınar, “Vurdumduymaz”, *Umut Pembeleri*, Seyyid Mısırlı Matbaası, İstanbul, 1962, s.36.

²¹⁹⁸ Egemen Berköz, “Yıldızlar İçin Her Yerden Görülen” (Yalnızlıklar! Yalnızlıklar! /I Berivan’la), *Unutma!, Toplu Şiirler (1960-1979)*, YKY, İstanbul, 2013, s.126.

²¹⁹⁹ Egemen Berköz, “Yalnızlıklar! Yalnızlıklar!” (Yalnızlıklar! Yalnızlıklar! /II Şiir Yazmasam Yaşamak Kolay), *Unutma!, Toplu Şiirler (1960-1979)*, s.203.

²²⁰⁰ Egemen Berköz, “Bir İlkyaz Daha Geliyor” (Bu Kitapta Sen Nerdesin?), *Unutma!, Toplu Şiirler (1960-1979)*, s.235.

Ataol Behramoğlu ise “Onun Türküsü, Guevara’nın” başlıklı şiirinde, insanın kendi yaşamına yabancılaşmasının sebeplerini şöyle izah eder:

*“Odalar ve sofalar kuşatmış beni
Sandalyeler masalar tabaklar
Gökyüzü kuşatmış beni içim daralıyor
Gelenekler korkular kuşkular
Kuşatmış beni”²²⁰¹*

Özne, kapitalist sitemin insanı tüketime yönlendiren zorlamalarının, nesnelere/şeyler tarafından tüm çevresi kuşatılmış durumda kalmasının ve yasalar, gelenekler ve toplumsal kuralların insanın bireyselliğini kısıtlamasının insanı kendi yaşamına yabancılaştırdığını dile getirir.

İsmet Özel’in “Partizan” başlıklı şiirinde ise, “*Yalnız o herkesler/ o herkesler/ ve sürdüren bir güleç kocamışlığı.*”²²⁰² dizelerinde özne, modernizmin ve kapitalizmin herkesleştirdiği insanın sürdürdüğü tekdüze ve ezbere yaşamı, bir güleç kocamışlık olarak niteleyerek olumsuzlar ve herkesçe kanıksanmış bu yaşam tarzının aslında insanı kendi gerçek yaşamına yabancılaştırdığına dikkat çeker. “Yaşamak Umrumdadır”da ise, “*Bir kıyasına ilişmiyor dünyanın/ Allah’ın ve devletin dibinde insanlar*”²²⁰³ dizelerinde özne, insanın yaşamda kendini var edememesinin ve kendi yaşamını gerçekten yaşayamamasını, din ve devlet kurumunun insanın bireyselliğini ve özgürlüğünü baskı altında tutmasına bağlar.

Refik Durbaş’ın “22 Şubat 2004 Pazar” başlıklı şiirinde ise, “*Yaşımı da/ Yaşadığımı da/ unuttum*”²²⁰⁴ diyen özne, yaşını ve yaşadığını unutmakla yaşama karşı hissettiği yabancılığı dile getirir.

Kenan Sarıalioğlu’nun “Sırat” başlıklı şiirinde ise “*Ağzımda bir çürük diş gibi hayat*”²²⁰⁵ dizesinde özne, yabancılaştığı yaşamı, kendisine ağırı veren ve gün geçtikçe kötüleşen bir çürük diş olarak niteleyerek olumsuzlar.

²²⁰¹ Ataol Behramoğlu, “Onun Türküsü, Guevara’nın”, *Bir Gün Mutlaka, Toplu Şiirler 1*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 65.

²²⁰² İsmet Özel, “Partizan”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, s. 68.

²²⁰³ İsmet Özel, “Yaşamak Umrumdadır”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, s. 101.

²²⁰⁴ Refik Durbaş, “22 Şubat 2004 Pazar” (Kırk Dört Sıfır Dört), *Kırk Ayna, Toplu Şiirler III*, Işık Yayınları, İstanbul, 2016, s.85.

²²⁰⁵ Kenan Sarıalioğlu, “Sırat” (Yangınlar ve Yağmurlar), *Yalağuz, Toplu Şiirler (1967-2007)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 47.

Hüseyin Yurttaş'ın “Ölüler Şehri” başlıklı şiirinde ise, “*yüreklerimizde güne yetişme kaygısı, gerisi ütopya/ sürgit kendimizi aradığımız bu sonsuz kovalamacada*”²²⁰⁶ dizelerinde özne, modern hayatta insan yaşamının güne yetişmeye programlandığı ve mekanikleştirildiği için, insanın bunun dışında düşlediği/arzu ettiği yaşamın bir ütopyadan ibaret olduğunu ve insanın bu sonsuz kovalamacada ve tekdüzelikte kendi yaşamını yaşayamadığını ifade eder.

Hüseyin Peker ise “Bir Şehrin Parçalanışı” başlıklı şiirinde, yabancılaştığı yaşamının yeniden öznesi olmak ve yaşamını esaretten kurtarmak için bireyin giriştiği mücadeleyi şöyle anlatır:

*“Büyük bir baş dönmesi sırasında evimi, ocağımı, annemi, noterleri, fiyaskoları unutup terli bir oyuna başladım. Ah bu kadar mı? Asfaltları, sisli akşamları, bir sabah açılışımı ve kahvaltıda reçelle yürekleri karıştırdığımı, o ne rahattı, ayakkabılarımı bağciksız aldığımı, ömürlü çorapları, yorgun ütülerini bir kıyıya bıraktım.”*²²⁰⁷

Öznenin büyük bir baş dönmesi sonucu farkına vardığı, kendi yaşamına yabancılaşmış olduğu gerçeğidir. Bu gerçeğe yüzleşen özne, yaşadığı evden annesine, kente ait öğelerden sıradanlaşmış günlerine, nesnelere iş yaşamının/memuriyet hayatının zorunlu kıldığı giysilere değin sürdürmek zorunda bırakıldığı tekdüze ve ezbere yaşamın her şeyini geride bırakıp, yaşamın dizginlerini tekrar kendi eline almaya girişir.

Ahmet Ada'nın “Mendilimize İşlediğimiz Aşklar da” başlıklı şiirinde ise, “*Akıp gidiyor sağır kaygısız/ Kahredici, güzelim hayat*”²²⁰⁸ dizelerinde özne, kendinden bağımsız olarak yaşamının sağır, kaygısız ve kahredici bir biçimde sürüklenip gittiğine tanık olduğunu ve buna sadece seyirci olmakla yetindiğini ifade eder. “Andonis’e Umarsız Gazel”de ise, “*Çılgın hayat, bilgisayar, kanser ve para pul düşü*”²²⁰⁹ dizelerinde özne, bilgisayarla yaşamın teknolojikleştiğini ve mekanikleştiğini; kanserle, yaşamın insanı tüketen ve sonunda öldüren bir hastalığa dönüştüğünü ve parayla da insan yaşamının para ekonomisine ve maddiyata dayalı bir düzene mahkûm edildiğine

²²⁰⁶ Hüseyin Yurttaş, “Ölüler Şehri”, *Kod Adı: Mansur*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, s. 45.

²²⁰⁷ Hüseyin Peker, “Bir Şehrin Parçalanışı” (Şehirleri İzleme Görevi), *Benden Sana Yamalı, Toplu Şiirler (1965-2010)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 107.

²²⁰⁸ Ahmet Ada, “Mendilimize İşlediğimiz Aşklar da” (Acıyla Akran), *Yitik Anka, Toplu Şiirler (Gün Doğsun Gün Üstüne, Acıyla Akran, Yaz Kırılacağı Olsam)*, Broy Yayınları, İstanbul, 1993, s. 72.

²²⁰⁹ Ahmet Ada, “Andonis’e Umarsız Gazel”, *Taş Plak Gazelleri*, Broy Yayınları, İstanbul, 1995, s.33.

dikkat çeker. Özne bunların, insanı kendi gerçek yaşamına yabancılaştıran etmenler olduğunu söyler.

Gülseli İnal da çoğu şiirinde, yaşama karşı yabancılaşmış bireyin hislerine tercüman olur. “Süren Günün Yeni Yüzü” başlıklı şiirinde, “*mikalaşmış yaşama/ taşlaşmış yüzlere ve yüreğe*”²²¹⁰ isyan eden özne, yaşamı yapaylıkla, insanları da insani duygularına yabancılaşmışlıkla suçlar. “Yaban Ülke Kızı”nda ise, “*her şey boş yaşam bir mızrak gibi kesiyor beni/ yaşam pırlanta ağaçları da kesiyor/ durmadan*”²²¹¹ dizelerinde özne, yaşamdaki her şeyi boş ve anlamsız bulmasının sebebi, yaşamın ölümcül bir silah gibi, başta kendisi olmak üzere, manevi ve insani değerleri katletmesidir. “Letoon”da ise öznenin “*gariptir şimdi her şeyde çürük vişne tadı*”²²¹² ifadeleriyle anlatmak istediği, yaşamın insana acı ve buruk bir tat vermesidir.

“Nergis” başlıklı şiirinin “Ölü Bir Ağacın Görüntüleri” kısmında ise şair, yaşama yabancılaşmış bireyin duygu dünyasını şöyle dile getirir:

*“ne zamanı biliyorum
ne de doğayı dinliyorum artık
erinç ve küskünlük duvarında
ya da soğuk gölün içinde
bir şeye sarılmıyım”*²²¹³

Özne yaşama karşı öylesine yabancılaşmıştır ki, ne zamanı umursar ne de insana huzur ve mutluluk veren doğaya yakınlık gösterir. Yaşam özne için âdeta, duygulardan yoksun, boş ve anlamsız duvar veya soğuk bir göldür. Özne yabancılaştığı bu yaşama tutunabilmek ve hayatına mecburen devam edebilmek için bir neden aramaktadır.

İsmail Uyaroğlu ise “Gri” başlıklı şiirinde, bireyin yaşama karşı yabancılaşmasının onda ne gibi hisler uyandırdığını şöyle dile getirir:

*“Hep bir boşluk içinde
Tadı yok, kandırmıyor beni, hayatın
Yok beklediğim bir şey yaşamaktan
Güneş doğmasa da olur yarın*

²²¹⁰ Gülseli İnal, “Süren Günün Yeni Yüzü” (Sulara Gömülü Çağrı), *Toplu Şiirler I*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 12.

²²¹¹ Gülseli İnal, “Yaban Ülke Kızı” (Sulara gömülü Çağrı), *Toplu Şiirler I*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 39.

²²¹² Gülseli İnal, “Letoon” (Letoon), *Toplu Şiirler I*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 324.

²²¹³ Gülseli İnal, “Nergis-Ölü Bir Ağacın Görüntüleri” (Lale Sesiydiler ve Yoktular), *Toplu Şiirler I*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 107.

*Anlamsız, yavan bir oyunun
Sürüp gittiği bir panayır yeri dünya
Oyuncu muyum seyirci mi, belli değil
Seçilmiyor gördüğüm rüya*

[...]

*Gri bir uçurum taşıyorum içimde
Atmak için her gün yeniden kendimi
Ey ölüm, ey dönülmez hiçlik
Al artık yeter, koynuna beni”²²¹⁴*

Öznenin yaşama karşı yabancılaşması onun, yaşamı yavan bir oyun olarak algılamasına ve yaşamı boş ve anlamsız bulmasına sebep olmuştur. Öyle ki bir panayır yeri olarak gördüğü dünyada, kendini var edemediği ve yaşamına kendinin yön veremediği hissine kapılan özne, yaşamının nihayete ermesine ve hiçlikte kaybolmaya özlem duymaktadır.

Enis Batur da çoğu şiirinde, yaşama yabancılaşmış bireyin bunalımlarına ve sıkıntılarına geniş bir biçimde yer verir. “Gri Tavırlar” başlıklı şiirinde, “*Şimdi dönüp baksak, sinsî bir tuzaktır hayat:/ Tarihler ve şehirler, insan isimleri ve belli/durumlarda benimsenmiş gri tavırlar*”²²¹⁵ dizelerinde özne, tarih, şehir, insan ve onun kalıplaşmış yaşamından (modernizmle birlikte tek örnek olarak sunulan kentsel yaşam tarzından) ibaret gördüğü hayatın, insanı yaşamına yabancılaştıran sinsî bir tuzak olduğunu ve bu hayatın önceden belirlenmiş kural ve şablonlarına uymak zorunda bırakılan insanın, gerçekten yaşamadığını ifade eder. “Geçiş” başlıklı şiirinde ise şair, yaşamını sorgulayan bireyin karşılaştığı hazin tabloya şöyle yer verir:

*“Hayatım, dönüp baktığımda, herkesin hayatı
gibi başarısızlıklarla dolu. Kuramadığım
ilişkiler, kıramadığım basiret tutulmaları,
özene ve yatırıma cevap yetiştirememiş onca
beyhûde bağlanma girişiminin sonrasında hem
yenik, hem kırık”²²¹⁶*

Özne, yaşamına dönüp baktığında, yaşamının başarısızlıklarla dolu olduğunu, yaşamına aktif bir biçimde katılamamış olduğunu ve hem insanlarla hem de yaşadığı

²²¹⁴ İsmail Uyaroğlu, “Gri” (Bir Demet Diken), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.230.

²²¹⁵ Enis Batur, “Gri Tavırlar” (Gri Dîvan), *Doğu-Batı Divanı (Dramatik Şiirler 1988-2009)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 16.

²²¹⁶ Enis Batur, “Geçiş” (Neyin Nesisin Sen), *Kanat Hareketleri -Neyin Nesisin Sen (Lirik Şiirler 1993-2006)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 251.

ortamın öğeleriyle kendisi arasında denge kurmayı başaramadığını itiraf eder. Dolayısıyla özne, yaşam karşısında kendini güçsüz, aciz ve yenik hisseder. Şair “Bakışsız” başlıklı şiirinde ise, beyhûde bir yaşam sürdürdüğünün farkına varan bireyin, yaşamındaki her şeyi yabancı ve anlamsız olarak görmesini ise şöyle dile getirir:

*“Ajandam bomboş: Bu hafta, bu ay,
bütün bir yıl: İnsanmış işmiş
her şey silinmiş belleğimde,
haritamdan yönler eksilmiş,
oturup ağlasam kimin için,
gülsem neye, niçin, hem nasıl,
etrafımdaki bütün saatler durmuş.
Kalkıp gitsem bu kez nereye, neyle,
dönüp yatsam uykularım kaybolmuş,
her hareket, her davranış gerekçe
ister, ararım da bulamazsam.
Ondandır duruyorum, burada,
böyle: Sessiz, sözsüz, bakışsız,
bir tek belli belirsiz nefesimmiş.”²²¹⁷*

Özne, kişisel yaşamına ait olan her şeyi (insanlar, nesnelere vb.) boş ve anlamsız bulduğunu, yaşama enerjisini ve hevesini yitirdiği için hayattaki yolunu kaybettiğini, olduğu yerde durup sözde yaşar gibi yapmanın bunalımı ile nereye gitmesi gerektiğini bilmemenin verdiği huzursuzluk duyguları arasında sıkışıp kaldığını söyler. Nitekim özne, nefes alıp vermesi dışında yabancılaştığı yaşamla canlı ve dinamik bir bağının kalmadığına dikkat çeker.

Metin Cengiz’in “Gece Ufaladı Bizi Gündüz Yaktı” başlıklı şiirinde ise, “*Bir yaşamak kaldı geriye, zorunlu, yabancı ve çetin/ Yaşamak yabancı ve çetin*”²²¹⁸ dizelerinde özne, yaşamın hem mecburî hem meşakkatli hem de insanın ona giderek yabancılaştığını ifade eder. “Şarkı 2” başlıklı şiirinin “A” kısmında ise, “*Bazen karanlık bir suya girer gibi dalıyorum/ sadece sıkıntı veren hayata.*”²²¹⁹ dizelerinde özne yabancılaştığı yaşamı sıkıntı verici bulur ve yaşama dâhil olmanın ise, karanlık bir suya dalma hissi verdiğini söyler. “İlhami” başlıklı şiirinin 1. kısmında ise, “*Hayat dostum,*

²²¹⁷ Enis Batur, “Bakışsız”, *A Cappella (Yeni Lirik Şiirler 2007-2014)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 119.

²²¹⁸ Metin Cengiz, “Gece Ufaladı Bizi Gündüz Yaktı” (Büyük Sevişme), *Sonsuzluk Çiseler Büyük Sulara (Bütün Şiirleri I)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 65.

²²¹⁹ Metin Cengiz, “Şarkı 2-A” (Günümüze Hüzzamlar), *Dünyaya Katkımız Bir Ebru Vurgusu (Bütün Şiirleri II)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 50.

*arapsaçına dönüşmüş bir yumak hayat/ Ve terli, çatlama üzere olan bir at*²²²⁰ dizelerinde özne, yabancılaştığı hayatın arapsaçına dönmüş bir yumak ve çatlama/ölmek üzere bir at olarak niteleyip olumsuzlar. Özneye göre hayat, bir karmaşadan ve öldürücü bir koşturmacadan ibarettir.

Şükrü Erbaş'ın "Yeni İnsanın Eski Halleri" başlıklı şiirinde ise özne, "*Yaşarız bizim diye, başkalarının biçtiği bir hayatı*"²²²¹ ifadesiyle, verili düzenin hazır sunduğu ve dayattığı bir yaşamı sürdüren insanın aslında, kendi gerçek yaşamına yabancılaştığını dile getirir.

Şavkar Altinel ise "Damla Damla" başlıklı şiirinde, yaşama karşı yabancılaşmanın kimi sebeplerinin şunlar olduğuna dikkat çeker:

*"Ve düşüneceğim nasıl da eğreti olduğumuzu,
Nasıl hiçbir şeyin aldırmadığını bize,
Ya isteklerimize ulaşamadığımızı hiç,
Ya da düş kırıklığına uğradığımızı ulaştığımızda
Ve sonunda dağılıp yok olduğumuzu bir gün."*²²²²

Özne, gerek yaşamındaki insanların ve nesnelerin kendisini umursamadığını düşündüğünden, gerekse istediği ve arzu ettiği şeylere ulaşamadığı veya bunlara ulaştığında hayal kırıklığı yaşadığından ötürü, yaşamında kendini eğreti bulmakta ve yabancı görmektedir. Öyle ki "Londra'ya İnerken" başlıklı şiirinde de düşüncesini yineleyen şair, "*tökezleyen dostluklar[in], başaramadıklarımız(ın)/ gelmeyen gelecekler[in]*" insanı yaşamına yabancılaştırdığını ve en kötüsünün de insanın bunları kanıksayarak/alışarak yaşama devam etmek mecburiyetinde kaldığını ifade eder.²²²³

Mustafa Özçelik'in "Armağanlar Getir Bana" başlıklı şiirinde ise, "*Bu intihar etmiş hayatlar bizim değil*"²²²⁴ dizesinde, verili düzenin dayatmalarının insanın özgür yaşamını baskılamasını ve bireyselliğine müdahale edip yaşamını kısıtlayıp tekdüzeleştirmesini/tektipleştirmesini âdeta bir intihar olarak gören özne, bunun insanı

²²²⁰ Metin Cengiz, "İlhami-1" (Hayat ve Raslantılar), *Dünyaya Katkımız Bir Ebru Vurgusu (Bütün Şiirleri II)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 237.

²²²¹ Şükrü Erbaş, "Yeni İnsanın Eski Halleri" (Üç Nokta Beş Harf), *Bütün Şiirleri -3*, Kırmızıkedici Yayınları, İstanbul, 2015, s.43.

²²²² Şavkar Altinel, "Damla Damla" (Gece Geçilen Şehirler), *Yol Notları, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2004, s.66

²²²³ Şavkar Altinel, "Londra'ya İnerken" (Çin Lokantası), *Yol Notları, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2004, s.31

²²²⁴ Mustafa Özçelik, "Armağanlar Getir Bana", *Güle Yağmura ve Bahara Selâm*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 64.

yaşamına yabancılaştırdığı ve istemediği bir hayatı yaşamak zorunda bıraktığına dikkat çeker. “Serenat”ta ise, insana hazır sunulan ve zorla kabul ettirilen yaşamı, insanın sorgusuzca kanıksayıp kendini onun hızlı akışına bırakmasını, “*yorumsuz bir habere dönüşüyor/ hayatımız*”²²²⁵ ifadeleriyle vurgulayan özne, insanın da gittikçe ona benzeyip mekanikleşerek duygusuzlaştığını dile getirir. “Tablo”da ise, “*Hep böyle yabancı kalmak koydum/ hayatın adını*” dizelerinde özne, hayatın tanımını, ona yabancı kalmak/olmak, olarak yapar.²²²⁶ “Soru”da ise özne, “*Hayatın dışında yaşadığımızı*”, “*Ürkek duruşlarımız anlatır*” ifadeleriyle, yaşam karşısında çekingen ve mesafeli durmanın, yaşama karşı yabancılaşmadan kaynaklandığı kanaatindedir.²²²⁷

Murathan Mungan ise “Hey Joe” başlıklı şiirinde, günbegün yaşamına yabancılaşan bireyin duygu dünyasını satırlara şöyle yansıtır:

*“Sabahlarım çok yorgun artık, kalınlaşıyor günbatımlarım
hayatımdan yokluğa sızar gibi azalıyor
beklentilerim, sevinçlerim, tahammüllerim, korkularım,
(ümitlerim; azalıyorum,
serinleşiyor sesim, bakışlarım koyulaşiyor,
ufaldı heyecanlarım, isteklerim kendini bile tutuşturmuyor,
bir tek alkole dayanıklılığım arttı, dalgın bir seyrekliğe benziyor
(sarhoşluğum
bazen denize ya da denizliğe benzetiyorum
kamaşan bir kimsesizlikle hayata küsüyor avuçlarım.
Kendim olmak için verdiğim onca yıldan sonra sıkıldım kendim-
den; eksildi uzayım; ne zamandır hep bir başkası olarak düşü-
nüyorum kendimi hayal kurarken; artık başka bir fırsatın hayatımı
yaşamak istiyorum.”²²²⁸*

Özne, beklentilerinin, sevinçlerinin, tahammüllerinin, ümitlerinin, heyecan ve isteklerinin günbegün azalmasından ötürü yaşamına karşı yabancılık hissettiğini ve bu yabancılaşma duygusundan kaynaklanan hayata küskünlük hissini, yıllarca kendi olabilme/kendi kalabilme mücadelesini de anlamsız kılıp insanı kendine yabancılaştırdığını dile getirir. Öyle ki hem yaşamına hem de kendine yabancılaşan özne, hem kendini bir başkası olarak hayal ettiğini, hem de bir başka hayatı yeniden yaşamak istediğini itiraf eder.

²²²⁵ Mustafa Özçelik, “Serenat”, *Serenat*, Sanat Yayınları, Konya, 1995, s. 15.

²²²⁶ Mustafa Özçelik, “Tablo” (Serenat), *Serenat*, s. 50.

²²²⁷ Mustafa Özçelik, “Soru”, *Dünyanın Tenhasında*, Esra Yayınları, Konya, 1996, s. 65

²²²⁸ Murathan Mungan, “Hey Joe” (Oyunlar İntiharlar Şarkılar), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s.47.

Şair “Kurgulu Bebek”te ise, insanı yaşama yabancılaştıran temel faktörün mekanikleşme ve aynılaşıma olduğunu, *“tekrarlarla sağlanan bir hipnoz altında/ stüdyolaşmış hayatlar”* dizeleriyle ifade eder.²²²⁹ “Ejderlerin Diliyle”de ise, *“Modern hayat yeniden şifrelerken kendini/ Ejderlerin diliyle/ Evrensel olan temalar değil köleliktir”* dizelerinde özne, insana dayatılan, onun ne yapması, nasıl davranması gerektiğine kendisi dışındakilerce karar verilen bu yaşamda insanın, köleden farksız olduğuna dikkat çeker.²²³⁰

Ahmet Güntan’ın “Ormanların Gümbürtüsü” başlıklı şiirinde, *“Artık hiçbir şeye karşı değilmiş gibi/ kayıtsızım”* diyen özne, sıradanlığın ve kısır döngünün hüküm sürdüğü yaşama karşı direnmediğini sadece ona karşı ilgisiz kalmayı tercih ettiğini söyler. Öyle ki bu umursamaz tavır öznenin *“şehrin ışıkları ve ışıkların suda işaret ettiği anlamların adı olan dünya”*ya karşı hislerini de etkilemiş ve özne, *“dünyaya karşı da kayıtsızım”* ifadesiyle özellikle kent yaşamına duyduğu yabancılığı dile getirmiş olur.²²³¹

Haydar Ergülen’in “Herkes Dışarı!” başlıklı şiirinde ise özne, yaşam karşı hissettiği yabancılığı, *“meğer ateşli bir hastalıkmış hayat!”*²²³² şeklinde ifade eder.

Lâle Müldür ise “Bir Camın Ardında/Karanlıkça” başlıklı şiirinde, gerçek yaşamına yabancılaşmış insanların ruh hâlini şöyle dile getirir:

*“sazlar gizliyor bataklığı
hava çürüyor
yine de soluk almak istiyor herkes
ve hiç kimse soluk alamıyor
ve çoğu insan
ilerde soluk alabileceğiz diyor
ve çoğu insan ölmüyor
çünkü onlar zaten ölü”*²²³³

Öznenin bahsettiği bataklık, hazır sunulan ve kuralları önceden belirlenmiş olan kalıplaşmış gündelik yaşamdır. Mecburen uyum sağlayıp sürdürdükleri bu bataklığı

²²²⁹ Murathan Mungan, “Kurgulu Bebek”, *İkinci Hayvan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 18.

²²³⁰ Murathan Mungan, “Ejderlerin Diliyle”, *İkinci Hayvan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s.41.

²²³¹ Ahmet Güntan, “Ormanların Gümbürtüsü” (Köpüklü Bir Kan, Bir Duman), *İlk Kan (İlk Kan ve Köpüklü Bir Kan, Bir Duman)*, 160 Kilometre, İstanbul, 2014, s.70.

²²³² Haydar Ergülen, “Herkes Dışarı!” (Eskiden Terzi), *Nar, Toplu Şiirler 1*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s.176.

²²³³ Lâle Müldür, “Bir Camın Ardında/Karanlıkça”, *Anemon, Toplu Şiirler 1 (1988-1998)*, YKY, İstanbul, 2014, s.47.

andıran yaşamın çürüyen havasında, başkalarının biçtiği hayatı yaşadıkları ve kendilik bilincine yabancı oldukları için, insanlar nefes alamamaktadır; ancak bunlar arasından bir kısmı, bir umut, ileride soluk alabileceklerini (yabancılaşmayı aşabileceklerini) düşünüp kendilerini avutmaktadırlar. Bunun aksine, bireyselliğini ve özgür yaşamını sistemin buyruğuna kurban verip köleleşmiş olanlar ise zaten gerçekten hayatı yaşamamaktadırlar ve âdeta yaşayan ölüden farksızlardır.

Turgay Fişekçi'nin "Evden İşe" başlıklı şiirinde ise, "*Bakın nasıl olmalı/ Biliyor musunuz dünya?*" diye soran öznenin cevabı, "*Kendi hayatına egemen bir insan olarak Gününü planladığı*"²²³⁴ şeklindedir. Buna göre öznenin, sistemin ya da başkalarının değil, bireyin söz sahibi olduğu ve bireyin tamamen kendisinin yönlendirdiği, yabancılaşmamış bir yaşama dikkat çektiği anlaşılır.

Ahmet Erhan'ın "Mersin, 5" başlıklı şiirinde ise, "*Gerçekten yaşadım, diyebildiğim kaç günüm var,/ sayamadım*" dizelerinde özne, hayatını gerçekten, istediği gibi özgürce yaşayamadığını söyler.²²³⁵

Nilgün Marmara ise "Şeytan'ın İzlenimi" başlıklı şiirinde, yaşama yabancılaşmış bireyin günün başlamasına dahi tahammülsüzlüğünü şöyle dile getirir:

*"İşte güneş atmıklarını yağdırmaya başladı yeryüzüne.
Işıklarının kavuruculuğu, kurutuculuğu tüketme ve yıpratmayı nasıl da kolaylaştıracak. Gölgelelerin yitmesi,
varlıkların çizgilerinin belirginleşmesi, artan seslerin
vurgun etkisi bu oluşumun seçik göstergeleri.*

*Ey tiksiniç Aydınlık! Kusuluyor senin için, bil!"*²²³⁶

Özne, yaşama öylesine yabancılaşmıştır ki, güneşin ilk ışıklarını atmık, yeryüzünü aydınlatmasını ise kavuruculuk, kurutuculuk, tüketme ve yıpratma olarak niteleyip olumsuzlar. Günün başlamasıyla insan ve nesnelere görünür hâle gelmesi ve artan ses, öznenin tiksinti duymasına, kusma isteğinin baş göstermesine sebep olmaktadır.

²²³⁴ Turgay Fişekçi, "Evden İşe" (Kuşkuluyum Yaşadığımdan), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, 2006 Yayınevi, İstanbul, 2007, s.265

²²³⁵ Ahmet Erhan, "Mersin, 5" (Ölüm Nedeni: Bilinmiyor), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 475.

²²³⁶ Nilgün Marmara, "Şeytan'ın İzlenimi", *Metinler*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 13.

Osman Konuk'un "Penye ve Hakikat" başlıklı şiirinde ise, "iyiydik. penyelere inanyorduk/ doğum günü şarkılarına, pastalara ve mumu üfleyen kişiye/ iyi ki doğmuş olmanın neşeli gerekliliğine"²²³⁷ dizelerinde özne penyeyle, tektipleştirilmiş, aynılaştırılmış ve tüketime dayalı modern yaşamı; doğum günü şarkıları ve pastalarla, modern yaşamın insanı aldatan/oyalayan öğelerini ve pastayı üfleyen kişinin neşeli olmasının gerekliliğiyle de ezberletilmiş ve kalıplaştırılmış yapay davranışları sembolize ederek olumsuzlar ve insanın gayritabii ve yabancılaşmış bir yaşam sürdüğünü hakikatine dikkat çeker.

Vural Bahadır Bayrıl'ın "Mıknatıs Şehir" başlıklı şiirinde ise özne, insanın "hayat dediğimiz bu hileli terazide"²²³⁸ kendi yaşamına yabancı olduğunu söyler. "Hayat Bilgisi"nde ise, "Yaşamak mı?" diye kinayeli soruya öznenin cevabı, "Hıh, şu pamuk ipliği!/ Şairin yokoluştan eğirdiği."²²³⁹ şeklinde karşılık bulur. Buna göre özne, hem insan yaşamının pamuk ipliğine bağlı olduğunu, hem de yabancılaştığı yaşamın kendisinde, bir yokoluş hissi uyandırdığını söyler.

Seyhan Erözçelik'in "Küçük Dul Kız" başlıklı şiirinde ise, "Magnezyum alevi kadar/ kısa, aldatıcı bir hayat işte."²²⁴⁰ dizelerinde özne yabancılaştığı yaşamın magnezyum alevi gibi, kısa ve aldatıcı olduğunu söyler.

Betül Tarıman' da "Yakın Arkadaş" başlıklı şiirinde, "hayat çin işi bir vazo/ üstelik kısa ve çirkin"²²⁴¹ dizelerinde, yabancılık hissettiği yaşamı, çin işi bir vazo gibi kırılğan, üstelik kısa ve çirkin addeder.

Birhan Keskin'in "Gül" başlıklı şiirinde ise, "Ruhumla bu hayat arasında kurduğum köprüye/ 'ah çok sallantılı' diye bakıyorlar./ Evet haklılar." dizelerinde özne, ruhsal ben'inin gerçek yaşama yabancılık çekmesinden ötürü, aradaki dengenin sağlam olmadığını ve her an bozulabileceğini söyler.²²⁴² "Nar"da ise, "Biliyorsun,/ bir baş

²²³⁷ Osman Konuk, "Penye ve Hakikat", *Beyaz Savunma*, Pan Yayınları, İstanbul, 2009, s. 7.

²²³⁸ Vural Bahadır Bayrıl, "Mıknatıs Şehir", *Melek Geçti (1986-1992)*, Mühür Kitaplığı, İstanbul, 2018, s. 93.

²²³⁹ Vural Bahadır Bayrıl, *Melek Geçti (1986-1992)*, Mühür Kitaplığı, İstanbul, 2018, s. 19.

²²⁴⁰ Seyhan Erözçelik, "Küçük Dul Kız" (Yeis İle Tabnca), *Kitaplar, Toplu Şiirler (1980-2003)*, YKY, İstanbul, 2003, s.141.

²²⁴¹ Betül Tarıman, "Yakın Arkadaş" (Yol İnsanları), *Hadde, Toplu Şiirler ve Melvin'e Giden Yol*, YKY, İstanbul, 2012, s. 183.

²²⁴² Birhan Keskin, "Gül" (Yeryüzü Hâlleri), *Kim Bağışlayacak Beni, Toplu Şiirler (1991-2002)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 27.

*dönmesi gibi sürüyor hayat/ yazların yanına yazlar ekleniyor*²²⁴³ dizelerinde özne, ömrünün giderek azalmasına sebep olan yaşamın hızlı akışını hem bir baş dönmesi olarak niteler, hem de bu hızı kontrol edemediği için, yaşama yabancılik hissederek.

Küçük İskender ise birçok şiiriyle, modern hayattaki egemen yaşam biçiminin insanı kendi yaşamına yabancılaştırdığı gerçeğini dile getirir. “Sempatizan netmişim” başlıklı şiirinde, “[...] *İsyan/ edebildikçe varolmayı sürdürebileceğime inan-/ cım hangi sinemadan kovulmadı ki [...]*” dizelerinde özne, sinemayla kamusal hayatı/egemen yaşam biçimini sembolize ederken, hazır sunulan ve dayatılan yaşama başkaldırmanın, insanın kendi yaşamında varolma mücadelesinin temeli olduğunu ve insanı kendi yaşamına yabancılaşmadan koruduğunu dile getirir. Öyle ki özne, toplumsal yaşamın baskılarından bireyselliğini ve özgürce yaşama isteğini koruma mücadelesi verdikçe “*taşlandııkça taşlandıık*” diyerek ötekileştirildiklerini dile getirir.²²⁴⁴ “Bbir hhisim”de ise egemen yaşam biçimine, “*aalkol,, uuyuşturucu vve sseks vve ssosyalizm vve aanarşizm vve/ iicimde ssağ kkalımış bbir yyaradılış*”la karşı koyduğunu ifade eden özne, bireysel yaşamının düzen tarafından sağ bırakılmayacağına da emindir.²²⁴⁵ “Cangüncem’in Gri Yapraklarına Şavkı Düşer Halkımın” başlıklı şiirinde ise özne, hazır sunulan ve dayatılan yaşam tarzının yabancılaştırıcı etkilerinden kendi yaşamını koruyabilmek ve yaşamla aktif bir iletişime geçebilmek için, “*danseden bir balerini öpmeye çalışırcasına/ ve ezilmiş bir kitlenin atomlarını toplayıp/ ondan yeni bir madde yaratırcasına*” mücadele etmek gerektiğini söyler.²²⁴⁶ “Madridcafe”de ise özne kendini, “*hayatın cüz zamında/ kendine yer bulabilmiş biri!*”²²⁴⁷ olarak addeder ve cüz zamla olumsuzladığı yaşamda, kendini ve özgür yaşamını var edebilmenin önemine dikkat çeker. “Çeri”de ise, “*herkesin ruhu hikâyeye, herkesin teni paçavra/ herkes kendi bedeninde olağan hayata yabancı*”²²⁴⁸ dizelerinde, kendi yaşamına yabancılaşmış insanların ruhsuz, varlığı parçalanmış bir biçimde zorakî bir hayatı sürdürdüğünü

²²⁴³ Birhan Keskin, “Nar” (20 Lak Tablet), *Kim Bağışlayacak Beni, Toplu Şiirler (1991-2002)*, s. 56.

²²⁴⁴ Küçük İskender, “sempatizan netmişim” (Erotika), *Siyah Beyaz Denizatları, Toplu Şiirler (Erotika-Suzidilara)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 100.

²²⁴⁵ Küçük İskender, “bbir hhisim” (Suzidilara), *Siyah Beyaz Denizatları, Toplu Şiirler (Erotika-Suzidilara)*, s. 257.

²²⁴⁶ Küçük İskender, “Cangüncem’in Gri Yapraklarına Şavkı Düşer Halkımın”, *Gözlerim Sıgımıyor Yüzüme*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 35.

²²⁴⁷ Küçük İskender, “madridcafe” (Bir Çift Siyah Deri Eldiven), *The God Jr, Toplu Şiirler (Bir Çift Siyah Deri Eldiven-Ciddiye Alındığım Kara Parçaları)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 84.

²²⁴⁸ Küçük İskender, “çeri” (Bir Daha Bana Benzeme Angel), *Ağır Abiler Orkestrası, Toplu Şiirler (Klarnet- Bir Daha Bana Benzeme Angel)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 142.

belirtir. Bir başka şiiri olan “yanlış cinayet deposu”nun “iskenderî metinler” başlığının 221. şiirinde ise, “*Hayat’a peşkeş çekilen hayatım*” dizesinde özne yine, egemen yaşam tarzının, insanı kendi yaşamına yabancılaştırdığını vurgular.²²⁴⁹

Küçük İskender’in insanın kendi yaşamına yabancılaşmasıyla ilgili en dikkat çekici şiirlerinden birisi de, hiç kuşkusuz “çürük et deposu”nun “iskenderî metinler” başlığının 52. şiiridir. Şiirin aynı zamanda öznesi olan şair, yaşamına karşı duyduğu yabancılık hissinden ancak, protest davranışlarda bulunarak kurtulabileceğini şöyle anlatır:

*“Her yere yapıştırılmaya müsait sticker’lar gibi yaşamaktan sıkıldım.
Aşka yapıştırdılar.
Kavgaya yapıştırdılar.
Huzursuzluğa yapıştırdılar.
Cinnete yapıştırdılar.
Şehvete yapıştırdılar.
Benim sürdüğüm posta arabasına artık kimse saldıramayacak!”²²⁵⁰*

Özne, kendinin aşka, kavgaya, huzursuzluğa, cinnete ve şehvete başkaları tarafından etiketlenilmesinden, daha doğrusu yaşamında gerçekleştirdiği özgür eylem ve davranışların başkalarınca damgalanıp yargılanmasından bıktığını dile getirir. Kendi arzu ve isteklerine göre yaşamına yön vermek ve hayatını bildiği gibi yaşamak isteyen özne, buna kimsenin ve hiçbir şeyin müdahale etmesine, engellemesine izin vermeyeceğinin altını çizer.

Ali Asker Barut’un “Duvarları İçinde Bir Bedenin” başlıklı şiirinde ise, “*duvarları içinde bir bedenini/ her şeye sanki biraz yenilmişim*” dizelerinde, ruhunun taşıdığı bedene hapsedilmiş olduğunu ve yaşamının da yenilgiler bütününden oluştuğunu söyleyen özne, yabancılaştığı yaşamını, “*ışıkları karartılmış vapur/ içyüzü gönülgücü düşük*” olarak ifade eder.²²⁵¹ “Haftanın Bütün Günleri”nde ise, “*Haftanın bütün günleri/ Durup durup karartan/ bir karamsarım/ içimi*” dizelerinde özne, yaşama

²²⁴⁹ Küçük İskender, “yanlış cinayet deposu-iskenderî metinler- 221” (Hasta Hayat Depoları), *Çürük Et Deposu, Toplu Şiirler (Çürük Et Deposu-Eski Kral Deposu-Yanlış Cinayet Deposu)* Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 206.

²²⁵⁰ Küçük İskender, “çürük et deposu-iskenderî metinler-52” (Hasta Hayat Depoları), *Çürük Et Deposu, Toplu Şiirler (Çürük Et Deposu-Eski Kral Deposu-Yanlış Cinayet Deposu)*, s. 51.

²²⁵¹ Ali Asker Barut, “Duvarları İçinde Bir Bedenin”, *Rüzgârla Dolu*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 21.

karşı duyduğu yabancılığının, ruhunda bedbinlik hissine sebep olduğuna değinir.²²⁵² “Solgun Bir Gül Düşüyor”da ise özne, iç dünyasıyla gerçek yaşam arasında dengeyi kuramamasından ötürü yaşadığı yabancılalaşmayı, “*Saygısız bir misafir gibi/ Kirli ayakkabılarıyla dolaşiyor içimizde hayat*”²²⁵³ şeklinde ifade eder.

İsmail Karakurt’un “Gülü İçime Atıp Söyleşirim” başlıklı şiirinde ise, “*Anla ki ben ne çok yaralandım/ Yaşamak denen bu dumanlı çalkantıda*” dizelerinde, yaşamı dumanlı bir çalkantıya benzeten özne, ruhunun yaşamdan çok yara aldığını söyler.²²⁵⁴ “Bir Şarkı Gibi”de ise, “*Mağlup hayatı balkonlardan atamıyorum*” dizesinde, yaşam karşısında kendini yenik hisseden özne, günbegün onun ağırlığı altında ezildiğini dile getirir.²²⁵⁵

Mehmet Can Doğan ise “Gerilla İnceliği” başlıklı şiirinde, egemen yaşam biçiminde bireyin kendilik mücadelesinin ve bireysel yaşamını koruma azminin kıymetini şöyle dile getirir:

*“Gerilim ve umutsuzluk yer çekimi hayatın
kendini koymalısın ortaya yaşamak istedikçe
korkusuzca salmalısın içindeki vahşiyi
görmek için ne kadar uzak olduğunu kardeşine*

*Hayatın çatladığı yerler vardır
yürüyemezsin donmuş bir nehir üzerinde güvenle
almak ister gayya gibi içine seni
sokak sabırsız bir tuzaktır taze bedenine*

*Sen bu ormanın kuytu yerlerini nerden bileceksin
yitik bir insan için kuytudur bu ormanda her yer
büzülmiş bir yanardağ ağzına kadar sürdüğün iz
parçalayan bir arayış olur mühürlenmiş hayaller*

*Yaşarken farkına varmadan savrulur insan
karıştırır çölü kum fırtınası
uğultulu kalabalıkların artığı mahmuzlanmış ruh
kalır ortada anlamadan acıyı savaş sonrası”²²⁵⁶*

Özne hayatı, gerilimler ve umutsuzluklardan mürettep, üzerinde yer yer çatlakları olan ve en ufak hatada insanı içine çeken donmuş bir nehir ve kuytu

²²⁵² Ali Asker Barut, “Haftanın Bütün Günleri”, *Yağmurlu Leylak*, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 48.

²²⁵³ Ali Asker Barut, “Solgun Bir Gül Düşüyor”, *Ay Sözlüğü*, Adam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 48.

²²⁵⁴ İsmail Karakurt, “Gülü İçime Atıp Söyleşirim”, *Simurg (Şiirler)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 13.

²²⁵⁵ İsmail Karakurt, “Bir Şarkı Gibi”, *Simurg (Şiirler)*, s. 28.

²²⁵⁶ Mehmet Can Doğan, “Gerilla İnceliği”, *Boyunca*, Kül Sanat Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 57-58.

yerlerinde insanın kendini kaybedeceği bir büyük orman olarak niteleyip olumsuzlar. Buna göre hayat, çeşitli oyunlarıyla insanı kendi gerçek yaşamına yabancılaştıran ve ona kendi olma fırsatı vermeyen bir güçtür. Nitekim bu hayatta, kendi usulüne göre, varoluşunu kendi üzerinden hareketle şekillendirip kendi kendini gerçekleştirmenin ve bireysel yaşamını var edebilmenin insan açısından zor bir savaş olduğuna dikkat çeken özne, gerilla insanın bunu başarabildiği takdirde, hem kendi kalma mücadelesini zafere erdireceğini, hem de gerçek yaşamı üzerinde bir tek kendisinin söz sahibi olup yaşamını istediği şekilde yönlendirebileceğini söyler.

Bâki Ayhan T.'nin “Düş” başlıklı şiirinde ise özne, yaşama karşı hissettiği yabancılığı, “*öncesi ve sonrası olmayan bir çığlıktı/ karmaşık bir yalnızlıktı hayat dediğin/ geldin, gördün, yenildin ve gittin*” şeklinde ifade eder.²²⁵⁷ Özne için yaşam, sonsuz bir çığlıktan ve karmaşık bir yalnızlıktan ibarettir.

Kaan İnce'nin “Vaktimiz Yok” başlıklı şiirinde ise özne yaşama karşı hissettiği yabancılığı, “*Gün döküntü, kent yıkıntı*”²²⁵⁸ ifadesiyle verir. Özne için yaşanılan günler döküntüden, yaşam sürülen kent ise yıkıntıdan ibarettir. “Yaralı”da ise, “[...] *Gün kalleş. Eğreti el-yordamı yaşam, zaman/ kanaviçesinde. Yaralıyız.*”²²⁵⁹ dizelerinde, ömründen geçen her günü kalleşlikle suçlayan ve yaşamın ruhunu yaraladığı söyleyen özne, yaşamı âdeta el yordamıyla sürdürdüğünü ve yaşamında kendisini eğreti/yabancı olarak gördüğünü dile getirir.

İbrahim Tenekeci'nin “Mırıldanmalar” başlıklı şiirinin II. kısmında ise, “*İçimden dedim, ilmeği kaçmış bir hayat bizimkisi*”²²⁶⁰ dizesinde, yaşamının dizginlerini elinden kaçırdığını düşünen özne, yaşamına egemen olamamaktan yakınır.

Didem Madak'ın “Polyanna'ya Son Mektup” başlıklı şiirinde ise, “*Hayatım bir mutsuzluk inşaatıydı Polyanna*” diyen özne, yaşamına karşı hissettiği yabancılığı, “*En üst kattan düşerdim her gün*”²²⁶¹ ifadeleriyle verir. Özne, mutsuzluk inşaatı olarak olumsuzladığı yaşamından geçip giden günlerin kendinde, her gün yinelenen bir düşme hissi uyandırdığını söyler. “Gecenin Çekmecesi”nde ise, “*Bütün renkleri mezun etmişler*

²²⁵⁷ Bâki Ayhan T., “Düş”, *Uzak Zamana Övgü*, Can Yayınları, İstanbul, 2003, s. 33.

²²⁵⁸ Kaan İnce, “Vaktimiz Yok”, *Gizdüşüm (Gizdüşüm/Ka n/ Birinci Defter)*, Ve Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 54.

²²⁵⁹ Kaan İnce, “Yaralı”, *Gizdüşüm (Gizdüşüm/Ka n/ Birinci Defter)*, Ve Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 60.

²²⁶⁰ İbrahim Tenekeci, “Mırıldanmalar-II”, *Üç Köpük*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 8.

²²⁶¹ Didem Madak, “Polyanna'ya Son Mektup”, *Ah'lar Ağacı*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s.51.

hayatlarından/ Karanlığa emekli öğretmenler gibi sanki insanlar”²²⁶² dizelerinde, insanların yaşamlarındaki renklerin egemen yaşam biçimi içinde eritildiğini ve tektipleştirici baskılarla insanın kendi yaşamına yabancılaştırıldığını söyleyen özne, bu duruma razı olan ve yaşamındaki tüm renklere yabancılaşan insanları, karanlığa emekli öğretmenler olarak niteler. “Enkaz Kaldırma Çalışmaları” başlıklı şiirinin II. kısmında ise, “*Tenekeden bir aydınlıkla kestim/ Hayatla ilgili bütün bağlarımı*” dizelerinde özne, yaşamla olan bağlarını en aza indirdiğini ifade eder.²²⁶³

2.5.2.3.1. Yaşamın Tekdüzeliliğine ve Tektipliliğine Karşı Yabancılaşma

Toplumsal yaşam biçimi, insana bir yandan anlamlı yaşamın gereği olan düzeni sağlarken, öte yandan bireyin kendisini gerçekleştirebilmesini ve yaşamını özgürce sürdürebilmesini engelleyici kimi sistemler de oluşturmuştur.²²⁶⁴ Nitekim toplumda kabul görmüş egemen yaşam biçimi, insanın özgürce yaşamasını baskılamakta, yaşam biçimlerini aynılaştırıp tektipleştirmekte ve gündelik yaşamı monotonlaştırmaktadır. Dolayısıyla insan yaşamının doğallığına aykırı olan ve yaşamı mekanikleştiren bu sistemde insan, insanca yaşama hakkından alıkondüğünü düşündüğü ve kendisini denetlenebilir, yönetilebilir, biçimlendirilebilir ve kullanılabilir bir şey gibi görmeye başladığı için, kendi yaşamına yabancılaşmaya başlar.²²⁶⁵ Dahası, toplumun bütününe mekanikî bir tarzda katılmak istenmediği için insan, toplumdan da uzaklaşarak gönüllü bir yalnızlığı seçer.²²⁶⁶

İnsanın tekdüzeleşmiş ve tektipleşmiş yaşama karşı duyduğu yabancılık hissi, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde de sıkça işlenmiş bir konu olarak karşımıza çıkar ve şairlerin bu konuyu, özellikle tabiatın değişmeden kendini tekrar etmesinin verdiği bıkkınlık hissiyle birlikte ele aldıkları görülmektedir.

Konuya dair ilk örneklerimiz Zeki Ömer Defne’ye aittir. Şair, “L’Home Sandwich” başlıklı şiirinde, kentlerde yaşayan insanları, L’home sandwichle, yani işi gereği boynuna asılı olan önlü arkalı reklam panosuyla her gün belirli bir mesafe arasında gidip gelen ve bir markanın reklamını yapan kişiler olarak olumsuzlar. Burada

²²⁶² Didem Madak, “Gecenin Çekmecesi”, *Pulbiber Mahallesi*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s. 17.

²²⁶³ Didem Madak, “Enkaz Kaldırma Çalışmaları-II, *Grapon Kağıtları*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s. 37.

²²⁶⁴ Engin Geçtan, *İnsan Olmak*, s. 179.

²²⁶⁵ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, s. 304-305.

²²⁶⁶ Sadık Kılıç, *Yabancılaşma, İnsana Karşı Toplumsal Süreç*, s.86.

reklamı yapıldığı söylenen, egemen yaşam biçimidir. Öyle ki şiirde, “*Yürü de yürü... böyle dolacak günlüğünüz/ Hergün belli noktalar arası uyurgezer*” dizelerinde özne, öz yaşamlarından uzaklaştırılıp hayatları belli bir kalıba sokulmuş insanların kısırdöngü bir yaşam sürdürdüklerini, her gün belli mesafeyi uyurgezer gibi gidip gelmek suretiyle geçirmek zorunda olduklarını ifade eder.²²⁶⁷

Şair, “Uzak İskeleden Yankılar” başlıklı şiirinde ise, saatlerle parçalanmış ve mekanikleştirilmiş yaşamın insan için yabancılığını şöyle ifade eder:

*“Nedir, yaşamak istemişimdir ayları
Şöyle müsaadesinde bir iki saatin bir parça.
Yâni içmek, konuşmak, sevmek istemişimdir
Şöyle bir gün insanca.*

*Ne var ki bize düşen saatleri kurmak anca.”*²²⁶⁸

Özne, egemen yaşam biçiminin saatlere endeksliliğinin kendini âdeta robot gibi hissettirdiğini ve insanca yaşama yabancılaştırdığını dile getirir. Gönlünce yaşayamamaktan şikayet eden özne, yaşamın tekdüzeleştirilip insanın da yalnızca saatleri ayarlayanlara dönüştürüldüğüne dikkat çeker. Nitekim “Biz Bize Değiliz”de ise, insan ve yaşamının her gün göz hapsinde tutulduğunu ve sürekli müdâhale edilip kalıba sokulmaya çalışıldığını, “*Bak sağımız ihtar, solumuz ihtar!/ Yüzünde hep bir parmak gölgesi var./ Gözlerinde yasalar gördüm yazılı.*”²²⁶⁹ ifadeleriyle vurgular.

Ahmet Muhip Dıranas’ın “Bitmez Tükenmez Can Sıkıntısı” başlıklı şiirinde ise, “*Aynı susayış, aynı koşuş, aynı.../ Of... hep aynı şey, aynı şey, aynı şey,/ Aynı, aynı, aynı, aynı, aynı...*”²²⁷⁰ dizelerinde özne yaşamın tekdüze kısırdöngüsüne karşı hissettiği yabancılaşmayı dile getirir.

Coşkun Ertepinar ise “Günlerin Aynasında” başlıklı şiirinde, tekdüzeleştirilmiş bir yaşam biçimine mahkûm edilmişliğin verdiği hissi, haftanın günleri üzerinden şöyle dile getirir:

“Gün doğdu, gün battı,

²²⁶⁷ Zeki Ömer Defne, “L’Home Sandwich”, *Puyalar II: Kardelenler*, Tunç Matbaacılık, İstanbul, 1988, s. 88.

²²⁶⁸ Zeki Ömer Defne, “Uzak İskeleden Yankılar”, *Puyalar II: Kardelenler*, s. 64.

²²⁶⁹ Zeki Ömer Defne, “Biz Bize Değiliz”, *Denizden Çalınmış Ülke*, MEB Yayınları, İstanbul, 1971, s. 190.

²²⁷⁰ Ahmet Muhip Dıranas, “Bitmez Tükenmez Can Sıkıntısı” (Her Şeyin Uzaklaştığı Saat), *Şiirler, Bütün Şiirleri*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 110.

Aynı dekor, aynı tablo...
 Pazartesi, Salı, Çarşamba,
 Hele Çarşamba, of. . hele Çarşamba...
 Çarşambadan bellidir
 Perşembenin gelişi!
 Cuma kalmış arada,
 Bir eli önde, bir eli arkada.
 Cumartesi, Pazar
 Dünya nasıl olursa olsun
 Zaman değişir şöyle biraz,
 Zaman genişler, zaman uzar...
 Pazartesi, oyuncu pazartesi
 Hep oyun bozar.
 Pazartesi insanlar
 Bir kurumludur, bir kurumlu,
 Yazar, yazar, yazar
 Komedi, trajedi, melodram...
 Yüzyillardır böyle akar su!
 Gün doğar, gün batar,
 Düğüm üstüne düğüm,
 Gün üstüne gün...
 Hep aynı olgu, aynı dizgi,
 Artan eksilen olmaz ortada
 Aynı ağırlık, aynı ezgi.²²⁷¹

İnsan yaşamında günlerin, ayların ve yılların ufak tefek farklarla aynı şekilde geçtiğini söyleyen özne, tekdüzeleştirilmiş bu rutinliğin aslında insana bıkkınlık ve yabancılaşma hissi verdiğine dikkat çeker; ancak özne, kendi dahil tüm insanların bu monoton yaşamı garipsemeden sürdürdüklerini de belirtir. “Zaman Çıkmazında” ise, birbirini takip eden günlerin aynılığından yakınan özne, “Yüz bin kere giyin, soyun/ Başladı oyun bitti oyun” ifadeleriyle insanın, tekdüze bir oyun olarak nitelediği yaşamda ömrünü tükettiğine dikkat çeker.²²⁷²

Melih Cevdet Anday’ın “Dayan” başlıklı şiirinde ise özne, yeknesak günlerin ve runtinliğin birbirini takip ettiği yaşama karşı hissettiği yabancılığı, “İşte gün başladı/ İşte yeniden gün başladı/ Her şey yeniden başladı” ifadeleriyle verir.²²⁷³

Behçet Necatigil’in “Kendinizle” başlıklı şiirinde ise, “Gün bitiyor kendinden/ Bile bıkiyorsun/ Yaşamak tekdüze”²²⁷⁴ dizelerinde, yaşamın her gün aynı alanda,

²²⁷¹ Coşkun Ertepinar, “Günlerin Aynasında” (Mevsimlerin Ötesinden), *Şiir İkliminde Bir Ömür (Hepsi Bir Arada)*, Tek Işık Matbaası, Ankara, 1995, s. 88.

²²⁷² Coşkun Ertepinar, “Zaman Çıkmazında”, *Şiir İkliminde Bir Ömür (Hepsi Bir Arada)*, Tek Işık Matbaası, Ankara, 1995, s. 361.

²²⁷³ Melih Cevdet Anday, “Dayan” (Telgrafhane), *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2016, s. 70.

değişmeksizin geçmesinden bunalan özne, yalnız yaşama değil kendisine de yabancılaştığını ifade eder.

İlhan Berk ise “Düşünmek İstemiyorum” başlıklı şiirinde, tabiatın ve insan yaşamının yüzyıllarca aynı şekilde devinmesinden şöyle şikayet eder:

“Bu dünya kadar eski bir şey yok. Gök sayrılı. Güneş sıradan. Ağaçlar acemi. Her sabah devesiyle işe gidiyor bir Bedevi. Her akşam kuşunu dolaştırıyor iki Çinli.

Bir yinelemedir dünya. Bin yıl sonrayı görüyor bir ağaç. Bin yıl sonrayı bir dinazor. Gazali, kendini 7’ye benzetirdi. Homeros her sabah yürürdü.

Göz için yeni bir şey yok.

Korkunçluk bunda”²²⁷⁵

Özne, tabiatın binlerce yıldır kendini yinelediği bu dünyada, insanın da yaşamı aynı tekdüzelikte sürdürdüğünü ve bu kısır döngülüğün insanda korkunç bir his uyandırdığını dile getirir.

Ümit Yaşar Oğuzcan ise “Sonra” başlıklı şiirinde, insanın düzene ayak uydurması için dayatılan yaşam biçiminin, insanı kendi yaşamına yabancılaştırmasını şöyle anlatır:

*“Bu düzenli yaşamalar olmasa diyorum
Bu sabah kahvaltıları demli çaylar
Kızarmış ekmek dilimleri
Sonra giyinmek bir şey umarak aynalardan
Sonra düşmek yollara son otobüse yetişmek
Sonra çalışmak akşama kadar
Sigara dumanları beylik konuşmalar
Dört yanın taştan heykellerle dolu
Kime seslenirsen sağır
Ne yana bakarsan bir beyaz duvar
Sonra kulaklarında bu şehrin uğultusu
Alabildiğine bir bezginlik yüreğinde
Sonra o geçmek bilmeyen saatler
Sonra akşam
Sonra paydos*

²²⁷⁴ Behçet Necatigil, “Kendinizle” (Söyleriz), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 411.

²²⁷⁵ İlhan Berk, “Düşünmek İstemiyorum” (Dün Dağlarda Dolaştım Evde Yoktum), *Akşama Doğru, Toplu Şiirler III (1984-2005)*, YKY, İstanbul, 2013, s. 198.

*Sonra yalnızlık
Sonra keder* ²²⁷⁶

Öznenin düzenli yaşamalarla ifade etmek istediği, kuralları önceden belirlenmiş ve çerçevesi çizilmiş olan model dışında, insanın başka bir yaşam sürmesine fırsat vermeyen, tektip yaşam tarzıdır. Nitekim yaşamıyla ilişkisi mekanikleşmiş olan öznenin, günbegün aynı tekdüzeliği sürdüğü yaşamına karşı yabancılaşması onda bıkkınlık hissine sebebiyet vermiştir. Öyle ki özneye göre toplumdaki egemen yaşam tarzının tektipleştirici etkisi, insanları iyi beslenen, iyi giyinen ancak özgün insan niteliğine ve yaşama ilgi duymayan robotlara dönüştürmüştür.²²⁷⁷

Sedat Umran'ın "Bozuk Düzen" başlıklı şiirinde ise, "*Kim boyadı yaşamayı tekdüze bir griye/ ve icad etti bayramları, sonsuz düğünleri?*"²²⁷⁸ dizelerinde özne, yaşamın tekdüzeliğine karşı isyan eder.

Turgut Uyar ise "Yenilgi Günlüğü" başlıklı uzun şiirinde, tekdüze bir yaşama mahkûm edilmişliğin verdiği yenilgi ve yabancılaşma hissini, haftanın günleri üzerinden anlatır. Şiirde, "*Kendimi bir yılların içlerine kapadım/ kendimi koyverdim bir sulara/ çok öldüm çok dirildim anlamadım*" dizelerinde özne, yaşamını özetler. Öznenin geçen bir yıllar ve bir sularla sembolize ettiği, tektip yaşam biçimidir ve kendini yaşamın olağan akışına bıraktığını söyleyen özne, her gün ölüp ölüp dirilmekte; ancak bunu bile anlamsız bulmaktadır. Özneye göre her pazartesi, "*yenilmenin tohumunu taşır*". Salı, işten eve dönen özne, "*evi buldum*" diyerek yaşamındaki her şeyin sabitliğine ve değişmezliğine dikkat çeker. Özne, "*üçüncü gün. yorgun/ ev aklımda. gitmeyi unuttum*" ifadeleriyle, evden işe, işten tekrar eve gidip gelmelerden ibaret yaşamından yorgun ve bıkkındır; öznenin eve gitmeyi unutması, kısır döngüden ibaret yaşamına pasif bir isyandır; ancak "*bir günlük yanılmayla evi buldum/ perşembe*" diyen özne, tekdüze yaşamına mecburen geri döner ve kaldığı yerden devam eder. Şiirin "Cuma" başlıklı kısmında ise, çağın dayattığı bu yaşamın olağan karşılandığına dikkat çeken özne, "*sabahlarda süzgündük, ancak akşamlarda vardık/ herkes bir yüzdü, bir yanılmadan. toplandılar./ orada biz de vardık.*" ifadeleriyle, bireyselliğin öldürüldüğü

²²⁷⁶ Ümit Yaşar Oğuzcan, "Sonra" (Arayış), *Şiir Denizi I*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s. 373-374.

²²⁷⁷ Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, (çev. Yurdanur Salman), Payel Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 82-83.

²²⁷⁸ Sedat Umran, "Bozuk Düzen" (Leke), *Sonsuzluk Atı, Toplu Şiirleri-I*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.27.

tekdüzeleşmiş yaşamın insanı da herkesleştirdiğini dile getirir.²²⁷⁹ Öyle ki “Ağıtlar Toplamı”nda özne, tekdüze yaşamın herkesleştirdiği insanı, “*Yarım yamalak bir insan, bir sayı olduğumuz*” ifadeleriyle vurgular.²²⁸⁰

Edip Cansever ise “Ben Ruhi Bey Nasılım” başlıklı uzun şiirinin IV. kısmında, insan yaşamının nasıl tekdüzeleştirildiğini ve tektipleştirildiğini “ayarlamak” eylemi üzerinden şöyle verir:

*“Ve yıllar ve günler ve saatler ayarlandı
Caddeler, işhanları, kahveler ayarlandı
Meyhaneler, genelevler
Pasajlar, dar sokaklar, geçitler
Soğuk biralar ayarlandı, soğuk her şey”*²²⁸¹

Özne, modernizmle birlikte yeniden biçimlenen insan yaşamının zaman ve mekâna göre mekanik bir ayarlanmaya tabî tutulduğuna dikkat çeker. Buna göre yıl, gün ve saate bölünerek ayarlanmış olan insan yaşamında zamanın geçirildiği mekân kenttir ve cadde, sokak, geçit, pasaj, kahvehane, meyhane, genelev, iş yeri gibi mekânlara bölümlenmiş olan kentte de nasıl yaşanması ve nasıl hareket edilmesi gerektiği mekanik bir düzene göre ayarlanmıştır. Bu yüzden özne kalıplaştırılmış ve dayatılmış bu modern yaşam biçimini, tekdüze, yapay ve soğuk bulur.

Mustafa Necati Karaer ise “Suların Dönüşü” başlıklı şiirinin I. kısmında, yaşamın tekdüzeliğine karşı hissedilen yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“Bıktım değişmeyen bu renklerden,
İyice sıkı şarkılar.
Kaçmak, şehirlerden-evlerden;
Kaçmak,sabahlara kadar.”*²²⁸²

Özne, yaşamının yeknesak akışından, dinlediği şarkılardan ve yaşadığı şehirden ve içinde yaşadığı evden bile bıkkınlık duymaktadır. Özne kurtuluşun, yabancılaştığı bu yaşamdan kaçmakla mümkün olacağına inanır.

Tahsin Saraç’ın “Boğuntu” başlıklı şiirinde ise, “*Dağlar oturmaktan, sular akmaktan/ Ve güneş her gün doğrulup aynı yöne/ doğudan doğup batıdan batmaktan*”

²²⁷⁹ Turgut Uyar, “Yenilgi Günlüğü” (Her Pazartesi), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013, s. 274-281.

²²⁸⁰ Turgut Uyar, “Ağıtlar Toplamı” (Her Pazartesi), *Büyük Saat, Bütün Şiirler*, s.316.

²²⁸¹ Edip Cansever, *Sonrası Kalır II, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s. 30.

²²⁸² Mustafa Necati Karaer, “Suların Dönüşü-I” (Sevmek Varken), *Bütün Şiirleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, s. 42.

bıkmaz mı diye soran özne, tabiatın değişmez döngüsünün insana bıkkınlık ve boğuntu hissi verdiğini ifade eder. Öyle ki “*Bıkmaz mı, ama hiç bıkmaz mı/ Yaratan, yaratılan aynı kalmaktan?*” diye soran özne, bu kısır döngü içinde Tanrı’nın ve insanın da değişmeden aynı kalmalarına hayretle karşılır.²²⁸³

Eray Canberk ise “Gündelik” başlıklı şiirinde, gündelik yaşamın tekdüzeliğinin insanı kendine ve yaşama yabancılaştırdığına şöyle dikkat çeker:

*“yaşa tarifelerde
etiket fiyat ve zaman
gülümse katlan hoş gör
yüreğin burkulduğu zaman”*²²⁸⁴

Özne, modernizmle birlikte yeniden biçimlenen insan yaşamının tüm etkinliklerinin tarifelere, tüketime, para ekonomisine ve parçalanmış zaman dilimine bağlandığını; insanın da dayatılan bu yaşama, her ne kadar içten içe yabancılık duysa da, hoş görüp gülümseyerek katlanmak zorunda bırakıldığını ifade eder.

Ataol Behramoğlu’nun “Yeniden, Hüzünle...” başlıklı şiirinde ise, “*Her şey o kadar birbirinin/ aynıydı, hayat-/ akıp gidiyordu sıkıntıyla.*”²²⁸⁵ dizelerinde özne, yaşamın yeknesak akışının insana, aynılık hissiyle sıkıntı verdiğini söyler.

Ahmet Telli’nin “Kalbim Katlanma Bu Dünyaya I” başlıklı şiirinde ise, “*Hep kendini yineliyorken sesler kokular/ Gittikçe birbirine benziyorken dünle bugün*” dizelerinde, yaşamın değişmeyen döngüsünde, sesler ve kokuların yinlendiği, her günün birbirine benzediği bu yeknesak yaşama yabancılık hisseden özne, *Bu dünyaya alışmak duygusu*’nun “*Ölümsüz olmak kadar ürkünç bir şey*” olduğunu söyler.²²⁸⁶

İsmail Uyaroğlu’nun “AYŞAM” başlıklı şiirinde ise, “*Tekrar ediyor kendini, ah/ Otuz yedi yıldır, usanmadan/ Her gün, her gün, her gün*” dizelerinde özne, yaşamın her gün aynı tekdüzelikte akıp gitmesine karşı derin bir yabancılaşma hisseder.²²⁸⁷ “Gök”te

²²⁸³ Tahsin Saraç, “Boğuntu” (Bir Ölümsüz Yalnızlık), *Toplu Şiirler*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989, s.23.

²²⁸⁴ Eray Canberk, “Gündelik” (Yüreğin Burkulduğu Zaman), *Eskimiş Yalnızlığa, Toplu Şiirler (1962-1992)*, Broy Yayınları, İstanbul, 1992, s.59.

²²⁸⁵ Ataol Behramoğlu, “Yeniden Hüzünle...” (Bir Gün Mutlaka), *Bir Gün Mutlaka, Toplu Şiirler 1*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 61.

²²⁸⁶ Ahmet Telli, “Kalbim Katlanma Bu dünyaya I” (Çocuksun Sen), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 254.

²²⁸⁷ İsmail Uyaroğlu, “AYŞAM” (Ölüme Önsöz Gibi Yaşayan), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.148.

ise özne, “Sıkıldım hep aynı/ Göğün altında yaşamaktan” ifadeleriyle yine, yaşamın değişmeyen döngüsünün verdiği bıkkınlık hissinden bahseder.²²⁸⁸

Cumali Ünalı Hasannebioğlu’nun “Sarnıçta Paslı Sarkaç” başlıklı şiirinde ise, “hergün yeniden/ yeniden, yeniden; yenilenerek/ biter günlük sar’ası”²²⁸⁹ dizelerinde özne, her günün aynı yeknesaklıkta kendini yinelemesini, bir çeşit ruh hastalığı olan sara’ya benzetip olumsuzlar.

Enis Batur ise “Arka Pencereden” başlıklı şiirinde, akıp giden yaşamın tekdüzeliğini şöyle dile getirir:

*“Süreğen bir tekrara dayanıyor acımasız program:
aynı değilken hiçbir şey değişmiyor herhangi bir şey,
sert gidişlerle buruk kalışlar içinde duruyor
ve çilgınca dönüyor kaskatı zamanın çarkları”²²⁹⁰*

Şair, zamanın acımasız çarkında, hem tabiatın hem de insan yaşamının hiç değişmeden, süreğen bir tekrara dayanmasını, merhametsiz ve mekanik bir program olarak niteleyip olumsuzlar.

Şükrü Erbaş ise “Koşaradım” başlıklı şiirinde, tekdüze ve tektip yaşama mahkûm edilmiş insanların trajedisini şiire taşır:

*“Fırlayıp ilk ışıklarıyla günün dağınık yataklardan
Koşaradım gidiyorsunuz işinize değişmeyen yollardan.
Kurulmuş saatler gibi günboyu çalışıp tekdüze
Uzayan gölgelerle koşaradım dönüyorsunuz evinize
Ne kadar uzaksa bir felaket sizden o kadar mutlusunuz
Unuttunuz başkalarının acısını duymayı
Küçük çıkarların büyük kurnazları
Alışverişe döndü tüm ilişkileriniz, hesaplı, planlı
Sevgileriniz ayaküstü, ilgileriniz koşaradım
Unuttunuz konuşmayı kendinizi vererek
Düşünmeden bir başka şeyi, içten yalın dürüst
Dışa vurmaya duygularınızı
Unuttunuz, [...]”²²⁹¹*

²²⁸⁸ İsmail Uyaroğlu, “Gök” (5+2’ler), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s.210.

²²⁸⁹ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, “Sarnıçta Paslı sarkaç” (Kör, Sağır, Dilsiz Gibi), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 317.

²²⁹⁰ Enis Batur, “Arka Pencereden” (Gri Dîvan), *Doğu-Batı Divanı (Dramatik Şiirler 1988-2009)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 62.

²²⁹¹ Şükrü Erbaş, “Koşaradım” (Aykırı Yaşamak), *Bütün Şiirleri -1*, Kırmızıkeci Yayınları, İstanbul, 2015, s.57.

Özne, verili düzenin egemenliğinde yaşamla ilişkisi gittikçe mekanikleşmiş olan insanın tüm etkinliğinin, zamanla yarış ve ekonomik hedefler olduğuna dikkat çeker. Öyle ki bu düzenin aksamasıyla kendi rahatının da bozulacağına inanan insan, ona karşı saygı duyar ve sistemin akışını sağlar. Ancak gündelik yaşamın tekdüzeliğine koşaradım yetişmeye çalışan insan, bir taraftan kendi yaşamına yabancılaşmıştır; diğer taraftan, gündeliğin koşturmacası ve tasasıyla meşgulken insani niteliklerini kaybettiğinden ötürü insanlara da yabancılaşmış ve duygusuzlaşmıştır.

İlhami Çiçek'in "Otel Odası" başlıklı şiirinde ise, "*Her gün aynı ısıdırıp her gün aynı yaşantı/ Gene geceye gebe çabuk biten sabahlar/ Gene her şey kapkara, gene her şey kaskatı!..*"²²⁹² dizelerinde özne, yaşamdaki hiçbir şeyin değişmeden aynı tekdüzelikte aynı katılıkta sürüp gitmesine duyduğu yabancılaşmanın kendisine ısıdırıp verdiğini söyler.

Ümit Aktaş da "Belli" başlıklı şiirinde, "*Her şey tekdüze. İsmarlanmış. Tanıdık/ İsrarla yenilenmiş. Tıpkı dün gibi*"²²⁹³ sürdürdüğü yaşamın tekdüze, ısmarlama ve kendini ıslarla yineleyerek yenilediğini söyler. Özne, yaşamına karşı duyduğu yabancılık hissini onda tedirginlik ve öfke yarattığının da altını çizer.

Murathan Mungan ise "İçimizden Eksildi" başlıklı şiirinde, insanın tekdüzeleştirilen ve tektipleştirilen yaşama karşı hissettiği yabancılığı şöyle dile getirir:

*"bir yerlerde beklediğini sandığımız büyük rüyalar
galiba artık heyecanlandırmıyor kimseyi
nicedir eksildi içimizden o çekip gitme duygusu
eski neşesine bir türlü kavuşamayan kalbim
saçıp savurdu buraya gelene kadar
içindeki şarkıları
şimdi gündelik hayatın sade gürültüsü, kuru düzeni kuşatırken
sessizliğimi
ardına saklandığım kelimeler
kadar bir hayat
ölmeden önce okunacak, yazılacak birkaç kitap."*²²⁹⁴

Şiirde özne, gündelik yaşamın tektipliliğine ve tekdüzeliğine kendilerini bırakmış olan insanların kendilerine ve yaşamlarına karşı yabancılaşmış olduklarını,

²²⁹² İlhami Çiçek, "Otel Odası" (En Çok Saçlarında Dağılıyor Gökyüzü), *Bu Hüznün Mesnevisi, (Tüm Şiirleri)*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018, s. 47.

²²⁹³ Ümit Aktaş, "Belli", *Şehri Terketmeden Önce*, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 18.

²²⁹⁴ Murathan Mungan, "İçimizden Eksildi", *Eteğimdeki Taşlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s.20.

rüyalarının ve hayallerinin onları heyecanlandırmaması ve başını alıp uzaklara gitme arzularının kaybetmeleri üzerinden dile getirir. Öyle ki gündelik hayatın sade gürültüsü ve kuru düzeni karşısında sessizleştiğini, yaşam enerjisini kaybettiğini ve geleceğe dair planlarının sadece okumak ve yazmakla sınırlandırdığını ifade eder.

Necat Çavuş ise “Hayret Sözleri” başlıklı şiirinin V. kısmında, yaşamın tekdüzeliğini, tabiatın değişmez döngüsü üzerinden şöyle dile getirir:

*“Doğuya ve batıya, kuzeye ve güneye
ve bütün mevsimlere açılan pencereler! NE VAR!
Kızılık! kızılık!
Her ufukta bitimsiz kızılık, ve sanki
Sanki hep aynı katliam
Tekraralanıyor sabah akşam”²²⁹⁵*

Yukarıdaki mısralarda, dünyanın hangi noktasında olursa olsun, güneşin doğuşu ve batışı sırasında ufukta yaydığı kızılığın her gün tekrar eden görüntüsü, öznenin yaşamın tekdüze oluşuna karşı yabancılığını daha da koyulaştırmaktadır.

Mehmet Yaşın ise “Reçete” başlıklı şiirinde, insanın öz yaşamından uzaklaştırılıp biçime sokulduğu yaşama dayanabilmek için her öğün muhakkak kullanması gereken çeşitli nitelikteki hapların olduğunu ironik bir dille şöyle verir:

*“Hapı yuttunuz
gövdenez diriyken göçtü ruhunuz:
Her sabah kalkar kalkmaz
1 hap içeceksiniz
güne dayanabilecek kadar
gevşemek için.
Tok karına 1'er hap da
enerji ve iyimserlik için.
Öğleyin 1 hap daha içmelisiniz
yatışmaya yarayan.
Yatma zamanı geldiğindeyse
2 hap, uyumak için.*

*(Ek: Uyumlu yaşamınızın
yan etkisi olacak
ister isyemez: Kaşıntı,
iştahsızlık, hafif baş dönmesi...)²²⁹⁶*

²²⁹⁵ Necat Çavuş, “Hayret Sözleri-V” (Ölümden Önceki Sözler), *Küçük Okyanuslar, Toplu Şiirler (1983-2013)*, Mevsimler Kitap, 2015, İstanbul, s. 55.

²²⁹⁶ Mehmet Yaşın, “Reçete” (Kalbi Durmuş Zamanda), *Dokuz Şiir Kitabı, Toplu Şiirler (1975-2013)*, YKY, İstanbul, 2014, s. 549.

Özne, insanın iç dünyasının gündelik yaşamın tekdüzeliğine ve gayritabiiliğine uyum sağlayabilmek için, dört farklı özellikteki hapa ihtiyacı olduğunu dile getirir. Öyle ki sabah alınacak 2 haptan ilki, ruhun güne dayanabilmesi için gevşetme özelliğine; diğer alınan hap da yaşama tahammülü için enerji ve iyimserlik verme özelliğine sahiptir. Öğle haptı, insanın dış etmenler karşısında iç çalkantılarını yatıştırmaya yaramaktadır. Gece ise kullanılacak 2 doz hap, uyuyabilmek içindir. Ancak özne, insanın bu yapay yaşama bunca uyum sağlamasına yarayan bu hapların, kaşıntı, iştahsızlık ve hafif baş dönmesi gibi yan etkilerinin de olduğunu ekler. Aslında öznenin bu haplarla sembolize ettiği, egemen yaşam biçiminin insanda tükettiği yönlerdir.

Ahmet Erhan ise “Ateşi Çalmayı Deneyenler İçin” başlıklı şiirinin 2. kısmı olan “ölümün gözleri”nde, modern yaşamın insan için tahammül edilemez bir tekdüzeliğe dönüştüğünden söz eder:

*“Ama yıl üçyüzaltmışbeş gün, altı saat.
Lânet! Lânet! Lânet!
Artık herşey açıklandı. Çözüldü bütün denklemler. Aya
gidildi. Organizmanın sırlarına erildi. Bütün hastalıkların çaresi bulundu, ama sonsuz bir hastalık oldu yaşam. Sekiz saatlik işgünü, televizyon. [...]”²²⁹⁷*

Bilim ve teknolojinin yardımıyla yaşamın gizemlerini çözen, hastalıklara çare bulan ve merak edilenlere açıklık getiren insanın, farkında olmadan kendi yaşamının doğallığını bozduğunu ve yaşamını, kendisinin meydana getirdiği yapay ve teknik bir düzenin işleyen çarkına terk ettiğini dile getirir. Özneye göre modern yaşam biçiminin evden işe işten eve modeli (günün sekiz saatinin işe ayrılması, arta kalan zamanda televizyon izlenmesi), insanlığa dayatılmış tekdüze ve tektip yaşam tarzıdır. Özne, yılın üç yüz altmış beş gün altı saatinde, insanın kendi doğasına aykırı olan bu yabancılaşmış yaşam biçimini sürdürmesinin âdeta bir lânet olduğunu söyler.

Metin Celâl de birçok şiirinde, yaşamın tekdüzeliğine ve tektiplitliğine yabancılaşmış bireyin sıkıntılarına yer verir. Şairin “Kaydı Hayat Şartıyla” başlıklı şiirinde, “zordu, sadece anlatılan bir hayatı sürdürmek”²²⁹⁸ dizesinde özne, önceden tasarlanmış ve ezberletilmiş bir yaşamı sürdürmek zorunda bırakılmanın zor olduğunu

²²⁹⁷ Ahmet Erhan, “Ateşi Çalmayı deneyenler İçin-2. Ölümün Gözleri (Ateşi Çalmayı Deneyenler), *Burada Gömüldür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 324.

²²⁹⁸ Metin Celâl, “Kaydı Hayat Şartıyla”, *Kendi Kendini Tatmin*, Çizgi Yayıncılık, İstanbul, 1989, s. 14-15.

ifade eder. “Ereksiyon”da ise özne, “*küçük kalleşlikler kuruyorum/ hayatın rutinine karşı*”²²⁹⁹ ifadeleriyle, rutini bozup yaşamını özgürleştirmeye çabaladığını söyler. “Elektro Şok”da ise, “*bir çıt sesi duysam belki değişecekti çok şey/ ama sakın, tasasız hayatımda yeniliğe yer yoktu/ bezgindi beyin hücrelerim, yorgundu bakışlar*”²³⁰⁰ dizelerinde, sakın ve tasasız olarak nitelediği tekdüze yaşamında, beyninin bezgin, bakışlarının yorgun olduğunu söyleyen özne, yaşamının yeknesak süregelen akışını değiştirecek bir şeyin hem olmasını ister, hem de bunun bozulmasından korku duyar. Nitekim şair, konuyla ilgili en dikkat çekici şiiri olan “Konformist”te, insan yaşamını şöyle tarif eder:

*“sanki her şey önceden yaşanmıştı
daha geçmeden biliyorduk bu yolları
söylenecek tüm sözler zaten yazılmıştı
soğuyan cesetlerimiz mutsuz olacaktı*

*küçük hayat parçaları ve önemsiz ayrıntılar
bilgimiz dahilindeydi
ama hiçbir şeyi değiştiremezdik
bu hayat böyle bitecekti”²³⁰¹*

Özne insan yaşamının, kuralları önceden belirlenip tasarlanmış, programlanmış bir yaşam olduğuna dikkat çeker. İnsan da tekdüzeleştirilmiş yaşama ait öğretilmiş kalıplarının dışına çıkmadan, kendi yaşamına hiç bir müdahalede bulunmadan, ömrünü geçirmektedir. Oysa bu egemen yaşam biçimi, insanın kendine ve doğasına yabancı ve aykırıdır.

Hüseyin Atlansoy’un “Tayf” başlıklı şiirinin 1. kısmında ise, yaşamın tekdüzeleştirildiğini ve mekanikleştirildiğini, “*mesaî saatlerine bağlanıyor insanlık*” ifadeleriyle vurgulayan özne, “*Yıllar geçti ve ben/ yorulmaktayım*” diyerek, yıllarca mesaî saatlerine göre ayarlanmış bu yeknesak yaşamı sürdürmekten dolayı yorgundur.²³⁰²

²²⁹⁹ Metin Celâl, “Ereksiyon”, *Kendi Kendini Tatmin*, s. 18.

²³⁰⁰ Metin Celâl, “Elektro Şok”, *Küçük Hayat Bağları*, Gendaş Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 11.

²³⁰¹ Metin Celâl, “Konformist”, *Konformist*, Korsan Yayın, İstanbul, 1993, s. 7.

²³⁰² Hüseyin Atlansoy, “Tayf-1” (Şehir Konuşmaları), *Su Burcu, Toplu Şiirler (1983-2005)*, Hece Yayınları, Ankara, 2005, s. 165.

Küçük İskender'in "klakör" başlıklı şiirinde ise, "ezbere yaşanan bir hayata alkış almak aslında, tek bilip/ bildiğin!"²³⁰³ dizelerinde, insanın ezbere dayalı bu öğretilmiş yaşamdaki amacının, egemen yaşam biçimine uyum sağlandıkça takdir kazanmaktır.

Ömer Erdem'in "Öldüren Aynılıklar" başlıklı şiirinde ise, "insanı aynılıklar, tekrar gün çığıkları çürüttü"²³⁰⁴ ifadesiyle özne, tekdüzeliğin ve aynılığın hüküm sürdüğü yaşamın, insanı içten içe çürütüp yok ettiğine dikkat çeker.

İbrahim Tenekeci ise "Eksik Metin" başlıklı şiirinde, tekdüzeleşmiş yaşamın insana verdiği yabancılık hissini şöyle tarif eder:

"Golsüz biten bir maçı
Seyretmek gibi tekrar,
Günler nasıl sıkıcı
Sorun, söylesin taşlar."²³⁰⁵

Yukarıdaki alıntıda özne, yaşam karşısında kendini yenilmiş hissettiği ve tekdüze ve sıkıcı bir yaşamı her gün sürdürmek zorunda bırakıldığı için, yaşama karşı duyduğu yabancılığı, golsüz biten bir maçı tekrar izlemek olarak niteleyip olumsuzlar.

Hayriye Ünal da "Blue" başlıklı şiirinde, "Yaşamak sarı bir ihanetin tekrarından ibaret/ Göğün altında"²³⁰⁶ ifadeleriyle, yaşamı olumsuzlar. Şair "Evden Bozma Bir Pansiyon"da ise, yaşamdaki tekerrürün baş döndüren döngüsellığının insanı yaşama yabancılaştırdığı şöyle dile getirir:

"Yaşamının en berbat iksiri tekrar üstüne kurulu oluşudur
İnsanı uyutan kanı uyuşturan bönleştiren özelliği ah
Sağlamcılık denen irsî rezillik
Nikâhlar beşikler emzikler akşam yemekleri
Güvende olmanın su aygırı tembelliği
Tekrar edilmeyen her şey sahibi sahil otantik ya da dillere
Pelesenk hangisiyse işte o"²³⁰⁷

Şiirde, yaşama karşı yabancılaşmanın iki sebebinden bahsedilir. Bunlardan ilki, yaşamın bir kısır döngü üzerine kurulu olmasıdır ve bu özellik insanın kanını uyuşturan

²³⁰³ Küçük İskender, "klakör" (Bir Çift Siyah Deri Eldiven), *The God Jr, Toplu Şiirler (Bir Çift Siyah Deri Eldiven-Ciddiye Alındığım Kara Parçaları)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 72.

²³⁰⁴ Ömer Erdem, "Öldüren Aynılıklar", *Pas*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 80.

²³⁰⁵ İbrahim Tenekeci, "Eksik Metin", *Kimsenin Kalbi*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 23.

²³⁰⁶ Hayriye Ünal, "Blue", *Saçları Vardır Aşkın*, Hece Yayınları, Ankara, 2017, s. 58.

²³⁰⁷ Hayriye Ünal, "Evden Bozma Bir Pansiyon", *Sert Gececek Bu Kış*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s. 96-97.

ve onu bönleştiren etkiye sahiptir. Öyle ki yaşamda tekrar edilmeyen bir şey varsa, insanlar onu, gerçek ve otantik gibi dillere peleseng olan sözcüklerle yüceltip olumlarlar. İkincisi ise, egemen yaşam biçimindeki tekdüze etkinliklerdir ve insan, yaşamın bu tektip ve tekdüze kalıplarına uymayı kendini garantiye almak ve yaşamını güvende tutmak olarak gördüğü için, onu sorgusuzca kabullenirler. Oysa bu yaşam biçimi hem insanı özgürce yaşamaya karşı yabancılaştırır hem de insanı süreğen bir tembelliğe alıştıırır.

2.5.2.4. Yabancılaşma ve İntihar Tasarıları

İntihar, gerek düşünce gerek girişim gerekse davranış biçimi olarak, insanın yaşamına son verme ve kendini öldürme isteğine dair bir süreçtir. Karmaşık bir yapıya sahip olan intihar olgusunun gerçekleşmesinde, hem dışarıdan gelen zorlamaların etkisine, hem de bu zorlamaların bireyin karakteri ve kişiliğiyle etkileşimine dikkat çeken araştırmacılar, insana kendi canına kıymayı düşündürecek kadar güçlü olan bu zorlamaların kişide yarattığı etkilerini üç grupta toplarlar: kişinin ilişkilerinde ortaya çıkan bunalımlar, yaşam karşısında yenilgiye uğradığını düşünen bireyin kendini değersiz bulması ve yaşamının anlamını, yaşama karşı umudunu yitirmesi.²³⁰⁸

Üstesinden gelemeyeceğini düşündüğü bir durumla karşılaştığında intiharı bir kaçış ve çözüm olarak gören bireyin intihar tasarılarından söz etmesi ise, bir imdat çağrısıdır. Böyle yapmakla kişi bir yandan içinde bulunduğu durumun güçlüğünü ve canına kıyma konusundaki kararsızlığını açıklamakta, öte yandan yakınlarını uyararak onların yardımını aramaktadır.²³⁰⁹ Dahası dünyada umduğunu bulamadığı sonucuna ulaşan kişi, kendini ortadan kaldırmakla dünyayı cezalandırdığına da inanır.²³¹⁰

Şüphesiz ki intihar düşüncesini veya intihar girişimini tek bir sebebe bağlayarak açıklamak mümkün değildir. Ancak genel bir çerçeveden bakıldığında, yaşadığı hayata, ilişkide olduğu çevreye ve/veya kendine yabancılaşma, intihar düşüncesine ve/veya eylemine etki eden faktörlerin başında geldiği bilinen bir gerçektir. Nitekim inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerine bu açıdan bakıldığında, konuyla ilişkili dikkat çekici örneklerle karşılaşmaktayız ve asıl ilginç olansa, şiirlerinde intihar tasarılarını/isteklerini dile getirmiş olan Ümit Yaşar Oğuzcan defalarca intiharı denemiş olması; Nilgün

²³⁰⁸ Engin Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, s.153-155.

²³⁰⁹ Engin Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, s.158.

²³¹⁰ Engin Geçtan, *İnsan Olmak*, s. 59.

Marmara, İlhami Çiçek, Nazir Akalın ve Kaan İnce'nin ise gerçekten intihar edip yaşamlarına son vermiş olmalarıdır.

Konuyla dair ilk örneğimiz Özdemir Asaf'a aittir. Şair, “Başka Kendilerimiz ile Kendi Başkalarımız ve Kendi Başkalarımız ile Başka Kendilerimiz Arasında” başlıklı şiirinde, yaşamını, başkalarını ve kendini sorgulayan bir adamın yaşadığı trajedinin ve hissettiği yabancılaşmanın onu intihara sürüklemesini şöyle anlatır:

*“Anlamak fiili — ister istemez— birden adama verilecek.
Adamın durumu belirecek, hızı geliyecek.
Ayarı insanca bozulacak.
Neleri anlamalı, neleri değil, ayıramayacak.
Başka-kendilerini görünce şaşırarak.
Kendi-başkalarını onlarla karıştıracak.
Önünden boyuna başkaları geçecek,
Önünden boyuna kendisi geçecek,
Bu ne kadar çok ben deyecek.
Aralarında bir yabancı arayacak.
Kendinde bir yabancı arayacak.
Bu ne kadar çok yan yana ben deyecek.
Ben kendime nereden gireyim deyecek.
Ben kendimden nasıl çıktım deyecek,
Ne zaman deyecek, niçin deyecek.
— Deyecek de ne olacak—
Olan olacak olduğunca, olacağıncı.
Bu andan o ana olanca.
İş işten geçecek.
Adama bir yardımcı fiil birden düşecek.
Adam onu ilkin bir şey sanacak.
Onunla düşünmeye alışacak.
Düşünceleri onunla kör-topal gidecek.
Adam bundan şımaracak.
Dur şununla bir iş göreyim deyecek,
Eline cebi degecek.
Adam ile tabancası birleşecek.
O anda bütün öbür fiiller ondan geri alınacak.
Adam ateş edecek.
Bütün fiiller ona geri verilecek..
Adam birini vuracak..
Adam kendini vuracak..
Adam beni vuracak. Bilecek”²³¹¹*

²³¹¹ Özdemir Asaf, “Başka Kendilerimiz ile Kendi Başkalarımız Ve Kendi Başkalarımız ile Başka Kendilerimiz Arasında” *Benden Sonra Mutluluk, Şiirler*, YKY, İstanbul, 2015, s. 90-92.

Dünyanın, başkalarının ve kendinin varoluşundaki “nedeni, niçini ve nasılı” öğrenebilmesi ve bunları anlamlandırabilmesi için kendisine anlamak/bilmek fiili verilen adamda, kısa bir zaman sonra ruhsal anlamda bir bozulma baş gösterir. Neleri anlaması neleri anlamaması gerektiği konusunda bocalamaya başlayan ve süreğen bir şaşkınlığın içinde sıkıntı duyan adam, karşılaştığı kişilerle kendisi arasında da, bir kendilik karmaşası yaşar. Bu da adamın hem kendine hem başkalarına karşı yabancılaşma hissetmesine sebep olur. Nitekim yaşadığı dünyada varlığını yadırgayan, yaşamını anlamsız ve boğucu bulan ve herkesleşme içinde kendini var edemediği için kendilik bilincine ulaşamayan adam, yabancılaştığı kendinden ve bu yaşamdan kurtuluşu cebinde taşıdığı tabancayla intiharda bulur.

Melankolik bir yapıya sahip olan ve gerçek yaşamında defalarca intiharı deneyen ve hatta kendi oğlunu bir intihar sonucu kaybeden Ümit Yaşar Oğuzcan ise “İntihar” başlıklı şiirinde, “Ankara’da Ulus Meydanı’na karşı/ Bir apartmanın beşinci katından/ Düşüp parçalanarak ölmek isterim.”²³¹² dizeleriyle kendi intiharını tasarlar. İlginç olan, öznenin intihar için Ankara’nın en işlek ve kalabalık yerini seçmesidir. Bu seçim, dünyaya karşı yabancılaşmış öznenin dünyayı cezalandırma isteğinden gelmektedir. Nitekim “Ruhsuz bir tuğla parçası gibi/ Vücutum paramparça olmalı” dizelerinde öznenin kendi bedeninin parçalara ayrılmasına büyük bir istek duyması, yalnızca dünyaya karşı değil kendine ve bedenine karşı da derin bir yabancılaşma hissettiğini düşündürmektedir. “Potasyum Siyanür”de ise, “Potasyum siyanür içerek ölmeliyim/ Her uzvum ıstırap içinde kıvrınmalı” dizelerinde özne, bu kez intihar için potasyum siyanüre başvurur. Öyle ki öznenin intihar tasarısına sebep olan duygu, yabancılaştığı dünyada “Bir kapı kadar büyük kimsesizliği”dir.²³¹³

Ahmet Oktay ise “Yol Üstündeki Semender” isimli kitabında yer alan on iki şiirde, intihar eden on iki şairi/yazarı²³¹⁴ dönemleri içinde ele alıp onlardan doğrudan ya da dolaylı alıntılar yaparak yaşamlarını satırlara taşır. Şair her bir sanatçının intiharında farklı etmenlerin etkisi olduğu gerçeğine yer verse de, kitabın “Epilog” kısmında, intiharın temel sebebinin dünyada bir varoluş sorunu ve yabancılaşma problemi olduğunu şöyle dile getirir:

²³¹² Ümit Yaşar Oğuzcan, “İntihar” (Uyanış), *Şiir Denizi 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s.111.

²³¹³ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Potasyum Siyanür”, (Uyanış), *Şiir Denizi 1*, s.114.

²³¹⁴ Stefan Zweig, Vladimir Mayakovski, Walter Benjamin, Heinrich Von Kleist, Virginia Woolf, Gerard de Nerval, Beşir Fuat, Attila Jozsef, Arthur Koestler, Cesare Pavese, Sergey Yesenin, İlhami Çiçek.

*“Buradan bakıldığında,
bir “öteye geçiş”
sorunu değildir intihar.
Tam tersine:
bir “burada oluş”
sorunudur.
Sartre’i anımsayalım:
“İntihar
bir başka yoludur
dünyada varolmanın.”²³¹⁵*

Özne, Sartre’ın varoluşçu görüşlerinden hareketle intiharın, dünyaya kendini fırlatılmış hissedene, burada yaşama mecbur bırakılan ve dünyadaki varlığını yadırgayan insanın, yabancılaşma, hiçlik, sıkıntı, bulantı gibi hislerle yaşadığı varoluş sancılarını dindirmenin bir çözümü olduğunu ifade eder. Öyle ki özne, bireyin yaşadığı dünyaya ve kendine karşı hissettiği yabancılaşmadan intiharla kurtulduğuna ve böylece kendisini bu dünyada var etmiş olduğuna dikkat çeker.

Şiirlerinde intihar düşüncesini sıkça dile getiren şairlerden birisi de İsmail Uyaroğlu’dur. Şairin intihar temalı şiirlerinde, intihar tasarılarına sebep olan temel duygunun yaşama yabancılaşma hissi ve erken ölme isteği olduğu sezilir. Şairin “Schumann’lı Sıkıntı” başlıklı şiirinde, hayata karşı yabancılaşma ve bu doğrultuda intihar isteği söz konusudur. Alman romantik akımın ünlü bestecisi ve şairi Schumann’ın intihar ettiği sırada bir sandalcının onu kurtarmasını şair, bir işgüzarlık olarak değerlendirir. Hatta şair bu durumu şiir formundan nesre geçerek kızgınlığını “Ama işte garip bu dünya, intihar etmek isteyen birini kurtarmanın cezası yok nedense yasalarda, bütün suçların var da.” ifadeleriyle belirtir. Şiirde ise intihar tasarısını şöyle dile getirir:

*“Kurcalarken radyoyu
Karşında birden Schumann
Bırakıverdiydi kendini sulara
Sen de onun gibi mi yapsan*

*Ama ırmak yok ki yakında
Tek seçenek balkon
İncelik yok işte ondan da
Bayağı son”²³¹⁶*

²³¹⁵ Ahmet Oktay, “Epilog” (Yol Üstündeki Semender), *Toplu Şiirler (1963-1996)*, YKY, İstanbul, 2002, s. 322-323.

²³¹⁶ İsmail Uyaroğlu, “Schumann’lı Sıkıntı” (Lanettayin Bir Şair), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.20.

Özne, Alman şair Schumann'ın kendini sulara bırarakarak intihar etmesine özenen özne, yakınlarında bir ırmak olmadığı için hayıflanır ve balkondan atlayarak intihar etmeyi ise bayağı bulur.

“En Sevgilim Galata Kulesi” başlıklı şiirinde ise, “*Kimsede yoktur bendeki/ intihar yeteneği*” diyen özne, taksiler arasında ve üstgeçitlerde intiharını düşünerek büyük bir keyif ve zevkle dolaştığını ifade eder.²³¹⁷ “Çocuklar da İntihar Eder”de ise, kendini otuz altı yaşında bir ergen olarak gören özne, “*Artık bırak şu mutluluk masalını da/ Bir tabanca bul kendine/ Daha çok büyümeden*” ifadeleriyle, intiharı için bir tabanca bulmasını kendine öğütler.²³¹⁸ “Çözüm”de ise yaşamak için direnmenin anlamsız olduğunu söyleyen özne, “*En iyisi, تنها bir yerde/ Tenha bir ip/ Kimse görmeden, bir ağaca geçirip*” ifadeleriyle bu kez, intihar nesnesi olarak ipi tercih eder.²³¹⁹ “İntihar Dörtlülüğü”nde ise şeytana seslenen özne, “*Bir anlık bir cüret/ Ver bana/ Ve elime bir jilet*” ifadeleriyle, intihar edebilmek için şeytandan medet umar.²³²⁰

Abdülkadir Budak'ın “Gizli Cam Parçaları” başlıklı şiiri ise, hem intihar eden şair Metin Akbaş'a ithaf edilmiş, hem de şiirin başlığı Metin Akbaş'a ait şiirden bir dizedir. Şiirde, intihar eden Nilgün Marmara ve Beşir Fuat'ı da anan şair intiharı, çağın ve kent yaşamının yarattığı buhranın bir sonucu olarak görür. Öyle ki şiirde, “*Ah hepimiz ölüyoruz giderek/ İntiharların çünkü biçimleri değişti*” diyen özne, “*Büyük kalabalıktaki yalnızlık intihardır/ Görkemli caddelerin açılması uçuruma/ Yapma çiçekler götürmek sevdiğimize*” ifadeleriyle, kentteki bireyin hem yaşamı hem de insanlara karşı yabancılaşması ve yalnızlaşmasını, bir çeşit intihar olarak addeder.²³²¹

Murathan Mungan da “Kilit Taşı” başlıklı şiirinde, intihar eden kimi yazarlara atıfta bulunarak konuyu ele alır. Şiirde Virginia Woolf, Cesare Pavese'den bahseden özne, “*London'ın yangın evi, Benjamin'in siyah çantası, Zweig'in iki/ Kişilik tabancası,*

²³¹⁷ İsmail Uyaroğlu, “En Sevgilim Galata Kulesi” (Şiir...Ölümçül Yolculuğun Senin), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s.93.

²³¹⁸ İsmail Uyaroğlu, “Çocuklar da İntihar Eder” (Ölüme Önsöz Gibi Yaşayan), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s.121.

²³¹⁹ İsmail Uyaroğlu, “Çözüm” (Ölüme Önsöz Gibi Yaşayan), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.121.

²³²⁰ İsmail Uyaroğlu, “İntihar Dörtlülüğü” (Ölüme Önsöz Gibi Yaşayan), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s.121.

²³²¹ Abdülkadir Budak, “Gizli Cam Parçaları” (İmzası Gül), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, YKY, İstanbul, 2007, s.162.

*Tıp Terimleri Sözlüğü'nde akan kan Beşir Fuad.*²³²² ifadeleriyle, intiharla hayatına son veren Jack London, Walter Benjamin, Stefan Zweig ve Beşit Fuad'ı anar. İntihar düşüncesini/tasarısını insanın çoğu zaman aklından geçirdiğini söyleyen özne, bu dünyadaki varoluşunu yadırgayan insanın yabancılaştığı yaşamı sürdürmesinin de kimi zaman yarı intihar olduğuna, *“dünyanın dışına sürülmüşlere zehir kendini tazelerken/ yedeklenmiş intiharla ilerleyen hayat”* ifadeleriyle dikkat çeker.²³²³

İntiharla yaşamına son veren ve şiirlerinde intihar tasarılarından söz eden şairlerden birisi de Nilgün Marmara'dır. Şairin “Kopuş Beklentisi” şiiri, bunun en dikkat çekici örneklerinden birisidir:

*“Tümden şaşkınlık olacak vardığımda
yeryüzüne.
Toprak, soytarı üyelerine karşın kucaklayacak
bedenimi.
Şekilsizliğim su bakışıyla
sınırlanacak zengin bir örgüde.
Kaygı uçuk bir renkte duraklayacak,
dolaysız güneş sakınımı silecek, oyuklarıma
gizlerini dizerken.
Can çekişirken belitler konutlar çöplüklerde,
ayak dibinde,
Geçmiş süngülenirken sonsuz havuzunda özün,
eşsiz bir hayatı
devinecek
Endişeden kaçan küçük bulut,
Maviden kopup düştüğü yerde.*

SUNU

*Böyle düşünüş görmemiştim ölgün ve kırık çakılmış
Kalmıştım / gelecek zamanlı düşler çatıyordum kapladığım
şuncacık yerde;/ bu ölçümsüz gökyüzünde...”²³²⁴*

Şiiri, iki şekilde (birbirini de tamamlayacak biçimde) incelememiz mümkündür. Alıntıda özne, yüksek bir yerden düşüp/atlayıp yerle/toprakla buluştuğu ân ve sonrasında yaşanacakları ve/veya duyacağı hislerini dile getirir. Buna göre özne, düştükten/atladıktan sonra toprağa çarpan bedeninin şekilsizleşeceğini, ardından vücudunun can çekişmeye başlayacağını ve bilincine yavaş yavaş veda ederken tüm

²³²² Murathan Mungan, “Kilit Taşı” (Oyunlar İntiharlar Şarkılar), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 250.

²³²³ Murathan Mungan, “Kilit Taşı” (Oyunlar İntiharlar Şarkılar), *Doğduğum Yüzyıla Veda (1976-2000)*, s. 252.

²³²⁴ Nilgin Marmara, “Kopuş Beklentisi”, *Daktiloya Çekilmiş Şiirler (1977-1987)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2006, s. 28.

endişe ve sıkıntılardan kurtulmuş olacağını hayal eder/söyler. Nitekim “Sunu” kısmı dikkate alındığında, bu düşüşün, öznenin kendini dünyaya fırlatılmış olduğunu hissetmesiyle de ilişkilendirilebilir. Öyleyse öznenin kendini yeryüzüne atılmış hissetmesinden ötürü, hem dünyadaki varlığını yadırgadığından, hem de bu dünyada yaşamaya mahkûm edildiği duygusuna kapıldığından, intiharı bir kendini var etme biçimi ve/veya yaşadığı yabancılaşmadan kurtuluş çaresi olarak gördüğü varsayılabilir.

Marmara'nın “Savrulan Beden” başlıklı şiirinde ise, yine dünyaya ve yaşama karşı duyulan tepki hissedilse de, bireyin ölme isteğini tetikleyen asıl gerçek bu kez, yabancılaştığı maddesel varlığı, yani bedenidir:

*“Pek az zamanı kaldı bu zora koşulmuş bedenimin,
Olduğum gibi ölmeliyim, olduğum gibi...
Tüy, kan ve hiçbir salgıyı düşünmeden,
Kesmeliyim soluğunu doğmuş olmanın!*

[...]

*Yitiyor işte gözardı edilen bedenim,
Olduğum gibi ölmeliyim, olduğum gibi...
Dost, ana baba ve hiçbir umudu düşünmeden
Doğramalıyım bu tiksiniç vücudu beynimle!*

[...]

*Zamanı azaldı artık, zorlanmış bedenimin,
Olduğum gibi ölmeliyim, olduğum gibi...
Aşk, bağ ve hiçbir utkuyu düşünmeden,
Kalıvermeliyim öylece kaskatı!”²³²⁵*

Öznenin, vücudunu, zora koşulmuş, gözardı edilmiş ve zorlanmış olarak nitelemesi, dünyadaki bedensel varlığına karşı duyduğu yabancılaşmadan dolaydır. Öyle ki özne bedensel varlığının, kendini buraya (dünyaya/yaşama) mahkûm ettiğine inanır ve onu nasıl yok edebileceğini düşünür. İntiharı tasarlayan (muhtemelen bileklerini keserek) özne, ne dost, ana, baba, ne onlarla olan ilişkisi, ne de intihar sırasında göreceği kan ve salgıyı dert etmemesi gerektiği konusunda kendini telkin eder. Özne için önemli olan, yaşama katlanmaya tâkati kalmamış, perişan ve yorgun olarak nitelediği bedeninin yaşam fonksiyonlarını durdurmadır.

²³²⁵ Nilgin Marmara, “Savrulan Beden”, *Daktiloya Çekilmiş Şiirler (1977-1987)*, s. 109-110.

Ahmet Erhan da yaşama karşı hissedilen yabancılaşmadan doğan intihar hissine şiirlerinde yer verir. Şaire göre yaşamak zaten bir çeşit intihardır. “Dönüşün Senfonisi” başlıklı şiirinin II. kısmında, bu gerçeği şöyle örnekler:

*“Ama her gün herkes intihar etmiyor mu şu dünyada?
Bir genç kız, duraklarda bekleterek sevgilisini,
Müdürünün önünde elpençe divan durarak bir memur
Sahte gülücükler, yalan dolanlar, üleşmelerle
Binlerce insan intihar ediyor farkında olmayarak”²³²⁶*

Özneye göre, bu dünyada yaşamaya katlanmak ve onu sürdürmek, zaten insanın intiharıdır. Özne, ilişkilerin sahteleştiği, çalışanların köleleştirildiği, yapay gülücüklerin, riyânın, yalan dolanın ve çıkar hesaplarının gündeliğin akışında normalleştiği bu yaşamda, insanın başta kendine, insani değerlere ve diğerlerine yabancılaşmış biçimde, gayritabî bir yaşamı sürdürmesini intiharla özdeşleştirir. Nitekim “Sonun Sonsuzluğu” şiirinin 2. kısmında da, ölümle biten bir intiharın olmadığını söyleyen özne, “*Asıl intihar/ Gün gün yaşamakta*” ifadeleriyle, insanın yabancılaştığı yaşamı sürdürmesinin, günbegün intihar etmekten başka bir şey olmadığı düşüncesini yineler.²³²⁷

“Çağdaş Yenilgiler Ansiklopedisi”nde ise, “*Mutfakta şiir yazmaktan bıktım, her şeyden bıktım/ 7.65 Magnum satılık, yazıyor küçük ilanlarda/ Bir silahım olsa, ne güzel kendimden soyunurdum*”²³²⁸ dizelerinde özne, yabancılaştığı ve bıkkınlık hissettiği bu yaşamdan kurtulabilmek için, gazetede ilânını gördüğü 7.65 Magnum silahla intihar etmenin cazip olduğunu dile getirir.

Küçük İskender de yabancılaşılan yaşamın, insanda intihar hissi uyandırdığını şiirlerinde dile getirir. “Vampir rotası”nda, “*korkma!/ yalnızca iki el ateş edeceksin/ çünkü intihar, menzil değil!*”²³²⁹ dizelerinde özne, intihar için kendisine cesaret verir. “Flucin”de ise, “*Kesici aletlere yakın bir yatakta uyuşturucu/ hep alkol hep alkol hep alkolün tekrarında/ bilincin kanlı ucu.*”²³³⁰ dizelerinde özne, yaşama tahammül edebilmek için uyuşturucu, alkol ve kesici aletlerle içli dışlı bir yaşam sürdürdüğünü dile

²³²⁶ Ahmet Erhan, “Dönüşün Senfonisi-II” (Yaşamın Ufuk Çizgisi/Akdeniz Lirikleri), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 124.

²³²⁷ Ahmet Erhan, “Sonun Sonsuzluğu-2” (Çağdaş Yenilgiler Ansiklopedisi), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, s. 288.

²³²⁸ Ahmet Erhan, “Çağdaş Yenilgiler Ansiklopedisi” (Çağdaş Yenilgiler Ansiklopedisi), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 145.

²³²⁹ Küçük İskender, “Vampir rotası”, *Papağana Silah Çekme*, YKY, İstanbul, 2000, s. 17.

²³³⁰ Küçük İskender, “flucin”, *Papağana Silah Çekme*, s. 29.

getirir. “Sinir imparatorluğu”nda ise, “*Annemin göbek adı anarşi, babamın göbek adı yirmi birinci asır, benimki ise salt intihar’dır.*”²³³¹ dizesinde, annesinin yaşam karşısındaki tavrını anarşi, babasınınkini ise yirmi birinci asır olarak niteleyip olumsuzlayan özne, kendisininkini ise salt intihar olarak ifade eder. “Çürük et deposu” şiirinin “iskenderî metinler”in 5. kısmında ise özne, “*ve yaşamak, hayatta kalmak güdüsü: Umutlanma hiç, seni/ intihar evlat edinecek!*”²³³² diyerek, yaşam karşısında umutlanmanın boş olduğunu ve intihardan başka bir çarenin insana merhem olamayacağını dile getirir.

İntihar edip etmediği konusu tartışmalı olan Nazir Akalın’ın “Bir Dışağrısı Islığı” başlıklı şiirinde ise, “*hayatın anlamı çıldırmak mıdır/ yoksa intihara sevdalanmak mı*”²³³³ dizelerinde öznenin yaşama karşı hissettiği yabancılaşma, hayatın anlamının delirmek mi, yoksa intihara meyletmek mi olduğuna dair olumsuz sorularda ses verir.

Bâki Ayhan T. ise “İntihar” başlıklı şiirinde, Beşir Fuad, Attila Jozsef ve Stefan Zweig üzerinden intiharı şöyle işler:

*“ya da özgün bir ölüm düşünelim:
F biçiminde bir tabanca
Z biçiminde bir jilet
J biçiminde bir çengel
eskidi çünkü yaşamın ayak izleri*

*üç isim yaz desem karanlığıma
önce Fuad, kolay hatırlanır nasılsa
sonra Zweig, ardından Jozsef
üçü de rozetsiz ve madalyasız”²³³⁴*

Özne intiharla yaşamına son veren üç isme öykünerek intihar tasarısını plânlarken, intihar isteğinin temelinde de yaşama karşı hissettiği yabancılaşma olduğunu vurgular. Ancak özne, intihar eden bu üç ismin rozetsiz ve madalyasız olduğunu belirterek intiharlarından dolayı, hem toplumsal hem de inançsal nedenlerden ötürü dışlandıklarını da dile getirirken edemez.

²³³¹ Küçük İskender, “sinir imparatorluğu”, *İpucu Bırakma Sanatı*, Om Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 87.

²³³² Küçük İskender, “çürük et deposu-iskenderî metinler-5” (Hasta Hayat Depoları), “*Çürük Et Deposu, Toplu Şiirler (Çürük Et Deposu-Eski Kral Deposu-Yanlış Cinayet Deposu)* Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 13.

²³³³ Nazir Akalın, “Bir Dışağrısı Islığı”, *Gerilla Türküleri*, İhtar Yayıncılık, Erzurum, 1993, s.44.

²³³⁴ Bâki Ayhan T., “İntihar”, *Hileli Anılar Terazisi*, Can Yayınları, İstanbul, 2001, s. 11.

Konuya ilişkin son örneklerimiz, kaldığı otelin balkonundan atlayarak kendi isteğiyle yaşamına son veren Kaan İnce'ye aittir. Onun çoğu şiirinden, yaşadığı hayatta kendi varlığını yadırgayan, dünyadaki varoluşuna anlam veremeyen bireyin, bıkkın, ümitsiz ve çaresiz serzenişleri duyulur. “Şerefe” başlıklı şiirinde, “yaşamak telaşı, süren, ömrümüz boyunca/ sınırından bakıyorum ölümün” dizelerinde, yaşamak zorunluluğunu zulüm gibi gören ve ölümün sınırlarında dolaştığını söyleyen özne, “Tüküyor içimde ne varsa” diyerek yaşam karşısında tükendiğini hissettiğini dile getirir.²³³⁵ “Barut Kokusuyla Hesaplaşma”da ise “Neyeydi bu kendini bilmez sancılar damarlarımdaki/ Ve neyeydi iblislerin hıncı/ Bekleyişimin içine sarkan”²³³⁶ dizelerindeyse, yaşamında varoluş sancuları çeken özne, yaşamaya devam etmenin ve intiharını bekletmenin mantıksız oluşunu dile getirir. “Yanılsamalar” başlıklı şiirinin 3. kısmında ise, “bir insan düşün nerede kim bilir ve nasıl/ sancısı ne, neyin gizini çözer düşlerinde, nedir seçenekleri/ yoksa intihar mı eder” dizelerinde özne, varoluş sancularıyla kıvrandığı yaşamını ve kendi varlığını anlamlandıramamasından dolayı hissettiği yabancılaşmadan kurtuluşun ancak intiharla son bulacağına inanır. Öyle ki özne, “erken ölmek ölmek değil ölümsüzleşmektir” diyerek intiharın kendini bir var etme biçimi olduğu kanaatindedir.²³³⁷ “Adım”da ise, “İntihar öylesine yakın ki/ Kurşunî gözlerimde kurşun yarası”²³³⁸ dizeleriyle yaşamında intiharın olası ve yakın bir gerçek olduğunu dile getirir.

2.5.3. İnsanın İnsana Yabancılaşması

Kişinin birlikte var olduğu dünyanın üç alandan oluştuğunu ve bunlardan birinin de bireyin ilişkide bulunduğu insanlar dünyası olduğuna değinmiştik. Öyleyse kendine ve varıldığı bu dünyada yaşama/yaşamına karşı yabancılaşan insanın diğer insanlara karşı yabancılaşmaması düşünülemez. Bu doğrultuda, yani insanın insana yabancılaşması hâdisesinin şiir metinlerine yansıyan yönü araştırıldığında, üç farklı yabancılaşma biçimiyle karşılaşmaktayız: İnsanın aile fertlerine yabancılaşması,

²³³⁵ Kaan İnce, “Şerefe” (Ka n), *Gizdüşüm (Gizdüşüm/Ka n/ Birinci Defter)*, Ve Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 89.

²³³⁶ Kaan İnce, “Barut Kokusuyla Hesaplaşma” (Ka n), *Gizdüşüm (Gizdüşüm/Ka n/ Birinci Defter)*, Ve Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 91.

²³³⁷ Kaan İnce, “Yanılsamalar-3” (Ka n), *Gizdüşüm (Gizdüşüm/Ka n/ Birinci Defter)*, Ve Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 93.

²³³⁸ Kaan İnce, “Aım” (Dergilerden), *Gizdüşüm (Gizdüşüm/Ka n/ Birinci Defter)*, Ve Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 158.

dosta/dostluğa yabancılaşması ve yaşadığı dünyadaki/toplumdaki insanlara karşı yabancılaşması. Dolayısıyla insanın insana yabancılaşması konusunun bu üç boyutunu, alt başlıklar altında örnekler üzerinden incelemeyi uygun bulmaktayız.

2.5.3.1 Bireyin Aileye/Aile Fertlerine Karşı Yabancılaşması

Bireyin aileye/aile fertlerine yabancılaşması, çoğu şair tarafından şiirlerde işlenen bir konu olmuştur. Sebeplerinin de çoğu kez açıklandığı bu şiirlerde yabancılaşma, genel olarak aile/evlilik kurumuna ve ailedeki fertlere (eş ve çocuklara) karşı olduğu gibi, babaya karşı da duyulan bir his olduğu görülmektedir.

Konuya dair ilk örneklerimiz aileye/evliliğe karşı yabancılaşmadır. İlk örnek de Behçet Necatigil'e aittir. "Evlilik" başlıklı şiirinde, "*Çıkar yalnızlıktan boşluk dönerken/ bir yalnız bir yalnızı çeker yalnızlığına.*"²³³⁹ dizelerinde özne evliliğin, bir yalnızın bir yalnızla (kadın ve erkeğin) evlenip yalnızlıklarını aynı çatı altında sürdürmekten ibaret olduğunu ifade eder. Öyle ki özneye göre evlilik, iki kişinin yalnızlığını sonlandıran bir yapı değil, aksine insanın aynı mekânda, bu kez birbirine yabancılaşıp yine yalnızlığa döndüğü bir kurumdur.

Süreya Berfe'nin "Yüklük" başlıklı şiirinde ise evliliğe karşı hissedilen yabancılaşmanın sebebi şöyle dile getirilir:

*"İğreniyorum zamanımızdan.
Sen de iğreniyorsun, öyle değil mi?
Güvence arıyor aşk; sevgililik, beraberlik, evlilik her ne haltsa
menkul ya da gayrimenkul bir güvence arıyor.
Varsa sürüyor (devam ediyor anlamında değil)
sürme anlamında; ruj, jöle, fondöten gibi. Fondöaşk."*²³⁴⁰

Öznenin, adına aşk, sevgi, beraberlik veya evlilik denilen iki kişinin yaşadığı ilişkiye karşı yabancılaşmasının altında, çağın değer yargıları doğrultusunda, çiftlerinin maddi hesaplar peşinde koşması yatmaktadır. Öyle ki evliliklerin ve birlikteliklerin maddi çıkara dayalı olduğuna dikkat çeken özne, menkul veya gayrimenkul güvencenin devam ettiği sürece evliliklerin de sürdüğünü söyler ve bunun samimiyetsiz, yapay ve her an bitebilecek bir ilişki olduğunu, fındöaşkla niteleyip olumsuzlar.

²³³⁹ Behçet Necatigil, "Evlilik" (Kareler Aklar), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 291.

²³⁴⁰ Süreyya Berfe, "Yüklük", (Nâbîga), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, YKY, İstanbul, 2009, s. 526.

Ahmet Erhan'ın "Buğulu Pencere" başlıklı şiirinde ise, kendini "*Islak bir böcek kadar yalnız ve tedirgin*" hissedenden özne, bunun sebebini "*Göğün o anlamsız boşluğunda*"ki "*Aile. Piknik. Yakantop. Sünepe hüznü*"e bağlar.²³⁴¹ Buna göre kendini aile içinde yalnız ve tedirgin hissedenden öznenin yabancılaştığı ailesiyle zorunlu olarak yaptığı pikniği, gereksiz ve anlamsız bulduğu açıktır.

Abdülkadir Budak'ın "Ev, Sentez" başlıklı şiirinde, cılız akan Nil'i kendine, evi yani aileyi ise doyumsuz/aç Afrika'ya benzeten özne, ailesine karşı yabancılaşmasını "*Nil'im ben Afrika'yı/ Bir zamanlar sevdimdi*" ifadeleriyle dile getirir. "*Serçeden kartal umarlar/ Çocukların ve karın*" diyen öznenin ailesine yabancılaşmasında, eşinin ve çocuklarının bitmek bilmeyen beklenti ve ihtiyaçlarının verdiği bıkkınlık olduğu açıktır.²³⁴²

Hakan Arslanbenzer ise "İlik" başlıklı şiirinde evliliğin şu açıdan yabancıdır:

*"Bütün evlilikler bir gün bitecek
Size bunu bildirmeyi bir görev bilirim
Bütün kelimesine yakışmayan
Her ne anlamı varsa evliliğin
Bütün koltuk takımlarıyla beraber
Bütün ah canım nasılsınlar
Güzel kadın çirkin kadın
Hasta ve gebe
hepsi bitecek
Tüller de perdeler de
Gündüz ve gece
hepten sönecek"*²³⁴³

Şair, bütün evliliklerin bir gün biteceğine kesin gözüyle bakar. Çünkü özneye göre eşler arasındaki sevgi ve ilgi günbegün tükenmeye mahkûm duygulardır.

Konumuzla ilişkili diğer örneklerimiz ise aile fertlerine karşı yabancılaşmadır. Buna dair ilk örnek Melisa Gürpınar'a aittir. "Salkımsöğütlerin Gölgesinde" başlıklı düzyazı şiirinde, "*İşte eşlerimiz. Onlar ki, ödünç tohum aldığımız/ tüccar gibidirler, borçlarımızı ödemekle bitiremediğimiz./ Ve bütün çocuklarımız, 'hayırsız' olmak*

²³⁴¹ Ahmet Erhan, "Buğulu Pencere" (Resimli Ahmet'ler Tarihi), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 230.

²³⁴² Abdülkadir Budak, "Ev, Sentez" (Ev Zmanı/Virgül Evler), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, YKY, İstanbul, 2007, s.316.

²³⁴³ Hakan Arslanbenzer, "İlik", *Çok Üzgünüm* (Toplu Şiirler), Fayrap Kitap, İstanbul, 2010, s. 31.

zorundadırlar”²³⁴⁴ dizelerinde özne, çekirdek aileyle ilgili genel bir değerlendirmede bulunur. Buna göre kadın için koca, kadının çocuk yapabilmesi için gerekli sperm sağlayan bir tüccardır. Kadınsa tüccardan aldığı bu borcu ödeyebilmek için, ömrü boyunca kocasına hizmet etmekle mükelleftir. Çocukların ise en temel özelliği hayırsız oluşlarıdır. Nitekim öznenin aile fertlerine yabancılaşmış olduğu muhakkaktır.

İsmail Uyaroğlu “Yak” başlıklı şiirinde ise, akrabalarına karşı hissettiği yabancılaşmayı sebepleriyle birlikte şöyle dile getirir:

*“Düşün nineni
Eline kaldın kundaktayken daha
Ne yaptı o da
Yılanlardan sağdığı sütle besledi seni
Ve ölüme terk etti bile bile
Bile bile bir gün
İnlerken ateşler içinde
Yalandan ağlayarak
Yak, öyleyse yak*

*Amcanı düşün
Daha çok acıttı
Dedenin havlayan kayışından
Kamçı vınlıtlı bakışları onun
İnirken çocuk yüreğine şaklayarak*”²³⁴⁵

Öznenin anne ve babasından uzak, ninesi tarafından büyütülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak özne hem ninesine, hem kendisini kemerle döven dedesine, hem de mesafeli olan amcasına karşı nefret duyduğu aşikârdır. Nitekim şair “Kedim” başlıklı düzyazı şiirinde, bu kez de anne, baba ve kardeşine hissettiği yabancılığı şöyle anlatır:

*“Çocuktum. Çok iyi hatırlıyorum. Bir kedim vardı. [...] Annemdi o benim. Çok iyi hatırlıyorum. Babamdı. Çok iyi hatırlıyorum. Kardeşimdi. Çok iyi hatırlıyorum. Benim ne annem, ne babam, ne kardeşim vardı. Çok iyi hatırlıyorum. Benim yalnız kedim vardı. Çok iyi hatırlıyorum. Beni anlardı. Çok iyi hatırlıyorum. Mutluydum onunla. Çok iyi hatırlıyorum. Ben zaten çocukluğumdan, başka mutluluk hatırlamıyorum.”*²³⁴⁶

²³⁴⁴ Melisa Gürpınar, “Salkımsöğütlerin Gölgesinde”, *Salkımsöğütlerin Gölgesinde*, Can Yayınları, İstanbul, 1998, s. 27.

²³⁴⁵ İsmail Uyaroğlu, “Yak” (Şiir...Ölümcül Yolculuğun Senin), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.109-110.

²³⁴⁶ İsmail Uyaroğlu, “Kedim”, (Ölüme Önsöz Gibi Yaşayan), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s.115.

Özne, anne, baba ve kardeş sevgisinden, anlayışından mahrum bir şekilde büyüdüğünü ve bu sevgi eksikliğini kedisıyla gidermeye çalıştığını ifade eder. Öznenin çocukluğuna dair mutlu tek anısının kedisıyla olan hatıraları olması, onun aile fertlerine karşı duyduğu yabancılaşmanın bir göstergesidir. Öyle ki “Çocukluğum 2” başlıklı şiirinde, “*Kimsesizdin, mahzundun, yaralıydın/ Sevinç ve mutluluk senin için hep kayıp rüyalardı*” diyen özne, çocukluğunun yalnızca ağlamaktan ibaret olduğunu ve anne baba sevgisine muhtaç, yapayalnız geçtiğini ifade eder.²³⁴⁷

Abdülkadir Budak ise “Ev, Makas” başlıklı şiirinde, aile bireylerinin birbirlerine yabancılaştığı evin sırlarını şöyle ortaya saçar:

*“Sokak denilen enkazla bir eve dönüyorum
Dört ayrı kişiyiz akşamın sofrasında
Salon dörde bölünüyor soluduğumuz hava
Monolog bir diyalog biçimini alıyor
İgne deliğinden geçiyor soğuk rüzgârlar
Güz bizden öğreniyor yaprak dökünmesini
Dışarıdan bakılınca bu ev bir bahar”²³⁴⁸*

Özne, ailesindeki bireylerin gitgide yalnızlaşmalarını, birbirlerinden uzaklaşmalarını ve birbirlerine yabancılaşmalarını anlatır. Öyle ki ev/yuva artık özne için, birbirine yabancı insanların ortak zorunluluktan dolayı bir arada buldukları bir mekândan başka bir şey ifade etmez; aile ilişkisinin samimiyetini ve sıcaklığını kaybettiği bu evde, yabancılaşma ne kadar aşikarsa, dışarıya karşı bir o kadar gizli tutulur.

Ahmet Erhan’ın “İnsan İlişkileri” başlıklı şiirinde ise, “*Alkol dizboyu, oğlum sevgisiz, karım umarsız*” diyen özne, hem yaşama karşı duyduğu yabancılık hissini alkolle hafiflettiğini, hem de oğlu ve karısına karşı ilgisiz kaldığını itiraf eder.²³⁴⁹

Betül Tarıman ise “Can Yeleği” başlıklı şiirinde, aile içinde fertlerin birbirlerine duyduğu yabancılığı şöyle dile getirir:

*“o çocuk o evde can yeleği
öbürü gözleri boşluğa leyla
fark etmemiş baba*

²³⁴⁷ İsmail Uyaroğlu, “Çocukluğum 2” (Yakında), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, s. 315.

²³⁴⁸ Abdülkadir Budak, “Ev, Makas” (Ev Zamanı/Virgül Evler), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.317.

²³⁴⁹ Ahmet Erhan, “İnsan İlişkileri” (Kaybolmuş Bir Köpek İlânı), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 371.

*anne ağladığında
yüzleştiği parçalarını*

*baba susuyor
ama hangi yola yolcu*

*herkes yalnız
yüze bakmadan konuşuyorlar
anne görmemiş görüneni bile
kim kimi sevse
yakınlar bunaltıyor”²³⁵⁰*

Özne, aynı evi paylaşan eşlerin birbirlerine karşı yabancı olduklarını ve bu yabancılaşmanın onları, birbirlerine karşı duyarsızlaştırdığını ve her ikisini de yalnızlaştırdığını ifade eder. Öyle ki karı koca arasındaki sevgi, ilgi ve aşk bağıni güçlendirmek için, bir can simidi/bir çare olarak görülen çocuk dahi bu yabancılaşmayı engelleyememiştir. Öyle ki şair “Çocuklu Parkı” şiirinde, birbirine yabancılaşmış, sevgiden yoksun çiftlerin yaşadığı ailede büyümenin olumsuzluğunu, “özensiz büyüdüler, soğuk, odasız/ anneler uzaktılar babalar poyraz” dizeleriyle ifade eder.²³⁵¹ Dolayısıyla eşler arasında yabancılaşmanın ve sevgisizliğin aşikâr olduğu ailede, çocuğun da anne ve babasına karşı ileride hissedeceği duygunun da yabancılaşma olması muhtemeldir.

Aileye yabancılaşma kapsamında konuya ait diğer örneklerimiz ise babaya dairdir. Şiirlerde babaya yabancılaşmayı, hem bireyin babasına karşı hissettiği bir duygu, hem de baba nezdinde iktidara ve otoriteye karşı çıkarak kendi olmak için verilen mücadele olarak yorumlamak mümkündür.

Konuya ait ilk örneğimiz Ece Ayhan’ın “Mor Külhani” başlıklı şiiridir. Şiirin 3. kısmında baba oğul ilişkisi üzerinden yabancılaşma şöyle belirir:

*“Dönüşmeye başlamış Beşiktaşlı kuşçu bir babanın
Taşınmaz kum taşır mavnalarla Karabiga’ya kaçan
Gamze şeyli pek hoş benli son oğlunu
Suriye hamamında sabuna boğmasının şiiridir*

Oğullar oğulluktan sessizce çekilmesini bilmelidir abiler”²³⁵²

²³⁵⁰ Betül Tarıman, “Can Yeleği” (Yol İnsanları), Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin’e Giden Yol*, YKY, İstanbul, 2012, s. 227.

²³⁵¹ Betül Tarıman, “Çocuklu Parkı” (Yol İnsanları), Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin’e Giden Yol*, s. 232.

²³⁵² Ece Ayhan, “Mor Külhani-3” (Devlet ve Tabiat Ya Da Orta İkidenden Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler), (*Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014, s.124.

Şairin asıl ifade etmek istediği, yalnızca babanın kurallarının ve iktidarının geçerli olduğu bir yaşamda, oğlun bireyselliğini var edebilmesi için yapması gereken babaya yabancılaşarak kurtulmaktır. Bunun için de oğlun/oğulların oğulluktan çekilmesi ve babanın reddi şarttır. Nitekim şair, “Arapların At Koşturmaları”nda babaya yabancılaşmayı, oğlun kendilik bilincine varırken kendine yabancılaşmamak adına yerine getirmesi gereken bir zorunluluk olduğunu şöyle ifade eder:

*“Ve bacadan giren bir adamın kara gece
Ya öldürdüğünü ya öldürüldüğünü de bilerek
Bismillah tû Hafız Post
İnsanoğlu babasızdır”²³⁵³*

Özne, babanın ve otoristesinin hem en üst belirleyici olduğuna, hem de çocuk için tepeden inme bir baskı kurduğuna dikkat çeker. Öyle ki çocuğun yaşamda kendini var edebilmesi için, babaya yabancılaşarak bilinç düzeyinde onu ve iktidarını öldürmesi gerekir. Aksi takdirde baba, oğlunun kendi olmasını engelleyip kendi belirlediği kurallar içinde onu baskılayarak yaşamasını sağlayacaktır.

Talât Sait Halman’ın “Kara Kan” başlıklı şiirinde ise, “*Baba/ Sevgilerin/ Korkuya döndüğü yerdir*”.²³⁵⁴ Buna göre yabancılaşmanın temel sebebinin babadan korku duymak olduğu açıktır. “İki’ler”de ise, “*Babalar öldürür oğullarını/ Ya sillelerle, ya hep depreşen umutlarla*.”²³⁵⁵ dizeleriyle, babaya yabancılaşmanın diğer faktörü olarak şiddet ve sevgisizlik gösterilir.

İsmet Özel’in “Ölü Asker İçin İlk Türkü” başlıklı şiirinde ise, “*Babam uçurtmalarımı benden çok severdi bilirsin*”²³⁵⁶ dizeleriyle yine, babanın sevgi ve ilgi göstermemesinin babaya karşı yabancılaşmaya neden olduğu açıktır.

Babaya karşı duyulan yabancılık hissini şiirlerine en çok konu eden şairlerden birisi de hiç kuşkusuz Abdülkadir Budak’tır. Öyle ki şairin “Ahşap Anahtar” kitabı babaya adanmış şiirlerle doludur ve her bir şiir, babaya karşı hissedilen yabancılığı dile

²³⁵³ Ece Ayhan, “Arapların At Koşturmaları” (Devlet ve Tabiat Ya Da Orta İkidem Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler), *Bütün Yort Savul’lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, s.133.

²³⁵⁴ Talât Sait Halman, “Kara Kan” (Şiirler), *Ümit Harmanı, Toplu Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 59.

²³⁵⁵ Talât Sait Halman, “İki’ler” (İki’ler), *Ümit Harmanı, Toplu Şiirleri*, s. 304.

²³⁵⁶ İsmet Özel, “Ölü Asker İçin İlk Türkü”, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, Tam İstiklâl Yayıncılık Ortaklığı, İstanbul, 2014, s. 47.

getirir.²³⁵⁷ “Babam ve Matematik” başlıklı şiirinde, “*Nil Dicle’yle toplanmaz oğul babası ile/ Matematik izin verse hayat izin vermiyor.*”²³⁵⁸ dizeleriyle baba oğul ilişkisindeki çıkmazı dile getirir. “Babam ve Güleylâ”da ise, “*Baba bir iç çekiş oğul travma*”dır.²³⁵⁹ “Babam ve Kâğıt”ta ise, “*Bana bir kâğıt lütfen kâğıdın temizliği/ Daha kara cümleler kurmak için babaya/ Konuşma dili yetmedi şiirle tutundum*” dizelerinde, babasına karşı duyduğu yabancılaşmadan doğan olumsuz hisleri şiire dökmek istediğini ve böylece kendi kendini tedavi ettiğini ifade eder.²³⁶⁰ “Babam ve Eylül”de ise “*Ucu paslı bir mızrak değilse babam/ Niçin korunuyorum şiir denen kalkanla*”²³⁶¹ dizelerinde özne babasını, içini acıtan ve yaralayan paslı bir mızrak olarak niteler ve bu hissi hafifletmek için yine, şiire sığındığını dile getirir. “Babam ve Ölü”de ise, “*Oğlunun saçlarını okşamayan baba eli/ Ne işe yarardı artık üstelik bir ölü de*”²³⁶² dizelerinde, babanın sevgisiz ve ilgisiz tavırları, evladın babaya karşı yabancılaşmasında büyük bir etken olduğu açıktır. Öyle ki babanın ölümü oğulda herhangi bir kayıp hissi uyandırmaz.

Şükrü Erbaş ise “Benim Mutsuz Çocukluğum” başlıklı şiirinde, babaya karşı duyulan yabancılaşmanın nedenini şöyle anlatır:

*“Benim mutsuz çocukluğum, bulanık
Bir asık yüz gölgesinde titreyerek
Baba korkusuyla geçti.
Sevinç bile sert eserdi odalarda
Susmak saygı, gülmek ayıp, izinsiz
Konuşmak en büyük suçtu.*

*İlk yazımda filizimde dalımda
Çocuk kusurlarımda, çocuk suçlarımda
O rüzgâr yıllarca, yıllarca esti.
Sanki üzerimden yeryüzü geçti*

²³⁵⁷ Örneklerini verdiklerimiz dışında kitaptaki şiirlerden öne çıkanlardan bazıları şunlardır: Babam ve Haliç, Babam ve Rüya, Babam ve Meşale, Babam ve Mehtap, Babam ve Liman, Babam ve İstasyon, Babam ve Tanrı, Babam ve Zaman, Babam ve Ağrı, Babam ve Oğlum, Babam ve Kilit, Babam ve Kezzap, Hayatta En Çok Annemi Sevdim.

²³⁵⁸ Abdülkadir Budak, “Babam ve Matematik” (Ahşap Anahtar), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, YKY, İstanbul, 2007, s. 268.

²³⁵⁹ Abdülkadir Budak, “Babam ve Güleylâ” (Ahşap Anahtar), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s. 271.

²³⁶⁰ Abdülkadir Budak, “Babam ve Kâğıt” (Ahşap Anahtar), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.274.

²³⁶¹ Abdülkadir Budak, “Babam ve Eylül” (Ahşap Anahtar), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.289.

²³⁶² Abdülkadir Budak, “Babam ve Ölü” (Ahşap Anahtar), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.275.

*Gövermedi gövermiyor bir türlü
Yüreğimde ezilen yaşama tutkusu.*²³⁶³

Öznenin mutsuz bir çocukluk dönemi geçirmesinde babanın büyük payı olduğu aşikârdır. Asık yüzlü, sevgisini göstermeyen ve otoritesinin kurallarına daima itaat bekleyen babanın olumsuz ve baskıcı davranışları, özনে ciddi bir travmaya sebep olmuştur. Öyle ki susmanın saygı, gülmenin ayıp, konuşmanın ise en büyük suç olduğu babanın tahakkümünde korkuyla büyüyen ve babasına karşı derin bir yabancılık hisseden özne, yaşamı boyunca da bu gücün altında ezildiğini ve özgürleşip kendisi olabilmeyi başaramadığını itiraf eder. Nitekim şair, “Aynı Yürek Lekesi” başlıklı şiirinde, “*Babamdan yapılmış bir korkuydu dünya.*” dizesiyle aynı duyguyu yineler.²³⁶⁴

Turgay Fişekçi'nin “Hayat Sevgisi” başlıklı şiirinde ise, annesini büyük bir sevgiyle anan özne, babasını ise âdeta bir yabancıdan bahseder gibi şöyle anlatır:

*“Babama ilişkin bir emek anımsayamıyorum üzerimde
Sıradan bir insandır bu yüzden benim için
Hoş anılarımı dinledim ağabeylerimden
Genetik olarak bende yaşıyordur mutlaka
Belki bir Makedon burnu
Belki bahçe sevgisi
Belki raki karşısındaki zayıflık
Mahalleden, sevilen biri gibi anımsıyorum onu.”*²³⁶⁵

Özne, üzerinde babasına dair herhangi bir emeğin/ilginin olmadığını söyler. Belli ki babadan sevgi ve şefkat görmemiş olan özne için baba, bir yabancıdan farksızdır. Nitekim özne, hakkında bir şey bilmediği ve sıradan, herhangi bir insan olarak nitelediği babasıyla muhtemel ortak olan taraflarının, belki de yalnızca burun benzerliği, bahçe sevgisi ve içki karşısında zayıflıktan ibaret kaldığını söyler.

Nilgün Marmara'nın “Kan Atlası” başlıklı şiiri ise Ingeborg Bachmann'ın meşhur romanı Malina'dan alıntılanan “*Ben babamın yuvarladığı çiğın altında kaldım.*” epigrafiyle başlar ve şiirdeki özne, çocukluğunun hep korku ve endişe içinde geçtiğini; sırtında sürekli gezinen ürpertinin kim olduğunu bugün dahi sorguladığını söyler. Özne için aslında cevap nettir: hem baba hem de hançer suratlı abi. Nitekim şiirde özne, bu

²³⁶³ Şükrü Erbaş, “Benim Mutsuz Çocukluğum”, (Küçük Acılar), *Bütün Şiirleri -1*, Kırmızıkeci Yayınları, İstanbul, 2015, s.28.

²³⁶⁴ Şükrü Erbaş, “Aynı Yürek Lekesi” (Derin Kesik), *Bütün Şiirleri -3*, Kırmızıkeci Yayınları, İstanbul, 2015, s. 149.

²³⁶⁵ Turgay Fişekçi, “Hayat Sevgisi” (Sevgi Bağları), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, 2006 Yayınevi, İstanbul, 2007, s.106-107.

hislerinden yola çıkarak bir genelleme yapmayı da ihmal etmez. Öyle ki şiirde, “Ey, yüzleri/ bir babakuş gölgesine/ çakılmış olanlar” ile kastedilenler, hem babanın otoritesinin gölgesinde, hem de baba üzerinden sembolize edilen ataerkil düzenin baskısında yaşamak zorunda bırakılanlardır ve onların yaşam biçimini, “Üzgün adım, ileri marş!” ifadesiyle anlatır.²³⁶⁶

Osman Hakan A.’nın “Ben 2/Çocukluk ve Ben” başlıklı şiirinde ise özne, “[...] bir ân/ Yalandan duyulan: Benim babam! Babam!..Sesleri”²³⁶⁷ ne dahi yabancılık hisseder. “Sarı Ekin”de ise öznenin babaya karşı hissettiği yabancılık, “Ömrümde birkaç gün ...babam...”²³⁶⁸ dizeleriyle verilir.

Betül Tarıman’ın da şiirlerinde, babaya yabancılaşma duygusuna yer verdiği görülür. “Beyaz” başlıklı şiirinde, bu duygu şöyle dile getirilir:

*“öznesi acı olan geceydi babam
dokunsak sesinin rengine
ölü hanesine düşülmüş
bir not kadar ışısız
ve yalnızdık”²³⁶⁹*

Öznenin babaya karşı hissettiği yabancılıkta, babanın çocuklarına karşı sevgisiz ve ilgisiz davranması olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim “Güz Fotoğrafi”nda, aile fotoğrafından yansıyan üzüntünün sebebinin, yine babanın olumsuz davranışı olduğu şöyle ifade edilir:

*“Ablam, annem bir de ben
Küçük kardeş önde
Güz fotoğrafı olmuşuz
Hevesimizi kırmış da babam”²³⁷⁰*

Öznenin annesi ve ablasıyla çektiği fotoğraftan yansıyan gerçek, yüzlerde görülen mutsuzluk ve üzüntüdür. Özne bunun sebebini babanın heveslerini kırmış olmasına bağlar.

²³⁶⁶ Nilgin Marmara, “Kan Atlası”, *Daktiloya Çekilmiş Şiirler (1977-1987)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2006, s. 173-174.

²³⁶⁷ Osman Hakan A., “Ben 2/ Çocukluk ve Ben” (Gül Odası), *Sarı Ekin, (Toplu Şiirleri)*, Şiirden Yayınları, İstanbul, 2005, s. 132.

²³⁶⁸ Osman Hakan A., “Sarı Ekin” (Seyahat, Hemen), *Sarı Ekin, (Toplu Şiirleri)*, s.199.

²³⁶⁹ Betül Tarıman, “Beyaz” (Kardan Harfler), Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin’e Giden Yol*, YKY, İstanbul, 2012, s. 130.

²³⁷⁰ Betül Tarıman, “Güz Fotoğrafi” (Güle Gece Yorumları), Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin’e Giden Yol*, s. 161.

“Anne Tut Beni”de ise özne, babaya karşı hissettiği duyguyu, “*devraldığım tüm acıda babam var*” ifadesiyle verir ve özne için baba, yalnızca içini acıtan bir histen ibarettir.²³⁷¹ “Büyük Yalan”da ise, “*tanrım! Kendim bile inanabilirim/ babamı ben öldürdüm*”²³⁷² dizesiyle ifade edilmek istenen, baba iktidarından ve onun otoritesinden kurtulup birey olabilmenin, ancak ve ancak babanın reddiyle mümkün olduğudur.

Küçük İskender’in “baba 2004” başlıklı şiirinde ise, “*babamı başkaları gömdü/ mezarının yerini başkaları biliyor [...]*” dizelerinde, babasının ölümünü kayıtsızlıkla karşılayan ve mezarının yerini bile bilmeyen öznenin bu derece babasına yabancılaşmasının altında yatan sebebi, “*ben hayatta en çok babamdan nefret ettim*” ifadesiyle verir.²³⁷³

Didem Madak’ın “Mutsuza Kim Bakacak” başlıklı şiirinde ise, babaya karşı duyulan yabancılık hissi satırlara şöyle yansır:

*“Mavi kareli gömleğiyle hatırladıkça babamı
Kırpıp kırpıp fotoğraflarını, döküyorum başımdan aşağı
Sanırım ben assolist oldum maviş anne
Şimdi mutluyum
Geçmişini mi yok ettin kızım diye soran
Bir babadan kurtuluşumu kutluyorum”²³⁷⁴*

Özne, babasını hatırladıkça ona dair fotoğrafları kestiğini ve bunu yaptıkça (babayı kestikçe/öldürdükçe) kendini var edebildiğini, özgürleştiğini ifade eder.

2.5.3.2. Bireyin Dosta/Dostluğa Yabancılaşma

İnsanın insana yabancılaşması konusunda şiirlerde karşımıza çıkan diğer bir yabancılaşma durumu da dosta ve/veya dostluğa yabancılaşmadır ve vefasızlık, güvensizlik, çıkarıcılık, hesapçılık, yalancılık, sahtelik gibi olumsuz tutum ve davranışların bireyin dosta ve dostluğa karşı yabancılaşmasında başta gelen sebepler olarak görülmesidir.

Konuyla ilgili ilk örnek Mûnis Fâik Ozansoy’a aittir. “Kendime Sesleniş” başlıklı şiirinin II. kısmında dostlarına ve dostluklara yabancılaşmasını, “*Dostlarla*

²³⁷¹ Betül Tarıman, “Anne Tut Beni” (Kar Merdiveni), Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin’e Giden Yol*, s. 289.

²³⁷² Betül Tarıman, “Büyük Yalan” (Ağır Tören), Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin’e Giden Yol*, s. 336.

²³⁷³ Küçük İskender, “baba 2004” (Bir Daha Bana Benzeme Angel), *Ağır Abiler Orkestrası, Toplu Şiirler (Klarnet- Bir Daha Bana Benzeme Angel)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.143.

²³⁷⁴ Didem Madak, “Mutsuza Kim Bakacak”, *Grapon Kağıtları*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s. 21.

*dolup taşan bir evdim/ Dünyaya kapım kilitli şimdi.*²³⁷⁵ dizeleriyle anlatan özne, bir zamanlar gönlünü dostlarına sonuna kadar açmış olduğunu; ancak haketmediği davranışlarla karşılaştığı için kalbinin kapısını onlara kapattığını söyler.

Cahit Külebi'nin "Bir Umut" başlıklı şiirinde ise özne, "*Dost bildiğin insanların yüzleri/ Aynalar gibi kapkara.*" dizeleriyle, dost bildiği insanların kötü niyetli ve iki yüzlü olduklarına dikkat çeker.²³⁷⁶

Ceyhun Atuf Kansu ise "Tutkular Ormanı" başlıklı şiirinde, insanı dostluklara yabancılaştıran sebepleri şöyle izah eder:

*"Tutkular ormanından geçiyorum,
Fare tutkuları, bir küçük şeker,
Bir parça pirinç, bir parça peynir,
Geceleyin en umulmaz saatlerde
Bir parça ekmek kırıntısı için
Dostlukların çalındığı orman!*

*Ağaç kovuklarında ateş yakan,
Gizlenen, geçtiğimi görüp küçük hayvan,
Ardımdan değmez taşlarını
Kanlı taşlarını atıyor hainliğin.
Eğiliyor, tam kapısından geçerken,
Nasılsınız diyor gülümseyerek
Dostum diyor nasılsınız, iki yüzlü."*

[...]

*Küçük hayvanlarını yenip tutkuların,
İnsan kalabilmek güzel insanca.*²³⁷⁷

İnsanın hırsına yenik düşüp küçük hesaplarla dostluklara büyük zarar verdiğine dikkat çeken özne, dost görünüp insanı sırtından vurmanın ve iki yüzlü davranmanın da hainlikten başka bir şey olmadığını ve insanın insanca yaşayabilmesi için bu tarz tutum ve davranışlardan uzak kalması gerektiğinin altını çizer.

Salâh Birsâl'in "Dostlar" başlıklı şiirinde ise özne, fitne ve ayak kaydırma gibi kötü davranışların dostlukla pekişmediğine dikkat çeker ve bu tarz kötü huyların insanı dostluğa yabancılaştırdığını, "*İlk adımda yeşil olan soluyor/ Kaçık mor ile çingene*

²³⁷⁵ Mûnis Fâik Ozansoy, "Kendime Sesleniş-II", *Kaybolan Dünya*, Hisar Yayınları, Ankara, 1971, s. 32.

²³⁷⁶ Cahit Külebi, "Bir Umut" (Süt), *Bütün Şiirleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2009, s.243.

²³⁷⁷ Ceyhun Atuf Kansu, "Tutkular Ormanı" (Haziran Defteri), *Tüm Şiirleri -1*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1978, s.309-310.

pembesi/ Üst üste binip Çarşamba karısı oluyor” dizelerinde, renklerin solması ve/veya renklerin iç içe geçip çirkin bir görüntü hâlini almasıyla ifade eder.²³⁷⁸

Sabahattin Kudret Aksal ise “Sıkıntının Şiiri”nde, dostluklara karşı duyulan yabancılığı, “*Konuşmak halleşmek dertleşmek istersin/ İnanılacak dost yok*” dizelerinde, anlayışsızlık ve güvenilmezlik üzerinden verir.²³⁷⁹

Necati Cumalı’nın “Yarasın Beyler” başlıklı şiirinde ise özne, hem maddi hemde manevi anlamda kendini sömüren ve içini tüketen dostlarına karşı duyduğu yabancılaşmayı, “*Yarasın beyler afiyet olsun/ Ben dost ekmeğiyim/ Siz benim böceklerim*” ifadeleriyle dile getirir.²³⁸⁰

Şinasi Özdenoğlu’nun şiirlerinde ise dosta ve dostluklara yabancılaşma konusu geniş bir yer tutar. “Dostlar Uğruna” başlıklı şiirinde özne, “*Dostlar kalleş*”tir şeklinde kesin bir yargıda bulunur.²³⁸¹ Öyle ki dosta yabancılaşmanın sebebi olarak gösterilen kalleşliğin ne olduğu, hemen bir sonraki “Kızıma” şiirinde, insanın inandığı dâvâya ihanet etmesi ve dostunu satması olarak açıklanır.²³⁸² “Hesaplarda” ise yabancılaşmanın yine temel sebebi, dost bilinenlerin insanı yarı yolda bırakması ve onların “*En küçük hesaplarda/ En rezil yalanlarda*” insanı harcamalarıdır.²³⁸³ “Üçüncü Adam”da ise, “*Bir solukta, göz açıp kapayıncaya kadar/ İnsanlar dostluklarını satıyor*” diye yakınan özne, “*Ve aynı insanlar satıyor kardeşim/ Dâvâsını*” ifadeleriyle, insanın en kıymetli değerlerinden biri olan dostluktan ve dâvâ bilincinden uzaklaşmış insanlardan nefret ettiğini dile getirir.²³⁸⁴ Nitekim Özdenoğlu “Yalnızlığı Anlamak” şiirinde, yolda kendi kendisiyle konuşarak yürüyen bir insanın garipsenmemesi gerektiğini şöyle izah eder:

*“O insan, kendi yalnızlığından yarattığı arkadaşıyla,
can yoldaşıyla konuşmaktadır.
Bütün insanlardan kaçan ve yalnızlığına sığınan bu insanı garip, toplum dışı,
hatta topluma ters düşmüş bulabilirsiniz. Acıyor da olabilirsiniz ona..Ama onu anlamaya çalışınız.*

²³⁷⁸ Salâh Birsal, “Dostlar” (Yalelli), *Köçekçeler, Bütün Şiirleri*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 234.

²³⁷⁹ Sabahattin Kudret Aksal, “Sıkıntının Şiiri” (Tekrar Basımlara Alınmamış Şiirler), *Şiirler (1938-1993)*, YKY, İstanbul, 2008, s.621.

²³⁸⁰ Necati Cumalı, “Yarasın Beyler” (Yarasın Beyler), *Kısmeti Kapalı Gençlik, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1986, s. 129.

²³⁸¹ Şinasi Özdenoğlu, “Dostlar Uğruna”, *Vatanım Benim*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1973, s. 51.

²³⁸² Şinasi Özdenoğlu, “Kızıma”, *Vatanım Benim*, s. 52.

²³⁸³ Şinasi Özdenoğlu, “Hesaplarda”, *Özgürlük İçin Ölmek*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1974, s. 41.

²³⁸⁴ Şinasi Özdenoğlu, “Üçüncü Adam”, *Özgürlük İçin Ölmek*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1974, s. 42-43.

*Tüm dostlarının hayınlığına uğradığı için, artık denenmeye değer tek dostluğu kalmadığı için yapayalnızdır, kınamayınız onu.*²³⁸⁵

Özne, dostlarından gördüğü ihanetten ve hıyanetten dolayı insanlara güveni kalmayan ve insanlara yabancılaştığı için yalnızlığına sığınıp tek dostu olarak kendi ben'ini gören bireyin, kınanmaması ve garipsenmemesi gerektiğinin altını çizer. Nitekim “Dostlara” başlıklı şiirde, “*Sevemem bu insanları ki iğrenç yürekleri/ Yapmadık rezillik bırakmadılar dünyada*” diyerek dostlarına karşı duyduğu nefreti dile getiren özne, hepsinin hesapçı ve çıkarıcı olduklarını söyler.²³⁸⁶

Ümit Yaşar Oğuzcan’ın “Dost” şiirinde ise, yabancılaşılın dostlardan şöyle söz edilir:

*“Defolun hiçbirinizi gözüm görmesin
Topunuz kalleşsiniz
Topunuz hergelesiniz
Topunuz namussuz
Sizin için şiir yazıyorum
Gece yaralarına kadar
Beni anlamıyorsunuz”*²³⁸⁷

Özne, kalleş, işe yaramaz ve namussuz olarak niteleyip olumsuzladığı dostlarını görmek dahi istemez ve bu çirkinliklerini yüzlerine vurmak için gece gündüz şiir kaleme aldığını dile getirir. Nitekim Oğuzcan’ın meşhur şiiri olan “Dost Bildiklerimde” ise dosta yabancılaşma, “*Ne zaman yıkılıp yere düştüysem/ Bırakıp da gitti dost bildiklerim*” ifadeleriyle vurgulanır.²³⁸⁸

Bahaettin Karakoç’un “Dağlarda” başlıklı şiirinin I. kısmında ise çağın dostluk anlayışı, “*Dostluk bir gelgeç köprüsü; özden, gerçek sevgiden irak*”²³⁸⁹ dizesiyle verilir. “Yazgılar Kesişmesi Veya Yürüyen Merdiven”de ise “*Dost dosta sırtını dönmüş, baktığı tek nokta/ Sevgisiz bir yalnız insan (ben)idir mahşer kapısında.*”²³⁹⁰ dizelerinde

²³⁸⁵ Şinasi Özdenoğlu, “Yalnızlığı Anlamak”, *Acısıyla Yanmak Türkiye’nin*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1975, s. 83.

²³⁸⁶ Şinasi Özdenoğlu, “Dostlara”, *Şairler Böyle Sever*, Basım Yeri Yok, Ankara, 1986, s. 24.

²³⁸⁷ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Dost” (Arayış), *Şiir Denizi 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s.217.

²³⁸⁸ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Dost Bildiklerim” (Kaynayış), *Şiir Denizi 2*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 291.

²³⁸⁹ Bahaettin Karakoç, “Dağlarda-I” (Sevgi Turnaları), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 160.

²³⁹⁰ Bahaettin Karakoç, “Yazgılar Kesişmesi Veya Yürüyen Merdiven” (Güneşe Uçmak İstiyorum), *Kar Sesi (Bütün Eserleri 2)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2015, s. 176.

özne, dostun dosta sırtını döndüğü bu çağda, dostlukların bittiğini ve herkesin yapayalnız bir yaşam sürdüğüne dikkat çeker.

Abdurrahim Karakoç'un "Kısa Soruya Uzun Cevap" başlıklı şiirinde ise, "Eski dostlar nasıl?" diye sorarsın/ Dostluk nasıl bir şey? Nerede kaldı?" dizelerinde özne, dostluk kavramının anlamının boşaltılıp unutulmaya yüz tuttuğunu dile getirir.²³⁹¹

Ahmet Necdet'in "Hançer" başlıklı şiirinde ise, "gördük: sırtımıza bir yağın dostun/ sapladığı o gümüş hançerdeyiz"²³⁹² dizelerinde dosta yabancılaşma gerçeği, dost bilinenlerin insanı sırtından hançerlemesi üzerinden anlatılır.

Dilaver Cebeci'nin "İnsanlar" başlıklı şiirinde ise özne, "Sevdiklerim bel bağladıklarım/ Umut kapularım/ Beni ıssız bıraktınız karanlık bir kentte" sözleriyle dostlarının kendisine sırt çevirip bu koca kentte onu yalnız bıraktıklarını üzülen dile getirir.²³⁹³

Ahmet Telli'nin "Barbar ve Şehlâ II" başlıklı şiirinde ise, "Biz hangi şehirlerde güller taşıdık odamıza/ Hangisinde yaralarımızı saracak bir dost/ Bir yoldaş aradık ölüncesine, yoktular." dizelerinde özne, insanın ihtiyacı olduğunda yarasını saracak, derdine derman olacak dostlukların artık kalmadığına dikkat çeker.²³⁹⁴

Arif Ay'ın "Hüzünler/2" başlıklı şiirinde ise özne, "dostlukların yalnız adı vardır" diyerek dostluğun içi boşaltılarak yalnızca bir sözcükten ibaret bırakıldığını dile getirir.²³⁹⁵

Veysel Çolak'ın "Güncem"de ise, "Dostluklar unutulmuş, selamlar kirleniyor" dizesiyle, dosta ve dostluğa karşı duyulan yabancılaşma ifade edilir.²³⁹⁶

Ahmet Erhan'ın "Veda" başlıklı şiirinde ise, "Eli naylon güllü o dostlukların/ Bir tek anısı ve sızısı yok içimde" dizelerinde, dostlukların sahteliğini naylon gülle ifade

²³⁹¹ Abdurrahim Karakoç, "Kısa Soruya Uzun Cevap" (Yasaklı Rüyalarda), *Yasaklı Rüyalarda, Bütün Şiirleri-8*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s.101.

²³⁹² Ahmet Necdet, "Hançer" (Kün), *İnce Divan, Toplu Şiirler*, Adam Yayınları, İstanbul, 2004, s.118.

²³⁹³ Dilaver Cebeci, "İnsanlar", *Türkiyem, Bütün Şiirleri*, Panama Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 250.

²³⁹⁴ Ahmet Telli, "Barbar ve Şehlâ II" (Barbar ve Şehlâ), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 172.

²³⁹⁵ Arif Ay, "Hüzünler/2" (İmâ Kitabı), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.271.

²³⁹⁶ Veysel Çolak, "Güncem" (Fotoğraf Aralıkları), *Giz ve Yara, Toplu Şiirler I*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 282.

eden özne, yabancılaştığı ve uzaklaştığı dostlarına ve onlarla olan anlarına karşı hiç bir duygu hissetmediğini dile getirir.²³⁹⁷

Betül Tarıman'ın "Saatim Kurulmadan Evvel" başlıklı şiirinde ise, "*yasakladım kendimi dost bildiğime/ insan yalnızlığınınmış meğer/ sarıldıkça dost diye birilerine*" dizelerinde özne, dostlarına bel bağladıkça, onlara güvendikçe hep yanıldığını ve yalnızlaştığını fark ettiği için, onlardan uzak durmayı tercih ettiğini söyler.²³⁹⁸

Ömer Erdem ise "Gece.-0" başlıklı şiirinde, "*boğulmazken nehirler denize kavuşurken/ ah şu kullar/ harcar oldu dostunu daha ilk kelimedem*"²³⁹⁹ dizelerinde, tabiatdaki aynı özelliğe sahip öğeler (nehir-deniz) arasında birleşme ve bütünleşmenin varlığına dikkat çeken özne, bunun aksine insanın türdeşi olan dostuna her an sırtını dönebilmemesinin veya ihanet edebilmesinin çok olası olduğunu belirtir.

2.5.3.3. İnsanın İnsana/İnsanlığa Yabancılaşması

Her kişi bir aile ortamında doğduğu için, yaşamında karşılaştığı ilk şey öteki insanlardır ve bu da, insanın ömrünün son demine kadar yaşayacağı dünyada, insanlardan oluşan bir çevreyle ilişki kurmak zorunluluğunu beraberinde getirir.²⁴⁰⁰ Ancak çoğu zaman kişi yaşamını idame ettirdiği çevrede/toplumda, kendisini insanlardan uzak tutup insani ilişkilerini de asgariye indirerek yalnızlığı tercih edebilmektedir. Dolayısıyla insanın herhangi bir nedenden ötürü, toplum içinde ilişkide bulunduğu insanlardan veya genel olarak insandan kendini soyutlaması durumu, yabancılaşmayla doğrudan ilişkilidir. Nitekim Varoluşçuluk ekolünün önemli isimlerinden biri olan Kierkegard, 20. yüzyıl medeniyetinin temel vasıflarının yabancılaşma ve insana soğuma olacağını söylemiştir.²⁴⁰¹ Öyle ki insanın genel olarak insana yabancılaşması, inceleme kapsamımızda olan şiirlerde de sıkça işlenen bir konu olduğu ve çoğu şairin meseleyi, nedenleriyle birlikte ele aldığı görülür.

Konuyla ilgili ilk örneklerimiz Arif Nihat Asya'ya aittir. Şairin şiirlerinde insana yabancılaşmanın altında yatan sebep, insanın insani değerlerini kaybetmesine duyulan

²³⁹⁷ Ahmet Erhan, "Veda" (Zeytin Ağacı), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014,s.255.

²³⁹⁸ Betül Tarıman, "Saatim Kurulmadan Evvel" (Ağır Tören), Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin'e Giden Yol*, YKY, İstanbul, 2012, s. 161, s. 391.

²³⁹⁹ Ömer Erdem, "Gece. -0", *Evvel*, (Toplu Şiirler), Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 52.

²⁴⁰⁰ Ortega Y. Gasset, *İnsan ve Herkes*, s.106.

²⁴⁰¹ Faruk Karaca, *Yabancılaşma ve Din: Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi*, s.73.

tepkiyle bağlantılıdır. “Gelenler” başlıklı şiirinde, “*Dokuz ay on gün dolunca çıkmışlar, bir yol bularak/ Lâkin kimi insan doğmuş, kimi gelmiş son olarak*”²⁴⁰² dizelerinde özne, her doğan insanın insan olmadığını; bazı insanların insanlıktan nasibinin almadığını ifade eder. “Kar I”de ise özne, “*Onlar ki güzelden, iyiden sapmışlar*” ifadesiyle, insanın iyiden ve güzelden uzaklaşmış olduklarına değinir.²⁴⁰³ “İnsanlık”ta ise, insanları alçak olmakla suçlayan özne, “*İnsanlık buysa çok gelir bir Cennet;/ Lâkin yüce Tanrı’m, on Cehennem yetmez!*” ifadeleriyle, çok azı dışında, bu dünyada kötülükten başka hiçbir şey yapmadığını söylediği insanın yerinin ancak cehennem katı olacağını söyler.²⁴⁰⁴ “İnsan”da ise yabancılaşmadan kaynaklı insana duyulan olumsuz hisler şöyle dile getirilir:

*“İnsan çıyan, insan kuzu, insan canavar
Bilmez, ki içinde bir nefeslik canı var
Ben, bir nice insan tanırım: kendinden
İnsanlığı tekmelerle yumruklarla kovar”*²⁴⁰⁵

Özne, çıyan, kuzu ve canavar olarak niteleyip olumsuzladığı insanların insani değerlere yabancılaşmış kötü kalpli varlıklar olduğuna inandığı için insanlara karşı yabancılaşmıştır.

Selahattin Batu’nun “Bildikleri Bilmedikleri” başlıklı şiirinde ise, “*Bilmedikleri bir türkü var insanların/ Sevgi*” dizelerinde özne, insanların sevgi denen en kıymetli duyguyu unuttuklarını ifade eder.²⁴⁰⁶ “İnsanlar Bilmeye”de ise özne, “*İnsanlar uyuyunca iyi*” diyerek insanların kötülüklerine vurgu yapar.²⁴⁰⁷ Buna göre sevgisizliğin ve kötü niyetin insanı insana yabancılaştırdığı ortaya çıkar.

Mûnis Fâik Ozansoy’un “Paradoks” başlıklı şiirinde ise, “*Şimdi insan da başka bir yaratık,/ Akıyor sözlerinden, üstünden/Anadan doğma bir utanmazlık.*” dizelerinde öznenin insana yabancılaşmasında, insanların âhlâki değerlerini kaybetmiş olduğu gerçeği vardır.²⁴⁰⁸ “Yakınma”da ise özne, “*Kimi para, mal peşinde/ Kimi şöhret*

²⁴⁰² Arif Nihat Asya, “Gelenler” (Kundaklar), *Bütün Eserleri: Şiirler 2*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 167.

²⁴⁰³ Arif Nihat Asya, “Kar I” (Rubâiyyât-ı Arif III- Nisan), *Bütün Eserleri: Şiirler 6*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 240.

²⁴⁰⁴ Arif Nihat Asya, “İnsanlık” (Rubâiyyât-ı Arif IV -Kova Burcu-), *Bütün Eserleri: Şiirler 7*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 95.

²⁴⁰⁵ Arif Nihat Asya, “İnsan” (Rubâiyyât-ı Arif IV -Kova Burcu-), *Bütün Eserleri: Şiirler 7*, s. 98.

²⁴⁰⁶ Selahattin Batu, “Bildikleri Bilmedikleri”, *Bir Uzak Kıyıda*, Artshop Yayınları, İstanbul, 2015, s. 80.

²⁴⁰⁷ Selahattin Batu, “İnsanlar Bilmeye”, *Bir Uzak Kıyıda*, s. 29.

²⁴⁰⁸ Mûnis Fâik Ozansoy, “Paradoks”, *Zaman Saati*, Hisar Yayınları, Ankara, 1965, s. 60.

budalası” diyerek olumsuzladığı insanların maddiyat düşkünlüğünü eleştiren özne, çoğunun boş kafalı ve sahte olduklarını söyler.²⁴⁰⁹ Bir diğer “Yakınma” da ise özne, insana karşı hissettiği olumsuz duyguları Tanrı’ya şöyle anlatır:

*“Bu mu yarattığın insan,
Üstün yaratık bu mudur
Sen ona insan diyorsan,
Beni hayvan yap, ne olur.*

*İnsanı Sen ’sin yaratan,
Ama yaşatan Sen değil...
İçimize girmiş şeytan
Hepimiz Hâbil ve Kâbil.”²⁴¹⁰*

Özne, Tanrı’nın üstün varlık olarak yarattığı insanın aslında şeytanî kötülüklerden zevk aldığını, insanın insana acımadan kıydığını söyler ve özne, hayvanları yabancılaştığı insan soyununa tercih eder.

Celâl Sılay’ın “Om” başlıklı şiirinde ise özne, yaşadığı dünyada insanlara karşı hissettiği yabancılığı, “*Betonlaşan gürültüsüyle/ yabancıların/ aramızdayız*” ifadeleriyle verir. Öyle ki bu yabancılık sadece dış dünyadakilere değil, “*mermerleşen suskusuyla/ tanıdıklar*”a da hissedilmektedir.²⁴¹¹

Melih Cevdet Anday ise “Çürük” başlıklı şiirinde, insana yabancılaşmayı şöyle dile getirir:

*“İnsanların elleri, gözleri, kalpleri kokuyor
Açlıktan nefesleri kokuyor
Çürüyen dişleri, derileri, beyinleri kokuyor
Duyguları, düşünceleri, sesleri, sözleri kokuyor
Yazdıkları, okudukları kokuyor
Çürüdükçe kokuyor
Kitaplar, dergiler, afişler, mektuplar kokuyor
Dostluklar, aşklar, arkadaşlıklar kokuyor”²⁴¹²*

Özne, insana karşı duyduğu yabancılaşmayı çürüme ve kokuşma sözcükleri üzerinden anlatır. Bahsedilen çürüme ise, insanın hem insana, hem de insani değerlere yabancılaşmasından kaynaklıdır. Buna göre özne, insanların hem maddeten hem de

²⁴⁰⁹ Mûnis Fâik Ozansoy, “Yakınma”, *Yakınma*, Hisar Yayınları, Ankara, 1968, s. 19.

²⁴¹⁰ Mûnis Fâik Ozansoy, “Yakınma”, *Yakınma*, Hisar Yayınları, Ankara, 1968, s. 12.

²⁴¹¹ Celâl Sılay, “Om” (Om), *Hüsran Filizleri, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2006, s.593.

²⁴¹² Melih Cevdet Anday, “Çürük” (Telgrafhane), *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2016, s. 98.

mânen çürüdüklerini ve bu çürümenin her tarafa korkunç bir koku yaydığını söyler. Duygular, düşünceler, sesler, sözler, ilişkiler, dostluklar ve aşklar bu çürümeden nasibini almıştır.

Behçet Necatigil'in "Kopuşlar" başlıklı şiirinde ise, "*Kimse kimseyi sevemez oldu*" diyen özne, insanın insana karşı yabancılaştığını, "*Sıkıcı sessizlik, üç beş söz/ Eşik geçilemiyor*" ifadesindeki insanlar arası ilişkilerin, paylaşımların ve diyalogların tükenmesi üzerinden anlatır.²⁴¹³ "Sisler İçinde İnsanlar" da ise, "*Sisler içinde insanlar, çoğu yakinken uzak;/ Bir yerden tanyorum, ama nerden?*" dizelerinde özne, sisler içinde oldukları için tanımakta zorlandığı insanlar, muhtemel ki yabancılaştığı yakın çevresidir.²⁴¹⁴

İlhan Geçer'in "Sana Rağmen" başlıklı şiirinde ise, "*Balçık sokaklarda bir yığın arsız*"la kastedilen, öznenin kent yaşamında yabancılaştığı insanlardır.²⁴¹⁵ "Bozuk Düzendeki" ise, çıkar uğruna çirkin taklalar atıp en yüce değerleri hiçe saydıkları için özne insanları, "*İnancını yitirmiş çirkin kuklalar*" olarak niteleyip olumsuzlar.²⁴¹⁶

Cahit Külebi'nin "Bir Bataklık Türküsü" başlıklı şiirinde ise, "*Damarda kandık, Sıza sıza tükeniyorduk./ İnsandık, mutsuzluk emiyorduk. Birbirimizi kemiriyorduk*" dizelerinde özne, insanların birbirini sürekli mutsuz ederek ve tüketerek hayatta kalmaya çabaladıklarını söyler. Öyle ki özne, "*Doğanın mı bataklığındaydık biz, kişinin mi?/ Anlayamıyorduk*" ifadeleriyle, insanın kötülüklerle bu dünyayı, insanın dibe çekildiği bir bataklığa dönüştürdüğünü ifade eder.²⁴¹⁷ "Türk Mavisi"nde ise özne insana karşı duyduğu yabancılığın sebebini, "*Herkes birbirinin sırtında./ Birbirinin cebinde herkesin eli./ Hoyratlığı yeşertiyorlar.*" ifadelerinde, insanın birbirini maddi ve manevi olarak çıkarı doğrultusunda sömürmesi/kullanması üzerinden verir.²⁴¹⁸

Salâh Birsnel ise "O Kepaze Yay" başlıklı şiirinde, "*İnsanoğlu peltek ve sümsüktür/ Ben kime gönlümle yaklaşmışsam/ Onlar ekşi surat göstermiştir*" dizelerinde, samimi ve içten duygularla kime yaklaştıysa kendisine burun kıvrıldığını

²⁴¹³ Behçet Necatigil, "Kopuşlar" (Karaler Aklar), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 319.

²⁴¹⁴ Behçet Necatigil, "Sisler İçinde İnsanlar" (Eski Toprak), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, s. 121.

²⁴¹⁵ İlhan Geçer, "Sana Rağmen", *Hüzzam Beste*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s. 11.

²⁴¹⁶ İlhan Geçer, "Bozuk Düzen", *Hüzzam Beste*, s. 13.

²⁴¹⁷ Cahit Külebi, "Bir Bataklık Türküsü" (Yangın), *Bütün Şiirleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2009, s.307.

²⁴¹⁸ Cahit Külebi, "Türk Mavisi" (Türk Mavisi), *Bütün Şiirleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2009, s.261.

söyleyen özne, samimiyetten ve sevgiden uzaklaşmış insanlara karşı duyduğu yabancılaşmayı, onları peltek ve sümsük olarak niteleyerek anlatır.²⁴¹⁹

Suat Taşer ise “Korku” başlıklı şiirinde, insanın insana karşı duyduğu yabancılaşmanın nedenini şöyle izah eder:

*“Gölgemizden korkar olduk
selâm vermekten düş görmekten
kapımızı çalan postacıdan dilenciden
kundaktaki çocuğumuzdan”*²⁴²⁰

Özne, insanların birbirlerine karşı duydukları güvensizliğin korkuya neden olduğunu ve bu korkunun da insanı insanlara karşı yabancılaştırdığını dile getirir.

Taşer’in “Haraç Mezat” başlıklı şiirinde, “*insan/ haraç mezat*” diye olumsuzlayan öznenin insanlara yabancılaşmasının sebebi, “*olanca hürriyeti ile/ insan[ı] satılık*” görmesindedir.²⁴²¹ “Hayret Bey’in Serüveni” başlıklı uzun şiirinin “Hayret bey Kendini Tanıyor” kısmında ise, “*ben/ insanı değil insanlığı seviyorum*” diyen özne, insanın taşınması gereken insani meziyetlerden uzaklaştığı için, insana yabancılaştığını dile getirir.²⁴²² “Hayret Bey İnsanlığından Utanıyor”da ise, “*hayın gülüşlü kardeşlik*”le nitelediği insanların “*yasalı korkular içre ezik [...]*” olduğunu söyleyen özne, insanların “*[...] bütün doğrular[ı] yalanın kutsallığında*” yok ettikleri için onlara yabancılaşır.²⁴²³ Nitekim “Hayret Bey Yaşadığı Kente Bakıyor”da ise özne, “*değil değil değil yaşamak bu/ de hadi insanda insanlığı kodunsa bul*” diyerek insanın insanlığına yabancılaşmış bir yaşamı sürdürdüğüne dikkat çeker.²⁴²⁴ “Öyle ki “Hayret Bey Aradığını Yılanda Bulmuş”ta, “*Bir bozuk/ insanın gerçeğinde bir bozuk/ sevgiler inançlar merhabalar*” dizelerinde özne, insanın insanlığına dair her şeyi kaybetmiş olduğunu ve yalan sevgiler, sahte inançlar ve samimiyetsiz ilişkilerden örülü bozuk bir düzende yaşayıp gittiğini ifade eder.²⁴²⁵

²⁴¹⁹ Salâh Birsnel, “O Kepaze Yay” (Rumba da Rumba), *Köçekçeler, Bütün Şiirleri*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 290

²⁴²⁰ Suat Taşer, *İkinci Kurtuluş*, Bilgi Kitabevi, Ankara, 1960, s. 7.

²⁴²¹ Suat Taşer, “Haraç Mezat”, *Haraç Mezat*, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Kitapları, Ankara, 1954, s. 30.

²⁴²² Suat Taşer, “Hayret Bey Kendini Tanıyor”, *Hayret Bey’in Serüveni*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1968, s. 9.

²⁴²³ Suat Taşer, “Hayret Bey İnsanlığından Utanıyor”, *Hayret Bey’in Serüveni*, s. 32.

²⁴²⁴ Suat Taşer, “Hayret Bey Yaşadığı Kente Bakıyor”, *Hayret Bey’in Serüveni*, s. 38.

²⁴²⁵ Suat Taşer, “Hayret Bey Aradığını Yılanda Bulmuş”, *Hayret Bey’in Serüveni*, s. 63.

Şinasi Özdenoğlu'nun da birçok şiirinde insana karşı hissedilen en yoğun duygunun yabancılaşma olduğu görülür. “Macar Rapsodisi”nde, “*Ve sen, gerçek insanı yaratamayan insan/ Sen, ey kardeş kaniyle beslenen insanoğlu!*” dizelerinde öznenin insana karşı yabancılaşmasının temel sebebi, insanın insana acımadan zulmetmesidir.²⁴²⁶ “Kızıma” da ise özne, “*İnsanlar korkunçtu yaşadığım devirde/ İnsanlar kalleşti*” ifadesiyle, yaşadığı çağın en temel insani vasfının insanın insanı arkadan vurması olduğunu belirtir.²⁴²⁷ “Bir Yaman Oyun”da ise, dünyadaki korkunç oyunda insanın en temel özelliğinin, “*Yaşatmamak pahasına yaşamak/ Ve Yaşamak pahasına yaşatmamak*” olduğunu söyleyen özne, “*Buz tutmuş bilmelisin insanoğlunun kalbi/ Yüzyıllık buzulların inadına bedel/ Geçmiş ola o bildiğin merhamet devri*” diyerek, insanın sevgi, merhamet ve acıma duygularını kaybettiklerine dikkat çeker ve “*Babadan oğula fayda yok*” der.²⁴²⁸ “Pazarlarda” ise, “*İnsanlar ne de pis/ İğrenç yürekleri*” diyen öznenin insanları kötülemesinin sebebi, içlerinde sakladıkları kin, çıkar peşinde koşmaları ve iki yüzlü olmalarıdır.²⁴²⁹ “Bu İnsanlar İçin”de özne, “*İnsan'dan daha kaypak bir yaratık bulamayacaksınız*” diyerek, insanı verdiği sözü tutmayan varlıklar olarak suçlar.²⁴³⁰

Özdemir Asaf'ın “Sürüsüne Bereket” başlıklı şiirinde ise özne yabancılaştığı insanları/insanlığı, “*Yalancılar, sevimsizler söz dolusu./ Boş kafalar, ceketler, paltolar, şapkalar.../ Sıfırlar, bönler, ahmaklar, oburlar...*” olarak niteleyip olumsuzlar.²⁴³¹

Attilâ İlhan'ın “Kaptan” başlıklı şiirinin 4. kısmında ise özne, “*İnsanlar kendilerini kaybetmişler onlara acıyorum*” ifadesiyle, kendilerine yabancılaşmış insanlara acıyarak baktığını dile getirir.²⁴³² “Nun nun” da ise, “*kendini aramak insanlar boyunca uzun uzun/ kirlenip ufak ufak yalanın krallığında*” dizelerinde, insanı kendine yabancılaştıran insanlar arasında bireyselliğini koruma mücadelesi veren özne, insanın

²⁴²⁶ Şinasi Özdenoğlu, “Macar Rapsodisi”, *Vatanım Benim*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1973, s. 22.

²⁴²⁷ Şinasi Özdenoğlu, “Kızıma”, *Vatanım Benim*, s.52.

²⁴²⁸ Şinasi Özdenoğlu, “Bir Yaman Oyun”, *Özgürlük İçin Ölmek*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1974, s. 45-46.

²⁴²⁹ Şinasi Özdenoğlu, “Pazarlarda”, *Acısıyla Yanmak Türkiye'nin*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1975, s. 98.

²⁴³⁰ Şinasi Özdenoğlu, “Bu İnsanlar İçin”, *Acısıyla Yanmak Türkiye'nin*, s. 118.

²⁴³¹ Özdemir Asaf, “Sürüsüne Bereket”, *Benden Sonra Mutluluk, Şiirler*, YKY, İstanbul, 2015, s. 165.

²⁴³² Attilâ İlhan, “Kaptan-4”, *Sisler Bulvarı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 49.

meydana getirdiği yalandan yaşamda kirlenmenin de kaçınılmaz olduğuna dikkat çeker.²⁴³³

Mehmet Çınarlı'nın “Yenmek Zorundayız” başlıklı şiirinde ise özne, “*Dünyada kimse kalmadı artık güven veren*” ifadesiyle insana yabancılaşmasını güven eksikliğine bağlar.²⁴³⁴ “Ey İnsan Denilenler” de ise insana yabancılaşmanın sebepleri şöyle izah edilir:

*“Şeytanla gerdeğe girer, cinlerle oynarsınız.
Dostunuza dost görünür, düşmanla anlaşsınız.*

*Yardımanız gerektiği zaman, yaklaşılmaz olur;
Çıkar kokusu duyunca sokulur, sırnaşsınız.*

*İstisnalar bulunmasa cinsimi inkâr ederdim:
Ne hakla “insan” adını kabullenir, taşsınız”²⁴³⁵*

Özne, insanların şeytanî özelliklere sahip, kötü niyetli, iki yüzlü, çıkarı doğrultusunda hareket eden varlıklar olduğunu düşünür. Öyle ki özne, istisnalar olmasa, insan soyundan geldiğini inkâr etmek istediğini ve insanım diye geçinenlerden utanç duyduğunu dile getirir. Bunlardan dolayı özne, “*Sizden kurtulayım diye yalnız yaşadım çok defa*” diyerek insanlara karşı duyduğu yabancılaşmanın onu yalnızlığa ittiğini belirtir.

Can Yücel'in “Koçnâme” başlıklı şiirinde ise özne, komşunun ağacına bağlı duran kurbanlık bir koçun, “*'Kessinler beni, yesinler', ama diyor,/ Gayrı bıraksınlar insanlar bu hayvanlıkları.*” dediğini söyler.²⁴³⁶ Özneye göre, hayvanlar dahi insanların yaptığı kötülüklerden bıkip usandıkları için insana karşı nefret beslerler.

Mehmet Başaran'ın “Zorlu” başlıklı şiirinde ise, “*Ünlerim dostça kardeşçe iraklara/ Kendi sesim döner geri/ İnsan insana sağır*” dizelerinde özne, dostluk ve kardeşliğin tükendiği, kimsenin kimseye aldırış etmediği bu çağda, insanın insana karşı yabancılaşmış olduğuna dikkat çeker.²⁴³⁷ “Tufan”da ise özne, “*Şu kadar yıl sonra İsa'dan/ Herkes yalnızlığında ada/ Herkes bir başına Nuh*” ifadeleriyle, günümüz

²⁴³³ Attilâ İlhan, “nun nun”, *Belâ Çiçeği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 16.

²⁴³⁴ Mehmet Çınarlı, “Yenmek Zorundayız”, *Gülüm, Bütün Şiirleri*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s. 36.

²⁴³⁵ Mehmet Çınarlı, “Ey İnsan Denilenler”, *Gülüm, Bütün Şiirleri*, s. 43.

²⁴³⁶ Can Yücel, “Koçnâme”, *Gece Vardiyası*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 34.

²⁴³⁷ Mehmet Başaran, “Zorlu”, *Karşılama*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1958, s. 39.

insanın en ciddi probleminin insanın insana yabancılaşmasından ötürü yalnızlaşma olduğunu belirtir.²⁴³⁸

Sedat Umran'ın "Bit İnsanlar" başlıklı şiirinde ise, "*Sokaklar evlerin saçlarıdır/ gezinir arasında bit-insanlar/ onlar ki böceklerin en açlarıdır*" dizelerinde özne, insanlara karşı duyduğu yabancılaşmayı onları aç böceklere ve bitlere benzeterek ifade eder.²⁴³⁹ "Balgam"da ise, "*İnsanların iç yüzlerini gösteren/ Aynalardır kirli pis sokaklar*" dizelerinde, insanların yaşadığı dünyayı umarsızca kirletmesinden rahatsızlık duyduğunu belirten özne, insanın içinin pisliğini gizlemeye çalışmasının boş bir uğraş olduğunu, sokakların zaten bunu deşifre ettiğini dile getirir.²⁴⁴⁰

Vecihi Timuroğlu'nun "Muharrem Kararnâmesi" başlıklı uzun şiirinde ise özne, Tanrısal sürgünden sonra insanın insana yabancılaşmasının başlangıcının toprak yani mülkiyet olduğunu "*Toprak: Tarihin ilk kavgası*" ifadesiyle verir. Öyle ki "*O doğurgan/ O avurdu dolu/ Bilge toprak*"ın ilk cinayetten beri (Hâbil ile Kâbil), kana doyduğunu belirtir.²⁴⁴¹ Nitekim özne, tarih boyunca insanın insana yabancılaşmasının öznünün toprak aidiyetiyle ilgili olduğunu, "*Hilafet yüzünden de hükümet tutkusundan da olsa/ Toprağın iyeliğiyle ilgilidir bu döğüş*" ifadeleriyle verir.²⁴⁴²

Edip Cansever'in "Uyanınca Çocuk Olmak" başlıklı şiirinde ise, "*Armut ağacı! iyi sabahlar! sana bakınca yüzüm değişti! / Bütün gün çalışıyorum en kötü iş yerlerinde/ Yorulup bunalınca hep o sana bakmayı deniyorum*" dizelerinde, hem yaşamında mutsuz olan hem de insanlara yabancılaşmış öznenin yalnızlığı tercih ettiği ve konuşma/dertleşme ihtiyacını ise doğayla (armut ağacıyla) gidermeye çalıştığı anlaşılmaktadır.²⁴⁴³

Mustafa Necati Karaer'in "Ölüler Nasılsınız?" başlıklı şiirinde ise, insanın insana karşı yabancılaşması, "*İnsanlar, insanlar çıldırdı iyice/ İnsanlar birbirini*

²⁴³⁸ Mehmet Başaran, "Tufan", *Pıtraklı Memleket*, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 15.

²⁴³⁹ Sedat Umran, "Bit İnsanlar", *Sonsuzluk Atı, Toplu Şiirleri-1*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.132.

²⁴⁴⁰ Sedat Umran, "Balgam", *Akşamın Kaması, Toplu Şiirleri-2*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.24.

²⁴⁴¹ Vecihi Timuroğlu, "Muharrem Kararnâmesi-I", *Bura Yemendir*, Doruk Yayınları, Ankara, 1978, s. 5-6.

²⁴⁴² Vecihi Timuroğlu, "Muharrem Kararnâmesi-IV" *Bura Yemendir*, s. 22.

²⁴⁴³ Edip Cansever, "Uyanınca Çocuk Olmak" (Yerçekimli Karanfil), *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015, s. 126.

yerler.” dizeleriyle ifade edilir.²⁴⁴⁴ Özneye göre insanlar çıldırmıştır ve birbirini tüketip yok etmeye çalışmaktadırlar.

Yılmaz Gruda'nın “Eyûbun Bir Sabah Uyandığı Halklı” başlıklı şiirinde ise, “Bizi nasıl anlatsam/ Kimbilir kaç binler yalnızlık yaşıyoruz/ [...] / Hep öyle dünyadan insandan itilmiş” dizelerinde özne, insanın insana ve yaşama karşı yabancılaşmış yapayalnız bir hayat sürdürdüğünü söyler.²⁴⁴⁵ Gruda, “Çerçi Zeus” kitabında ise, Zeus, Hephaistos, Hermes, Aphrodite, Apollon, Ares, Sisyphos, Atlas, Orpheus ve Prometheus başlıklarını taşıyan şiirlerinde, modernize ettiği mitolojik olay ve kahramanlar üzerinden insan doğasına ait oluşumların ip uçlarını verir. Bunlardan biri olan “Hermes”te ise, insanın insana karşı yabancılaşmasının özünde yatan gerçeği şöyle dile getirir:

*“bir ben kalacağım tanrılardan
dünya kalacaksa/kalacaksa âdem
kalacaksa ‘ben’ güdüsü
yani en besleyici bana
bana en iyisi otun, atın, itin
bana en güzeli giysilerin
en sıcak tutanı, en tiril tirili
takıların en değerlisi bana
mor yakut, pembe inci, yeşil zümrüt-
yani adamın önde gideni
yani adımbaşı kin, kan, paralanmış et
kalacaksa âdem, kalacak tutkusu
ben kalacağım”²⁴⁴⁶*

İnsan doğası gereği bencildir ve yalnızca kendini ve kendi çıkarını düşünme eğilimi gösterir. Hep en iyisine, en güzeline sahip olmak isteyen insanın bu güdüsüne yenik düşmesi, onu hem insanlara hem de insani değerlere karşı yabancılaşmasına da sebebiyet verir. Nitekim “Bir Çürümüş Kent Belgeseli”nin 34. kısmında ise özne, “Kuran’da bile haykırıyor Tanrı:/ ‘and olsun ki, nankördür insan’” ifadeleriyle, insanın nankör olduğunu Tanrı’nın bile dile getirdiğini belirtir.²⁴⁴⁷

²⁴⁴⁴ Mustafa Necati Karaer, “Ölümler Nasılsınız?” (Sevmek Varken), *Bütün Şiirleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, s. 122.

²⁴⁴⁵ Yılmaz Gruda, “Eyûbun Bir Sabah Uyandığı Halklı”, *Çarmıhtaki Yeni Mehmet*, Öteki Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 58.

²⁴⁴⁶ Yılmaz Gruda, “Hermes”, *Çerçi Zeus, Bir Çağdaş Mitoloji Denemesi*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1997, s.15-16.

²⁴⁴⁷ Yılmaz Gruda, “Bir Çürümüş Kent Belgeseli-34.Kent.Bir Oda”, *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, Serander Yayınları, Trabzon, 2002, s.57.

Bahaettin Karakoç'un "Bulutlar Taşınır Yaylalara" başlıklı şiirinde ise, "Belli ki insanın kurdu yine insan/ İster beyaz olsun, ister siyah, ister sarı/ Dünya kurtlarla toz duman."²⁴⁴⁸ dizelerinde özne, Thomas Hobbes'un meşhur sözüne atıfta bulunarak, kendi varlığını ve çıkarlarını korumak adına bencilce davranan ve diğerleriyle sürekli savaş hâlinde olan insanın, yabancılaştığı insana karşı birmek bilmeyen mücadelesinin dünyayı yaşanmaz bir yere dönüştürdüğünü dile getirir.

Tahsin Saraç'ın "Sevgide Ölüm ve Biz" başlıklı şiirinde ise özne, "Bu kanlardan, kıyımlardan/ Bu sası insansızlıktan/ Bu bıçak soğuğu havadan", birbirine ve insani değerlere yabancılaşmış insanların sorumlu olduğunu vurgular.²⁴⁴⁹

Ece Ayhan ise "Anahtarlar" başlıklı şiirinde, modern yaşamın birbirine yabancılaşmış insanlarını şöyle anlatır:

"Çünkü kapıları
Götürüyorlar (öyle yanlış ki)
Cam kırıkları üzerinde
Üzerinde mi üzerinde üzerinde
Gülüyor ve
Gülen artık çingene değildir
Değil mi değil değil
Bilmem şu uzakta odaların
Pancurlarını açmışlar
Açmışlar mı açmışlar açmışlar
Denize karşı
(deniz yoktur ya)
İçerdekiler içerlerde
Dışardakiler dışarlarda kalmışlar
Kalmışlar mı kalmışlar kalmışlar
Anahtarları çalan bir çingenedir
Bir çingene mi bir çingene bir çingene"²⁴⁵⁰

Öznenin kapısı ve penceresi götürülmüş/yok edilmiş ve anahtarı çalınmış odaya/eve benzettiği, insanın kendisi ve/veya iç dünyasıdır. Modern yaşamda bireyin yaşadığı bunalım ve güvensizlik sebebiyle özel dünyasının kapılarını başkalarına sınıksız kapatıp yalnızlığı tercih etmesi, günümüzdeki insanın insana yabancılaşması sorunudur.

²⁴⁴⁸ Bahaettin Karakoç, "Bulutlar Taşınır Yaylalara" (Ay Şafağı Çok Çiçek), *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2012, s. 252.

²⁴⁴⁹ Tahsin Saraç, "Sevgide Ölüm ve Biz" (Bir Sevgiyi Görüntüleme), *Toplu Şiirler*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989, s.168..

²⁴⁵⁰ Ece Ayhan, "Anahtarlar" (İlk Şiirler), *Bütün Yort Savul'lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014, s.20

Talât Sait Halman'ın "Bir'ler"inde ise özne, "*Tanrı'nın tek günahı, insandır.*" yargısında bulunacak kadar, insana karşı yabancıdır.²⁴⁵¹

Abdurrahim Karakoç'un "Yaralar" başlıklı şiirinde ise öznenin insanlara duyduğu yabancılaşma, "*Pis maksatlar için, pis dünyamızda/ insanların insan kanı dökmesiyle*" ilişkilidir.²⁴⁵² "Rapor-2"de ise özne, "*Mide dinsiz, yürek deli, kafa cılk*" diyerek yabancılaştığı insanların/insanlığın bu bozulmuşluğunu Allah'a havale eder.²⁴⁵³

"İşte Bütün Yazdıklarım" başlıklı şiirinde ise, "*Emdi kanımı yıllar boyu/ Pasaklılar, varyemezler, çirkef yüzlüler...*" dizelerinde özne, emek verdiği, özveride bulunduğu insanların yıllardır kendisini madden ve mânen tükettikleri için, onlara karşı büyük bir nefret duyar.²⁴⁵⁴

Sezai Karakoç'un "Festival" başlıklı şiirinde ise, "*Ne acımak ne sevmek/ Bildiği insanların*" dizelerinde özne, birbirine yabancılaşmış insanların artık ne sevgi ne de merhamet duygusu taşıdıklarını söyler ve gerçek insanlığın öldüğünü ifade eder.²⁴⁵⁵ Öyle ki "Alinyazısı Saati"nin 13. kısmında özne, "*En büyük acı şu: insanlık hadım edildi*" diyerek, insanın hem insana hem de insani ve manevi değerlere yabancılaşmasına dikkat çeker.²⁴⁵⁶

Gülten Akın'ın "Kendi Yalnızlığında Unutulmuş" başlıklı şiirinde ise, "*Eski kıtalar vardı/ Sıcak insanlar vardı/ Şimdi birbirine yabancı*" dizelerinde özne, insanların birbirini gerçekten sevdiği bir zamanın olduğunu ancak bugün herkesin herkese yabancı olarak bir yaşam sürdüğünü ifade eder.²⁴⁵⁷ "Kesik"te ise, "*Bizim için kimse kimsenin bir şeyi değil/ İlgiler gündelik giysiler gibi eski inceliksiz/ İsa'dan bu yana giydiği herkesin*" dizelerinde özne, İsa'dan bu yana gitgide birbirine yabancılaşarak bugüne

²⁴⁵¹ Talât Sait Halman, "Bir'ler" (Bir'ler), *Ümit Harmanı, Toplu Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 364.

²⁴⁵² Abdurrahim Karakoç, "Yaralar" (Vur Emri), *Vur Emri, Bütün Şiirleri-1*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018, s. 29.

²⁴⁵³ Abdurrahim Karakoç, "Rapor-2" (Vur Emri), *Vur Emri, Bütün Şiirleri-1*, s.224.

²⁴⁵⁴ Özker Yaşın, "İşte Bütün Yazdıklarım", *Önce Kuşlar Uyanır (Toplu Şiirler II)*, Çevre Yayınları, İstanbul, 1986, s. 1.

²⁴⁵⁵ Sezai Karakoç, "Festival" (Körfez), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 90.

²⁴⁵⁶ Sezai Karakoç, "Alinyazısı Saati-13" (Alinyazısı Saati), *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, s. 677.

²⁴⁵⁷ Gülten Akın, "Kendi Yalnızlığında Unutulmuş" (Rüzgâr Saati), *Kırmızı Karanfil, Toplu Şiirler I (1956-1971)*, YKY, İstanbul, 2016, s. 39.

gelen insanın, günümüzde birbiriyle olan duygusal ilişkilerinin geçici, anlık ve yapay olduğunu belirtir.²⁴⁵⁸

Ali Püsküllüoğlu ise “Çürüme” başlıklı şiirinde, insana yabancılaşmanın bireyde nasıl bir his uyandırdığını şöyle dile getirir:

*“Pis, iğrenç bir koku bu.
Duymuyor musunuz? Öyleyse
Siz de yüzüyorsunuz o koku içinde.*

*Sabahları kalkıp
El yüz yıkamanız boşuna,
Akşama değin sıktığınız eller
Kirlenecek elinizi, siz de onların elini,
Onlar ötekilerin.*

*Zincirleme bir çürümüşlük.
Kan kurur, kan yıkanır suyla.
Ama bu koku sarmış havamızı bir kez
Gitmez, asılıp kalmıştır
Yakıcı güneşe karşı gökyüzünde.*

*Ağaç içinden çürür
Elmayı oyar kurt, sineği yer örümcek,
Ve insanı yer insan.*

*Nice iğrençlik, nice yalan
Sürüp gider böylece.”²⁴⁵⁹*

Özne insanlara karşı duyduğu yabancılaşmayı, çürüme ve çürümüşlüğü yaydığı koku üzerinden anlatır. Buna göre özne, insanların insani ve manevi değerlere yabancı bir yaşam sürdükleri için çürüdüklerini, bu çürümenin her tarafa korkunç bir koku yaydığını ve insandan insana, âdeta bir virüs gibi geçtiğini söyler. Öyle ki insanın bu çürümüşlükten uzak kalması, kurtulması mümkün değildir.

Ayhan Kırdaş’ın “Terkediş” başlıklı şiirinde ise, insanlara karşı derin bir yabancılaşma hisseden özne, “*Ekmeğime/ suyuma/ havama*”, “*İnsan kokusu sinmesin bundan böyle*” diyerek, insanlardan izole bir adada, yalnız başına yaşam sürmek istediğini dile getirir.²⁴⁶⁰ “İnsanlar”da ise, “*Ne verdimse aldılar/ Şu insanlar*” diyen özne, “*Bir ölümümde gözleri yok/ sağolsunlar*” sözleriyle, insanların doymak bilmez

²⁴⁵⁸Gülten Akın, “Kesik” (Kestim Kara Saçlarımı), *Kırmızı Karanfil, Toplu Şiirler I (1956-1971)*, s. 64.

²⁴⁵⁹ Ali Püsküllüoğlu, “Çürüme”, (Gül, Sevgili Yurdum), *Babadat, Toplu Şiirler (1950-1997)*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1998, s.289.

²⁴⁶⁰ Ayhan Kırdaş, “Terkediş” (Lo), *Bütün Şiirleri*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2012, s. 29.

hırslarından duyduğu nefreti ironik bir dille ifade eder.²⁴⁶¹ “Düşman” da ise, “bozuk şu dünyanın düzeni anlaşılan” diyen özne, bu bozuk düzende insanın insana yabancılaşmış olduğunu, “*Baktım/, İnsan insan’a düşman*” ifadesiyle verir.²⁴⁶²

Erdem Bayazıt’ın “Veda” başlıklı şiirinde ise özne, insana karşı hissini, “*İnsanlar taş gibi bana yabancı*” ifadesiyle verir.²⁴⁶³

Melisa Gürpınar’ın “İnsan” başlıklı şiirinde ise özne, “*heybesinde zehirli oklar/ ve yalan çiçeği var/ kuşkular saklanıyor gözlerinde*” ifadeleriyle olumsuzladığı insandan, toprağın ve ölümlerin dahi korktuğunu ifade eder.²⁴⁶⁴ Çünkü özneye göre, doğanın aksine insanın içi dışı bir değildir ve ne yapacağını, nasıl davranacağını kestirmek güçtür. “Dünyanın Hamurundaki Kan”da ise şair, insana duyduğu yabancılaşmayı örneklerle şöyle izah eder:

*“savaş haberleri
kuraklık
aşk yüzünden cinayet
artık neye raslarsan gazetelerde
ve kırlardaki birçarkıfelek otuna bile
öyle yakından bakmalısın ki
dünyanın hamurundaki kanı
göstereyim
elindeki büyüteç sana*

*av kanlıdır
çöllere ve ormanlar kanlı
tarihin sayfaları
din kitapları
ve bütün şarkılar kanlı
inan ki her ekmeğin içinde
gizlidir bir başkasının kanı”²⁴⁶⁵*

Öznenin insana karşı duyduğu yabancılaşmanın sebebi, insanın bu dünyada birçok vahşetin müsebbibi olmasıdır. Savaşlardan kuraklığa, cinayetlerden tarihte yaşanmış birçok kötü hadiseye değin her şeyde, insanın merhametsizliğinin ve acımasızlığının belirtileri görülür. Öyle ki çiçekler, tarih ve din kitapları, şarkılar ve hatta yenilen her ekmek, insanın döktüğü kandan izler taşır.

²⁴⁶¹ Ayhan Kırdar, “İnsanlar” (Lo), *Bütün Şiirleri*, s. 40.

²⁴⁶² Ayhan Kırdar, “Düşman” (Geceye Çizilen Güneş), *Bütün Şiirleri*, s. 132.

²⁴⁶³ Erdem Bayazıt, “Veda” (Karanlık Duvarlar), *Şiirler, Sebebe Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 71.

²⁴⁶⁴ Melisa Gürpınar, “İnsan”, *Çocukluğum ve Ölümüm*, Can Yayınları, İstanbul, 1992, s. 33.

²⁴⁶⁵ Melisa Gürpınar, *Çocukluğum ve Ölümüm*, Can Yayınları, İstanbul, 1992, s. 82.

Metin Altıok'un "Gerekçe" başlıklı şiirinde ise, "*Birbirini satar olmuş insanlar.*" dizesinde bahsedilen insanların çıkar uğruna birbirlerini harcaması, insanın insana karşı yabancılaşmasına etki eden bir faktörü olarak düşünmek mümkündür.²⁴⁶⁶

Ataol Behramoğlu'nun "Notlar (I)" başlıklı şiirinde ise, birbirine yabancılaşmış insanların birbiriyle olan ilişkilerini, "*Paketler hâlinde pazarlanmış/ Alınıp veriliyor*" ifadeleriyle anlatan özne, insanlar arasındaki ilişkilerin yapay ve gayriinsani olduğuna dikkat çeker.²⁴⁶⁷ "İşte Bir Şiir"de ise özne, insanın insana karşı yabancılaşmış olduğunu, "*Herkes neden kendinin çukurunda ve neden insan sevgisi bir/ işaret ya da formül hâline gelmiştir*" ifadelerinde insanın sevgisizliği ve yalnızlaşması üzerinden belirtir.²⁴⁶⁸

Süreyya Berfe'nin "Topu Topu Altı Satırlık Dram" başlıklı şiirinde ise, "*En yakınımızdan en uzağımıza ne varsa tüketiyoruz./ Önümüze geleni, getirdiklerimizi, getirilenleri./ Bütün uçurumları biz derinleştiriyoruz.*" dizelerinde, günümüzün insanını tüketici insan olarak niteleyen özne, insanın her şeyi olduğu gibi, birbirini de tükettiğini ve insanların birbirinden uzaklaşıp yabancılaştıklarını belirtir.²⁴⁶⁹

Nurettin Durman'ın "Hüznü Atamıyorum" başlıklı şiirinde ise özne, insanın insana yabancılaşmasındaki etmenlerden birisinin, "*Kafalarında binbir hesap binbir fitne*" olmasıyla alakalı olduğunu söyler.²⁴⁷⁰

Ahmet Özer'in "Seninle Dökülecek Düşlerime" başlıklı şiirinde ise, "*yaşamak bir çoşkudur gülüm/ insanın insan olduğu çağda*" dizelerinde özne, insanın insana ve insani değerlere yabancılaşmamış olduğu bir çağda yaşamının çoşku ve heyecan verici olduğunu söyler.²⁴⁷¹

Hüseyin Yurttaş'ın "Kanlı Geçit" başlıklı şiirinde ise özne, "*ve cüzdanelara adanmış yılların/ azgın isterisiyle gelişen bencillikler*"in, insanı insana

²⁴⁶⁶ Metin Altıok, "Gerekçe" (Süveydâ), *Bir Acıya Kiracı, Bütün Şiirleri*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2013, s.264.

²⁴⁶⁷ Ataol Behramoğlu, "Notlar (I)" (Yolculuk, Özlem, Cesaret ve Kavga Şiirleri), *Bir Gün Mutlaka, Toplu Şiirler 1*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014, s.86.

²⁴⁶⁸ Ataol Behramoğlu, "İşte Bir Şiir..." (Ne Yağmur...Ne Şiirler...), *Bir Gün Mutlaka, Toplu Şiirler 1*, s.153.

²⁴⁶⁹ Süreyya Berfe, "Topu Topu Altı Satırlık Dram" (Şiir ile Hayat), *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, YKY, İstanbul, 2009, s. 238.

²⁴⁷⁰ Nurettin Durman, "Hüznü Atamıyorum", *Savrulan*, Denge Yayınları, İstanbul, 1993, s. 15.

²⁴⁷¹ Ahmet Özer, "Seninle Dökülecek Düşlerime", *Aşklar Yedeğinde Ömrümüzün*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 30.

yabancılaştırdığını ifade eder.²⁴⁷² “Çağlar Karanlığı”nda ise, insanın insana yabancılaşmasının serüvenini şöyle özetler:

*“ilk suyu akıtan, ilk ekini biçen
insandın sen, yaşamın sofrasını bölüşen
oysa kinleri yazdın yazıtlara, kazıdın mermerlere
soy soy, boy boy ayrılıp savuştun ötelere
ilk öldüren, ilk sömüren, ilk zulmeden!”²⁴⁷³*

Özne, birlikte ve yardımlaşarak ilk suyu akıtan, ilk ekini biçen insanların henüz doğaya, emeğe ve insana yabancılaşmadığı bir dönemi yaşadıklarını ve bu dönemde insanın, paylaşmanın bir erdem olduğuna inandığını vurgular. Ancak medeniyet geliştikçe insan da insana yabancılaşmış; vahşetler, sömürüler, zulümler çoğalmıştır. Öyle ki tarihî yazıtlar/vesikalar bu yabancılaşmanın kayıtlarını tutmuştur.

Mustafa Miyasoğlu’nun “Yaprak” başlıklı şiirinde ise, “*Odalar büyük küçük/ Herkes ayrı evlerde/ Yaşamak bölük pörçük*” dizelerinde özne, gelenekselden modern hayata geçen insanın sadece mekânları değil, insanlarla olan ilişkilerini de bölüp parçaladığını; bunun da insanın insana yabancılaşmasına sebebiyet verdiğini söyler. Öyle ki özne, “*Bir düş düşersin artık/ kimse tutmaz elinden*” ifadeleriyle insanın insana yabancılaşmasını özetler.²⁴⁷⁴

Hüseyin Peker’in “Hızlıdan Hızlı” başlıklı şiirinin 2. kısmında ise özne, insanlara ve onların yaşamına duyduğu yabancılığını, “*Sizin o çulgın eğlentilerinizde, girdaplar, hortumlar ve kan/ rengi bataklıklar, kırılmış saman çöpleri içindeyim.*”²⁴⁷⁵ ifadeleriyle anlatır.

Ahmet Telli ise “Kaos” başlıklı şiirinde, medeniyet geliştikçe insanın insanlığına yabancılaştığını şöyle ifade eder:

*“İnsanı yarattık
(hayır, balçıktan değil)
O gün bugün arayıp dururuz onu
Hangi cehenneme gitti, bilmeyiz”²⁴⁷⁶*

²⁴⁷² Hüseyin Yurttaş, “Kanlı Geçit”, *Uzunçalar*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1979, s. 36.

²⁴⁷³ Hüseyin Yurttaş, “Çağlar Karanlığı”, *Uzunçalar*, s. 78.

²⁴⁷⁴ Mustafa Miyasoğlu, “Yaprak”, *Devran*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1978, s. 30-31.

²⁴⁷⁵ Hüseyin Peker, “Hızlıdan Hızlı-2” (Şehirleri İzleme Görevi), *Benden Sana Yamalı, Toplu Şiirler (1965-2010)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 94.

²⁴⁷⁶ Ahmet Telli, “Kaos”, (Belki Yine Gelirim), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018, s. 334.

Tarih boyunca kültür ve medeniyeti inşa eden ve dünya üzerinde hâkimiyetini kuran/sağlamlaştıran insan, bu süre zarfında hem insanlığına (insani değerlere) hem de insana yabancılaşmıştır. Nitekim şair, kendi samanyolundan ayrıлып evreni keşfe çıkan bir yıldızın serüvenini anlattığı “Küçük Yıldızın Son Baladı”nda, küçük yıldızın dünyaya bakışını, “[...] İnsanlar, çamur içindeki/ larvalara benziyorlardı. Küçük yıldız dehşetle baktı/ [...] Son çabasını/ aşağıdaki Dünya kirliliğine düşmemek için harcadı” dizeleriyle verir. Buna göre insan ve insanın yaşadığı dünya korkunçtur ve uzak durulması gerekmektedir.²⁴⁷⁷

Gülseli İnal’ın “Yaban Ülke Kızı” başlıklı şiirinde ise insana duyulan yabancılık, “*O madensi kalabalık*” benzetmesiyle verilir.²⁴⁷⁸ “Letoon”da ise özne, “*İnsan kıyamet/ insan son*” diyerek insana karşı hissettiği yabancılığı ifade eder.²⁴⁷⁹

İnci Asena’nın “Üç Gün Paris” başlıklı şiirinde ise, “[...] *Evet, yalnızsın, hepimiz/ yalnızız aslında bak. Bu kalabalığın/ yalnızlığıdır. Bu bir oyundur.*” dizelerinde öznenin ifade etmek istediği, çağın en büyük sorununun insanın insana yabancılaşmasından dolayı, insanın koyu bir yalnızlığa mahkûm bir yaşamı sürdürmek zorunda olduğudur.²⁴⁸⁰

İsmail Uyaroğlu ise “Homo Sapiens” başlıklı şiirinde, insana hissettiği yabancılaşmayı espirili bir dille şöyle anlatır:

*“Dev bir tabela
Çakardım elimde olsa
Uyarmak için uzaylıları
Dünyaya:
Dikkat, insan var!”²⁴⁸¹*

Öznenin espirili de olsa “dikkat, insan var!” tabelası çakıp uzaylıları bile homo sapiense karşı uyarmak isteği, insana karşı hissettiği yabancılaşmanın bir tezahürüdür.

Enis Batur da “Tutto Fa Schifo, Non Scrivero Piu” başlıklı şiirinde, “*Yok, bilinen anlamıyla bir küskünlük sözkonusu/ değil burada. Kime küseceğim, yıllardır/ kimseyle barışık olmadım zaten.*” dizelerinde özne, uzun yıllardır insana duyduğu hissini

²⁴⁷⁷ Ahmet Telli, “Küçük Yıldızın Son Baladı” (Çocuksun Sen), *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, s. 276.

²⁴⁷⁸ Gülseli İnal, “Yaban Ülke Kızı” (Sulara Gömlü Çağrı), *Toplu Şiirler I*, s. 39.

²⁴⁷⁹ Gülseli İnal, “Letoon” (Letoon), *Toplu Şiirler I*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009, s. 323.

²⁴⁸⁰ İnci Asena, *Üç Gün Paris*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s. 44.

²⁴⁸¹ İsmail Uyaroğlu, “Homo Sapiens” (Lanettayin Bir Şair), *Kedileri Severken Ağlayınız, Toplu Şiirler (1967-2004)*, YKY, İstanbul, 2007, s.63.

küskünlük değil, insandan uzak durma, ona karşı yabancılaşma olduğuna dikkat çeker.²⁴⁸² “Requiem”in IV. kısmında ise özne insana karşı, “‘*İnsana güvenme’ diyeceğiz./ ‘İnsan geçersizdir.’*” ifadelerini kullanır.²⁴⁸³

Yaşar Miraç’ın “Sarı Yıldız” başlıklı şiirinde ise özne, insanın insana yabancılaşmasında, “*herkes herkesin peşinde/ türlü dolaplar içinde*” olması yatar.²⁴⁸⁴

Ahmet Günbaş “Kuşkuyla” başlıklı şiirinde, çağımız insanının insana yabancılaşmasından doğan trajediyi şöyle anlatır:

*“Kuşkuyla doğruluyoruz yerimizden
sözde bir erinçle karşılayıp günü
Çocuk gözlerinin masumluğuna bile
kuşkuyla bakıyoruz sevgiyi iteleyip*

*Suratı asık insanlar yığımı
Çoğumuz küçük bir yarayı deşip
geri almakta umuda verdiğimiz ödünü*

Sevgiyi iteleyip, sevgiyi iteleyip

*Tozlaşmış kitaplar gibiyiz biraz
Toplumsaldan öyle uzakta
ayrı ayrı birey yorgunuyuz*

[...]

*Değer mi insanlığımıza
günlük gazetelere döndü yüzümüz
her çizgisi kuşkulu bir sayfa
acıyı yenilikle eş tuta tuta”²⁴⁸⁵*

Özne modern yaşamın, insanı sürekli yaşamdan ve diğerlerinden kuşku duymaya iten bir psikolojiye hapsettiğini ve bu yüzden de birbirine yabancılaşan insanın sevgiye dahi kuşkuyla baktığını belirtir. Günümüz insanını asık suratlılar yığını, tozlaşmış kitaplar ve birey yorgunu olarak niteleyip olumsuzlayan özne, gün geçtikçe insanın topluma yabancılaşarak kendini yalnızlaştırdığına dikkat çeker.

Erol Çankaya da “Herkes Bir Yerlerde” başlıklı şiirinde, insanın insana yabancılaşmış, yapayalnız bir yaşam sürdüğünü şöyle izah eder:

²⁴⁸² Enis Batur, “Tutto Fa Schifo, Non Scrivero Piu” *Yanık Divan (Dramatik Şiirler 2010-2016)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 52.

²⁴⁸³ Enis Batur, “Requiem-IV”, *Taşrada Ölüm Dirim Hazırlıkları*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 54.

²⁴⁸⁴ Yaşar Miraç, “Sarı Yıldız”, *Deli Dumrul-Sarı Yıldız*, Bulut Yayınları, İstanbul, 1999, s. 31.

²⁴⁸⁵ Ahmet Günbaş, “Kuşkuyla”, *Gecenin Nersindesin?*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1986, s. 48.

*“Ses bile yok mektup da yazılmıyor
Herkesin bir geçmiş olduğu iyice belli
Artık ya kendimizi korumakla meşgulüz
Ya elden çıkmış kendimizin derdinde
Bu yüzden işte ne mektup ne telefon ne bir ses
Yalnız günü dolduran konuşmalar arası
İki cümle arası, iki ses, iki görüntü
Bu yüzden oturup içmeler bile daüssıla
Bu yüzden ses zayıf, görüntüler dağınık”²⁴⁸⁶*

Özne, insanı insana yabancılaştırmış olan modern hayatın, insan koyu bir yalnızlığa ittiğini söyler. Bireyin kendinden başka kimsesinin olmadığı bu yaşamda, insanlar arası iletişim azalmış; samimi ilişkiler tükenmiştir. Sıcaklıktan ve samimiyetten yoksun kısa konuşmalar ve alelacele görüşmeler, gündeliğin olağan insan ilişkilerini oluşturmaktadır. Nitekim mektup yazma ve telefonla hâl hatır sorma artık unutulmaya yüz tutmuş insani iletişim biçimidir.

Arif Ay’ın “Aşk Kapıdan Baktırır” başlıklı şiirinin 1. kısmında ise, insana hissedilen yabancılaşma, “*şizofren, alık, kudurmuş insancıklar*” nitelemesiyle verilir.²⁴⁸⁷ “Karanlık”ta ise özne insana karşı hisleri, “*yüzümde bir çıban gibi/ hâli vakti insanların*” ifadeleriyle belirtir.²⁴⁸⁸

Şükrü Erbaş ise “Koşaradım” başlıklı şiirinde, insanın insana koşaradım yabancılaştığını şöyle izah eder:

*“Gittikçe yalnızlaşıyorsunuz insan kardeşlerim
Ne bir ortak sevinciniz kaldı sizi çoğaltacak
Ne bir içten dostunuz var acınızı alacak
Unuttunuz nicedir paylaşmanın mutluluğunu;
Toprağı rüzgârı denizi göğü
O her zaman bir insanla anlamlı
Tükenmez bir hazine gibi kendini sunan doğayı
Unuttunuz, gömülüp günlük çıkarların
Ve ucuz korkuların kör kuyularına
Daraldıkça daraldı dünyaya açılan pencereniz.*

[...]

*Koşaradım tükeniyorsunuz insan kardeşlerim
Koşaradım*

²⁴⁸⁶ Erol Çankaya, “Herkes Bir Yerlerde”, *Asıl Adı Gökyüzü*, Adam Yayınları, İstanbul, 1985, s.91.

²⁴⁸⁷ Arif Ay, “Aşk Kapıdan Baktırır-1” (Ateş ve Caz), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.473.

²⁴⁸⁸ Arif Ay, “Karanlık” (İmâ Kitabı), *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, s.264.

Veysel Çolak'ın “Bozgunda Umut” başlıklı şiirinin II. kısmında ise, “*İnsanlığın bittiği bir dünyadayız*” dizesinde özne, insanın insana ve insani meziyetlere yabancılaşmış bir dünyada yaşadığını hissettiğini ifade eder.²⁴⁹⁴

Mustafa Özçelik de “Kesit” başlıklı şiirinde, “*Çürümüş bir insanlık ağacının altından geçiyoruz/ Her taraf hazin bir sonbahar yaşıyor/ Işıklar solmuş*” dizeleriyle yaşadığı çağın, insanın insana ve insanlığına yabancılaşmış, karanlık ve güz bir çağ olduğunu ifade eder.²⁴⁹⁵

İlhami Çiçek'in “Sorarak” başlıklı şiirinde ise özne, bencilliğin hüküm sürdüğü ve insanın insana yabancı olduğu bu yeryüzünde hislerini, “*boyuna yalnızdık*” ifadesiyle dile getirir.²⁴⁹⁶

Murathan Mungan ise “Katılmış” başlıklı şiirinde, insanın insana yabancılaşmasını şöyle görür:

*“Taş bile kalmaz kendine
tozar, tozarır
taşar kendinden
karışır engine
taş kesmiş yanımız
birbirimizin gölgesinde
ufalanır hayat
gezer tozarız dünyaya benzedikçe*

*katılmış gibi
içimiz ve herkese”²⁴⁹⁷*

Özne, taşın bile katılığını zamanla kaybedip toza dönüşerek doğayla bütünleştiğini; buna rağmen günümüzde insanın, insana hep katı, hep yabancı durduğunu; içinin kapılarını kimseye açmadan yalnızlığı tercih ettiğini söyler. Nitekim “Kavuşma”da da şair, “*Geçit vermez insan insana/ dağdan az dağdan fazla/ sıra sıra yalnızlık*” dizeleriyle insanın insana yabancı oluşuna dair düşüncesini yineler.²⁴⁹⁸

Lâle Müldür'ün “Çölde İsimsiz Bir At Var” başlıklı şiirinde ise, “*Herkes birbirini alabildiğine kirletiyordu./ Herkesin yüzüne kumlardan bir eşarp dolanmıştı.*

²⁴⁹⁴ Veysel Çolak, “Bozgunda Umut-II” (Ölümler Diyalogu), *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 97.

²⁴⁹⁵ Mustafa Özçelik, “Kesit”, *İfşa*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 14.

²⁴⁹⁶ İlhami Çiçek, “Sorarak” (Şurda Güneşe ne Kaldı), *Bu Hüznün Mesnevisi, (Tüm Şiirleri)*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018, s.35.

²⁴⁹⁷ Murathan Mungan, “Katılmış”, *Dağ*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007, s. 27.

²⁴⁹⁸ Murathan Mungan, “Kavuşma”, *Dağ*, s. 43.

[...]” dizelerinde, birbirine yabancılaşmış insanların tek yaptıklarının birbirlerini kirletmek olduğunu söyleyen özne, bu kirlenmeden ötürü yüzlerin seçilemediğini, kumlardan bir eşarpla ifade eder.²⁴⁹⁹ Müldür, “Pragmatik Değer Felsefesi”nde ise T. Hobbes’un “*İnsan insanın kurdudur.*” sözüne dizelerinde yer verir ve kendi varlığını ve çıkarlarını korumak adına bencilce davranan ve diğerleriyle sürekli savaş hâlinde olan insanın, yabancılaştığı insana karşı bitmek bilmeyen mücadelesini, “*Henüz tam anlamıyla insanlaşamadık*” ifadesiyle eleştirir.²⁵⁰⁰

Haydar Ergülen’in “Birimiz Hepimizi Yalnız Bıraktık!” başlıklı şiirinde ise özne, insanın insana yabancılaşmış olduğu gerçeğini, “*yalnızlık birimizi hepimize bıraktı/ birimiz hepimizi yalnız bıraktık*” ifadeleriyle verir.²⁵⁰¹ Buna göre insan, yaşamını insansız ve yapayalnız geçirmektedir. “Tanrı’ya Mektup”un 2. kısmında ise, insana karşı hissedilen yabancılaşma şöyle dile getirilir:

“*Seni düşündüğümde, bazen
üzülüyorum Tanrım,
kediler, kuşlar, bulutlar
ağaçlar, kırlar, balıklar
kızlar, oğlanlar çocuklar,
yalnızca onların olsaydın da,
şu büyük insanlığın
Tanrısı olmasaydın!*”²⁵⁰²

Özne, saf ve masum olarak gördüğü tabiatın tüm ögeleri (hayvanları, ağaçları, bulutları vb.) ile çocuklar hariç, insanların bunca kötülüğü ve çirkinliği karşısında, Tanrı adına insanlığa üzülmekte ve onlardan utanç duymaktadır.

Turgay Fişekçi’nin “İnsanlık” başlıklı şiirinde ise özne, “*İnsanlık/ Özlenen bir sokağın adıdır.*” yargısında bulunarak, insanın insanlığını kaybetmiş olduğunu ifade eder.²⁵⁰³ “Bağışıklık”ta ise, “*Bulduğu her hamamda/ Kırklamalı insanlık kendini.*”

²⁴⁹⁹ Lâle Müldür, (Divanü Lûgat-it Türk), *Anemon, Toplu Şiirler I (1988-1998)*, YKY, İstanbul, 2014, s. 441.

²⁵⁰⁰ Lâle Müldür, “Pragmatik Değer Felsefesi” (Ultra-Zone’da Ultrason), *Apokalips/Amonyak, Toplu Şiirler II (1990-2012)*, YKY, İstanbul, 2014, s. 266.

²⁵⁰¹ Haydar Ergülen, “Birimiz Hepimizi Yalnız Bıraktık!” (Eskiden Terzi), *Nar, Toplu Şiirler I*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015, s.146.

²⁵⁰² Haydar Ergülen, “Tanrı’ya Mektup-2” (Hafız’a (Hafız)), *Hafız ile Semender, Toplu Şiirler 2*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 128.

²⁵⁰³ Turgay Fişekçi, “İnsanlık” (Dip Sevgi), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, 2006 Yayınevi, İstanbul, 2007, s.183.

dizelerinde özne, kirli ve pis işlere bulaşan insanın, insan olmanın ne demek olduğunu unuttuğunu ve insanlığına yabancılaştırdığını dile getirir.²⁵⁰⁴

Necat Çavuş'un "İnsanlık Koşusu" başlıklı şiirinde ise, "Ey İnsan eli, ey binlerce yılın felaketi" diye seslenen özne, insanın binlerce yıldır kendi eliyle dünyayı yaşanmaz hâle getirdiğine dem vurur.²⁵⁰⁵ "Acûzenin Gözlerinde Akşam"da ise, "*Her gün bir başka görür gözlerim/ Ama yeni bir görünüş değil*" diyen öznenin her gün hiç değişmemiş biçimde gözlemlendiği, insanlığın kuduran sahteliğidir.²⁵⁰⁶

Orhan Alkaya ise "Yabancı'nın Son Sözleri" başlıklı şiirinde, insanlara yabancılaşmış bireyin insana dair hislerini şöyle ifade eder:

*"avuntularınız sizin olsun, peşimi bırakın. tıraşsız suratım üz-
mesin sizi, acıyıp ellerimden tutmaya kalkmayın.
dostluğunuza ve yardımlarınıza hiç mi hiç ihtiyacım yok, an-
layın.
bunu anlayın hiç olmazsa, ne olur; iltifatlarınız gibi sıkıyor
beni üzüntünüz.*

[...]

*aramayın beni hiçbir uyrukta; ne dinim tapınağım, ne evim
olmamıştı zaten, bir konuktum aranızda."*²⁵⁰⁷

Özne, aynı ortamda ilişkide bulunduğu insanların kendisini avutmalarını, kendisine iltifat etmelerini veya üzölmelerini, dost yaklaşımlarını, yardım niyetlerini samimiyetsiz ve bayağı bulur. Hem yaşamında herhangi bir aidiyet duygusu hissetmeyen hem de insanlar arasında kendini yabancı gören özne, insandan uzak, yalnız başına bir yaşam sürmek istediğini dile getirir.

İhsan Deniz ise "Tılsımlı Bir Büyü" başlıklı şiirinde, insana yabancılaşmış bireyin duygularını şöyle dile getirir:

*"hiçkimse ama hiçkimse beni anlamıyor
beni hiçkimse, ama hiçkimse anlamıyor
bu yüzden hışımla çıkıyorum lokantalardan
bu yüzden takvimler hep aynı tarihi gösteriyor
largaktıl alıyorum bu yüzden, anneme telgraf çekiyorum*

²⁵⁰⁴ Turgay Fişekçi, "Bağışıklık" (Sevgi Bağları), *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar, Toplu Şiirler (1976-2006)*, s.136.

²⁵⁰⁵ Necat Çavuş, "İnsanlık Koşusu" (Siyahlar Prensese), *Küçük Okyanuslar, Toplu Şiirler (1983-2013)*, Mevsimler Kitap, 2015, İstanbul, s. 121.

²⁵⁰⁶ Necat Çavuş, "Acûzenin Gözlerinde Akşam" (Keşifler), *Küçük Okyanuslar, Toplu Şiirler (1983-2013)*, s. 15.

²⁵⁰⁷ Orhan Alkaya, "Yabancı'nın Son Sözleri", *Parçalanmış Divan*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s. 81-82.

*varlığım herkese uzak kalıyor
çünkü seçilmiyor hiçbirinden hiçbir yer”²⁵⁰⁸*

Özne, hem insanların birbirine karşı duyarsızlaşmış olduklarını, hem de hiçkimsenin kendisini anlamadığını ve bu yüzden insanlara yabancı durduğunu belirtir. Öyle ki özne, gerek yaşama gerekse insanlara tahammül etmek ve kendini sakinleştirebilmek için largaktıl (bir çeşit sakinleştirici ilaç) aldığını ve tek iletişiminin annesiyle olduğunu söyler.

Nurullah Genç’in “Güvercin” başlıklı şiirinde ise, “*İnsanlar, içimde bitmeyen sancı/ İnsanlar, tuhaf mı tuhaf, yabancı*” dizelerinde özne, insanı hem bir iç sancısı hem de tuhaf ve yabancı olarak niteleyip olumsuzlar.²⁵⁰⁹

Osman Konuk’un “İmkansız Melodi” başlıklı şiirinde ise özne, “*ağlayan abdal ile gülen aptallar arasındayım*” diyerek büyük çoğunluğuna yabancılaştığı insanları aptal olarak niteler.²⁵¹⁰ “Kıştan Kalan Fikirler”de ise özne, insanı, “*hilekâr mâsûmiyet*”le addedip olumsuzlar.²⁵¹¹

Seyhan Erözçelik ise “Elâlemin Hâli” başlıklı şiirinde, kahve fincanındaki telveden fal bakan özne, gördüğü insanlık hâlini şöyle tasvir eder:

*“İsanî bir unicorn, bir sürüngenin
üstünde, sürüngen iştahlı, yahut
iştaha içinde, yani yemek peşinde.
Karakedi, yemek peşinde. Yemek çamurda.
Öküz, kedinin peşinde. Ayrıca başka
canavarlar da var. Herkes,
birbirinin kafasını ısırma çalışıyor.”²⁵¹²*

Özne, yabancılaştığı insanları ve onların insanlık dışı davranışlarını, hayvanlar ve mitolojik varlıklarla sembolize ederek anlatır. Buna göre, tek boynuzlu bir at olarak bilinen ve mitolojik bir varlık olan unicorn, bir sürüngenin üstündedir. Sürüngen yemek peşindedir ve doymak bilmez bir iştaha sahiptir. Kara kedi de yemek peşindedir. Öküz ise kedinin peşinde. Bunun dışında da canavarlar göze çarpmaktadır. Hepsi de

²⁵⁰⁸ İhsan Deniz, “Tılsımlı Bir Büyü” (Mağara Külleri), *Buz ve Fire, Toplu Şiirler (1980-2005)*, Hece Yayınları, Ankara, 2005, s. 42.

²⁵⁰⁹ Nurullah Genç, “Güvercin” (Çiçekler Üşümesin), *Mahrem ve Münzevi, Toplu Şiirler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 34.

²⁵¹⁰ Osman Konuk, “İmkansız Melodi”, *Seni Yalnız Ben Anlarım*, Üç Çiçek Yayınları, İstanbul, 1982, s. 21.

²⁵¹¹ Osman Konuk, “Kıştan kalan Fikirler”, *Tehlikeli Belki*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s. 45.

²⁵¹² Seyhan Erözçelik, “Elâlemin Hâli” (Şehir’de Sandar Var!), *Kitaplar, Toplu Şiirler (1980-2003)*, YKY, İstanbul, 2003, s.294.

çamurdaki yemeğin peşindelerdir ve yemekten pay almak için birbirlerinin kafasını ısırmaktadır. Burada öznenin hiç şüphesiz anlatmak istediği, gündelik yaşamda birbirine yabancılaşmış ve düşmanlaşmış insanın hayatta kalmak için verdiği yaşam mücadelesidir. Öyle ki bu şiir ister istemez akla, Tevfik Fikret'in Gayyâ-yı Vücûd şiirindeki solucan, yılan, sülük ve küçük böceklerin içinde debelendiği bataklığı/su birikintisini, yani bir metafor olarak yaşamı ve bu yaşamdaki birbirine yabancılaşmış insanı akla getirmektedir.

Erözçelik “Jestlerin Ölümü”nde ise, insanın insana yabancılaşmış olduğu gerçeğini şöyle izah eder:

*“Bir zamanlar – bir zamanlar dediysem
çok eski de değil: Birkaç ay önce-
gül alırdık. Biz. Hepimiz.
Her şey için, yerli yersiz
gül alırdık bir zamanlar.
Biz. Hepimiz.*

Gülleri de eskittik.

*Zaten artık almıyoruz. Gül zamanları
geçti. Rüzgâr esti. Sert esti. Jestler bitti.
Kendimizi kaybettik.
Gül verecek kimse de kalmadı.*

[...]

*Oysa ki, insanların birbirine ihtiyacı var.
Yoksa niye toplu halde yaşasınlar.”²⁵¹³*

Özne insanın insana yabancılaşmasını, bir zamanlar insanların birbirlerine gül alıp vermeleri üzerinden ifade eder. Burada gül, sevgi, saygı, incelik ve nezaketin sembolüdür. Günbegün birbirine yabancılaşan insanlar artık, insani değerlerden ve samimi, sıcak ve sevgiye dayalı ilişkilerden de uzaklaşmışlar ve yalnızlığa mahkûm olmuşlardır. Oysa özne, insanların her zaman birbirine ihtiyaç duydukları için toplumları oluşturduklarını söyler ve bugün, toplu hâlde, aynı mekânda yaşayan insanların birbirine bu denli yabancılaşmış olmalarına anlam veremez.

Birhan Keskin'in “Kaktüs ve Teksas” başlıklı şiirinin 3. kısmında ise, insanla yaşamak kişiye şu hisleri şöyle vermektedir:

²⁵¹³ Seyhan Erözçelik, “Jestlerin Ölümü” (Şehir’de Sansat Var!), *Kitaplar, Toplu Şiirler (1980-2003)*, s.295-296.

*“Sizinle yaşadığım her şey kıyamet,
Sizinle yaşadığım her şey cinnet,
Sizinle yaşadığım her şey cinayetti.
Ruh kirlendi,
kalbimin kenarında atını durduranlar için
Akrep beslemekteyim.”²⁵¹⁴*

İnsanla yaşadığı her şeyi kıyamet, cinnet ve cinayet olarak olumsuzlayan ve insanlara karşı yabancılaşmış olan özne, ruhunun insanlar tarafından kirlendiği için, daha temkinli davrandığını ve gönlüne girmek isteyenleri/kendiyle ilişki kuracakları korkutup kaçıracağını ifade eder.

“Hidrofor”da ise özne, insanın insana yabancılaşmış olduğunu, “*Bizim millet şiiri sevmediği gibi el ele tutuşmayı da sevmiyor.*” dizeleriyle dile getirir.²⁵¹⁵

Arif Dülger’in “Ben Böyle İhanet Görmedim” başlıklı şiirinde ise, “*Herkes kırık gönülden, herkes birbirinin kirli aynası/ Ömrümde ben, böyle bir dert görmedim!*” dizelerinde özne, yaşamı boyunca karşılaştığı en büyük derdin, insanların taşıdıkları gönüllerin hem kırık hem de pisliğe bulanmış olmasıdır. Özne, insanın ruhsal açıdan bunca kirlenmişliğine karşı yabancılaşma hissederek.²⁵¹⁶

Küçük İskender’in “çürük et deposu” şiirinin “iskenderî metinler” başlığının 53. kısmında özne, “*İnsan, bir Çürük Et Deposu’dur*” diyerek, insana karşı hissettiği yabancılaşmayı, insanı madden ve mânen çürümüşlüğüyle ifade eder.²⁵¹⁷

Nazir Akalın’sa “Bir Elveda Şiiri”nde, “*insanlığın tükendiği yerdeyim/ tiksindiğim yalanların kökünde*” dizelerinde, öznenin insanlığa yabancılaşmasının temel sebebi, insani değerlerin kaybolması ve yalanlardır.²⁵¹⁸

Osman Çakmakçı’nın “Deli Sarı” başlıklı şiirinin II. kısmında ise özne, insanın insana yabancılaşmış olduğu gerçeğini, “*Kimse kimseyi sevmiyor/ Kimse kimseyi anlamıyor*” dizeleriyle belirtir.²⁵¹⁹

²⁵¹⁴ Birhan Keskin, “Kaktüs ve Teksas-3”, (Cinayet Kızı), *Kim Bağışlayacak Beni, Toplu Şiirler (1991-2002)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 109.

²⁵¹⁵ Birhan Keskin, “Hidrofor”, *Fakir Kene*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 15.

²⁵¹⁶ Arif Dülger, “Ben Böyle İhanet Görmedim” (Bana Aşk Sun), *Meğer Aşk İmiş*, Toplu Şiirler, İstanbul Yayınları, İstanbul, 2010, s. 201.

²⁵¹⁷ Küçük İskender, “çürük et deposu-iskenderî metinler-53” (Hasta Hayat Depoları), *Çürük Et Deposu, Toplu Şiirler (Çürük Et Deposu-Eski Kral Deposu-Yanlış Cinayet Deposu)* Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 52.

²⁵¹⁸ Nazir Akalın, “Bir Elveda Şiiri”, *Kanayan Simya*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998, s.74.

“Bir Dostu Yitiriş”te ise özne, “*Düşüyoruz durmadan insan ağacından*” derken, sevgi, dostluk, kardeşlik gibi erdemleri bir bir kaybeden insanın, insanlığına yabancılaşmasından dem vurur.²⁵²⁰

Mehmet Can Doğan ise “Yası Tutulmayacak Adamlar ve Kadınlar” başlıklı şiirinde, insanın insana yabancılaşmış olmasının neticelerini şöyle izah eder:

*“Çıkar yüreğini dışarı
toplumun vicdanına kar yağıyor
merhamet donacak birazdan
tipiye tutulmuş kadınlar ve adamları
bulamıyorlar evlerinin yolunu akşamları*

*‘Biraz aydınlık olsa da
içinden geçsek’ diye hayıflanıyorlar.
Kim kimin içinden geçebiliyor oysa
herkesin içi buz katılığında parlamaktaysa
baltalı sözler söylemenin vaktidir”²⁵²¹*

Özne, insanların birbirine karşı yabancı, mesafeli ve soğuk davranmalarının, toplumsal yaşamda merhamet, acıma, yardımlaşma gibi insani meziyetlerin de bir bir yok olmasına sebep olduğuna dikkat çeker.

Cevdet Karal’ın “Savaş Bitti” başlıklı şiirinde ise özne, “*şu zalim insan soyunun/ zorakî devamıyım*” ifadeleriyle, zalim ve acımasız bulduğu insanla aynı soydan geliyor olmaktan üzüntü duyduğunu belirtir.²⁵²²

Bâki Ayhan T.’nin “Kimse Yok” başlıklı şiirinde ise, hem yaşama hem de insana yabancılaşmış olan bireyin duyguları şöyle işlenir:

*“şimdi kimse yok yalnız ben varım
ben varım: yalnız
şimdi kimse: yok
[...]*

*düştüğü yerde kalıyor kan damlası
yabancılaşıyor giderek kendine bile
suya bir taş attım herkesin yerine
halkalar bitene dek bekleyeceğim
birbirine usulca ekleyeceğim gözleri
gün bitmiş, çocukluğumuz sönmüş ufukta*

²⁵¹⁹ Osman Çakmakçı, “Deli Sarı-II” (Yeni Şiirler), *Bir Hiçlik Anatomisi, Toplu Şiirler*, Avangard Yayınları, İstanbul, 2011, s. 110.

²⁵²⁰ Ömer Erdem, “Bir Dostu Yitiriş”, *Yitirişler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 18.

²⁵²¹ Mehmet Can Doğan, “Yası Tutulmayacak Adamlar ve Kadınlar”, *Şaman*, YKY, İstanbul, 2005, s. 48.

²⁵²² Cevdet Karal, “Savaş Bitti”, *Horozlu Ayna ve Ölüm*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1998, s. 14.

şimdi: kimse yok yalnız: ben varım

*şarkının bitişiyle ilgilenmiyor insanlar artık
şimdi kimse yok: yalnız ben varım
benim bitişiyle ilgilenmiyor kurbağalar
üstümüze yıkıyor gökyüzünü yağmurlar
karanlığın başladığı yerde yalnızlık
şimdi kimse yok yalnız: ben varım*

*az sonra ben de yokum: derinlerdeki ıslık*²⁵²³

Suya atılan taşın birbirine benzer biçimde halkalar meydana getirmesiyle gündelik yaşamın tekdüze gidişatını kasteden öznenin, yabancılaştığı bu yaşamdaki en büyük sıkıntısının insanlar olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki özne, şimdi kimse yok, yalnız ben varım tekrarlarıyla, hem insana karşı yabancılaşmış olduğunu hem de bu yabancılaşmanın kendisini yalnızlığa ittiğine dikkat çeker. Nitekim bu süreç insanı kendine bile yabancılaştırabilmektedir.

İbrahim Tenekeci'nin "Az Buçuk" başlıklı şiirinde ise, "*Gittim, insanın yanına vardım/ Vardım da bulamadım kimseyi./ Her şey kirlenmiş, yeni evliler bile.*" dizelerinde özne, hem insanın insanlığını kaybetmesinden, hem de mânen kirlenmesinden ötürü, insana yabancılaştığını ifade eder.²⁵²⁴ "Görmeden Ölmek"te ise özne, "*İnsan nasılsa öyledir dünya/ Kurtlanmış meyveler, ısırırında*" ifadeleriyle, insanın kötülükleriyle dünyayı âderta içi kurtlanmış bir meyveye dönüştürdüğünü belirtir.²⁵²⁵ "Açık Yara" başlıklı şiirinin II. kısmında ise, "*Herkes herkesin bakarken icabına,/ Bu kadar güzelsiz yaşarken insan,/ Afrika'da bir ülke oldunuz bana.*" dizelerinde, insanın insana yabancılaştığı, herkesin herkese ihanet ve kötülük ettiği ve insani güzelliklerin kaybolduğunu söyleyen özne, insanlığa veda etmiş insanları, Afrika'nın aç ve yoksul bir ülkesi gibi görür.²⁵²⁶

Mehmet Aycı'nın "Toprak Çarşısı" başlıklı şiirinde ise, insana yabancılaşmanın nedenleri şöyle ortaya konur:

*"bakıyorum vitrinde herkesin bir çarşısı
hesapta her çarşının yığınla herkesi var
bunu dillendirince
ince bir hat çekiliyor insanlarla arama*

²⁵²³ Bâki Ayhan T., "Kimse Yok", *Kopuk ve Beş Diyalog*, YKY, İstanbul, 2011, s. 109-110.

²⁵²⁴ İbrahim Tenekeci, "Az Buçuk", *Giderken Söylenmiştir*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.49.

²⁵²⁵ İbrahim Tenekeci, *Görmeden Ölmek*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.29.

²⁵²⁶ İbrahim Tenekeci, *Görmeden Ölmek*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.62.

*kanımın rüyasına
toprağın aynasına uzun gölgeler düşüyor
biraz kendime gelip herkes bir çarşı desem
gülüşünüzde açılan nakışsız kapılardan
ambalajlı hayaller, markalı dalgınlıklar
hüzünler sonbaharlık
temiz kıyılar için birazcık yaz ümidi
takside bağlı güven
sürülür hâlinde taşar caddelerden içeri
indirime uğrayan nice aşklar dökülür!”²⁵²⁷*

Özne, içinde ve birlikte yaşadığı insan topluluğunun aynı çarşıdan, aynı şeyleri satın alan vitrinleşmiş/çarşılaşmış insanlar olarak gördüğü için, onlarla arasına mesafe koyduğunu söyler. Buna göre çeşit çeşit dükkân ve vitrinlerin olduğu bu çarşıdan, ambalajlı hayaller, markalı dalgınlıklar, sonbahara uygun hüzünler, yaza dair ümitler, takside bağlı güven ve indirimli aşklar satın alan çarşılılar, özne için, gerçek hislerini ve insani duygularını kaybetmiş, kendilerine yabancılaşmış bir kitledir.

Alper Çeker’in “Aynın Karanlık Yüzü” başlıklı şiirinin 16. kısmında ise, “*kötüyüz/ sokak lambaları/ ruhumuzu açığa vuruyor*” dizelerinde, öznenin insana yabancılaşmasının sebebinin, insan ruhunun kötülükle kirlenmiş olmasıdır.²⁵²⁸ “Geçmiş Zaman Olur Ki”de ise, “*insanlar ki/ şiirleri kendilerinden zenci*” diyerek insanın kötülükten ve pislikten kapkara görüldüğünü imâ eden özne, insandan geriye “*birkaç kekeme plâk/ ve on sekiz yaşaından küçüklerin giremediği bir sokak*” kaldığını söyler.²⁵²⁹ Buna göre bugün insandan arta kalanlar, aynı sözlerin tekrar edildiği yavan ve samimiyetten uzak konuşmalar ile şehvetin ve karşılıklı çıkarın ön planda olduğu, maddeci ilişkilerdir.

Tuna Kiremitçi’nin “İnsan Âlemdir” başlıklı şiirinde ise özne yabancılaştığı insanı, “*sözleri hoştur/ ama içi boştur/ yüzde doksan*” diyerek olumsuzlar.²⁵³⁰

2.5.4. İnsanı Kendine/İnsanı İnsana Yabancılaştıran Bir Güç Olarak Maskeler

Latince maske anlamına gelen personayı Jung, bireylerin kendilerini korumak ve savunmak adına, etraflarındaki dünyayı da buna uyum göstermeleri için kandırarak,

²⁵²⁷ Mehmet Aycı, “Toprak Çarşısı”, *Mor Kitap*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010, s. 53.

²⁵²⁸ Alper Çeker, “Aynın Karanlık Yüzü-16” (Gece Şehre Dedi ki), *Gece Şehre Dedi ki ve Öteki Şiirler*, Gendaş Yayınları, İstanbul, 2000, s.11.

²⁵²⁹ Alper Çeker, “Geçmiş Zaman Olur Ki” (Gece Şehre Dedi Ki), *Gece Şehre Dedi ki ve Öteki Şiirler*, s.15.

²⁵³⁰ Tuna Kiremitçi, “İnsan Âlemdir”, *Bir Uyumsuz Bulut/Şarkılar ve Şiirler*, Karakarga Yayınları, İstanbul, 2017, s.31.

bilinçli ya da bilinçdışı biçimde, benimsedikleri yapay kişilik/kişilikler olarak tanımlar.²⁵³¹ Yani, bir çeşit sosyal maske olarak da adlandırabileceğimiz persona, insanın kendisi olmayan bir karakteri yaşamasını zorunlu kılar.²⁵³² Dolayısıyla başkalarıyla yaşamayı gönüllü olarak kabul eden insanlar tarafından tecrübî bir süreç içinde yaratılan maskeler, hem uygarlığın esası hem de sosyal yaşamda duruma özgü davranış veya sosyal rolleri yerine getirmektir; takanın gücünü, hastalığını ya da kişisel duygularını örten maske, katıksız toplumsallaşmaya ve yabancılarla ilişki kurmaya da olanak sağlar.²⁵³³ Ancak eğer bir insan taktığı maskeye/maskelere kendini fazlaca kaptırırsa, oynamakta olduğu rol ile kendi gerçek benliğini birbirinden ayırt edemez bir duruma gelirse, kendisine yabancılaşmaya başlar.²⁵³⁴ Nitekim maskeli yüzlerden oluşan toplumda, kendilik bilincini ve öz benliğini maskelerin arkasında kaybeden bireylerin birbirlerini sahte bularak birbirlerine yabancılaşması da kaçınılmazdır.

Yukarıdaki bilgiler dahilinde şiir metinleri incelendiğinde, insanın insana yabancılaşmasında bir etmen olarak maskelerin varlığı dikkat çekmektedir. Ancak şairlerin dile getirmek istedikleriyle, bu şiirlere konu olan maskelerin anlamsal boyutları da çeşitlilik gösterir; fakat hepsindeki ortak yön, insanların maskesiz yaşamadıklarıdır.

Konunun ilk örneği Zeki Ömer Defne'nin "L'Home Sandwich" başlıklı şiiridir. Şiirde, "*Biliyorum, sizin değil sizin artık, / Bilinmez hangi zorlu koşulların eliyle / Bu donuk, asık maske ile örtülmüş olan şu yüz.*" dizelerinde özne, yabancılaştığı toplumsal yaşamı zor da olsa devam ettirebilmek ve yabancılarla ilişkiyi sürdürebilmek için herkesin taktığının, donuk ve asık yüzü temsil eden bir maske olduğunu belirtir. Öyle ki insanların suratında maske gibi duran bu donuk ve asık yüz ifadesi, aslında maske değil; insanın yabancılaştığı yaşama ve insana karşı geliştirdiği yüzsü bir reflekstir.²⁵³⁵

Oktay Rifat'ın "Beni Çeker" başlıklı şiirinde ise, gündelik yaşamın devamlılığını sağlayan maskelerle bireyin ilişkisi şöyle dile getirilir:

*"İnsanlar, insanlar, ah, kadınlı erkekli!
Onlara karşı durdum, benzer ve benzemez*

²⁵³¹ Franco Bifo Berardi, *Ruh İşbaşında, Yabancılaşmadan Otonomiye*, s. 147.

²⁵³² Engin Geçtan, *Zamane*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s.70.

²⁵³³ Cevat Özyurt, "Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 118.

²⁵³⁴ Engin Geçtan, *İnsan Olmak*, s. 76.-77.

²⁵³⁵ Zeki Ömer Defne, "L'Home Sandwich" *Puyalar II: Kardelenler*, Tunç Matbaacılık, İstanbul, 1988, s. 88.

*Arasında, babamın ve dedemin yüzü
Gündelik maskemin altında, hoyratlığın
Yüzü sonra, sonra iğrenç, sonra kuşkulu,
Sonra korkak ve boş binlerce karanlık yüz!”²⁵³⁶*

Özne, maskeye iki nedenle yabancılaştığını ifade eder. İlki, insanlara ve yaşama uyum sağlamak adına gerçek yüzünü (babasına ve dedesine genetik olarak benzeyen) ardına sakladığı maskesi, onu kendine yabancılaştırmaktadır. İkincisi ise, insanların yüzlerine geçirdikleri yüzlerce maskenin sahte ve korkunç görüntüsünün onu insanlara yabancılaştırmasıdır.

Behçet Necatigil ise “Maskeli Balo” başlıklı şiirinde maskeyle insan arasındaki ilişkiyi şu yönüyle işler:

*“Siz gene o maskeli balodan döndünüz,
-Ben bu ismi verdim hayata-
Duracak hâliniz kalmadı ayakta,
Soyunup dökünüz.”*

[...]

*Maskeli balo bitti, gene gece, evinize döndünüz
Ayakta duracak hâliniz kalmadı şimdi
Bakmayın aynalara, aynalar kirli
Aynalarda rezil olur yüzünüz.”²⁵³⁷*

Özne, gündelik yaşamı maskeli bir baloya benzetir. Öyle ki insanlar toplumsal hayatta, yaşamlarını idame ettirebilmek için sürekli maske/maskeler takmak zorundadırlar. Âdeta maskeli bir baloya benzeyen yaşamda, insanların gerçek yüzlerini görebilmek ise neredeyse imkansızdır. Nitekim günün sonunda kendi kendisiyle kalan insan, maskesini çıkarsa dahi, maskenin insanı kendine yabancılaştırıcı etkisi geçmeyecek; insan kendi yüzünün o maskeler altında gerçekliğini yitirdiğine ve çirkinleştiğine tanık olacaktır.

Ümit Yaşar Oğuzcan’ın “Maske” başlıklı şiirinde ise, “Nice dost bildiğiniz yüzlerden/ İndirin o gülen maskeleri” dizelerinde, dost görünmek ve art niyetlerini gizlemek için taktıkları gülen maskelerin sahte olduğunu söyleyen özne, insanların gerçek yüzlerinin pis ve iğrenç olduğu için, “Artık hiçbirine inanmayın” ifadesini

²⁵³⁶ Oktay Rifat, “Beni Çeker” (Şiirler), *Bütün Şiirleri I*, YKY, İstanbul, 2018, s. 468.

²⁵³⁷ Behçet Necatigil, “Maskeli Balo”, (Çevre), *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009, s. 74.

kullanır.²⁵³⁸ “Korku II”de ise insanlara yabancılaşmasının altında yatan temel sebebin ne olduğunu, “*Ya kişiler, onların yalan, sahte yüzleri/ Biçim biçim maskeler, renk renk boyalar*” ifadeleriyle açıklık getirir.²⁵³⁹

Ali Yüce ise “Gizli Maske” başlıklı şiirinde, insanı kendine yabancılaştıran maskelerden şöyle bahseder:

*“Herkesin yüzünde maske
Bir değil beş değil
Üstüste takılmış
Bir yüzde birçok maske
Elle tutulmaz gözle görülmez
Yüzünde maske olduğunu
Maskeli de bilmez”²⁵⁴⁰*

Özne, gündelik yaşamda istisnasız herkesin birden çok maske kullandığını ve duruma/yere göre bir maskeden diğerine geçtiğini söyler. Ancak bu maskelere insan öylesine kendini kaptırmış ve adapte olmuştur ki artık, maskelerin taşıdığı kişilikler arasında gerçek yüzünü (öz kişiliğini) yitirmiş ve kendisine yabancılaşmıştır.

Cahit Zarifoğlu’nun “Sen Kuş Olur Gidersin Bir Trenle” başlıklı şiirinde ise özne, maskelerle kendi yüzüne (benliğine) yabancılaşmış insanı, “*Ha biz varız/ Ha biz maskeli balo*” ifadesiyle anlatır.²⁵⁴¹

Güven Turan’ın “Bir Anıya Kovuşturma” başlıklı şiirinde ise, “*Belki de kendimden ilk kez söz etmedeyim/ ‘Bu şimdi hangi maske’ demeden*” dizelerinde özne, gündelik yaşamda kullandığı ve kendine yabancılaştıran çoğu maskeden sıyrılarak kendi öz ben’iyle (kendi gerçek yüzüyle) kendinden söz ettiğini dile getirir.²⁵⁴²

Hüseyin Yurttaş’ın “Gazel” başlıklı şiirinde ise, “*yüzlerde maske gönüllerde pas damarlarda kin*” dizesinde, öznenin insana karşı duyduğu yabancılaşmanın nedenleri, sahte yüzler (maskeler), gönüllerdeki kirlenme ve damarlardan akan kindir.²⁵⁴³

Cumali Ünaldı Hasannebioğlu’nun “Çetele” başlıklı şiirinde ise, “*Bir kireç beyazlığına sığmıyor/ herkes maskeyle*” diyen özne, insanların gerçek yüzlerini bu

²⁵³⁸ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Maske” (Çalkalanış), *Şiir Denizi 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, s.611.

²⁵³⁹ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Korku II” (Kaynayış), *Şiir Denizi 2*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, s. 274.

²⁵⁴⁰ Ali Yüce, *Taş Tanrılar*, Selvi Yayınları, Ankara, 1990, s. 5.

²⁵⁴¹ Cahit Zarifoğlu, “Sen Kuş Olur Gidersin Bir Trenle” (İşaret Çocukları), *Şiirler*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 20.

²⁵⁴² Güven Turan, “Bir Anıya Kovuşturma” (Issızlığın İzleri), *Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 1994, s. 71.

²⁵⁴³ Hüseyin Yurttaş, “Gazel”, *Kirli Tarih*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, s. 62.

beyaz maskeyle saklamaları karşısında hissettiği yabancılaşmanın, kendini yenilmişliğe ve güçsüzlüğe ittiğini ifade eder.²⁵⁴⁴

Ebubekir Eroğlu'nun "Yol Elçisi" başlıklı şiirinin 2. kısmında ise, "yüzüne meşin maskeler sıvaşmış adamlarla/ aynı duraktan trene binersin" dizelerinde, gündelik yaşamda insanların meşinden maskelerle yüzlerini gizlediklerini söyleyen özne, her gün onlarla aynı duraktan trene binmenin tuhaflığını ve yabancılığını belirtir.²⁵⁴⁵

Gültekin Emre'nin "Maske" başlıklı şiirinde ise, "Maskesiz oturulmuyor akşam yemeğine"²⁵⁴⁶ diyen özne, yabancılaşmanın yalnızca dışarıdaki insanlara karşı hissedilmediğini, aile bireyleri arasında da yabancılaşmanın ciddi boyutlara ulaştığını söyler ve artık maskenin sadece dışarıdakilerle değil, evdekilere karşı da uyum sağlamak için takılmak zorunda kaldığına dikkat çeker.

Barış Pirhasan ise "Zulmet-i Beyza" başlıklı şiirinde, "Takmışlar o güzel maskelerini/ Herkes ruhunu simgeleyen maskeyi takmış/ Bilmeden herkesin içyüzü yürüyor kaldırımlarda" dizelerinde, modern kent yaşamına ve insanlara uyum sağlamak adına her gün yüzlerine geçirdikleri sahte maskeler yerine, farkında olmadan gerçek yüzlerini/niyetlerini apaçık ortaya koyan maskeleri takmış olan insanları gören özne, bu hatadan/gerçeklikten hoşnut kalır.²⁵⁴⁷

Enis Batur'un "İki Maske" başlıklı şiirinde ise, kullandığı arabanın dikiz aynasından, "Bir/ serseri, bir beyefendi, iki ayrı maske" in yüzünde durduğunu gören özne, bu iki ayrı maske "içinde sürüp bitecek hayatım" ifadesiyle, maskelerin insanı kendine yabancılaştıran etkisinden söz eder.²⁵⁴⁸

Abdülkadir Budak'ın "Ağır Çekim" başlıklı şiirinde ise, "Maskeli yüzleriyle/ Eş dost hısımlar akraba/ Gelirler arada bir" dizelerinde, yakın çevresindekilerin bile gerçek yüzlerini gizledikleri maskeler kullandığını belirten özne, buna karşı hissettiği

²⁵⁴⁴ Cumali Ünalı Hasannebioğlu, "Çetele" (Kendini Yusuf Gören), *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 174.

²⁵⁴⁵ Ebubekir Eroğlu, "Yol Elçisi-2" (Yirmidört Şiir), *Berzah, Toplu Şiirler (1968-1998)*, YKY, İstanbul, 2001, s.167.

²⁵⁴⁶ Gültekin Emre, "Maske" (Küçük Deniz), *Küçük Deniz, Toplu Şiirler (2006-1977)*, YKY, İstanbul, 2009, s.41.

²⁵⁴⁷ Barış Pirhasan, "Zulmet-i Beyaz" (İmzasız El Yazıları), *Tarih Kötüdür/İmzasız El Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1985, s.96.

²⁵⁴⁸ Enis Batur, "İki Maske" (Kanat Hareketleri), *Kanat Hareketleri -Neyin Nesisin Sen (Lirik Şiirler 1993-2006)*, s. 110.

yabancılığı, “Boğuluyorum!” feryadıyla vurgular.²⁵⁴⁹ “Ev, Maske”de ise, ailedeki bireylerin birbirine yabancılaşmış olduğu gerçeği, maskeler ardına şöyle gizlenir:

“Ev dediğim azizim maskeler üretmektir

[...]

*Utanmayı bir kenara koyacak olursam
İlk cümleye maskeli başlarım istemeden
Ben böyle değildim evden öğrendim
Yüzüm hoşnut değilse de maskemden*

[...]

*Tehlikeli olan nedir? Maskenin farkında olmak
Yoksa nasıl dönebilir bir yüz öteki yüze
Ağaç dalıdır evler maskeler yapmak
Maske siparişleri vermek zorundasınız
Yürümez evlilik yürüyemez çocuklar
Ne güzel yalanlardır beraberlikler için
Öpücükler maskedir maskelidir kucaklar*

*Uçurumun paraşüt açtığı yeri yazdım
Bir durum tespiti bu her eve özgü
Maskeli dolaşmak onur kırıcı ama
Ne zaman çıkardıysam yüzüm üşüdü”²⁵⁵⁰*

Özne, yabancılaşmış bireylerin bir arada yaşamak zorunda olduğu bir mekân hâline dönüşen evin en temel özelliğinin maskeler üretme yeri olduğunu belirtir. Çünkü aile bireyleri, birbirlerine olan yabancılaşmalarını gizleyebilmek, birbirlerine zorunlu olarak katlanabilmek ve aile bütünlüğünü devam ettirebilmek için, duruma uygun maskeler üretmeleri gerekir. Ancak taktığı maskenin/maskelerin altında kendini rahatsız hisseden özne (baba), bunun hem insanı kendine yabancılaştıran, hem aile içi ilişkilerde gerçek duyguları yok eden, hem de insanın onurunu kıran bir mecburîyet olmasından yakınıdır.

Ahmet Günbaş’ın “Maske” başlıklı şiirinde ise, “*Hep aynı maske yüzlerdeki*” dizesinde öznenin dikkat çektiği maske, herkesin gerçek yüzünü gizlemek ve art niyetlerini saklamak için kullandığı ve insanı insana yabancılaştıran gündeliğin maskesidir.²⁵⁵¹

²⁵⁴⁹ Abdülkadir Budak, “Ağır Çekim” (Şimdi Yaz/Acıbilim), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.49.

²⁵⁵⁰ Abdülkadir Budak, “Ev, Maske” (Ev Zamanı), *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, s.318-319.

²⁵⁵¹ Ahmet Günbaş, “Maske”, *Sulardan Sonra*, Etki Yayınları, İzmir, 1999, s. 22.

Tuğrul Tanyol'un "Soğuk Irmaklar" başlıklı şiirinde ise özne, fildişinden veya maundan yapılma ve hemen hepsi siyah renk maskları/maskeleri, kendine yabancılaşmış ve yüzünü kaybetmiş olan insanın kullandığını "Kaybolan bir yüzü örtünce masklar" ifadesiyle verir.²⁵⁵²

Haydar Ergülen'in "Konuk Ölümün Oyuncusu" başlıklı şiirinde ise, "tanrım, son perdede yüzümüzü maskelerden koru!" dizelerinde özne, yaşamı boyunca insanın takmak mecbûriyetinde kaldığı ve insanı kendisine yabancılaştırdığı maskelerden, hiç değilse ölüm gerçeğiyle yüzleştiği anda uzak kalabilmesini Tanrı'dan niyaz eder.²⁵⁵³

Ahmet Erhan'ın "Ateşi Çalmayı Deneyenler İçin" başlıklı şiirinin 7. kısmı olan "ölmek yasak"ta ise, "Herkes kimlik kartına kullandığı maske sayısını da eklesin. Çünkü her biri için/ tarafımızdan vergi iadesi uygulanacak.[...]" dizelerinde, aslında tek bir kendilik gerçeği ve tek bir gerçek yüzü olan insanın gündelik yaşamda çok sayıda maskeyle kendini sakladığına ve bu maskeler içinde kendi özüne yabancılaştığına dikkat çeken özne, her insanın kendine özgü olan kimlik kartına maskeler aracılığıyla büründüğü kişilikleri de eklemesi gerektiğini ironik bir dille ifade eder.²⁵⁵⁴

Akgün Akova ise "Gözbebeğinin İşi" başlıklı şiirinde, toplumu oluşturan ve toplumsal dayanışmayı sağlayan maskeli yüzlere sahip modern bireyleri ironik bir dille şöyle anlatır:

"açık seçik ortada manzara, bari siz anlayın
soytarısız
dansözsüz delisiz
ve vesairesiz yürümüyor bu gemi
maske yapıp satsan yeter, oh döndün köşeyi
yaltakçı suratlarını
açıkgöz ve güzel kadın suratlarını
çıtı pıtı kız
akıllı geçinen aptal
ve iyilik meleği suratlarını
buyrun kapış kapış giden mutlu aile suratlarını
herkes bir maskeyi yüz bellemiş iyi kötü
efendime söyliyim, buna kitaplarda 'iş bölümü' deniyor"²⁵⁵⁵

²⁵⁵² Tuğrul Tanyol, "Soğuk Irmaklar" (Oda Müziği/Yedi Şiir), *Toplu Şiirler (1971-1995)*, s.211.

²⁵⁵³ Haydar Ergülen, "Konuk Ölümün Oyuncusu" (Kabareden Emekli Bir 'kızkardeş' (Lina Salamandre), *Hafız ile Semender, Toplu Şiirler 2*, s. 52.

²⁵⁵⁴ Ahmet Erhan, "Ateşi Çalmayı Deneyenler İçin-7.ölmek yasak" (Ateşi Çalmayı Deneyenler İçin), *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, s. 329.

²⁵⁵⁵ Akgün Akova, "Gözbebeğinin İşi", *Pepetye*, s. 87.

Özne, modern toplumlarda görülen gelişmiş iş bölümünün, insanlar arası ilişkileri, birbirlerine olan ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirdiğini ve bu düzenin devamlılığı için de insanların mecburen duruma uygun düşen maskeler kullandıklarını belirtir. Ancak kullanılan bu maskelerin çoğu, insanı kendine ve insanı insanlara yabancılaştıran, sahte ve bir o kadar bayağıdır. Yaltakçılara özgü maskeler, açığı göz ve güzel kadın maskeleri, çıtı pıtı kız maskeleri, akıllı geçinen aptal maskeleri, insanı iyilik meleği gibi görünmesini sağlayan maskeler ve aileleri mutlu gösteren maskeler bunlardan yalnızca bir kaçıdır ve evrensel özelliğe sahiptir.

SONUÇ

Çağdaş Türk Şiirinde Yabancılaşma (1950'den Günümüze) başlıklı çalışmamızda, insanlık tarihi kadar eski, ancak disiplinlerce bir problem olarak ele alınıp incelenmesi yeni olan yabancılaşma olgusu ile şiir arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. 1950'den günümüze, şiir metinleri üzerinden yaptığımız okuma ve incelemelerle, şairlerin hangi sebeplerle nelere yabancılaştıkları ve deneyimledikleri yabancılaşmayı metinlerine nasıl aksettirdikleri üzerinden, yabancılaşma olgusunun şiire yansıyan yönleri ortaya çıkarılmıştır. Çalışmamızda teoloji, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi alanların yabancılaşmayla ilgili bilgilerinden elverdiği ölçüde yararlanılmaya çalışılmış; ancak temel yöntem ve düşünsel çerçeve, şiirin sunduğu verilere göre şekillendirilmiştir. Böylelikle şiir verileri, yabancılaşma kuramlarının içine oturtulmak yerine, bütüncül bir yaklaşımla, kendi içinde değerlendirilmiş ve kuramların verileriyle bütünleştirilmiştir.

Yabancılaşmanın kökeni, kavramsal kullanımı, kavramın anlam boyutları, kavramın Türkçedeki serüveni ile teoloji, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi disiplinlerin yabancılaşma kavramına getirdikleri tanımlar hakkında ayrıntılı bilgi vermeye çalıştığımız kısımlarda gördük ki; geçmişten günümüze yabancılaşmanın gerek kökeni, gerek kavramsal kullanımı, gerekse kavramın anlam boyutları her daim girift, çok anlamlı ve tartışmalı bir içeriğe sahip olmuştur. Onun teoloji, felsefe, sosyoloji, psikoloji, eğitim bilimi, ekonomi ve siyaset bilimi gibi birçok disiplinle ilişkisi ve her bir disiplinin yabancılaşmaya kendine özgü yöntemlerle açıklık getirme çabaları, kavramı daha da komplike hâle getirmiştir. Disiplinler, alanlarının özelliklerine göre yabancılaşmaya çok çeşitli tanımlar getirmekte ve farklı anlamlar yüklemektedirler. Öyle ki bu tanımlar alt disiplinlere, bilim insanlarına ve çağa göre de değişmekte/genişlemektedir. Yabancılaşma birçok problemde olduğu gibi önceleri teolojinin ve felsefenin ilgi ve tartışma alanında kendisini göstermiş, bilim dallarının ortaya çıkışıyla yeni açılımlar kazanmıştır ve her bir disiplinin yabancılaşmaya kendine özgü yöntemlerle açıklık getirmesi, kavramın tek ve bütüncül bir tanımının yapılmasını zorlaştırmıştır.

Anomi, meta fetişizmi ve şeyleşmenin yabancılaşma kavramıyla sürekli ilişkilendirildiğini, yabancılaşma teorilerinde sıklıkla kullanıldığını ve hatta bazen yabancılaşmaya alternatif olarak sunulduğunu tespit ettik. Bu yüzden bu kavramlarla yabancılaşma arasındaki ilişkiye ve bu kavramların neye karşılık geldiğine çalışmamızda

ayrıntılılarıyla yer verdik. Ayrıca klasik yaklaşımların bir kısmı yabancılaşma problemini, toplumun inşası sürecine ve bu süreçteki insanın en önemli faaliyeti olan iş/emek, iş bölümü ve özel mülkiyet gibi temel olgulara dayandırarak açıkladıkları için, ayrı bir başlık altında bu konu hakkında açıklamaya gittik.

Çalışmamızın iskeleti olan kuramsal çerçeveyi oluştururken, yabancılaşma kavramının tarihsel gelişim çizgisi üzerinden, sıklıkla “düşünür-kuram” şeklinde verilen kronolojik yolu izlemek yerine, disiplinlerin yabancılaşma olgusuna yaklaşımlarını, filozofların, düşünürlerin ve bilim insanlarının yabancılaşma problemini ele alışlarını, kavrama yükledikleri anlamları ve bunun üzerine geliştirdikleri kuramları, Tanrı’ya ve Dine Yabancılaşma, Doğaya Yabancılaşma, Kültüre (Kültürel) Yabancılaşma, Topluma (Toplumsal) Yabancılaşma ve İnsanın Kendine Yabancılaşması olarak adlandırdığımız başlıklar altında bütünleyip detaylı bir şekilde ele aldık. Böylece bu yöntemle, hem konu ile ilgili doğması muhtemel düzensizliği/dağınıklığı önledik hem de odak noktamız olan şiir metinlerini, bu başlıkların içerdiği bilgiler ve veriler ışığında tasnif edip inceleyebildik. Başlıkları sıralandırmada ise belirli bir ölçüt kullandık. Bu ölçüt, yabancılaşma kavramının teolojiden felsefeye, sosyolojiden psikolojiye doğru geçişkenliği ve çoğu kaynakta yabancılaşma sürecinde seyrin, Tanrı ve dine, doğaya, kültüre, topluma ve insanın kendine yabancılaşması olarak belirtilmiş olmasıyla ilişkilidir. Şiir ve Yabancılaşma Üzerine adını verdiğimiz başlık altında ise, yabancılaşma ve şiir ilişkisi ile yabancılaşmanın şiir metinlerindeki ipuçlarını yakalarken izlediğimiz yöntemi, yöntemin içeriğini ve konuyla ilgili bakış açımızı kısaca ifade etmeye çalıştık.

Çalışmamızın İkinci Bölüm’ünde ise kuramsal kısımda belirlediğimiz başlıklara uygun şiirleri, kendi içinde tasnif edip ve alt başlıklara ayırıp ayrıntılı bir biçimde inceledik. Böylelikle şairlerin Tanrı’ya ve Dine Yabancılaşma’yı, Doğaya Yabancılaşma’yı, Kültüre (Kültürel) Yabancılaşma’yı, Topluma (Toplumsal) Yabancılaşma’yı ve İnsanın Kendine Yabancılaşması’nı nasıl ve hangi yönlerini ele alarak şiirlerinde işlediklerini ortaya koyduk. Buna göre elde ettiğimiz bulguları ve ortaya çıkanları şöyle ifade edebiliriz:

Tanrı’ya ve Dine Yabancılaşma’nın incelendiği kısımda, konu hakkında tartışmalar üç ana görüş üzerinden şekillenir. İlkinde, Mutlak Ruh’un yabancılaşması

yani, Tanrı'nın yabancılaşarak evreni ve insanı yaratmasıyla ilgilidir. Bu, yabancılaşmanın olumlu yanı olarak dikkat çeker. İkincisi, cennetten kovulmayla başlayan sürecin akabinde, insanın yaratıcısından, gerçek yurdundan ve asıl doğasından uzaklaşması sebebiyle yabancı olduğu bu dünyada bir sürgün olarak yaşama zorunluluğudur. Nitekim Tanrı'ya koşulsuz inanç ve bağlılık ile dinin rehberliği, insanın bu dünyada yaşadığı yabancılaşma sorununun aşılmasında önemli bir yol göstericidir. Çünkü insanın dinlerin rehberliğine ihtiyacı vardır ve maddeden yaratılmış ve geçici olan bu dünyada insan, yaratıcısından ve onun buyruklarını aktaran din kurumundan uzaklaştıkça büyük çaplı bir yabancılaşma yaşaması kaçınılmazdır. Üçüncüsü ise, Tanrı ve dinin insan düşüncesinden çıkmış olduğu görüşünden hareketle, Tanrı ve din başlı başına insanın kendine yabancılaşmasına sebep olan faktörlerdir. Çünkü insanın çok eski zamanlarda kendi düşüncesinden ortaya çıkardığı bu olgular, zamanla onun üstünde yer alarak hakimiyet kurmuş; insanın kendi özünün bilincine varmasını ve gücünü anlamasını engellemiştir. Dolayısıyla insan, Tanrı ve dini merkeze aldığı sürece kendi özünden uzaklaşmakta ve kendine yabancılaşmaktadır. Kuramsal kısımda yer verilen bu üç yabancılaşma biçiminin şiire aksi de hemen hemen aynıdır. İlkinde, Hegel'in yabancılaşma düşüncesinin temelinde yer alan Mutlak Ruh'un kendine yabancılaşması yani, Tanrı'nın kendine yabancılaşarak evreni ve insanı yaratması, şiir metinlerinde de işlenmiştir. Her ne kadar şiirlerde işlenen bu konu, temelini Kur'ân-ı Kerîm'in bildirdiklerinden, hadislerden ve İslam tasavufundan (özellikle Kenz-i Mahfiden) alsa da Hegel'in yabancılaşma düşüncesiyle kimi paralelliklerin de varlığı dikkat çekmektedir. İnceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde şairler bu konuyu, Tanrı'nın insanı yaratma amacının ve yaratılanların dünyadaki asıl amaçlarının ne olduğu üzerinden ele aldıkları görülmektedir. Bununla birlikte, insanın kaderinde var olan yabancılaşmanın ne zaman son bulacağı da bir diğer işlenen konu olarak şiirlerde yer almaktadır. İkincisi ise, Âdem ile Havva'nın Tanrı emrine karşı gelip suç işlemesi ve Tanrı buyruğuna karşı gelmekle Yaratıcı'ya yabancılaşmanın en büyük cezasına çarptırılıp cennetten kovulan insanın trajedisi, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde sıkça işlenmiştir. Yaratıcısından ayrı düşen, bir sürgün ve imtihan yeri olarak dünyaya gönderilen insanın bu dünyayı, buradaki yaşamı ve onun yabancılaştırıcı etkilerini, şiirlerinde farklı örnekler üzerinden ele alarak işledikleri görülmektedir. Ayrıca insanı Tanrı'ya yabancılaştıran en büyük tehlikenin dünyevî zevklere yönelme

ve nefse aldanma olduğu da ayrıca ele alınan bir konu olmuştur. Nitekim insanın yaratıcısından ayrı düşüşü ve tekrar eski saf, doğal ve aşına oldukları yaşama geri dönme isteği ile Tanrı'dan ayrı, maddeden yapılmış ve sürekli değişen bu dünyadan duydukları tedirginlik, korku, buhran ve yabancılaşımdan kurtulma arzusu şiirlerde ön plandadır. Üçüncüsü ise, şairlerin, Tanrı'ya, dine ve metafizik unsurlara olumsuz birtakım anlamlar yükleyerek bunları metinlerinde yoğun bir biçimde işledikleri görülmektedir. İlginç ve dikkat çekici olan ise, her şairin Tanrı ve din karşısında hissettikleri yabancılaşımdan sebeplerini, metinlerinde açıklama gereksinimi duymuş olmalarıdır. Özellikle Tanrı'ya yabancılaşımdan, Tanrı'yı inkâr ederek, varlığını kabul etmeyerek ve O'nun insan zihninin bir ürünü olduğunu belirterek vermişler; inanılanın aksine Tanrı'nın merhametsiz, acımasız ve adaletsiz olduğunu iddia etmişlerdir. Din ve metafizik hususlar da, aynı şekilde, insan zihninden çıkma ürünler kabul edilerek, şairler bunların insanı kendine yabancılaşımdan faktörler olarak ele alıp metinlere bu özelliğiyle taşımışlardır.

Doğaya Yabancılaşımdan'nın şiire yansımalarında ise şairler kimi zaman insanın doğadan kopuş hikâyesini şiirselleştirerek, kimi zaman ormanların ve ağaçların çeşitli amaçlar uğruna fütursuzca katledilmesini eleştirerek, kimi zaman kente odaklanıp başta betonlaşma olmak üzere insanın şehirlerde tabiata verdiği zararları gözler önüne sererek, kimi zamansa hayvan hakları ihlallerine dikkat çekerek doğaya yabancılaşımdan farklı biçimlerini metinlerine yansıtılmışlardır.

Kültüre (Kültürel) Yabancılaşımdan'nın temelinde ise, tarih boyunca insanın kendi rahatı ve konforu için meydana getirdiği sayısız maddi ve manevi kültür unsurlarının, zamanla insanın karşısında bağımsız bir güç olarak yer alıp onu kontrolü altına alması yatmaktadır. Kültüre yabancılaşımdan şairlerin farklı hususlar üzerinden ele aldıkları tespit edilmiştir. İlki, dünden bugüne Batılılaşmanın ve bu pratiğin topluma uyguladığı baskı, Batılılaşmadan kaynaklı yabancılaşımdan ve Batılılaşmanın sebep olduğu kültürel yozlaşma, şairlerin ciddiyetle üzerinde durdukları ve şiirlerinde işledikleri meseleler olmuştur. Batılılaşmayı kültürel anlamda bir çöküş, bir çözülme ve kendi kültürüne yabancılaşımdan olarak gören şairlerin şiirlerinde, giyim kuşamda Avrupalılaşmanın, toplumsal değişim sürecinde de modernleşmenin bir sembolü hâline gelmiş olan şapka, kültürel yabancılaşımdan işaret eden bir imgeye dönüşmüştür. Şairlerin Batılılaşma karşısında muhalif bir tutum sergilemelerinin sebeplerinden birisi de, Batı'nın çok

çeşitli yollarla kendi kültürünü empoze etmesiyle, Türk toplumunun kendi ahlaki ve manevi değerlerine giderek yabancılaşmasıdır. Batılılaşmanın toplumun ahlâki ve manevi değerlerinde ciddi bozulmalara ve çözümlere neden olduğunu düşünen şairler, çeşitli örnekler üzerinden bu meseleyi şiirlerinde ele almışlardır. Batılılaşmanın dile olan olumsuz etkisi, yani dilde yabancılaşma ve yozlaşma problemi de şairlerin kültüre yabancılaşma problemi olarak işledikleri bir diğer meseledir. Aydın yabancılaşması da karşımıza çıkan bir diğer konudur. Aydın yabancılaşmasını şairler, kimi zaman toplumdan uzaklaşıp köşesine çekilmiş sanatçılar, kimi zaman Anadolu'yu tanımayan aydınlar, kimi zaman köy/taşra gerçeğine sırtını çevirmiş bürokratlar/idareciler, kimi zaman kapitalizmin esiri olmuş bilim insanları, kimi zamansa alafranga burjuva aydınları üzerinden, şiirlerinin konusu hâline getirmişlerdir. Şairlerin Amerikanlaşmayı, kültürel yabancılığın ve yozlaşmanın bir diğer aktörü olarak görüp, olumsuzluklarını çeşitli örnekler üzerinden şiirlerinde işledikleri de görülmektedir.

Kültüre yabancılaşmanın şiire yansıyan bir diğer boyutu da, toplumun moral kültürünü meydana getiren değerlere, inançlara ve kurallara, çeşitli sebeplerden dolayı uyum sağlamamak/sağlayamamak ve sosyal değerlerin kontrolü ve dayatmaları altında bir yaşam sürmeyi reddetme şeklinde görülür. Bu yabancılaşmanın temelinde, kültür sistemi içindeki hukuk kuralları, örf ve âdetler, gelenek görenekler, ahlaki değerler ve normların etkisindeki insanın, kendi bireyselliğini ve özgürlüğünü yaşama mücadelesi yer alır. Nitekim sosyal değerlere karşı hissedilen bu yabancılaşma, şairler tarafından da işlenen bir konu olarak karşımıza çıkar.

Kültüre yabancılaşmada işlenen bir diğer mesele, toplumun kadına bakışıdır. Şairlerin toplumumuzdaki cinsiyet kültürününün kadına bakışına karşı çıktıkları ve kadına dair geleneksel algı kalıplarına da yabancılaştıkları görülmektedir. Toplumumuzda ataerkil düzeni koruyan gelenekler ve toplumsal değerlerin kadına biçtiği rol ve kimlik, kadına yönelik fiziksel ve cinsel şiddet, kadının bir meta ve cinsel nesne olarak görülmesi, çok eşlilik/kumalık, çocuk yaşta evlendirilme gibi pek çok mesele, şairlerin de toplumumuzdaki kadın sorunları odağında üzerinde ciddiyetle durdukları konular olmuştur. Şiirlerde işlenen bu problemlerin her birisi de, şairlerin toplumdaki kadın algısına karşı yabancılaştıkları hadiselerin örneklerini teşkil etmektedir. Toplumumuzdaki cinsiyet kültürününün kadına bakışına dair şairlerin üzerinde durdukları konulardan birisi de, Anadolu kadınının yaşadığı problemlerdir.

Şiirlerde özellikle, taşrada/köyde erkeklerin kadına yönelik tutum ve davranışlarındaki yanlışlıklar ele alınır.

Kültüre yabancılaşmanın şiire yansıyan diğer görünümleri de daha çok maddi kültür unsurlarıyla ilgilidir. Şairler paranın, hem insanı esareti altına alan gücünü, hem de insanın tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen taraflarını şiirlerinde işleyip, paranın insanı kendi emeğine/emek gücüne, insani değerlerine ve en önemlisi de öz yaşamına yabancılaştırdığı gerçeğini örneklerle dile getirmişlerdir.

Modern çağda teknolojinin önlenemez yükselişinin yarattığı kimi olumsuz sonuçlar, insanın teknolojiye karşı yabancılaşmasının da sebeplerini oluşturmaktadır. Özellikle teknolojinin insanın özgürlüğünü elinden aldığı, insanı nesneleştirdiğini, onun insani, manevi ve kültürel değerlerine zarar verdiğini, insanı doğadan ve doğallıktan uzaklaştırdığını düşünen kimi şairler, teknoloji karşısında hissettikleri yabancılığı, televizyon ve kitle imha silahları (özellikle atom, nötron ve napalm gibi) üzerinden verirler.

Maddi bir kültür unsuru olan kent, yabancılaşma odağında ele alınan bir diğer konudur. Şairlerin fiziksel etkileşimde bulunduğu kenti ve o kentin kendilerinde bıraktığı izlenimleri, derin ve hayli ilginç yönleriyle şiirlerinde işlemişlerdir. Şairler, kentin ve kent yaşamının hissettirdiği yabancılaşmayla, kentte neye/nelere yabancılaştıklarını, kentin kendilerinde nasıl bir iz bıraktığını ve kentsel nesnelere, mekânların ve davranışların onlardaki kent algısına nasıl etki ettiklerini şiirlerine taşımışlardır. Şiirlerde kente (kentin fiziksel özellikleri), kentte yaşama ve kentte yaşayanlara olumsuzluklar yüklenerek işlendiği tespit edilmiş ve kent, her türlü vasfıyla yabancılaşmanın asıl mekânı olarak metinlere aksettirilmiştir.

Eve yabancılaşma bir diğer yabancılaşma meselesi olarak karşımıza çıkar. Bu yabancılaşmayı şairler üç yönüyle şiirlerine konu etmişlerdir. Eve yabancılaşmanın ilk sebebi, aile içi ilişkilerde görülen bozulmadır. Geleneksel aile bağlarının ciddi manada zayıfladığı aile içinde, bireylerin birbirleriyle iletişimi kopmuş ya da kopma noktasına gelmiştir ve aynı evin içinde birer yabancı olan bireylerin yalnızlaştığı görülmektedir. Eve karşı yabancılaşmanın şiirlere bir diğer yansıması, kentlerde batı tarzı örnek alınarak inşa edilen konutların/yapıların/apartmanların yaygınlık kazanmasıyla geleneği bünyesinde taşıyan ve kültürel miras olan evlerin yok olmasının yarattığı üzüntüdür. Eve yabancılaşmanın şiir metinlerindeki son görünümü de nesnelere/eşyalarla bağlantılıdır.

Tüketim toplumunda kapitalist düzen insanın sınırlı olan ihtiyaçlarını, kendine inandırdığı çeşitli gerekçelerle, sınırsız bir hâle getirmiş ve doymak bilmez bir satın alma arzusuyla hayatını sürdüren modern insan, eşya yığınlarından oluşan evlere karşı yabancılaşmıştır.

Kenti doğaya, insanı da kente yabancılaştıran bir etmen olan betonlaşma ve beton yığınları olarak görülen apartman ve gökdelenler, şairler tarafından insanı kente yabancılaştıran ciddi bir problem olarak görülüp şiirlerde ele alınmıştır. Yabancılaşan entin karşısında doğal yaşamı sembolize eden dağ, bazen kaçıışı, bazen yeniden doğuşu, bazen de bir isyanı dile getirmek için şiirlerde işlenmiştir.

Kültürel yabancılaşma başlığı altında ele alıp incelediğimiz son mesele ise şairlerin çağa karşı duydukları yabancılaşmadır. Pek tabii yabancılaşılacak çağ, şairlerin tanıklık ettikleri 20. yüzyıldır ve metinlerde, 20. yüzyıla yabancılaşmanın sebepleriyle birlikte işlendiği görülmektedir. Buna göre şairlerin, 20. yüzyıla karşı hissettikleri yabancılaşmanın altında, çağın dünyayı sarsan savaşlar çağı olması başta olmak üzere, uluslararası savaşların getirdiği yıkımlar, emperyalist devletlerin dünyayı sarsan politikaları ve insanlık dışı davranışları, insanın insani, ahlaki ve manevi değerlerine bu çağda baskın bir biçimde yüz çevirmesi, teknolojinin önlenemez yükselişiyle birlikte insanın bu çağda onun kölesi hâline gelmesi, kapitalizmin ve onun insan yaşamını hakimiyeti altına almasının 20. yüzyılda had safhaya çıkması gibi etmenler yatmaktadır.

Topluma Yabancılaşma'nın inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerine iz düşümüne bakıldığında, konunun ağırlıklı olarak, doğrudan ya da dolaylı bir biçimde devlet/iktidar/otorite ile bağlantılı işlendiği görülmektedir. Şiir verilerinin yönlendirmesiyle, insanın topluma yabancılaşmasını, başta devlete yabancılaşma olmak üzere, siyasal yabancılaşma, Türkiye'de yaşanan siyasal ve toplumsal olaylara yabancılaşma, savaşa yabancılaşma, sömürgeciliğe/emperyalizme yabancılaşma ve kapitalizme yabancılaşma şeklinde belirlediğimiz ana başlıklar ve onların alt başlıkları altında inceledik. Devlete yabancılaşmayı şairlerin, iktidar ve otoritenin dayatmacı ve baskıcı tutumu, devletin bireyin beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayamaması, toplumsal düzendeki çarpıklıklar ve bozukluklar, temel hak ve özgürlük ihlalleri, yasaklar ve devlet şiddetinin meşruluğu gibi konular üzerinden ele alınıp işledikleri görülmektedir. Siyasal yabancılaşmanın ise daha çok, siyasilere (politikacı, milletvekili vb.) yabancılaşma yönüyle işlendiği görülmektedir.

Türkiye’de yaşanan siyasal ve toplumsal olaylara yabancılaşma konusunun üç hadise üzerinden işlendiği tespit edilmiştir. Bunlar, Türkiye’deki darbeler, Doğu’da yaşanan olaylar ve Sivas Olayı’dır. Her bir olayı şiir metinlerinin bize sunduğu malzemeler doğrultusunda, ayrı bir başlık altında incelenmiş olmakla birlikte, konumuzun dışına çıkmamak adına, salt ideolojik/politik söylemli şiirler bir tarafa bırakılmış; metinler, olaylar esnasında ve/veya sonrasındaki süreçte deneyimlenen yabancılaşma duygusu odağında ele alınmış ve olayların, insanı neye/nelere/kimlere yabancılaştırdığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Buna göre şiirlerde darbelere ve darbe sonrası süreçte yaşananlara yabancılaşma; darbeye yabancılaşma, darbe sonrası süreçte toplumsal ve gündelik yaşama yabancılaşma, darbe sonrası süreçte yaşanan insan hakları ihlallerinin (hapis, işkence ve idama) sebep olduğu yabancılaşma ve sıkıyönetim dönemlerinde kitap kısımlarına yabancılaşma şeklinde işlendiği görülmektedir.

Darbenin ve darbe sonrası sürecin demokrasi, insan hakları ve hür yaşamın ihlali olduğu gerçeği temel alındığında, yabancılaşmanın darbe sonrası süreçte daha çok, toplumsal ve gündelik yaşama karşı hissedileceği muhakkaktır. Öyle ki şiir metinlerinde yabancılaşmanın da bu doğrultuda işlendiği görülmektedir. Darbe ve darbe sonrası süreçte yaşanan travmatik olaylar düşünüldüğünde, hiç şüphesiz akla ilk gelen, darbe ertesinde yaşanan insan hakları ihlalleridir. Bu ihlaller arasında özellikle, yargısız infazlar, hapishanelerde mahkûmlara uygulanan şiddet ve kötü muameleler, işkenceli sorgular, idam kararları vb. ise, insanlığa karşı işlenmiş en ağır suçlardır. Öyle ki şiirlerde de darbe sonrası süreçte yaşanan insan hakları ihlallerinin sebep olduğu yabancılaşmanın daha çok hapishanelerde mahkûmlara uygulanan şiddet ve kötü muameleler, işkenceli sorgular ve verilen idam kararları üzerinden işlendiği görülmektedir. Dolayısıyla yaşanan tüm bu kötü hadiselerin hissettirdiği ortak duygu; insan onurunu ayaklara altına alıp, yasalara ve vicdana aykırı davranarak hareket edenlere (iktidarı elinde bulunduranlardan yargıçlara ve işkencecilere değin) ve maruz kalınan zulümlere karşı yabancılaşmadır. Darbe dönemlerinde ve/veya sıkıyönetimlerde kısıtlanan, sansüre uğrayan, toplatılan ve imha edilen kitapların bilançosu hayli fazladır. Öyle ki yasaklanan kitapların gizlice basılması, satılması, satın alınması, okunması ve bulundurulmasının suç sayıldığı ve aksi davranışta bulunanların ağır cezalara çarptırıldığı sıkıyönetim uygulamasına yabancılaşmanın, inceleme kapsamımızdaki

şiiirlerde, kitapla sembolleştirilip işlenmesi veya kitap kıyıımlarına yabancılaşma olarak konu edilmesi, hayli anlamlı ve dikkate değerdir.

Türkiye’de öteki olmanın verdiği yabancılaşma hissi odağında Doğu ve Doğu’da yaşanan olaylar, şiir metinlerinin bize sunduğu malzemeler doğrultusunda atılmış bir başlıktır. Buna göre şiirler, hem Doğu’da ve Güneydoğu’da yaşayanlarda görülen yabancılaşma sendromunun nedenleri dikkate alınarak, hem de bu bölgelerde meydana gelmiş kimi toplumsal ve siyasal içerikli olayların yabancılaştırıcı etkileri üzerinde durularak incelenmiştir. Dolayısıyla şiirlerde anlatılanlar, ötekinin ve/veya ötekiyi savunanın bakış açısıyla ifade edildiği için, yabancılaşma konusu, ötekinin neye yabancılaştığı üzerine odaklanarak değerlendirilmiştir. Öyle ki bu noktada her kapının, devlete/iktidara ve/veya devletin yanlış görülen kimi uygulamalarına açıldığı görülmektedir. Konunun ilk yönü, sosyo-ekonomik imkânsızlıkların (yoksulluk, açlık gibi), çeşitli sebeplerden ötürü yaşanan ölümlerin ve feodal düzenin hüküm sürdüğü Doğu’da, insanların devlete karşı yabancılaşmalarıdır. Konuya dair diğer örnekler ise, tarihte Muğlalı Olayı olarak bilinen, 28 Temmuz (30 Temmuz) 1943 tarihinde Van’ın Özalp ilçesinde, 3. Ordu Komutanı Orgeneral Mustafa Muğlalı’nın emriyle 33 kişinin hayvan kaçakçılığı yaptığı iddiasıyla kurşuna dizilmesiyle vuku bulan hadisenin, devlete karşı hissettirdiği yabancılaşma duygusunun anlatıldığı şiirlerdir. Devletin silahlı gücü olarak görülen Hamidiye Alayları’na karşı yabancılaşmadan doğan başkaldırı ve isyan da bir diğer yabancılaşma konusu olarak şiirlere yansır. Binlerce sivilin öldüğü, yüzlerce askerin yaşamını yitirdiği ve binlerce kişinin (aşiretlerin) sürgüne gönderildiği Dersim olaylarında, merkezî otoritenin büyük bir güç kullanarak isyanları bastırma yöntemleri ile isyanın ardından otoritenin aldığı tedbirlerden birinin halkı sürgün etme olması, yabancılaşma odağında inceleme kapsamımızdaki şiirlere de yansıdığı görülmektedir. Sivas/Madımak’ta vuku bulan hadisenin, linç kültürünün somut bir örneği olan bu olayın, yabancılaşmaya sebebiyet verdiği, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde tespit edilmiştir. Yaşam tarzı, duyuş ve düşünce farklılığı/ayrılığı gerekçesiyle insanın insanı acımadan katledebildiği (linç) gerçeği, devletin yaşanan bu elim hadiseye geç müdahale ettiği ve toplumun bu hadiseye kayıtsız kaldığı düşüncesi, yabancılaşmaya sebep olan ortak etmenler olarak şiirlere yansımıştır. Öyle ki yabancılaşma, mekânsal olarak Sivas’ın olumsuzlanmasına da etki etmiştir.

İnceleme kapsamımızda olan şiiirlerde savaşa yabancılaşma, hem doğrudan savaş olgusuna/gerçeğine yabancılaşma olarak, hem de özellikle II. Dünya Savaşı ile yakın tarihe damgasını vurmuş savaşların yarattığı travmaların yabancılaştırıcı etkileri üzerinden işlendiği görülmektedir. Savaşa yabancılaştıran faktörlerin de açık bir biçimde dile getirildiği metinler doğrultusunda biz savaşa yabancılaşmayı, genel olarak savaş gerçeğine yabancılaşma başta olmak üzere, II. Dünya Savaşı'na, Amerika'nın yaptığı savaşlara, Bosna Savaşı'na, İsrail mezalimine, Kıbrıs'taki Rum zulmüne ve yakın tarihte vuku bulmuş ve hafızalarda yer etmiş kimi savaşlara yabancılaşma şeklinde belirlediğimiz alt başlıklar altında inceledik. Savaş her zaman ölümleri, yıkımları, acıyı ve gözyaşını beraberinde getirdiği için, onun bir insanlık suçu olduğu gerçeği şairlerin üzerinde durdukları ve savaşa yabancılaşmada temel faktör olarak gördükleri gerçektir. Öyle ki inceleme kapsamımızdaki şiiir metinlerinde, 20. yüzyılda meydana gelen kimi savaşlara yabancılaşmanın da özünde bu gerçek yatmaktadır. Hangi coğrafyada yaşanırsa yaşansın, kime yönelik yapılırsa yapılsın, savaşların değişmeyen görüntüsünde, bombalanan şehirler, tahrip edilen yerleşim alanları, öldürülen/sakat bırakılan insanlar, kadın ve çocuk ayırt etmeksizin gerçekleştirilen toplu katliamlar vardır. Bunlar da savaşa yabancılaştıran başat faktörlerdir. Nitekim bu doğrultuda şairler, 20. yüzyılda Macaristan'da, Cezayir'de, Körfez'de, Afganistan'da, Çeçenistan'da ve Karabağ'da meydana gelen savaşlara duydukları yabancılaşmayı şiiirlerine yansıtmışlardır.

Sömürgeciliğe ve/veya emperyalizme yabancılaşma, inceleme kapsamımızdaki şiiirlere, özellikle emperyalist devletlere ve bu devletlerin emperyalist emellerine ulaşmak için yürüttükleri insanlık dışı politikalara/uygulamalara duyuyulan yabancılaşma olarak yansımıştır.

Kapitalizme yabancılaşmanın genel itibariyle, işçinin emeğine ve emek gücüne yabancılaşması, emeğin sömürülmesinin sebep olduğu yabancılaşma, metalar dünyasında bağımsızlığını yitiren insanın metalar karşısında nesne konumuna düşmesinin verdiği yabancılık hissi, kapitalizmde tüm ihtiyaçların para ihtiyacına indirgenmesinin ve her türlü insani ilişkinin metalar/şeyler arasındaki ilişkiye dönüşmüş olmasının yarattığı yabancılaşma ile kapitalizmin yaratmış olduğu tek boyutlu insan olmanın ve herkesleşmenin sebep olduğu yabancılaşma, vb. hususlar üzerinden ele alındığı görülür. Bu konuların çoğu da çalışmamızın ilgili bölümlerinde alt başlıklar

altında ele alınıp ayrıntılı bir biçimde incelendiği için, kapitalizme yabancılaşma başlığı altında, doğrudan kapitalizme ve emeğin sömürülmesine duyulan yabancılaşmanın şiir metinlerine yansıyan boyutuna yer verilmiştir.

İnsanın Kendine Yabancılaşması konusu ise şiire, ilk olarak kişinin kendine yabancılaşması, ardından insanın varolduğu bu dünyaya ve yaşama/yaşamına karşı yabancılaşması ve son olarak da başkalarına karşı hissettiği yabancılaşma olarak aksettigi tespit edilmiştir. İnsanın kendine yabancılaşmasıyla ilgili şiir metinleri üzerinden tespit ettiğimiz ilk husus, insanın kendi benine yabancılaşmasıdır. Modern yaşamda kendine yabancılaşmış ve nesneleşmiş/şeyleşmiş insanın trajedisi, şiirlerde sıkça işlenen bir konudur ve şairler özellikle kentli bireyi bu bağlamda ele almışlardır.

İnsanın kendine yabancılaşması bağlamında ele aldığımız ve ruhsal bozukluklardan kabul edilen rahatsızlıklardan birisi, çoğul kişilik veya çoklu kişilik bozukluğu olmuştur. Bu aynı zamanda bireyin kimliğinin/kişiliğinin bölünmesi veya parçalanması, kendine ve kendi ben'ine yabancılaşma hâlidir. Bu da şiirlerde işlenen bir konu olarak karşımıza çıkar. İnsanın kendine yabancılaşmasının kısaca; bireyin kendi varlık bütünlüğünün bozulması, kendi ben'iyile yaşadığı uyumsuzluklar ve hatta kendi bedenini tanıyamaz hâle gelmesidir. Şairler bu yabancılaşmayı şiirlerinde, insanın aynaya baktığında kimi zaman göremediği, seçemediği, kimi zaman anlamsız bulduğu, kimi zaman kendisine yabancı gelen, kimi zamansa silinmiş olduğunu söylediği yüzü üzerinden işledikleri görülmektedir. İnsanı kendine yabancılaştıran bir etmen olan herkesleşme de, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde sıkça işlenen bir konu olarak karşımıza çıkmıştır.

İnsanın yaşama veya öznel dünyasına yabancılaşması aslında, insanın yaşama aktif bir biçimde katılamaması, yaşamında kendi olabilmeyi başaramaması ve yaşadığı ortamın öğeleriyle (diğer insanlar, iş, toplumsal kurallar ve kurumlar, vb.) kendisi arasında dengeyi kuramamasıyla yakından ilişkilidir. Öyle ki verili düzenin egemenliğinde yaşamla ilişkisi gittikçe mekanikleşmiş insan, gündelik yaşamında sözde şeylerle bir şeyler yapar durumunda bırakıldığından, yaşamı da bir sözde yapmak, yaşar gibi yapmak hâlini alır; bu yüzden içinde bulunduğu ve toplum diye adlandırılan öteki insanlardan devraldığı ne varsa onunla yaşamını idame ettirir. Dahası, içinde yaşadığı toplumun ve sistemin dayatmalarının insanın özgür yaşamını baskılaması ve bireyselliğine müdahale edip

yaşamını kısıtlayıp tekdüzeleştirmesi de insanın yaşamını anlamsız bulmasına sebep olur. İşte bu husus, yani kişinin yaşam sürdüğü dünyaya ve şahsî yaşamına karşı yabancılaşması, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde üç şekilde yansıdığı görülmektedir. Bunlardan ilki, varoluş sancıları/bunalımları sebebiyle insanın dünyaya yabancılaşması; ikincisi, çeşitli faktörlerin etkisiyle insanın bir mekân olarak dünyaya yabancılaşması ve üçüncüsü de insanın şahsî yaşamına karşı hissettiği yabancılaşmadır.

İnsanın tekdüzeleşmiş ve tektipleşmiş yaşama karşı duyduğu yabancılık hissi, inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerinde de sıkça işlenmiş bir konu olarak karşımıza çıkar ve şairlerin bu konuyu, özellikle tabiatın değişmeden kendini tekrar etmesinin verdiği bıkkınlık hissiyle birlikte ele aldıkları görülmektedir.

Yaşadığı hayata, ilişkide olduğu çevreye ve/veya kendine yabancılaşma, intihar düşüncesine ve/veya eylemine etki eden faktörlerin başında geldiği bilinen bir gerçektir. Nitekim inceleme kapsamımızda olan şiir metinlerine bu açıdan bakıldığında, konuyla ilişkili dikkat çekici örneklerle karşılaşmıştır ve asıl ilginç olansa, şiirlerinde intihar tasarılarını/isteklerini dile getirmiş olan Ümit Yaşar Oğuzcan defalarca intiharı denemiş olması; Nilgün Marmara, İlhami Çiçek, Nazir Akalın ve Kaan İnce'nin ise gerçekten intihar edip yaşamlarına son vermiş olmalarıdır.

İnsanın insana yabancılaşması hadisesinin şiir metinlerine yansıyan yönü ise üç farklı yabancılaşma biçimi olarak görülür: İnsanın aile fertlerine yabancılaşması, dosta/dostluğa yabancılaşması ve yaşadığı dünyadaki/toplumdaki insanlara karşı yabancılaşması. Bireyin aileye/aile fertlerine yabancılaşması, çoğu şair tarafından şiirlerde işlenen bir konu olmuştur. Sebeplerinin de çoğu kez açıklandığı bu şiirlerde yabancılaşma, genel olarak aile/evlilik kurumuna ve ailedeki fertlere (eş ve çocuklara) karşı olduğu gibi, babaya karşı da duyulan bir his olduğu görülmektedir. İnsanın insana yabancılaşması konusunda şiirlerde karşımıza çıkan diğer bir yabancılaşma durumu da dosta ve/veya dostluğa yabancılaşmadır ve vefasızlık, güvensizlik, çıkarıcılık, hesapçılık, yalancılık, sahtelik gibi olumsuz tutum ve davranışların bireyin dosta ve dostluğa karşı yabancılaşmasında başta gelen sebepler olduğu görülmektedir. İnsanın genel olarak insana yabancılaşması, inceleme kapsamımızda olan şiirlerde de sıkça işlenen bir konu olduğu ve çoğu şairin meseleyi, nedenleriyle birlikte ele aldığı görülür. İnsani değerlerin yitimi, insanların âhlâki değerlerini kaybetmiş olduğu gerçeği ve insanın her şeyi

olduğu gibi birbirini de tüketmesi, şiirlerde insanların birbirinden uzaklaşıp yabancılaşmalarına etki eden faktörler olarak ele alınmıştır. İnsanın insana yabancılaşmasında bir etmen olarak maskelerin varlığı da dikkat çekmektedir. Ancak şairlerin dile getirmek istedikleriyle, bu şiirlere konu olan maskelerin anlamsal boyutları da çeşitlilik gösterir; fakat hepsindeki ortak yön, insanların maskesiz yaşamadıklarıdır ve maskeyle asıl anlatılmak istenen, sahte yüzler/iki yüzlülüktür.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; tarih boyunca insan üzerinde etki gücüne sahip her şeyin ve/veya her tür ilişkinin insanın yabancılaşmayı yaşamasına sebebiyet verdiğini, şiir metinleri de göstermektedir. Dolayısıyla 1950'den günümüze, toplumun bir ferdi olarak şairlerin yabancılaştıkları ve metinlerine yansıttıkları neler varsa, esasen onların, hem toplumdaki bireylerin deneyimlediği yabancılaşma sendromlarını hem de evrensel bir problem olan yabancılaşmanın insandaki somut görünümelerini temsil ettiğini söylemek, kanaatimizce yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

KAYNAKÇA

İncelemeye Konu Olan Şiir Kitapları*

A. Kadir (Meriçboyu), *Mutlu Olmak Varken, Bütün Şiirleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2012.

Ada, Ahmet, *Aşk Her Yerde*, Broy Yayınları, İstanbul, 1990.

_____, *Günyenisi Lirikler*, Broy Yayınları, İstanbul, 1992.

_____, *Vakit Yok Hüzünlenmeye*, Broy Yayınları, İstanbul, 1993.

_____, *Yitik Anka, Toplu Şiirler (Gün Doğsun Gün Üstüne, Acıyla Akran, Yaz Kırlangıcı Olsam)*, Broy Yayınları, İstanbul, 1993.

_____, *Taş Plak Gazelleri*, Broy Yayınları, İstanbul, 1995.

_____, *Küçük Bir Anmalık*, Hera Şiir Kitaplığı, İstanbul, 1996.

_____, *Begonyalı Pencere*, Hera Şiir Kitaplığı, İstanbul, 1998.

_____, *Denize Atılan Çiçek*, Yön Yayıncılık, İstanbul, 1999.

_____, *Gökyüzünün Fıskiyesi*, Işık Yayınları, İstanbul, 2003.

Ahmed Arif, *Hasretinden Prangalar Eskittim*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015.

Ahmet Erhan, *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 1.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014.

_____, *Burada Gömülüdür, Bütün Şiirleri 2.Cilt*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014.

Ahmet Murat (Özel), *Kaf ve Rengi*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2011. (*)

_____, *Kış Bilgisi*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2013.

_____, *Bir Şair Bisikletle*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016.

---

* İnceleme kapsamımızdaki şairlerin kimi şiir kitapları, konumuzla ilişkili herhangi bir malzeme vermemiştir. Ancak bu kitaplar, hem fişleme sürecinde incelendiği için, hem de şaire/şairlere ait eserde/eserlerde eksiklik olmaması adına, malzeme çıkmayan kitaplar da burada yıldız (*) işaretiyle belirtilerek verilmiştir.

- _____, *Kalbin Kararı, İlahiler ve Neşideler*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Ahmet Necdet (Sözer), *İnce Divan, Toplu Şiirler*, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.
- Ahmet Oktay (Börtecene), *Toplu Şiirler (1963-1996)*, YKY, İstanbul, 2002.
- Akalın, Nazir, *Gerilla Türküleri*, İhtar Yayıncılık, Erzurum, 1993.
- _____, *Kanayan Sımya*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998.
- Akbaş, Ali, *Bütün Şiirleri*, Bengü Yayınları, Ankara, 2015.
- Akdağ, Tefik, *Kıpırda Ey Aydınlık, (Bütün Şiirleri)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1994.
- Akgün, Nahit Ulvi, *Birisi (Toplu Şiirleri)*, Adam Yayınları, İstanbul, 2000.
- Akın, Gülten, *Kırmızı Karanfil, Toplu Şiirler I (1956-1971)*, YKY, İstanbul, 2016.
- _____, *Ağıtlar ve Türküler, Toplu Şiirler II (1972-1983)*, YKY, İstanbul, 2016.
- _____, *Uzak Bir Kıyıda, Toplu Şiirler III (1991-2013)*, YKY, İstanbul, 2016.
- Akın, Sunay, *Makiler*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1989.
- _____, *Antik Acılar*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1991.
- _____, *Kaza Süsü*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1993.
- _____, *62 Tavşanı*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1998.
- Akova, Akgün, *Sansürttürme Şair Abüüü*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.
- _____, *Pepetye*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.
- _____, *Baba Bana Bağırma*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994.
- _____, *Aşk ve Kuyruklu Yıldız*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1997.
- _____, *Sevdiğim Kadın Adları Gibi*, Çınar Yayınları, İstanbul, 2002.
- Aksal, Sabahattin Kudret, *Şiirler (1938-1993)*, YKY, İstanbul, 2008.
- Aktaş, Ümit, *Cennetten Düşüş*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998.
- _____, *Şehri Terketmeden Önce*, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2010.
- Aktunç, Hulki, *Firak, Toplu Şiirler (1989-1999)*, YKY, İstanbul, 2009.
- Akyol, Sina, *Belki Çiçek Dağına 1980-1999, Toplum Şiirler*, YKY, İstanbul, 1999.

- Alkan, Erdoğan, *Eylül Çağrısı (Bütün Şiirleri)*, Deyiş Yayınları, İstanbul, 1985.
- Alkaya, Orhan, *Erken Sözler*, No27 Yayıncılık, İstanbul, 1999. (*)
- _____, *Altı*, Everest Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *Tuz Günleri*, Everest Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *Yenilgiler Tarihi Cilt 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *A! Etika*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014.
- _____, *Parçalanmış Divan*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014.
- Alova, Erdal, *Unutuştan Sonsuza, Toplu Şiirler (2013-1973)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.
- Altınel, Sabri, *Anımsamıyor Hiç Kimse, Bütün Şiirleri*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018.
- Altınel, Şavkar, *Yol Notları, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2004.
- Altıok, Metin, *Bir Acıya Kiracı, Bütün Şiirleri*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Anday, Melih Cevdet, *Sözcükler (Bütün Şiirleri)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2016.
- Arif Damar, *Kitaplar Kitabı, Toplu Şiirler*, Gendaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.
- Arslanbenzer, Hakan, *Çok Üzgünüm (Toplu Şiirler)*, Fayrap Kitap, İstanbul, 2010.
- Asena, İnci, *Tramvay Döşeriz Ay Döşeriz*, Adam Yayınları, İstanbul, 1993.
- _____, *Çıplak Bakamıyorum*, Adam Yayınları, İstanbul, 1996.
- _____, *Üç Gün Paris*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.
- _____, *Amsterdam'dan*, Adam Yayınları, İstanbul, 1999. (*)
- _____, *Tutamadığım Sözler*, Adam Yayınları, İstanbul, 2000. (*)
- Asya, Arif Nihat, *Bütün Eserleri: Şiirler 1 (Bira Bayrak Rüzgâr Bekliyor, Aynalarda Kalan, Köprü, Kubbe-i Hadrâ)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976.
- _____, *Bütün Eserleri: Şiirler 2 (Duâlar ve Âminler, Divançe-i Arif, Kundaklar, Basamaklar)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976.
- _____, *Bütün Eserleri: Şiirler 3 (Kökler ve Dallar, Emzikler, Büyüyükün Kızlar*

Büyüyün), Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976.

_____, *Bütün Eserleri: Şiirler 4 (Heykeltraş, Ses ve Toprak)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976.

_____, *Bütün Eserleri: Şiirler 5 (Yürek, Fâtipler Ölmez, Takvimler)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976.

_____, *Bütün Eserleri: Şiirler 6 (Rubâiyyaât-ı Ârif I, Rubâiyyaât-ı Ârif II, Rubâiyyaât-ı Ârif III)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976.

_____, *Bütün Eserleri: Şiirler 7 (Rubâiyyaât-ı Ârif IV, Rubâiyyaât-ı Ârif V, Rubâiyyaât-ı Ârif VI)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976.

Atlansoy, Hüseyin, *Su Burcu, Toplu Şiirler (1983-2005)*, Hece Yayınları, Ankara, 2005.

Ay, Arif, *Güne Doğan Koşu, Toplu Şiirler (1974-2006)*, Hece Yayınları, Ankara, 2006.

Aycı, Mehmet, *Aşk Bir Deniz Rüyası*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010.

_____, *Bağdat Kitabı*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010.

_____, *Derin*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010.

_____, *Dil Gölgesi*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010.

_____, *Yakı*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010.

_____, *Mor Kitap*, 4 Kitap Yayınları, Ankara, 2010.

Bâki Ayhan T. (Top), *Hileli Anılar Terazisi*, Can Yayınları, İstanbul, 2001.

_____, *Uzak Zamana Övgü*, Can Yayınları, İstanbul, 2003.

_____, *Fırtınaya Hazırlık*, YKY, İstanbul, 2006.

_____, *Kopuk ve Beş Diyalog*, YKY, İstanbul, 2011.

Bâkiler, Yavuz Bülent, *Harman, Bütün Şiirleri*, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.

Barut, Ali Asker, *Rüzgârla Dolu*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992.

_____, *Yağmurlu Leylak*, Adam Yayınları, İstanbul, 1995.

_____, *Karanfil Kırıkları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.

_____, *Ay Sözlüğü*, Adam Yayınları, İstanbul, 2000.

_____, *Sarhoş Böcek Şarkıları (Aşağı Üsküdar ile birlikte)*, Adam Yayınları, İstanbul, 2005.

Başaran, Mehmet, *Ahlat Ağacı*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1953. (*)

_____, *Karşılama*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1958.

_____, *Nisan Haritası*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1960. (*)

_____, *Pıtraklı Memleket*, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1969.

_____, *Gök Ekin*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1975.

_____, *Kocakent*, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1981.

_____, *Meşe Seli*, Yazko, İstanbul, 1982.

_____, *Günler Tuz Rengi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1986.

_____, *Eylülün Kızgın Soluğu*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996. (*)

_____, *Koca Bir Troya Dünya*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1997.

_____, *Sis Dağının Başında Borana Bak Borana*, Güldiken Yayınları, İstanbul, 2000.

_____, *Pir Sultan Ölüyor Ölüyor Dirilir*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2002.

Başcılar, Seyfettin, *Hayatı, Sanatı, Düşünce Yazıları, Hakkında Yazılanlar ve Bütün*

Şiirler), (haz. Mehmet Soğukömeroğulları-Osman Eroğlu), Palet Yayınları, Konya, 2014.

Batu, Selahattin, *Rüzgârlı Su*, Dost Yayınları, Ankara, 1962.

_____, *Bir Uzak Kıyıda*, Artshop Yayınları, İstanbul, 2015.

Batur, Enis, *Taşrada Ölüm Dirim Hazırlıkları*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009.

_____, *Tuğralar -Periş (Lirik Şiirler 1973-1992)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015.

_____, *A Cappella (Yeni Lirik Şiirler 2007-2014)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015.

_____, *Doğu-Batı Divanı (Dramatik Şiirler 1988-2009)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015.

_____, *Kanat Hareketleri -Neyin Nesisin Sen (Lirik Şiirler 1993-2006)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015.

_____, *Yanık Divan (Dramatik Şiirler 2010-2016)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2016.

_____, *İblise Göre İncil (Yazı Şiirler 1973-2002)*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2016.

Bayazıt, Erdem, *Şiirler, Sebeb Ey/ Risaleler/ Gelecek Zaman Risalesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Bayrıl, Vural Bahadır, *Melek Geçti (1986-1992)*, Mühür Kitaplığı, İstanbul, 2018.

Behramoğlu, Ataol, *Aşk İki Kişiliktir*, Adam Yayınları, İstanbul, 1999.

_____, *Sevgilimsin*, Adam Yayınları, İstanbul, 2000.

_____, *Kızıma Mektuplar, Toplu Şiirler 3*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2008.

_____, *Yeni Aşka Gazel*, Adam Yayınları, İstanbul, 2003.

_____, *Bir Gün Mutlaka, Toplu Şiirler 1*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014.

_____, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var, Toplu Şiirler 2*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2015.

Bektaş, Cengiz, *Onu Birden, Bütün Şiirleri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.

Berfe, Süreyya, *Kalfa, Toplu Şiirler (1965-2005)*, YKY, İstanbul, 2009.

Berki, Kâmil Eşfak, *Ay Işığı ve Kervan (1969-1987)*, Yazı Yayıncılık, İstanbul, 1989.

_____, *Çocuğun Miracı*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Berköz, Egemen, *Unutma!, Toplu Şiirler (1960-1979)*, YKY, İstanbul, 2013.

- Birsel, Salâh, *Köçekçeler, Bütün Şiirleri*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Bolat, Salih, *İlk Kar, Toplu Şiirler (1983-2014)*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2016.
- Budak, Abdülkadir, *Dalgın Rüzgâr, Toplu Şiirler (1978-2006)*, YKY, İstanbul, 2007.
- Bulut, Abdülkadir, *Ülkemin Şiir Atlası, Bütün Şiirleri*, E Yayınları, İstanbul, 2010.
- Canberk, Eray, *Eskimiş Yalnızlığa, Toplu Şiirler (1962-1992)*, Broy Yayınları, İstanbul, 1992.
- Cansever, Edip, *Sonrası Kalır I, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015.
- _____, *Sonrası Kalır II, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2015.
- Cebeci, Dilâver, *Türkiyem, Bütün Şiirleri*, Panama Yayıncılık, Ankara, 2016.
- Cemal Süreya (Seber), *Sevda Sözleri, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2012.
- Cengiz, Metin, *Sonsuzluk Çiseler Büyük Sularda (Bütün Şiirleri I)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- _____, *Dünyaya Katkımız Bir Ebru Vurgusu (Bütün Şiirleri II)*, Digraf Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Cengizkan, Ali, *Kırmızı Gün Beyaz Gece, Toplu Şiirler (1977-2009)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009.
- Cumalı, Necati, *Aşklar Yalnızlıklar, Toplu Şiirler 1*, Can Yayınları, İstanbul, 1985.
- _____, *Kısmeti Kapalı Gençlik, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1986.
- Çakmakçı, Osman, *Bir Hiçlik Anatomisi, Toplu Şiirler*, Avangard Yayınları, İstanbul, 2011.
- Çankaya, Erol, *Cehennem Biziz*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.
- _____, *Asıl Adı Gökyüzü*, Adam Yayınları, İstanbul, 1985.
- Çapan, Cevat, *Bana Düşlerini Anlat, Toplu Şiirler (1985-2006)*, YKY, İstanbul, 2007.
- Çavuş, Necat, *Küçük Okyanuslar, Toplu Şiirler (1983-2013)*, Mevsimler Kitap, İstanbul, İstanbul.

- Çeker, Alper, *Gece Şehre Dedi ki ve Öteki Şiirler*, Gendaş Yayınları, İstanbul, 2000.
- Çelebi, Âsaf Hâlet, *Bütün Şiirleri*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018.
- Çelik, Müslim, *Hayriye Yitik Ülke*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995. (*)
- _____, *Erzincan'da Yağmurun Şarkısı*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1998.
- _____, *Göğü Kokla Açılırsın*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1998. (*)
- _____, *İhbarlı Gül*, Artshop Yayıncılık, İstanbul, 2007. (*)
- _____, *Nâzım Hikmet Yahşi Güzel*, Artshop Yayıncılık, İstanbul, 2008. (*)
- _____, *Peryavşan*, Artshop Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- _____, *Lirkuş (İzmir Üzerine Şiirler)*, Serander Yayınları, Trabzon, 2012. (*)
- Çelik, Nevzat, *Şafak Türküsü*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987.
- _____, *Sevgili Yoldaş Kurbağalar*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010.
- _____, *Müebbet Türküsü*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011.
- _____, *Suda Seken Hayat*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011.
- _____, *Yağmur Yağmasaydı*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011. (*)
- Çınarlı, Mehmet, *Gülüm, Bütün Şiirleri*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014.
- Çiçek, İlhami, *Bu Hüznün Mesnevisi, (Tüm Şiirleri)*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2018.
- Çolak, Veysel, *Giz ve Yara, Toplu Şiirler I*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996.
- _____, *Kalbim Hoşçakal, Toplu Şiirler II*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996.
- Dağlarca, Fazıl Hüsnü, *Bütün Şiirleri I*, YKY, İstanbul, 2008.
- _____, *Bütün Şiirleri 2*, YKY, İstanbul, 2010.
- _____, *Bütün Şiirleri 3*, YKY, İstanbul, 2012.
- Defne, Zeki Ömer, *Denizden Çalınmış Ülke*, MEB Yayınları, İstanbul, 1971.
- _____, *Puyalar I: Sessiz Nehir*, Ana Basım Sanayi, İstanbul, 1985.
- _____, *Puyalar II: Kardelenler*, Tunç Matbaacılık, İstanbul, 1988.
- Deniz, İhsan, *Buz ve Fire, Toplu Şiirler (1980-2005)*, Hece Yayınları, Ankara, 2005.

- Dıranas, Ahmet Muhip, *Şiirler, Bütün Şiirleri*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015.
- Doğan, Mehmet Can, *Mene Tekel Feres*, A'raf Yayınları, Ankara, 1993.
- _____, *Boyunca*, Kül Sanat Yayıncılık, Ankara, 2005.
- _____, *Şaman*, YKY, İstanbul, 2005.
- _____, *Törenler ve Komplolar*, Berikan Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Durbaş, Refik, *Çıracak Aranyor, Toplu Şiirler I*, Işık Yayınları, İstanbul, 2016.
- _____, *Menzil, Toplu Şiirler II*, Işık Yayınları, İstanbul, 2016.
- _____, *Kırık Ayna, Toplu Şiirler III*, Işık Yayınları, İstanbul, 2016.
- Durman, Nurettin, *Şehrin Üzerindeki Bulutlar*, Kardelen Yayınları, İstanbul, 1990.
- _____, *Haziran*, Kardelen Yayınları, İstanbul, 1991.
- _____, *Savrulan*, Denge Yayınları, İstanbul, 1993.
- _____, *Uzun Beyaz Bir Çiğlık*, Sanat Yayınları, Konya, 1995.
- _____, *Hoşça Kal Hüzünbaz Çocuk*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998.
- _____, *Güllerin Ardından*, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Dülger, Arif, *Meğer Aşk İmiş, Toplu Şiirler*, İstanbul Yayınları, İstanbul, 2010.
- Ece Ayhan (Çağlar), *Bütün Yort Savul'lar! 1954-1997, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2014.
- Eloğlu, Metin, *Bu Yalnızlık Benim, Toplu Şiirler (1951-1984)*, YKY, İstanbul, 2003.
- Erbaş, Şükrü, *Bütün Şiirleri -1*, Kırmızıkeci Yayınları, İstanbul, 2015.
- _____, *Bütün Şiirleri -2*, Kırmızıkeci Yayınları, İstanbul, 2016.
- _____, *Bütün Şiirleri -3*, Kırmızıkeci Yayınları, İstanbul, 2015.
- Ercan, Enver, *Eksik Yaşam*, Osmanlı Matbaası, İstanbul, 1977.(*)
- _____, *Geçtiği Her Şeyi Öpüyor Zaman*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2014. (*)
- _____, *Sürçüyor Zaman*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2014.
- _____, *Türkçenin Dudaklarısın Sen*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2014.

Erdem, Ömer, *Dünyaya Sarkıtılan İpler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1996.

_____, *Yitirışler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.

_____, *Yarım Ağaçlar*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002.

_____, *Evvel*, (Toplu Şiirler), Everest Yayınları, İstanbul, 2010.

_____, *Kireç*, Everest Yayınları, İstanbul, 2010.

_____, *Kör*, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.

_____, *Pas*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015.

Erdoğan, Bekir Sıtkı, *Dostlar Başına*, Baha Basımevi, İstanbul, 1965.

Ergülen, Haydar, *Hafız ile Semender*, *Toplu Şiirler 2*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014.

_____, *Nar*, *Toplu Şiirler 1*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015

Eroğlu, Ebubekir, *Berzah*, *Toplu Şiirler (1968-1998)*, YKY, İstanbul, 2001.

Erözçelik, Seyhan, *Kitaplar*, *Toplu Şiirler (1980-2003)*, YKY, İstanbul, 2003.

Ertepinar, Coşkun, *Şiir İkliminde Bir Ömür (Hepsi Bir Arada)*, Tek Işık Matbaası, Ankara, 1995.

Eyüboğlu, Bedri Rahmi, *Dol Karabakır Dol*, *Bütün Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Fişekçi, Tugay, *İnsan Üstüne Sorular-Yanıtlar*, *Toplu Şiirler (1976-2006)*, 2006 Yayınevi, İstanbul, 2007.

Geçer, İlhan, *Büyüyen Eller*, Kişisel Yayınları, İstanbul, 1954.

_____, *Belki*, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1960.

_____, *Bir Bulut Geçti*, Hisar Yayınları, İstanbul, 1973. (*)

_____, *Yeşil Çağ*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1976.

_____, *Hüzzam Beste*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

Genç, Nurullah, *Mahrem ve Münzevi*, *Toplu Şiirler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

- Gökçe, Enver, *Bütün Şiirleri*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.
- Gönenç, Turgay, *Benim Çocukluğum Fesleğen Kokar, Toplu Şiirler (1955-2002)*, Bilim Sanat Galerisi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Gruda, Yılmaz, *Kuyumcular ve Kuyumcular Günlüğü*, Papirüs Yayınları, İstanbul, 1980.(*)
- _____, *Çarmıhtaki Yeni Mehmet*, Öteki Yayınevi, İstanbul, 1997.
- _____, *Çerçi Zeus, Bir Çağdaş Mitoloji Denemesi*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1997.
- _____, *Bir Çürümüş Kent Belgeseli*, Serander Yayınları, Trabzon, 2002.
- _____, *Marathon, Bir Uzun Koşu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.
- Gültekin Emre, *Küçük Deniz, Toplu Şiirler (2006-1977)*, YKY, İstanbul, 2009.
- Günbaş, Ahmet, *Evren Mapusanesi*, Basım yeri yok, İzmir, 1974.
- _____, *Gecenin Nersindesin?*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1986.
- _____, *Göçkün*, Etki Yayınları, İzmir, 1986.
- _____, *Sulardan Sonra*, Etki Yayınları, İzmir, 1999.
- _____, *Aşk Boyu Sürgün*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001. (*)
- _____, *Çağlaçakır*, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Günersel, Tarık, İzler, *Toplu Şiirler (1966-2006)*, YKY, İstanbul, 2006.
- Güntan, Ahmet, *İkili Tekrar*, 160 Kilometre, İstanbul, 2014. (*)
- _____, *İlk Kan (İlk Kan ve Köpüklü Bir Kan, Bir Duman)*, 160 Kilometre, İstanbul, 2014.
- _____, *Mahkeme Kitap*, 160 Kilometre, İstanbul, 2014. (*)
- _____, *Romeo ve Romeo*, 160 Kilometre, İstanbul, 2014. (*)
- _____, *Voyicir 2 (Lale Müldür İle)*, 160 Kilometre, İstanbul, 2014. (*)
- Gürpınar, Melisa (Erdönmez), *Umut Pembeleri*, Seyyid Mısırlı Mat., İstanbul, 1962. (*)

- _____, *Yeni Bir Gün Şarkısı*, K Yayınları, İstanbul, 1975.
- _____, *Gece Yarısı Notları*, Edebiyat Yayınları, İstanbul, 1981.
- _____, *Ara Beni Sevgilim Sözcüklerin İçinde*, Yazko, İstanbul, 1985.
- _____, *Yaz Mektupları*, Süreç Yayıncılık, İstanbul, 1986. (*)
- _____, *İstanbul'un Gözleri Mahmur*, Can Yayınları, İstanbul, 1990.
- _____, *Çocukluğum ve Ölümüm*, Can Yayınları, İstanbul, 1992.
- _____, *Salkımsöğütlerin Gölgesinde*, Can Yayınları, İstanbul, 1998.
- _____, *Her Haft Bir Melek*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1999.
- _____, *Ada Şiirleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2003.
- Halman, Talât Sait, *Ümit Harmanı, Toplu Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- Hasannebioğlu, Cumali Ünalı, *Andolsun Aşka, Bütün Şiirleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2010.
- Hüseyin Ferhad (Hameş), *Kılıç İpekte Sınanır, Toplu Şiirler (1982-2007)*, YKY, İstanbul, 2015.
- İlgaz, Rıfat, *Bütün Şiirleri, (1937-1983)*, Adam Yayınları, İstanbul, 1983.
- İldeniz, Türkan, *Havva Çıkmazı*, Ece Yayınları, İstanbul, 1967.
- _____, *Taşra Kızının Deliceleri*, Ece Yayınları, İstanbul, 1968.
- İlhan Berk, *Eşik, Toplu Şiirler I (1947-1975)*, YKY, İstanbul, 2013.
- _____, *Aşk Tahtı, Toplu Şiirler II (1976-1982)*, YKY, İstanbul, 2013. (*)
- _____, *Akşama Doğru, Toplu Şiirler III (1984-2005)*, YKY, İstanbul, 2013.
- İlhan, Attilâ, *Yağmur Kaçağı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- _____, *Elde Var Hüzün*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- _____, *Ben Sana Mecburum*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- _____, *Kimi Sevsem Sensin*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

- _____, *Korkunun Krallığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- _____, *Ayrılık Sevdaya Dahil*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *Belâ Çiçeği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *Böyle Bir Sevmek*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *Tutkunun Günlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *Yasak Sevişmek*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *Sisler Bulvarı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- İnal, Gülseli, *Toplu Şiirler I*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009.
- _____, *Toplu Şiirler II*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009.
- _____, *Toplu Şiirler III*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009.
- _____, *Toplu Şiirler IV*, Komşu Yayınları, İstanbul, 2009.
- İnan, Akif, *Şiirler, Hicret & Tenha Sözler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- İnce, Kaan, *Gizdüşüm (Gizdüşüm/Ka n/ Birinci Defter)*, Ve Yayınevi, İstanbul, 2016.
- İnce, Özdemir, *Tekvin, Toplu Şiirler 1*, Can Yayınları, İstanbul, 1994.
- _____, *Delta, Toplu Şiirler 2*, Can Yayınları, İstanbul, 1994.
- _____, *Tohum Ölürsa, Toplu Şiirler 3*, Can Yayınları, İstanbul, 1994.
- _____, *Bir Başka Dil, Toplu Şiirler 3*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2010.
- _____, *Şaman Sözü, Toplu Şiirler 4*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kahyaoğlu, Orhan, *Hoyrat Bir Ruhun Eksilme Tabloları*, Korsan Yayınları, İstanbul, 1993.
- _____, *Aşk ve Harf*, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul, 2000. (*)
- _____, *Rahimdeki Ot*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007. (*)
- Kansu, Ceyhun Atuf, *Tüm Şiirleri -1*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1978.

- _____, *Tüm Şiirleri -2*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, tarih yok.
- Karaer, Mustafa Necati, *Bütün Şiirleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005.
- Karakoç, Abdurrahim, *Vur Emri, Bütün Şiirleri-1*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018.
- _____, *Kan Yazısı, Bütün Şiirleri-2*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018.
- _____, *Suları Islatmadım, Bütün Şiirleri-3*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018.(*)
- _____, *Dosta Doğru, Bütün Şiirleri-4*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018.(*)
- _____, *Beşinci Mevsim, Bütün Şiirleri-5*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018.
- _____, *Gökçekimi, Bütün Şiirleri-6*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018.
- _____, *Akıl Karaya Vurdu, Bütün Şiirleri-7*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018.
- _____, *Yasaklı Rüyalar, Bütün Şiirleri-8*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018.
- _____, *Gerdanlık 1, Bütün Şiirleri-9*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018.
- _____, *Gerdanlık 2, Bütün Şiirleri-10*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018.
- _____, *Parmak İzi, Bütün Şiirleri-11*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018.
- _____, *Gerdanlık 3, Bütün Şiirleri-12*, Kadim Yayınları, Ankara, 2018.
- Karakoç, Bahaettin, *Seyran (Bütün Eserleri 1)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2012.
- _____, *Kar Sesi (Bütün Eserleri 2)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2015.
- _____, *Beyaz Dilekçe (Bütün Eserleri 4)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2016.
- _____, *Bir Çift Beyaz Kartal (Bütün Eserleri 3)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2016.
- _____, *Ihlamurlar Çiçek Açtığı Zaman (Bütün Eserleri 5)*, Nar Yayınları, İstanbul, 2017.
- Karakoç, Sezai, *Gün Doğmadan, Toplu Şiirler*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2015.
- Karakurt, İsmail, *Simurg (Şiirler)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.
- _____, *Mahrem Mecazlar*, Hece Yayınları, Ankara, 1999.
- _____, *Çocukluğum Bir Çocuk*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2005. (*)

Karakuş, Hidayet, *Kemeraltı Şiirleri*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, İstanbul, 1982. (*)

_____, *Sesini Bırak Bana*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1994.

_____, *Ateş Mektupları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.

_____, *Hangi Leylasın Sen*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

_____, *Günaydın Gül Yaprağı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000.

_____, *Sıcak Sancı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.

_____, *Konuş Benimle*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.

Karal, Cevdet, *Horozlu Ayna ve Ölüm*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1998.

_____, *Hilka'nın İlk Günleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006.

_____, *Cesedi Nereye Gömelim*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015.

_____, *Uzun Sürdü Hazırlığım*, Everest Yayınları, İstanbul, 2017.

Keskin, Birhan, *Fakir Kene*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.

_____, *Soğuk Kazı*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.

_____, *Ba*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017.

_____, *Kim Bağışlayacak Beni, Toplu Şiirler (1991-2002)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017.

_____, *Y'ol*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017.

Kırdar, Ayhan, *Bütün Şiirleri*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2012.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2012.

Kiremitçi, Tuna, *Ayabakanlar*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1994. (*)

_____, *Akademi*, YKY, İstanbul, 1998.

_____, *Bir Uyumsuz Bulut/Şarkılar ve Şiirler*, Karakarga Yayınları, İstanbul, 2017.

Konuk, Osman, *Seni Yalnız Ben Anlarım*, Üç Çiçek Yayınları, İstanbul, 1982.

_____, *Tehlikeli Belki*, Hece Yayınları, Ankara, 2006.

- _____, *Beyaz Savunma*, Pan Yayınları, İstanbul, 2009.
- Korkmazgil, Hasan Hüseyin, *Acılara Tutunmak*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1984.
- _____, *Ağlasun Ayşafağı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1984.
- _____, *Tohumlar Tuz İçinde*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1988.
- _____, *Acıyı Bal Eyledik*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992.
- _____, *Kızıl Kuğu*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1994.
- _____, *Kızılırmak*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1996.
- _____, *Keleşçemin Karasında Bir Ak Güvercin*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1996.
- _____, *Kandan Kına Yakılmaz*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1998.
- _____, *Koçero Vatan Şiiri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1998.
- _____, *Oğlak*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1998.
- _____, *Temmuz Bildirisi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1999.
- _____, *Haziranda Ölmek Zor*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2000.
- _____, *Filizkıran Fırtınası*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2001.
- _____, *Işıklarla Oynamayın*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2003.
- _____, *Kavel*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Koytak, Cahit, *Gazze Risalesi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2009.
- _____, *Şairlerin ve Yoksulların Kitabı I*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- _____, *Şairlerin ve Yoksulların Kitabı II*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- _____, *Şairlerin ve Yoksulların Kitabı III*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- _____, *İlk Atlas*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- _____, *Yeni Başlayanlar İçin Metafizik*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *Cazın İrmakları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.
- _____, *Ölüme Çâre-ya da Şen Maneviyat*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kurdakul, Şükran, *Bir Yürekten Bir Yaşamdan, Toplu Şiirler (1952-1992)*, Cem

Yayınevi, İstanbul, 1993.

Kurtuluş, Akif, *Herkes Gitmiş, Toplu Şiirler*, Adam Yayınları, İstanbul, 2005.

Kutlar, Onat, *Unutulmuş Kent, Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2018.

Küçük İskender (Över), *Güzel Annemin Hayal Gücü*, Hera Şiir, İstanbul, 1996.(*)

_____, *Alp Krizi*, Çalıntı Yayınları, İstanbul, 1999.(*)

_____, *Gözyaşlarım Nal Sesleri*, Adam Yayınları, İstanbul, 1999.(*)

_____, *Bahname*, Om Yayınevi, İstanbul, 2000.(*)

_____, *İpucu Bırakma Sanatı*, Om Yayınevi, İstanbul, 2000.

_____, *Papağana Silah Çekme*, YKY, İstanbul, 2000.

_____, *Yirmi5april*, YKY, İstanbul, 2001.(*)

_____, *Kahramanlar Ölü Doğar*, Om Yayınevi, İstanbul, 2001.

_____, *Dicle İle Fırat*, Gendaş Yayınları, İstanbul, 2004.(*)

_____, *Çürük Et Deposu, Toplu Şiirler (Çürük Et Deposu-Eski Kral Deposu-Yanlış Cinayet Deposu)* Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007.

_____, *Ağır Abiler Orkestrası, Toplu Şiirler (Klarnet- Bir Daha Bana Benzeme Angel)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008.

_____, *Siyah Beyaz Denizatları, Toplu Şiirler (Erotika-Suzidilara)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010.

_____, *Teklifsiz Serseri*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010.(*)

_____, *Gözlerim Sıgıyormuş Yüzüme*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010.

_____, *The God Jr, Toplu Şiirler (Bir Çift Siyah Deri Eldiven-Ciddiye Alındığım Kara Parçaları)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012.

_____, *Periler Ölümlükten Özür Diler*, Can Yayınları, İstanbul, 2017.

Külebi, Cahit, *Bütün Şiirleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2009.

Madak, Didem, *Grapon Kağıtları*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015.

- _____, *Pulbiber Mahallesi*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015.
- _____, *Ah'lar Ağacı*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- Margulies, Roni, *Telgraşçıçeği, Toplu Şiirler (1985-2010)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014.
- Marmara, Nilgün, *Daktiloya Çekilmiş Şiirler (1977-1987)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2006.
- _____, *Metinler*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015.
- Matur, Bejan, *Tanrı Görmesin Harflerimi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.
- _____, *İbrahim'in Beni Terketmesi*, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.
- _____, *Ayın Büyüttüğü Oğullar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.(*).
- _____, *Kader Denizi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *Onun Çölünde*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *Rüzgâr Dolu Konaklar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- Mengüşoğlu, Metin Önal, *Hayatımın Bahanesi*, Sanat Yayınları, Konya, 1994.
- _____, *Çamurlu Bir İrmak*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997.
- _____, *Sevda Söze Dönüşmez*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998.
- _____, *Ben Asyalı Bir Ozan*, Matamorfoz Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Mert, Özkan, *Bir Dünyalının Notları, Toplu Şiirler (1960-1995)*, YKY, İstanbul, 1997.
- Metin Celâl (Zeynioğlu), *Adım Ölüm*, Çizgi Yayıncılık, İstanbul, 1986.
- _____, *Kendi Kendini Tatmin*, Çizgi Yayıncılık, İstanbul, 1989.
- _____, *Konformist*, Korsan Yayın, İstanbul, 1993.
- _____, *Küçük Hayat Bağları*, Gendaş Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Miyasoğlu, Mustafa, *Rüya Çağrısı*, Hisar Yayınları, İstanbul, 1973.
- _____, *Devran*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1978.
- _____, *Hicret Destanı*, Elifbe Yayınları, İstanbul, 1981.

- _____, *Bir Güllü Andıkça*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997.
- _____, *Kalbimin Coğrafyası*, Romantik Kitap, Konya, 2005.
- Mungan, Murathan, *Erkekler İçin Divan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____, *Dağ*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
- _____, *Bazı Yazlar Uzaktan Geçer*, Metis Yayınları, İstanbul, 2009. (*)
- _____, *Doğduğum Yüzyıla Veda (Şiirler:1976-2000)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2011.
- _____, *Eteğimdeki Taşlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.
- _____, *Timsah Sokak Şiirleri*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015.
- _____, *İkinci Hayvan*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- _____, *Gelecek*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- Müldür, Lâle, *Anemon, Toplu Şiirler I (1988-1998)*, YKY, İstanbul, 2014.
- _____, *Apokalips/Amonyak, Toplu Şiirler II (1990-2012)*, YKY, İstanbul, 2014.
- Nâzım Hikmet (Ran), *Bütün Şiirleri*, YKY, İstanbul, 2014.
- Necatigil, Behçet, *Şiirler, Bütün Yapıtları*, YKY, İstanbul, 2009.
- Odabaşı, Yılmaz, *Her Ömür Kendi Gençliğinden Vurulur, Toplu Şiirler (1980-2014)*, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Oğuzcan, Ümit Yaşar, *Taşlamalar Hicivler I*, Everest Yayınları, İstanbul, 2008.
- _____, *Şiir Denizi 1*, Everest Yayınları, İstanbul, 2014.
- _____, *Şiir Denizi 2*, Everest Yayınları, İstanbul, 2015.
- Oktay Rifat (Horozcu), *Bütün Şiirleri II*, YKY, İstanbul, 2014.
- _____, *Bütün Şiirleri I*, YKY, İstanbul, 2018.
- Osman Hakan A. (Arslan), *Sarı Ekin, (Toplu Şiirleri)*, Şiirden Yayınları, İstanbul, 2005.
- Ozansoy, Mûnis Fâik, *Yakarış*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1957.
- _____, *Bir Daha*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1959.

- _____, *Zaman Saati*, Hisar Yayınları, Ankara, 1965.
- _____, *Yakınma*, Hisar Yayınları, Ankara, 1968.
- _____, *Kaybolan Dünya*, Hisar Yayınları, Ankara, 1971.
- Öktem, Altay, *Çamur Şiir*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
- _____, *Sukuşu*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1998.
- _____, *Beni Yanlış Öptüler Aslında*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1999.
- _____, *Herşey: Oda Kırbaç Ayna*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1999. (*)
- _____, *Sokaklar Tekin Değil*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003
- _____, *Eski Bir Çocuk*, Yitik Ülke Yayınları, İstanbul, 2015.
- Özçelik, Mustafa, *Güle Yağmura ve Bahara Selâm*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.
- _____, *Serenat*, Sanat Yayınları, Konya, 1995.
- _____, *Dünyanın Tenhasında*, Esra Yayınları, Konya, 1996.
- _____, *İfşa*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997.
- _____, *Gül ve Hançer*, İstanbul Yayınları, İstanbul, 2002.
- Özdemir Asaf, *Benden Sonra Mutluluk, Şiirler*, YKY, İstanbul, 2015.
- _____, *Çiçek Senfonisi, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2015.
- Özdenoğlu, Şinasi, *Vatanım Benim*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1973.
- _____, *Özgürlük İçin Ölmek*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1974.
- _____, *Acısıyla Yanmak Türkiye'nin*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1975.
- _____, *Memleketi Sevmek Suçu*, Eroğlu Yayınevi, Ankara, 1978.
- _____, *Şairler Böyle Sever*, Basım Yeri Yok, Ankara, 1986.
- _____, *Yasaklar Cehennemi*, Ofset Repromat Ltd., Ankara, 1991.
- _____, *Özgürlük Tek Sevgilim*, Ofset Repromat Ltd., Ankara, 1992.
- _____, *Sımsıcak Dostluğunda Ölümün*, Gece Yayınları, Ankara, 1993.

- _____, *Sevdim Savaştım*, Evrim Sanat Yayınları, Ankara, 1995. (*)
- _____, *Türkiye Sevdası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- _____, *Her Aşk Bir Titanik*, Önder Matbaacılık, Ankara, 2003.
- Özel, İsmet, *Bir Yusuf Masalı*, ŞûleYayınları, İstanbul, 2000.
- _____, *Of Not Being A Jew*, ŞûleYayınları, İstanbul, 2006.
- _____, *Erbain, Kırk Yılın Şiirleri*, Tam İstiklâl Yayıncılık Ortaklığı, İstanbul, 2014.
- Özer, Adnan, *Rüzgâr Durdurma Takvimi, Toplu Şiirler*, Everest Yayınları, İstanbul, 2001.
- Özer, Ahmet, *Ayrı Beraberlikler*, Türkiye Yazıları Yayınları, Ankara, 1981.
- _____, *Günle Dokunan*, Dayanışma Yayınları, Ankara, 1984. (*)
- _____, *Gecenin Kanayan Yerinde*, Ozan Yayınları, Ankara, 1987.
- _____, *Söyle Yüzüm Tanığımın*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.
- _____, *Aşklar Yedeğinde Ömrümüzün*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993.
- _____, *Aşkın Taçyaprağı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1998.
- _____, *Sözümüz Vardı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2001.
- Özer, Kemal, *Yaralı Karanfil, Toplu Şiirler (1959-2008)*, Mylos Kitap, İstanbul, 2017.
- Öztaş, Mahir, *Kuralların Saati ve Unutulmak Tozları*, YKY, İstanbul, 2013.
- Pakdil, Nuri, *Ahid Kulesi*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 2014.
- _____, *Anneler ve Kudüsler*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 2017.
- _____, *Osmanlı Simitçileri Kasîdesi*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 2017.
- _____, *Sükût Süretinde*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 2017. (*)
- Peker, Hüseyin, *Benden Sana Yamalı, Toplu Şiirler (1965-2010)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Pirhasan, Barış, *Tarih Kötüdür / İmzasız El Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1985.

Püsküllüoğlu, Ali, *Babadat, Toplu Şiirler (1950-1997)*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1998.

Sâmanoğlu, Gültekin, *Alacakaranlık*, Hisar Yayınları, Ankara, 1970. (*)

_____, *Uzun Vuran Gölge*, Hisar Yayınları, Ankara, 1983. (*)

Saraç, Tahsin, *Toplu Şiirler*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989.

Sarı, Osman, *Bir Savaşçıdır Kalbim*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 1975.

_____, *Önden Giden Atlılar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992.

Sarıoğlu, Kenan, *Yalağuz, Toplu Şiirler (1967-2007)*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007.

Sennur Sezer, *Direnç Şiirleri, Toplu Şiirler*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1995.

_____, *Kirlenmiş Kağıtlar*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 2000.

Seyyit Nezir, *Dağları Öylecene*, Yazko, İstanbul, 1981.

_____, *İzleri Var*, Yazko, İstanbul, 1983.

_____, *Şili Duyarlığı*, Broy Yayınları, İstanbul, 1986.

_____, *Bana Bir Senaryo Yaz Dediğin Mesela Papalina*, Broy Yayınları, İstanbul, 1993

_____, *İsrarlar (Bütün Yarınlarında ile birlikte)*, Broy Yayınları, İstanbul, 1998.

_____, *İnsanın Beyaz Kokusunda*, Broy Yayınları, İstanbul, 1999.

Sılay, Celâl, *Hüsran Filizleri, Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 2006.

Subaşı, Muhsin İlyas, *Vuslat Türküsü*, Kayseri Matbaası, Kayseri, 1968.

_____, *Aydınlığın Gözleri*, Hâkimiyet Matbaası, Kayseri, 1979.

_____, *Bu Yüreğin Ülkesinde*, Olay Matbaası, Kayseri, 1981.

_____, *Sevgi Donanması*, Kültür ve Sanat Yayınları, Kayseri, 1982.

_____, *Deryâdil*, Se-Da Yayınları, Ankara, 1985.

_____, *Bir Sır Gibi*, Se-Da Yayınları, Kayseri, 1991.

- _____, *Sevdakâr*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1994.
- _____, *Ahtapot*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1995.
- _____, *Aşkistan*, Laçın Yayınları, Ankara, 2005.
- Taftalı, Oktay, *Sivil Aşk Yoktur, (Şiirler 1980-1999)*, Gendaş Yayınları, İstanbul, 1999.
- Tamer, Ülkü, *Güneş Topla Benim İçin, Toplu Şiirler*, Işık Yayınları, İstanbul, 2014.
- Taner, Mehmet, *Küflü Şimşek, Toplu Şiirler (1966-2001)*, YKY, İstanbul, 2007.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Bütün Şiirleri (haz. İnci Enginün)*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.
- Tanyol, Tuğrul, *Toplu Şiirler (1971-1995)*, YKY, İstanbul, 1997.
- Tarımın, Betül, Hadde, *Toplu Şiirler ve Melvin'e Giden Yol*, YKY, İstanbul, 2012.
- Taşer, Suat, *Merhaba*, Emek Basım-Yayınevi, Ankara, 1952. (*)
- _____, *Haraç Mezat*, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Kitapları, Ankara, 1954.
- _____, *İkinci Kurtuluş*, Bilgi Kitabevi, Ankara, 1960.
- _____, *Hayret Bey'in Serüveni*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1968.
- _____, *Evrende Ellerimiz*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1970.
- Telli, Ahmet, *Veda Divânı, Toplu Şiirler (1966-2016)*, Everest Yayınları, İstanbul, 2018.
- Tenekeci, İbrahim, *Ağır Misafir*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016. (*)
- _____, *Giderken Söylenmiştir*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- _____, *Görmeden Ölmek*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- _____, *Güzellik Uykusu*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- _____, *Peltek Vaiz*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- _____, *Üç Köpük*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- _____, *Kimse'nin Kalbi*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- Timuçin, Afşar, *Çöl, Bütün Şiirleri 1*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1968.

- _____, *Destanlar, Bütün Şiirleri 2*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1969.
- _____, *Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz, Bütün Şiirleri 3*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1974.
- _____, *Savaşçı Türküleri, Bütün Şiirleri 4*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1980.
- _____, *Ey Benim Güzel Sevdalım*, Süreç Yayınları, İstanbul, 1984.
- _____, *Akşam Türküleri*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____, *Arınmalar*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____, *Bulutlar Deniz Kokar*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____, *Boş Beşik*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, *Bu Sevda Böyle Gider*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2003.
- Timuroğlu, Vecihi, *Bura Yemendir*, Doruk Yayınları, Ankara, 1978.
- _____, *Tut Beni Sevda Çağırır*, Sesimiz Yayınları, Basım yeri yok, 1980.
- _____, *Bir Sürgünün Ezgileri*, Yazko, İstanbul, 1983.
- _____, *Kardaşım Oğul*, Onur Yayınları, Ankara, 1988.
- _____, *Siyah Bir Güldür Ölüm*, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1990.
- _____, *Merhaba Oğlum*, Başak Basın Yayın, Ankara, 1993.
- _____, *Bülbülleri Ne Yaptılar*, Sosyal Yayınları, Ankara, 1994.
- _____, *Büyü*, Kalan Yayınları, Ankara, 1999.
- Toprak, Ömer Faruk, *Tüm Şiirleri*, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1983.
- Toraman, Hıdır, *Kızgın Pars Kopuk Topuk*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2016. (*)
- _____, *Yeryüzü Mühürlenince*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2016.
- _____, *Yüklemler*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2016.
- Turan, Güven, *Toplu Şiirler*, YKY, İstanbul, 1994.
- Türkay, Osman, *7 Telli*, Beşparmak Yayınları, Lefkoşa, 1959. (*)
- _____, *Uyurgezer*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1969.

_____, *Beethoven 'de Aydınliğa Uyanmak*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1970.

_____, *Evrenin Düşünde Gezgin*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1971.

_____, *Kiyamet Günü Gözlemcileri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1975.

Uçarı, Ercümen, *Cümbüşçübaşı*, Dost Yayınevi, Ankara, 1958.(*)

_____, *Et*, Ekin Basımevi, İstanbul, 1960.(*)

_____, *Kuyuda Yusuf*, Baha Matbaası, İstanbul, 1962.(*)

_____, *Avlanırken Bir Korku*, Karagüneş Yayınları, İstanbul, 1967.(*)

_____, *Albatros Adı Bir Gün Gelecek*, Garanti Matbaası, İstanbul, 1971.

_____, *Geçmiş Zaman Tevellüdü*, Tertip Matbaası, İstanbul, 1988.

_____, *Ziba Sokağı*, Edebiyat Gazatesi Yayınları, İstanbul, 1991.(*)

_____, *Ay Batarken Kancama*, Onbir Yayıncılık, İstanbul, 1994.(*)

_____, *Yırtık Sözler*, Hera Şiir Kitaplığı, İstanbul, 1996.

Umran, Sedat, *Sonsuzluk Atı*, Toplu Şiirleri-1, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000.

_____, *Akşamın Kaması*, Toplu Şiirleri-2, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Uyar, Turgut, *Büyük Saat*, *Bütün Şiirler*, YKY, İstanbul, 2013.

Uyaroğlu, İsmail, *Kedileri Severken Ağlayınız*, Toplu Şiirler (1967-2004), YKY, İstanbul, 2007.

Ünal, Hayriye, *Âdemin Kızlarından Biri*, Birun Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003.

_____, *Sert Gececek Bu Kış*, Hece Yayınları, Ankara, 2006.

_____, *Gerekli Açıklama*, Hece Yayınları, Ankara, 2010.(*)

_____, *Saçları Vardır Aşkın*, Hece Yayınları, Ankara, 2017.

_____, *Şimdi Aşk Ebediyyen Değişiyor*, Hece Yayınları, Ankara, 2017.(*)

Üstün, Nevzat, *Cüceler Çarşısı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1955.

_____, *Köprübaşı*, (Toplu Şiirler), Var Yayınevi, İstanbul, 1968.

_____, *Ak Yeşil Kavak Ağaçları*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

- Yaran, Azer, *Giz Menekşesi, Toplu Şiirler (1975-2002)*, YKY, İstanbul, 2004.
- Yasar, İzzet, *Bütün Eserleri (Şiir-Hikâye)*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1995.
- _____, *Dil Oyunları*, Oğlak Yayınları, 160 Kilometre, İstanbul, 2015.
- Yaşar Miraç, *Gül Ekmek*, Abece Yayınları, İstanbul, 1980.
- _____, *Taliplerin Ağıdı*, Yazko, İstanbul, 1980. (*)
- _____, *Trabzondan Çıktım Yola*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, İstanbul, 1981.
- _____, *Çan Deresi Türküleri*, Fotoğrafik Ofset Müessesesi, İstanbul, 1981. (*)
- _____, *İçli Şarkılar*, Fotoğrafik Ofset Müessesesi, İstanbul, 1981. (*)
- _____, *Barış Güllerinin Gümüş Denizi*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, İstanbul, 1981-82.
- _____, *Şili İle Söyleşi*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, İstanbul, 1982.
- _____, *Yurdumun İşçileri*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, Almanya, 1985.
- _____, *İstanbul Bir Kırmızı Gül*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, Almanya, 1985.
- _____, *Karadeniz Hırçın Kız*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, İstanbul, 1988. (*)
- _____, *Güleriz Ağlanacak*, Yeni Türkü Şiir Yayınları, İstanbul, 1988.
- _____, *Baleyim (Bale Üzerine Fotoğrafik Bir Etüd, Çerkes Karadağ ile)*, Doruk Yayınları, Ankara, 1997. (*)
- _____, *Deli Dumrul-Sarı Yıldız*, Bulut Yayınları, İstanbul, 1999.
- _____, *Lazcaz*, Adam Yayınları, İstanbul, 1999.
- _____, *1001 Şiir*, Bilim Sanat Galerisi, İstanbul, 2002.
- _____, *Trabzonlu Delikanlı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015.
- Yaşın, Mehmet, *Dokuz Şiir Kitabı, Toplu Şiirler (1975-2013)*, YKY, İstanbul, 2014.
- Yaşın, Özker, *Kıbrıs Benim Vatanım (Toplu Şiirler I)*, Çevre Yayınları, İstanbul, 1986.
- _____, *Önce Kuşlar Uyanır (Toplu Şiirler II)*, Çevre Yayınları, İstanbul, 1986.
- _____, *Yüreğimin Yarısı Sende*, Çevre Yayınları, İstanbul, 1998. (*)

- _____, *Akdeniz 'de Bir Ada*, Çevre Yayınları, İstanbul, 2000.
- Yavuz, Hilmi, *Büyük 'sün, Yaz!, Toplu Şiirler (1969-2005)*, YKY, İstanbul, 2010.
- Yurttaş, Hüseyin, *İlk İşim Uyanmak*, Seher Yayınları, İzmir, 1970.
- _____, *Gelincik Günleri*, May Yayınları, İstanbul, 1977.
- _____, *Uzun Yollar Yolcusu*, Cem-May Yayınları, İstanbul, 1978.
- _____, *Uzunçalar*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1979.
- _____, *Sanayi Çarşısı*, Derinlik Yayınları, İstanbul, 1980.
- _____, *Gecede Kanat Sesleri*, Yazko, İstanbul, 1984.
- _____, *Çürüme*, Dönemeç Yayınları, İzmir, 1986.
- _____, *Kod Adı: Mansur*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.
- _____, *Kirli Tarih*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.
- _____, *Yirminci Yüzyıl Ağıtları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.
- _____, *Aşkların Gizli Defteri*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014. (*)
- _____, *Aşka Bahar Yetmez*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014.
- _____, *Sevgiden Ötesi Cehennem*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Yüce, Ali, *Boyundan Utan Darağacı*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976.
- _____, *Halk Çağı*, Yazko, İstanbul, 1982.
- _____, *Ortadoğu Şiirleri*, Yazko, İstanbul, 1983.
- _____, *Şiir Sıcağı*, Akademi Matbaası, Ankara, 1984.
- _____, *Antakya Çarşıları*, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara, 1986.
- _____, *Şiir Tufanı*, Üçbilek Matbaası, Ankara, 1989.
- _____, *Taş Tanrılar*, Selvi Yayınları, Ankara, 1990.
- _____, *Asılacak Kitap*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991.
- _____, *Yunuslama*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991. (*)
- _____, *Havalı Meryem*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1994.

- _____, *Sevgim Servetimdir*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1997.
- _____, *Aşk En Yüce Makam*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- Yücel, Can, *Kısa Devre/Yazma*, Doğan Kitap, İstanbul, 2001.
- _____, *Seke Seke*, Doğan Kitap, İstanbul, 2003.
- _____, *Alavara*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.
- _____, *Gezintiler*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016. (*)
- _____, *Güle Güle/Seslerin Sessizliği*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- _____, *Ölüm ve Oğlum*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016. (*)
- _____, *Canfeda*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016. (*)
- _____, *Maaile*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016. (*)
- _____, *Bir Siyasinin Şiirleri*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- _____, *Çok Bi Çocuk*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- _____, *Gece Vardiyası*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- _____, *Gökyokuş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- _____, *Sevgi Duvarı*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- _____, *Rengâhenk*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
- Zarifoglu, Cahit, *Şiirler*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015.

Faydalanılan Diğer Kaynaklar

A. Kitaplar ve Tezler

- Ağır, Ahmet, *Türk Şiirinde Yabancılaşma, Teorik Bir Yaklaşım*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- Akdeniz, Emel Binbirçiçek, *J. P. Sartre'da Yabancılaşma Fenomeni*, Karakoyun Yayınları, İstanbul, 2012.
- Aktaş, Şerif, *Şiir Tahlili: Teori-Uygulama*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.

- Alkan, Türker- Ergil, Doğu, *Siyaset Psikolojisi*, Turhan Yayınevi, Ankara, 1980.
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Kronik Kitap, İstanbul, 2018.
- Arslantürk, Zeki-Amman, M. Tayfun, *Sosyoloji: Kavramlar-Kurumlar-Süreçler-Teoriler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001.
- Bal, Hüseyin, *Kent Sosyolojisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2008.
- Balcı, Yunus, *Türk Romanında Aydın Problemi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- Baudrillard, Jean, *Tüketim Toplumu*, (çev: Nilgün Tural-Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017.
- Bayhan, Vehbi, *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- Berardi, Franco Bifo, *Ruh İşbaşında, Yabancılaşmadan Otonomiye*, (çev.Fırat Genç), Metis Yayınları, İstanbul, 2012.
- Berger, Arthur Asa, *Kültür Eleştirisi: Kültürel Kavramlara Giriş*, (çev. Özgür Emir), Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Bewes, Timothy, *Şeyleşme: Geç Kapitalizm'de Endişe*, (çev: Deniz Soysal), Metis Yayınları, İstanbul, 2017.
- Bolay, Süleyman Hayri, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2009.
- Bozkurt, Veysel, *Değişen Dünyada Sosyoloji, Temeller-Kavramlar-Kurumlar*, Ekin Yayınları, Bursa, 2014.
- Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005.
- Callinicos, Alex, *Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış*, (çev. Yasemin Tezgiden), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005.

_____, *Felsefe Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul, 2011.

Coser, Lewis A., *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal*

Bağlamlarında Fikirler, (2003), (çev: Himmet Hülür ve diğerleri), De Ki Yayınları, Ankara, 2008.

Çetişli, İsmail, *Edebiyat Sanatı ve Bilimi, Edebiyat Sanatı ve Bilimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.

Davidov, Yuri, *Özgürlük ve Yabancılaşma*, (çev: Sargut Şölçün), Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1990.

Demir, Ahmet, *Çağdaş Teknolojik Gelişmeler, Sosyo-Ekonomik Etkileri İle*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.

Demir, Ayşe, *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı: Türk Hikâyesinde Mekân (1870-1922)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.

Demir, Ömer- Acar, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.

Ertoyl, Muhammet, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2007.

Feuerbach, Ludwig, *Hıristiyanlığın Özü*, (çev. Oğuz Özügül), Say Yayınları, İstanbul, 2008.

Foucault, Michel, *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, (çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay ve Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

Frolov, Ivan, *Felsefe Sözlüğü*, (çev: Aziz Çalışlar), Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.

Fromm, Erich, *Çağımızın Özgürlük Sorunu*, (çev: Bozkurt Güvenç), Özgür İnsan Yayınları, Ankara, 1973.

_____, *Sağlıklı Toplum*, (çev: Yurdanur Salman, Zeynep Tanrıseven), Payel Yayıncılık, İstanbul, 1990.

_____, *Sevme Sanatı*, (çev. Yurdanur Salman), Payel Yayınevi, İstanbul, 1995.

_____, *Barışın ve Tekniğin Stratejisi*, (çev: Fevzi Emir, Kaan H. Ökten), Arıtan

- Yayınları, İstanbul, 1996.
- _____, *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, (çev: Necla Arat), Say Yayınları, İstanbul, 2015.
- _____, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, (çev: Yurdanur Salman, Nâlan İçten), Payel Yayınları, İstanbul, 2016.
- _____, *Kendini Savunan İnsan*, (çev: Necla Arat), Say Yayınları, İstanbul, 2017.
- Gasset, Ortega Y., *İnsan ve Herkes*, (çev. Neyire Gül Işık), Metis Yayınları, İstanbul, 2017.
- Geçtan, Engin, *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, İstanbul, 2006.
- _____, *İnsan Olmak*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- _____, *Zamane*, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- _____, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2018.
- Giddens, Antony- Sutton, Philip W., *Sosyolojide Temel Kavramlar*, (çev. Ali Esgin), Phoenix Yayınları, Ankara, 2014.
- Güçlü, Abdülbaki vd., *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2008.
- Gürün, O. A., *Psikoloji Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Hitchcock, Louise A., "Sigmund Freud", *Kuramlar ve Kuramcılar*, (çev: Seda Pekşen), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Horney, Karen, *Ruhsal Çatışmalarımız, Yapıcı Bir Nevroz Teorisi*, (çev: Selçuk Budak), Feryal Matbabası, Ankara, 1991.
- Işık, Vahdettin, *Kültürel Yabancılaşma II. Meşrutiyet'ten Günümüze*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2012.
- Kanar, Mehmet, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2013.
- Karaca, Faruk, *Yabancılaşma ve Din: Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik*

- Analizi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2014.
- Keleş, Ruşen, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2010.
- Kılıç, Sadık, *Yabancılaşma, İnsana Karşı Toplumsal Süreç*, Rahmet Yayıncılık, İstanbul, 1984.
- Kızıltan, Güven Savaş, *Kişinin Silinen Yüzü, Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*, Metis Yayınları, İstanbul, 1986.
- Kiraz, Sibel, *Yabancılaşma Sorunu ve Hegel*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Kuper, Adam- Kuper, Jessia, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi 1*, (çev. Ahmet Kemal Bayram), Adres Yayınları, Ankara, 2016.
- Lefebvre, Henri, *Gündelik Hayatın Eleştirisi I* (çev: Işık Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev: Osman Akinhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.
- _____, *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev: Osman Akinhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005.
- Marx, Karl, *Yabancılaşma*, (drl: Barışta Erdost), Sol Yayınları, Ankara, 2013.
- Meriç, Cemil, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Narlı, Mehmet, *Şiir ve Mekân (Cumhuriyet Dönemi (1920-1950) Türk Şiirinde Şiir-Mekân İlişkisi)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014.
- Nisbet, Robert, *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, (çev: Yusuf Kaplan), Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Ollman, Bertell, *Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, (1976), (çev: Ayşegül Kars), Yordam Kitap, İstanbul, 2012.
- Outhwaite, William, *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, (çev: Melih Pekdemir),

- İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Özbudun, Sibel vd., *Yabancılaşma Ve...*, (Sibel Özbudun, ve Temel Demirer), Ütopya Yayınevi, Ankara 2007.
- Özdemir, Kamuran, *Cumhuriyet Döneminde Şapka Devrimi ve Tepkiler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2007.
- Özer, İlbeyi, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda*, Truva Yayınları, İstanbul, 2009.
- Özkalp, Enver, *Sosyolojiye Giriş*, Ekin Yayınevi, İstanbul, 2011.
- Özsoy, Ömer- Güler, İlhami, *Konularına Göre Kur'an (Sistemik Kur'an Fihristi)*, Fecr Yayınevi, Ankara 2009.
- Pappenheim, Fritz, *Modern İnsanın Yabancılaşması, Marx'a ve Tönnies'ye Dayalı Bir Yorum*, (çev. Salih Ak), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2002.
- Ritzer, George, *Modern Sosyoloji Kuramları*, (çev: Himmet Hülür), De Ki Basım Yayım, Ankara, 2011.
- Rousseau, Jean-Jacques, *Toplumsal Sözleşme veya Siyasal Hukukun Prensipleri*, (çev: Cenap Karakaya), İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- _____, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, (çev: Rasih Nuri İleri), Say Yayınları, İstanbul, 2019.
- Said, Edward W., *Entelektüel Sürgün, Marjinal, Yabancı*, (çev. Tuncay Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2017.
- _____, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, İmge Yayınları, Ankara, 2017.
- Sarı, Ahmet, *Türk ve Alman Poetikasının Kitabı*, Salkımsöğüt Yayınevi, Konya, 2006.
- Schumacher, E. F., *"Küçük Güzeldir, Önceliği İnsana Veren Bir Ekonomi Anlayışı"*, (çev: Osman Çetin Deniztekin), Varlık Yayınları, İstanbul, 2010.

- Seçkin, Ergin, *Modern Amerikan Şiirinde Yabancılaşma*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1993
- Seyyar, Ali, *Ahlâk Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2003.
- Sezal, İhsan, *Sosyolojiye Giriş*, Beta Yayınları, İstanbul, 2010.
- Sezen, Yümni, *Çağdaşlaşma, Yabancılaşma ve Kimlik*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002.
- Sezer, Ayşem, *Bir Aktivist Olarak Aydın ve Toplumsal Hareketlerdeki Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2012.
- Simmel, Georg, *Bireysellik ve Kültür*, (çev: Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul, 1999.
- _____, *Modern Kültürde Çatışma*, (çev. Tanıl Bora vd.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Şemsettin Sami, *Resimli Kamus-ı Fransevi*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1905.
- Şenel, Alâeddin *İlkel Topluluktan Uygar Topluma: Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.
- Tiken, Servet, *Türk Romanında Kentleşme ve Kentlileşme (1950-1980)*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2015.
- Tolan, Barlas, *Çağdaş Toplumun Bunalımı, Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1981.
- Tuğcu, Tuncar, *Yabancılaşma Problemi: Hristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri*, Alesta Yayınevi, Ankara, 2002.
- TÜBA, *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, Sosyal Bilimler*, TÜBA, Ankara, 2011.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.
- Uludağ, Süleyman, "Nefis", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

(32), Ankara, 1989.

Urry, John, *Mekânları Tüketmek*, (çev. Rahmi G. Ögdül), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

Uygur, Nermi, *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

Ünalın, Şükrü, *Dil ve Kültür*, Gazi Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2002.

Williams, Raymond, *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*, Oxford University Press, New York, 1983.

Yaraman, Ayşegül, *Toplumsal Değişme ve Kişilik Özellikleri Prometheus'tan Narkissos'a*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Yazır, Muhammed Hamdi, *Kur'ân-ı Kerîm Meali ve Muhtasar Tefsiri*, (haz. Ertuğrul Özalp), İşaret Yayınları, İstanbul, 2000.

Yılmaz, Nusret, *Türk Romanında Doğu Anadolu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum, 2017.

Yörükân, Turhan, *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Şehir, Konut ve Mahremiyet*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2012.

Zahar, Renat, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, (çev. Bayram Doktor), İnsan Yayınları, İstanbul, 1999.

B. Makaleler

Ada, Ahmet, “Şiir ve Yabancılaşma”, *Ütopiya*, (4), 1998, s.53.

Aksoy, Hüsnü, “Yabancılaşma Sürecinin Farklı Boyutları Üstüne”, *Ütopiya*, (4), 1998, s.11-16.

Aktaş, Gül, “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, 30 (1), s.54.

- Akyıldız, Hüseyin-Dulupçu, Murat Ali, “Kavramsal ve Diyalektik Süreç Olarak Yabancılaşma”[Elektronik Sürüm], *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (3), 2003, s.29.
- Alver, Köksal, “Romanın Yabancılaşan Tipleri”, *Edebiyat ve Yabancılaşma, Hece*, (148), 2009, s.79-80.
- Ay, Şehmus, “Biri Yabancılaşma mı Dedi?”, *Psikeart*, (17), 2011, s.39-40.
- Aydın, İbrahim Hakkın, “Kenz-i Mahfi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (35), Ankara, 1989, s.258.
- Batur, Serkan, “Yabancılaşma, Karşı-Yabancılaşma, Yabancılaşmasızca”, *Ütopiya*, (4), 1998, s.24.
- Bingöl, Orhan, “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2014, (16), (Özel Sayı:1), s.113.
- Birdişli, Fikret, “Çevreye Metaekolojik Yaklaşım ve Doğada Karşılıklı Dayanışma İlkesi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, (9), 2014, s. 28.
- Can, Ali-Taşçı, Ufuk, “Teoriler Işığında Toplumsal Olayların Gelişimi ve Yönetimi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (1), 2016, s.151.
- Canatan, Kadir, “Modernizm ve Postmodernizm Perspektifinden Toplumsal Değişme”, *Hece Düşüncede, Edebiyatta, Sanatta Modernizmden Postmodernizme, Özel Sayısı, Hece*, (138-139-140), 2008, s. 113.
- Çağan, Kenan, “Edebiyat, Yabancılaşma ve İntihar” *Edebiyat ve Yabancılaşma, Hece Dergisi*, (148), 2009, s.96.
- Demircan, Adnan, “İslâm Tarihinin İlk Döneminde Suikastlar ve Darbeler”, *İslâm Tarihinin İlk Asrından Günümüze Darbeler Tarihi*, (haz. Abdullah Ekinci, Levent Bilgi), Urfa Okulu Yayınları, Şanlıurfa, 2017, s.15.
- Demirhan, Yılmaz- Taylan, Ömer, “Amerikanlaşmanın Kültürel Boyutu: Diyarbakır

- Örneği” [Elektronik Sürüm], Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 5 (2), 2017, s.89-90.
- Ecevit, Yıldız, “Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma, *Virgül*, (14), 1998, s.44.
- Eraslan, Cezmi, “Hamidiye Alayları”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (15), Ankara, 1989, s.462.
- Ergil, Doğu, “Yabancılaşma Kuramına İlk Katkılar” [Elektronik Sürüm], *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 33 (3), 1978, s.95.
- Erkoç, Şahap- Artvinli, Fatih, “Psikiyatriden Ödünç Bir Kavram: alienation”, *Psikeart*, İstanbul, (17), 2011, s.7-11.
- Ersoy, Ersan, “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, 19 (2), s.21.
- Ezer, Feyzullah, “Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları” [Elektronik Sürüm], *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 1 (3), 2003, s.21.
- Fırat, A. Serap, “Doğayı ve İnsanı Yoksullaştırıcı Kentleşme Patikleri”, *Tesam Akademi Dergisi*, 1 (2), 2014, s.33-37.
- Geçtan, Engin, “Varoluşçu Psikolojinin Temel İlkeleri”, *Ankara Üniversitesi EğitimBilimleri Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 1974, s.14-15.
- Gençoğlu, Aylin Yonca, “Kapitalizmin Temel Nitelikleri Açısından Emeğin Konumu”, *Emek ve Toplum Dergisi*, 1 (1), s.103.
- Güdek, Şeyda, “20. Yüzyılı Aşırılaştıran ve Aşırılaşan Savaş Algısı-Pratiği”, *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2 (2), 2017, s.79-93.
- Gül, Fikri, “İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 2013, s. 18.
- Güleç, M. Cengiz, “Öldürmeyen Yabancılaşma Çürütür”, *Psikeart*, (17), 2011, s. 53.
- Güzelsarı, Selime, “Küreselleşme”, *Siyaset Bilimi (Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler*

Arası İlişkiler), (haz. Gökhan Atılgan ve E. Attila Aytekin), Yordam Kitap, İstanbul, 2015.

Kiraz, Sibel, “Yabancılaşmanın Kökeni Üstüne” [Elektronik Sürüm], *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 2011, s. 150-153.

_____, “Kitle, Kültür, Bunalım ve Yabancılaşma” [Elektronik Sürüm], *Mavi Atlas, Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (5), 2015, s.143.

Kösedağ, Mehmet Sena, “Sıkıyönetim Dönemlerinde Türk Basını” [Elektronik Sürüm], *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 1 (12), 2019, s. 475.

Lewis, John, “Yabancılaşma”, (Çev: Yakup Şahan), *Felsefe Dergisi: Yabancılaşma Sorunu ve Çözümüne*, (3), 1987, s.61-73.

Maltaş, Arzu, “Ekoloji Ekseninde İnsan-Doğa İlişkisi ve Özne Sorunu”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (17), 2015, s.3.

Nazlı, Ahmet, “Darbeler, Anayasalar ve Toplumsal Sözleşme”, *İslâm Tarihinin İlk Asrından Günümüze Darbeler Tarihi* (haz. Abdullah Ekinci, Levent Bilgi), Urfa Okulu Yayınları, Şanlıurfa, 2017, s.41.

Oğuz, Esin Sultan, “Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı” [Elektronik Sürüm], *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 2011, s.125-129.

Özyurt, Cevat, “Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (18), 2017, s. 113-121.

Sağlam, Tuğba Çay- Yaşar, Mustafa, “Teoride, Pratikte ve Araştırmalarda Öteki ve Ötekileştirme”, [Elektronik Sürüm], *Turkish Studies*, 12 (3), 2017, s.139.

Şakar, Cemal, “Yabancılaşmanın Zevali”, *Edebiyat ve Yabancılaşma, Hece*, (148), 2009, s.102.

Şimşek, Tacettin, “Cemal Süraya’nın Şiirinde Humor” [Elektronik Sürüm], *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2016, (57), s. 1771.

Talas, Mustafa- Kaya, Yaşar, “Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları” [Elektronik

Sürüm], *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (22), 2007, s.159.

Tatar, Burhanettin, “Yabancılaşma Sorununun Kısa Bir Öyküsü”, *Diyanet Aylık Dergisi*, (148), 2003, s. 22-23.

Türkman, Sayim- Karakuş, Giray Alp, “Türk Siyasal Tarihinde Darbeler”, Mustafa Aslan ve diğerleri (ed.), *Uluslararası Darbe Sempozyumu: 26-27-28 Mayıs 2017-Aydın:Bildiriler*, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, s.555.

Yılmaz, Halil, “Hayvan Haklarına Bakış” [Elektronik Sürüm], *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (62), 2006, s.213.

Yılmaz, Zafer, “Yabancılaşma”, *Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü*, (ed. Fikret Başkaya, Aydın Ördek), Maki Basın Yayın, Ankara, 2008, s.1315.

C. E-Kaynaklar

Büşra Bulut, (27 Nisan 2018), “Amerika’ya Neden ‘Sam Amca’ Deniliyor?”, Erişim (25 Haziran 2019), <https://www.wannart.com/amerikaya-neden-sam-amca-deniliyor/>

Neden Mor Renk, (t.y.), Erişim (11 Temmuz 2019),

<https://vninmurekkepizi.wordpress.com/tag/neden-mor-renk/>.

100 Yasaklı Kitap ve Tuhaf Hikâyeler, (29.03.2017), Erişim (7 Ağustos 2019),

<https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/kitap/100-yasakli-kitap-ve-tuhaf-hikayeleri?page=1>.

Selim Şimşek, *Kitap Yakan Bir Kütüphaneci: Wolfgang Herrmann*, (t.y.), Erişim (11 Ağustos 2019),

https://www.academia.edu/33023259/Kitap_Yakan_Bir_K%C3%BCt%C3%BCphaneci_Wolfgang_Herrmann.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mehmet Medeni DOĞAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Elmalı/Antalya-06.02.1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Hacettepe Üniversitesi
Y. Lisans Öğrenimi	Hacettepe Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Artvin Çoruh Üniversitesi (2012-)
İletişim	
E-Posta Adresi	mehmetmedenidogan@gmail.com
Tarih	